

SCI-CONF.COM.UA

TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION

**PROCEEDINGS OF VI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 26-28, 2021**

**KHARKIV
2021**

TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference

Kharkiv, Ukraine

26-28 December 2021

Kharkiv, Ukraine

2021

UDC 001.1

The 6th International scientific and practical conference “Topical issues of modern science, society and education” (December 26-28, 2021) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kharkiv, Ukraine. 2021. 1889 p.

ISBN 978-966-8219-85-6

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-26-28-dekabrya-2021-goda-harkov-ukraina-arhiv/>.

Editor

Komarytsky M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kharkiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

1. *Іванов Є. І., Шутюк В. В.* 32
ЗМЕНШЕННЯ ВМІСТУ КОФЕЇНУ У КАВІ ШЛЯХОМ
ВНЕСЕННЯ СОЛОДОВОГО ЕКСТРАКТУ
2. *Мельник О. В., Щербина С. О., Даценко С. М., Іванін Д. В.* 35
ФРАКЦІЙНИЙ СКЛАД УРОЖАЮ ПОВІТРЯНИХ ЦИБУЛИН
ЧАСНИКУ ЗАЛЕЖНО ВІД ЙОГО СОРТОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
3. *Пастух А. М., Баданіна В. А.* 38
ПРОЄКТ ВЕРТИКАЛЬНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО
ФАСАДУ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ЦЕНТРУ «ІНСТИТУТ
БІОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ» КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
(М. КИЇВ)
4. *Приліпко Т. М., Крижанівський В. В.* 45
ПРОДУКТИВНІ ЯКОСТІ ТА МОРФО- БІОХІМІЧНІ
ПОКАЗНИКИ КРОВІ КУРЧАТ – БРОЙЛЕРІВ ЗА ВВЕДЕННЯ ДО
РАЦІОНУ ФЕРМЕНТНОГО ПРЕПАРАТУ «ЦЕЛОБАКТЕРИН»
5. *Ушакова С. В.* 48
ІНДЕКСНА ОЦІНКА ПРОДУКТИВНОСТІ СВИНЕЙ ТА
ВСТАНОВЛЕННЯ СЕЛЕКЦІЙНИХ МЕЖ ВІДБОРУ
6. *Чалая О. С., Чалий О. І.* 52
БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ МОЛОДНЯКУ СВИНЕЙ ПРИ
НАДЛИШКУ В ЇХ РАЦІОНІ КАДМІЮ І СВИНЦЮ
7. *Шевцова О. А.* 57
ОЦЕНКА ЗАГРЯЗНЕННЯ ТЯЖЕЛЫМИ МЕТАЛЛАМИ
ПОРОДНЫХ ОТВАЛОВ УГОЛЬНЫХ ШАХТ ДОНБАССА

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

8. *Лебедєва С. Ю.* 61
ГІСТОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ПАТОЛОГІЧНИХ ЗМІН
ПЕЧІНКИ НУРОРНТАЛМІСНТНУС МОЛІТРИХ В
ТРАНСФОРМОВАНИХ УМОВАХ ІСНУВАННЯ

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

9. *Брутська Х. В.* 64
ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ
ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ
ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СТРИБУНІВ У ВИСОТУ
10. *Васильєва Т. В., Немерцалов В. В., Коваленко С. Г.* 71
ЗБОРИ Г. Я. БЛІЗНІНА В ІСТОРИЧНІЙ КОЛЕКЦІЇ Е.Е.
ЛІНДЕМАННА ГЕРБАРІЮ ОНУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
(MSUD)
11. *Височин М. О., Міхєєнко В. М., Литвиненко Р. В.* 77
ВИКОРИСТАННЯ ГІС ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ПРИРОДНИХ

	ЕКОСИСТЕМ КРЕЙДОВИХ СХИЛІВ У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	
12.	<i>Запорожан Г.</i> ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СХІДНИМИ ЄДИНОБОРСТВАМИ НА ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ ДІТЕЙ	83
13.	<i>Любинець І. П.</i> НОВІ ЗНАХІДКИ <i>SERHALANTHERA RUBRA (L.) RICH.</i> НА ТЕРИТОРІЇ ЯВОРІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ	88
14.	<i>Накемній О. К.</i> ЕКОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	93
15.	<i>Оніщенко М. Є.</i> ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОЗДОРОВЧИХ ПРОГРАМ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	99
16.	<i>Приплавко С. О., Гавій В. М.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ ВИМПЕЛ ТА РИЗОСТИМ НА ПРОЦЕСИ РОСТУ РОСЛИН ПЕРЦЮ ОВОЧЕВОГО СОРТУ БОГАТИР ТА ЙОГО ВРОЖАЙНІСТЬ	103
17.	<i>Скляр Т. В., Гаврилюк В. Г., Лаврентьєва К. В., Курагіна Н. В.</i> АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ШТАМІВ УМОВНО- ПАТОГЕННИХ МІКРООРГАНІЗМІВ, ВИДІЛЕНИХ ІЗ РЕПРОДУКТИВНОГО ТРАКТУ ПАЦІЄНТІВ ПРИ ДИСБІОТИЧНИХ ПОРУШЕННЯХ	109
18.	<i>Федишин П. М., Калиновська К. О., Калачнюк Л. Г.</i> БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ СТАНУ ЕНДОТЕЛІАЛЬНИХ КЛІТИН ЛІНІЇ РАЕ ЗА ДІЇ БЕТАЇНУ У РІЗНИХ КОНЦЕНТРАЦІЯХ	115
19.	<i>Хомюк Н. В., Сорочан А. В.</i> АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШКОЛЯРІВ 4 КЛАСУ	120
20.	<i>Хомюк Н. В., Спатар К. А.</i> САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНІ ВИМОГИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	123
21.	<i>Черба О. В., Квасов В. А., Палагута О. А.</i> ВАГОВИЙ ВНЕСОК ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ	128
22.	<i>Юсупова Ю. В., Ястремська Л. С., Титова Л. В.</i> ВИЯВЛЕННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ МІКРООРГАНІЗМІВ ОСНОВНИХ ЕКОЛОГО-ТРОФІЧНИХ ГРУП У РИЗОСФЕРНОМУ ҐРУНТІ СОЇ ЗА ЕНДОФІТНО-РИЗОБІАЛЬНОЇ ІНОКУЛЯЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ БОРВМІСНИХ МІКРОДОБРИВ	133
МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ		
23.	<i>Protsak T. V.</i> DEVELOPMENT FEATURES OF CORONARY ARTERIES	139

24.	<i>Агалаков В. С., Треба М. М.</i>	141
	ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ЗОРУ	
25.	<i>Андрієвський І. І.</i>	148
	ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОРЕЛЯЦІЙ АНТРОПО-СОМАТОТИПОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ТІЛА З ПОКАЗНИКАМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ БЕЗ УРАХУВАННЯ СОМАТОТИПУ ТА З РОЗПОДІЛОМ НА РІЗНІ СОМАТОТИПИ	
26.	<i>Бабичева А. А., Сапронова А. С., Таненя В. П., Тимошенко Я. С., Колоша О. В.</i>	153
	ВЛИЯНИЕ СТРЕССА НА ИММУННЫЕ РЕАКЦИИ ОРГАНИЗМА	
27.	<i>Бойчук О. М., Дроник І. І., Лопушняк Л. Я.</i>	156
	СУЧАСНІ МЕТОДИКИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	
28.	<i>Ваховський В. В.</i>	159
	МЕЖІ ПРОЦЕНТИЛЬНОГО РОЗМАХУ ТЕЛЕРЕНГЕНОГРАФІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У ЮНАКІВ І ДІВЧАТ ІЗ ОРТОГНАТИЧНИМ ПРИКУСОМ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ЗА МЕТОДОМ BJORK	
29.	<i>Герасимчук Д. В., Меленко С. Р.</i>	163
	ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ЧЕРЕВНОГО ТИФУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
30.	<i>Даскал М. В., Цибульник Ю. О., Коваленко Т. І.</i>	165
	СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ЛІКУВАННЯ ПЕРВИННОГО АМЕБНОГО МЕНІНГОЕНЦЕФАЛІТУ, ЩО ВИКЛИКАНИЙ NAEGLERIA FOWLERI	
31.	<i>Ізмайлова Л. В., Гаспарян Г. О.</i>	171
	УСКЛАДНЕННЯ ПЕРЕЛОМІВ ДИСТАЛЬНОГО ВІДДІЛУ ПРОМЕНЕВОЇ КІСТКИ	
32.	<i>Керничний В. В., Кравчук Ю. С., Загородський О. В.</i>	173
	ГАНГРЕНозна ПОДЕРМІЯ ЯК ПОЗАКИШКОВИЙ ПРОЯВ НЕСПЕЦИФІЧНОГО ВИРАЗКОВОГО КОЛІТУ	
33.	<i>Кравець О. В., Єхалов В. В., Станін Д. М., Романюта І. А.</i>	180
	ФЕНОМЕН ПРОКРАСТИНАЦІЇ У ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ	
34.	<i>Кривецька І. І., Хованець К. Р.</i>	187
	ГОСТРІ ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ ЯК НАСЛІДОК ВПЛИВУ COVID-19	
35.	<i>Литовченко В. П.</i>	190
	СПІВПРАЦЯ СТОМАТОЛОГІВ ТА ЛОГОПЕДІВ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ	
36.	<i>Лопушняк Л. Я., Бойчук О. М., Сухоносів Р. О.</i>	196
	ФЕТАЛЬНА АНАТОМІЧНА МІНЛИВІСТЬ ПОВЕРХНЕВИХ М'ЯЗІВ ШИЇ	

37. *Монастирська Н. Я., Гнатюк М. С., Гданська Н. М., Татарчук Л. В.* 200
 КІЛЬКІСНИЙ МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕМОДЕЛЮВАННЯ
 ДЕЯКИХ УЛЬТРАСТРУКТУР ПЕРЕДСЕРДЬ В УМОВАХ
 ПОСТРЕЗЕКЦІЙНОЇ ПОРТАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ
38. *Пацація М. М., Захарова А. О.* 204
 ДВОРОГА МАТКА: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ОПИС
 КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ
39. *Полясний В. О., Ковалевська Л. А., Машуков А. О., Воронцова Я. Ю.* 206
 АНАЛІЗ ДІАГНОСТИЧНОЇ ТОЧНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ТАПБ ТА
 ІНТРАОПЕРАЦІЙНОГО ЦИТОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
 ПРИ ВУЗЛОВИХ УТВОРЕННЯХ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ
40. *Рудан І. В., Загородня К. А., Тимощук А. В.* 210
 ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ВІТРЯНОЇ ВІСПИ
41. *Рудан І. В., Охота А. В., Садовий К. К.* 212
 ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ШИГЕЛЬОЗУ
42. *Сергета І. В., Панчук О. Ю., Мостова О. П., Браткова О. Ю.* 215
 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІМОВІРНІСНОГО
 ПЕРЕДБАЧЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОГНОСТИЧНОЇ ОЦІНКИ
 ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ І ПСИХІЧНОЇ
 АДАПТАЦІЇ СУЧАСНИХ УЧНІВ
43. *Сидорчук А. Р.* 219
 ГЕНЕТИЧНІ ПРЕДИКТОРИ ОЖИРІННЯ У ХВОРИХ НА
 АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ
44. *Стрелкова М. І., Федоренко О. В.* 222
 ГОСТРА ЗАПАЛЬНА ДЕМІЄЛІНІЗУЮЧА ПОЛІНЕЙРОПАТІЯ
45. *Фабрика Р. Р., Фабрика І.-Р. М.* 224
 ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
 ПРИ ВИКЛАДАННІ МЕДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
46. *Шарашидзе А. Г., Зайцев М. М., Гаврилов А. В.* 231
 ОЦІНКА КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ НЕГОСПІТАЛЬНОЇ
 ПНЕВМОНІЇ У ХВОРИХ НА ФОНІ КОМОРБІДНОЇ ПАТОЛОГІЇ
 З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ
- ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ НАУКИ**
47. *Башура О. Г., Кухтенко Г. П., Гачаєва Гулнар Закір кизи, Пономарьова Л. О.* 233
 АНАЛІЗ АКТИВНИХ ІНГРЕДІЄНТІВ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ
 ІЗ ВІДБІЛЮЮЧОЮ ДІЄЮ
48. *Бобро С. Г., Миргород В. С., Ковтун О. О., Ле Тхао Нгуен, Ву Тхі Тхуї Ан* 237
 РОЗРОБКА ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА
 ЗМЕНШЕННЯ ЗАПАЛЕННЯ І ПОСИЛЕННЯ
 РЕГЕНЕРАТОРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ШКІРИ

49. **Бобро С. Г., Таргоня Я. В., Мірзоєва З. Г., Кулик Є. А., Ільницька А. Ю.** 240
РОЗРОБКА АЛГОРИТМУ ОПТИМАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ ГЕТЕРОПРОТЕКТОРНИХ МЕТОДИК ОМОЛОДЖЕННЯ ШКІРИ ОБЛИЧЧЯ
50. **Маслов О. Ю., Колісник О. В., Колісник С. В., Вітченко Г. О.** 244
ВИЗНАЧЕННЯ СУМИ ФЕНОЛЬНИХ СПОЛУК У ДІЄТИЧНОЇ ДОБАВЦІ З БРУСНИЦЕЮ
51. **Маслов О. Ю., Колісник О. В., Колісник С. В., Камінська А. П.** 246
ВИЗНАЧЕННЯ СУМИ ФЛАВОНОЇДІВ У СВІЖИХ ПЛОДАХ МАКЛЮРИ ПОМАРАНЧЕВОЇ
52. **Ромащенко В. В.** 249
ТРУДНОЩІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ СПЕЦІАЛІСТІВ В АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДАХ І ЗАХОДИ ПО ЇХ ПОДОЛАННЮ
53. **Сайко І. В., Кухтенко Г. П., Соловійова С. М., Чорноморець А. О.** 254
АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ ІЗ ВМІСТОМ ФІТОКОМПЛЕКСУ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ПРОЯВІВ ПОСТКОВІДНОГО СИНДРОМУ
54. **Сахарова Т. С., Ляшенко К. О.** 258
АНТИКОАГУЛЯНТНА ТЕРАПІЯ У РЕАЛЬНІЙ КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ У ПАЦІЄНТІВ НА СТАЦІОНАРНОМУ ЛІКУВАННІ
55. **Сахарова Т. С., Мазур С. І.** 261
ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРОВІЗОРА В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО ПОПИТУ НА БЕЗРЕЦЕПТУРНІ ЛІКИ ВІД ГОЛОВНОГО БОЛЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19
56. **Сахарова Т. С., Шека А. О.** 264
МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОПІКИ У ПЕРВИННІЙ ПРОФІЛАКТИЦІ ЗАХВОРЮВАНЬ ШКІРИ, СПРИЧИНЕНИХ КРОПИВНИЦЕЮ У ДОРОСЛИХ
57. **Свірська С. П., Заліська В. Л.** 267
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБКИ ЕМУЛЬСІЙНОГО КРЕМУ ДЛЯ РУК З ЕКСТРАКТОМ КАЛЕНДУЛИ
58. **Сметаніна К., Сільман М., Балецька І., Марчевська А., Дудар Д., Солодуха А.** 270
ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА ФАРМАЦІЇ
59. **Таран А. В., Вандяєва А. О.** 275
АНАЛІЗ АСОРТИМЕНТУ ДІУРЕТИЧНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ
60. **Ткачова О., Коваленко Л.** 277
АНАЛІЗ АСОРТИМЕНТУ СЕЛЕКТИВНИХ ІНГІБІТОРІВ ЗВОРОТНОГО НЕЙРОНАЛЬНОГО ЗАХВАТУ СЕРОТОНІНУ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

61. **Феденько С. М., Слободян Т. П.** 281
МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ
ПРЕПАРАТІВ ГРУПИ J01MA14 «МОКСИФЛОКСАЦИН»

ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

62. **Велимчаниця В. А., Власенко Н. Є., Коваленко І. В.** 284
ВИРІШЕННЯ СВІТОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ЗА
ДОПОМОГОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ «ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»
63. **Вовк М. Є., Власенко Н. Є., Коваленко І. В.** 288
ПЕРСПЕКТИВИ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД ВІД ІОНІВ
ЦИНКУ
64. **Гурківська Т. В., Власенко Н. Є., Коваленко І. В.** 291
ОЧИЩЕННЯ ВОДОПРОВІДНОЇ ВОДИ
65. **Демчина Р. О.** 295
ФОТОМЕТРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ АНІОНАКТИВНИХ ПАР У
СТІЧНИХ ВОДАХ З ВИКОРИСТАННЯМ ДІАМАНТОВОГО
ЗЕЛЕНОВОГО
66. **Крулько А. В., Власенко Н. Є., Коваленко І. В.** 299
ОЧИСТКА СТІЧНИХ ВОД ВІД ІОНІВ МІДІ ТА ВАЖКИХ
МЕТАЛІВ
67. **Процюк М. О., Власенко Н. Є., Коваленко І. В.** 303
СОНЯЧНІ БАТАРЕЇ ЯК ЕКОЛОГІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ЕНЕРГІЇ
68. **Сілідюк М. О., Зульфїгаров А. О.** 306
ВПЛИВ ГЛУТАМАТУ НАТРІЮ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ
69. **Шевчук К. С., Коваленко І. В., Власенко Н. Є.** 313
ГРАФЕН – НОВИЙ МАТЕРІАЛ В ЕНЕРГЕТИЦІ ТА БІОНІЦІ

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

70. **Choni I. V., Rogova A. L., Kryshnal A. M.** 317
USE OF WALNUT CROPS FOR IODINE ENRICHMENT OF
BAKERY PRODUCTS
71. **Авалбаев Г. А.** 321
ВОССТАНОВЛЕНИЕ ИЗОЛЯЦИОННОГО ПОКРЫТИЯ
ДЕЙСТВУЮЩИХ ТРУБОПРОВОДОВ
72. **Авалбаев Г. А.** 325
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕРЖАВЕЮЩИХ СТАЛЕЙ С ВЫСОКИМ
СОДЕРЖАНИЕМ МОЛИБДЕНА В НЕФТЕПРОМЫСЛОВОМ
СТРОИТЕЛЬСТВЕ
73. **Астаф'єв О. Ю., Серєда В. О.** 329
ДИНАМІЧНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ
74. **Баку А. М., Морозова А. І.** 335
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ І ВИКОРИСТАННЯ REACT.JS ДЛЯ
РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
75. **Бескоровайный В. В., Аргунов М. А., Пилипенко В. М.** 337
ОПТИМИЗАЦИЯ ПОДСИСТЕМЫ УЧЕТА ДЕТАЛЕЙ ДЛЯ

	КОМП'ЮТЕРНО-ИНТЕГРИРОВАННОГО ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕСА	
76.	<i>Бєлов П. О., Мандрікін М. С., Катков О. В., Цимбал О. М.</i> БУДОВА ТА СИСТЕМА КЕРУВАННЯ МОБІЛЬНОЇ ПЛАТФОРМИ НА БАЗІ РОБОТА ПАВУКА	343
77.	<i>Блажко В. В., Бадай Л. Р.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ШВИДКОСТІ РУХУ КОМПОНЕНТІВ БЕТОННОЇ СУМІШІ ПРИ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ З ЛОПАТКАМИ РОБОЧОГО ОРГАНА	347
78.	<i>Бронніков А. І., Фільчакова Д. Є., Журавель І. В., Руденко І. В., Аргунов М. О.</i> АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА РОЗЛИВУ РІДИН РІЗНИХ ТИПІВ НА ВИРОБНИЦТВІ	353
79.	<i>Бруяка О. О.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ УТВОРЕННЯ НАНОСТРУКТУР У ТВЕРДИХ СПЛАВАХ Al_2O_3 , TiC	360
80.	<i>Ганжа Д. Г.</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТЕРАПЕВТИЧНОГО КОРПУСУ КНП “ЛЕБЕДИНСЬКА ЛІКАРНЯ ІМЕНІ К.О. ЗІЛЬБЕРНИКА” ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ГАРЯЧОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТЕПЛОВОЮ ЕНЕРГІЄЮ З АЛЬТЕРНАТИВНОГО ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ	365
81.	<i>Гресс К. С., Манєва Р. І.</i> ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ	372
82.	<i>Гулаков С. В., Здраздас М. С.</i> МОДЕРНІЗАЦІЯ АВТОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ЕЛЕКТРОПРИВОДАМИ МЕХАНІЗМІВ КРИСТАЛІЗАТОРА МБЛЗ	375
83.	<i>Гурцаков О. С., Лукавенко В. П.</i> ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ВАЖКОГО ПУСКУ» АСИНХРОННОГО ДВИГУНА З КОРОТКОЗАМКНЕНИМ РОТОРОМ	378
84.	<i>Задкова О. В., Крижановська І. Ю.</i> ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЛЬОТНОГО СКЛАДУ	382
85.	<i>Зуєв І. О.</i> АНАЛІЗ ПАРАМЕТРІВ КЕРУВАННЯ ТЕХНІЧНИМ СТАНОМ МЕХАНІЧНИХ ВУЗЛІВ ПРОМИСЛОВОГО ОБЛАДНАННЯ	386
86.	<i>Іванов П. В.</i> ТЕХНІЧНІ РІШЕННЯ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА НАДІЙНОСТІ ЕЛЕКТРОФІЛЬТРІВ	391
87.	<i>Кирисов І. Г.</i> АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА СТРУКТУРУ НАПІВПРОВІДНИКОВОГО ШАРУ ФОТОЕЛЕКТРИЧНОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА В ПРОЦЕСІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ	394

88.	Коваль М. О., Стеценко К. В., Невлюдова В. В. ШТУЧНІ НЕЙРОННІ МЕРЕЖІ	398
89.	Кондратюк А. В. РОЗРОБКА МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ АВТОТРАНСПОРТУ	403
90.	Кравченко В. О. РОЗВИТОК БЕЗПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА ІНЖЕНЕРНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ – УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ «ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ»	408
91.	Кулик О. О., Трофимов Н. С., Невлюдова В. В. МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ БАЗИ ДАНИХ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОГО ПОШУКУ В ЦІЙ БАЗИ ДАНИХ	414
92.	Куликівська Є. О., Ніжегородцев В. О. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ, ПРИНЦИПИ І ЦІЛІ ЇХ МОДЕЛЮВАННЯ	421
93.	Макієнко А. С., Матвєєнко Г. В. ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИКИ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ	426
94.	Мамадиєрова Ш. И. ПРИЧИНЫ УСКОРЕНИЯ И ЗАМЕДЛЕНИЯ РЕАКЦИИ РАСКИСЛЕНИЯ ВОДНЫХ ПОТОКОВ НА НЕФТЕПРОМЫСЛАХ	432
95.	Морозова А. І., Андрєєва А. Ю. ЗАСТОСУВАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ У СВІТІ ТА БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЯХ	436
96.	Огу Стефні Іфома, Кравець Н. С. ОБМЕЖЕННЯ ПРИ РОБОТІ З MAP REDUCE	440
97.	Останчук В. В. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАСТИЧНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРИ ІМПУЛЬСНОМУ КАЛІБРУВАННІ ЛИСТОВИХ ДЕТАЛЕЙ	445
98.	Перекрестний Ю. С., Фурса О. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОЗУВАННЯ ТОНЕРУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ МОДЕЛЮВАННЯ	450
99.	Петрова Р. В., Биков В. В. ВИКОРИСТАННЯ ТИПУ ДАНИХ JSONB У ОБ'ЄКТНО- РЕЛЯЦІЙНІЙ СИСТЕМІ КЕРУВАННЯ БАЗАМИ ДАНИХ POSTGRESQL	454
100.	Приймак О. А., Петрова Р. В. МЕТОДИ ПОРІВНЯННЯ ДАНИХ В ГЕТЕРОГЕНИХ БАЗАХ ДАНИХ	458
101.	Протасова Є. В., Мартиш О. О., Петренко В. А. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕДЕННЯ МОНОЛІТНИХ БУДІВЕЛЬ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЗНІМНОЇ ОПАЛУБКИ	463
102.	Савченко С. С., Морозова А. І. ВПРОВАДЖЕННЯ SRM СИСТЕМ У РЕАЛЬНЕ ВИРОБНИЦТВО	468

103.	Сақун С. О. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОБУДОВИ І КЕРУВАННЯ СИСТЕМАМИ ЖИВЛЕННЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛЯМИ З ПАЛИВНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ	470
104.	Самсонова С. Ю., Сезонова І. К. РЕІНЖЕНІРІНГ ПРОЦЕСІВ СКЛАДСЬКОЇ ЛОГІСТИКИ НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСІВ KARDEX	473
105.	Трус О. М., Прокопенко Е. В. ВИРОБНИЧИЙ ТРАВМАТИЗМ УКРАЇНИ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ	478
106.	Туяхов А. О. ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ КЕРУВАННЯ МОТОР-КОЛЕСА З ВИКОРИСТАННЯМ ВІДЛАГОДЖУВАЛЬНОЇ ПЛАТИ НА БАЗІ КОНТРОЛЕРА STM32G431CB	485
107.	Хазнаферов М. О. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ КОМПЕНСАЦІЇ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ У ПУСКОВИХ РЕЖИМАХ АСИНХРОННИХ ТА СИНХРОННИХ ЕЛЕКТРОПРИВОДІВ	488
108.	Хом'як Е. А. СУЧАСНІ МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ГЕРМЕТИЧНОСТІ ОБОЛОНКИ ТЕПЛОВИДІЛЯЮЧОГО ЕЛЕМЕНТУ	490
109.	Шокотько Л. М., Середа В. О. ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТ-ОБЧИСЛЕНЬ. ПЛАТФОРМА ВОІНС	495
110.	Шульга О. В., Сокіріна В. О. ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ ІНФОРМАЦІЇ СУПУТНИКОВИХ РАДІОНАВІГАЦІЙНИХ СИСТЕМ ВІД НЕВИЗНАЧЕНОСТІ КІЛЬКОСТІ ШЛЯХІВ РОЗСПЮВАННЯ	500
111.	Щетініна А. В., Морозова А. І. UML-ДІАГРАМ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	503
ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ		
112.	Boykuziev I. M. APPLICATION OF THE METHOD OF ALGEBRAIC CRYPTANALYSIS TO THE ENCRYPTION ALGORITHM S-KN1	505
113.	Usmonov I. KEY DISTRIBUTION PROTOCOL FOR COLLECTIVE ELECTRONIC DIGITAL SIGNATURE ALGORITHM USING POLAR FILTERS	512
114.	Vasylyev M. O., Voloshko S. M., Kruhlov I. O., Orlov A. K. LOW ENERGY PLASMON SPECTROSCOPY OF THE Si(111) SURFACE FOR SOLAR ENERGY STORAGE	517
115.	Бурмістров О. М. ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ КОНСТРУКЦІЇ УЗ ЗОНДУ ДЛЯ	523

- ДОСЛІДЖЕННЯ КІНЕТИКИ ПРОЦЕСІВ У РІДИНАХ
116. *Яценко В. О., Без'язичний М. В.* 530
ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ДИСКРЕТНИХ АВТОМАТІВ НА
УПРАВЛЯЮЧИХ ПЕРЕХОДАХ КВАНТОВОЇ СИСТЕМИ

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ

117. *Грех В. І.* 537
СКЛАДОВІ ТА НЕВІД'ЄМНІ ЧАСТИНИ ПАЛОМНИЦЬКОГО
ТУРИЗМУ
118. *Корженівська В. С.* 544
ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА
119. *Кривоберець М. М., Кожанова А. Р.* 550
ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРЕЦІЇ: ОСНОВНІ ТУРИСТИЧНІ
ПОТОКИ
120. *Ляшок Д. К.* 556
ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО
ТУРИЗМУ У ДРУГОМУ ДЕСЯТИРІЧЧІ ХХІ СТ.
121. *Трухан М. Л.* 564
ТУРОПЕРАТОРИ ТА ТУРАГЕНТИ-ЮРИДИЧНІ ОСОБИ І ФОП
ПО РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В 2020 Р.
122. *Чубрей О. С., Чубрей М.-А. Ю.* 568
ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ

ГЕОЛОГО-МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

123. *Кустурова О. В., Жуган О. А., Сугробов М. О., Печеніжська А. В.,
Льїнська О. І.* 573
ДОСЛІДЖЕННЯ ШВИДКОСТІ ОСІДАННЯ ВИБУРЕНОЇ
ПОРОДИ ЗАДЛЯ ЗНИЖЕННЯ АВАРІЙНОСТІ НА
ВИРОБНИЦТВІ

АРХИТЕКТУРА

124. *Чероніта А. Р.* 577
РЕСТАВРАЦІЯ БУДІВЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ
АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ П.І. ЧАЙКОВСЬКОГО

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

125. *Hruzevskyi O., Venger A.* 581
METHODS OF ONLINE EDUCATION OF PRINCIPLES OF
ELECTROPHORESIS
126. *Sultonova Moxichexra Anvarjon kizi* 583
METHODS FOR THE DEVELOPMENT OF RESEARCH
ACTIVITIES OF STUDENTS IN THE PROCESS OF BIOLOGICAL
EDUCATION

127. *Агалаков В. С., Стоянова М. Д.* 589
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР
128. *Агалаков В. С., Тімар В. С.* 597
ЗАНЯТТЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ
129. *Барковська О. О., Лілянова І. А.* 604
ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ НА
ЗАНЯТТЯХ З ПРЕДМЕТІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
ТА ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ФАХОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ
130. *Бірюкова І. В.* 610
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
131. *Божко Е. О., Ожнинська Ю. О., Настека Т. М.* 617
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РОЗУМОВОГО ТА ФІЗИЧНОГО
НАВАНТАЖЕННЯ НА САМОПОЧУТТЯ СТУДЕНТА
132. *Болібрux Н. А., Караханов Д. А., Назарук А. Б.* 623
ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ САМООСВІТИ У ГАЛУЗІ
ІНФОРМАТИКИ
133. *Буданов М. П.* 628
ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЮРИСТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
134. *Гладка І. А., Романюк В. Л., Гончарова Т. В.* 632
КОМПЛЕКС ЗАВДАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ РОБОТІ З
ПОЕТИЧНИМИ ТЕКСТАМИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПЕРШОМУ КУРСІ
135. *Грушка В. В.* 637
ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
136. *Добрунова Д., Горбань В. В.* 643
ЕКСКУРСІЯ «ДОСЛІДЖЕННЯ ЕНТОМОФАУНИ ЦПКВ
«ДУБОВИЙ ГАЙ»» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
137. *Дядюра Г. М., Кухарева-Рожко В. І., Колесник Д. М.* 645
УПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
138. *Євтушик Д. В.* 649
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ
УМІНЬ І НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
139. *Жданкін А. Є.* 656
ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАОЧНОСТІ (ПОСТІЙНИХ ТА
ТИМЧАСОВИХ МІКРОПРЕПАРАТІВ) ПІД ЧАС УРОКІВ
БІОЛОГІЇ

140. **Зайнчковська А. С.** 662
РОЗРОБКА КОРЕКЦІЙНИХ ПРОГРАМ ОЗДОРОВЧОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З УРАХУВАННЯМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЇХ ОРГАНІЗМУ
141. **Івахненко В. О.** 667
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЦОЇ ОСВІТИ
142. **Канак Л. А.** 670
ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ
143. **Караханов Д. А., Назарук А. Б., Болібрux Н. А.** 676
РОЗВИТОК НЕФОРМАЛЬНОЇ МАТЕМАТИКИ В УЧНІВ
144. **Кононец Н. В., Бут Я. Ю.** 679
МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СТВОРЕННЯ ЦИФРОВИХ НАРАТИВІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
145. **Конопельник М. М.** 684
КОНЦЕПТ «НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ» В ЗМІСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
146. **Красилюк І. А., Нагожук Д. О., Джеджула О. М.** 689
СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА У ВИЩОМУ АГРАРНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ
147. **Крукевич Л. Я.** 693
ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ – ОBOB'ЯЗКОВА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ТА ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
148. **Лисаченко О. Д., Шенітько В. І., Єрошенко Г. А., Борута Н. В., Шевченко К. В.** 698
РОЛЬ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ «ЗАГАЛЬНОЇ ЕМБРІОЛОГІЇ» ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
149. **Мірошніченко В. І.** 703
РОЛЬ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОФЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА
150. **Мудрагель Н. А., Богуславський В. В., Білан Д. А.** 707
БОКС. ТАЙСЬКИЙ БОКС. РІЗНИЦЯ МІЖ ТАЙСЬКИМ БОКСОМ Й ЗВИЧАЙНИМ
151. **Мудрагель Н. А., Богуславський В. В., Білан Д. А.** 711
ПЛАВАННЯ
152. **Назарук А. Б., Караханов Д. А., Болібрux Н. А.** 716
ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ
153. **Нестеренко В. В.** 719
ПРОФІЛАКТИКА ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК СЕРЕД МОЛОДІ

154.	Онищенко Є. В., Білан Д. А. ФРІ-ФАЙТУ; ДЖИУ-ДЖИТСУ	725
155.	Онищенко Є. В., Білан Д. А. ФУТБОЛ, ЯК ОЛІМПІЙСЬКИЙ ВИД СПОРТУ	730
156.	Онищенко Є. В., Білан Д. А. ВОЛЕЙБОЛ, ЯК РОЗВИТОК МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ	734
157.	Підлісний Є. В. МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ	738
158.	Плющ В. М. РОЗВИТОК САМООСВІТНІХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ПРИНЦИПИ ТА ЕТАПИ ОРГАНІЗАЦІЇ	741
159.	Погодіна М. Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ	746
160.	Пристінський Р. В. ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АВТОРИТЕТУ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ КЕРІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	751
161.	Раєць Г. В. МЕТОДИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ «М'ЯКОГО» ФІТНЕСУ З УРАХУВАННЯМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РЕАКЦІЙ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ НА НАВАНТАЖЕННЯ	758
162.	Ракитянська К. А., Древняк Л. П. СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ ЯК ЧЛЕНАМИ КОМАНДИ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ	763
163.	Савінова І. І. ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ	768
164.	Сахно Б. П., Колесник М. Ю. ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В НІМЕЧЧИНІ	773
165.	Семейкин М. Ю., Воронина О. В., Аушева О. С. ДИНАМІКА ФІЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ ЮНЫХ ДЗЮДОИСТОВ КЛУБА «ЧЕМПИОН»	781
166.	Серєда І. Д. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	785
167.	Смирнова М. В., Рибій Л. А. HOW TO TEACH PRONUNCIATION	794
168.	Снігір Т. М. ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ПІДЛІТКІВ	798
169.	Сошинська Н. В. ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ВОКАЛЬНИХ ВПРАВ	802

170. **Спиридонова Є. О.** 807
ВПРОВАДЖЕННЯ В КОЛЕДЖАХ СПЕЦКУРСУ КРЕАТИВНИЙ ПРОСТІР «АВТОРСЬКА СТУДІЯ АМАТОРІВ ПРАВА»
171. **Тарасенко С. М., Амірова І. М., Лимар О. Г.** 813
ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩ У ХОДІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
172. **Тирон В. О.** 816
ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
173. **Титаренко Н. В.** 823
РОЛЬ ОСВІТНІХ ІНДИКАТОРІВ У РЕФОРМІ НУШ
174. **Фідірко М. О., Кокотєєва А. С.** 830
ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
175. **Фідірко М. О., Смолякова І. Д.** 833
ДО ПРОБЛЕМИ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
176. **Цись Я. Д., Цись Н. О.** 836
ШВИДКІСНО-СИЛОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ВОЛЕЙБОЛІСТІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
177. **Шліхар В. В.** 842
ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ
178. **Шульгіна В. Д., Макаренко О. Є., Макаренко Є. Є.** 845
ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
179. **Щербак І. В.** 851
СТРАТЕГІЯ ПОЗИЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ У НАПРЯМІ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ТА ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
180. **Яковенко Ю. Л., Кінішенко Н. Л.** 855
КРОСВОРД ЯК ПРИЙОМ НАВЧАННЯ
181. **Яремчук С. М., Бойко Г. И.** 859
НЕДОСТАТКИ ВІРТУАЛЬНОЇ УЧЕБНОЇ СРЕДИ ПО УКРАїнСКОМУ І РУССКОМУ ЯЗЫКАМ КАК ИНОСТРАННЫМ В ПРОЦЕСЕ ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

182. **Архіпова І. Д.** 864
СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ ТА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
183. **Безпалько О.** 867
ТЕМПЕРАМЕНТ І ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ

184. *Гаврилов О., Кічук А. В.* 872
 АКТИВІЗАЦІЯ МИСЛЕННЄВИХ ОПЕРАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ
 ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА
185. *Головко О.* 877
 КОЛЕКТИВНІ МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА ІЗ
 СПІВРОБІТНИКАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ З ОПТИМІЗАЦІЇ
 МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ
186. *Головченко С. І., Негрун О. С.* 883
 ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖСТАТЕВИХ
 ВІДМІННОСТЕЙ У ПРОЯВАХ ВОЛЬОВИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ
 ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ В
 ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ
187. *Головченко С. І., Таран А. С.* 889
 ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РОЗВ'ЯЗАННЯ ВНУТРІШНЬО-
 ОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В
 ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
188. *Григор'єва Д. О.* 895
 МІЖНАРОДНИЙ РУХ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА: ПРАВОВІ
 АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ І СПІВПРАЦІ З УКРАЇНОЮ
189. *Іваненко І. В., Меднікова Г. І.* 904
 ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ ДО
 УМОВ МИРНОГО ЖИТТЯ
190. *Кедрова А. В., Нестеренко М. О.* 910
 ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АДАПТАЦІЇ ТА ЗАХИСНО-
 ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ У ЗДОБУВАЧІВ
191. *Кононова М. М., Ігнат'єва Л. Л.* 915
 ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я
 КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
192. *Кукса Ю. В.* 920
 ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНОЇ
 ВЗАЄМОДІЇ У ПСИХОЛОГІЇ
193. *Кулдошина Н. О., Крамченкова В. О.* 927
 ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
 СІМЕЙНОЇ СИСТЕМИ У ПОВТОРНОМУ ШЛЮБІ
194. *Ліпінська Е. В.* 932
 ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ АГРЕСІЇ
195. *Ляпунова О.* 938
 НЕВПЕВНЕНІСТЬ У ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ
196. *Мазоха І. С., Воробйова А. В.* 945
 ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМПАТІЇ
197. *Мартинова Г. А.* 952
 ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТРЕСУ
198. *Нікітіна Т. О.* 955
 ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ (ПОМ'ЯКШЕННЯ) БІДНОСТІ В
 УКРАЇНІ

199.	Рамбовська Н. В., Єльчанінова Т. М. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	960
200.	Рудковська О. В. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ЕКСКУРСІЇ – ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ І НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ COVID-19 (ЗА ДОСВІДОМ У ПАЛАЦІ СТУДЕНТІВ ДНУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА)	965
201.	Саріогло О. А., Гірчук І. О. ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ СТРАХІВ	971
202.	Трофименко А. В. КОПІНГ СТРАТЕГІЇ ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ	977
203.	Туруніна О. Л., Мартиненко М. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ У ВАГІТНИХ	983
204.	Яковлева С. Д., Петрова А. Ю. ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ КОМАНДИ ІНКЛЮЗИВНО- РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ І БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ВАДАМИ У СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	989
СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ		
205.	Агалков В. С., Морока С. Р. TRX, ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ НАПРЯМКІВ ФІТНЕСУ ДЛЯ МОЛОДІ	996
206.	Агалков В. С., Морока С. Р. АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАНЯТТЯ ЧЕРЛІДІНГОМ В ШКОЛАХ	1000
207.	Зайончківська І. П. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ РЕЛІГІЇ, НАЦІЇ І КУЛЬТУРИ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ	1004
208.	Лопатін В. В. ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНИ	1010
209.	Попова О. Б. СПОРТИВНА ЛЮДИНА В УМОВАХ ПЕРМАНЕНТНОЇ КРИЗИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	1014
ЖУРНАЛИСТИКА		
210.	Гайда О. М., Борсук Н. І., Онищук В. М. АКТИВНЕ СЛУХАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ІНТЕРВ'Ю	1018
211.	Лизанчук В. В., Білоус О. М., Білоус Р. О. МЕНТАЛЬНА ОСОБЛИВІСТЬ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	1025
212.	Недоступ А., Можина А. ДИСКРИМІНАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЗА ВІКОМ В	1032

УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-МЕДІА

213. *Рудик М. С., Шайда Н. К., Бердак Х. М.* 1037
ІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ЗМІ НА
ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

214. *Аксютенко Б. О., Корнієнко В. В.* 1043
ДЕЯКІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦИРКОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
КРАЇНАХ
215. *Коломієц В. О., Зінченко А. Г.* 1050
ЧИННИКИ ФОРМОУТВОРЕННЯ В ДИЗАЙНІ СУЧАСНИХ
КОЛІСНИХ ТРАКТОРІВ
216. *Невальоний В. С.* 1062
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ДИЗАЙНІ УКРАЇНИ НА ДАНОМУ
ЕТАПІ
217. *Романова А. С., Кривуц С. В.* 1068
АРХІТЕКТУРА МАРКА ФОРНЕС
218. *Хмельниченко Е. О.* 1073
ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ З МАТЕМАТИКОЮ

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

219. *Баран Я. С., Іваночко Г. О., Іваночко О. Ю., Хомишак О. М.* 1080
ВІД КРАЄЗНАВСТВА ДО ДОКУМЕНТАЛІСТИКИ:
ПОВЧАЛЬНА ІСТОРІЯ ВУЗЬКОКОЛІЙКИ «ВЕРХНЄ
СИНЬОВИДНЕ – МАЛЬМАНСТАЛЬ»
220. *Денисенко К. О., Чернуха О. В.* 1087
ГОЛОДОМОР 1921-1923 РР.(НА УКРАЇНІ)
221. *Емец А. С., Фоменко К. Н.* 1092
АНАЛІЗ ТЕОРІИ «ВЛАСТИ-СОБСТВЕННОСТИ» В
КОНТЕКСТЕ ТЕОРІИ «ОСЕДЛОГО БАНДИТА»
222. *Золотарьов В. С.* 1097
ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
КОНСТИТУЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ РОСІЇ ЩОДО
УКРАЇНИ
223. *Котляров П. М.* 1102
ЛЕТЮЧІ ЛИСТКИ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ДОБИ
РЕФОРМАЦІЇ
224. *Міськов І. О.* 1108
ДАВНІ ПЕЧАТКИ М. БЕРЕГОВА
225. *Чечельницька Г. В., Семенова А. І.* 1112
СТАРОДАВНІЙ РИМ У ПРИЗМІ ОЦІНОК М. П.
ДРАГОМАНОВА ТА ІНШИХ ІСТОРИКІВ
226. *Чирков О. А.* 1119
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ ЗА

РЕАКЦІЄЮ СУСПІЛЬСТВА В ЕТНОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ НА
ПОЛІТИКУ РЕВАНШУ РФ

227. *Чмихало Г. Г., Понамарчук Є. Л.* 1126
ЗБИТІ В'ЄТНАМСЬКИМ ОПОЛЧЕННЯМ

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

228. *Любчук О. К., Васьковська А. О., Ліпинський Л. К.* 1131
ДО ПРОБЛЕМИ ВИОКРЕМЛЕННЯ СЕМИ ЧУДЕС УКРАЇНИ
229. *Овчаренко Т. С.* 1138
ТЕАТРАЛЬНА СПАДЩИНА А. Б. БАКАНУРСЬКОГО В
НАВЧАЛЬНИХ КУРСАХ КУЛЬТУРОЛОГІВ (НА ПРИКЛАДІ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «ЖИТТЯ. ГРА.
ТЕАТРАЛЬНІСТЬ»)
230. *Овчаренко Т. С.* 1141
«ТЕАТРАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ» ЯК НОВА ФОРМА РОЗВИТКУ
СУЧАСНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА (АНАЛІЗ
ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ А. Г. БАКАНУРСЬКОГО)
231. *Полешук Р. А.* 1147
РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ АРХЕТИПІВ У ВИСВІТЛЕННІ
СВІТОГЛЯДНОГО КОНТЕКСТУ ЕПОХИ

ЛИТЕРАТУРА

232. *Глава Л. О., Юмрукуз А. А.* 1155
ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ПРОЗИ САБАХАТТІНА АЛІ ЯК
ПИСЬМЕННИКА ПЕРІОДУ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
233. *Жукова О. В., Рикова О. С.* 1159
АНАЛІЗ РОМАНУ М. БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»
ЗАСОБАМИ ЛОГАРИФМІВ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТЕЙ.
МАТЕРІАЛИ ДО БІНАРНОГО УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ ТА МАТЕМАТИКИ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

234. *Акентьєва Л. О., Мороз В. В.* 1162
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОГО
БРЕНДИНГУ
235. *Кальцева С. І., Тирон В. О.* 1168
ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК МЕХАНІЗМ СУЧАСНОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
236. *Мочков О. Б.* 1174
ЩО ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ СИЛ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ТА РУХУ ОПОРУ
237. *Орлянський В. С.* 1180
ІСТОРИЧНА ОСНОВА ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕФОРМ В
УКРАЇНІ

238.	<i>Пересада Д. С., Яковець А. В.</i>	1184
	МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ ДЕРЖАВИ: ФАКТОРИ І КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ США)	
239.	<i>Позняк А.</i>	1198
	УКРАЇНСЬКІ МАС-МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ УКРАЇНИ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ	
240.	<i>Половко О. О.</i>	1213
	ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ: ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ	
241.	<i>Резанова Н. О.</i>	1216
	СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ	
242.	<i>Савченко А.</i>	1221
	ПРИНЦИПИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	
243.	<i>Фамова Х.</i>	1225
	ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗОВНІШНЬОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ	
244.	<i>Хлівнюк Т. П.</i>	1239
	«ШОВІНІЗМ ДОБРОБУТУ» ЯК НОВІТНЯ ТЕНДЕНЦІЯ У РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ	
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ		
245.	<i>Бондарь С. О., Коняшина І. Б., Семеняченко О. А., Ріжняк О. Л.</i>	1246
	КОНСТРУЮВАННЯ ТА ДЕКОДУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ. АНОТАНЦІЯ КУРСУ	
246.	<i>Гейдел А. М., Антамонова В. В.</i>	1250
	ДИНАМІКА ЕТНОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ СХОДУ І ЗАХОДУ	
247.	<i>Гейдел А. М., Богатирьова Д. І.</i>	1256
	КОНЦЕПТ «ДОЛЯ» НА СЛОБОЖАНЩИНІ ТА БОЙКІВЩИНІ	
248.	<i>Гейдел А. М., Харченко В. В.</i>	1262
	СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДІЛОВА МОВА ЯК КУЛЬТУРА ОФІЦІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ	
249.	<i>Демченко В. М.</i>	1268
	ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВИ – УВАГА ДО МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	
250.	<i>Іваночко Г. О., Олексин Н. М., Іваночко О. Ю., Баран Я. С.</i>	1273
	ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КАЗІМЄЖА ВЕЖИНСЬКОГО	
251.	<i>Ігнатенко Д. Є.</i>	1279
	ДЕСТРУКТИВНА МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ІНТЕНСИВНОСТІ ДІЇ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ	
252.	<i>Іорданова Д. М., Юмрукуз А. А.</i>	1283
	ГРУПИ МАЙБУТНІХ ЧАСІВ В ТУРЕЦЬКІЙ ТА ГАГАУЗЬКІЙ	

	МОВАХ: КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ	
253.	<i>Лазірко Н. О., Онім З.</i> ДИДАКТИЧНИЙ АЛЕГОРИЧНИЙ ЕПОС: «РОМАН ПРО ТРОЯНДУ»	1289
254.	<i>Лазірко Н. О., Разумна А. А.</i> РОМАН Р. ОЛДІНГТОНА «СМЕРТЬ ГЕРОЯ» І ТРАДИЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»	1296
255.	<i>Линтвар О. М., Сорокотягіна К. І.</i> СИНТЕТИЧНІ ТА АНАЛІТИЧНІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Л. КЕРРОЛ «АЛІСА В ДИВОКРАЇ»)	1303
256.	<i>Нікітенко В. В., Козубай І. В.</i> ІНШОМОВНІ НЕОЛОГІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	1309
257.	<i>Світліковська О. А.</i> СПЕЦИФІКА СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ТЕКСТІВ	1313
258.	<i>Стригун Я. Ю.</i> ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ)	1320
259.	<i>Студоляк О. О.</i> КОНТРАСТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ТА БРИТАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ГУМОРУ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ТВІТТЕР	1327
260.	<i>Хиліук О. М., Пилипчук М. Л.</i> ТИПИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЕПІТЕТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	1334
261.	<i>Шабанова Т. В., Сагун А. В.</i> ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ. МАТЕРІАЛИ ДО ІНТЕГРОВАНО-ІНТЕРАКТИВНОГО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕТОДУ ШЕСТИ КАПЕЛЮХІВ ЕДВАРДА ДЕ БОНО	1339
262.	<i>Штир Р. М.</i> КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Г. ВЕЛЛСА «МАШИНА ЧАСУ»)	1342
263.	<i>Ярошенко Ю. І.</i> УКРАЇНСЬКОМОВНЕ ВІДТВОРЕННЯ ШТУЧНОЇ МОВИ NADSAT (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ Е. БЕРДЖЕСА “A CLOCKWORK ORANGE”)	1353
264.	<i>Яблонська Т. М., Гайдаржі М. В.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗПІЗНАВАЛЬНИХ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ ОЗНАК СИНОНІМІВ КИТАЙСЬКОЇ	1357

МОВИ

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

265. *Гайворонюк Н. В.* 1364
МУЛЬТИКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ І ПОНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ
266. *Пищалка А. П., Кунденко Я. М.* 1370
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ ПІДПРИЄМЦЯ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

267. *Naumova M. A., Horobets V.* 1373
REGIONAL DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMIES OF
POLAND AND UKRAINE: COMMON AND DIFFERENT
268. *Naumova M. A., Horobets V.* 1376
THE IMPACT OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT ON
EMPLOYMENT IN UKRAINE
269. *Артюх О. В., Капсамун А. А.* 1379
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ:
ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ
270. *Бакаляр Д. Г.* 1383
УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РЕЗЕРВУВАННЯ ЗА
РОЗРАХУНКОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ
271. *Баран Р.* 1388
АВІАКАТАСТРОФА В САЛОНІКАХ ТА ЇЇ НЕГАТИВНІ
НАСЛІДКИ В ІСТОРИЧНІЙ ХОДІ ДАП «ЛЬВІВСЬКІ АВІАЛІНІЇ»
272. *Батова Д. О., Проскурня О. М.* 1401
ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТИЗОВАНОЇ ПРОЦЕДУРИ
САМООЦІНКИ ЯКОСТІ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВА
РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ
273. *Білаш С. В., Кміть В. М.* 1405
ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
274. *Бірюченко С. Ю., Орлова К. Є.* 1411
УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА
275. *Бондаренко Н. В., Лободзинська Т. П.* 1417
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ АУДИТУ
276. *Братінова М. Г., Мазурак І. І., Петренко О. П.* 1421
ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА РОЗВИТОК
ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
277. *Бубленко А. І., Артюх О. В.* 1425
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ
У СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
278. *Вельбой Л. В.* 1428
ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ

- КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ
279. *Вініченко С. О.* 1434
КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО РИНКУ
280. *Гевлич І. Г., Ткачук А. В.* 1437
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ
281. *Дмитрук І. Я., Тоцька О. Л.* 1440
ФІСКАЛЬНА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ДОХОДАХ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ
282. *Жердєва О. О., Калініченко Л. Л.* 1443
ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ПРИКЛАДІ ГАЛУЗІ
283. *Зеленчук Н. В.* 1449
ОЦІНКА БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДХОДІВ, ЩО ПРОДУКУЮТЬСЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТА ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ УКРАЇНИ
284. *Зелінська Г. О., Жибак І. П.* 1454
АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН
285. *Іванов А. М., Ісачкова К. О., Сітнікова М. В.* 1461
КОЛИШНІ АКРОПОЛІ - СУЧАСНІ ПАРКИ ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
286. *Іванов А. М., Малишева Д. І., Шмідт Д. С.* 1466
РЕСТОРАН «ТЕРРАНЫАКІ» ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ХАРЧУВАННЯ НА КРУЇЗНОМУ ЛАЙНЕРІ «COSTA SMERALDA»
287. *Клочан В. В., Клочан І. В.* 1473
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
288. *Котуранова Т. В., Коногова М. А.* 1477
ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ГРАФЕНОВОГО БЕТОНУ В УКРАЇНІ
289. *Кравченко Т. Д.* 1481
ПОЗИКОВІ КОШТИ БАНКІВ В ЯКОСТІ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАХОДІВ НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
290. *Лемеш В. Н., Іпатенко Е. Э.* 1489
УЧЕТ ТОКЕНОВ В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ
291. *Лемеш В. Н., Кравцова Е. С.* 1496
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ ОРГАНИЗАЦИЙ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА ПРИ ПЕРЕХОДЕ НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА

292. *Лободзинська Т. П., Найденко К. А.* 1501
 ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ЄС В
 АВТОМОБІЛЕБУДІВНОМУ БІЗНЕСІ
293. *Любчук О. К., Андрєєв В. Д.* 1505
 ТУРИСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ МАЙБУТНЬОГО
294. *Любчук О. К., Гончар В. Д., Зацепіна Т. В.* 1512
 НОВІ ТРЕНДИ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ: ІННОВАЦІЙНІ
 ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕМІЩЕННЯ ХІХ СТ.
295. *Макаревич А. А., Проскурня О. М.* 1517
 ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОГО
 МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК СИСТЕМНОГО ІНСТРУМЕНТУ
 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
296. *Марченко М. С., Лободзинська Т. П.* 1520
 РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В ПРИЙНЯТТІ
 УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ
297. *Машкара-Чокнадій В. В., Пачкал К. Є.* 1523
 ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ
 ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ
298. *Мельник А. М., Роганова Г. О.* 1529
 АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ
 ДОМОГОСПОДАРСТВ
299. *Микитенко Н. В.* 1534
 ЗМІНА СПОЖИВЧИХ НАСТРОЇВ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-
 19
300. *Мороз М. В.* 1540
 СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА ВНЕБЮДЖЕТНЫХ СРЕДСТВ
 НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ
301. *Мужило М.-А. Б., Кміть В. М.* 1546
 АУДИТОРСЬКИЙ РИЗИК І МЕТОДИ ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ
302. *Музика В. С., Гуріна Н. В.* 1554
 ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО
 ДОКУМЕНТООБІГУ В УКРАЇНІ
303. *Мямлін В. В.* 1560
 МІСЦЕ І РОЛЬ ГРОШЕЙ В НАУКОВО ОБГРУНТОВАНІЙ
 ЕКОНОМІЦІ
304. *Наверська В. В.* 1567
 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
 ПІДПРИЄМСТВ
305. *Найдьонова Ю. О., Жихор О. Б.* 1572
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА В
 УКРАЇНІ
306. *Наумова М. А., Мусієнко І. В.* 1578
 ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ
 ЗА ЕКОНОМЕТРИЧНОЮ МОДЕЛЛЮ

307.	<i>Нехай В. А.</i>	1582
	КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19	
308.	<i>Перебийніс Ю., Іванець І. В.</i>	1586
	КРАУДСОРСИНГ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ	
309.	<i>Піскунов Р. О., Міненко В. Ю.</i>	1589
	ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ «ВИТРАТИ» АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	
310.	<i>Плешакова О. Д., Гурко В. Б.</i>	1592
	ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМАТИКИ ВЫБОРА ЦЕЛИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ	
311.	<i>Погоріла Н. В.</i>	1594
	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	
312.	<i>Покровська Н. М., Сакара М. В.</i>	1597
	ДИНАМІКА ІМПОРТНИХ ПОСТАВОК ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНУ В 2019-2020 РР.	
313.	<i>Полякова С. С., Ярова І. Є.</i>	1600
	СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ	
314.	<i>Репко А. С., Куліш Г. П.</i>	1607
	КРАУДФАНДИНГ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	
315.	<i>Руденко І. В., Педченко А. О.</i>	1611
	ЩОДО МЕТОДІВ ОЦІНКИ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ	
316.	<i>Рудь Ю. А.</i>	1615
	ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ МОДЕЛЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО КОМПЛЕКСУ	
317.	<i>Русінова О. С., Комісарчук О. В.</i>	1624
	ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
318.	<i>Сазонова С. В.</i>	1630
	СПЕЦИФІКА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	
319.	<i>Смирнова Т. А., Куліш І. А.</i>	1635
	ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ МАРКЕТИНГУ	
320.	<i>Сокирко О. С., Шепиленко В. Ю., Савчук С. В.</i>	1638
	НАПРЯМИ ЗРОСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ РАДЕХІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
321.	<i>Сук П. Л.</i>	1645
	РОЗРАХУНОК АМОРТИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ЗА СПОСОБАМИ МЕТОДУ НА ОСНОВІ ДОХОДУ	
322.	<i>Тешева Л. В., Габібова Є. Н.</i>	1650
	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМАНД В ОРГАНІЗАЦІЯХ	

323. *Ткаченко А. А., Рижай О. М.* 1653
ІНВЕСТИЦІЇ В ОСНОВНІ ЗАСОБИ НА ПІДПРИЄМСТВІ
УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ
324. *Ткачук В. В.* 1656
ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОГО АСОРТИМЕНТУ НА
ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ
325. *Томчук В. В., Кравчук К. О.* 1662
АНАЛІЗ МЕТОДОЛОГІЇ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЗА
МСБО 16 ТА П(С)БО 7 «ОСНОВНІ ЗАСОБИ»: ТЕОРІЯ І
ПРАКТИКА
326. *Турчіна С. Г., Клименко А. І.* 1667
ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ АНТИКРИЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ
327. *Устименко К. А.* 1673
ПРОБЛЕМИ УЧЁТА РАСЧЁТОВ С ПОСТАВЩИКАМИ
328. *Фесенко В. В., Новікова А. О.* 1677
ВИМОГИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ДО ФОРМУВАННЯ
ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ ВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВ
329. *Філоненко М. М., Шкурат Д. С.* 1683
ЕЛЕКТРОННИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ
ІНСТРУМЕНТ БРЕНДИНГУ
330. *Фролова Н. В., Канцур І. Г.* 1686
УДОСКОНАЛЕННЯ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО
ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ
331. *Хоменко Г. Ю., Александрова Є. Д., Загорудько А. М.* 1691
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ, МЕТОДИЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯМ ВЕНЧУРНИМ
ФІНАНСУВАННЯМ ПІДПРИЄМСТВ
332. *Хоменко Г. Ю., Мирошниченко І. П., Чудеснікова А. О.* 1697
АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ПОКАЗНИКИ
ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВАРТІСТЬ БІЗНЕСУ
333. *Шишпанова Н. О., Слюсар Я. І.* 1702
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ НА
СВІТОВОМУ РИНКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ
334. *Шкварилюк М. В.* 1705
ЗЕЛЕНЕ ФІНАНСУВАННЯ, ЯК СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА
ФІЛОСОФІЮ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ
335. *Шкригун В. Л., Хазанова Н. М.* 1709
ПИТАННЯ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ВІДВАЛІВ ГІРНИЧО-
МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

336. *Анісімов Д. О., Гупал Д. С.* 1714
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ АБО ПЕРЕВИЩЕННЮ
ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ В

СУЧАСНИХ УМОВАХ

337. *Антонов С. С., Кисельов А. О.* 1720
ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ЯК КАТЕГОРІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ
З НЕГЛАСНИМИ ПОЗАШТАТНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ
338. *Боровський А. С., Анісімов Д. О.* 1724
ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН
ПРАЦІВНИКІВ
339. *Голуб Н. О.* 1727
КОНТРОЛЬ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ КОНЦЕНТРАЦІЯМИ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ
340. *Городовиков О. О., Цуркаленко Д. П.* 1733
ПОНЯТТЯ КОРПУСУ ОПЕРАТИВНО-РАПТОВОЇ ДІЇ ЯК
СПЕЦІАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ Й ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ТА ПІДГОТОВКИ ЙОГО
ПРАЦІВНИКІВ
341. *Гришин Н., Цуркаленко Д.* 1742
ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ
342. *Гурська Н. М., Щетініна Т. О.* 1746
ПРАВА ДИТИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
343. *Дума А. А., Волков Ю. М.* 1751
МЕНТАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ – СПОСІБ ПОЛІПШЕННЯ
СТРІЛКОВИХ УМІНЬ КУРСАНТІВ
344. *Задорожня І. І., Цуркаленко Д. П.* 1757
ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ
345. *Захарченко О. В., Гавдій І. В., Бондаренко В. І.* 1760
ТИМЧАСОВЕ ЗАТРИМАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ
346. *Качан І. В., Савенко В. П.* 1765
ЗАПОДІЯННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО
ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ
347. *Кметик Х. В., Кононенко А. С.* 1768
ПРОБЛЕМАТИКА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРИВАТНОГО ПРАВА
348. *Колесніков А. П., Чмир М. І.* 1772
АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ
349. *Корогод С. В., Бабіч Д. Д.* 1776
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН
350. *Корогод С. В., Рибалко М. Д.* 1779
ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНІХ ДІТЕЙ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ
ЖЕБРАЦТВОМ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПОСОБИ
ЗАПОБІГАННЯ
351. *Кочеткова П. С.* 1783
ЩОДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

- ДОПИТУ АДВОКАТА ЯК СВІДКА
352. *Куляк Б. В., Цуркаленко Д. П.* 1787
ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА СУСПІЛЬСТВА НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
353. *Ланік Н. С.* 1792
КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ КОМУНАЛЬНИХ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, В ПІДПОРЯДКУВАННІ ЯКИХ ПЕРЕБУВАЮТЬ БЛИЗЬКІ ОСОБИ
354. *Логвиненко Є., Цуркаленко Д. П.* 1799
ЗАСТОСУВАННЯ АБО ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ГАРАНТІЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ
355. *Макаренко В. І., Цуркаленко Д. П.* 1805
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ОЧИМА ДІТЕЙ
356. *Макеєва О. М., Євченко А. О.* 1810
ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ
357. *Мішина А. А., Руських І. В.* 1816
THE RELEVANCE OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES FOR LAWYERS
358. *Морар М. М., Дудник О. В.* 1820
СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
359. *Муляр Г. В., Ховпун О. С.* 1823
РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ Є ПІДОЗРЮВАНИМИ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
360. *Никитенко Д. С., Анісімов Д. О.* 1830
ФАКТОРИ ЗАГРОЗИ ОСОБИСТІЙ БЕЗПЕЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ВИКОНАННІ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ
361. *Павленко Е. П., Корогод С. В.* 1835
ОБ'ЄКТ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
362. *Пересунько І. О., Анісімов Д. О.* 1839
РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ У ГРОМАДЯН, ЯКІ ВПЕРШЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ НА СЛУЖБУ
363. *Раковчук Д. О., Цуркаленко Д. П.* 1842
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
364. *Савенко Г. Б., Цуркаленко Д. П.* 1846
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ
365. *Сизько В., Цуркаленко Д.* 1848
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

366. *Усатенко В. В., Мітусова К. С.* 1853
ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ
ЛЮДИНИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕЮ ПРАВА НА ПРАЦЮ
367. *Утвенко В. В., Цуркаленко Д. П.* 1857
ПРАВИЛА КОРИСТУВАННЯ НАГРУДНОЮ КАМЕРОЮ
368. *Хижняк Т. В., Кисельов А. О.* 1859
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
НЕГЛАСНИХ ПРАЦІВНИКІВ НПУ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
369. *Цуркаленко Д. П., Василенко М. С.* 1862
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ
370. *Цуркаленко Д. В., Дудник О. В.* 1865
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
371. *Цуркаленко Д. В., Понятих Є. Р.* 1869
ПРОБЛЕМИ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОРЯДКУ
ЗАСТОСУВАННЯ ЧИ ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ
ЗБРОЇ СПІВРОБІТНИКАМИ ПОЛІЦІЇ
372. *Цуркаленко Д. П., Северин О. О.* 1872
ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІД ЧАС
НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО
ПОХОДЖЕННЯ
373. *Цуркаленко Д. В., Черкасова О. М.* 1875
РОБОТА ПОЛІЦІЇ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО
РУХУ
374. *Цуркаленко Д. В., Штода Д. К.* 1878
ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА,
ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ
375. *Шапошник М. Ю., Корогод С. В.* 1881
ЕКСТРАДИЦІЯ
376. *Шапошник М. Ю., Цуркаленко Д. В.* 1884
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ
377. *Шрамко Д. М., Цуркаленко Д. П.* 1887
СВАВІЛЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ПРИВИЩЕННЯ НИМИ
СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

ЗМЕНШЕННЯ ВМІСТУ КОФЕЇНУ У КАВІ ШЛЯХОМ ВНЕСЕННЯ СОЛОДОВОГО ЕКСТРАКТУ

Іванов Євгеній Ігорович

Аспірант

Шутюк Віталій Володимирович

Доктор технічних наук, професор

Національний університет харчових технологій

Вступ. Кава є одним з найбільш популярних та вживаних напоїв у світі. Кавовий ринок показує стабільне зростання протягом останніх 30 років. Паралельно зі зростанням ринку зростає потреба у розширенні асортименту, але найбільшу проблему становить зростання загальної кількості кавових відходів, які досі не мають промислової технології утилізації, та шкідливий вплив кави на здоров'я певної категорії населення.

Ціль роботи. Розроблення методу зменшення добового споживання кофеноїновмісних продуктів, а саме кави, шляхом заміни напоями на основі солоду або солодових екстрактів.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження є солод з різних видів зернової сировини. Солод має різну ступінь ферментації, що зумовлює різні органолептичні властивості. Методи дослідження аналітичні, сенсорні, органолептичні та фізико-хімічні.

Результати та обговорення. Основною діючою речовиною кави є кофеїн, який є однією з найбільш поширених стимулюючих речовин у світі. Кофеїн цінують за його стимулюючу дію на центральну нервову систему. Побічним впливом такої стимуляції є звикання та негативний вплив на певні системи організму.

У великих дозах кофеїн може викликати інтоксикацію організму. Інтоксикація кофеїном може мати різні прояви, і її часто важко розпізнати при

наявності розпливчастого анамнезу пацієнта або головної скарги. Практично кожна система органів уражається при надмірному вживанні кофеїну [1].

Таблиця 1

Клінічний вплив кофеїну на системи організму

Система організму	Побічна дія
ЦНС	Агітація, подразливість, головні болі, втрата спокою, безсоння, марення, галюцинації
Серцево-судинна система	Розширення судин, підвищення CO ₂ , стінокардія, приливи, пришвидшення серцебиття, синусова тахікардія
Шлунково-кишковий тракт	Гастрит
Бронхіальна система	Гладка м'язова релаксація
Опорно-рухова система	Деякі данні вказують на зниження мінеральної щільності кісток і пришвидшену втрату кісткової маси

Кофеїн дозволяється виводити з раціону тільки поступово. Зниження добового споживання пацієнта протягом певного періоду часу може знизити ймовірність симптомів відміни або зменшити їх тяжкість. Однією із стратегій може бути змішування кофеїновмісних напоїв з напоями без кофеїну, кінцева мета полягає в тому, щоб спонукати пацієнта частково або повністю замінити кофеїновмісні напої з високим вмістом кофеїну більш корисними напоями, такими як вода, фруктові соки або напої без кофеїну [2].

Однією з найбільш розповсюджених видів сировини у світі є зернова сировина. Сільське господарство розвинене у більшості країн світу, а в деяких з них сільське-господарство це економіко-утворюючий напрямок розвитку країни.

Ячмінь та пшениця є одними з найбільш поширених зернових культур, що культивуються. Згодом ячмінь та пшеницю переробляють на класичні та спеціальні види солоду, що потім знаходять своє використання в дуже багатьох галузях харчової промисловості. Існують такі напої як ячмінна кава, проте вона виготовляється зі звичайного смаженого зерна, а не з солоду.

Цю технологію можна вдосконалити, якщо замість обсмажування звичайних зерен обсмажувати солод, тобто пророщенні зерна. Залежно від температури обсмажування у солоді може відбуватись як меланоїдиноутворення так і карамелеутворення.

При відповідній обробці солод дає більш інтенсивне забарвлення, ніж просто смажене зерно, а також має покращені смако-ароматичні властивості. Внесення солоду у склад напою збільшує його біологічну активність [3,4].

Для приготування добавки до кави треба приготувати сухий, або рідкий концентрований, солодовий екстракт з такої композиції видів солоду:

- 60 % світлий ячмінний солод;
- 30 % смажений темний ячмінний солод;
- 10% смажений темний пшеничний солод.

Висновки. Солодовий концентрат з правильно підбраною рецептурою при внесенні у каву не буде змінювати органолептичні властивості напою, оскільки солодова суміш має виражену смажену гіркоту, приємний аромат та насичений темний колір. Проте така добавка дозволить замінити частку самої кави у напої, чим зменшити загальну кількість кофеїну.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Деревцова, А.А. Кофеин: интоксикация и зависимость / Деревцова А.А., Кавыев А.А., Махкамов С.А.// EurasiaScience Сборник статей XXV международной научно-практической конференции, часть I Москва: «Научно-издательский центр «Актуальность.РФ», 2019. – С. 33-35
2. Cano-Marquina, A. The impact of coffee on health / A. Cano-Marquina, J.J. Tarín, A. Cano // Maturitas. – 2013. – 75. – P. 7-21.
3. Komes, D. Antioxidative potential of different coffee substitute brews affected by milk addition / D. Komes, A. Bušić, A. Vojvodić, A. Belščak-Cvitanović, M. Hruškar // European Food Research and Technology. – 2015. – 241(1). – P. 115-125.
4. Ермолаева, С.В. Формирование цветности в карамельном солоде / С.В. Ермолаева // Пиво и напитки. – 2015. – №2 – С. 24-26.

**ФРАКЦІЙНИЙ СКЛАД УРОЖАЮ ПОВІТРЯНИХ ЦИБУЛИН ЧАСНИКУ
ЗАЛЕЖНО ВІД ЙОГО СОРТОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ**

Мельник Олексій Володимирович,
к. с.-г. н., старший науковий співробітник,
Щербина Сергій Олександрович,
к. с.-г. н., старший науковий співробітник,
Даценко Світлана Максимівна,
к. с.-г. н., старший науковий співробітник,
Іванін Дмитро Володимирович,
молодший науковий співробітник,
Інститут овочівництва і баштанництва НААН
Україна

Вступ. Часник характеризується відносно невисоким коефіцієнтом розмноження. Стрілкуючі форми утворюють суцвіття з повітряними цибулинками, які можуть бути залучені до процесу насінництва. У той же час кількість та якість цього садивного матеріалу суттєво залежить від сортових особливостей. Діючим стандартом передбачено використання лише крупних фракцій цибулинок діаметром понад 4,0 мм. В цьому випадку під дію стандарту потрапляє лише частина поширених сортів, а інші утворюють повітряні цибулилки переважно дрібних фракцій діаметром менше 4,0 мм. Значна частина цього матеріалу може бути залучена до процесу розмноження часнику, але для цього необхідно дослідити її розподіл по фракціях залежно від сорту. В подальшому визначення її адаптивних та продуктивних властивостей може бути підґрунтям для внесення відповідних змін до Державного стандарту.

Мета роботи – провести порівняльну оцінку фракційного складу урожаю повітряних цибулин різних сортотипів часнику.

Матеріали и методи. В дослідженнях використовували часник двох сортів – Дюшес та Мерэф'янський білий. За даними З.Д. Сича ці сорти є типовими для певних груп сортів, поширених в Україні.

«Любашоподібні» (Любаша, Прометей, Дюшес, Ірен, Любава таврійська, Айдер) та «мереф'яноподібні» (Мереф'янський білий, Золочівський замок та інші) сорти суттєво різняться за кількістю і масою повітряних цибулин, що незавжди дає змогу ефективно використати цей цінний садивний матеріал.

Визначення фракційного складу повітряних цибулин за найбільшим поперечним діаметром здійснювали у відповідності до ДСТУ 8033:2015 «Часник насінневий. Сортові та посівні якості. Технічні умови».

Результати та обговорення. «Любашоподібні» сорти містять 13-15 тис. повітряних цибулинок в 1 кг, тоді як «мереф'яноподібні» – 39-40 тис. шт. Проте цей матеріал не використовується в повній мірі. За вимогами Державного стандарту лише повітряні цибулинки розміром 5,1 мм і більше відносяться до першого класу, а від 4,0 до 5,0 мм – до другого.

За отриманими в 2021 році даними досліджувані сорти утворили від 17 до 98% повітряних цибулин, що відповідають ДСТУ (табл. 1). Сорт Дюшес утворив 98% стандартних повітряних цибулин (86% першого класу і 12% другого); лише 2% за розміром були менше 4,0 мм.

Таблиця 1

Розподіл урожаю повітряних цибулинок часнику по фракціях, %

Сорт	стандартні		нестандартні		
	≥ 5,1 мм	4,0-5,0 мм	3,2-3,9 мм	2,8-3,1 мм	< 2,8 мм
Дюшес	86	12	2	0	0
Мереф'янський білий	1	16	42	19	22

У той же час сорт Мереф'янський білий у складі урожаю мав 83% нестандартних повітряних цибулин. За діючим стандартом цей матеріал не може бути використаний для реалізації і виробництва. Незначна частка стандартної фракції повітряних цибулинок, яку утворюють «мереф'яноподібні» сорти часнику (1% першого класу і 16% другого), не дозволяє збільшити обсяги виробництва насінневого матеріалу. Внаслідок незначної кількості зубків в цибулинах даних сортів коефіцієнт їх розмноження залишається вкрай низьким. Проте вивчення адаптивного та продуктивного потенціалу дрібнофракційного

садивного матеріалу (повітряні цибулинки менше 4,0 мм) дозволить залучити його частину до виробництва, що потребує внесення певних змін до ДСТУ щодо сортів цього типу.

Висновки. Діючий стандарт щодо допустимих розмірів повітряних цибулинок часнику не враховує його сортові особливості. «Любашоподібні» (Любаша, Прометей, Дюшес, Ірен, Любава таврійська, Айдер) сорти утворюють до 98% стандартних цибулинок, тоді як «мереф'яноподібні» (Мереф'янський білий, Золочівський замок та інші) сорти – лише 17%. Для останніх доцільним є внесення певних змін у ДСТУ, які б дозволили певну частину повітряних цибулин розміром менше 4,0 мм вважати стандартними.

ПРОЄКТ ВЕРТИКАЛЬНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ФАСАДУ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ЦЕНТРУ «ІНСТИТУТ БІОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ» КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (М. КИЇВ)

Пастух Анастасія Миколаївна,
магістрант,

Баданіна Владислава Анатоліївна,
к.б.н., доцент кафедри біології рослин
ННЦ «Інститут біології та медицини»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Швидкі темпи урбанізації та будівництво нових житлових районів призводять до скорочення площ, придатних для озеленення. Зі зменшенням площі зелених насаджень міста втрачають тіньову та охолоджувальну дію дерев, зменшується поглинання вуглекислого газу [1], стають більш відчутними негативні прояви ефекту “міського острова тепла”.

За умов інтенсивної забудови міст особливої актуальності набуває вертикальне озеленення - вид озеленення з використанням витких рослин, ліан або підстрижених дерев, які застосовують в облаштуванні благоустрою територій [2]. Вертикальне озеленення – один з найпрестижніших, доступних і виразних засобів декорування будинків і споруд.

Одним із видів вертикального озеленення є зелені дахи, які частково або повністю покриті рослинністю, що розміщується у верхній частині покрівельної конструкції на водонепроникній мембрані з поживним шаром [3]. Перевагами саду на даху є: естетика, терморегуляція, гідроізоляція, киснеутворення, очищення повітря, шумозахист [4].

Існує екстенсивний та інтенсивний методи (системи) озеленення дахів, які відрізняються товщиною шару субстрату, вартістю установки та експлуатації, а також видами рослин, які використовуються для їх створення.

В європейських країнах широкого розповсюдження набув екстенсивний метод озеленення. В Україні технології озеленення дахів досі не отримали

належного розповсюдження, проте необхідність їх застосування є об'єктивною необхідністю, особливо у великих містах.

Мета роботи/Aim. Розробка проєктної пропозиції озеленення центрального фасаду ННЦ «Інститут біології та медицини» КНУ імені Тараса Шевченка в місті Києві.

Відповідно до мети були поставлені наступні завдання: дослідити обрану територію та екологічні й архітектурні умови, наявні на ній; підібрати асортимент рослин щодо реалізації; розробити проєктну пропозицію вертикального озеленення об'єкта.

Матеріали та методи./Materials and methods. Об'єктом вертикального озеленення є головний корпус ННЦ «Інститут біології та медицини» КНУ імені Тараса Шевченка в м. Києві (рис.1).

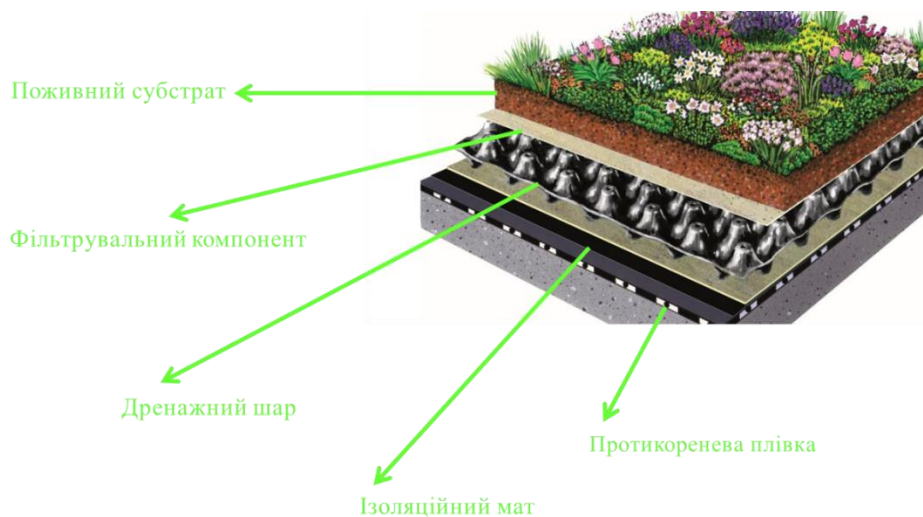
Рис.1. Центральний фасад головного корпусу ННЦ «Інститут біології та медицини» КНУ імені Тараса Шевченка в м. Києві з [5]

Будівля Інституту розташована на проспекті академіка Глушкова 2а і входить до масштабного комплексу, що був запроєктований у 1970-х роках під керівництвом архітекторів В. Є. Ладного, М. П. Буділовського, В. Є. Коломійця та інженера В. Я. Дрізо [6]. Головний корпус Інституту спроєктований в стилі модернізм. Ще 10 років тому він був домінантою та композиційним центром на даній території, проте в останні роки було зведено декілька багатоповерхівок, якій й перебрали на себе дану роль.

Розробці проєкту передував збір вихідних даних: відомості про кліматичні умови, рівень зволоженості, інженерний благоустрій, визначення видових точок. Характер благоустрою, та об'ємно-просторове розміщення рослинності визначались з врахуванням цільового призначення, функціональних, економічних, екологічних та естетичних завдань [7]. Проєктну пропозицію вертикального озеленення розробляли використовуючи 3D-модельовання. Всі необхідні креслення виконували в програмі «SketchUp».

Результати і обговорення./Results and discussion. Проєкт вертикального озеленення головного корпусу ННЦ передбачає створення саду на даху (на козирку) над головним входом до будівлі. Оскільки дах над входом до Інституту знаходиться на рівні 3 поверху, сад не потребує потужних вітрозахисних конструкцій.

Враховуючи особливості конструкції будівлі, тип покриття й несучу здатність покрівлі проєктом передбачається створення багатошарової системи саду на даху, яка забезпечить ріст і розвиток запроєктованих рослин. Схема розміщення шарів покрівельної системи представлена на рис. 2.

Рис. 2. Будова системи саду на даху з [8]

З огляду на те, що дах над входом до Інституту є пласким, існує висока ймовірність застою води на його поверхні. За таких умов є доречним використання високого дренажного компонента Floradrain®, який створює необхідну відстань до стоячої води. В результаті структура виходить дещо

вищою, проте її вага залишається приблизно такою ж, оскільки додається лише компонент з поліетилену, вага якого не є суттєвою.

Проектна композиція являє собою динамічний, пейзажний, асиметричний, багатоярусний сад на даху напівінтенсивного типу загальною площею 78 м² над входом до будівлі (рис. 3).

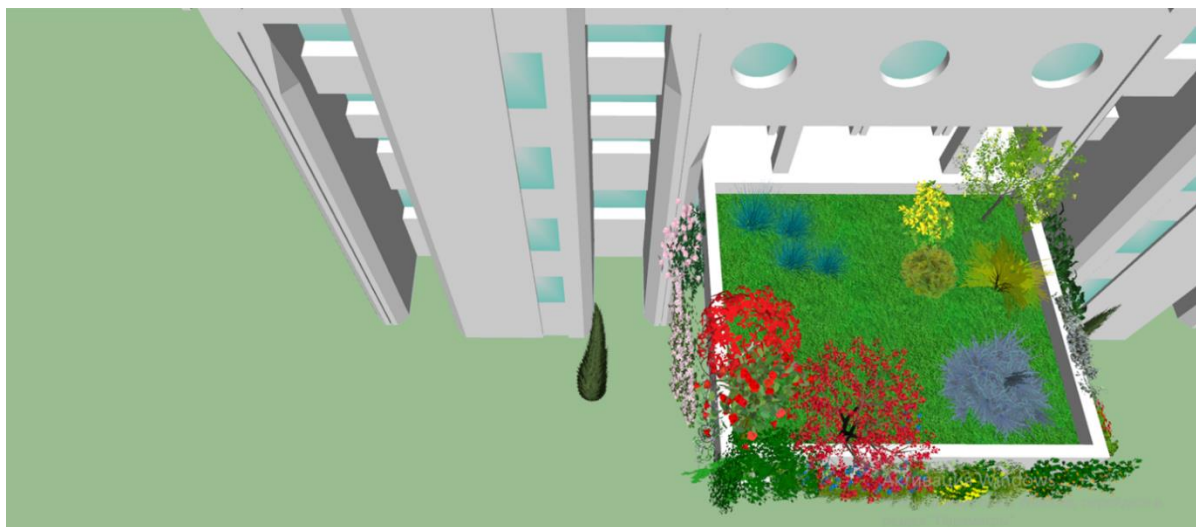
Рис. 3. Фронтальний вид зі сторони парадного входу

За формою росту були обрані рослини з виразно прямою кроною, ліани й ґрунтопокривні рослини з плагіотропними пагонами. Прямостоячі рослини створюють більш драматичний пейзаж і гордо здіймаючись підкреслять велич будівлі (рис. 4).

Рис. 4. Діагональне зображення зверху

Виткі рослини романтично колихатимуться на вітрі, а ґрунтопокривні з плагіотропними пагонами швидко освоюють поверхню даху, створюючи суцільний покрив (рис. 5).

Рис. 5. Демонстрація саду з верхньої точки огляду

Окрім того, при підборі асортименту рослин для озеленення даху над входом до Інституту враховували наступні критерії: рослини повинні бути сонцелюбивими, морозостійкими та витривалими до можливих несприятливих умов існування; відзначатись швидким ростом та бути декоративними, поєднуватись за біологічними характеристиками сумісності та зовнішнім виглядом.

Отже, виходячи з загальної концепції та стилю будівлі Інституту проектна пропозиція запропонована в пейзажному стилі за участі декоративних деревних листяних рослин з переважанням ліан, трав'янистих багаторічників (*Lysimachia nummularia* L., *Festuca glauca* 'Blue Select') та карликових хвойних (*Thuja occidentalis* 'Danica', *Juniperus horizontalis* 'Blue Chip'). Перевагу надано красиво квітучим ліанам (*Lonicera periclymenum* 'Belgica Select', *Calystegia pubescens* Lindl., *Campsis grandiflora* (Thunb.) K.Schum.), *Clematis alpina* (L.) Mill.) та *Clematis montana* Buch.-Ham. ex DC., *Rosa* 'Family Pink'), оскільки вони оживляють простір, надають йому динаміки та декоративності. З декоративно-листяних запроектовані сорти *Hedera helix* L., що демонструють широку палітру кольорів.

Проектом передбачається висадка таких рослин вздовж периметру даху (рис. 6).

Рис 6. Діагональне зображення знизу

Висновки./Conclusions.

1. Запроектований зелений дах не передбачає відпочинку людей на ньому і буде виконувати екологічну функцію та забезпечувати декоративний ефект.

2. Запропоновано напівінтенсивний метод озеленення даху над входом до Інституту; для забезпечення росту і розвитку запроєктованих рослин пропонується створити на поверхні багатошарову систему саду на даху, враховуючи досвід фірми ZinCo.

3. Ландшафтний проєкт саду на даху включає відомості про види та сорти рослин, місця їх посадки.

4. Наведено фрагменти запроєктованих елементів із обґрунтуванням їх доцільності, розроблено візуалізацію.

Список використаних джерел

1. Оке Т.Р. The energetic basis of the urban heat island // Quarterly Journal of the Royal Meteorological Society, 1982, 108 (455): 1–24.

2. Молахова Е. Е. Вертикальное озеленение / Е. Е. Молахова. – М.: ООО ТД «Изд-во Мир книги», 2009. – 256 с.

3. Definition of Green Roof / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ecolife.com/define/green-roof.html> (дата звернення: 26.02.2021).

4. Сад на крыше. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.zinco.ru/tipy-ozeleneniya/sad-na-kryshe/> (дата звернення: 26.02.2021).

5. Вступникам – дні відкритих дверей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://biology.knu.ua/abiturientam-dni-vidkrytyh-dvereu.html> (дата звернення: 6.09. 2021).

6. Шевченко Л. Монстри модернізму: комплекс університету ім. Т. Шевченка в Голосієві [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hmarochos.kiev.ua/2015/12/23/monstri-modernizmu-kompleks-universitetu-im-shevchenka-v-golosiyevi/> (дата звернення: 6.09. 2021).

7. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць: Підручн. Львів: Світ, 2005. – 454с.

8. ZinCo: Создай жизнь на крыше. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://asninfo.ru/techmats/178-zinco-sozday-zhizn-na-kryshe> (дата звернення: 6.09. 2021).

**ПРОДУКТИВНІ ЯКОСТІ ТА МОРФО- БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ
КРОВІ КУРЧАТ – БРОЙЛЕРІВ ЗА ВВЕДЕННЯ ДО РАЦІОНУ
ФЕРМЕНТНОГО ПРЕПАРАТУ «ЦЕЛОБАКТЕРИН»**

Приліпко Тетяна Миколаївна

д с.-г. н., професор,

Крижанівський Вадим Володимирович

аспірант

Подільський державний університет

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Розвиток біотехнології обумовив появу нових ферментних препаратів, які почали широко застосовуватися як у тваринництві, так і в птахівництві. Відомо, що збільшення обмінної енергії можна досягнути за рахунок введення в раціони ферментних препаратів, при цьому навіть кукурудза під впливом екзогенних ензимів стає більш поживною. Вказаний фактор може пояснюватися тим, що при приблизно однаковому вмісті валової енергії в зернових кормах (18,4 - 19,2 МДж/кг) частка обмінної енергії в них коливається від 50 до 80%, тоді, як могла бути набагато більшою. Ферментні препарати сприяють підвищенню доступності поживних речовин корму, інтенсифікують і поглиблюють гідролітичні процеси в шлунково-кишковому тракті, підвищують коефіцієнт дії комбікорму і продуктивність. Проте, ферментні препарати, відзначаються нестабільністю дії внаслідок часткової або повної їх інактивації в шлунково-кишковому тракті під дією надто кислого середовища, інгібіторів, протеаз.

В умовах промисловості щоб знизити собівартість продукції бажано раціон збагатити ферментами целюлозолітичної групи, які підвищують перетравність кормів з великими рівнями клітковини. Тому метою наших досліджень було вивчення впливу різних доз целобактерину на продуктивні показники курчат – бройлерів та біохімічні показники крові.

Матеріал і методи досліджень. Дослідження проводилися згідно плану виконання дисертаційної роботи. Науково-господарський дослід з вивчення впливу ферментного препарату «Целобактерин» на продуктивні якості курчат-бройлерів проводили в умовах ТОВ «Подільський – бройлер» Хмельницької області.

Результати досліджень. Додаткове згодовування целобактерину тваринам дослідної групи певним чином вплинуло на продуктивність птиці. Отримані дані вказують на те, що при застосуванні ферментного препарату «целобактерин» збереженість курчат за 42 доби вирощування у дослідних групах була на 2,6 – 2,9 % вищою (97- 97,3 проти 94,5 % в контролі) .

Жива маса – на 165,9 -225,9 г (3289,2-3349,2 проти 3123,3г. у контролі) і середньодобовий приріст (77,1-78,5г. проти 73,1г. у контролі) – на 5,4- 7,4 % були вірогідно ($P < 0,01$) кращими при використанні препарату целобактерину у дослідних групах. Необхідно відмітити, що найкращі результати отримані при згодовуванні вказаного препарату у кількості 0,5% за масою корму на добу (2-а дослідна група). Зокрема, жива маса на закінчення терміну відгодівлі складала 3349,2 г., і переважає за даним показником контрольну на 7,2% і першу, третю дослідну групу відповідно – 1,8; 0,6%.

На ефективність застосування у годівлі курчат-бройлерів ферменту целобактерин вказують і отримані дані по зменшенню на 5,2- 7,3 % (1,77-1.81 проти 1,92 в контролі) витрати корму на 1 кг живої маси у порівнянні контрольної групи до дослідних. На 1 кг приросту живої маси витрати корму у другій дослідній групі теж були найменшими – 1,77, що на 7,3% менше ніж у контрольній групі. У 1 і 3-ій групі також вказані показники були нижчими від контролю відповідно на 0,11; 0,13 кормових одиниць.

При проведенні анатомічного розтину тушок курчат-бройлерів дослідної і контрольної груп ми визначили масу внутрішніх органів та забійні показники їх м'яса. Встановлено, що за масою печінки (52,43 – 52,47 проти 52,36 г – у контролі), серця (16,47 -16,52 проти 16,42 г – в контролі) курчата-бройлери, які

вирощувались з використанням у раціоні ферментного препарату целобактерин, переважали молодняк контрольної групи.

Аналіз даних забою піддослідної птиці свідчать за те, що незважаючи на незначну різницю у масі тушок як перед забоєм, так і не патраної, напівпатраної, патраної тушок на користь дослідної групи курчат-бройлерів різниця всіх цих даних не вірогідна і говорить за те, що вивчений нами фактор різних доз препарату целобактрин не виявив значних коливань у показниках забійних якостей тушок піддослідних груп.

Необхідно відмітити, що різниця за морфологічними показникам крові (еритроцити, гемоглобін, лейкоцити) між дослідними і контрольною групами курчат-бройлерів, ми не відмітили. Тому ми стверджуємо, що незалежно від дози ферментного препарату морфологічні показники їх крові знаходяться на фізіологічно припустимому рівні.

Різні дози ферментного препарату целобактрин здійснювали не однаковий вплив на біохімічні показники крові молодняку. Наприклад, хоча за показниками концентрації загального кальцію (4,16 4,19 проти 4,13 – у контролі) і вмісту неорганічного фосфору (1,33- 1,36 проти 1,31 – в контролі) дослідні курчата-бройлери дещо переважали контрольних, однак за вмістом загального білку (46,8-47,0 проти 47,4 – в контролі) і лужному резерву крові незначно поступались контрольній групі. В обох випадках різниця між показниками дослідних і контрольних курчат-бройлерів була не вірогідною, а усі біохімічні показники говорять за те, що всі дози ферментного препарату діють на молодняк однаково і не визивають відхилення від норми біохімічних показників крові.

Висновки. Суттєва економія корму у 2-й дослідній групі, найвища жива маса на закінчення відгодівлі і кращі показники біохімічного складу крові свідчить про ефективність використання у годівлі курчат бройлерів препарату целобактерину у кількості 0,5% за масою корму на добу.

ІНДЕКСНА ОЦІНКА ПРОДУКТИВНОСТІ СВИНЕЙ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ СЕЛЕКЦІЙНИХ МЕЖ ВІДБОРУ

Ушакова Світлана Валеріївна,

к.с.-г.н., старший викладач

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м. Херсон, Україна

Вступ. Підвищення продуктивності тварин пов'язано із прогресом популяції вцілому, а це, у значній мірі, залежить від точності оцінки генотипів. Найбільш точну оцінку можливо отримати, використовуючи сучасні індекси. При цьому важливе значення має розрахунок вагових коефіцієнтів ознак, що входять в структуру індексу, окремо для кожного стада (породи). Індексна оцінка дає змогу виділити кращих тварин у стаді для подальшого використання...

При відборі батьківських пар за величиною індексу нащадків, визначають так звану нижню межу розвитку кожної ознаки, що селекціонується. Особин, які досягли та перевищують рівень встановленої мінімальної межі, рекомендовано використовувати для подальшого відтворення. Даний метод дозволяє відібрати кращих за величиною селекційного індексу тварин в основне стадо [1-3].

Мета роботи. Встановити межі відбору тварин у провідну групу за результатами індексної оцінки продуктивності тварин.

Матеріали та методи. З метою відбору високопродуктивних особин, для подальшого використання у схрещуванні, нами були розраховані селекційні індекси із ваговими коефіцієнтами ознак для кожної групи свиней. Для оцінки показників продуктивності, включених у структуру індексів були використані загальноприйняті методики [4,5]. Для визначення ваги коефіцієнту ознаки у селекційному індексі за основу була взята його селекційна значимість у загальному складі індексу, виражена у відсотках.

Результати та обговорення. Розраховані селекційні індекси для оцінки свинок за відтворювальною здатністю, індекс J_1 має наступний вигляд для міжпородних поєднань:

$$J_{1(\text{♀ВБ} \times \text{♂ВБ})} = 188,94 \times (x_1 - 10,58) + 13,14 \times (x_2 - 76,63)$$

$$J_{1(\text{♀ВБ} \times \text{♂Л})} = 106,60 \times (x_1 - 10,36) + 8,21 \times (x_2 - 61,50)$$

$$J_{1(\text{♀Д} \times \text{♂П})} = 307,234 \times (x_1 - 9,27) + 19,048 \times (x_2 - 71,82)$$

$$J_{1(\text{♀П} \times \text{♂Д})} = 371,47 \times (x_1 - 9,10) + 39,58 \times (x_2 - 62,98)$$

де x_1 – багатоплідність, гол;

x_2 – маса гнізда на час відлучення, кг.

Для оцінки відгодівельних якостей нащадків, індекс J_2 :

$$J_{2(\text{♀ВБ} \times \text{♂ВБ})} = 8,52 \times (183,54 - x_1) + 268,45 \times (3,55 - x_2)$$

$$J_{2(\text{♀ВБ} \times \text{♂Л})} = 8,89 \times (182,18 - x_1) + 333,04 \times (3,51 - x_2)$$

$$J_{2(\text{♀Д} \times \text{♂П})} = 12,99 \times (173,96 - x_1) + 539,90 \times (3,42 - x_2)$$

$$J_{2(\text{♀П} \times \text{♂Д})} = 16,09 \times (177,24 - x_1) + 704,82 \times (3,43 - x_2)$$

де x_1 – вік досягнення живої маси 100 кг,

діб; x_2 – затрати кормів на 1 кг приросту, к. од.

Для оцінки відгодівельних та м'ясних якостей нащадків методом індексної селекції, J_3 :

$$J_{3(\text{♀ВБ} \times \text{♂ВБ})} = 13,35 \times (180,25 - x_1) + 141,37 \times (3,55 - x_2) + 5,30 \times (21,75 - x_3) + 5,33 \times (33,93 - x_4)$$

$$J_{3(\text{♀ВБ} \times \text{♂Л})} = 3,51 \times (180,25 - x_1) + 291,83 \times (3,55 - x_2) + 10,84 \times (20,50 - x_3) + 12,39 \times (35,18 - x_4)$$

$$J_{3(\text{♀Д} \times \text{♂П})} = 3,13 \times (175,755 - x_1) + 316,51 \times (3,50 - x_2) + 11,80 \times (17,75 - x_3) + 9,14 \times (39,95 - x_4)$$

$$J_{3(\text{♀П} \times \text{♂Д})} = 3,94 \times (178,25 - x_1) + 534,64 \times (3,50 - x_2) + 12,85 \times (16,25 - x_3) + 3,70 \times (40,33 - x_4)$$

де x_1 – вік досягнення живої маси 100 кг, діб;

x_2 – затрати кормів, к. од.;

x_3 – товщина шпику, мм;

x_4 – площа «м'язового вічка», см².

Оцінка чотирипородних нащадків за селекційним індексами дозволила ранжувати їх у залежності від рівня продуктивності з урахуванням генотипу. Для оцінки відтворювальної здатності використовувались індекси, розроблені

для материнської форми, а для відгодівельних і відгодівельних та м'ясних ознак нащадків – індекси, розроблені для помісних кнурів $\text{♀Д} \times \text{♂П}$ і $\text{♀П} \times \text{♂Д}$.

Розрахунок мінімальних селекційних меж за різної інтенсивності відбору дав змогу відбирати кнурів і свиноматок з прогнозованими показниками продуктивності для подальшого використання у виробництві свинини. Результати розрахунку за різного відсотку відбору наведені в таблиці 1.

При 20 % відборі мінімальне значення індексу відтворювальної здатності для контрольної групи становило 238,70 балів. Для тварин групи $\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(Д} \times \text{П)}$ і $\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(П} \times \text{Д)}$ 369,16 та 264,60 балів. Встановленій селекційній межі відповідала свиноматка великої білої породи з індексом $J=292,19$ балів. У групі $\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(Д} \times \text{П)}$ матка з індексом $J=530,02$ балів, а у поєднанні $\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(П} \times \text{Д)}$ матки із значеннями індексів $J=434,76$ і $J=269,86$ балів.

Таблиця 1

Селекційна межа відбору

Межі відбору, %	$\text{♀ВБ} \times \text{♂ВБ}$	$\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(Д} \times \text{П)}$	$\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(П} \times \text{Д)}$
Свиноматок за відтворювальними якостями			
20	238,70	369,16	264,60
30	133,73	292,05	207,24
40	45,17	226,98	158,85
Кнурів за відгодівельними якостями нащадків			
20	50,57	255,65	218,57
30	22,56	226,63	184,61
40	-1,08	155,94	155,94
Кнурів за відгодівельними та м'ясними якостями нащадків			
20	270,05	606,94	525,85
30	245,04	586,57	512,44
40	223,94	569,39	501,12

Мінімальна селекційна межа, при відборі кнурів за відгодівельними якостями нащадків, у межах відбору 20 % становила від 50,57 до 255,65 балів. Таким чином у групу чистопородних увійшли 8 тварин, у групу $\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(Д} \times \text{П)}$ 9, і у $\text{♀(ВБ} \times \text{Л)} \times \text{♂(П} \times \text{Д)}$ 13 голів для подальшого

використання. А за показниками індексної оцінки за м'ясними та відгодівельними показниками відібрали по 1 кнуру із кожної групи.

Висновки. Індексна оцінка нащадків у схрещуванні на основі показників відтворювальних, відгодівельних, відгодівельних і м'ясних якостей нащадків, а також встановлення мінімальних меж відбору дала змогу відбирати тварин з прогнозованою продуктивністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. V.G.Pelykh, S. V. Ushakova, N. L. Pelikh. Index evaluation of pigs and determination of selection limits. *Agric. sci. pract.* 2019; 6(1):67-74. (WOS)

2. Свиначев И. Ю. Селекционные и технологические аспекты интенсификации свиноводства: дис. доктора с.-х. наук: 06.02.07; 06.02.10 / И. Ю. Свиначев. – п. Персиановский, 2014. – 396с

3. Курячий М. Г. Использование метода индексной селекции и информационных технологий в племенном свиноводстве: дис... кандидата с.-х. наук: 06.02.01 / М. Г.Курячий. – п. Лесные поляны Московской обл., 2004. – 146 с

4. Сучасні методики досліджень у свинарстві/ Інститут свинарства ім. О. В. Квасницького УААН за редакцією В. П. Рибалко М. Д. Березовського. – Полтава, 2005. – 227с.

5. Шейко И. П. Методы получения конкурентоспособной свинины на промышленных комплексах / И. П. Шейко, Н. В. Приступа // Зоотехническая наука Беларуси: сб. науч. тр. Жодино, 2013.- Т. 48, ч. 1.- С. 187-194

БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ МОЛОДНЯКУ СВИНЕЙ ПРИ НАДЛИШКУ В ЇХ РАЦІОНІ КАДМІЮ І СВИНЦЮ

Чалая Ольга Сергіївна,

канд. с.-г. наук, доцент

Чалий Олександр Іванович,

канд. с.-г. наук, доцент

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Активна антропогенна діяльність призводить до створення у довкіллі аномальних техногенних провінцій, які характеризуються високим вмістом різних забруднювачів, в тому числі і важких металів. Рухаючись по трофічних ланцюгах, вони накопичуються в ґрунті, кормах, організмі тварин і суттєво впливають на їхній фізіологічний статус та здоров'я. Дослідження науковців свідчать, що за останні десятиліття, до 75% всіх захворювань тварин прямо чи опосередковано пов'язані з несприятливими умовами довкілля [1, 2].

Небезпека важких металів, до яких відносять ртуть, кадмій, свинець, цинк, мідь, селен та інші, полягає у їх високій токсичності, здатності навіть у дуже низьких концентраціях завдавати шкоди тваринам і людині. Серед важких металів, одними з найбільш небезпечних є кадмій та свинець [3]. Надходячи в організм тварин, вони інтенсивно накопичуються в тканинах і органах, порушують білковий, вуглеводний та жировий обміни, посилюють процеси окислення і можуть суттєво змінити гематологічні показники [4].

Метою роботи було вивчити вплив високих доз кадмію та свинцю, як окремо так і в сукупності на показники крові свиней.

Матеріал та методи. Об'єктом дослідження були кнурці-кастрати великої білої породи віком 3,5 місяці, з початковою масою 30 кг. За принципом пар-аналогів було сформовано 4 групи тварин по 10 голів у кожній. Тварини 1 групи (контроль) отримували лише основний раціон (ОР), який за рівнем енергетичного харчування та вмістом поживних речовин відповідав нормам

годівлі для цієї статеві-вікової групи [5]. Тваринам 2 групи додатково до основного раціону вводили ацетат свинцю в кількості 50 мг/кг корму, а 3 групи - ацетат кадмію у дозі 4 мг/кг корму. Відгодівельний молодняк 4 групи отримував поряд з основним раціоном суміш ацетату свинцю (50 мг/кг) та ацетату кадмію (4 мг/кг) одночасно. На 30 день дослідження з хвостової вени відбирали кров для проведення біохімічного аналізу крові. Результати досліджень були опрацьовані статистично [6].

Результати та обговорення. Встановлено, що надходження в організм молодняку свиней підвищених доз кадмію та свинцю вплинуло на біохімічні показники крові (табл. 1).

Таблиця 1

Біохімічні показники крові молодняку свиней, $M \pm m$, $n=5$

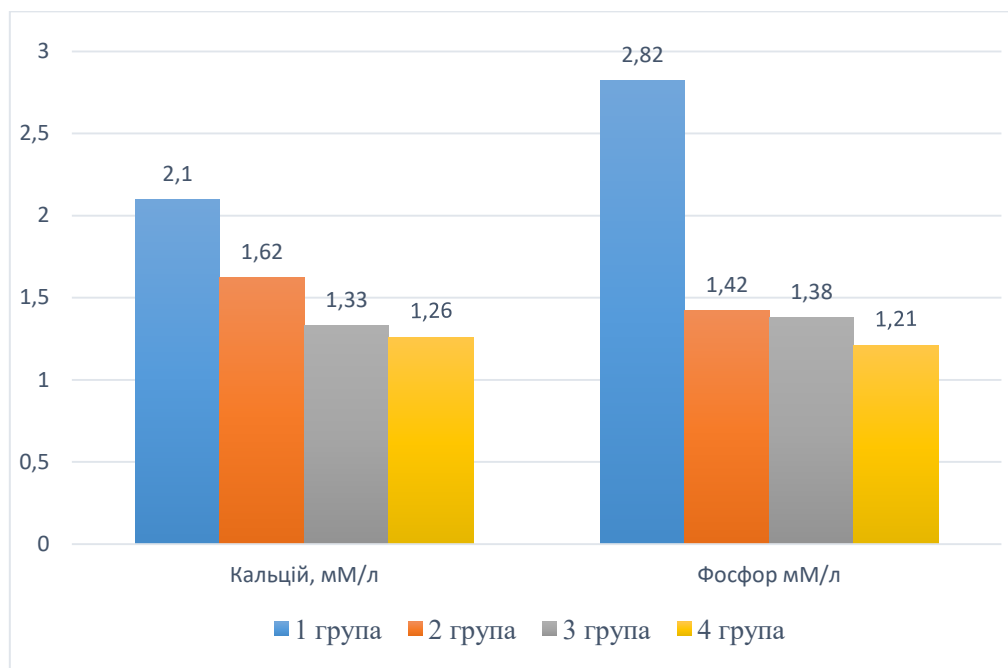
Показники	Групи тварин			
	1	2	3	4
Гемоглобін, г/л	117,36±1,94	87,2±5,55*	90,42±0,6*	84,74±1,39*
Еритроцити, 10^{12} /л	8,26±0,13	7,28±0,06*	6,82±0,22*	6,5±0,12*
Лейкоцити, 10^9 /л	8,38±0,24	7,08±0,15**	6,8±0,2**	6,3±0,09*
Альбумін, г/л	40,72±0,66	35,44±1,39**	32,04±1,48*	28,84±1,1*
Загальний білок, г/л	76,22±0,71	68,3±1,29*	64,84±0,66*	63,90±1,42*

* - $P > 0,999$, ** - $P > 0,99$

Так, за впливу кадмію та свинцю показники крові свиней достовірно змінилися порівняно з контрольною групою: кількість гемоглобіну, еритроцитів та лейкоцитів у тварин 2, 3 та 4 груп знизилася від 11,8 % до 27,8 %. Відзначалось також зниження концентрації загального білку та альбумінів, що може бути ознакою ураження печінки. При цьому слід зазначити, що найменші гематологічні показники були у свиней 4 групи, де кадмій і свинець згодовували сумісно.

Надходження в організм молодняку свиней підвищених доз кадмію та свинцю супроводжувалось зниженням концентрації кальцію та фосфору у крові досліджуваних тварин (рис.1). Так, вміст кальцію в крові свиней 2 групи становив 1,62 мМ/л, фосфору 1,42 мМ/л, що нижче за показник контрольної групи відповідно на 22,8% ($P > 0,99$) і 49,6% ($P > 0,90$). На 40% знизилася

концентрація кальцію ($P>0,999$) та на 57% фосфору ($P>0,90$) у крові досліджуваних свиней 4 групи. Під впливом кадмію (3 група) вміст кальцію та фосфору у крові також зменшувався і склав 1,33 мМ/л ($P>0,999$) по кальцію та 1,38 мМ/л за фосфору ($P>0,90$).

Рис. 1. Концентрація кальцію та фосфору у крові дослідних тварин

Вміст холестерину у крові свиней під впливом важких металів збільшувався, однак достовірної різниці між дослідними групами та контролем встановлено не було. Найбільш суттєве зростання вмісту холестерину спостерігалось у крові тварин 2 групи - на 10,3% порівняно з контролем ($P<0,90$). У крові тварин 3 та 4 дослідних груп перевищення становило на 2,2% ($P<0,90$) та на 3,2 % ($P<0,90$) відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Вміст холестерину крові, мМ/л

Показники	Групи тварин			
	1	2	3	4
Холестерин, мМ/л	1,84	2,03	1,88	1,9
% до контролю	100	110,3	102,2	103,2

Висновки. Надходження в організм молодняка свиней надмірних доз кадмію і свинцю у дозі 4 та 50 мг/кг корму відповідно негативно позначається на біохімічних показниках крові та супроводжується:

- достовірним зниженням концентрації гемоглобіну, еритроцитів, лейкоцитів у крові дослідних тварин, порівняно із контролем. При цьому найсуттєвіші зміни спостерігались у крові тварин, які отримували кадмій та свинець сумісно;
- зниженням концентрації загального білку та альбумінів, що може бути ознакою ураження печінки;
- зниженням концентрації кальцію і фосфору у крові дослідних тварин;
- зростанням вмісту холестерину у крові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравців Р.Й., Стадник А.М. Екологічний моніторинг біологічно активних речовин у галузі виробництва, переробки продуктів тваринництва і ветеринарної медицини // Науковий вісник ЛНАВМ ім.С.З.Гжицького. – 2003, т.5, №4, с. 69-76.

2. Rintala R., Venalainen E.R., Hirvi T. Heavy metals in muscle, liver and kidney from Finnish reindeer in 1990-91 and 1991-92 //Bulletin of Environmental contamination and toxicology. – 1995.- 54 (1).-p.158-165.

3. Гигиенические основы охраны продуктов питания от вредных химических веществ / Габович Р.Д., Припутина Л.С. – К.: Здоров'я, 1987. – 248с.

4. Чалая О. С., Довга М. М. Вплив важких металів на гематологічні показники свиней на відгодівлі / Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицині: Зб. наук. пр. Вип. 25, Ч.1. Сільськогосподарські науки / М-во аграр. політики України; Харківська державна зооветеринарна академія. – Х.: РВВ / ХДЗВА, 2013. – С. 246 - 251.

5. Нормы и рационы кормления сельскохозяйственных животных / А.П. Калашников, Н.И.Клейменов, В.Н. Баканов и др. – М.: Агропромиздат, 1985. – 352с.

6. Плохинский Н.А. Руководство по биометрии для зоотехников. – М.: Колос, 1969. - 286с.

ОЦЕНКА ЗАГРЯЗНЕНИЯ ТЯЖЕЛЫМИ МЕТАЛЛАМИ ПОРОДНЫХ ОТВАЛОВ УГОЛЬНЫХ ШАХТ ДОНБАССА

Шевцова О. А.

Канд.хим.наук, ст.преподаватель
Державный биотехнологический университет
Харьков, Украина

Введение. Добыча угля сопровождается многосторонним воздействием на окружающую среду. Более интенсивному влиянию при разработке месторождений угля подвергается почвенный покров. При открытой добыче происходит нарушение почвенного слоя горными выработками, промышленными площадками, внешними отвалами, транспортными, энергетическими и другими коммуникациями. Загрязняющие вещества могут проникать в почву как с пылевыми частицами, сдуваемых с поверхности отвалов, так и посредством геохимической миграции некоторых элементов. Перенос токсичных элементов вместе с частицами пыли возможен при ведении буровзрывных работ. Результаты исследований многих авторов позволяют сделать общие выводы о том, что загрязнение почв тяжелыми металлами и снижение почвенного плодородия наиболее интенсивно происходит в непосредственной близости (чаще всего до 500 м) от источника загрязнения и заметно ослабевает по мере удаления от него, а на расстоянии 30 - 40 км по направлению розы ветров почти полностью исчезает. Как правило, тяжелые металлы концентрируются в приповерхностном слое почвы (0-15 см) . В почве они присутствуют в форме обменных ионов, входят в состав гумусовых веществ, карбонатов, оксидов алюминия, железа, марганца . На прочности фиксации тяжелых металлов в почве положительно сказываются утяжеление механического состава, увеличение содержания гумуса, нейтральная или близкая к нейтральной реакция почвенного раствора. Однако разные элементы ведут себя неодинаково, например, цинк проникает глубже, чем кадмий и ртуть.

Цель. Массовое обезвреживание существующих терриконов (прекращение процесса окисления иприта и связанного с ним выброса газообразных веществ, проявления радиоактивности и миграции тяжелых металлов вследствие водной и ветровой эрозии) возможно путем биологической рекультивации травянистыми и древесными растениями. Поэтому задача оценки пригодности породной почвы угольных шахт для озеленения является очень актуальной.

Материалы и методы Нами проведен атомно-адсорбционный спектрофотометрический анализ образцов почвенных пород с отвала шахтоуправления № 5 Западное. С этой целью использовался прибор Сатурн-3. Породный отвал относится к Донецко-Макеевскому угольному району со складированием горной породы среднего отдела карбона. К токсикантам, входящим в состав образца породной почвы, относятся и тяжелые металлы. Определение класса токсичности тяжелых металлов, входящих в состав отвала, проводилось по методике, предложенной М.Ф.Смирновым. Определение токсичности по ПДК проводилось с учетом справочных значений. Вначале производился расчет индекса токсичности (K_i) по формуле: $K_i = \frac{ПДК_i}{S + C_b} \cdot i$, где $ПДК_i$ – ПДК токсиканта, который содержится в отходах, в почве; S – коэффициент, который показывает растворимость токсиканта в воде; C_b – содержание токсиканта в общей массе отхода; i – порядковый номер токсиканта. После расчета K_i для 1-3 ведущих компонентов, которые имеют минимальные значения $K_1 < K_2 < K_3$, при соблюдении условия $2K > K_3$, определяли суммарный индекс токсичности

Результаты и обсуждение. В соответствии с методикой, изложенной выше, определяли класс токсичности. Критерием оценки его является ПДК (расчетная величина) – табл.1. Результаты расчетов представлены в таблице 2 для слабометаморфизированной породы.

Таблица 1

Определение класса опасности вещества на основании ПДК в почве

Расчетная величина ПДК для почвы	Класс токсичности	Степень опасности
Менее 2	I	чрезвычайноопасные
От 2 до 16	II	сильноопасные
От 16 до 30	III	среднеопасные
Более 30	IV	малоопасные

Таблица 2

Характеристика исходных данных, индекса и класса токсичности тяжелых металлов

Тяжелый металл	ПДК, мг/кг	Коэффициент растворимости	Содержание в породе, мг/кг	Индекс токсичности класс токсичности,
Cu	100	2,2	34,48	2,7/II
Pb	32	1,65	35,25	0,9/I
Zn	55	2,1	6,25	6,6/II

$$Pb < Zn < Cu \quad (0,9 < 2,7 < 6,6)$$

Как видно из табл. 2 по степени опасности содержание Pb относится к I классу токсичности, чрезвычайно опасной степени, Zn и Cu ко II классу-сильноопасной степени. Начаты лабораторные и полевые испытания исследуемых образцов почв для произрастания растений.

Воздействие загрязнения почвы тяжелыми металлами на некоторые физиологические и биохимические процессы в сельскохозяйственных растениях (на примере гороха).

Анализ состояния проростков растения по Веллингтону дает представление о характере их повреждения под влиянием загрязнения. Проростки считаются аномальными, если одна или несколько важнейших структур (корень, верхушка побега, семядоли, гинокомий, эпикотель) не смогли развиваться нормально из-за предшествующего повреждения зародыша. Это поврежденные проростки. Деформированные проростки - если их развитие происходит в целом слабо и непропорционально по сравнению с развитием

нормального проростка, выращиваемого одновременно с ним. Загнившие проростки - если какая-либо из важных структур так сильно загнила, что это может препятствовать их нормальному развитию. Специальные категории аномальных проростков, обнаруженные при испытании семян гороха, следующие: Иг - первичный корень короткий и остановившийся в росте, или короткий и слабый, или веретенообразный со слабыми коричневыми корнями. Ид - нет первичного корня или хорошо развитых вторичных корней. Иж - поврежденные первичные корни со слабыми вторичными корнями. Иб - эпикотель с перетяжкой, зернистым повреждением или открытой трещиной, которые могут помешать функционированию проводящих тканей. Иг - эпикотель короткий и мясистый, или скрученный, или изогнутый. Ид - нет эпикотеля, либо имеется эпикотель без верхушечной почки. Ве - два побега, короткие и слабые или веретенообразные. Ва - нет семядоли. Вб - одна семядоля с признаками повреждения верхушки побега. Вв - семядоля, у которой больше половины общей площади обломано или покрыто пятнами или потемневшими участками. Va - загнившие семядоли. Vб - загнивший гипокотель. Vв - загнивший эпикотель. Vд - загнивший первичный корень. Ve - загнивание или обесцвечивание в точке прикрепления оси проростка к семядолям или прилегающее к верхушке побега. Vж - полностью загнивший проросток. Via - короткий и слабый, или веретенообразный, или водянистый проросток. Vr - полностью раздробленный проросток. В вариантах опыта были обнаружены следующие категории: кадмий -Ид, Иж, Ид, Ве, Va, Ve; свинец - Ид, Vд, Ve, Иж; медь - Ид, Иж.

Выводы. Установлено, что максимильную степень опасности для растений представляет Pb, менее токсичны Си и Zn. Повреждение зародыша гороха, выращенного на загрязненных почвах, связано с тем, что кадмий, медь, свинец приводят к неразвитию первичного корня и вторичных корней или к их недоразвитию, отсутствию эпикотеля или эпикотеля без верхушечной почки, а кадмий ведет также к загниванию семядолей и точки прикрепления оси проростка к семядоли.

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

ГІСТОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ПАТОЛОГІЧНИХ ЗМІН ПЕЧІНКИ HYRORHTALMICHTHYS MOLITRIX В ТРАНСФОРМОВАНИХ УМОВАХ ІСНУВАННЯ

Лебедєва Світлана Юрїївна

6 курс, магістр

ЧНУ імені Петра Могили,

м. Миколаїв, Україна

Вступ. Багатофакторний антропогенний вплив на гідросферу набув загрозливих масштабів, що в свою чергу породжує скорочення чисельності популяцій водної біоти. Організм гідробіонтів тваринного походження є потужним фактором акумуляції хімічних елементів в гідросфері. Незважаючи на те, що в даний час фактичний матеріал по вивченню структурно-функціональних особливостей різних представників іхтіофауни досить накопичений, вплив на організм риб інсектицидів нового покоління у відповідній літературі практично відсутній. Інсектицид «BULLDOG» ES (ГДК 0,055 мг/л), як досить ефективний препарат широкого спектра дії, становить інтерес щодо вивчення особливостей реакцій органів-мішеней риб як відповідь на зміни умов існування в результаті трансформування акваторій активними ґрунтовими стоками.

Мета роботи – вивчення мікрорівневої організації печінки водних організмів, що представляє теоретичний інтерес і має практичну значимість. Дослідження найчастіше ведеться переважно в напрямку нормальної і патологічної гістології, а також цитокаріометрії, що передбачає використання трудомісткого, але вельми ефективного методу пластичної реконструкції органів. Обґрунтованість вибору медіальної зони печінки полягає в особливості контрасту гістологічної картини, що відбувається через зміщення клітинної функції.

Матеріали та методика досліджень. Відбір тканинних зразків проводили з урахуванням анатомо-морфологічних особливостей та архітектоніки печінки *Hypophthalmichthys molitrix*. Фіксування гістологічного матеріалу проводили модифікованою рідиною Буена. Гістологічну обробку фіксатів проводили відповідно до спеціально розробленої авторської методики комбінованої заливки тканин. Гістологічні зрізи виготовляли з допомогою мікротома.

Світлооптичні дослідження ділянок м'язової тканини проводили мікроскопом E. Leitz «diaplan» Wetzlar (Німеччина) та галогенового освітлювача Linvatec-2 (США) номінальною потужністю 10-240 Вт. Додаткове контрастування мікропрепаратів виконували за допомогою фільтра ФГПМ-3Х (Україна).

Морфометричне дослідження тканинних структур виконано за допомогою вбудованого стандартного окуляр-мікрометра, а також із використанням градуйованої накладної сітки (окуляр 7^x (Гюйгенса), об'єктив 60^x, Apo-Plan IRIS).

Отриманий матеріал обробляли методом варіаційної статистики з акцентом на помилки середніх величин, а також за допомогою пакета прикладних програм «Microsoft Excel».

Результати досліджень та їх обговорення. Встановлено, що перш за все компенсаторно-приспосувальні зміни гепатоцитів проявляються у вигляді їх гіперфункції. Гіпертрофовані гепатоцити можуть характеризуватися не тільки збільшенням розміру клітини у порівнянні з нормою, а й збільшенням розміру ядра, що супроводжується також збільшенням кількості нуклеол.

В нормі синтез глікогену і ліпідів у гідробіонтів відбуваються з різною інтенсивністю. В умовах патології функції органу зміщуються, що призводить до вузької клітинної спеціалізації в межах окремо взятої зони. Спостереження показують, що найбільш поширеною морфологічною ознакою порушень є жирова дистрофія. У цитоплазмі гепатоцитів спостерігаються світлі незабарвлені, різної величини вакуолі. Дрібні вакуолі можуть зливатися, утворюючи більші, а потім і одну велику вакуоль, яка займає всю цитоплазму і зміщує ядро до периферії клітини. В окремих випадках, жирові вакуолі

суміжних клітин, або самі клітини при злитті утворюють досить об'ємні жирові кісти. Зсув певної функції клітин супроводжується відповідними зрушеннями цитологічних характеристик.

Таблиця 1

**Динаміка зміни цитоструктури медіальної зони печінки
Hypophthalmichthys molitrix в нормі та патології. $M \pm n$, $n=8$**

Група	Показники				
	розмір клітин, мкм	розмір ядра, мкм	співвідношення діаметра ядра/клітина	співвідношення діаметра ядерце/ядро	кількість внутрикліт. порожнин, %
інтактна	7,63±1,17	3,40±0,05	0,44±0,43	0,44±0,35	9,60±3,25
дослідна	10,16±2,41**	4,86±0,98	0,48±0,71	0,47±0,50	1,37±0,77***

Примітка: ** $P < 0,01$; *** $P < 0,001$

Аналізуючи дані таблиці 1, можна зробити висновок, що збільшення площ клітин в 1,33 рази (що статистично достовірно) відповідно призводить до збільшення площ їх ядер (в 1,42 рази), що показує зміну характеру внутрішньоклітинного метаболізму. Перш за все, це виражається в відчутному зниженні (в 7 разів), і, практично, загасанні глікогеносекретуючої функції гепатоцитів. Звертає на себе увагу незначне збільшення значення відносини діаметра «ядерце/ядро» (в 1,1 рази), що свідчить про зміну клітинної функції, тобто про підвищення рівня синтезу ліпідів.

Висновки. Зміни подібного роду можуть відбуватися у всіх без винятку органах. Вони завжди є наслідком відображення впливу негативних факторів на організм, і, як правило, служать своєрідним біологічним індикатором стану навколишнього середовища. Вивчення трансформацій на мікрорівні дає можливість своєчасно виявляти ступінь патології, що дозволить не тільки своєчасно вирішувати існуючі проблеми, а й знаходити адекватні методи їх попередження.

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СТРИБУНІВ У ВИСОТУ

Брутська Христина Володимирівна
Студентка, 6 курс 684 група
ЧНУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв)
Факультет фізичного виховання і спорту
Кафедра олімпійського та професійного спорту

Вступ. В даний час техніка стрибка у висоту способом «Фосбері-флоп» продовжує свій еволюційний розвиток, пов'язаний із підвищенням ефективності перекладу горизонтальної швидкості розбігу в вертикальну швидкість вильоту загального центру маси тіла спортсмена. В результаті еволюціонування техніки стрибка у висоту збільшується число представників швидкісного стилю «Фосбері-флоп», підготовленість яких істотно відрізняється від такої у представників силового стилю стрибка. Разом з тим, в практиці підготовки вітчизняних спортсменів використовуються модельні характеристики спеціальної підготовленості, розроблені в 70-80х роках минулого століття, які характеризують підготовку стрибунів, використовують силовий стиль техніки «Фосбері-флоп».

Підвищення спортивних результатів у стрибках у висоту ряд дослідників пов'язує з інтеграцією різних сторін підготовки спортсменів (фізичної, технічної, психологічної) при зростанні обсягу спеціальних вправ. У рекомендаціях інших дослідників зроблено акцент на підвищення ефективності процесу технічної підготовки.

Сучасна техніка стрибка у висоту орієнтована на підвищення швидкості вильоту загального центру маси стрибунів за рахунок збільшення швидкісних і темпових характеристик розбігу, приросту швидкості перед відштовхуванням,

скорочення часу амортизації в суглобах поштовхової ноги і часу опори при виконанні відштовхування.

Ціль роботи. Науково-методичне обґрунтування методики спеціальної підготовки висококваліфікованих стрибунів у висоту, використовуючи швидкісний стиль «Фосбері-флоп».

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення системного і діяльнісного підходів, теорія побудови рухів і функціональних систем, сучасні уявлення про теоретичні основи управління підготовкою висококваліфікованих спортсменів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, аналіз документальних матеріалів, отриманих в процесі тестування, анкетування, визначення індивідуального профілю функціональної асиметрії, контрольно педагогічні випробування, інструментальні методи дослідження (відеозапис, система відео аналізу «Dartfish», оперативна система відеоаналізу, констатуючий експеримент, методи математичної статистики.

Результати та обговорення. На підставі вивчення протоколів реєстрації ритмо-темпових характеристик розбігу оцінювалася технічна підготовка стрибунів. Оцінка ритмо-темпової структури розбігу представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Оцінка ритмо-темпової структури розбігу спортсменів в міжнародних змаганнях 2018-2020 рр.

Показники										
Змагання	Змагальний результат, м	Кількість кроків розбігу, п	Темп 4-го кроку від відштовхування, к/с	Темп 3-го кроку від відштовхування, к/с	Темп п/останнього кроку від відштовхування, к/с	Темп останнього кроку від відштовхування, к/с	Приріст темпу на останньому кроці, к/с	Середня темпова активність, к/с	Коефіцієнт мобілізації темпу	Час відштовхування, с
2018 рр.	2,28 ±0,02	10 ±0,02	2,79 ±0,02	3,48 ±0,02	3,39 ±0,02	4,60 ±0,02	1,22 ±0,02	3,86 ±0,02	1,32 ±0,02	0,180 ±0,02
2019 рр.	2,33 ±0,02	10 ±0,02	2,79 ±0,02	3,48 ±0,02	3,39 ±0,02	4,60 ±0,02	1,21 ±0,02	3,86 ±0,02	1,32 ±0,02	0,180 ±0,02
2020 рр.	2,32 ±0,02	10 ±0,02	2,94 ±0,02	3,52 ±0,02	3,52 ±0,02	4,67 ±0,02	1,15 ±0,02	3,90 ±0,02	1,31 ±0,02	0,180 ±0,02

Аналіз індивідуальної ритму-темпової структури розбігу стрибунів у висоту за 2018-2020 рр. показав позитивні зміни за вказаний період. Так показник приросту темпу на останньому кроці показав нерівномірні значення в період з 2018 по 2019 р. і рівномірний приріст протягом змагань 2020 р. Динаміка показника час відштовхування за період дослідження продемонструвала стабільний час 0,180-0,190с. Даний показник, був основним у визначенні приналежності спортсмена до силової і швидкісної групи стрибунів у висоту, дозволив зробити висновок, що випробовувані використовують силовий стиль техніки стрибка «Фосбери-флоп».

Динаміка спеціальної технічної та спеціальної фізичної підготовленості спортсменів за період з 2018 р. по 2020 р. приведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка спеціальної технічної і фізичної підготовленості досліджуваного контингенту за період 2018-2020 рр.

Показники	Стрибки в висоту з 3-х кроків розбігу «перешагуванням», м	Стрибки в висоту з 3-х кроків розбігу «Фосбери-флоп», м	Стрибок в довжину з місця, м	Потрійний стрибок з місця, м	П'ятірний стрибок з місця, м	Присід, кг	Напіприсід, кг	Ривок, кг	Взяття штанги на груди, кг	Біг 60 м, с
Періоди										
2018 р.										
листопад	1,90 ±0,02	2,20 ±0,02	3,18 ±0,02	10,03 ±0,12	16,90 ±0,13	125 ±0,79	170 ±6,22	75 ±1,34	110 ±4,62	7,0 ±0,12
квітень	1,90 ±0,02	2,20 ±0,02	3,20 ±0,02	10,12 ±0,09	16,93 ±0,08	130 ±3,12	170 ±9,72	80 ±3,55	115 ±5,02	6,9 ±0,12
2019 р.										
листопад	1,95 ±0,02	2,20 ±0,02	3,15 ±0,02	10,00 ±0,02	16,95 ±0,02	140 ±3,42	190 ±5,41	85 ±3,46	120 ±7,62	6,8 ±0,12

квітень	1,95 ±0,02	2,25 ±0,02	3,27 ±0,02	10,20 ±0,02	17,30 ±0,02	145 ±4,62	190 ±6,67	85 ±2,19	125 ±7,13	6,7 ±0,12
2020 р.										
листопад	2,00 ±0,02	2,25 ±0,02	3,30 ±0,02	10,15 ±0,23	17,10 ±0,45	150 ±4,12	200 ±7,82	90 ±2,32	130 ±3,77	6,8 ±0,12
квітень	2,05 ±0,02	2,30 ±0,02	3,30 ±0,02	10,27 ±0,09	17,95 ±0,67	150 ±3,09	220 ±3,44	95 ±1,92	135 ±5,82	6,7 ±0,12

Адаптація спортсменів в 2021 р. швидкісними показниками розбігу сприяла зниженню провідного значення кута амортизації в колінному і тазостегновому суглобі поштовхової ноги на 1,41% за рахунок більшого згинання тазостегнового суглоба (6,8%). Аналіз техніки виконання стрибка показав, що якби спортсменам вдалося в даній спробі відтворити такий же кут в тазостегновому суглобі, як в 2020 р., стрибок був би вищим.

Оцінка значень 9 тимчасових і 6 кутових показників приведена в таблицях 3-4.

Таблиця 3

Тимчасові показники технічної підготовленості при переході спортсменів з силового на швидкісний стиль стрибка у висоту «Фосбері-флор»

Річний цикл	Показники								
	Швидкість на останньому кроці, м/с	Час відштовхування, с	Темп кроків, к/с				Приріст темпа на останньому кроці, к/с	Середня темпова активність, к/с	Коефіцієнт мобілізації темпу
			4-й крок	3-й крок	Передостанній крок	Останній крок			
2020 р.	7,82	0,180	2,94	3,52	3,52	4,67	1,15	3,90	1,31
2021 р.	8,25	0,155	2,78	3,85	3,85	5,0	1,15	4,23	1,30
Різниця, ум.од	0,43	0,025	0,16	0,33	0,33	0,33	0	3,08	0,01
Різниця, %	5,49	13,9	5,44	9,37	9,37	7,07	0	8,46	0,76

Таблиця 4

Кутові показники технічної підготовленості при переході спортсменів з силового на швидкісний стиль стрибка у висоту «Фосбері-флоп»

Річний цикл	Показники					
	Кут в колінному суглобі в фазі амортизації передостаннього кроку, гад.	Кут постановки ноги на відштовхування, град.	Кут між стегнами при постановці ноги на відштовхування, град	Кут в колінному суглобі в фазі амортизації при відштовхуванні, град	Кут в тазостегновому суглобі в фазі амортизації при відштовхуванні, град	Сумарний кут в фазі амортизації (колінний та тазостегновий суглоби), град
2020 р.	117	47	43	136	147	283
2021 р.	121	49	38	142	137	279
Різниця, ум.од	4	2	5	6	10	4
Різниця, %	3,42	4,25	11,63	4,41	6,80	1,41

Оцінка технічної підготовленості стрибунів за 2021 р. показала перехід від силового до швидкісного стилю техніки стрибка у висоту способом «Фосбері-флоп». Необхідно відзначити, що показники спеціальної технічної підготовленості «Стрибок у висоту з трьох кроків розбігу способом «Перешагування» не зазнав зміни в 2020-2021 рр. в порівнянні з 2019-2020 рр.

У контрольній вправі «Стрибок у висоту з 3-х кроків розбігу способом «Фосбері-флоп», що визначає спеціальну технічну підготовленість стрибунів, був виявлений приріст на 2,22%. Результат був показаний в листопаді 2020 року і збільшився на 5 см. В динаміці аналогічного періоду 2019 року.

Результати впровадження експериментальної методики спеціальної підготовки швидкісного стилю стрибка у висоту «Фосбері флоп» за 2020 р. і 2021 р. представлені в табл. 5.

Таблиця 5

Показники спеціальної технічної та спеціальної фізичної підготовленості спортсменів в 2020-2021 рр.

Показники	Стрибки в висоту з 3-х кроків розбігу «перешагуванням», м	Стрибки в висоту з 3-х кроків розбігу «Фосбери-флоп», м	Стрибок в довжину з місця, м	Потрійний стрибок з місця, м	П'ятірний стрибок з місця, м	Присід, кг	Напівприсід, кг	Ривок, кг	Взяття штанги на груди, кг	Біг 60 м, с
Періоди										
листопад										
2020	2,00 ±0,02	2,25 ±0,02	3,30 ±0,02	10,15 ±0,23	17,10 ±0,45	150 ±4,12	200 ±7,82	90 ±2,32	130 ±3,77	6,8 ±0,12
2021	2,0 ±0,02	2,30 ±0,02	3,21 ±0,02	10,00 ±0,74	17,50 ±1,34	140 ±7,02	180 ±5,35	90 ±3,14	125 ±4,02	6,8 ±0,02
Різниця, ум.од	0	5	0,09	0,15	0,40	10	20	0	5	0
Різниця, %	0	2,22	2,72	1,48	2,34	6,67	10	0	3,85	0
квітень										
2020	2,05 ±0,02	2,30 ±0,02	3,30 ±0,02	10,27 ±0,09	17,95 ±0,67	150 ±3,09	220 ±3,44	95 ±1,92	135 ±5,82	6,7 ±0,12
2021	2,05 ±0,02	2,30 ±0,02	3,25 ±0,02	10,25 ±0,72	18,03 ±0,52	150 ±4,72	200 ±3,87	90 ±2,02	130 ±3,43	6,6 ±0,02
Різниця, ум.од	0	0	0,05	0,02	0,08	0	20	5	5	0,1
Різниця, %	0	0	1,51	0,19	0,46	0	9,09	5,26	3,70	1,49

Висновки. Проведено порівняльне дослідження техніко-тактичної підготовленості стрибунів у висоту стилем «Фосбери флоп». Швидкісний стиль стрибка «Фосбери-флоп» вказує на збільшення кута постановки опорної ноги на тлі фіксації кута між стегнами, що визначає швидке відштовхування, обумовлене зменшенням амортизації в суглобах опорної ноги і скороченням

часу відштовхування. Швидкісний стиль стрибка «Фосбері-флоп» в фазі розбігу фокусує збільшення швидкості після 4 кроків перед відштовхуванням.

Використання модельних характеристик технічної підготовленості висококваліфікованих стрибунів у висоту, які застосовують швидкісний стиль «Фосбері-флоп», методики їх спеціальної підготовки, практичних рекомендацій дозволяє використовувати дані дослідження в складанні методичних посібників і рекомендацій для тренерів, які працюють з легкоатлетами-стрибунами, розробці лекційних курсів з дисципліни «Легка атлетика» для студентів тренерських напрямків факультетів фізичної культури.

УДК 378.4 (477.74) 096

**ЗБОРИ Г. Я. БЛІЗНІНА В ІСТОРИЧНІЙ КОЛЕКЦІЇ Е.Е. ЛІНДЕМАННА
ГЕРБАРІЮ ОНУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА (MSUD)**

Васильєва Т. В.

к.б.н., доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Немерцалов В. В.

к.б.н., професор

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської області»

Коваленко С. Г.

к.б.н., доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Вступ./Introductions.

Історична гербарна колекція Е.Е. Ліндеманна є частиною гербарію Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (MSUD), який в 2004 р. занесено до Переліку об'єктів, які становлять Національне надбання України [5]. Колекція містить збори понад 400 дослідників, серед яких чимало імен всесвітньо відомих вчених, авторів визначень таксонів, першовідкривачів нових видів та мандрівників. Збори деяких з них зберігаються у відомих для спеціалістів гербарних установах країн Європи та Австралії [4, 6]. Особливу увагу ми приділяли вченим, які вчилися та працювали в Одесі і були пов'язані із Новоросійським університетом (зараз Одеський національний університет імені І.І. Мечникова) та Рішельєвським ліцеєм, на базі якого було створено означений університет.

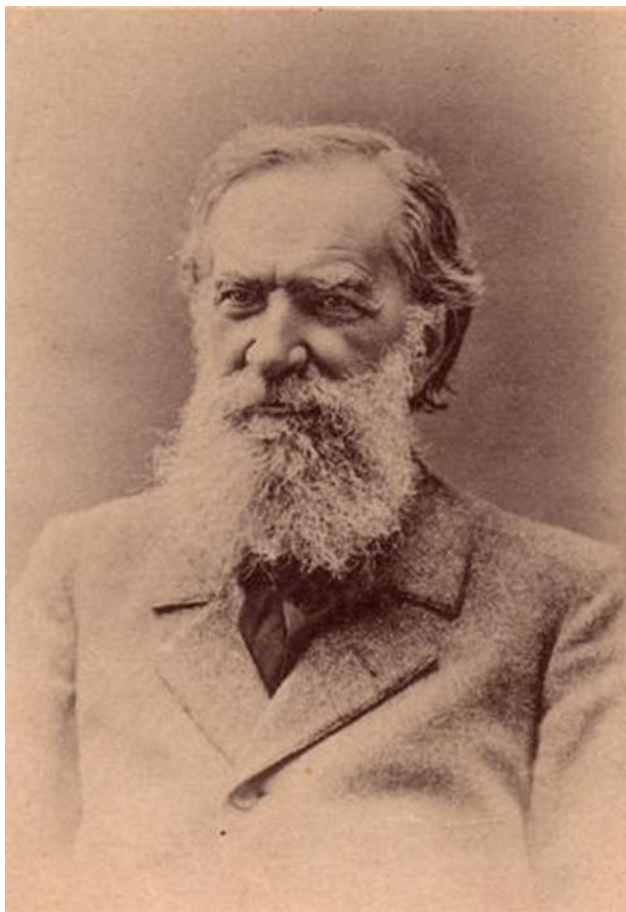
Мета роботи./Aim.

Продовження опрацювання історичних колекцій гербарію Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Оприлюднення відомостей про Гаврилу Яковича Блізніна. Аналіз гербарних зборів цього дослідника, які є в історичній колекції Е.Е. Ліндеманна гербарію Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (MSUD) [6].

Матеріали і методи./Materials and methods.

Використані загально відомі методи: порівняльно-описовий, морфолого-флористичний, історичного пошуку та історичної інтерпретації тексту.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Рис.1. Г. Я. Блізнін

Гаврила Якович Блізнін (Blyznin) (1838-1901) - піонер у справі становлення та розвитку сільськогосподарської служби на Півдні України, завідувач Єлисаветградською земською метеорологічною станцією, вчитель природничої історії та хімії Єлисаветградського земського реального училища. За фахом він був метеорологом, досліджував вологість ґрунту і захоплювався вивченням рослин. Гаврила Якович закінчив Рішельєвський ліцей, викладав у Одеському та Єлисаветградському реальних

училищах, завідував там метеостанцією. Відомий як видатний науковець та педагог. Питаннями його життя та наукової діяльності займався ряд дослідників, науковців та державних діячів. Це, зокрема, праці його сучасників, тобто дореволюційного періоду, та дослідників років незалежної України [1-3].

У таблиці 1 представлені збори Г. Я. Блізніна з України, зроблені переважно в останнє двадцятиріччя XIX ст.

Таблиця 1

Збори Г. Я. Блізніна з історичного гербарію Е.Е. Ліндеманна (MSUD)

N	Родина	Вид	Місце збору	Дата збору
I	Лишайники			
1	Cladoniaceae	<i>Cladonia rangiferina</i> DC.	Kiew. Dachkovka	15.07.1887
II	Папороті			
2.	Aspleniaceae	<i>Asplenium Filis femina</i> Bernh,	Kiew.	1886
III	Квіткові рослини			
3.	Betulaceae	<i>Carpinus duciensis</i> Scop.	Tauria	1888
4.	Boraginaceae	<i>Myosotis caespitosa</i> Schill.	Kiew	
5.	Buxaceae	<i>Buxus sempervirens</i> L.	Tauria. Bahtschisarai.	
6.	Caryophyllaceae	<i>Alsine setacea</i> Mert.et Koch.	Ekaterinoslaw.	29.06. 1890
7		<i>Dianthus polymorphus</i> M.B.	Kiew	1889
8	Chenopodiaceae	<i>Salicornia herbacea</i> L.β	Odessa	1887
9	Compositae (Asteraceae)	<i>Artemisia maritima</i> Bess, α <i>microcephala</i> DC.	Tauria	1888
10		<i>Lactuca muralis</i> DC,	Kiew	10.07.1886
11		<i>Xeranthemum radiatum</i> Lam.	Podolia. Kamenka	21.06.1885
12	Cruciferae (Brassicaceae)	<i>Sisymbrium officinale</i> Scop.	Kiew	1884
13	Geraniaceae	<i>Geranium sanguineum</i> L.	Kiew	1880
14		<i>G. Robertianum</i> L.	Kiew	10.07.1886
15	Guttiferae	<i>Hypericum elegans</i> Steph.	Podolia	1885
16		<i>H. perforatum</i> L. α <i>angustifolium</i> Link.	Kiew	
17	Labiatae (Lamiaceae)	<i>Nepeta parviflora</i> M.B. α <i>typica</i> Lindm.	Cherson	1.07.1871
18		<i>Origanum vulgare</i> L.	Kiew.	10.09.1885
19		<i>Thymus odoratissimus</i> M.B.	Tauria	1888
20		<i>T. serpyllum</i> L. β <i>angustifolium</i> Ledeb.	Kiew. Distr, Tschigirin	12.07.1888
21	Limoniaceae	<i>Statice gmelini</i> W. β <i>laxiflora</i> Boiss.	Tauria	1884
22	Papaveraceae	<i>Fumaria bulbosa</i> L.	Kiew	
23	Ranunculaceae	<i>Clematis recta</i> L.	Kiew	1889
24	Rubiaceae	<i>Asperula tinctoria</i> L.	Kiew. Dachkowka	1887
25		<i>Galium verum</i> L. α <i>leiocarpum</i> Ledeb.	Kiew. Dachkowka	25.06.1887

26	Scrophulariaceae	<i>Gratiola officinalis</i> L.	Kiew. Dachkowka	07.1886
27	(Plantaginaceae)	<i>Veronica spuria</i> L.	Kiew. Tschigirin	23.06.1887
28	Tiliaceae	<i>Tilia platyphyllum</i> Scop. α <i>turbinata</i> Reich.	Tauria	1883

Примітка: назви таксонів наведені за систематикою XIX ст. У дужках наведені сучасні назви родин зібраних видів.

У таблиці представлено 28 видів та 7 форм з 25 родів, 18 родин, 3 класів, включаючи по одному виду з лишайників та папоротей. Для зборів кінця XIX ст. є характерним те, що колектори вказували велику кількість форм для зібраних видів рослин. Частина їх згодом була виокремлена в автономні види та підвиди. У вивчених зборах найкрупнішими за кількістю представлених видів є родини Labiatae (Lamiaceae) – 3 р. 4 в., Compositae (Asteraceae) 3 р., 3 в. , Caryophyllaceae, Guttiferae (Hypericaceae), Rubiaceae, Scrophulariaceae по 2 р 2 в. Є три двовидові роди: *Hypericum*, *Geranium* та *Thymus*. Усі інші роди є однородовими та одновидовими. Слід вказати, що форма виду *Nepeta parviflora* M.B. - α *typica* Lindm. була визначена Ліндеманном.

Основні збори проведені у Києві (17 екз.) та Таврії (6 екз.), а також на теренах Подолії (2 екз.), в Одесі, у Херсоні та Катеринославі (по 1 екз.).

Рослини збирали у 1871-1890 рр., причому найбільше видів зібрано у 1887 р. (5), 1888 р. (4) та 1885 р. (3). У зв'язку з тим, що Гербарій MSUD є діючим, його постійно відвідують монографи родів та родин з України, відбувається уточнення видових назв рослин історичних гербарних колекцій. Так, 15.06.2011 два види *Thymus odoratissimus* M.B. та *T. serpillum* L. β *angustifolium* Ledeb. зборів Г. Блізніна були перевизначені В. Начичко як *Thymus Pallasiana* DC.

Висновки/Conclusions.

Таким чином, проаналізовані гербарні збори Г.Я. Блізніна. Всього у гербарії представлені 28 гербарних аркушів. Серед них один аркуш з лишайником, один з папороттю, 26 – з квітковими рослинами. Проведено систематичний аналіз зборів Г.Я. Блізніна, виявлено місця та дати збору

рослин. Встановлено, що ці збори мають історичну цінність. Наведено дані щодо основних подій життя дослідника. Значну частину свого життя Гаврило Якович Близнін присвятив метеорологічній діяльності, що набула важливого значення в багатьох сферах господарства. Роки збору досліджених гербарних зразків збігаються з роками роботи Г.Я. Близніна на метеорологічній станції м. Єлисаветграда (зараз м. Кропивницький) при Земському реальному училищі (нинішній коледж ЦНТУ). Керівники метеорологічної станції стали членами-кореспондентами Головної фізичної обсерваторії Росії, метеостанція уже у 80-х рр. XIX ст. брала участь в одночасних спостереженнях за кліматом Північної півкулі, координованих із Вашингтону, і входила до переліку установ Міжнародного метеорологічного бюлетеня. Гаврило Близнін, викладач хімії та природничих наук, власним коштом організував густу мережу добровільних спостерігачів по всій тодішній Єлисаветградській окрузі.

Список літератури

1. Босько В.М. Визначні постаті Степової Еллади. Кіровоград: Видавн. центр «Інформаційна мережа», 2004. С. 29.
2. Волос О. В. Метеорологічні дослідження земств степового Побужжя // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2010, вип. XXVIII. С. 101-105.
3. Головата Оксана, Луньов Володимир Внесок Г. Я. Близніна в розвиток метеорології в Єлисаветградському реальному училищі //Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти: тези доповідей I Міжнародної наукової конференції, 13 травня 2020 р. Кропивницький, 2020. – С. 167- 172.
- 4.Коваленко С.Г. Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова / Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum / Редактор–укладач к.б.н. Н.М. Шиян. – Київ, 2011. – С. 222 – 233.
5. Постанова КМУ від 22.09. 2004. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.12.2021)

6. Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція Е.Е. Ліндеманна. /С.Г. Коваленко, О.Ю. Бондаренко, Т.В. Васильєва, В.В. Немерцалов. - Одеса: «Освіта України», 2017. – 776 с.

ВИКОРИСТАННЯ ГІС ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ КРЕЙДОВИХ СХИЛІВ У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Височин Максим Олегович,
к.б.н., старший викладач,
Міхеєнко Вікторія Михайлівна,
к.х.н., доцент кафедри,
Литвиненко Розалія Валеріївна
студент,

Донбаська національна академія будівництва та архітектури
м. Краматорськ, Україна

Вступ. Екосистеми крейдових схилів є унікальними природними утвореннями для території України. Їх розповсюдження має локальний характер. Найбільші осередки крейдових ландшафтів Східної Європи розташовані на Сході України – у Донецькій, Харківській і Луганській областях. Унікальність цих екосистем обумовлена по-перше наявністю представників так званої крейдової флори, які мають різноманітні засоби пристосування для життя на слабогуміфікованому субстраті, з переважаючим вмістом карбонатів, насамперед крейди. Потрібно зауважити, що екосистеми крейдових схилів представлені не лише зональними степами, у рослинному покриві яких панують злаки, але й рослинними угрупованнями які за своїм зовнішнім виглядом – особливо наявністю великої кількості подушковидних напівчагарників – походять на гірсько-пустельні рослинні угруповання.

Кут схилу, характер рельєфу, наявність або відсутність нагорі за схилом чорноземних ґрунтів та багато інших факторів, які спостерігаються на виходах крейдових оголень, мають вплив на рух водних потоків та перерозподіл гумусовмісних та карбонатних фракцій субстрату, які у свою чергу обумовлюють розповсюдження різних видів флори, строкатість рослинності та різкі зміни її характеру. Це також відбивається на видовому складі тварин, що мешкають на крейдових схилах та пов'язані трофічними і топічними зв'язками з крейдовою рослинністю.

Характер розповсюдження крейдових оголень, вузька екологічна спеціалізація тварин і рослин, розповсюджених на цьому субстраті, зробили природні об'єкти на крейді вразливими, населеними ендемічними й раритетними видами, які потребують всебічної охорони.

Мета роботи. Наша публікація присвячена огляду ГІС-методів, які можна застосовувати для виявлення змін у природних екосистем крейдових схилів.

Матеріали та методи. Для збору і обробки польового матеріалу ми пропонуємо застосовувати наступне програмне забезпечення, спеціальне обладнання та загальні методи вивчення біорізноманіття, адаптовані під геоінформаційні системи:

1) *NextGIS Mobile* для збору польового матеріалу. Це досить функціональна геоінформаційна система, у вигляді мобільного додатку під Android. Додаток дозволяє створювати, редагувати та вивантажувати геодані.

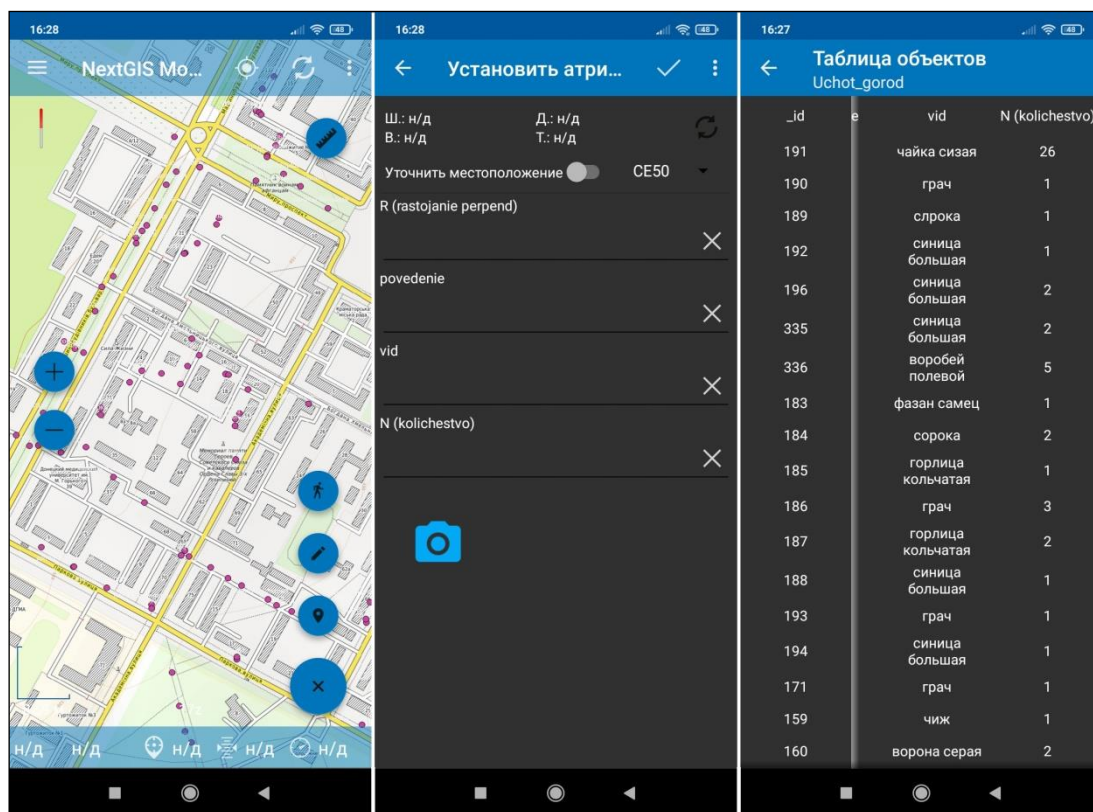
2) *QGIS* для камеральної обробки польового матеріалу. Дуже динамічна та функціональна мультиплатформена ГІС, яка, доречі, є пропрієтарною. Настільні ГІС дуже зручні для камеральної обробки первинного матеріалу, зібраного у полі.

3) *БПЛА (безпілотний літальний апарат)*. Одним з видів спеціального обладнання, за допомогою якого здійснюється дистанційне зондування земної поверхні, є дрон. Ми користуємось квадрокоптером DJI Phantom 4 Pro. Цей БПЛА має доволі потужне програмне забезпечення DJI Terra, яке дозволяє планувати місію польоту, отримувати дані дистанційного зондування, картувати область досліджень та проводити аналіз даних.

4) *Обробка даних дистанційного зондування (космічної та аерофотозйомки)*. Матеріалом для досліджень природних екосистем, окрім отриманих за допомогою БПЛА аерофотознімків, можуть слугувати космічні знімки. Сервіси, на яких вони знаходяться, широко поширені у мережі Інтернет. Частіше за інші використовують Google Maps, Landsat та Bing. Деякі з вказаних сервісів періодично оновлюються і містять архіви даних дистанційного

зондування поверхні Землі. Обробку та аналіз матеріалів дистанційного зондування земної поверхні зручно виконувати в QGIS.

Результати та обговорення. NextGIS Mobile можна використовувати у якості інструменту для практичного застосування методів обліку птахів. Для цього у додатку є можливість створення нових порожніх векторних шарів. Щоб створити необхідний для досліджень векторний шар, необхідно виконати наведену у «Документації NextGIS Mobile» послідовність дій: на панелі інструментів дерева шарів натиснути кнопку «добавить геоданные», далі обрати пункт діалогу «создать слой». У вікні, що відкрилось, необхідно заповнити поля стандартної форми для створення нового векторного шару. Під час створення векторного шару необхідно задати наступні параметри: «имя слоя» – назва шару, що відобразиться у дереві шарів та «тип геометрии» – вибір геометрії об'єктів шару (точка, лінія, полігон, мультиточка, мультилінія, мультиполігон).

Рис. 1. Приклад використання NextGIS Mobile для проведення обліків птахів за маршрутним методом без обмеження ширини смуги обліку

Для додавання до векторного шару нових полів потрібно натиснути кнопку «+» поруч із кнопкою «поля». При цьому відкриється діалог створення нового поля. Діалог, що відкрився, містить наступні для заповнення поля: «*имя поля*» – назва поля; «*тип поля*» – у випадяючому списку можна обрати параметр «*строка*» (дозволяє вводити текстові значення), «*целочисленное*» (значення, які вносяться, представлені у форматі цілих чисел), «*вещественное*» (значення представлені у форматі десяткового дробу), «*дата и время, дата, время*» (автоматично додає до описової інформації об'єкту значення дати й часу, разом або окремо).

Під час геоботанічних досліджень на крейдових схилах варто застосовувати метод екологічних профілів. Як під час досліджень у гірській місцевості, маршрути прокладаються таким чином, щоб охопити різні висотні пояси, а також всі можливі аспекти рослинного покриву досліджуваної території. Під час пересування по маршруту дослідник заповнює «конспект флори», який для зручності можна створити за допомогою векторного шару у NextGIS Mobile. Під час додавання до шару нового геопросторового об'єкту до його атрибутивної інформації можна прикріплювати фотографії.

Для подальшої камеральної обробки польових даних, отриманих за допомогою NextGIS Mobile, зручно використовувати настільну ГІС – QGIS. Збережені в мобільному додатку дані у вигляді векторного шару мають розширення GeoJSON. Файли з наведеним розширенням підтримуються програмним забезпеченням QGIS.

Регулярно, з певною періодичністю здійснюючи геоботанічні дослідження за одною методикою, а також систематично проводячи обліки птахів на одних маршрутах, з часом можна простежити за змінами, які відбуваються в природних екосистемах крейдових схилів.

В умовах обмеженості часу або необхідності охопити моніторинговими дослідженнями велику кількість територій, відокремлених значними відстанями, доцільно використовувати квадрокоптер для проведення аерофотозйомки заздалегідь обраних пробних ділянок невеликої площі.

Сучасне забезпечення БПЛА цифровими камерами дозволяє робити знімки великої роздільної здатності. Щорічна, в один і той же самий час зроблена зйомка надає велику кількість даних, які можна в подальшому використовувати для аналізу та виявлення змін у проєктивному покритті рослинності, ландшафтів тощо.

Для цих цілей можна також використовувати матеріали дистанційного зондування земної поверхні, отримані за допомогою космічних супутників, які знаходяться у вільному доступі. Ретельний аналіз космічних знімків певної території дозволяє виявляти різноманітні порушення рослинного і ґрунтового покриву на крейдових ділянках внаслідок діяльності людини. Зокрема це стосується створення штучних лісонасаджень, розорювання, незаконного видобування корисних копалин, навіть таких негативних впливів, як «джипінг».

Висновки. З 2022 року планується розпочати моніторингові спостереження за змінами в екосистемах крейдових схилів у Донецькій області на основі наведених у публікації методів.

Використана література

1. Береговий П.М. Геоботаніка. – К.: Рад. шк., 1966. – 175 с.
2. Благосклонов К.Н., Осмоловская В.И., Формозов А.Н. Методы учета численности и географического распределения наземных позвоночных. М.: Изд-во АН СССР, 1952. – 316 с.
3. Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – 304 с.
4. Дідух Я.П., Плюта П.Г. Фітоіндикація екологічних факторів. – К.: Наук. думка, 1994. – 280 с.
5. Дідух Я.П. Методологічні підходи до проблем фітоіндикації екологічних факторів // Укр. ботан. журн. № 6, т. 47. 1990. – С. 5-12.
6. Наумов Р.Л. Организация и методы учета птиц и вредных грызунов. М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 137 с.
7. Равкин Е.С., Челинцев Н.Г. Методические рекомендации по комплексному маршрутному учету птиц. М.: Изд. ВНИИ Природа, 1990. – 33 с.

8. Равкин Ю.С. К методике учета птиц в лесных ландшафтах.-В кн.: Природа очагов клещевого энцефалита на Алтае. Новосибирск, 1967. – с.66-75.

9. Равкин Ю.С., Доброхотов Б.П. К методике учета птиц лесных ландшафтов во внегнездовое время. - В кн.: Организация и методы учета птиц и вредных грызунов. М., 1963. – с. 130-136.

10. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Крисаченко В.С., Мовчан Я.И. Методология геоботаники. – К.: Наук. думка, 1991. – 272 с.

11. URL: https://docs.nextgis.ru/docs_ngmobile/source/toc.html (дата звернення 23.12.2021).

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СХІДНИМИ ЄДИНОБОРСТВАМИ НА ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ ДІТЕЙ

Запорожан Георгій

Студент 684 групи

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Вступ. На сьогоднішній день ушу є красивим, видовищним, різноманітним і водночас маловивченим видом спорту. Який характеризується різноспрямованими динамічними параметрами та великою рухливістю в опорно-руховому апараті. Відповідно до вимог програми спортивної школи за видами єдиноборств, визначено вік дітей, з якого дозволяється спеціалізуватися в ушу.

Мета роботи. Теоретично обґрунтувати розвиток рухливості опорно-рухового апарату у дітей 10- 12 років.

Матеріали і методи. Теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури.

Результати та обговорення.

Деяка тенденція до погіршення рухливості опорно-рухового апарату у більш кваліфікованих спортсменів спостерігається лише по відношенню до двох диференційованих показників: підйому тулуба лежачи на животі (у представників жовтого пояса) та підйому рук (жовтий та синій пояси). Очевидно, це можна пояснити взаємодією комплексу факторів: віковими змінами спортсменів, обмеженою кількістю технічних прийомів, необхідних для виконання або підтвердження кваліфікаційного рівня, а також використанням не найоптимальніших методів і методичних прийомів для розвитку рухливості опорно-рухового апарату в різних дитячо-юнацьких спортивні школи.

Таблиця 1

Зміна у рухливості суглобів у дітей, які займаються ушу, різної кваліфікації під час виконання вправ: «нахил вперед» і «підйом тулуба»

Контрольні вправи	Білий пояс (n = 172)	Жовтий пояс (n = 165)	Різниця (P)
Підйом тулуба (см)	69,6±m	64,6±m	<0,05
Підйом рук (см)	38,5±m	33,5±m	<0,01
Згинання стопи (см)	9,9±m	11,0±m	<0,01
Розгинання стопи (град)	163,1±m	163,2±m	недостовірно
Лівий поздовжній шпагат (см)	14,1±m	13,9±m	недостовірно
Правий поздовжній шпагат (см)	14,7±m	13,7±m	недостовірно
Поперечний шпагат (см)	14,6±m	14,2±m	недостовірно

Вік є визначальним фактором, що зумовлює морфологічні (поздовжні розміри тіла) та функціональні (ЖЕЛ) показники спортсменів, які займаються ушу. Його вплив на показники рухливості опорно-рухового апарату дуже мало – взаємозв'язок віку з усіма показниками рухливості опорно-рухового апарату є недостовірним. Це може вказувати на те, що рухливість у суглобах у спортсменів 10-12 років, які займаються ушу, може змінюватись у різних напрямках: поступово покращуватись чи погіршуватись, а також підтримуватись на досягнутому рівні розвитку.

Таблиця 2

Зміна у рухливості суглобів у дітей, які займаються ушу, різної кваліфікації під час виконання вправ: «згинання стопи» та «розгинання стопи»

Контрольні вправи	Жовтий пояс (n = 172)	Синій пояс (n = 165)	P
Нахил вперед (см)	10,9±m	12,8±m	<0,01
Підйом тулуба (см)	64,6±m	69,2±m	<0,05
Підйом рук (см)	33,5±m	35,0±m	недостовірно
Згинання стопи (см)	11,0±m	12,1±m	<0,001

Розгинання стопи (град)	163,2±m	166,7±m	<0,01
Лівий поздовжній шпагат (см)	13,9±m	11,7±m	<0,05
Правий поздовжній шпагат (см)	13,7±m	11,6±m	<0,05
Поперечний шпагат (см)	14,2±m	13,9±m	недостовірно

З поводу вікових особливостей розвитку рухливості опорно-рухового апарату, то найбільшою кількістю періодів максимального та субмаксимального темпу прогресу характеризується вік 10 років (п'ять). Найменша кількість таких періодів – по два – зустрічається у вікових діапазонах 11-12 років.

При вивченні рухових здібностей велике значення мають способи їх виміру, що дозволяють дати кількісну оцінку рівня їх розвитку у тих, хто займається. До теперішнього часу питання про засоби вимірювання та критерії оцінки рухливості опорно-рухового апарату, особливо з метою виявлення спеціальної підготовленості спортсменів, які займаються ушу, не було вирішено.

Таблиця 3

Зміна у рухливості суглобів у дітей, які займаються ушу, різної кваліфікації при виконанні вправ: «лівий шпагат», «правий шпагат» та «поперечний шпагат»

Контрольні вправи	Білий пояс (n = 172)	Синій пояс (n = 165)	P
Нахил вперед (см)	9,7±m	12,8±m	<0,001
Підйом тулуба (см)	69,6±m	69,2±m	недостовірно
Підйом рук (см)	38,5±m	35,0±m	<0,05
Згинання стопи (см)	9,9±m	12,1±m	<0,001
Розгинання стопи (град)	163,1±m	166,7±m	<0,01
Лівий поздовжній шпагат (см)	14,1±m	11,7±m	<0,01
Правий поздовжній шпагат (см)	14,7±m	11,6±m	<0,01
Поперечний шпагат (см)	14,6±m	13,9±m	недостовірно

Вік надає значний вплив на розвиток рухливості опорно-рухового апарату. Зважаючи на ступінь збігу динаміки природного вікового розвитку з динамікою показників під впливом тренування, співвідношення вікового та педагогічного факторів можна характеризувати приблизно як 50% на 50%.

Показники розвитку рухливості опорно-рухового апарату в дітей віком, що займаються ушу, більшою мірою пов'язані зі спортивною майстерністю спортсменів, ніж із віком. Тим часом зростання кваліфікації не істотно впливає на структуру розвитку рухливості опорно-рухового апарату: найбільші факторні ваги у таких спортсменів різної кваліфікації має рухливість у суглобах нижніх кінцівок і, перш за все, у кульшових суглобах. Ці дані дозволяють вважати за доцільне використання єдиних нормативних шкал рухливості опорно-рухового апарату для всього контингенту, що вивчається.

Таблиця 4

Зміна у рухливості суглобів у дітей, які займаються ушу, різної кваліфікації при виконанні вправ: «підйом рук»

Контрольні вправи	Білий пояс (n = 172)	Жовтий пояс (n = 165)	P
Нахил вперед (см)	9,7±m	10,9±m	недостовірно
Підйом тулуба (см)	69,6±m	64,6±m	<0,05
Підйом рук (см)	38,5±m	33,5±m	<0,01
Згинання стопи (см)	9,9±m	11,0±m	<0,01
Розгинання стопи (град)	163,1±m	163,2±m	недостовірно
Лівий поздовжній шпагат (см)	14,1±m	13,9±m	недостовірно
Правий поздовжній шпагат (см)	14,7±m	13,7±m	недостовірно
Поперечний шпагат (см)	14,6±m	14,2±m	недостовірно

Динаміка показників рухливості опорно-рухового апарату в дітей віком 10-12 років, котрі займаються ушу, у віковому аспекті аналогічна особливостям, характерним загальноосвітньої програми у школах, тієї ж вікових груп. Безперервне, хоч і нерівномірне зростання у більшості тестів

відбувається до 12-річного віку. При цьому в рухах-антагоністах простежуються різноспрямовані зміни: коли покращується рухливість у згинальних рухах, вона погіршується в розгинальних, і навпаки. Зміни показників розвитку рухливості опорно-рухового апарату виявляють досить високу обумовленість (приблизно 47-48%) від застосовуваних тренувальних впливів.

Висновки.

З теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури ефективність процесу розвитку рухливості опорно-рухового апарату у спортсменів, які займаються ушу, багато в чому визначається такими факторами: біологічний фактор і пов'язані з ним морфологічні та функціональні зміни, що відбуваються в організмі; раціональна методика розвитку рухливості опорно-рухового апарату та продумана система підготовки спортсменів; доцільний розподіл окремих засобів та методів у тренувальних заняттях та етапах тренувального процесу; врахування специфічних особливостей розвитку рухливості опорно-рухового апарату спортсменів; обов'язковий облік вікових особливостей розвитку рухливості опорно-рухового апарату спортсменів, які займаються ушу. опорно-рухового апарату у процесі спортивного вдосконалення у ушу.

Для раціональної організації процесу спортивного вдосконалення необхідне точне знання закономірностей та облік морфологічних та функціональних особливостей м'язів

Вік 10-12 років є сприятливим для розвитку рухливості опорно-рухового апарату.

НОВІ ЗНАХІДКИ *CEPHALANTHERA RUBRA* (L.) RICH. НА ТЕРИТОРІЇ ЯВОРІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Любинець Ірина Павлівна
начальник науково-дослідного відділу
Яворівський національний природний парк
смт Івано-Франкове, Україна

Вступ. Яворівський національний природний парк – природоохоронна установа загальнодержавного значення в регіоні Розточчя, складова Міжнародного біосферного резервату «Розточчя».

За різними даними у світі рід Булатка налічує від 14 до 25 видів [2]. На території Яворівського НПП трапляються три види роду *Cephalanthera*, які занесені до Червоної книги України: булатка великоквіткова (*C. damasonium* (Mill.) Druce), булатка довголиста (*C. longifolia* (L.) Fritsch.) та булатка червона (*C. rubra* (L.) Rich.) .

Мета роботи. Вивчення поширення та еколого-біологічних особливостей рідкісних видів рослин, а саме *Cephalanthera rubra* на території Яворівського національного природного парку.

Матеріали і методи. При проведенні досліджень використані маршрутний та стаціонарні способи. В місцях більш чисельного зростання виду закладено 3 пробні площі. На трансектах розміром 10 x 1 м зроблено описи трав'яного вкриття, пораховано чисельність особин і проаналізовано вікову структуру.

Результати та обговорення. Булатка великоквіткова – найбільш поширений вид на території парку з роду *Cephalanthera*. На цей час відомо близько 30 місць росту, трапляється як поодинокі, так і групами 1–10, 10–50, 50–100 і понад 100 особин. Цей вид більш характерний для лісових екосистем Янівського природоохоронного науково-дослідного відділення (ПНДВ) та Майданського лісництва ДП «Старицький військовий лісгосп», тоді як в Млинківському ПОНДВ знайдено лише 2 місцезростання. З метою вивчення

особливостей ценопопуляцій *C. damasonium* закладено 5 моніторингових пробних площ, щільність на яких змінюється в межах 0,8–2,2 ос./м².

Булатка довголиста, навпаки, частіше зустрічається в північній частині парку – в Млинківському ПНДВ та на території без вилучення у землекористувачів – в Майданському і Магерівському лісництвах, де виявлено 7 місць росту, в яких трапляється поодинокі або групами до 10 особин.

Булатка червона на території Яворівського НПП поширена поблизу та на вершинах г. Булава висотою до 400 м, що являють собою відносно вирівняні високі поверхні платоподібних піднять та межиріч значно розчленованих платоподібних рівнин часто підброньовані верствами міоценових вапняків та пісковиків [1]. Булатка червона невибаглива до вологості та кислотності середовища, проте любить пухкі ґрунти з великим вмістом органічних речовин і вапна. Високий вміст вапна зумовлює більш яскраве забарвлення квіток [2].

Вперше на території Яворівського НПП відмічено в 2009 р. 1 генеративну і 14 віргінільних особин *C. rubra* (табл.1). Наступні роки на цій пробній площі фіксувалось від однієї до десятка особин, переважно віргінільних. В 2015 р. знайдено ще одне місце зростання виду також з переважанням віргінільних особин. Проте, варто зауважити, що в цьому місці відзначена генеративна особина з найбільшими параметрами: висотою 43 см і з кількість квіток – 8 шт. В 2016 р. локалізоване нове місцезростання на території без вилучення у землекористувачів, в якому кількість особин впродовж подальших років спостережень коливалась в межах 4–29 ос. Два нові найбільш чисельні локалітети булатки червоної закартовані в 2020 р., в яких закладено постійні пробні площі з метою досліджень особливостей ценопопуляцій цього виду (табл.1).

На території Яворівського НПП на цей час всі місця росту *C. rubra* відзначені в центральній частині парку орієнтовно на площі 36 гектара на висоті 380–400 м над рівнем моря в букових деревостанах класу *Querc-*

Fagetea Br.-Bl. Et Vlieg. 1937). Можна умовно відзначити три локуси популяції цього виду, відстань між якими 0,8–1,3 кілометри.

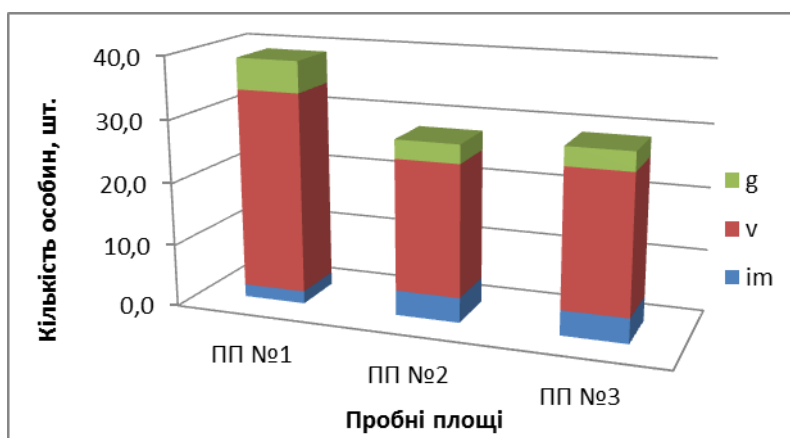
Таблиця 1

Місця зростання *Cephalanthera rubra* (L.) Rich. на території Яворівського національного природного парку впродовж 2009-2020 рр.

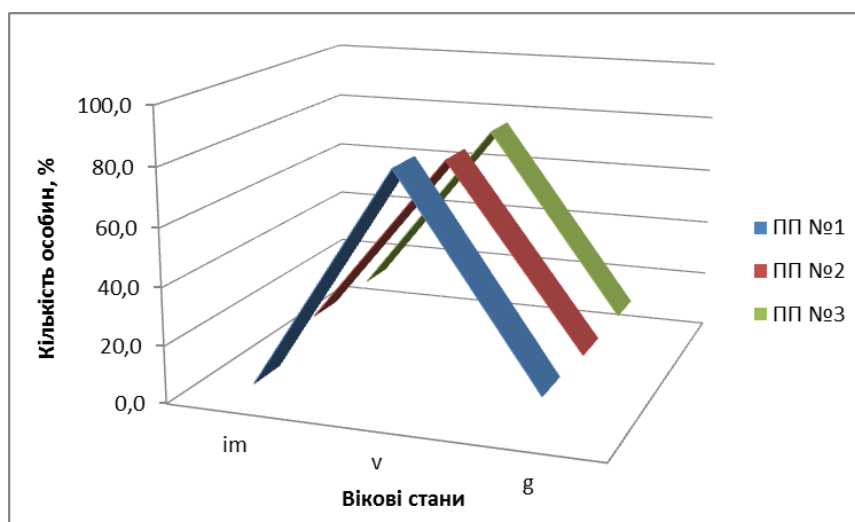
Рік	Кількість місцезростань	Розміщення (ПНДВ/лісництво квартал/виділ)	Кількість особин, ос.	Вікова структура
2009	1	Янівське 28/9	15	14v1g
2010	1	Янівське 28/9	5	5v
2011	1	Янівське 28/9	7	7v
2012	1	Янівське 28/9	4	4v
2013	1	Янівське 28/9	10	10v
2014	1	Янівське 28/9	6	5v1g
2015	2	Янівське 28/9	9	1v1g
		Янівське 28/10		6v1g
2016	3	Янівське 28/9	10	2v
		Янівське 28/10		2v2g
		Майданське 36/20		4 v
2017	3	Янівське 28/9	37	5v
		Янівське 28/10		13v2g
		Майданське 36/20		11v6g
2018	3	Янівське 28/9	12	3v
		Янівське 28/10		1im2v1g
		Майданське 36/20		4v1g
2019	3	Янівське 28/9	27	6v1g
		Янівське 28/10		4v5g
		Майданське 36/20		10v1g
2020	5	Янівське 28/2	121	2im32v5g
		Янівське 28/3		4im21v3g
		Янівське 28/9		8v
		Янівське 28/10		14v3g
		Майданське 36/20		4im21v4g

В кленово-букових лісах (угруповання з порядку *Fagetalia sylvaticae* Pawł. in Pawł., Sokoł. et Wall. 1928) з *C. rubra* підріст складається з *Fagus sylvatica*, *Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*, *Ulmus glabra*, підлісок утворений зрідка *Corylus avellana*, *Sambucus nigra*. Трав'яний покрив (35–50%) представлений в основному такими видами: *Aegopodium podagraria*, *Actaea spicata*, *Anemone*

nemorosa, *Asarum europaeum*, *Carex pilosa*, *Galeobdolon luteum*, *Galium odoratum*, *Hepatica nobilis*, *Lathyrus vernus*, *Majanthemum bifolium*; рідше трапляються *Carex sylvatica*, *Campanula rapunculoides*, *Cephalanthera damasonium*, *Dentaria bulbifera*, *Dryopteris filix-mas*, *Neottia nidus-avis*, *Lilium martagon*, *Mercurialis perennis*, *Polygonatum multiflorum*, *Pulmonaria obscura*,

Рис. 1. Абсолютна чисельність онтогенетичних груп ценопопуляцій *Cephalanthera rubra* (L.) Rich. на території Яворівського НПП в 2020 р.

Рис. 2. Вікові спектри ценопопуляцій *Cephalanthera rubra* (L.) Rich. на території Яворівського НПП в 2020 р.

Загальна чисельність булатки червоної на пробних площах становила 28–39 особин (рис. 1). Щільність на трансектах змінювалась в межах 1,0–2,4 ос./м².

Вікова структура ценопопуляцій *C. rubra* утворена особинами імагурних, віргінільних і генеративних груп. Впродовж 2020 р. на усіх пробних площах у

віковому спектрі переважають віргінільні особини (рис. 2). Тому віковий спектр на всіх ПП – одновершинний з максимумом на особинах віргінільного стану (75,0–82,1 %); відсоток участі іматурних особин становить 5,1–4,3 %, а генеративних дещо вищий – 10,3–12,8 %.

Висновки. На території Яворівського НПП булатка червона приурочена до букових лісів із рідким травостоєм на підвищеннях, утворених вапняками; трапляється поодинокі, групами до 10 та 50 особин; ценопопуляції неповночленні: відсутня ювенільна група, у віковому спектрі переважають особини віргінільного стану; розмножується вегетативним та насіннєвим способом. Природно-заповідний режим установи сприяє збільшенню кількості місць росту, чисельності в них *C. rubra* та вікової різноманітності особин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект організації території Яворівського національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. Том 1. Інвентаризація природних комплексів і компонентів для розробки Проекту організації території Яворівського національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів / С. Оришин, Я. Хомин, В. Брусак [та ін.]. Львів: ЛНУ ім. Ів. Франка, 2010. 115 с.
2. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

ЕКОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Накемпій Олена Костянтинівна

старший викладач

Технічний університет «Метінвест Політехніка»

м. Маріуполь, Україна

Вступ. Під екологією дедалі частіше розуміють широку галузь науки, що належить як до природи, так і до людського суспільства. Екологічні небезпеки в наш час виявляються в наступних факторах: погіршення якості довкілля, що веде до зниження тривалості життя, збільшення захворюваності, смертності та погіршення генофонду населення; небезпечне забруднення продуктів; зростання соціальної напруги внаслідок незадовільного екологічного оточення.

Мета роботи. дослідити та проаналізувати формування екологічних факторів та їх вплив на стан та здоров'я населення.

Матеріали та методи. Сучасний суспільний розвиток відбувається у бік підвищення рівня та якості життя населення шляхом споживання насамперед природних ресурсів. Це спричинило виникнення екологічної проблеми, як результату суперечності між закономірностями соціально-економічного розвитку та законами розвитку біосфери.

Результати та обговорення. Найважливішим з факторів, що впливає на здоров'я, є забруднення довкілля. Зміни під впливом хімічних реагентів піддається геном людини, про що свідчать дані зростання кількості генетичних захворювань у розвинених країнах. Як зазначалося, людина відчуває значні патогенні навантаження, пов'язані зі спадковістю. Досить сказати, що у середньому від 4 до 7% всіх дітей народжуються спадковими інвалідами; ще 10-15% несуть у собі або приховану хворобу (генетичний дефект), або особливу сприйнятливість до «звичайних» захворювань. І вони, у міру наростання забруднення середовища, а також формування реакцій у відповідь біосфери на активну дію в ній людини, посилюються. Соціальні наслідки цього процесу вимагають пильної уваги, оскільки, можливо, саме з ним пов'язані поширення

таких явищ соціального життя як алкоголізм та наркоманія, спалахи жорстокості, зниження імунного статусу організму людини, виникнення нових хвороб.

Цікавою є точка зору Горшкова В.Г., на думку автора істотно впливає на здоров'я людини те, що вона зруйнувала свою екологічну нішу на території суші. А оскільки немає жодних доказів того, що біологічні закони не поширюються на людину, очевидно, що йде розпад геному людини внаслідок механізмів дії, що утримують розпад на певному рівні у природній екологічній ніші [1]. Наука на сучасному етапі не має вірогідних відомостей про те, як екологічна криза могла б розвиватися в біосферну катастрофу, і як на неї реагуватимуть людина, цивілізація в цілому, окремі країни. В одному у науковців немає сумніву, що найуразливішим виявиться геном людини (біологічна основа відтворення виду). Частка генетично дефективних особин виду *Homo Sapiens* нині набагато вища, ніж в інших біологічних видів. Це вимагає величезних, дедалі більших витрат, а за біологічними критеріями означає, що людина - вид, що вироджується. Науковці не мають сумнівів, що жорстокість, руйнування етичних норм пов'язані з цим явищем. Те місце, яке займала людина у минулих біосферах, конкретні особливості його сучасної екологічної ніші та перспективи найближчого еколого-еволюційного майбутнього суттєво впливають на перебіг антропогенезу. Воно значною мірою визначає міру впливу людей на довкілля та власну природу. На повсякденному рівні ми, по крайнього заходу, інтуїтивно, добре відчуваємо нашу залежність від екологічних, зовнішніх причин.

Сучасні людські популяції під впливом природних умов виявляють певну мінливість. Внаслідок цього виникає властивий конкретним групам людей комплекс особливостей, що характеризують норму біологічної реакції на навколишнє середовище. Подібна реакція дозволяє підтримувати гомеостатичний стан популяції та проявляється у певних морфофункціональних відповідностей даної популяції екологічним фактором. Іншими словами, у такої групи людей формується певний адаптивний тип [2].

Біологічна адаптація сучасних людей протікає інакше, ніж у представників тваринного світу, і свідчить про фундаментальну різницю між ними. Адаптація людини до певних географічних умов не обмежує саму можливість його повноцінного існування в інших ландшафтно-кліматичних зонах, щоправда, з деякими винятками, які не можна не враховувати при спробах регулювати потоки міграції людей з одних екологічних зон до інших. Адже багато індивідів досить важко переносять коливання умов природного середовища, у них знижується імунітет, збільшується захворюваність та ін. Уникати слід масових і різких переміщень населення, особливо коли в цьому немає гострої потреби для самих людей, щоб не допустити екологічних та етнокультурних криз. Адже навіть усвідомлення абсолютної необхідності від'їзду, як це було у разі відселення людей з Чорнобильської зони, не вберегло їх від внутрішнього психологічного дискомфорту, пов'язаного зі зміною роботи, улюблених місць відпочинку тощо, не оберігало від складнощів соціальної адаптації на нових землях. Все це також обтяжувалося необхідністю адаптації еколого-фізіологічної. Отже, кожна людина має право на екологічно адекватні умови проживання.

Цілком обґрунтованим вважається припущення, за яким у процесі формування адаптивних типів подібні явища спостерігалися протягом усього антропогенезу. Оскільки ж у давнину люди перебували в умовах більш вираженої дії природного відбору, то логічно дійти невтішного висновку, що самі адаптивні типи з'явилися зародком таких внутрішньовидових систематичних одиниць, як людські раси. Приходить усвідомлення необхідності вивчати людини у реальних соціальних, а й природних системах. Такі підходи часто виникають у зв'язку з потребою врахувати тиск навколишнього середовища на популяцію.

З іншого боку, важливих, тобто. закладених у самій адаптивній стратегії людини, обмежень щодо зміни земних біомів немає. Вироблені засоби культурної та соціальної адаптації дозволяють людині жити та працювати навіть у малоприсаєднаному або зовсім непридатному для проживання вищих

організмів довкіллі. Йдеться тут про високогірні райони, глибини океану, відкритий космос.

У результаті техногенного розвитку відбувається антропогенне забруднення біосферного простору, що негативно б'є по стані екосистем, а й здоров'я людини, з його внутрішньої та до зовнішньої екології, «повноті» життя. Зараз місто опинилося в центрі уваги. Така увага до нього пов'язана, перш за все, з посиленням урбанізаційних процесів, з різкою зміною довкілля абсолютної більшості населення земної кулі. Про це переконливо свідчать забруднення відходами виробництва, важкими металами, що не зустрічаються у природі хімічними речовинами, мінеральними добривами тощо. Промислові, особливо хімічні підприємства своїми відходами забруднюють навколишню місцевість, що призводить до зниження врожайності зернових на 20-30% і більше, до підвищення захворюваності населення. З переходом більш сучасні технології, у міру якісної перебудови виробництва його негативний вплив помітно знижується, але зростає значення низки нових чинників, таких, наприклад, як зростання кількості автомобілів тощо. Так, у найбільших містах світу забрудненість повітря вихлопами автомобілями оцінюється у 70-90%. Така забрудненість позначається на зростанні онкології, захворювань бронхів, розвитку астми, алергії та ін. Безперечним є той факт, що захворювання людей багато в чому є наслідком погіршення стану середовища проживання. Тому прагнення поліпшення здоров'я людей невіддільне від прагнення екологічного добробуту середовища їх життєдіяльності.

Згубним стає куріння. Потрапляє в легені дим містить нікотин, окис вуглецю, піридин, оцтову, мурашину, масляну і синильну кислоти та ін. рахунок інших антропогенних забруднень. Сучасна статистика показує, що у жінок, що палять, на третину більше викиднів, у 6 разів - передчасних пологів. У віці 40-49 років курці вмирають у 3 рази частіше за некурців. Забруднення, особливо хімічні, підбивають здоров'я не тільки людей, що живуть зараз, а і їх потомства.

В останні десятиліття особливо сильно йде наростання небезпечних для людини і електромагнітних полів, що створюються самою ж людиною: навколо ліній електропередачі, телекомунікаційних та радіопередач, мобільних телефонів і побутових електричних приладів тощо. Як відзначають ряд авторів, «найбільш уразливі для електромагнітних полів нервова, імунна та статева системи. Причому шкідливий вплив, подібно до радіації, з роками накопичується. Принаймні експерименти на тваринах показали, що при тривалому контакті з інтенсивним джерелом електромагнітного випромінювання виникають серйозні захворювання центральної нервової системи, лейкози, пухлини мозку, гормональні порушення».

Процес урбанізації дедалі повніше проявляється як процес технократизму планети, як будівництво «другої» штучної природи людства, стрімке заміщення біосферних просторів технічно-штучним світом. Нині у міському середовищі (близько 3% території суші) проживає половина населення планети, а 50-55% суші змінено внаслідок соціально-економічного розвитку. Розрахунки показують, що до 2020 р. під міськими забудовами перебуватиме 4% суші, а до 2070 р. – близько 13%, або 20% життєздатного простору. «Основна маса людей, – зазначає В.А. Кутирьов, – живе в урбаністичних комплексах, і найпрогресивніша частина людства з природним, крім свого тіла, не стикається зовсім... Екологічні проблеми урбанізованого світу – це не лише проблеми підтримання чистого повітря, подолання міського шуму, щільності населення, забезпечення питною водою тощо, а й проблеми «візуального забруднення» – достатку реклами, неякісного планування та забудови, естетичних витрат архітектури тощо. Всі ці недоліки візуального довкілля людини найактивнішим чином впливають на її світосприйняття, настрої, систему комунікацій, спосіб та якість життя. Штучне оточення неспроможна не трансформувати людини у відповідний собі стан, як і тілесному, і у духовному плані» [3, с. 138].

Висновки. Осмислення фактів екологічної небезпеки вимагає за новим оцінити ставлення до природи, людині, розуміння його діяльності, що раніше

здавалася непорушною умовою прогресу і націлити зусилля на покращення якості життя, що визначаються екологічною складовою.

Література

1. Горшков, В.Г. Енергетика біосфери та стійкість стану навколишнього середовища. *Підсумки науки та техніки*. М.: ВІНТІ. 1990. Т.7.340 с.
2. Титаренко Л.Г. Глобальні фактори ризику та їх вплив на динаміку екологічних цінностей населення Білорусі. *Соціологія*.2011. № 2. С. 76-87.
3. Спосіб життя та здоров'я населення нових незалежних держав: зб. наук. ст. Редкол.: До. Хепфер, Д. Ротман, З. Туманов. Мінськ, 2003. 520 с.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОЗДОРОВЧИХ ПРОГРАМ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Онiщенко Марина Євгенiївна

Магістрантка 6 курсу спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Сучасні тенденції зростання обсягу навантажень освітнього процесу, несприятливих екологічних та інших антропогенних факторів актуалізують проведення досліджень щодо вивчення механізмів, що забезпечують оптимізацію функцій та адаптивних реакцій організму щодо зміцнення та збереження здоров'я студентської молоді.

Це пояснює широке поширення та розвиток різних приватних та державних організацій оздоровчої спрямованості. Стає зрозуміло, що накопичений багаторічний досвід фізичного виховання не відповідає новим тенденціям, що виникли, на даному етапі розвитку сучасного суспільства. В даний час реформування та вдосконалення системи фізичного виховання спрямоване на підвищення ефективності, та вирішення оздоровчих завдань.

У зв'язку з цим пріоритетним питанням окреслено формування, розвиток та збереження здоров'я молоді як основного ресурсу розвитку суспільства.

Аналіз результатів досліджень у сфері фізичного виховання студентської молоді свідчить про недостатню розробленість педагогічних умов індивідуалізації оздоровчих програм з фізичного виховання. Відсутні загальноприйняті та обґрунтовані підходи до розробки системи та алгоритму індивідуалізації оздоровчих програм. У проєктованих фізкультурно-оздоровчих програмах для студентів медичних спеціальностей не виявляються закономірності та шляхи оптимізації фізичних навантажень, які забезпечують оздоровчу спрямованість

Мета дослідження: визначити індивідуальні характеристики необхідні для побудови оздоровчих програм з фізичного виховання студентської молоді

Методи дослідження. Теоретичне дослідження пов'язане з узагальненнями, гіпотетичними побудовами, смисловим наповненням понять, що формулюються, і основних концептуальних положень. Основою використання цього методу є визначення основних підходів до індивідуалізації оздоровчих програм із фізичного виховання студентів.

Аналіз науково-методичної літератури розглядається як один з основних методів на всіх етапах роботи з метою вивчення педагогічних, фізіологічних, психологічних аспектів формування, розвитку та збереження здоров'я та ціннісного ставлення учнів до фізкультурно-спортивної діяльності, а також пропонованих підходів до індивідуалізації оздоровчих програм з фізичного виховання.

Результати та обговорення. У підходах, що існують у фізичному вихованні, найчастіше ефективність занять фізичними вправами оцінюється за результатами, у той час як умови, середовище, зміст і організація самого процесу, «фізіологічна ціна» не завжди беруться до уваги, що помилково з точки зору моніторингу функціонування основних компонентів педагогічної системи, починаючи з цілепокладання та до оцінки результатів. Розуміння процесів, що відбуваються в організмі при фізичних навантаженнях, його можливостях, вдосконаленні здатності реалізувати їх у практичному житті визначають важливу складову усвідомлення фізичної культури особистості, причому культури, що органічно взаємопроникає в середу, в якій живе людина, у всі сфери та прояви її життєдіяльності.

Основою процесу адаптації організму до фізичних навантажень є епігенетичні, морфологічні, метаболічні та функціональні зміни в різних органах і тканинах, що формуються в результаті спрямованих тренувань, які супроводжуються вдосконаленням механізмів нервового, ендокринного та аутокринного регулювання функціональних систем.

При аналізі сучасних педагогічних досліджень визначено основні науково-теоретичні підходи до індивідуалізації оздоровчих програм з фізичного виховання студентів: системний, що інтегрує педагогічні, організаційно-

методичні та психофізіологічні аспекти застосування фізичних навантажень оздоровчої спрямованості; аксіологічний, заснований на освоєнні культури здоров'я через систему певних знань про біологічні закономірності та механізми здоров'я; особистісно-орієнтований підхід, що сприяє реалізації за індивідуальними критеріями значущих показників здоров'я та розвитку фізичних якостей, та спрямований на мотиваційно-ціннісну орієнтацію щодо формування інтересу до фізкультурно-оздоровчих занять; компетентнісний підхід, що реалізує формування навички фізіологічно обґрунтованого застосування фізкультурно-оздоровчих технологій студентами відповідно до вимог стандартів; діяльнісний підхід, що передбачає самостійне використання фізичних навантажень оздоровчої спрямованості у навчальних та позанавчальних формах занять фізичною культурою не тільки для зміцнення та збереження здоров'я, а й підвищення розумової та фізичної працездатності.

Всебічний аналіз сучасних досліджень з індивідуалізації оздоровчих програм з фізичного виховання вказує на брак спеціальних науково обґрунтованих знань, умінь і навичок, що дозволяють на компетентнісному рівні вирішувати завдання щодо формування мотиваційно-ціннісних установок до занять фізичною культурою, а також на відсутність ефективних програм із фізичного виховання.

Біологічно зумовлено, що серцево-судинна система є чутливим індикатором і перша реагує на стресогенні фактори середовища, що дезадаптують, відбиваючи адаптаційні можливості всього організму.

У дослідженнях відзначено динамічну перебудову кардіореспіраторної системи протягом виконання навантаження залежно від змінних запитів організму, від умов навколишнього середовища та вікових особливостей. Тому найпростішим і найпоширенішим способом педагогічного контролю та управління інтенсивністю фізичних навантажень є вивчення насосної функції серця, зокрема, вимірювання частоти серцевих скорочень.

Альтернативним способом педагогічного контролю фізичних навантажень, безсумнівно, заслуговує на увагу, є тестування нервово-м'язового

апарату та центральної нервової системи, а також методика корекції тренувальних навантажень для досягнення оптимальної адаптації організму до фізичних навантажень за допомогою дворівневої системи, що базується на комп'ютерній діагностиці та автоматизованому. - м'язового апарату (НМА) та центральної нервової системи (ЦНС).

Розроблено систему методів комп'ютерного тестування та обробки оперативної інформації про рівень функціонального стану ЦНС та НМА, що дозволяє проводити діагностику та оцінку результатів у режимі реального часу. Отримані дані порівнюються з модельними характеристиками, отриманими на основі номограм, після чого формується системою звіт, де вказані рекомендації для тренера (педагога, інструктора). Поряд з цим для оцінки функціонального стану ЦНС використовуються метод вимірювання мікро- коливання кінцівок (МКК) і метод рефлексометрії (визначення часу відповіді на світловий і звуковий сигнали).

Висновки. Проведений аналіз результатів сучасних досліджень свідчить про те, що незважаючи на досить широкий спектр запропонованих у різних роботах методів педагогічного контролю та оперативного моніторингу функціональних змін, що індивідуально відбуваються, для практичного застосування найбільш інформативними є зрушення в кардіореспіраторній та вегетативній нервовій системі, які є валідними для визначення індивідуальних кількісних та якісних характеристик фізичних навантажень оздоровчої спрямованості

Виходячи з того, що показники частоти серцевих скорочень є валідними для характеристики індивідуальних фізичних навантажень і мають пряму лінійну залежність з енергетичними витратами, що відбуваються, можна достовірно проводити педагогічний контроль за тренувальними ефектами.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ ВИМПЕЛ ТА РИЗОСТИМ НА ПРОЦЕСИ РОСТУ РОСЛИН ПЕРЦЮ ОВОЧЕВОГО СОРТУ БОГАТИР ТА ЙОГО ВРОЖАЙНІСТЬ

Приплавко Світлана Олександрівна,

к.с.-г.н., доцент

Гавій Валентина Миколаївна,

к.б.н., доцент

Ніжинський державний цнверситет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Чернігівська область, Україна

Вступ. Застосування регуляторів росту рослин у практиці рослинництва стає з кожним роком все більш різноманітним. Вони дозволяють повніше реалізувати генетичні можливості, підвищити стійкість рослин проти стресових факторів біотичної та абіотичної природи і в кінцевому результаті збільшити урожай і поліпшити його якість.

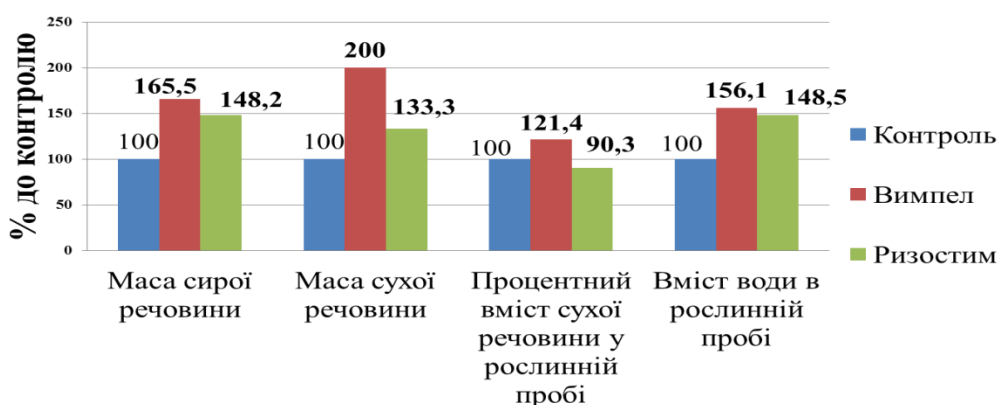
Перець є однією з провідних овочевих культур, яка культивується в основному на фермерських господарствах. Цінність цієї культури обумовлена наявністю великої кількості вітамінів. Плоди перцю овочевого характеризуються достатньо високим вмістом пектинових речовин. У своєму складі вони мають велику кількість мінералів. Саме тому необхідність підвищення врожайності перцю овочевого на сьогодні є актуальною проблемою. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути запровадження у технологію його вирощування регуляторів росту рослин, які є екологічно безпечними та дозволяють захистити рослини від стресових факторів, які все частіше спостерігаються на нашій планеті.

Мета роботи. Встановити вплив регуляторів росту Вимпел та Ризостим на деякі показники росту перцю овочевого сорту Богатир на різних фазах онтогенезу.

Матеріали та методи. Перед висіванням насіння перцю овочевого сорту Богатир проводили його обробку розчинами регуляторів росту у концентраціях

для Вимпелу (20 мл на 1 л води), а для Ризостиму (10 мл на 1 л води). Насіння витримували в розчинах регуляторів росту протягом трьох годин, після чого висівали і вирощували розсаду у тепличних умовах. Польові дослідження проводили під час висаджування рослин у відкритий ґрунт. При цьому вивчали вплив регуляторів росту рослин при їх застосуванні для обробки насіння перед висівом на такі показники: маса сирі та сухої речовини рослин і їх приріст; середня висота стебла рослин та середня довжина кореня і їх приріст. У кінці вегетаційного періоду проводили дослідження з вивчення впливу препаратів Вимпел та Ризостим на загальну врожайність перцю овочевого сорту Богатир.

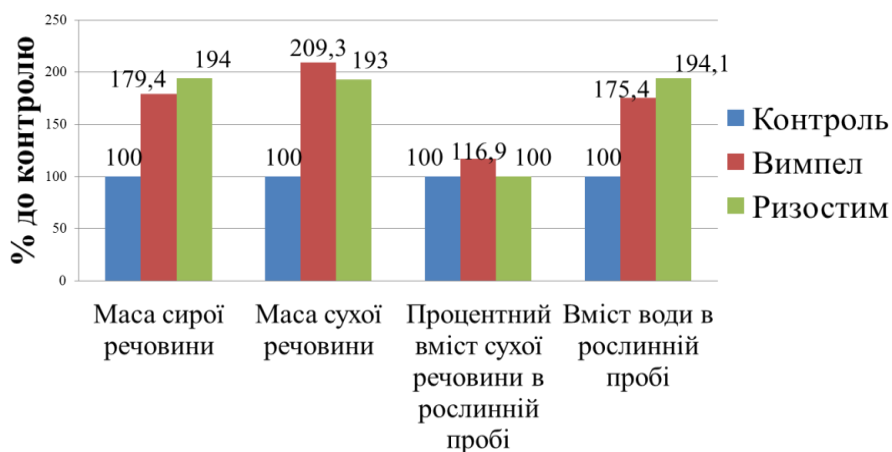
Результати та обговорення. У результаті проведених досліджень було встановлено, що регулятор росту Вимпел має виражену позитивну дію на масу сирі речовини у фазі двох справжніх листків, оскільки перевищує показники контролю на 65,5%. При визначенні маси сухої речовини у цій же фазі було встановлено, що у варіанті із застосуванням препарату Вимпел, цей показник перевищував контроль на 100%. На показник процентного вмісту сухої речовини у рослинній пробі Вимпел перевищував контроль на 21,4%. За показником вмісту води в рослинній пробі кращий результат також виявив Вимпел, який перевищив контроль на 56,1% (рис. 1).

Рис. 1. Вплив регуляторів росту Вимпел та Ризостим на показники маси сирі та сухої речовини в рослинній пробі перцю овочевого сорту Богатир у фазі двох справжніх листків

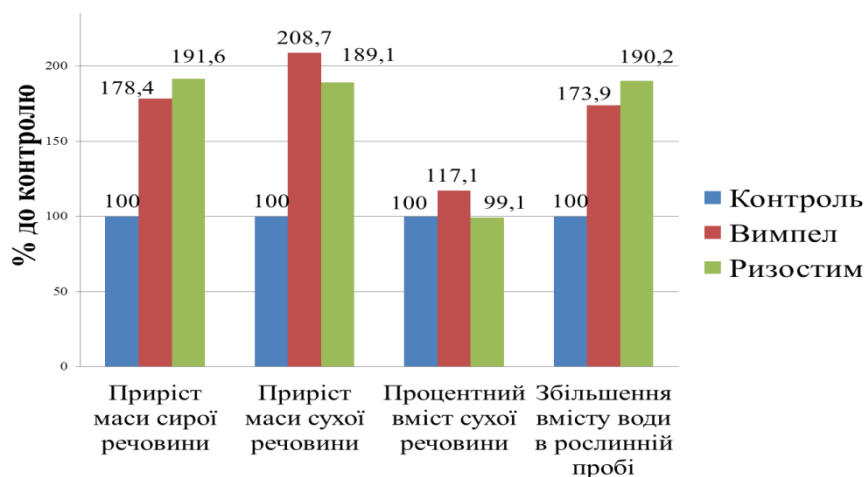

Подібні дослідження були проведені у фазі восьми справжніх листків. За даними рис. 2, видно, що майже на всі показники досліджувані препарати виявили позитивний вплив. Причому Ризостим краще впливав на показники маси сирої речовини та вміст води у рослинній пробі, а Вимпел на масу сухої речовини та її процентний вміст.

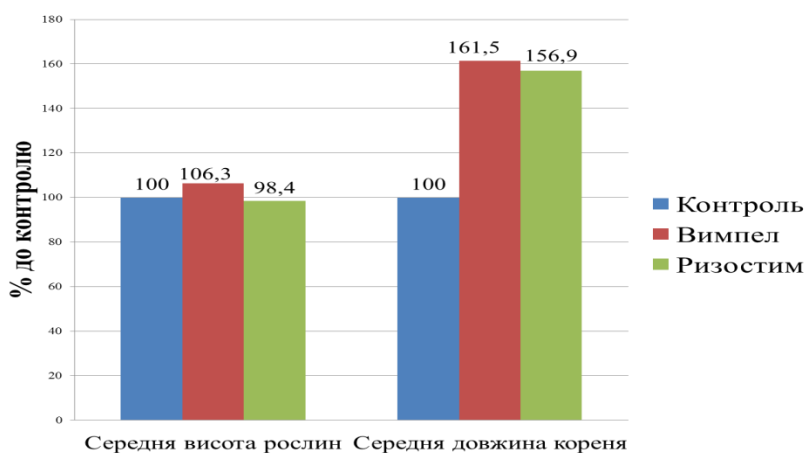
Рис. 2. Вплив регуляторів росту Вимпел та Ризостим на показники маси сирої та сухої речовини у рослинній пробі перцю овочевого сорту Богатир у фазі восьми справжніх листків

Маючи показники двох вимірювань маси сирої та сухої речовин, стало можливим встановити вплив досліджуваних препаратів на приріст даних показників. На показник приросту маси сирої речовини краще впливає Ризостим, який перевищив контроль на 91,6%. На приріст маси сухої речовини кращий вплив виявив Вимпел, який перевищив показники контролю на 108,7%. На показник приросту процентного вмісту сухої речовини кращу дію виявив Вимпел, який сприяв збільшенню показника контролю на 17,1%. А на приріст вмісту води у рослинній пробі найкраще діяв Ризостим, який перевищував значення контролю на 90,2% (рис. 3).

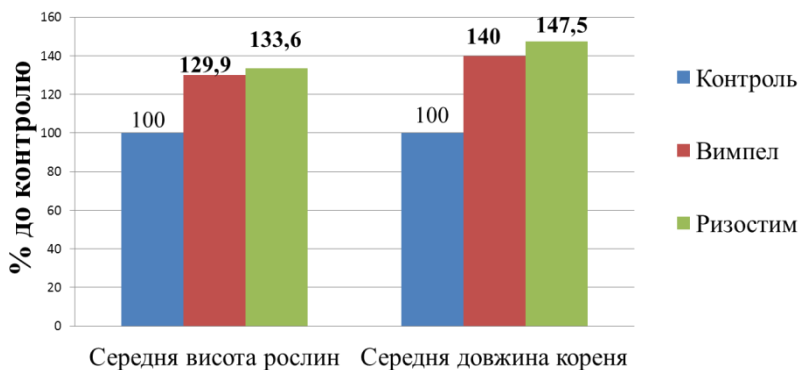
Рис. 3. Вплив регуляторів росту Вимпел та Ризостим на приріст маси сирої та сухої речовини рослин перцю овочевого сорту Богатир

За результатами вивчення впливу регуляторів росту на лінійні показники росту рослин перцю було встановлено, що на показник висоти рослин та довжину кореня у фазі двох справжніх листків краще впливав Вимпел, який перевищував контроль на 6,3 % та 61,5% (рис. 4). Таку ефективність цього регулятора росту можна пояснити тим, що до складу досліджуваного препарату входять гумати натрію. Присутність даних солей посилює ріст як кореневої системи, так і надземної частини рослин.

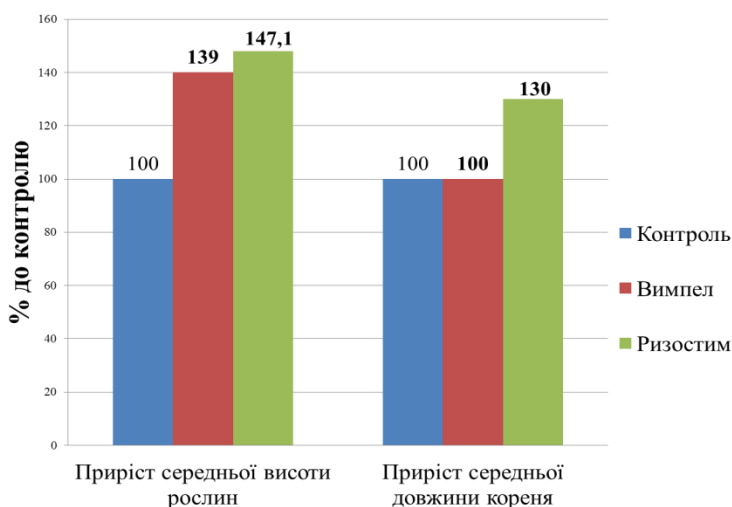
Рис. 4. Вплив регуляторів росту Вимпел та Ризостим на лінійні показники росту рослин перцю овочевого сорту Богатир у фазі двох справжніх листків

Подібні дослідження були проведені і у фазі 8 справжніх листків. Як видно з рис. 5 найкращі результати у цій фазі виявив препарат Ризостим. Він забезпечив переважання контролю за показником середньої висоти рослин на 33,6%, а середньої довжини кореня на 47,5%.

Рис. 5. Вплив регуляторів росту Вимпел та Ризостим на лінійні показники росту рослин перцю овочевого сорту Богатир у фазі восьми справжніх листків

За результатами визначення впливу досліджуваних препаратів на лінійні показники росту рослин перцю у різних фазах, стало можливим вивчити вплив цих речовин на показники приросту довжини стебла і кореня рослин. Встановлено, що на приріст середньої висоти рослин та довжини кореня кращий вплив виявив препарат Ризостим, який перевищив показники контролю на 47,1% та 30%. Препарат Вимпел мав позитивний вплив тільки на показник приросту середньої висоти стебла рослин і переважав контроль на 39% (рис. 6).

Рис. 6. Вплив регуляторів росту Вимпел та Ризостим на приріст лінійних показників росту рослин перцю овочевого сорту Богатир

Вплив досліджуваних регуляторів росту спостерігався і на показниках врожайності перцю. Так за показником врожайності плодів перцю ефективними були обидва препарати. Вони перевищили значення контролю у варіанті застосування препарату Вимпел на 30,8%, а препарату Ризостим – на 59,5%.

Висновок. Таким чином, за результатами досліджень можна зробити висновок, що препарати Вимпел та Ризостим виявляють вплив на процеси росту рослин перцю овочевого сорту Богатир. Їх варто застосовувати для обробки насіння перед висівом з метою впливу на покращення показників росту та збільшення врожайності цієї культури.

АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ШТАМІВ УМОВНО-ПАТОГЕННИХ МІКРООРГАНІЗМІВ, ВИДІЛЕНИХ ІЗ РЕПРОДУКТИВНОГО ТРАКТУ ПАЦІЄНТІВ ПРИ ДИСБІОТИЧНИХ ПОРУШЕННЯХ

Скляр Тетяна Володимирівна,
зав. каф. мікробіології,
вірусології та біотехнології, к.б.н., доцент,
Гаврилюк Вікторія Григорівна,
Лаврентьєва Катерина Валеріївна,
Курагіна Ніна Володимирівна
к.б.н., доценти,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Особливо актуальною на сьогодні залишається проблема розвитку резистентності до лікарських препаратів умовно-патогенних мікроорганізмів сечостатевої системи. Особливу занепокоєність викликає швидке поширення бактерій із множинною стійкістю, так як лікування інфекційних захворювань із застосуванням антибіотиків у кожному екоотопі сприяє формуванню резистентних штамів, які стають резервуаром генів стійкості. Ці детермінанти розповсюджуються мікроорганізмами та передаються з одного біотопу до іншого. Антибіотикорезистентність умовно-патогенних бактерій, які з кожним роком все частіше й частіше виділяються з уrogenітального тракту, проявляється не тільки до класичних антибактеріальних препаратів, а й до нових. Такий бум резистентності, головним чином, пов'язаний із нераціональною антитибіотикотерапією. Існує очевидна необхідність у підвищенні обізнаності населення про використання антибіотиків і причини розвитку стійкості до них мікроорганізмів. З мікробіологічної точки зору проблема антибіотикостійкості обумовлена втратами раніше дієвих груп антимікробних препаратів, активність яких неминуче знижується внаслідок

розвитку до них резистентності та недостатнім рівнем мікробіологічної діагностики антибіотикостійких штамів мікроорганізмів.

Тому необхідним є постійне проведення контролю за розповсюдженням антибіотикорезистентних варіантів мікроорганізмів для забезпечення ефективної профілактики та лікування інфекційних захворювань із урахуванням найбільш ймовірних збудників і регіональних даних про їх чутливість до антимікробних препаратів.

Мета роботи. Визначити частоту зустрічальності антибіотикостійких штамів умовно-патогенних мікроорганізмів, що колонізують уrogenітальний тракт пацієнтів із дисбіотичними порушеннями.

Матеріали та методи. Для проведення моніторингу циркуляції антибіотикорезистентних штамів умовно-патогенних мікроорганізмів у репродуктивній системі обстежено пацієнтів м. Дніпро за 2017-2019 роки. Вивчення складу мікробіому уrogenітального тракту проводили за методом полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР) за застосування ампліфікатора ДТ-96/ДТ-322 (ООО НПО «ДНК-технологія», РФ) у режимі реального часу (ПЛР-РЧ) з використанням системи «Андрофлор» (ООО НПО «ДНК-технологія», РФ) при дослідженні біоматеріалу від чоловіків і «Фемофлор» (ООО НПО «ДНК-технологія», РФ) при дослідженні біоматеріалу від жінок. Ступінь резистентності виділених штамів умовно-патогенних бактерій до антибіотичних препаратів визначали диско-дифузійним методом. Оцінку чутливості мікроорганізмів до антибіотиків проводили відповідно до критеріїв CLSI (CLSI, 2018). Статистичну обробку даних здійснювали у пакеті програм Microsoft Office Excel 2013.

Результати та обговорення. За період 2017-2019 рр. виділено 420014 штамів бактерій роду *Staphylococcus*, із яких 39319 (76.0%) проявляли стійкість до ванкоміцину, що відносять до групи препаратів «стратегічного запасу», а до традиційних – еритроміцину та хлорамфеніколу – 59222 (14.1%) і 60062 (14.3%) відповідно. В результаті аналізу показників частоти виявлення резистентних штамів стафілококів за 2018-2019 рр. порівняно з 2017 р. зареєстровано їх

істотне збільшення відносно діючих антибіотиків: еритроміцину – на 0.7%, хлорамфеніколу – на 0.9%, ванкоміцину – на 8.9%.

Серед 397905 клінічних ізолятів роду *Streptococcus*, що колонізували статеві шляхи обстежених пацієнтів, резистентними виявились 49738 до кліндаміцину, 23079 – до левофлораксацину, 23078 – до левоміцетину, 12335 – до ципрофлораксацину. Під час проведення досліджень протягом 2018-2019 рр. встановлено, що кількість резистентних штамів стрептококів збільшилась порівняно з даними 2017 р.: до ципрофлораксацину – на 0.3%, левофлораксацину – на 0.5%, левоміцетину – на 0.3%, кліндаміцину – на 0.5%.

Результати дослідження антибіотикорезистентності у 104911 клінічних варіантів – представників родини *Enterobacteriaceae* показали, що 58750 проявили стійкість до хлорамфеніколу, 44063 – до ампіциліну, 32522 – до доксицикліну. Кількість ізолятів кишкових бактерій, стійких до антибіотичних препаратів, також мала тенденцію до росту, що показано за останні два роки порівняно з даними 2017 р.: до цефтазидиму – на 0.1%, цефотаксиму – на 0.2%, доксицикліну – на 2.3%, ампіциліну – на 4.0%, до хлорамфеніколу – на 4.8%.

Кількість штамів бактерій роду *Gardnerella*, виділених із урогенітального тракту при дисбіозах, складала 333285. Серед них стійкими до офлораксацину виявились 79988 культур, до еритроміцину – 69990, ампіциліну – 46660, тетрацикліну – 39994, кліндаміцину – 9332, азитроміцину – 9999, метронідазолу – 9665. Для гарднерел також показано тенденцію до збільшення частоти зустрічальності стійких варіантів за останні два роки дослідження порівняно з даними 2017 р.: до тетрацикліну – на 1.2%, ампіциліну – на 4.7%, еритроміцину – на 3.1%, офлораксацину – на 4.8%.

Із репродуктивного тракту пацієнтів виділено 265524 штамів бактерій роду *Corynebacterium*. Найбільшу частоту виявлення резистентних варіантів зареєстровано до рифампіцину – 55760, кларитроміцину – 45139, пеніциліну – 42484, еритроміцину – 38501, азитроміцину – 29208. Приріст кількості резистентних культур за останні два роки складав: до азитроміцину – 1.6%,

еритроміцину – 1.8%, пеніциліну – 1.8%, кларитроміцину – 2.0%, рифампіцину – 2.5%.

Серед 160090 виділених ізолятів родини *Mycoplasmataceae* виявились резистентними 125831 штамів до ципрофлоксацину, 78444 – до офлоксацину, 12807 – до азитроміцину, 6404 – до доксицикліну, 3362 – до джозаміцину. Порівнюючи показники резистентності за досліджуваний період, визначили, що частота виявлення антибіотикостійких варіантів зростає на 10.3% до ципрофлоксацину, 6.4% – до офлоксацину, 0.9% – до азитроміцину

Провідною ланкою в терапії інфекційних захворювань, спричинених умовно-патогенними мікроорганізмами, є призначення антибактеріальних препаратів. Але у разі виявлення асоціації мікроорганізмів при бактеріологічному посіві виникає питання вибору дієвих антибіотиків, оскільки збудники запалення можуть належати до різних таксономічних груп і мати відмінності в чутливості до антибактеріальних препаратів. Понад 70% інфекцій спричинені мікроорганізмами, стійкими до декількох або цілого ряду антибіотиків.

За період 2017-2019 рр. встановлено високі показники частоти виявлення антибіотикостійких ізолятів умовно-патогенних мікроорганізмів, що циркулюють в урогенітальному тракті пацієнтів із дисбіотичними порушеннями. Так, серед представників родини *Mycoplasmataceae* 49.0–78.6% виявились резистентними до препаратів групи фторхінолонів; *Enterobacteriaceae* – 56.0% до хлорамфеніколу, 42.0% до ампіциліну, 31.0% до доксицикліну; роду *Staphylococcus* – 76.0% до ванкоміцину; роду *Gardnerella* – 24.0% до офлоксацину, 21.0% до еритроміцину; роду *Corynebacterium* – 21.0% до рифампіцину, 17.0% до кларитроміцину.

У зв'язку з тим, що стійкість мікроорганізмів до антибіотиків в останні роки досягла загрозливих масштабів, особливого значення набуває щорічна оцінка динаміки змін чутливості мікроорганізмів на підставі постійного вивчення цих властивостей у всіх етіологічно значимих штамів, що виділяються з клінічного матеріалу. В результаті проведених досліджень

показано динаміку росту кількості резистентних штамів уропатогенних бактерій до діючих антибіотичних препаратів за 2018-2019 рр. порівняно з даними 2017 р.: ципрофлоксацину – на 10.3%, ванкоміцину – на 8.9%, офлоксацину – на 6.4%, хлорамфеніколу – на 4.8%, ампіциліну – на 4.0%.

Виникнення набутої стійкості можливе двома шляхами: мутації у власних генах та отримання ззовні генетичного матеріалу, що відповідає за резистентність. Вона є природним наслідком еволюційного процесу, в результаті чого, резистентність збудників інфекцій репродуктивного тракту виявляється не лише до природних β -лактамних антибіотиків, але і до повністю синтетичних препаратів, таких як фторхінолони. У тривалій боротьбі між хворобою та її ефективним лікуванням необхідне детальне розуміння механізмів дії антибіотиків та виникнення резистентності задля модифікації існуючих препаратів та розробки нових, спрямованих проти модифікованих мішеней. Постійно зростаючий діапазон бактеріальних інфекцій репродуктивного тракту вимагає розробки швидких, чутливих та надійних діагностичних методів, здатних якомога раніше визначити стійкість до наявних протимікробних препаратів у збудників, що виділяються від окремих пацієнтів. У той же час, рекомендована терапевтична схема повинна враховувати регіональну появу резистентності до конкретних препаратів, отриману при постійному моніторингу. Більше того, для адекватної терапії захворювань репродуктивної системи, зокрема, для цілеспрямованого підбору ліків, дуже важливо враховувати можливий полімікробний характер захворювання та мати можливість одночасно ідентифікувати декілька збудників. Ці стратегії дозволять використовувати існуючі препарати протягом більш тривалого часу з кращою ефективністю та запобігти появі мультирезистентної мікробіоти.

Одержані результати за період 2018-2019 років свідчать, що в урогенітальній системі обстежених пацієнтів із високою частотою циркулюють штами уропатогенних мікроорганізмів, резистентні до різних антибіотиків, при чому рівні їх стійкості мають тенденцію до зростання по відношенню до

препаратів, які широко застосовуються в терапії інфекційних уражень і корекції дисбіотичних станів.

Висновки. Установлено високі показники частоти виявлення антибіотикостійких ізолятів умовно-патогенних мікроорганізмів, що циркулюють в урогенітальному тракті пацієнтів із дисбіотичними порушеннями, із родин: *Mycoplasmataceae* – 78.6%, *Enterobacteriaceae* – 56.0% та родів: *Staphylococcus* – 76.0%, *Gardnerella* – 24.0%, *Corynebacterium* – 21.0%. Показано динаміку росту кількості резистентних штамів уропатогенних бактерій до діючих антибіотичних препаратів за 2018-2019 рр. порівняно з даними 2017 р.: ципрофлоксацину – на 10.3%, ванкоміцину – на 8.9%, офлоксацину – на 6.4%, хлорамфеніколу – на 4.8%, ампіциліну – на 4.0%.

БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ СТАНУ ЕНДОТЕЛІАЛЬНИХ КЛІТИН ЛІНІЇ РАЕ ЗА ДІЇ БЕТАЇНУ У РІЗНИХ КОНЦЕНТРАЦІЯХ

Федишин Петро Михайлович,

Калиновська Катерина Олександрівна

студенти

Калачнюк Лілія Григорівна,

доктор біологічних наук, професор,

професор кафедри біохімії та фізіології тварин

Національний університет біоресурсів та природокористування України

м. Київ, Україна

Вступ. Надмірне вживання алкоголю населенням багатьох країн, незбалансована дієта у якій переважають вуглеводи – це невирішені проблеми, які сприяють розвитку алкогольної хвороби печінки, ожиріння та цукрового діабету відповідно. Поряд із цими проблемами як ніколи залишається актуальним питання боротьби як із вірусом SARS-CoV-2, так й із наслідками хвороби COVID-19. Фармакотерапія має один з найбільших потенціалів для попередження/лікування таких патологічних станів й їх наслідків, що і обумовлює інтерес науковців до пошуку та розробки більш ефективних препаратів – у тому числі речовин із біопротекторними властивостями.

У наших попередніх дослідженнях [1] вивчався загальний вплив бетаїну (лише одної концентрації) на тваринні моделі алкоголь-вуглеводної інтоксикації. Отримані результати свідчили про стабілізацію та відновлення функціонально-структурної цілісності клітин печінки – за рахунок нормалізації окисно-відновних реакцій та процесів трансамінування.

Враховуючи наші попередні позитивні результати, ми перейшли до наступного етапу – дослідження впливу бетаїну за різної концентрації на клітинні моделі. Для експерименту було обрано клітини лінії РАЕ (ендотеліальні клітини аорти свині) через ряд аргументів:

- Розповсюдженість клітин даного типу у організмі;

- Широкий спектр функцій (бар'єрна та участь у процесах трансміграції лейкоцитів, регуляція судинного тонуусу, ангиогенез);

- Зв'язок між ендотеліальною функцією та дисфункцією із процесами запалення (SARS-CoV-2-індуковане запалення легень) та розвитком серцево-судинних захворювань (один із основних наслідків хвороби на COVID-19) [2-4];

До останнього пункту важливо додати, що бетаїн має протизапальну властивість за рахунок інгібування продукції IL1 β [5-7], а також те, що процеси запалення за COVID-19 зумовлені підвищенням кількості саме IL1 β [2].

Мета роботи. Враховуючи вищезазначене, метою нашої роботи було дослідження впливу різних концентрацій бетаїну (4; 2; 1; 0,5; 0,125 мг/мл) на клітини лінії PAE – особливо нас цікавили біохімічні показники, як більш чутливі маркери інтенсивності метаболізму клітини та наявності його можливих порушень.

Матеріали та методи. Експеримент було поставлено на клітинах лінії PAE (ендотеліальні клітини аорти свині). Культивували клітини у середовищі DMEM (Sigma, США) з 10% сироватки зародка бика (Sigma, США) – у інкубаторі CO₂ за 95% вологості, 5% вмісту CO₂ та при температурі 37 $\pm$ 1 ° С.

Рівень поглинання глюкози визначали методом на основі реакції із глюкозооксидазою. Активність мітохондріальних ензимів, а саме сукцинатдегідрогенази (КФ 1.3.5.1) – за допомогою МТТ тесту. Кількість загального білку вимірювали за біуретовою реакцією. Концентрацію ТБК-активних сполук, а саме малонового діальдегіду (МДА), рівень загальних SH-груп, та активність каталази (КФ 1.11.1.6) – згідно зазначених методів відповідно [8,9,10].

Результати та обговорення. Зафіксовано збільшення поглинання глюкози клітинами за концентрації бетаїну 1 та 0,125 мг/мл, що свідчить про посилення активності метаболічних процесів. Слід зазначити, що збільшення концентрації бетаїну до 2 та 4 мг/мл майже не вплинуло на інтенсивність поглинання глюкози клітинами – що можна пояснити впливом такої

концентрації препарату на осмотичні процеси і як наслідок, процес транспорту глюкози до клітини.

Активність мітохондріальних ензимів (переважно сукцинатдегідрогенази) суттєво зросла за концентрації 2 мг/мл та 4 мг/мл – на 33% та 40% відповідно. І майже не змінилась за концентрації 1 мг/мл і менше. Це свідчить про збільшення інтенсивності процесів енергетичного метаболізму, зокрема підвищення активності електрон-транспортного ланцюга та процесів окиснювального фосфорилування.

Зафіксовано збільшення активності каталази на 46% за концентрації бетаїну 2 мг/мл. Враховуючи, що рівень активності каталази напряму залежить від кількості її субстрату (перекису водню), можна казати про збільшення продукції активних форм кисню.

Також за концентрації 2 мг/мл спостерігалось значне зниження (майже на 20%) рівня загальних SH-груп, тобто можна казати про зниження кількості відновленого глутатіону (GSH). Існують дві імовірні причини цього. Перша пов'язана із окисненням відновленого глутатіону (GSH) до окисненої форми (G-S-S-G) – аргументом цього є збільшення активності каталази. Друга стосується впливу бетаїну на метіоніновий цикл, а саме, він зменшує продукцію попередника глутатіону у цьому циклі – гомоцистеїну.

Відсутність збільшення кількості МДА (за усіх концентраціях бетаїну) свідчить про відсутність наслідків окисного стресу, не зважаючи на підвищення інтенсивності окисно-відновних процесів у клітинах.

Для усіх досліджуваних концентрацій бетаїну токсичних ефектів на ендотеліальні клітини не зафіксовано. Необхідно відмітити, що за концентрації 1 мг/мл були відмічені морфологічні зміни у клітинах – збільшення кількості відростків та формування структур, імовірно, прокапілярних.

Висновки. Найбільш перспективною для подальших досліджень є концентрація бетаїну 1 мг/мл – за такої концентрації фіксувалось збільшення поглинання глюкози клітинами, та відмічався розвиток як морфології окремих

клітин, так і ускладнення їх структури у просторі. Менші концентрації – 0,5 та 0,125 мг/мл – не продемонстрували достовірних змін порівняно із контролем.

Збільшення концентрації до 2 мг/мл і вище сприяло підвищенню продукції активних форм кисню, що відповідним чином навантажило антиоксидантні механізми клітин (каталаза, глутатіон).

Список використаних джерел

1. Kalachniuk, L., Fedyshyn, P., Smirnov, O., et al. Bio protectors' effect on the composition of some amino acids under alcohol-induced oxidative stress. *EUREKA: Life Sciences*. 2021. Vol. 4.P. 50–57. doi: <https://doi.org/10.21303/2504-5695.2021.001985>
2. Giulio Cavalli, Lorenzo Dagna. The right place for IL-1 inhibition in COVID-19. *Lancet Respir Med*. 2021. Mar;9(3):223-224. doi: 10.1016/S2213-2600(21)00035-7.
3. B. Leopold, J. Strutz, E. Weiss, et al. Outgrowth, proliferation, viability, angiogenesis and phenotype of primary human endothelial cells in different purchasable endothelial culture media: feed wisely. *Histochemistry and Cell Biology*. 2019. Vol. 152. P. 377–390. <https://doi.org/10.1007/s00418-019-01815-2>
4. R. Amraei, N. Rahimi. COVID-19, Renin-Angiotensin System and Endothelial Dysfunction. *Cells*. 2020. Vol. 9, no 7. P. 1652. doi: 10.3390/cells9071652.
5. Zhao, G., He, F., Wu, C., Li, P., Li, N., Deng, J., Zhu, G., Ren, W., Peng, Y. Betaine in Inflammation: Mechanistic Aspects and Applications. *Front. Immunol*. 2018. <https://doi.org/10.3389/fimmu.2018.01070>.
6. Yu, D., Xu, Z. Effects of betaine on growth performance and carcass characteristics in growing pigs. *Asian-australas J Anim Sci*. 2004. 17(12):490–3. doi:10.5713/ajas.2004.1700
7. Xia Y, Chen S, Zhu G, Huang R, Yin Y, Ren W. Betaine Inhibits Interleukin-1beta Production and Release: Potential Mechanisms. *Front Immunol*. 2018. 9:2670. doi: 10.3389/fimmu.2018.02670

8. Современные методы в биохимии (ред. Н.В. Орехович). – 1977. – 392 с.
9. Королюк М.А., Иванова Л.И., Майорова И.Г., Токарев В.Е. Метод определения активности каталазы // Лабораторное дело.- 1988.- Вып. 1.- С. 16-18.
10. Ellman G. Tissue sulfhydryl groups / G. Ellman // Arch. Biochem. Biophys. – 1959. – Vol. 82, №1. – P. 70–77.

АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШКОЛЯРІВ 4 КЛАСУ

Хомюк Наталія Володимирівна

Науковий керівник
викладач природничих дисциплін
спеціаліст вищої категорії, старший викладач

Сорочан Анна Вікторівна

Студентка 3 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк

У статті проаналізовано анатомо-фізіологічні особливості школярів 4 класу.

Ключові слова: школярі, уроки, опорно-рухова система, нервова система, мозок.

Учні четвертого класу, це діти віком 9-10 років. Вони мають свої анатомо-фізіологічні особливості, які варто враховувати при роботі з ними. У них розвивається опорно-рухова система, скелет набуває окріпленості, кістки тазу остаточно не зрослися, а кістки скелету легко піддаються деформації. У дітей розвивається м'язова тканина. Дрібні м'язи повільніше розвиваються. Глибокі м'язи спини, що забезпечують правильну поставу, відстають у своєму розвитку. Покращується координація рухів, вона вчиться володіти своїми рухами – це все відбувається до 6-7 років. Багато уваги необхідно приділяти формуванню правильної постави. Головний мозок отримує багато крові та наростає маса мозку, це відбувається завдяки великому діаметру сонних артерій.

Нервові процеси у діток 9-10 років за характеристиками стають подібними до таких, як у дорослої людини. Нервовій системі властива висока пластичність, а це забезпечує здатність фіксувати впливи середовища, готовність реагувати на них. Підвищується рухливість нервових процесів, що дає змогу швидко змінювати поведінку відповідно до вимоги вчителя.

Діти у молодшій школі надзвичайно швидко втомлюються. Їхня працездатність різко падає після другого уроку, і приблизно через 25 хвилин уроку. Також діти втомлюються при підвищеній емоційній насиченості уроків. Розклад уроків варто планувати так, щоб понеділок та п'ятниця були найлегші дні. А також щоб перший та останній урок були не складні. Добре коли останній урок фізичної культури, на ньому діти знімуть втому м'язів.

Частота серцевих скорочень (ЧСС) у спокої становить 90-92 удари за хвилину, та вона швидко змінюються, під впливом негативних чи позитивних емоцій і різних рухів.

Надзвичайно важливо для працездатності учнів, щоб у класі було свіже повітря, так як у 4 класі вони дихають з більшою частотою, аніж дорослі. Тож варто кожну перерву провітрювати класну кімнату. Слід навчити їх правильно дихати, краще рідше, але глибоко. Так як часте дихання поверхневе, і повітря не встигає дійти до альвеол і відразу виштовхується з легень. Потрібно дихати так, щоб забирати з повітря більше кисню.

Вага мозку наближається до ваги мозку дорослого. Відбувається морфологічне дозрівання лобного відділу великих півкуль головного мозку, а це створює можливість для цілеспрямованої вольової поведінки.

Зростає роль другої сигнальної системи (мови) в аналізі вражень від зовнішнього світу. В учнів розвинені всі органи чуття. Через пластичність кришталика, очі можуть змінювати свою форму, це відбувається залежно від пози під час письма і читання. Якщо не стежити за поставою учнів, це може спричинити: 1) нечіткість зображення на сітківці; 2) підвищення очного тиску; 3) короткозорість.

На уроках фізичної культури, під час навантаження, варто звернути увагу на стан здоров'я дітей. Навантаження варто давати поступово. Перше це легка розминка, далі загально розвиваючі вправи (ЗРВ) на місці в русі, комплекси РГГ, а також корегувальні вправи для рук та ніг, м'язів спини. Варто використовувати вправи для профілактики плоскостопості. Потрібно звернути увагу на проби руф'є, і розділити на спеціальну, основну та підготовчу групу.

Здобувачів освіти потрібно підтримувати, не критикувати, а навпаки хвалити, навіть коли щось не виходить зробити. Враховуючи особливості розвитку опорно-рухового апарату, на уроках фізичної культури необхідно уникати великих навантажень на хребет, односпрямованого напруження м'язів тулуба, сильних поштовхів і струсів тіла, перенапруження суглобово-зв'язкового апарату та м'язів при тривалих м'язових напруженнях.

У дітей даного віку легке, але, як правило, поверхнєве сприйняття навколишнього світу. Вони схоплюють лише зовнішній вигляд, а не зміст. Функціональні показники нервової системи у молодших школярів, незважаючи на порівняно високий ступінь розвитку, ще недостатні. Тож у них нестійке внутрішнє, а також переважно спізнє гальмування. Тому, не вислухавши пояснення вчителя, діти починають виконувати вправи.

Отже, у статті було проаналізовано та описано анатомо-фізіологічні особливості школярів 4 класу.

САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНІ ВИМОГИ ДО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Хомюк Наталія Володимирівна

Науковий керівник
викладач природничих дисциплін
спеціаліст вищої категорії, старший викладач

Спатар Каріна Андріївна

студентка 3 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк

У статті проаналізовано санітарно-гігієнічні вимоги.

Ключові слова: освітлення, вимоги, гігієна, фізіологія, навчальна територія.

Належне оформлення приміщень навчальних закладів забезпечує нормальне фізичне і психічне здоров'я учнів та вчителів. Для цього їх обладнують відповідно до вимог ергономіки, психологічних, фізіологічних, антропометричних, вікових та інших особливостей дітей та дорослих. Правильно організоване середовище допомагає сформуватися дитині як особистості.

Санітарно-епідемічне благополуччя територій і населених пунктів забезпечується системою державних стимулів та регуляторів, спрямованих на суворе дотримання санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил та норм, комплексом спеціальних санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних заходів та організацією державного санітарного нагляду.

Будівля школи повинна забезпечувати оптимальні умови для організації навчально виховного процесу, відпочинку, харчування учнів. У будівлях загальноосвітніх шкіл передбачаються такі функціональні групи приміщень: класні кімнати, навчальні кабінети, лабораторії з лаборантськими, кабінети трудового навчання та профорієнтації, продовженого дня, фізкультурно-спортивні, приміщення харчоблоку, медичні, актовий зал, бібліотека,

адміністративні, допоміжні приміщення - вестибюль, рекреації, гардероби, санітарні вузли з технічними приміщеннями тощо. Підлога приміщень загальноосвітніх навчальних закладів повинна бути з деревини або лінолеуму на теплій основі, не мати щілин, підлога туалетних та умивальних кімнат повинна вистилатися керамічною або мозаїчною шліфованою плиткою. Забороняється використовувати цементні, мармурові або інші подібні матеріали для настилу підлоги усіх приміщень. Стіни навчальних приміщень повинні бути гладкими та такими, щоб їх прибирання було можливе вологим способом. Навчальні класи і кабінети мають бути ізольованими від приміщень, які є джерелами шуму і запахів. Використовувати актовий зал як спортивний не рекомендується. Вхід в спортивний зал слід передбачити через роздягальню безпосередньо або через відокремлений коридор. Із інвентарної або спортивного залу слід передбачити додатковий вихід на земельну ділянку. Виробничі приміщення харчоблоку проектуються із урахуванням розміщення в них технологічного устаткування. Кухонні плити, які працюють на твердому паливі, можна передбачати тільки в сільських школах з наповнюваністю не більше 80 учнів. Кухні в школах повинні бути розраховані на розміщення в них устаткування для приготування їжі із сировини, а також - з напівфабрикатів. Максимальна наповнюваність обідніх залів становить - 350-490 місць. Із виробничих приміщень харчоблоків слід передбачити окремий вихід на територію подвір'я. Обідні зали слід обладнувати столами на 4-6-10 місць і стільцями або табуретами. Столи повинні мати гігієнічне покриття, що легко миється, стійке до дії гарячої води і дезинфікуючих засобів. Столи щодня миють гарячою водою з кальцинованою содою та милом, а після кожного прийому їжі протирають вологими і чистими ганчірками. Умивальники слід передбачити із розрахунку один на 20 місць, електрорушники - один на 40 місць. Вживання їжі слід проводити в один і той же час відповідно до спеціально складеного графіку. Перед вживанням їжі діти обов'язково миють руки з милом і сушать їх рушниками.

Новий Санітарний регламент враховує кілька дуже важливих аспектів. Це, зокрема, інтереси дітей з особливими освітніми потребами, розвиток технічних засобів навчання і правила їхнього використання під час освітнього процесу, та приділяє багато уваги шкільному раціону учнів.

Медичні працівники школи здійснюють щоденний контроль за якістю продуктів, що надходять до їдальні, умовами їх зберігання, дотримання термінів реалізації і технології виготовлення страв.

В Україні із вересня до травня необхідно підвищувати рівень освітлення навчальних приміщень за допомогою штучного освітлення. Штучне освітлення приміщень шкіл може бути забезпечено люмінесцентними лампами та лампами розжарювання з відповідною арматурою, яка повинна давати розсіяне світло, бути безпечною та надійною. У всіх приміщеннях школи слід передбачати систему загального освітлення. При штучному освітленні навчальних приміщень слід надавати перевагу люмінесцентним лампам, що мають позитивний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи. При освітленні приміщення люмінесцентними лампами повинно бути передбачено додаткове освітлення класної дошки спеціальними лампами із світильниками несиметричного світлорозповсюдження; при освітленні лампами розжарювання - додаткові лампи.

Чистота повітря в приміщеннях загальноосвітніх навчальних закладів забезпечується:

- відповідністю кількості дітей до нормованої наповнюваності;
- регулярністю вологого прибирання приміщень з використанням дезінфікуючих та миючих засобів;
- використанням всіх видів провітрювання.

Класні кімнати та кабінети провітрюють на перервах, а рекреації - під час уроків. Фрамугами і кватирками слід користуватися протягом всього року. До початку занять і після їх закінчення необхідно здійснювати наскрізне провітрювання навчальних приміщень. Тривалість наскрізного провітрювання визначається погодними умовами згідно з таблицею.

Температура повітря вулиці в градусах Цельсія	Тривалість провітрювання приміщень (хв.)	
	на малих перервах	на великих перервах та між змiнами
від +10 до +6	4-10	25-35
від +5 до 0	3-7	20-30
від 0 до -5	2-5	15-25
від -5 до -10	1-3	10-15
нижче -10	1-1,5	5-10

У теплі дні доцільно проводити заняття при відкритих фрамугах та кватирках.

У закладі освіти дозволяється використовувати матеріали, обладнання, устаткування, засоби, інвентар, витратні матеріали тощо, що відповідають вимогам Закону України "Про загальну безпечність нехарчової продукції", відповідних технічних регламентів та санітарного законодавства.

Критеріями нормування повітряного обміну приміщень шкільних будівель слід приймати динаміку температури, відносної вологості повітря, рівня його бактеріального забруднення, кількості пилу, концентрацію CO₂. У позаурочний час в приміщенні повинна підтримуватись температура не нижче 15° С. Температура опалювального приладу у робочий час повинна бути не вищою 40° С. Забороняється використання парових котлів для опалення шкільних будівель. Опалювальні прилади в навчальних приміщеннях слід закривати легкою дерев'яною або металеву решіткою. Не допускається використання дерев'яно-стружкових та дерев'яно-волокнистих плит.

Обладнання шкільних приміщень повинно відповідати санітарно-гігієнічним вимогам, сприяти забезпеченню педагогічного процесу та проведенню позакласної навчально-виховної роботи. Меблі слід добирати відповідно до зросту дітей. Заборонено використання замість стільців, лав і табуретів. Для учнів не допустима поза, при якій відстань від поверхні парти до очей менша 30 см. Правильне розміщення дітей за шкільними партами може бути за умови, коли в одному приміщенні навчаються діти з різницею у віці не більше як два роки. Учні з пониженою гостротою зору повинні сидіти за першими партами в першому ряду. Школярі з пониженим слухом розміщуються за першими і другими партами крайніх рядів. Учні, які часто

хворіють простудними захворюваннями, розміщуються у третьому ряду парт. Шкільні меблі розставляються в навчальному приміщенні так, щоб ближче до дошки були менші розміри, далі - більші. У класному журналі в листку здоров'я необхідно вказати необхідний розмір меблів для кожного учня.

Отже, у статті було проаналізовано санітарно-гігієнічні вимоги.

ВАГОВИЙ ВНЕСОК ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ

Черба Ольга Володимирівна,
аспірант
Квасов Володимир Андрійович,
к.т.н., доцент, ст.н.с.
Палагута Оксана Анатоліївна,
к.т.н., с.н.с.

Науково-дослідна установа
«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction.

Економічне зростання країни дуже часто пов'язано із зростанням забрудненості і деградацією навколишнього середовища. І в першу чергу це обумовлено антропогенним впливом на довкілля. При цьому негативний вплив здійснюється опосередковано, через фактори забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів. Тому актуальність проведення екологічної оцінки проявляється насамперед в необхідності контролю та мінімізації негативних наслідків антропогенного впливу, створенні оптимальних умов для життєдіяльності людини та збереженню біосфери.

Оцінка антропогенного впливу на довкілля є також основою ефективного та обґрунтованого управління природоохоронною діяльністю та інструментом інформування громадян про якість навколишнього середовища. Це задачі прописані як в українському, так і в міжнародному законодавстві.

Мета роботи./Aim.

Оцінювання вагових коефіцієнтів екологічних показників під час проведення інтегральної екологічної оцінки антропогенного впливу на навколишнє природне середовище.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження:

– декомпозиція екологічних систем території, що досліджується, з метою виявлення складових елементів, критеріїв, факторів, показників та умов забруднення довкілля;

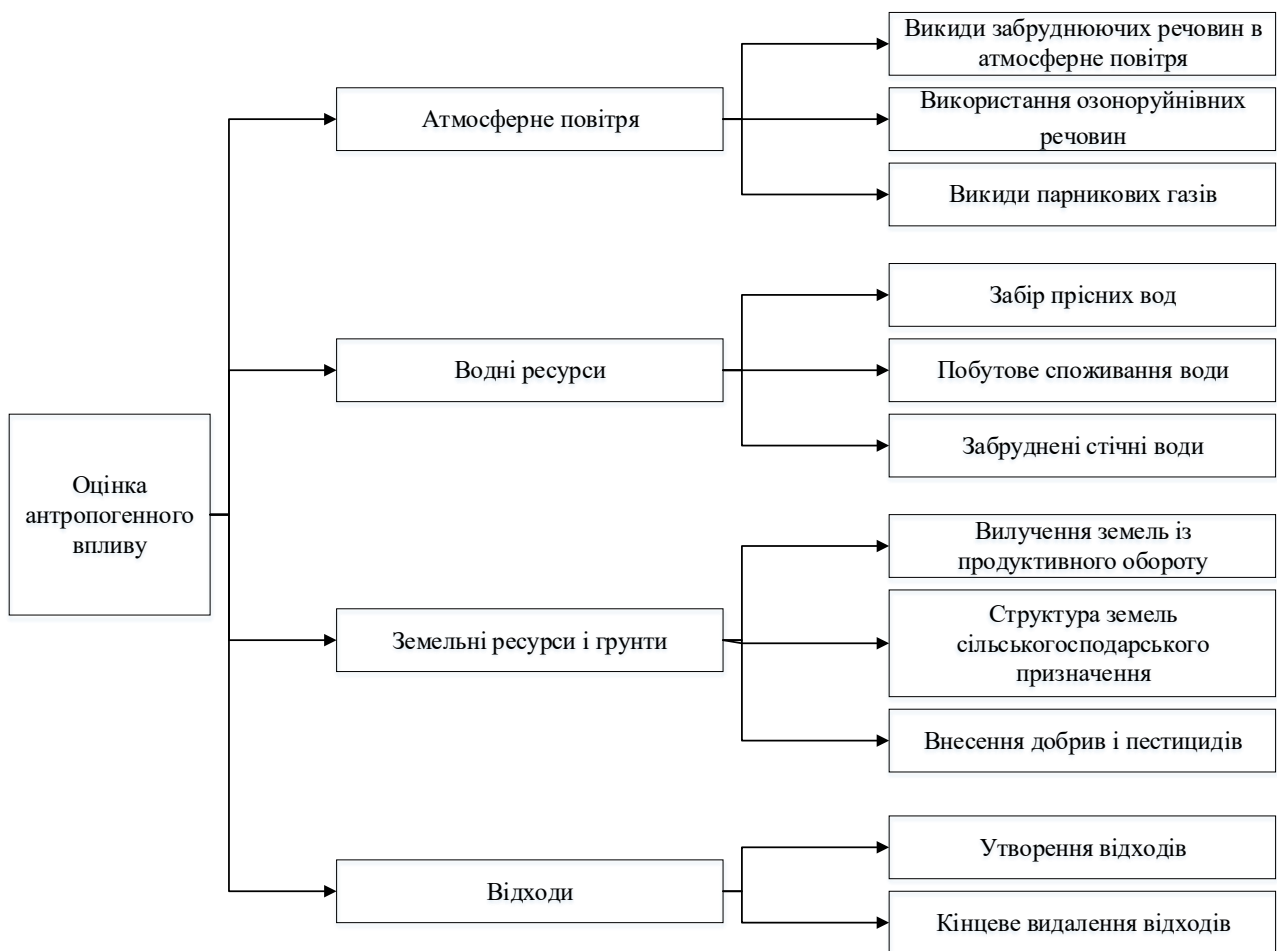
– комплексне використання методів системного аналізу, систематизації та узагальнення, синтезу, збору та обробки даних;

– експертно-аналітичні методи обробки інформації, в першу чергу теорію ієрархічних систем для моделювання задач багатокритеріального комплексного оцінювання впливів на довкілля та метод аналізу ієрархій Т. Сааті для розробки та дослідження ієрархічних структур оцінки антропогенних впливів на навколишнє середовище.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Оцінка антропогенного впливу на навколишнє середовище є вагомим складовою узагальненої екологічної оцінки стану навколишнього природного середовища. Така оцінка повинна ґрунтуватися на міжнародних підходах та загальнодоступних даних, дозволяти адекватно і однозначно оцінювати вплив на довкілля, проводити оцінку як окремих територій, так і різних часових інтервалів, допомагати інформувати населення про величину антропогенного тиску на довкілля.

Представлений підхід до інтегральної оцінки антропогенного впливу на довкілля сформовано з оцінок антропогенного впливу на атмосферне повітря, водні й земельні ресурси та включає відходи як основне джерело надходження забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище (рис. 1). В основу роботи покладено європейські стандарти та розробки українських вчених.

Рис. 1. Схема проведення інтегральної оцінки антропогенного впливу на довкілля

Під час проведення оцінки необхідно враховувати, що різні екологічні показники (фактори впливу) мають різний рівень впливу на довкілля. Для оцінки сукупного впливу великої кількості показників їм надаються вагові значення, що враховують їх різну значимість і нерівний внесок в інтегральну екологічну оцінку.

Оцінювання вагових коефіцієнтів здійснюється експертним методом аналізу ієрархій згідно Т. Сааті. Цей метод набув широкого розповсюдження в останні десятиріччя.

Критеріями, згідно яких визначаються вагові коефіцієнти, є вплив на здоров'я населення, вплив на флору і на фауну.

Результати досліджень наведено в таблицях 1-2.

Таблиця 1

Вагові коефіцієнти напрямів дослідження

Екологічний показник	Критерій 1 (вплив на здоров'я населення)	Критерій 2 (вплив на флору)	Критерій 3 (вплив на фауну)	Пріоритет	Ваговий коефіцієнт
	0,594	0,297	0,109		
	Числове значення пріоритету				
Атмосферне повітря	0,49	0,38	0,41	0,45	1
Водні ресурси	0,27	0,22	0,29	0,26	0,57
Земельні ресурси і ґрунти	0,14	0,27	0,19	0,18	0,40
Відходи	0,10	0,13	0,11	0,11	0,25

Таблиця 2

Вагові коефіцієнти екологічних показників

Екологічний показник	Критерій 1 (вплив на здоров'я населення)	Критерій 2 (вплив на флору)	Критерій 3 (вплив на фауну)	Пріоритет	Ваговий коефіцієнт
	0,594	0,297	0,109		
	Числове значення пріоритету				
Атмосферне повітря					
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	0,52	0,39	0,57	0,49	1
Використання озоноруйнівних речовин	0,33	0,17	0,29	0,28	0,57
Викиди парникових газів	0,14	0,44	0,14	0,23	0,47
Водні ресурси					
Забір прісних вод	0,31	0,15	0,42	0,28	0,76
Побутове споживання води	0,50	0,20	0,20	0,37	1
Забруднені стічні води	0,12	0,13	0,12	0,12	0,32
Земельні ресурси і ґрунти					
Вилучення земель із продуктивного обороту	0,54	0,40	0,49	0,49	1
Структура земель сільськогосподарського призначення	0,30	0,20	0,20	0,26	0,53
Внесення добрив та пестицидів	0,16	0,40	0,31	0,25	0,51
Відходи					
Утворення відходів	0,83	0,75	0,80	0,81	1
Кінцеве видалення відходів	0,17	0,25	0,20	0,19	0,24

Таким чином, найбільший внесок в інтегральний індекс під час проведення екологічної оцінки надає забруднення атмосферного повітря (45 %), найменший – відходи (11 %). Максимальним фактором впливу для атмосферного повітря є викиди забруднюючих речовин (49 %), для водних ресурсів – побутове споживання води (37 %), для земельних ресурсів – вилучення земель із продуктивного обороту (49 %), для відходів – утворення відходів (81 %).

Висновки./Conclusions. Представлений підхід до проведення екологічної оцінки охоплює усі середовища, які відчувають антропогенний вплив, а саме: атмосферне повітря, природні води та ґрунти. При цьому враховується ваговий внесок кожного напрямку дослідження та кожного екологічного показника в загальну оцінку. Усі використані екологічні показники задовольняють наступним умовам: є найменш витратними у застосуванні, найбільш прийнятними для умов України та забезпечені статистичними даними. Інформаційною базою для проведення оцінки служать екологічні паспорти регіонів України, статистичні збірники Державної служби статистики України та Національні доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні.

На основі даної оцінки можна буде інформувати населення про забрудненість довкілля в будь-якому регіоні України, порівнювати регіони поміж собою, визначати ті з них, що знаходяться в найгіршому стані, розробляти природоохоронні заходи на території України та у транскордонному контексті, приймати рішення щодо проведення профілактичних заходів.

ВИЯВЛЕННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ МІКРООРГАНІЗМІВ ОСНОВНИХ ЕКОЛОГО-ТРОФІЧНИХ ГРУП У РИЗОСФЕРНОМУ ГРУНТІ СОЇ ЗА ЕНДОФІТНО-РИЗОБІАЛЬНОЇ ІНОКУЛЯЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ БОРВМІСНИХ МІКРОДОБРІВ

Юсупова Юлія Вікторівна,

магістрант

Ястремська Лариса Сергіївна,

с.н.с., к.с.-Г. н.

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Титова Людмила В'ячеславівна,

с.н.с., к.б.н.

Інститут мікробіології і вірусології

ім. Д. К. Заболотного НАН України

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Продуктивність мікробно-рослинних систем пов'язана зі здатністю інтродукованих у ризосферу мікроорганізмів покращувати мінеральне живлення, стимулювати розвиток, підвищувати імунітет і стійкість рослин до несприятливих екологічних умов. Важливим біотехнологічним ресурсом для сучасного рослинництва є препарати на основі ендоефітних бактерій. Відомо, що ендоефіти здатні синтезувати багато біологічно активних вторинних метаболітів – антибіотики, антиоксиданти, хінони, феноли, стероїди, рослинний гормон індол-3-оцтову кислоту та ін. [1, 2]. Завдяки біосинтетичній активності ендоефітів рослина-хазяїн захищена від різноманітних шкідливих впливів оточуючого середовища [3]. Введення до складу інокулянтів ендоефітних бактерій сприяє кращому функціонуванню симбіотичних систем і підвищенню продуктивності агрофітоценозів [4]. Все більшу зацікавленість викликає питання впливу на бобові рослини сумісної інокуляції насіння бульбочковими й ендоефітними бактеріями.

Значну роль в онтогенезі рослин відіграють мікроелементи, зокрема, бор. Вміст цього мікроелементу у ґрунті не стабільний і доступність його для

рослин часто обмежена [5]. Бор потрібен рослинам протягом усього періоду вегетації, оскільки бере участь у регуляції синтезу і транспорту вуглеводів та рiстстимулювальних сполук. Під його впливом може прискорюватись розвиток рослин, знижуватись захворюваність і підвищуватись насіннева продуктивність.

Надзвичайно важливе значення має вивчення впливу комплексних мікробних препаратів та мікроелементів, зокрема препаратів бору, на підтримання функціональної активності та різноманітності мікробіоти ґрунту, що сприяє збереженню його родючості, кращій реалізації адаптивного і продуктивного потенціалів агроценозу та сталому розвитку рослинництва.

Мета роботи./Aim. – Визначити вплив борвмісних мікродобрив Авангард Р Бор на чисельність мікроорганізмів основних еколого-трофічних груп у ризосферному ґрунті сої сорту Діона за ендofітно-ризобіальної інокуляції.

Матеріали і методи./Materials and methods. Польовий дослід проведено у 2021 році в умовах Південного Степу України на Асканійській сільськогосподарській дослідній станції Інституту зрошуваного землеробства Національної академії аграрних наук України (Херсонська область). Ґрунт – темно-каштановий середньосуглинковий, з глибиною гумусного шару 45-50 см.

Як інокулянти використано препарат Ризобін^К (асоціація 3-х штамів бульбочкових бактерій *Bradyrhizobium japonicum* УКМ В-6018, УКМ В-6023 й УКМ В-6035) окремо або сумісно з одним із ендofітів, виділених з бульбочок сої, – *Bacillus* sp. 4, *Bacillus* sp. 5, *Pseudomonas* sp. 6. Обробку насіння інокулянтами проводили з нормою витрати 1 л/т насіння в день сівби. У контрольному варіанті насіння не інокулювали. Обробку рослин мікродобривом Авангард Р Бор проводили у фазі гілкування у дозі, рекомендованій виробником (UKRAVIT SCIENCE PARK, Україна).

Площа посівної ділянки – 240,0 м², облікової – 17 м², повторність досліду чотириразова. Сівбу проводили в третій декаді квітня сівалкою «Клен» шириною міжрядь 45 см на глибину 3-4 см. Норма висіву насіння сорту Діона – 800000 схожих насінин/га. Вегетаційні поливи проводили дощувальною

машиною “Reinke” (Reinke Manufacturing Company, Inc USA) з поливною нормою 350-400 м³/га.

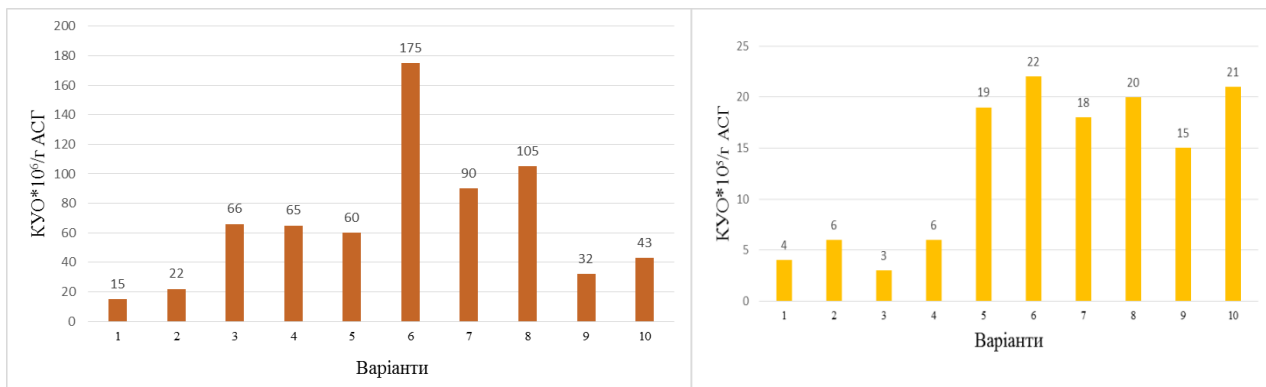
Чисельність мікроорганізмів основних еколого-трофічних груп у ризосфері сої досліджували в фазу цвітіння-початку утворення бобів. Кількість мікроорганізмів визначали у свіжих зразках ризосферного ґрунту методом посіву ґрунтової суспензії на відповідні агаризовані поживні середовища: педотрофних – на ґрунтовому агарі, прототрофних – на середовищі Красильникова, амоніфікувальних – на м'ясо-пептонному агарі, олігоазототрофних і азотфіксувальних – на середовищі Ешбі. Чисельність мікроорганізмів у ґрунті виражали кількістю колонієутворюючих одиниць (КУО) у 1 г абсолютно сухого ґрунту (АСГ). Повторність мікробіологічних досліджень триразова.

Результати і обговорення./Results and discussion.

Польові дослідження проведені у степовій зоні України за несприятливих погодних умов, таких як мала кількість атмосферних опадів, високі середньодобові температури. Незважаючи на те, що дослідження здійснені за умов зрошення, відмічали дефіцит вологозабезпечення та низький коефіцієнт зволоження.

Отримані результати продемонстрували ефективність застосування комплексних ендодітні-ризобіальних інокулянтів сої сумісно з мікродобривом Авангард Р Бор. Мікробіологічні дослідження ґрунту ризосфери сої сорту Діона засвідчили суттєвий вплив поєднання впливу борвмісних мікродобрив та інокуляції на чисельність мікроорганізмів, які беруть участь у трансформації гумусових сполук, органічних азотовмісних сполук, атмосферного азоту та стимулюванні розвитку рослин.

Було виявлено, що у ризосфері скоростиглого сорту сої Діона найбільша кількість педотрофних бактерій розвивалась за комплексної інокуляції Ризобіном^К разом з одним із ендодітнів – *Bacillus* sp. 4 чи *Bacillus* sp. 5, особливо за додаткової обробки вегетуючих рослин препаратом бору у фазі гілкування (рис. 1А).

А

Б

Рис 1. Чисельність педотрофних (А) та прототрофних (Б) мікроорганізмів ризосферного ґрунту сої

1 – Контроль; 2 – Контроль+Авангард Р Бор; 3 – Ризобін^К; 4 – Ризобін^К+Авангард Р Бор; 5 – Ризобін^К+*Bacillus* sp.4; 6 – Ризобін^К+*Bacillus* sp.4+Авангард Р Бор; 7 – Ризобін^К+*Bacillus* sp.5; 8 – Ризобін^К+ *Bacillus* sp.5+Авангард Р Бор, 9 – Ризобін^К+*Pseudomonas* sp.6; 10 – Ризобін^К+*Pseudomonas* sp.6+Авангард Р Бор.

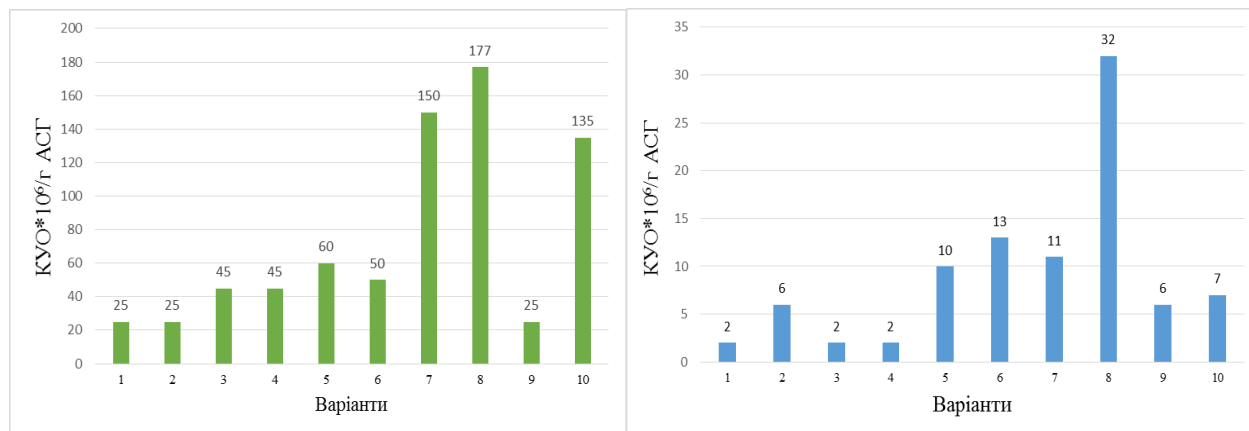
Цей показник переважав контрольний у вказаних варіантах відповідно в 2,9 та 1,2 рази. Зафіксована також тенденція до збільшення чисельності цієї групи мікроорганізмів у контрольному варіанті та у варіанті з ко-інокуляцією ендоефітним штамом *Pseudomonas* sp.6 за обробки борвмісним препаратом.

Для формування ефективних мікробно-рослинних систем важливе значення мають мікроорганізми, здатні синтезувати біологічно активні речовини, – прототрофи. Чисельність прототрофних мікроорганізмів зростала у всіх варіантах дослідження за додаткової обробки рослин борним препаратом, особливо у варіантах з ендоефітно-ризобіальною інокуляцією: на 11-40% у порівнянні з контрольним варіантом (рис. 1Б). Саме прототрофні бактерії здатні синтезувати біологічно активні сполуки, необхідні для росту як самим бактеріям, так і рослинам, з якими вони формують мутуалістичні взаємовідносини.

Важливе значення в азотному живленні рослин відіграють амоніфікувальні бактерії, які мінералізують азотовмісні органічні речовини. Чисельність цих бактерій за використання комплексних мікробних інокулянтів

на основі *Bacillus* sp. 5 та *Pseudomonas* sp. 6 була найвищою і зростала за застосування препарату Авангард Р Бор, відповідно, в 1,2 та 5,4 рази (рис 2А).

А

Б

Рис 2. Чисельність амоніфікувальних (А), олігоазототрофних та азотфіксувальних (Б) мікроорганізмів ризосферного ґрунту сої

1 – Контроль; 2 – Контроль+Авангард Р Бор; 3 – Ризобін^К; 4 – Ризобін^К+Авангард Р Бор; 5 – Ризобін^К+*Bacillus* sp.4; 6 – Ризобін^К+*Bacillus* sp.4+Авангард Р Бор; 7 – Ризобін^К+*Bacillus* sp.5; 8 – Ризобін^К+ *Bacillus* sp.5+Авангард Р Бор, 9 – Ризобін^К+*Pseudomonas* sp.6; 10 – Ризобін^К+*Pseudomonas* sp.6+Авангард Р Бор.

Кількість олігоазототрофних та азотфіксувальних мікроорганізмів була найвищою за комплексної інокуляції Ризобіном^К разом з одним із ендofітів – *Bacillus* sp. 4 чи *Bacillus* sp. 5 – і значно переважала таку у контролі. При цьому обробка борвмісним препаратом сприяла зростанню чисельності представників цієї групи мікроорганізмів у порівнянні з аналогічним варіантом без обробки препаратом Авангард Р Бор, відповідно, в 1,3 та 2,9 рази (рис 2 Б).

Висновки./Conclusions. Отримані попередні результати засвідчили перспективність нових підходів до підвищення продуктивності бобових на основі ендofітно-ризобіальних інокулянтів та мікродобрив бору для підвищення функціональної активності корисної мікробіоти ґрунту і стабілізації розвитку агрофітоценозів за сучасних екстремальних змін клімату.

Вирощування сої за удосконаленою технологією застосування нових ендofітно-ризобіальних інокулянтів сумісно з обробкою вегетуючих рослин

борним мікродобривом Авангард Р Бор у фазі гілкування сприяло кращому розвитку мікроорганізмів основних еколого-трофічних груп у ризосфері сої, що сприяло підвищенню біологічної активності ризосферного ґрунту.

Список літератури

1. Ludwig-Müller, J. (2015) Plants and endophytes: equal partners in secondary metabolite production? *Biotechnol Lett*, 37, 1325–1334. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10529-015-1814-4>
2. Gouda, S., Das, G., Sen, S.K., Shin, H.-S., Patra, J.K. (2016) Endophytes: A Treasure House of Bioactive Compounds of Medicinal Importance. *Frontiers in Microbiology*, 7, 1-8. DOI: <https://doi.org/10.3389/fmicb.2016.01538>
3. Strobel, G., Daisy, B., Castillo, U., Harper, J. (2004) Natural Products from Endophytic Microorganisms. *J. Nat. Prod.*, 67 (2), 257-268. DOI: <https://doi.org/10.1021/np030397v>
4. Іутинська Г.О., Голобородько С.П., Титова Л.В., Дубинська О.Д. (2019) Вплив комплексної ендofітно-ризобіальної інокуляції на ризосферну мікробіоту та продуктивність сої. *Мікробіол. журн.* 81, №6. С.3-15. DOI: <https://doi.org/10.15407/microbiolj81.06.003>
5. Чумак А. Значення бору у вирощуванні сої. Пропозиція (2018): <https://propozitsiya.com/ua/znachenie-bora-v-vyrashchivanii-soi>

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

DEVELOPMENT FEATURES OF CORONARY ARTERIES

Protsak T. V.

Social importance of studying development of coronary arteries (CA) of heart for the purpose of searches effective treatment and ways of prevention of cardiovascular diseases which are caused by prevalence of the diseases among adult population having the adverse forecast and high death rate.

Coronal arteries elaboration is the fundamental stage in heart development and includes the chain of consequent phases. Development of arteries of coronary vasculature is a form of vasculogenesis with further angiogenesis. This vasculature uses few unique development processes which are not observed during elaboration of other blood vessels. Distinctive features of this process are commitment of angioblastic cells, interaction between angioblastic cells and mesenchyme and also differences in arterial and venous structures.

Vasculogenesis process starts from the delivery of vasculogenic types of cells to the surface of heart after the beginning of cardiac beat. These cells settle across the whole heart, differentiate into endothelial cells, unstrained muscle cells, adventitial cells and fibro-blasts, later build up arteries, veins, capillary tubes and connect to aorta and coronal antrum. Spreading of the cell pool that demands active cell fission, and also coordination of cell movements and acute delivery time, commitment and differentiation is crucially important for normal elaboration of vessels.

CA develop in two phases: vascular plexus is elaborated and surrounds the heart, and then this plexus transforms into mature vasculature that is joined with aorta. Inside of the mature heart, junctions that link the plexuses with aorta interpenetrate two hiatuses or orifices through which left and right CA connect to aorta. Thus in early period (9-10 weeks) elements of coronary vasculature are added to sinusoid type.

The next phase of development of coronary vasculature is linked with elaboration of new vessels, in particular, of capillarity from the primary vascular plexus. One of the most interesting aspects of development of coronal vessels is that the huge part of initial differentiation and structure formation occurs without blood flow. Endothelial plexuses are observed across the whole square of grown heart and across the whole wall of trabecular myocardium before connection to aorta. So in the closing stages of vasculogenesis without blood flow, an overall scheme of coronary vasculature is determined, but significant transformation of large vessels and capillarity will occur after connection with aorta.

Joining of coronary vasculature to the allover blood-vascular system is complicated development process, and till this moment it is unclear whether it is the motion that is directed to chemotaxis or it is merely “the line of least resistance”. First CA cephalic ends migrate to the proximal aorta. The mockers of coronary vessels penetrate through the middle aortic wall, needle an endothelial lining and create integrity in lumina. Few coronary vessels grow near left and right aortic antrums, but only one of these arteries creates a solid linkage with every antrum and becomes the right or left CA.

Therefore, the development of CA is the complicated complex of controllable processes, which induce dramatic implications in physiology of human organism.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ЗОРУ

Агалаков В'ячеслав Сергійович

Викладач кафедри фізичного виховання та спорту

Треба Марія Микитівна

Студентка

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. У сучасному світі все більша і більша кількість молоді страждає від різноманітних захворювань зору. Зір - це один з найголовніших аналізаторів організму, який відповідає за отримання найбільш повної динамічної інформації (колір, форма, віддаленість тощо) про оточуючий світ. У процесі тривалої еволюції зір розвивався як складний багатоступінчатий процес, що складається з отримання зображення в оці, розпізнання найбільш важливої інформації з нього, передачу цієї інформації у мозок, інтерпретацію зображення, виділення важливих ділянок об'єкта, наведення ока за допомогою моторних систем на ці ділянки та отримання чіткого їх зображення, поєднання зображень двох очей у цільний зоровий образ, розпізнавання образу через його зіставлення із раніше накопиченою зоровою інформацією (запасом, що є у пам'яті), локалізацію об'єкта та його деталей у просторі [6].

У процесі набуття людиною досвіду накопичується зорова інформація, що постійно ускладнюється, удосконалюється, диференціюється, гармонійно пов'язується з функціями пам'яті, уяви, мовою та мисленням.

Метою роботи є аналіз можливостей щодо ефективної організації оздоровчих та профілактичних заходів для своєчасного виявлення та корекцій порушень зору в умовах вищих навчальних закладів. Детальне вивчення найпоширенішого захворювання очей серед молоді-короткозорості (міопії) та методи й дії, які не завдають вади й спрямовані на поліпшення стану зору.

Матеріали та методи: теоретичний аналіз і узагальнення спеціальної та науково-методичної літератури, ретельне опрацювання інформації з інтернет-джерел, аналіз досліджень видатних вчених та лікарів вищої категорії

Результати і обговорення. Детальне вивчення, осмислювання та аналіз багатьох джерел інформації дали змогу відтворити повну сутність проблеми погіршення зору серед студентської та учнівської молоді.

Що стосується зору і фізичних навантажень, ця тема, дійсно, дуже цікава і дуже багатогранна. Фізичні навантаження потрібні організму, потрібні людині, вони потрібні і зору для того, щоб нормально функціонував весь зоровий аналізатор. Що стосується фізичних навантажень при порушеному зорі, при деяких захворюваннях очей, тут до цього питання треба підходити дуже обережно і дуже акуратно. Тому що є такі стани, які характеризуються розтягуванням сітківки. Сітківка - це внутрішня оболонка очного яблука, це нервова тканина, яка вистилає очі зсередини. Це матриця, або можна порівняти з фотоплівкою, той субстрат, який переводить світловий імпульс в нервовий імпульс. Ми бачимо все, що оточує нас тільки завдяки тому, що сітківка переводить зображення в нервову енергію.

Однією з основних причин ослаблення зору в людини є аномалії рефракції (відхилення заломлюючої сили оптичної системи ока від норми): короткозорість (міопія) і далекозорість (гіперметропія)

Міопія (короткозорість) - один з видів клінічної рефракції ока, який пов'язан з посиленням заломлюючої здатності або зі збільшенням поздовжньої осі ока. У зв'язку з цим зображення фокусується попереду сітківки. Першою ознакою міопії є такий стан, коли людина добре бачить предмети, розташовані поблизу, і погановіддалені від неї. Короткозорі люди нерідко примружують очі. Звідси і назва "міопія", що в перекладі з грецької означає "жмуритися, прищурюватися"

Гіперметропія (далекозорість) - оптичний недолік ока, за якого порушена здатність бачити на близькій відстані. Далекозорість є наслідком короткої поздовжньої осі (вкорочене очне яблуко), відносної слабкості заломлюючої

здатності очей (неправильна кривизна рогівки або кришталика). При далекозорості зображення предметів фокусується позаду сітківки, тому виходить неясним і розпливчастим. За значного ступеня далекозорості (8,0D - 10,0D і вище) суттєве навантаження лягає на функцію акомодациї. Результатом такої напруги є зорове стомлення під час роботи на близькій відстані, через що зливаються і стають неясними літери, починаються головні болі.

Що стосується захворювань, пов'язаних з сітківкою, найсерйозніші-це розтягнення сітківки при короткозорості. При короткозорості середнього і високого ступеня сітківка страждає від того, що вона розтягнута. При таких ситуаціях фізичні навантаження можуть згубно вплинути на стан сітківки і, в кінцевому підсумку, на зір. Що стосується короткозорості невисокого ступеня, короткозорості, що не ускладнюється змінами на сітківці, то фізичні навантаження не тільки не заборонені, але і показані. Особливо це стосується дітей і підлітків, у яких тільки-тільки починає формуватися короткозорість. Часто батьки з різних причин наполягають на тому, щоб звільнити дитину від занять фізкультури. Це не правильно. Неправильно, тому що дозовані фізичні навантаження потрібні обов'язково, фізичні навантаження покращують і нормально формують кровообіг в організмі. Для зору, для очей нормальний кровообіг дуже важливий аспект.

Втома зору, неприємні відчуття, термін «ниють очі» можна трохи по-іншому конкретизувати. Хтось відчуває важкість у віках, хочеться закрити очі, важко відкрити, хтось відчуває певну світлобоязнь, світло починає дратувати очі, важко дивитися на яскраве світло. У кого-то стан проявляється у вигляді печіння, свербіж в століттях, печіння на слизовій, пощипування. Є термін «очі починає пекти», «пече очі» -печіння проявляється в такому вигляді. Є люди, які відзначають, що починає продукуватися надлишкова сльоза. Всі ці явища говорять про два фактори. Перше, очі протягом дня перенапружуються, тобто концентрація на близькій відстані тривалий час викликає перенапруження зору. Це перенапруження викликає зайвий приплив крові до структур очей, вік, надмірна кількість крові викликає почервоніння, свербіж, печіння, набряклість,

припухлість повік. Це один фактор. Другий момент, знаходження в сухому повітрі. Люди в сучасному світі дуже часто навіть не підозрюють, що кондиційоване повітря, яке не обмінюється з повітрям з вулиці, а циркулює всередині приміщення, очищується, охолоджується, але не насичується парами води, воно дуже сухе. Воно викликає дуже серйозні порушення слізний плівки, які проявляється в тих симптомах, про які було сказано вище. Це все, звичайно, приносить людині масу клопоту.

Яким спортом буде краще займатися людям з міопією? Медичні дослідження свідчать про те, що далеко не всі види фізичних навантажень підходять пацієнтам з короткозорістю. Найкорисніші види спорту для них - біг, плавання і подібні фізичні навантаження не дуже високої інтенсивності, коли пульс не перевищує 140 ударів в хвилину. Під час фізичних навантажень циркуляція внутрішньоочної рідини набуває норми, а робота циліарного м'яза поліпшується. Регулярні тренування можуть зупинити розвиток короткозорості. Якщо до того ж виконувати очну гімнастику, гострота зору може підвищитися.

Також при міопії першого та другого ступеня корисні ігрові види спорту, що потребують перемикання уваги (волейбол, баскетбол, бадмінтон, настільний теніс тощо). Переведення погляду під час гри з дальнього об'єкту на ближчий (при переміщенні м'яча) підсилює зорові функції кришталика і забезпечує тренування очних м'язів.

Інтенсивні види фізичних навантажень, при яких пульс сягає 150-180 ударів, людям з міопією протипоказані. Акробатика і підняття важких предметів можуть призвести навіть до розриву сітківки. Дана патологія, якщо вчасно не розпочати лікування, часто закінчується повною і незворотною сліпотю.

Дуже обережно при короткозорості потрібно виконувати силові вправи. Сьогодні багато молодих людей відвідують тренажерні зали, для того, щоб збільшити м'язову масу. Найчастіше вони тренуються самотійно, без допомоги інструктора. Це може бути небезпечно, та призвести до незворотних наслідків, так як початківці спортсмени схильні перевантажувати себе. Перед

відвідуванням тренажерного залу краще порадитися з офтальмологом. Якщо короткозорість на початковій стадії, то підняття важких предметів не приведе до ускладнень. Але збільшувати навантаження треба набагато повільніше, ніж це робить людина з добрим зором.

Лікувальна фізкультура для людей, що страждають від захворювань зору:

-масаж задньої поверхні шиї і потилиці;

-кругові рухи головою;

-кругові рухи очними яблуками (виконуються одну хвилину спочатку вліво, а потім вправо);

-масаж очей;

-швидкі моргання протягом 25-30 секунд.

Гімнастика - це комплекс спеціально підібраних вправ, які позитивно впливають на організм у цілому та локально на окремі групи м'язів, регулюють фізіологічне навантаження. Виходячи з цього визначається оздоровча, лікувальна і коригувальна спрямованість гімнастики як однієї з форм організації фізичної реабілітації людей з порушенням зору.

Робити зорову гімнастику, самомасаж шиї і зони очей є необхідним щодня. Всі ці вправи спрямовані на розслаблення і зміцнення циліарного м'яза. Вони не займуть багато часу, але відмінний результат ви помітите вже за кілька тижнів. Очі будуть менше перевтомлюватися, а гострота зору стане вище [2].

Висновки. Необхідні складові для фізичної реабілітації людей з порушеннями зору є такими: комплексний підхід щодо організації фізичних навантажень; масаж відповідних частин тіла та голови та загальний масаж; корекційні заняття з фізичного виховання у навчальних закладах різних типів та рівнів акредитації, спрямованні на покращення стану зору

Якщо існують певні проблеми із зором, то підходити до спорту треба дуже відповідально. Обов'язково треба пройти обстеження у офтальмолога. Воно покаже, чи має людина певні протипоказання, чи є вони абсолютними або відносними. Важливо дізнатися, який вид спорту підходить конкретній особі.

Потрібно пам'ятати, що навіть звичайні прогулянки в парку на свіжому повітрі будуть мати позитивний вплив на стан здоров'я очей.

Таким чином, за допомогою фізичних вправ у людей з вадами зору початкового ступеню значно знижується захворюваність очей і покращуються показники фізичного розвитку. За допомогою фізичних вправ можна коригувати у них цілу низку вад зору, компенсувати неповноцінність організму, покращити функціональний стан органів зору, проводити профілактичні вправи, спрямовані на запобігання розвитку захворювань зорового апарату. В цілому це сприяє покращенню якості та підвищенню психологічного комфорту життя людей з порушеннями органів зору початкових стадій

Перспективи подальших досліджень. Проблема погіршення зору серед студентської та учнівської молоді з кожним роком стає все більш актуальною, тому й дослідження та вивчення цієї проблеми є набагато важливішими, ніж це може здаватися на перший погляд.

Перелік використаних джерел

1. Вавіна Л.С., Жук Т.А. Навчання та реабілітація дітей і молоді з порушеннями зору. Дефектологія. 1997. № 3. С. 39-41.

2. Висоцький В. А. Фізична реабілітація людей з порушеннями зору в умовах вищого навчального закладу. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/882/1/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%202014.pdf> (дата звернення 20.12.2021)

3. Зрение и физические нагрузки <https://doctor.ru/view/54756/> (дата звернення 18.12.2021)

4. Можно ли улучшить зрение с помощью спорта? URL: https://www.championat.com/lifestyle/article-3560897-uluchshit-zrenie-pri-pomoschi-sporta-trenirovka-dlja-glaz-adaptivnyj-sport.html?utm_source=copypaste (дата звернення 18.12.2021)

5. Мухін В. М. Фізична реабілітація. К.: Видавництво НУФВСУ “Олімпійська література”, 2005. 472 с.

6. Сердюк Ю.О., Копитіна Я.М. Програма фізичної терапії дітей підліткового віку із порушенням зору. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5783/1/Serdyuk%20Y.O.pdf> (дата звернення 20.12.2021)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОРЕЛЯЦІЙ АНТРОПО-
СОМАТОТИПОЛОГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ТІЛА З ПОКАЗНИКАМИ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ БЕЗ УРАХУВАННЯ
СОМАТОТИПУ ТА З РОЗПОДІЛОМ НА РІЗНІ СОМАТОТИПИ**

Андрієвський Іван Іванович

Аспірант

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

Вінниця, Україна

Вступ. Підтримка психологічного здоров'я населення залишається пріоритетним напрямком медицини ХХ століття. Зважаючи на зміни, що їх зазнало людство в результаті технологічного прогресу, змінилися старі устрої суспільства, а разом з ними виникли нові проблеми, у вигляді зростання кількості психологічних та психічних захворювань.

Розповсюдження психічних захворювань та їх наслідки є неоднорідним в межах не тільки одного історичного регіону, але навіть серед країн сусідів, що його складають. Дані щодо спостереження психічно хворих осіб в період 1987-2006 років в Данії, Швеції та Фінляндії дозволили встановити існування статевих, вікових та етнічних особливостей щодо смертності серед психічно хворого населення.

Проте, першочерговим завданням науковців має бути пошук нормативних показників психологічного стану людини, а саме показників особливостей особистості. Таким чином існує потреба у виявленні легко досліджуваних, простих у використанні індикаторів, що могли б свідчити про стан показників особливостей особистості особи. Антропометричні показники, такі як зріст, вага, шкірний малюнок пальців та долонь тощо, як засвідчує вітчизняна та світова практика чудово вкладаються у даний контекст.

Мета роботи. Провести порівняльний аналіз кореляцій антропо-соматологічних параметрів тіла з показниками особливостей особистості між жінками без урахування соматотипу та з розподілом на різні соматотипи.

Матеріали та методи. Первинні антропометричні та соматотипологічні показники, а також показники особливостей особистості практично здорових українських жінок мезоморфного, ектоморфного і ендо-мезоморфного соматотипу віком від 21 до 35 років відібрані з банку даних матеріалів науково-дослідного центру Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова.

Антропометричне обстеження згідно схеми В. В. Бунака включало визначення: розмірів голови (см); поздовжніх розмірів тіла (см); ширини дистальних епіфізів довгих трубчастих кісток кінцівок (см); обхватних розмірів тіла (см); поперечних розмірів (см); товщини шкірно-жирових складок (мм). Соматотип, що розраховували за математичною схемою J. Carter і В. Heath включав визначення у балах: ендоморфного компоненту (FX), мезоморфного компоненту (MX) та ектоморфного компоненту (LX). Жировий, кістковий та м'язовий компоненти маси тіла (кг) визначали за формулами J. Matiegka: м'язова маса (MM), кісткова маса (OM) та жирова маса (DM). Крім того, м'язовий компонент маси тіла (MA) оцінювали за методом Американського інституту харчування (AIX).

Вивчення індивідуально-особистісних властивостей організму проводили за допомогою особистісних опитувальників. Проведено оцінку провідних типологічних характеристик темпераменту за Eysenck G. Оцінка вираженості та особливості акцентуйованих рис особистості за Shmishek G.. Визначення складових інтернальності за Rotter J. у модифікації Бажіна Є. Ф., Голинкиної С. О. та Еткинда О. М. включало визначення.

Аналіз кореляцій між антропо-соматотипологічними та показниками особливостей особистості проведено в ліцензійному пакеті "Statistica 6.1" з використанням непараметричного методу Спірмена.

Результати та обговорення. Існування зв'язків між антропометричними показниками та показниками особливостей особистості доведені результатами міжнародних досліджень. Так, групою іранських дослідників при роботі з вибіркою зі 100 військових пілотів, виявлено негативні зв'язки значної сили

між індексом маси тіла, масою тіла, окружностями талії, стегон, рук в зігнутому стані та нижніх кінцівок в області литок та результатами Functional movement screen тесту і типами темпераменту. Британськими дослідниками було встановлено дві закономірності: щодо того, що шизофренія, обсессивно-компульсивний розлад і нервова анорексія корелюють з вмістом жиру в організмі людини та масою тіла людини без жиру і те що нервова анорексія демонструє більш сильні кореляційні зв'язки з вмістом жиру в організмі жінок ніж чоловіків.

Японськими дослідниками встановлено, що існує кореляція значної сили між ризиком виникнення шизофренії та низьким показником індексу маси тіла людини, позитивна кореляція між індексом маси тіла людини та ризиком виникнення депресивних розладів та відсутність зв'язків між виникненням біполярного розладу та індексу маси тіла.

Аналіз даних щодо маси тіла та показників особливостей особистості 14366 осіб дозволив встановити стійкий взаємозв'язок лише між показниками добросовісності та масою тіла тіла (зокрема індексом маси тіла). Збільшення показників добросовісності спостерігалось зі зниженням індексу маси тіла. Більш сильний зв'язок спостерігався серед жінок та представників латиноамериканського етносу.

Asuka Nishida зі співавторами встановлено існування зв'язків між показниками маси тіла у підлітків та кількістю їх довірених осіб. Проаналізувавши дані 15279 учнів, автори встановили, що як хлопчики так і дівчатка з надмірною вагою мають набагато більше шансів мати малу кількість довірених осіб. Окрім того аналогічна закономірність була виявлена у хлопчиків з надмірно малою масою тіла. Встановлено, що агорафобія та паніка може бути опосередковано асоційована з гіпермобільністю суглобів та ектоморфним соматотипом.

Sutin A. R. та Terracciano A. довели, що високі рівні невротизму асоціюються з високими показниками індексу маси тіла, особливо у жінок та

осіб старшої вікової групи. Аналогічні результати також були отримані в результаті обширного дослідження, проведеного Vainik U. зі співавторами.

На відміну від якісного аналізу кореляцій антропо-соматотипологічних показників із показниками особливостей особистості практично здорових українських жінок загалом у представниць мезоморфного і екторморфного соматотипу встановлені зв'язки мають більшу силу та, в більшості випадків, відрізняються за топографією достовірних зв'язків.

Порівняно із загальною групою однією із спільних характеристик внутрішньосистемних кореляційних зв'язків стала значно більша кількість зв'язків в групах мезоморфів і ендо-мезоморфів, які утворюють показники розмірів черепа, поздовжні і поперечні розміри тулуба, ТШЖС і компонентів соматотипу. Це вказує на суттєву роль генетичної складової у формуванні та розвитку особистості. Відмінність за відсотком подібних зв'язків та їх силою побічно підтверджує те, що особистість в цілому визначається як генетичними, так і соціально-культурними впливами.

Порівняно із кількісним аналізом кореляцій антропо-соматотипологічних показників із показниками особливостей особистості практично здорових українських жінок загалом, у представниць мезоморфного соматотипу відсоток подібних зв'язків коливається від 7,52 % із показниками рівня суб'єктивного контролю за Rotter J. до 19,29 % із провідними типологічними характеристиками темпераменту за Eysenck G. (в загальній групі – від 4,19 % із показниками рівня суб'єктивного контролю за Rotter J. до 6,03 % із психодинамічними особливостями особистості за Spielberger C. D.).

Таким чином, результати нашого дослідження повністю узгоджуються з тенденціями результатів іноземних та вітчизняних дослідників, що спонукає до подальшого продовження вивчення даних, щодо зв'язків антропометричних показників та показників особливостей особистості в українській популяції практично здорових осіб.

Висновки. В ході співставлення особливостей взаємозв'язків антропометричних показників з показниками особливостей особистості між

загальною групою жінок без урахування соматотипу та представницями мезоморфного, ендо-мезоморфного і ектоморфного соматотипу спостерігаються відмінності як за напрямком, типом та силою зв'язків, так і за якісним складом показників, для яких найбільш яскраво проявляється спільна мінливість досліджуваних змінних.

ВЛИЯНИЕ СТРЕССА НА ИММУННЫЕ РЕАКЦИИ ОРГАНИЗМА

Бабичева Александра Александровна,

к. мед. н.,

Сапронова Анастасия Сергеевна,

Таненя Виктория Петровна

Тимошенко Ярослав Сергеевич

Колоша Ольга Владимировна,

Студенты

Харьковский национальный медицинский университет

г. Харьков, Украина

Известно, что при воздействии стресса на организм происходит изменение функциональной активности различных систем организма, а истощение адаптационных механизмов приводит к морфологическим нарушениям. Поскольку стресс является одним из основных раздражителей иммунной системы, то морфофункциональные нарушения возникают на ранних стадиях. В период истощения формируется комплекс симптомов, а также иммунодефицитные состояния, которые, являются одной из этиологических причин развития иммунозависимых заболеваний [1]

Основная задача иммунной системы заключается в поддержании антигенного гомеостаза внутренней среды организма путем элиминации или изоляции чужеродных агентов. Лимфоциты принимают участие в процессах воспаления и регенерации, влияют на митотическую активность клеток различных тканей, стимулируют и регенерируют их рост.

По современным представлениям в этом процессе принимают участие полипептидные гормоны (цитокины), которые вырабатываются иммунными эффекторными клетками [2]. Действие цитокинов тесно связано с физиологическими и патологическими реакциями организма. Важнейшей функцией системы цитокинов является обеспечение согласованного действия иммунной, эндокринной и нервной систем в ответ на стресс.

К эндогенным регуляторам защитных функций организма, относятся интерлейкин-1 (IL-1) и фактор некроза опухоли (TNF) - кахектин, они активируют функцию гипоталамо-гипофизарно-надпочечниковой системы (ГГНС) и играют важную роль в развитии стрессорной реакции. Было доказано, что именно IL-1 является сильным стимулятором секреции АКТГ, и что он активирует секрецию гипоталамического кортикотропин-рилизинг-гормона. TNF, вырабатываемый активированными макрофагами и другими клетками иммунной системы в очагах атерогенеза. Он оказывает воздействие на макрофаги - мишени, активируя их и способствуя дифференцировке. Также его эффект, связанный с липидным метаболизмом, представляет собой защиту, которая направлена на мобилизацию энергетических запасов [3]

IL-1 и TNF усиливают секрецию КРГ с последующим возрастанием секреции АКТГ и кортикостероидов. Вследствие гиперпродукции кортикостероидов, с одной стороны, предупреждает или полностью устраняет стимуляцию АКТГ (по принципу отрицательной обратной связи), а с другой, снижает активность иммунокомпетентных клеток и иммунную воспалительную реакцию [4]. Таким образом, при стрессорном воздействии на организм возникают нарушения медиаторных и иммунных процессов, сдвиги тканевого метаболизма, энергозатрат и энергообразования. Конечным итогом такого дисбаланса являются функциональные и структурные повреждения тканей и органов, которые играют существенную роль в развитии многих заболеваний. К ним прежде всего относятся патология сердечно-сосудистой системы, нарушения функции печени, алиментарная дистрофия, иммунодефициты.

Предполагается, что с помощью иммуоцитоклинов IL-1 и TNF α , происходит регуляция остроты воспалительного процесса и согласование характера неспецифических и иммунных реакций. Некоторые авторы считают, что на уровне интерлейкинов происходит смыкание иммунных и нейроэндокринных механизмов поддержания гомеостаза [5].

По длительности воздействия раздражающего фактора стресс разделяется на острый и хронический. В зависимости от типа течения стресса преобладают

иммуностимулирующей или иммунодепрессивные процессы. Острый стресс провоцирует состояние «бей или беги», которая является адаптивной реакцией, но чрезмерная иммуностимуляция приводит к затормаживанию реакции Т-клеток. Хронический стресс оказывает супрессивное действие, что приводит к уменьшению количества Т-лимфоцитов. После эмоционального перенапряжения увеличивается вероятность нарушений в адаптационных системах, а в результате воздействия хронического стресса происходит их срыв [4].

1. Dantzer, R. (2004). Cytokine-induced sickness behaviour: A neuroimmune response to activation of innate immunity. *European Journal of Pharmacology*, [2, с. 385–409].

2. Gouin J-P, Glaser R, Malarkey WB, Beversdorf D, Kiecolt-Glaser J (2012): Chronic stress, daily stressors, and circulating inflammatory markers. *Health Psychol.* [31, с. 274–278].

3. Jakqueline S.B, Leonardo S.T (2020). Oxidative stress and fish immune system: phagocytosis and leukocyte respiratory burst activity. *Brain behavior Immun.* 2010 May;[24, с. 531-534].

4. Rohleder N (2015): Stimulation of systemic low-grade inflammation by psychosocial stress. *Psychosom Med.* [74, с. 182–189].

5. Hodes G.E, Menard C., & Russo, S. J. (2016). Neuroimmune mechanisms of depression. *Nature Neuroscience*, [18, с. 1287–1393].

СУЧАСНІ МЕТОДИКИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Бойчук Олег Михайлович

Дроник Іван Іванович

Лопушняк Леся Ярославівна

к.мед.н., асистент

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Медична галузь України зараз знаходиться в умовах реформування. Системність змін передбачає проведення реформи медичної освіти, кінцевим результатом якої є створення нової медичної спільноти [1]. Важливою складовою медичної реформи в Україні є запровадження нової моделі фінансування системи охорони здоров'я, яка передбачає чіткі зрозумілі гарантії держави щодо медичної допомоги, кращий фінансовий захист для громадян у випадку хвороби, ефективний та справедливий розподіл публічних ресурсів та скорочення неформальних платежів [2]. Виходячи із сказаного, необхідність підвищення ефективності навчального процесу є чи не найактуальнішим у теперішній час.

Необхідність підвищення ефективності навчального процесу на кафедрі анатомії людини не вимагає особливих доказів. Вимоги до якості підготовки лікарів заставляють нас переглянути традиційні методи викладання анатомії та перейти від навчання, яке направлене на засвоєння великої кількості інформації, до методики, яка базується на використанні знань. Звичайно, при цьому необхідно зберігати основи традиційної методики, наприклад, роботу з вологими препаратами. Поступово буде виконано перехід від інформаційного до навчання на основі системи управління навчальним процесом. Першочерговим пунктом для розробки нової форми викладання анатомії є те, що засвоєння знань і опанування практичними навичками здійснюється в процесі самостійної роботи студентів. Успіх навчання прямопропорційний

активності самостійної роботи. Таким чином, за своїм характером викладання стає різновидом управлінської діяльності.

Для засвоєння змісту навчального предмету студент повинен його використовувати в процесі пізнання. Визначивши мету вивчення анатомії, ми керуємося тим, що теоретичні знання без вміння їх застосування – не ефективні. Головним критерієм знань є вміння використовувати їх у професійній діяльності. Це значить, що навчання у вищому медичному навчальному закладі починається з формування професійного вміння інтегрувати отриманні знання студентів в їх практичне застосування.

Основною організаційною формою навчальних занять є практичні заняття з максимальним наближенням до умов професійної роботи. Головним засобом, який стимулює і направляє пізнавальну діяльність студентів, є задача – проблемна ситуація, яка вимагає певної розумової діяльності, і базується на застосуванні теоретичних знань. Використання в навчальному процесі ситуаційних задач дозволяє створити мотивацію для навчання, навчити студентів логічно думати, відокремлювати найважливішу інформацію, яка має прикладне значення, забезпечити реальну інтеграцію викладання анатомії та інших дисциплін. Зважаючи на те, що згідно з Положенням про систему ліцензійних інтегрованих іспитів фахівців з вищою освітою напрямів “Медицина” і “Фармація” (затвердженого наказом МОЗ України від 14.08.1998 № 251) ліцензійні інтегровані іспити (ЛІІ) фахівців з вищою освітою спеціальностей “Медицина” і “Фармація” призначені для визначення відповідності показників якості медичної освіти державним стандартам вищої освіти та встановити мінімальний рівень професійної компетентності, потрібний для присвоєння кваліфікації фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня чи рівня вищої освіти [3]. Студент повинен здати ліцензійний інтегрований іспит “Крок”, задачі та еталони відповідей до них на кафедрі вже створенні і постійно використовуються у навчальному процесі.

Важливою ланкою навчального процесу є навчально-дослідницька робота студентів на кожному занятті. Викладач вміло керує цією роботою і направляє

студентів. Зрозуміло, що організація і методика проведення навчально-дослідницької роботи залежить від вміння та майстерності, яку кожний викладач проявляє на практичних заняттях. Підвищенню інтересів студентів до навчально-дослідницької роботи є демонстрація самостійно виготовлених анатомічних препаратів, рисунків, таблиць, реферативних повідомлень, участь у науково-практичних конференціях.

Список літератури

1. Акентьєв С.О. Методичні поради для самостійної підготовки лікарів-інтернів до медичного ліцензійного іспиту «Крок-3» на прикладі теми «коматозні стани» в рамках циклу (модуля) «невідкладні стани» / С.О. Акентьєв, М.С. Березова // Актуальні питання вищої медичної та фармацевтичної освіти: досвід, проблеми, інновації та сучасні технології: матеріали навчально-методичної конференції (Чернівці, 17 квітня 2019 р.). – Чернівці, 2019. – С. 486-487.

2. Ямненко Т.М. Медична реформа: реалії України та міжнародний досвід / Т.М. Ямненко // Юридичний вісник. – 2018. – № 2(47). С. 116-120.

3. Бойчук Т.М. Результати складання студентами та лікарями-інтернами ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет» ліцензійних інтегрованих іспитів «Крок» у 2017 році / Т.М. Бойчук, І.В. Геруш, В.М. Ходоровський, Є.П. Ткач // Актуальні питання вищої медичної та фармацевтичної освіти: досвід, проблеми, інновації та сучасні технології: матеріали навчально-методичної конференції (Чернівці, 18 квітня 2018 р.). Чернівці, 2018. – С. 4-10.

МЕЖІ ПРОЦЕНТИЛЬНОГО РОЗМАХУ ТЕЛЕРЕНГЕНОГРАФІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У ЮНАКІВ І ДІВЧАТ ІЗ ОРТОГНАТИЧНИМ ПРИКУСОМ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ЗА МЕТОДОМ VJORK

Ваховський Віталій Володимирович

Асистент, аспірант

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Вступ. Неправильний прикус – це досить поширене явище (Lin M. et al., 2020). Аномалії оклюзії виникають в ранньому дитячому віці і зумовлені порушеннями термінів випадання і прорізування зубів, неправильним розташуванням зубних зародків, особливостями в будові кісток скелету обличчя, формою та розмірами зубних дуг (Elsayed F.A. et al., 2015). Правильний прикус є ключем не лише до естетики усмішки, а й гарного самопочуття, вимови, дихання, ковтання. У переважній більшості клінічних випадків ортодонтичне лікування допомагає нормалізувати акт жування, знизити ризик розвитку захворювань пародонту карієсу. Успіх та ефект лікування зубо-щелепно-лицевих деформацій і аномалій забезпечується правильним і вмілим обстеженням, що дає можливість коректно поставити діагноз і обрати найоптимальний метод лікування, враховуючи вік, стать, характер і тип аномалії (Dmitriev M. et al., 2020).

Мета роботи. Встановити межі процентильного розмаху телерентгенографічних показників в українських юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом, що визначаються за методами Vjork.

Матеріали та методи. Аналіз бокових телерентгенограм (виконаних на дентальному конусно-променевому томографі Veraviewepocs 3D Morita) проведено 49 українським юнакам (віком від 17 до 21 років) і 76 дівчатам (віком від 16 до 20 років) із фізіологічним прикусом максимально наближеним до ортогнатичного (в подальшому ортогнатичний). Основні цефалометричні точки та вимірювання визначали та проводили згідно однієї з сучасних

модифікацій методики Bjork (1966), що використовується в спеціалізованому медичному діагностичному програмному забезпеченні OnyxСeph німецької компанії ImageInstruments – CFT-Bjork: кут Pr-N-A – утворюється лініями A-N та N-Pr, характеризує положення верхньощелепного коміркового паростка ($^{\circ}$); кут CL/ML – утворюється лініями Id-Pog та c-Me, характеризує положення нижньощелепного коміркового паростка ($^{\circ}$); кут ILs/NL – утворюється центральною віссю верхнього присереднього різця та лінією SpP, характеризує положення верхнього присереднього різця до піднебінної площини ($^{\circ}$); кут ILi/ML – утворюється центральною віссю нижнього присереднього різця та лінією tGo-Me, характеризує положення нижнього присереднього різця до площини нижньої щелепи ($^{\circ}$); кут A-N-B – утворюється лініями A-N та N-B, характеризує положення щелеп одна до одної ($^{\circ}$); кут OLS/NL – утворюється лініями SpP та OcP, характеризує положення змикальної площини до піднебінної площини ($^{\circ}$); кут OLi/ML – утворюється лініями tGo-Me та OcP, характеризує положення змикальної площини до нижньощелепної площини ($^{\circ}$); кут NL/ML – утворюється лініями tGo-Me та SpP, характеризує положення змикальної площини до піднебінної площини ($^{\circ}$); кут S-N-A – утворюється лініями S-N та N-A, характеризує положення верхньої щелепи у стріловій площині ($^{\circ}$); кут S-N-B – утворюється лініями S-N та N-B, характеризує положення нижньої щелепи у стріловій площині ($^{\circ}$); кут NSL/NL – утворюється лініями S-N та SpP, характеризує нахил верхньої щелепи до передньої основи черепа ($^{\circ}$); кут NSL/ML – утворюється лініями S-N та tGo-Me, характеризує нахил тіла нижньої щелепи до передньої основи черепа ($^{\circ}$); кут N-S-Ar – утворюється лініями N-S та S-Ar, характеризує положення скронево-нижньожелепного суглобу ($^{\circ}$); кут N-S-Ba – утворюється лініями N-S та S-Ba, характеризує кут основи черепа ($^{\circ}$); кут ML/RL – утворюється лініями Ar-tGo та tGo-Me, характеризує кут нижньої щелепи ($^{\circ}$); кут Olf/NSL – утворюється лініями S-N та OcP, характеризує положення змикальної площини до основи черепа ($^{\circ}$); кут ILs/ILi – утворюється центральними вісями верхнього та нижнього присередніх різців, характеризує нахил верхнього та нижнього

присередніх різців один до одного ($^{\circ}$); відстань Is-NCL – відстань від точки Ls до лінії Ns-Pog', характеризує положення верхньої губи (мм); відстань Ii-NCL – відстань від точки Li до лінії Ns-Pog', характеризує положення нижньої губи (мм); співвідношення N-S:S-Ar' – співвідношення відстаней N-S та S-Ar', характеризує положення проєкції скронево-нижньожелепного суглобу на лінії N-S (ум.од.); відстань Wits – відстань між проєкціями точок A та B на змикальну площину (POcp), характеризує лінійне співвідношення нижньої та верхньої щелеп вздовж змикальній площині (мм); кут S-N-Pog – утворюється лініями S-N та N-Pog, характеризує положення нижньої щелепи у стріловій площині ($^{\circ}$); відстань Is-Olf – відстань між точкою Is та змикальною площиною (POcp), характеризує вертикальне розташування ріжучого краю присереднього різця (мм); відстань Ii-Is – відстань від точки Is до Ii у вертикальній площині, характеризує міжрізцеве перекриття у вертикальній площині (мм); відстань Overjet – відстань від точки Is до Ii у стріловій площині, характеризує міжрізцеву відстань у стріловій площині (мм); кут A-N-Pog – утворюється лініями A-N та N-Pog, характеризує міжщелепне положення у стріловій площині ($^{\circ}$).

Статистичну обробку результатів проводили в ліцензійному пакеті "Statistica 6.0" з використанням непараметричних методів оцінки.

Результати та обговорення. Для структуризації та зручності сприйняття цефалометричних показників нами використано розподіл телерентгенографічних параметрів, що запропонований Дмитрієвим М. О. (2017): перша група – метричні характеристики черепа, які зазвичай не змінюються в ході хірургічного та ортодонтчного лікування; друга група – показники яким за допомогою хірургічних методів можливо змінювати ширину, довжину, кути та положення верхньої та нижньої щелеп; третя група – показники, які характеризують положення кожного окремого зуба відносно один одного, черепних структур та профілю м'яких тканин обличчя.

В результаті проведених досліджень в юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом встановлено процентильний розмах телерентгенографічних показників за методом Bjork:

перша група показників – кут **N-S-Ar** (в юнаків 122,3 – 129,4; у дівчат 121,1 – 129,1); кут **N-S-Ba** (в юнаків 125,9 – 132,5; у дівчат 125,6 – 134,5); співвідношення **N-S:S-Ar'** (в юнаків 3,1 – 3,9; у дівчат 3,4 – 4,0);

друга група показників – кут **S-N-A** (в юнаків 80,3 – 84,9; у дівчат 80,0 – 84,2); кут **S-N-Pog** (в юнаків 79,4 – 85,1; у дівчат 78,9 – 83,7); кут **S-N-B** (в юнаків 77,9 – 83,5; у дівчат 78,2 – 82,3); кут **A-N-Pog** (в юнаків -1,5 – 2,6; у дівчат -1,1 – 2,4); кут **A-N-B** (в юнаків 0,8 – 3,8; у дівчат 0,7 – 3,4); кут **NSL/NL** (в юнаків 5,6 – 9,3; у дівчат 4,3 – 9,1); кут **NSL/ML** (в юнаків 21,1 – 30,4; у дівчат 24,9 – 32,1); кут **NL/ML** (в юнаків 14,4 – 22,6; у дівчат 18,8 – 24,5); відстань **Ii-Is** (в юнаків 1,7 – 3,4; у дівчат 1,5 – 2,8); кут **ML/RL** (в юнаків 114,7 – 122,0; у дівчат 114,8 – 125,2);

третья група показників – кут **Pr-N-A** (в юнаків 1,5 – 2,7; у дівчат 2,1 – 3,4); кут **CL/ML** (в юнаків 68,8 – 76,1; у дівчат 68,2 – 76,8); кут **ILs/NL** (в юнаків 107,5 – 114,2; у дівчат 107,1 – 115,3); кут **ILi/ML** (в юнаків 92,1 – 103,5; у дівчат 89,3 – 100,2); кут **ILs/ILi** (в юнаків 128,7 – 137,6; у дівчат 126,6 – 137,9); відстань **Overjet** (в юнаків 1,5 – 2,8; у дівчат 1,6 – 2,6); відстань **Wits** (в юнаків -2,0 – 1,9; у дівчат -3,4 – 0,2); кут **OLs/NL** (в юнаків 4,4 – 9,4; у дівчат 6,5 – 12,1); кут **OLi/ML** (в юнаків 12,1 – 18,0; у дівчат 13,6 – 18,5); кут **OLf/NSL** (в юнаків 10,0 – 16,0; у дівчат 12,5 – 18,1); відстань **Is-Olf** (в юнаків 0,1 – 1,7; у дівчат 0 – 1,4); відстань **Is-NCL** (в юнаків -6,7 – -3,1; у дівчат -6,7 – -3,6); відстань **Ii-NCL** (в юнаків -4,7 – -1,0; у дівчат -4,5 – -1,3).

Висновки. В українських юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом встановлені межі процентильного розмаху телерентгенографічних параметрів зубо-щелепних структур, визначених за методом Bjork, які можуть слугувати в якості нормативів для даної вікової та етнічної групи населення.

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ЧЕРЕВНОГО ТИФУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Герасимчук Діана Віталіївна

Студентка 4 групи, 5 курсу, медичного факультету №1
Буковинського державного медичного університету

Меленко Світлана Романівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри
інфекційних хвороб та епідеміології

Буковинського державного медичного університету

Вступ. На сьогоднішній день досить важкій клінічний перебіг черевного тифу серед хворих. Це захворювання відносять до антропонозів. Хворий виділяє збудник в навколишнє середовище з випорожненнями та сечею. 1 грам випорожнень хворого містить мільйони бактерій, а сеча до 180 млн, тому це гостре інфекційне захворювання досить небезпечне та поширене. Також є небезпечним, тому що, уражає лімфатичний апарат кишечника, лімфатичні вузли, селезінку та має тривале бактеріоносійство.

Мета роботи. Проаналізувати дані наукової літератури щодо клінічного перебігу черевного тифу.

Матеріал і методи. Наукові роботи, протоколи, дослідження ВООЗ щодо особливостей клінічного перебігу черевного тифу в сучасних умовах.

Результати та обговорення. Захворювання черевний тиф в сучасних умовах проявляється типовими клінічними ознаками, але зацікавлює своїм достатньо високим відсотком рецидивів та ускладнень, що пов'язується також із полірезистентністю самого збудника **Salmonella typhi** до антимікробних медичних препаратів. Тому це захворювання ще досі є дуже небезпечним, особливо в епідемічних регіонах. Особливості, даної нозології полягає в гострому початку, наявність ознак гастроентероколіту, тяжка ступінь інтоксикації, також гепатолієнальний синдром. З роками клінічні прояви черевного тифу істотно змінились, через зміну навколишнього середовища та умов життя, також стрімкий розвиток антибіотиків. На Тернопільщині з 2000

років по 2007 було проведено низку аналізів клініко-епідеміологічних проявів черевного тифу.

Складності виникли в диференційній діагностиці та діагностиці хворого з тривалою гарячкою. Інкубаційний період триває від 7 до 30 днів, в середньому 10-14 днів, з'являється астеничний синдром, порушується правило Лібермейстера, залучаються також легені, ЦНС, міокард, нирки та мозкові оболонки, з'являються менінгіальні симптоми, можуть з'являтися навіть галюцинації, позитивний синдром Падалки, дизуричні проблеми та кишкові розлади.

Попри це в сучасних умовах можна діагностувати та почати вчасно і доцільно лікувати хворого на черевний тиф.

Висновок. Необхідно надалі вивчати особливості клінічного перебігу черевного тифу в сучасних умовах. Проводити скринінги, аналізи, диференційну діагностику даного захворювання.

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ЛІКУВАННЯ ПЕРВИННОГО АМЕБНОГО МЕНІНГОЕНЦЕФАЛІТУ, ЩО ВИКЛИКАНИЙ *NAEGLERIA FOWLERI*

Даскал Марія Валеріївна,
Цибульник Юлія Олександрівна,
студентки 3 курсу, II медичного факультету, групи 2м-19-19

Науковий керівник:

Коваленко Тетяна Ігорівна,
к. біол. н., старший викладач кафедри мікробіології,
вірусології та імунології ім. проф. Д. Н. Гриньова
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. *Naegleria fowleri* є збудником первинного амебного менінгоенцефаліту (ПАМ). Ці вільноживучі термофільні амеби зустрічаються здебільшого в прісноводних озерах, ставках та річках. *N. fowleri* може існувати у формі цисти, у джгутиковій формі або у формі трофозоїту, який є патогенною формою [1]. Трофозоїти проникають у носову порожнину людини та зазвичай стримуються гуморальним вродженим бар'єром слизової оболонки Ig A, проте у деяких випадках проникають через ольфакторний епітелій та по нюховим нервам мігрують до головного мозку, у результаті чого розвивається ПАМ [2]. ПАМ зустрічається рідко, проте ця хвороба є швидко прогресуючою, а рівень смертності від неї, за різними даними, коливається у діапазоні 95% до 99% [2, 3, 4]. Враховуючи дуже високу летальність та збільшення кількості *N. fowleri* через зміну клімату, що проявляється зокрема у підвищенні температури води у водоймах, існує необхідність дослідження та розробки ліків проти *N. fowleri*.

Мета. Вивчення існуючих, а також потенційно ефективних лікарських засобів при ПАМ.

Матеріали та методи. Аналіз літературних даних, опублікованих у 2018-2021 рр.

Результати та обговорення. Рекомендованими лікарськими засобами у сучасних схемах лікування ПАМ є зокрема антибіотики широкого спектру дії

та антибіотики з протигрибковою активністю, серед яких найчастіше використовуються рифампіцин та амфотерицин В, також є дані про використання азитроміцину [3, 5, 6]. Рифампіцин демонструє низьку ефективність проти *N. fowleri*, проте він є одним з найбільш ефективних антибіотиків при ПАМ на сьогодні, що зумовлено його здатністю проникати через гематоенцефалічний бар'єр (ГЕБ). Активність проти збудника демонструє азитроміцин, проте він слабо проникає через ГЕБ, що значно зменшує його ефективність. Амфотерицин В демонструє ефективність при контакті з патогеном, але лише близько 3% препарату проникає через ГЕБ, тому амфотерицин В також виявляється малоефективним засобом [4].

Потрібно зазначити, що вирішальне значення у зараженні є прилипання *N. fowleri* до клітин ольфакторного епітелію, що обумовлено наявністю стеролів у складі плазматичної мембрани амеби. Було показано, що порушення біосинтезу стеролів значно пригнічує *N. fowleri* [2]. Це стало причиною введення до схем лікування ПАМ протигрибкових препаратів, що мають зазначений фармакологічний ефект. Зокрема флуконазол та міконазол інгібують стерол-14-деметилазу, тим самим порушуючи шлях біосинтезу ергостеролу *N. fowleri* [4]. Ефективність при моделюванні захворювання на лабораторних тваринах показав позаконазол [6].

За даними останніх років, які базуються на успішному лікуванні декількох пацієнтів з ПАМ, збільшити ефективність лікування може додавання мілтефозину [5, 7]. Проте з двох пацієнтів, які вижили після лікування ПАМ мілтефозином, один отримав пошкодження головного мозку, яке не піддавалося корекції [8].

При використанні вищезазначених препаратів виживає близько 3% пацієнтів з ПАМ [3], що стало поштовхом до пошуку інших лікарських засобів, які здатні інгібувати синтез стеролів та могли б запобігти адгезії *N. fowleri* на слизовій оболонці носової порожнини.

Однією з ключових реакцій синтезу стеролів є реакція перетворення 3-гідрокси-3-метилглутарил-коферменту А на мевалонат у мевалонатному шляху,

яку каталізує фермент 3-гідроксі-3-метилглутарил-кофермент А-редуктаза (ГМГ-КоА-редуктаза). Крім того, мішенню можуть стати інші ферменти цього шляху — 24-стеролметилтрансфераза та стеролізомераза [3, 8]. Активність цих ферментів може пригнічуватися статинами, серед яких найбільш ефективними виявилися пітавастатин [3] та флувастатин [3, 7]. Флувастатин був раніше відомий як препарат з амебецидною активністю, однак поки що не встановлено, чи буде цей препарат ефективним при ПАМ, адже він не проникає через ГЕБ. Перспективним у лабораторних умовах поки є аторвастатин [7], але він також не проникає через ГЕБ. Найбільш потенційно ефективним є пітавастатин, оскільки він продемонстрував високу амебецидну активність у лабораторних умовах, проникає через ГЕБ, а також швидко всмоктується після перорального прийому та досягає пікової концентрації у плазмі крові протягом 1 години, що є важливим з урахуванням швидкого розвитку клінічної картини ПАМ. Було показано, що протягом 16 годин пітавастатин пригнічує ріст 81% трофозоїтів *N. fowleri* [3]. Ще одним препаратом, який показав високу ефективність у лабораторних умовах та проникає через ГЕБ, є симвастатин [7].

Потенційною мішенню при лікуванні ПАМ є цистеїнові катепсин-В-протеази та катепсин В-подібні протеази *N. fowleri* [9]. Вони схожі на аналогічні протеази *E. histolytica*, які є факторами патогенності мікроорганізму, а інгібітор зазначених протеаз E 64 знижував відсоток *N. fowleri*, які проникали крізь ольфакторний епітелій [10].

Принципово новим при лікуванні ПАМ та потенційно ефективним препаратом є ауранофін, який було протестовано на різних штаммах *N. fowleri*. Препарат продемонстрував однакову ефективність проти різних штамів та протягом 16 годин пригнічував ріст близько 90% трофозоїтів, призводячи до накопичення у клітинах амеби активних форм кисню [11].

2020 року виділено нові речовини, які впливають на 24-стеролметилтрансферазу та стеролізомеразу *N. fowleri* та можуть бути використані для розробки нових лікарських препаратів проти ПАМ [4]. Також було проведено скринінг препаратів бібліотеки Calibr ReFRAME, в результаті

якого виділено 53 інгібітора *N. fowleri*, які раніше не були відомі як амебецидні препарати [12].

Ще один потенційно ефективний метод лікування базується на механізмах імунного захисту людини. Людський організм здатний виробляти імунну відповідь на інфікування *N. fowleri* за умови потрапляння збудника в організм неольфакторним шляхом [2]. Хороші результати продемонструвало введення протоксину Cry1Ac, який є ендотоксином *Bacillus thuringiensis*. Спостерігалось посилення імунної відповіді завдяки підвищенню продукції IgA, IgG та IgG1, інтерлейкіну-4, інтерлейкіну-9, інтерлейкіну-10 та гамма-інтерферону. Також ефективним може бути використання холероген-анатоксину, оскільки викликана ним продукція IgA, IgG та поліморфно-ядерних клітин знизила відсоток адгезії *N. fowleri* на ольфакторному епітелії [13].

Висновки. ПAM є небезпечним захворюванням із високим рівнем смертності. Схеми лікування, які використовуються сьогодні, включають антибіотики широкого спектру (рифампіцин, азитроміцин), антибіотики з протигрибковою активністю (амфотерицин В) та протигрибкові засоби (флуконазол, міконазол), проте ці препарати демонструють низьку ефективність. Успішності лікування в останні роки сприяє мілтефозин. Перспективним виглядає використання статинів, механізм дії яких заснований на пригніченні синтезу стеролів у *N. fowleri*, інгібіторів цистеїнових протеаз *N. fowleri* та ауринофіна. Ефективним може бути створення штучного імунітету білком Cry1Ac та холерним анатоксином. Ведуться подальші дослідження цих препаратів, а також розробляються нові сполуки, здатні впливати на різні мішені *N. fowleri*.

Список літератури:

1. Stahl L. M., Olson J. B. Environmental abiotic and biotic factors affecting the distribution and abundance of *Naegleria fowleri*. FEMS Microbiol Ecol. 2020 Dec 30;97(1):fiae238. doi: 10.1093/femsec/fiae238. PMID: 33242082; PMCID: PMC8068756.

2. Moseman E. A. Battling brain-eating amoeba: Enigmas surrounding immunity to *Naegleria fowleri*. *PLoS Pathog.* 2020 Apr 23;16(4):e1008406. doi: 10.1371/journal.ppat.1008406. PMID: 32324819; PMCID: PMC7179828.
3. Hahn H. J., Abagyan R., Podust L. M., Roy S., Ali I. K. M., Debnath A. HMG-CoA Reductase Inhibitors as Drug Leads against *Naegleria fowleri*. *ACS Chem Neurosci.* 2020 Oct 7;11(19):3089-3096. doi: 10.1021/acscchemneuro.0c00428. Epub 2020 Sep 19. PMID: 32881478; PMCID: PMC7544672.
4. Shi D., Chahal K. K., Oto P., Nothias L. F., Debnath A., McKerrow J. H., Podust L. M., Abagyan R. Identification of Four Amoebicidal Nontoxic Compounds by a Molecular Docking Screen of *Naegleria fowleri* Sterol Δ^8 - Δ^7 -Isomerase and Phenotypic Assays. *ACS Infect Dis.* 2019 Dec 13;5(12):2029-2038. doi: 10.1021/acsinfecdis.9b00227. Epub 2019 Oct 17. PMID: 31583882; PMCID: PMC7085920.
5. Güémez A., García E. Primary Amoebic Meningoencephalitis by *Naegleria fowleri*: Pathogenesis and Treatments. *Biomolecules.* 2021 Sep 6;11(9):1320. doi: 10.3390/biom11091320. PMID: 34572533; PMCID: PMC8469197.
6. Beatrice L. Colon, Christopher A. Rice, R. Kiplin Guy, Dennis E. Kyle, Phenotypic Screens Reveal Posaconazole as a Rapidly Acting Amebicidal Combination Partner for Treatment of Primary Amoebic Meningoencephalitis, *The Journal of Infectious Diseases*, Volume 219, Issue 7, 1 April 2019, Pages 1095–1103, <https://doi.org/10.1093/infdis/jiy622>
7. Rizo-Liendo A., Sifaoui I., Reyes-Batlle M., Chiboub O., Rodríguez-Expósito R. L., Bethencourt-Estrella C. J., San Nicolás-Hernández D., Hendiger E, B., López-Arencibia A., Rocha-Cabrera P., Piñero J. E., Lorenzo-Morales J. In Vitro Activity of Statins against *Naegleria fowleri*. *Pathogens.* 2019 Aug 8;8(3):122. doi: 10.3390/pathogens8030122. PMID: 31398829; PMCID: PMC6789626.
8. Zhou W., Debnath A., Jennings G., Hahn H. J., Vanderloop B. H., Chaudhuri M., Nes W. D., Podust L. M. Enzymatic chokepoints and synergistic drug targets in the sterol biosynthesis pathway of *Naegleria fowleri*. *PLoS Pathog.* 2018

Sep 13;14(9):e1007245. doi: 10.1371/journal.ppat.1007245. PMID: 30212566; PMCID: PMC6136796.

9. Aurongzeb M., Haq S. A., Rashid Y., Ahmed Naqvi S. H., Hussain S. I., Rehman A. U., Kaleem I., Bashi S. In silico analysis of *Naegleria fowleri* cathepsin B paralogs: important drug targets. *Eur Rev Med Pharmacol Sci* 2021; 25 (8): 3162-3172 DOI: 10.26355/eurrev_202104_25725

10. Zyserman I., Mondal D., Sarabia F., McKerrow J. H., Roush W. R., Debnath A. Identification of cysteine protease inhibitors as new drug leads against *Naegleria fowleri*. *Exp Parasitol*. 2018 May;188:36-41. doi: 10.1016/j.exppara.2018.03.010. Epub 2018 Mar 15. PMID: 29551628; PMCID: PMC5918159.

11. Escrig J. I., Hahn H. J., Debnath A. Activity of Auranofin against Multiple Genotypes of *Naegleria fowleri* and Its Synergistic Effect with Amphotericin B In Vitro. *ACS Chem Neurosci*. 2020 Aug 19;11(16):2464-2471. doi: 10.1021/acscchemneuro.0c00165. Epub 2020 May 26. PMID: 32392039; PMCID: PMC7442663.

12. Rice C. A., Colon B. L., Chen E., Hull M. V., Kyle D. E. Discovery of repurposing drug candidates for the treatment of diseases caused by pathogenic free-living amoebae. *PLoS Negl Trop Dis*. 2020 Sep 24;14(9):e0008353. doi: 10.1371/journal.pntd.0008353. PMID: 32970675; PMCID: PMC7546510.

13. Rojas-Hernández S., Gutiérrez-Sánchez M., Rojas-Ortega D. A., Bonilla-Lemus P., Contis-Montes de Oca A., Herrera-Díaz J., López-Reyes I., Carrasco-Yépez M. M. Identification of Immunogenic Antigens of *Naegleria fowleri* Adjuvanted by Cholera Toxin. *Pathogens*. 2020 Jun 10;9(6):460. doi: 10.3390/pathogens9060460. PMID: 32531943; PMCID: PMC7350353.

УСКЛАДНЕННЯ ПЕРЕЛОМІВ ДИСТАЛЬНОГО ВІДДІЛУ ПРОМЕНЕВОЇ КІСТКИ

Ізмайлова Луїза Василівна

к. мед. н., доцент кафедри анатомії

Гаспарян Гаяне Оганесівна

Студентка I медичного факультету

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Переломи дистального відділу променевої кістки є другим найпоширенішим переломом у людей похилого віку і становлять близько 16 відсотків від переломів всіх кісток організму. Найчастіше вони відбуваються через падіння на витягнуту руку. Лікування відбувається різними способами, найбільш популярними є накладання гіпсової пов'язки, оперативне лікування за допомогою апарату зовнішньої фіксації або оперативне підшкірне штифтування. Але кожен варіант лікування має як свої переваги, так і недоліки.

Мета. Метою даної роботи є характеристика ускладнень, які отримали люди похилого віку після лікування, щоб визначити, чи пов'язана частота або тип ускладнень з вибором методу лікування.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на базі травматологічного відділення Харківської міської клінічної багатопрофільної лікарні №17 методом дослідження історій хвороб пацієнтів із дистальним переломом променевої кістки віком від 60 років. Кількість людей – 80 осіб. Серед них 43 (53,75%) чоловіків, середній вік яких 67 років (+5 років), та 37 (46,25%) жінок, середній вік яких 65 років (+3 роки). 31 (38,75%) людина отримала лікування способом накладання гіпсової пов'язки, 15 (18,75%) людина-підшкірним штифтуванням і 34 (42,5%) людини за допомогою апарату зовнішньої фіксації. Було вивчено та проаналізовано літературні джерела на тему ускладнення переломів дистального відділу променевої кістки. Обробка

отриманих даних проводилася за допомогою методів математичної статистики та програми Statistica v.13.3.

Результати. Накладання гіпсової пов'язки є неінвазивним і тому можливі повторні переломи у травмованому місці. Оперативне лікування за допомогою апарату зовнішньої фіксації є інвазивним методом і потребує тривалого терміну реабілітації. Під час підшкірного штифтування відмічене часте виникнення інфекції навколишніх тканин. Також відзначалися такі ускладнення, як:

1. Компресія серединного нерва (у 6 (20%) чоловік із гіпсовою пов'язкою; 9 (18,3%) чоловік з апаратом зовнішньої фіксації та підшкірним штифтом).

2. Інфекційне зараження тканин (у 8 (23.5%) осіб із апаратом зовнішньої фіксації). Пацієнтам була надана госпіталізація для внутрішньовенного введення антибіотиків, видалення штифта.

3. Неправильне зрощення кісток відзначалося у 10 (32,2%) хворих з гіпсовою пов'язкою.

4. Артрит/запалення суглоба у 7 (22,5%) пацієнтів із гіпсовою пов'язкою.

Висновки. Перелом дистального відділу променевої кістки є одним з найбільш поширених переломів в осіб похилого віку. Щоб уникнути ускладнення травми потрібен правильно пройдений післяопераційний період, відсутність надмірних навантажень. Вибір методу лікування для кожного пацієнта є індивідуальним, щоб отримати максимальний позитивний результат та мінімізувати можливі ризики.

ГАНГРЕНОЗНА ПІОДЕРМІЯ ЯК ПОЗАКИШКОВИЙ ПРОЯВ НЕСПЕЦИФІЧНОГО ВИРАЗКОВОГО КОЛІТУ

Керничний Віталій Володимирович,
лікар-проктолог КНП «ХОЛ» ХОР, к.м.н.,
доцент кафедри хірургії ФПО ВНМУ ім. М.І. Пирогова,
Кравчук Юлія Сергіївна,
лікар-хірург КНП «ХОЛ» ХОР,
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
КНП "Хмельницька обласна лікарня" ХОР
Загородський Олександр Вікторович,
лікар-ортопед-травматолог КНП «ХОЛ» ХОР,
КНП "Хмельницька обласна лікарня" ХОР

Вступ./Introduction. Захворюваність на хронічні запальні захворювання кишечника (ХЗК) (число вперше встановлених діагнозів) в Україні у 2015 р. серед усього населення була зареєстрована у кількості 1728 випадків, серед яких 1368 — неспецифічний виразковий коліт (НВК), 360 — хвороба Крона (ХК), показники на 100 тис. всього населення становили 3,2 та 0,8 відповідно. Звертає увагу не однакова поширеність НВК та ХК за різними областями України. Найбільш високі показники НВК у 2015 р. були виявлені у Вінницькій (39,9), Хмельницькій (38,0) та Чернігівській (30,3) областях, у той час як в інших цей показник коливався в межах від 12,4 до 28,7 на 100 тис. усього населення.

Гангренозна піодермія (ГП) являється рідкісним позакишковим проявом НВК. Ураженню часто передує травма за участі феномену, відомого як патергія (поява болючих виразкових дефектів внаслідок незначного травмування). ГП може виникнути на будь-якій ділянці тіла, у тому числі на статевих органах, але найбільш поширені ділянки розташовані на гомілкях та біля стоп. Визначено, що ГП розвинулась у 0,6 – 2,1% пацієнтів з ВК. ГП може проходити паралельно з початком активності основного захворювання ВК або протікати незалежно від нього.

Мета роботи./Aim. Демонстрування клінічного випадку гангренозної піодермії як позакишкового прояву неспецифічного виразкового коліту.

Результати та обговорення./Results and discussion. Хворий Ф., 34 роки, у січні 2021 р. поступив у проктологічне відділення КНП «ХОЛ» ХОР зі скаргами на біль в животі, тенезми, діарею близько 8 – 10 разів на добу, домішки крові в калі. З анамнезу відомо, що хворіє протягом року, відколи вперше почав відмічати наявність періодичної діареї та дискомфорту у животі. Погіршення стану спостерігав протягом місяця, у зв'язку з чим хворого госпіталізовано у проктологічне відділення.

Анамнез життя без особливостей. Наявність шкідливих звичок, а також таких захворювань, як цукровий діабет, туберкульоз, венеричні захворювання, ВІЛ/СНІД, хворобу Боткіна заперечує. Гемотрансфузій протягом останніх 12 місяців не було. Наявність попередньо проведених оперативних втручань заперечує. Алергологічний та генетичний анамнези не обтяжені. У контакті з інфекційними хворими не перебував.

Об'єктивно при госпіталізації: загальний стан хворого середнього ступеня важкості, температура тіла 37,1 °С. Свідомість ясна, положення в ліжку активне. Будова тіла за нормостенічним типом (ІМТ – 18). Шкіра та видимі слизові оболонки блідо-рожевого кольору, помірної вологості, чисті, без висипань. Периферичні набряки відсутні. Підшкірна жирова клітковина розвинена достатньо. Периферичні лімфатичні вузли не пальпуються. Тонус та сила м'язів в нормі, симетрична з обох сторін. Деформації кісток немає. Суглоби правильної форми, рухи в повному обсязі, безболісні. Грудна клітка нормостенічної конституції, симетрична, еластична. Тип дихання змішаний, права і ліва половини грудної клітки в однаковій мірі беруть участь в акті дихання. ЧД – 18/хв. Голосове тремтіння однакове в симетричних ділянках. Перкуторно відмічається ясний легеневий звук над усією поверхнею легень. Аускультативно визначається везикулярне дихання в симетричних ділянках. Дихальні шуми та хрипи відсутні, шум тертя плеври не прослуховується. Пульс 78 уд/хв, ритмічний, помірного напруження, задовільного наповнення,

достатньої величини. АТ – 120/70 мм.рт.ст. При огляді та пальпації серцевої ділянки деформацій грудної клітки не відмічається. Верхівковий поштовх пальпується в V міжребер'ї на 1 см досередини від лівої середньоключичної лінії. Перкуторно межі відносної та абсолютної серцевої тупості відповідають віковій нормі. При аускультатії тони серця ритмічні, звучні. I тон на верхівці приглушений. II тон на легеневій артерії та аорті не змінений. III і IV тони не прослуховуються. Тон відкриття мітрального клапана відсутній. Розщеплення і роздвоєння тонів, побічних патологічних шумів немає. Язик вологий, чистий. Живіт симетричний, округлої форми, рівномірно бере участь в акті дихання. Перкуторно – тимпанічний звук. При пальпації м'який, помірно болючий у лівих відділах. Перистальтика вислуховується. Нижній край печінки – по краю реберної дуги, селезінка не пальпується. Симптоми подразнення очеревини негативні. Сечопуск вільний, не болючий. Симптом Пастернацького негативний з обох боків. Фізіологічні виділення без особливостей.

Проктологічний статус: Шкірні покриви в перианальній ділянці не змінені. Анус закритий. Per rectum: огляд болючий, тонус анального сфінктера не порушений.

Ректороманоскопія: тубус ректоскопа заведено на відстань 20 см. Слизова прямої кишки та дистального відділу сигми – набрякла, гіперемована. Стінки помірно ригідні. Складчастість та рельєф відсутні. Відмічаються формування псевдополіпів та кровоточивих грануляцій на фоні множинних зливних геморагій, множинних зливних ерозій та виразок, виражена контактна кровоточивість, фіброзні нашарування на стінках кишки. Тонус стінок відсутній. В просвіті гній та кров.

Результати лабораторних обстежень: загальний аналіз крові від 16.01.2021 р.: гемоглобін 125 г/л, еритроцити 4,02 Т/л, кольоровий показник 0,94, лейкоцити 11,5 Т/л, ШОЕ 20 мм/год, тромбоцити 852 Т/л; глюкоза в крові натще від 18.01.2021 р.: 5,2 ммоль/л; загальний аналіз сечі від 16.01.2021 р.: колір світло-жовтий, прозора, питома вага 1013, рН – 6, білок – відсутній, перехідний епітелій – 1-2 в полі зору, лейкоцити – 3-7 в полі зору, еритроцити

змінені – 1-2 в полі зору; коагулограма від 18.01.2021 р.: протромбіновий час 14,5 с., АЧТЧ 27,6 с., тромбіновий час 11,5 с., фібриноген А 1,58 г/л; біохімічний аналіз крові від 18.01.2021 р.: загальний білок 53,1 г/л, альбумін 28 г/л, глобулін 25 г/л, коефіцієнт 1,17, білірубін загальний 9,06 мкмоль/л, білірубін прямий відсутній, білірубін непрямий 9,06 мкмоль/л, калій 5,4 ммоль/л, натрій 139 ммоль/л, хлор 104 ммоль/л, АЛат 6,0 Е/л, АсАт 7,0 Е/л, сечовина 3,3 ммоль/л.

Результати додаткових інструментальних досліджень:

ФЕГДС від 18.01.2021 р.: Рефлюкс – езофагіт нижньої третини стравоходу з ознаками кили стравохідного отвору діафрагми. Гастропатія із вираженим набряком слизової і геморагічними ерозіями. Пілорит із явищами пілороспазму.

Рентгенографія органів черевної порожнини (іригоскопія) від 18.01.2021р.: Ретроградно контрастовано товсту кишку до середньої третини висхідної ободової кишки, далі кишкової вміст. Пряма, сигмоподібна, висхідна і дистальна частина поперечно-ободової кишки – ригідні. Просвіт характерно звужений, гаустрація згладжена, перебудова слизової. Даних за об'ємний процес не виявлено. Заключення: Рентгенографічна картина неспецифічного виразкового коліту (лівобічна локалізація) (рис.1).

Рис. 1. Іригоскопія станом на 18.01.2021р.

15.01.2021 р. хворому у діагностичних цілях виконано ендоскопічно біопсію слизової прямої кишки. Отриманий матеріал відправлено на патогістологічне дослідження, результат якого підтвердив попередній діагноз: Неспецифічний виразковий коліт.

На основі скарг хворого, даних об'єктивного обстеження, лабораторних та інструментальних методів дослідження, а також результату патогістологічного дослідження встановлено заключний клінічний діагноз: Неспецифічний виразковий коліт, вперше виявлений, лівобічна локалізація, важка форма перебігу.

Хворому призначено консервативне лікування згідно національних і локальних протоколів, які передбачали застосування препаратів наступних фармакотерапевтичних груп: сульфаніламідні препарати – похідні 5-аміносаліцилової кислоти в ендоректальній і пероральній формах; кортикостероїди в інфузійній та пероральній формах, антибактеріальні препарати (метронідазол), препарати травних ферментів, пробіотики.

Після проведеного консервативного лікування хворому виконано повторну ректومانоскопію, на якій відзначалася позитивна динаміка: тубус ректоскопа заведено на відстань 20 см. Слизова прямої кишки та дистального відділу сигми – набрякла, гіперемована, зерниста. Стінки помірно ригідні. Складки та рельєф – спотворені за рахунок набряку. Відмічається помірна кровоточивість, наявність ерозій, зливних геморагій, фібринозні нашарування на стінках кишки. Тонус стінок відсутній. В просвіті значна кількість слизи. Динаміка позитивна.

20.01.2021 р. хворий з покращенням виписаний з проктологічного відділення. Рекомендації отримав.

15.07.2021 р. хворий Ф. госпіталізований у опікове відділення КНП «ХОЛ» ХОР зі скаргами на наявність ран на лівій гомілці та ступні, виражений біль в ділянках ран, підвищену температуру тіла. З анамнезу захворювання відомо, що вперше рани на лівій нижній кінцівці з'явилися у травні 2021 року, з приводу чого лікувався амбулаторно у дерматолога з діагнозом «Піодермія лівої нижньої кінцівки». У зв'язку з погіршенням стану та розвитку анемії (Hb 65 г/л) хворий був госпіталізований у хірургічний стаціонар ЦРЛ по місцю проживання, де отримувач консервативне лікування та був оперований з приводу розкриття та дренивання гнійників нижньої кінцівки, видалення

некротизованих тканин. Проте бажаного ефекту лікування не принесло і у липні 2021 року у хворого виник рецидив ран на лівій гомілці та стопі з гнійними виділеннями та постійним формуванням нових гнійників. Проведено повторне розкриття та дренування гнійників і хворого направлено на лікування в опікове відділення КНП «ХОЛ» ХОР з метою закриття дефектів ран. Об'єктивно встановлено, що ліва стопа та гомілка до середньої третини набрякли, гіперемовані, в багаточисленних ранових ходах велика кількість резинових випускників, фібринозно-гнійні виділення. Поставлено діагноз: Множинні відкриті рани гомілки. 16.07.2021 р. хворому під субдуральною анестезією проведені оперативні втручання з метою некректомії та пересадки шкіри. 05.08.2021 р. хворого з поліпшенням загального стану виписано для продовження лікування амбулаторно по місцю проживання.

17.11.2021 р. після чергового погіршення стану, хворий госпіталізований у відділення травматології та ортопедії ХОЛ зі скаргами на біль та наявність ран на лівій гомілці та стопі. Встановлено діагноз: Гангренозна піодермія лівої стопи, бульозно- виразкова форма. Залізодефіцитна анемія 3 ст. Неспецифічний виразковий коліт, лівобічна локалізація, важка форма, середнього ступеня важкості, стадія нестійкої ремісії. У відділенні пацієнту проводилось оперативне і консервативне лікування. 22.11.2021 хворий прооперований, проведено щадну некректомію, розкриття і дренування множинних підшкірних гнійників лівої стопи. Проводились щоденні перев'язки післяопераційних ран з мазями на гідрофільній основі. До загоєння ран пацієнту рекомендована хода на милицях без опори на оперовану ногу.

В комплексному консервативному лікуванні пацієнт отримував раціональну антибіотикотерапію враховуючи результати антибіотикограми і бактеріологічного дослідження виділень з ран. Також хворому призначалась гормональна терапія (преднізолон), препарати заліза, дезінтоксикаційна терапія та кишковий протизапальний препарат похідний 5 – аміносаліцилової кислоти. Із замісною метою хворому перелито 500 мл еритроцитарної маси.

Після проведеного лікування пацієнт відмічає значне покращення загального стану, зменшення болю в кінцівці; спостерігається відсутність появи нових виразок та підшкірних гнійників на кінцівці, активне загоювання наявних ран (рис. 2).

Рис. 2. Друга доба після проведеної некректомії, розкриття і дренування множинних підшкірних гнійників лівої стопи

Пацієнт направлений на подальше лікування в опікове відділення ХОЛ для аутодермопластики наявної гранулюючої рани стопи.

Висновки./Conclusions. На основі даного клінічного випадку можна відзначити, що гангренозна піодермія як позакишковий прояв неспецифічного виразкового коліту зустрічається вкрай рідко і характеризується наявністю складного, часто рецидивуючого перебігу, що важко піддається лікуванню.

ФЕНОМЕН ПРОКРАСТИНАЦІЇ У ЛІКАРІВ-ІНТЕРНІВ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Кравець Ольга Вікторівна,

д.м.н., доцент

Єхалов Василь Віталійович,

Станін Дмитро Михайлович,

Романюта Інна Анатоліївна,

к.м.н., доценти

Дніпровський державний медичний університет,

м. Дніпро, Україна

Вступ.

Феномен прокрастинації привертає дедалі більше уваги дослідників та психологів в усьому світі. Нераціональний розподіл часу та ресурсів призводить до того, що суб'єкти навчання відчують серйозні труднощі в організації власного освітнього процесу: їм складно контролювати проміжні та підсумкові результати навчання, що суттєво погіршує його якість і тим самим ускладнює особистісну та професійну самореалізацію [1].

Найбільш часто негативними аспектами прояву прокрастинації вважають: стрес/ дистрес; високу особистісну та ситуативну тривожність; занижену самооцінку; перфекціонізм; недостатність вольової саморегуляції; паліативність рішень; низьку самоефективність та результативність діяльності; реакцію опору у відповідь зовнішній психологічний тиск [2].

Академічна прокрастинація являє собою особливий тип захисного механізму, який пов'язаний з проблемами соціалізації та інтеграції, попереднім досвідом невдач у навчальному процесі, комплексом неповноцінності (невіри у свої здібності та позитивний результат), депресії, агорафобії. Причини академічної повільності також можуть включати безвідповідальність та відсутність досвіду самотійного життя (батьківський контроль), моментальну імпульсивність у плануванні свого часу та діяльності, низьку мотивацію до

успіху та самореалізації, низький рівень досвіду самоорганізації та самостійного навчання [3]. Провокує прокрастинацію відсутність належного нагляду контролюючих осіб за виконанням поставлених цілей [2].

Наслідки прокрастинації можуть включати роздратування, жаль та розгубленість. Невиконання навчальних обов'язків у відведений час часто тягне за собою інші наслідки: матеріальні та/або адміністративні, втрачені можливості, порушення ходу роботи, зіпсовані відносини.

Існують активні та пасивні прокрастинатори. Зволікання перших характеризується негативними емоціями, внутрішнім дискомфортом та відсутністю результату. Інші вважають, що відкладають справи собі на благо, а в умовах коротких термінів вони тільки мобілізують свої внутрішні резерви та намагаються все зробити якісно [1].

У нинішній час залишається відкритим питання про зв'язок зволікання із захисною поведінкою, а також суб'єктивним благополуччям особистості.

У наших попередніх дослідженнях було визначено, що за власною оцінкою 69,5% лікарів-інтернів вважають себе прокрастинаторами [4,5].

Мета роботи.

Ми планували провести порівняльний аналіз причин схильності до прокрастинації серед лікарів стоматологічного та лікувального профілю.

Матеріали та методи.

Проведено анонімне анкетування більше 300 лікарів-інтернів різних спеціальностей після завершення циклу "Невідкладні стани". Для визначення схильності до прокрастинації використовувалася шкала загальної прокрастинації К. Лей в адаптації Т.Ю. Юдєєвої (2011) та М.С. Дворник (2018) [6].

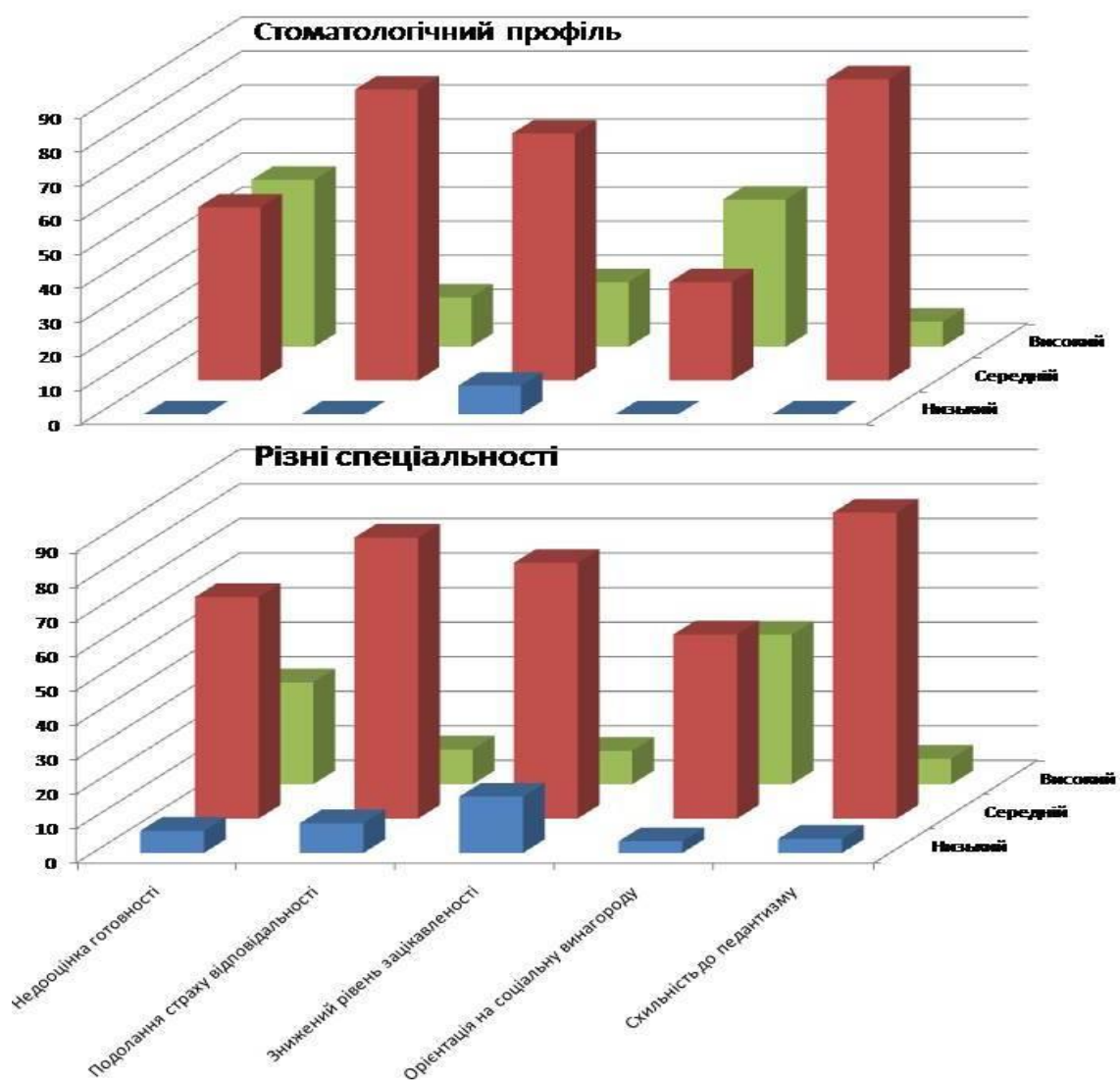
Результати та обговорення.

Попередні результати за шкалою загальної прокрастинації К. Лей в адаптації Т.Ю. Юдєєвої (2011) показали, що середній рівень показника усієї інтернської маси склав 62,25 - 63,5 балів, що відповідало середньому рівню

схильності до прокрастинації та не мало групової достовірної різниці ($p = 1$). Частка респондентів із високим рівнем прокрастинації дорівнювала у інтернів 1-го року навчання 21, 25%. Ми провели повторне анкетування за створеним на засадах теоретичного аналізу проблеми походження відтермінування опитувальником М.С. Дворник (2018), провідною ознакою якого було припущення про те, що час від часу будь-яка особистість може демонструвати ознаки прокрастинації [6].

Лікарі-інтерни стоматологічного профілю мали більш високий рівень схильності до прокрастинації (на 4% - 28%) за всіма складовими у порівнянні з молодими колегами лікувального профілю. Високий рівень зволікання показали 71,1% респондентів-стоматологів за складовою "орієнтація на соціальну винагороду". Друге місце (49,1%) посіла "недооцінка готовності до виконання завдання". Низьку схильність до прокрастинації показали 8,4% інтернів за пунктом "зниження рівня зацікавленості" (рис. 1).

Низького рівня схильності за складовою "подолання страху відповідальності" не було зареєстровано в жодного інтерна-стоматолога супроти 8,6% загальної вибірки, а високий показник за цією ознакою був у 14,5% опитаних, що на 4,4% перевищувало результати респондентів лікувального профілю. Це свідчить про тривожну поведінку уникання важливих, складних, незнайомих завдань, пошук особистісних умов для їх виконання. Це - певна фобія прийняття рішень, своєрідний захист від психічного та фізичного перенавантаження [1,6]. Психологічний захист особистості активізується саме в ситуації очікування результату, оскільки інтерн орієнтований на емоційно-оціночне відношення до витрачених зусиль. При цьому відкладання реалізації поставленої мети є паліативним рішенням, здатним підготувати до наступних дій [2].

Рис. 1. Розподілення причин особистісної схильності до прокрастинації у лікарів-інтернів стоматологічного профілю та різних спеціальностей

Високий рівень схильності до прокрастинації за складовою "зниження рівня зацікавленості" у стоматологів майже вдвічі перевищує такий у інтернів лікувального профілю. Це демонструє їхню загальну незацікавленість щодо справ, які потрібно виконати. Здебільшого це можна пояснити їх небажанням опанувати елементи суміжних спеціальностей за модулем "Невідкладні стани". Але хоча психологічні особливості кожного суб'єкта потрібно враховувати, однак навчальний план та програма повинні бути ними виконані [1].

Інтерни-стоматологи показали високу орієнтацію на соціальну винагороду, велика схильність до чого на 27,8% перевищує середній показник колег лікувального профілю. Досліджувані з високими показниками за цим фактором виступають проти неприйнятних умов спілкування, виявляють бажання співпрацювати з певними людьми, спрямовані на соціальне прийняття [6]. Молодий колега бажає отримати високу оцінку, схвалювання, подяку, моральне заохочення, задля чого він обмірковує, доповнює, переробляє, оздоблює, одним словом удосконалює свою роботу. З цього погляду, зволікання може бути трактоване як продуктивна прокрастинація [1].

Педантичні схильності пов'язують природу відтермінування з характерологічною потребою виваженості, правильності, послідовності. Тому високі показники за цим фактором свідчать про те, що респонденти відкладають свої справи через особистісну нерішучість, неквапливість, розміреність [6]. Висока схильність стоматологів до педантизму на 4,1% перевищувала показник суб'єктів навчання з лікувальної справи, що свідчить про зниження психофункціональної мобільності та адаптивних можливостей опитаних.

Високий рівень прокрастинації сигналізує про наявність тенденції до частішого уникнення невдач, і навпаки, молоді колеги у свідомості яких переважає даний феномен, більш схильні до негативної мотивації навчальної діяльності (уникнення невдачі), ніж позитивної (досягнення успіху) [1,3,6]. Для інтернів з низькою залученістю до навчальної діяльності більш характерне відкладання справ на деяке невизначене майбутнє, а у молодих колег з високою організацією внутрішнього процесу навчання виявлено нижчі показники прокрастинації. Остання, як уникнення небажаної діяльності, приводить до стану внутрішнього психічного комфорту, при якому вони помилково вважають цей тимчасовий відхід від навчання успішним для себе вирішенням академічних проблем. Існує прямий кореляційний зв'язок між феноменом прокрастинації та фактами відрахувань з вищого навчального закладу [3].

Прокрастинація не є суто негативною якістю особистості якщо вона не усвідомлюється як адитивна звичка. Відкритим залишається питання про позитивний та негативний її ефект. З кожним днем дедалі більше дослідників схиляються до позитивного впливу цього феномена. Відкладання справ є нормою, доки не почнуть виникати серйозні проблеми, а хронічна прокрастинація вже є ознакою психічного розладу.

Висновки:

1. Інтернам лікувального напрямку здебільшого притаманний середній рівень схильності до прокрастинації.

2. Інтерни-стоматологи показали значно більш високі показники схильності до прокрастинації за всіма складовими, ніж молоді колеги різних спеціальностей лікувального профілю.

3. Продуктивне відтермінування може бути використане як позитивна складова феномену прокрастинації.

4. Феномен прокрастинації у суб'єктів вищої медичної освіти вимагає подальшого вивчення з метою зменшення впливу його негативних та розвитку позитивних характеристик.

Конфлікт інтересів: Автори запевняють про відсутність будь-якого конфлікту інтересів при підготовці цієї статті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Феномен прокрастинації на етапах вищої медичної освіти/Єхалов В.В., Кравець О.В., Бараннік С.І., Пилипенко О.В. та ін. *Новини медицини та фармації*, 2021. № 15, 16 (775, 777). С. 16-17.

2. Киселева М.А. Теоретический анализ позитивных и негативных аспектов прокрастинации личности. *Гуманизация образования*, 2014. № 6. С. 68-73.

3. Katane I., Jerkunkova A. Prokrastinācijas fenomens un šīs problēmas risināšanas perspektīva universitātē priekšlaicīgas studiju pārtraukšanas riska kontekstā Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 2020. v.1. P. 317-332.

4. Ekhalov V.V., Kravets O.V., Stus V.P., Moiseenko M.M., Barannik S.I. Sociopsychological image of the modern intern (educational and social research). *Урологія*. 2021. т. 25. № 1. P. 71-80.

5. Yekhalov V.V., Kravets O.V., Krishtafor D. A. Psychological Features of the Modern Intern. The world of science and innovation. *Abstracts of the 6th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom, 2021. P. 304-311.

6. Дворник М.С. *Прокрастинація в конструюванні особистісного майбутнього: монографія*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2018. 120 с.

ГОСТРІ ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБИГУ ЯК НАСЛІДОК ВПЛИВУ COVID-19

**Кривецька Інна Іванівна
Хованець Крістіна Русланівна**

За короткий період часу епідемія нової коронавірусної інфекції переросла в пандемію, що охопила необмежену кількість країн світу. Останнім часом з'явилися численні докази того, що новий коронавірус SARS-CoV-2 активно атакує не тільки легені й дихальні шляхи, а й інші органи людського тіла. Важкого збитку може бути також завдано серцю, кровоносним судинам, нервовим тканинам, і шкірі.

Вірус SARS-CoV-2 так само, як і SARS-CoV-1, проникає в клітини людини через рецептори ангіотензинперетворюючого ферменту 2 (АПФ2). У людини АПФ2 експресується більшістю органів і тканинами, і, за даними X. Zou та співавторів, найбільш вразливими до вірусу SARSCoV-2 є легені й нижні відділи дихальних шляхів, серце, нирки, тонка й товста кишка, а також гладком'язові клітини судинної стінки (переважно мікроциркуляторного русла). Оцінювати шкідливу дію вірусу на головний мозок та інші відділи центральної і периферичної нервової системи необхідно з урахуванням того, що АПФ2 експресується нейронами, гліальними клітинами та ендотеліоцитами.

Особливе значення має поєднання COVID-19 і гострих порушень мозкового кровообігу (ГПМК). Необхідно відзначити, що при гострих важких вірусних захворюваннях, в тому числі під час епідемій грипу, серцево-судинні причини смерті є найбільш частими, випереджаючи пневмонії. Неврологічні ускладнення COVID-19 зустрічаються часто – приблизно у половини госпіталізованих пацієнтів. До них відносяться головний біль, запаморочення, біль у м'язах, зміна свідомості, зміна нюху і смаку, слабкість, інсульты і судоми. У тяжкохворих пацієнтів частка неврологічних ускладнень вища, ніж у пацієнтів з менш тяжкими формами.

Основне значення в розвитку ГПМКу хворих на COVID-19 має декомпенсація супутніх факторів ризику, в першу чергу цукрового діабету, ішемічної хвороби серця та артеріальної гіпертензії. Необхідно зазначити, що АПФ2-рецептори, які представлені в мікроциркуляторному руслі головного мозку, можуть обумовлювати його вразливість при COVID-19.

Іншим аспектом проблеми поєднання цереброваскулярної патології і COVID-19 є вплив інсульту на перебіг цієї інфекції. Інсульт супроводжується активацією симпатичної нервової системи і гострою імуносупресією, що може ускладнити перебіг COVID-19 з подальшим прогресуванням інсульту.

Причинами розвитку ішемічного інсульту при COVID-19 є артеріальна гіпотензія, ішемія, запалення міокарда, порушення серцевого ритму, реології і згортання крові, що виникають у хворих з важкою, блискавичною пневмонією та / або з гострим респіраторним дистрес-синдромом. Сприятливі фактори, вони ж предиктори – це літній і старечий вік, патологія серця (міокардит, інфаркт міокарда, кардіоміопатія), фібриляція передсердь, інтубація, штучна вентиляція легенів, нестабільність системної гемодинаміки, ендотеліальна дисфункція, прокоагулянтна активність, різке зростання рівня мозкового натрійуретичного пептиду В-типу, його попередника NT-proBNP, серцевих тропонінів, D-димеру, фібрину, наявність атеросклеротичних бляшок, локального або тандемного стенозу магістральних артерій шиї і голови.

Транзиторні ішемічні атаки та інсульти розвиваються незалежно від того, чи інфікована людина чи ні. Захворювання COVID-19 є значущим фактором ризику виникнення цереброваскулярних ускладнень. Їх несприятливий результат спостерігається при наростанні гіпоксемії, розвитку сепсису, синдрому поліорганної недостатності, дисемінованого внутрішньосудинного згортання.

L. Wang в систематичному огляді, проаналізувавши більше 40 досліджень, що включають в загальній складності близько 4700 пацієнтів із COVID-19, виявили три категорії неврологічних проявів при COVID-19. Перша категорія - неврологічні захворювання, наявні паралельно з COVID-19, при яких неврологічна симптоматика виявлялася до інфікування, що само по собі робить

таких пацієнтів більш схильними до зараження вірусом SARS-CoV-2 (нейрональна травма, цереброваскулярні розлади). До другої категорії відносяться випадки неспецифічної неврологічної симптоматики, яка може проявлятися і як системну відповідь на інфекцію, і як відповідь на нейроінвазії (головний біль, стомлюваність, міалгії). Третя категорія - це специфічна неврологічна симптоматика, яка виникає при інфікуванні нервової системи вірусом SARS-CoV-2. До неї відносяться енцефаліти, менінгіти, різні судоми, мієліти.

При COVID-19 спостерігаються і асептичні нейрозапальні процеси, які можуть привести до розвитку синдрому Гієна-Барре, синдрому Міллера-Фішера, менінгіту, мієлітів, енцефаліту.

Іншою причиною ураження головного мозку при COVID-19 можуть бути гострі некротизуючі енцефалопатії (ГНЕ). В цілому, ГНЕ є рідкісними варіантами ураження головного мозку, що протікає на тлі вірусних інфекцій. Механізми розвитку ГНЕ залишаються до кінця не вивченими.

Роль вірусів у розвитку розсіяного склерозу (РС) описується впродовж кількох десятиліть. Передбачається, що певні нейротропні віруси, вірус Епштейна-Барр, ендегенні ретровіруси та інші, безпосередньо або опосередковано можуть брати участь у розвитку та прогресуванні РС. У той же час, в ряді досліджень, які були виконані раніше, відзначається можливий зв'язок між коронавірусом людини і РС.

Отже, спектр неврологічних порушень при COVID-19 дуже широкий – від краніальних мононевропатій, які клінічно проявляються у вигляді аносмії, агевзії / дисгевзії тощо, до гострої запальної полінейропатії Гієна-Барре і важких уражень головного і спинного мозку у вигляді гострої геморагічної некротизуючої енцефалопатії та мієлопатії. COVID-19 впливає на перебіг хронічних неврологічних захворювань, особливо пов'язаних з нейроімунними порушеннями. Все перераховане визначає необхідність мультидисциплінарного підходу до лікування COVID-19 і його ускладнень з обов'язковою участю фахівця-невролога.

**СПІВПРАЦЯ СТОМАТОЛОГІВ ТА ЛОГОПЕДІВ В КОНТЕКСТІ
ДІЯЛЬНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ**

Литовченко Віталій Петрович

магістр, інтерн

Українська військово-медична академія

Київ, Україна

У статті розглянуто сучасні підходи до надання послуг дітям з особливими освітніми потребами, здійснено аналіз педагогічних та медичних аспектів реабілітації дітей з порушеннями мовлення. Представлено основні напрями співпраці лікарів-ортодонтів та логопедів в межах діяльності Інклюзивно-ресурсних центрів, з огляду на їх інноваційність для України.

Мета дослідження – аналіз теоретичних аспектів впливу зубощелепної патології на порушення мовлення дитини та визначення спільних підходів до організації її комплексного супроводу логопедами та ортодонтами в умовах Інклюзивно-ресурсного центру.

Використано методи теоретичного аналізу літературних джерел та нормативних документів, а також узагальнення практичного досвіду.

Аналіз медичної, психолого-педагогічної літератури свідчить про актуальність проблеми реабілітації дітей з порушеннями мовлення, наявність даних про негативний вплив зубощелепних аномалій та деформацій на розвиток мовлення, зокрема звуковимову дитини, що також призводить до психологічних проблем, труднощів в адаптації. Відтак, особливої уваги потребує питання раннього виявлення, діагностики та комплексного супроводу дитини з порушеннями мовлення з боку логопедів та ортодонтів, організованого на засадах професійного співробітництва.

Водночас, старт діяльності Інклюзивно-ресурсних центрів зумовлює необхідність вирішення теоретичних та організаційних питань щодо реалізації основних функцій та напрямів роботи, підготовки фахівців до роботи в команді.

Визначено суттєві аспекти співпраці логопеда (психолога) та лікаря-ортодонта на кожному з етапів реабілітації: виявлення, діагностика, лікування, профілактика. Насамперед враховано: координацію дій фахівців, упорядкування та певне комбінування (інтегрування) їхніх послуг та активне залучення батьків.

Ключові слова: діти з порушенням мовлення, зубощелепні аномалії та деформації, Інклюзивно-ресурсний центр, професійна співпраця, інтеграція послуг логопеда та ортодонта.

Вступ. Упровадження міжнародних стандартів професійної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, започаткування діяльності мережі нових для нашої країни установ – Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), а відтак здійснення покладених на них функцій (проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини; надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг; забезпечення її системного кваліфікованого супроводу) на сучасних концептуальних засадах зумовлюють потребу у визначенні особливостей в організації міжвідомчої співпраці спеціальних педагогів і психологів та лікарів. Така співпраця розглядається як одна з умов успішного розвитку, навчання та самореалізації дітей, що мають порушення психофізичного розвитку та потребують додаткової підтримки.

Актуальність проблеми зумовлює **мету статті**, яка полягає у аналізі теоретичних аспектів впливу патології зубощелепної ділянки на порушення мовлення дитини та визначення спільних підходів до організації її комплексного супроводу логопедами та ортодонтами в умовах Інклюзивно-ресурсного центру.

Матеріали і методи дослідження: для визначення основних позицій організації співпраці логопедів та лікарів-ортодонтів в умовах діяльності Інклюзивно-ресурсних центрів використано методи теоретичного аналізу літературних джерел та нормативних документів, а також узагальнення теоретичних положень та практичного досвіду.

Результати дослідження та їх обговорення. Курс України на європейську інтеграцію вимагає перегляду пріоритетів державної політики щодо організації допомоги дітям з особливими освітніми потребами, впровадження прогресивних міжнародних підходів у практику роботи закладів (установ) освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, які надають освітні, соціальні та медичні послуги. *Основними сучасними підходами є:* рання діагностика та ранній початок фахового супроводу (медичного, технічного, психолого-педагогічного); комплексний підхід до організації допомоги дітям із особливостями психофізичного розвитку та їх родинам; гнучкість та індивідуалізація процесу реабілітації. Відтак, важливою умовою є організація міжвідомчої взаємодії та забезпечення системного індивідуально спрямованого супроводження дітей міждисциплінарною командою фахівців починаючи з раннього віку.

Проблема актуалізується в умовах «зростання» дитячої інвалідності, збільшення кількості дітей, що належать до категорії дітей з особливими освітніми потребами. Так, за даними Організації Об'єднаних Націй у світі нараховується більше 650 млн. осіб з інвалідністю, що становить близько 10% всього населення; за даними Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні нараховується понад 2600 тис. таких осіб, з яких близько 155 тис. (понад 6%) – діти.

Водночас, дані Психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК), засвідчують, що дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, в Україні понад 1 млн. Це становить 12,2% від загальної кількості дітей у країні, що відповідає середньосвітовим показникам. За статистикою Міністерства освіти і науки України за останні п'ять років на 22% зросла кількість дітей з порушеннями психофізичного розвитку (в першу чергу, дітей із складними порушеннями, аутизмом). Традиційно однією з найбільш поширених нозологій залишається «діти з порушеннями мовлення».

Серед стоматологічних чинників розладів звуковимовної сторони мовлення також варто назвати: анатоμο-функціональні порушення язика, губ, уздечки; морфологічні зміни твердого піднебіння (плоске, глибоке піднебіння); зміни зубів та зубного ряду; порушення жувальних м'язів; розщеплення губи та піднебіння («вовча паща»), співвідношення верхньої та нижньої щелеп та аномалії їх розвитку (мікрогнатія, макрогнатія); зміни в скронево нижньощелепному суглобі та ін.

Діяльність інклюзивно-ресурсного центру забезпечують педагогічні працівники: вчителі-логопеди, вчителі-дефектологи (сурдопедагоги, олігофренопедагоги, тифлопедагоги), практичні психологи, вчитель-реабілітолог, а також медична сестра. На відмінну від ПМПК, у складі якої були передбачені дитячі психіатри, лікарі безпосередньо до штату ІРЦ не входять. Саме *міжвідомча співпраця* має стати одним з основних принципів роботи ІРЦ.

Зауважимо: сучасні принципи реабілітації передбачають якомога більш раннє виявлення проблеми у розвитку та ранню комплексну допомогу (впроваджується програма раннього втручання); зміну підходів до визначення необхідних для дитини послуг, зокрема, відмова від нозологічного принципу (опора на категорії порушень), натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини; орієнтацію фахівців на надання допомоги сім'ї, широке залучення батьків до роботи з дітьми та підвищення відповідальності батьків за реабілітацію та навчання своїх дітей; організацію міждисциплінарного командного підходу та надання інтегрованих послуг (починаючи з етапу діагностики).

Таким чином, від налагодження співпраці між логопедами, психологами та лікарями-ортодонтами залежить ефективність діагностики та організації надання корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями мовлення. Можна розглядати наступні напрями організації співпраці (Табл. 1):

Суттєві аспекти співпраці логопеда, психолога та лікаря-ортодонта

Логопед, психолог	Лікар-ортодонт
– оцінювання рівня психічного та мовленнєвого розвитку дитини;	– профілактика та виявлення зубощелепних аномалій та деформацій (ризиків виникнення порушень мовлення) на ранніх стадіях; визначення методів лікування;
– направлення батьків дітей з порушенням вимови до ортодонта для консультування та забезпечення необхідного лікування;	– інформування ІРЦ про дітей, які мають зубощелепні аномалії та деформації і потребують проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку (за згодою батьків);
– надання інформації ортодонту стосовно деталей мовленнєвого розвитку дитини;	– інформування логопеда про стан зубощелепної системи дитини, наявність аномалій та деформацій, що можуть стати (або вже є) причиною порушення мовлення, прогнозування результатів лікування;
– інформування щодо перебігу процесу подолання недоліків мовлення, проміжні результати роботи, а також ставлення дитини до власних особливостей мовлення;	– консультативна допомога під час проведення логопедом корекційної роботи; рекомендації щодо внесення необхідних адаптацій до освітнього процесу у садочку чи школі;
– узгодження супровідних послуг, моніторинг результатів, консультування батьків та проведення просвітницької роботи, підготовка міждисциплінарних заходів та публікацій, підтримка професійних стосунків задля досягнення спільної мети.	

Взаємовідносини між ІРЦ та закладами охорони здоров'я можуть оформлюватися шляхом укладання угод про співпрацю, в рамках яких визначаються предмет, права, обов'язки сторін та інші умови договору.

Отже, на часі системний процес налагодження партнерських зв'язків спеціальних педагогів, психологів ІРЦ та медичних працівників в межах територіальної громади, району, міста з метою впровадження командного підходу до організації оптимальної діагностики та вчасної реабілітації дітей, які цього потребують.

Висновки. Аналіз медичної, психолого-педагогічної літератури свідчить про актуальність проблеми реабілітації дітей з порушеннями мовлення, наявність даних про негативний вплив зубощелепних аномалій та деформацій на розвиток мовлення, зокрема звуковимову дитини. Відтак, особливої уваги потребує питання раннього виявлення, діагностики та комплексного супроводу дитини з порушеннями мовлення з боку логопедів та ортодонтів, організованого на засадах професійного співробітництва.

Визначено суттєві аспекти співпраці логопеда (психолога) та лікаря-ортодонта на кожному з етапів реабілітації: виявлення, діагностика, лікування, профілактика. Насамперед враховано: координацію дій фахівців, упорядкування та певне комбінування (інтегрування) їхніх послуг та активне залучення батьків.

Література

1. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія] / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. – К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Шеремет М.К. Логопедія / Під ред. М.К. Шеремет. – К.: Слово, 2014. – 672 с.
3. Фліс П.С., Ращенко Н.В., Філоненко В.В., Мельник А.О. Поширеність зубощелепних аномалій та мовленнєвих порушень серед дітей віком 6-12 років / П.С. Фліс, Н.В. Ращенко, В.В. Філоненко, А.О. Мельник // Сучасна стоматологія. – 2018. – №4. – С. 55-57.
4. Куроєдова В.Д. Логопедія в ортодонтії / В.Д. Куроєдова, В.А. Сірик. – Полтава: Верстка, 2005. – 124 с.
5. Фліс П.С. Ортодонтія / Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. – 312 с.

ФЕТАЛЬНА АНАТОМІЧНА МІНЛИВІСТЬ ПОВЕРХНЕВИХ М'ЯЗІВ ШИЇ

**Лопушняк Леся Ярославівна,
Бойчук Олег Михайлович**

к.мед.н., асистент
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Сухонос Роман Олександрович,

к.мед.н., доцент
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Зростання кількості уроджених вад розвитку та набутих захворювань органів і структур шийної ділянки впродовж останніх десятиліть зумовлює підвищену зацікавленість як морфологів, так і клініцистів до вивчення особливостей морфогенезу та становлення топографо-анатомічних взаємовідношень органів, м'язів, фасціально-клітковинних просторів і судинно-нервових утворень шиї за умов норми та патології.

Особливу наукову цінність мають дослідження щодо виявлення фетальної анатомічної мінливості органів та структур, оскільки стають морфологічним підґрунтям при виконанні діагностичних і лікувальних маніпуляцій та виборі адекватних способів оперативного лікування перинатальної патології. Активне впровадження естетичних операцій та реконструктивно-відновних пластик у ділянці шиї вимагає від пластичних хірургів всебічних знань щодо варіантної анатомії органів, фасцій, м'язів, судин і нервів передньої шийної ділянки.

Мета дослідження. Виявити анатомічну мінливість поверхневих м'язів шиї впродовж плодового періоду розвитку людини.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проведено на 75 препаратах плодів людини без зовнішніх ознак анатомічних відхилень чи аномалій розвитку за допомогою комплексу методів морфологічного

дослідження. Розподіл матеріалу на вікові групи проводили відповідно до класифікації періодів онтогенезу людини, ухваленої VII Всесоюзною конференцією з проблем вікової морфології, фізіології та біохімії (Москва, 1965), періодизації внутрішньоутробного розвитку за Г.А. Шмідтом (1968) та з врахуванням «Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості», затвердженої наказом № 179 МОЗ України від 29.03.2006 р. Вік об'єктів дослідження визначали за зведеними таблицями Б.М. Пэттен (1959), Б.П. Хватова, Ю.Н. Шаповалова (1969) на підставі вимірювання тім'яно-куприкової довжини (ТКД). При проведенні дослідження використано препарати плодів людини з музеїв кафедри анатомії людини імені М.Г. Туркевича та кафедри анатомії, клінічної анатомії та оперативної хірургії Буковинського державного медичного університету. Препарати плодів масою понад 500,0 г вивчали безпосередньо у Чернівецькій обласній комунальній медичній установі «Патологоанатомічне бюро» згідно договору про співпрацю.

Отримані результати: У результаті проведеного дослідження у 6,67% плодів виявлено додаткові м'язи підпід'язикової ділянки та встановлена фетальна анатомічна мінливість деяких поверхневих м'язів шиї. У плода 196,0 мм ТКД виявлено додатковий м'яз – під'язиково-щитоподібнозалозовий, який починається тоненьким сухожилком від тіла під'язикової кістки, проходить через верхній край щитоподібного хряща та м'язовим черевцем прикріплюється до основи пірамідної частки щитоподібної залози. Довжина під'язиково-щитоподібнозалозового м'яза становить 3,8 мм, ширина у середній частині черевця – 1,2 мм і товщина – 0,2 мм. Під'язиково-щитоподібнозалозовий м'яз розміщений глибше груднинно-під'язикових і груднинно-щитоподібних м'язів, однак більш поверхнево щодо щито-під'язикових і персне-щитоподібних м'язів. У плода 205,0 мм ТКД виявлено під'язиково-щитоподібнозалозовий м'яз, який починається від нижнього краю бічної частини тіла під'язикової кістки та прикріплюється до капсули лівої частки щитоподібної залози, останній притаманна півмісяцева форма. Довжина даного м'яза становить 3,9

мм, ширина у середній частині черевця – 2,6 мм і товщина – 0,4 мм. У плода 188,0 мм ТКД виявлено правий щито-щитоподібнозалозовий м'яз, який починається від верхнього краю правої пластинки щитоподібного хряща та прикріплюється до капсули правої частки щитоподібної залози. У плода 248,0 мм ТКД також виявлено лівий щито-щитоподібнозалозовий м'яз, який починається від зовнішньої поверхні лівої пластинки щитоподібного хряща та прикріплюється до капсули лівої частки щитоподібної залози. У плода 360,0 мм ТКД виявлено правий додатковий щито-під'язиковий м'яз, який тонкими м'язовими волокнами починається від зовнішньої поверхні правої пластинки щитоподібного хряща, медіальніше початку правого щито-під'язикового м'яза, та прикріплюється до бічної частини тіла під'язикової кістки. Кровопостачання виявлених додаткових м'язів здійснюється за рахунок додаткових гілок правої та лівої верхніх щитоподібних артерій.

В одному випадку (плід 370,0 мм ТКД) виявлено сухожилкову перетинку у правому груднинно-під'язиковому м'язі. Основним джерелом кровопостачання груднинно-під'язикового м'яза є верхня щитоподібна артерія. Найкраще кровопостачається та іннервується верхня і нижня третини груднинно-під'язикового м'яза. При цьому галуження артерій відбувається за напрямком проходження м'язових пучків, переважно за магістральною формою, а нервів – за розсипною формою. Нервові стовбурці (1-2) під гострим кутом прямують до задньої поверхні груднинно-під'язикового м'яза. Як правило, один нерв вступає у груднинно-під'язиковий м'яз на межі його верхньої і середньої третини, а нижній нерв входить у нижню третину м'яза. У більшості випадків спостереження нерви разом із судинами вступають вступають через бічний край середньої третини груднинно-щитоподібного м'яза. Кровопостачання груднинно-щитоподібного м'яза забезпечується гілками верхньої та нижньої щитоподібних артерій. Останні вступають у груднинно-щитоподібний м'яз через його зовнішню поверхню, надалі перетинають м'язове черевце у поперечному напрямку та галузяться, як

правило, за магістральною формою, паралельно до напрямку проходження м'язових пучків.

У плода 240,0 мм ТКД лівий щито-під'язиковий м'яз був відсутній. У плода 179,0 мм ТКД виявлено присередню та бічну ніжки лівого груднинно-під'язикового м'яза; у плода 240,0 мм ТКД лівий щито-під'язиковий м'яз відсутній; У плода 310,0 мм ТКД правий груднинно-ключично-соскоподібний м'яз починався трьома ніжками: присередньою, проміжною і бічною.

Висновки. У плодів людини виявляються додаткові м'язи та анатомічна мінливість деяких поверхневих м'язів ший (під'язиково-щитоподібнозалозовий, щито-щитоподібно-залозовий, груднинно-ключично-соскоподібний, груднинно-під'язиковий, щито-під'язиковий). Встановлено розсипну форму внутрішньом'язового галуження нервів шийної петлі у підпід'язикових м'язах ший, за винятком нижнього черевця лопатково-під'язикового м'яза, де виявлено магістральну форму. Розподіл нервів у товщі підпід'язикових м'язів нерівномірний: найменшу кількість розгалужень нервів встановлено у межах середньої третини груднинно-під'язикового та верхньої третини груднинно-щитоподібного м'язів. Артерії у товщі підпід'язикових м'язів переважно розгалужуються за магістральною формою.

КІЛЬКІСНИЙ МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕМОДЕЛЮВАННЯ ДЕЯКИХ УЛЬТРАСТРУКТУР ПЕРЕДСЕРДЬ В УМОВАХ ПОСТРЕЗЕКЦІЙНОЇ ПОРТАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ

Монастирська Наталія Ярославівна,

доктор філософії, асистент

Гнатюк Михайло Степанович,

д.мед.н., професор

Гданська Наталія Миколаївна,

аспірант

Татарчук Людмила Василівна,

д.мед.н., доцент

Тернопільський національний медичний університет

ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України

Вступ. Кількісна морфологія широко використовується сьогодні при дослідженні структурних змін органів і дозволяє отримати адекватні кількісні характеристики фізіологічних та патологічних процесів та логічно пояснити їх [1]. Резекція печінки широко застосовується у сучасних хірургічних клініках при доброякісних та злоякісних пухлинах, метастазах, травмах печінки, внутрішньопечінковому холангіолітіазі, альвеолярному ехінококозі, трансплантації печінки. Відомо, що видалення значних об'ємів печінки може призводити до пострезекційної портальної гіпертензії, яка ускладнюється кровотечами з варикозно розширених вен стравохода і шлунка, прямої кишки, асцитом, спленомегалією, вторинним гіперспленізмом, паренхіматозною жовтяницею, портосистемною енцефалопатією, печінковою та поліорганною недостатністю [2, 3]. Гемодинамічні зміни у системі ворітної печінкової вени при портальній гіпертензії ускладнюються змінами гемодинаміки у великому крові кровообігу, що впливає на структуру та функцію серця. Необхідно зазначити, що особливості ремоделювання ультраструктур передсердь при пострезекційній портальній гіпертензії досліджені недостатньо.

Мета роботи – кількісними морфологічними методами вивчити особливості ремоделювання ультраструктур передсердь при пострезекційній портальній гіпертензії.

Матеріали і методи. Морфологічними методами досліджено досліджено шлуночки серця і передсердя 45 лабораторних статевозрілих білих щурів-самців, які були розділені на 3-и групи. 1-а група нараховувала 15 інтактних тварин, що знаходилися у звичайних умовах віварію, 2-а – 30 білих щурів після видалення лівої та правої бокових часток печінки (58,1 % її паренхіми), що ускладнювалося пострезекційною портальною гіпертензією. Евтаназію тварин здійснювали кровопусканням в умовах тіопентал-натрієвого наркозу через 1 місяць від початку експерименту. Проводили окреме зважування камер серця та їх планіметрію. Для електронномікроскопічних досліджень вирізали шматочки із передсердь фіксували і проводили за загальноприйнятою методикою. Ультратонкі зрізи виготовлені на ультрамікротомі LKB-3 (Швеція), контрастували 1 % водним розчином уранілацетату та цитратом свинцю за методом Рейнольдса [4] і вивчали в електронному мікроскопі ПЕМ-125К.

На електронограмах кардіоміоцитів передсердь при однаковому збільшенні визначали відносні об'єми міофібрил, мітохондрій. мітохондріально-міофібрилярні індекси [1]. Кількісні показники оброблялися статистично [1,5].

Результати і обговорення. Проведеними дослідженнями встановлено, що видалення лівої та правої бокових часток печінки (58,1 % її паренхіми) ускладнювалися розвитком пострезекційної портальної гіпертензії, що підтверджувалося розширенням та повнокров'ям ворітної печінкової вени, брижових вен, а також вен тонкої та товстої кишок, спленомегалією, асцитом [2,3].

Проведеним всестороннім аналізом отриманих кількісних морфологічних показників виявлено, що в умовах пострезекційної портальної гіпертензії вони суттєво змінювалися. При цьому встановлено нерівномірні, диспропорційні зміни у скоротливих кардіоміоцитах передсердь відносних об'ємів мітохондрій,

міофібрил та мітохондріально-міофібрилярних індексів. Так, відносний об'єм мітохондрій у кардіоміоцитах лівого передсердя з вираженою статистично достовірною різницею ($p < 0,001$) зменшилися на 26,0 %, міофібрил – на 5,6 % ($p < 0,01$). Виражено змінювалися відношення між вказаними кількісними характеристиками досліджуваних ультраструктур, що адекватно відображалося мітохондріально-міофібрилярним індексом. Останній у змодельованих умовах експерименту знизився на 24,7 % ($p < 0,001$), що свідчило про порушення клітинного структурного гомеостазу [1]. У правому передсерді встановлено аналогічні зміни ультраструктур, проте ступінь їх вираженості виявився меншим порівняно з лівим передсердям. Так, відносний об'єм мітохондрій у скоротливих кардіоміоцитах правого передсердя статистично достовірно ($p < 0,001$) зменшився на 20,4 %, міофібрил – на 4,8 % ($p < 0,01$). Мітохондріально-міофібрилярний індекс при цьому виявився зменшеним на 18,7 % ($p < 0,001$). Отримані дані свідчать про значне зниження кількості мітохондрій у скоротливих кардіоміоцитах передсердь. Основна функція вказаних ультраструктур виробництво АТФ, тобто при гіпоксії, яка має місце при змодельованій патології, та зменшенні кількості мітохондрій страждає виробництво енергії, необхідне для повноцінного функціонування клітини. Необхідно вказати, що встановлені особливості ремоделювання ультраструктур досліджуваних частин серцевого м'яза вказували на домінуючі зміни ультраструктур лівого передсердя в умовах пострезекційної портальної гіпертензії та переважаюче їх пошкодження. Електронномікроскопічно у кардіоміоцитах лівого та правого передсердь виявлено пошкодження скоротливих і енергетичних структур. М'язові серцеві клітини з явищами набряку, лізисом міофібрил, деструкцією крист мітохондрій. Відмічалось стоншення деяких саркомерів, розходження міофібрил, розширення вставних дисків. Ядра збільшені із маргіналією хроматину, зміненою ядерною мембраною. Остання з чисельними інвагінаціями. Перинуклеарні простори розширені. Канальці гранулярної ендоплазматичної сітки розширені з осередками деструкції. Пластинчастий комплекс Гольджі з явищами гіперплазії

та деструктивними явищами. Саркоплазматичний ретикулум розширений. У даних ультраструктурах поряд з деструктивними явищами спостерігалися також синтетичні процеси.

Висновок. Резекція лівої та правої часток печінки у білих щурів призводить до пострезекційної портальної гіпертензії та ремоделювання ультраструктур лівого і правого передсердь, яке характеризується вираженням зменшенням відносних об'ємів мітохондрій, міофібрил, порушенням відношень між ними у скоротливих кардіоміоцитах. Більш виражений ступінь ремоделювання досліджуваних ультраструктур при пострезекційній портальній гіпертензії домінують у лівому передсерді.

Список літератури

1. Автандилов Г.Г. Основы количественной патологической анатомии / Г.Г.Автандилов. – М.: Медицина, 2002. – 240 с.

2. Гнатюк М. С., Татарчук Л. В. Особливості процесів ліпопероксидації в порожній кишці при резекції різних об'ємів печінки. *Медична та клінічна хімія*. 2018. Т. 20, № 1. С. 10–14.

3. Дзигал О. Ф. Формування полісиндромної недостатності хворих на цироз печінки з портальною гіпертензією / О. Ф. Дзигал // Вісник наукових досліджень. – 2017. - № 2. – С. 88-92.

4. Горальський Л. П. Основи гістологічної техніки і морфофункціональні методи дослідження у нормі та при патології / Л. П. Горальський, В. П. Хомич, О. І. Кононський. – Житомир: Полісся, 2011. – 288 с.

5. Гржибовский А.И. Сравнение количественных данных двух парных выборок с использованием программного обеспечения Statistica и SPSS: параметрические и непараметрические критерии / А.И.Гржибовский, О.В.Иванов, М.А.Горбатова // Наука и здравоохранение. – 2016. – Т.3. – С.5-25.

ДВОРОГА МАТКА: ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ОПИС КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ

**Пацация Мерабі Мерабійович,
Захарова Анна Олексіївна**

Студенти

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Аномалії Мюллерових протоків – зачатків фаллопієвих труб, матки, шийки матки та верхніх відділів піхви, є різнорідними. Одним із них є подвоєння матки. Асоційованість цієї патології з безпліддям, передчасними пологами та спонтанним абортom обумовлює актуальність і важливість розкриття даної теми.

Мета роботи. Метою цього дослідження стало висвітлення проблеми формування вроджених патологій, їхнього впливу на якість життя та репродуктивну функцію, а також сприяння кращій діагностиці та мінімізації наслідків даного стану.

Матеріали та методи. Матеріалами для даного дослідження були медична наукова література, а також результати обстеження пацієнтки із застосуванням наступних методів: збирання скарг і анамнезу та інструментальних методів діагностики.

Результати та обговорення. За даними літературних джерел, що ґрунтуються на аналізі даних деякої кількості досліджень, у разі зважання на оптимальні діагностичні тести, що включають тривимірну трансвагінальну ультразвукову діагностику та інші, поширеність дворогої матки складає 0.4% (95% довірчий інтервал [ДІ], 0.2-0.4%), серед жінок із безпліддям – 1.1% (95% ДІ, 0.6-2.0%), серед жінок із спонтанним абортom – 2.1% (95% ДІ, 1.4-3.0%), а серед жінок із безпліддям і повторним спонтанним абортom – 4.7% (95% ДІ, 2.9-7.6%). Дворога матка є однією з аномальних варіантів розвитку матки, що формується через порушення фузії парамезонефральних каналів, і може бути у

трьох анатомічних варіантах: з повною перегородкою, з неповною перегородкою та сідлоподібною. За наявності такої патології збільшується ризик передчасного відшарування, передчасних пологів, кровотеч, безпліддя. Хвора 52 років звернулася із метою профілактичного огляду. У анамнезі повторні спонтанні аборти, кесарів розтин п'ятнадцятирічної давнини та дворога матка. Трансвагінальне дослідження органів малого тазу хворої показало, що матка 62×56×78 мм, з чіткими, рівними контурами. З нижньої третини порожнини має роздвоєне серединне ехо із формуванням двох порожнин. Тіла матки відділені одна від одної до серединної третини. Гіперплазії ендометрію виявлено не було, шийка матки не збільшена – 45×32 мм. У ділянці перешийка виявляється втягування з гіперехогенними фокусами, що є ділянкою рубця після кесаревого розтину. Розміри яєчників: правий - 49×28 мм, містить однокамерне утворення із розміром 21 мм; лівий - 28×20 мм, без ознак фолікулогенеза. Патологічних утворень маткових труб і ознак дистальної оклюзії виявлено не було. За результатами обстеження було діагностовано аномалію розвитку матки – дворогу матку, а також ознаки вогнищевої форми аденоміозу та ретенційне утворення правого яєчника.

Висновки. Даний клінічний випадок вказує на те, що із рідкісною вродженою патологією – дворогою маткою, є ймовірність перебігу нормальної вагітності включно за відсутності хірургічного лікування, а також на те, що правильна та рання діагностика може обумовити коректну консультацію у разі планування вагітності чи хірургічного лікування патології.

АНАЛІЗ ДІАГНОСТИЧНОЇ ТОЧНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ТАПБ ТА ІНТРАОПЕРАЦІЙНОГО ЦИТОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ВУЗЛОВИХ УТВОРЕННЯХ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ

**Полясний В'ячеслав Олексійович,
Ковалевська Людмила Андріївна**

доктор медичних наук, професор

Машуков Артем Олексійович

доктор медичних наук, доцент

Воронцова Яна Юр'ївна

Лікар-інтерн оториноларинголог

Одеський обласний онкологічний диспансер

Одеса, Україна

Введення. Необхідність вивчення цього питання полягає в тому, щоб прийняти рішення про вибір тактики лікування пацієнтів з вузловими утвореннями щитоподібної залози. На сьогоднішній день для вибору стратегії та тактики подальшого лікування ТАПБ доповнюється терміновим інтраопераційним цитологічним дослідженням. Враховуючи те, що на даному етапі вже вибрано стратегію хірургічного лікування, метою методу є своєчасне виявлення злоякісної природи вузла, щоб по можливості уникнути повторної операції [1, с. 14-19].

Ціль роботи. Вивчення діагностичної точності цих методів і порівняльна оцінка отриманих даних. Вирішення питання доцільності застосування цих методів, виходячи з отриманих результатів.

Матеріали та методи. Передопераційна ТАПБ з цитологічним дослідженням пунктату та інтраопераційного цитологічного дослідження нативних мазків хірургічного матеріалу (що є більш доступним, ніж термінове інтраопераційне гістологічне обстеження). Класифікація результатів обстеження проводилася за системою Bethesda [2], [3, 1341-1346].

Об'єкт дослідження: вибірка з 30 пацієнтів. З них жінки – 26 (86,7%); чоловіки - 4 (13,3%); Середній вік на момент встановлення діагнозу становив 50 ± 14 років.

Результати та обговорення. При порівняльному аналізі результатів цитологічного дослідження передопераційної ТАПБ і патогістологічного дослідження хірургічного матеріалу було виявлено, що результати обстеження збігаються в 20 випадках з 29. Загальний відсоток збігів результатів, що є діагностичною точністю обстеження [4, с. 3-4], становить 69%.

Чутливість (істинно позитивна порція) цього методу дослідження становила 30,8%. Специфічність (істинно негативна порція) дослідження становила 100%.

При цьому кількість випадків збігів між результатами інтраопераційного цитологічного дослідження і патогістологічного дослідження хірургічного матеріалу, що показує діагностичну точність методу, склала 27 з 29 (93,1%). Розрахунки показали, що чутливість склала 83,3%, що підкреслює важливість методу для виявлення істинно позитивної порції. Це важливо для вибору подальшої хірургічної тактики при виявленні злоякісної патології. Специфічність інтраопераційного цитологічного дослідження становить 100%.

При використанні обох методів не було виявлено жодних хибно позитивних результатів.

Різниця в показниках чутливості методів склала 52,5% на користь інтраопераційного цитологічного дослідження. Важливо відзначити, що обидва методи показали найбільшу чутливість при діагностиці саме карцином папілярного типу, що збігається з даними літератури [5, 109-127].

Показники специфічності виявилися рівними і склали 100%, що підкреслює специфічність методів.

При порівнянні наведених вище результатів діагностична точність інтраопераційного цитологічного дослідження на 24,1% перевищує діагностичну точність ТАПБ.

За результатами порівняльного аналізу методів можна сказати, що передопераційне цитологічне дослідження не повинно виключати інтраопераційне цитологічне дослідження нативних мазків препарату, що може підвищити діагностичну точність. Це відіграє важливу роль у виборі подальшої тактики лікування. Твердження особливо актуальне, враховуючи, що інтраопераційний метод збільшує шанси на істинно позитивні результати. Завдяки цьому при злоякісній пухлині можна проводити хірургічне лікування в радикальному обсязі за один етап. Це дозволяє знизити відсоток повторної операції (остаточна тиреоїдектомія).

Висновки. 1. Результати ТАБП збігаються з результатами патогістологічного дослідження у 69% випадків, що дозволяє рекомендувати цю процедуру для первинної верифікації діагнозу на амбулаторному етапі.

2. Результати інтраопераційної цитології відрізняються від результатів ТАБП у 28.6% випадків, що дозволяє рекомендувати її як доступний метод уточнення діагнозу.

3. ТАБП – проста та безпечна методика, обсяг одержуваного матеріалу при якому дозволяє скласти чіткий алгоритм подальших дій відповідно до світових стандартів.

4. Різниця чутливості становить 52.5% на користь інтраопераційного методу, наголошуючи на його важливості для вироблення алгоритму подальшої хірургічної тактики під час втручання.

Важливо підкреслити, що методи не є взаємовиключними, а лише доповнюють один одного, що в поєднанні з обстеженням різного роду допомагає хірургу прийняти правильне рішення в короткі терміни

Література

1. Ветшев П.С., Кузнецов Н.С., Чилінгаріді К.Є., Ванушко В.Є., Озеров С.К., Габайдзе Д.І. Оптимальний діагностичний комплекс при хірургічному лікуванні вузлового еутиреоїдного зоба. Проблеми ендокринології. 1998;44(2):14-19. (На Русі.)

2. Система Bethesda для звітності цитопатології щитовидної залози 2017;
3. Cibas E.S., Ali S.Z.: Система Bethesda для звітності цитопатології щитовидної залози. щитовидна залоза 2017; 27: 1341–1346;
4. Г. Г. Кармазановський. Оцінка значення методу діагностики ("Чутливість" "Специфічність" і "Загальна точність"); 3-4.
5. Качко В.А., Семкіна Г.В., Платонова Н.М., Ванушко В.Є., Абросімов А.Ю. Діагностика новоутворень щитовидної залози: сучасний стан на 2018 рік.

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ВІТРЯНОЇ ВІСПИ

Рудан Іванна Василівна

Асистент кафедри Інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинський державний медичний університет

Загородня Катерина Анатоліївна

Тимошук Анна Василівна

Студенти,

Буковинський державний медичний університет,
Чернівці, Україна

Актуальність. Вітряна віспа — це гостре інфекційне захворювання, яке викликається вірусом *Varicella-Zoster*. Кожного року в світі реєструється 80—90 млн нових випадків вітряної віспи, в Україні — понад 150 тис. випадків захворювання, найчастіше хворіють діти. Інфекція виникає у 80 % неімунних осіб, з упровадженням універсальної імунізації в розвинутих країнах частота вітряної віспи знизилась на 74—90 %.

Мета і завдання. Проаналізувати літературні дані про особливості клінічного перебігу вітряної віспи на сучасному етапі

Матеріали і методи. Проведено огляд сучасної літератури про особливості клініки вітряної віспи

Результати. Захворювання викликає вірус вітряної віспи та оперізувального герпесу (*Varicella-zoster virus, VZV*). Механізм передачі збудника — повітряно-краплинний або вертикальне зараження збудником дитини від матері. Джерелом захворювання є хвора людина, яка стає контагіозною для інших в останні 10 днів інкубаційного періоду та перші 5-7 днів після появи висипки. Найчастіше спалахи виникають в осінньо-зимовий період, особливо часто хворіють діти від 1-4 років.

Клініка: інкубаційний період триває від 11 до 21 дня, частіше близько 14 днів. Захворювання розпочинається із симптомів загальної слабкості, головного болю, втрати апетиту, підвищення температури. Після цього хворі замічають у себе появу поліморфної висипки на обличчі, волосистій частині голови, тулубі

та кінцівках яка супроводжується сильним свербінням. Спочатку висипка плямиста та дрібно-папульозна , через деякий час перетворюється на везикули, які мають круглу або овальну форму, їхня стінка напружена, блискуча, вміст прозорий. Навколо везикулиє вузька смужка гіперемії. Через 2–3 дні з'являються пустули, які підсихають до кірочок через наступні 3–4 дні. Після відпадання кірочок залишаються тимчасові дрібні рубці та пігментація, які минають безслідно у неускладнених випадках.

Профілактика:

Специфічна профілактика - Вакцинація — основний метод профілактики.

Щеплення проти вітряної віспи можливо проводити дітям та дорослим, за власні коти, вакциною «Варилрикс», що зареєстрована в Україні. Вакцина містить живий атенуйований вірус вітряної віспи, штам Ока. Для ефективного захисту дітей від вітряної віспи рекомендують вводити 2 дози вакцини. Ефективність імунізації двома дозами вакцини становить 80—85 %

Висновок: Отже, важливо детально оцінювати клінічну картину та призначати специфічні методи діагностики та лікування .Основною метою зниження захворюваності ,це використання специфічної профілактики - щеплення вакциною «Варилрикс», що зареєстрована в Україні, вона рекомендована для тих, хто входить у групу ризику, а також жінкам, які планують вагітність та раніше не хворіли на вітряну віспу, оскільки вірус здатний проникнути через плаценту до плоду та викликати негативні наслідки.

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ ШИГЕЛЬОЗУ

Рудан Іванна Василівна

Асистент кафедри Інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинський державний медичний університет

**Охота Анна Володимирівна,
Садовий Костянтин Костянтинович**

Студенти,
Буковинський державний медичний університет,
Чернівці, Україна

Актуальність. Шигельоз – це гостре інфекційне захворювання травного тракту що займає одне з основних серед кишкових захворювань. Необхідно зважати на те що кожного року від цього недугу страждає понад 165 мільйонів осіб по всьому світі, що становить близько 70% від усіх гострих кишкових інфекцій, а смертність сягає 1 млн осіб. Найбільша поширеність даного захворювання на територіях Азії, Африки та південної Америки. І навіть якщо за останні роки статистика захворюваності по Україні значно знизилась, все одно треба зважати, що це результат постійної роботи та достатнього інформування громадян і спеціалістів, це додатково підкреслює важливість і результативність актуалізації та популяризації інформації.

Мета і завдання. Проаналізувати літературні джерела щодо цієї нозології та актуальні дані про клінічний перебіг захворювання.

Матеріали і методи. Аналіз сучасної літератури різних джерел та сучасної інформації про особливості клінічного перебігу шигельозу.

Результати. Розрізняють чотири стадії перебігу захворювання: початкова, розпалу, згасання проявів та наслідків хвороби.

Гостра форма має швидкий перебіг – до трьох місяців. На тлі правильного лікування гострі явища значно зменшуються за 2-3 доби, а в разі середньої тяжкості перебігу — на 4-5 добу. Клінічне одужання настає наприкінці 2-го тижня.

На початку хворих турбують симптоми: загальної інтоксикації з подальшими ознаками ураження травного тракту, головного болю, запаморочення, часто порушення зі сторони серцево-судинної системи, тремор рук та повік, пригнічення психіки та порушення дермографізму. Хворі зазначають підвищення температури до 38-40 °С, що утримується на протязі від декількох годин до 5 діб, а потім швидко знижується. Потовиділення та озноб зазвичай спостерігається лиш на початку і зникають далі при умові наявності підвищеної температури. Інколи температура взагалі не підвищується. Хворі скаржаться на посилену перистальтику, бурчання в животі що продовжуються незначним болем та імперативними позивами до дефекації, частіше колітичним синдромом більше в лівій здухвинній ділянці. Несправжні позиви спричинені запальними змінами в ампулярній частині прямої кишки. Вже пізніше приєднується пронос з тенезмами та відчуттям неповного звільнення кишечника на фоні частих проносів. При пальпації виявляється спазмований, болісний товстий кишечник особливо сигмоподібний відділ. Пальпація часто провокує позиви до дефекації, що спричинено посиленням спазму. Випорожнення на початку слизисті з домішками неперетравленої їжі, що далі стають скупими слизистими з домішками свіжої крові, а пізніше й гною. Через нерівномірне спазмування кишечника, частина вмісту затримується в верхніх відділах спричиняючи спазматичні запори та так званий «реактивний плювок» (безкаловий вміст, утворений запальним ексудатом).

Але незважаючи на велику кількість позивів до дефекації (20 – 30 на добу) – витрати рідини досягають зазвичай до 1 л, це означає, що зневоднення не виявляється при типовій формі перебігу. Також при огляді хворого відмічається блідість та сухість шкіри, інколи гіперемія шкірних покривів верхньої частини тіла. Слизова ротоглотки суха з білим нальотом на язиці. Шкіра холодна на дотик. Пульс прискорений, АТ знижений, тони серця ослаблені, може спостерігатись систолічний шум в точці проєкції верхівки серця. Інколи у хворих виникають дизуричні явища, можуть виявлятися як

більше мимовільне сечовиділення під час несправжніх позивів чи тенезмів, рідше затримка сечовиділення.

Також необхідно мати на увазі, що різні збудники мають свої певні особливості. Так шигельоз Зонне характеризується гастроентероколітичною та гастроентеритичною формами, а шигельоз Флекснера частіше викликає середньо-тяжкі та тяжкі варіанти клінічного перебігу.

Висновок. Правильна освіта та обізнаність людей щодо правил загальної гігієни та небезпек зараження інфекційними захворюваннями травного тракту постійно зменшує показники захворюваності на території України. Але актуалізація таких проблем необхідна для підтримання постійного рівня знань громадян та фахівців. Бо навіть в такій ситуації ще виявляються поодинокі летальні випадки захворювання, та збільшена частота виникнення несприятливих наслідків у вигляді декомпенсованого дисбактеріозу або постшигельозного коліту. Слід і не забувати про те, що велика кількість людей щорічно перетинає кордон в обох напрямках, в тому числі відвідуючи регіони з загрозливою розповсюдженістю захворювання. Наша увага і знання – запорука безпечнішого життя та кращого майбутнього.

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІМОВІРНІСНОГО ПЕРЕДБАЧЕННЯ ТА
ЕФЕКТИВНОЇ ПРОГНОСТИЧНОЇ ОЦІНКИ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ І ПСИХІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ
СУЧАСНИХ УЧНІВ**

Сергета Ігор Володимирович,

д.мед.н., професор,
завідувач кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

Панчук Олександр Юхимович,

д.мед.н., доцент,
доцент кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

Мостова Ольга Петрівна,

д.мед.н., професор,
професор кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

Браткова Ольга Юріївна,

к.мед.н., доцент,
доцент кафедри загальної гігієни та екології,
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

Вступ./Introduction. Запровадження системного підходу до процесів прогнозування здоров'я сучасних учнів шкільного віку передбачає цілісне, проте поетапне, вирішення проблем, що обумовлюють урахування показників функціональних можливостей та адаптаційних ресурсів організму, особливостей середовища постійного перебування дівчат і юнаків, котрі навчаються, та забезпечують вибір найбільш доцільних методів і засобів прогнозування, а також раціональне групування носіїв інформації, передбачають здійснення багатофакторної статистичної обробки даних, надійної практичної інтерпретації отриманих результатів та, перевірку адекватності прогнозування тощо [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Мета роботи./Aim. Метою наукової роботи було розроблення концептуальних основ імовірнісного передбачення та ефективної

прогностичної оцінки особливостей психофізіологічної і психічної адаптації сучасних учнів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження проводились на базі цілого ряду закладів середньої освіти м. Вінниця із використанням гігієнічних, медико-соціологічних, психофізіологічних, психодіагностичних, епідеміологічних та статистичних методів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проведення прогностичної оцінки особливостей адаптаційного процесу дозволяє визначити основні тенденції формування та розвитку організму дітей і підлітків, виявити провідні соціальні, фізіологічні, гігієнічні та екологічні фактори, що можуть справляти негативний вплив на його стан, оцінити внесок кожного з них у процеси порушення регуляторних механізмів, провести розроблення комплексів профілактичних заходів щодо збереження здоров'я, які впроваджуватимуться. Слід відзначити і той факт, що найважливішим компонентом запровадження системного підходу до процесу імовірного передбачення та прогнозування особливостей перебігу психофізіологічної і психічної адаптації потрібно вважати забезпечення багатофакторної статистичної обробки даних та надійної практичної інтерпретації отриманих результатів, на підставі використання процедур кореляційного, кластерного, регресійного і факторного аналізу.

Підхід до прогностичної оцінки особливостей психофізіологічної та психічної адаптації учнів шкільного віку, що був запропонований, надавав можливість виявити під час проведених досліджень цілий ряд вельми важливих закономірностей їх перебігу. Так, за результатами кореляційного аналізу показників слід було визначити наявність тісних і стабільних взаємозв'язків провідних характеристик успішності перебігу процесів психофізіологічної і психічної адаптації та особливостей умов перебування дівчат і юнаків, показників рівня навчально-значущої адаптації та стану здоров'я, особливостей функціонального стану організму та особливостей особистості. Застосування процедур кластерного аналізу дозволяло визначити пріоритетні напрямки

використання засобів психофізіологічного впливу на організм та психогігієнічної корекції особливостей особистості дівчат і юнаків. На підставі здійснення покрокового регресійного аналізу мають бути розроблені статистичні моделі, що дозволяють передбачити особливості взаємозв'язку прогностично-значущих корелят навчальної успішності та стану здоров'я з цілим рядом досліджуваних ознак, які відображують особливості психофізіологічної і психічної адаптації, здійснити їх ґрунтовну прогностичну оцінку тощо. Завдяки використанню процедур факторного аналізу встановлюються індивідуально-значущі фактори ризику розвитку імовірних відхилень від природного перебігу процесів соціального і навчально-значущого становлення учнів.

Висновки./Conclusions. Отже, в ході проведених досліджень визначений та науково-обґрунтований концептуальний підхід до імовірнісного передбаченні та прогностичної оцінки особливостей перебігу психофізіологічної і психічної адаптації учнів шкільного віку, в центрі якого перебуває застосування сучасних процедур кореляційного, кластерного, регресійного та факторного аналізу. Використання розробленого підходу до прогнозування особливостей перебігу адаптаційних процесів, котрі відбуваються в організмі в умовах впливу численних чинників довкілля, навчання у школі та соціальних умов життя, є надзвичайно доцільним та перспективним з позицій адекватного розв'язання актуальних проблем профілактичної медицини і, зокрема, гігієни дітей і підлітків, визначення ступеня ефективності запровадження оздоровчих, корекційних та психогігієнічних заходів, які розроблені, тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 184 с.

2. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. – 208 с.

3. Полька Н. С. Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень) / Н. С. Полька, І. В. Сергета // Журнал НАМН України. – 2012. – т. 18, № 2. – С. 223-236.

4. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 184 с.

5. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 348 с.

6. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. – 272 с.

ГЕНЕТИЧНІ ПРЕДИКТОРИ ОЖИРІННЯ У ХВОРИХ НА АРТЕРІАЛЬНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ

Сидорчук Андрій Русланович

Аспірант

Медичний інститут, Сумський державний університет,
Україна

Вступ. Есенційна артеріальна гіпертензія (ЕАГ) посідає перше місце за внеском у смертність від серцево-судинних захворювань (ССЗ) (4,3 млн/людей/рік) та формує основу для уражень органів-мішеней, збільшує ризик метаболічних розладів та їх ускладнень. Частота дисметаболічних станів за ЕАГ зростає відповідно до кількості супутніх факторів ризику. За даними ННЦ "Інститут кардіології ім. М.Д. Стражеска НАМН України" в українській популяції у 46% осіб з підвищенням АТ виявляють ожиріння (ОЖ), у 67% - гіперхолестеролемію, у кожного четвертого – низький вміст холестерину ліпопротеїдів високої щільності, майже у кожного п'ятого – гіпертригліцеридемію; 23% хворих на ЕАГ курять, 83% – надмірно вживають алкогольні напої, 48% – ведуть малорухомий спосіб життя. Найбільш несприятливим поєднанням двох чинників ризику для чоловіків є комбінація ЕАГ і куріння та ЕАГ і ОЖ, для жінок – ЕАГ і дисліпідемія та ЕАГ і ОЖ.

Мета роботи. Проаналізувати поліморфізм генів ендотеліальної оксиду азоту синтази *NOS3* (rs2070744) та гуанін-зв'язувального протеїну бета *GNB3* (rs5443), як потенційних предикторів ОЖ у хворих на ЕАГ.

Матеріали і методи. У дослідженні прийняло участь 100 хворих на ЕАГ із ураженням органів-мішеней, без ускладнень (2 стадія, 1-3 ступенів підйому артеріального тиску (АТ), від середнього до дуже високого серцево-судинного ризику) і 48 практично здорових групи контролю, яким виконали комплекс клінічно-лабораторних обстежень. Ожиріння визначали за збільшенням індексу маси тіла (ІМТ) ≥ 30 кг/м², за нормальний вважали ІМТ $\leq 24,9$ кг/м², за

підвищений ІМТ 25-29,9 кг/м². Гени *NOS3* (rs2070744) і *GNB3* (rs5443) вивчали методом ПЛР аналізу в режимі реального часу.

Результати. Відносна частота осіб із нормальною та підвищеною масою тіла у гомозит за основним *T*-алелем та мутаційним *C*-алелем (*TC*-, *CC*-генотипи) гена *NOS3* (rs2070744) групи контролю переважала над такими у хворих на ЕАГ на 18,05% ($\chi^2=5,38$; $p=0,02$) і 19,44% ($\chi^2=4,48$; $p=0,028$) відповідно. Натомість, серед хворих носіїв *C*-алеля гена *NOS3* (rs2070744) домінували особи з ОЖ на 31,94% ($\chi^2=13,58$; $p<0,001$).

Аналіз ІМТ з урахуванням поліморфізму гена *GNB3* (rs5443) засвідчив, що серед осіб контрольної групи носіїв *CC*-генотипу частіше зустрічались такі з нормальним ІМТ ($\leq 24,9$ кг/м²), ніж серед хворих – на 12,5% ($\chi^2=4,60$; $p=0,023$). Аналогічно серед практично здорових осіб із *T*-алелем гена *GNB3* відносно частіше реєстрували таких без ОЖ (ІМТ $<30,0$ кг/м²) – на 34,73% ($\chi^2=15,63$; $p<0,001$), переважно за рахунок осіб із надмірною масою тіла (ІМТ=25,0-29,9 кг/м²) – на 29,16% ($\chi^2=12,07$; $p<0,001$). Натомість ОЖ у носіїв мутаційного *T*-алеля гена *GNB3* спостерігали тільки у хворих за відсутності такого у здорових (30,56% vs 0).

Епідеміологічний аналіз засвідчив, що ризик ОЖ зростає у хворих на ЕАГ носіїв *C*-алеля гена *NOS3* (786*T*>*C*, rs2070744) майже у 6 разів [OR=5,60; OR 95%CI:2,11-14,82; $p<0,001$] за низьких шансів на ІМТ <30 кг/м² [OR=0,42; OR 95%CI: 0,20-0,92; $p=0,023$]. При цьому ймовірність нормальної та підвищеної маси тіла навпаки зростає у носіїв *TT*-генотипу гена *NOS3* майже у 3 рази [OR=2,77; OR95%CI:1,15-6,68; $p=0,019$].

При аналізі гена *GNB3* (825*C*>*T*) виявили, що у пацієнтів із *T*-алелем гена *GNB3* ризик ОЖ зростає у понад 10 разів [OR=10,12; OR 95%CI: 2,25-45,44; $p<0,001$] за низької ймовірності відсутності опасистості за ІМТ <30 кг/м² [OR=0,20-0,24; OR 95%CI: 0,09-0,55; $p<0,001$]. Тоді як у власників *CC*-генотипу гена *GNB3* шанси на нормальну масу тіла зростають майже у 5 разів [OR=4,60; OR 95%CI:1,15-18,34; $p=0,023$].

Висновки. Мутаційні *C*-алель гена *NOS3* (786*T*>*C*, rs2070744) та *T*-алель гена *GNB3* підвищують ризик ОЖ у хворих на ЕАГ майже у 6 і 10 разів відповідно.

ГОСТРА ЗАПАЛЬНА ДЕМІЄЛІНІЗУЮЧА ПОЛІНЕЙРОПАТІЯ

Стрелкова Марина Ігорівна

д. філософії, асистент

Федоренко Ольга Валентинівна

Студент

Харківський Національний Медичний Університет

м. Харків, Україна

Вступ. Синдром Гійєна-Барре розглядається як набута імунно опосередкована нейропатія, що розвивається внаслідок аберантної імунної реакції на попередню імуноактивуючу подію (наприклад: перенесення інфекційної хвороби), внаслідок відбувається ураження волокон рухових та чутливих нейронів. Цей синдром вперше був відкритий в 1859 році. Класичними проявами хвороби вважаються прогресуючий (висхідний) параліч м'язів кінцівок та дихальної мускулатури, що супроводжується розладами чутливості за полінейропатичним типом, спонтанним больовим синдромом та парестезіями. Його своєчасна діагностика та лікування – є актуальним завданням для сучасних лікарів, адже на 2021 рік його захворюваність становить 1-1,9 випадки на 100 тисяч населення.

Мета роботи. Аналіз клініко-анамнестичних даних патології у дитини з гострою запальною демієлінізуючою полінейропатією.

Матеріали та методи: Для демонстрації рідкісної патології наводимо власний клінічний випадок. Пацієнт К., 12 років поступив зі скаргами на слабкість, оніміння у нижніх кінцівках, порушення ходи по типу «качина», зниження чутливості. Зі слів батьків, приблизно місяць тому хлопчик переніс лімфаденіт з підвищенням температури до 40°C. Було звернення до сімейного та проведення лікування, але після покращення самопочуття хлопчик лікаря став відчувати біль у литкових м'язах, слабкість у ногах, яка зростала протягом трьох днів, після чого він став «падати на кожному кроці».

При огляді лікаря відзначається тяжкий стан за рахунок неврологічної симптоматики, шаткість у позі Ромберга, зниження рефлексів в нижніх кінцівках, сили та тону м'язів, порушення координації рухів та чутливості.

За даними інструментальних методів дослідження: при електроенцефалографії виявлено нестійко модульований зі згладженими зональними відмінностями альфа-ритм, чітко виражена депресія альфа-ритму при спробі відкрити очі та стволова дисфункція. При електроміографії спостерігалася моторна поліневропатія нижніх кінцівок за змішаним типом.

Результати та обговорення. Враховуючи перебіг захворювання, результати клінічного обстеження та інструментальних досліджень був встановлений діагноз – гостра запальна демієлінізуюча полінейропатія. Зважаючи на цей синдром, було призначено Біовен - моно 5% та глюкокортикостероїди. Після лікування стан пацієнта покращився, залишається ходіння за типом «качине», спостерігається шаткість, але динаміка позитивна.

Висновок. Гостра запальна демієлінізуюча полінейропатія одне з небагатьох захворювань, серед тяжких уражень нервової системи, яке при своєчасній діагностиці та лікуванні дозволяє знизити ризик тяжких ускладнень та отримати повне відновлення пацієнта.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ МЕДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Фабрика Роберт Романович,

старший викладач кафедри медицини катастроф та військової медицини
Івано-Франківський національний медичний університет,
м. Івано-Франківськ, Україна

Фабрика Іванна-Романа Миколаївна,

асистент кафедри неврології та нейрохірургії
Івано-Франківський національний медичний університет,
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. У зв'язку з оптимізацією освітнього процесу питання про дистанційну форму навчання перед науково-педагогічними колективами повстало давно. Підставою для цього було Положення про дистанційне навчання (наказ, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. за № 703/23235, від 25.04.2013 р. № 466 зі змінами від 14.07.2015 р., наказ № 761) [1]. Ще у 2017 році прикладом впровадження масових відкритих онлайн-курсів у систему вищої медичної освіти були колеги із Запорізького державного медичного університету (О. Г. Куц, В. М. Омелянчик, Г. І. Бессараб та інші: дистанційне навчання в системі медичної освіти – перший досвід кафедри нормальної фізіології ЗДМУ, 2017р.)[2].

Однак, зважаючи на поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), спричиненої SARS-CoV-2, запровадження Кабінетом Міністрів України 16 березня 2020 р. (наказ МОН України від 16.03.2020р. №406) карантину й заходів для боротьби з епідемією, гостро постало питання організації освітнього процесу в університеті в період пандемії. Основним виходом, щоб не порушувати право громадян на здобуття освіти закріплено Конституцією держави (Ст.53 Конституція України), було рішення про переведення освітнього процесу на дистанційну форму навчання.

Метою роботи є специфіка застосування технологій дистанційного навчання при викладанні медичних дисциплін, у тому числі в умовах карантинних обмежень.

Вчена рада Івано-Франківського національного медичного університету затвердила нормативні документи, які регулюють освітню діяльність університету в період запровадження карантинних заходів. Так, організація освітнього процесу в університеті відбувається відповідно до Положення про дистанційне навчання у Івано-Франківському національному медичному університеті імені [3]. Згідно з Положенням, існують певні особливості організації освітнього процесу за дистанційною формою навчання:

1. Освітній процес за дистанційною формою навчання здійснюється у таких формах: самостійна робота; навчальні заняття; практична підготовка; контрольні заходи.

2. Основними видами навчальних занять за дистанційною формою навчання є: лекція, семінар, практичні заняття, консультації, відпрацювання пропущених занять тощо.

3. Лекція, консультація, семінар проводяться зі студентами (слухачами) дистанційно у синхронному або асинхронному режимі відповідно до навчального плану.

4. Отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять, що проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації у синхронному або асинхронному режимі.

5. Практичне заняття, яке передбачає виконання практичних (контрольних) робіт, відбувається дистанційно в асинхронному режимі. Окремі практичні завдання можуть виконуватись у синхронному режимі, що визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

6. Окремі практичні заняття проводяться викладачами у спеціально обладнаних навчально-практичних центрах, залах з використанням відповідних віртуальних тренажерів і симуляторів.

7. До інших видів навчальних занять при здійсненні освітнього процесу можуть відноситись ділові ігри, виконання проєктів у групах тощо. Ці види навчальних занять можуть проводитись у синхронному або асинхронному режимі, що визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

8. Контрольні заходи з навчальної дисципліни при застосуванні дистанційної форми навчання включають: проміжний, підсумковий модульний контроль та інші визначені ІФНМУ контролі знань, умінь та навичок, набутих студентом, слухачем у процесі навчання. Усі контрольні заходи можуть здійснюватись відповідно до рішення ІФНМУ дистанційно з використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема відеоконференц-зв'язку за умови забезпечення аутентифікації здобувача освіти.

Тому, у зв'язку зі стрімким поширенням COVID-19, довелося організувати якісне онлайн-навчання за короткий проміжок часу, мотивувати до навчання і бути готовим до різних технологічних проблем. Крім того, існує декілька організаційно-методичних та організаційно технічних моделей дистанційного навчання. Практичні заняття проводяться в форматі онлайн-конференції в програмі Microsoft Teams (попередньо створюються Класи для кожної підгрупи та події в програмі — в календарі відповідно до розкладу, запрошуються студенти). Microsoft Teams — центр для командної роботи в Office 365, який є більш спрощеним варіантом систем управління навчанням, проте дає змогу навчальній групі комунікувати та обмінюватися файлами. Програма зручна, оскільки об'єднує все в спільному робочому середовищі, яке містить чат для обговорень, файлообмінник та корпоративні програми. Для кожної теми є перелік тестів, які студенти проходять в системі відповідно до календарно-тематичному плану, отримують результат, який викладач конвертує в бали, за критеріями оцінювання. Під час онлайн-заняття викладач опитує тему, корегує відповідь, пояснює моменти, що були незрозумілі,

використовуюючи попередньо завантажені матеріали — презентації, відео, фото, що допомагає засвоїти матеріал. Для майбутніх лікарів надзвичайно важливими є практична підготовка, робота з реальними пацієнтами, відпрацювання мануальних та комунікативних навичок, тому під час дистанційного викладання вирішуються ситуаційні задачі та розбираються алгоритми виконання практичних навичок, з метою максимального наближення студентів до практики [4].

В свою чергу, дистанційна форма навчання має ряд переваг та недоліків. За даними П. М. Григоришина зі співавторами, Г. Я. Дівнич [2,5,6], перевагами дистанційного навчання є:

1. Модульність – в основу програми дистанційного навчання покладено модульний принцип.

2. Гнучкість – студент може вчитися згідно зі своїм темпом, особистими можливостями і потребами.

3. Нова роль викладача – координування навчального процесу, корегування курсу, консультивання та складання індивідуального навчального плану.

4. Використання в процесі навчання сучасних технологій, паралельне освоєння практичних навичок, які стануть у нагоді в майбутній професії.

5. Самостійне планування часу і розкладу занять, а також перелік навчальних дисциплін, що вивчаються.

6. Створення комфортних умов навчання, що сприяє його продуктивності.

7. Самоконтроль набутих знань, саморозвиток, моралізація, творчість.

8. Отримання освіти людьми з обмеженими фізичними можливостями.

Основні недоліки дистанційного навчання:

1. Відсутність спілкування між викладачем і студентом мінімізує можливість індивідуальної передачі знань, а також відсутність спілкування із колегами-студентами, що виключає можливість обговорення набутих знань і проведення дискусій та диспутів.

2. Відсутність особистої мотивації вчитися самостійно, без постійного контролю викладача.

3. Неможливість негайного виявлення незрозумілих питань, що виникають під час засвоєння певних тем.

4. Використання власного комп'ютерного забезпечення не виключає ситуацій, коли студент переключається на «цікавіші» за навчання розваги (ігри, чати, соціальні мережі тощо), оскільки у студентів, що навчаються, не завжди є самодисципліна, свідомість і самостійність, які необхідні при дистанційному навчанні.

5. Відсутність практичних занять.

З огляду на те, що у майбутнього лікаря повинен бути сформований алгоритм постійної, безперервної самоосвіти, це вимагає розвитку у студентів потреб у навчанні, здобутті нових знань, оволодінні новими практичними навичками. Самостійною пошуковою роботою студенти займаються при роботі з навчально-методичною та довідковою літературою. Це досить складний, послідовний процес, який вимагає постійного самоконтролю, систематизації отриманих знань, вміння узагальнювати та мислити в цілому. При впровадженні нових, сучасних методів навчання в освітній процес головними критеріями є доступність та інформативність. При цьому не слід забувати основні цілі заняття, прагнути виконувати основні задачі відповідно до поставленої мети, керуючись доступними в дистанційній освіті методами навчання, які будуть спрямовані на реалізацію принципу активного навчання [2].

Існує кілька точок зору з питання готовності чинного законодавства до переходу на нові освітні технології в державному масштабі. Найбільш часто виникають суперечки навколо того, чи є дистанційне навчання новою формою навчання або технологією навчання у вже існуючих формах, хто відповідає за організацію діяльності та формування системи дистанційного навчання в освітньому закладі та регіоні, як рахувати навантаження викладачів і студентів приданому типі навчання, з яких параметрів розраховується ставка учасників

дистанційного навчання, як захищаються майнові та авторські права учасників онлайн-конференцій тощо. Питання стандартизації та нормативного регулювання дистанційного навчання повинні враховувати міжнародний досвід і практику [2].

Результати і обговорення. Саме дистанційне навчання є важливим допоміжним елементом у глобальному освітньому просторі та виступає ефективним доповненням традиційних форм освіти, засобом часткового вирішення її нагальних проблем, особливо в період пандемії. Технології дистанційного навчання є могутнім засобом пізнання.

Висновки. Дистанційне навчання — це цілеспрямований процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, які дають змогу проводити навчання на відстані, що актуально в умовах пандемії COVID-19. Вимушений перехід на дистанційне навчання сприяв активізації використання нових інформаційних технологій, переосмислення ролі викладача, дав зрозуміти, що навіть після його згортання елементи дистанційної освіти будуть активно використовуватися в посткарантинному освітньому процесі. В подальшому змішана форма навчання з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій допоможе студентам реалізовувати власні освітні цілі.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Список літератури

1. Кравченко О. І. (2012). Управління розвитком дистанційного навчання у педагогічному університеті : дис. ...кандидата педагогічних наук: 13.00.06. Луганськ : Луганський національний університет імені Т. Шевченка, 254 с.
2. Куш О. Г., Омелянчик В. М., Бессараб Г. І. (2017). Дистанційне навчання в системі медичної освіти (перший досвід кафедри нормальної фізіології ЗДМУ). Медична освіта 4: С. 85-89.
3. Положення про дистанційне навчання в Івано-Франківському національному медичному університеті. (2020). Івано-Франківськ, 8 с.

4. Лісецька І. С. (2020). Дистанційна форма навчання студентів-медиків як виклик сьогодення. Сучасна педіатрія. Україна. 7(111): 81-86.
5. Дівнич Т. Я. (2015) Дистанційна форма навчання у вищому навчальному закладі як одна із технологій організації навчального процесу. Вісник проблем біології і медицини. Вип. 1т (117). С. 66–69. URL : http://nbuv.gov.ua/jpdf/Vpbm_2015_1_13.pdf.
6. Дащук А. М., Пустова Н. О. (2014) Дистанційна форма навчання на післядипломному етапі підготовки лікарів: реалії та перспективи Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, присвяченої 160-річчю з дня народження І. Я. Горбачевського (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф)НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку), Тернопіль, 15–16 травня 2014 р. Тернопіль : ТДМУ. Т. 2. С. 423-425.

ОЦІНКА КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ НЕГОСПІТАЛЬНОЇ ПНЕВМОНІЇ У ХВОРИХ НА ФОНІ КОМОРБІДНОЇ ПАТОЛОГІЇ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ

Шарашидзе Ангеліна Георгіївна,

Зайцев Микола Михайлович

студенти

Науковий керівник:

Гаврилов Анатолій Вікторович

доцент, кандидат медичних наук

Кафедра інфекційних хвороб

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Цукровий діабет (ЦД) є глобальною медичною проблемою людства 21 століття. За останні 3 десятиліття поширеність даної патології різко зросла у державах з будь-яким рівнем доходу і наразі згідно з даними ВООЗ становить 422 млн осіб у всьому світі [1]. ЦД є частим коморбідним станом серед хворих на інфекційні хвороби, у тому числі на негоспітальну пневмонію (НП), динаміка захворюваності якої, враховуючи обставини останніх 2 років, має виражену тенденцію до зросту. Цілком імовірно, що цукровий діабет може зумовлювати розвиток більш тяжкого перебігу НП і бути чітким маркером підвищеного ризику смертності від даної патології.

Мета роботи. Дослідити особливості клінічного перебігу негоспітальної пневмонії на фоні коморбідної патології з цукровим діабетом 2-го типу.

Матеріали та методи. У ході даного дослідження було проведено порівняння двох груп пацієнтів з НП. Перша група була контрольною та складалася з 10 хворих на НП, друга — з 10 хворих на НП у поєднанні з супутньою патологією — цукровим діабетом 2-го типу у стадії повної компенсації. Середній вік пацієнтів становив $63,8 \pm 9,5$ років. Тяжкість клінічного перебігу протягом перебування пацієнтів на стаціонарному лікуванні оцінювалась за наступними показниками: частота дихання (ЧД), частота

серцевих скорочень (ЧСС), рівень сатурації (SpO₂), концентрація С-реактивного білка (СРБ) у крові та розвиток ускладнень.

Результати. Аналізуючи показники першої досліджуваної групи були виявлені наступні результати: ЧД – 24-28 рух/хв; ЧСС – 96-102 уд/хв; SpO₂ – 81-95%; СРБ – 21-39 мг/л. Крім того, у 1 пацієнта (10%) розвинулось ускладнення з боку дихальної системи, а саме випітний плеврит.

Показники другої досліджуваної групи були наступними: ЧД – 29-35 рух/хв; ЧСС – 106 -123 уд/хв; SpO₂ – 72-90%; СРБ – 31-52 мг/л. Протягом перебігу захворювання виникли такі діабетогенні ускладнення і стани: декомпенсація вуглеводного обміну у вигляді гіпоглікемічної коми — 2 пацієнта (20%). Серед ускладнень з боку інших органів та систем відзначалися: фібринозний плеврит — 2 людини (20%), абсцес легені — 1 людина (10%) та бронхообструктивний синдром — 1 людина (10%).

Висновки. Аналізуючи отримані результати можна стверджувати, що негоспітальна пневмонія у хворих з цукровим діабетом 2-го типу характеризується більш тяжким перебігом та розвитком більш частих ускладнень як асоційованих з декомпенсацією вуглеводного обміну, так і з боку інших систем організму.

Використана література

1. WHO Diabetes. [Електронний ресурс]. 2021 рік. URL: https://www.who.int/health-topics/diabetes#tab=tab_1 (дата звернення: 16.11.2021).

ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ НАУКИ

АНАЛІЗ АКТИВНИХ ІНГРЕДІЄНТІВ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ ІЗ ВІДБІЛЮЮЧОЮ ДІЄЮ

Башура Олександр Геннадійович

д.фарм.н, професор

Кухтенко Галина Павлівна

к.фарм.н, доцент

Гачасва Гулнар Закір кизи

Пономарьова Лідія Олександрівна

студенти

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Нині в сучасному суспільстві превалюють високі естетичні стандарти до зовнішнього вигляду людини, особливо приділяють цьому увагу молоді особи. Тому зміни на шкірі у вигляді будь-яких проявів порушення пігментації, обумовлюють не менше занепокоєння, аніж прояви дерматозу, акне, що в 80% випадків призводить до формування невротичних розладів і змін поведінки.

За оцінками, приблизно 15% населення світу витрачає кошти на купівлю засобів відбілюючої дії. Світові галузеві аналітики прогнозують, що універсальний ринок освітлювачів для шкіри досягне 23 мільярдів доларів до 2022 року за рахунок нових ринків в Азії, зокрема Індії, Японії та Китаї. За оцінками, в 2017 році на відбілюючі креми для шкіри та засоби по догляду за шкірою було витрачено 432 млн. доларів США.

Молекулярний механізм цих засобів для освітлення шкіри полягає у зменшенні меланіну, який є основним джерелом кольору шкіри. Меланін головним чином відповідає за пігментацію шкіри людини, який виробляється з меланоцитів епідермісу в приблизному співвідношенні 1:36 з базальними кератиноцитами.

Синтезується меланін з амінокислоти тирозину в особливих органелах меланоцитів –меланосомах. Тирозин гідроксильється в дигідроксифенілаланін (ДОФА), ДОФА окислюється в ДОФА-хінон. Обидві реакції каталізуються тирозиназою, яка активується в присутності іонів міді і кисню. Актуальні методи лікування розладів гіперпігментації спрямовані на розрив ферментативних процесів виробництва пігменту в меланоцитах.

Мета дослідження. Провести аналіз даних літератури щодо активних інгредієнтів косметичних засобів із відбілюючим косметичним ефектом.

Методи дослідження. Методи інформаційного пошуку та систематизації матеріалу.

Основні результати. *Гідрохінон:* рецептурні засоби, що містять гідрохінон у концентрації 2–5 %, залишаються стандартною терапією для лікування мелази. Речовина блокує хімічну реакцію вироблення меланіну (пігменту). Крем із гідрохіноном наносять на ніч на уражені ділянки протягом трьох-чотирьох місяців. Косметологи зазвичай використовують гідрохінон у поєднанні з ретиноїдами (третиноїни), щоб покращити його проникнення в шкіру, та зі слабкими стероїдними засобами поверхневої дії, щоб зменшити подразнення. Близько 25% тих, хто користується цим поєднанням препаратів, відчують печіння та подразнення шкіри. Але це не є причиною для припинення лікування. Рекомендується поступово збільшувати дозу препаратів, доки шкіра це переносить. Засоби на основі гідрохінону не можна використовувати протягом тривалого часу, оскільки є ризик виникнення охронозу - постійного блакитно-сірого відтінку шкіри. Гідрохінон зазвичай вважається безпечною діючою речовиною для освітлення шкіри. У 2000 році Євросоюз заборонив продаж косметичних засобів для шкіри з гідрохіноном без рецепта, оскільки стало зрозуміло, що їх використовували на більш великих ділянках шкіри і довше, ніж це було безпечно. Придбати ці засоби слід лише за рецептом лікаря, але швидкий пошук в інтернеті показує, що їх можна купити онлайн.

Натуральні активні речовини. Койева кислота: це хімічна речовина, отримана з різних видів грибів. Його з давніх-давен використовують в Азії для освітлення шкіри. Необхідна концентрація 1-4%, щоб пігментні плями відреагували, і засоби слід використовувати двічі на день протягом двох місяців. Кислоту часто використовують у поєднанні з іншими речовинами, такими як арбутин, гліколева кислота, екстракт лакриці та вітамін С.

Глабридин (екстракт лакриці): головний інгредієнт екстракту лакриці, що діє, — це глабридин у концентрації 10–40 %. Він часто зустрічається в поєднанні з іншими речовинами, такими як арбутин, койева кислота, вітамін С і екстракт шовковиці.

Арбутин: цю речовину вилучають із рослини, яка називається мучниця. У засобах для освітлення шкіри його необхідно використовувати в концентрації не менше ніж 1%.

Ніацинамід (ніацин): ніацинамід (вітамін В 3) має кілька дій, коли його використовують у кремах та гелях. Він регулює вироблення шкірного сала діє як протизапальний засіб, але його можна використовувати і для освітлення шкіри.

Соя: натуральні соєві боби містять білок, здатний взаємодіяти з меланіном. Його використовували для вирівнювання тону шкіри у зволожуючих засобах. Активний білок руйнується при пастеризації, тому ефект дасть лише свіже соєве молоко.

Вітамін С: при місцевому застосуванні вітамін С втручається у процес вироблення пігменту, але не всі форми вітаміну (а їх багато) ефективні на фізіологічному рівні. Кращими є *аскорбілфосфат магнію (МАР), аскорбіл-6-пальмітат, динатрій ізостеарил 2-0 L-аскорбілфосфат та сульфат аскорбінової кислоти*. Вітамін С нестабільний, і його часто поєднують із соєю та лакрицею для освітлювального ефекту, концентрації до 20%. Вищі концентрації спричинять значне роздратування.

Гліколева кислота: її вилучають із цукрової тростини, і вона має помітну освітлювальну дію. Ця кислота може бути різної концентрації. Існує безліч

безрецептурних кремів, що очищають засобів і тоніків, які зазвичай містять 4% гліколевої кислоти. Гліколеву кислоту в концентрації 30-70% можна використовувати як хімічний пілінг, доступний тільки в косметологічних кабінетах.

Азелаїнова кислота: цю кислоту можна використовувати по-різному, з її допомогою лікують розацеа та акне. У концентрації 15-20% двічі на день протягом шести місяців вона може покращити вид пігментних плям. Азелаїнова кислота доступна лише за рецептом, хоча у продажу є і безрецептурні засоби.

Ретиноїди: вони довели свою ефективність скорочення пігментації при мелазмі. Третиноїн – це найефективніший ретиноїд. Його часто використовують у поєднанні з гідрохіноном, але засіб доступний лише за рецептом. Існують і засоби з слабкішою концентрацією, такі як креми з ретинолом, що продаються без рецепта.

Транексамова кислота: є дані, що дозволяють припустити, що цей засіб або при підшкірних ін'єкціях, або при прийомі внутрішньо (по 250 мг двічі на день) може відігравати роль у корекції мелазми. Поки що це не вважається стандартним лікуванням, оскільки оральний прийом препарату може підвищити згортання крові. У деяких людей це може призвести до тромбозу та інших ускладнень.

Висновки. Косметична корекція гіперпігментації шкіри вимагає комплексного підходу, поєднуючи проведення косметологічних процедур та щоденного застосування косметичних засобів із вмістом активів відбілюючої дії.

РОЗРОБКА ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗМЕНШЕННЯ ЗАПАЛЕННЯ І ПОСИЛЕННЯ РЕГЕНЕРАТОРНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ШКІРИ

Бобро Світлана Геннадіївна,
к.ф.н., доцент
Миргород Віра Сергіївна,
аспірант,
Ковтун Оксана Олександрівна,
Ле Тхао Нгуен,
Ву Тхі Тхуї Ан,
Студенти
Національний фармацевтичний університет,
м. Харків, Україна

Вступ. На сьогоднішній день ін'єкційна контурна пластика є однією з найбільш затребуваних косметологічних процедур, займаючи друге місце після ботулінотерапії [1]. Небажані явища та ускладнення можуть виникати при введенні будь-якого, навіть найбездоганнішого з погляду якості та біологічної інертності препарату. У більшості випадків при розвитку серйозного ускладнення першочерговим завданням стає видалення препарату або оперативним, або консервативним шляхом.

Незалежно від того, чи проводиться хірургічне втручання або з ускладненням вдається впоратися консервативними методами, клієнту в обов'язковому порядку проводять зовнішню терапію, намагаючись створити місцеві умови, що максимально сприяють якнайшвидшому загоєнню та відновленню тканин. Одним з методів, що сприяють ранозагоєнню, є неінвазивна карбокситерапія [2].

Незважаючи на те, що сучасні препарати для контурної пластики мають високий профіль безпеки, небажані явища та ускладнення після їх введення, на жаль, зустрічаються, і далеко не завжди їх причиною є якість використовуваного препарату.

Метою дослідження є узагальнення даних щодо аналізу методів комплексної корекції вікових змін.

Матеріали та методи дослідження. У роботі використані методи пошуку, аналізу та узагальнення даних інформаційних джерел та інтернет-ресурсів системного і порівняльного аналізу.

Основні результати. Останнім часом як філер широко застосовуються препарати на основі стабілізованої гіалуронової кислоти (ГК) – найбільш безпечного і прогнозованого за своєю поведінкою в живих тканинах матеріалу. Проте пошук нових препаратів з іншими, відмінними від ГК властивостями, продовжується. Зокрема, останнім часом набирають популярність так звані напівперманентні філери. Ці препарати принципово відрізняються від філерів на основі ГК не лише своїми фізичними властивостями та тривалістю знаходження у тканинах, а й здатністю активно впливати на процес неколагенезу. Небажані явища та ускладнення можуть виникати при введенні будь-якого, навіть найбездоганнішого з погляду якості та біологічної інертності препарату.

З літературних джерел встановлено, що запалення, порушення мікроциркуляції, пошкодження тканин є елементами патогенезу багатьох ускладнень ін'єкційної пластики, що й є обґрунтуванням доцільності включення карбокситерапії, у схему їх корекції.

На практиці під небажаними явищами після ін'єкційної пластики найчастіше маються на увазі наслідки проведення процедури, які не пов'язані з ризиком для здоров'я, спостерігаються недовго і схильні до мимовільного вирішення. Як приклад можна розглядати постін'єкційну набряклість, еритему, болючість та екхімози. Однак якщо перелічені явища спостерігаються тривалий час, мають тенденцію до посилення, слід розглядати їх уже як ускладнення, замислюватися над етіологією та раціональною терапією. До небажаних явищ можна віднести всі прояви гіперкорекції та міграції матеріалу, візуалізації білих смуг при надто поверхневому введенні забарвлених препаратів, появі блакитних смуг/осередків при поверхневому введенні препаратів на основі ГК.

Такі явища не загрожують здоров'ю, але є косметичними дефектами, а тому вимагають лікування [1, 3].

Терапевтичні методи, спрямовані на покращення кровопостачання уражених тканин, зменшення запалення, посилення регенераторних можливостей, є важливою складовою комплексу лікування ускладнень ін'єкційної пластики. Цих ефектів тією чи іншою мірою можна досягти за допомогою карбокситерапії [1, 2]. В косметології популярний і поширений метод ін'єкційної карбокситерапії. Існує можливість проведення аплікаційної карбокситерапії. При аплікації маски на поверхні шкіри створюється область високої концентрації вуглекислого газу, який протягом кількох десятків хвилин дифундує в шкіру та насичує м'які тканини, викликаючи відповідні функціональні та метаболічні зміни.

Висновки.

1. Показано, що на практиці під небажаними явищами після ін'єкційної пластики найчастіше маються на увазі наслідки проведення процедури, які не пов'язані з ризиком для здоров'я, спостерігаються недовго і схильні до мимовільного вирішення.

2. Виявлено, що вуглекислий газ відіграє важливу роль у підтримці гомеостазу, особливо кислотно-лужної рівноваги у рідких середовищах, а також у регуляції клітинного дихання.

Список літератури

1. Башура А. Г., Пляка Л. В., Сафонов В. А. Вот такая она красота: путеводитель для практикующих косметологов. Х. : Основа, 2016. 152 с.

2. Гомберг М. А., Брагіна Е. Е., Гетлінг З. М., Стовбун С. В. Зона дермо-епідермального контакту шкіри людини в різні вікові періоди. Клінічна дерматологія і венерологія. 2012. № 2. С. 18–23.

3. Ердакова В.П. Проникающая способность эффектора косметического. Экспериментальная и Клиническая Дерматокосметология. 2010. №4. С.3-6.

РОЗРОБКА АЛГОРИТМУ ОПТИМАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ ГЕТЕРОПРОТЕКТОРНИХ МЕТОДИК ОМОЛОДЖЕННЯ ШКІРИ ОБЛИЧЧЯ

Бобро Світлана Геннадіївна,
к.ф.н., доцент

Таргоня Яна Володимирівна,

Мірзоева Заміна Гудратівна,

Кулик Євгенія Аркадіївна,

Ільницька Анна Юріївна,

Студенти

Національний фармацевтичний університет,
м. Харків, Україна

Вступ. Тривалість нашого життя залежить не тільки від самих генів, а й від умов, у яких вони працюють, у тому числі достатньої кількості тих чи інших біологічно активних речовин, що беруть участь у біохімічних процесах. Зараз в сучасній естетичної косметології існує достатня кількість мануальних, апаратних методик, які дозволяють боротися зі старінням шкіри обличчя, також застосовуються спеціальні косметичні засоби, які містять комплекси речовин.

Метою дослідження є узагальнення даних щодо аналізу методів комплексної корекції вікових змін.

Матеріали та методи дослідження. У роботі використані методи пошуку, аналізу та узагальнення даних інформаційних джерел та інтернет-ресурсів системного і порівняльного аналізу.

Основні результати.

Причини виникнення старіння шкіри

Причини, за якими наша шкіра з часом втрачає свіжість, тонус і пружність, можна розділити на три основні категорії: біологічне старіння, екологічне старіння і механічне старіння [1, 3, 5].

Біологічне старіння – це результат змін, які відбуваються в організмі природним шляхом. Біологічне старіння відбувається в результаті природних

змін в організмі, обумовлених, серед іншого, поступовою зміною рівноваги певних гормонів і хімічних речовин, які виробляються в нашому організмі. Багато ці зміни зумовлені генетично, і їх не можна зупинити [2, 4].

Екологічне старіння – негативний наслідок впливу навколишнього середовища. І тут знову ж таки винні вільні радикали, які ми отримуємо з множин джерел: ультрафіолетового випромінювання сонця, забруднення, диму, поганої погоди і стресу. Роки накопиченого екологічного стресу в клітинних структурах призводять до раннього старіння шкіри [1, 2]. Головним екологічним стрес-фактором, що ушкоджує шкіру, є вплив сонячних променів. Пошкодження компонентів шкіри під впливом сонячних променів називається фотостарінням. Існують і інші причини екологічного старіння. Дим, кіптява, бруд ушкоджують шкіру, сприяючи прискореного вироблення вільних радикалів і посилюючи вплив УФ-випромінювання. Погані погодні умови позбавляють шкіру необхідної вологи і призводять до зневоднення, огрубіння і пересихання шкіри – а значить, появи ранніх зморшок [2, 3, 5].

Механічне старіння відбувається в результаті рухів м'язів, які повторюються день за днем і рік за роком. Звичайно, деяких рухів неможливо уникнути, але інші цілком реально обмежити:

Ознаки старіння. Очевидна ознака старіння – сухість шкіри. Здорова, молода шкіра підтримує відповідний рівень зволоженості завдяки достатньому рівню гіалуронової кислоти (ГК), яка має здатність притягувати і утримувати вологу всередині шкіри. Також вологу утримує герметичний гидробар'єр шкіри, що складається з кераноцитів. З віком шкіра виробляє менше ГК, керамідів і ліпідів, і водний бар'єр починає руйнуватися. Прискорюють цей процес наступні фактори:

- Неправильний догляд за шкірою: використання сильних очищувальних засобів і нестача харчування шкіри;
- Нехтування захисними засобами під час перебування в поганих погодних умовах: на жарі, на морозі, на сильному вітрі;

- Відсутність захисту шкіри від УФ-променів при перебуванні на сонці [4].

Тьмянний, нерівний колір обличчя. Сяючий колір обличчя – безсумнівна ознака молодості шкіри, так як свіжі нові клітини з'являються на поверхні, а старі клітини постійно злущуються. Клітини шкіри в базальному шарі шкіри постійно діляться і утворюють нові. Цей процес називається відновленням клітин шкіри. У міру старіння швидкість відновлення клітин шкіри сповільнюється, так само як і процес відлущування старих клітин. В результаті шкіра стає тоншою, виглядає тьмяною і нерівною. На процес уповільнення відновлення клітин шкіри впливає кілька чинників. Зокрема, через ослаблених кровоносних судин зменшується подача поживних речовин і кисню в базальні клітинах в нижній частині епідермісу. Сонячні промені, проникаючи в глибокі шари шкіри, пошкоджують базальні клітини і уповільнюють швидкість їх ділення [1, 4].

Складки і глибокі зморшки на шкірі. Білок колаген, який знаходиться в дермі, підтримує і захищає шкіру. З віком вироблення колагену зменшується, а ось руйнуватися він починає швидше, ніж раніше. Це призводить до загального зменшення кількості колагену в шкірі. Зони з меншою підтримкою починають впадати, і з'являються зморшки. Зменшення рівня колагену провокується багатьма факторами. По-перше, з віком відбувається природне зменшення кількості молекул посередників, що стимулюють вироблення колагену. Одночасно з цим зростає кількість ензиму колагенази. Впливають на зменшення рівня колагену і вільні радикали, що ушкоджують колагенові ланцюжка і стимулюють діяльність колагенази. Механічний вплив на шкіру в результаті занадто активної міміки також призводить до руйнування колагену. Крім того, з віком зниження рівня зволоженості шкіри робить колаген крихким, і він легко ламається.

Втрата щільності і пружності шкіри. Всі три типи старіння шкіри призводять до зменшення щільності шкіри [2].

Розширені пори. Спочатку розмір пір визначений генетично. Проте з віком наші пори, як правило, візуально збільшуються. Це відбувається через скупчення відмерлих клітин навколо пори.

Пігментні плями. У міру старіння активність меланоцитів зменшується, роблячи шкіру більш сприйнятливою до пошкоджень через УФ-впливу. Одночасно з цим порушується процес розподілу меланоцитів, і вони починають групуватися нерівномірно. Це призводить до появи пігментних плям. На порушення пігментації впливає, в першу чергу, вікової гормональний дисбаланс, який призводить до зменшення кількості меланоцитів, а також до надлишкової виробленні меланіну. По-друге, УФ-промені проникають через шкіру і ушкоджують меланоцити. По-третє, неправильний догляд за шкірою може привести до подразнення шкіри, яке стимулює вироблення меланіну.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що розробка алгоритмів оптимального поєднання геропротекторних методик омолодження шкіри обличчя, які б виконували поставлені задачі, та були помірною за ціною, є актуальною для українського ринку косметології [3,5].

Список літератури

1. Башура А.Г. и др. Клиническая косметология : учеб. для студентов фармацевтических и медицинских высших учебных заведений. Х. : Основа, 2017. 272 с.
2. Гомберг М. А., Брагіна Е. Е., Гетлінг З. М., Стовбун С. В. Зона дермо-епідермального контакту шкіри людини в різні вікові періоди. Клінічна дерматологія і венерологія. 2012. № 2. С. 18–23.
3. Дрибноход Ю.Ю. Физиотерапия при лечении старения кожи. М.: Феникс, 2015. 240 с.
4. Калинченко С.Ю., Ворслов Л.А., Курникова И.А., Гадзиева И.В. Современный взгляд на возможности применения альфа-липоевой кислоты. Эффективная фармакотерапия. Урология. 2012. № 1. С. 54-58.
5. Калюжна Л. Д. Хвороби шкіри жінок у віковому аспекті: навч. посібК.: Грамота. 2009. 127 с.

ВИЗНАЧЕННЯ СУМИ ФЕНОЛЬНИХ СПЛУК У ДІЄТИЧНОЇ ДОБАВЦІ З БРУСНИЦЕЮ

Маслов Олександр Юрійович,
асистент

Колісник Олена Валентинівна,
к.ф.н., доцент

Колісник Сергій Вікторович,
д.ф.н., професор

Вітченко Ганна Олексіївна,
студентка

Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Брусниця це вічнозелений гіллястий чагарник із сімейства *Ericaceae* висотою до 20 см з повзучим тонким кореневищем. Брусниця поширена по всій лісовій території Полісся і Карпат. Листя брусниці містить глікозид арбутин (6-9%), гідрохінон, галову та еллагову кислоти, флавоноїди, дубильні речовини, урсолову кислоту. У плодах знайдено вуглеводи, пектинові речовини, каротин, аскорбінова, лимонна, яблучна, винна, бензойна (що має антисептичну дію), оцтова та інші органічні кислоти, мікроелементи.

В народній медицині брусниця використовується, як дезінфікуючий, сечогінний, діуретичний та жовчогінний засіб завдяки вмісту в рослині значної кількості арбутину.

Дієтичні добавки достатньо поширені серед населення, таким чином перевірка якості і безпечності дієтичних добавок є актуальною на сьогодні.

Мета роботи. Визначити суму фенольних сполук у дієтичних добавках з брусницею.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження стали дієтичні добавки українського виробництва: «Брусниця» (Danikafarm), «Брусниця нано» (LSS систем) у формі таблеток і «Екстракт брусниці» (MEDAGROPROM) у формі капель. 3,2 г (точна наважка) «Брусниці» (Данікафарм) і «Брусниці нано» (LSS

систем) розчинили у 96% етанолі та відфільтрували у мірну колбу об'ємом 50,0 мл. 5,0 мл «Екстракту брусниці» (MEDAGROPROM) розчинили в мірної колби 25,0 мл і довели до позначки 96% етанолом. Аліквоту приготовлених розчинів переносили у мірну колбу об'ємом 50,0 мл та доводили до позначки 40% етанолом. Оптичну густину вимірювали при довжині хвилі 270 нм. Вміст суми фенольних сполук (X) обчислювали у перерахунку на галову кислоту у відсотках за формулою:

$$X(\%) = \frac{A \cdot K_{розв} \cdot m_{срт} \cdot 100}{540 \cdot m \cdot (100 - W)},$$

Вміст суми фенольних сполук (X) в «Екстракті брусниці» обчислювали у перерахунку на галову кислоту у відсотках за формулою:

$$X(\%) = \frac{A \cdot K_{розв} \cdot V}{540 \cdot V_{ал}},$$

де: A – оптична густина випробуваного розчину; m – маса наважки дієтичної добавки, г; 540 – коефіцієнт питомого поглинання розчину кислоти галової в 40% спирті при довжині хвилі 270 нм; $K_{розв}$ – коефіцієнт розведення; V – об'єм капель, мл; $V_{ал}$ – об'єм аліквоти взятий для аналізу, мл; W – процент вологості.

Результати та їх обговорення. Було встановлено, що «Брусниця» (Danikafarm) містить $0,50 \pm 0,05\%$ у одній таблетці, «Брусниця нано» (LSS систем) $0,60 \pm 0,05\%$ у одній таблетці і «Екстракт брусниці» (MEDAGROPROM) $9,8 \pm 0,10\%$ (об'єм 30,0 мл). По результатам дослідження «Екстракт брусниці» (MEDAGROPROM) містить найбільше фенольних сполук по рівняно з іншими дієтичними добавками.

Висновки. Тільки дієтична добавка «Екстракт брусниці» (MEDAGROPROM) є якісною та може бути рекомендована для використання.

ВИЗНАЧЕННЯ СУМИ ФЛАВОНОЇДІВ У СВІЖИХ ПЛОДАХ МАКЛЮРИ ПОМАРАНЧЕВОЇ

Маслов Олександр Юрійович,
асистент

Колісник Олена Валентинівна,
к.ф.н., доцент

Колісник Сергій Вікторович,
д.ф.н., професор

Камінська Анастасія Павлівна,
студентка

Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Маклюра помаранчева це листопадне дерево висотою до 20 метрів. Суплідії рослини великі, м'ясисті, до 10-15 см у діаметрі, жовті, блискучі, дрібнобугристі, що нагадують за формою та забарвленням апельсин. Плоди маклюри містять, тритерпени, фітостерини – сканденон, аурікулазин; ізофлавоноїди: осайн та поміферин, флаваноїди, токофероли та поліненасичені жирні кислоти

В народній медицині із плоди маклюритготується настойка на 40-50% спирті. Ця настойка застосовується зовнішньо при лікуванні остеохондрозу, як примочок під час лікування мастопатій. Усередину настойку маклюри приймають при раку передміхурової залози, легень, горла, губ. Приймають настоянку маклюри внутрішньо при злоякісних пухлинах довгостроково, а при доброякісних - протягом 3 місяців.

В доступних джерелах мало інформації про хімічний склад маклюри помаранчевої, що унеможлиблює застосування даної рослини в офіційній медицині.

Мета роботи. Визначити суму флавоноїдів у свіжих плодах маклюри помаранчевої.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження стали свіжі плоди маклюри помаранчевої, які були зібрані в Херсонській області, у серпні 2021 року. Визначення суми флавоноїдів в свіжих плодів маклюри помаранчевої проводилось наступним чином: близько 5,0 г подрібненою сировини (точна наважка) поміщали у колбу зі шліфом ємністю 500 мл, додавали 100 мл 60% спирту. Колбу приєднували до зворотного холодильника і нагрівали на киплячій водяній бані протягом 1 год, екстрагували тричі, отримані витяги фільтрували, об'єднували, охолоджували і переносили у мірну колбу на 200 мл, доводили до мітки 60% спиртом (розчин А). У мірну колбу місткістю 50 мл поміщали 1,0 мл розчину А, додавали 2 мл розчину алюмінію хлориду в 96% спирті та доводили об'єм розчину 5% розчином оцтової кислоти в 96% спирту до позначки (випробовуваний розчин). Через 30 хв вимірювали оптичну густину розчину на спектрофотометрі за довжини хвилі 417 нм в кюветі з товщиною шару 10 мм. Як розчин порівняння використовували розчин, що містив 2 мл розчину А, і доведений до позначки 5% розчином оцтової кислоти в 96% спирту у мірній колбі місткістю 50 мл до позначки. Паралельно вимірювали оптичну густину розчину ФСЗДФУ рутину, обробленого аналогічно розчину А, починаючи зі слів «У мірну колбу місткістю 50 мл...». Вміст суми флавоноїдів, у відсотках, у перерахунку на рутин і абсолютно суху сировину, обчислювали за формулою:

$$X(\%) = \frac{A \cdot 200 \cdot 50 \cdot m_0 \cdot 100}{A_{ct} \cdot m \cdot 2 \cdot 100 \cdot (100 - W)},$$

де: А – оптична густина досліджуваного розчину, А_{ст} – оптична густина комплексу розчину ФСЗДФУ рутину з алюмінію хлоридом; m – маса наважки сировини, г; m₀ – маса наважки ФСЗДФУ рутину, г; W – втрата в масі при висушуванні, у відсотках.

Результати та їх обговорення. Було встановлено, що кількісний вміст суми флавоноїдів у перерахунку на рутин складає 1,17±0,02%

Висновки. Отримані дані вказують на перспективність подальшого дослідження плодів маклюри помаранчевої і розробку на його основі нових лікарських препаратів та харчових добавок.

ТРУДНОЩІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ СПЕЦІАЛІСТІВ В АПТЕЧНИХ ЗАКЛАДАХ І ЗАХОДИ ПО ЇХ ПОДОЛАННЮ

Ромашенко Валентина Василівна,
викладач фармацевтичних дисциплін
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна

Вступ. Випускники ВНЗ, вперше почавши працювати, можуть відразу ж зіткнутися з безліччю проблем. Змінюється все їхнє життя, якщо раніше крім обов'язки вчитися, вчасно здавати заліки та іспити на позитивні оцінки, у них не було проблем як таких, то з виходом на роботу кардинально змінюється все їхнє життя: розпорядок дня, характер діяльності, коло спілкування. Така ситуація для молодшої людини є стресовою. Виникає безліч проблем з адаптацією молодих фахівців на робочому місці. На професійний розвиток особистості мають вирішальний вплив перші роки роботи, які можуть визначити всю подальшу кар'єру фахівця. В даний час частина студентів починають працювати вже на останньому курсі. Таким чином, можна сказати, що професійна адаптація починається ще до отримання диплома. Але більшість студентів не мають реального уявлення про майбутню професію, саме тому така велика кількість випускників, які працюють не за фахом, отриманим у ВНЗ.

Мета роботи. Вивчення проблем адаптації молодих спеціалістів в аптечних закладах і заходів по їх подоланню.

Матеріали та методи. Аналіз науково – практичних публікацій за темою дослідження, інтернет – ресурсів, анкетування випускників.

Результати та обговорення. Більшість людей в перші дні роботи найбільше побоюються не впоратися з новою посадою, виявити брак досвіду і знань, показати некомпетентність, чи не знайти спільної мови з керівником і колегами, пацієнтами аптеки, не бути сприйнятим в цілому і в підсумку втратити роботу або перспективи просування. Щоб цього не відбулося,

необхідно виробити адаптаційну програму персоналу. Цілі адаптації – надання допомоги співробітнику успішно влитися в колектив.

Адаптація спеціалістів проходить по таким напрямкам:

1. Професійна адаптація – поступове удосконалення трудових здібностей (активне освоєння специфіки, тонкощів професії, необхідних навичок, прийомів, способів прийняття рішень). В процесі спілкування керівник аптеки з'ясовує рівень знань, досвід і характер новачка, а потім вирішує направлять його на курси чи прикріпить наставника.

2. Психофізіологічна адаптація – це пристосування до нових фізичних і психологічних навантажень, фізіологічних умов праці (рівень монотонності праці, санітарно-гігієнічні норми робочого середовища, ритм праці, зручність робочого місця, зовнішні фактори впливу (шум, освітлення і т.п.)).

3. Соціально-психологічна адаптація – це пристосування людини до виробничої діяльності, до нового колективу, його традицій, до стилю роботи керівників.

Адаптація фармацевтичних спеціалістів має власну специфіку:

1. Важливою особливістю аптек є те, що переважна більшість їхнього персоналу становлять жінки, що створює характерний психологічний клімат з яскравим домінуванням емоційності у взаєминах. Як показали дослідження, лояльність співробітниць до аптеки максимально залежить саме від клімату в робочому колективі; навіть рівень зарплати немає такого значення.

2. Наступна особливість полягає в тому, що працівникам аптек доводиться мати справу з цінностями - з товаром та грошима, що створює матеріальну відповідальність. Зазначена особливість потребує створення в колективі особливої атмосфери взаємної відповідальності та довіри.

3. Ще одна з особливостей праці фармацевтичних спеціалістів – спілкування з відвідувачами аптек. Кількісна та якісна зміна асортименту аптечних товарів вимагає від фармацевтичних працівників відповідних знань та навичок для роботи з цим асортиментом, а також уміння консультувати та інформувати пацієнтів.

Труднощі адаптації можна частково подолати ще навчаючись в учбовому закладі:

1. Моделювати роботу фармацевта, провізора на практичних заняттях з спеціальних предметів в учбовому закладі шляхом використання інтерактивних методів навчання: «Робота в групах», «Мозковий штурм», «Рольова гра», «Аналіз історії і ситуацій» тощо.

2. Особливу увагу приділяти самостійній роботі студентів, як одного з основних видів підготовки слухачів до самостійного навчання і практичної діяльності, формування самостійності як здатності особистості організувати і реалізувати свою діяльність без сторонньої допомоги і керівництва.

3. Для покращення адаптації можна використовувати заняття гуртків з фармацевтичних дисциплін, де можна розглядати виробничі ситуації, які виникають при роботі в аптеці і вирішувати їх.

4. Взаємозв'язок навчання з практичною діяльністю здійснюється поетапно: від навчальної практики до виробничої практики, а потім переддипломної. Проходження виробничої і переддипломної практики дозволяє у майбутньому зменшити соціальну, психологічну, професійну адаптацію випускника на робочому місці. При проведенні практики необхідно звертати увагу на:

- ✓ закріплення навичок роботи з обліковою документацією;
- ✓ застосуванні нормативно – правових актів, що регламентують діяльність аптеки у практичній діяльності;
- ✓ закріплення навичок з прийому рецептів, відпуску лікарських засобів та товарів аптечного асортименту;
- ✓ вироблення етичних норм поведінки фармацевта при роботі з відвідувачами аптек, прищеплення їм культури спілкування, навчання методам психологічного захисту (адже переважна більшість відвідувачів аптек – це, переважно, хворі люди, які потребують великого терпіння і уваги).

5. Важливим кроком для зменшення адаптаційного періоду випускників є створення аптек при всіх ВНЗ. Вони дають можливість проводити навчальний процес із студентами безпосередньо на робочих місцях.

6. Створення умов для реалізації тези: «навчання протягом усього життя» шляхом впровадження, затвердження дистанційного навчання та вдосконалення системи післядипломної освіти.

7. Організація в учбовому закладі і на державному рівні конкурсів на кращого по професії, КВК, зустріч з ветеранами аптечної служби.

Заходи по подоланню труднощів адаптації в аптеці:

1. Так як аптеки порівняно невеликі підприємства у них при прийманні на роботу проводиться індивідуальне введення в спеціальність. Керівник безпосередньо знайомить нового працівника з колективом і відділом, де він буде працювати, докладно розповідає про труднощі, які можуть зустрічатися і про найбільш поширені помилки в роботі. Керівник здійснює інструктаж, контролює з самого початку новачка, виявляє сильні і слабкі сторони його підготовки, визначає реальну потребу в додатковому навчанні, надає всебічну допомогу в адаптації тощо.

2. Призначення куратора з числа більш досвідчених співробітників безсумнівно полегшить професійну адаптацію молодого фахівця. Наставник повинен бути таким, який уміє слухати, бути терпимим, дохідливо пояснювати.

3. Після знайомства з колективом молодий спеціаліст разом з куратором повинен скласти індивідуальний план, в якому уточнити набір завдань для співробітника на випробувальний термін.

4. Протягом всього періоду адаптації керівник аптеки повинен обговорювати з молодим спеціалістом його взаємини з колективом, його ступінь адаптації, контролювати виконання індивідуального плану.

5. Перше завдання новачкові має бути не дуже простим і не надто складним, щоб він зумів з ним впоратися і при цьому відчув задоволення.

6. Подолати важкість адаптації можна шляхом ротації кадрів: молодого фахівця послідовно переводять з одного структурного підрозділу до іншого, де

він виконує дедалі складнішу й відповідальнішу роботу. Це дозволяє за відносно короткі терміни підготувати молодого перспективного працівника.

Шляхом анкетування молодих спеціалістів, ми склали рекомендації, як правильно ввійти в колектив аптеки:

1. Необхідно одягатися акуратно. Усім відомо, що зустрічають по одягу.

2. Будьте організовані і завжди приходьте вчасно.

3. Не виправдовуйтеся. Ваш керівник чекає ініціативності, а не виправдань.

4. Завжди уточнюйте завдання, щоб знати за що ви відповідальні.

5. Уникайте частого повторення фрази «я цього не знав». Це може створити неприємне враження, що ви взагалі не орієнтуєтесь в ситуації.

6. Не жалійтеся, що ви нічого не встигаєте, навіть якщо це дійсно так. Це починає дратувати керівника і сіяти сумніви у вашій працездатності.

7. Розберіться, хто, якою мірою і за якими критеріями оцінюватиме вашу роботу. Допмагайте цим людям побачити результати.

8. Ваші шанси стати своїм в колективі збільшаться, якщо ви налагоджуватимете неформальні відносини з колегами (в їдальні, буфеті, під час корпоративних зустрічей).

9. Не затівайте відразу суперечок і конфліктів. Постарайтеся вирішити проблеми мирним шляхом.

10. Потерпіть. Адаптаційний період скоро закінчиться, і якщо ви будете вести себе правильно, то дуже скоро станете для колег своїм.

Висновок. Щоб процес входження вчорашніх випускників в аптеку пройшов успішно, необхідно створити оптимальні умови не лише для їх професійної, але й для соціально – психологічної адаптації. Важливе місце в цьому займає аптека, її керівництво і навчальний заклад, який прививає задатки професійних навичок ще в студентські роки.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ЛІКАРСЬКОГО ЗАСОБУ ІЗ ВМІСТОМ ФІТОКОМПЛЕКСУ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ПРОЯВІВ ПОСТКОВІДНОГО СИНДРОМУ

Сайко Ірина Володимирівна

к.фарм.н, доцент

Кухтенко Галина Павлівна

к.фарм.н, доцент

Соловійова Світлана Миколаївна

Чорноморець Анжела Олександрівна

студенти

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. В останні місяці спостерігається зростання кількості людей, які скаржаться на випадання волосся після COVID-19. Дифузна алопеція у гострій формі характеризується сильною втратою волосся по всій частині голови, значним зменшенням об'єму, зниженням якості волосся. Процес починається через 2-3 місяці, після впливу причинно-наслідкового фактору (після перенесеної вірусної інфекції). Патологія має тимчасовий характер, за умови відсутності супутніх проблем. У осіб, які мають схильність до випадання, патологічний процес може бути затяжним. Згідно з дослідженнями фахівців, випадання волосся після коронавірусу відбувається у 24% пацієнтів. Патологія відноситься до наслідків коронавірусної інфекції, причому сам вірус не впливає негативно на волосяні фолікули. Рання зупинка зростання та вступ волосяних фолікулів у стадію сплячки відбувається з наступних причин:

- інтоксикаційний процес;
- підвищена температура, яка вище 38,5 градусів (навіть нетривале підвищення температури тіла вище за дані показники позначається на здоровому циклі росту волосся);
- утворення мікротромбозів, внаслідок чого відбувається порушення мікроциркуляції шкірного покриву голови після COVID 19;

- медикаментозне лікування COVID-19, а саме: споживання таких препаратів, як антибіотиків, протівірусних, імунодепресантів, імуномодуляторів;
- стресовий стан, який відчувають хворі при підтвердженні діагнозу, що нашаровується на депресію, тривожність у період карантинних заходів після COVID 19.

Відповідно до робіт дослідників, випадання волосся після COVID-19 виникає, в середньому, через 2 місяці після перенесеного захворювання; має місце кореляція між тяжкістю перенесеної інфекції, інтенсивністю лікування та активністю втрати волосся. Відмінною ознакою втрати волосся після перенесеної інфекції є інтенсивність випадання, яка шокує пацієнтів, посилюючи їх психо-емоційний стан. Також має місце уповільнення темпів зростання або слабке зростання волосся «замість випало» після COVID 19, що, як правило, не норма для дифузного телогенового випадання на тлі дефіцитів, після стресу та ін.

Фахівці-трихологи відзначають, що втрата волосся у багатьох випадках – явище тимчасове та оборотне. У багатьох випадках втрата волосся йде шляхом постінфекційного випадання волосся. У середньому процес стабілізації та відновлення нормального росту волосся при даній формі відзначається протягом 6 місяців, на відновлення об'єму волосся йде більш тривалий час. Побоювання викликають ті випадки, коли волосся у зв'язку з COVID не входить у новий цикл і настає латентний етап, у якому відновлення зростання немає.

Розвиток захворювання відбувається внаслідок збільшення тривалості фази телогена. Отже, вплив на волосяний фолікул біологічно активними речовинами (БАР) у фазу телогена призводить до відновлення циклічності росту волосся та зменшення випадання волосся. Останніми роками спостерігається тенденція використання саме рослинних компонентів на патологічні процеси. Як відомо, застосування рослинних компонентів має найменший прояв побічних реакцій, на відміну хімічних субстанцій. На

космецевтичному ринку є засоби для лікування алопеції, проте вміст рослинних компонентів у них не є достатнім для вирішення даної проблеми. Таким чином, розробка складу та технології лакаркького засобу для лікування та профілактики алопеції на основі лікарської рослинної сировини є актуальною.

Мета роботи. Обґрунтування технології отримання густого екстракту з метою подальшого використання як діючі компоненти у складі лікарських засобів для лікування алопеції.

Матеріали та методи. Згідно з літературними даними, для лікування алопеції найбільш ефективні рослини, такі як: лопуха корені (*Arctium L.*), алтеї корені (*Althea officinalis L.*), череда трироздільна трава (*Bidens tripartita L.*), кропива дводомна трава (*Urtica dioica L.*), календула лікарська квітки (*Calendula officinalis L.*), софори японської пуп'янки (*Sophora japonica L.*), верба біла кора (*Salix alba L.*), гадючник в'язолистий корені (*Filipendula ulmaria L.*). Дана речовини містить велику кількість активних компонентів – флавоноїди, вітаміни, антиоксиданти, ефірні олії, дубильні речовини. Однак, згідно з джерелами наукової літератури, найбільша кількість біологічно активних речовин представлена флавоноїдами

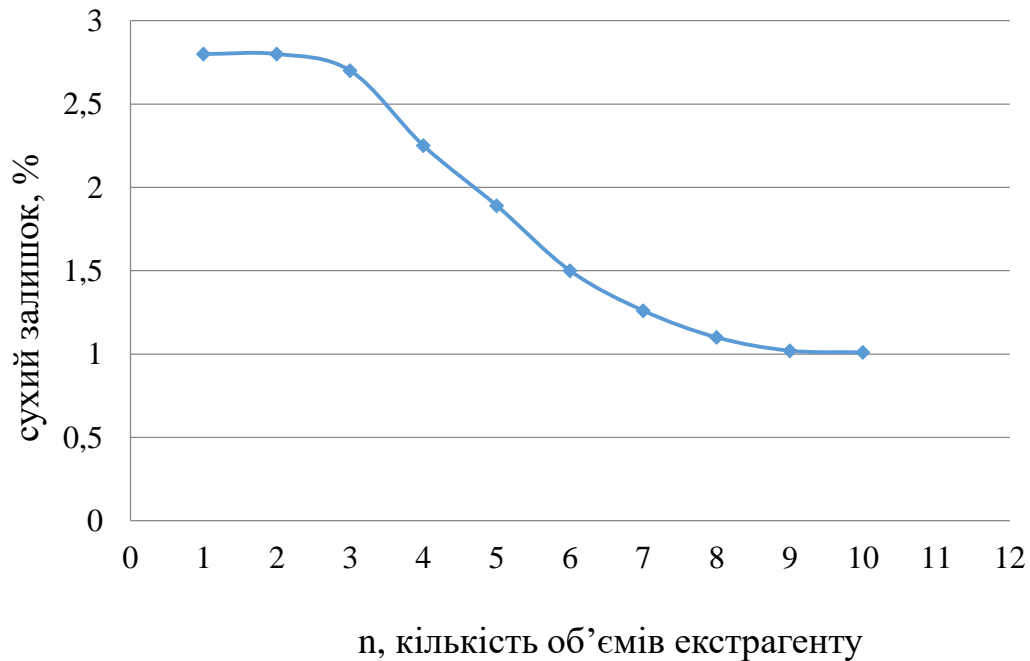
Результати та обговорення.

З зазначеної суміші лікарської рослинної сировини отримували рідкий екстракт. Рідкі витяги із ЛРС отримували методом перколяції, суть методу полягає в тому, що подрібнена лікарська сировина завантажується у перколятор, заливається екстрагентом до дзеркала та настоюється упродовж доби, потім проводиться власне перколяція, тобто процідження екстрагенту через шар сировини.

З огляду на те, що біологічно активні речовини мають різну розчинність, для подальших досліджень було вирішено використовувати в якості екстрагента 70% водно-спиртовий розчин. Екстракцію 70% етанолом виконували при кімнатній температурі. Дослідження динаміки процесу екстракції методом перколяції виконували згідно зі стандартним алгоритмом і були розраховані такі критерії характеризують процес екстракції, як: зміст

сухого залишку в окремо зібраних працях рідкого витягу (відпустки) і в сумарних витягах зібраних на кожному наступному ступені екстракції ($C_n, \%$); вміст екстрактивних речовин в сумарних витягах ($D_n, \%$). Результати дослідження динаміки процесу екстракції наведені на рис. 1

Рис.1 Динаміка виходу екстрактивних речовин в рідких екстрактах

Виходячи з даних представлених на рис. видно, що при кратності екстракції від 1 до 7 на кожному ступені екстракції відбувається істотне збільшення кількості виходу екстрактивних речовин. Подальше збільшення кратності екстракції в незначній мірі збільшує вихід біологічно активних речовин.

Згущення отриманих рідких витягів проводили на лабораторному роторному згущувачі при таких умовах: температура 45-50°C, вакуум 0,06 МПа, згущення до вмісту вологи 35%.

Висновки. Нами було досліджено кінетику процесу екстракції за зміною маси сухого залишку та визначену кількість екстрагенту, яка забезпечує виснаження ЛРС. Тобто співвідношення сировина: екстрагент складає 1: 7.

АНТИКОАГУЛЯНТНА ТЕРАПІЯ У РЕАЛЬНІЙ КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ У ПАЦІЄНТІВ НА СТАЦІОНАРНОМУ ЛІКУВАННІ

Сахарова Тетяна Семенівна,

професор, д. фарм. н.

Ляшенко Катерина Олександрівна,

студент

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Провідну роль в утворенні тромбу у венозному судинному руслі відіграє активація процесів згортання крові, що у результаті призводить до появи згустків фібрину. У зв'язку з цим найбільш дієвим способом профілактики венозних тромбоемболічних ускладнень (ВТЕО) є використання антикоагулянтів - лікарських засобів, що сприяють пригніченню функціональної активності факторів згортання крові. Особливу увагу приділено безпеці застосування та попередження небажаних ефектів антикоагулянтів у клінічній практиці, що може бути реалізовано завдяки залученню до лікувального процесу клінічного провізора та більш активному впровадженню принципів фармацевтичної опіки.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є оцінка відповідності раціональної антикоагулянтної терапії у пацієнтів хірургічного профілю, яка застосовується відповідно стандарту та клінічного протоколу надання медичної допомоги.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведено аналіз листків лікарських призначень пацієнтам, які знаходились на стаціонарному лікуванні у відділенні невідкладної хірургії ДУ «Інститут загальної та невідкладної хірургії ім. В.Т. Зайцева» НАМН України» відповідно до чинного національного протоколу лікування. Проаналізовано результати лікування 10 хворих з виразковою хворобою шлунка і дванадцятипалої кишки за період 2017-2019 р.

Для проведення порівняльного аналізу відповідності рутинних лікарських призначень існуючим клінічним протоколам було обрано наказ МОЗ України

02.04.2010 № 297 Про затвердження стандартів та клінічних протоколів надання медичної допомоги зі спеціальності "Хірургія".

Результати та їх обговорення./Results and discussion. Встановлено, що у стаціонарі хворим - 4 жінки у віці від 40 до 65 років та 6 чоловіків у віці 35 до 60 років, які перенесли хірургічне втручання з метою профілактики, були призначені низькомолекулярні гепарини (НМГ) - еноксапарин підшкірно 2000-Ха МО. Антикоагулянтну терапію після операції отримало 100% хворих. Профілактика тромбоемболічних ускладнень у хворих хірургічного профілю знижує рівень захворюваності та смертності від цих ускладнень. На підставі результатів проведеного порівняльного аналізу лікарських призначень пацієнтам, які піддавались хірургічному втручанню з приводу висічення виразки шлунка було встановлено, що обране призначення узгоджувалось з чинним клінічним протоколом. До визначення показань та тактики медикаментозної профілактики у післяопераційному періоді також необхідно підходити обдумано та грамотно, пам'ятаючи про можливі ускладнення протилежного характеру – кровотечі. Профілактика кровотеч полягає у контролі факторів ризику, раціональному використанні антикоагулянтів, профілактичному призначенні інгібіторів протонної помпи, своєчасному перериванні прийому антикоагулянтів перед хірургічним втручанням на органах шлунково-кишкового тракту.

Для більш високої безпеки та усунення розвитку несприятливих явищ призначеної лікарем лікарської терапії пацієнтам у післяопераційний період нами було розроблено такі рекомендації: тривалість лікарської профілактики повинна бути не менше 7-10 днів пацієнтів без післяопераційних ускладнень, к призначенню антикоагулянтів підходити диференційовано. За відсутності суттєвої інтраопераційної крововтрати та післяопераційної кровотечі у пацієнтів з факторами ризику ВТЕО доцільно призначати антикоагулянт якомога раніше після операції (при впевненості у адекватному гемостазі). Не слід нехтувати значимістю немасивних кровотеч при прийнятті рішення про

антикоагулянтну терапію, оскільки вони впливають на тактику ведення життя пацієнтів.

Висновки./Conclusions. Повсякденна діяльність клінічного провізора пов'язана з постійним пошуком рішень щодо вибору тактики лікування хворого; призначенню або корекції терапії. Такий вибір багато в чому залежить від правильної оцінки стану хворого, визначення ймовірності ризику несприятливого розвитку хвороби, передбачення її ускладнень.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРОВІЗОРА В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО ПОПИТУ НА БЕЗРЕЦЕПТУРНІ ЛІКИ ВІД ГОЛОВНОГО БОЛЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Сахарова Тетяна Семенівна,

д. фарм. наук, професор

Мазур Світлана Ігорівна,

студент

Національний фармацевтичний університет,

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Препарати з групи ненаркотичних анальгетиків, які належать до категорії безрецептурних, найчастіше придбаються відвідувачами аптеки без лікарського призначення, через що основним консультантом з їхнього вибору та умов застосування виступає провізор «першого столу». Тривала пандемія COVID-19 обумовила суттєве зростання попиту населення України на ліки для симптоматичного лікування проявів гострої вірусної інфекції, зокрема, анальгетики-антипіретики, тому представляється доцільним розробка практичних рекомендацій, які оптимізуватимуть роботу провізора під час здійснення рутинної професійної діяльності в умовах сьогодення .

Мета роботи./Aim. Оптимізація вибору та призначення ненаркотичних анальгетиків безрецептурного відпуску для симптоматичного лікування головного болю в умовах пандемії COVID-19 на засадах належної фармацевтичної опіки.

Матеріали та методи./Materials and methods. У дослідженні використані методи теоретичного аналізу, вербально-комунікаційний метод (анкетування відвідувачів аптеки) та методи математичної статистики. Дослідження проведене на базі аптеки №1 м. Харків, Україна.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проведений нами огляд сучасних літературних джерел показав, що для симптоматичного лікування головного болю фармацевтична промисловість пропонує значну

кількість анальгетиків-антипіретиків безрецептурного відпуску, у тому числі з групи (за АТС-класифікацією) N02B A01 Кислота ацетилсаліцилова – 30 найменувань, з них комбінованих препаратів без психолептиків – 19; з групи N02B B Піразолони – 35 найменувань, з них комбінованих препаратів метамізолу натрію без психолептиків – 8; з групи N02B E Аніліди – 149 найменувань, з них комбінованих препаратів парацетамолу без психолептиків – 11; з групи N02B G Інші анальгетики та антипіретики (Нефопам та Флупіртин) – 5 найменувань.

Для з'ясування критеріїв вибору споживачами певних анальгетиків-антипіретиків та їх поінформованості щодо умов раціонального застосування обраних ліків, нами проведене письмове опитування відвідувачів аптеки за допомогою розробленої авторської анкети протягом вересня - жовтня 2021 р.

Проведене анкетування показало, що серед загальної кількості опитаних (n=88) 70% респондентів поряд зі скаргами на головний біль відзначали інші ознаки застуди (підвищення температури, нежить та кашель), 30 % запитували анальгетик через інші нездужання (зубний біль, біль у суглобах, перенесений стрес, внаслідок прийому ліків тощо). У 27% відвідувачів аптеки головний біль з іншими ознаками ГРВІ відзначались протягом першої доби, 18% хворіли 2-3 доби і 11% – понад 3 доби, інші 44% респондентів не мали ознак ГРВІ. Згідно з наказом МОЗ від 13 березня 2020 року № 663 «Про оптимізацію заходів щодо недопущення та поширення на території України випадків COVID-19» затверджено стандарти медичної та фармацевтичної допомоги COVID-19. У наказі зазначається, що при зверненні осіб зі скаргами з боку респіраторної системи, провізор (фармацевт) має з'ясувати наявність / відсутність характерних симптомів (кашель, лихоманка, утруднене дихання) та поставити питання щодо історії поїздок в країни із місцевою передачею COVID-19 та контактів з інфікованими SARS-CoV-2 людьми. Якщо відповіді негативні (ризик зараження SARS-CoV-2 малоімовірний) пацієнту надається допомога згідно з протоколами провізора (фармацевта) при відпуску безрецептурних лікарських засобів. У наших дослідженнях встановлено, що більшість опитаних

враховують думку провізора щодо доцільності/недоцільності застосування анальгетиків-антипіретиків в залежності від тяжкості проявів та тривалості нездужання та дослухаються до рекомендацій щодо умов раціонального застосування обраних ліків.

Висновки./Conclusions. В умовах пандемії COVID-19 роль фармацевта значно підвищилась, бо він, у більшості випадків, є першою ланкою медичної/лікарської допомоги та володіє достатніми знаннями для своєчасної первинної діагностики COVID-19. Тому вважається актуальним удосконалення алгоритму фармацевтичної опіки при симптоматичному лікуванні головного болю з урахуванням ймовірної наявності у хворого коронавірусної хвороби.

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОПКИ У ПЕРВИННІЙ ПРОФІЛАКТИЦІ ЗАХВОРЮВАНЬ ШКІРИ, СПРИЧИНЕНИХ КРОПИВНИЦЕЮ У ДОРΟΣЛИХ

Сахарова Тетяна Семенівна,
д.фарм.наук, професор
Шека Альона Олександрівна,
студент

Національний фармацевтичний університет,
м. Харків, Україна

Вступ/Introductions. Кропивницею називається токсико-алергічний дерматоз, що проявляється пухирями рожевого кольору на шкірі і супроводжується свербінням. Часто кропив'янка спостерігається у хворих, які мають відхилення в шлунково-кишковому тракті (холецистити, гастрити, коліт, запори, глистяна інвазія), а також вживають гострі, пряні продукти, рибу, ягоди, консерви. У деяких випадках висипання виникають від контакту з рослинами, тваринами, при укусі комах, термічних, механічних, променевиx впливів, застосування деяких ліків.

На особливий ризик наражаються люди з:

- анафілаксією в анамнезі (неконтрольована астма, пігментна кропивниця);
- хронічною перевтомою та впливом стресових факторів;
- захворюваннями з хронічним перебігом (патології шлунково-кишкового тракту, імунні захворювання, інфекційні процеси);
- вагітністю.

Мета дослідження/Aim. Оптимізація первинної профілактики захворювань шкіри із застосуванням сучасних антигістамінних препаратів, які можуть зняти свербіж. Також є кортизонові мазі, яку можна наносити на шкіру та удосконалення інформаційно-просвітницької роботи клінічного провізора в аптеці.

Матеріали та методи/Materials and methods. У роботі використані метод теоретичного аналізу – огляд літературних джерел в області вивчення протиалергійних ліків за останні 15 років; метод опитування у формі анкетування відповідної категорії відвідувачів аптеки, та методи математичної статистики. Дослідження проведене на базі аптеки «Аптека №1», м. Пологи, Запорізької області, Україна, вул. Дердавна, буд.170.

Отримані результати/Results and discussion. У випадках, якщо кропивниця супроводжується не тільки сухістю та лущенням, важливо звернутися за допомогою до дерматолога для призначення зовнішньої та внутрішньої терапії. У важких випадках також для лікування алергічної кропивниці призначають короткий курс кортикостероїдів, наприклад, преднізолону. Найпоширеніші сучасні H₁-антигістамінні препарати (H₁-АГП) 2-го покоління в ліцензованих дозах, які відповідають основним принципам фармакотерапії кропив'янки – контроль або повна редукція симптомів, багато з яких опосередковуються діями гістаміну.

У опитуванні, яке проводилось протягом вересень-жовтень 2021 р., взяли участь 27 відвідувачів аптеки, переважно чоловіки віком 22-47 років. У ході анкетування визначено, що найбільшою популярністю серед споживачів користується продукція фірм «Левоцетиризин» 75%, «Лоратадин» 49%, «Цетрин» 36% та «1-цет» 32%. За результатами анкетування ми з'ясували, що у рейтингу найбільш затребуваних форм протиалергійних засобів лідирує «Левоцетиризин» 75%, на другому місці «Лоратадин» 49%, на третьому місці «Цетрин» 36%, і завершують рейтинг «1-цет» 32%. Переважна більшість 73% опитуваних при виборі протиалергійних засобів звертали увагу лише на його тривалість лікування не враховуючи власних індивідуальних особливостей та стану шкіри. Негормональні мазі від кропивниці: Скрін-кап, цинкова мазь, бепантен, саліцилової-цинкова мазь, незулін, Ла-кри, феністил.

Висновки/Conclusions. Хронічна кропивниця є обтяжливим захворюванням як у медичному, так і в соціальному відношенні. Сучасна мета терапії ХК – досягнення повного контролю симптомів. H₁-АГП 2-го покоління –

терапія першої лінії при кропив'янці. Левоцетиризин, так само як і інші H₁-АГП 2-го покоління, рекомендується застосовувати превентивно, тобто у режимі щоденного прийому до розвитку стійкого поліпшення. Починати терапію слід зі стандартних доз. У пацієнтів, які не відповідають на стандартні дози H₁- АГП 2-го покоління протягом 2 тижнів, доцільно розглянути підвищення доз у 2-4 рази. З огляду на те що високі дози не зареєстровані в інструкції із застосування препаратів, слід до кожного призначення у таких пацієнтів підходити індивідуально, приймаючи рішення колегіально й обов'язково роз'яснювати хворому доцільність даної терапії. За будь-якої терапії ХК слід перевіряти розвиток спонтанної ремісії, тимчасово відмінюючи фармакотерапію. Для догляду за шкірою потрібно мазати на уражені ділянки крему з емолентами (засоби із пом'якшувальними, зволожуючими та регенеруючими компонентами). Також ефективними доглядовими засобами є лосьйони з ментолом, теплі ванни на основі лікарських трав. У випадках, коли кропивниця супроводжується не тільки сухістю та луценням, важливо звернутися за допомогою до дерматолога для призначення зовнішньої та внутрішньої терапії. Профілактичні заходи: мінімізація стресових ситуацій, носіння вільного одягу та легкого, використання м'яких засобів для догляду за шкірою, відмова від певних лікарських засобів.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБКИ ЕМУЛЬСІЙНОГО КРЕМУ ДЛЯ РУК З ЕКСТРАКТОМ КАЛЕНДУЛИ

Свірська Софія Петрівна

к. фарм.н., доцент

Заліська Валентина Любомирівна

студентка

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Впродовж останніх десятиліть рівень споживання косметичної та лікувально-косметичної продукції у світі стабільно зростає. На українському ринку переважають засоби європейських та американських фірм-виробників. Проте, завдяки розробкам українських науковців, на ринок щорічно виходять нові косметичні та лікувально-косметичні засоби. Освоєння нових технологій, реклама та актуальний підхід до товарної політики сприяють відродженню косметичної галузі та підвищенню попиту на українські засоби.

Серед косметичної та лікувально-косметичної продукції близько 65% становлять косметичні засоби для догляду за шкірою.

Мета роботи. Визначення перспектив розробки крему для рук з екстрактом календули.

Матеріали та методи. Узагальнюючий аналіз джерел літератури щодо стану та особливостей розробки крему для рук з рослинною сировиною.

Результати і обговорення. Догляд за шкірою рук вимагає особливої уваги, тому що руки постійно зазнають впливу сонячних променів, температури, миючих засобів. Шкіра рук має мало сальних залоз, а товщина жирового шару є невеликою. Вищенаведене є причиною втрати еластичності шкіри на руках та веде до передчасного її старіння. Тому, варто регулярно користуватися захисними та доглядовими засобами, зокрема це креми для рук.

Переважаюча частина косметичних кремів створена на основі косметичних емульсій. Використання саме емульсійних форм обумовлено їх

специфічними властивостями, зокрема здатністю поєднувати в собі жирову та водну фази, можливістю введення різних активних компонентів, а також відмінними органолептичними та споживчими властивостями. Сюди відносимо зволожуючу здатність, легку всмоктуваність та зручне нанесення на шкіру. Значну частку таких кремів займають засоби, які чинять на шкіру не тільки косметичний вплив, але й мають певні лікувальні властивості. Для створення засобів, які здійснюють спеціальний ефект на шкіру, актуальним є введення рослинних екстрактів.

Не варто недооцінювати той факт, що у зв'язку із суттєвим збільшенням кількості людей, які страждають на алергію, значну увагу приділено розробці саме гіпоалергенних косметичних засобів. До таких засобів належать продукти, створені на основі сировини календули лікарської.

Календула лікарська або нагідки лікарські (*Calendula officinalis*) — це відома у всьому світі лікарська рослина, яка характеризується своєю здатністю до накопичення великої кількості біологічно активних речовин різних класів. Календула лікарська є джерелом каротиноїдів та флавоноїдів, для яких характерними є антиоксидантні, антисептичні та протизапальні властивості, а також стимуляція епітелізації тканин.

Особливістю косметичних засобів, створених на основі природніх компонентів є подібність молекул витяжок рослинної сировини з молекулами людської шкіри. Ця подібність є «зрозумілою» організму і відповідь його є м'якою, проте ефективною.

Вибір рослинної сировини для подальшого екстрагування впливає на якість і ціну отриманого екстракту. Сировина повинна бути одного місця походження, а для екстракції повинні бути використані тільки ті частини рослини, які містять ідентифіковані біологічно активні речовини. Якщо екстракт має визначену дію на шкіру і його необхідна концентрація встановлена, то одна й та ж концентрація повинна бути в кінцевому косметичному продукті.

Висновок. Таким чином, розробка науково-обґрунтованого підходу до створення нових рецептур вимагає знань про фізико-хімічні та фармакологічні властивості, як вихідних компонентів, так і готових косметичних засобів.

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА ФАРМАЦІЇ

Сметаніна Катерина

К.фарм.н., доцент

Сільман Марина

Балецька Ірина

Марчевська Аліна

Дудар Діана

Солодуха Анна

Студенти

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Введення./Introduction. Реалізація пріоритетів вітчизняної освітньої системи відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту» вимагає суттєвої модернізації в системі вищої освіти. Політика реформування освітніх послуг розвинених країн основним чином орієнтована на розвиток дистанційної освіти. Популярність і затребуваність дистанційного навчання на основі інтернет-технологій, особливо в системі вищої й додаткової професійної освіти, зростають із кожним роком. Особливого значення набуває розвиток дистанційного навчання в умовах сучасної пандемії COVID-19. Більшість закладів вищої освіти (ЗВО) України, в силу таких обставин, перебувають на дистанційному навчанні. Від мети, тактики ведення дистанційної освіти, обраної методики, відповідальності та фаховості навчально-педагогічного складу ЗВО та інших факторів залежить рівень освітнього процесу, його якість та результативність навчання.

Ціль роботи./Aim. Показати недоліки та переваги дистанційної форми навчання з погляду студентства та довести альтернативи української системи освіти аналогічним зарубіжним проектам.

Матеріали та методи./Materials and methods. Робота ґрунтується на аналізі інформаційних джерел та викладені власної думки студентства України. Основні методи: інформаційно-пошуковий, аналітичний, які допомагають систематизувати та обробити результати наукового пошуку та провести аналіз.

Результати та обговорення./Results and discussion. Фармацевт – це спеціаліст, який повинен застосовувати як теоретичні, так і практичні знання кожного дня, постійно вдосконалюючи їх. Дистанційне навчання при його простоті та доступності, з одного боку, та складності пізнавального та навчального процесу, з іншого, суттєво впливає на рівень засвоюваності матеріалу, що викладається, та, безумовно, має ряд недоліків та переваг.

Навчання за спеціальністю «Фармація, промислова фармація» пов'язане з проведенням лабораторних робіт, для яких необхідне спеціальне обладнання. На таких заняттях фармацевти здобувають необхідні знання, які в майбутньому допоможуть їм реалізувати себе. Проведення ж таких робіт дистанційно призводить до того, що студенти-фармацевти не до кінця розуміють більшу частину матеріалу, яку б мали зробити на практиці і в результаті вони не отримують необхідні їм навички. Недостатній безпосередній контакт між викладачем та дистанційним студентом також є вирішальним у процесі пізнання і відсутність таких взаємостосунків негативно відображається на глибині та рівні освіченості студентів. Низька пропускна спроможність електронної мережі під час навчальних чи екзаменаційних телеконференцій, або повна її відсутність особливо в невеликих населених пунктів України зменшує пізнавальні та інтелектуальні можливості здобувачів освіти.

В той же час, дистанційна форма навчання має ряд переваг, а саме: навчаючись вдома, студент може зекономити свій час, не витрачаючи його на дорогу до університету; він може одночасно бути присутнім на парі і бути в будь-якому іншому улюбленому для нього місці. Навіть досконало організоване дистанційне навчання не замінить студенту-фармацевту традиційного навчання в аудиторії, живого спілкування з одногрупниками і

викладачами. Дистанційна система освіти дає змогу студентам зрозуміти важливість того, що рівень розвитку у їхній професії залежить саме від них.

Дистанційне навчання внесло корективи у наше життя, змінилося і навчання провізорів. Люди займаються саморозвитком, більше часу приділяють навчанню і тим предметам, які характеризуються складністю пізнання та розуміння. Вона формує у студентів відчуття відповідальності. Зі спеціалістами у сфері охорони здоров'я людина стикається протягом всього життя, і мабуть, кожному приємно мати справу з кваліфікованим фармацевтом. Для студентів фармацевтичного факультету є особливою задачею підвищувати рівень розвитку у своїй сфері, не втративши інтерес в умовах дистанційного навчання. Завдяки наявності безлічі відкритих наукових платформ, у вигляді онлайн-конференцій та зустрічей з представниками системи охорони здоров'я, студенти спроможні дізнаватися про переваги та недоліки фармацевтичної роботи, її пріоритети, окремі потаємні боки.

Вибираючи професію фармацевта, кожний усвідомлює, що це - велика відповідальність за людей, за лікарські препарати, які ти їм видаєш, та за свій статус. Приготування будь якої лікарської форми, що супроводжуватиметься нехтуванням чіткої технологічної послідовності або будь-яка випадкова помилка може привести до порушення нормального стану пацієнта та показників якості його життя. У певній мірі дистанційне навчання розслабляє погляди на обов'язки, здається, що фармацевту потрібно лише продавати ліки, проте це не так. Неналежне виконання роботи призведе до різного виду відповідальності. Тому дистанційне навчання дозволяє навчитись самоконцентруватись та шукати зовсім нову інформацію, що призведе до формування точності та уважності.

Відповідно до принципів належної аптечної практики, основною метою фармацевта є реалізація ЛЗ, що забезпечує благополуччя пацієнта, тому якщо студент навчиться в умовах онлайн- життя постійно оновлювати знання про фармацевтичну сферу, то це забезпечить у подальшому відповідальний обіг споживання лікарських засобів. Тому, можна сміливо стверджувати, що

дистанційне навчання активує здатність людини вміння розуміти, що стабільне підвищення твоїх знань робить відповідальність важливим аспектом у розвитку власних професійних даних.

На основі інтернет-технологій та дистанційного навчання виникає реальна можливість створення єдиного розподіленого онлайн-освітнього співтовариства (групи співтовариств, сегментованих за професійними інтересами й іншими ознаками) та його інтеграція в єдиний освітній інтернет-простір (національний і міжнародний). Запроваджуючи дистанційне навчання, кожний заклад обирає свій шлях і модель реалізації.

Так, американська модель дистанційного навчання характеризується формуванням віртуальних університетів, що використовують передові інформаційні, комп'ютерні та мережні технології. Значну роль у розвитку й фінансуванні дистанційного навчання в США відіграють комерційні структури, що прагнуть підвищити рівень кваліфікації своїх співробітників. При цьому за цією моделлю не існує єдиної системи контролю дистанційної освіти, оскільки дистанційні курси пропонуються не тільки державними, але й приватними вищими навчальними закладами. Європейська ж модель дистанційного навчання, навпаки, характеризується взаємною акредитацією вищих навчальних закладів, високоякісними стандартами освіти, відкритим характером університетів, що дозволяє студенту вибирати ЗВО і перелік навчальних дисциплін. Фінансування дистанційного навчання здійснюється, переважно, урядами європейських країн.

В Україні розвиток дистанційного навчання знаходиться на початковій стадії впровадження. Використання дистанційної освіти здійснюється переважно у складі звичайної освіти. Деякі ЗВО України запроваджують паралельне використання дистанційної освіти з метою залучення більшої кількості студентів та напрацювання досвіду роботи з новітніми інформаційними технологіями для подальшого повного переходу лише на дистанційну систему навчання. У ВНУ імені Лесі Українки студенти фармацевтичного напрямку під час онлайн-навчання опановують теоретичні

знання з певних дисциплін, що передбачені освітньою програмою, в такий спосіб можливе проведення самостійної роботи, окремих видів практичних робіт та консультацій. Онлайн-форма тісно переплітається з оф-лайн навчанням, що відбувається в лабораторіях малими групами. Таким чином студенти набувають практичних навичок з технології ліків, основ гігієни, фармакології, фармакогнозії і ботаніки, органічної, аналітичної, фармацевтичної хімії, тощо.

Висновки./Conclusions. Завдання, поставлені перед системою освіти України, вимагають створення організаційної структури вищої освіти, яка забезпечуватиме перехід до «освіти протягом життя». Тому актуальним для освітньої галузі України є вивчення провідного зарубіжного досвіду дистанційного навчання, об'єднання зусиль провідних ЗВО, створення альтернативи аналогічним зарубіжним проектам.

Дистанційне навчання має вагомий вплив на якість вищої освіти, адже, саме від якості навчання залежить, чи належну освіту здобудуть студенти-фармацевти, і чи хорошими професіоналами вони будуть у майбутньому.

АНАЛІЗ АСОРТИМЕНТУ ДІУРЕТИЧНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Таран Андрій Вікторович,

к. ф. н., доцент

Вандяєва Анастасія Олегівна

Студент

Національний фармацевтичний університет,

м. Харків, Україна

Вступ. Місце діуретиків під час лікування серцево-судинних захворювань важко переоцінити. Вони знаходять широке застосування в лікуванні хворих на артеріальну гіпертензію як один із класів антигіпертензивних препаратів першої лінії, так і при гіпертензивних кризах. Діуретики використовуються як базисний клас лікарських засобів у лікуванні хворих з хронічною серцевою недостатністю, вони також застосовуються при кардіальній астмі, набряку легень та мозку.

Мета дослідження. Провести аналіз асортименту, середніх роздрібних цін і виробників діуретичних лікарських засобів на фармацевтичному ринку України за 2017-2020 роки.

Методи та об'єкти досліджень. Об'єкт дослідження – асортимент діуретичних лікарських засобів, їх ціни та виробники на фармацевтичному ринку України. Дослідження і аналіз діуретичних засобів проводили за даними державного реєстру лікарських засобів України та системи досліджень фармацевтичного ринку «Фармстандарт» компанії «Моріон».

Результати дослідження. Протягом 2017-2020 рр. було встановлено 9 МНН діуретиків, що були представлені на ринку від 93 торгових назв (ТН) у 2017 році до 87 ТН – у 2020 році. Найбільшу кількість препаратів представлено серед індапаміду – 14-16 торгових назв (ТН) і торасеміду – 39-40 ТН. Діуретики на ринку були представлені переважно препаратами іноземних виробників (63,2-63,4 %). Основними виробниками були Франція, Індія, Німеччина,

Швейцарія, Ізраїль, Польща, Болгарія, США. Діуретичні препарати мають широкий діапазон цін: від 7,82 до 1590,00 грн. за упаковку, що допомагає хворим отримувати належну фармакотерапію, враховуючи можливості кожного пацієнта. За 2017-2020 рр. найдешевшим препаратом виявився фуросемід з торговою назвою «Фуросемід-Дарниця», Дарниця ФФ ПрАТ (Україна, Київ). Найдорожчий – препарат торасемід, «Торасемід Сандоз», імпортного виробництва Сандоз (Швейцарія).

Висновок. Асортимент діуретиків на фармацевтичному ринку України за 2017-2020 роки був достатньо широкий – 93-87 асортиментних позицій препаратів на основі 9 МНН. Діуретичні ЛЗ на фармацевтичному ринку були представлені переважно препаратами іноземних виробників (63,2-63,4 %). Дані ЛЗ мали широкий діапазон цін, що дозволяє оптимізувати витрати на лікування хворих з серцево-судинними захворюваннями.

АНАЛІЗ АСОРТИМЕНТУ СЕЛЕКТИВНИХ ІНГІБІТОРІВ ЗВОРОТНОГО НЕЙРОНАЛЬНОГО ЗАХВАТУ СЕРОТОНІНУ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Ткачова Оксана,
доктор фарм. наук, професор
Коваленко Лілія,
студентка
Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Серед усіх захворювань, які існують у сучасному світі, психічні розлади посідають далеко не останнє місце. За даними ВООЗ, близько 1 млрд людей у всьому світі страждають на психічні розлади. Депресія серед цієї групи хвороб є однією із найпоширеніших. З кожним роком, відповідно до статистичних даних, кількість хворих неупинно зростає. За загальним показником серед усього населення на депресивні розлади страждають близько 300 млн людей.

Окрім підвищеного ризику скоєння суїциду, люди, які мають депресивні розлади, одночасно мають ускладнений перебіг інших хвороб, серед яких важливе місце посідають захворювання серцево-судинної системи. Наприклад, у пацієнтів з інфарктом міокарда, які одночасно страждають даною психічною патологією, рівень смертності більший у 3-6 разів, ніж у людей, які не мають психічних розладів.

Основне завдання терапії депресії – досягнення стану ремісії та запобігання скоєння самогубства. Здійснюється вона за допомогою різних видів психотерапії та антидепресивних лікарських засобів I-ї та II-ї ліній. Зважаючи на вищеписане, дослідження асортименту антидепресантів є дуже актуальним на даний час, оскільки медикаментозного лікування потребує велика кількість осіб з даною психічною патологією.

Мета роботи: дослідити асортимент антидепресантів групи селективних інгібіторів зворотного нейронального захвату серотоніну на фармацевтичному ринку України за 2019-2020 роки.

Матеріали і методи. Для аналізу асортименту антидепресантів використовували ресурси Державного реєстру лікарських засобів України та аналітичної компанії «Моріон».

Результати і обговорення. На фармацевтичному ринку України найбільш поширеною за споживанням групою є N06AB «Селективні інгібітори зворотного нейронального захвату серотоніну». Проведений аналіз цієї групи на фармацевтичному ринку за 2019-2020 рр. показав, що дана група налічує 6 МНН, на основі яких було представлено 50 ТН у 2019 р. та 48 ТН у 2020 р. Протягом досліджуваного періоду більшу перевагу на ринку мали препарати іноземного виробництва (56% препаратів – у 2019 р., 73% – у 2020 р.).

Результати дослідження антидепресантів групи N06AB на фармацевтичному ринку України у 2019-2020 роках представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Аналіз асортименту препаратів з антидепресивною дією групи N06AB на фармацевтичному ринку України за 2019-2020 роки

№ з/п	АТС код і МНН препарату	Період досліджень, рік	Кількість торгових назв	Виробники: вітч./іноз.
1	N06AB03 Флуоксетин	2019	5	4/1
		2020	5	4/1
2	N06AB04 Циталопрам	2019	3	0/3
		2020	2	1/1
3	N06AB05 Пароксетин	2019	5	2/3
		2020	5	0/5
4	N06AB06 Сертралін	2019	12	5/7
		2020	11	4/7
5	N06AB08 Флувоксамін	2019	2	0/2
		2020	2	0/2
6	N06AB10 Есциталопрам	2019	23	11/12
		2020	23	4/19
Усього препаратів на ринку		2019	50	22/28
		2020	48	13/35

У найбільшій кількості були представлені препарати на основі есциталопраму (N06AB10), який мав 23 ТН незмінно у 2019-2020 роках. Згідно з результатами клінічних досліджень, застосування есциталопраму призводить до покращення настрою, зменшення страху та напруги, усуває тривогу та дисфорію, зменшує симптоматику нав'язливих станів, а також практично не має седативного ефекту. Есциталопрам застосовується при депресіях різного типу, панічних розладах, obsesивно-компульсивних розладах, соціофобіях, генералізованому тривожному розладі, у тому числі асоційованому із великою депресією. Препарат також ефективний для профілактики рецидивів великих депресивних розладів, у тому числі у хворих похилого віку. У клінічних дослідженнях у хворих на депресії есциталопрам був ефективніший порівняно з циталопрамом, флуоксетином, пароксетином, сертраліном, венлафаксином та дулоксетином. Крім того, застосування есциталопраму асоціюється із нижчою кількістю побічних ефектів у порівнянні з іншими антидепресантами.

Друге місце на фармацевтичному ринку серед групи N06AB займали лікарські засоби із сертраліном (N06AB06) – 12 ТН у 2019 р. та 11 ТН у 2020 р. Сертралін застосовується при різноманітних депресивних станах, при панічних атаках, генералізованих тривожних розладах, соціальних фобіях та посттравматичному стресовому розладі, а також для профілактики епізодів депресії. Препарат ефективніший при депресіях із вираженою тривожністю. Сертралін також ефективний при хронічному больовому синдромі, а також при появі депресивного синдрому у хворих паркінсонізмом та хворобою Альцгеймера. Сертралін асоціюється із нижчою кількістю побічних ефектів, ніж при застосуванні інших антидепресантів, проте серйозним побічним явищем при застосуванні препарату є виникнення анорексії.

Інші препарати селективних інгібіторів зворотного нейронального захвату серотоніну (флувоксамін, праоксетин, флуоксетин, циталопрам) були представлені в обмеженому асортименті торгових назв, що може свідчити про менші потреби у споживачів на ці препарати.

Отже, на фармацевтичному ринку серед антидепресантів групи «Селективні інгібітори зворотного нейронального захвату серотоніну» превалюють сучасні більш ефективні та безпечні препарати, що випускаються здебільшого закордонними виробниками.

Висновки. На фармацевтичному ринку України за 2019-2020 рр. антидепресанти у групі N06AB були представлені здебільшого препаратами іноземного виробництва: 56% у 2019 р. та 73% у 2020 р. на основі 6 МНН. Найбільші позиції в даній групі займали есциталопрам (23 торгові назви) та сертралін (11-12 торгових назв). Інші препарати даної групи (флувоксамін, праоксетин, флуоксетин, циталопрам) були представлені в обмеженому асортименті, що вказує на менші потреби та незначний попит у споживачів на ці препарати.

МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРЕПАРАТІВ ГРУПИ J01MA14 «МОКСИФЛОКСАЦИН»

Феденько Світлана Миколаївна,
к.екон.н, доцент кафедри фармацевтичного управління,
технології ліків та фармакогнозії
Слободян Тетяна Петрівна,
магістр
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Від початку пандемії COVID-19 у світі захворіло більше 270 мільйонів людей. В Україні COVID-19 вперше було зафіксовано ще в березні 2020 року у громадянина міста Чернівці, котрий повернувся з-закордону. Згідно статистичних даних від березня 2020 року до листопада 2021 року в Україні захворіло 3,73 млн. осіб, з них померло 96427. Вчасне звернення до лікаря та проведення адекватної, ефективної фармакотерапії зменшує кількість летальних випадків. Тому, Державним експертним центром МОЗ України запроваджений спецпроект «Застосування ліків при COVID-19», який інформує про дію лікарських засобів (ЛЗ), які сьогодні застосовуються під час профілактики та лікування COVID-19 та визначено основні групи таких ЛЗ, серед яких особливе місце займають антибіотики для лікування ускладнень при COVID-19, зокрема фторхінолони. Використання антибіотиків необхідне, коли причиною пневмонії є бактеріальна інфекція. Тому, в контексті вищезазначеного, актуальним є проведення дослідження фармацевтичного ринку ЛЗ групи J01MA14 «Моксифлоксацин» та оцінка їх економічної доступності для населення.

Мета роботи. Метою нашої роботи є дослідження ЛЗ групи J01MA14 «Моксифлоксацин» та оцінка їх економічної доступності для населення.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження стали: Державний реєстр ЛЗ України, Вітчизняний фармацевтичний ринок ЛЗ, дані системи Pharmbase, дані Державного експертного центру МОЗ України. У дослідженні

нами використано методи маркетингового, асортиментного та цінового аналізу; системного і статистичного аналізу; методи наукового синтезу, порівняння та узагальнення.

Результати і обговорення. Згідно даних Державного реєстру лікарських засобів України, загальна кількість препаратів групи J01MA14 Моксифлоксацин становить 36 найменувань. Асортимент препаратів групи Моксифлоксацин представлений у трьох лікарських формах, а саме 50 % становлять таблетки (у дозуванні 400 мг та 100 мг), по 16,7 % - очні краплі, розчини для інфузій і 16,6 % - субстанції. Серед досліджуваних препаратів групи Моксифлоксацин переважають ЛЗ іноземного виробництва - 80,6 %, а українського – становлять 19,4 %.

Досліджувані препарати пропонують такі оптові склади: БаДМ, Томаш, O.L.KAR.Фарм-Сервис, Волиньфарм, Конекс, Оптима-Фарм. Найнижчі ціни пропонують: БаДМ та Конекс.

Для оцінки економічної доступності препаратів (за виключенням субстанцій) розраховано коефіцієнти ліквідності (Kliq) та платоспроможності (Ka.s.) для 17 ЛЗ, які були присутні на ринку станом на 01.12.2021 р. Розраховані коефіцієнти ліквідності (Kliq) розподілено на три групи: $Kliq \leq 0,2$; $0,2 \leq Kliq \leq 1,0$; $Kliq \geq 1,0$. До першої групи увійшли: 82,3 % досліджуваних препаратів, до другої – 11,8 %, до третьої – 5,9 %. У 82,3 % препаратів коефіцієнт ліквідності ціни не перевищує 0,2, тобто коливання цінових пропозицій оптових фармацевтичних фірм складає не більше, ніж 20 %. За цим показником український ринок препаратів моксифлоксацину може бути охарактеризований як стабільний, а внутрішній маркетинг – як соціально-етично направлений.

За аналізом Ka.s. встановлено, що найдоступнішими є препарати Атовакс т/б 400 мг № 5 (Україна) та Мофлакса т/б 400 мг № 5 (Словенія).

Висновки. Маркетинговий аналіз вітчизняного ринку препаратів групи J01MA14 «Моксифлоксацин» показав низьку насиченість. Найбільшу частку у Державному реєстрі ЛЗ займають таблетки - 50 %. Дослідження соціально-

економічної доступності препаратів Моксифлоксацину за допомогою коефіцієнтів ліквідності і платоспроможності показали їх відносну фінансову доступність для населення, що є позитивним в сучасних загальнокарантинних умовах.

ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ВИРІШЕННЯ СВІТОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ «ЗЕЛЕНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Велимчаниця Владислав Андрійович

Студент

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н, доцент

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н, доцент

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Вступ. На теперішній час постали гострі екологічні проблеми, у тому числі і ресурсні, які потребують технологічних проривів, нових поглядів та інноваційних рішень. Тому, останнім часом весь світ орієнтується на реалізацію стратегії екологічно орієнтованого зростання до якої відносяться «зелені технології». Визначень цього поняття може бути багато, але у даному випадку слід орієнтуватись на поставлену мету – зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

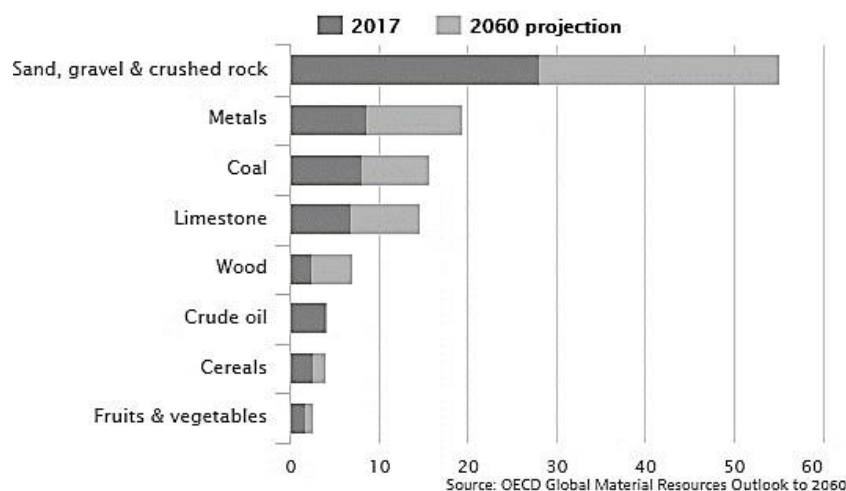
Мета роботи. Ідеї вирішення екологічних проблем за допомогою впровадження «Зелених технологій»

Матеріали та методи. «Зелені технології» створюються у результаті проведення досліджень, які стосуються широкого кола наукових дисциплін – від хімії та матеріалознавства до наук про життя і розглядаються для конвергенції інших технологій і джерело економічного зростання у ХХІ ст. Інновації в галузі «зелені технології» (еко-інновації) спрямовані на застосування нових продуктів і процесів з метою зниження використання природних ресурсів і утворення шкідливих речовин протягом життєвого циклу

продукції. Вони сприяють удосконаленню, упровадженню і здешевленню зелених технологій.

Міжнародна Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) надає цікаві дані стосовно використання сировини. У статті [1] зазначено, що до 2060 року використання сировини може збільшитись у 2 рази і призвести до ще більш серйозних екологічних наслідків. Головним чином це пов'язане зі зростанням світової економіки та підвищенням рівня життя. Прогнозується збільшення добування корисних копалин і переробка сировини (біомаса, викопне паливо, метали і неметалічні мінерали), що призведе до підвищення рівня забруднення повітря, водних ресурсів, ґрунтів і спричинить зміну клімату.

Не зважаючи на перехід до більш ефективного виробництва використання природних ресурсів зростає і це спричиняє тиск на навколишнє середовище (рис. 1).

Рисунок 1. – Прогнозування зростання використання ресурсів до 2060 року

Основна частина «зелених технологій» зосереджена у відносно невеликій кількості країн, при цьому різні країни спеціалізуються на тих чи інших видах технологій. Технології по боротьбі з водним та повітряним забрудненням, з управління відходами активно розвиваються в країнах ОЕСР: в Австралії – по боротьбі із забрудненням води, у Данії – з відновлювальної (у першу чергу вітрової) енергетики, у Німеччині – по боротьбі із забрудненням повітря, в Іспанії – із сонячної енергетики.

Було встановлено, що найбільша кількість людей зайнята у секторі відновлювальної енергетики, а саме у виробництві та обслуговуванні сонячних фотоелектричних панелей зайнятість зросла на 8,7 % та досягла 3,37 млн. робочих місць у 2017 р. Найбільш важливими ринками стали Китай, Індія, США та Японія, а за ними Туреччина, Німеччина, Австралія та Республіка Корея [2].

У перспективі очікується подальший прискорений розвиток широкого спектру екологічно чистих технологій. Згідно оцінкам експертів стратегічної консалтингової компанії «Roland Berger», екологічні технології стануть такими, що лідирують у розвитку світового господарства. До найбільш гострих глобальних екологічних проблем сьогодення відносять зміну клімату, доступ до якісної води та інших ресурсів, а також втрату біорізноманітності. Активно розвиваються технології, спрямовані на підвищення ефективності транспортних засобів і будівельних матеріалів.

В той самий час серйозним питанням є економічна ефективність розроблення і впровадження «зелених технологій», що багато у чому залежить від конкретної сфери застосування. На первинному етапі розвиток «зелених технологій» може бути дуже витратним, проте надалі, як показують дослідження, процес може забезпечити не лише збереження природного капіталу, але і більш високий рівень ВВП. Саме висока ціна на електромобілі досі слугує одним з головних стримуючих чинників розвитку цього сектора.

Серед інших важливих обмежень впровадження «зелених технологій» є наступні:

1. Недоліки регулювання цієї сфери.
2. Довготривалість процесу їх розроблення і впровадження, що пов'язане з непередбачуваністю результату.
3. Складність перебудови існуючої громіздкої енергетичної і транспортної інфраструктури.
4. Дефіцит кваліфікованих дослідників і керуючого персоналу.

5. Психологічна неготовність людей до кардинальних змін у бізнесі або приватному житті.

Висновок. Незважаючи на все це, розвиток «зелених технологій» стрімко прямує вгору. Розвинені країни і країни, що розвиваються перебудовують свою політику у бік «зеленого» розвитку, стимулюють розроблення і впровадження екологічно чистих технологій, впроваджують освітні програми згідно формування екологічної свідомості, проводять широкі інформаційні кампанії для населення.

Список літератури

1. Василенко І. А., Чупринов Є. В., Іванченко А. В., Скиба М. І., Воробйова В. І., Галиш В. В. Зелені технології у промисловості: Монографія / І. А. Василенко, Є. В. Чупринов, А. В. Іванченко та ін. – Дніпро: Акцент ПП, 2019. – 366 с.

2. І. Б. Чичкало-Кондрацька, д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки та маркетингу ORCID: 0000–0003–3123–841X.

ПЕРСПЕКТИВИ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД ВІД ІОНІВ ЦИНКУ

Вовк Маргарита Євгеніївна

Студентка Інженерно-хімічного факультету

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н., доцент,

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н., доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Одним із найбільших джерел забруднення навколишнього середовища є гальванічне виробництво. Середовище забруднене токсичними іонами важких металів, зокрема іонами цинку [1]. Цинкування використовують для захисту від корозії різних сталевих і чавунних деталей, а також при виробництві труб [2,3]. Допустима концентрація води становить 1,0 мг/дм³, в той час як вміст цинку в стічних водах гальванічних цехів становить 60-80 мг/дм³. Очищення цинковмісних стічних вод є скрадним та важливим екологічним процесом.

Метою роботи є вивчення перспективи очищення стічних вод від іонів цинку та важких металів для подальшого застосування в промисловості. Порівняння хімічних та економічних показників.

Методи та засоби дослідження. Відображення відомостей про види промислових стоків. Порівняння властивостей з метою виявлення якісних і кількісних відмінностей. Узагальнення отриманих результатів

Результати та обговорення. Очищення води від іонів цинку може бути проведене хімічним, електрохімічним та фізико-хімічним способами. Вони дорогі і не завжди забезпечують високий рівень очищення. Спосіб флотаційного вилучення Zn (II) із водних розчинів у вигляді осадів є енергозалежним і потребує наявності громіздких флотаційних машин та відстійників, де відбувається руйнування зібраного продукту. Підвищення вимог до якості води в стічних водах змушує шукати екологічно чисті та

вигідні способи видалення із води іонів цинку. До таких способів можна віднести сорбцію. Найважливішою характеристикою сорбентів, що застосовуються в промисловості, є можлива десорбція та їх повторне використання. Була досліджена можливість десорбції металу з аналізованого сорбенту використанням гарячої води (80°C), розчину соляної кислоти (концентрована, розведення 1:1, 1:2, 1:5), розчином тіомочевини (10%). Наважку сорбенту (0,2 г), насичену по цинку (50 мг/г) струшували з 20 мл десорбуючого розчину.

Таблиця

Залежність ступеня вилучення Zn від різновидів десорбуючих речовин

№	Дисорбуючий розчин	Концентрація Zn в отриманому розчині	Кількість вилученого Zn	Ступінь вилучення, %
1	H ₂ O(80°)	0,18	3.6	36
2	HCl(конц.)	0,38	7.6	76
3	HCl(1:1)	0,325	6.5	65
4	HCl(1:2)	0,27	5.4	54
5	HCl(1:5)	0,25	5.0	50
6	Тиомочевина	0,22	4.4	44

Останнім часом перевага надається біологічному очищенню води від іонів важких металів, в якому головну роль відіграють різні мікроорганізми – бактерії, дріжджі. Відомий спосіб мікробіологічної очистки стічних вод промислових підприємств від іонів важких металів – цинку, кадмію та свинцю, згідно з яким мікробіологічне очищення стічних вод здійснюється з використанням бактерії *Rhodococcus ruber* як мікробіологічного реагенту. При початковій концентрації цинку (II) 0,5-2,5 мг/дм, його залишкова концентрація в зазначеній воді обробляється шістьма штамми бактерій, що належать до умовно-патогенних мікроорганізмів.

Біотехнологія очищення води від Zn(II) включала наступні етапи. Забруднену Zn (II) і різними механічними домішками воду спочатку направляли в відстійник, де контролювали температуру і доводили рН до нейтрального, потім у флотаційну камеру, де за наявності флотаційного збирача

(мило лужного металу) воду очищали від іонів цинку в концентрації $C \leq 20$ мг/дм³. Потім воду направляли в ємність, до якої підводили інокулятор, наповнений бактеріальною суспензією, і дозаторами розчинів перекису водню і хлориду кальцію. Через 10-15 хвилин після введення мікробіологічного реагенту дозатором вносили перекис водню і хлорид кальцію. Накопичення важких металів іммобілізованими у складі біофлокул бактеріями тривало 15-20 хвилин. Очищення води з Zn (II) відбулась дуже ефективна концентрація Zn.

Висновки. Біологічний метод очищення води від Zn(I) успішно пройшов лабораторні випробування під час очищення стічних вод однієї з гальванічних станцій та електростанції. Метод ефективний за наявності нафтопродуктів у воді та екологічно безпечний для людини та навколишнього середовища. Перевагами розробленого методу є: 1.Значне збільшення вихідної концентрації іонів цинку з 0,5-2,5 мг/дм³ до 20 мг/дм³ 2.Зменшення кількості штамів мікроорганізмів з шести до одного непатогенного. 3.Скорочення часу на приготування бактеріальної суспензії при необхідній глибині очищення технологічних розчинів води від іонів цинку до рівня ГДК, що дозволяє повторно використовувати очищену воду в закритому водопроводі або злити в каналізацію. Метод енергонезалежний, простий у застосуванні та екологічно безпечний.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горшкова О.Г.Волювач О.В.Біологічний спосіб очищення води від цинку. ЖПХ, 2012 №1. 345-356 с.
2. Ф.Т. Бингам, Ф.Д. Прья, У.М. Джерелл; под ред. Х. Зигель, А. М. Зигель. Некоторые вопросы токсичности ионов металлов – М.: Мир,2003.- 230 с.
- 3.Шубина А.Г., Синютина С.Е., Шубин Р.А. Очистка сточных вод. Харьков - 2014. 234 с.

ОЧИЩЕННЯ ВОДОПРОВІДНОЇ ВОДИ

Гурківська Тереза Вікторівна

Студентка Інженерно-хімічного факультету

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н., доцент,

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н., доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Значення чистої води для людини важко переоцінити. Вода, стикаючись з багатьма середовищами, розчиняє в собі величезну кількість хімічних речовин, як органічних, так і неорганічних. Вона відіграє найважливішу роль у життєдіяльності людини, тварин та рослин, а також природі та промислових та технологічних процесах [1,2]. Водопровідна вода, яка доставляється в будівлі, не є стерильною і може відрізнитися за якістю навіть в межах одного міста чи села. Джерела води можуть бути забруднені такими речовинами та іонами, як нітрати, свинець, миш'як, мідь, і можуть викликати багато проблем зі здоров'ям, пов'язаних із споживанням важких металів та отруєнням. Водосховища та очисні споруди, які не враховують забруднення води від транспортних засобів, а також місця, у яких важко забезпечити необхідні компоненти, необхідні для очищення води, будуть більш схильні до непрямого забруднення [3].

Мета роботи полягає в необхідності висвітлення особливостей очищення водопровідної води.

Матеріали та методи: загальнонаукові та функціональні методи, аналіз даних опитувань. Узагальнення результатів.

Результати та обговорення: Вода відіграє виняткову роль в процесах обміну речовин, що є основою життя. Величезне значення вода має у промисловому і сільськогосподарському виробництві.

Очищення води – це комплекс заходів щодо видалення забруднень, що містяться в побутових та промислових водах. Існує велика кількість способів очищення стічних вод і різні види їхньої класифікації. Вибір необхідних способів при проектуванні станцій очищення, як правило, ґрунтується на виді і концентрації переважних домішок стічних вод, а саме механічних (зважених), розчинених і органічних. Розглянемо ж етапи очищення, які наведені нижче в таблиці 1.

Таблиця 1. Етапи очищення водопровідної води

Очищення водопровідних вод від твердих часток у залежності від їхніх властивостей, концентрації і фракційного складу здійснюються такими технологіями очищення.

Механічний. Використовується для очищення води від нерозчинних домішок, щоб потім вирушити на наступний етап. Споруди для механічного очищення, це решітки або спеціальні сито, які не дають нерозчинним речовин залишитися у воді. Фільтруючими матеріалами можуть бути тканинні фільтри,

металеві сітки, зернисті матеріали (пісок, гравій, торф, вугілля). Також використовують технологію відстоювання.

Відстоювання засноване на особливостях процесу осадження твердих часток у рідині. При цьому може мати місце вільне осадження часток, що не злипаються, що зберегли свої форми і розміри, і осадження часток, схильних до коагулювання і зміни при цьому розмірів та форми. Розрахунок очисних споруджень для відстоювання стічних вод вимагає визначення швидкості осадження (швидкості витання) твердих часток у рідині. Швидкість осадження може бути отримана розв'язанням рівняння Стокса для руху сферичної частинки в рідині з урахуванням впливу сили гідравлічного опору, масових сил

$$w_0 = \frac{g d_{\text{ч}}^2}{18} \frac{\rho_{\text{ч}} - \rho_{\text{ж}}}{\mu_{\text{ж}}}$$

і сили Архімеда:

Далі слідує *біологічний*. Він потрібний щоб позбутися розчинних речовин, що у воді. А саме біогенними речовинами - азот і фосфор або ж спеціальними мікроорганізмами (бактеріями чи найпростішими), тобто активним мулом або біоплівкою.

Фізико-хімічний: ці методи використовують для очищення від розчинених домішок, а в деяких випадках і від завислих речовин. Багато методів фізико-хімічного очищення вимагають попереднього глибокого виділення зі стічної води завислих речовин, для чого широко використовується метод коагуляції. Екстракція, що використовується для очищення стічних вод, що містять іони металів, органічні кислоти, феноли. Найпростішим і найзручнішим методом очищення є *дистиляція* – перегонка, випаровування рідини з подальшим охолодженням та конденсацією пари. Очищення водопровідної води шляхом дистиляції виконується спеціальним приладом. Щоб перевірити чистоту та хімічні властивості отриманої води, в результаті проведення 30-ти хвилинного експерименту, взяли зразок дистильованої та водопровідної води. Досліджувана вода має нейтральне середовище, в той час як водопровідна – кисле середовище (універсальний індикатор має червоне забарвлення). Визначення вмісту іонів хлору в досліджуваній воді: $AgNO_3 + Cl^- \rightarrow AgCl \downarrow + NO_3^-$. Вміст хлоридних

сполук у досліджуваній дистиляційній воді не виявлено. При додаванні нітрат срібла до зразка водопровідної води, випав білий осад.

Висновок. Поряд з традиційними вищеописаними методами очищення води виділяють деякі сучасні способи очищення води, такі як аерація, відстоювання та фільтрування. Пошук нових способів очищення пов'язаний з наростаючим впливом токсикантів на природне середовище. Як правило, вони засновані на безреагентних технологіях або технології, в яких реагенти виробляються безпосередньо в очищення води.

Список літератури

1. Шачнева О.Ю. Водопідготовка та хімія води. - СПб.: Лань, 2018.
2. Петрова Л.В., Калюкова О.М. Хімія води. – Ул'яновськ: УлДТУ, 2014.
3. Шіян Л.М. Властивості та хімія води. Водопідготовка. - ТПУ, 2016,

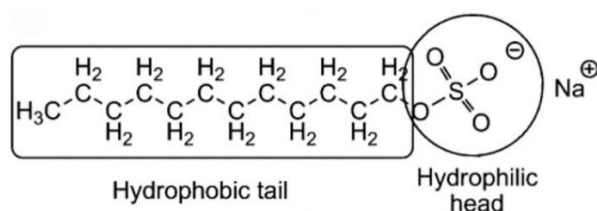
ФОТОМЕТРИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ АНІОНАКТИВНИХ ПАР У СТІЧНИХ ВОДАХ З ВИКОРИСТАННЯМ ДІАМАНТОВОГО ЗЕЛЕНОВОГО

Демчина Роман Олександрович

к.х.н., доцент кафедри хімії
Національного лісотехнічного
університету України, м. Львів

Вступ. Поверхнево активні речовини (ПАР) використовуються в промисловості, народному господарстві, а тому забруднення довкілля ними не уникають. Відтак, постає завдання усіяко контролювати їх вміст як у побутових, так і промислових стічних водах.

ПАР розділяють на три типи: аніонактивні ПАР - це сполуки, які у водному розчині дисоціюють з утворенням великих за розміром, складних аніонів, що зумовлюють їх поверхневу активність, і малих неорганічних катіонів; катіонактивні ПАР - це сполуки, які у водному розчині дисоціюють з утворенням великих за розміром, складних органічних катіонів, що зумовлюють їх поверхневу активність, і малих неорганічних аніонів; неіоногенні ПАР - це сполуки, які при розчиненні у воді не іонізуються. Розчинність таких речовин у воді обумовлена наявністю в них функціональних груп. Неіоногенні ПАР - похідні поліоксіетиленів: $RO(C_2H_4O)_nH$ - полігліколевий етер жирних спиртів; $RCOO(C_2H_4O)_nH$ - полігліколевий етер жирних кислот; $RCONH(C_2H_4O)_nH$ - полігліколевий етер амідів жирних кислот та ін. Аніонактивні ПАР є найбільш поширені як миючі засоби. Тому ми використали розчин натрій лаурилсульфату для дослідження (Рис. 1).

Рис. 1. Будова молекули натрій лаурилсульфату, одного з найбільш поширених аніонактивних ПАВ

Для визначення вмісту ПАР у стічних водах часто використовують фотометричні та екстрактивно-фотометричні методи. Так наприклад відомий фотометричний метод для визначення нейоногенних ПАР: використовують два розчини реагентів: I - суміш йодиду калію та йоду, розчинені у воді; II - суміш розчинів HCl (1:4) і 10%-ного BaCl₂. В якості стандартного розчину НПАР використовують тритон X-100 - полі етиленгліколь-п- (1,1,3,3-тетраметилбутил)-феніловий етер). Готують робочий розчин реагентів I і II, змішуючи їх у певному співвідношенні. Робочі розчини НПАР готують розведенням стандартного розчину НПАР. Для побудови градуйованого графіка перед проведенням експерименту готують серію стандартних розчинів, які представляють суміш робочого розчину реагентів I і II та робочих розчинів НПАР відповідної концентрації. Оптичну густину отриманих стандартних розчинів вимірюють користуючись фотоколориметром із світлофільтром $\lambda = 540$ нм та кварцевими кюветами з $l = 1$ см, відносно контрольної проби (розчину з усіма реагентами, окрім НПАР). Метод дає змогу виявляти вміст 0.05 – 5 мг/л.

Відомий також екстракційно-фотометричний метод визначення аніонактивних ПАР. Його проводять за міжнародним стандартом ISO 7875 в інтервалі визначуваних концентрацій 0.1 – 5 мг/л, та мінімальною визначуваною концентрацією 0.05 мг/л. Суть цього методу – утворення асоціатів ПАР і метиленового синього, екстракція їх хлороформом з наступною обробкою хлороформного розчину кислотою. Усунення заважаючих впливів досягається екстракцією асоціату ПАР з метиленовим синім з лужного розчину і промивкою екстракту кислим розчином метилового синього. Потім проводять вимірювання світлопоглинання відокремленої органічної фази при $\lambda = 650$ н.

Мета. Оскільки, попередні методи є дещо трудомісткі, ми вирішили випробувати відому [1] взаємодію діамантового зеленого із аніонактивними ПАР для визначення їх вмісту у стічних водах. Опубліковані дані показують утворення безбарвної лейкооснови утвореної взаємодією натрій сульфату та

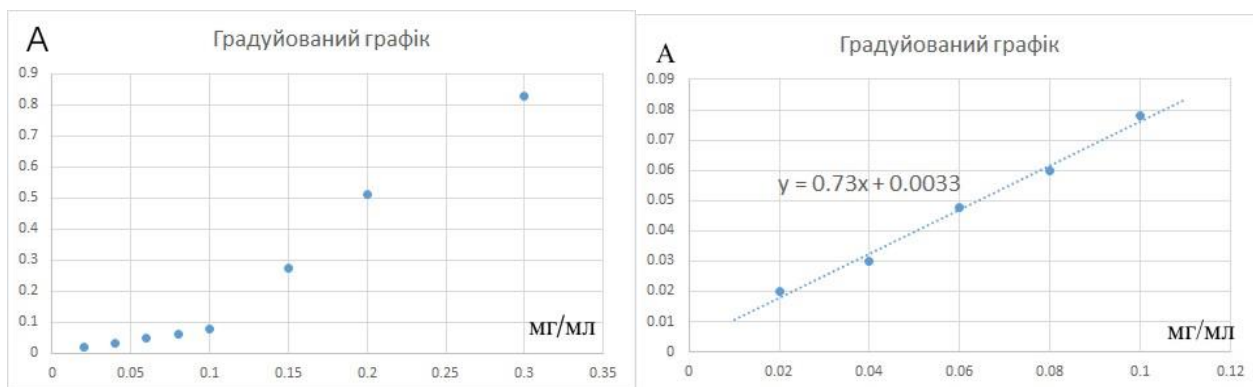

діамантового зеленого, яка при взаємодії з аніоногенними ПАР перетворюється забарвлену форму і може бути фотометрована при 630 нм.

Матеріали і методи. Фотометричний метод ґрунтується на законі Бугера-Ламберта-Бера і дає змогу визначати концентрації визначуваних речовин за оптичною густиною розчину (A): $A = \epsilon l C$, де ϵ – молярний коефіцієнт поглинання речовини, l – товщина шару розчину (кювети), C – визначувана концентрація.

Як видно з закону Бугера-Ламберта-Бера між оптичною густиною розчину і концентрацією є прямолінійна залежність, що дозволяє визначати концентрації за градуїованим графіком залежності A від C . Для побудови градуїованого графіка готували розчин натрій лаурилсульфату концентрацією 2 г/л, з якого відбирали аліквоти 2-15 мл на мл води для приготування розчинів відповідних концентрацій на графіку; розчин лейкооснови готували розчиненням 1мл спиртового діамантового зеленого у 100мл води з додаванням 1.2 г натрій сульфату і доводили РН до 9 використавши буру для буферного розчину. Одержаний розчин лейкооснови додавали до розчинів лаурилсульфату у співвідношенні 1:10 і фотметрували.

Результати і обговорення. Одержаний градуїований графік (рис. 2) був лінійним в межах концентрацій ПАР від 20 до 100 мг/л і описувався рівнянням $A = 0.0033 + 0.73 \cdot C$:

Рис.2. Градуїований графік: оптична густина розчинів діамантового зеленого в присутності натрій лаурилсульфату при різних концентраціях

При концентраціях вище 0.1 г/л спостерігалось позитивне відхилення від ОЗС, що пов'язано з утворенням міцелярного розчину ПАР, який приводить до різкого збільшення оптичної густини розчинів. Проте, при концентраціях до 100 мг/л пропонується метод може бути використаний для аналізу стічних вод із високим вмістом ПАР. Так аніонні ПАР були виявлені з концентрацією 55 мг/л у стічних водах поблизу автомийки в м. Львів.

Висновки. Пропонуваний метод визначення може бути використано для визначення помірних концентрацій аніонактивних ПАР. Чутливість методу, та інтервал визначуваних концентрацій можливо збільшити з використання екстракції, що і буде метою наступних досліджень.

Література:

1. Н. Pobinner, Н. Т. Hoffman, *Analytica Chimica Acta* 141 (1982) 419—425

ОЧИСТКА СТІЧНИХ ВОД ВІД ІОНІВ МІДІ ТА ВАЖКИХ МЕТАЛІВ

Крулько Андрій В'ячеславович

Студент Інженерно-хімічного факультету

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н., доцент,

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н., доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Забруднення іонами важких металів навколишнього середовища є однією з найбільш серйозних проблем сучасності, що сприяє поглибленню досліджень очистки стічних вод, пошуку альтернативних та найбільш ефективних методів [1]. Проблема видалення важких металів із стічних є дуже актуальною [2,3].

Метою роботи є аналіз методів очищення, які застосовуються для очистки стічних вод від важких металів. При очищенні стічних вод від важких металів використовують фізико-хімічні та біологічні методи.

Результати та обговорення. До фізико-хімічних відноситься реагентний метод. Його суть полягає в трансформації розчинних у воді речовин на нерозчинні з додаванням різних реагентів з наступним відділенням їх від води у вигляді осаду. В якості реагентів для очищення стічних вод від іонів важких металів використовують гідроксиди кальцію і натрію, карбонат натрію, сульфід натрію, різні відходи, наприклад феррохромовий шлак та ін. Найбільш широко використовують гідроксид кальцію. Осадження металів здійснюється у вигляді гідроксидів. Процес проводять за різних значень рН. Недоліком реагентного методу є втрата цінних речовин разом із осадом, утворення великих об'ємів обводнених осадів, які потребують утилізації, в результаті чого зростають експлуатаційні витрати.

В останні роки все більшого поширення знаходять електрохімічні методи очищення промислових стічних вод, що містять домішки солей, утворених

іонами важких металів. Процес очищення заснований на реакціях окислення і відновлення токсичних сполук в нетоксичні під дією електричного струму. В даний час знаходить застосування комбінований метод очищення, що поєднує ультрафільтрацію з комплексоутворенням - (метод КУУФ). Він полягає в тому, що в розчин, що містить один або кілька іонів металів, вводиться високомолекулярний компонент, який утворює з ними міцне комплексне з'єднання. Утворений полімерний комплекс набагато більше діаметра пор мембран, що дозволяє затримувати його на більш крупнопористих і високопродуктивних ультрафільтраційних мембранах. Використовувані для цих цілей синтетичні полімери, володіючи високою селективністю, мають ряд недоліків, а саме: токсичність самих полімерів, дорожнеча, складність отримання і, як правило, низька ємність по іонів металів. Утворені комплекси видаляються з води методом ультрафільтрації. Результати досліджень представлені в таблиці.

Таблиця. Залежність ефективності очищення розчинів важких металів методом КУУФ

	Забруднюючий інгредієнт	Ступінь очищення, %
1	Fe	>95
2	Zn	70-85
3	Pb	70-80
4	Co	85-95
5	Cu	-
6	Sr	85-95

Одним із методів очищення стічних вод від іонів важких металів є метод сорбції. Як природний сорбент використовують бентонітову глину. Відомий аналог - спосіб адсорбції важких металів зі стічних вод методом сорбційного концентрування на природних цеолітах. Суть способу полягає в тому, що в розчин, що вміщує іони сорбованого металу, додають сорбент у співвідношенні між твердою і рідкою фазами не менш ніж 1:50. Як адсорбент використовують глиноподібний мінерал, представлений каолінітом, монтморилонітом та гідрослюдою. Процес відбувається за нормальної температури та періодичного

перемішування, тривалість контакту - 8 год. Недоліком такого методу є недостатня якість очищення у кислому і нейтральному середовищах (рН 2÷7). Крім цього, значне набухання мінералу ускладнює його видалення та регенерацію після використання. При використанні як природного сорбенту бентонітової глини досягається вилучення важких металів у певному інтервалі рН, що призводить до підвищення ступеня очищення стічних вод.

Перспективним біологічним методом очищення стічних вод від важких металів є фітоаккумуляція іонів вищими водними рослинами. Макрофіти мають здатність до накопичення речовин в концентраціях, що перевищують їх вміст у навколишньому середовищі. Вони є перспективним об'єктом фітореMediaції, завдяки їх здатності накопичувати окремі елементи. Наприклад, кушир (*Ceratophyllum demersum*) використовують для біореMediaції муніципальних стічних вод в Ірані та Іраку. Найважливішими характеристиками водних макрофітів, що застосовуються для очищення вод є швидкий ріст, високий показник виробництва біомаси і здатність до накопичення високих концентрацій важких металів впродовж тривалого часу експозиції.

Відомий комбінований спосіб очищення стічних вод від іонів важких металів за допомогою біосорбції дріжджами *S. cerevisiae* та металевої насадки в зовнішньому постійному магнітному полі. Найбільш ефективно сорбція іонів важких металів за допомогою дріжджів *S. cerevisiae* проходить в кислому середовищі. Але, паралельно з очищенням розчину від іонів важких металів, відбувається реакція між металом насадки та кислим середовищем, що очищується, і в розчин потрапляє певна кількість заліза (II). Тому було запропоновано ввести в процес очистки, ще один додатковий етап, а саме – етап феритизації.

Висновок. Порівнюючи всі вище перераховані методи очищення стічних вод від важких металів, можна сказати, що кожен з методів володіє рядом переваг та недоліків. Проте традиційні методи, які укорінились у наші часи, є недосконалими і потребують значних затрат електроенергії, хімічних реагентів, а застосування реагентів-окисників провокує забруднення продуктами

окиснення й утворення небажаних осадів. Більш краще використовувати новітні, перспективні фізико-хімічні методи очищення, наприклад сорбцію мінералами, що призведе до зменшення негативного впливу на гідросферу шкідливих факторів, що виникають при недостатньому очищенні забруднених вод, та зменшить економічні витрати на хімічні реагенти, в зв'язку з використанням природних мінеральних сорбентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Л.О. Штриплинг, Ф.П. Туренко «Основы очистки сточных вод и переработки твердых отходов» \Учебное пособие – Омск: Изд-во ОмГТУ, 2015. – 192 с.
2. Большанина С. Б. Очищення стічних вод гальванічних виробництв сорбційними методами / С. Б. Большанина, Г. М. Гурець, Д. С. Балабуха, Д. В. Міляєва /Екологічна безпека. - 2014. - Вип. 1. - С. 114-118.
3. Гроховська Ю.Р. Фітоаккумуляція макро- і мікроелементів – перспективи покращення якості поверхневих вод / Ю.Р. Гроховська, С.В. Кононцев // Вода: проблеми та шляхи вирішення. Збірник статей науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Рівне 6-8 липня 2016 року – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка – С. 41-47.

СОНЯЧНІ БАТАРЕЇ ЯК ЕКОЛОГІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ЕНЕРГІЇ

Процюк Марія Олександрівна

Студентка Інженерно-хімічного факультету

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н., доцент,

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н., доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Останнім часом відбувся ряд суттєвих змін у енергетичному світогляді, а саме: поява економічно ефективних джерел енергії, зокрема сонячної енергетики [1,2]. Її використання для повсякденного життя – є актуальним та перспективним напрямком. Сонячні батареї [3] – один із найкращих способів людства зробити великий вплив на зменшення вуглецевого сліду. Житлові сонячні батареї стають популярними та забезпечують чисту енергії у всіх галузях життєдіяльності.

Метою роботи є вивчення перспективи використання сонячних панелей на основі кремнію в якості джерел енергії. Порівняння хімічних та економічних показників.

Методи та засоби дослідження. Відображення відомостей про сонячні панелі залежно від їх типу. Порівняння властивостей з метою виявлення якісних і кількісних відмінностей. Узагальнення отриманих результатів.

Результати та обговорення. Найбільш поширені сонячні батареї: 1)Тонкоплівкові сонячні батареї - складаються з натягнутих плівок, які легко можна встановити у будь-яке зручне місце. Не бояться пилу та можуть працювати навіть у несприятливих умовах. У хмарну погоду їхня ефективність знижується на 20%. Дешеві, але вимагають великої площі для установки. 2)Монокристалічні батареї - виготовляються з великої кількості індивідуальних осередків, що заливаються силіконом. Завдяки такій гідроізоляції вони ефективно застосовують у судноплавстві. Монокристалічні батареї мають

відносно невелику масу, компактні розмірами. Їх відрізняє гнучкість, мала вага, компактність, надійність та довговічність. Прості в монтажі та залежать від прямих сонячних променів. При цьому навіть легка хмарність може призвести до припинення вироблення енергії. 3) Полікристалічні сонячні батареї - в осередках знаходяться кристали, спрямовані у різні боки. Це дозволяє вловлювати розсіяне світло і менше залежати від прямого освітлення. Вони випускаються як панелі благородного синього кольору. При цьому вони дешевші, ніж монокристалічні моделі. Їх успішно використовують для освітлення будинків, адміністративних будівель та навіть вулиць [3].

Існують інші види сонячних панелей: Сонячні панелі з аморфного кремнію; На основі телуриду кадмія; На основі селеніду меді-індія; Полімерні.

Таблиця

Залежність характеристик сонячних батарей від їх виду

Тип сонячної батареї	ККД	Срок дії
Тонкоплівкові	10%	Приблизно 10 років
Монокристалічні	До 25%	20-25 років
Полікристалічні	18%	20 і більше років
Аморфні	До 12%	Від 7-20 років
На основі телуриду кадмія	10-12%	10-20 років
На основі селеніду меді-індія	13-15%	10-20
Полімерні	5-6%	До 15 років

Таким чином їх використання гарантує відсутність проміжних фаз перетворення енергії, а також стабільність в електропостачанні. Сонячні батареї прості у використанні і обслуговуванні, довговічні, автономні, надають повну безпеку у користуванні та високу надійність. А існують також інші не менш важливі переваги: Екологічно чисте джерело енергії (не використання органічних видів палива: мазуту, нафти, газу для вироблення енергії); Скорочення викидів діоксиду вуглецю; Нескінченний ресурс (світло) для вироблення енергії, в порівнянні з органічними видами палива; Догляд за сонячними батареями не вимагає від персоналу особливо великих знань; Велика кількість та доступність матеріалів для виготовлення сонячних батарей.

Висновки. Потенціал використання сонячних батарей величезний, адже щодня потрапляння сонячної енергії на Землю перевищує в 20 тисяч разів вироблення електроенергії в світі. Також найбільший плюс-екологічність отримання енергії. Тому людство повинно розвивати напрямки дослідів на підвищення ККД сонячних батарей та поширення їх використання.

Список літератури

1. Ашихміна А.В., Власенко Н.Є., Коваленко І.В. Сонячні панелі в якості альтернативних джерел струму. II Міжнародна науково – практична конференція «Priority directions of science technology» Київ, 25-27 жовтня 2020. С. 174-177.
2. Литовченко В.Г. Мобильные солнечные электростанции для использования в полевых условиях / В.Г Литовченко, В.П. Мельник, Б.Н. Романюк, Б.Ф. Дверников, Р.М. Коркишко, В.П. Костылев, С.М. Мусаев, В.Г. Попов, В.В. Черненко, - Вісн. НАН України, 2015. – 60 с.
3. Ярмалова Ю.А. Відновлювана енергія.// Харків 2017. 308с.

ВПЛИВ ГЛУТАМАТУ НАТРІЮ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Сірідюк Микита Олегович

Студент 2-го курсу

Інженерно-хімічного факультету

НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»

Зульфїгаров Артур Олегович

К.х.н., ст., викладач кафедри З і НХ ХТФ

НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського»

Анотація: Глутамат натрію — харчова добавка Е621, яка здатна передавати м'ясний смак. Зібрано інформацію про фізико-, хіміко- та біологічні властивості харчової добавки. За нормальних умов є білим кристалічним порошком, в якому відсутній запах. Визначено історію його походження, методи добування та визначення у вмісті. У статті проаналізований негативний вплив глутамату натрію на біологічні організми, зокрема людни. Визначено, що наявні норми вживання глутамату натрію в продуктах є занадто великими, а його вплив на організм недооцінений. Глутамат натрію зменшує виділення слизу у шлунку, визиває атипічні зміни кліток підшлункової залози.

Ключові слова: глутамат натрію, харчові добавки, харчова промисловість, “погана” їжа.

Глутамат натрію — харчова добавка Е621. Особливість цієї речовини полягає в тому, що вона здатна передавати особливий смак — умамї, схожий на смак м'яса. У телебаченні, Інтернеті та інших ЗМІ є розповсюджена думка того, що глутамат натрію є шкідливим для людей. Новини часто агітують старше покоління на боротьбу з “поганою” їжею, зазначають про високий вміст “хімії” в продуктах.

Є справедливим, що глутамат натрію — це дійсно хімічна речовина, ніби “замісник” їжі. І таке заміщення є дуже ефективним й перспективним у використанні в промисловості, адже воно дешеве та за допомогою нього можна маніпулювати свідомістю покупців. Розповсюдження “фаст-фуду” викликає

різноманітні хвороби ЖКТ, в раціон багатьох людей не входять фрукти, овочі, молочні та кисломолочні продукти.

З іншого боку, глутамат натрію — це безневинна речовина. Вона не є сама по собі нейромедіатором, кислотою, жиром чи іншою біологічно-активною речовиною, а тому, гіпотетично, при вживанні не здатно принести велику шкоду організму. Спектр впливу “поганих” продуктів та “хімії” такий широкий, що не можна обійтись без використання наукового методу.

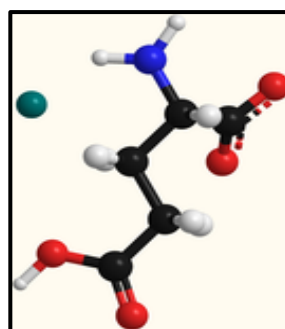
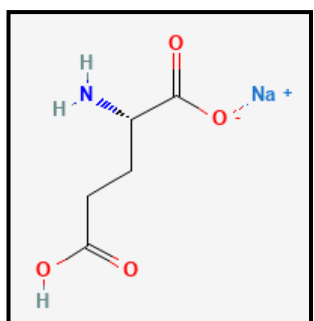
Не є точно визначеним реальний вміст та вплив глутамату натрію на організм людини. Напої, фаст-фуд є популярними у молодого покоління, знання про глутамат натрію може зберегти його в безпеці, але може вийти й таке, що більшість думок про цю речовину — це стереотипи, нав’язані з новин.

Мета цієї статті — визначити вплив глутамату натрію на організм людини. **Завданнями** для виконання цієї мети є:

1. Визначити фізико-хімічні властивості глутамату натрію.
2. Вивчити його історію, методи отримання та використання у промисловості.
3. Дослідити вплив глутамату натрію на організм людини.

Методами роботи є аналіз, синтез, систематизація.

Наукове та практичне значення цієї статті полягає у систематизації наявних досліджень та знань про таку речовину, як глутамат натрію, виявленні її негативного впливу на організм та розвінчування міфів навколо неї

Рис. 1 — Структурна формула [1] **Рис. 2** — Шаростержнева формула [2]

За допомогою наукових джерел [1, 3] ми склали таку характеристику (табл. 1) речовині глутамату натрію:

Властивості глутамату натрію

Іноземна назва	Monosodium glutamate
Скорочені назви	MSG; E621
Повна назва	(2S)-2-аміно-6-гідрокси-5-оксо пентаноат натрія або натрій-2-амінопентадіоат
Хімічна формула	$C_5H_8NNaO_4$
Кристалічна форма	Ромбічні призми
Молекулярна маса	169,11
Температура плавлення	165 °С
Температура кипіння	225 °С
Розчинність у воді	74 г / 100 мл
Зовнішній вигляд	За нормальних умов є білим кристалічним порошком
Запах	Практично відсутній
Смак	М'ясний
Кислотність	pH 6,7 - 7,2

Глутамат натрію є сіллю глутамінової кислоти, яка є алифатичною двохосновною амінокислотою, яка входить у состав білків усіх живих організмів, відомих зараз. Ця кислота синтезується в організмі людини, тобто є замінною. Її функції: метаболізм азотовмісних біохімічних речовин, є нейромедіаторною кислотою [4]. Рецептори глутамату існують не тільки в центральній нервовій системі, але й в підшлунковій залозі [5].

Відомі також й інші солі глутамінової кислоти, які теж використовуються як харчові добавки: глутамінова кислота (E620), глутамат калія (E622), діглутамат кальція (E623), глутамат амонію (E624), глутамат магнію (E625) [6].

Вперше глутамат натрію було отримано у 1907 році професором Кікунае Ікеда. Він помітив, що ця речовина здатна підсилювати смак оброблених продуктів, тобто є приправою. Першим способом добування глутамату натрію був гідроліз пшеничного білка [7]. У 2000 році в Україні за постановою Кабінету Міністрів України №342 від 17 лютого глутамат натрія було внесено у

список дозволених харчових добавок [8]. У документі «Санітарні правила і норми по застосуванню харчових добавок» не вказано гранично допустиму концентрацію глутамату натрію в продуктах [9].

Щодо його використання у промисловості, Волков І. І. та ін. Дослідили м'ясні вироби 11 торгових марок та 5 виробників снєків (більше 90 найменувань продукції). Виявилось, що наявність глутамату у складі м'ясних виробів заявлена майже у 85% ковбас і 94% снєків [10].

Нами було зібрано та проаналізовано такі негативні ефекти глутамату натрію (у табл. 2 приведено науковий апарат дослідження, нижче описані результати):

Таблиця 2

Аналіз експериментів

Номер, стаття	Тривалість експериментів	Доза	Піддослідні	Досліджуваний вплив
1, [9]	10, 20 та 30 діб	15 і 30 мг/кг	63 щура	Шлунок
2, [10]	30 діб	15 і 30 мг/кг	63 щура	Підшлункова залоза
3, [11]	28 доби	3% в дозі 30 мг/кг	90 щурів	Печінка
4, [12]	2 тижня та 1 місяць	150 мг	27 щурів	Печінка та кров
5, [13]	10, 20 та 30 діб	15 і 30 мг/кг	84 щура	Маса тіла
6, [14]	10, 20 та 30 діб	30 мг/кг	21 щур	Товстий кишечник

Результати експериментів:

1. Призводить до ерозивно-виразкових уражень слизової оболонки шлунка і до збільшення секреції соляної кислоти та маси тіла [11].

2. Виявлено такі наслідки вживання: некробіотичні та дистрофічні зміни екзо- і ендокриноцитів, лейкоцитарна та лимфоїдна інфільтрація, фіброз, набряк і дисциркуляторні розлади підшлункової залози. Наведені результати є симптомами гострого панкреатину [12].

3. Призводить до підвищення вмісту загальних і тирозинвмісних пептидів, речовин низької МСМ та зростання коефіцієнту інтоксикації [13].

4. Затримка азоту в організмі, що спричинила підвищення концентрації мочевины в крові щурів. Глутамат натрію інгібував альбуміносинтезуючу активність гепатоцитів [14].

5. При тривалому введенні глутамату натрію маса тіла щурів збільшилася у два рази, порівняно з середньостатистичним щуром [15].

6. Призводить до морфологічних змін у кишечнику: запалення слизової оболонки, порушення кровообігу, виникнення уразивно-виразкових уражень [16].

Висновок. У цій статті ми досліджували вплив глутамату натрію на біологічні організми, зокрема людини. Глутамат натрію – харова добавка E621, яка здатна передати смак м'яса, «умами». Глутамінова кислота – амінокислота, яка присутня практично в усіх відомих науці білків, забезпечує транспорт азоту в організмі та є нейромедіаторною кислотою. Глутамат натрію вперше добувся у 1907 році професором Кікунае Ікеда, зараз ця речовина є дуже популярною у харчовий промисловості. В результаті аналізу експериментів з введенням глутамату натрію щурам був визначений такий вплив: ураження слизової оболонки шлунка, збільшення маси тіла у два рази, дистрофічні та некробіотичні зміни кліток підшлункової залози, зростання коефіцієнту інтоксикації, затримку азоту в організмі, виникнення уразивно-виразкових уражень у товстому кишечнику. Дози глутамату натрію, які були введені щурам, відповідають 1 – 2 г/кг для людини, що являються гранично допустимими нормами у Європі. Ці норми, з огляду на аналіз експериментів, необхідно переробити.

Список використаної літератури

1. Національний центр біологотехнологічної інформації. «PubChem Compound Summary for CID 23672308, Monosodium glutamate». – Режим доступу: <https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/Monosodium-glutamate>.

2. Глутамат натрію. (Електронний ресурс) – https://ru.wikipedia.org/wiki/глутамат_натрия

3. O'Neil, M.J. Енциклопедія хімічних речовин, наркотиків та біологічно активних речовин 13 видання, Нью-Йорк: «Merck and Co., Inc.» 2001. - с. 11
4. Meldrum, B. S. Glutamate as a neurotransmitter in the brain: Review of physiology and pathology. The Journal of Nutrition. 2000 p.
5. Gendron T.F. Glutamate receptors in peripheral tissue, Нью-Йорк: «Plenum Publishers» 2005. – с. 147–168.
6. Alan Davidson, Tom Jaine. The Oxford Companion to Food, «Oxford University Press» 2014 p. — ISBN 978-0-19-104072-6.
7. Гордієнко Л. П. «Вплив глутамату натрію на масу тіла та розвиток ожиріння (огляд літератури)», Вісник проблем біології і медицини – 2017 – Вип.4, том 3 (141), с. 33-37
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2000 р. №342 «Про внесення змін до переліку харчових добавок, дозволених для використання у харчових продуктах»
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 1996 р. №222 «Про затвердження Санітарних правил і норм по застосуванню харчових добавок»
10. Волков І.І., Кателевська Н.М., Нестеренко В.Г. «Особливості впливу глутамату натрію на здоров'я людини»
11. Т.М. Фалалєєва, В.М. Кухарський, Т.В. Берегова. «Вплив тривалого введення глутамату натрію на структурно-функціональний стан шлунката масу тіла щурів», Фізіол. журн., 2010, Т. 56, №4
12. І.В. Лещенко, В.Г. Шевчук, Т.М.Фалалєєва, Т.В. Берегова. «Вплив тривалого введення глутамату натрію на структуру підшлункової залози щурів», Фізіол. журн., 2012, Т. 58, №2
13. В. В. Бевзо. «Дослідження токсодинаміки глутамату натрію на організм щурів за умов тривалого його введення», Клінічна та експериментальна патологія, Т. XV, №2 (56), Ч. 2, 2016

14. Дерхо М. А., Серода Т. І., Голобородька Г. Г., «Оценка биосинтетической активности гепатоцитов на фоне влияния глутамата натрия», Евразийский Союз Ученых (ЕСУ) # X, 2014, Биологические науки, с. 105-107
15. Т. М. Фалалєєва. «Зміни маси тіла щурів за умов довготривалого введення глутамату натрію», Світ медицини та біології, номер 2, 2012 р.
16. Коленченко О. О., Фалаєєва Т. М., Берегова Т. В., Курик О. Г. «структурно функціональні зміни в стінці товстого кишечника за умов введення глутамату натрію», 2017 р., Український журнал медицини, біології та спорту – № 5 (7)

ГРАФЕН – НОВИЙ МАТЕРІАЛ В ЕНЕРГЕТИЦІ ТА БІОНЦІ

Шевчук Катерина Сергіївна,

Студентка

Коваленко Ірина Володимирівна,

к.х.н, доцент

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н, доцент

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

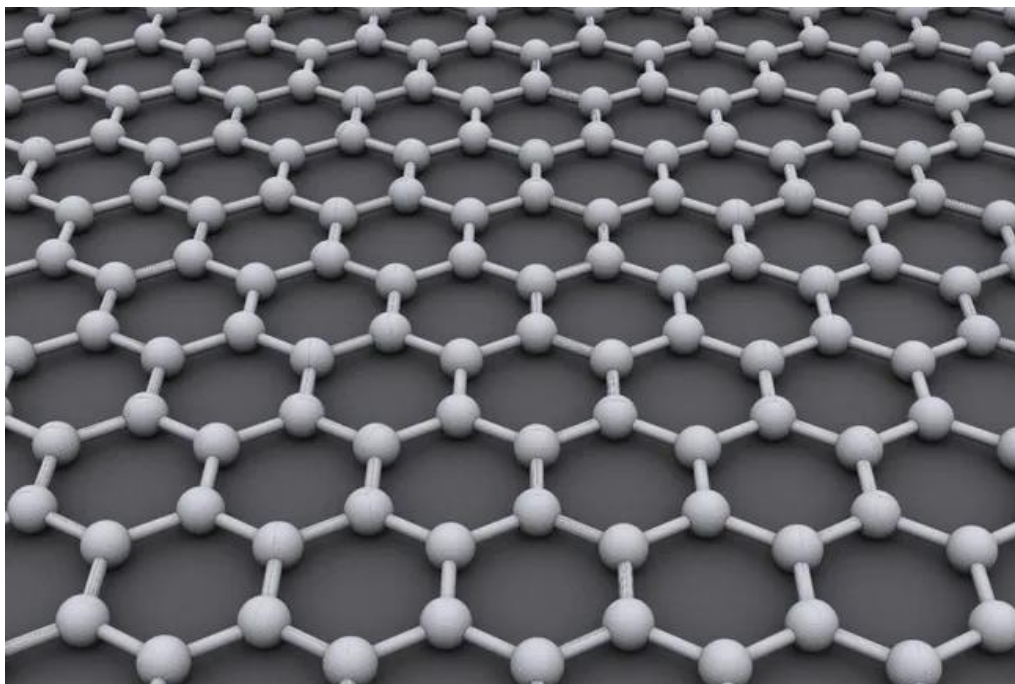
Вступ. Кількість людей на планеті постійно збільшується. Людство прагне кращого життя, а задля цього з кожним днем потребується більша кількість електроенергії. Також нові джерела електроенергії повинні бути екологічними, не завдавати шкоди навколишньому середовищу [1]. Наприклад хімічні джерела струму складають 50% усіх токсичних побутових відходів. Саме тому науковці постійно знаходяться в пошуку нових екологічних джерел живлення.

Мета роботи. На основі вивчення структури визначити електрохімічні властивості графену і можливість його використання як потужного джерела енергії.

Матеріали і методи. Графен – це двовимірна форма вуглецю. Спершу існування такого матеріалу вважалося неможливим, але згодом дослідивши цей матеріал вчені змогли пояснити феномен його існування. Для того, щоб листи вуглецевих атомів могли існувати окремо один від одного графен повинен поводитись як тривимірний матеріал. Виявляється він ніколи не був плоским, він завжди вібував на атомному рівні для того, щоб забезпечити собі стабільність [2].

Зображеної на рис. 1 структури графен набуває за рахунок sp^2 -гібридації. Завдяки такому розміщенню електронів цей матеріал гарно проводить електричний струм хоча має структуру напівпровідників. Саме тому

Його часто називають надпровідником з нульовою забороненою зоною або напівметалом. Графен за звичайних умов інертний до кислот і лугів. Також він має хорошу теплопровідність, гнучкий, пружний і майже прозорий. Ще один дивовижний факт полягає в тому що графен дуже міцний, він навіть міцніший сталі та алмазів.

Рис. 1. Зображення структури графену

Існує думка щодо активного використання графену, адже існує теорія про те, що він токсичний для організму. На даний момент ця теорія не підтверджена, але немає також підтвердження того що він не шкідливий. Єдина шкода графену про яку уже відомо - це суміш вуглецю з водою. Якщо така суміш потрапить до клітини вона справді може її убити. Але зараз такий спосіб добування графену не використовують.

Результати і обговорення. Вивчаючи вібрування графену науковці випадково дізнались, що за допомогою нього можна добувати електроенергію. Вони поклали листи графену на мідну сітку та спостерігали за рухом атомів у молекулі. На даному етапі вони не отримали ніяких корисних знань, оскільки дані кожного експерименту відрізнялись та не відповідали теоретичним значенням. Потім вони вирішили розділити площу на менші частинки, це допомогло їм визначити що графен рухається не як зігнутий лист металу, а

випадковим чином та ще й з різкими зсувами [3]. Вчені вирішили використати коливання графену як джерело енергії. Для цього вони листи графену вкрили негативно зарядженими частинками та розмістили між двома металевими електродами. Як тільки матеріал починав рухатись угору верхній електрод заряджався позитивно. Далі графен опускається і нижній електрод також ставав позитивно зарядженим. І в результаті такого руху на електродах з'являється змінний струм.

Таким чином поки температура буде сприятливою для руху атомів графену така установка буде виробляти енергію. Також вчені розраховали, що при кімнатній температурі генератор розміром 10x10 мікрон буде виробляти 10 мікровоат енергії. На перший погляд цієї електроенергії дуже мало, але якщо збільшити площу, наприклад використовуючи 20 000 таких квадратиків можна живити енергією наручний електронний годинник. До уваги можна також узяти той факт що всі ці 20 000 квадратиків помістяться на шпильковій головці [3].

Окрім виготовлення джерел живлення графен, завдяки його властивостям, можна використовувати в найрізноманітніших сферах. Уже існує одяг зроблений з використанням графену який реагує на дихання людини і змінює колір. Також машинне масло з графеном підвищує зносостійкість двигуна. Вчені запевняють, що в майбутньому за допомогою цього дивовижного матеріалу можна буде діагностувати та лікувати рак, виготовляти значно дешевші сонячні батареї та багато-багато іншого.

Висновки. Зараз властивості графену активно вивчають і зовсім скоро його будуть використовувати в електроніці, хімії та інших галузях науки. Джерела живлення на основі цього матеріалу будуть мати великий попит, оскільки за допомогою нього можна майже безкінечно виробляти енергію не забруднюючи навколишнє середовище.

Список використаних джерел

1. Xiaolin Li et al. Highly conducting graphene sheets and Langmuir – Blodgett films //Nature Nanotech (2008). V. 3. P. 538-542.

2. Yenny Hernandez et al. High – yield production of graphene by liquid – phase exfoliation of graphite // Nature Nanotech (2008). V. 3. P. 563-568.

3. Графен може стати джерелом нескінченної енергії [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/415460/grafen-mozhe-staty-dzherelom-neskinchennoyi-chystoyi-energiyi-video> – назва з екрану.

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

USE OF WALNUT CROPS FOR IODINE ENRICHMENT OF BAKERY PRODUCTS

Choni Inna Volodymyrivna

Ph.d., Associate Professor

Rogova Alla Leonidivna

Ph.d., Associate Professor

Kryshtal Alina Mykhailivna

assistant

Poltava University of Economics and Trade

Poltava, Ukraine

Introduction. In recent years, the problem of healthy eating has become extremely acute, especially in the absence of foods with a health effect. The product market is developing very fast, it provides ample opportunities in the creation and use of functional additives.

Given the constant deterioration of the ecological situation in our country, there is such a problem as iodine deficiency. Iodine is a vital trace element that is involved in the functioning of the thyroid gland, provides the formation of the hormone thyroxine. It is necessary for the growth of cells of all tissues of the human body, the regulation of membrane transport of sodium and hormones. Insufficient iodine intake leads to endemic goiter and slow metabolism, stunted growth and mental development of children [1]. The daily iodine intake is 150-250 mcg [2].

The problem of iodine deficiency in Ukraine is partially solved through the promotion of iodized salt and recommendations for its use in the food industry. But iodized salt is not subject to long-term storage, and at high humidity and temperature iodine compounds are rapidly destroyed. This makes its use ineffective when cooking most foods. Natural iodine-containing biologically active complexes of natural origin play a special role in this regard.

The purpose of the work is to develop and scientifically substantiate the technology of bakery products enriched with iodine by adding non-traditional raw materials - walnut cross-section. To achieve this goal, the following tasks were set and solved: determination of optimal concentrations of additives by organoleptic and physicochemical parameters; development of regulatory and technical documentation for new products.

Materials and methods. To carry out experimental work, standard methods of research of raw materials, physicochemical and organoleptic quality indicators of yeast products were used. The iodine content in the nut membranes was determined by titrometric method.

Results and discussion. There are no data in the literature on the chemical composition of nut shells. In the first stage of the study, it was determined that 100 g of nut shells contain 4200 mcg of iodine. In determining the objects of study were based on the following provisions. To enrich food, you should use those micronutrients that are actually deficient, quite common and dangerous to health. It is necessary to enrich with mineral substances, first of all, products which are accessible to all groups of children and adults and are regularly used in a daily food. These include bakery products.

Enrichment of food should not impair their consumer properties, significantly change the taste and aroma. The content of vitamins and minerals in the enriched product should be sufficient to meet 30... 50% of the average daily requirement.

As an analogue in the development of a new product selected road bun (rec. №106 [3]). In the process of the study, the nut shells were injected in an amount corresponding to an iodine content of 100, 200, 300 µg per 100 g of finished product, which is 3.35%, 6.69%, 10.04% by weight of flour (samples 2, 3, 4). Walnut membranes were added to the dough in crushed form, pre-mixed with wheat flour.

The following parameters were studied: porosity, density and stability, which characterize the consumer properties of bakery products and are most closely related to the organoleptic properties of the product.

The additive reduces the shape stability of the products, due to the fact that the addition of webs reduces the content of flour and, consequently, the content of gluten. The condition of the crumb is determined by the porosity index. The slight increase in porosity is due to the fact that carbon dioxide does not come out, the amount of gluten is enough to keep it in the middle.

It was found that the baking of yeast dough with increasing nut content decreases, in particular by 1.5 times in sample 4. This is due to lower humidity of the partitions relative to flour, resulting in weight loss under high temperature will be less than the loss of dough. That is, the yield of products with membranes is higher, which increases the economic effect of their implementation.

Organoleptic indicators play a significant role in determining the quality of finished products in addition to physical and chemical properties (Table 1)..

Table 1

Organoleptic quality indicators of prototypes

Indexes	Sample numbers			
	1 (control)	2	3	4
Surface condition	Smooth, without cracks, explosions, glossy			
Color	Light brown		Light brown with dark spots	
The state of the crumb	Baked, not moist to the touch. Elastic, after light pressure with your fingers, the crumb takes on its original shape			
Пористість	Рівномірна, пори дрібні			
Taste	Corresponds to this species, without foreign taste		There is a strange taste	
Scent	Inherent in this type of product, odorless			

It is noted that with increasing number of membranes in the products there are small spots of dark color. In sample 4, the presence of nut membranes is well felt, which is a negative factor.

At the next stage of research, the iodine content in the finished products was determined, taking into account its losses during heat treatment. The results are presented in table 2.

Table 2

Nutritional value of buns with the use of nut partitions

Nutrients	Sample numbers			
	1 control	2	3	4
Iodine, mcg	0	62,4	165	256
Cellulose, %	0,34	0,94	2,35	3,78

According to the results of the table it can be determined that the finished products are enriched with iodine. When consuming a bakery product weighing 50 g, the consumer receives about 80 mcg of iodine, which is half the daily norm.

Conclusions. Thus, based on the study of physico-chemical and organoleptic quality indicators of yeast dough products, it was found that the content of nut shells should not exceed 7.0 ± 0.35 ·% by weight of flour.

References

1. Korzun V.N., Kotikovich Y.S., Antonyuk I.Y., Bolokhnova T.V. The role of trace elements in the etiology of iodine deficiency diseases. Nutrition problems № 3,4, 2011. P. 29-35.
2. Norms of physiological needs of the population of Ukraine in basic nutrients and energy. Order of the Ministry of Health of Ukraine 03.09.2017 № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17#Text>.
3. Collection of recipes for flour confectionery and bakery products for public catering establishments. - M.: Economics, 1986. P. 260-265.

ВОССТАНОВЛЕНИЕ ИЗОЛЯЦИОННОГО ПОКРЫТИЯ ДЕЙСТВУЮЩИХ ТРУБОПРОВОДОВ

Авалбаев Гаффар Абирович

старший преподаватель

Джизакский политехнический институт,

г. Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведены результаты наложения самоклеющейся пленки для восстановления поврежденной участка трубопровода без остановки процесса перекачки нефти. Предложены способы наклейки пленок и технология уплотнения грунта для борьбы с коррозией и специальная машина для поддержания необходимого уровня при натяжке пленок.

Ключевые слова: Самоклеющаяся пленка, коррозия, адгезия, “холодные трубопроводы”, поливинилхлорид.

Введение./Introduction. Одним из возможных методов восстановления поврежденного изоляционного покрытия трубопроводов является наложение самоклеющейся пленки непосредственно в траншее “Холодная” технология позволяет производить ремонтные работы без остановки процесса перекачки.

Цель работы./Aim. Определение мест повреждения изоляции может быть осуществлено любым из известных методов-с применением электромагнитной техники, путем измерения электростатического потенциала, методом Пирсона и т.д. Более сложно точно определять места отслоения изоляции, где проникшая вода вызывает интенсивную коррозию [1, с. 238]. В отдельных случаях оказывается целесообразным пропускание по трубопроводу специальных скребков, оборудованных регистрирующей аппаратурой для измерения толщины стенки и точечной коррозии. Для этой цели можно использовать и наземную технику.

Материалы и методы./Materials and methods. Впервые фирма Servicised (Великобритания) применила антикоррозионную самоклеющуюся пленку для изолирования защитного кожуха газопровода. Несмотря на очевидные

преимущества, были выявлены и изучены недостатки этого метода. Так, некоторые виды пластиков вытягиваются и обладают релаксацией под действием нагрузки со стороны грунта. При бесподъемном ремонте изоляции имеются некоторые особенности последующей засыпки и уплотнения грунта. Кроме того, ремонтные работы плохо поддаются механизации.

Самоклеющаяся пленка состоит из слоя липкого прорезиненного битума, нанесенного битума, нанесенного на полиэтиленовую основу. Перед нанесением на предварительно очищенную поверхность трубопровода с адгезионного слоя снимают бумагу, пропитанную силиконом [2, с. 116].

За время применения данной технологии выяснилось, что механические свойства пленки могут быть существенно улучшены путем применения в качестве материала основы специально разработанного пластифицированного поливинилхлорида (ПВХ). Пленка, изготовленная из ПВХ методом экструзии, обладает очень слабой релаксацией в продольном направлении. Кольцевые напряжения в пленке позволяют сохранить постоянную адгезию. Такую пленку можно использовать для защиты первого слоя покрытия от контакта с грунтом засыпки.

Опыт эксплуатации показал, что при уплотнении грунта засыпки трубопроводов большого размера в местах с высоким уровнем грунтовых вод при определенных условиях возникают вертикальные продольные складки.

Хотя поверхность металла при этом не обнажается, были предложены три основных направления борьбы с этим нежелательным явлением. Первое направление связано с выбором материала, обладающего достаточной эластичностью. Второй способ заключается в применении средств механизации, накладывающих пленку с предварительным напряжением. Третьим способом является специальная технология уплотнения грунта (сначала над верхней образующей трубопровода, а затем по обеим сторонам от нее) [5, с. 448].

Многие машины для нанесения самоклеющейся пленки имеют ручной привод и регулируемый вручную тормозной механизм, обеспечивающий

натяжение, которое, однако, не отвечает предъявляемым требованиям. Поэтому была разработана специальная машина, автоматически поддерживающая необходимый уровень натяжения. Последними исследованиями установлено, что применение таких машин с ручным приводом не обеспечивает достаточной эффективности, и в настоящее время все работы по нанесению пленки выполняет вручную. Пленка выпускается в рулонах длиной 12м.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Одной из проблем является ослабление напряжений на концах каждого отдельного участка пленки. Этот нежелательный эффект наиболее характерен для трубопроводов большого диаметра, перекачивающих продукт при повышенной температуре. Для борьбы с этим явлением применяют холодную сварку концов соседних участков.

Предложена также усиленная неадгезионная обертка на непластиковой основе, воспринимающая касательные напряжения со стороны грунта.

Выводы./Conclusions. Последние технические решения были опробованы на участке трубопровода 1067мм на Ближнем Востоке. Трубопровод наполовину располагался ниже уровня грунтовых вод. Контрольные вскрытие через несколько месяцев показало надежность новой технологии.

Основные преимущества от ее применения заключается в повышенной долговечности, экономической эффективности, высокой адгезии, простоте применения и сопротивлении отслаиванию при повышенном значении наложенного потенциала катодной защиты.

Направление дальнейших исследований включает разработку технологии изоляции “горячих” трубопроводов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Абдуллин Н.В., Рафиков С.К., Коробкова В.И. Композиция для изоляционного покрытия и ремонта подземных трубопроводов.//Проблемы нефти и газа:материалы III Конгресса нефтегазопромышленников России. Секция Н. Уфа: ГИНТЛ «Реактив»,2001.с.238-239.

2. С.Н.Давыдов, И.Г.Абдуллин, С.К.Рафиков, Р.Ж.Ахияров. Защита от коррозии и ремонт подземных металлических трубопроводов в листах локального нарушения изоляционных покрытий. Уфа: Изд-во УГНТУ,2001,- 116.с.12.BN 5-7831-0410-8.

3. Земенков Ю.Д. Справочник инженера по эксплуатации –М.: Издательство Инфра-Инженерия.2006.-928с.

4. РД-04.00-45.21.30-КТН-001-2-03» Инструкция по технологии ремонта мест повреждений заводских покрытий труб на действующих нефтепроводах»- М.:ОАО АК»Транснефть»,2003

5. Халлыев Н.КХ. Капитальный ремонт линейной части магистральных нефтегазопроводов: учебное пособие /Н.Х.Халлыев, Б. В.Будзуляк, С.В.Алимов и др.- М.:ИД «Недра» ,2011.448с.

6. Современные машины для строительства и ремонта газонефтепроводов: учебное пособие. -Уфа: Нефтегазовое дело, 2013.-822с.

7. Валюхов С.Г.Машины и оборудования газонефтепроводов: учебное пособие/Валюхов,В.В,Бородкин,Ю.АБулыгин-Воронеж:Издательство полиграфический центр «Научная книга»,2017.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕРЖАВЕЮЩИХ СТАЛЕЙ С ВЫСОКИМ СОДЕРЖАНИЕМ МОЛИБДЕНА В НЕФТЕПРОМЫСЛОВОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ

Авалбаев Гаффар Абирович
старший преподаватель,
Джизакский политехнический институт,
г. Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведены результаты испытания аустенитных нержавеющей сталей, содержащих молибден, в морской воде, содержащей хлорид-ионов и сероводорода. По результатам опытов установлено, что наиболее коррозионную стойкость проявляет образцы из марки 254SMO, которые дают экономию до 50% по сравнению медно-никелевых сплавов.

Ключевые слова: Медно-никелевый сплав, аустенитные стали, щелевая коррозия, хлорид-ионы ,платформа.

Введение./Introduction. Фирма *Avesta* (Норвегия) провела оценку коррозионной стойкости аустенитных нержавеющей сталей и других сплавов с целью изыскания возможностей снижения капитало- и металлоемкости надводной части сооружений, устанавливаемых на шельфовых месторождениях. Были исследованы, в частности, нержавеющей стали 254SMO,SS 2343,SS2562 и медно-некелевый сплав 90-10.На основании результатов этих исследований было сделано заключение, что при высоком содержании молибдена повышается устойчивость аустенитных нержавеющей сталей против коррозионного воздействия хлоридов, в силу чего эти стали могут по свойствам соответствовать медным сплавам. Они могут быть использованы на строительстве морских промыслов, для сооружения противопожарных трубопроводов, для хранения балластной воды, охлаждающей воды и т.д.

Помимо этого, аустенитные стали с высоким содержанием молибдена могут быть использованы для оборудования, работающего с горячими

углеводородами, а также для облицовки опор платформы и другого оборудования в зоне прибоа.

Ранее устойчивость рассматриваемых сталей против коррозии была исследована в искусственной морской воде при 30⁰С в течение 100сут.

При этом на образцах из стали 254SMO была обнаружена слабая щелевая коррозия, в большей степени были поражены образцы из стали SS 2562, а на образцах из стали SS 2343 коррозия была обнаружена в начальный период испытаний.

Испытание в естественной морской воде, проведенные в Атлантическом океане при 25 и 70⁰С, также показали, что сталь 254SMO- наиболее устойчивый против коррозии материал.

Цель работы./Aim. Результаты испытания стали 254 SMO в других средах дают основания сравнивать с никелевыми сплавами.

Коррозионная стойкость сварных соединений из стали 254SMO повышается путем применения особо легированных наполнителей, например, из стали *Avesta P 12*.

Таким образом, сталь 254 SMO обладает наилучшими экономическими характеристиками, выраженными соотношением “стоимость/свойства”, в плане использования ее для сооружения трубопроводов для морской воды и других целей морского строительства.

Добываемая в Северном море нефть содержит много хлоридных ионов, а газовая фаза-двуокись углерода, при этом температуре в устье скважин доходит до 90⁰С; помимо этого, может иметь место присутствие сероводорода (до 80 млн⁻¹).

Материалы и методы./Materials and methods. Исследования фирмы *Avesta* показали, что сталь 254 SMO устойчива против питтинговой коррозии. Однако она не обладает 100%-й стойкостью против коррозионного растрескивания в среде высокоагрессивного раствора NACE при 177⁰С, когда парциальное давление H₂S и CO₂ превышает 1МПа. Была проведена также

пригодность сталей 254 SMO для изготовления райзеров платформ, работающих при 90...100⁰С [3, с. 180].

Для этих целей исследований были изготовлены кольцевые проводники, по которым циркулировала пресная вода при 60 и 90⁰С. Эти проводники помещали в морскую воду. Для сравнения исследований аналогичные образцы были изготовлены из дуплексной нержавеющей стали. На последних была обнаружена щелевая коррозия, в то время как на трубах из стали 254SMO признаков коррозии обнаружено не было [6, с. 93].

Результаты и обсуждение /Results and discussion. На практике концентрированные хлоридные растворы могут образовываться в райзерах в результате испытания морской воды. Поэтому были проведены испытания, имитирующие эти условия. Испытания успешно прошли стали 254SMO и SS 2562 [5, с. 352].

Выводы./Conclusions. Одна из норвежских нефтяных фирм провела сравнительный расчет стоимости материалов для строительства трубопроводной системы огромной платформы в Северном море, включая стоимость производства и установки; оказалось, что применение стали 254SMO по сравнению с применением медно-никелевых сплавов позволяет получить 50%-ю экономию.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Денисов Т.В.Изменение структуры и свойств низкоуглеродистых стальных труб при модификации РЗМ/Денисова Т.В, Иоффе А.В, Тетюева Т.В.//”Металловедение и термическая обработка металлов”, МиТОМ.2012.№10
2. Особенности формирования структуры в низколегированной стали 08ХМФБЧА при закалке и отпуске/Денисова Т.В.,Иоффе А.В. ,Тетюева Т.В.//”Металловедение и термическая обработка металлов”, МиТОМ.2012 № 10
3. Симонян, Л.М.Металлургия спецсталей. Теория и технология спецэлектрометаллургии: Курс лекций/Л.М.Симонян, А.Е.Семин, А.И.Кочетов.-М.:МиСиС,2007,-180с.
4. Агте К., Вацек И.”Вольфрам и молибден”

5. Шаповал А.Н., Горбатюк С.М., Шаповал А.А. Интенсивные процессы обработки давлением вольфрама и молибдена .М.: Руда и металлы,2006,352с

6. Литовченко С.В., Петриченко А.В., Береснев В.М. Витковский Е.А. Поведение композитов молибден-силицидное покрытие при механических и технических нагрузках// Физическая инженерия поверхности.2011.т.9,№1,87-93с

7. Гнесин Б.А., Карпов М.И., Чукалина Л.В. Способ обработки молибдена и его сплавов ,А.С.№ 1520883; опубликовано 27.02.2014, Бюллетень №6,2014

ДИНАМІЧНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

Астаф'єв Олександр Юлійович

к.е.н., доцент

Державний Університет Економіки і Технологій

м. Кривий Ріг, Україна

Середа Владислав Олександрович

студент

Державний Університет Економіки і Технологій

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: В даній роботі розбирається поняття динамічної моделі та економічної динаміки. Як застосовувати формули при обчисленні.

Ключові слова: модель, економіка, динаміка, запас, потік, точка, стабільність

Економічна динаміка – розділ економічної науки (математичної економіки), у якому досліджують детерміновану поведінку економічних систем у часі. З кібернетичної точки зору економічні системи є складними динамічними системами. Складність та динамізм економічних систем зумовлені загальним збільшенням обсягів матеріального і нематеріального виробництва; зростанням темпів науково-технічного прогресу та появою нових високопродуктивних технологій; процесами світової інтеграції та кооперації, які ведуть до збільшення різноманітності світової економіки; нестабільністю політичних процесів та іншими чинниками.

Дослідження динаміки поведінки економічних систем дає змогу визначити перспективи їхнього розвитку, виявити можливі резерви, розробити комплекс адаптивних управлінських рішень, які забезпечать ефективне функціонування економічних об'єктів. Економічна статика вивчає допустимі та оптимальні стани економічних систем. Економічна динаміка досліджує процеси, тобто послідовність станів і переходи від одних станів до інших, визначає можливі та оптимальні траєкторії розвитку систем. У рамках статичного підходу передбачається, що ресурсно-технологічні можливості

виробника і структура потреб споживача незмінні, в економічній динаміці особлива увага звертається на те, як зміни в часі впливають на взаємодію факторів виробництва та споживання.

Методологічним апаратом економічної динаміки є економіко-математичне та комп'ютерне моделювання, методи математичного аналізу, диференціального та варіаційного числення тощо.

Вивчення дисципліни “Моделі економічної динаміки” майбутніми фахівцями з інформаційних технологій спрямоване на розвиток наукового мислення у здобувачів вищої освіти та набуття практичних навичок роботи з сучасними пакетами прикладних програмі методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Основне призначення економіки – забезпечення суспільства предметами споживання та послугами, котрі створюють умови для життя та безпеки людини, родини, суспільства, країни. У зв'язку з цим є сенс розглядати, досліджувати та моделювати соціально економічні системи.

Зазначимо, що під соціально-економічною системою розуміють складну ймовірнісну динамічну систему, що охоплює процеси виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних та інших благ. Соціально-економічні системи належать до класу кібернетичних, тобто керованих, систем.

Економіка складається з елементів – господарських одиниць (підприємств, фірм, банків тощо). Надсистема економіки – природа та суспільство, дві її головні підсистеми – виробнича та фінансово-кредитна.

Основними підходами до моделювання соціально економічних систем, є синергетичний і системний аналіз економіки як складної нестабільної динамічної системи.

Практичними завданнями економіко-математичного моделювання є: по-перше, аналіз економічних об'єктів і процесів; по-друге, економічне прогнозування, передбачення розвитку економічних процесів; по-третє, вироблення управлінських рішень на всіх рівнях господарської ієрархії управління.

Одним із важливих аспектів у економіко-математичному моделюванні є поняття адекватності моделі, тобто відповідності моделі модельованому об'єкту чи процесу. При чому, йдеться не просто про адекватність, а про відповідність тим властивостям, які вважаються суттєвими для дослідника, відповідають меті дослідження та усталеній системі гіпотез. Зазначимо, що перевірка адекватності економіко-математичних моделей не є простою. Вона обтяжена складністю вимірювання економічних величин. Але без такої перевірки застосування результатів моделювання в аналізі та управлінських рішеннях може не лише виявитися малокорисним, ай

Призвести до негативних наслідків.

Соціально-економічні системи належать, здебільшого, до складних систем. Цим системам притаманна низка властивостей, які потрібно враховувати в їх моделюванні, зокрема, такі:

- емерджентність як прояву найяскравішій формі властивості цілісності системи, тобто наявність у економічної системи таких властивостей, які не є притаманними жодному з її елементів, котрий розглядається окремо, поза системою. Емерджентність — це результат виникнення між елементами системи так званих синергетичних зв'язків, які забезпечують збільшення загального ефекту до більших обсягів, ніж сума ефектів окремо взятих елементів системи, що діють (функціонують) незалежно. Тому соціально-економічні системи потрібно досліджувати й моделювати зважаючи на синергізм;

- динамічність економічних процесів— зміни в часі параметрів і структури економічних систем під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників(навколишнього середовища);

- невизначеність щодо розвитку економічних явищ(процесів). Економічні явища та процеси мають нелінійний випадковий характер. Невизначеність іманентно притаманна економічним системам, тому для їх вивчення потрібно застосовувати економіко-математичні моделі на базі теорії ймовірностей і математичної статистики, а також на базі теорії

нечітких(розпливчастих) множин тощо. Важливим також є розвиток ризикології (науки про економічний ризик) тощо;

- неможливість ізолювати процеси, які здійснюються в економічних системах, від процесів у навколишньому середовищі, щоб спостерігати та досліджувати їх окремо;

- активна реакція на нові чинники, що з'являються.

Етапи побудови динамічних економіко-математичних моделей .

Побудова економіко-математичних моделей, у загальному випадку, складається з наступних етапів.

1. **Постановка економічної проблеми та її якісний аналіз.** На цьому етапі потрібно сформулювати сутність проблеми, визначити передумови й висловити припущення. Необхідно виокремити найважливіші властивості об'єкта моделювання, вивчити його структуру, дослідити взаємозв'язки між його елементами, а також, хоча б попередньо, сформулювати гіпотези, що пояснюють поведінку і розвиток об'єкта (динаміку руху), дослідити його зв'язки із зовнішнім середовищем тощо.

2. **Побудова математичної моделі.** Цей етап полягає у формалізації економічної моделі, тобто поданні її у вигляді конкретних математичних залежностей (функцій, рівнянь, нерівностей тощо). Процес побудови моделі складається з кількох стадій. Спочатку визначають тип економіко-математичної моделі, вивчають можливості її застосування у цьому конкретному випадку, уточнюють перелік змінних та параметрів, форми зв'язку між ними. Для складних об'єктів доцільно будувати кілька різноаспектних моделей.

3. **Математичний аналіз моделі.** На цьому етапі суто математичними прийомами досліджують загальні властивості моделей та розв'язків. На аналітичному етапі з'ясовують кількість розв'язків(єдиний чи не єдиний), визначають змінні та параметри, які можуть входити до розв'язку, а також межі та тенденції їх зміни. Однак, моделі складних економічних об'єктів дуже погано піддаються аналітичному дослідженню. У таких випадках переходять до числових методів дослідження.

4. **Підготовка вхідної інформації.** В економічних задачах це, зазвичай, найбільш трудомісткий етап моделювання, оскільки тут замало самого лише пасивного збору даних. В процесі системного економіко-математичного моделювання результати функціонування одних моделей виступають вхідною інформацією для інших.

5. **Числове (комп'ютерне) моделювання.** Цей етап передбачає розробку алгоритмів числового розв'язання задачі, розробку комп'ютерних програм та безпосереднє виконання розрахунків.

6. **Аналіз числових результатів та їх застосування.** На цьому етапі передусім з'ясовується найважливіше питання щодо правильності і повноти результатів моделювання та можливості їх практичного застосування, а також досліджуються можливі напрямки подальшого вдосконалення моделі. Спершу перевіряють адекватність моделі за тими властивостями, які були визначені як найсуттєвіші. Виконують верифікацію і валідацію моделі, оскільки головна мета моделювання полягає в розв'язуванні практичних задач (аналіз економічних об'єктів, економічне прогнозування, вироблення управлінських рішень тощо).

Василь Леонт'єв (1906-1999 рр.) – американський економіст російського походження; професор Гарвардського університету у Кембриджі, пізніше у Нью-Йорку; творець методу економіко-математичного аналізу «витрати-виробництво» (Input-Output) для вивчення міжгалузевих впливів. Отримав Нобелівську премію у 1973 р.

Динамічна модель Леонт'єва є деталізованою моделлю росту валового суспільного продукту і національного доходу. Базою для динамічної моделі В. Леонт'єва є статична модель міжгалузевого балансу в грошовому вираженні, що відображає виробництво і розподіл валового суспільного продукту в галузевому розрізі, міжгалузеві виробничі зв'язки, використання матеріальних і трудових ресурсів, створення і розподіл національного доходу (НД). Кожна галузь у балансі розглядається двічі – як споживачі як виробник. Це й визначає матричну структуру балансу. В основі статичної моделі лежить припущення

про взаємозв'язок між нагромадженням і приростом валового продукту. При побудові динамічної моделі В. Леонтьєва, як і для моделі міжгалузевого балансу, мають місце наступні припущення:

- 1) в кожній галузі є єдина технологія виробництва;
- 2) норми виробничих витрат не залежать від обсягу продукції, що випускається;
- 3) у виробництві не допускається заміщення одних видів продукції іншими.

Висновок. Вивчення дисципліни “Моделі економічної динаміки” майбутніми фахівцями з інформаційних технологій спрямоване на розвиток наукового мислення у здобувачів вищої освіти та набуття практичних навичок роботи з сучасними пакетами прикладних програмі методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Список використаних джерел:

1. Victoria Solovieva, Sergiy Tkalichenko, Valentyna Khotskina. Cybercrime: the comparative analysis of the modern information space // International scientific journal «computer systems and information technologies», 2021, No 1 56-62 DOI: 10.31891/CSIT-2021-3-8
2. Victoria Solovieva, Sergiy Tkalichenko, Valentyna Khotskina¹, Zhanna Tsymbal, and Olena Burunova. Modern Structural Level and Dynamics of Crimes with The Use of Computers, Automation Systems, Computer Networks and Electric Connection Systems. SHS Web of Conferences 100, 01014 (2021)

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ І ВИКОРИСТАННЯ REACT.JS ДЛЯ РОЗРОБКИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Баку Андрій Миколайович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки,
Науковий керівник

Морозова Анна Іванівна,

кандидат технічних наук, старший викладач кафедри системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки,
Україна

Етап розробки інтерфейсу користувача можна назвати не менш важливим, ніж процес розробки серверної сторони програми. Адже в даний час саме від першого знайомства користувача з інтерфейсом програми або навіть простого інформаційного сайту залежить те, чи буде користувач і надалі використовувати функціонал програми. Конкуренція величезна кількість, тому зачепити користувача з першого погляду є головною метою сучасного користувацького інтерфейсу.

ReactJS є найпопулярнішою бібліотекою JavaScript, яка призначена для ефективною розробки та роботи з користувацьким інтерфейсом. Дану бібліотеку відносять до категорії типу «вид» у розповсюдженому при розробці шаблоні програмування «модель-вид-контролер» [1].

Однією з головних особливостей React при розробці веб-додатків вважається можливість повторного використання написаних раніше компонент коду. Тобто, написавши компонент для сторінки реєстрації можна без проблем використовувати його у майбутніх проектах. Компоненти виступають своєрідним шаблоном, які виконують функцію відтворення написаного в них логіки інтерфейсу.

Для створення компонент React використовується функціональне розширення базового синтаксису JavaScript – JSX, що являється комбінацією звичайного HTML та JS [2]. Даний процес можна без сумніву назвати

мистецтвом для розробників. Адже відтепер не потрібно переживати за те, що розмітка сторінки і її код знаходяться в різних файлах, JSX дозволило поєднати ці атрибути веб-додатку для покращення процесу веб-розробки.

Досягнення результатів досягається за рахунок паралельного створення додатку, тобто пишеться певна частина інтерфейсу і одразу ж, разом із нею, створюються всі необхідні функції для роботи даної частини додатку. Крім того, дана можливість у значній мірі покращує читаність коду додатку, що дозволяє збільшити продуктивність команди розробників за рахунок того, що структура додатку стає більш зрозумілою, навіть для нових членів команди.

ReactJS прийнято вважати одним з найшвидших рішень для створення веб-додатків. Дана якість досягається за рахунок використання в ReactJS віртуального DOM, який працює паралельно зі справжнім «DOM-деревом» [2]. React створює віртуальні DOM та розміщує їх у пам'яті, що дозволяє зменшити навантаження на реальну об'єктну модель документа. При роботі React додатку оновлення сторінки відбуваються майже постійно, а віртуальні DOM дозволяють виконувати дані зміни без втрат у продуктивності додатку.

Список використаних джерел:

1. Що таке React і як він працює насправді [Електронний ресурс]. Режим доступу: [www/URL:https://www.hostinger.com.ua/rukovodstva/hto-takoe-react](https://www.hostinger.com.ua/rukovodstva/hto-takoe-react) - 25.12.2021 – Заг. з екрану.
2. Документація React [Електронний ресурс]. Режим доступу: [www/URL:https://ru.reactjs.org/](https://ru.reactjs.org/) - 25.12.2021 – Заг. з екрану.

ОПТИМИЗАЦИЯ ПОДСИСТЕМЫ УЧЕТА ДЕТАЛЕЙ ДЛЯ КОМПЬЮТЕРНО-ИНТЕГРИРОВАННОГО ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Бескорвайный Владимир Валентинович,

д.т.н., профессор

Аргунов Максим Александрович

Пилипенко Владислава Михайловна

Студенты

Харьковский национальный университет радиоэлектроники
г. Харьков, Украина

Введение./Introduction. Среди основных задач автоматизации производственных технологических процессов приборостроения выделяются задачи учета и контроля качества комплектующих деталей и готовой продукции. Для их решения в настоящее время широко используются технологии штрихового кодирования. Они позволяют за счет снижения влияния «человеческого фактора» повышать производительность технологических процессов, снижать количество ошибочных решений по учету и контролю качества комплектующих деталей и готовой продукции. Кроме того, интеграция такого метода идентификации в систему управления технологическим процессом позволяет устранить ошибки «ручного» ввода данных и избежать многократного переписывания данных по бумажным носителям или электронным таблицам. При этом эффективность подсистем учета оценивается по множеству показателей качества и во многом зависит от программно-аппаратного обеспечения сканирования штрих-кода.

Цель работы./Aim. Целью работы является повышение эффективности подсистем учета и контроля качества комплектующих производственных технологических процессов приборостроения путем усовершенствования средств программно-аппаратного обеспечения сканирования штрих-кода.

Материалы и методы./Materials and methods. К таким подсистемам предъявляется множество эргономических, экономических и функциональных

требований. Они должны иметь собственное хранилище данных, возможность вывода полученной информации, встроенные возможности предварительной обработки полученных кадров, распознавание в режиме реального времени.

В существующих системах используются методы, позволяющие с высокой достоверностью определять истинность объектов учета (контроля) и идентифицировать их с помощью маркировщика. Это возможно благодаря тому, что сведения об объекте формируются в цифровом виде. Они содержат краткую характеристику объекта и электронную цифровую подпись маркировщика. Далее эта информация преобразуется в штрих-код, который наносится на объект контроля. При последующем считывании информации пользователь, благодаря штрих-коду, получает необходимую информацию об объекте контроля.

Существующие системы состоят из устройств нанесения и считывания штрих-кода и программного обеспечения, включающего модули шифрования информации, формирования скрипта для устройств накатки, считывания и получения изображения, дешифрования информации, базы данных. В роли управляющего блока используется персональный компьютер. Считается, что эффективность таких систем, оцениваемая по множеству функционально-стоимостных показателей, может быть существенно повышена за счет усовершенствования средств программно-аппаратного обеспечения сканирования штрих-кода.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Известно, что обобщенный функциональный эффект от использования такой системы (подсистемы) Q является неубывающей функцией от затрат на ее создание и эксплуатацию C : $Q = F(C)$ (где F – оператор, соответствующий стратегии использования ресурсов). Желаемыми противоречивыми целями оптимизации системы является максимизация обобщенного эффекта $Q(s) \rightarrow \max_{s \in S}$ и минимизация затрат $C(s) \rightarrow \min_{s \in S}$ (где s вариант построения системы из множества допустимых S).

В условиях ограничений на показатели эффекта и (или) затрат задача оптимизации системы может быть представлена в таком виде:

$$s = \arg \max_{s \in S} [Q(s) / C(s) : Q(s) \geq Q^*, C(s) \leq C^*], \quad (1)$$

где Q^* , C^* – заданные уровни оценок эффекта и затрат на систему.

Каждый из вариантов построения системы учета из множества допустимых $s \in S$ оценивается множеством локальных критериев $\{k_1(s), k_2(s), \dots, k_m(s)\}$, характеризующих показатели ее эффекта Q и затрат на его получение C . К ним относятся точность, скорость распознавания, надежность системы, затраты на ее создание и эксплуатацию.

В наиболее общем случае в процессе оптимизации системы учета по множеству показателей качества требуется решить множество задач: формализации цели оптимизации системы; определения универсального множества вариантов построения системы S^U ; определения множества допустимых вариантов построения системы $S \subseteq S^U$; выделения подмножества эффективных вариантов $S^E \subseteq S$; выбора наилучшего варианта построения системы $s^o \in S^E$.

В задаче формализации цели оптимизации системы следует учитывать, что локальные критерии $k_1(s), k_2(s), \dots, k_m(s)$ являются противоречивыми, имеют различный физический смысл, размерность и интервал измерения. Определение универсального множества вариантов построения системы S^U предполагает возможность использования в ней всех из существующих технических и программных средств. При определении множества допустимых вариантов построения системы $S \subseteq S^U$ из универсального множества S^U необходимо исключить варианты, не удовлетворяющие ограничениям задачи. Задача определения подмножества эффективных вариантов построения системы $S^E \subseteq S$ состоит в исключении из множества допустимых, доминируемых вариантов (не лучших хотя бы по одному показателю). Выбор наилучшего варианта предлагается осуществлять на основе парадигмы

максимизации полезности, используя лицо, принимающее решения, или значения обобщенного критерия эффективности вариантов $P(s)$:

$$s^o = \arg \underset{s \in S}{extr} P(s). \quad (2)$$

Для оценивания и выбора лучшего варианта системы предлагается использовать функции общей полезности $P(s)$, построенные на основе функций полезности локальных критериев $\xi_i[k_i(s)]$, $i = \overline{1, m}$. Такие функции, по сути, являются функциями принадлежности нечеткому множеству «лучший вариант построения системы»:

$$\xi_i[k_i(s)] = \xi_i(s) = \left[\frac{k_i(s) - k_i^-}{k_i^+ - k_i^-} \right]^{\alpha_i}, \quad i = \overline{1, m} \quad (3)$$

где k_i^+ , k_i^- – наилучшее и наихудшее значения i -го локального критерия, $i = \overline{1, m}$; α_i – параметр, определяющий вид зависимости от значения локального критерия (при $\alpha_i = 1$ – линейная, при $0 < \alpha_i < 1$ – выпуклая вверх, при $\alpha_i > 1$ – выпуклая вниз).

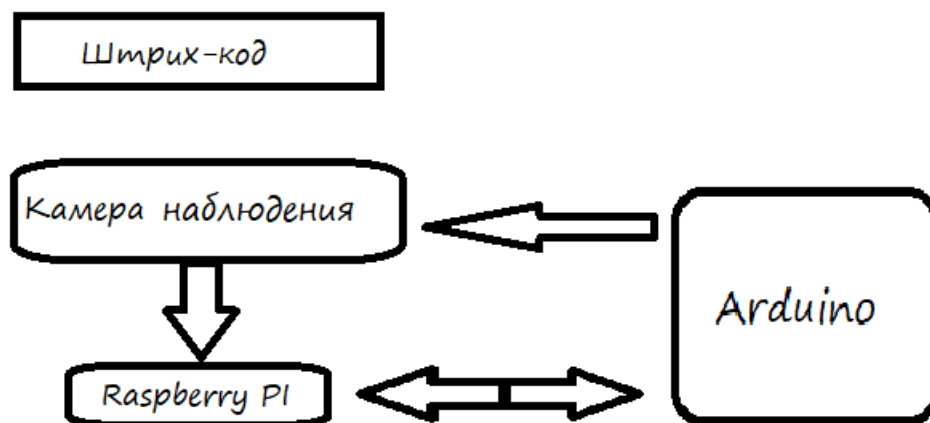
Для количественной оценки качества вариантов построения системы $s \in S$ предлагается использовать классическую аддитивную функцию вида:

$$P(s) = \sum_{i=1}^m \lambda_i \xi_i(s), \quad 0 \leq \lambda_i \leq 1 \quad \forall i = \overline{1, m}, \quad \sum_{i=1}^m \lambda_i = 1. \quad (4)$$

где λ_i – весовой коэффициент i -го локального критерия, $i = \overline{1, m}$.

В результате решения задачи предложен вариант аппаратного обеспечения системы, включающий Arduino Mega2560 как платформу разработки; Raspberry Pi 2 В – одноплатный микрокомпьютер; блок модуля камеры; последовательный кабель для соединения с док-станции; карту памяти SD для хранения полученной информации; адаптер HDMI to Video Graphics Array для обмена видеосигналом; дисплей Video Graphics Array; клавиатуру USB; мышь для ввода информации (рис. 1).

В данной системе модуль камеры – это интеллектуальное ядро камеры 360D70. Она способна поддерживать разрешение 720P HD и имеет угол обзора 120 градусов по диагонали.

Рис. 1. Схема оборудования системы

В процессе распознавания двумерного кода изображения вначале происходит получение изображения, далее изображение предварительно обрабатывается и в конце осуществляется распознавание и считывание штрих-кода.

В предложенной системе Raspberry Pi работает под управлением ОС Linux, поскольку она совместима с инфраструктурой OpenCV. OpenCV является кроссплатформенной библиотекой для компьютерного зрения, выпущенной по лицензии BSD (с открытым кодом). Она является легкой в изучении, предоставляет интерфейсы для Python, Ruby, MATLAB, реализует множество общих алгоритмов в обработке изображений и компьютерном зрении. Интерфейс C++ завершает процедуру трансплантации алгоритма и построения программы.

Среди существующих инструментов для распознавания штрих-кодов, имеющих открытый код, предварительно были выбраны мультиплатформенные и многоязычные средства Zbar и ZXing, позволяющие декодировать одномерные и двумерные коды в нескольких форматах. При этом более

высокая эффективность декодирования ZBar определила его выбор для использования в проектируемой системе учета.

Первым этапом в технологии работы проектируемой системы является получение с помощью камеры и библиотеки OpenCV изображения штрих-кода в режиме реального времени. При этом создаются две переменные для устройства и изображения, а затем – сама функция, в которой используется библиотека OpenCV и происходит извлечение изображения из камеры.

На следующем этапе реализуется первичная обработка изображений для удаления шумов, настройки резкости и порогов, а также (при необходимости) изменение масштаба. Для распознавания штрих-кода изначально настраивается устройство для чтения изображений Zbar, которое обрабатывает изображение, получает информацию об изображении и подготавливается к распознаванию штрих-кода.

На заключительном этапе происходит считывание данных штрих-кода с изображения и преобразование полученных данных из формата UTF8 в ASCII для того, чтобы стало возможным распознавание переменных данных распознанного штрих-кода.

Выводы./Conclusions. В результате решения задачи оптимизации существующей системы идентификации предложено новое программно-аппаратное обеспечение для системы сканирования штрих-кода. Спроектированное программно-аппаратное обеспечение работает в режиме реального времени. Оно является более эффективным по совокупности функционально-стоимостных показателей, оцениваемых множеством локальных критериев. Основными преимуществами предложенного варианта системы являются: уменьшенные ее массогабаритные характеристики; меньшая стоимость; камера системы обеспечивает больший угол обзора; аппарат способен самостоятельно выводить информацию, благодаря использованию дисплея VGA и хранить полученные данные на карте памяти SD; в системе имеются функции предварительные обработки полученных кадров.

БУДОВА ТА СИСТЕМА КЕРУВАННЯ МОБІЛЬНОЇ ПЛАТФОРМИ НА БАЗІ РОБОТА ПАВУКА

**Бєлов Петро Олександрович,
Мандрікін Микита Сергійович,
Катков Олексій Валентинович,**
студенти
Цимбал Олександр Михайлович
д.т.н., професор

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Введення. Робототехніка – це прикладна наука, яка займається розробкою автоматизованих технічних систем і є найважливішою технічною базою для інтенсифікації виробництва. В даний час велика кількість завдань пов'язана з організацією автоматичного руху робота, виконанням деяких основних дій. Серед різних класів роботів важливим сучасним класом є мобільний робот, який розміщений на мобільній платформі, що використовується в промисловості (робототехніка), екології (динамічний моніторинг навколишнього середовища, робота в екологічно шкідливих умовах), військовій сфері (розвідувальний робот), побутовий робот (автономні пилососи, газонокосарки тощо).

Однак створити роботів, які впевнено рухаються навіть на рівній поверхні, де перешкоди для них нездоланні, важко з кількох причин, включаючи недосконалість алгоритмів управління. Надійний алгоритм управління рухом електроприводів мобільних роботів є критично важливим для успішної роботи.

Мета роботи. З часу створення людиною першої роботизованої системи – роботи стали використовуватися для вирішення великої кількості проблем, від маленьких побутових проблем до складних космічних задач. Робот-гексапод – один з видів роботів, який допоможе вирішити проблему слабкої

адаптивної здатності звичайних існуючих роботів, бо має можливість легко адаптуватися до нової ситуації або перешкод завдяки своїм ногам для пересування. Роботизована система-гексапод є ідеальним вирішенням подібних проблем, усуваючи необхідність доступу людини в важкодоступні місця і регулярно надаючи інформацію про стан навколишнього середовища, яке в іншому випадку було б недоступне.

Матеріали та методи. Робот-гексапод – це механічний пристрій, що пересувається на шести ногах. Оскільки робот може бути статично стійкий на трьох або більше ногах, робот-гексапод має велику гнучкість у тому, як він може рухатися. Якщо у робота відмовляють деякі ноги, він все одно може ходити. Крім того, не всі ноги робота потрібні для стійкості; інші ноги вільні задля досягнення нових положень ніг чи маніпулювання корисним вантажем.

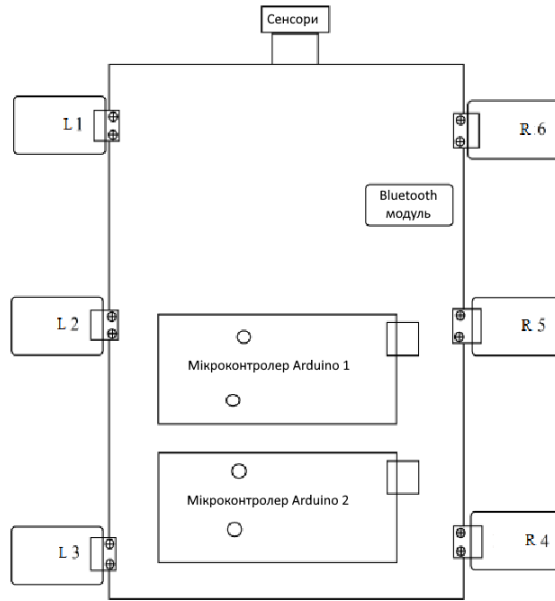
Для створення такого мобільного робота необхідно вирішити наступні задачі:

- розробка структурної схеми;
- розробка схеми керування;
- розробка алгоритму переміщення.

Як правило, окремі ноги мають від двох до шести ступенів свободи. Ноги гексапода зазвичай загострені, але також можуть бути оснащені клейким матеріалом, що допомагає підніматися на стіни, або колесами, щоб робот міг швидко пересуватися по рівній поверхні.

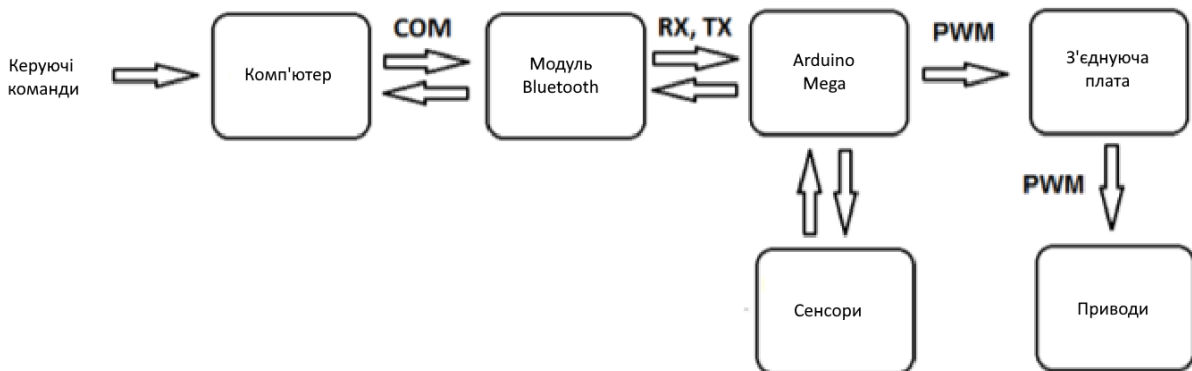
Один із запропонованих варіантів структурної схеми робота приведено нижче (рис. 1.)

Рис. 1. – Запропонована структурна схема робота

Керування роботом здійснюється за допомогою Arduino. Кожна нога робота керується мікроконтролером. ШІМ сигнал генерується виходами Arduino та передається на сервоприводи. Можлива схема керування приведена нижче (рис. 2).

Рис. 2. – Можлива схема керування

Результати та обговорення. Ця задача відноситься до групи транспортних задач. Її вирішення полягає у плануванні переміщення робота з врахуванням інформації яка надходить з датчиків, які в свою чергу

забезпечують загальний зворотній зв'язок, надаючи інформацію про різні параметри зовнішнього середовища.

Вирішення цієї задачі можна описати як поєднання трьох основних функцій: картографування, локалізація та планування шляху. Картографування вбудовано в мобільний робот з використанням підходу запам'ятовування, що дозволяє йому повністю рухатися та досліджувати навколишнє середовище. Процес локалізації використовується для визначення поточного розташування робота в межах репрезентації оточуючого середовища у пам'яті. Прийняття рішення про певний рух для досягнення цілі за допомогою карти та процесу локалізації називається процес планування шляху. Усі наведені функції, як правило, забезпечують роботу можливість визначити його поточне розташування, що потім дозволяє планувати шлях досягнення певної цілі.

При вирішенні наведеної задачі необхідно забезпечити можливість робота визначати своє положення в незалежності від оточуючої ситуації. Важливо забезпечити робота чутливими сенсорами та датчиками для виконання наведених вимог, при написанні керуючої програми необхідно передбачити ситуації коли датчики та сенсори можуть надавати некоректні або неочікувані данні.

Висновки. Головною перевагою запропонованого мобільного робота у порівнянні з мобільними колісними платформами є вища прохідність на нерівних поверхнях, а головним недоліком є досить низька швидкість руху.

Як напрямок подальших досліджень можна розглянути системи навігації основані на поведінковій моделі або штучному інтелекті, також можна розглянути різні системи з використанням нечіткої логіки.

ВИЗНАЧЕННЯ ШВИДКОСТІ РУХУ КОМПОНЕНТІВ БЕТОННОЇ СУМІШІ ПРИ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ З ЛОПАТКАМИ РОБОЧОГО ОРГАНА

Блажко Володимир Володимирович

канд. техн. наук, доцент

Бадай Лілія Русланівна

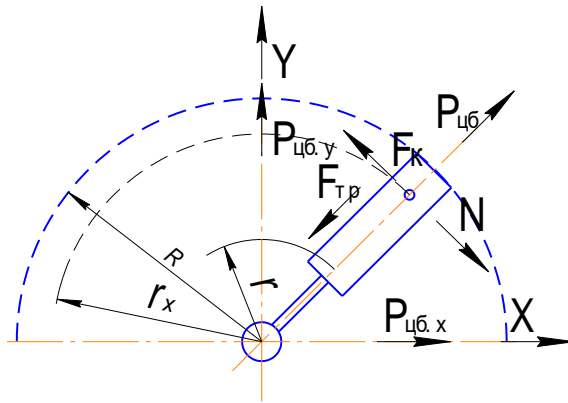
Студент

Харківський національний університет будівництва та архітектури
м. Харків, Україна

Вступ. Особливістю роботи змішувачів примусової дії є значний вплив його робочого органа на інтенсивність руху частинок суміші у середині робочої зони. Завдяки взаємодії елементів робочого органа змішувача та компонентів бетонної суміші, рух частинок відбувається за складними траєкторіями, що перетинаються між собою. Утворення цих траєкторій відрізняє змішувачі з примусовим принципом перемішування компонентів суміші від змішувачів гравітаційної дії. Примусове перемішування значно інтенсифікує процес приготування суміші та дозволяє значно підвищити коефіцієнт заповнення робочого простору змішувача [1, 2, 3, 4].

Мета роботи. Для оцінки ефективності роботи змішувача та визначення його основних робочих параметрів необхідно визначити рух частинок бетонної суміші по поверхням лопаток вала робочого органа, що обертається, перед потраплянням цих частинок у загальний робочий простір корпусу змішувача, що надасть можливість зробити оцінку впливу цього процесу на загальні витрати потужності привода змішувача, оцінити час, що витрачається на приготування однорідної бетонної суміші.

Матеріали і методи. Для цього пропонується розглянути розрахункову схему (Рис.1)

Рис.1. Схема руху частинки суміші по лопатці робочого органа, що обертається

$P_{ц}$ – відцентрова сила, яка діє на частинку суміші;

$F_{тр.}$ – сила тертя, що сприймає частинка під час руху по поверхні лопатки;

$F_{к}$ – коріолісова сила яка діє на частинку суміші;

R – максимальний радіус обертання лопатки, м;

r - мінімальний радіус обертання лопатки, м;

r_x – радіус обертання лопатки, що розглядається у певний час;

Швидкість сходу частинки суміші з лопатки валу змішувача може бути визначена згідно залежності

$$V_{заг} = \sqrt{V_{кол}^2 + V_{від}^2} \quad (1)$$

де $V_{заг}$ – загальна швидкість руху частинки бетонної суміші при її сході з лопатки;

$V_{кол}$ – колова швидкість руху суміші по лопатці;

$V_{від}$ – відносна швидкість руху частинки суміші по лопатці.

Диференціальне рівняння руху частинки суміші по поверхні лопатки матиме вигляд:

$$\frac{md^2 r_x}{dt^2} = m\omega^2 r_x - 2mf\omega \frac{dr_x}{dt} \quad (2)$$

де $P_{ц} = m\omega^2 r_x$; $F_{к} = 2m\omega \frac{dr_x}{dt}$; $F_{мп} = 2mf\omega \frac{dr_x}{dt}$;

r_x – радіус обертання лопатки, на якому розглядається частинка суміші;

ω – кутова швидкість обертання вала робочого органа.

$$\frac{d^2 r_x}{dt^2} + 2 \cdot f \cdot \omega \cdot \frac{dr_x}{dt} - \omega^2 \cdot r_x = 0 \quad (3)$$

Характеристичне рівняння матиме наступний вигляд:

$$r_x \approx e^{\lambda t} \quad \lambda^2 + 2 \cdot f \cdot \omega \cdot \lambda - \omega^2 = 0 \quad (4)$$

$$\lambda_{1,2} = -f \cdot \omega \pm \sqrt{f^2 \omega^2 + \omega^2} = -f \cdot \omega \pm \omega \sqrt{f^2 + 1}$$

$$\begin{cases} \lambda_1 = -f \cdot \omega + \omega \sqrt{f^2 + 1} = \omega(\sqrt{f^2 + 1} - f) \\ \lambda_2 = -f \cdot \omega - \omega \sqrt{f^2 + 1} = \omega(-\sqrt{f^2 + 1} - f) \end{cases}$$

При $t = 0$, $r_x = r$,

$$r_x = C_1 \cdot e^{\lambda_1 t} + C_2 \cdot e^{\lambda_2 t} \quad (5)$$

При початкових умовах:

$$1) t = 0; r_x = r; \quad 2) t = 0; r_x = r;$$

Умови для визначення C_1 та C_2 матиме вигляд:

$$\begin{cases} C_1 + C_2 = r \\ \lambda_1 C_1 + \lambda_2 C_2 = 0 \end{cases}$$

У такому випадку, матимемо наступне рівняння:

$$\begin{aligned} C_2 = r - C_1; & \quad \lambda_1 C_1 + \lambda_2 (r - C_1) = 0; \\ \lambda_1 C_1 + \lambda_2 r - \lambda_2 C_1 = 0; & \quad (\lambda_1 - \lambda_2) C_1 = -\lambda_2 r; \quad (\lambda_2 - \lambda_1) C_1 = \lambda_2 r \\ C_1 = \frac{\lambda_2 r}{\lambda_2 - \lambda_1}; & \quad C_2 = r - C_1 = r - \frac{\lambda_2 r}{\lambda_2 - \lambda_1} = \frac{r \lambda_2 - r \lambda_1 - \lambda_2 r}{\lambda_2 - \lambda_1} = \frac{r \lambda_1}{\lambda_1 - \lambda_2}, \end{aligned}$$

згідно якому:

$$C_1 = \frac{\lambda_2 r}{\lambda_2 - \lambda_1}; \quad C_2 = \frac{r \lambda_1}{\lambda_1 - \lambda_2} \quad (6)$$

або:

$$\begin{aligned} C_1 &= \frac{-\omega(\sqrt{f^2 + 1} + f) \cdot r}{\omega(-\sqrt{f^2 + 1} - f) - \omega(\sqrt{f^2 + 1} - f)} = \frac{-\omega(\sqrt{f^2 + 1} + f) \cdot r}{-2\omega \cdot \sqrt{f^2 + 1}} = \frac{\omega(\sqrt{f^2 + 1} + f) \cdot r}{2\omega \cdot \sqrt{f^2 + 1}} = \frac{(\sqrt{f^2 + 1} + f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2 + 1}} \\ C_1 &= \frac{(\sqrt{f^2 + 1} + f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2 + 1}} \quad (7) \end{aligned}$$

$$C_1 = r - C_2 = r - \frac{(\sqrt{f^2 + 1} + f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2 + 1}} = \frac{(2\sqrt{f^2 + 1} - \sqrt{f^2 + 1} - f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2 + 1}} = \frac{(\sqrt{f^2 + 1} - f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2 + 1}}$$

$$C_1 = \frac{(\sqrt{f^2+1}-f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}}$$

Шлях, що здійснює частинка бетонної суміші від r до r_x може бути знайдений згідно рівняння (5) за умови вищезазначених вихідних умов:

$$r_x = C_1 \cdot e^{\lambda_1 t} + C_2 \cdot e^{\lambda_2 t} = \frac{(\sqrt{f^2+1}+f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot \exp\{\omega t(\sqrt{f^2+1}-f)\} + \frac{(\sqrt{f^2+1}-f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot \exp\{-\omega t(\sqrt{f^2+1}+f)\} \quad (8)$$

$$\begin{aligned} V_{\text{відн}} &= \left. \frac{dr_x}{dt} \right|_{t>0} = \frac{(\sqrt{f^2+1}+f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot \omega[(\sqrt{f^2+1}-f)] \cdot \exp\{\omega t(\sqrt{f^2+1}-f)\} + \\ &+ \frac{(\sqrt{f^2+1}-f) \cdot r}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot (-1) \cdot \omega[(\sqrt{f^2+1}+f)] \cdot \exp\{-\omega t(\sqrt{f^2+1}+f)\} = \\ &= \frac{\omega r \cdot (f^2+1-f^2)}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot \exp\{\omega t(\sqrt{f^2+1}-f)\} - \frac{\omega r \cdot (f^2+1-f^2)}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot \exp\{-\omega t(\sqrt{f^2+1}+f)\} = \\ &= \frac{\omega r}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot \{ \exp[\omega t(\sqrt{f^2+1}-f)] - \exp[-\omega t(\sqrt{f^2+1}+f)] \} \end{aligned}$$

Відносна швидкість руху частинок суміші по лопатці робочого органа, радіусом обертання r визначається:

$$V_{\text{отн}} = \frac{\omega r}{2 \cdot \sqrt{f^2+1}} \cdot [e^{\omega t(\sqrt{f^2+1}-f)} - e^{-\omega t(\sqrt{f^2+1}+f)}] \quad (9)$$

Час t^* , за яке $r_x(t)$ буде рівним R визначається наступним чином:

а) Якщо миттєва фаза матиме вигляд $\omega t \sqrt{f^2+1} \ll 1$, тоді згідно рівняння (8) одержимо.

$$\frac{r_x(t) \cdot e^{\omega t f}}{r \cdot \text{ch}[\omega t \sqrt{f^2+1}]} = \left\{ 1 + \frac{f}{\sqrt{f^2+1}} \cdot \text{th}[\omega t \sqrt{f^2+1}] \right\}, \quad (10)$$

де $\text{th}[\omega t \sqrt{f^2+1}] \approx \omega t \sqrt{f^2+1}$; $e^{\omega t f} \approx 1 + \omega t f$;

аргумент ch – член функції, тоді:

$$\frac{R}{r \cdot \text{ch}[\omega t \sqrt{f^2 + 1}]} \approx \frac{1 + \frac{f}{\sqrt{f^2 + 1}} \cdot \text{th}[\omega t \sqrt{f^2 + 1}]}{1 + \omega t f} \approx \frac{1 + \frac{f}{\sqrt{f^2 + 1}} \cdot t \omega t \sqrt{f^2 + 1}}{1 + \omega t f} \approx 1 \quad (11)$$

$$\frac{R}{r \cdot \text{ch}[\omega t^* \sqrt{f^2 + 1}]} \approx 1$$

При умові $\omega t \sqrt{f^2 + 1} \ll 1$ можна визначити t^* , використовуючи рівняння (11). При цьому, $r_x(t) \big|_{t=t^*} = R$

$$\text{У такому випадку, } t^* \approx \frac{\text{Arch}\left\{ \frac{R}{r} \right\}}{[\omega \sqrt{f^2 + 1}]} \quad (12)$$

А відносна швидкість руху суміші при $t=t^*$ матиме вид:

$$V_{\text{eio}} \big|_{t=t^*} = \frac{\omega r \cdot e^{-\omega t^*}}{2 \cdot \sqrt{f^2 + 1}} \cdot [e^{\omega t^* (\sqrt{f^2 + 1})} - e^{-\omega t^* (\sqrt{f^2 + 1})}] = \frac{\omega r \cdot e^{-\omega t^*}}{\sqrt{f^2 + 1}} \cdot \text{sh}[\omega t^* (\sqrt{f^2 + 1})] \quad (13)$$

У випадку, якщо $\omega t \sqrt{f^2 + 1} \ll 1$, тоді:

$$V_{\text{eio}} \big|_{t=t^*} = \frac{\omega r \cdot e^{-\omega t^*}}{\sqrt{f^2 + 1}} \cdot \text{sh}[\omega t^* (\sqrt{f^2 + 1})], \quad t^* \approx \frac{\text{Arch}\left\{ \frac{R}{r} \right\}}{[\omega \sqrt{f^2 + 1}]} \quad (14)$$

б) Якщо миттєва фаза буде $\omega t \sqrt{f^2 + 1} \gg 1$, де рівняння (10) виглядатиме наступним чином:

$$\frac{r_x(t) \cdot e^{\omega t f}}{r \cdot \text{ch}[\omega t \sqrt{f^2 + 1}]} \approx \frac{r_x(t) \cdot e^{\omega t f}}{\frac{1}{2} r \cdot e^{\omega t \sqrt{f^2 + 1}}} = \frac{2r_x(t)}{r} \cdot e^{\omega t [f - \sqrt{f^2 + 1}]} \quad (15)$$

$$\left\{ 1 + \frac{f}{\sqrt{f^2 + 1}} \text{th}[\omega t \sqrt{f^2 + 1}] \right\} \approx 1 + \frac{f}{\sqrt{f^2 + 1}}$$

$$r_x \big|_{t=t^*} = R, \quad t^* = \frac{1}{\omega \cdot [\sqrt{f^2 + 1} - f]} \cdot \ln \left[\frac{2R}{r \cdot \left(1 + \frac{f}{\sqrt{f^2 + 1}} \right)} \right], \quad (16)$$

$$V_{\text{eio}} \big|_{t=t^*} = \frac{\omega r \cdot e^{-\omega t^*}}{\sqrt{f^2 + 1}} \cdot \text{sh}[\omega t^* (\sqrt{f^2 + 1})] \quad (17)$$

в) Якщо миттєва фаза $\omega t \sqrt{f^2 + 1} \approx 1$, тоді:

$$t^* = \frac{1}{\omega \cdot \sqrt{f^2 + 1}}; \quad V_{\text{отн}} \Big|_{t=t^*} = \frac{\omega r \cdot e^{-\omega t^*}}{\sqrt{f^2 + 1}} \cdot \text{sh} \left[\omega t^* (\sqrt{f^2 + 1}) \right] \quad (18)$$

Обговорення результатів. Таким чином, визначивши $V_{\text{від}}$ та $V_{\text{кол}} = \omega R$ можна визначити загальну швидкість руху частинки суміші по поверхні лопатки робочого органа у момент її сходу у робочий простір змішувача.

При цьому слід відмітити, що частинки суміші не повинні затримуватися на поверхні лопатки у момент її виходу вільний простір робочої зони змішувача (частина робочої зони змішувача, що залежить від коефіцієнта завантаження корпусу змішувача. Для змішувачів примусової дії K_3 як правило становить 0,35...0,5).

Висновки.

1. Знайдені залежності для визначення відносної швидкості руху частинок суміші по поверхні лопаток робочого органа, що обертається.

2. Розглянуті можливі варіанти перебування частинок бетонної суміші на поверхні лопаток робочого органа, що рухається з різною кутовою швидкістю.

Література:

1. И. А. Емельянова, В. В. Блажко, А. И. Анищенко Особенности рабочего процесса принудительно – гравитационного бетоносмесителя.//Научный вестник строительства, Вып.54, Харьков: ХГТУСА, 2009. – с. 317-325.

2. І.А. Ємельянова, А.Т. Гордієнко, В.В. Блажко, А.І. Аніщенко Визначення траєкторії руху часток бетонної суміші з урахуванням сил опору// Науковий вісник будівництва, Вып. 57, Харків: ХДТУБА, 2010. – с. 444-448.

3. Баладінський В.Л., Назаренко І.І., Онищенко О.Г. Будівельна техніка: Підручник. – Київ-Полтава: КНУБА-ПолтНТУ, 2002. – 463 с.

4. Сівко В.Й. Питання теорії сумішей // Труды научн.-техн. конф. "Прогрессивные технологии и машины для производства стройматериалов, изделий и конструкций". – Полтава, 1996. – С. 158-160.

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА РОЗЛИВУ РІДИН РІЗНИХ ТИПІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

Бронніков Артем Ігоревич

Старший викладач

Фільчакова Дарина Євгенівна

Журавель Іван Володимирович

Руденко Ігор Володимирович

Аргунов Максим Олександрович

Студенти

Харьковский національний університет радіоелектроніки

г. Харків, Україна

Введення. На сьогоднішній день технології виробництва потребують все більшого розвитку та нових рішень. Для комплексного вирішення цієї проблеми стали створюватися автоматизовані системи. Автоматизація виробництва передбачає комплекс дій, які дозволяють полегшити, прискорити, а часом і здешевити виконання певних видів робіт. Прилади керуються і контролюються спеціальними автоматизованими пристроями. Одним з таких автоматизованих пристроїв, є системи дозування. До основних переваг автоматизації систем дозування можна віднести: заміна людини в задачах, що включають важкий фізичний або монотонний труд; заміна людини при виконанні задач в небезпечних умовах (а саме: пожежа, хімічні опіки, робота з хімічно-агресивними матеріалами тощо); виконання задач, які виходять за рамки людських можливостей по вазі, швидкості, витривалості тощо; економіка поліпшення (автоматизація може вносити поліпшення в економіку підприємства, суспільства або більшої частини людства).

Ціль роботи. Системи дозування – спеціально створені конструкції, призначені для дозування подачі необхідної кількості рідини. Такі системи автоматично регулюють подачу необхідних речовин.

Такі системи автоматично регулюють подачу необхідних речовин – це дуже важливо, адже мало того, що на виробництві речовини, що дозуються,

даються у великій кількості, так ще й за властивостями своїми вони найчастіше дуже шкідливі і за ціною – дорогі.

Процес дозування рідких компонентів є одним з найважливіших для отримання високої якості кінцевого продукту в численних технологічних процесах на підприємствах.

Розглянемо наповнювач рідини з автоматичним шестерним насосом FG4250 (рис. 1). Даний прилад підходить для різних рідин з низькою в'язкістю, таких як лосьйон, сироп, очищувальний засіб тощо. Для досягнення високої продуктивності з чудовою точністю жодних налаштувань не потрібно при зміні продуктів та випуску великого обсягу.

FG4250 має широкий функціонал роботи, а саме:

- занурювальні форсунки можуть запобігати проливанню рідини та зменшити кількість бульбашок;
- можливість налаштування кількості заправних форсунок;
- кілька шестерних насосів заповнюються одночасно для досягнення високої точності на високій швидкості;
- у складі має систему індексації пляшок для точного наповнення;
- контролюється системою керування PLC із кольоровим сенсорним екраном;
- пневматичне запірне сопло запобігає стіканню рідини;
- обладнаний аварійною кнопкою;
- виготовлений з корозійностійкої нержавіючої сталі, що відповідає стандарту cGMP;
- може бути підключений до виробничої лінії чи працювати незалежно.

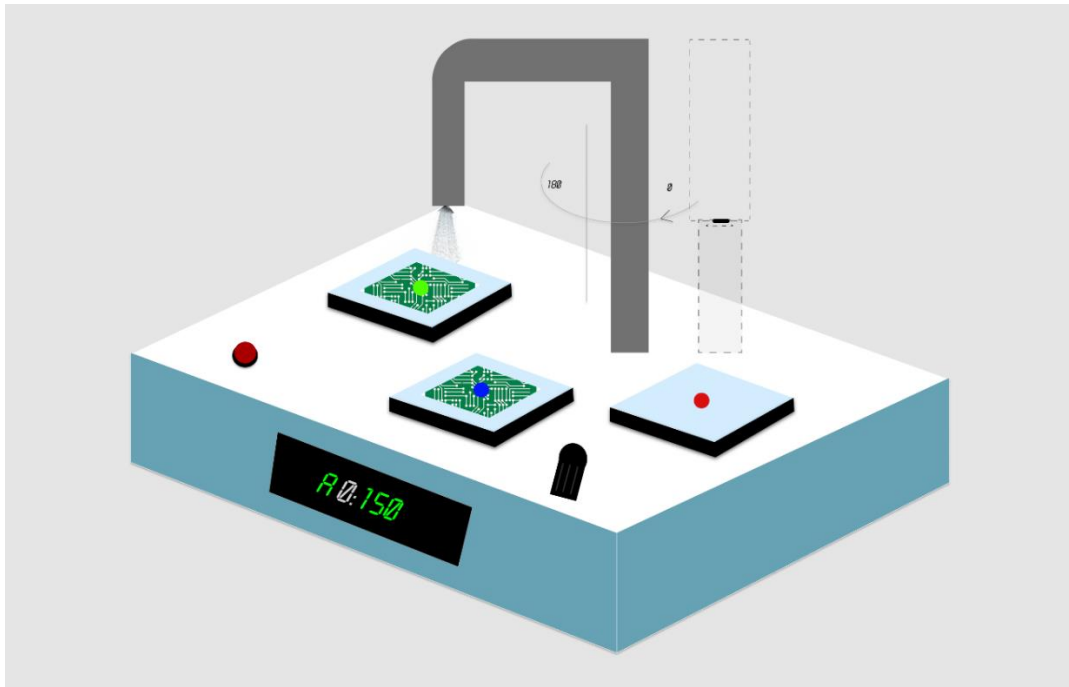
Рисунок 1 – Наповнювач рідини з автоматичним шестерним насосом

Має такі характеристики:

- діапазон наповнення: 50 ~ 4000 мл;
- швидкість наповнення: 50~250 мл/сек, 20~40 пляшок/хв;
- точність: $\pm 1\%$;
- електроживлення: 220 В змінного струму, однофазне;
- розмір машини: (L) 1800 мм (W) 1050 мм (H) 1800 мм.

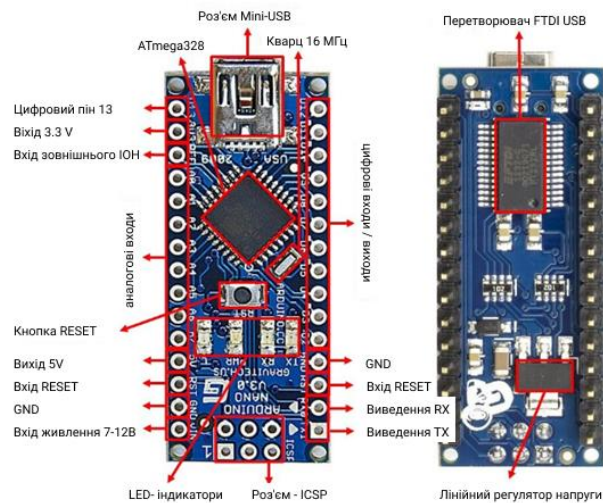
Але не дивлячись на такі переваги як висока продуктивність та точність, наповнювач також має недоліки, такі як велика вартість та орієнтованість тільки на великі виробництва, також великі геометричні розміри та як наслідок погана ергономічність.

Саме через ці недоліки було прийнято рішення щодо розробки винаходу – автоматизованої системи розливу рідин різних типів на виробництві (рис. 2).

Рисунок 2 – Автоматизована система розливу рідин різних типів на виробництві

Матеріали та методи. Для проектування та збірки макету була обрана плата Arduino Nano (рис. 3). МК на платі програмується за допомогою мови Arduino. Незважаючи на свій скромний розмір, вона практично нічим не поступається Arduino Uno по функціоналу і може використовуватися в проектах, де габарити відіграють важливу роль.

Рисунок 3 – Складові плати ArduinoNano

До складу самого винаходу входять декілька компонентів, що будуть описані нижче.

Механічний кінцевик представляє собою простий перемикач (кнопку), який спрацьовує при зіткненні з кареткою. При спрацьовуванні кінцевика на порт мікроконтролера надходить сигнал. За цим сигналом МК вимикає кроковий двигун і відкочує каретку на кілька мм назад.

Мініатюрний мембранний насос являє собою насос, який дозволяє тривалий час працювати на холостому ході без наповнення трубки рідиною.

Роз'єм адаптера Micro USB має дуже міцну конструкцію, яка дозволяє виконувати велику кількість підключень і відключень, без ризику виходу з ладу як гнізда, так і електричної розетки.

TowerPro SG90 microservo 9g – легкий і якісний мікро сервопривід за маленьку ціну.

L298N MotorControllerModule міні – компактна версія драйвера для звичайних і крокових двигунів постійного струму.

Дисплей, на передній частині модуля MT1637 встановлений чотирьохзначний 7-сегментний дисплей з двокрапкою в центрі, на зворотному боці встановлена мікросхема TM1637 виробництва TitanMicroElectronics.

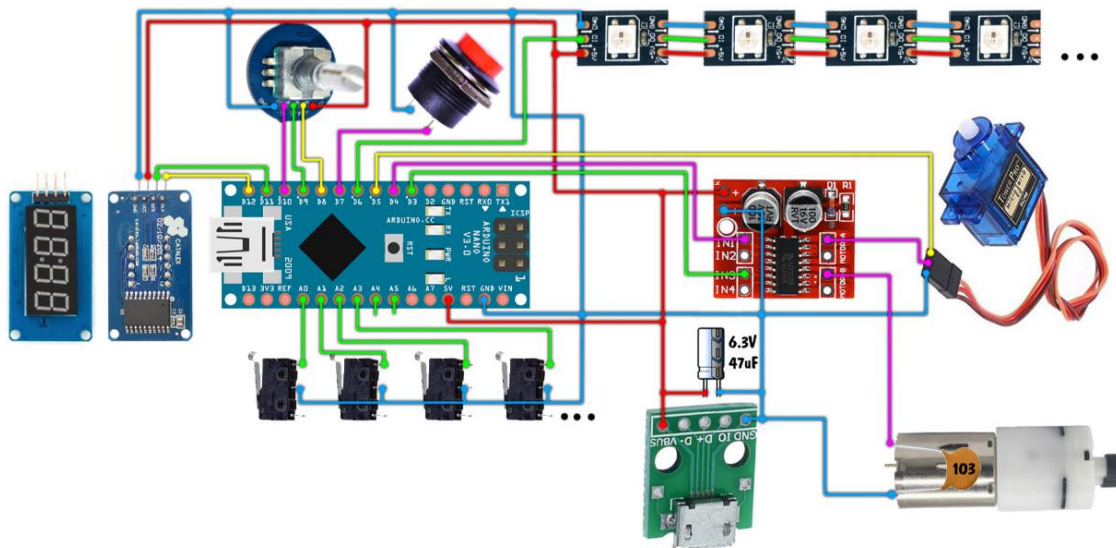
Кнопка за допомогою якої здійснюється запуск системи, а так само при утриманні, вона відповідає за перемикання режимів роботи, з автоматичного на ручний.

Модуль датчика обертання KY-040 являє собою плату з простим механічним енкодером – поворотним датчиком EC11, який відстежує ступінь повороту осі і в якому напрямку вона обертається.

Адресні світлодіодні стрічки схожі зі звичайними led смугами. Вони мають робочу напругу 5 В, 12 В, в деяких моделях 220 В.

Була розроблена схема підключення елементів для системи дозування рідини (рис. 4). Дана структурна схема підключення компонентів дозволяє розглянути принцип роботи пристрою в найзагальнішому вигляді. Такий етап проектування схеми дозволяє на ранньому етапі виявити помилки

проектування, перерозподіляти вимоги до вузлів радіоелектронного пристрою. В результаті значно скорочуються зусилля при розробці принципової схеми виробу.

Рисунок 4 – Схема підключення компонентів системи дозування рідини

Результати та обговорення. При розрахунку собівартості продукції стало зрозуміло, що дана модель є значно дешевшою за аналог. Також вона є ергономічною, через її порівняно невеликі геометричні розміри та може використовуватись на невеликих виробництвах. Вона також може використовуватись на великих виробництвах, при умові інтегрування до конвеєрної лінії декількох екземплярів винаходу.

Спільними ознаками між запропонованим до патенту винаходом та аналогом є: принцип дозування за об'ємом, можливість використання на великих виробництвах.

Відмінними ознаками є: геометричні розміри, винахід можливо використовувати на малих виробництвах, собівартість.

Дана система відповідає таким вимогам:

- відповідна точність дозування компонентів;
- висока продуктивність;
- висока надійність роботи вузлів дозатора і системи керування;

- ергономічність;
- низька собівартість;
- адаптивність до великих та маленьких виробництв.

Висновки. Дана системи дозування може мати широке застосування. Вона має широкий перелік переваг, а тому її по правді можна назвати досить універсальним приладом.

Розроблена система дозування рідини видає однакову, необхідну кількість рідини, тим самим сприяє економії дорогих засобів на приладобудівному виробництві. Основне призначення цього пристрою – забезпечити подачу певної кількості рідкого матеріалу з відповідною точністю.

Застосування системи дозування робить цей процес набагато простіше і практичніше. Запрограмованість процесу дозволяє подавати речовини в вірних запрограмованих пропорціях, тим самим запобігаючи ризику витоку або нанесення шкоди занадто великою кількістю рідини.

ЕФЕКТИВНІСТЬ УТВОРЕННЯ НАНОСТРУКТУР У ТВЕРДИХ СПЛАВАХ Al_2O_3 , TiC

Бруяка Ольга Олегівна,

к. т. н., доцент,
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Домінуюча роль твердих сплавів у металообробці значно зросла завдяки розробці технології нанесення зносостійких покриттів. Майже всі сучасні тверді сплави з покриттям - багатоцільовий інструментальний матеріал, який із успіхом замінив тверді сплави без покриття.

Цель работы./Aim. У даній статті наведено результати дослідження впливу частки карбіду титану в твердих сплавах, що містять Al_2O_3 і TiC , на характер утворення наноструктур у поверхневому шарі, розрахований об'єм наноструктури, температурні напруження, температури і швидкості їхнього зростання.

Материалы и методы./Materials and methods. Сучасні тверді сплави призначені для роботи в умовах сухого високошвидкісного різання, обробки матеріалів підвищеної твердості. На сьогодні основними напрямками підвищення якості твердих сплавів є:

- розробка сплавів, що мають дрібно-, ультра- нано- дисперсну структуру, зі збалансованим поєднанням твердості і в'язкості в порівнянні зі сплавами нормальної зернистості;
- створення композиційних твердих сплавів із розширеною ділянкою застосування, що містять монолітний субстрат і функціональне покриття.

Тверді сплави є композиційними матеріалами, які складаються з карбідних частинок, пов'язаних разом металевою зв'язкою. Зміст фази карбіду в таких сплавах зазвичай становить 80-97 % від загальної ваги суміші, а розмір її зерна становить від 0,4 до 10 мкм.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Формування наноструктур з ультрадрібними зернами може забезпечувати унікальне поєднання фізико-механічних властивостей, таких як дуже висока міцність і пластичність, висока довговічність, зносостійкість. Ці властивості особливо важливі для інженерних застосувань наноструктурних металів і сплавів як перспективних конструкційних і функціональних матеріалів нового покоління.

Існує достатня кількість теоретичних робіт із розрахунку розміру зерна [1 - 2], з урахуванням різних факторів і процесів при дії потоків іонів або іонізованого випромінювання. Але порівняння результатів розрахунків розмірів зерна у твердих сплавах після впливу іонізованого випромінювання немає. Проведемо таке порівняння для твердих сплавів, які містять Al_2O_3 та TiC в різних відсоткових співвідношеннях. Порівняння результатів за об'ємом та нанорозмірами зерна свідчить про перспективність використання того чи іншого твердого сплаву, а значить, визначає фізико-технічні характеристики і працездатність твердого сплаву. Тому дослідження впливу частки компонент у сплавах, які містять Al_2O_3 та TiC на ефективність отримання наноструктур дозволить конструювати нові тверді сплави з урахуванням утворення наноструктурних шарів.

На основі рішення спільної задачі теплопровідності і термопружності, в якій враховані не тільки основні джерела і стоки тепла, але і енергія кристалізації, теплофізичні і термомеханічні характеристики матеріалу PI, отримані основні характеристики наноструктур такі, як об'єм і розміри зерна, а також технологічні параметри обробки.

Проведемо дослідження впливу частки карбїду титану у твердих сплавах, що містять Al_2O_3 і TiC у різних відсоткових співвідношеннях, на характер отримання наноструктур у поверхневому шарі, розрахуємо температурні напруження, температури і швидкості їхнього зростання. За критеріями: необхідний діапазон температур 500 – 1500 К і швидкості росту температур більш ніж 107 К/с. Крім того, обчислимо температурні напруги, які при перевищенні значення 1010 Па можуть призводити до появи наноструктур.

Для випадку дії іонів бору вплив частки карбїду титану на обсяг наноструктури показано на рис. 1. Видно, що мінімальні розміри наноструктури реалізуються при співвідношенні 50-50, тобто при рівній кількості Al_2O_3 і TiC . Дещо більші значення реалізуються при співвідношеннях 0-100 та 100-0, де один карбїд титану або оксиду алюмінію. Причому такий характер зберігається для всіх енергій іонів 200, 2000 і 20000 В, а також при різних зарядових числах іонів 1, 2, 3. Очевидно, це пов'язано з тим, що при рівному співвідношенні компонентів утворюється твердий розчин і зерно подрібнюється. Менш інтенсивно утворюються наноструктури в разі дії іона бору на чистий Al_2O_3 і TiC . Співвідношення 20-80 і 80-20 між компонентами призводять до виникнення нерівноважних станів, які не дають утворюватися компактним наноструктурам, тому зростає розмір зерна (рис. 1).

При дії іонів азоту на тверді сплави з пропонованими співвідношеннями компонент показано, що реалізуються умови; за яких розмір наноструктури зменшується, хоча характер впливу частки компонент залишається колишнім (рис. 2).

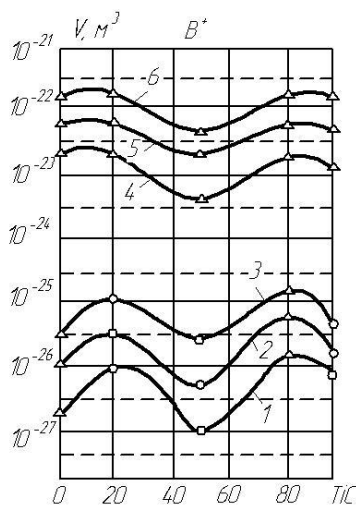

Рис. 1. Залежність об'єму наноструктур при дії іонів бору на тверді сплави групи $Al_2O_3 + TiC$ від співвідношення компонент

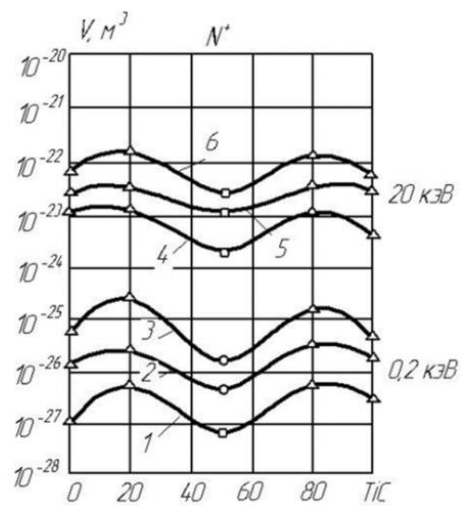

Рис. 2. Залежність об'єму наноструктур при дії іонів азоту на тверді сплави групи $Al_2O_3 + TiC$ від співвідношення компонент

В цьому випадку мінімальний об'єм наноструктури реалізується при співвідношенні компонент 50-50, дещо більші значення реалізуються при співвідношенні компонент 0-100 та 100-0, а найбільші значення реалізуються для співвідношень 20-80 і 80-20. У цьому випадку, очевидно, так само впливає процес різновагового утворення наноструктур.

Выводы./Conclusions. Для утворення наноструктур за заданими критеріями потрібний діапазон температур 500 - 1500 К і швидкість наростання температури 107 К/с – це забезпечує мінімальний розмір зерна при співвідношенні компонент Al_2O_3 , TiC твердого сплаву 50-50. Незначні розміри зерна також реалізуються при відсотковому співвідношенні компонент 0-100 та 100-0. Максимальні розміри реалізуються при співвідношенні компонент зерна 20-80 і 80-20. Останнє пояснюється складністю утворення стабільних твердих розчинів, які забезпечили б отримання нанозерна.

При дії іона азоту на твердий сплав максимальні напруги реалізуються при співвідношенні 80 % TiC та 20 % Al_2O_3 . Мінімальні ж значення напруг реалізуються при 100 % TiC, дещо більші значення при 100 відсотком Al_2O_3 , що, очевидно, теж пов'язано зі структурою TiC і Al_2O_3 .

Проведені дослідження показують, що розрахунковим шляхом можна знайти найбільш вигідне співвідношення компонент твердого сплаву, при якому реалізовуватимуться наноструктури з найменшим розміром і ймовірність їх утворення буде максимальною. Видно, що суттєвий вплив на обсяг нанокластера надає енергія іона і його заряд, в той же час впливає і маса іона, щоправда, не так істотно.

Література

1. Костюк Г. И. Эффективный инструмент с нанопокртиями и наноструктурными модификационными слоями : моногр.-справ. : в 2 кн. / Г. И. Костюк. Харьков: Изд-во. Планета-принт. - Кн. 1. Плазменно-ионные и ионно-лучевые технологии, 2016, 735 с.

2. Костюк Г. И. Эффективный инструмент с нанопокровтиями и наноструктурными модификационными слоями: моногр.-справ.: в 2 кн. / Г. И. Костюк. Харьков: Изд-во. Планета-принт. - Кн. 2. Лазерные технологии, 2017, 507 с.

**ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТЕРАПЕВТИЧНОГО
КОРПУСУ КНП “ЛЕБЕДИНСЬКА ЛІКАРНЯ ІМЕНІ
К.О. ЗІЛЬБЕРНИКА” ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ГАРЯЧОГО
ВОДОПОСТАЧАННЯ ТЕПЛОВОЮ ЕНЕРГІЄЮ З АЛЬТЕРНАТИВНОГО
ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ**

Ганжа Денис Геннадійович,
Студент
Київський національний університет будівництва та архітектури
Відокремлений структурний підрозділ
“Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури”
м. Київ, Україна

Вступ. Використання сонячних колекторів означає революцію в принципах будівництва, опалення та забезпеченні житла гарячою водою. Використання сонячної енергії дозволяє зменшити витрати на опалення в два рази, а на отримання гарячої води в 4 рази. Сонячні колектори - найефективніші на сьогодні пристрої з використання енергії сонця. Якщо фотоелектричні панелі використовують 14-18% від що надходить до них енергії сонця, то ефективність сонячних колекторів 90-95%.

Існує помилкова думка, про малість сонячних ресурсів України для повноцінного використання фотоелектричних установок. У Німеччині сонячної енергії менше, ніж в Сумській області, але, вже кілька років з успіхом реалізується програма «Сто тисяч сонячних дахів», в рамках якої держава стимулює розвиток сонячної енергетики, видаючи дешеві кредити на придбання сонячних електростанцій і купуючи вироблену енергію за підвищеними тарифами.

Однак виникає ряд складнощів із застосуванням сонячних елементів в системах енергопостачання. По-перше, є труднощі з розрахунком реальної продуктивності сонячних елементів, так як в реальних умовах вони просто не здатні видавати ті характеристики, які описані підприємством-виробником. На

потужність, що видається сонячним елементом, впливають такі чинники, як широта місцевості, де розташована сонячна електростанція, кут нахилу по відношенню до Сонця, спектральний склад випромінювання, погода, час доби і температура. По-друге, при проектуванні сонячної електростанції важливо правильно розрахувати потужність її структурних елементів і їх ККД.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз енергоспоживання об'єкту і доцільність впровадження сонячних колекторів для системим ГВП. Для виконання дослідження необхідно вирішити наступні завдання:

- виконати огляд літературних джерел сонячних колекторів;
- виконати розрахункове порівняння декількох колекторів;
- виконати техніко-економічне обґрунтування запропонованого рішення.

Об'єкт дослідження – процеси в сонячних геліосистемах.

Предмет дослідження – вакуумні та плоскі сонячні колектори.

Матеріали та методи. Для моделювання розглянемо систему, яка буде частково покривати потреби в ГВП, для терапевтичного відділу в якій перебуває 680 людей та працює 70 людей. Згідно цих даних витрата гарячої води становит 5840 л/день. Школа розташована у місті Лебедин. Схема вміщує в собі геліоконтур колекторів, із дублюючим джерелом у вигляді електричної енергії, та баку (баків) акумуляторів. Затемнення нульове, так як на рівні даху даної школи навкруги відсутні дерева та високі будинки.

Основними факторами та параметрами які будуть впливати на ефективність даної системи є:

- вид колектора (вакуумний чи плоский);
- кут нахилу колекторів;
- буферні ємності для акумулювання, а саме їх об'єм та компоновка;
- орієнтація колекторів (напряма).

Для прийняття рішення про вид колектора, було змодельовано 2 геліосистеми з різними варіантами кутів нахилу колекторів. Характеристики та

моделі колекторів наведено в табл. 1. В табл. 2 представлені результати моделювання. Розрахунок проводиться для геліосистеми з одним колектором.

Таблиця 1

Параметри колекторів

Модель	ККД, %	S апарата (м ²)	S абсор. (м ²)	H, (мм)	W, (мм)	Тип
Vitosol 200-T	77,5	4,3	3,23	220	200	вакуумний
Vitosol 200-F	82,3	2,5	2,33	110	240	плоский

Таблиця 2

Результати моделювання варіацій кута нахилу

Кут нахилу	Теплогенерація, вакуумний колектор, кВт·год/рік	Теплогенерація, плоский колектор, кВт·год/рік
30	2321	2291
35	2356	2311
40	2412	2322
45	2454	2324
50	2433	2327
55	2410	2316
60	2383	2311

За результатами проведених моделювань, можна зробити висновок, що вакуумний колектор має кращі показники теплогенерації за даних умов та потреб системи. Тому подальші дослідження та симуляції будуть проводитись на основі геліосистеми із вакуумними колекторами, під кутом 50° з орієнтацією на південь.

Результати та обговорення. Було змодельовано 4 системи на 5840л/день, з різною кількістю вакуумних колекторів, для порівняння та вибору найбільш ефективної с точки зору техніко економічних показників. Основні компоненти та вартість таких систем наведені в таблиці 3.

Основні компоненти геліосистеми

Основні компоненти	Система з двома колекторами	Система з чотирма колекторами	Система з шести колекторами	Система з вісьмома колекторами
	Позначення та кількість	Позначення та кількість	Позначення та кількість	Позначення та кількість
Сонячний колектор	Vitosol 200-T SD2, 2шт	Vitosol 200-T SD2, 4шт	Vitosol 200-T SD2, 6шт	Vitosol 200-T SD2, 8шт
Насосна група	BRV, 1шт	BRV, 1шт	BRV, 1шт	BRV, 1шт
Контролер	ST-4, 1шт	ST-4, 1шт	ST-4, 1шт	ST-4, 1шт
Розширювальний бак	CP35, 1шт	CP35, 1шт	CP75, 1шт	CP75, 1шт
Бак-акумулятор	1000л., 1шт	1000л., 1шт	1000л., 1шт	1000л., 1шт
Вартість проекту під ключ	4923 \$	6671 \$	8440 \$	10187 \$

За результатами моделювання було виведено графіки виробництва сонячної енергії, коефіцієнт заміщення та потрібної енергії для задоволення потреб в гарячій воді, також було виведено звіт в якому наведені всі технічні показники, в таблиці 3 наведені основні технічні показники зі звіту.

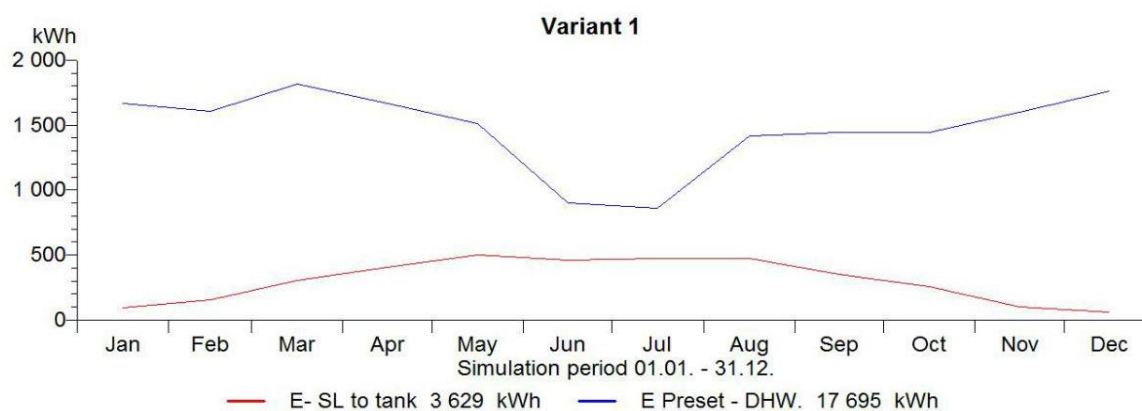
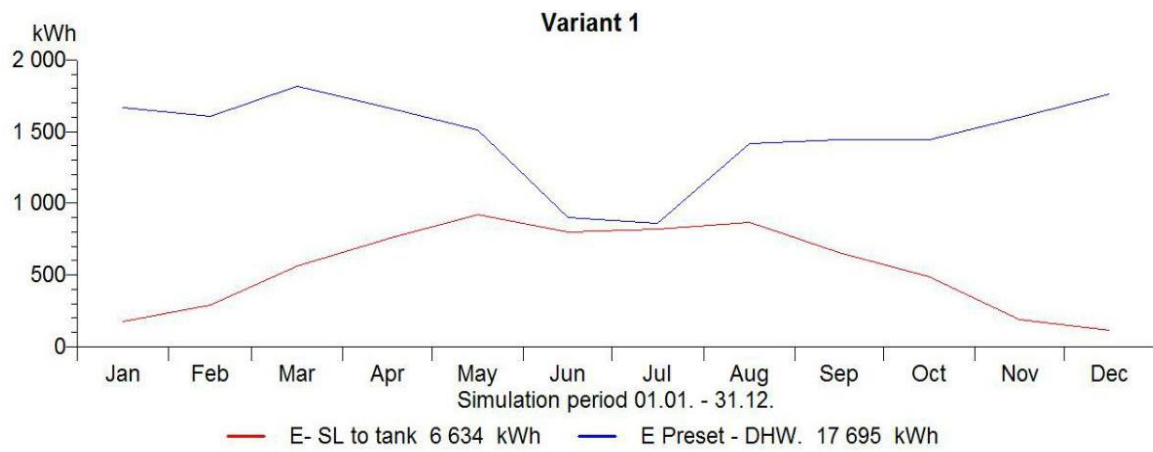
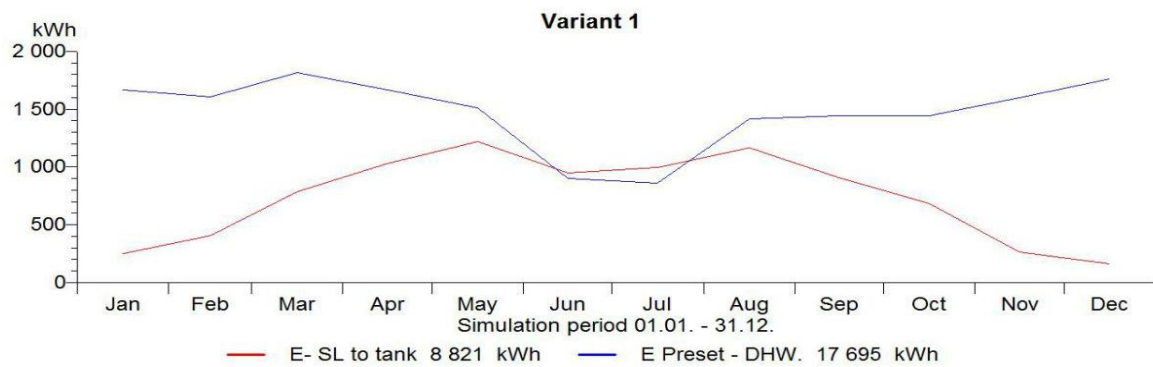

Рис. 1 – Робота системи з 2 колекторами

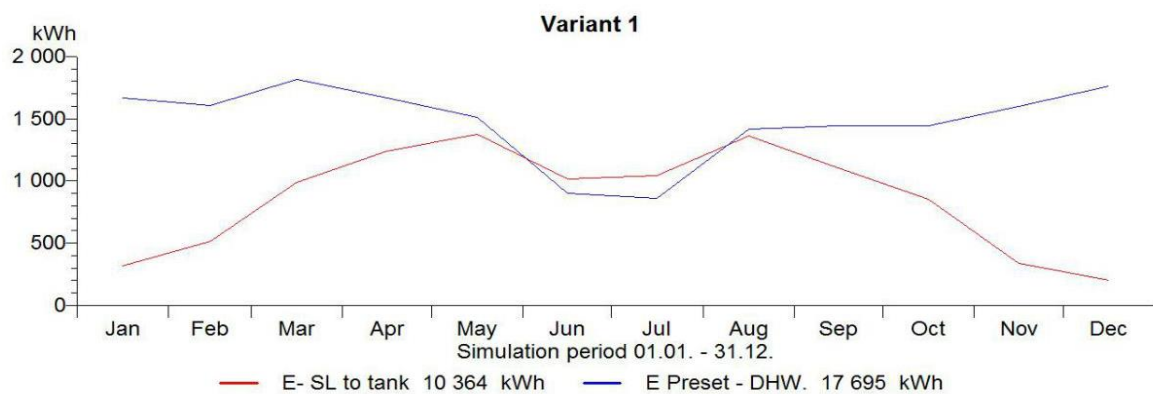

Рис. 2 – Робота системи з 4 колекторами

Рис. 3 – Робота системи з 6 колекторами

Рис. 4 – Робота системи з 8 колекторами

Основні технічні показники

Геліосистема	Встановлена потужність колектора, кВт	Встановлена площа сонячної поверхні, м ²	Вкладення сонячної енергії в ГВП, кВт·год	Коефіцієнт заміщення, %
Система з 2 колекторами	4,03	5,76	3585,38	19,7
Система з 4 колекторами	8,06	11,52	6483,70	37,8
Система з 6 колекторами	12,10	17,28	8548,87	46,5
Система з 8 колекторами	16,13	2304	9991,10	55,5

Розрахуймо річну економію грошей, для визначення простого терміну окупності та вибору системи з найбільшими економічними показниками. Розрахунок проводиться для першої системи, за рік, з урахуванням ціни на електричну енергію. Економію грошей визначається за формулою:

$$E_{\text{грн}} = W \cdot b,$$

де W – вклад сонячної енергії в ГВП,

b – тарифна ставка, приймаємо 2,13 грн/місяць.

$$E_{\text{грн}} = 3585,38 \cdot 2,13 = 7517,58 \text{ грн/рік.}$$

Простий термін окупності визначається за формулою:

$$T_{\text{пр}} = \frac{118120,24}{7517,58} = 12,51 \text{ роки.}$$

Аналогічно розрахуємо для інших систем та зведемо в таблицю 5.

Економічний розрахунок сонячних колекторів

Геліосистема	Економія грошей, грн/рік	Вартість проекту, грн	Термін окупності, роки
Система з 2 колекторами	7517,58	118120,24	15,71
Система з 4 колекторами	13810,28	160060,96	11,59
Система з 6 колекторами	18209,09	202505,55	11,12
Система з 8 колекторами	21281,04	244422,28	11,48

Найбільш ефективна за техніко економічним показниками є система з 6 колекторами, загальною площею колекторів 17,28 м², коефіцієнт заміщення даної системи складає 46,5%.

Висновки. За допомогою програмного забезпечення Т*SOL було змодельовано системи з різною кількістю колекторів. Найбільш ефективна за техніко-економічними показниками буде система з 6 колекторами та коефіцієнтом заміщення 46,5%. Також було розраховано, що така геліосистема матиме термін окупності 11,1 років

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Гресс Катерина Сергіївна

Студентка

Манєва Росіца Іліянова

к. т. н., доцент

Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”

м. Харків, Україна

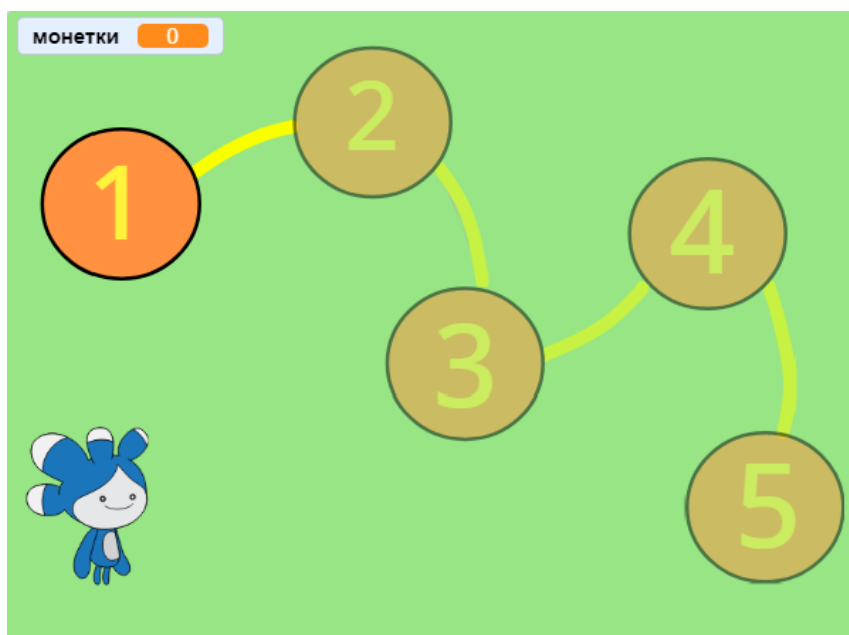
Вступ. На сьогоднішній день інформаційні технології - це сфера, яка розвивається найшвидше. Спеціалісти потрібні завжди, бо увесь світ намагається автоматизувати майже кожен процес. Програміст - людина яка вміє в першу чергу думати. Не обов'язково знати синтаксис мови чи який фреймворк, головне - вміти розуміти яким чином можна отримати бажаний результат.

У сучасному світі багато дітей віддають перевагу іграм, серіалам чи фільмам, замість навчання. Бо вважають, що математика, історія чи програмування - дуже нудне та довге діло. Через брак інтересу до навчання виникає відсутність можливості та бажання думати.

Мета роботи. Показати, що програмування та математика - не складні й нудні речі, а дуже цікаві, якщо підійти з захопленням до цього. Ця програма розвиває логічне мислення та показує, що головне - не знання правил, а розуміння того, що ти робиш. Навчання за цієї програмою дає дитині змогу зрозуміти, що кожна задача має не один розв'язок - їх багато, головне знайти оптимальний, який буде влаштовувати умови задачі та саму дитину. А для цього потрібно вміти прораховувати свої дії заздалегідь, чому й навчить ця програма.

Матеріали та методи. Ця програма написана у візуально-блочному подієво-орієнтованому середовищі програмування Scratch. Ця програма була розроблена для дітей та підлітків.

Результати. Результатом роботи є програма, головну сторінку якої зображено на рисунку 1.

Рис. 1. Головна сторінка програми

На головному екрані можна побачити героя, який зустрічає користувачів та п'ять різних рівнів завдань. Кожен рівень у собі містить три завдання. Рівні відкриваються поступово, коли набирається необхідна кількість монет. Монети - мотивація дітей подумати найкраще та зробити завдання за меншу кількість рухів.

Перший рівень - завдання на логіку. Тут представлені логічні задачі з кількома відповідями.

Другий рівень - завдання на вивчення поняття “алгоритм”. Користувачу потрібно провести друзів головного героя до нього за допомогою команд, що виконуються поступово.

Третій рівень - завдання на вивчення поняття “умова”. Користувач повинен передбачити усі можливі випадки проходження дистанції та запрограмувати їх.

Четвертий рівень - вивчення поняття “цикл з умовою”.

П'ятий рівень - вивчення поняття “цикл з лічильником”.

П'ятий та четвертий рівні потрібні для того, щоб користувач зрозумів, що іноді зручніше та економніше зробити однакові дії одразу, один за одним.

Висновки. У сучасному світі мало часу приділяють дійсно важливим прикладним речам, які знадобляться у майбутньому. Ця програма - новий, оригінальний спосіб навчання, який дозволить дітям легко пізнавати складні речі та навчитися логічно мислити. Розвиток навиків програмування у дітлахів - одна з головних цілей гри, це може захопити дитину та відкрити для неї нові горизонти.

При проходженні усіх рівнів програми дитина матиме зацікавленість до програмування, яку важливо не загубити та розвивати далі.

Якщо ж програмування не подобається, а рівні будуть пройдені - найважливіше що залишиться - вміння знаходити вихід із будь-якої ситуації та прораховувати свої дії заздалегідь.

МОДЕРНІЗАЦІЯ АВТОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ ЕЛЕКТРОПРИВОДАМИ МЕХАНІЗМІВ КРИСТАЛІЗАТОРА МБЛЗ

Гулаков Сергей Владимирович,

д.т.н., професор

Здроздас Михаил Сергевич

Студент

ДВНЗ «ПДТУ»

Г. Мариуполь, Україна

Вступ. В даний час все більше зростає роль автоматизованих систем управління, що дозволяють оптимально управляти процесами у виробництві, зменшувати витрати людської сили і матеріалів, що зменшують кількість браку і збільшують вихід придатної продукції.

Використання систем автоматичного регулювання та керування дозволяє більш точно врахувати витрати матеріалів у виробництві і прогнозувати хід процесу.[1]

Мета роботи. Модернізація автоматичної системи керування електроприводами механізмів кристалізатора МБЛЗ

Матеріали и методи. Кристалізатор являє собою один з найбільш функціонально важливих вузлів, що визначають раціональну роботу МБЛЗ і оптимальну якість безперервнолитої заготовки. формування твердої скоринки безперервно литого злитка і теплообмін в кристалізаторі.

У кристалізаторі відбувається формоутворення конфігурації заготовки за допомогою нарощування твердої скоринки. Процес формування твердої скоринки супроводжується виділенням тепла в навколишнє середовище (через стінки кристалізатора). При цьому можливо «прихоплювання» (прилипання) твердої скоринки до поверхні кристалізатора, що сприяє утворенню проривів твердої оболонки на виході з нього.[2]

В даний час основним методом вимірювання витрати та кількості води на об'єктах її використання і транспортування і є метод змінного перепаду тиску

на звужуючих пристроях, в якості яких використовуються вимірвальні діафрагми і сопла. Метод змінного перепаду тиску має низку найважливіших переваг, які забезпечують йому широке застосування і тривалу живучість, незважаючи на існування великої кількості інших методів вимірювання витрати та кількості води.

Система «Термовізор» призначена для температурного моніторингу процесу формування твердої скоринки зливка в кристалізаторі машини безперервного розливання сталі та виявлення порушень її однорідності у вигляді підвисання або порушення теплообміну.

Система надійно виявляє:

- Місця прилипання скоринки зливка до стінки кристалізатора;
- Місця з порушенням теплообміну між скоринкою зливка та кристалізатором;
- Газові бульбашки на поверхні зливки;

Система управління гідравлічним механізмом хитання кристалізатора забезпечує виконання необхідного хитання кристалізатора шляхом управління його положенням за допомогою високоточного гідравлічного сервомеханізму.

Належне керування хитанням кристалізатора має найважливіше значення для досягнення високих результатів розливання. Гойдання кристалізатора з неправильною частотою або амплітудою або з неправильною формою коливань може призвести до погіршення якості поверхні та збільшення витрати порошку для мастила кристалізатора. Це може призводити також до проривів металу.

На відміну від електромеханічних механізмів гойдання кристалізатора, гідравлічний механізм гойдання здатний змінювати частоту, амплітуду та форму коливань у ході розливання. Тому можливе застосування оптимізованих параметрів навіть у тому випадку, коли відбувається зміна марки сталі або швидкості розливання у процесі виробництва.

Висновок. У ході проектування для насосної установки було обрано перетворювач частоти Тесо А510-4040-Н3F, яким керується асинхронний

електродвигун із короткозамкненим ротором типу 5А160М4 потужністю 18,5 кВт.

Обрані датчики надлишкового тиску Метран 100-ДІ. Завданням системи управління є автоматична підтримка необхідного тиску при різному витраті води. Розглянута Система «Термовізор», обрали термопари для контролю температури стінок кристалізатора, модулі введення сигналу з термопар та модулі збору даних І-8000. Також система управління гідравлічним механізмом хитання кристалізатора яка забезпечує виконання необхідного хитання кристалізатора шляхом управління його положенням за допомогою високоточного гідравлічного сервомеханізму.

Список використаних джерел

1. Смирнов А.Н. Современные сортовые МНЛЗ: перспективы развития технологии и оборудования / А.Н. Смирнов, А.Л. Подкорытов
2. Смирнов А.Н. Непрерывная разливка стали / А.Н. Смирнов, С.В. Куберский, Е.В. Штепан

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ВАЖКОГО ПУСКУ» АСИНХРОННОГО ДВИГУНА З КОРОТКОЗАМКНЕНИМ РОТОРОМ

Гурцаков Олександр Сергійович,
студент

Лукавенко Василь Петрович,

к. т. н., доцент

Національний технічний університет України

«КПІ» ім.Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ./introductions. Асинхронний привід з короткозамкненим ротором і контакторним пуском у більшості промислових і побутових установок є поширеним завдяки простоті конструкції і надійності в роботі. Виключенням є вимоги технологічного процесу, недостатній запас потужності, яку може передати лінія живлення і, як наслідок просадки напруги у період пуску, значний момент інерції обертових мас у кінематичному ланцюзі приводу, вимоги технологічного процесу. У таких випадках для пом'якшення механічної характеристики шляхом зменшення напруги на період пуску, застосовують автотрансформатори, активні, індуктивні опори та конденсатори. Більш досконалими методами є використання пристроїв плавного пуску, а також частотних перетворювачів.

Мета роботи./aim. Метою роботи є модернізація лабораторної установки для експериментального дослідження «важкого пуску» асинхронного приводу з контакторним керуванням у лабораторних умовах навчального закладу.

Матеріали та методи./materials and methods. Базою для виконання поставленої задачі є лабораторна установка ТММ-7М, основними елементами якої є асинхронний електродвигун з короткозамкненим ротором та фрикційним пристроєм передачі обертального руху на вал з маховиками. У штатному режимі експлуатації установка слугує для дослідження зведеного коефіцієнта тертя методом вільного вибігу. Для полегшення розгону валу ротора з

маховиками останні зеднуються з валом за допомогою фриційної текстолітової муфти з ручним керуванням.

Для дослідження важкого пуску асинхронного двигуна студентами учасниками дослідницького гуртка виконана модернізація лабораторної установки ТММ-7М (рис.1.). Сутність модернізації полягала в усуненні фриційного зв'язку дисків текстолітової і сталеві напівмуфт з метою отримання максимально можливого моменту інерції валу двигуна з маховиками на період пуску. З цією метою по осі фриційної муфти встановлено гвинт з фіксуючою гайкою та пружинною шайбою. Гвинт з однієї сторони взаємодіє з рухомо встановленою напівмуфтою, а з іншої сторони - з валом маховиків. Загвинчуванням фіксуючої гайки здійснюється стискування напівмуфт завдяки чому вал з маховиками, текстолітова напівмуфта і ротор двигуна будуть обертатись як одне ціле реалізуючи по суті жорстке з'єднання.

Рис. 1. Загальний вигляд модернізованої установки ТММ-7М.

1-асинхронний двигун з короткозамкненим ротором; 2-маховики, захищені кожухами; 3- аналого-цифровий перетворювач

Цим самим створюється на валу двигуна навантаження у вигляді сумарного моменту інерції обертючих елементів установки. Для контролю характеру розгону застосовано розроблений фотоелектричний блок контролю частоти обертання маховиків (рис.2). Блок, що встановлено на кронштейні, містить освітлювач 1 і вмонтований у захисну трубку фотодіод 2. Фотодіод

під'єднано за допомогою екранованого кабелю до входу аналого-цифрового перетворювача, вихід якого сполучено з USB-входом персонального комп'ютера. З метою дотримання правил техніки безпеки, маховики, що обертаються мають захисні кожухи 3.

Рис. 2. Блок контролю частоти обертання маховиків. 1- освітлювач, 2- фотодіод, 3-захисний кожух маховиків

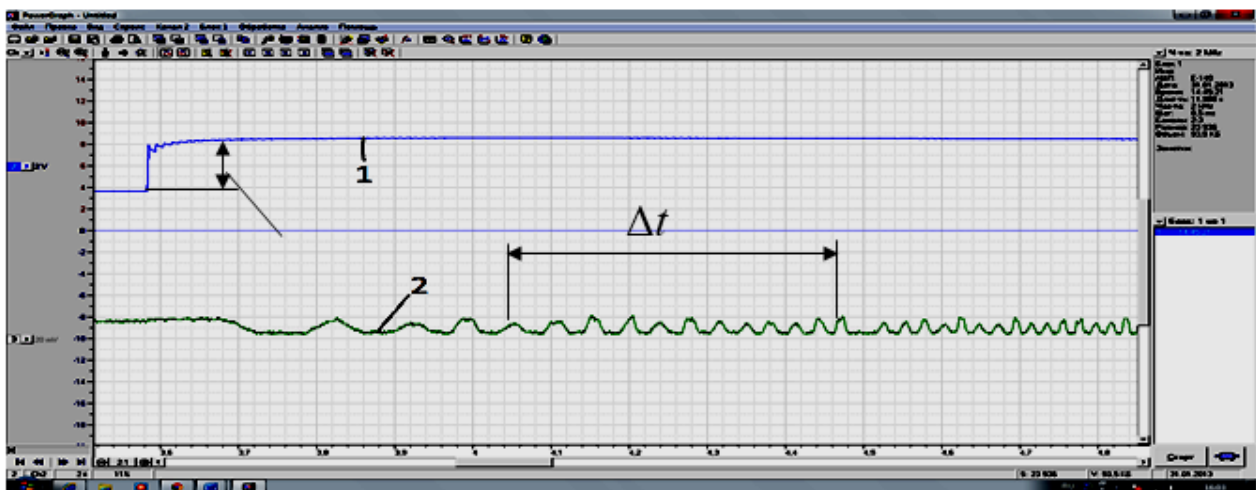

Рис.3. Осцилограма струму двигуна (1) та частоти обертання маховика (2)

Результати обговорення./Results and discussion. У результаті виконаної модернізації лабораторної установки отримана можливість дослідження також важкого пуску асинхронного двигуна з короткозамкненим ротором, насамперед: визначення допустимих характеристик температури обмоток

статора, пускового та номінального обертального моменту. Допустиме значення температури статора з точки зору температурної стійкості ізоляційних матеріалів, якими покривають обмотку двигуна, знаходиться в межах 90-100°C. Аналіз виконаного пуску при таких температурах свідчить про збереження працездатності двигуна, проте варто визнати втрату змащувальних якостей закладеної у підшипники консистентного мастила, яке при високих температурах, викликаних зокрема і важким пуском, може досягати стану «каплепадіння» і тому оптимальними робочими температурами двигуна варто вважати 70-80°C

Висновки./Conclusions. Створена в результаті модернізації дослідницька установка показала свою працездатність у розрахунковому діапазоні навантажень і електричних характеристик. Отримана у режимі реального часу осцилограма (рис.3) надає можливість простежити розгін асинхронного двигуна з короткозамкненим ротором у режимі «важкого пуску». Час розгону на природній характеристиці становив до 20 с. (зауважимо, що у за такий час зростання температури статора за одиничний пуск стала помітною навіть на дотик руки, що дозволяє прогнозувати необхідність використання пристроїв, які зменшують пускові струми (перетворювачі частоти, пристрої плавного пуску і т.ін.) проте, остаточний висновок щодо необхідності використання таких пристроїв можливо зробити лише на основі теплового розрахунку двигуна.

Література:

1. А. М. Ашавский и др. Лабораторный практикум и курсовое проектирование по теории механизмов и машин с использованием ЭВМ. М.: Машиностроение, 1983, 157 с.

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЛЬОТНОГО СКЛАДУ

Задкова Олена Володимирівна,

доцент, к.пед. наук

Крижановська І. Ю.,

студент

Льотна академія Національного авіаційного університету
м. Кропивницький, Україна

Вступ. У сучасному світі умови навчання мають швидко адаптуватись до різних ситуацій та вимог, наразі однією з таких являється пандемія COVID-19. Навчання дистанційно не є новинкою у сфері освіти, проте саме пандемія була каталізатором для більш якісної організації процесу та постійного його вдосконалення. Така ситуація склалася у всьому світі, захопила усі галузі, тому було б доречно розглянути який вплив на підготовку льотного складу в Україні спричинила пандемія, та як можливо організувати процес навчання, щоб забезпечити якість на попередньому рівні, а можливо і кращу.

Мета роботи. Дослідити можливість підготовки льотного складу з використанням дистанційного навчання.

Результати та обговорення. Вимоги до операторів складних систем управління змінювалися впродовж еволюції цієї професії. Важливим для розуміння специфіки льотної роботи і визначення адекватних підходів щодо підготовки льотного складу є урахування того, що льотна діяльність як професія належить до категорії «небезпечних професій». Тому і організація навчання завжди вимагає особливих умов [1].

Особливих не означає наднових, чи повністю відмінних. Застосування ІТ не змінило за змістом порядок організації навчального процесу, що побудоване за схемою “лекція” – “практика” – “контроль” і не змінило директивну сутність планування освітнього процесу.

Поступово деякі елементи взаємодії слухачів і навчальних закладів були перенесені до мережі у вигляді простих web-ресурсів і навчальних порталів, а також розрізних інформаційних систем. Ресурси використовувалися в першу чергу для полегшення доступу до освітнього контенту – відбувся перехід знань з оффлайн джерел в онлайн [2]. І цьому є ряд причин, зокрема ефективність дистанційного навчання та тестування полягає в тому, що:

- навчання проводиться в будь-який час і за умов, максимально зручних для здобувача вищої освіти;
- проводиться за місцем роботи або проживання, що знижує витрати для здобувача вищої освіти на переїзд до місця проведення навчання та назад, а також організаційні питання, що пов'язані з відривом від роботи, з організацією харчування, проживання і т.п.;
- відсутні жорсткі обмеження для здобувача вищої освіти по часу для детального вивчення матеріалів;
- відсутні жорсткі обмеження по термінах, що пов'язані з розкладом курсів очного навчання в закладах освіти, навчальних центрах протягом календарного року [3].

В Україні існує декілька приватних шкіл, що займаються підготовкою льотного складу використовуючи дистанційне навчання.

Згідно статті 14 Наказу Міністерства оборони України № 477 від 16.12.2020 “Про деякі питання допуску авіаційного персоналу до льотної експлуатації повітряних суден у державній авіації України” є такі додаткові загальні вимоги до навчальних організацій, які проводять курси дистанційного навчання:

1. Навчальна організація має отримати дозвіл Управління регулювання діяльності державної авіації України на проведення модульних програм з використання дистанційного навчання під час проведення:

- а) модульних курсів з теоретичної підготовки;
- б) курсів з додаткової теоретичної підготовки для отримання рейтингу типу ПС.

2. Усі викладачі (інструктори) мають знати вимоги програми дистанційного навчального курсу.

3. Викладачі (інструктори) мають вести розгорнуті записи для моніторингу рівня академічної успішності здобувача вищої освіти та відповідність їх встановленим часовим рамкам щодо проходження модульних курсів.

4. Загальна кількість часу, що виділяється для класних занять, має становити не менше ніж 10 % загальної тривалості курсу по кожній темі.

5. У суб'єктах державної авіації мають бути створені відповідні умови для проведення дистанційного навчання [4].

Тобто необхідно скласти план навчання, який би максимально задовольняв потреби в знаннях льотного складу і при цьому повністю відповідав всім вимогам чинного законодавства.

Модульна програма є оптимальною для організації навчання. Саме за допомогою модульного навчання можливо виділити окремі блоки в навчанні, деталізувати тематику та організувати контроль знань шляхом комп'ютерного тестування. Наразі більшість закладів зустрічається з питанням, який освітній портал взяти за основу для дистанційного навчання. Переважна більшість державних закладів обрала Moodle - безкоштовну програму, яка містить велику кількість різноманітних навчальних елементів. Проте приватні школи надають перевагу гугл класу, iSpring та іншим навчальним програмам, які дозволяють організувати максимально зручне самонавчання, візуальні зображення та автоматичне тестування без залучення додаткових ресурсів. Саме ці програми дають можливість не проводити заняття офлайн, а записати відео лекцію, яку здобувачі вищої освіти можуть передивитись не один раз при необхідності. Однією з додаткових переваг є те, що навчальний матеріал залишається у відкритому доступі, чітка структура дозволить швидко знайти саме те, що необхідно. Особливість сучасних програм в тому, що вони дають можливість створити не лише навчання, тестування, але створити тренажер, за допомогою якого можливо максимально ефективно ознайомитись та закріпити теоретичні

навчання, перед практичними. Наприклад, є можливість зобразити кабіну пілота, дисплеїв літака та забезпечити максимальний контроль знань перед практичним навчанням.

Для забезпечення оптимальної якості варто поєднати передовий досвід приватних шкіл та високий рівень вибагливості та контролю державних закладів. Розробити єдину систему навчання, оцінки та контролю здобутих знань для забезпечення авіаційної галузі висококваліфікованими кадрами.

Висновки. Враховуючи вищесказане можемо зробити висновок, що підготовка льотного складу з використанням дистанційного навчання - не лише інноваційний процес, а й необхідність в умовах пандемії. Проте варто враховувати всі рекомендації стандартного освітнього процесу та чинного законодавства у сфері авіації, щоб забезпечити якісну підготовку операторів складних систем управління.

Список використаних джерел

1. Ковтун О. В. Оператор складних систем управління: сутність професійної діяльності / О. В. Ковтун // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (зб. наук. праць). – Вип. 3-4. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. – С. 156–164.

2. Сало Н.А. Методи побудови організаційної системи підготовки диспетчерів управління повітряним рухом для підвищення рівня їх компетентності: автореф. дис. канд. тех. наук: 05.22.13. Кропивницький, 2020. 23 с.

3. Авіаційна безпека URL: <https://urga.com.ua/aviacionnaya-bezopasnost>

4. Про деякі питання допуску авіаційного персоналу до льотної експлуатації повітряних суден у державній авіації України наказ Міністерства оборони України від 16.12.2020 №477
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0212-21#Text>

АНАЛІЗ ПАРАМЕТРІВ КЕРУВАННЯ ТЕХНІЧНИМ СТАНОМ МЕХАНІЧНИХ ВУЗЛІВ ПРОМИСЛОВОГО ОБЛАДНАННЯ

Зуєв Іван Олегович,

студент

Криворізький національний університет

Кривий Ріг, Україна

Вступ. В тезах приведені матеріали для вибору і обґрунтування уніфікованого методу керування процесами технічного обслуговування, який найбільш ефективно забезпечує раціональні умови використання ресурсу обладнання. Концепція аналізу побудована на поясненні процесів втрати працездатності з використанням енергетичних закономірностей їх фізичної природи.

Ціль (задачі) дослідження. Аналіз засобів технічного обслуговування, які стануть значним резервом зниження швидкості спрацювання ресурсу на підставі оцінки і зниження енергетичного навантаження деталей механізмів обладнання, а відповідно і інтенсивності спрацювання їх ресурсу, за критерієм приросту примусових сил у рівнянні його динамічної рівноваги, визначеного за принципами Д'Аламбера, тому що ресурс механізму має квадратичну залежність від енергії навантаження деталей механізмів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Швидкість втрати працездатності обладнання гірничо-металургійних виробництв обумовлена інтенсивністю процесів зносу та накопичення пошкоджень деталей функціональних вузлів та робочих поверхонь обладнання[1].

Статистичне вивчення цих процесів, встановлення їх закономірностей, задовольняє потребу у організації ремонтно-відновлювального обслуговування, але не є достатньою умовою для мінімізації швидкості витрачання ресурсу обладнання при певних умовах його експлуатації. Досягнення цієї мети можливо лише при розкритті фізичних закономірностей процесів зносу та

пошкодження обладнання. У цьому випадку швидкість витрачання ресурсу відповідно:[2]

$$\gamma = \frac{\partial U}{\partial t} = f(Z_1, Z_2, \dots, Z_n), \quad (1)$$

де Z – параметри, які характеризують вплив конструктивно-технологічних, монтажних, налагоджувальних дефектів та умов експлуатації.

Рівняння коливань складається на основі загальних для коливальних систем методів. Коливання від впливу дефектів механізму звичайно описуються диференціальними рівняннями або рівняннями що приводяться до лінійних (для незначних коливань). Ці рівняння описуються на основі законів Ньютона або Д'Аламбера, що представляють при поступальних коливаннях рівність нулю геометричної суми сил реакції зв'язків і інерційних сил в будь-якій точці коливальної системи [3]. Коливання будь-якої системи можуть бути описані рівнянням Лагранжа:

$$\frac{d\partial W_k}{dt\partial q_i} - \frac{\partial W_k}{\partial q_i} = Q_i (i=1,2,\dots,s), \quad (2)$$

де W_k – кінематична енергія системи; q_i – узагальнені координати, що однозначно визначають положення системи; Q – узагальнена сила, що діє в напрямі i -ї координати; s – число мір свободи.

Узагальнена сила Q_i – є результуюча діючих в коливальній системі сил:

- змушуючих $f_i(t)$;
- потенційних $Q_{ni}(t) = -\partial W_n / \partial q_i$ (W_n – потенційна енергія системи);
- дисипативних $Q_{vi} = -bq_i$ (b – коефіцієнт втрат).

Таким чином, вплив дефектів та пошкоджень можна оцінити за величиною приросту узагальнюючих сил, які визначаються за рівнянням Лагранжа.

Рівняння Лагранжа можна записати в узагальнених координатах:

$$\sum_{i=1}^s (a_{ij}q_i + b_{ij}q_i + c_{ij}q_i) = Q_i, \quad (3)$$

Тобто як система S лінійних диференціальних рівнянь 2-го порядку відносно S узагальнених координат. У коливальних системах, що

розглядаються, змушуючі сили є гармонічними (тобто описують коливання поза зонами резонансу). Підстановка виразів q_i та їх похідних у це рівняння, дає систему алгебраїчних рівнянь відносно амплітуд коливань. Аналіз складових цього рівняння пояснює основні закономірності розвитку дефектів та пошкоджень.

При малих коливаннях від дії дефектів та пошкоджень, кінетична енергія системи, що містить зосереджену масу m_k ($k = 1, 2, \dots, n$), є квадратичною функцією їх швидкостей.

$$W_k = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n m_k v_k^2 = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n m_k (x_k^2 + y_k^2 + z_k^2), \quad (4)$$

де v_k – швидкість руху k -ї маси; x_k, y_k, z_k – проекція вектора швидкості v_k – у декартових координатах.

Радіус – вектор k -ї точки коливальної системи зі стаціонарними зв'язками, що має n мір свобод, є функцією узагальнених координат q_i системи. Координати x_k, y_k, z_k можуть представлятися функціями $x_k = x_k(q_1, \dots, q_s)$, $y_k = y_k(q_1, \dots, q_s)$, $z_k = z_k(q_1, \dots, q_s)$. З урахуванням того, що

$$X_k = (\partial x_k / \partial q_1) q_1 + \dots + (\partial x_k / \partial q_s) q_s, \quad (5)$$

де $q_i = \partial q_i / dt$ (для y_k і z_k аналогічно), вираження кінетичної енергії в узагальнених координатах має вигляд:

$$W_k = (1/2) (a_{1,1} q_1^2 + \dots + a_{s,s} q_s^2 + 2a_{1,2} q_1 q_2 + \dots + 2a_{s-1} q_{s-1} q_s), \quad (6)$$

де $a_{ij} = a_{ji} = \partial^2 W_k / \partial q_i \partial q_j$ – коефіцієнти інерції, що визначаються масою (моментами інерції) елементів або що є їх функціями. Таким чином, кінетична енергія при малих коливаннях – це квадратична функція узагальнених швидкостей системи. Аналогічно потенційна енергія цієї системи є квадратичною функцією самих узагальнених координат q_i :

$$W_n = (1/2) (c_{1,1} q_1^2 + \dots + c_{s,s} q_s^2 + 2c_{1,2} q_1 q_2 + \dots + 2c_{s-1} q_{s-1} q_s), \quad (6)$$

де $c_{ij} = c_{ji} = \partial^2 W_n / \partial q_i \partial q_j$ – коефіцієнти жорсткості системи. Для систем із загасанням коливань, зумовлених силами опору Q_{vi} пропорційними

швидкостям V_i системи, вводиться дисипативна функція втрат (функція розсіювання), яка також є квадратичною функцією узагальнених швидкостей.

$$\Phi = (1/2)(b_{1,1}q_1^2 + \dots + b_{s,s}q_s^2 + 2b_{1,2}q_1q_2 + \dots + 2b_{s-1,s}q_{s-1}q_s), \quad (7)$$

де $b_{ij} = b_{ji}$ – коефіцієнти втрат.

Результати і обговорення. Проведений аналіз встановив, що рівень енергетичного навантаження деталей технологічного обладнання є квадратичною функцією швидкості коливальних рухів, яка обумовлена параметрами технологічного процесу і ступеню спрацювання механізму. У процесі експлуатації зменшення енергетичного навантаження без коригувань параметрів технологічного процесу досягається шляхом забезпечення мінімуму вектора динамічної рівноваги механізму, так як кінетична енергія елемента обладнання – це геометрична сума добутків неврівноважених мас на квадрат швидкості коливального руху [4]. Тому зменшення неврівноважених мас, приведення осі інерції до осі обертання, розташування мас механізму у протилежних напрямках – це явний резерв зменшення енергетичного навантаження деталей, який виявляється при контролі динамічних реакцій механізмів і реалізується при побудові технічного обслуговування «за станом».

Висновки. Для кожного процесу руйнування чи пошкодження деталей існують енергетичні межі, перехід за які обумовлює зростання інтенсивності швидкості спрацювання обладнання [5]. Внаслідок цього при технічному обслуговуванні чи ремонті обладнання, в першу чергу необхідно планувати заходи для мінімізації енергетичного рівня взаємодії елементів механізмів відповідно до переважаючих процесів пошкодження. В такому разі потрібно пов'язати фізичну суть процесів пошкодження і енергетичного бар'єру їх інтенсивного протікання.

Список джерел:

1. Н.І. Цивінда, М.В. Кіяновський, О.В. Чернявська Л.І. Лаухіна, І.О. Зуєв Пояснення процесів втрати працездатності машин за енергетичними прикметами їх фізичної природи/ Розвиток промисловості та суспільства: Збірник наукових праць Міжнародної науково-технічної конференції. 19 -21 травня 2021 р. / –

Кривий Ріг: Криворізький національний університет, 2021.-С. 84

2. Седякин Н.М. Об одном физическом принципе надежности [Текст] // *Техническая кибернетика*”. 1966. N3. - М.: Изв. АН СССР. - 1966.

3. Кіяновський М. В. Діагностичне забезпечення технічного обслуговування і ремонту (ТОіР) гірничо-металургійного обладнання [Текст]. – Кривий Ріг. Вид-во «Октант принт», 216. -364 с.

4. Кіяновський М. В., Цивінда Н. І., Пікільняк А. В., Третяк В. В. Вибір моделей для адаптивного керування надійністю промислового обладнання «за станом» // *Авіаційно-космічна техніка і технологія. Науково-технічний журнал. Харків «ХАІ»*, 2020, Випуск № 7(167). С. 137-146

5. Зуєв І.О., наук.кер. д.т.н., проф.Кіяновський М.В., к.т.н., доц. Цивінда Н.І. Дослідження технологічних параметрів для вибору методу відновлення деталей гірничо-металургійного обладнання/ *Молода наука - роботизація і нано-технології сучасного машинобудування: Збірник наукових праць Міжнародної молодіжної науково-технічної конференції. 7-8 жовтня 2020 року/ за заг. ред. С. В. Ковалевського, д-ра техн. наук., проф. –Краматорськ: ДДМА, 2020.-С.49-54*

ТЕХНІЧНІ РІШЕННЯ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА НАДІЙНОСТІ ЕЛЕКТРОФІЛЬТРІВ

Іванов Павло Вікторович
Студент КНУБА

Вступ. У сучасній промисловості, як ніколи стоять проблеми економії енергоресурсів та забруднення навколишнього середовища та повітря робочої зони.

Багато сучасних і важливих галузей промисловості (теплоенергетика, металургія, промисловість будівельних матеріалів та ін) традиційно застосовують електрофільтри.

Мета роботи. Забезпечення необхідної ефективності як діючих, так і знову введених в експлуатацію електрофільтрів можливо лише при застосуванні нових технічних та конструктивних рішень та ідей.

Під час розробки нових технічних рішень в електрофільтрах враховувалися наступні загальносвітові тенденції щодо розвитку електричного очищення газів, а саме:

-Збільшення міжелектродної відстані. Даний підхід дозволяє суттєво знизити металомісткість за збереження високого рівня очищення;

-Збільшення активного об'єму апарату. Цей підхід дозволяє підвищити ефективність очищення в умовах обмеження по габаритних розмірів. Наприклад, при реконструкції існуючих електрофільтрів;

-Застосування спеціальних коронуючих елементів. Цей підхід дозволяє підвищити ефективність очищення, застосовуючи різні конструктивні рішення коронуючих елементів профілю з фіксованими точками корони;

-Застосування сучасних джерел живлення та систем автоматизації. Цей захід дозволяє реалізовувати збільшення міжелектродної відстані та активного об'єму шляхом застосування більш потужних агрегатів живлення із системами управління, що використовують різні алгоритми регулювання напруги, що

дозволяє підтримувати вищий рівень середньої, робочої напруги в електрофільтрі, близької до максимальної пробивної напруги.

Матеріали і методи: *Збільшення міжелектродної відстані.* В даний час широке використання у різних галузях промисловості знаходять електрофільтри нового покоління з міжелектродною відстанню 400 мм. В таких апаратах знайшли застосування коронуючі елементи стрічково-ігольчастої та стрічково-зубчастого типу з орієнтацією голок як у напрямку осаджувального електрода, так і у площині електрода. Голки в таких елементах розташовуються строго по осі і рівновіддалені від виступів осаджувального електрода. Для живлення полів електрофільтрів даного типу струмом високої напруги використовуються агрегати живлення фірми KRAFT (Швеція), Siemens (Германія), Shenk (Норвегія) – провідних європейських виробників.

Збільшення активного об'єму апарату. Збільшення активного об'єму електрофільтра здійснюється шляхом збільшення довжини полів за рахунок зменшення відстані між ними. Також, цей об'єм можна збільшити за рахунок збільшення висоти самого апарату.

Для зменшення відстані між полями ізолятори в ригелі встановлюються у шаховому порядку, а для виключення електричного пробою ізолятора на стінку ригеля встановлюється захисний діелектричний екран. Активна довжина поля може бути збільшена від 16,7 до 25%. При цьому з метою подальшого зменшення відстані між полями, механізми струшування електродів можуть бути розташовані над коронуючими електродами, а підвіска цих електродів здійснюється зі зміщенням по висоті рам підвісу сусідніх полів електрофільтру.

Застосування спеціальних коронуючих елементів. Найбільшу проблему в даний час представляє очищення в високоомного пилу із високою концентрацією дисперсної фази. Для вирішення цієї проблеми пропонується встановлювати на перших полях коронуючі елементи з гострими голками стрічково-зубчастого типу, а на останніх полях - стрічково-ігольчасті підвищеної надійності, спрямовані як до осаджувального електрода, так і по ходу газового потоку. Таке технічне рішення враховує як підвищену запиленість

на перших полях, так і підвищення питомого електричного опору пилу по ходу газу в електрофільтрі.

Застосування сучасних джерел живлення та систем автоматизації.
Завдяки використанню сучасних джерел живлення високою напругою, якими комплектуються електрофільтри, досягаються високі економічні показники всієї установки газоочищення. Устаткування дозволяє заощаджувати електроенергію за допомогою реалізації у контролері спеціального алгоритму енергозбереження при використанні датчика вихідної запиленості. Електрофільтри оснащуються системою керування, побудованою на базі промислового контролера фірми Siemens з такими функціями як:

- автоматизація управління основним та допоміжним обладнанням електрофільтра (механізми струшування, агрегати живлення, електронагрівачі ТЕН);

- візуалізація процесу роботи електрофільтра, контроль та управління технологічними параметрами роботи газоочищення та допоміжного обладнання;

- аварійна та попереджувальна сигналізація про вихід параметрів за допустимі межі;

- збирання та архівація даних про роботу електрофільтра;

Система управління має можливість інтеграції до існуючої системи автоматизації.

Висновок. Електрофільтри є високоефективними апаратами, що мають можливість виловлювати навіть високодисперсний пил. Вони здатні добре працювати на газах з температурою до 350-400 °С, з високою вологістю, а також наявністю в них сірчистих з'єднань, при великих значеннях відносного опору. Основними напрямками вдосконалення електрофільтрів є збільшення міжелектродної відстані, кондиціонування газу, що очищається, розробка конструкцій з полімерних матеріалів для агресивних газів.

**АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА СТРУКТУРУ
НАПІВПРОВІДНИКОВОГО ШАРУ ФОТОЕЛЕКТРИЧНОГО
ПЕРЕТВОРЮВАЧА В ПРОЦЕСІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ**

Кирисов Ігор Геннадійович,

Аспірант

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Вступ. На сьогоднішній день в Україні дуже активно розвивається сонячна енергетика. На теперішній час в Україні налічується 875 промислових СЕС та майже 30000 домогосподарств в яких встановлено сонячні батареї. Зараз у світі найбільш поширені сонячні батареї на основі моно- і полікристалічного кремнію, на долю яких доводиться 80% світового ринку виробництва сонячних батарей. Термін експлуатації сонячних батарей, який встановлює виробник, складає 20-25 років. Як показує практика експлуатації, вже через 2 роки у сонячних батареях починають відбуватися процеси деградації, внаслідок чого знижується вихідна потужність від 10 до 40% від номінальної. При цьому значно знижується ККД сонячної батареї. Зниження вихідної потужності відбувається через дії певних факторів, які впливають на сонячні батареї під час експлуатації та прискорюють її деградацію.

Фактори , які підвищують ризик деградації фотоелектричних модулів:

1. Погодні умови (підвищена вологість і температура, їхні різкі коливання);
2. Потрапляння сторонніх предметів (пил, листя, крига, тощо);
3. Пошкодження ізоляційного шару;
4. Конструкційні помилки;
5. Дешеві напівпровідникові матеріали;
6. Неправильно підібраний електричний перетворювач.

В процесі експлуатації захисна плівка на фотомодулях темніє. Атмосферні опади, пил і бруд роблять свій негативний вплив і не дозволяють сонячним променям максимально поглинатися сонячними елементами (СЕ). У літній період, коли сонячне випромінювання максимальне, а температура повітря висока, фотомодуль перегрівається і його коефіцієнт корисної дії (ККД) значно зменшується. У дешевших і неякісно виконаних сонячних панелях можлива розгерметизація системи. В середину фотомодуля проникає вода, яка знижує продуктивність його роботи. Спочатку з'являються мікро-тріщини, в які потрапляє волога, замерзає й розширює їх. Пил, який накопичується на поверхні СЕ має абразивні властивості і скляні та плівкові поверхні втрачають прозорість. Через це напівпровідникові компоненти отримують менше фотоелектричної енергії, як наслідок – знижують потужність сонячної батареї.

Дія факторів, що впливають на сонячні батареї, досліджується за допомогою моделей основного елементу сонячної батареї - фотоелектричного перетворювача (ФЕП). Аналіз літератури [1-5] показав, що у більшості робіт, досліджуються в основному моделі ФЕП, в яких вольт-амперні (ВАХ) та вольт-ватні характеристики (ВВХ) ФЕП, залежать від рівня інтенсивності сонячного випромінювання, кута нахилу до сонця і температури. Для опису основних параметрів ФЕП в таких моделях [1-5], досить часто, використовуються значні обмеження і припущення щодо реальної сприймаючої поверхні напівпровідникового шару ФЕП. Наслідки цих обмежень і припущень, спостерігаються і у відхиленнях, отриманих для значень ВАХ і ВВХ ФЕП, а також впливають на вихідну потужність і ККД СЕ. Низька якість і дефекти реальної сприймаючої поверхні напівпровідникового шару ФЕП, впливають на один з основних параметрів СЕ - коефіцієнт заповнення ВАХ, за яким можна судити про якість ФЕП.

Метою роботи є аналіз існуючих моделей ФЕП та факторів, що впливають на ФЕП в процесі експлуатації сонячних батарей

Матеріали. У роботі [1] розглядається залежність нормованої щільності струму від напруги при зміні товщини ФЕП. При зміні значень товщини ФЕП

від 1 до 9 мм, максимальному значенню струму відповідає мінімальне значення напруги (при товщині 9 мм) і навпаки. При цьому не спостерігається залежність зміни електрофізичних величин від геометричних параметрів рельєфу напівпровідникового шару ФЕП.

У роботі [2] розглянута математична модель ФЕП, яка дозволяє описати ВАХ тільки за різних умов освітленості. Ця модель вже широко застосовується при моделюванні і аналізі ФЕП, але все ж вона дає незначні, а іноді небажані відхилення від ВАХ реального ФЕП. Одна з причин таких відхилень це певні складнощі у вимірі послідовного опору в сприймаючій поверхні напівпровідникового шару ФЕП.

У роботі [3] досліджуються фотоелектричні характеристики ФЕП в залежності від температурного коефіцієнту, для отримання оптимальних значень потужності, струму, напруги, граничного ККД ФЕП. Також необхідно відмітити, що використання концентрованого сонячного випромінювання дозволяє наблизитися до граничного теоретичного ККД напівпровідникових ФЕП, але тільки при зміні реальної конструкції і площі ФЕП. Це дозволяє істотно підвищити ККД їх реальних конструкцій, а це означає, що необхідно враховувати величину площі сприймаючої поверхні рельєфу напівпровідникового шару ФЕП.

Для розрахунку величини реальної площі сприймаючої поверхні напівпровідникового шару ФЕП, при наявності ушкоджуючих дефектів, запропоновано використати зміни властивостей внутрішньої структури напівпровідникового шару ФЕП.

Результати та обговорення. Аналіз існуючих моделей [1-5] показує, що для опису основних параметрів ФЕП, досить часто, використовуються численні обмеження і припущення щодо реальної сприймаючої поверхні напівпровідникового шару ФЕП. Обмеження і припущення в існуючих моделях, призводять до відхилень, отриманих для значень ВАХ і ВВХ ФЕП, а також впливають на вихідну потужність і ККД СЕ. Дефекти рельєфу поверхні ФЕП, впливають на реальну площу напівпровідникового шару ФЕП.

Висновки: Проведений аналіз існуючих моделей показав, що для точного розрахунку основних електрофізичних параметрів СЕ, необхідно враховувати реальну площу сприймаючої поверхні напівпровідникового шару ФЕП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Литвин Н.В., Капустина Н.В., Власова В.Д. Моделирование параметров элементов солнечных батарей // Мониторинг наука и технологии . – 2020.– № 1(43). – С. 40–44.

2. Левшов А.В., Фёдоров А.Ю., Молодиченко А.В. Математическое моделирование фотоэлектрических солнечных элементов // Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Електротехніка і енергетика» – 2011.– №11(186). – С. 246-249.

3. Евдокимов В.М., Майоров В.А. Методы расчета и исследование предельных энергетических и тепловых характеристик фотоэлектрических преобразователей солнечного концентрированного излучения // Вестник ВИЭСХ. – 2017. – Выпуск №1(26). – С. 111-121.

4. Буджак Я.С., Єрохов В.Ю., Мельник І.І. Прогнозування і розрахунок фотоелектричного перетворювача із заданими характеристиками// Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2011.– № 4/8(52). – С. 24-29.

5. Шарифов Б.Н., Терегулов Т.Р. Моделирование солнечной панели в программе MATLAB/SIMULINK // Весник УГАТУ . – 2015.– Т.19.– № 4(70),– С. 77–83.

ШТУЧНІ НЕЙРОННІ МЕРЕЖІ

Коваль Максим Олександрович,

Стеценко Катерина Вадимівна,

студенти

Невлюдова Вікторія Валеріївна

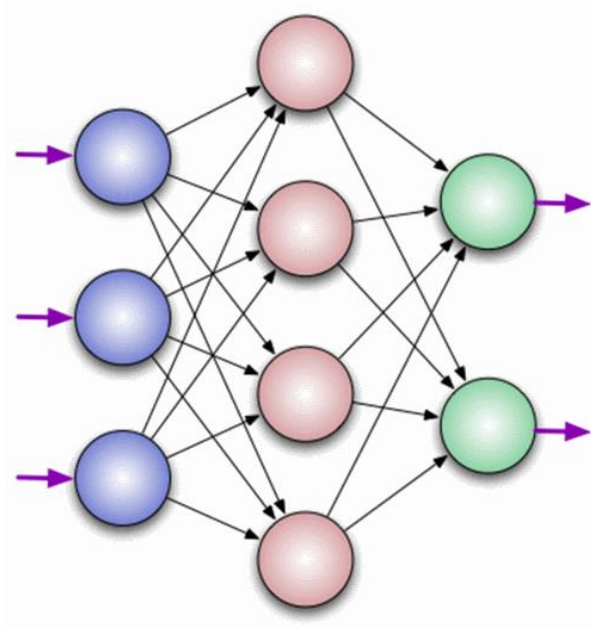
доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Введення. Що таке штучні нейронні мережі? Фактично це математична модель, абстракція. Історія самої дисципліни починається із середини 60-х років минулого століття, коли приймалися перші спроби створення штучного інтелекту. Спочатку, дослідники хотіли відтворити мозок людини: його структуру, функціонування та взаємозв'язки. Тому саме звідси пішла термінологія, структура нейронної мережі та самі елементи – перцептрони. Головний мозок людини містить близько 65 мільярдів нейронів, на кожен нейрон припадає близько ста синапсів. Більше того, нейрони є досить цікавим предметом для вивчення, оскільки всі нейрони не працюють за однією формулою. Існує приблизно 100 видів нейронів. Перед дослідником, що ставить перед собою завдання побудови та вивчення головного мозку, виникає низка серйозних проблем. По-перше, таку мережу складно змоделювати. По-друге, складно розпаралелити таку модель, оскільки мозок людини своєрідний супер-комп'ютер і всі нейрони працюють паралельно. Теорія паралельних обчислень зараз оперує роботою одночасно ста процесорів, але не мільярдами. І тим не менше, за роки існування цієї дисципліни було розроблено багато топологій мережі та були знайдені свої ніші застосування.

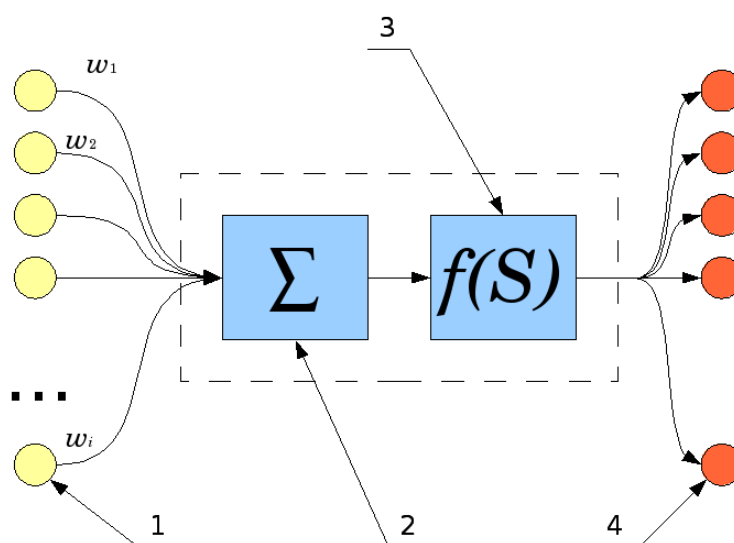
Структура. Розглянемо типову структуру нейронної мережі (рис. 1).

Рис. 1. – Типова структура нейронної мережі

Типова структура містить три шари. Завдання першого "вхідного" шару обробити нашу інформацію. Завдання «прихованого» шару, яких може бути досить велика кількість, виконувати завдання, заради якого нейронну мережу будемо займатися аналізом. І завдання «вихідного» шару уявити інформацію в кінцевому вигляді. Кожен вузол це штучний нейрон, або елементарний процесор.

Структура нейрона (рис. 2) показує, що з кожного нейрона є входи з інших нейронів, ваги кожному за входу, а сам нейрон, власне, це суматор.

Рис. 2. – Структура нейрона

Його завдання підсумувати кожен вхід зі своїм твором на ваги. І потім спрацьовує функція активації, так звана передатна функція. Після цього вихід нейрона подається інші входи. Вся суть нейронної мережі полягає у вагах та передавальній функції.

Матеріали та методи. Для вирішення будь-якої прикладної задачі за допомогою нейронної мережі необхідно, по-перше, визначити тип розв'язуваної задачі. По-друге, виявити вхідні та вихідні дані в задачі. По-третє, підібрати топологію нейронної мережі. По-четверте, нормалізувати дані під обрану нейромережу. По-п'яте, експериментально підібрати параметри. По-шосте, навчити нейронну мережу. І на останньому етапі необхідно перевірити якість роботи нейронної мережі, проаналізувати кількість помилок на загальну кількість перевірок. Як правило, після однієї ітерації такого алгоритму отримана мережа не відповідає всім вимогам завдання. Зазвичай потрібно близько 10 таких ітерацій. З топологій нейронних мереж виділяють мережі прямого поширення (Feedforward), радіально-базисні функції (RBF), рекурентні нейронні мережі, згорткові мережі (LeNet-5, неокогнітрон), карта Кохонена (SOM), що самоорганізується, а також адаптивно-резонансна теорія. У Feedforward-мережах вхідна інформація шар за шаром обробляється та віддається на вихід. У мережах зворотного розповсюдження вхідна інформація також шар за шаром обробляється, але вихідний шар відправляється знову на вхід. Сьогодні радіально-базисні функції та адаптивно-резонансна теорія у чистому вигляді вже не застосовуються, це данина історії. Зокрема, радіальна мережа не задовольняє стандартам якості, вона видає, в середньому, 72 відсотки вірних результатів. Звичайно, є універсальні нейронні мережі — багат шаровий перцептрон, який можна застосовувати практично для будь-яких типів завдань. Але як у будь-якого універсального інструменту, якість його роботи на тих чи інших завданнях коливається. Тому краще вибирати нейронну мережу під конкретне завдання. Найважливіша частина нейросеті це навчання. Фактично це багатопараметричне завдання нелінійної параметризації. Технічно навчання полягає у знаходженні коефіцієнтів зв'язків

між нейронами. Навчання буває з учителем, коли подаючи інформацію на вхід нейронної мережі, ми, як розробник, чітко вказуємо, що певна інформація відповідає конкретному виходу, і самонавчання, коли нейронна мережа сама робить висновки щодо інформації, яку ми подали. Основні завдання, для вирішення яких використовуються нейронні мережі, це розпізнавання образів (текстів, звуків, зображення), прогнозування, нейромережеве стиснення даних, спроба створення ІІ Джефом Хокінсом (НТМ), прийняття рішень та управління (автомобілі, роботи), асоціативна пам'ять. Показовим прикладом є московська компанія АВВУ та її продукт FineReader, який вміє читати текст із зображення, наприклад знайти текст на сканованому зображенні. При розпізнаванні тексту до надходження на вхід нейронної мережі інформація обробляється спеціальним графічним інтерфейсом, який виділяє окремий символ, отримане зображення окремого символу позбавляють шуму і тільки після цього передають на вхід нейронної мережі. Подібні мережі достатньо складні та вимогливі до обчислювальних ресурсів, наприклад, для розпізнавання давньоєгипетських ієрогліфів нейромережа навчалася протягом тижня безперервної роботи і налічувала понад 700 000 нейронів [1]. Для розпізнавання образів зазвичай використовують згорткові мережі (LeNet-5 (Франція), неокогнітрон (Японія)), а для розпізнавання відео-і аудіо-потоків рекурентні мережі. Навчання відбувається тільки з вчителем, коли ви чітко даємо зрозуміти нейронну мережу, що це зображення людини, машини, літери, слова тощо. Для вирішення завдань прогнозування використовують мережі GRNN, RMLP, мережу Ельмана, мережу Фальмана. Найпопулярніша та якісна по роботі це мережа GRNN, яка дає таку ж якість розпізнавання, що й звичайний регресійний аналіз у математиці, але при цьому менш вимоглива до вхідних даних. Для вирішення завдань пов'язаних з асоціативною пам'яттю використовують мережу Коско (двонаправлена асоціативна пам'ять). Якщо ставити питання про можливість створення штучного інтелекту на кшталт людського мозку з використанням нейронних мереж, необхідно розуміти, що теоретично це можливо, але будуть потрібні колосальні обчислювальні

ресурси, до того ж алгоритмів для вирішення таких паралельних завдань ще не створено.

Висновки. Для вирішення багатьох завдань, наприклад, розпізнавання образів, існують рішення-аналоги, які не використовують нейронні мережі. Це, по-перше, структурні методи розпізнавання, практично попіксельне вивчення картинок. По-друге, синтаксичні методи розпізнавання, коли зображення тієї ж літери розбивається на елементарні «риски» і потім із набору «рисок» формується літера. По-третє, векторне квантування, і навіть байесовський класифікатор, побудований на застосуванні теореми Байєса. По-четверте, машина опорних векторів, але у всіх перерахованих вище способів якість розв'язання задачі нижче 72 %. У нейронних мереж, зокрема надточних, якість розпізнавання 86%. Але є й методи, що працюють на рівні з нейромережами. Це такі алгоритми як "boosting", "рандомізований вирішальний ліс" та машина опорних векторів. Таким чином, штучні нейронні мережі представляють дуже гнучкий апарат для розв'язання широкого спектра завдань, від навчання штучного ігрового інтелекту до прогнозування поведінки економіки окремого регіону або цілої держави. Якість вирішення завдання щоразу залежить від обсягу та якості вихідних даних.

РОЗРОБКА МОНІТОРИНГУ ТА КОНТРОЛЮ ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ АВТОТРАНСПОРТУ

Кондратюк Андрій Валерійович

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Введення. Сьогодні з розвитком світової економіки автомобілі для більшості країн стають основним видом внутрішнього транспорту і основним елементом дорожньо-транспортної системи. Тому що немає адекватної заміни автомобільного транспорту при перевезеннях на середні і короткі відстані або, наприклад, пасажирському транспорту в межах населеного пункту.

Процес автомобілізації потребує вирішення низки питань, спрямованих на подальший розвиток матеріально-технічної бази і підвищення ефективності експлуатації.

В даний час з'являються нові, сучасні можливості контролю діяльності АТП, доступні широкому колу користувачів, автоматизовані системи та модулі для моніторингу транспорту, які здатні вирішувати найрізноманітніші завдання в режимі реального часу.

Управління дорожнім рухом онлайн, дозволяє завжди мати точну і достовірну інформацію про реальне місцезнаходження автомобіля на маршрутах руху. Можна порівняти списки реальних маршрутів, які відображаються на карті, зі звітом, в якому перераховані точки маршруту, або з повним списком пройдених адрес. Зробити висновки про нецільове використання транспортних засобів, що належать компанії, а також про крадіжку або пошкодження вантажу і палива нескладно.

Система супутникового управління автотранспортом компанії є сучасним рішенням для моніторингу і захисту транспортних засобів, водіїв і вантажів, що перевозяться. Це інструмент, який оптимізує використання автопарку і

транспортних процесів на підприємстві, а саме завдяки цьому, успішно працює в багатьох компаніях різних галузей промисловості.

Ціль роботи. Статистика показує, що для власників компаній, що працюють в сфері вантажних або пасажирських автоперевезень, дохід знижується в середньому на 20-30 відсотків через людський фактор. Недобросовісні співробітники використовують транспорт в особистих цілях для власної вигоди.

Дуже поширені випадки, коли водій їздить на робочій машині в особистих справах, відхиляється від маршруту, здійснює так звані «ліві» рейси, показує завищений кілометраж і, відповідно, нереальний показник витрат палива. Сюди ж можна віднести і нефункціональні прості транспорту, не оптимальну його експлуатацію і т.п. Саме такі небажані моменти, які призводять до серйозного зменшення доходу підприємства, і покликана усунути система супутникового моніторингу.

Матеріали та методи. Основними складовими частинами системи GPS-моніторингу є бортове обладнання і програмне забезпечення ПО з електронними картами.

Бортове обладнання - «трекери» або GPS-контролери, що встановлюються безпосередньо на автомобіль. Такий контролер складається з двох частин: приймача і антени, яка і здійснює зв'язок із супутниками. Трекер передає одержані дані в диспетчерський центр за допомогою вбудованої в нього сім-карти будь-якого мобільного оператора. Таким чином, чим краще покриття у оператора, тим зручніше це для користувача.

Такі системи є чудовим рішенням на шляху до підвищення ефективності роботи автотранспортного засобу, проте має деякі вади. Системи GPS-моніторингу має велику вартість та складність системи.

В якості можливого вирішення поставленого завдання розглянуто плату Arduino Uno (рис. 1). Arduino Uno – це пристрій на основі мікроконтролера ATmega328 (datasheet). У його склад входить все необхідне для зручної роботи з мікроконтролером: 14 цифрових входів/виходів (з них 6 можуть

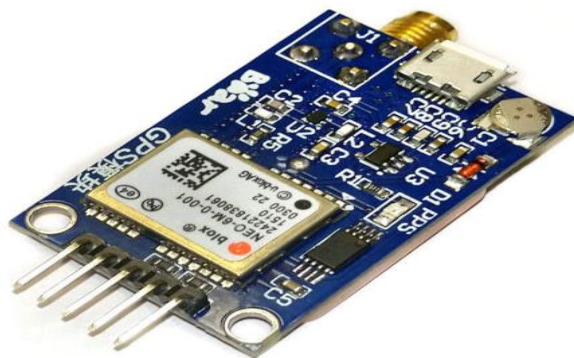
використовуватися в якості ШІМ-виходів), 6 аналогових входів, кварцовий резонатор на 16 МГц, роз'єм USB, роз'єм живлення, роз'єм для програмування (ICSP) і кнопка скидання. Для початку роботи з пристроєм досить просто подати живлення від AC/DC-адаптера або батарейки, або підключити його до комп'ютера за допомогою USB-кабелю.

Рис. 1. Плата Arduino Uno R3

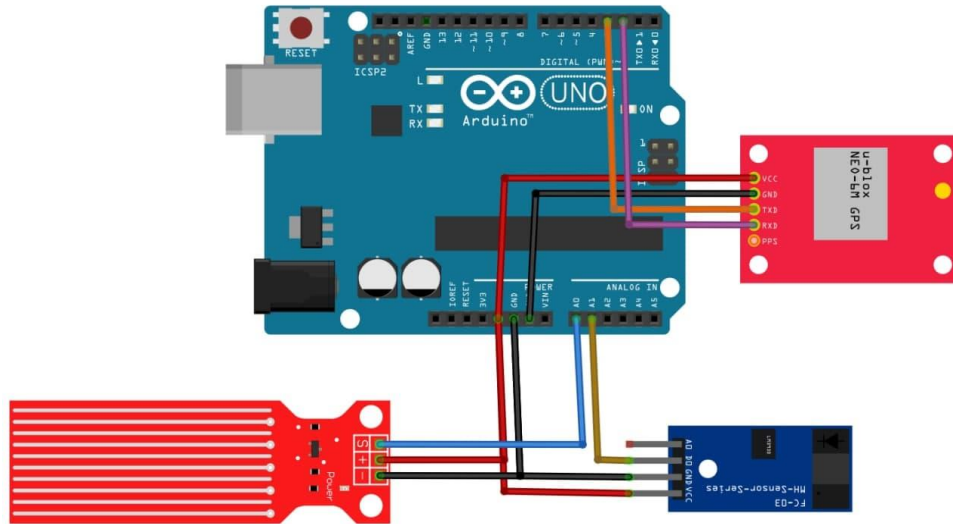
Основа модуля це невеликий GPS-чіп NEO від u-blox з кроком контактів 0,1 мм (рис. 2). Чіп здатний відстежувати до 22 супутників на 50 каналах з великим рівнем чутливості -161 дБ при споживанні струму харчування всього 45 мА.

Робоча напруга чіпа NEO-6М від 2,7 В до 3,6 В, тому на модулі встановлено стабілізатор напруги MIC5205 з вихідною напругою 3,3 В.

Рис. 2. GPS модуль NEO-6М

Управління пристроєм виконується за допомогою плати Arduino Uno за допомогою вбудованого мікроконтролеру – АТmega328. Усі радіоелементи підключені до цифрових виходів плати.

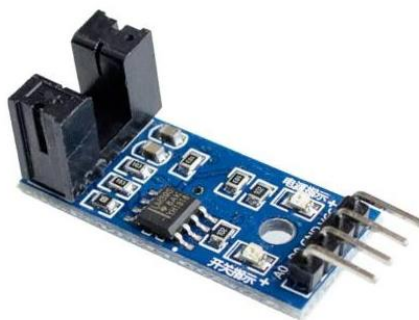

Рис. 3. Монтажна схема модуля навігації

Робота проводиться наступним чином. Приймач GPS визначає поточні координати пристрою, швидкість руху, вловлює сигнал від супутника через свою антену, передаючи його на мікроконтролер. В цей час він отримує додаткову інформацію від різних систем та датчиків автомобіля, наприклад, датчика рівня палива (рис. 4) та датчика швидкості обертання (рис. 5). GSM-передавач відправляє їх на сервер за допомогою антени, після чого ми можемо бачити дані за допомогою програмного забезпечення.

Рис. 4. Модуль для визначення рівня палива

Рис. 5. Модуль для визначення швидкості обертання

Нижче приведено алгоритм роботи системи контролю цільового використання автотранспорту (рис. 6).

Рис. 6. Алгоритм роботи автоматизованого модуля контролю цільового використання автотранспорту

Висновки. Таким чином було спроектовано власну систему GPS-моніторингу яка є по собівартості дешевшою за свої аналоги. За рахунок плати Arduino Uno R3 та простої схеми підключення компонентів, система значно спрощена.

РОЗВИТОК БЕЗПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА ІНЖЕНЕРНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ - УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ «ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ»

Кравченко Вікторія Олександрівна
Викладач вищої кваліфікаційної категорії,
викладач – методист
Харківський механіко – технологічний
фаховий коледж імені О. О. Морозова
м. Харків, Україна

Вступ. Суть інноваційної неперервної професійної освіти відображає таку тезу: «Не наздоганяти минуле, а творити майбутнє».

Концепція безперервної освіти вперше була представлена на конференції ЮНЕСКО ще у 1965р. відомим теоретиком безперервної освіти П. Ленграндом. Центральною ідеєю безперервної освіти є безперервний розвиток людини як особистості.

Безперервна професійна освіта – це системно організований процес освіти людей протягом усього їхнього життя, що дає можливість кожній людині отримувати, оновлювати та розширювати знання, необхідні для успішного виконання різних соціально-економічних ролей, обравши для цього той освітній шлях, який найбільш повно відповідає його потребам, відбиває освітні потреби нашого суспільства та забезпечує поступальний розвиток особистісної культури, і як наслідок - розвиток особливого типу мислення. В нашому випадку – інженерного мислення у студентів.

Мета роботи: показати необхідні умови і задачі, які стоять перед освітою для розвитку неперервної професійної освіти та розвитку інженерного мислення у студентів.

Матеріали и методи. Одне з головних завдань сучасного освітнього процесу полягає у тому, щоб не тільки дати знання студентам, а й пробудити особистісний мотив, прищепити інтерес до навчання, створити педагогічно

комфортне середовище для творчої самореалізації студентів, а цим, відповідно, до необхідності безперервної професійної освіти.

Навчити мислити, знаходити раціональні шляхи вирішення проблем, виховати потребу у саморозвитку – основні орієнтири сучасного навчання. Для подальшої потреби «бажати вчитися» потрібно створити педагогічно комфортне середовище освітнього процесу як умову формування творчої самореалізації людини.

Педагогічний процес у ВНЗ – це процес взаємодії його учасників (студентів та викладачів). Створення культурного середовища ВНЗ, на мою думку, можливе лише за наявності загальної психолого-педагогічної підготовки учасників освітнього процесу як студентів, так і викладачів.

Навчанням у сучасній вищій школі повинна стати нова форма організації навчальної діяльності студента в освітньому процесі.

Великий акцент треба робити на необхідності максимального розкриття та розвитку особистості кожного студента, створення умов для його самореалізації та подальшого самовдосконалення.

У зв'язку з цим особливу актуальність набуває система мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі їхнього професійного розвитку. Завданням педагога є створення умов зацікавленості, які є у навчанні. Тому знання мотивів – це реальні педагогічні важелі, з яких можна посилити ефективність навчальної діяльності.

Наприклад, при вивченні електротехнічних дисциплін ставиться проблема: якими методами необхідно організувати студента для його бажання оновлювати та розширювати знання самостійно?

По-перше, електротехніка є великою областю, що постійно розширюється, яка інтерполіює широкий спектр вторинних та третинних дисциплін, таких як обробка сигналу, системи управління, робототехніка, зв'язок та мікроелектроніка. Ця різноманітність пропонує студентам широкий спектр сфер спеціалізації, а також широкий вибір кар'єри.

По-друге, область електротехніки охоплює безліч допоміжних областей, і навіть співвідноситься з іншими інженерними дисциплінами. Це дає електротехніці мультидисциплінарну перевагу, а також розширює сферу її застосування в інших галузях.

По-третє, фахівці в галузі електрики та електроніки становлять невід'ємну частину робочої сили в усіх виробничих та переробних процесах. Їхні знання та вміння обробляти сигнали, працювати в області дизайну, зв'язку, а також навички роботи з комп'ютером, роблять їх важливою та незамінною частиною організації.

Електричні та електронні компоненти постійно модифікуються, змінюються, модернізуються, обновлюються щодня, тому фахівцю ніколи не буде нудно. Відомо, що один і той самий компонент процесора не використовується більше 10 років. Тобто потрібно безперервно, постійно опановувати новими знаннями.

Відомо, що для активізації самостійності у студентів необхідно створювати умови щодо формування певних умінь та навичок.

При порівнянні рівня самостійності студентів першого курсу при виконанні індивідуальних самостійних робіт (рефератів), виявлено, що у 78% студентів сформовано установку до скачування готових рефератів, робіт, завдань з Інтернету.

Проведена за допомогою Інтернет-сервісу оцінка ефективності витраченого студентами особистого часу при написанні рефератів та курсових робіт, показала, що кількість часу, що проводиться студентами в мережі Інтернет, прямо пов'язана з пошуком готових робіт, доступних для завантаження. При цьому самостійного внеску, осмислення роботи немає.

До основних причин цього масового факту слід зарахувати:

- 1) невміння комплектувати вихідний текстовий матеріал;
- 2) відсутність у студентів бажань у пошуку необхідної інформації;
- 3) небажання студентів витрачати час на пошук та читання навчальної літератури, так як швидше знайти вже готову роботу в Інтернеті.

Зацікавити студентів – ось основна задача сучасної освіти.

Результати та обговорення. Одним з прикладів прояви зацікавленості студентів при вивченні електротехнічних дисциплін є, наприклад, вирішення проблеми – перевірка простими і сучасними методами якості пускорегулюючої апаратури (ПРА) для люмінесцентних ламп (ЛЛ), які незважаючи на тотальне поширення світлодіодів, також продовжують експлуатуватися.

Ми помічали, що у приміщеннях з одним типом люмінесцентних ламп, очі втомлюються скоріше ніж у приміщеннях з іншими видами ламп. Причина в тому - яким чином йде перетворення електричної енергії в світлову. Якщо з ЛЛ поставити високоякісну ПРА, то графік пульсацій матиме пряму лінію, що не впливає негативно на людину.

Для перевірки якості ПРА використовують складну апаратуру, але студенти запропонували використовувати підручний зараз засіб - мобільний телефон.

Якщо включити в телефоні камеру в режимі фотозйомки і піднести телефон до увімкненої лампи, то виявлення рухомих темних смуг на екрані телефону говорить про те, що ПРА неякісна. За одиницю часу камера дозволяє «схопити кадр» кілька разів. Чим більше смуг, тим більше низькоякісна ПРА (рисунок 1)

Рисунок 1 - Фото рухомої темної смуги на лампі

Аналогічним способом можна перевіряти як люмінесцентні лампи, так і світлодіодні. На ЛЛ цей ефект проявляється коли через неї проходить розряд, а на світлодіодних – коли на діоди йде струм, який не згладжений конденсатором, котрий і є пульсуючим струмом.

Таким же чином, за допомогою приведеного методу - можна здійснити перевірку старих моніторів комп'ютера (рисунок 2).

Рисунок 2 - Фото рухомих ліній на екрані монітору

У зв'язку з цим перед викладачами ставиться ще одне завдання - формування у студентів навичок розвитку індивідуальності, розвиток інженерного мислення, творчого підходу до вирішення складних питань, починаючи вже з першого курсу. При цьому, перш за все, треба встановити стійкі, довірчі стосунки між студентами та викладачами.

Одним із таких підходів, наприклад, можна взяти механізм планування навчального часу. Уміння планувати, раціонально розподіляти час, що витрачається на виконання студентами самостійних видів роботи, показує розвиток їх мислення. Останнє розвиває самостійність, самоконтроль, які, своєю чергою, сприяють виникненню цільової мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Встає питання, що ж необхідно все ж таки зробити, щоб, починаючи вже з першого класу навчальної школи, людина не тільки бажала «постійно вчитися», розвивала себе, але ще на будь-якому етапі свого життя могла це зробити?

Для цього потрібно вирішувати не тільки ті питання та задачі, які взяла на себе освіта, але і необхідна комплексна система напрямів щодо розвитку безперервної освіти, наприклад:

- розширення кола постачальників послуг додаткової освіти;
- формування багатого культурно-освітнього середовища, що сприяє самоосвіті та безперервній освіті:

- збільшення уваги та підтримки послуг дистанційної освіти через формування загальнодоступних сервісів самоосвіти через Інтернет:

- розвиток системи освітнього консультування та підтримки безперервної освіти.

Висновки. Процес отримання нових знань можна розглядати з різних сторін: з одного боку - це процес творчої діяльності людей, з другого боку - процес систематизації та аналізу всіх інтелектуальних ресурсів, накопичених людством за весь час його існування. Але головне - отримання фахівця, який може інженерно мислити, здатен для вирішення творчих завдань, в яких немає готової постановки, невідомий спосіб вирішення, немає близьких прикладів вирішення аналогічних завдань, а результат вирішення - багатоваріантний та невідомий.

ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Зелений пакет. «Енергетика. Енергозберігаюча лампочка»: Посібник для вчителя. – Організації з безпеки та співробітництва в Європі, 2010 р.

2. <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/>

3. <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/11/29/654273/>

4. <https://buklib.net/books/24166/>

5. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ БАЗИ ДАНИХ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШВИДКОГО ПОШУКУ В ЦІЙ БАЗІ ДАНИХ

**Кулик Остап Олегович,
Трофимов Никита Сергійович,**
студенти
Невлюдова Вікторія Валеріївна,
к.т.н., доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Введення. Управління даними стало найважливішим фактором оптимізації баз даних. Завдяки швидкому розвитку інформаційних технологій сьогодні дуже легко збирати і зберігати величезну інформацію за низьку вартість. Для вирішення цієї проблеми розроблено методи оптимізації бази даних, яка в іншому випадку може обмежити продуктивність бази даних. У цій статті ми обговорюємо аспекти ефективності оптимізації, пов'язані з доступом до даних у базі даних, щоб забезпечити швидкий пошук у цій базі даних.

Мета роботи. Використання інформації, що міститься в цій базі даних, буде дуже складним і стає важче працювати з цими даними, буде майже неможливо отримати доступ до цієї великої кількості даних, якщо ми не зробимо всю нашу базу даних оптимізованим способом. Коли програма на основі бази даних працює повільно, існує 90% ймовірність того, що процедури доступу до даних цієї програми не оптимізовані або написані не найкращим чином.

У цьому дослідженні представлені два методи оптимізації. Один з них використовується для створення бази даних і один для оптимізації пошуку в базі даних.

Матеріали та методи. У цьому дослідженні використовуються наступні методи: звичайні форми для оптимізації цієї бази даних та індексування для оптимізації пошуку в цій базі даних.

Перший метод був розроблений Коддом у 1970 році, коли він представив реляційну модель даних для великих спільних сховищ даних, і тоді він вперше згадав про звичайні форми або правила в реляційній базі даних. Правила нормалізації розроблені для запобігання оновлення аномалій і невідповідності даних. Немає обов'язку повністю нормалізувати всі записи, якщо врахувати фактичні вимоги до продуктивності.

Фактично нормалізація – це процес, у якому початковий проект БД перетворюється або розкладається на іншу, але еквівалентну вихідній базі даних. Процедура нормалізації означає, що деякі атрибути витягуються з однієї таблиці для формування нової. Після цього процесу таблиці розбиваються по вертикалі.

Перша нормальна форма (1NF) використовується для розробки структури ізольованої таблиці.

Друга (2NF), Третя (3NF) і Бойса-Кодда (BCNF) нормальні форми використовуються у відносинах один до одного та один до багатьох.

Четверта (4NF) і П'ята (5NF) нормальні форми мають справу зі відносинами багато-до-багатьох.

Як відомо, Е. Ф. Кодд розробив перші три нормальні форми, а Р. Фейгін розширює цю нормальну форму і розвиває четверту та п'яту нормальні форми. Використовуючи описи, представлені Коддом і Фейгіном щодо нормальних форм, ці форми можна визначити наступним чином.

Таблиця має першу нормальну форму (1NF), якщо всі записи в ній мають скалярне значення.

Таблиця знаходиться у другій нормальній формі (2NF), якщо вона відповідає 1NF і всі неключові атрибути функціонально залежать від усього первинного ключа.

Відношення знаходиться в третій нормальній формі (3NF), якщо воно відповідає 2NF і жоден з його атрибутів не є фактом про інше неключове поле.

Четверта і п'ята нормальні форми застосовуються до ситуацій, які передбачають відносини багато до багатьох. У реляційних базах даних

відносини багато-до-багатьох виражаються за допомогою таблиць перехресних посилань.

Таблиця має четверту нормальну форму (4NF), якщо вона відповідає 3NF і не представляє двох або більше незалежних зв'язків багато до багатьох.

Таблиця має п'яту нормальну форму (5NF), якщо вона відповідає 4NF і її інформаційний вміст не можна відновити з кількох таблиць, що містять менше атрибутів.

Результати та обговорення. База даних була створена за допомогою наступної команди SQL. CREATE DATABASE ім'я бази даних. Таблиця, включена в базу даних, була створена за допомогою команди CREATE TABLE name. Ім'я бази даних, використаної для цього дослідження, – PRODOMGBANK. Таблиці такі: users, legislation, mining, equipment, reagents, solutions, method, product, ingredients, bar code, producers, store result, stocks.

Використовуючи визначення нормальних форм, розроблене Коддом, таблиці розробляються так, що база даних знаходиться в трьох нормальних формах.

Ізольовані таблиці, такі як users, legislation та stocks, не містять змінних повторюваних полів. Інформація, що стосується продуктів, зберігається в п'яти таблицях, щоб звести до мінімуму надмірність і невідповідність. З усіх таблиць були вилучені поля, які не залежать від ключа. Усі таблиці є одним первинним ключем, який ідентифікує записи в кожній таблиці.

Можна сказати, що база даних знаходиться в 3NF, тому що в цій базі даних всі входження типу запису містять однакову кількість полів, вона не містить змінних повторюваних полів і груп, нормалізований дизайн покращує цілісність даних, мінімізуючи надмірність і невідповідність. Потім було вирішено видалити поля, які не залежать від ключа з вихідної таблиці, і додати їх до таблиці, первинний ключ якої є їх визначником.

Оскільки таблиці з нашої бази даних можуть взаємодіяти між собою, ми можемо створювати зв'язки між ними. Ці зв'язки називаються відносинами. А

зв'язок між двома таблицями взагалі необхідний для побудови запитів, які оперують цими таблицями (рис. 1).

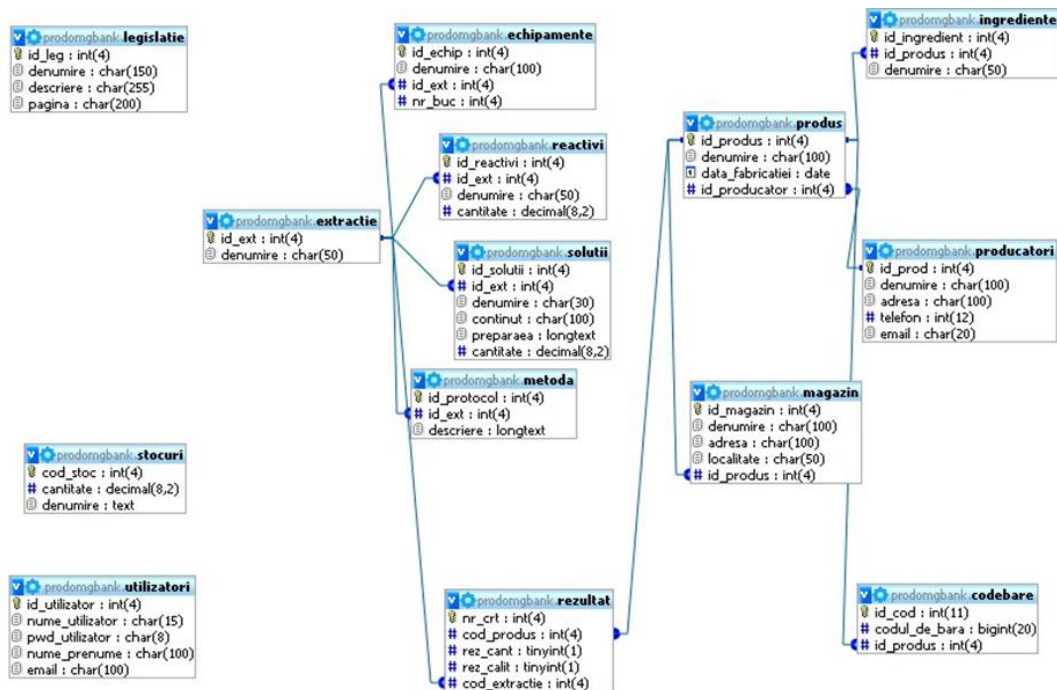

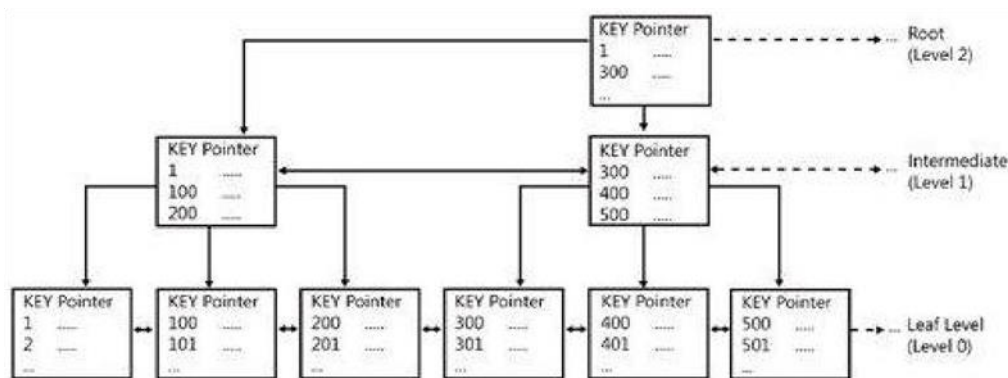
Рис. 1 – Зв'язок між таблицями

Через те, що в цій базі даних ми не можемо мати відношення багато-багато, 4NF і 5NF не потрібні.

Після створення цієї бази нам довелося оптимізувати пошук у ній, це необхідно, оскільки базою даних користуються споживачі, які хочуть знати деяку інформацію про цей продукт.

Щоб оптимізувати пошук у цій базі даних, нам потрібно створити первинний ключ у кожній таблиці цієї бази даних. Коли ми створюємо первинний ключ у таблиці, створюється кластеризоване дерево індексів, і всі сторінки даних, що містять рядки таблиці, фізично сортуються у файлової системі відповідно до значень первинного ключа. Кожна сторінка даних містить рядки, які також відсортовані на сторінці даних відповідно до значень первинного ключа. Кожного разу, коли ми запитуємо будь-який рядок із таблиці, сервер бази даних спочатку знаходить відповідну сторінку даних за

допомогою кластеризованого дерева індексів, а потім знаходить потрібний рядок на сторінці даних, що містить значення первинного ключа (рис. 2).

Рис. 2. – Структура індексного дерева

Дерево індексів також називають збалансованим деревом, оскільки проміжні вузли містять діапазон значень і спрямовують двигун SQL, куди рухатися під час пошуку певного значення індексу в дереві, починаючи з кореневого вузла. Листові вузли – це вузли, які містять фактичні значення індексів. На завершення листові вузли – це сторінки фізичних даних.

Коли ми хочемо оптимізувати пошук у нашій базі даних, найважливішою частиною є те, що ми повинні переконатися, що ми дотримуємося найкращих практик під час написання SQL. Найкращі методи, є такими:

- Не слід використовувати «SELECT *» у SQL-запиті, оскільки тоді можуть бути отримані непотрібні стовпці, що збільшує витрати на час отримання даних, а запит виконується повільно.

- Не слід використовувати команду COUNT() у підзапиті для перевірки існування, оскільки, коли ми використовуємо COUNT(), SQL Server не знає, що ми робимо перевірку існування, і підраховує всі відповідні значення, виконуючи сканування таблиці. Але якщо ми використовуємо команду EXISTS, SQL Server знає, що ви виконуєте перевірку існування, і це зменшує час пошуку.

- Треба намагатися уникати об'єднання двох типів стовпців, оскільки при об'єднанні двох стовпців різних типів даних один із стовпців має бути

перетворений на тип іншого. Перетворюється стовпець, тип якого нижчий. Якщо ми об'єднуємо таблиці з несумісними типами, одна з них може використовувати індекс, але оптимізатор запитів не може вибрати індекс для стовпця, який він перетворює.

– Потрібно намагатися уникати використання тимчасових таблиць, якщо це дійсно не потрібно. Натомість потрібно використовувати змінні таблиці. Майже табличні змінні знаходяться в пам'яті, отже, це набагато швидше.

– Треба намагатися уникнути тупикової ситуації. Ми повинні завжди отримувати доступ до таблиць у тому самому порядку в усіх наших збережених процедурах і тригерах послідовно і робити наші транзакції якомога коротшими. Також слід торкатися якомога менше даних під час транзакції і ніколи не чекати на введення користувачем інформації в середині транзакції.

– Потрібно використовувати повнотекстовий пошук для пошуку текстових даних замість пошуку LIKE, оскільки повнотекстовий пошук завжди перевершує пошук LIKE. Повнотекстовий пошук дозволить нам реалізувати пошук за складними критеріями, який не можна реалізувати за допомогою пошуку LIKE, наприклад пошук за одним словом чи фразою, пошук за словом чи фразою, близькими до іншого слова чи фрази, або пошук за синонімічними формами певного слова.

– Треба використовувати «UNION» замість «OR» у запиті. Якщо відмінний результат не потрібен, краще використовувати «UNION ALL», оскільки «UNION ALL» швидше, ніж «UNION», оскільки йому не потрібно сортувати набір результатів, щоб знайти розрізнені значення.

На завершення, коли ми створюємо сторінку пошуку для клієнтів, які можуть знайти інформацію про продукт, що зберігається в нашій базі даних, необхідно пам'ятати, що споживач не знає точних назв, які ми використовуємо, і пошук може зайняти більше часу. Щоб уникнути цих незручностей, сторінка пошуку має бути розроблена таким чином, щоб споживачі могли вибрати зі списку існуючих продуктів або мати можливість використовувати пристрій для зчитування штрих-кодів.

Висновки. Намагаючись оптимізувати продуктивність нашої бази даних, спочатку ми повинні перевірити, що оптимізація можлива. Потрібно зробити все можливе та застосувати знання та передовий досвід для оптимізації бази даних. На закінчення можна сказати, що оптимізовану розроблену базу даних можна створити за деякими правилами, але оптимізація процедури пошуку є складнішою через зовнішні чинники, і ці фактори досить складно усунути.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ, ПРИНЦИПИ І ЦІЛІ ЇХ МОДЕЛЮВАННЯ

Куликівська Єлизавета Олександрівна,
Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
Ніжегородцев Владислав Олександрович,
к. пед. н., в.о. завідувача кафедри
інформаційних систем і технологій
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Вступ. Бізнес-процес – це сукупність видів діяльності та завдань, виконання яких необхідне для реалізації продукту або послуги. Процес повинен включати у себе чітко визначені входи та єдиний вихід. Процеси повинні бути побудовані таким чином, щоб забезпечити найнижчу собівартість і найвищу цінність для клієнтів, виключаючи зайву діяльність. Для забезпечення ефективності, на кожному етапі має бути відповідальна особа. [1]

Мета. Трансформація підходів до моделювання бізнес-процесів у контексті міжнародної діяльності – це ефективне рішення для пошуку варіантів розширення діяльності організації, прогнозування та мінімізації потенційних ризиків. Сучасні ринкові умови зумовлюють зростання ролі використання та впровадження сучасних методів моделювання та оптимізування бізнес-процесів на підприємствах.

Завдяки стрімкому розвитку соціально-економічних процесів з'являється таке явище як «діджиталізація», яке дало поштовх активному використанню інформаційно-цифрових технологій, які у свою чергу є каталізатором інноваційного розвитку усіх сфер життя людства: виробництво, торгівля, логістика, маркетинг, оподаткування, боротьба з корупцією, медицина, освіта, спорт, туризм тощо і визначають рівень розвитку економіки та благополуччя населення країни в цілому.

Матеріали та методи. Трактують значення поняття “бізнес-процеси”, їх класифікації та розробленню методів їх моделювання присвячена значна

кількість досліджень, виконаних українськими та іноземними науковцями, серед яких: Е.Ойхман; М. Робсон, Ф. Уллах; М. Хаммер та Д. Чампі; А. Шеєр; В. Демінг, А. Козаченко; Л. Чернобай та інші.

Дослідження та обговорення поняття “бізнес-процеси” відбувалось на численних міжнародних бізнес-форумах, а також на рівні міжнародної регламентації ISO, згідно з визначенням якої бізнес-процеси – це низка взаємопов’язаних видів діяльності, які перетворюються у “входи” і “виходи”.

Діджиталізація бізнес-процесів – це оптимізація ресурсного потенціалу компанії для підвищення ефективності виконання завдань, шляхом впровадження новітніх технологій у бізнес-процеси.[1]

Цифровізація вимагає більших підходів, ніж просто оцифровані дані. Прояв діджиталізації може бути виражений у вигляді цифровізації робочих місць, з використанням інструментів, таких як мобільні пристрої, технології, Інтернет-мережі для уніфікованої комунікації та незалежності від локації. Список процедур, що можна діджиталізувати, дуже великий, починаючи від цифровізації виробничих процесів, контролю виконання робіт та якості продукції, комунікації з командою і клієнтами, завершуючи логістикою та поставками. Впровадження таких змін – це перехід до цифрового бізнесу шляхом створення нових потоків цифрових доходів і пропозицій. Важливість діджиталізації в бізнес-системах зростає з кожним днем. Цифровізація дозволяє компаніям швидко адаптуватися, обмінюватися інформацією та здійснювати різні обміни.

Світ Digital багатокomпонентний та різноманітний. Сьогодні будь-який сегмент бізнесу адаптує Digital інструменти під свої потреби: створює проекти, залучає інфлюенсерів, інтегрується у соціальні мережі, впроваджує ініціативи у внутрішніх комунікаціях. Яскравою особливістю активного розвитку Digital є створення компаніями власних медіа - сайтів, внутрішніх порталів, сторінок у соціальних мережах.

В основі бізнес-процесів лежить аналіз та обробка великого обсягу інформації задля прийняття управлінських рішень, який займає значний час [3].

Одним зі шляхів діджиталізації процесів обробки та аналізу даних є, наприклад, використання штучного інтелекту. Штучний інтелект (AI) – це моделювання процесів інтелекту людини за допомогою комп'ютерних систем. Ці процеси включають навчання, міркування та самокорекцію. Такий підхід до діджиталізації бізнес-процесів дозволить оптимізувати час та витрати, мінімізувати людський фактор, підвищити обсяги реалізації продукції, знизити собівартість та забезпечити збільшення прибутку, покращити фінансовий стан компанії.[1]

Результати дослідження. Діджиталізація – це не тренд, а неминучість сучасної економіки, це цілісне переосмислення моделі бізнесу, трансформація всіх процесів і перехід до використання нових інноваційних інструментів. Не встигаючи за чим, компанії просто залишаться за бортом і втратять свої конкурентні позиції на ринку і попит серед як серед наявних, так і потенційних клієнтів.

Цілі моделювання сучасних бізнес-процесів:

- Стратегічний аналіз організації і взаємодії бізнес - процесів.
  - Постановка системи якості, пов'язаної з досягненням стратегічних цілей підприємства. Згідно стандарту якості діяльність підприємства рекомендується описувати як сукупність процесів, що дозволяє досягти його більшої прозорості в частині забезпечення «гарантованого рівня якості розробок, виробництва і постачань продукції».
  - Організація й оптимізація логістичних ланцюжків підприємства, спрямованих на поліпшення показників його ефективності.
  - Формулювання технічного завдання для наступної комп'ютеризації.
- Тут треба точно представити кожен процес: ресурси, документи, виконавців, дії.[2]

При моделюванні бізнес-процесів бажано дотримуватися трьох базових принципів моделювання, які були сформульовані та є обов'язковими в методології IDEF.

Принцип функціональної декомпозиції представляє модельну інтерпретацію тієї практичної ситуації, що будь-яку дію (тим більше таку складну, як бізнес - процес) може бути розбито (декомпозовано) на більш прості операції (дії, бізнес - функції). Інакше кажучи, функція може бути представлена як сукупність елементарних функцій. Графічно, при використанні програмних засобів, принцип декомпозиції – це можливість розглянути функціональний блок як би із середини або по-іншому, навести «збільшувальне скло» для детального вивчення складу функції, представленої на більш високому рівні одним блоком.

Принцип контекстної діаграми. Моделювання розпочинається з побудови діаграми, на якій система (об'єкт моделювання) представлена одним єдиним блоком. Усі потоки на даній діаграмі вважаються ззовні стосовно об'єкта моделювання. Подібний принцип повинний бути застосований і при побудові будь-якого функціонального блоку усередині діаграми будь-якого рівня. Тим більше якщо даний блок призначений для подальшої функціональної деталізації (декомпозиції).

Принцип обмеження складності передбачає, насамперед:

- обмеження кількості блоків на одній діаграмі трьома-шістьма;
- обмеження кількості інтерфейсних дуг, що входять (вихідних) до однієї сторони блоку, чотирма. Для проведення якісного, повного і точного моделювання бізнес-процесів застосовуються спеціальні засоби мови (нотації). Кожний з цих засобів орієнтований на певну комп'ютерну підтримку своїх функцій. [2]

Висновок. Отже, здатність підприємств до тривалого функціонування залежить від того, наскільки продуманими є їхні бізнес-моделі з погляду створення споживчої цінності і ефективного ведення бізнесу в сучасних умовах діджиталізації вимагає застосування цифрових технологій у бізнес-процесах, управлінні та бізнес-моделях. Цифрові технології та нові аналітичні методи, такі як великі дані, створюють нові можливості у функціонуванні й розробленні бізнес-моделювання.

Список використаних джерел:

1. Мельник К.Г. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,»ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ»

2. Менеджмент процессов / [Под ред. Й. Беккера, Л. Вилкова, В. Таратухина, М. Кугелера, М. Роземанна; пер. с нем.] - М.: Эксмо, 2008. - 384 с.

3. Войнов І.В. Моделювання економічних систем і процесів. Досвід побудови ARIS-моделей. 2002. С. 392.

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИКИ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

**Макієнко Алла Сергіївна,
Матвєєнко Ганна Василівна**
Викладачі фізики та астрономії
Харківський радіотехнічний коледж
м. Харків, Україна

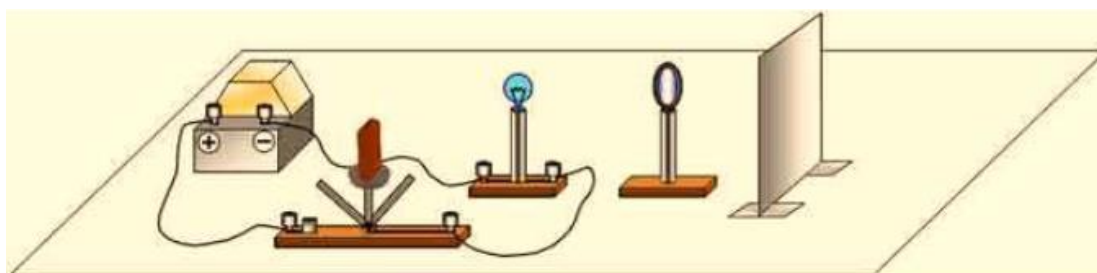
Вступ./Introduction. Сучасна техніка сьогодні бурхливо розвивається, науково-технічний прогрес набирає обертів, кожний день приносить виняткові відкриття, які змінюють життя людини. І вивчення фізики грає в цьому процесі ледь не головну роль. Механізація та автоматизація всіх життєвих процесів, телебачення і радіолокація, керування технічними процесами, контроль виробництва, керування космічними приладами, спостереження за ними, ось далеко не повний перелік випадків використання досягнень сучасної фізики.

Мета роботи./Aim. Але знання фізики (як і кожної науки) не обмежується вмінням формулювати її закони. Треба добре розуміти фізичну суть процесів, вміло використовувати їх для пояснення явищ, які відбуваються навколо нас і в практиці виробництва. Тому складність фізики як дисципліни для вивчення у закладах освіти потребує певної форми подачі матеріалу для того, щоб не тільки подолати психологічний бар'єр у сприйнятті інформації в абстрактній формі, а й активізувати пізнавальну діяльність. Перспективним та актуальним є проведення експериментів, при яких спостереження фізичних явищ буде сприяти популяризації фізичних знань і засвоєнню їх студентами, дозволить стимулювати обговорення причин. А подальший запис формули буде вже відбуватися природно і не викликатиме труднощів у здобувачів освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Навчальний процес перш за все є процесом пізнавальним. Під час вивчення фізичних явищ основні етапи пізнання поділяються на ряд ступенів, наявність і необхідність яких впливає з педагогічних міркувань: спостереження явища; якісний аналіз явища, що

вивчається, та виявлення зв'язків з іншими явищами; введення величин, що характеризують явище; конструювання інструментів для вимірювання введених величин; суворе визначення поняття; вивчення явища з кількісної сторони; фізична теорія; експерименти, що ілюструють пояснення викладача.

До системи фізичних експериментів на заняттях фізики повинні увійти: фундаментальні дослід, які складають експериментальну основу сучасної фізики (рис. 1); демонстраційні дослід, постановка яких впливає з педагогічних міркувань; фронтальні лабораторні роботи; фізичний практикум.

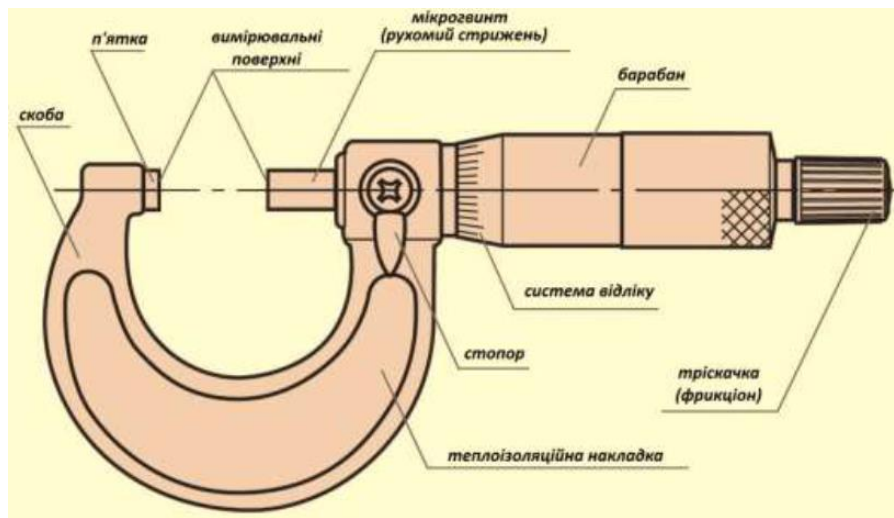

Рис. 1. Досліди на заняттях з фізики

Постановка кожного дослід повинна бути завчасно аргументована та спланована. Перш ніж проводити дослід, потрібно з'ясувати, яка величина вимірюється, який закон ілюструється, які величини повинні бути для цього відомі і як вони пов'язані між собою та з величиною, що вимірюється, які умови дослід необхідно забезпечити для успішного його проведення. Результати дослід повинні бути ретельно проаналізовані. Бажано змінювати умови дослід та показати залежність отриманих результатів від цих умов. Використання експериментів – це не тільки пошук рішень, а й вихідна навчальна проблемна постановка питання, перевірка правильності дедуктивного висновку, ілюстрація фізичних принципів технічного додатку. В кожному випадку рекомендується пояснювати логіку проведення експерименту, результати та висновки з нього.

Під час практичних занять студентів знайомлять з поширеним технічним приладдям та спеціальним лабораторним обладнанням, з методами вимірювань, які застосовуються в сучасній науці та техніці, прищеплюють вміння та

навички (рис. 2). Пошук рішень на основі практичних завдань буде формувати у студентів впевненість в тому, що фізичний експеримент – це метод дослідження природи.

Рис. 2. Приклад технічного приладдя

Без опори на експеримент не може бути успішного викладання фізики, оскільки практичні дослідження мають велике пізнавальне значення і вирішують наступні завдання: демонструють використання фізичних законів та процесів у практичному застосуванні; показують фізичні явища в реальному вигляді; підтверджують теоретичні положення; вчать знаходити зв'язки між різними фізичними явищами. Досліди допоможуть студентам побачити в дисципліні багато цікавого і зовсім неважкого для розуміння. Тому ефективно поставлений експеримент допомагає більш правильному розумінню і засвоєнню матеріалу, що вивчається, стимулюючи інтерес до навчання.

Важливим є те, що включені до програми практичні роботи досить різноманітні та передбачають виконання різних дій і різних експериментальних методів.

Практичні роботи за змістом можна об'єднати в такі групи:

- спостереження явищ і процесів (кипіння, броунівський рух, взаємодія магніту та струму і т.і.);
- градування приладів (динамометра, спектроскопа);

- вимірювання фізичних величин, які характеризують властивості речовини та випромінювання (питомого опору, показника заломлення та інших);
- вивчення фізичних законів (збереження енергії, рівняння газового стану);
- визначення фізичних констант (g , k , μ , ρ , σ і т.і.);
- збирання простих приладів та технічних моделей (електромагніта, реле, моделей електродвигуна, радіоприймача і т.і.).

Окрім виконання домашніх завдань студентам варто пропонувати виконувати домашні експериментальні завдання. Особливо це актуально в умовах дистанційного навчання – нашої нової реальності, проте у багатьох залишаються питання щодо її організації. Перед педагогами вже постало чергове непросте завдання – як організувати продуктивний освітній процес дистанційно. Як працювати зі студентами на відстані та не втратити звичної ефективності?

Звичайно, для виконання домашнього експерименту потрібно видати докладні інструкції. Але результат неодмінно порадує (рис. 3).

Рис. 3. Результати домашнього експерименту

Результати та обговорення./ Results and discussion. За своєю метою, методикою, організації домашні дослідження можна поділити на такі:

- Домашні досліди та спостереження (являють собою вправи в самостійному виконанні простого експерименту). Викладач видає на занятті завдання, студенти виконують його вдома, оформлюють звіт про отримані результати. Ці досліди можуть виконуватись перед вивченням явищ чи проводитись з метою перевірки теоретичних положень, які було розглянуто на занятті. Наступна зустріч починається з обговорення домашніх досліджень. Для домашнього виконання слід пропонувати в першу чергу такі досліди, які не потребують великих витрат часу та особливих вмінь, але вони повинні своїм результатом викликати позитивні емоції.

- Домашні завдання з конструювання приладів та моделей. Такі досліди мають велике виховне значення. Виготовляючи прилади, студенти набувають елементарних навичок роботи з простими інструментами, знайомляться з матеріалами та прийомами їх обробки. Тут можуть мати місце як індивідуальні завдання, так і групові.

Предметом домашніх досліджень можуть бути такі: явище дифузії, спостереження умов плавання тіл; вивчення електромагнітних явищ, вивчення оптичних явищ, капілярність, кристалізація тощо (рис. 4).

Рис. 4. Кінцеві результати домашніх досліджень

Висновки./Conclusions. Обов'язково потрібно хвалити студента за виконану роботу, витрачений час, разом обговорити помилки. Не варто занадто критикувати, а намагатися спрямувати вірним шляхом.

Від помилок ніхто не застрахований. Тим більше, що саме вони тисячоліттями допомагають людині успішно розвиватися та вдосконалюватися. Тож замість критики (навіть обґрунтованої) можна спробувати частіше підтримувати студентів. Можна демонструвати свою підтримку та схвалення через смайли, щиру посмішку, коментарі до надісланої роботи тощо. Це покаже студенту, що викладач не лише авторитет і лідер, а і союзник, який працює для досягнення спільної мети.

Список використаних джерел:

1. Формирование мотивации учения. Книга для учителя/ ав.: Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
2. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За загальною редакцією О.М. Пехоти. – К.:А.С.К., 2002. – 255с.

ПРИЧИНЫ УСКОРЕНИЯ И ЗАМЕДЛЕНИЯ РЕАКЦИИ РАСКИСЛЕНИЯ ВОДНЫХ ПОТОКОВ НА НЕФТЕПРОМЫСЛАХ

Мамадиёрова Шакноза Иззатиллаевна

Ассистент

Джизакский политехнический институт,

г. Джизак, Узбекистан

Аннотация: Приведены данные, полученные в результате проведенных опытов по раскислению водных растворов нефтепромысловых трубопроводах при добыче нефти. Изучены механизм действия свободных радикалов на коррозионную стойкость, а также причины замедления процесса коррозии с применением гидразина и гидроперекиси.

Ключевые слова: раскислитель, свободный радикал, гидразин, газонефтепромысловые трубы, металлический катион.

Введение./Introduction. Удаление кислорода из потоков различных промышленных водных потоков –распространенный способ регулирования коррозионных процессов. Этот метод применяется в различных отраслях промышленности, например, для защиты от коррозии бурильных труб на нефтегазопромысловых или труб котлов – утилизаторов высокого давления. Для удаления кислорода в поток вводят раскислители, обычно в сочетании с катализаторами, которые предназначены для ускорения реакций раскисления с растворенным кислородом.

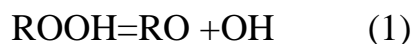
Ускорение необходимо в случае ограниченности времени обработки и в случае замедленной реакции раскислителей в условиях эксплуатации данной системы.

Цель работы./Aim. Причины ускорения и замедления процессов можно понять, рассмотрев механизм реакций молекулярного кислорода с раскислителями. Поняв причины, можно регулировать скорость удаления кислорода из промышленных водных потоков.

Рассматриваемые процессы относятся к некоторым формам свободного превращения радикалов.

Материалы и методы./materials and methods. Для начальной стадии образования цепи необходимо наличие двух свободных радикалов. В качестве раскислителей применимы гидроперекиси и гидразины [2, с. 157]. Образование этими соединениями свободных радикалов происходит согласно следующим реакциям:

Катализ основан на осуществлении промежуточного окислительно-восстановительного цикла, который происходит с большой скоростью. В отсутствие катализаторов скорость реакции между кислородом и гидразином очень мала и не превышает при комнатной температуре 0,1 мг/л O₂ в час; добавка гидрохинона и других аналогичных ему веществ значительно ускоряет процесс. При этом одна ступень медленно протекающей реакции заменяется двумя, протекающими быстро: гидрохинон быстро реагирует с кислородом, а затем происходит столь же быстрое обратное превращение хинона в гидрохинон путем реакции с гидразином.

Свободный радикал определяется как атом или молекула со свободным электроном.

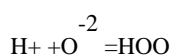
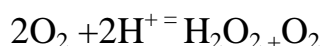
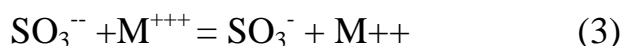
Таким образом, атом водорода является свободным радикалом, так же, как и молекула кислорода. В молекуле кислорода, однако, два свободных электрона, по одному на каждый атом. Ввиду того, что свободные радикалы нестабильны, они обладают большой активностью, поэтому происходит ускорение реакций.

Механизм действия свободных радикалов состоит из трех ступеней-начальной ступени, распространения и завершающей. Начальная ступень продолжается до ввода в действие нужного количества свободных радикалов; вторая ступень включает ряд процессов, во время которых свободные электроны через промежуточные соединения достигают завершения реакции

восстановления [3, с. 445]. На завершающей стадии происходит взаимодействие между собой свободных радикалов с целью образования стабильного соединения или конечного преобразования цепи.

Начальный период может происходить по двум схемам-с переходными металлическими катионами и с свободными радикалами.

В первом случае (на примере с сульфитным катионом):

Уравнение (1) и (2) – использование гидроперекиси для образования свободных радикалов.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В процессе распространения цепи реакции с сульфидными ионами завершаются образованием иона SO_4^-

В начальной стадии отмечается наращивание скорости процесса, которая затем начинает снижаться по мере расходования взаимодействующих элементов. Обычно скорость процесса увеличивается до тех пор, пока будет удалено 25% O_2 (в некоторых случаях до 95% O_2).

Выводы./Conclusions. Ввиду того, что наиболее широко применяются два восстановительных процесса реагенты- сульфат и гидразин. Изучали их зависимость от величины pH среды [5, с. 282].

Для сульфитов наилучшей является нейтральная среда. Гидразин оказывает наибольшее воздействие при pH=10...12.

При использовании медно-алюминиевого катализатора существуют в виде гидроксидных комплексов, гидроокись или осажденных окислов.

При образовании твердых веществ с течением времени происходит их сегрегация, что ведет к снижению каталитической активности. Влияние величины pH проявляется при средних ее значениях, так как в данном случае

можно влиять на количество сегрегаций и их природу, что изменяет кинетику реакций, повышая эффективность действия катализаторов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ахметов, С.А. Технология глубокой переработки нефти и газа/С.А.Ахметов,-Уфа:Гилем,2002б-672с.
2. Солдатов, А.И. Источники загрязнения среды обитания. ч.1. Стойкие органические загрязнители /А.И.Солдатов.-Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ,2015/-157с.
3. Мониторинг гидродинамических и технических характеристик трубопроводных систем [Текст]: учебное пособие для студентов нефтегазового профиля/ред.Ю.Д.Земенков.-Тюмень: Вектор Бук,2008.-445с
4. Основы эксплуатации гидравлических систем нефтегазовой отрасли [Текст]: учебное пособие/ Ю.Д.Земенкова, Тюм ГНТУ.-Тюмень: Вектор Бук, 2012,400с.
5. Эксплуатация магистральных и технологических нефтегазопроводов. Объекты и режимы работы [Текст]: учебное пособие /В.О.Некрасов [и др]; под общ.ред.Ю.Д.Земенкова; -Тюмень ТюмГНТУ,2014,-282с
6. Жуков В.В.,Симонов В.И. Сравнительный анализ систем очистки буровых технологических жидкостей, применяемые в процессе бурения газонефтяных скважин. Сборник: Наука и образование: XIV Международная научно-практическая конференция в 3 частях.-2018.-с.69-71.

ЗАСТОСУВАННЯ СМАРТ-КОНТРАКТІВ У СВІТІ ТА БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЯХ

Морозова Анна Іванівна

Науковий керівник

к. т. н., ст. викл. каф. системотехніки

Андрєєва Анастасія Юрїївна

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Вступ. Звичайний формат контрактів відомий в цілому світі, та застосовується у всіх сферах життя людини. В сучасному світі держава гарантує виконання контракту, та при невиконанні однією за сторін обов'язків, передбачені судові розгляди з метою визначення покарання.

Однак звичайні контракти в двадцять першому сторіччі стають все більш обтяжливими. Виникає все більше складнощів з тим, що звичні формати контрактів не пристосовані до сучасності.

Тому з переходом до цифрових методів спілкування, зберігання та обробки інформації їх справедливо заміняють смарт-контракти, що набувають своїх сил у всіх сферах життя [1]. 1996 року Нік Сабо розробив концепцію самовиконавчих цифрових контрактів. Згідно з визначенням автора, смарт-контракт – це набір описаних у цифровій формі обіцянок, що включає набір протоколів, за якими сторони виконують свої обов'язки.

Ціль роботи. Ціллю даної роботи є дослідження смарт-контрактів, розбір основоположних принципів їх побудови та аналіз сфер застосування, розгляд основних блокчейнів, які використовують смарт-контракти та висновки щодо їх використання в сучасному світі на заміну звичайного формату контрактів.

Найкращий аналог смарт-контрактів – торговий автомат, в який слід внести монету для отримання бажаного товару.

Матеріали та методи. Саме тому нова сфера, як блокчейн, одразу почала використовувати смарт-контракти. Більш того, реальне практичне застосування

смарт-контрактам знайшлося саме в технології блокчейну. Насамперед, головна причина використання даної форми контракту – самовиконання контракту, вбудованого в код, який не залежить від сторонніх людей та який не можна змінити [2]. Сторони прописують у ньому умови правочину та санкції за їх невиконання, ставлять цифрові підписи. Розумний контракт самостійно визначає, чи все виконано, та приймає рішення: завершити угоду та видати необхідне (що також передбачено заздалегідь), накласти на учасників штраф чи пеню, закрити доступ до активів.

Якщо смарт-контракту необхідно взаємодіяти із зовнішнім світом використовують оракули – послуги, які відповідають підключення до джерела даних. За допомогою оракула розумний контракт отримує доступ до інформації в онлайн-режимі і може дізнатися про поточний курс валют, зміну цін, статус платежу. Саме оракул повідомляє смарт-контракту чи відбулася подія, що запускає виконання програмного алгоритму. В результаті цього виникає певна залежність контракту від зовнішніх джерел даних та з'являється можливість зловживань з їхнього боку.

Іншим більш показним та застосовним до реального світу прикладом є формат контракту на купівлю житла в розстрочку платежів. В програмному коді буде закладена кінцева вартість житлової площі, та розмір місячних платежів, які повинен вносити покупець. У випадку, якщо останній не вносить необхідну суму до певного дня, можна прописати так зване покарання, яке послідує за цим. Це допоможе цілком автоматизувати процес – вартість квартири може збільшити за певним алгоритмом, а у випадку регулярного внесення платежів поза строком, можуть послідувати інші більш вагомні наслідки. Все це може бути прописаним в коді та виконуватися без уваги та регулювання третіх осіб.

В певній мірі дані процесі вже працюють в світі, за тим лише виключенням, що автоматизованою є лише частина з контролем виконання вимог. Всі інші дії наразі все ще повинні виконувати реальні люди.

Тож наразі існує певна градація смарт-контрактів. Можна прописати в них всі стадії угоди чи окрему частину. Залежно від цього смарт-контракт може бути:

- повністю автоматизованим, без паперових носіїв;
- частково автоматизованим, з копією на паперовому носії (у такому разі потрібно заздалегідь домовитися, хто має пріоритет у разі невідповідності – код або текст);
- частково автоматизованим, переважно на паперовому носії (наприклад, якщо розумний контракт регулює лише розрахунки, а порядок вирішення суперечок, запевнення про обставини тощо міститься в договорі природною мовою. І це саме той варіант, який зараз використовується найчастіше).

Також ще одним параметром є повнота за Тюрінгом – система може виконати будь-яку комп'ютерну програму. Проте аналізувати даний чинник досить складно, та дуже важно забезпечити Тюрінг-повний смарт-контракт.

Результати та обговорення. Блокчейн Bitcoin використовує неповну за Тюрінгом мову програмування Script. Bitcoin підтримує прості смарт-контракти з мультипідписом (для виконання дії потрібні цифрові підписи кількох учасників), утримання коштів на встановлений час тощо.

В той же час Ethereum працює зі смарт-контрактами Тюрінг-повною мовою програмування Solidity. Дана мова програмування дозволяє створювати складніші алгоритми, але такі смарт-контракти набагато складніше перевірити на наявність уразливостей.

Крім Bitcoin та Ethereum, існують спеціалізовані платформи для роботи зі смарт-контрактами: Aeternity, EOS, Hyperledger Fabric, Stellar та інші. Такі платформи відрізняються від названих вище пропускнуою здатністю та вартістю обробки транзакцій, алгоритмом консенсусу та позиціонуванням.

Звичайно, смарт-контракти, як і будь-який автоматизований процес, може як принести користь та допомогти, так і стати марною тратою грошей. Перш за все через поняття технічного боргу – тобто прибігати до смарт-контрактів є сенс у випадку, коли його розробка та безпосереднє приведення до коду буде

вигіднішим, ніж складання звичайного договору. Тобто є сенс складати смарт-контракт для типових та повторюваних угод, як багаторазові платежі, які легко відстежити. Використання розумних контрактів для проведення голосування виключить будь-які фальсифікації та забезпечить максимальну прозорість процесу, а при кредитуванні – автоматично заблокує рахунок боржника у разі прострочення платежу та не дозволить йому залізти у борги. При складанні заповіту через смарт-контракт не знадобиться нотаріус.

Висновки. Тож смарт-контракти вже зараз можуть замінити значну частину існуючого документообігу [3]. У міру того, як великі гравці ринку вирішують проблему оракулів та удосконалюють технологію, все більше державних структур та бізнесів впроваджуватимуть розподілений реєстр та смарт-контракти для оптимізації своєї роботи та прозорого обліку. Будь-які типові угоди можна реалізувати як смарт-контракти, проте за нестандартних випадків традиційні контракти залишаться основним елементом угоди. У ролі базису для розподілених додатків та аналога звичайної комп'ютерної програми для розподіленого середовища смарт-контракти, швидше за все, будуть використовуватися практично повсюдно.

Список літератури

1. Осмоловская А. С. Смарт-контракты: функции и применение //Бизнес-образование в экономике знаний. – 2018. – №. 2 (10).
2. Грылева И. В. Смарт-контракты и технология блокчейн //Экономика и бизнес: теория и практика. – 2019. – №. 4-2.
3. Мамаева Н. В. Смарт-контракты //Наука и образование сегодня. – 2018. – №. 4 (27).

ОБМЕЖЕННЯ ПРИ РОБОТІ З MAP REDUCE

Огу Стефні Іфома

Студентка

факультету комп'ютерних наук

Кравець Наталя Сергіївна,

к. т. н., доцент

Національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Вступ. У зв'язку з сучасною світовою тенденцією інформатизації, експоненційний зріст генерації даних призводить до появи великих наборів даних. Вони широко використовуються в таких областях, як наука, політика, бізнес, дослідження, прогнозування погоди тощо [1].

Стає очевидним, що традиційні платформи та системи обробки не можуть зберігати та обробляти великі обсяги даних. Єдине рішення – це використовувати спеціально розроблені платформи чи архітектури, засновані на розпаралелюванні та розподіленні даних по великому кластеру фізичних машин.

MapReduce — це модель розподілених обчислень (та парадигма програмування загалом), призначена для обробки великих наборів даних, що розподілені по кластеру за допомогою паралельного розподіленого алгоритму. Вона проявляє себе, як оптимальне рішення для багатьох актуальних задач, а саме: маркетинговий аналіз, системи рекомендацій, зберігання даних, виявлення шахрайства тощо [2]. MapReduce ідеально підходить для виконання пакетних обчислень з великими наборами даних, оскільки він легко масштабується до сотень, навіть тисяч, серверних вузлів. Фреймворк виконує обчислення з даними, а не переміщує дані з різних вузлів кластера в централізоване місце обробки. Не дивлячись на прихильність у сьогоденному світі технологій через значні переваги, MapReduce містить і низку недоліків, а саме, деякі проблеми паралельної та розподіленої обробки.

Мета роботи. У роботі розглядається та аналізується модель програмування MapReduce. Основною метою даної роботи є визначення основних проблем, які наявні у MapReduce.

Матеріали та методи. У роботі були використані такі методи, як порівняльний аналіз існуючих наукових робіт та опис.

Модель програмування MapReduce розроблена для ефективного виконання програм у великих кластерах. Розподілена файлова система розгортається на тих же машинах, де працюють програми. Модель заснована на функціональному програмуванні та складається з двох послідовних функцій другого порядку, Map і Reduce, які утворюють статичний конвеєр.

Використання реалізацій MapReduce вимагає перетворити наявну проблему аналізу в операції, що підтримуються фреймворком, а саме map та reduce [3]. Операція «map» приймає вхідні дані та розбиває завдання на кілька компонентів (паралельних), а операція «reduce» консолідує результати паралельних завдань і відповідає за кінцевий результат [4]. Щоб використовувати фреймворк MapReduce, потрібно розділити необхідні завдання на зображення та скорочення операцій і реалізувати ці дві дії.

До переваг використання MapReduce можна віднести такі:

- інкапсульованість: ховає від розробника внутрішні деталі, такі паралелізація, синхронізація, відновлення збоїв тощо;
- доступність даних: загалом фреймворк створений так, щоб бути доступним і стійким. Базова HDFS (Hadoop Distributed File System – розподілена файлова система для Apache Hadoop) гарантує, що, коли дані надсилаються на окремий вузол у всьому кластері, той самий набір даних реплікується на інших численних вузлах кластеру. Таким чином, при виникненні будь-якого збою, що впливає на певний вузол, завжди будуть наявні інші копії даних, до яких, за необхідністю, все ще можна отримати доступ;
- гнучкість: завдяки наявності бібліотек обробки введення, MapReduce надає можливість працювати з різними типами та джерелами даних,

незалежно від їх структуризації (надходять дані з баз даних або з таких джерел, як електронна пошта, соціальні мережі тощо);

- відмовостійкість: у подібних розподілених системах вийти з ладу може будь-що, починаючи від вузла обробки, завершуючи мережевим підключенням до диска зберігання. Та не дивлячись на це, MapReduce добре працює у своїй сфері – фреймворк може швидко розпізнати збої, що виникають, а потім застосувати швидке й автоматичне рішення для відновлення;

- простота: MapReduce підтримує просту модель розпаралелювання. Коли вже існують моделі зі схожою метою, дана модель випереджує їх за більш низьким порогом входження у технологію, що дозволяє розробникам з мінімальним досвідом або без нього навчитися аналізувати великі об'єми даних. Треба виокремити, що для роботи в моделі MapReduce спочатку необхідно обрати реалізацію (наприклад, Spark, Hadoop тощо) [5], бо для різних реалізацій доступні функції та можливості можуть різнитися.

Недоліки MapReduce обумовлені архітектурними особливостями цієї обчислювальними моделі.

По-перше, розробка ефективних програм, використовуючи реалізації MapReduce, вимагає глибокого розуміння системи та якісних навичок у програмування. Хоча реалізації самої технологія відносно прості, завдання аналізу даних зазвичай можуть містити обробку кількох наборів даних та розв'язання питань, нетривіальних для MapReduce.

Друге обмеження MapReduce походить від її «пакетної» природи. Дані завантажуються до файлової системи. Навіть якщо один набір даних необхідно повторно використовувати, його буде потрібно зчитувати декілька разів. До того ж етапи обчислення є фіксованими. Завдяки об'єднанню кількох завдань MapReduce, реалізуються складні запити. У такому випадку вхідними даними одного завдання являються результати попереднього. Для певних класів алгоритмів вищенаведені характеристики роблять модель непридатною: такі алгоритми, як алгоритми машинного навчання або обробки графів зазвичай вимагають інкрементних операцій або ітерацій. Через те, що в операторах

MapReduce стан відсутній, реалізації ітераційних алгоритмів MapReduce потребують ручного керування станом і ланцюжком ітерацій.

Серед недоліків, по-перше, можна виокремити недостатньо високу продуктивність – класична технологія, зокрема реалізована в ядрі Apache Hadoop, обробляє дані циклічно в пакетному режимі. При цьому функції Reduce не запускаються до завершення всіх процесів Map. Всі операції проходять по циклу читання-запису з жорсткого диска, що тягне затримки в обробці інформації.

По-друге, недоліком можна назвати обмеженість застосування – високі затримки розподілених обчислень, прийнятні в пакетному режимі обробки, не дозволяють використовувати класичний MapReduce для потокової обробки в режимі реального часу, повторюваних запитів та ітеративних алгоритмів на тому самому дата сеті, як у завданнях машинного навчання. Для розв'язання цієї проблеми, властивій Apache Hadoop, були створені інші Big Data фреймворки, зокрема Apache Spark і Flink

Результати та обговорення. Недоліки та переваги моделі MapReduce та її реалізацій обумовлюють її прикладне використання. Зазвичай технологія не використовується у чистому вигляді у поточних системах великих даних, де необхідно обробляти великі потоки даних у реальному часі. Натомість MapReduce відмінно впорається з задачами, де відсутня необхідність обробки даних в режимі реального часу, а розроблювальному алгоритму чи додатку підходить пакетний режим роботи з даними.

Висновки. Системи, призначені для аналізу великого об'єму даних, зокрема MapReduce, являють собою активну дослідницьку сферу, яка все ще знаходиться на етапі удосконалення та розробки. Зараз можна сказати, що інтерес до MapReduce знаходиться на своїй вершині. Все ще існують проблеми, які потрібно вирішити. У реаліях сучасного світу цінність інформації дуже висока, тому аналіз великих даних стає незамінним. Розробка способів обробки величезних обсягів доступних даних стимулює прогрес науки, бізнес-інновації, відкриття в різних галузях та дозволяє нам знайти нові способи розв'язання

проблем, які ще кілька років вважалися занадто складними або навіть неможливими для вирішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. November 2015. TOP500 Supercomputer Sites. URL: <https://top500.org/lists/top500/2015/11/> (дата звернення: 16.12.2021).
2. Pasad, Gupta, Rosenberg, Sussman, and Weems. Topics in Parallel and Distributed Computing: Enhancing the Undergraduate Curriculum: Performance, Concurrency, and Programming on Modern Platforms, Springer International Publishing, 2018, ISBN : 978-3-319-93108-1, Pages: 337.
3. Foster, I., Ghani, R., Jarmin, R.S., Kreuter, F., & Lane, J. (2020). Big Data and Social Science: Data Science Methods and Tools for Research and Practice (2nd ed.). Chapman and Hall/CRC. <https://doi.org/10.1201/9780429324383>.
4. November 2015. TOP500 Supercomputer Sites. URL: <https://top500.org/lists/top500/2015/11/> (дата звернення: 16.12.2021).
5. MapReduce. Національна бібліотека ім. Н. Е. Баумана. URL: <https://ru.bmstu.wiki/MapReduce> (дата звернення: 17.12.2021).

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАСТИЧНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРИ ІМПУЛЬСНОМУ КАЛІБРУВАННІ ЛИСТОВИХ ДЕТАЛЕЙ

Остапчук Валентина Віталіївна

Старший викладач

Національний аерокосмічний університет

ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»

Вступ. Вироби авіаційної техніки характеризуються наявністю в конструкції великої кількості великогабаритних тонкостінних деталей, виготовлених з листового металу. Подібні деталі знаходять застосування також у виробках суднобудування та хімічного машинобудування. Відмінні риси цих деталей зумовили застосування в авіабудуванні методів виробництва, заснованих на пластичній деформації вихідних заготовок. З метою вдосконалення технології виробництва літальних апаратів реалізуються заходи щодо використання прогресивних технологічних процесів. До таких процесів відносяться методи обробки із застосуванням імпульсних джерел енергії, завдяки яким, можна реалізувати великі тиски до оброблюваного матеріалу без застосування громіздкого та металомісткого пресового обладнання.

Мета роботи. Розглянути особливості реалізації пластичної деформації при імпульсному калібруванні листових деталей.

Результати та обговорення. Основними перевагами високоенергетичних методів формоутворення є невисокі витрати на обладнання і оснащення, універсальність обладнання, можливість отримання деталей з високою точністю розмірів, можливість формування великогабаритних деталей з високоміцних сплавів. Використання імпульсного навантаження при виготовленні деталей складної замкнутої форми з високоміцних матеріалів дозволяє знизити трудомісткість і витрати дорогих матеріалів, забезпечити високий ресурс і високу якість виробів.

Одним із способів забезпечення заданої точності форми та розмірів деталей є використання імпульсного калібрування. Така операція є заключною

операцією і полягає в усуненні похибок форми, що залишилися після виконання попередніх операцій. З використанням калібрувальних операцій усувають такі види похибок форми деталей: похибки поперечного перерізу - овальність, ограненість, відхилення від необхідної геометрії поперечного перерізу; похибки поздовжнього перерізу - непрямолінійність, корсетність, конусність, бочкоподібність.

Точність деталей при імпульсному формоутворенні залежить від точності виготовлення робочої порожнини матриці, ступеня деформації заготовки, механічних властивостей матеріалу заготовки, міцності матриці і величини навантаження. Відносно невисока точність деталей при звичайному штампуванні є наслідком зміни розмірів деталі після зняття навантаження внаслідок пружного розвантаження металу.

У принциповому плані калібрування або усунення похибок форми від попередніх технологічних операцій полягає в забезпеченні повної релаксації пружних напружень шляхом витримки в притиснутому стані з одночасним температурним або будь-яким іншим видом впливу. В силу тривалості такого процесу (релаксація вимагає багато часу через необхідність перебудови мікроструктури металу) та його енергоємності (необхідно підігрівати оснастку, а через високу теплопровідність металів тепло швидко розсіюється) він не знаходить широкого застосування.

Іншим технологічним процесом місцевої зміни форми є деформація металу до пластичного стану, яке супроводжується активними структурними процесами і через це є більш ефективним способом (менше тривалим і енергоємним). З розгляду фізичного закону деформування

$$\varepsilon_x = \frac{1}{E} [\sigma_x - \mu (\sigma_y + \sigma_z)];$$

$$\varepsilon_y = \frac{1}{E} [\sigma_y - \mu (\sigma_z + \sigma_x)];$$

$$\varepsilon_z = \frac{1}{E} [\sigma_z - \mu (\sigma_y + \sigma_x)]$$

слідуює, що навіть за найсприятливішому становищі, коли обмежені деформації по осях x і y , тобто. $\varepsilon_x = \varepsilon_y$, для переведення металу в стан плинності по осях x та y необхідно прикласти тиск

$$P = \sigma_z = \sigma_T \frac{1 - \mu}{\mu},$$

де σ_T – границя плинності матеріалу.

Очевидно, що це високоенергетичний процес, а для його реалізації необхідне оснащення з міцних матеріалів, які при напруженнях більше двох границь плинності витримали б багаторазове використання в умовах серійного виробництва.

Переведення матеріалу в стан плинності можливе також шляхом застосування відповідних напружень в площині листа при одночасному притисканні до оснащення. У цьому випадку практично не можна виключити втрати стійкості тонкого листа при стисканні напруженнями $\sigma_{ст}$.

Таким чином, у рамках класичних процесів пластичного деформування важко забезпечити належну якість форми деталей з тонкого листового матеріалу. Разом з тим з досвіду стало відомо, що при імпульсному навантаженні забезпечується калібрування форми та розмірів деталей [1] і тоді виникає питання про механізм деформування, що забезпечує стан плинності матеріалу при порівняно невисоких енерговитратах.

Всі імпульсні методи формоутворення (вибухове, електрогідравлічне, газодетонаційне, магнітоімпульсне штампування) характеризуються тим, що в технологічному середовищі (повітря, вода, рідина) зі швидкістю звуку рухається фронт тиску, характеристики якого залежать від потужностей джерела.

З області динамічного деформування металів відомо, що за певних умов реалізується локалізація зсувних деформацій [2], суть якої полягає в утворенні дуже вузької смуги зсуву (смуги адіабатичного зсуву) у зоні застосування вузького імпульсного тиску. Локалізація (зосередження) зсувної деформації в дуже вузькій зоні, ширина якої залежить від швидкості удару, забезпечує

збереження структури металу і скорочує енерговитрати на виконання технологічних операцій.

Зіставлення цих двох фактів з відомим явищем калібрування при імпульсній обробці дозволяє пояснити механізм реалізації плинності матеріалу і відповідно необхідної зміни форми деталі. Суть розкритого механізму полягає в переведенні металу в стан плинності під дією зсувних напружень, тобто реалізується стан

$$\frac{d\tau}{d\gamma} = 0,$$

де τ , γ – відповідно зсувні напруження та деформації.

Енерговитрати при такому способі деформування металу значно менші через те, що енергія витрачається на деформування незначного обсягу матеріалу. Чим вище швидкість руху фронту хвилі, рівна швидкості звуку в передавальному середовищі, і чим крутіший фронт, тим ефективніше явище локалізації зсувних деформацій.

Локалізація пластичної деформації виникає при зміні напружень в залежності від швидкості та величини деформації, а також температури. Вважається, що тепло не встигає відводитися від смуг адіабатичного зсуву внаслідок збільшення продуктивності дислокаційних джерел, а також більш високої швидкості руху дислокацій у порівнянні з їх швидкістю при статичному деформуванні. Області локалізації деформації шириною до декількох десятків мікрометрів були виявлені в різних металах і сплавах [3-4]. Основними факторами, що обумовлюють виникнення смуги адіабатичного зсуву, є [3]: рівень енергії дефекту упаковки: чим він вищий, тим стійкіша поява локалізованого зсуву(до матеріалів із високою енергією дефекту упаковки відносять алюміній, нікель, титан); відсутність перешкод на шляху руху дислокацій (дислокаційний «ліс», дрібнодисперсні частинки, висококутові межі зерен тощо), що ускладнюють повернення дислокацій.

Додатковою умовою дії факторів, що сприяють формуванню смуг адіабатичного зсуву, є величина тиску на фронті ударної хвилі. Для

імпульсного калібрування характерні наступні параметри ударного навантаження: величина діючого тиску (≤ 5 ГПа), швидкість ударної хвилі (≤ 300 м/с). Існує ряд досліджень, в яких розглянуто особливості розвитку локалізованого зсуву при відносно невисоких швидкостях динамічного навантаження. Так, у роботі [4] експериментально підтверджено, що у зразках з титанового сплаву смуги адіабатичного зсуву утворюються при швидкості ударного навантаження 5 м/с, а у зразку з високоміцної сталі розвиток смуг адіабатичного зсуву спостерігається при швидкості понад 60 м/с. Локалізація деформації в зразках з алюмінієвого сплаву АД1 має місце при навантаженні зі швидкостями 170 і 350 м/с [3].

Висновки. На основі аналізу експериментальних фактів розкрито механізм реалізації плинності матеріалу при імпульсному калібруванні, який полягає в переведенні металу в стан плинності під дією напружень зсуву, тобто при динамічній дії вузького фронту тиску реалізується локалізація зсувних деформацій плинності. Локалізація зсувної деформації в дуже вузькій зоні, ширина якої залежить від швидкості удару, забезпечує збереження структури металу і скорочує енерговитрати на виконання технологічних операцій.

Список літератури

1. Степанов, В.Г. Высокоэнергетические импульсные методы обработки металлов / В.Г. Степанов, И.А. Шавров. – Л.: Машиностроение, 1975. – 280 с.
2. Ударные волны и явления высокоскоростной деформации металлов / под ред. М.А. Мейерса, Л.Е. Мура. – М.: Металлургия, 1984. – 512 с.
3. Локализация пластической деформации при скоростном ударном деформировании алюминия и сплава АМгб / В.В. Астанин, Г.Н. Надеждин, Ю.Н. Петров и др. // Проблемы прочности. – 1987. – № 3. – С. 81 – 85.
4. Степанов, Г.В. Локализованный сдвиг в металлах при ударном нагружении / Г.В. Степанов, В.А. Федорчук // Проблемы прочности. – 2000. – № 2. – С. 27 – 42.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОЗУВАННЯ ТОНЕРУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ МОДЕЛЮВАННЯ

Перекрестний Юрій Сергійович,

студент магістр,

ДВНЗ Український державний хіміко-технологічний університет

м. Дніпро, Україна

Фурса Ольга Олександрівна,

к.т.н., доцент

ДВНЗ Український державний хіміко-технологічний університет

м. Дніпро, Україна

Введення в зв'язку з великим попитом на комп'ютерну техніку, все більше потреба виникає в допоміжному обладнанні, що задовольнить потреби сучасного світу. Тонер це порошок з маленьким розміром часток, що допомагає нам в друкарській справі, яка завдяки мікрочасткам цього компоненту зробила величезний крок у напрямку підвищення швидкості та покращення якості друку, при зменшенні вартості відбитку. Але при його дозуванні виникає ряд проблем. Загальним обладнанням для його дозування є дозатори.

Мета роботи розробити регульовану систему дозування тонеру для забезпечення ресурсозберігаючої та економічної роботи лінії у відповідності до продуктивності процесу в цілому.

Матеріали та методи В ході дослідження об'єктом було обрано процес завантаження тонеру за допомогою дозуючого пристрою.

Тонер для заправки картриджів це - кольоровий порошок що володіє магнітними властивостями.

Методами дослідження в даній роботі було обрано комплексний підхід аналізу даних за даною темою з вирішенням проблем автоматизації процесу дозування та аналізу способів рівномірного завантаження.

Однією з основних операцій, за якою визначається якість пакування, є операція дозування [1,2]. Операція дозування – це вимірювання потрібної кількості продукції за масою, об'ємом або поштучно. Відміряна кількість

продукції переміщується в тару або у пакувальний матеріал. Ця процедура називається фасуванням. Діапазон необхідних доз, додержання заданих технологічних вимог під час дозування, обумовлює застосування пристроїв дозування різних за своєю конструкцією і способом дозування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проаналізовано та створено працюючий дозуючий пристрій, який дозволяє адекватно описувати процеси керованого руху дозування і дає змогу досліджувати процес дозування в безперервний спосіб. Створений алгоритм і розроблена структура системи автоматичного управління, що забезпечує номінальне завантаження, та розроблено програмний код для зв'язку SCADA системи Simp Light через MODBUS.

Ваговий спосіб дозування забезпечує найбільш точне формування дози за масою, воно ґрунтується на тому, що в ємність для пакувального обладнання зважування подається живильником спочатку так звана «груба доза», наперед менша за потрібну, а потім до неї тоненьким струменем додається продукція для отримання необхідної дози. Процес зважування складається з трьох етапів: 1) дія продукції на чутливий елемент зважувального пристрою, що генерує відповідний електричний сигнал; перетворення цього сигналу в числове значення; 2) реєстрація одержаного значення та його порівняння із заданим значенням; 3) генерація команди для керування системою подачі продукції і відкриття заслінки ємності зважування. Фасування тонера має свої особливості і сильно відрізняється від фасування інших сипких продуктів [2,3]. При ручному фасуванні негативно проявляють себе властивості тонера, плинність і дрібно дисперсність.

Враховуючи вимоги до фасування було прийнято рішення побудувати дозатор, на базі мікропроцесорного контролера ATmega328P. На сьогоднішній день це один з самих розповсюджених МПК для керування та регулювання невеликої кількості процесів. Контролер ATmega 328 p є 8-ми розрядним CMOS мікроконтролером з низьким енергоспоживанням, заснованим на вдосконаленій AVR RISC архітектурі. ATmega328 p - мікроконтролер сімейства

AVR, як і всі інші має 8-бітний процесор і дозволяє виконувати більшість команд за один такт.

Результати та обговорення Дозатори дозволяють мінімізувати втрати тонера при фасуванні. Повністю виключають втрати тонера через його неправильне зберігання. Використання розробленої установки дозволяє заощадити час, і збільшує продуктивність праці заправника картриджів.

Також дозатор забезпечує:

1. Можливість швидкого переходу на тонер потрібного типу.
2. Забезпечення збереження тонера. (Тонер гігроскопічний і схильний до злежування).
3. Покращення умов праці фасувальника.
4. Прийнятна ціна, і довговічність конструкції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблений алгоритм управління дозволяє підвищити ефективність використання дозуючого пристрою як по продуктивності, так і за часом, наблизивши завантаження до оптимального значення при подальших дослідженнях.

Висновки. В роботі, розробили та удосконалили автоматизовану виробничу лінію для дозування та фасування тонеру з дотриманням необхідних технологічних параметрів. А також розробили апарат з дозування тонеру на основі мікропроцесорного контролеру Atmega 328 p на базі плати KEYSTUDIO UNO R3. Розроблена система має багато переваг, серед них:

- збільшення надійності та безпеки протікання технологічних процесів;
- збільшення об'єму товарної продукції;
- забезпечення безпечних та комфортних умов для роботи обслуговуючого персоналу;
- збільшення техніко-економічного показника виробництва.

Розроблено алгоритмічне та програмне забезпечення для роботи програмованого мікропроцесора Atmega на мові C++. Все це дає змогу

відточити програмне забезпечення дозатора та виявити основні переваги та недоліки апарату з дозування дрібнодисперсних порошків.

Література

1. Пакувальне обладнання в 3 кн. – 1 кн. Обладнання для пакування продукції у споживчу тару [Текст]: навч. посіб. / О. М. Гавва, А. П. Беспалько, А. І. Волочко : за ред. О. М. Гавви — Київ : ІАЦ «Упаковка», 2008. — 436 с.

2. Словарь терминов принтеров, МФУ и копиров [Электронный ресурс]. – <http://itprospb.ru/2009/04/slovar-terminov-printerov-mfu-i-kopirov/>

3. Что такое тонер [Электронный ресурс]. – https://itshnik.com.ua/articles/koren/Chto_takoe_toner

ВИКОРИСТАННЯ ТИПУ ДАНИХ JSONB У ОБ'ЄКТНО-РЕЛЯЦІЙНІЙ СИСТЕМІ КЕРУВАННЯ БАЗАМИ ДАНИХ POSTGRESQL

Петрова Роксана Вадимівна

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри Системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки

Биков Владислав В'ячеславович

здобувач вищої освіти кафедри Системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. PostgreSQL - це система управління об'єктно-реляційними базами даних з відкритим кодом, ORDBMS, яка не належить і не контролюється однією компанією чи особою. Оскільки програмне забезпечення PostgreSQL є відкритим кодом, ним керують здебільшого за допомогою скоординованих онлайн-спроб активним світовим співтовариством розробників, ентузіастів та інших добровольців.

JSON — це текстовий формат обміну даними між комп'ютерами. JSON базується на тексті, може бути прочитаним людиною. Формат дає змогу описувати об'єкти та інші структури даних. Цей формат використовується переважно для передачі структурованої інформації через мережу.

Мета роботи. Виявлення ефективного способу зберігання даних у популярному форматі JSON.

Матеріали та методи. JSONB – це бінарне представлення даних у форматі JSON. Це означає, що дані стискаються і стають більш ефективні для зберігання ніж звичайний текст. Тип JSONB є значною мірою те, що ви могли б очікувати від типу даних JSON. Він дозволяє реалізовувати вкладені структури, використовувати основні типи даних, а також має низку вбудованих функцій для роботи з ним.

Одна з ключових особливостей - індексація. Створення індексу GIN на колонці JSONB створить індекс кожного ключа та підтримка унікальності

значення в межах цього документа JSON. Можливість індексації та вкладеність даних всередині документа надає переваги для збереження даних вигляду JSON.

Результати та обговорення. Багато розробників при використанні jsonb стикалися з неоднозначним зростанням часу на виконання запитів при незначних змінах даних.

Для демонстрації приведено одну з найпопулярніших проблем - розміщення ідентифікатора за межами jsonb та всередині (id, {...}::jsonb) і ({id, ...}::jsonb).

На графіку (Рис.1) помітно, що доступ до id за межами основного json константний, а всередині - пропорційний довжині ключа. Якщо поле знаходиться у середині json воно потрапляє в TOAST за умови перевищення розміру у 2КВ. При доступі до таких ключів виконується багато операцій, такі як декомпресія та об'єднання, які займають багато часу, що призводить до збільшення часу виконання запиту.

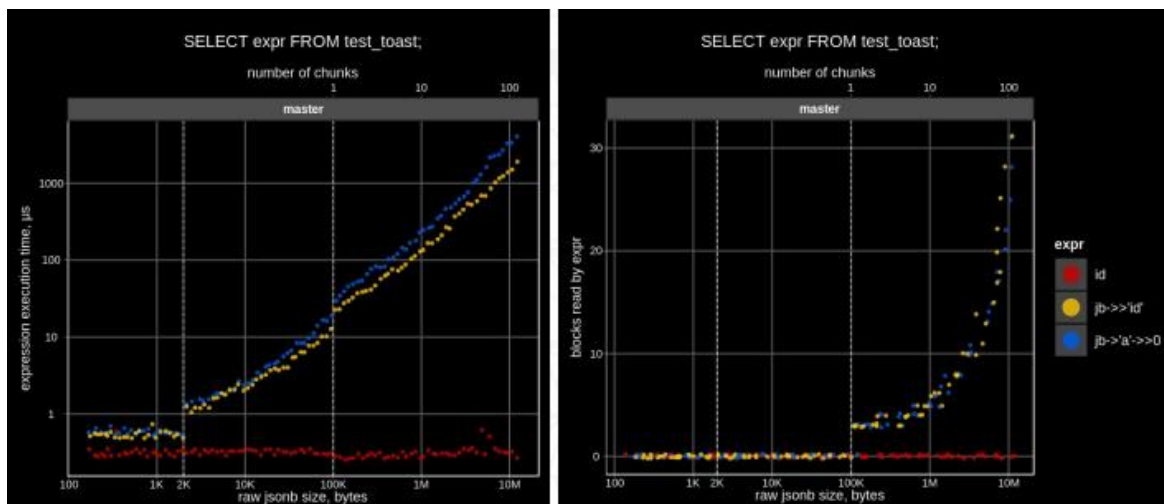

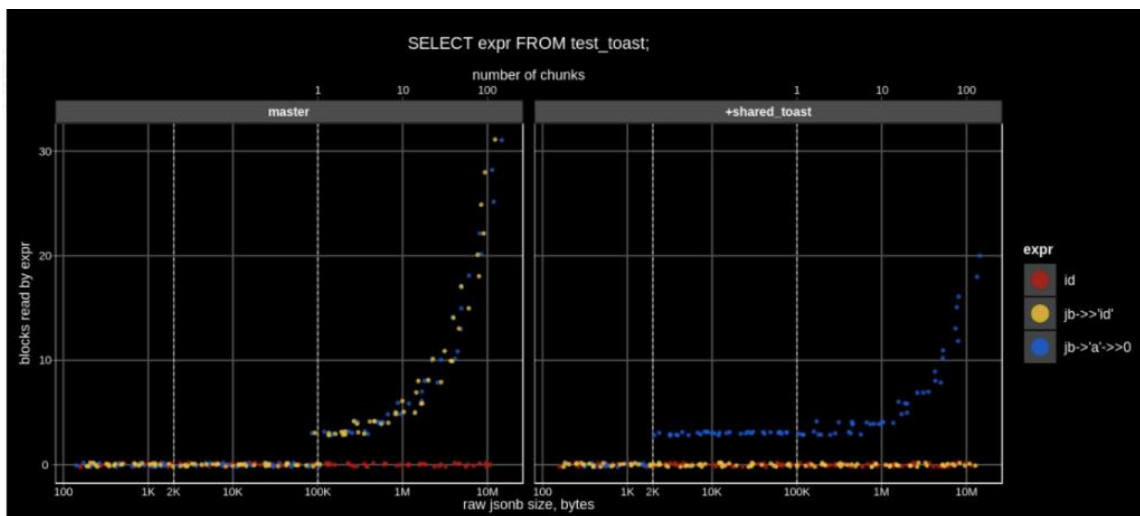
Рис.1.Графік доступу до id

Декомпресія – найбільша проблема. Великі витрати на декомпресію всього jsonb обмежує застосовність jsonb як сховища документів. Зростання попиту та нових варіантів використання призвело до покращень TOAST

Для вирішення даної проблеми були проведені покращення TOAST

- часткова декомресія;
- сортування ключів за розміром;
- інлайн сховище для першого чанку;
- модифікування лише того чанку у якому відбулися зміни.

За рахунок проведення змін розробники покращили швидкість доступу до ключів. Результати зображені на графіку (Рис.2).

Рис.2.Результати покращення TOAST

Висновки. Порівняння з основним конкурентом MongoDB показує сильну різницю в ефективності, особливо з використанням паралельності у PostgreSQL. Тести були проведені на відкритих даних від сервісу IMDB. Результати зображені на графіку (Рис.3)

Популярність зберігання даних у форматі JSONB нестримно зростає з 2014 з початком використання у об'єктно-реляційній системі керування базами даних PostgreSQL і на даний момент є оптимальним рішенням з урахуванням нововведень.

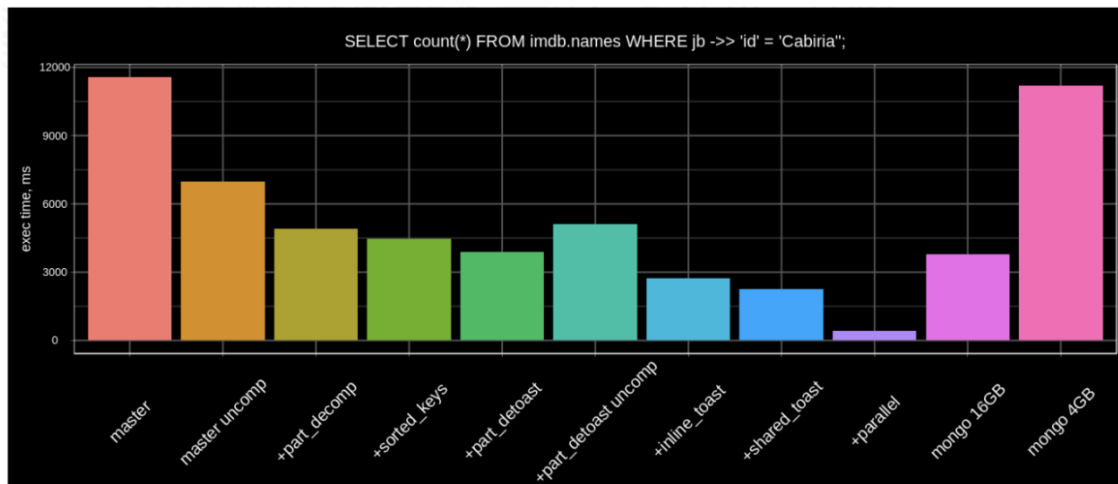

Рис.3.Порівняння з конкурентами

МЕТОДИ ПОРІВНЯННЯ ДАНИХ В ГЕТЕРОГЕНИХ БАЗАХ ДАНИХ

Приймак Олексій Андрійович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки

Науковий керівник:

Петрова Роксана Вадимівна

ORCID ID: 0000-0001-5886-8943

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри Системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. У сучасному світі хмарних технологій та різноманіття постачальників систем управління базами даних (БД) у великих та малих корпораціях часто постають питання про міграцію існуючих сховищ даних на нові платформи. Подібне рішення допомагає компаніям зменшити грошові витрати на ліцензії, отримати набір сучасних можливостей та функцій, а також використовувати хмарні ресурси для адміністрування, моніторингу та масштабування БД. Однак міграція великих БД являє собою важкий, довгий та витратний до ресурсів процес, що схильний до помилок. На ринку програмних додатків та методів майже відсутні інструменти та методи, що надають можливості для проведення одного з найважливіших етапів міграції – перевірки, порівняння і верифікації змігрованих даних.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є надання опису, основних принципів та особливостей, а також проведення порівняльного аналізу для різних методів програмного порівняння даних у гетерогенних БД. Представлені методи повинні бути точними, універсальними, задовольняти бізнес-потреби, а також мати баланс між важкістю реалізації і швидкістю роботи.

Матеріали та методи./Materials and methods. Гетерогенне порівняння даних являє собою нетривіальну задачу через різні реалізації зберігання та надання даних для різних постачальників систем управління БД. Тобто у різних платформах можуть відрізнятися: кількість сімейств та набір типів даних, що

підтримуються (чисельні цілі, чисельні з плаваючою точкою, строкові, дата та час, байтові, масиви, геометрія, тощо...); розмірності, точності та масштаб типів даних у рамках одного сімейства; особливості зберігання та форматування виводу даних; операції, що підтримуються із різними типами даних, різні кодування даних тощо. Наступним дуже важливим критерієм служить швидкість порівняння, адже використовувані алгоритми повинні виконуватися в обмежений адекватний час на гігабайтах та терабайтах даних.

У якості методів для порівняння даних у гетерогенних БД будуть розглянуті 2 реалізації: точне порівняння даних на стороні програмного додатку і швидке порівняння даних на стороні сервера із використанням хеш-функцій.

Точне порівняння даних на стороні програмного додатку має під собою запрограмований алгоритм для формування двох вибірок даних із сховищ, потокове зчитування строк та попарне порівняння значень між собою. Першим важливим чинником для виконання подібного алгоритму є формування однакового порядку слідування строк у створених датасетах. Обидва набори даних повинні мати унікальне значення у якості ключа сортування, яке дозволяє відтворити однаковий порядок строк при кожному виклику. Важливим фактором є обраний collation, який використовується для унікального ключа, адже сортування на стороні сервера може відрізнятися для різних конфігурацій collation. Без точно налаштованого сортування буде неможливо провести попарне порівняння.

Наступним важливим рішенням є метод стандартизації та попарне порівняння даних. Як було зауважено раніше, різна кількість знаків після коми, різні алгоритми округлення даних чи формати виводу можуть призвести до негативних результатів на однакових даних. Гарним рішенням проблеми можуть бути, або реалізація окремого алгоритму порівняння для кожної пари комбінацій типів даних між різними платформами, або нормалізація даних до універсального внутрішнього виду (такі як програмні обгортки-декоратори). Окремі алгоритми допомагають більш гнучко і швидко виконувати операції порівняння, адже не потребують використання зайвих ресурсів процесора для

парсингу та нормалізації даних. Але, на відміну від універсального методу, вимагають написання та підтримки величезної кодової бази, що буде збільшуватися із кожною новою платформою.

Порівняння даних на стороні сервера із використанням хеш-функцій принципово відрізняється від попереднього методу: сформовані набори даних обчислюються на стороні сервера та не потребують передачі великої кількості інформації через мережу; вихідними даними для порівняння служать не пари строк і значень, а результати роботи хеш-функцій.

Основна ідея методу – це формування набору однакових хеш функцій, які підтримуються для обох систем управління БД, виконання набору цих функцій на сервері і опрацювання результатів на стороні програмного додатку. У якості хеш-функцій можуть бути використані такі як: сума, довжина строки, MD5, SHA1, тощо. Основними вимогами до хеш-функцій служать: однакові вихідні дані при однакових вхідних даних та рівномірний розподіл значень на різних вхідних даних.

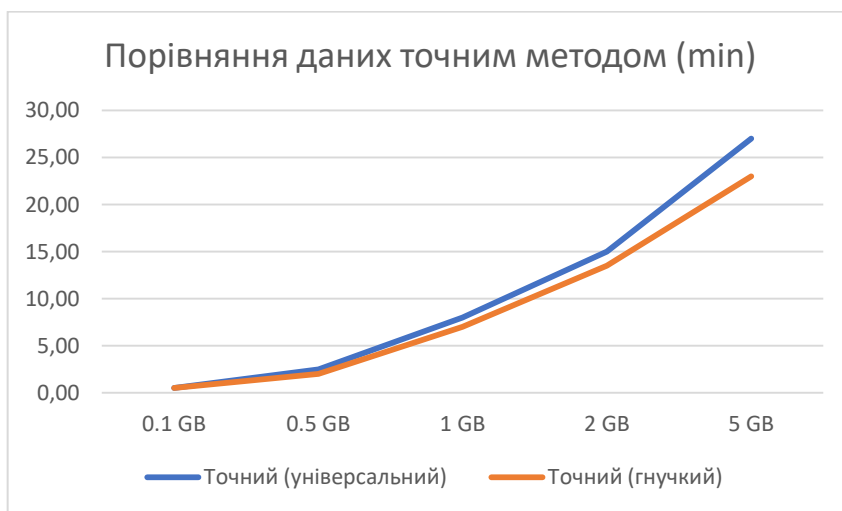
Виконання хеш-функцій на великій кількості даних можуть дати колізії, які будуть результатом позитивної відповіді на різних наборах. При правильному налаштуванні алгоритму можна досягти постійної точності близької до 99.5%. У якості методу зменшення кількості колізій можуть бути використані: різні хеш-функції для різних типів даних; обчислення фінального результату не для всього набору даних, а для кожного окремого стовпця; розподілення результатів хеш-функцій на групи за залишком від ділення, тощо.

Потрібно також пам'ятати, що не всі типи даних можуть бути використані у якості аргументів для хеш-функції.

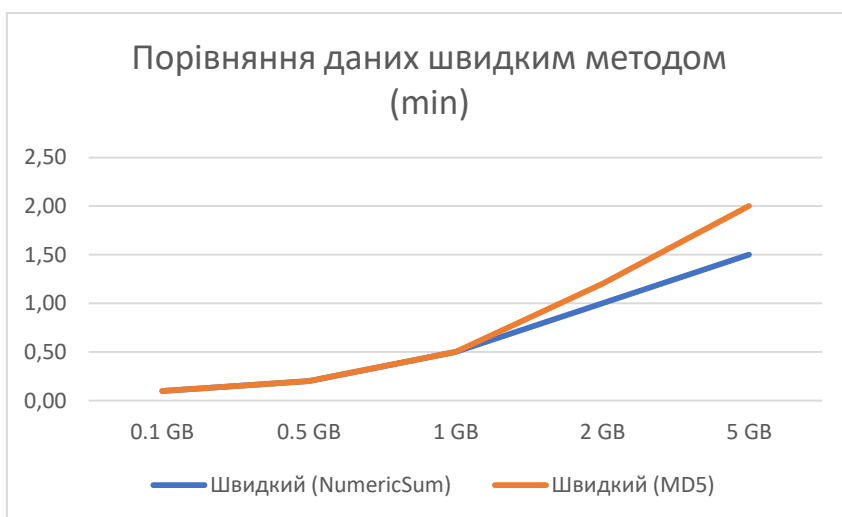
Результати і обговорення./Results and discussion. Для порівняння результатів було використано 4 різних реалізації порівняння даних між гетерогенними базами: точний універсальний метод (рис. 1), точний гнучкий метод (рис. 1), швидкий метод з використанням функцій суми та довжини рядка (рис. 2), швидкий метод з використанням MD5 функції (рис. 2).

У якості клієнтського комп'ютера був використаний комп'ютер на операційній системі Windows, з процесором Intel Core i3-3110M 2.4 GHz та 4 GB RAM. У якості серверу був використаний комп'ютер на операційній системі Windows, з процесором Intel Core i7-7500U 2.7 GHz та 16 GB RAM. Алгоритми було реалізовано за допомогою програмної мови C# та платформи .NET 5.

У якості БД були обрані MySQL 8.0 та PostgreSQL 13. Кожний рядок набору даних містив 15 стовпців із чисельними та строковими типами даних різних розмірностей.

Рисунок 1 – Результати порівняння даних точним методом

Рисунок 2 – Результати порівняння даних швидким методом

Результати точного алгоритму (рис. 1) займають на порядок більше часу, але гарантують точність 100%, можливість використовувати будь-які типи даних та конкретизувати кількість відмінностей, а також рядок і стовпець.

Результати швидкого алгоритму (рис. 2) виконуються набагато швидше і покривають основні та найпоширеніші типи даних із точністю, наближеною до 99,5%.

Висновки./Conclusions. Представлені методи порівняння для гетерогенних БД надають бізнес-переваги та можливості верифікації даних при міграції з однієї платформи на іншу. Кожен метод має особливості реалізації, обмеження, гнучкість налаштування та недоліки при використанні для тієї чи іншої задачі.

Точний метод підходить для побудови детального інструменту, який можна використовувати для побудови звітів, порівняння специфічних типів даних, локалізації різниць та відстеження помилок у механізмі міграції. Для забезпечення такої функціональності він вимагає великі витрати часу, обов'язкові обмеження сортування та передачі суттєвих об'ємів даних через мережу.

Швидкий метод надає можливість провести порівняння набагато швидше із покриттям найпоширеніших випадків. Через таку швидкість метод не гарантує 100% точності, не може обробляти специфічні типи даних, потребує знань у реалізації і використанні хеш-функцій та не має можливості локалізувати різниці між наборами даних.

Швидкий метод добре підходить для швидкого поверхневого аналізу, який може бути виконаний на будь-якому етапі за короткий проміжок часу. В той час як точний метод гарно використовувати у якості регресійного аналізу після найважливіших етапів міграції. Обидва ці методи можуть бути використані як окремо для розв'язання різних задач, так і разом у якості комбінації.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕДЕННЯ МОНОЛІТНИХ БУДІВЕЛЬ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЗНІМНОЇ ОПАЛУБКИ

Протасова Єлізавета Володимирівна

к.е.н, доцент,
доцент кафедри організації та управління будівництвом

Мартиш Олександр Олександрович

к.т.н, доцент,
доцент кафедри організації та управління будівництвом

Петренко Вікторія Андріївна

студентка
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Вступ. На сьогоднішній день будівництво будівель та споруд стало займати значну частину життя людини. І зі зростанням чисельності населення нашої планети ця галузь стала поступово виходити за межі таких критеріїв, як просто комфорт та надійність. Поряд з ними з'явилися нові, такі як економічність витрат і ресурсів і немало важливим стали строки зведення. Однією з новітніх будівельних технологій є технологія зведення стін із застосуванням незнімної опалубки. Дана технологія набула широкого поширення в основному при будівництві малоповерхових будинків через свої особливості і є однією з найінноваційних на теперішній час.

Мета роботи. Використання монолітних стін у порівнянні з цегляними конструкціями, конструкціями з збірного бетону та ін. матеріалів дозволяє розширити можливості об'ємно-планувальних рішень, а також організувати потокове виробництво із застосуванням широкої механізації будівельних процесів, що дозволить знизити вартість будівництва.

Матеріали та методи. Ефективність пристрою монолітних стін та технологічність їх зведення більшою мірою залежить від обраного типу

опалубних систем. На сучасному найбільш перспективним є влаштування огорожувальних конструкцій у незнімній опалубці.

Результати та обговорення. Першими спосіб будівництва з незнімною опалубкою застосували близько 40 років тому в Німеччині, а в Україні ним користуються вже понад 10 років.

Сенс цього методу полягає в тому, що основні несучі функції стін покладаються на монолітний залізобетон, для якого опалубкою служать блоки, панелі або плити з легшого матеріалу, які після затвердіння бетону залишають у товщі стін для утворення форми та виконання теплоізоляційних функцій будівлі.

Завдяки застосуванню незнімної опалубки під час будівництва зменшується термін виконання робіт за рахунок того, що йде цикл робіт зі зняття опалубки. Ще одним не мало важливим фактором для застосування цього методу є його економічність. Застосування незнімної опалубки на 35-60% зменшує витрати на оздоблювальні роботи, виключаючи використання металомістких опалубних систем (до 60тон), дивлячись на сучасні ціни на метал, це набуває виняткового значення. В подальшому зменшуються витрати на опалення будівлі та кондиціонування.

Види пінополістирольної опалубки:

- Нерегульована (монолітна). Цей вид опалубки виготовляється з монолітних блоків, для наповнення бетоном передбачені спеціальні порожнини. Така опалубка має підвищену міцність, її не потрібно збирати на будівельному майданчику, блоки лише фіксуються між собою монтажною піною. Для підвищення міцності стінки можуть армуватися. Блоки бувають рядовими, торцевими та кутовими.

- Регульована (збірна). На відміну від монолітної опалубки, збірна складається з плоских щитів, що з'єднуються між собою спеціальними пристроями. Товщину стінок встановлюють на будівельному майданчику під час монтажу опалубки. За всіма технічними параметрами набагато поступається нерегульованій: нижче міцність та стійкість конструкції, вимагає

багато часу на складання, існують великі ризики критичних механічних пошкоджень.

Є декілька технологій зі зведення стін із монолітного залізобетону за допомогою незнімної опалубки з пінополістиролу, а саме «Легодім», «Ізодім», «Термодім».

Технологія «Легодім» застосовується в будівництві у всіх випадках, коли необхідно вирішувати проблеми теплоізоляції, енергозбереження та довговічності: житлові приміщення, що опалюються (від гаражів до висотних будинків), підвальні приміщення, плавальні басейни та водні стадіони, промислові об'єкти, що обігриваються, склади та виробничі приміщення.

Ця технологія дуже добре себе зарекомендувала також при зведенні холодильників та інших приміщень із точно регульованою температурою. У концепції житлового будівництва, особливо індивідуального, дотепер у пострадянських країнах мало приділялося уваги питанням використання матеріалів для виготовлення стін з погляду теплового та звукоізоляційного комфорту. Саме ці параметри житла є вирішальними з погляду експлуатаційних витрат на опалення та, що особливо важливо, серйозно впливають на комфортність проживання та здоров'я мешканців.

Основні переваги це:

- Простота зведення конструкцій та скорочення тривалості робіт
- Легкість конструкції. Економія на зведенні фундаменту, можливість використання ростверки по буронабивних палях, або фундаменти дрібного закладання.
- Економія на будівельних матеріалах (вартість стін з незнімної опалубки з пінополістеролу в 2 рази нижча за вартість стін з цегли)
- Зменшуються витрати на витрати праці робітників.
- Можливість отримання додаткової корисної площі, т.к. товщина стін складе 250-350мм, в порівнянні зі стінами з інших матеріалів та за однаковими тепловтратами, це значно менше.

- Високі теплотехнічні характеристики стін. Завдяки цьому можливо уникнути значних витрат на придбання дорогого опалювального приладу, витрат часу та коштів на його обслуговування та експлуатацію.

- Зменшення витрат на транспорт. Порівнюючи з цеглою витрати на транспорт піно полістирольних блоків у 3-4 рази нижчі. За одну ходку можна привезти комплект блоків додому.

- Дана технологія в повній мірі відповідає сучасним будівельним нормам та правилам.

Основні недоліки цього методу:

- Серйозний мінус такої конструкції, це горючість пінополістиролу. Температурна межа $+90^{\circ}\text{C}$. Обов'язково потрібно захистити пінополістирольні блоки штукатуркою або облицюванням з негорючих матеріалів.

- Схильність до пошкоджень. На відміну від керамзитобетонного блоку, більш вибагливий у користуванні через свою крихкість.

- Для будинку зі стінами та перекриттями із сендвіч-конструкцій рекомендована примусова вентиляція припливно-витяжного типу. Вікна рекомендується ставити з регульованим мікропровітрюванням.

Процес зведення стін з використання пінополістерольої опалубки досить простий:.

1. Встановлення блоків опалубки.
2. Армування стін конструкції.
3. Укладання та догляд за бетоном.

Щоб наочно показати різницю в теплопровідності двох однакових по товщині залізобетонних стін зі змінною опалубкою та опалубкою з пінополістерольних блоків, наведено теплотехнічний розрахунок кожної з них з додаткового утеплювача та зовнішньої обробки.

Наступні розрахунки виконано з урахуванням нормативного документу опору теплопередачі для зовнішніх огорожувальних конструкцій, відповідно до ДБН В.2.6-31:2016 «Теплова ізоляція будівель»[1].

Порівняння основних характеристик

Найменування	Монолітна з/б стіна з опалубкою з пінополістерольних блоків	Монолітна з/б стіна	Стіна з цегли
Прийнята товщина стіни, мм	250	250	250
Щільність, кг/м ³	До 600	До 2500	До 2300
Коеф. Теплопровідності Вт/м*к	0,039	2,04	0,96
Опір теплопередачі к/Вт	3,2	0,3	0,424
Межа вогнестійкості, хв	150	150	360
Трудомісткість зведення, люд/дн на 1 поверх	16,26	22,7	45,5
Ціна матеріалів га 1м ² конструкції, грн	~745	~1095	~1320

Висновки. Отже, виходячи з усього вище описаного, можна зробити висновок, що дана технологія є однією з найсучасніших технологій зведення стін з великою кількістю дуже важливих і необхідних на сьогоднішній день переваг. Висока швидкість будівництва, а також високі показники теплоізоляції та звукоізоляції, пожежної безпеки, високий рівень надійності та довговічність є серйозними доказами цього. Дуже важливо, що завдяки застосуванню технології незнімної опалубки можна скоротити витрати будівельних матеріалів, людських ресурсів та загальних енерговитрат до 50% на відміну від інших технологій, тому її можна віднести до ряду ресурсозберігаючих та найбільш перспективних у розвитку та застосуванні технологій.

Список використаних джерел

1. ДБН В.2.6-31:2016 «Теплова ізоляція будівель».
2. Ассаад Мустафа. Эффективные несъемные опалубки для малоэтажного строительства. Эффективні організаційно-технологічні рішення та енергозберігаючі технології в будівництві : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. 21–22 березня 2018 р. Харків : СтильИздат, 2018. С. 69–70.
3. Менейлюк А.И. Инновации в строительстве и реконструкции / А.И. Менейлюк, Т.М. Дубельт, И.А. Менейлюк, -К.:ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2018.- 650с.

ВПРОВАДЖЕННЯ SRM СИСТЕМ У РЕАЛЬНЕ ВИРОБНИЦТВО

Савченко Сергій Сергійович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки

Науковий керівник

Морозова Анна Іванівна,

кандидат технічних наук, старший викладач кафедри системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки

Україна

Будь - яка компанія-це система відносин, в якій впевнено лідирують засновники, директори та керівники підрозділів в міру їх впливу і компетенції. SRM-багатозначна аббревіатура, яку кожен співробітник розуміє по своєму, а кожен керівник вважає своїм обов'язком мати власну думку, обов'язкове для підлеглих. SRM-система Supplier Relationship Management, а в сенсі CRM, мова йде про Customer [2]. У бізнесі є не тільки постачальники і покупці (клієнти). Бізнес завжди був багатогранною системою відносин. Характерна риса бізнесу - динаміка, а фактичне середовище проживання - динамічний океан соціально-економічних відносин в суспільстві.

Одне із завдань SRM системи-побудова взаємовигідних відносин з постачальниками [2]. Це можливо завдяки функціоналу системи. Вона дозволяє автоматично обробляти замовлення і відправляти запити на закупівлю. Це дає можливість компаніям зменшити час обробки. Ручна подача заявки, складання технічного завдання і дотримання всіх регламентів може займати до 2 місяців і навіть більше. Автоматизація істотно спрощує всі процеси і скорочує час до декількох днів.

Впровадження SRM системи на підприємство-процес не найшвидший. Він вимагає інвестицій і не всі компанії готові йти на такі дії. Але це вкладення окупається, тому що істотно знижуються витрати на логістику, організацію поставок, оптимізується безліч процесів. SRM це є комплексний підхід, що передбачає налагодження процесів роботи з постачальниками [3]. Суть методу

полягає в розробці стратегії. Система ж дозволяє впровадити цю стратегію у виробництво.

Крім того, система оцінює ризики, збирає дані про постачальників, розділяє їх на класифікації, веде реєстр вже укладених угод. При виникненні спірних ситуацій за допомогою CRM системи розробляються регламенти [1]. Вона допомагає підбирати методологію роботи з ключовими партнерами. Це ресурс для повного контролю взаємодії Компанії з постачальниками.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ 34.601-90 - Комплекс стандартів на автоматизовані системи. Автоматизовані системи. Стадії створення : Україна, 1992. 6 с.
2. Управління закупівлями та поставками / М.Линдерс, Ф.Джонсон, А.Флінн, Г.Фирон : 2013. 752 с.
3. Калянов Г.Н. CASE - технології: Консалтинг в автоматизації бізнес-процесів. - 3-є видання. - М.: Гаряча лінія-Телеком : 2008. 320 с
4. ISO 690:2010 Information and documentation — Guidelines for bibliographic references and citations to information resources. – 3th ed 2010-06-15 (Інформація та документація. Настанови щодо бібліографічних посилань і цитування інформаційних ресурсів – 3-тє вид. 2010-06-15).

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОБУДОВИ І КЕРУВАННЯ СИСТЕМАМИ ЖИВЛЕННЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛЯМИ З ПАЛИВНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ

Сакун Сергій Олександрович

Студент

ДВНЗ «Приазовський Державний Технічний Університет»

Кафедра «Системи автоматизацій та електроприводу»

м. Маріуполь

В наш час стрімко погіршується якість навколишнього середовища через використання мільярдів автомобілів на двигунах постійного струму, в результаті чого розробляються та удосконалюються гібридні автомобілі на паливних елементах, широке використання яких повинні зменшити викиди шкідливих речовин у навколишнє середовище.

Автомобільна промисловість є однією з найбільших світових галузей. Тому, транспортний сектор відіграє глобальну роль у світовому енерговикористанні. На нього припадає близько 15-20% загальних викидів парникових газів. Цей фактор викликав новий інтерес до розвитку альтернативних транспортних технологій.

Зокрема, провідні виробники автомобільних систем по всьому світу за підтримки державних органів, некомерційних організацій, дослідників та багатьох приватних компаній розробляють проекти щодо технологічний удосконалень та інновацій у різних транспортних засобах з електроприводом. Транспортні засоби з електроприводом мають великий потенціал для широкого використання, що включає електромобілі з двигуном на паливних елементах.

Оскільки виробництво електромобілів з паливними елементами є абсолютно новою та складною сферою зі значними капітальними витратами та адміністративними проблемами, вона потребує системного підходу із залученням усіх зацікавлених сторін (центрального органів місцевого самоврядування, транспортних підрозділів, енергетичних компаній, автовиробників, постачальників тощо).

Отже, водень – це майбутній енергоносіє, транспортер та передавач енергії. За результатами оцінки екологічних і економічних показників постачання водню, альтернативні джерела були визнані найперспективнішими в наступні десятиліття.

Паливний елемент – це електрохімічний пристрій, який виробляє електроенергію за допомогою хімічної реакції. Це пристрій для перетворення енергії, що працює при високих температурах і використовує хімічну енергію, що зберігається в паливі, водень, вуглеводні сполуки та спирти, без будь-яких процесів прямого згоряння. Оскільки пристрій на паливних елементах виробляє електричну і теплову енергію, перетворюючи водень і кисень у воду, він стає одним з найбільш перспективних джерел енергії, що пропонує більш високу щільність енергії та енергоефективність без будь-якого забруднення.

Наведемо основні переваги застосування паливних елементів:

- потенційно висока експлуатаційна надійність і низька потреба в обслуговуванні;
- варіативність заправки;
- модульна структура;
- нульовий або низький рівень викидів у навколишнє середовище та тихий режим роботи;
- відсутність рухомих частин, окрім допоміжних вентиляторів і насосів;
- потенційно висока надійність.

Перешкодами для більш широкого впровадження систем паливних елементів є наступні два фактори:

- вартість паливних елементів і водневої інфраструктури;
- відсутність в більшості країн виробничого та практичного досвіду експлуатації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИЙ ДЖЕРЕЛ

1. M. Ehsani, Y. Gao, A. Emadi, «Modern electric, hybrid electric & fuel cell vehicles: fundamentals, theory, and design», 2005.

2. P. Corbo, F. Migniardini, O. Veneri, «Hydrogen Fuel Cells for Road Vehicles», Springer-Verlag, London, 2011.
3. J. Larminie, A. Dicks, «Fuel cell systems explained», John Wiley & Sons, 2003.

РЕІНЖЕНІРІНГ ПРОЦЕСІВ СКЛАДСЬКОЇ ЛОГІСТИКИ НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСІВ KARDEX

Самсонова Світлана Юрїївна

Студентка

Сезонова Ірина Костянтинівна

к.т.н., доцент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Введення. Організація прибуткового бізнесу неможлива без належного зберігання товарів у спеціально відведеному місці. Таке приміщення повинно бути технічно обладнане та пристосоване для розподілу запасів між споживачами. Не існує універсальних правил для роботи складської системи — тільки індивідуальний підхід з урахуванням низки супутніх факторів зробить склад рентабельним і забезпечить його стабільну ефективну роботу.

Склад — це спеціалізоване приміщення для приймання, обробки, складування та розподілу вантажів. Навіть сучасні складські споруди великого об'єму потребують розумного управління. Потрібно контролювати стан запасів і власне процес складування. Професійне управління складом є необхідним, щоб потрібні товари завжди були в наявності, а запаси не псувалися і не залежувалися надто довго. До того ж складський контроль гарантує, що вантажі будуть вчасно доставляти на склад і так само своєчасно звідти відправляти. Усі ці завдання виконує логістика складських приміщень.

За для керування логістикою складських приміщень можуть використовувати автоматичну систему KARDEX SHUTTLE, розроблену швейцарською фірмою KARDEX, що є світовим лідером у виробництві таких систем. В основу цієї системи покладений tower-принцип, тобто принцип вежі (або високої шафи), що дозволяє зберігати максимально можливу кількість вантажів на мінімальних площах.

За рахунок принципу tower досягається економія як складських площ, так і засобів, необхідних для організації зберігання вантажу. Ця система забезпечує не лише висотне штабелювання, але і швидке витягання будь-якого з вантажів з цього штабелю та оперативну доставку до вікна (робочого місця) робітника. Це вікно виконане з урахуванням усіх ергономічних вимог і вимог техніки безпеки.

Ціль роботи. Сучасні автоматизовані складські комплекси Kardex Shuttle XR є програмно-апаратними рішеннями, що складаються із складського обладнання і автоматизованих систем управління складом.

Успішне впровадження такої системи дозволяє оптимізувати процес управління площею, виділеної для зберігання матеріалів і комплектуючих для продукції, підвищує виробничу культуру зберігання і сприяє організації ефективної системи складського обліку. Особливістю впровадження системи є можливість розробки власної автоматичної системи управління складським комплексом, яка забезпечує інтеграцію в єдиний інформаційний простір підприємства. Стандартне рішення, яке постачається виробником, відрізняється завищеною вартістю, не має належного функціоналу і не відповідає вимогам по масштабованості для приладобудівних підприємств. Крім того, його використання може призвести до надмірності інформаційної інфраструктури підприємства, тому що разом із технічним обладнанням надається функціонал стандартної автоматичної системи управління. Також впровадження нового стороннього програмного забезпечення, розробленого за принципами, які не узгоджується зі стратегією автоматизації, прийнятої на підприємстві, спричинило б за собою появу «вузьких» місць в єдиній інформаційній системі підприємства і призвело до позачергового перенавчання персоналу.

Матеріали та методи. Апробація впровадження автоматизованого складського комплексу Kardex Shuttle XR здійснювалась на підприємстві ПАО «Конектор».

Єдина інформаційна система підприємства до впровадження Kardex складалась із програм, які здійснювали:

- оперативно - календарне планування;
- розрахунок заробітної плати;
- облік позицій власного виготовлення в центральному комплектувальному цеху;
- облік покупних комплектуючих виробів (ПКВ), інструменту та матеріалів на центральних складах і в цехових коморах.

На початку 2000-х рр. почалася робота по реінжинірингу розроблених систем з використанням апробованих підходів, алгоритмів і накопиченої інформаційно-аналітичної бази. В якості програмно-апаратної платформи для розробки комплексу автоматизації господарської діяльності підприємства була обрана трьохрівнева архітектура на основі web-технологій.

Проте, не дивлячись на широкий спектр функціоналу, єдиний інформаційний простір є застарілою технологією, яка не відповідає сучасним тенденціям.

За для вирішення наведених завдань було розроблено власну архітектуру для автоматизованої системи керування складськими комплексами. Серед головних вимог було наведено відповідність останнім тенденціям розвитку програмно-апаратних технологій забезпечення приладобудівних підприємств, саме тому процес розробки архітектури проходив з урахуванням взаємодії PLM- і ERP-концепцій.

Системами рівня ERP називають пакети програм, які забезпечують функціональність, яка виконується двома або більше системами. Програмний пакет, що включає в себе одночасно і розрахунок заробітної плати і ведення обліку, наприклад, QuickBooks, вважається системою класу ERP.

Концепція PLM передбачає забезпечення взаємодії не тільки засобів автоматизації різних виробництв на одному підприємстві, але й забезпечення взаємодії різних автоматизованих систем багатьох підприємств.

Використаний при створенні інтегрованої системи автоматизації управління підприємством підхід дозволив підійти саме до комплексної автоматизації проектних, технологічних, виробничих і фінансово-облікових

процесів. Такий метод створення комплексної автоматизованої системи як сукупності взаємодіючих інформаційних підсистем дозволяє передбачити подальші механізми розширення, «безшовної» інтеграції нових систем автоматизації в єдиний інформаційний простір підприємства (рис.1).

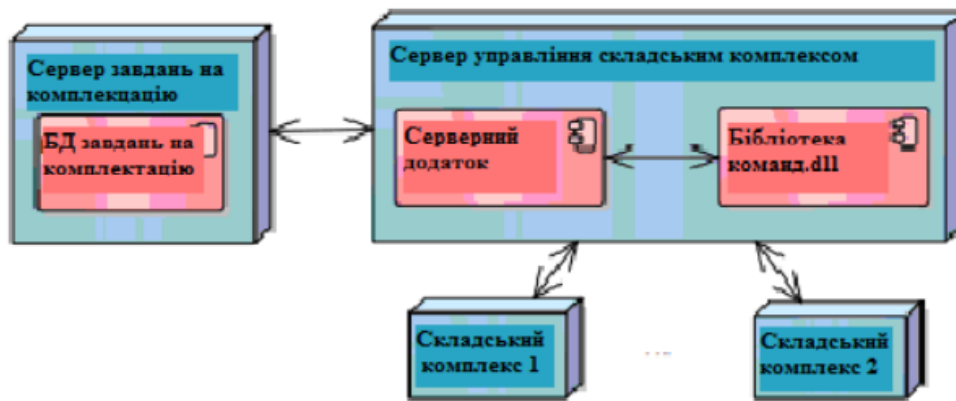

Рис. 1. Структура комплексної автоматизованої системи управління підприємством

Результати та обговорення. Розроблена автоматизована система управління складськими комплексами відповідає перерахованим вимогам і архітектурно складається з сервера, керуючого автоматизованим складським комплексом (АСК), який підключений до двох інформаційних мереж: мережі, в якій розташовується сервер бази даних, де зберігається інформація про завдання на комплектацію, і мережі складу (рис. 2).

На наведеній на рис. 2 архітектурі можна виділити:

- базу даних, яка використовується для зберігання інформації про АСК і завдання на комплектацію збірок, що розташовується на сервері завдань на комплектацію;
- серверний додаток, призначений для управління АСК, яка забезпечує автоматизацію процесу виконання завдань;
- бібліотеку команд і обміну з базою даних, призначену для реалізації функції відправки команд керованим пристроям відповідно до заданих алгоритмів і комунікації з системою управління базою даних.

Рис. 2. Архітектура автоматизованої системи управління складськими комплексами

Висновки. Першочергове завдання, яке слід вирішити перед проектуванням і розробкою АСК – це проведення обстеження процесів в предметній області що для впровадження автоматизованої системи і виявлення критичних функціональних вимоги до програмного забезпечення. В розглянутому випадку такі вимоги звелися до забезпечення сумісності з уже існуючою інформаційною інфраструктурою складського господарства. Необхідно було реалізувати роботу з завданням на комплектацію, забезпечити можливість роботи з розділеними мережами: мережа АСК повинна бути відокремлена від інформаційної мережі підприємства з метою забезпечення надійності роботи як АСК, так і системи оперативного планування виробництва.

ВИРОБНИЧИЙ ТРАВМАТИЗМ УКРАЇНИ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ВИНИКНЕННЯ

**Трус Олександр Миколайович,
Прокопенко Едуард Васильович**

к.с.-г.н., доценти
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Вступ. На робочому місці можуть виникати різні види травм, які коштуватимуть як роботодавцю, так і працівникові дорогоцінного часу і грошових коштів [1]. Найкращий спосіб захистити своїх працівників та допомогти запобігти травмам на робочому місці – це цілісний підхід до безпеки на робочому місці, також забезпечення працівників належним захисним обладнанням, належним навчанням щодо виконання своїх робіт [2].

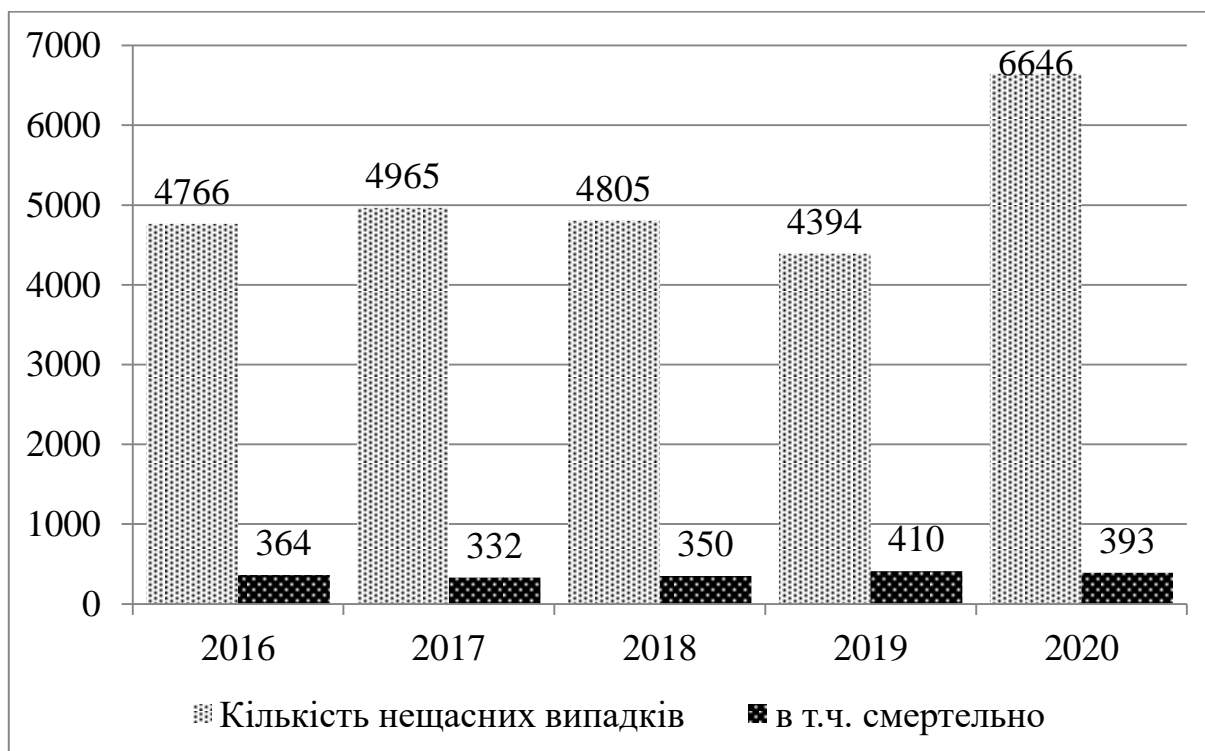
В Україні протягом останніх років, становище в сфері охорони праці залишається напруженим. Діюча система управління охороною праці виявилась недостатньо ефективною в умовах сьогодення, тому рівень виробничого травматизму залишається достатньо високим [3]. Незадовільний стан охорони праці, що спостерігається на більшості підприємств України, зумовлений недосконалістю існуючих методів управління охороною праці, зокрема, слабким впровадженням економічних методів управління, низьким рівнем планування та недостатнім фінансуванням заходів з охорони праці, недосконалим механізмом використання міжнародного досвіду з управління охороною праці [4–6].

Мета роботи. Проаналізувати стан виробничого травматизму, в т.ч. смертельного по регіонах України, виявити основні причини його виникнення.

Матеріали та методи. Порівняльний аналіз стану нещасних випадків на підприємствах по регіонах України за 2016–2020 рр. проводили за офіційними даними робочих органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України [7]. Для вивчення виробничого травматизму використано масив даних

про потерпілих від нещасних випадків на виробництві, в т.ч. зі смертельними наслідками, в розрізі регіонів України, на яких складено акти за формою Н-1/П, пов'язаних із виробництвом.

Результати та обговорення. Аналіз стану нещасних випадків на виробництві за 2016–2020 рр. згідно даних актів Н-1/П, пов'язаних з виробництвом свідчить, що в Україні спостерігається тенденція до зниження рівня кількості нещасних випадків. Проте, рівень смертельного травматизму залишається високим (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості нещасних випадків на виробництві за даними актів Н-1/П, пов'язаних із виробництвом (за 2016–2020 рр.), осіб [7]

У 2017 році порівняно з 2016 роком, кількість потерпілих від нещасних випадків збільшилася на 199 осіб або на 4,2 %, кількість смертельно травмованих осіб зменшилась на 32 особи або на 8,8 %. Впродовж 2017–2019 рр. спостерігалось зменшення кількості нещасних випадків та збільшення кількості смертельно травмованих осіб на виробництві. Так, у 2019 році кількість потерпілих від нещасних випадків зменшилася на 571 особу або

11,5 %, порівняно з 2017 роком, а кількість смертельно травмованих осіб збільшилася на 78 осіб або 23,5 % відповідно.

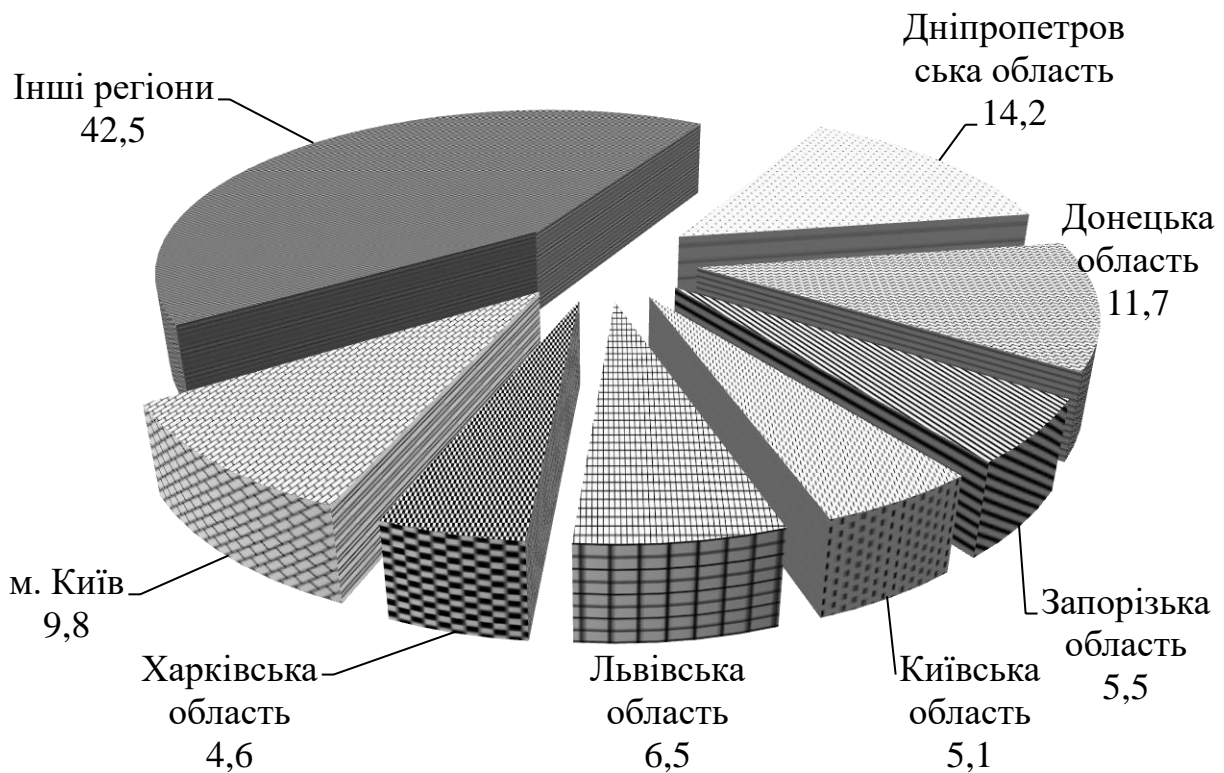
Різде збільшення кількості потерпілих від нещасних випадків на виробництві відбулося в 2020 році і становило 6646 осіб, що більше на 51,3 % порівняно з 2019 роком. Це зумовлено тим, що значна кількість нещасних випадків на виробництві сталися з працівниками внаслідок гострого професійного захворювання COVID-19. Так, за 2020 рік було зареєстровано 3054 (в т.ч. смертельно – 66) потерпілих від випадків гострого професійного захворювання з діагнозом COVID-19, на яких було складено акт за формою Н-1/П, пов'язаний з виробництвом, що складає 46 % від загальної кількості потерпілих за цей період.

За 2020 рік зареєстровано 3592 (з них 327 – смертельно) потерпілих від нещасних випадків на виробництві без урахування гострих професійних захворювань на COVID-19, на яких складено акти за формою Н-1/П, пов'язані з виробництвом. У порівнянні з 2019 роком кількість нещасних випадків без урахування гострих професійних захворювань на COVID-19 зменшилась на 18,3 %, або з 4394 до 3592 випадків. Кількість смертельно травмованих осіб зменшилась на 20,2 %, або з 410 до 327 випадків.

Найбільша кількість потерпілих від нещасних випадків на виробництві, в середньому за 2016–2020 рр., зареєстровано в Дніпропетровській області (14,2 %), Донецькій області (11,7 %), м. Києві (9,8 %), Львівській області (6,5 %), Запорізькій (5,5 %), Київській (5,1 %) та Харківській (4,6 %) областях. Кількість травмованих осіб у цих областях складає 57,5 % від загальної кількості травмованих по Україні (рис. 2).

Найбільше за 2020 рік травмувалися робітники таких професій: сестра медична (брат медичний), молодша медична сестра (молодший медичний брат) з догляду за хворими, молодша медична сестра (санітарка, санітарка-прибиральниця, санітарка-буфетниця та ін.), водій автотранспортних засобів, лікар загальної практики-сімейний лікар, сестра медична (брат медичний) стаціонару.

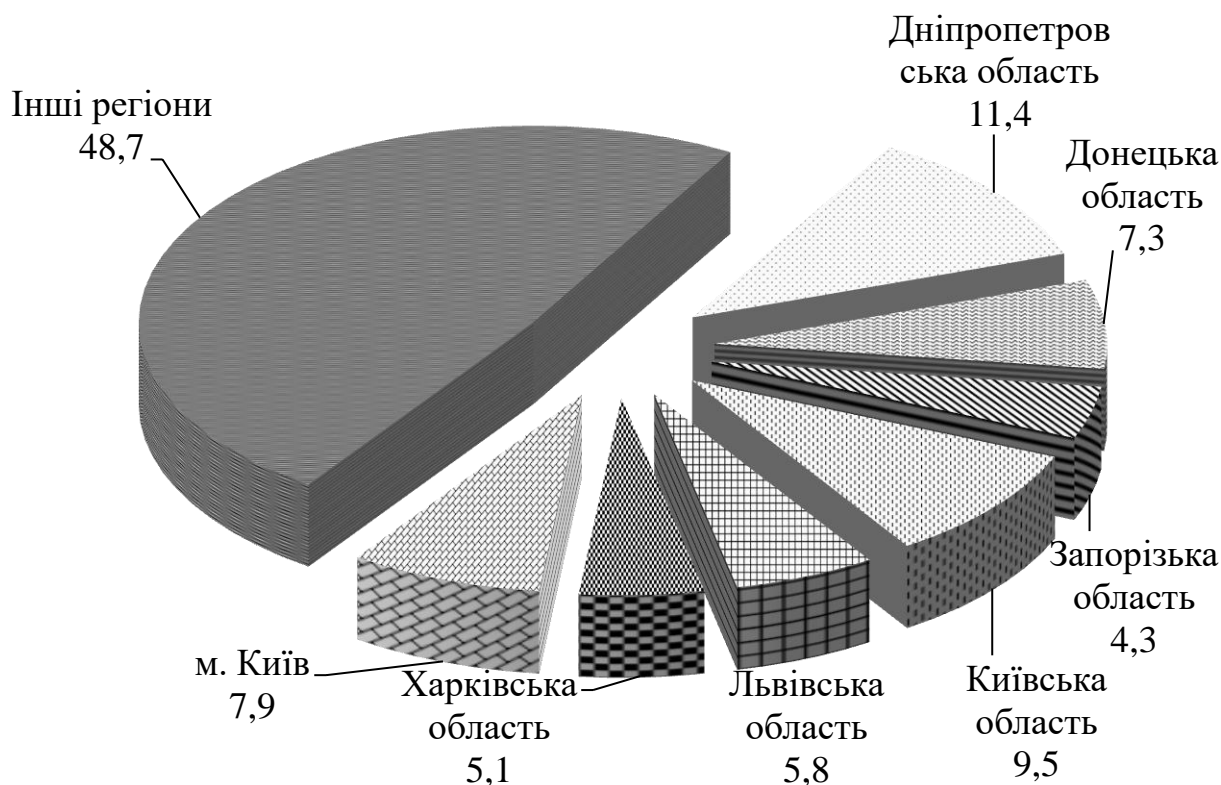

Рис. 2. Розподіл найбільш травмонебезпечних регіонів України за кількістю нещасних випадків на виробництві (середнє за 2016–2020 рр.), % від загальної кількості по Україні [7]

До найбільш травмонебезпечних регіонів України за кількістю потерпілих від нещасних випадків із смертельним наслідком, у середньому за 2016–2020 рр., відносяться: Дніпропетровська область (11,4 %), Київська область (9,5 %), м. Київ (7,9 %), Донецька область (7,3 %), Львівська (5,8 %), Харківська (5,1 %) та Запорізька області (4,3 %). Кількість смертельно травмованих осіб у цих областях складає 51,3 % від загальної кількості смертельно травмованих по Україні (рис. 3).

Серед причин, що спричинили настання нещасних випадків на виробництві, протягом 2017–2020 рр., переважають організаційні – 62,9 % нещасних випадків. Через психофізіологічні причини сталося 19,5 % нещасних випадків, технічні причини – 11,0 %, інші причини – 6,0 % нещасних випадків, через техногенні, природні, екологічні та соціальні причини – 0,6 % нещасних випадків.

Рис. 3. Розподіл найбільш травмонебезпечних регіонів України за кількістю смертельних нещасних випадків на виробництві (середнє за 2016–2020 рр.), % від загальної кількості по Україні [7]

Найпоширенішими організаційними причинами стали: невиконання вимог інструкцій з охорони праці, інші організаційні причини, невиконання посадових обов'язків, порушення вимог безпеки під час експлуатації транспорту загального користування (автомобільного, водного, залізничного, повітряного), невикористання засобів індивідуального захисту за їх наявності, порушення технологічного процесу.

Найпоширенішими психофізіологічними причинами стали: особиста необережність потерпілого, інші психофізіологічні причини, травмування (смерть) внаслідок протиправних дій інших.

Найпоширенішими технічними причинами стали: незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, інженерних комунікацій, території, невідповідність засобів колективного та індивідуального захисту встановленим вимогам та їх недостатність, інші

технічні причини, незадовільний технічний стан засобів виробництва, конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва.

Висновки. Проведені дослідження сучасного стану виробничого травматизму в Україні за останні п'ять років свідчать про те, що рівень загального травматизму по регіонах України має тенденцію до зниження. Рівень смертельного травматизму, пов'язаного з виробництвом залишається високим. У зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції в 2020 році відбулося різке збільшення кількості потерпілих внаслідок гострого професійного захворювання COVID–19, що складає 46 % від загальної кількості потерпілих. До основних травмонебезпечних регіонів України за кількістю нещасних випадків на виробництві, в т.ч. із смертельним наслідком відносяться: м. Київ, Дніпропетровська область, Донецька, Львівська, Запорізька, Київська та Харківська області. Серед причин, що спричинили настання нещасних випадків на виробництві переважають організаційні причини.

Бібліографія

1. Радіонов М. О., Козловська Т. Ф. Підвищення ефективності здійснення державного нагляду за станом охорони праці на підприємствах сільського господарства. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2018. Вип. 1(108). С. 136–146.

2. Charles Atombo, Chaozhong Wu, Emmanuel O. Tettehfiio, Godwin Y. Nyamuame, Aaron A. Agbo. Safety and health perceptions in work-related transport activities in Ghanaian industries. *Safety and health at work*. 2017. Vol. 8(2). P. 175–182.

3. Пахомов Р. І., Гасій Г. М., Білоус І. О., Лавру Т. В. Аналіз, прогнозування та профілактика травматизму з важкими наслідками. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. № 2. Вип. 43. С. 139–144.

4. Левченко О. Г., Ільчук О. С. Аналіз та оцінка стану виробничого травматизму в галузі машинобудування. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет»*. 2016. Вип. 30. С. 171–176.

5. Біла Г. М. Проблеми в реалізації державної політики нагляду за дотриманням законодавства. *Публічне управління: теорія та практика*. 2012. № 1. С. 135–139.

6. Рябенька М. О. Сучасний стан та динаміка виробничого травматизму у промисловості України. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету*. 2014. № 1. Вип. 84. С. 37–41.

7. Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/category/919872>.

ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ КЕРУВАННЯ МОТОР-КОЛЕСА З ВИКОРИСТАННЯМ ВІДЛАГОДЖУВАЛЬНОЇ ПЛАТИ НА БАЗІ КОНТРОЛЕРА STM32G431CB

Тухов А. О.

141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка»
ст.гр.ЕПА-20М
кафедри Систем автоматизації та електроприводу
ДВНЗ «ПДТУ»

Стрімке поширення електротранспортних засобів різного призначення та з різними технічними характеристиками, призводить до розповсюдження мотор-колес. На основі безколекторних двигунів постійного струму (Brushless DC Motor, BLDC) виготовляють відносно дешевші та якісні мотор-колеса для електровелосипедів та інших електротранспортних засобів. Для високої енергоефективності електричних транспортних засобів потрібно синтезувати відповідні алгоритми керування, що робить актуальним питання керування мотор-колесом за допомогою B-G431B-ESC1 Discovery Kit на мікроконтролері STM32G431CB.

У якості електричного двигуна використовується безколекторний двигун постійного струму (BLDC). BLDC має кращу питому потужність (потужність на кілограм маси), кращий ККД, особливо на низьких обертах і на старті, більш просте управління (асинхронним двигунам потрібен чистий синус). Завдяки розвитку електроніки безколекторні двигуни стали більш поширені, через невелику вартість та доступність електронних елементів контролю.

У якості електронного контролера швидкості запропоновано використання налагоджувальної плати Discovery Kit з STM32G431CB. Завдяки тому що даний регулятор створений для керування двигунами BLDC, має економічну доступність та компактний розмір, а також простий у налаштуванні, він є гарним вибором для контролю BLDC у мотор-колесі.

Керування BLDC двигунами з датчиками положення робота – це один із найпростіших алгоритмів керування безколекторними двигунами. Простота цього алгоритму забезпечує його широке використання. За допомогою програмного середовища IAR Embedded Workbench for ARM можна повністю налаштувати роботу двигуна та оптимізувати її. Даний спосіб забезпечує вивчення та розуміння процесів керування BLDC двигуном.

Альтернативний спосіб керування BLDC двигуном - керування за допомогою налагоджувальної плати B-G431B-ESC1 Discovery Kit у програмному забезпеченні від STM MotorControl Workbench 5.Y.2.

Налаштування відбувається за допомогою конфігурування блоків, якщо використовується демо-плата, більшість параметрів ініціалізації вже обрана, так як відома схема пристрою.

Даний спосіб створення програм також має недоліки, алгоритм керування не створюється прямо, замість цього використовуються готові бібліотеки та конфігуратори, що робить більш важким розуміння процесів керування. Але переваги у вигляді простоти та високої швидкості налаштування роблять даний спосіб дуже привабливим.

Практична цінність полягає у отриманих результатах аналізу методів керування безколекторними двигунами постійного струму, схемних рішеннях та програмному забезпеченні плати B-G431B-ESC1 Discovery Kit на мікроконтролері STM32G431CB. Результати роботи можуть бути впроваджені в навчальний процес при підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка».

Використана література

- 1) Design and Prototyping Methods for Brushless Motors and Motor Control by Shane W. Colton B.S., Mechanical Engineering (2008)
- 2) Вентильные электрические двигатели и привод на их основе (малая и средняя мощность) / И. Е Овчинников: Курс лекций. – СПб.: КОРОНА-Век, 2006. - 336 с.

- 3) User manual Electronic speed controller Discovery kit for drones with STM32G431CB, (2021), - 29 с.
- 4) Интернет: <https://blog.avislab.com/brushless03/>

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ КОМПЕНСАЦІЇ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ У ПУСКОВИХ РЕЖИМАХ АСИНХРОННИХ ТА СИНХРОННИХ ЕЛЕКТРОПРИВОДІВ

Хазнаферов Микита Олександрович

Студент

Приазовський державний технічний університет

м. Маріуполь, Україна

Введення. Кожен день ми використовуємо електроенергію. У побуті, на роботі, телефонуючи по мобільному або дивлячись телевизор. Однак більшість споживачів просто не замислюються про способи економії і ефективного витраті електроенергії. Інша річ - промисловість. Тут питання оптимізації витрат варто мало не на першому місці. У цій статті ми хочемо обговорити способи економії і оптимального використання фінансових можливостей підприємства в умовах кризи на прикладі систем компенсації реактивної потужності.

Наявність в електромережі реактивної потужності знижує якість електроенергії, а саме: призводить до втрат потужності в електричних лініях, до перепадів напруги в електричних лініях, необхідності завищення потужності силових трансформаторів і перетину кабелів, осіданням напруги в електромережі.

Також має місце збільшення плати за електроенергію, що само по собі є серйозною проблемою, яка призводить до додаткових фінансових витрат.

Мета роботи. Поліпшення напруги шляхом динамічної компенсації реактивної потужності під час пуску потужних асинхронних і синхронних електроприводів в електропостачальних системах обмеженою потужності.

Матеріали та методи. Під час роботи використовувалися методи дослідження, які базувалися: на теорії електротехніки при отриманні аналітичних виразів критеріїв якості компенсування реактивної потужності; на теорії електричних машин - при отриманні математичних моделей аналіза

пускових режимів роботи електроприводів і спрощенню компенсаційними установками; на методах комп'ютерного моделювання при аналізі помилок компенсації реактивних навантажень з використанням отриманих математичних моделей асинхронних і синхронних електроприводів; на методах фізичного моделювання при практичній реалізації вимірювального каналу системи управління компенсують установками.

Матеріалами є підручники про електричні мережі, про компенсацію реактивної енергії в системах електропостачання, про якість напруги в електричних мережах, про перехідні процеси синхронної машини; матеріали наукових статей з тематики роботи.

Результати та обговорення. Проведені дослідження показують, що збільшення опору лінії електропередачі призводить до значного відхилення напруги, а отже, і до значного зменшення пускових моментів. Отримано умови повної компенсації реактивної потужності під час пуску двигуна, впливають з адекватності двоелементною паралельною схемою заміщення по зміні активної і реактивної спектральними провідностями процесам зміни струму і напруги двигуна. Розроблено математичну модель для аналізу пускових режимів асинхронних електроприводів, заснована на використанні нелінійних диференціальних рівнянь в ортогональних координатах, що дозволяє проаналізувати швидкодіючий компенсування реактивної потужності під час пуску асинхронних електроприводів.

Висновки. В результаті виконання дипломного проекту розглянуто проблеми компенсації реактивної потужності, яка при запуску електропривода, що впливає на якість електроенергії.

Також у дипломному проекті розглянуті сучасні методи компенсації реактивної потужності в пускових режимах синхронних і асинхронних електроприводів.

СУЧАСНІ МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ГЕРМЕТИЧНОСТІ ОБОЛОНКИ ТЕПЛОВИДІЛЯЮЧОГО ЕЛЕМЕНТУ

Хом'як Едуард Анатолійович,

Аспірант

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Вступ. Одним з основних параметрів безпеки ядерного реактора (ЯР) атомної електростанції (АЕС), є порушення герметичності оболонок тепловиділяючого елемента (ТВЕЛ), який є основним елементом активної зони ЯР. Як показав аналіз [1-6], сучасні методи контролю не відстежують динаміку процесу пошкодження та руйнування оболонки ТВЕЛ та не визначають критерії розгерметизації оболонки в режимі реального часу, що є актуальним завданням [1].

Метою статті є підвищення надійності та безпеки ядерних реакторів атомних електростанцій на основі удосконалених методів контролю герметичності оболонок тепловиділяючих елементів.

Відповідно до вказаної мети в роботі вирішуються **задачі:**

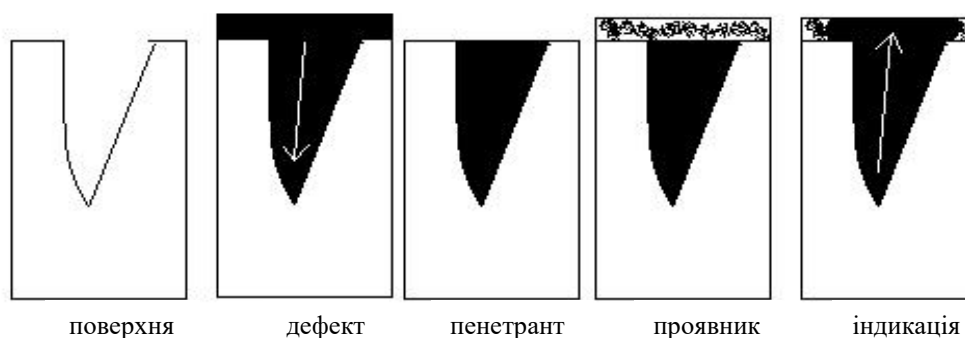
1. Аналіз існуючих методів контролю герметичності оболонки тепловиділяючого елемента.
2. Розробка нових підходів та вимог до методів контролю ступеню герметичності ТВЕЛ.

Матеріали. В роботі були розглянуті неруйнівні методи, які контролюють зовнішню та внутрішню структуру оболонки ТВЕЛ при їх експлуатації [2, 4].

Серед сучасних методів контролю герметичності оболонки ТВЕЛ можна позначити наступні:

1. **Капілярні методи** засновані на капілярному проникненні крапель індикаторних рідин в порожнині поверхневих дефектів. При контролі цими

методами на очищену поверхню деталі наносять проникаючу рідину, яка заповнює порожнини поверхневих дефектів. Потім рідину видаляють, а частину що залишилася в порожнинах дефектів виявляють за допомогою проявника, який утворює індикаторний малюнок. Капілярна дефектоскопія не можливо використовувати при моніторингу ТВЕЛ в процесі експлуатації [2, 3]. Процес виявлення поверхневих дефектів капілярним методом, показано схематично у динаміці на рис. 1.

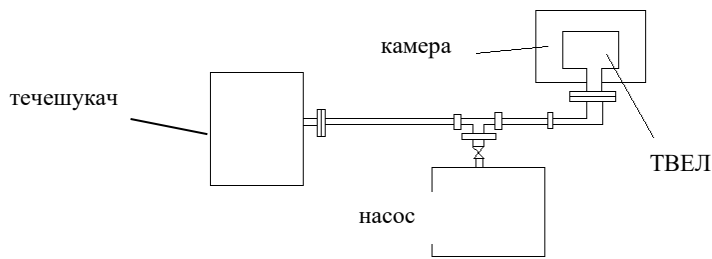
Рис. 1. Схема послідовності контролю капілярним методом

2. Радіохвильові методи полягає в реєстрації змін параметрів електромагнітних хвиль радіодіапазону прив'язаної з матеріалом поверхні оболонки ТВЕЛ [4 – 7].

Зазвичай використовуються хвилі надвисокочастотного (НВЧ) діапазону довжиною 1...100 мм для контролю ТВЕЛ. Так як радіохвильовий метод, полягає в реєстрації змін параметрів електромагнітних хвиль радіодіапазону, тому необхідно прив'язаної з поверхнею матеріалу оболонки ТВЕЛ урахувати появу мікропор та макротріщин у структурі поверхні в оболонки ТВЕЛ [4 – 7].

3. Мас-спектрометричний метод заснований на використанні кількості гелію в якості індикаторного газу, що вводиться під оболонку ТВЕЛ, тому з його допомогою можна виявити процес розгерметизації оболонки, по відсотковому змісту у теплоносії перевищуючи норму [4 – 7].

Принцип контролю герметичності ТВЕЛ за допомогою методу газонаповненої камери показано на рис. 2.

Рис. 2. Структурно-функціональна схема методу газонаповненої камери

З рис. 2. бачимо, що за допомогою течешукача можливо визначити відносну кількість гелію, що виходить з ТВЕЛ, таким чином можна виявити дрібні отвори, тріщини в оболонках та зварних швах ТВЕЛ. У якості недоліку необхідно відзначити, що при наявності значних за розмірами скрізних дефектів в оболонках ТВЕЛ, даний метод контролю може не дати помітних показань, так як під час вакуумування весь гелій може вийти з під оболонки ТВЕЛ [5 – 12].

Обговорення результатів. Аналіз існуючих методів контролю герметичності тепловиділяючих елементів тепловиділяючих збірок ядерного реактору атомної електростанції показав, що вони застосовуються для контролю тільки зовнішньої поверхні матеріалу оболонки ТВЕЛ та не враховують зміни внутрішньої структури поверхні оболонки ТВЕЛ. Для цього в роботі запропоновано метод контролю на основі апарату фрактальної геометрії, який дозволяє враховувати зміни геометричних параметрів (зовнішньої, внутрішньої, діаметр и товщину оболонки) внутрішньої структури оболонки ТВЕЛ.

Висновки: 1. Розглянуті сучасні методи контролю не відстежують динаміку процесу пошкодження та руйнування оболонки ТВЕЛ та не визначають критерії розгерметизації оболонки.

2. Розглянуті методи потребують удосконалення для визначення розгерметизації оболонки тепловиділяючого елемента під час його експлуатації в режимі реального часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. П. Ф. Буданов, К. Ю. Бровко, Е. А. Хом'як, О. А. Тимошенко, «Удосконалення методу контролю оболонки тепловиділяючого елемента для підвищення безпеки ядерного реактора,» // Вісник Харківського політехнічного інституту, № 1, с. 26-31. 2020.
2. Д. Г. Герасимов, «Разработка технической идеологии построения системы для проверки герметичности тепловыделяющих элементов,» Путь науки, с. 52-56. 2017.
3. J. V. Michael, "Nuclear control rod position indication system," U.S. Patent No.: US 10, 020, 081 B2, December 2018.
4. В. И. Богорад, Т. В. Литвинская, А. В. Носовский, А. Ю. Слепченко, «Вопросы контроля герметичности оболочек тепловыделяющих элементов при внедрении новых видов ядерного топлива на АЭС Украины с реакторами ВВЭР-1000,» Государственный научно-технический центр по ядерной и радиационной безопасности, с. 29-30. 2014.
5. С. Курский, В. В. Калыгин, И. И. Семидоцкий, «Методы контроля герметичности оболочек тепловыделяющих элементов на корпусном кипящем реакторе ВК-50,» Вестник ИГЭУ, №1, с. 1-6. 2014.
6. Ю. К. Кимович, В. К. Кулешов, «Комплексный контроль дефектов внешнего вида ТВЕЛ ВВЭР-1000,» Приборы, № 10, с. 21-25. 2013.
7. И. Н. Юдин, А. А. Персинен, «Радиационные технологии, как ключевой элемент сквозных технологий,» Известия Санкт-Петербургского государственного технологического института, с. 7-11. 2016.
8. А. В. Алексеев, А. В. Горячев, О. И Дреганов, «Изучение поведения ТВЕЛ реактора ВВЭР-1000 в условиях аварии с потерей теплоносителя,» Сборник трудов по АО ГНЦ НИИАР, с. 12-20. 2017.
9. J. I. S. Cho, T. P. Neville, P. Trogadas, "Capillaries for water management in polymer electrolyte membrane fuel cells," International journal of hydrogen energy, pp. 21949-21958. 2018.

10. С. К. Манкевич, Е. П. Орлов, «Метод бесконтактного контроля установки ТВС в ВВЭР,» Атомная энергия, № 1, Т. 122, с. 33-37. 2017.

11. D. M. Stănică, G. R. Şişman, "Trends in computation a intelligence applied in nuclear engineer in gandnon-destructive examination techniques of nuclear units," 7th International Conference on Electronics, Computers and Artificial Intelligence, pp. 21-24. 2015.

12. M. Trojanowicz, "A review of flow analysis methods for determination of radionuclides in nuclear wastes and nuclear reactor coolants," Talanta, Volume 183, pp. 70-82. 2018.

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТ-ОБЧИСЛЕНЬ. ПЛАТФОРМА VOINC

Шокотько Людмила Миколаївна

к.е.н., доцент

Державний Університет Економіки і Технологій

м. Кривий Ріг, Україна

Середа Владислав Олександрович

студент

Державний Університет Економіки і Технологій

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: В даній статті описується програмний комплекс для швидкої організації розподілених обчислень. Чому на сьогоднішній день VOINC є універсальною платформою для проектів у галузі математики, молекулярної біології, медицини, астрофізики та кліматології?

Ключові слова: VOINC, криптовалюта, потужність, сервер, клієнт, Gridcoin

VOINC - програмний комплекс для швидкої організації розподілених обчислень. Складається із серверної та клієнтської частин. Спочатку розроблявся для найбільшого проекту добровільних обчислень SETI@home, але згодом розробники з Каліфорнійського університету в Берклі зробили платформу доступною для сторонніх проектів. На сьогоднішній день VOINC є універсальною платформою для проектів у галузі математики, молекулярної біології, медицини, астрофізики та кліматології. VOINC дає дослідникам можливість використовувати великі обчислювальні потужності персональних комп'ютерів з усього світу. Ця програма дозволяє різним дослідним, навчальним закладам або просто ентузіастам науки знайти допомогу у людей, які готові поділитися з ними процесорним часом. Завдання, що вимагає значної обчислювальної потужності, розбивається на простіші частини та розсилається різним людям, якщо рішення є вірним для своєї частини – сервер проекту нараховує певну кількість балів учаснику

Серверна частина

Серверна частина складається з HTTP-сервера з веб-сайтом проекту, бази даних MySQL та набору демонів (генератор завдань, планувальник, валідатор, асимілятор результатів. Сервер — тільки на Linux, переважно Debian. HTTP сервер є набір PHP-скриптів і необхідний організаторам проектів для загального управління проектом: реєстрація учасників, розподіл завдань для обробки, отримання результатів, управління базами даних проекту. У базі даних зберігаються користувачі, паролі, записи завдань, результатів, інформація про хости, програми проекту та інше. Демони — набір програм на C++

Клієнтська частина

BOINC-клієнт дозволяє брати участь одночасно у кількох проектах за допомогою однієї загальної програми керування (boinc.exe). Для візуалізації процесу управління BOINC-клієнтом можна використовувати або офіційну програму-менеджер (boincmgr.exe), що поставляється за замовчуванням, або скористатися «неофіційною» програмою для моніторингу та управління BOINC-клієнтом. Слід зазначити, що власне BOINC-клієнт в академічному розумінні не має інтерфейсу користувача як такого, а являє собою сервіс, що запускається при запуску системи і управляється за протоколом TCP/IP. Однак для кінцевого користувача це не має значення, оскільки дистрибутив програми комплектується програмою-менеджером, яка одразу за замовчуванням встановлюється разом з BOINC-клієнтом як єдине ціле та абсолютно прозора для користувача. У цьому випадку адресою керованою програмою менеджером BOINC-клієнта вказується адреса «localhost». Таким чином, з одного боку, ніщо не заважає користувачеві використовувати альтернативну програму-менеджер для управління BOINC клієнтом, а з іншого боку дає можливість керувати декількома BOINC клієнтами, що знаходяться на різних комп'ютерах з однієї програми менеджера. Також така організація управління BOINC-клієнтом передбачає можливість використовувати BOINC-клієнт в «невидимому» режимі, коли запускається виключно сервіс, без інтерфейсу користувача.

GridCoin

Криптовалюта, що використовує технологію блокчейн для краудсорсингу обчислень наукових проєктів. Протокол Gridcoin опублікований 16 жовтня 2013, і він побудований таким чином, що при емісії застосовується доказ частки володіння. Ключовою особливістю Gridcoin і те, що емісія пов'язані з участю наукових розподілених обчисленнях, тобто. користувачі одержують винагороду за «обчислювальний внесок» у науку. Фінансовий аспект 11 жовтня 2014 року було здійснено перехід між версіями протоколу – з оригінальною Gridcoin-Classic на Gridcoin-Research. Gridcoin-Classic використовував гібридну систему емісії, що поєднувала доказ виконання роботи та доказ частки володіння. В результаті переходу були усунені не пов'язані з BOINC обчислення. Курс монети за весь час Рис 1. Дев'ятого січня 2018 року ціна монети досягла абсолютного піку та коштувала 0,22\$. Зараз ціна монети знизилась до 0,009\$

Рис 1. Курс монети GridCoin з моменту випуску

Проекти

Створити проєкт на платформі BOINC може будь-хто - вся платформа BOINC спочатку розроблялася в рамках LGPL, тому будь-хто може ознайомитися з вихідними текстами. В основному цим займаються різні університети та наукові центри для вирішення завдань, що вимагають великих обчислювальних ресурсів, але не мають необхідних матеріальних засобів для покупки суперкомп'ютерів, або потужностей сучасних суперкомп'ютерів

недостатньо для вирішення поставленого завдання. Деякі з найпопулярніших проектів:

1. SETI@home

SETI (Search for Extraterrestrial Intelligence) — область науки, метою якої є знаходження розумного позаземного життя. Один із методів, відомий як «радіо SETI», полягає у використанні радіотелескопів для прийому вузькосмугових сигналів із космосу. Сигнали, не характерні для природних явищ, будуть доказом використання позаземних технологій.

2. Rosetta@home

Проект Rosetta@home спрямований на обчислення тривимірної структури білків. Подібні дослідження можуть призвести до створення ліків від таких захворювань як ВІЛ, малярія, рак та хвороба Альцгеймера. Результати обчислень не доступні безпосередньо. Також, не можна використовувати результати обчислень власного комп'ютера. Однак вони використовуються для великої кількості наукових публікацій.

Основні завдання:

2.1 пошук структури із найменшою енергією для заданої амінокислотної послідовності для передбачення структури білка;

2.2 розв'язання зворотного завдання - пошук амінокислотної послідовності з найменшою енергією для заданої білкової структури;

3. Einstein@home

Einstein@Home спрямовано визначення місцезнаходження пульсарів, використовуючи дані Лазерноінтерферометрической гравітаційно-хвильової обсерваторії (LIGO), радіотелескопа Аресібо, космічного гамма-телескопа Фермі (GLAST). Сигнал, що доказав існування гравітаційних хвиль був занадто коротким для обробки проектом, проте тепер проводиться підготовка даних для нового пошуку тривалих гравітаційних хвиль по всьому небу.

4. LHC@home

Підпроект SixTrack, створений для допомоги вченим покращення роботи БАК, прораховує різні траєкторії 60 частинок, при яких промінь збереже

стабільність у прискорювачі. Кількість циклів від 100000 до мільйона циклів, що відповідає менш ніж 10 секунд реального часу. Цього достатньо, щоб перевірити, чи буде пучок зберігати траєкторію протягом набагато більшого часу, чи існує ризик втрати стабільності пучка, що може призвести до серйозних проблем у реальності, наприклад, до зупинки прискорювача або до виходу з ладу деяких детекторів.

Висновок. Ефективність мережі BOINC у порівнянні зі спеціалізованими суперкомп'ютерами помітно нижче. Так, наприклад, «СанВей Тауху Лайт» має у своєму складі близько 11 млн. ядер. Його потужність становить близько 28 МВт. У мережі BOINC активних близько 835 тис. хостів. При середньому споживанні сучасного комп'ютера близько 100 Вт (без монітора) та наявності 2,5 ядер, коефіцієнт завантаження 10 % — сумарна споживана потужність становить близько 10 МВт, 2 млн 130 тисяч ядер, що дозволяє говорити про достатню ефективність мережі BOINC. Як недолік можна відзначити те, що гарантована обчислювальна потужність відсутня.

Список використаних джерел:

1. Victoria Solovieva, Vladimir Soloviev, Serhiy Semerikov, Lempel-Ziv Complexity and Crises of Cryptocurrency Market/ Advances in Economics, Business and Management Research, volume 129// III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020 (ISC-SAI 2020) ASIN-TLD.

2. Гострик О.М. Соловійова В.В. Крипторинок: оцінка та прогнозування. / Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика / Матеріали V ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (5-7 жовтня 2018р., м. Мукачєво). – Хмельницький 2018. - 280 с.

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ ІНФОРМАЦІЇ СУПУТНИКОВИХ РАДІОНАВІГАЦІЙНИХ СИСТЕМ ВІД НЕВИЗНАЧЕНОСТІ КІЛЬКОСТІ ШЛЯХІВ РОЗСПІВАННЯ

Шульга Олександр Васильович

д.т.н., доцент

Сокіріна Валерія Олександрівна

аспірант

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Одним із найбільш ефективних способів, що дозволяють підвищити використання каналів інформації у телекомунікаційних мережах функціональних доповнень супутникових радіонавігаційних систем (СРНС) при невизначених змінних умовах, є динамічний розподіл інформаційних потоків.

Здійснення динамічного розподілу інформаційних потоків в мережі повинно відбуватись із використанням системи динамічного керування розподілом потоків, Передача пакетів при динамічній маршрутизації потоків інформації забезпечується не лише прямим шляхом, але й будь-яким із доступних обхідних шляхів залежно від невизначених умов у мережі.

Невизначеність зайнятості ресурсу цього шляху зумовлена імовірністю зайнятості ресурсу пам'яті вузлів, через які цей шлях проходить, та/або імовірністю зайнятості обхідних каналів, яка характеризується коефіцієнтом його використання $\rho, 0 \leq \rho \leq 1$, а імовірність незайнятості шляху – $(1 - \rho)$. Якщо навантаження є рівномірним по всій мережі, то ймовірність зайнятості основного шляху, але вільного одного обхідного шляху, або імовірність вибору доступного обхідного шляху для передачі пакету інформації $P \approx \rho(1 - \rho)$, а ($N - 1$) обхідних шляхів $P \approx \rho(1 - \rho^{N-1})$.

Імовірність вибору одного із $N-1$ обхідних шляхів P є незначною як при малому значенні ρ (навантаження мале, а тому не виникає необхідності використовувати обхідний шлях), так і при високих значеннях ρ . Через те, що обхідний шлях зазвичай більш довгий шлях, то його вибір для передачі інформації передбачає загальне підвищення коефіцієнта використання каналів. Припустимо, коефіцієнт використання підвищується рівномірно по всій мережі на α , тоді

$$P \approx \rho(1+\alpha)(1-(\rho(1+\alpha))^{N-1}), \quad (1)$$

причому така залежність буде доречною при $\rho < \rho/(1-\alpha)$.

Як відомо, середнє значення часу затримки повідомлення в мережі, з урахуванням очікування на передачу по каналах за умови статичного розподілу шляхів передачі інформаційних пакетів, пуасонівських потоків, експоненціального розподілу довжин повідомлень із середнім значенням числа пакетів L і нормалізованого одиничного часу передавання пакета по каналу,

$$\tau_{cm} = HL/(1-\rho), \quad (2)$$

де H – середнє значення транзитних ділянок у вибраному шляху.

При динамічному розподілі потоків пакетів є два можливі варіанти:

- пакети розглядуваного повідомлення вичікують звільнення каналу в обраному від початку шляху для даного повідомлення (мережа віртуальних каналів)

- пакети розглядуваного повідомлення передаються по кожному з обхідних шляхів (дейтаграмний режим).

У першому випадку:

$$- \tau_{o1} = HL/(1-\rho(1+\alpha)), \quad (3)$$

де $(1+\alpha)$ враховує той факт, що навантаження при динамічному управлінні розподіленням потоків пакетів буде частково передане більш довгими шляхами.

У іншому випадку при умові відсутності очікування передачі по каналах час затримки повідомлення в мережі являє собою суму часу, що необхідний для

передавання L пакетів від першого (вихідного) вузла, і часу передачі кожного з пакетів з $H(1+\alpha)-1$ транзитних вузлів.

Таким чином, динамічний розподіл інформаційних потоків найбільш ефективний при наступних невизначеностях: швидкозмінні умови, можливі пошкодження в мережі, значне перевантаження мережі. У випадку останньої невизначеності (перевантаження мережі) є сенс використовувати динамічне керування розподілом потоків інформації в сполученні з іншими методами, в першу чергу методами управління об'ємом інформаційних потоків інформації, які надходять у мережу.

Список літератури

1. Габасов, Р. Ф. Методы оптимизации [Текст] : [учеб. пособие для мат. фак. вузов] / Р.Ф. Габасов, Ф.М. Кириллова. – Минск : Изд-во БГУ, 1975. – 279 с.
2. Лебедев Г.Н. Методы принятия оперативных решений в задачах управления и контроля. / Г.Н. Лебедев – М.: Изд-во МАИ, 1992. – 120 с.
3. Чернега В.С., Василенко В.А., Бондарев В.Н. Расчет и проектирование технических средств обмена и передачи информации. - М.: Высшая школа, 1990. - 224с.

UML-ДІАГРАМ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Щетініна Анастасія Володимирівна

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки,
Науковий керівник

Морозова Анна Іванівна,

кандидат технічних наук, старший викладач кафедри системотехніки
Харківський національний університет радіоелектроніки,
Україна

Вже багато років під час проектування комп'ютерних систем ІТ-спеціалісти використовують UML-діаграми, які допомагають не тільки описати логіку майбутнього проекту, а і наглядно побачити процеси малого та середнього бізнесу.

Уніфікована мова моделювання, тобто UML, є своєрідним містком між командою, що розробляє проект, та стороною замовників. Але не потрібно забувати, що її можна використовувати не тільки під час проектування та розробки нових проектів, але і під час реінжинірингу. В такому випадку, створюються UML-моделі, на основі вже існуючого коду, що компенсує частково або повністю відсутню документацію. [1]

На мій погляд, UML-діаграми також доречно використовувати при плануванні нового бізнесу, або покращення його процесів. Завдяки просто синтаксису та правилам побудування, кожна діаграма зрозуміла звичайному користувачеві, який не має технічної освіти.

Ці діаграми можуть відображати статичну структуру додатку, поведінкові аспекти системи та фізичні аспекти її функціонування. Наприклад, на діаграмі прецедентів (Use-case diagram) можна побачити відносини між акторами і прецедентами. Це дозволяє описати систему на концептуальному рівні та побачити основні функції майбутньої системи. У даному випадку, акторами, що

зображені у вигляді чоловічків, є користувачі системи. Прецедентом (use-case) називається окремий аспект поведінки системи з точки зору користувача.

Крім цього, UML дозволяє нам використовувати 12 типів діаграм. Серед них основними є:

1. Діаграма прецедентів (Use-case diagram);
2. Діаграма класов (Class diagram);
3. Діаграма активностей (Activity diagram);
4. Діаграма послідовності (Sequence diagram);
5. Діаграма об'єктів (Object diagram);
6. Діаграма состояний (Statechart diagram). [2]

Цей набір з фігур та стрілок значно спрощує вирішення складних завдань під час проектування та програмуванні складних систем, їх реінжинірингу та навіть може використовуватися замість технічної документації. UML-діаграми будувати та зчитувати нескладно, це дозволяє легко зрозуміти зв'язки між модулями та інтеграціями у системі. Виходячи з цього, UML – відмінний, простий та зручний інструмент для проектування як малих, так и великих інформаційних систем.

Список використаних джерел:

5. Вейдер Майкл Томас Інструменти дбайливого виробництва. Мініпосібник із впровадження методик бережливого виробництва / Майкл Томас Вейдер - Альпіна Паблішер
6. Скотт К. UML. Основні концепції. Видавничий дім "Вільямс", 2002 - 144 с.
7. ISO 690:2010 Information and documentation — Guidelines for bibliographic references and citations to information resources. – 3th ed 2010-06-15 (Інформація та документація. Настанови щодо бібліографічних посилань і цитування інформаційних ресурсів – 3-тє вид. 2010-06-15).

ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

APPLICATION OF THE METHOD OF ALGEBRAIC CRYPTANALYSIS TO THE ENCRYPTION ALGORITHM S-KN1

Boykuziev Ilkhom Mardanokulovich

Doctorant

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Introductions. The main essence of the method of algebraic cryptanalysis in relation to symmetric block encryption algorithms is to determine the encryption key by creating a system of algebraic equations defined in a finite field representing the encryption algorithm (nonlinear reflections) (step 1), and solving this system of equations (step 2). This method of cryptanalysis belongs to the type of open source attacks based on cipher text, and the cryptanalyst needs to know a pair of open and encrypted pairs to perform cryptanalysis [1].

Claude Elwood Shannon, the founder of information theory, in his work [2] proposed the idea that "in order to discover a reliable encryption algorithm, it is necessary to solve a system of equations with several variables." The modern development of the method of algebraic cryptanalysis, based on this very idea, confirms its position.

The main difficulty of the method of algebraic cryptanalysis is that it is estimated by constructing and solving a system of all possible equations.

The first step in the method of algebraic cryptanalysis is to create a system of algebraic equations representing the encryption algorithm. The elements of this system are an algebraic equation, which is described as follows.

Definition. An algebraic equation is an equation of the form: $f(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n) = 0$ (1). Here, f is a polynomial consisting of unknown variables $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ [1].

Definition. An algebraic equation is an equation of the form:

$$f(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n) = 0 \quad (1)$$

Here, f – is a polynomial consisting of unknown variables $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ [1].

The encryption algorithm considered when constructing a system of algebraic equations is based on the algebraic structure of nonlinear reflection. For the second stage of the cryptanalysis process to be effective, it is necessary to generate the maximum number of equations consisting of members (members) of the minimum level, which represent an algebraic reflection [1, 3].

Aim. Application of the method of algebraic cryptanalysis to the encryption algorithm S-KN1.

Materials and methods

Algebraic properties of reflections of the S-KN1 encryption algorithm. It is known from research [1] that the symmetric encryption algorithm S-KN1 is based on the SP network, which focuses on encrypting and decrypting 8-bit data using a 16-bit key. The number of rounds of the algorithm is 3. The algorithm starts by adding the first round key to the initial data. After this operation, three rounds of reflections are performed. In each round, the message is divided into two 4-bit parts (nibbles), each of which goes through a toggle block, then the parts are combined and then sent to linear reflection. Each round ends with the operation of adding 2 modules using the corresponding key. L-flipping is done in two repetitions, so that one nibble changes during one repetition, and the other nibble is shifted to the right. Calculations in nibbles are made according to the formulas:

$$\begin{aligned} r_1 &= 3a_0 \oplus a_1; \\ r_2 &= 3a_1 \oplus a_0; \end{aligned} \quad (2)$$

In L-reflection, all calculations are performed in the region $GF(2)[x]/\psi(x)$, where $\psi(x) = x^4 + x + 1 \in GF(2)[x]$.

The formulas for the calculations in L^{-1} are as follows::

$$\begin{aligned} a_0 &= 3r_1 \oplus r_2; \\ a_1 &= 3a_0 \oplus r_1; \end{aligned} \quad (3)$$

In [1] presents two replacement tables for use in S -reflection and S^{-1} -back reflection.

Table 1

Replacement table used in reflection S

Кириш	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	a	b	c	d	e	f
Чикиш	3	6	a	7	f	0	5	b	2	c	1	e	4	9	d	8

Table 2

Replacement table used in reflection S^{-1}

Кириш	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	a	b	c	d	e	f
Чикиш	5	a	8	0	c	6	1	3	f	d	2	7	9	e	b	4

$z=X(x,k)$ - **function** – performs the process of adding ( ) two array elements with a total length of 8 bits in 2 modules, respectively.

Therefore, for this reflection, one can construct a system of equations as follows (5):

$$\begin{cases} z_0 = x_0 \oplus k_0 \\ z_1 = x_1 \oplus k_1 \\ z_3 = x_3 \oplus k_3 \\ \dots \dots \dots \\ z_6 = x_6 \oplus k_6 \\ z_7 = x_7 \oplus k_7 \end{cases} \quad (4)$$

$y=S(x)$ - **function** – performs S reflection with a size of 4x4 bits (static switch table).

With respect to this reflection, it is possible to construct algebraic equations in the right (encryption) direction, in the opposite (decryption) direction and mixed (lowered level), namely:

1. $y_i = F(x_1, x_2, \dots, x_4) , i = 1,2, \dots,8$
2. $x_i = F(y_1, y_2, \dots, y_4) , i = 1,2, \dots,8$ (5)
3. $F(x_1, x_2, \dots, x_4, y_1, y_2, \dots, y_4) = 0$

Table 3

Parameters of the equations constructed with respect to the S-reflection of the S-KN1 encryption algorithm

	DEG	NS	Level 4 Equation System	Level 3 Equation System	Level 2 Equation System	Level 1 Equation System
Method 1	4	93	30	40	7	1
Method 2	4	93	30	48	-	-
Method 3	2	36	-	-	20	1

$y = L(x)$ function is a reflection that converts an array of size (2) with a total length of 8 bits, each element consists of half a byte, into an array of 8 bits in accordance with formula (1).

For the algebraic expression of this function, a table is created that stores the values of all possible variables in a system of equations with dimensions 256x263.

The equations representing the function representing the reflection L are as follows:

$$\begin{aligned}
 y_0 &= x_2 + x_4 + x_5 \\
 y_1 &= x_0 + x_3 + x_5 + x_6 \\
 y_2 &= x_0 + x_1 + x_4 + x_6 + x_7 \\
 y_3 &= x_1 + x_4 + x_7 \\
 y_4 &= x_0 + x_1 + x_4 \\
 y_5 &= x_1 + x_2 + x_5 \\
 y_6 &= x_0 + x_2 + x_3 + x_6 \\
 y_7 &= x_0 + x_3 + x_7
 \end{aligned} \tag{6}$$

The equations representing the function representing the reflection L_Rev are as follows:

$$\begin{aligned}
 x_0 &= y_0 + y_1 + y_6 \\
 x_1 &= y_1 + y_2 + y_4 + y_7 \\
 x_2 &= y_0 + y_2 + y_3 + y_4 + y_5 \\
 x_3 &= y_0 + y_3 + y_5 \\
 x_4 &= y_0 + y_4 + y_5 \\
 x_5 &= y_1 + y_5 + y_6 \\
 x_6 &= y_2 + y_4 + y_6 + y_7 \\
 x_7 &= y_3 + y_4 + y_7
 \end{aligned}$$

Formulation of equations for one round. The next step in the algebraic cryptanalysis method is to formulate the equations for the round by linking the equations generated for each reflection of the algorithm.

The connections between reflections can be built in the following 3 different ways, depending on the methods for constructing the system of equations for the reflection C given in (5).

$$1. \quad y = L(S(X(x))) \quad (7)$$

$$2. \quad x = X^{-1}\left(S^{-1}(L^{-1}(y))\right) \quad (8)$$

$$3. \quad F\left(L\left(S(X(x))\right), y\right) = 0 \quad (9)$$

Then the process of interconnection of rounds is carried out, i.e. on their basis, a system of general equations is formed, which is a complete encryption algorithm.

Formation of a system of equations connecting the rounds. Linking rounds of the S-KN1 algorithm can be done according to the above functions using the following approaches:

1. By constructing equations that independently represent the bits at each round's output.

$$\begin{aligned} y_i &= R_i(x_i) = L\left(S(X(x_i))\right) \\ y_{i+1} &= R_{i+1}(x_{i+1}) = L\left(S(X(x_{i+1}))\right) = L\left(S(X(y_i))\right) = \\ &L\left(S\left(X\left(L\left(S(X(x_i))\right)\right)\right)\right) \quad (10) \end{aligned}$$

2. By constructing equations that independently represent the bits at each round's input.

$$\begin{aligned} x_i &= R^{-1}_i(y_i) = X^{-1}\left(S^{-1}\left(L^{-1}(y_i)\right)\right) \\ x_{i-1} &= R^{-1}_{i-1}(y_{i-1}) = X^{-1}\left(S^{-1}\left(L^{-1}(y_{i-1})\right)\right) = X^{-1}\left(S^{-1}\left(L^{-1}(x_i)\right)\right) = \\ &X^{-1}\left(S^{-1}\left(L^{-1}\left(X^{-1}\left(S^{-1}\left(L^{-1}(y_i)\right)\right)\right)\right)\right) \quad (11) \end{aligned}$$

3. By entering a new variable each time you enter the round.

$$F\left(L\left(A(X(x_{i+1}))\right), y_{i+1}\right) = F\left(S\left(A(X(y_i))\right), y_{i+1}\right) = 0 \quad (12)$$

Results and discussion. In the system $14 * 2 + 8 = 36$ unknowns included in the S-reflection in the next round, when the equations built for the rounds are drawn up using expression (10). Coming out of this reflection, the system representing each byte has $14 * (14 * 2 + 8) = 504$ unknown members. Thus, using this expression, the number of unknowns in the system of general equations representing the two rounds is $14 * (14 * 2 + 8) * 2 + 8 = 1016$. The equations representing the three-step algorithm have $14 * (14 * (14 * 2 + 8) * 2 + 8) + 8 = 14232$ unknowns.

In the system $12 * 2 + 8$ unknowns, which are included in the L_Rev reflection of the previous round, when the equation built for the rounds is made using expression (11). In addition to this reflection, there are $12 * 2 + 8 = 32$ unknown system members representing each byte. S_Rev The number of unknowns at the exit from the reflection is $12 * (12 * 2 + 8) * 2 = 768$. Therefore, using this expression, the number of unknowns in the system of general equations representing two rounds is $12 * (12 * 2 + 8) * 2 = 776$. The equations representing the three-step algorithm have $12 * (12 * (12 * 2 + 8) * 2 + 8) + 8 = 9320$ unknowns.

Conclusions. In this paper, we studied the algebraic properties of the reflections of the encryption algorithm S KN1, the formation of nonlinear equations for the reflections S and S_Rev and linear equations for the reflections L and L_Rev. Methods for the formation of a system of equations representing an algorithm representing rounds and connecting them are studied.

According to the results of the study, the first two rounds of the 3-round encryption algorithm S KN1 were formed using expressions (7) and (10), and the third round - using expressions (8) and (11). $1008 + 24 = 1032$ units, and then expressed by a system of stitched algebraic equations, the number of unknowns is $768 + 28 = 796$ units.

From the above results, we can conclude that the number of unknowns in the system of equations will be less if the first round is formed using expressions (7) and (10), and the second and third rounds are formed using expressions (8) and (11) for the algorithm S-KN1.

References:

1. Babenko L.K., Maro E.A. Analysis of the stability of block encryption algorithms to algebraic attacks // Izvestia SFedU. Technical sciences. - 2011. - No. 12 (125). - S. 110-119.

2. Shannon K. Theory of communication in secret systems // http://www.enlight.ru/crypto/articles/shannon/shann__i.htm.

3. Babenko L.K., Maro E.A. Algebraic cryptanalysis of the simplified Rijndael encryption algorithm // Izvestia SFedU. Technical sciences. - 2009. - No. 11 (100). - S. 187-199.

KEY DISTRIBUTION PROTOCOL FOR COLLECTIVE ELECTRONIC DIGITAL SIGNATURE ALGORITHM USING POLAR FILTERS

Usmonov Islam

Master of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Introductions. Today the cost of information is often several times higher than the cost of the computer system on which it is located. This means protecting information from unauthorized use, deliberate alteration, destruction and other destructive actions.

The widespread use of information technology has led to the rapid development of various methods of information security, especially cryptography. Developed countries use their national algorithms to securely transfer confidential information and create electronic digital signatures in information and telecommunication networks. It should be noted that when a country exports information and telecommunications technologies to another country, it is difficult to ensure that their information security system will be sufficiently robust. This is due to the fact that national standards do not apply to software products exported abroad. This raised the question of creating and improving national cryptographic algorithms in the Republic of Uzbekistan.

It should be noted that when a country exports information and telecommunications technologies to another country, it is difficult to ensure that their information security system will be sufficiently robust. This is due to the fact that national standards do not apply to software products exported abroad. This raised the question of creating and improving national cryptographic algorithms in the Republic of Uzbekistan.

Aim. It should be noted that the development of new algorithms and methods based on modern approaches in cryptography is one of the most pressing problems today. In particular, research in the field of quantum cryptography deserves special attention. Also, much attention is paid to the creation of new algorithms and protocols

using polar filters. This article discusses a key distribution protocol for a collective electronic digital signature algorithm using polar filters.

Electronic digital signature – is a cryptographic exchange attached to electronic text that allows the sender to determine whether the received electronic text and the digital signature of the text are genuine or fake.

The foundations of symmetric cryptosystems were proposed in 1975 by W. Diffie and his leader M. H. Hellman of the Massachusetts Institute of Technology to find solutions to the unsolved problems of key distribution and digital signature in symmetric systems. In 1977, on the basis of this principle, the RSA algorithm was developed at the same institute by R. Rivest, A. Shamir, L. Adleman. Later, other algorithms were developed based on elliptic and similar one-way easy-to-understand functions.

Symmetric cryptosystems use keys that contain tens of times more information (512, 1024, 2048, 4096 bits) than symmetric cryptosystems, and therefore work hundreds of times slower. The mathematical basis of symmetric cryptosystems is one-way simple functions (exponentiation, elliptic function, recursion, etc.).

In the 1980s and 1990s, completely new areas of cryptography emerged: probabilistic encryption, quantum cryptography, and others. Understanding of their practical significance is yet to come. Improving symmetric cryptosystems is still a challenge. During this time, non-Festonian ciphers were created (SAFER, RC6, etc.). Since 2005, Uzbekistan has also adopted new national standards for encryption and digital signature.

Materials and methods

BB84 protocol for quantum key distribution. By 1984, the results of the aforementioned main section were already known. Then it was time for quantum cryptography to work out the right formality: important actions, legitimate users, formal interventions were described. Confidentiality was also proven in the first basic quantum distribution protocol called BB84.

The basic facts of quantum information theory based on quantum cryptography are intertwined with the impossibility of copying a quantum state and the

impossibility of reliably distinguishing between isotropic states. These facts represent attempts to confuse a quantum state from an unstable set with interference, that is, quantum motions can be detected, but this is the magnitude of the error on the receiver side.

It is important to note that quantum cryptography is about the nature of the simplification effort and the resources available to it, that all resources are being eavesdropped, and that nature is supposed to be doing its best under a certain law at the same time. ... This significant limit in computing power is based on the mitigation differences of classical quantum cryptography. This chapter discusses the underlying BB84 quantum allocation protocol and cites confidentiality as evidence in its schema, after which the eavesdropper attacks continue for different classes.

General scheme of the protocol. Informally, the principle of operation of all quantum cryptography protocols can be described as follows: at each stage, the transmitting side (Alice) sends one of the non-aortic case sets at each stage, and the receiving side (Bob) performs such a measurement, then, after the classical exchange of information between the parties, a linear, the ideal state of the channel and the absence of the receptor are completely consistent. Errors in these lines can also indicate two imperfect channels and movements of the collector. If the error exceeds a certain limit, the protocol will stop working, otherwise legitimate users will be able to separate all secret keys (partially compatible) from one.

This section describes the BB84 protocol and the general scheme of legitimate users in quantum key distribution.

Signal status transmission

The BB84 protocol uses two databases:

$$+ : |x\rangle = |0\rangle, |y\rangle = |1\rangle, \quad (1)$$

$$x : |u\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}(|0\rangle + |1\rangle), |v\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}}(|0\rangle - |1\rangle)$$

It is easy to verify that these databases comply with the privacy status.

$$|\langle x|u\rangle|^2 = |\langle x|v\rangle|^2 = \frac{1}{2}, \quad (2)$$

$$|\langle y | u \rangle|^2 = |\langle y | v \rangle|^2 = \frac{1}{2},$$

this informally diminishes the fact that the situation is symmetrical in terms of its position.

At the stage of preparing the case, Alice randomly chooses one of these bases (1), and then chooses a random bit value: 0 or 1 and sends one of four signals in accordance with this choice:

- $|x\rangle$, if radix is "+", bit value is 0.
- $|y\rangle$ on the same basis, the bit value is 1.
- $|u\rangle$ when "x" is lost the bit becomes 0.
- $|v\rangle$, if 1 bit drops out based on "x".

When she sends each of these signals, Alice remembers her choice and the choice of a bit, as a result of which two random signals appear next to her. Upon receiving each signal Alice sends, Bob randomly performs one of two measurements that can give a reliable result due to the orthogonality of each situation based on Alice:

$$\begin{aligned} M_0^+ &= |x\rangle\langle x|, & M_1^+ &= |y\rangle\langle y|, \\ M_0^x &= |u\rangle\langle u|, & M_1^x &= |v\rangle\langle v|, \end{aligned} \quad (3)$$

As a result, it contains two lines: one of them is selected for measurement and with the results of these measurements.

So, after all the cases and measurements are made, Alice and Bob have two stages. The channel is open, but Alice and Bob announce to each other that their strings are incompatible with the selected bases and that their bases are incompatible: they discard the incompatible bases. It should be noted that in the case of a mixed response to the results of a communication channel with its own bit lines in the appropriate case, corresponding to the basic ideal channel and the corresponding principles, Alice and Bob used each time sending a bit line corresponding to each, as the bit lines of Intereptor actions should be. However, if the channel tries to detect an error, or the receiver detects about half of its consistent bitstrings, Alice and Bob may be incompatible, that is, if the information is not transmitted in bitstrings. According

to the central theorem on the interval, the fact that an open bit is present in a sequence, even in the entire sequence, makes a correct assumption, but it is possible to estimate the probability of error in cases where it remains clear. If the error value is greater than a certain value (protocol parameter), it means that there is too much information about the data interceptor switch. Otherwise, the common task of Alice and Bob is to obtain the secret key.

Results and discussion. This task can be divided into two stages: first, the error correction is performed, as a result of which Alice and Bob receive random bit strips. The second step, called confidentiality, is to remove information about the key, which can go to the interceptor as a result of correcting errors or actions in the used quantum state. As a result of this step, Alice and Bob do not need to be informed about the shared bit tape.

Conclusion. Quantum cryptography will form the foundation of the cryptography of the future. In this regard, research on the construction of quantum-based cryptographic algorithms and protocols is a modern requirement. In this article, part of the research in this area is a key distribution protocol for a collective electronic digital signature algorithm using polar filters.

References

1. Gisin N., Ribordy G., Tittel W., and Zbinden H. Quantum cryptography. – Reviews of Modern Physics, 74, 145 (2002).
2. Bennett C., Brassard G., Ekert A. Quantum cryptography. – Scientific American, October 1992, p.50.
3. Kilin S., Xoroshko D., Nizovsev A. Kvantovaya kriptografiya: idei i praktika. – Minsk, Bel. Nauka, 2007.
4. Molotkov S. Kvantovaya kriptografiya i teoremi V.A.Kotelnikova ob odnorazovix klyuchax i ob otschetax. – UFN, t.176, №7, 777 (2006).
6. Yashenko V.V. - Vvedeniye v kriptografiyu: Noviye matematicheskiye dissiplini. - SPb. i dr.: MSNMO; Piter, 2001. - 288s.

LOW ENERGY PLASMON SPECTROSCOPY OF THE Si(111) SURFACE FOR SOLAR ENERGY STORAGE

Vasylyev Mykhaylo Oleksiyovich

Profesor, Doctor of Physics and Mathematics

Chief Researcher

G.V. Kurdyumov Institute for Metal Physics, N.A.S. of Ukraine

Voloshko Svitlana Mykhaylovna

Doctor of Science, Professor

Kruhlov Ivan Oleksandrovych

Researcher

Orlov Andrii Kostiantynovych

candidate of technical sciences, Senior Lecturer

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

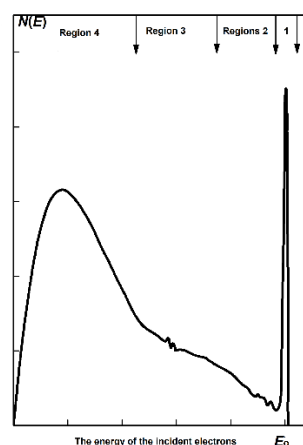
Kyiv, Ukraine

Introductions. Monocrystalline silicon is the basic building block of solar cells. The efficiency of the solar cells depends significantly on the concentration and charge carriers distribution in the surface and the bulk of the silicon crystal. The modern progress in such priority scientific directions as microelectronics, and nanotechnology demands obtaining quantitative information about physical–chemical properties from the nano-size near surface region of the semiconductor materials. The most effective methods of non-destructive diagnostics of the surface properties of materials are based on the secondary electron emission (SEE) phenomenon [1]. Methods based on SEE allow obtaining quantitative information concerning its crystal structure, element composition and the concentration of the conduction electrons in the near surface region and bulk of the solid.

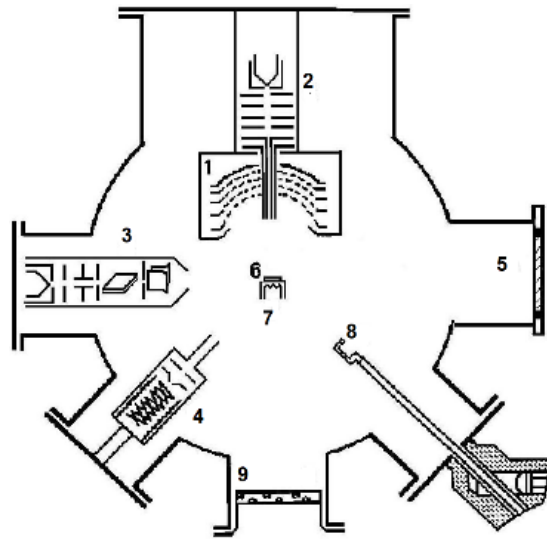
Aim. The aim of the present work is to study the energy and intensity surface and bulk plasmon energy loss spectra of the single crystal Cz-Si(111), grown by the Czochralski method, in the range of the primary electron energy $E_0 = 145 - 570$ eV.

Materials and methods. In the experiments, it was used industrial single crystal silicon wafers Cz-Si (111) grown by the Czochralski method. All experiments were performed in the vacuum system with a base pressure lower than 5×10^{-8} Pa after pumping out. The principal view of the spectrometer is shown in Fig. 2. The vacuum chamber was equipped with facilities of Auger Electron Spectroscopy, Electron Energy Loss (EEL) Spectroscopy and Low Energy Electron Diffraction with a four grid retarding field analyzer at the normal incident of the primary electron beam and ion gun for the surface preparation. The Auger and EELS *peak-to-peak* amplitude of the differentiated signal obtained with a lock-in amplifier with 1 – 2 V modulation voltage. The energy resolution of the analyzer was $\Delta E/E = 0.1\text{--}0.3\%$ for energies $E_0 < 600$ eV. All EEL spectra were measured in the range of primary electron energy $E_0 = 145 - 570$ eV with step 30 eV.

Results and discussion. Fig. 1 demonstrates the total energy distribution of the reflected elastic and inelastic electrons from the solid surface which is irradiated by the electron beam of primary energy E_0 . One can see the four ranges in $N(E)$ distribution. The narrow peak on the right (Fig. 1), where the electrons retain their energy E_0 , is the result of the elastic interaction. The area slightly to the left of the elastic peak contains peaks of the surface and bulk plasmons excitation. This energy range is the basis of the plasmon spectroscopy, which analyzes the energy and intensity of the collective excitation.

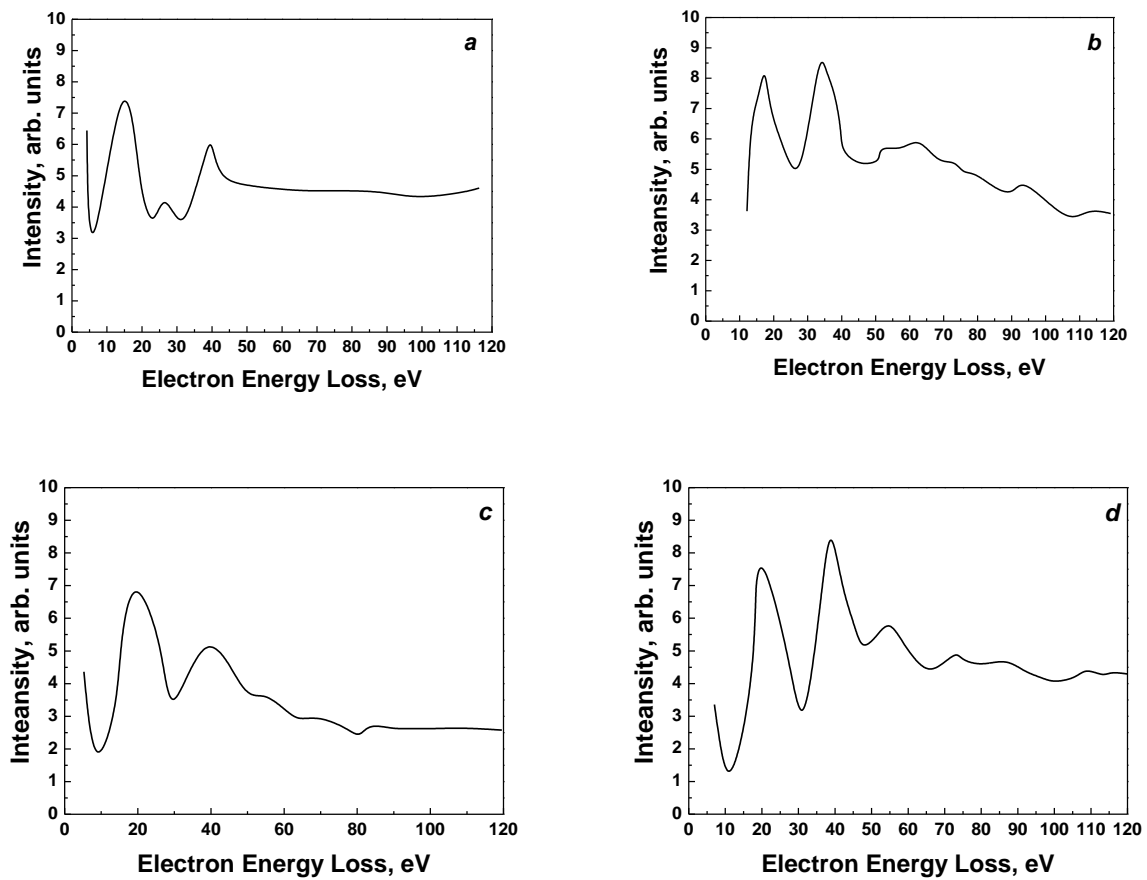
Fig. 1. The total energy distribution of reflected elastic and inelastic electrons

Fig. 2. Analytical units of the spectrometer working chamber:

- 1 - quasi-spherical four-grid energy analyzer; 2 - electronic gun of normal fall;
 3 - electronic cannon of inclined fall; 4 - ion gun; 5 - window with a phosphor;
 6 - sample holder; 7 - heating spiral; 8 - the rod of the gateway device; 9 – window**

The EEL spectra for the pure Cz-Si (111) sample are shown in Fig. 3 for different values E_0 .

Fig. 3. Electron energy loss spectra for Cz-Si(111) at the different E_0 (in eV):

***a* – 170; *b* – 220; *c* – 320; *d* – 520**

There are the following types of the characteristic energy losses: interband and intraband transitions, plasmon excitations and their hybrid modes, ionization losses and some non-identified losses. The Table shows the average values energy losses ΔE and loss type for Cz-Si(111) surface in the whole range of primary energy E_0 . Very important for the interpretation of the experimental loss spectra decide which of the observed losses is to be interpreted as the plasmon losses.

According to the free-electron gas models the bulk plasmon energy is described as follows expression [3]:

$$E_b = \hbar\omega_b = \hbar \sqrt{\frac{e^2 n}{m\epsilon_0}}, \quad (1)$$

where $\hbar$ is Plank's constant; ω_b is the cycle frequency of the bulk plasmon; e and m are the electronic charge and mass, respectively; n is the number of valence electrons per unit volume; ϵ_0 is the permittivity of the free space. The surface plasmon energy E_s is related to bulk plasmon energy E_b by the following equation [2]:

$$E_s = E_b / \sqrt{1 + \epsilon_s}, \quad (2)$$

where ϵ_s is the dielectric constant. In the framework of the model under consideration, $\epsilon_s = 1$, i.e. $E_s = E_b / \sqrt{2}$. Note that that only the valence band electrons are participating in the plasma oscillations. One can be using formula (1) can calculate the number of the valence electrons (conduction electrons) per unit volume.

If assume that only the valence band electrons are participating in the plasma oscillations $n_{Si} = 4$ (el. config. [Ne]: $3s^2 3p^2$), and according to exp.(1)–(2) the energy of the surface and bulk plasmons for pure Si will be $E_s^{Si} = 11.52$ eV and $E_b^{Si} = 16.53$ eV. As shown in Table there is some difference between experimental data and free-electron gas model. This can be explained by the next main factors: not all valence electrons take part in collective vibrations; the theory does not take into consideration the real physical-chemical state of the sample surfaces (for example cleanness and roughness of the samples surface). The hybrid modes of the surface-bulk losses are

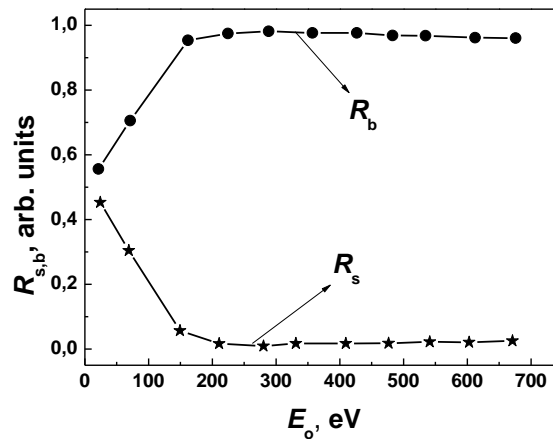
observed in EEL spectra which have been interpreted as a sum of the surface and bulk plasmons E_b+E_s : $2E_b \approx 33.8$ eV, $3E_b \approx 51.3$ eV, $4E_b \approx 65.8$ eV, $5E_b \approx 81.9$ eV.

Table

Averaged energy losses ΔE and loss type for Cz-Si(111) surface in the range of energy $E_0 = 145 - 570$ eV

ΔE , eV	1.2	8.7	15.0	23.9	33.8	51.3	65.8	75.9	81.9	91.8
Loss type	ΔE_1	E_s	E_b	E_s+E_b	$2E_b$	$3E_b$	$4E_b$	ΔE_8	$5E_b$	ΔE_{10}

The changes of the intensity lines (IL) of the surface and bulk plasmon depending on primary electron energy E_0 were observed for Cz-Si(111) samples (Fig. 4).

Fig. 4. The probability of the surface R_s and bulk R_b plasmons depending

It is known that intensity of the plasmon excitation by primary electrons will be directly related to their probing depth of the near surface region. As seen in Fig. 4 with growth of E_0 there is increasing of the bulk plasmon excitation probability and decreasing of the surface plasmon excitation probability. The probabilities were determined using the expression:

$$R_{\text{eff}}^{\text{s,b}}(E_0) = \frac{I_{\text{pl}}^{\text{s,b}}(E_0)}{I_{\text{pl}}^{\text{s}}(E_0) + I_{\text{pl}}^{\text{b}}(E_0)}, \quad (3)$$

where $I_{\text{pl}}^{\text{s,b}}$ is IL of the surface and bulk plasmons from E_0 .

Conclusions. It was studied the energy and intensity surface and bulk plasmon energy loss spectra of the single crystal Cz-Si(111), grown by the Czochralski method, in the range of the primary electron energy $E_0 = 145 - 570$. The following types of the characteristic energy losses: interband and intraband transitions, plasmon excitations and their hybrid modes, ionization losses and some non-identified losses was observed. It was found that the concentration of conduction electrons of the surface and volume are significantly different.

Acknowledgments

This publication is based on work supported by a grant (G-202108-68019) from the U.S. Civilian Research & Development Foundation (CRDF Global). Any opinions, findings and conclusions or recommendations expressed in this material are those of the authors and do not necessarily reflect the views of CRDF Global. This study has been also partially supported by the Ministry of Education and Science of Ukraine grant (0121U113850).

References

1. Raether, H. (1980). Excitation of Plasmon and Interband Transitions by Electrons. *Springer Tracts Modern Physics*, Vol. 88, pp. 1-196; Lüth, H. (1993). Surface and Interfaces of Solids. *Springer Series in Surface Science*, Vol. 15, pp.1-356.
2. H. Raether, Surface plasmon on smooth and rough surface and grating, Springer-Verlag, 1986.
3. D. Pines, Elementary Excitation in Solids, Benjamin Press, New York, 1963.

**ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ КОНСТРУКЦІЇ УЗ ЗОНДУ ДЛЯ
ДОСЛІДЖЕННЯ КІНЕТИКИ ПРОЦЕСІВ У РІДИНАХ**

Бурмістров Олександр Миколайович,
к. ф.- м. н., доцент, ДНМУ МОЗ України,
м. Кропивницький

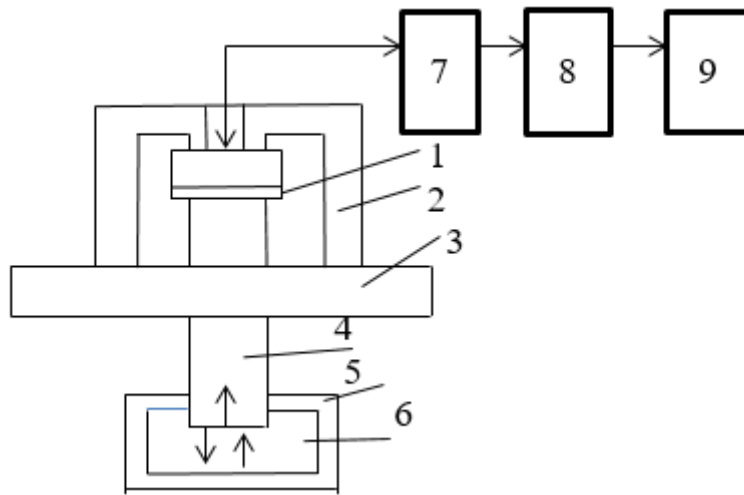
Вступ. Оскільки рідина не зберігає форми, для визначення швидкості поширення та поглинання ультразвуку використовують переважно зондові методи, які зводяться до ехо-імпульсних та імпульсних фазових методів. Останні є зручними в процесі вимірювання. Ультразвукові методи контролю та дослідження фізико-хімічних процесів в речовинах рідкого і твердого фазових станів знаходять своє широке застосування завдяки їх досить високій точності та експресності. Вони мають значну перевагу перед іншими методами як неруйнівні методи [1-3]

Ключові слова: швидкість, поглинання, ультразвук, зонд, метод, фази, лабораторія, діагностика, кінетика, людський організм, стрес, процеси.

Мета роботи: розглянути основні принципи побудови акустичного зонду та провести теоретичний аналіз процесу розповсюдження ультразвуку на межі двох середовищ.

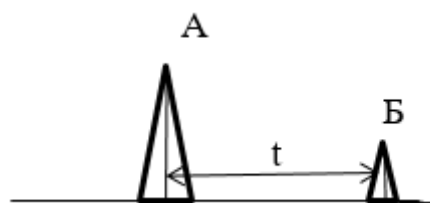
Матеріали і методи: ультразвуковий зонд, зразки різних рідин, акустичні та ін. методи досліджень.

Результати і обговорення: будова металевого акустичного зонду, що використовувався в дослідженнях, представлена на рис.1.

Рис.1. Блок-схема будови акустичного зонду для вимірювання швидкості поширення та коефіцієнта поглинання ультразвуку в рідинах:
1.- випромінювач УЗ хвиль, 2.- корпус для утримання випромінювача, 3.-платформа, 4.- звуковід, 5.- кювета, 6.- досліджувана рідина (між звуководом і дном кювети, 7.- підсилювач, 8.- обчислювальний блок, 9.- індикаторний блок

При зануренні звуководу в заповнену рідиною кювету між звуководом і дном кювети УЗ хвиля утворює «зразок фіксованої товщини». Ультразвуковий імпульс після проходження звуководу відбивається двічі - на межі: звуковід-рідина, а також, пройшовши товщину зразка 6 між звуководом і дном робочої кювети – на межі: рідина – дно кювети. Обидва відбиті імпульси приймаються випромінювачем, який в даному режимі працює як приймач, і далі подаються на: підсилювач 7, обчислювальний 8 та індикаторний 9 блоки.

Рис.2. Картина ехо-імпульсів, що виникають при вимірюванні швидкості та поглинання УЗК в рідинах зондовим акустичним методом

Імпульс А – імпульс, відбитий на межі звуковід – рідина. Імпульс Б – імпульс, відбитий на межі рідина – дно посудини. Тіким чином, часова відстань між імпульсами А та Б відповідає часові пробігу УЗК відстані $2h$, де h – товщина досліджуваного зразка рідини.

Швидкість поширення ультразвуку визначається за формулою:

$$C = \frac{2h}{t} \quad (1)$$

Коефіцієнт поглинання ультразвуку при цьому можна визначити із співвідношення:

$$A = A_0 e^{-\alpha x} \quad (2)$$

де $x = 2h$.

Таким чином, ми провели теоретичний аналіз процесу розповсюдження ультразвукової хвилі на межі розділу двох середовищ. На основі проведеного аналізу запропонували комплексний ультразвуковий метод дослідження кінетики процесів у рідинах, який дозволяє одночасно досліджувати зміни швидкості поширення, коефіцієнта поглинання та хвильового опору рідин у процесі структурних перетворень в них. Також розробили конструкцію ультразвукового зонду, який забезпечує вимірювання кінетичних параметрів фактично з одного досліду.

Виготовили металевий циліндричний звуковід зонду (див.рис.1, п.4), на якому закріплений випромінювач 1. Знаючи швидкість поширення ультразвуку в матеріалі звуковода (c_1), та його густину (ρ_1), а отже і його хвильовий опір ($\rho_1 c_1$), можна, знайти співвідношення амплітуд N

$$N = \ln \frac{v_1}{v_1'} \quad (3)$$

де v_1, v_1' - проекції швидкостей падаючої і відбитої хвиль. Розв'язавши вище приведену систему рівнянь, отримаємо:

$$\rho_2 c_2 = k \rho_1 c_1 \quad (4)$$

звідси:

$$\rho_2 = k \frac{\rho_1 c_1}{c_2} \quad (5)$$

де k - коефіцієнт пропорційності: $k = \frac{1-e^x}{1+e^x}$, де $x = \frac{N}{10}$ (6)

Визначення швидкості поширення ультразвуку (c_2) зводиться до визначення товщини (h) досліджуваного зразка і часу (t) проходження звукових коливань через зразок. При вимірах особливу увагу потрібно приділяти питанню забезпечення акустичних контактів зони прозвучування. У випадку, коли досліджуваний зразок у рідкому стані (рідина, розчин, розплав, суспензія, емульсія тощо) забезпечення надійного акустичного контакту між зразком і звуководом зонду не викликає труднощів. Проблема успішно розв'язується, якщо до звуководу за допомогою гвинтового з'єднання під'єднати порожнистий з бічними поздовжніми прорізами циліндр із дном. При зануренні такої «насадки» в досліджуваний зразок останній заповнює внутрішню порожнину циліндра, таким чином одержується зразок фіксованої товщини з надійним акустичним контактом відносно звуководу.

Однак, зауважимо, що для визначення хвильового опору досліджуваної речовини в рідкому стані не має потреби занурювати звуковід в зразок – достатньо привести його в контакт з поверхнею досліджуваного зразка. Останнє має велике практичне значення для дослідження кінетичних явищ таких процесів, як твердження термореактивних компаундів, будівельних матеріалів, фарб, лаків, клею, сходження тіста та ін. В режимі дослідження кінетичних явищ описаний метод передбачає мінімальний розмір досліджуваного зразка:

$h \geq 10 \lambda$, λ – довжина УЗ хвилі [2]. Наприклад, при частоті $\nu = 10$ МГц $h \geq 200$ нм.

У випадку, коли досліджуваним зразком є тверде тіло, то його приводять в безпосередній контакт з торцевою поверхнею звуководу. Але цей метод забезпечення надійного контакту заслуговує окремого розгляду.

Оцінку точності вимірювання значень хвильового опору проводили згідно співвідношення:

$$\frac{\delta(\rho c)}{(\rho c)} = \frac{\delta\rho}{\rho} + \frac{\delta c}{c} + \frac{\delta k}{k} \quad (7)$$

де $\frac{\delta\rho}{\rho}$ – складова похибки за густиною, яка визначалась методом гідростатичного зважування ($\approx 0,2\%$); $\frac{\delta c}{c}$ – складова похибки за швидкістю поширення звуку ($\pm 0,5\%$); $\frac{\delta k}{k}$ – найбільш вагома складова похибки, що визначається за співвідношенням амплітуд падаючої і відбитої хвиль [залежить від якості роботи блоку підсилення та вибору частоти вимірювання, акустичних характеристик звуководу (коефіцієнта поглинання α_1 і його довжини l); вони мають бути мінімально можливими) і рівнем відповідності акустичних характеристик звуководу ($\rho_1 c_1$) та досліджуваних зразків ($\rho_2 c_2$)]. Наприклад, за умови використання магнієвого звуководу при визначенні хвильового опору дистильованої води похибка не перевищувала $\pm 2,3\%$. Отже, загальна похибка вимірювань при визначенні хвильового опору запропонованим методом не перевищує $\pm 3\%$. Вона може бути зменшена за рахунок покращення якості роботи підсилювача базового приладу.

Розширення меж застосування описаного зонду можна досягти, якщо приймач УЗК виконати у вигляді тонкого плівкового електролюмінісцентного екрану [4]

Таким чином, запропоновано метод та виготовлено прилад: ультразвуковий, швидкісний, досить точний, простий і зручний для практичного використання з метою дослідження кінетики протікання процесів молекулярної перебудови речовини при формуванні структури матеріалів. Прилад дозволяє вивчати кінетичні явища з одного дослідження. В тому числі при різних температурах і тисках. Метод не вимагає наскрізного прозвучування зразка: інформація про його характеристики отримується через відбитий УЗК сигнал від нього. Контролюючим параметром при цьому є хвильовий опір, на якому розсіюється акустична потужність. [4]

Дано обґрунтування для визначення хвильового опору та густини акустичним методом за допомогою оригінальної конструкції приладу, в якому звуковід є одночасно випромінювачем і приймачем УЗ сигналу і несе інформацію про акустичні характеристики досліджуваного зразка. Прилад

дозволяє мінімізацію конструкції (переносний мобільний варіант) і доступності для широкого кола споживачів. Виготовлено ряд діючих макетів акустичного зонду з різними звуководами: дюралюмінієвий, титановий і магнієвий. Проведені випробування та надана порівняльна оцінка якості їх роботи. Основні ідеї, закладені в конструкцію приладу, більш менш детально описані в представленій на суд читача даній праці. А також в роботі [5].

За допомогою описаного приладу проведено діагностику рівноважних властивостей рідинного середовища людського організму (сироватка та плазма крові, слина, емоційний піт) в умовах напружених фізичних, психологічних, емоційних стресових та після стресових ситуацій (для пілотів: перед-, в процесі-, після польоту; для хірургів: перед-, під час-, після операції). При цьому виявлено, що хвильовий опір організму людини в залежності від його стану може змінюватися в 2 – 6 разів.

Висновки.

Акустичний зондовий пристрій має перспективу використання, в тому числі за групою споживачів:

- для дослідження кінетичних явищ протікання процесів в науково-дослідних лабораторіях, центральних заводських лабораторіях для вивчення кінетики : плавлення, кристалізації, склування, гель-золь утворення, хімічного синтезу, набухання, полімеризації, поліконденсації тощо, а також фізико-хімічних процесів рідинного середовища нанобіосистем людського організму;
- тверднення розчинів (лаки, фарби, клеї, епоксидні компаунди та ін.) в будівельній промисловості для оптимізації параметрів тверднення будівельних розчинів за їх складом (алебастр, цемент, глина, пісок та ін.);
- на підприємствах переробки пластмас для автоматизації та контролю технологічних процесів, синтезу ПКМ;
- в харчовій промисловості для контролю оптимального режиму та визначення критичного часу сходження дріжджового тіста, стадій бродіння та визрівання спиртових, харчових і пивних продуктів.

Для використання в режимі індексації та сигналізації:

*на промислових підприємствах різнопланового призначення в автоматичних водоочисних системах управління як індикатор та сигналізатор визначення часу автоматичного зливання осадів у водовідстійниках;

*для визначення наявності (чи відсутності) рідини в технологічно закритих трубопроводах;

*визначення рівня рідини у закритих резервуарах великих розмірів (цистерн, бензосховищ тощо).

Список літератури

1. Агранат Б.А., Дубровин М.Н., Хавский Н.Н., Єскин Г.И. Основы физики и техники ультразвука. – М: 1987, 287 с.

2. Перепечко И.И. Акустические методы исследования полимеров. – М: 1973, 307 с.

3. Колесников А.Е. Ультразвуковые измерения М: 1970, 264 с.

4. Бурмистров А.Н. Ультразвуковое устройство для исследования кинетики физико-химических процессов жидкостной среды нанобиосистем человеческого организма./А.Н.Бурмистров, Н.И.Шут, В.В. Левандовский //Москва, Вестник МНАПЧАК №2 (25), 2007 г. С. 50-54. Також на укр. мові:

5. Київ, Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова, серія 1, фізико-математичні науки, вип. 6, 2005 р. С.20-25.

6. Патент №3009 України G01№29/00. Ультразвуковий пристрій для кінетичних досліджень середовищ. /В.В.Левандовський та ін. – заявлено №4631676/SU від 04.01.1989 р., опубл. 26.12.1994, бюл.№5-1.

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ДИСКРЕТНИХ АВТОМАТІВ НА УПРАВЛЯЮЧИХ ПЕРЕХОДАХ КВАНТОВОЇ СИСТЕМИ

Яценко Віталій Олексійович

Доктор технічних наук, професор

Без'язичний Максим Володимирович

Магістрант ФПМ

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Як відомо, розвиток обчислювальної техніки в деяких перспективних напрямках передбачає використання керованих колективних процесів квантової природи. Вимога подальшого підвищення швидкодії, надійності та ступеня інтеграції кібернетичних пристроїв призводить до необхідності синтезу автоматів на основі квантових процесів. Саме цей процес і буде розглянуто у статті.

Постановка задачі. Стаття доводить, що якщо квантова система є керованою, то на ній можна побудувати керований дискретний автомат. Також наведений цикл роботи такого дискретного автомата.

Побудова групових автоматів на квантових переходах. Розглянемо можливість побудови групових автоматів на квантових переходах. Функціонування квантових дискретних автоматів (КДА) $H = (A, S, B, \alpha, \beta)$ засноване на використанні керованих автоморфних перетвореннях дискретних множин станів квантових систем. Для цього простір станів квантової динамічної системи з керованими переходами поділяється на комірки, що попарно перетинаються та містять у собі вектори базисних станів $|\psi\rangle \in S$, відповідні вершинам заданого автоматного графа Γ . Множина управляючих впливів на систему викликає квантові переходи між базисними станами, утворюючи вхідний алфавіт A , а множина макроскопічних станів підсистеми виведення інформації - вихідний алфавіт B . Функціонування КДА визначають дві основні операції: операція переходу між станами $a: S \times A \rightarrow S$; та операція

виведення інформації $\beta : S \times A \rightarrow B$. Операції введення інформації, виведення інформації та управління станами повинні розглядатися як взаємодія квантових та макроскопічних процесів. У складних КДА окремі підсистеми можуть взаємодіяти безпосередньо на квантовому рівні.

При такому підході, оскільки йдеться про елементарні квантомеханічні процеси, істотну роль відіграють не тільки випадкові явища, характерні для ймовірнісних автоматів взагалі, а й специфічні для квантової механіки ефекти суперпозиції когерентних хвильових функцій. Необхідно мати на увазі фазові співвідношення між комплексними амплітудами ймовірностей станів і принцип невизначеності Гейзенберга. Тому доцільно обговорити питання про фізичну здійсненність дискретного автомата на квантових переходах і принципову можливість реалізації на його основі детермінованих або майже детермінованих операцій. Конкретна фізична природа робочої речовини, що використовується для побудови КДА, та його просторова конфігурація не суттєві для виявлення принципової сторони питання. У той же час, операторна структура моделей, що описують еволюцію станів, має вирішальне значення в сенсі керованості та спостережуваності КДА.

Мета управління квантовими процесами в КДА зводиться до здійснення заданого автоморфізму α дискретного підмножини S простору квантових станів, а також реалізації необхідної функції β виведення інформації з мікрорівня на макрорівень. Управління здійснюється з допомогою макроскопічного впливу на гамільтоніан мікросистеми.

Вказаним вимогам відповідає наступний гамільтоніан мікросистеми:

$$H = H_0 + \sum_{\mu=1} u_{\mu}^a(t) H_{\mu} + V(t, q^f),$$

Де H_0 - гамільтоніан, u_{μ}^a - вхідні керуючі впливу макрополя, H_{μ} - оператори мікросистеми,

$V(t, q^f)$ - потенціал збурень, що діє на мікросистему з боку макросистеми з координатами $q^f(t)$ на етапі виведення інформації.

Функції $u_\mu^a(t)$ та $q^f(t)$ повинні розглядатись як літери алфавітів A і B відповідно. Потенціал взаємодії на етапі перетворення внутрішнього стану КДА рахується «вимкнутим»: $V(t, q^f) = 0$ ($t_0 < t < t_1$). Тоді визначене на вказаному інтервалі часу перетворення одного стану $|\psi_{S_0}\rangle$ в інший $|\psi_{S_1}\rangle$ ($S_0, S_1 \in S$) можливо представити в вигляді:

$$|\psi_{S_1}\rangle = U_a(t_1, t_0)|\psi_{S_0}\rangle,$$

Де $U_a(t_1, t_0)$ - оператор еволюції квантової системи, задовольняючий рівнянню Шредингера

$$i\hbar U_a = [H_0 + \sum_{\mu=1}^m u_\mu^a(t)H_\mu]U_a,$$

І початковій умові $U(t_0, t_0) = I$, (I – одиничний оператор).

Якщо квантова система з кінцевим дискретним спектром керована в цілому, функції $u_\mu^a(t)$ можна вибрати такими, щоб переотворити в себе деяку кінцеву множину S , і тоді дана система стає дискретним автоматом. Питання повноти системи таких різноманітних перетворень тісно пов'язані з проблемою керованості динамічних систем на групах Лі. За наявності керованості, використовуючи структурні властивості автоматів, визначених групах, можна побудувати заданий граф переходів Γ і здійснити абстрактний синтез КДА по заданій функції перетворення α . Граф групового автомата є групою, що зображує деякі підгрупи симетричної групи S_n , тобто групи всіх перестановок та символів.

У разі нескінченного спектру керованість в цілому має місце не завжди, однак і в цьому випадку може існувати дискретна підгрупа керованості кінцевої розмірності, що достатньо умовою для реалізації довільного кінцевого графа Γ . Кодуючи керуючі впливи літерами вхідного алфавіту $a \in A$ і встановлюючи відповідність між станом мікросистеми та станом $b \in B$ підсистеми виведення, отримуємо реалізацію перехідної та вихідної функцій α та β .

Для опису еволюції координат $q^f(t)$ підсистеми виводу слід використовувати класичні рівняння

$$p^f = -\frac{\partial H^f}{\partial q^f}, \quad q^f = -\frac{\partial H^f}{\partial p^f}$$

З гамільтоніаном

$$H^f(p^f, q^f) = H_0^f(p^f, q^f) + \langle \psi_a | V(t, q^f) | \psi_a \rangle$$

в якому потенціал взаємодії усереднений за допомогою хвильової функції $|\psi_a\rangle$ стану мікросистеми. Підсистеми мікрорівнів і макрорівнів КДА виявляються взаємопов'язаними, якщо $V(t, q^f) \neq 0$. Для того, що би макросистема була чутлива до стану мікросистеми, вона повинна перебувати в метастабільному стані, що визначається видом незбудженого гамільтоніана H_0^f .

Зменшення небажаного впливу теплових флуктуацій досягається охолодженням КДА до температур, близьких до абсолютного нуля. Релаксаційні процеси видаються корисними як відновлення початкового стану автомата, так і для стабілізації базисних станів за умов параметричного збудження.

Цикл роботи автомата складається з наступних етапів:

- 1) релаксація до вихідного (основного) стану КДА при вимкненій підсистемі виведення та відсутності управління;
- 2) послідовне керування з метою перевodu автомата в заданий початковий стан (введення початкових даних);
- 3) перетворення станів автомата відповідно до заданого графа переходів шляхом послідовності вхідних управляючих впливів;
- 4) включення підсистеми введення та зчитування кінцевого стану (переведення інформації з мікрорівень на макрорівень).

На останньому етапі принциповим є питання про вплив макросистеми на мікростан в процесі вимірювання результату обчислень. Детально цей процес описується у наведеній вище моделі і може бути оптимізований згідно з критеріями мінімуму вирогідності помилки.

Відповідно до принципу Гейзенберга, мінімальний час зчитування Δt і різниця енергетичних рівнів вихідного пристрою ΔE пов'язані співвідношенням невизначеності.

Вводячи дискретні відліки часу $t_m = m\Delta t$ враховуючи групові властивості оператора еволюції $U(t, t_1)$, при багатоетапному перетворенні $a_n, \dots, a_1$ отримуємо

$$U_{a_n, \dots, a_1}(t_n, t_1) = U_{a_n}(t_n, t_{n-1}), \dots, U_{a_m}(t_m, t_{m-1}), \dots, U_{a_1}(t_1, t_0)$$

Завдяки унітарності U_{am} , управління відбувається на сфері, що має силу ймовірнісного нормування $\langle \psi | \psi \rangle = 1$ одиничний радіус. Це дозволяє застосувати відомі методи дослідження керованості на групових різноманіттях і, зокрема, на сфері, засновані на теорії груп і алгебр Лі. Процеси управління квантової системою з цієї точки зору можуть розглядатися на групі Лі.

Істотно відзначити, що при реалізації заданого графа переходів недостатньо здійснити переклад лише одного стану в інше. Необхідно одним і тим же керуючим впливом перевести цілу сукупність станів в іншу наперед задану сукупність.

Використання тут чистих станів $|\psi\rangle$ не є єдиною можливістю для опису функціонування КДА. Управління змішаними станами, заданими оператором щільності ρ , також можна описати за допомогою керованого оператора еволюції U . При цьому стає можливим оцінювати надійність роботи КДА.

Проблема ідентифікації кінцевих станів у КДА пов'язана з впливом макросистеми на мікростан у процесі вимірювання. Для того, щоб мінімізувати помилку вимірювання, в залежності від цілей управління можна ставити завдання про знаходження станів квантової системи, що забезпечують мінімум невизначеності (мінімальну дисперсію) або максимум ймовірності певного результату вимірювання. У першому випадку можуть бути використані когерентні стани, які реалізують знак рівності у співвідношенні невизначеності, у другому – отримані стани, з максимальною ймовірністю дії в Гейзенбергівському осередку. Переважність кожного із них залежить від

способу оцінювання помилки у вимірюваннях. Разом тим, як у першому, так і в другому випадку процес вимірювання повинен бути поставлений так, щоб взаємодія мікрооб'єкта з вимірювальним приладом була належним чином підготовлена.

Розглянемо квантову систему, наприклад, в (p, q) просторі з l ступенями свободи, що знаходиться в деякому стані $|\psi\rangle$, що описується хвильовою функцією, фінітною в імпульсному уявленні. Припустимо, що координати $\{q_n\}$ утворюють повний набір комутуючих спостерігачів та мають суцільний спектр власних значень.

Відомо, що математичне очікування результату вимірювання дорівнює ймовірності знаходження величини a належній до A в інтервалі Δ . Для визначення процесу вимірювання достатньо A представити через проекційний оператор $\Pi(\Delta) = \int_{\Delta} |a\rangle\langle a| da$, де Δ - набір власних значень a оператора A . Проекційний оператор має лише два власні значення 1 і 0. В результаті вимірювання ми отримаємо 1 або 0 в залежності від того, чи лежить значення a в інтервалі A чи ні. Завдання полягає у максимізації функціоналу

$$\langle \psi | \Pi(R) | \psi \rangle = \int_R \prod_{j=1}^l dq_j |\{q_n\} \psi|^2,$$

При додатковій умові

$$\langle \psi | \Pi(D) | \psi \rangle = \int_D \prod_{j=1}^l dp_j |\{p_n\} \psi|^2 = 1,$$

де $\langle \{q_n\} | \psi \rangle$, - функція імпульсного уявлення вектора стану $|\psi\rangle$, системи. Область інтегрування (R, D) виберемо таким чином, щоб обсяг фазового осередку дорівнював $(\hbar/2)^{2l}$, при цьому

$$R = \left\{ q : (2n_i - 1)\varepsilon \frac{a}{2} \leq q_i \leq (2n_i + 1)\varepsilon \frac{a}{2} \right\},$$

$$D = \left\{ p : (2m_i - 1) \frac{\hbar}{4a} \leq p_i \leq (2m_i + 1) \frac{\hbar}{4a} \right\}.$$

Для багатовимірного випадку необхідно використовувати гіперсфероїдальні функції. У будь-якому осередку фазового простору отримуємо хвильову функцію, що відрізняється від хвильової функції центрального осередку фазовим множником. Утворена таким чином система функцій вибирається за базис. Коефіцієнти розкладання довільної функції в цьому базисі дають амплітуди ймовірності знаходження системи в тому чи іншому осередку.

Висновки: Отже, якщо припустити, що система квантова керована, то в результаті процесу управління простір початкових станів перетворюється на простір кінцевих станів. Якщо врахувати, що при «вимірюванні» використовувалися проекційні оператори, то можна говорити про майже детермінований вимір результату обчислення автомату.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ

СКЛАДОВІ ТА НЕВІД'ЄМНІ ЧАСТИНИ ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ

Грех Володимир Іванович,
доктор богословських наук, доктор філософії з богослов'я,
кандидат географічних наук, професор, академік,
викладач кафедри туризму,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського
Україна, Львів

Паломницький туризм володіє святістю, складністю, божественністю, вірністю, відданістю, мирністю, поважністю і іншими складовими та притаманними частинами. Їх є безліч, бо і паломницький туризм є багатограним і складним, котрий вимагає до себе ретельного та освяченого ставлення, що з релігійним туризмом веде перед у клопіткій і складній туристичній роботі.

Паломницький туризм включає в себе і найважливіші складові та невід'ємні частини, без котрих не може бути його, так як не буде об'єкту вивчення його туристичної основи, до чого він покликаний. Паломництво із своїм напрямом роботи направляє нас на божественне служіння, що є одним із основних завдань паломницького туризму. Паломництво – божественне служіння, що запрошує віруючих до релігійної праці – участі у Службах Божих.

Ключові слова: паломницький туризм, паломники, богослужіння, літургія, християнська мораль, духовність, святий.

Вступ. Паломницький туризм має багато значень, а головне вічне буття віруючих людей, у повноцінному життєвому перебуванні. Паломництво – клопітка праця, що збільшує любов і відданість Богові, виховує і формує християнську мораль та акумулює високу духовність.

Невід'ємною і складовою частиною паломницького туризму є участь паломників у практичній діяльності церков, костелів, мечетей, домів молитви, котрі подаються людям для освячення і виховання. Як віруючі люди прагнуть до відвідування церков на своїх парафіях, так і паломники прямують до паломницького туризму, паломницької дії.

Мета роботи. Дати повноцінну характеристику паломницькому туризму, вказати на його значенні, ознайомити з складовими та невід'ємними частинами його. Дати характеристику найбільших місць паломницького туризму як внутрішнього, так і міжнародного.

Матеріали і методи. Матеріалами паломницького туризму є місця паломництва в Україні, так і за кордоном, а також складові та невід'ємні частини його, що йому додають важливу вагомість. Методами для дослідження даного матеріалу були: богословський, релігійний, філософський, літературний, історичний, ресурсний, порівняльний, інші.

Результати і обговорення. Паломницький туризм є всесторонньою дією, що включає в себе божественну працю, по прийнятті участі в богослужіннях різних Церков, де паломники всесторонньо розвиваються, а найбільше в духовному плані по вихованню і формуванню християнської моралі. Для віруючих людей, вірних і відданих паломництву, важлива кожна Служба Богові, бо кожна з них приносить велику благодать для життя і молитви. Паломництво – явище культурного життя людства, специфічна духовна потреба безпосереднього спілкування зі святинями. У більшості релігій паломництво відіграє традиційну місіонерську роль, сприяючи утвердженню релігійних істин в суспільстві. Виникнення цього поняття (від лат. palma – пальма) пов'язують зі словом “палома” – пальмова гілка, з якою мешканці Єрусалиму зустрічали Ісуса Христа. В сучасній науковій літературі частіше зустрічається таке визначення як похід віруючих до святих місць (місця паломництва) в надії отримати божественну святість [3].

Паломницький туризм в його первинній формі і його поділі є місцевий та віддалений. Місцевий паломницький туризм, це відвідування храмів, святих

місць у межах своєї територіальної громади, адміністративного району та області, де відбуваються богослужіння, в яких паломники приймають участь. Паломники діляться також по активності щодо Служб Божих, які приймають участь у співі, читанні та обслуговуванні в богослужбовій діяльності. Дуже важливо, щоб кожний паломник володів богослужбовою літературою, по котрій проводить свою практичну діяльність, і тим самим підвищує свої інтелектуальні властивості.

Віддалений паломницький туризм є туризм, що проводиться поза межами адміністративної області, а саме в межах всієї України та в міжнародному паломництві.

Паломницький туризм ділиться ще на внутрішній та міжнародний, де внутрішній – пропонує відвідування таких святих місць в Україні, як: Володимирський собор, Михайлівський Золотоверхий собор, Собор Святої Софії, Печерську Лавру м. Києва; Собор святого Юра, Успенський собор, Домініканський собор, Преображенську церкву, церкви святого Миколая та Петра і Павла м. Львова, а також майже всі святині обласних міст України, і церкви та монастирі інших місць [2].

Міжнародний туризм у сфері паломницького туризму, у більшості своїх центрів паломництва пов'язаний з однією релігією. Найбільшим і найвідомішим місцем паломництва є Свята Земля. Також різні райони Землі містять у собі безліч святих місць християнського світу, такі як найбільш шановані знаходяться в Європі: Рим, Барі (Італія), Париж і Лурд (Франція), Фатіма (Португалія), Варшава (Польща), Монсеррат (Іспанія) та ін. У всі пори року прочани прямують у ці центри, щоб побачити з надією чудесне явище чи поклонитися священним реліквіям і прилучитися до їхньої благодаті. Крім того, у кожного народу чи жителів певної місцевості існують свої об'єкти для поклоніння [4].

В християнському паломництві велику роль відіграють відвідування літургійних богослужінь. “Літургія – найважливіше богослужіння, під час якого здійснюється святе Таїнство причастя (св. евхаристія), встановлене Господом

нашим Ісусом Христом” (Мф 26, 26–28; Лк 22, 19; 1 Кор. 11, 24) [5, с. 606]. В апостольські часи літургія носила назву “ламання хліба” (Діян. 2, 46). Літургія поділяється на три частини: 1) проскомидія; 2) літургія оголощених; 3) літургія вірних [5].

Складовою і невід’ємною частиною діяльності паломників, крім участі їх у святій літургії, є їх сповідь, і прийняття причастя. Під час паломництва, все більше паломників стараються сповідатися і прийняти святе причастя. “Поцілувавши хрест, сповідник відходить із заспокоєним сумлінням і благає Господа сподобити його причаститися св. Таїн. Таїнство причастя здійснюється під час літургії” [5, с. 606].

Кожна Церква має свою головну Службу, де кожна носить свою власну назву, і називається по різному, але всі вони дорогі як для віруючих даних організацій, релігійних громад, так і для їх паломників.

В церквах під час літургії співається Символ Віри та Отче наш, і їх співають всі віруючі, а також і паломники під час паломницького туризму, що є його наступною складовою і невід’ємною частиною.

Під час паломництва, паломники приймають участь ще в таких божественних діях, що є невід’ємними та складовими частинами паломницького туризму; мова йде про цілування хреста, поклоніння святим мощам, помазання святим елеєм, благословення духовенством віруючих, інше.

Складовими і невід’ємними частинами паломницького туризму, при якому ознайомлюються і навчаються паломники, є ще інші види богослужінь, що входять у добове, тижневе і річне коло. Добових богослужінь є дев’ять: вечірня, повечір’я, полуношниця, рання, перший час, третій час, шостий час, дев’ятий час і Божественна літургія.

Паломники цікавляться і тижневим колом богослужінь, котре можна побачити і прийняти в ньому участь у кафедральних соборах та монастирях. “Тижневим, або седмичним, колом богослужінь називається порядок служб протягом семи днів тижня. Кожен день тижня присвячено якійсь важливій події або особливо шанованому святому.

У неділю Церква згадує і прославляє Воскресіння Христове. У понеділок (перший день після неділі) прославляються безтілесні сили – ангели, створені перше людини, найближчі слуги Божі” [5, с. 569]. Так само і в інші дні:

– У вівторок прославляється святий Іоан Хреститель; – у середу згадується зрада Господа Іудою, і проводиться служба на честь Хреста Господнього; – у четвер прославляються св. апостоли і св. Миколай Чудотворець; – у п’ятницю згадуються хресні страждання і смерть Спасителя і відправляються служби на честь Хреста Господнього; – у суботу – день спокою – прославляється Божа Матір: праотці, пророки, апостоли, мученики, преподобні, праведні і всі святі, які досягли упокоєння у Господі. Також поминаються всі спочили в істинній вірі і надії на воскресіння та життя вічне.

“Річним колом богослужінь називається порядок служб протягом усього року. З усіх свят у році найбільше – свято Світлого Христового Воскресіння (Пасха, Великдень). Це є “свято свят і торжество з торжеств”” [5, с. 570].

У році ще буває дванадцять великих свят, що встановлені на честь Господа нашого Ісуса Христа і Пречистої Божої Матері, які носять назву дванадесяти. Є ще свята на честь великих святих і безтілесних Сил Небесних – ангелів, через що всі річні свята поділяються за своїм значенням на Господні, Богородичні і святих.

“За часом святкування (відзначення) свята поділяються на постійні, які бувають щороку в одні й ті самі числа місяця, і перехідні, які хоча й бувають в одні і ті самі дні тижня, але припадають на різні числа місяця у відповідності до часу святкування Пасхи” [5, с. 570].

Щодо урочистості церковної служби, паломники повинні знати, що свята поділяються на великі, середні і малі. Богослужбовий церковний рік має початок першого вересня за ст. ст., а річне коло богослужінь будується на основі святої Пасхи. Богослужіння для паломників має важливе значення, і це є основна мета в паломницькому туризмі, адже богослужіння – святе дійство, вищий злет пісні і слова, котрі тільки можна отримати в паломницькій діяльності.

Висновки. В тезах говориться, що паломницький туризм включає в себе божественну працю, по прийнятті участі в богослужіннях різних Церков, де паломники всесторонньо розвиваються, виховують і формують у собі християнську мораль. У більшості релігій паломництво відіграє традиційну місіонерську роль, сприяючи утвердженню релігійних істин в суспільстві. Ознайомлено з історією походження поняття паломництво. Дослідження знайомить з різним поділом і видами паломницького туризму, та описує його найбільше відомі місця внутрішнього і міжнародного рівнів.

В християнському паломництві, далі читаємо в тезах, велику роль відіграють богослужіння, і найважливіше з них є літургія, яку паломники намагаються найбільше відвідувати. Тези дають глибинне пояснення літургії, під час якої здійснюється святе Таїнство причастя (св. євхаристія), встановлене Господом нашим Ісусом Христом у четвер увечері, напередодні хресних Його страждань.

В тезах також пояснено, що складовою і невід'ємною частиною діяльності паломників, крім участі їх у святій літургії, є їх сповідь і прийняття причастя. Подібно до християнських Церков, тези повідомляють про головні Служби інших конфесій, де кожна носить свою власну назву, і називається по різному, але всі вони дорогі як для віруючих даних організацій, релігійних громад, так і для їх паломників.

В церквах, під час літургії, співається Символ Віри та Отче наш, і їх співають всі віруючі, так само і паломники під час паломницького туризму, і це є його наступною складовою і невід'ємною частиною, а також цілування хреста, поклоніння святим мощам, помазання святим елеєм, благословення духовенством віруючих, інше.

Список використаної літератури

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – Київ: Видавництво Київської Патріархії, 2004. – 1415 с.

2. Грех В. І., доктор, професор. Паломницький туризм – основа формування християнської моралі віруючих / доктор, професор В. І. Грех // Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 жовтня 2021 року, м. Львів). Львів : ЛДУФК, 2021. – С. 184–187.
3. Данільєва Юлія Геннадіївна. Історичні записки. 2012. Вип.36. С.73–80. Паломницький туризм в Україні: витоки, різновиди ... [https:// tourlib.net](https://tourlib.net) › daniljeva2 (дата звертання 7 грудня 2021 року).
4. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг. Підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К., 2008. – 292 с.
5. Слобідський Серафим, протоієрей. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи. Видання третє / протоієрей Серафим Слобідський // Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату – Київ, року Божого, 2003, – 655 с.

ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕГІОНІВ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Корженівська Вікторія Сергіївна,

Студентка

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Вступ. Досліджувати туризм як явище на території країни слід шляхом систематизації територій у окремі регіони. З правової точки зору, це – адміністративна одиниця вищого рівня. Регіон сприймається як велика територія з певною сукупністю соціально-економічних та природних особливостей [6, с.71]. Розмежування туристичних регіонів не є сталим, дуже часто дослідники мають свої ґрунтовні думки з цього приводу, які часто розходяться. Тому це питання залишається одним з нагальних у географії туризму.

Ціль роботи. Для правильної регіоналізації, ефективнішого використання території та розкриття реального потенціалу країни необхідно порівняти варіанти розмежування, запропоновані польськими та іноземними дослідниками.

Матеріали і методи. Щодо польських територій, такий поділ вперше був здійснений ще у міжвоєнний період. Дослідник Мечислав Орлович схематично поділив Польщу на 12 окремих туристичних регіонів. Суттєвим недоліком стало те, що активіст спирався не на географічне середовище країни, а лише на власний досвід у її вивченні. До сьогодні, свої варіанти регіоналізації подавали М.І. Мілеська (1963) – за аналізом туристичних цінностей [6, с.76]; А.Байкар – за аналізом розвитку (1969); ¹ З. Філіпович (1970) – 17 колишніх воєводств розглядались у якості регіонів; ¹ Р. Бар та А. Долінський (1970); ¹ Ж. Вижиковський (1975) – 75+ основних зон відпочинку; ¹ Р. Лесько та К.Клементовський (1979); ¹ С. Лещицький та Б. Рогалевська (1980) – за ступенем розвитку регіонів: сильно-, середньо-, та слаборозвинені; Інститут

туризму (1994) – за кількістю туристських прибуттів.

Сучасні польські дослідники Kruczek Z., Sabaj W. виділяють на території своєї держави 6 окремих таких регіонів. Серед них: Прибережний мікрорегіон (вздовж Балтійського моря); Поморський озерний мікрорегіон; Мазурський озерний мікрорегіон; Центральний мікрорегіон; Судецький мікрорегіон; Карпатський мікрорегіон.

Крім цього, кожен з цих мікрорегіонів включає у себе декілька туристичних центрів. Прибережний мікрорегіон Балтійського моря включає в себе всю берегову лінію Польщі. Вглиб країни він простягається на 20-30 км, охоплюючи не лише місця відпочинку і пляжі, а також достатньо віддалені від берега зони, де проживають туристи, що пояснюється їх бажанням зекономити кошти на житлі під час відпочинку. Очевидно, що літо тут – пора з найбільшим туристичним потоком.

Цей регіон охоплює 6 державних міст-курортів, які надають туристам усі необхідні послуги: Свіноуйсьце, Камінь-Поморський, Колобжег, Устка, Дебки та Сопот. Крім цього, багато інших місцевих населених пунктів також використовуються туристами для проживання. Деякі наближені міста мають оздоровчу спеціалізацією. Серед туристів окремою популярністю користуються національні парки цього туристичного регіону: Словацький та Волинський. Ключовими містами мікрорегіону є:

Свіноуйсьце – місто-порт, де знаходиться велика кількість суден країни, відправляються вантажі до Скандинавських країн. Тут поєднаний відпочинок на березі моря, можливість оздоровлення у санаторіях та історичні пам'ятки у вигляді фортифікаційних споруд минулих століть.

Камінь-Поморський – вважається містом-здравницею. Тут туристам пропонуються різноманітні лікувальні та рекреаційні заходи із залученням природних грязей та соляних джерел. Місто має свої традиції у вигляді щорічних культурних фестивалів [2].

Мензиздрое – найпопулярніше курортне місто. Відрізняється дуже розвиненою інфраструктурою для туристичного бізнесу. Через околицю міста

проходить Шлях Святого Якова, щороку у Мензиздроє відбувається Фестиваль зірок, який відвідують найпопулярніші польські актори та інші заходи [3].

Колобжег – місто з береговою лінією протяжністю у 12 кілометрів та найголовнішим багатством – 20 джерелами видобування лікувальних солей

Устка – курортне місто з головною особливістю у вигляді соснових лісів. Ефірні олії дерев позитивно впливають на середовище відпочинку туристів. До того ж, місто може похвалитись наявністю скель [5].

Сопот - місто незвичних історичних будівель, палаців та кам'яниць. Місто сприяє спортивній активності туристів завдяки розвиненій інфраструктурі. Тут знаходиться сопотський іподром – один з трьох польських об'єктів такого роду, а також Arena Ergo – спортивно-розважальна арена для масштабних заходів [4].

Серед інших туристично важливих місць, що відносяться до регіону – міста Гданськ, Гдиня і Мальборк, а також Словацький та Волинський національні парки.

Поморський озерний мікрорегіон – на півночі його межа проходить прибережним туристичним мікрорегіоном Балтійського моря, на півдні - долиною Нотець, на сході та заході – річками Вісла та Одра відповідно [6, с.83]

Проте потенціал регіону не використовується у повну силу, навпаки – дуже нерівномірно. Центральна та західна частина використовується не на повну силу. Більш позитивна картина – на сході мікрорегіюгу.

Наразі тут можна виділити дві «вісі» туристичних центрів у регіоні: Перша вісь – Дравщина – проходить через міста Свідвін – Старе Дравсько – Щецинек. Сюди також відносимо місто, один з туристичних центрів - Польчин Здруй. Мінусом є те, що Дравщина не має особливих щорічних традицій у вигляді свят, як, наприклад, північний регіон-сусід.

Друга - Картузи – Битув – Косцежина. Цей район є багатим на озера та історичні будівлі, що були зведені Тевтонським орденом (у містах Битув та Челув).

Мазурський озерний мікрорегіон – має багато спільних рис з попереднім

мікрорегіоном, проте серед туристів користується більшою популярністю, а використання є більш рівномірним. Раніше серед відомих людей ця місцевість вважалась гарним місцем для проживання.

Центральний мікрорегіон – найбільший серед усіх туристичних регіонів Польщі, охоплює всю площу країни без інших регіонів на півночі та півдні. Сюди входять найбільші міста країни та столиця.

Місто Познань та його околиці – один з таких центрів. Серед визначних будівель тут – Собор з могилами історичних польських князів та королів, Площа Ринок, численні церкви, найпрестижніші університети. Лісові, гірні та водні угіддя тут є доволі скромними.

Варшава та околиці – приваблює туристів, що бажають познайомитись з життям польської столиці. Тут щороку проходить велика кількість традиційних святкувань національних свят та інших культурно-масових заходів.

Відреставроване

Казимирський край – туристичний центр, багатий на природні об'єкти. Долина річки Вісла усіяна пляжами для відпочивальників, довкола збережені території лісу, і традиційно для Республіки Польща – освоєно Казимирський регіональний ландшафтний парк.

Судецький мікрорегіон – простягається вглиб країни від її південно-західного кордону. Географічними орієнтирами межі регіону можуть виступати міста Пруднік – Ниса – Дзержонюв – Свідніца. Регіон, що виокремився як туристичний завдяки гірським хребтам, найстаршим у Польщі. Саме ця особливість рельєфу дозволила розбудувати місцевість під заняття гірськолижним спортом.

Особливо у Судецькому мікрорегіоні виділяється три туристичні центри: гірський масив Карконоші, Долина Клодзко та місто Краків.

Гірський масив Карконоші приваблює туристів порівняно високими горами з гарними пейзажами. Крім цього, окремою атракцією є місцеві водоспади - Шклярський та Каменчик, а також найвища точка Каршконош – гора Сніжка (1602 м).

Дозвільний туризм домінує протягом року. Влітку популярними є гірські походи та їх підкорення, а в холодні місяці – зимові види спорту. До речі, найочікуванішою подією зими є Біг П'ястів – одна з найбільших лижних гонок Європи [1].

Долина Клодзько – місцеві гори значно менші від Карконошських гір, проте тут є два масиви з необхідною для зимових видів спорту інфраструктурою – Снежнік та Бистрицькі гори. Відомі курорти Долини: Кудова, Душніки, Поляніца, Льондек.

Місто Краків – найбільший та один з найпопулярніших туристичних центрів Республіки Польща (> 1 мільйон відвідувачів щороку). Успіх міста у сфері туризму пояснюється унікальною красою архітектурою та історично цінними будівлями. 42 музеї, два мільйони експонатів, що дорівнює 15% усіх культурних пам'яток Республіки. У 2000 році Краків носив титул столиці Європи, центр міста внесений до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Карпатський мікрорегіон – простягається Карпатськими горами, що складаються з двох частин: Зовнішні Карпати (Бескиди) та Внутрішні (Татри та П'єніни). Карпати – найбільш вдалий регіон країни для занять гірськолижним спортом, а також водними та вітрильними видами спорту.

Результати та обговорення. Проаналізовано 6 основних туристичних регіонів країни на основі природних можливостей держави, антропогенних туристичних пам'яток та можливостей для активного відпочинку, а також виділено найпопулярніші туристичні регіони, на півночі та у центральній частині країни. Досліджено туристично-рекреаційні ресурси Польщі за туристичними регіонам, висвітлено їх розміщення.

Висновки. Туристично-рекреаційні ресурси Польщі – це постійна змінна, яка рухається в залежності від багатьох факторів. Важливим є те, що більшість з них є взаємопов'язаними. Туризм у державі залежить не лише від туристичної політики, економіки та менталітету громадян, а також від геополітичної та гео економічної ситуації у інших країнах світу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Біг П'ястів - найбільший зимовий захід у Польщі. *Польське радіо*. URL: <http://archiwum.polradio.pl/5/117/Artykul/297330>
2. Камінь-Поморський – здравниця з каменю. *Офіційний сайт Польської туристичної організації*. URL: <https://www.polscha.travel/uk/zazdorov'iam-i-krasoju/kurorti/kamin-pomorski---zdravnitcia-z-kamenu>
3. Колобжег – на солёных водах. *Офіційний сайт Польської туристичної організації*. URL: <https://www.poland.travel/ru/glavnye-goroda/gorodskaja-zhizn/kolobzheg---na-solenykh-vodakh> (дата звернення 10.04.2020)
4. Сопот – місто вітру, музики і пляжів. *Офіційний сайт Польської туристичної організації*. URL: <https://www.polscha.travel/uk/mista/inshimista/sopot-misto-vitru-muziki-i-pliazhiv>
5. Устка- время для Балтики. *Офіційний сайт Польської туристичної організації*. URL: <https://www.poland.travel/ru/novosti/ustka---vremia-dlia-baltiki>
6. Kruczek Z., Cabaj W. *Podstawy geografii turystycznej: podręcznik*. Kraków: PROKSENIA, 2010. 231 С. URL: https://www.academia.edu/30689189/PODSTAWY_GEOGRAFII_TURYSTYCZNE
Jf

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГРЕЦІЇ: ОСНОВНІ ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ

Кривоберець Марина Миколаївна

к.е.н., доцент

Кожанова Анастасія Русланівна

Студентка

Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. Грецію називають колискою європейської цивілізації і країною богів. Це дивовижна і одна з найдавніших у світі країна, в якій панує неповторна атмосфера стародавньої культури, збережена грецькими пам'ятками архітектури і мистецтва. Греція займає особливе місце в історії всього людства і в усі часи приваблювала іноземних гостей, адже такого природного різноманіття, культурних пам'яток і різних пам'яток, зосереджених на досить невеликій території, немає більше ніде в світі. Греція володіє величезною кількістю туристських ресурсів, здатних задовольнити потреби будь-якого відпочиваючого.

Ця країна приваблює мандрівників м'яким кліматом Середземномор'я, чудовими пляжами і найчистішими водами трьох морів. Акваторія Середземного і Егейського морів визнані ЮНЕСКО одними з найчистіших в Європі. Сучасна Греція-спадкоємиця культури Стародавньої Греції, що вважається колискою західної цивілізації і батьківщиною демократії і західної філософії, основних принципів фізико-математичних наук, театру і сучасних Олімпійських ігор. Грецька мова має найдовшу історію серед усіх мов індоєвропейської групи і налічує 34 століття тільки письмового періоду. На основі грецького алфавіту виникли латиниця і кирилиця. Багата культурна спадщина і географічне положення роблять Грецію однією з найбільш відвідуваних країн світу.

У туристичному середовищі відпочинок у Грецію з України з кожним роком стає все популярнішим, оскільки країна активно розвиває цю галузь та інфраструктуру в цілому. Безліч визначних пам'яток, легендарна грецька гостинність, дивовижні страви, вина і море просто не можуть залишити відпочивальників без вражень. Гарячі тури в Грецію — це можливість ближче познайомитися з віковими традиціями, національним колоритом й краєвидами, гідними пензля найкращих майстрів. Поєднання багатства природи та модної сучасної архітектури роблять Грецію привабливою в естетичному й туристичному плані.

Мета роботи. Розглянути сучасний стан міжнародного туризму в Греції, визначити проблеми та перспективи розвитку.

Туристи приносять Греції приблизно 15% ВВП щорічно. Прекрасна природа, чудовий клімат, розкішні пляжі, а також унікальні культурні цінності залучають в країну понад 19 млн іноземців щороку. Особливо популярні Крит, Пелопоннес, Родос, Санторіні, Міконос.

Матеріали і методи дослідження є положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених економістів, які стосуються проблематики конкурентоспроможності інфраструктури в туристичному бізнесі.

У цій сфері зайнято понад 900 тисяч населення, а що стосується Готельно-готельного бізнесу, то в ньому задіяно ще майже 7% працездатних греків. За цими показниками Грецію можна поставити на 3-є місце в світі після Іспанії та Мальти.

Індустрія туризму є одним з найбільш динамічно розвивинутих секторів економіки [4]. Греція приваблює іноземних гостей своєю багатою історією і традиціями з давніх часів. Країна в цілому являє собою унікальне зібрання пам'яток давньої і найдавнішої культури під відкритим небом. Але в останні десятиліття значно зріс попит на пляжний туризм. На сьогоднішній день Греція залишається одним з найпопулярніших туристичних напрямків по всьому світу.

Результати і обговорення. Згідно зі звітом конкурентоспроможність у сфері подорожей і туризму в 2020, опублікованому Світовим економічним Форумом, Греція займає 24е місце серед 133 країн, 3е місце в індексації пріоритетів мандрівників і туристів, 9е місце, що стосується наявності культурних пам'яток, що є світовою спадщиною, 5е місце за станом туристичної інфраструктури і 1е місце за кількістю лікарів на душу населення.

Серед візитерів, які заходять в країну через сухопутні кордони, як правило, превалюють транзитні мандрівники і візитери, які, не ночуючи їдуть назад. Природно доходи від таких візитів менше. Треба відзначити, що серед українських візитерів 64% приїжджають більш ніж на 24 години. Однак, якщо проаналізувати цілі візиту, стане ясно, що і серед них не всі є туристами. Проаналізувавши цілі візиту, можна сказати, що тільки третина візитерів є туристами, тобто споживачами туристичних продуктів і сервісів. Дані наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл візитерів за метою приїзду (%)

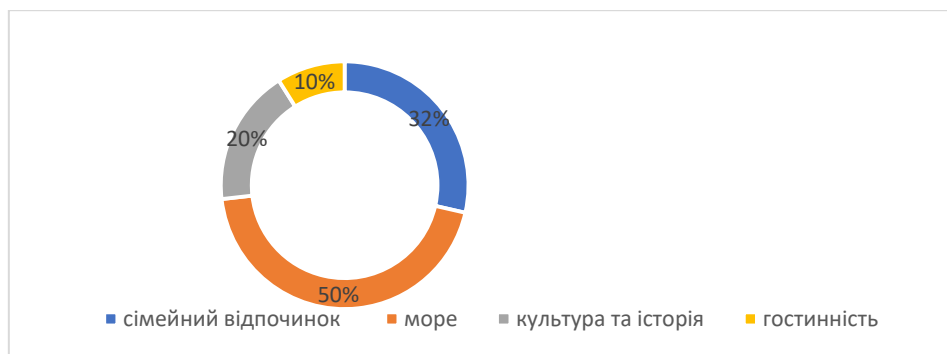
Мета візиту	2017	2018	2019
Відпочинок, розвага, рекреація	2,8	3,6	7,4
Приїзд до родичів / друзів	57,3	56,3	51,9
Навчання / освіта	0,7	0,8	1,1
Лікування / оздоровлення	10,3	12,7	11,5
Релігія / паломництво	1,7	1,8	2,4
Шопінг	12,6	12,2	12,1
Приїзд у власний будинок / дачу	5,6	6,6	7,0
Професійна / економічна діяльність	8,2	6,0	5,8
Інше	1,0	1,2	2,4

За даними опитування, проведеного в Китаї в 2019 році, Греція була названа китайцями туристичним вибором номер один. У 2019 році Грецію відвідало понад 19 мільйонів туристів, піднявши її в першу десятку туристичних напрямків світу. Острів Родос був визнаний кращим курортом європейськими туристами. У 2020-2021 роках кількість туристів дещо скоротилася у зв'язку з пандемією.

Популярність Греції серед українських туристів зростає з кожним роком, і сьогодні Греція займає третє місце після Туреччини і Єгипту за інтересом серед туристів з України. Очікується, що в 2022 році в Греції відпочине близько 1 млн. українців.

Аналіз українського ринку, проведений недавно представництвом з туризму Греції (ЄОТ) в Києві, показав основні переваги українців по відпочинку в цій країні (Рис.1).

Рис. 1 «Переваги українців по відпочинку в Греції»

Так, згідно з дослідженням, більшість українців (32%) розглядають Грецію насамперед як країну для сімейного відпочинку. У соціальному розрізі основну частину потоку з України становить середній клас (35%). За даними ЄОТ, найбільше українців приваблюють в Греції море і острови. В якості основної причини відвідування 50% опитаних туристів назвали саме Острови, ще 20% – культуру та історію. Решта вибрали Грецію місцем свого відпочинку з міркувань ціни, безпеки і гостинності (по 10%). Не менше 40% туристів з України вибирають в Греції відпочинок на морі – 30% зупиняється на узбережжі, 10% – відправляється в морські круїзи.

В умовах постеконічної кризи сильна залежність окремих регіонів від туристичної сфери містить значну нестабільність саме через поєднання сезонності та інтенсивності туристичної діяльності це (як показує криза охорони здоров'я, яку ми переживаємо).

Греція є ідеальним туристичним напрямком, для короткочасного і тривалого відпочинку, завдяки сучасній туристичній інфраструктурі і широкому вибору асортименту екскурсійних послуг. При відвідуванні Греції

українці хочуть відвідати різні визначні пам'ятки країни, спробувати місцеву кухню і відвідати тематичні майстер-класи.

Останнім часом попит на подорожі та відпочинок в Греції став вище попиту на відпочинок в Туреччині, яку так люблять наші співвітчизники. Варто зауважити, що туристи, які приїжджають в Грецію після Єгипту і Туреччини, відкривають для себе, що Грецію приємно відрізняє можливість вийти з готелю і відправитися в самостійну подорож по окрузі, де росіянина завжди чекає грецьке привітність і гостинність. З цих даних можна зробити висновок, що основним туристським потом є люди, яких цікавить не тільки пляжний відпочинок, але і щось більше-історія, екскурсії, самоосвіта.

Проблеми розвитку туристичної інфраструктури показали, що органи місцевого самоврядування не використовують власні ресурси та можливості для створення відповідних умов для розвитку туризму: довгострокового планування території; залучення інвестицій; розвитку малого та середнього бізнесу; партнерство з приватним бізнесом; участь громадськості. У туристичних районах слабка підприємницька активність населення і відсутність стартового капіталу для підприємницької діяльності перешкоджають розвитку туристичної інфраструктури з використанням місцевих ресурсів і можливостей.

Висновки. Успішне вирішення цих стратегічних завдань з урахуванням відповідних заходів та формування партнерських відносин між державою, представниками туристичної галузі, неурядовими організаціями та місцевим населенням сприятиме різкому підвищенню впізнаваності Грузії на світовому туристичному ринку та підвищенню конкурентоспроможності її туристичної галузі на якісно новий рівень.

Таким чином, основними шляхами вдосконалення розвитку міжнародного туризму в Греції є:

1. Законодавча база за своїм змістом сприятлива для розвитку туризму, але недосконалість податкової політики викликає деякі протиріччя.

2. Дуже важливо для розвитку міжнародного туризму використовувати весь комплекс туристичного маркетингу, а не окремі його елементи, як це

робимо ми сьогодні. Вибіркове використання маркетингової системи призводить до серйозних помилок і значно знижує конкурентоспроможність туристичного бізнесу в Греції.

3. Важливо також посилити підтримку в просуванні туристичного продукту на народному ринку в таких напрямках, як реклама, зв'язок з громадськістю та підтримка продажів.

4. Доступність туристичного продукту дозволить збільшити обсяги продажів, тим самим збільшити наповнюваність бюджету країни.

5. Важливим є і підвищення сервісу в наданні турпослуг до європейського рівня, для цього необхідна організація шкіл турагентів.

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ У ДРУГОМУ ДЕСЯТИРІЧЧІ ХХІ СТ.

Ляшок Дар'я Костянтинівна
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. У ХХІ ст. геополітична структура світу зазнає суттєвої трансформації. В таких умовах набуває особливої актуальності питання впливу геополітичної ситуації на розвиток міжнародного туризму. Геополітичний чинник в туризмі визначає, як дії країн та інших акторів міжнародних відносин, направлені на забезпечення власних інтересів, впливають на функціонування ринку туристичних послуг на визначеній території [1]. Розвиток туристичного бізнесу все більше привертає увагу в усьому світі через пов'язані з ним прямі та непрямі економічні наслідки. Туризм приносить валютний дохід, створює робочі місця а також позитивно впливає на валовий внутрішній продукт держави. Зрозуміло що розвиток туризму не є єдиним визначальним фактором економічного зростання, проте все ж країни з добре розвиненим туристичним сектором зазвичай демонструють вищі темпи економічного зростання, ніж інші. Щоб максимізувати економічні вигоди, які можна отримати від розвитку туристичного бізнесу, необхідно визначити фактори ризику, що впливають на туристичну індустрію. Туризм відчутно залежний від політичного клімату, оскільки, такі події, як військові конфлікти, тероризм, політична напруженість або внутрішньодержавні перевороти безпосередньо впливають на поведінку туристів. Розвиток туризму в Україні не є виключенням. Аналіз сучасного стану та динаміки розвитку туристичної сфери в Україні підкреслює значимість та ефект від геополітичних подій що відбуваються в період з 2013 року по сьогодні на території нашої держави.

Ціль роботи аналіз сучасного стану туристичної галузі в Україні, виявлення актуальних проблем та перспектив його розвитку в контексті геополітичного чинника.

Матеріали і методи. При дослідженні використано наукові праці Парфіненко А.Ю, Любіцевої О.О., Ткачук Л.М., Стафійчука В.І. Для досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, а саме: аналіз, синтез, статистичний, порівняння, узагальнення і метод кейсів.

Результати та обговорення. Розташована у південно-східній частині Європи на перетині трьох геополітичних масивів, Україна являється геополітичним центром, який суттєво впливає на співвідношення сил на європейському континенті в цілому. Ми вже давно знаходимось у зоні так званого стратегічного трикутника «США-ЄС-Росія» і мало хто не помічає наше вкрай важливе значення у цих відносинах. Українську територію можна визначити як «буферну зону» між двома самодостатніми цивілізаціями (західною і російсько-євразійською). Розташування на роздоріжжі геополітичних інтересів багато в чому має вплив і визначає національні пріоритети нашої країни, адже будь-яка помилка може мати досить негативні наслідки для держави, як приклад, загрозу національній безпеці або політичному устрою.

З моменту проголошення незалежності зовнішня політика України зберігала характерну двовекторність, іншими словами ми спостерігали як проросійський так і проєвропейський напрями що значним чином заважали у самовизначенні нашої держави. Проте, починаючи з другої половини 2013 року Україна змінила вектор зовнішньої політики в сторону Європи, припинивши підпорядковуватись рішенням і інтересам Російської Федерації. Враховуючи той факт, що Росія роками визначала геополітичний статус нашої держави такі кардинальні зміни були сприйняті різко негативно, що в свою чергу викликало відповідні реакції з її сторони. Протести Євромайдану або «Революція Гідності», що призвели до переходу влади від діючого президента Віктора

Януковича до опозиції, супроводжувались військовим втручанням Росії, а саме незаконним вторгненням та анексією АР Крим, а згодом підтримкою сепаратистів на сході України (Донецька та Луганська області). Росія анексувала Крим у березні 2014 року та вилучила з-під контролю України частину прикордонної території України в Луганській та Донецькій областях у квітні того ж року.

Описані події мали визначальний вплив на українсько-російські відносини, оскільки Україна довгий час коливалася між інтеграційними проектами з ЄС та з Росією, уникаючи остаточного вибору між ними. Проте ратифікувавши у вересні 2014 року «Угоду про асоціацію України з ЄС» Україна зробила завершальний вибір на користь Європи.

Збройна агресія Росії проти України є довгостроковим фактором впливу на систему глобальної та регіональної безпеки а також на діючу систему міжнародного права. Росія обрала концепцію так званої «гібридної війни» проти України, яка є багато в чому унікальною зі структурної та функціональної точки зору. Військово-політичний конфлікт що досі розгортається на території нашої держави також завдає значних втрат в соціально-економічному плані. В першу чергу війна забрала життя величезної кількості людей, завдала шкоди промисловим і інфраструктурним об'єктам, у тому числі ми втратили стратегічно важливі підприємства, що були розташовані на окупованих територіях. Разом з тим було зіпсовано імідж країни на міжнародній арені, що в свою чергу мало безпосередній вплив на туристичну індустрію. Враховуючи той факт що, туризм і перспективи його зростання напряму пов'язуються з змінами у зовнішньому середовищі, а саме політичною обстановкою на території країни а також за її межами, доцільним є дослідження конкретних геополітичних чинників і їх впливу на туристичну сферу України.

Геополітичні події 2013-2014 років, що розгортались на території нашої держави, призвели до тотальної дестабілізації туристичного бізнесу [2]. Зокрема з початком військової агресії з боку РФ ми спостерігаємо суттєве

скорочення не тільки обсягів міжнародних туристичних прибуттів а також і виїзних туристичних потоків. Військово-політичне протистояння вплинуло і на географічну структуру відвідувачів, в деяких випадках скоротивши їх кількість до мінімуму.

Згідно даних Державної служби статистики туристичний потік в Україні включно до 2013 року характеризувався виключно позитивною динамікою, до прикладу у 2010 році кількість іноземців становила 21,2 млн. осіб а вже у 2012 р. цей показник сягнув відмітки у 23 млн. (зростання на рівні 13% в порівнянні з попереднім роком). Стабільно зростали і надходження від туристичної сфери, зокрема витрати внутрішніх і іноземних туристів набирали оборотів. Витрати іноземних відвідувачів в Україні у 2013 р. сягнули показника 5,8 млрд. дол. Варто звернути увагу на той факт, що від загальної кількості тур. прибуттів у 2013 році (24,5 млн. осіб) кількість туристів з Росії складала близько половини – 10 млн. РФ традиційно займала чи не найбільшу частку в географічній структурі прибуттів до України. Однак військовий конфлікт 2014 року кардинально змінив ситуацію, скоротивши при цьому обсяг міжнародних туристичних відвідувань більш ніж на 11 млн. осіб, що у процентному співвідношенні становить майже половину від показника минулого року. Такі істотні зміни відбулись за рахунок відмови подорожуючих з Росії, Молдови і Білорусі відвідувати нашу державу. В абсолютних показниках кількість туристів з РФ у 2014 році зупинилась на позначці 2,3 млн. відвідувачів (-77% відносно 2013 р.). Друге й третє місце за обсягами прибуттів стабільно зберігали за собою відвідувачі з Молдови і Білорусі, проте у 2014 їх кількість характеризувалась спадом (на 19,4% та 52,5% відповідно) [2]. Помітним є також зменшення туристів з більшості європейських країн (Словаччини, Болгарії, Італії, Німеччини та ін.) а також США та Канади. Причиною цього стала інформаційна антиукраїнська пропаганда або ж іншими словами інформаційна війна з сторони Росії а також банальний людський страх за збереження свого життя і здоров'я [3].

Не менш важливим питанням є територіальні суперечки, а саме, досі не вирішене питання територіальні приналежності АР Крим. Референдум проведений у АР Крим 16 березні 2014 року відділив півострів від території України на невизначений термін. Більшість країн світу визнають анексію Криму незаконною, оскільки вона порушує сучасну систему міжнародного права та міжнародних відносин. За оцінками експертів у анексованому Криму знаходилось орієнтовно 30% рекреаційно-туристичного потенціалу України. Враховуючи вихід до двох морів, субтропічний клімат на Південному березі, наявність значних природних та історико-культурних пам'яток Крим протягом довгих років залишався одним з основних місць для літнього відпочинку, як внутрішніх, так і іноземних туристів. Його окупація вплинула на обсяги та переорієнтацію внутрішніх туристичних потоків а також частково зіпсувала інфраструктуру, завдала збитків туристичному бізнесу.

Також в період політичної нестабільності спостерігається зміна споживчих настроїв внутрішніх туристів, а саме переорієнтація внутрішніх туристичних потоків з Криму на відносно бюджетні курорти Болгарії, Туреччини, Греції, країн Азії й Африки. У результаті чого скорочення доходів від туристичних послуг, зниження інвестицій в туристичну інфраструктуру, зменшення кількості робочих місць. Протягом 2013–2015 рр. кількість турагентів і туроператорів, що працюють в Україні, зменшилася на 2 529 од., або в 1,8 рази. Дані офіційної статистики свідчать, що в Україні виїзний туристичний потік переважає на в'їзним (іноземним) [4].

Варто також звернути увагу на проблему тероризму в Україні. До моменту військового конфлікту у 2013 році за даними «Глобального індексу тероризму» які наводять аналітики Інституту економіки та миру Сіднейського університету наша держава займала 56 місце з 158 країн. Зламним став 2014 рік, коли розпочалась гібридна війна з боку РФ – Україна зайняла 12 місце у рейтингу, втративши імідж безпечної для перебування території а також і туристичну привабливість країни [5]. Терористичні акти відбувались в рамках вищезгаданої гібридної агресії (заохочувався і підтримувався сепаратизм а

також будь-який прояв терористичних дій). Терористичні акти продовжуються з 2014 року і до сьогодні і мають суттєві наслідки для туристичної діяльності в Україні. Як приклад можна пригадати події лютого 2015 у Харкові, коли під час мирної ходи («Марш єдності») відбувся теракт внаслідок чого загинуло чотири людини а ще дев'ять було поранено. Чи не найтрагічнішою була подія липня 2014 року, коли на території Донецької області збройними силами РФ було збито Boeing 777 Малайзійських авіаліній. На борту літака перебувало 298 чоловік – всі загинули. Після описаних вище подій уряди більшості країн видали застереження щодо відвідання території України, оскільки вона вважалась потенційно небезпечною для життя і здоров'я туристів.

У 2014 році витрати іноземних туристів скоротились більш ніж на 55%. Показники 2015 року також не характеризувались стабільністю, оскільки іноземні туристи оцінювали територію України як гарячу точку, де проходять військові дії та є терористична загроза, саме тому у 2015 році показник зменшився на 7,1% у порівнянні з 2014 роком і становив 37,7 млн. грн.

До того ж з початком військового конфлікту відзначається збільшення кіберзлочинності. За даними експертів, кібератаки на інформаційні системи державних установ та критично важливі об'єкти інфраструктури України мали ознаки складних багатокрокових високоефективних операцій організованих угруповань типу Advanced Persistent Threat (APT), що вказує на свідоме ураження російськими спецслужбами та хакерами життєво важливих та значимих цивільних об'єктів [6]. Напад на кіберпростір України що відбувся у грудні 2015 року вивів з ладу енергетичну систему країни. Програмне забезпечення BlackEnergy відімкнуло електроенергію в більш ніж 100 населених пунктах, близько 230 тис. чол. залишилися без світла. Згодом в 2016 році зловмисниками було нанесено удар комп'ютерній системі аеропорту Бориспіль. Дана мережа відповідає за управління повітряним рухом у межах міжнародного аеропорту [7].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що на розвиток туризму в Україні значно впливають зміни що відбуваються у зовнішньому середовищі.

Політичний неспокій, відсутність гарантії безпеки, а також не належний рівень послуг відлякують іноземних туристів. В свою чергу активний розвиток туризму на пряму пов'язаний з економічною та політичною стабільністю в країні. Військово-політичні події що мають місце на території України з кінця 2013 року значним чином відобразились на обсягах туристичних потоків послабивши динаміку та кардинально змінивши географію туристичних потоків. Таким чином, детальний аналіз найважливіших зовнішньополітичних подій засвідчує про неабиякий зв'язок між геополітичними процесами, що відбувались протягом 2013-2015 років та туристичним бізнесом в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачук, Л. М. Актуальні тенденції розвитку туризму в Україні: геополітичний контекст / Л. М. Ткачук, В. С. Сайчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4 : Географія і сучасність: зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - Вип. 33 . – С. 233-243.

2. Парфіненко А. Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища / А.Ю. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2015. – Вип. 126. – Ч. 1. – С. 12–23.

3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Галасюк С. С. Сучасний стан ринку послуг туристичних підприємств України та Одеського регіону / С. С. Галасюк // Регіональна, галузева та суб'єктивна економіка України на шляху до євроінтеграції: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків: ХНУБА, 2017. – Ч. 2. – С. 62-65.

5. Global Terrorism Index (GTI), 2020. URL: <https://visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf>

6. Уроки гібридного десятиліття: що треба знати для успішного руху вперед.

URL:https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17prezentation2019/02.2019/Hybrid_10.pdf.

7. Кібервійна проти України. Перші жертви і висновки. URL:
<https://glavcom.ua/publications/334262-kibervijna-proti-ukrajini.-pershi-zhertvi-ivisnovki.html>

**ТУРОПЕРАТОРИ ТА ТУРАГЕНТИ-ЮРИДИЧНІ ОСОБИ І ФОП ПО
РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В 2020 Р.**

Трухан Марина Леонідівна

Студентка

Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
м. Харків, Україна

Анотація: ціль аналізу визначити кількість підприємців і підприємств в 2020 р. на туристичному ринку України, проаналізувати найвищі і найнижчі процентні показники підприємців і підприємств, а також визначити в якому місті найвищий показник туроператорів-юридичних осіб і ФОП.

Ключові слова: туристичний ринок, туризм, підприємства, підприємці, туроператори, турагенти.

Туристичний ринок в Україні знаходиться на стадії становлення. Стан ринку туристичних послуг залежить від стану економіки і визначається соціально-економічними та політичними процесами, що відбуваються в країні, відтворюючи перебіг реформування суспільного життя.

Україна належить до країн, де туризм як активний спосіб проведення дозвілля заохочувався державою, пропагувався та стимулювався шляхом соціалізації туристичних послуг і тому був сприйнятий більшістю населення як складова способу життя.

Поліпшення рівня та умов життя вводить туризм до споживчої суспільної моделі, особливо міського населення, стимулюючи попит і формуючи ринок туристичних послуг, однак в наслідок коронавірусу, темпи зростання туризму стрімко впали. [1]

Всього в Україні 1561 підприємство, з них 452 туроператора і 1109 турагентів. Оскільки Київ - столиця і є найбільшим містом в Україні, логічно, що найбільша кількість туроператрів і турагентів саме в Києві (750 підприємств, що складає 39 %).

Туристичні послуги в м. Києві користуються більш високим попитом, порівняно з іншими містами України. Така ситуація пов'язана з кількістю населення, підвищеним рівнем зарплат та аеропортами, тому авіа-рейсів та напрямків в Києві в декілька разів більше, що дуже привабливо для туристів.

Найвищий відсоток туроператорів і підприємств в Україні після Києва в Дніпропетровську – 6.9 %, Одесі – 5.8 % та Харкові – 5.3 %. В цих містах показники вищі, ніж в інших з причини наявності аеропортів, а також кількості людей.

Таблиця 1

Кількість туроператорів та турагентів-юридичних осіб по регіонах України[2]

	Кількість туроператорів та турагентів – юридичних осіб	%	З них			
			туроператори	%	турагенти	%
Україна	1561	100	452	100	1109	100
Вінницька	19	1.22	6	1.33	13	1.17
Волинська	13	0	2		11	0.99
Дніпропетровськ	10	6	15		94	8.48
Донецька	26	1	2		24	2.16
Житомирська	16	1	3		13	1.17
Закарпатська	22	1	9		13	1.17
Запорізька	57	3	4		53	4.78
Івано-	25	1	7		18	1.62
Київська	47	3	10		37	3.34
Кіровоградська	13	0	–		13	1.17
Луганська	6	0	–		6	0.54
Львівська	97	6	38		59	5.32
Миколаївська	20	1	1		19	1.71
Одеська	92	5	12		80	7.21
Полтавська	14	0	–		14	1.26
Рівненська	28	1	2		26	2.34
Сумська	17	1	2		15	1.35
Тернопільська	14	0	4		10	0.9
Харківська	84	5	7		77	6.94
Херсонська	8	0	1		7	0.63
Хмельницька	18	1	1		17	1.53

Черкаська	20	1	6	14	1.26
Чернівецька	28	1	6	22	1.98
Чернігівська	18	1	1	17	1.53
м. Київ	75	4	313	43	39.4

Найменша кількість підприємств була зафіксована в Луганській області. Вона склала 0.38 %. Це свідчить, що в цій області турпослуги користуються найменшим попитом серед туристів, тому що велика кількість мешканців переїхало з Луганська.

Всього в Україні 1561 підприємство, з них 452 туроператора і 1109 турагентів. Оскільки Київ - столиця і є найбільшим містом в Україні, логічно, що найбільша кількість туроператрів і турагентів саме в Києві (750 підприємств, що складає 39 %).

Туристичні послуги в м. Києві користуються більш високим попитом, порівняно з іншими містами України. Така ситуація пов'язана з кількістю населення, підвищеним рівнем зарплат та аеропортами, тому авіа-рейсів та напрямків в Києві в декілька разів більше, що дуже привабливо для туристів.

Таблиця 2

Кількість туроператорів та турагентів-фізичних осіб по регіонах України [3]

	Кількість турагентів – фізичних осіб- підприємців	Питома вага, %
Україна	2306	100
Вінницька	60	2.6
Волинська	57	2.47
Дніпропетровська	322	13.96
Донецька	56	2.43
Житомирська	43	1.86
Закарпатська	50	2.17
Запорізька	90	3.9
Івано-Франківська	79	3.43
Київська	173	7.5
Кіровоградська	44	1.91
Луганська	31	1.34

Львівська	168	7.29
Миколаївська	69	2.99
Одеська	102	4.42
Полтавська	110	4.77
Рівненська	74	3.21
Сумська	68	2.95
Тернопільська	51	2.21
Харківська	150	6.5
Херсонська	46	1.99
Хмельницька	45	1.95
Черкаська	79	3.43
Чернівецька	27	1.17
Чернігівська	39	1.69
м. Київ	273	11.84

Варто зауважити, що всього в Україні 3867 тис. підприємств і підприємців, яких в два рази більше.

Така ситуація пов'язана з том, що для фізичних осіб - підприємців менше податок, а в період коронавірусу дуже важливо заохочувати туристів, тому дешевші тури привернуть більшу кількість туристів, що вкрай важливо, оскільки попит на туристичні послуги впав в декілька разів.

Найбільша кількість підприємців і фізичних осіб в м. Києві – 273, що складає 11 %, а найменша – в Чернівецькій області - 27, що менша, ніж в Києві в 10 разів.

Отже, можна зазначити, що по Україні Київ є лідером туристичного ринка.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Туристичний ринок України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://tourlib.net/statti_ukr/lubiceva.htm
2. Статистичний збірник турдіяльності України за 2020 р. – 2020. – 5 с.
3. Статистичний збірник турдіяльності України за 2020 р. – 2020. – 5 с.

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ

Чубрей О. С.

доктор педагогічних наук, доцент кафедри
економічної географії та екологічного менеджменту
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

Чубрей Марія-Анастасія Юрїївна
Студентка географічного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Актуальність. В умовах постійно зростаючих цін на основні види енергоресурсів та значної зовнішньоекономічної залежності нашої країни від постачальників енергоносіїв, питання покращення показників енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів у житлових будинках розглядається все частіше і набувають особливої актуальності у зв'язку із нагальною необхідністю економії коштів на їх утримання.

Екобудинок – це індивідуальний або блокований будинок з ділянкою землі, що є радикально ресурсозберігаючий і маловідходний, здоровий і упорядкований, неагресивний по відношенню до природного середовища. Це досягається головним чином застосування автономних або невеликих колективних інженерних систем життєзабезпечення та раціональної будівельною конструкцією будинку. Що важливо, цими якостями він володіє не тільки як окремо взятий, а й системно – з усіма комунальними та обслуговуючими його виробничими системами.

Метою дослідження є оцінка заходів з енергозбереження житлового будинку та розрахунок енергоефективності житла.

Практичне використання результатів роботи: впровадження запропонованих заходів може дати позитивний ефект, підвищити рівень енергоефективності і сприяти збільшенню економії ресурсів.

Результати дослідження. Зростання вартості енергоносіїв - неминуча реальність. Вона включає підвищення платні за опалення, гаряче водопостачання, електропостачання та інші послуги, які ми отримуємо. Приведення існуючої будівлі лише до мінімальних сучасних вимог з утеплення та вимог до інженерних систем дозволяє заощадити 50-60% на опалення й гаряче водопостачання. Підвищенню теплоізоляції будівлі сприяє утеплення зовнішніх стін, горищних перекриттів, перекриттів над підвалом, а також заміна застарілих вікон та дверей на енергоефективні. Модернізація інженерних систем включає удосконалення систем електропостачання, теплопостачання та гарячого водопостачання [2].

Пропонується розглянути заходи з термомодернізації, які успішно впровадились у наш житловий будинок і дають вагомий економічний ефект. Уже не потрібно доводити, що будівля, яку тільки-но утеплено, не дає економії споживаної теплової енергії. Відповідно утеплення будівлі без регулювання системи опалення не має ніякого сенсу.

Етапи проведення термомодернізації

1. Модернізація теплового пункту, яка дозволила знижувати або підвищувати температуру теплоносія в системі опалення всього будинку залежно від погодних умов.

2. Балансування системи опалення, яка дозволяє зняти проблему нерівномірного розподілу тепла по кімнатах.

3. Установка радіаторних терморегуляторів, яка дозволяє у кожній кімнаті створити свій мікроклімат (наприклад, у спальні підтримувати постійну температуру 21°C, а в дитячій - 24°C).

Для термомодернізації житлового будинку нам здійснені наступні заходи:

- Утеплення вхідних дверей та заміна вікон;
- Утеплення ізолюючим матеріалом зовнішніх стін;

- Утеплення даху і стелі;
- Удосконалення опалювальної системи [1].

Енергоефективні будинки вимагають серйозного та ретельного підходу у проектуванні. Адже саме на цьому етапі слід враховувати скільки енергії споживатиме будинок для обігріву та охолодження. При будівництві нашого житлового будинку враховані сторони горизонту та роза вітрів. В будинку житлові кімнати розташовані ближче до південної сторони. Від холодних північно-західних вітрів, що переважають на нашій території, захищають технічні споруди та гараж, що сприяє меншому переохолодженню та зменшує тепловтрати. Також гарним та корисним доповненням є рослинні огорожі. У спеку вони сприяють природному охолодженню приміщень, створюючи тінь.

Кожний захід дав свій ефект зниження споживання тепла. Якщо розглянути бюджет повної термомодернізації будинку, то вартість заходів розбивається приблизно таким чином:

- 12% - заміна вікон;
- 12% - модернізація теплового пункту і балансування стояків;
- 12% - установка терморегуляторів на радіатори;
- 64% - заходи з утеплення будівлі.

Також, нами було проведено аналіз особливостей заощадження електроенергії та використання теплонакопичувачі в опаленні житла.

Слід також приділити увагу економії електроенергії. Звичайно варто було б бути енергонезалежним використовуючи альтернативні джерела енергії. Проте купівля вітряка чи встановлення сонячних батарей є досить вартісним і період самоокупності досить тривалий. Тому ми розглянемо варіанти заощадження електроенергії в житловому будинку з найменшими матеріальними затратами. Для цього потрібно:

- Встановити багатотарифний лічильник електроенергії і по можливості користуватись електроприладами в період коли вартість електроенергії найдешевша, а сам з 23.00 до 07.00 встановивши таймери автоматичного

вмикання та вимикання. В такий режим можна перевести ті електроприлади які споживають найбільше електроенергії: водонагрівачі, пральну машину, електрокотел для обігріву будинку;

- Замінити електролампи на енергозберігаючі які використовують електроенергії в декілька разів менше;

- Використання тепло накопичувачів для обігріву житла

Теплонакопичувачі - це електричні повітрянагрівальні прилади, які можуть накопичувати тепло від нагрівальних елементів під час дії «дешевого» (нічного) тарифу на електроенергію (з 23⁰⁰ до 6⁰⁰) і віддавати його повітря приміщень під час дії «дорогого» (денного) тарифу.

Обігрівач накопичує тепло в спеціальних елементах, які мають велику теплоємність і потім віддає його в міру необхідності за допомогою безшумного вентилятора. Необхідна температура в приміщенні задається простою у використанні системою керування, яка дозволяє точно і швидко регулювати температуру [3].

Системи опалення з теплонакопичувачами можуть знайти застосування як в адміністративних будівлях, де температура повітря в нічний час може знижуватися на 6-8 С, так і в заміських будинках, котеджах, міських квартирах.

Переваги систем опалення з тепловими накопичувачами:

- Можливість економії за рахунок використання дешевого нічного тарифу (трьохзонний тариф);

- Простота управління (ручне і автоматичне);

- Автономність опалення, можливість створення локального мікроклімату;

- Пожежна безпека (прокладка кабелю в негорючих коробах, застосування негорючих матеріалів);

- Відсутність інерційності;

- Простота монтажу;

- Відсутність задрості від відключень електроенергії в денний час;

- Відсутність продуктів горіння;
- Довговічність (термін експлуатації 30 років);
- Застосування екологічно чистих матеріалів;
- Нормована віддача теплоти;
- Безпечна температура корпусу і нагрітого повітря [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Жарков В.Я. Економія електроенергії в побуті. Мелітополь: ТДАТУ, 2004. 63 с.
2. Жарков В.Я. Енергозбереження і енергоменеджмент в АПК. Мелітополь: ТДАТУ, 2006. 38с.
3. Лозинський Д.Й. Існуючий стан і перспективи законодавчого регулювання електрообігріву в Україні. Енергетика та електрифікація. 2007. №10. С.31-41.
4. Практичний посібник. «Енергоефективний будинок крок за кроком». Книга 3. «Крок третій: Капітальний ремонт і термомодернізація будинку». Київ, 2011. 144 стор.

ГЕОЛОГО-МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ШВИДКОСТІ ОСІДАННЯ ВИБУРЕНОЇ ПОРОДИ ЗАДЛЯ ЗНИЖЕННЯ АВАРІЙНОСТІ НА ВИРОБНИЦТВІ

Кустурова Олена Валеріївна,
Жуган Оскар Анатолійович,
Сугробов Максим Олегович,
Печеніжська Аліна Вікторівна,
Український науково-дослідний інститут
природних газів “УкрНДГаз”
Ільїнська Ольга Ігорівна
НТУ «ХП»
м. Харків, Україна

Введення. Однією з основних функцій бурового розчину є транспортування вибуреної породи з привибійної зони свердловини до системи очистки на поверхні. Для виконання даної функції необхідно забезпечити швидкість течії бурового розчину більшою ніж швидкість осідання вибуреної породи. Тому визначення швидкості осідання вибуреної породи та зменшення даної величини є актуальним питанням для даної роботи.

Швидкість осідання вибуреної породи використовується при гідравлічних розрахунках і може бути визначена, як експериментальне або розрахункове значення. Для експериментального дослідження застосовували біополімерний розчин 0-0,5 % та шарики густиною 1,74 г/см³ та діаметром 1,9-11,4 мм. За допомогою 270 мм циліндра і визначалась швидкість осідання шариків в біополімерному розчині. Реологічні показники біополімерного розчину визначались за допомогою 8-ми швидкісного ротаційного віскозиметру (табл. 1). Також для визначення розрахункової швидкості осідання вибуреної породи визначена величина динамічного напруження зсуву (ДНЗ, Па) за допомогою загально прийнятої методики. Де ДНЗ знаходиться як подвійне

значення показника приладу при 300 об/хв мінус значення показника приладу при 600 об/хв. Для переведення ДНЗ в Па необхідно отриманий результат помножити на 0,48.

Таблиця 1

Реологічні показники біополімерного розчину (БПР)

Швидкість приладу	Кут закручування пружини віскозиметру						
	0	0,1 %	0,15 %	0,2 %	0,25 %	0,35 %	0,5 %
600	2	7	8	12	20	23	37
300	1,5	6	7	10	15	19	30
200	1	4	5	8	13	17	27
100	0,5	3	4	6	10	13	22
60	0	2	3	5	8	12	21
30	0	1	2	3	7	10	18
6	0	0,5	1	2	5	7	13
3	0	0	0	1	3	6	11
ДНЗ	0,5	2,4	2,9	3,8	4,8	7,2	11,0

Мета роботи. Дослідити процес осідання в лабораторних умовах та за допомогою розрахунків. Так за допомогою формул Ріттінгера [1] можна розрахувати швидкість осідання (м/с) вибуреної породи (1):

$$U = k \times \sqrt{\frac{(\rho_{\text{п}} - \rho_{\text{р}}) \times d_{\text{ч}}}{\rho_{\text{р}}}} \quad , \quad (1)$$

$k = 5,72$ постійна Ріттінгеру для часточок вибуреної породи у вигляді шару;

$d_{\text{ч}}$ – діаметр частинки вибуреної породи, мм;

$\rho_{\text{п}}, \rho_{\text{р}}$ – густина породи та бурового розчину відповідно, кг/м³.

Якщо часточок вибуреної породи багато і вони різної форми та розміру то значення $d_{\text{ч}}$ можна оцінити за формулою (2):

$$d_{\text{ч}} = \frac{0,61}{(\rho_{\text{п}} - \rho_{\text{р}}) \times k_d \times \tau_0} \quad , \quad (2)$$

τ_0 – ДНЗ, Па;

k_d – коефіцієнт залежний від d_q (наприклад $d_q = 0-0,5$ мм, $k_d = 3,4-2,4$).

Розрахунковий час осідання вибуреної породи наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Розрахунковий час осідання вибуреної породи

Діаметр, мм	Швидкість осідання, м/с						
	0	0,1 %	0,15 %	0,2 %	0,25 %	0,35 %	0,5 %
11,36	0,145	0,066	0,06	0,053	0,047	0,038	0,031
9,43	0,138	0,063	0,057	0,05	0,045	0,036	0,029
8,68	0,135	0,062	0,056	0,049	0,044	0,036	0,029
6,57	0,132	0,057	0,052	0,045	0,04	0,033	0,026
4,86	0,124	0,056	0,051	0,044	0,039	0,032	0,026
3,51	0,122	0,052	0,047	0,041	0,037	0,030	0,024
2,12	0,114	0,051	0,046	0,041	0,036	0,029	0,024
1,92	0,112	0,048	0,043	0,040	0,035	0,028	0,023

Матеріали та методи. Для даного дослідження застосовували розчинений у воді біополімер в концентрації 0-0,5 %, в якому досліджували час осідання вибуреної породи.

Фактичний час осідання вибуреної породи наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Фактичний час осідання вибуреної породи

Діаметр, мм	Швидкість осідання, м/с						
	0	0,1 %	0,15 %	0,2 %	0,25 %	0,35 %	0,5 %
11,36	0,435	0,170	0,165	0,161	0,127	0,087	0,022
9,43	0,370	0,167	0,147	0,127	0,106	0,070	0,002
8,68	0,333	0,143	0,126	0,120	0,095	0,055	-
6,57	0,290	0,125	0,117	0,082	0,060	0,013	-
4,86	0,287	0,087	0,060	0,042	0,029	0,001	-
3,51	0,248	0,055	0,047	0,030	0,007	-	-
2,12	0,160	0,041	0,027	0,004	-	-	-
1,92	0,137	0,034	0,019	0,001	-	-	-

Результати та обговорення. Реологічні показники 0,5 % біополімерного розчину відображає фактичний виробничий стан, тому для розрахунків

приймаємо найбільше значення (розрахункове з запасом) швидкості осідання вибуреної породи 0,031 м/с, що на 29 % перевищує від практичного значення. Також слід зазначити що вибурена порода діаметром менше 9 мм в даному розчині не осідає, але розрахунок видає значення (табл. 2-3).

Для розрахунку розміру вибуреної породи для шарошечних доліт використовують формулу (3):

$$d_q = 0,56 \times \sqrt{(l - b) \times h} \quad , \quad (3)$$

Даний розмір вибуреної породи відповідає для долота діаметром – 393,7 мм, з шагом (l) – 33 мм, шириною (b) – 8 мм та висотою зуб'їв (h) – 14 мм ($d_q = 0,56 \times ((33 - 8) \times 14)^{0,5} = 10,5$ мм).

Так для того щоб компенсувати осідання вибуреної породи шарошковим долотом діаметром 393,7 мм та бурильною трубою діаметром 170 мм необхідно забезпечити об'ємну витрату рідини на рівні 0,0031 м³/с.

Якщо прийняти, що буріння відбувається зі швидкістю 5 м/год, тоді об'єм вибуреної породи складає 0,61 м³ для якого потрібно 11,59 м³ бурового розчину. Тоді об'ємна витрата бурового розчину буде дорівнювати 0,0032 м³/с. Загальна об'ємна витрата буде складатися з необхідної витрати та компенсаційної (осідання) і дорівнює 6,3 л/с. Якщо прийняти насипну густину вибуреної породи 1350 кг/м³, то для зниження ризику виникнення аварійних ситуацій на виробництві необхідно піднімати бурильний інструмент від вибою на 1,1 м раз на годину.

Висновки. В даній роботі досліджено та розраховано швидкість осідання вибуреної породи, що дозволяє порівняти і оцінити отримані результати для технологічних розрахунків в бурінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганджумян Р.А., Калинин А.Г., Сердюк Н.И. Расчеты в бурении /Справочное пособие/ – М: РГГРУ, 2007. – 668 стр.

АРХИТЕКТУРА

РЕСТАВРАЦІЯ БУДІВЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ П.І. ЧАЙКОВСЬКОГО

Черопіта Аліна Русланівна,
Студентка кафедри будівництва та інформаційних технологій
відокремленого структурного підрозділу
«Інститут інноваційної освіти Київського національного
університету будівництва та архітектури»
м. Київ, Україна

Вступ. Реставрація – це складний процес відновлення справжніх старовинних пам'яток архітектури, враховуючи їх особливості та історичне минуле. Руїни, що вже неможливо відновити, але вони несуть певну історичну цінність – консервують. Яскравий приклад – «Золоті ворота» в місті Києві.

В Україні дуже багато пам'яток архітектури місцевого та національного значення, що потребують негайної реставрації. Пам'ятки архітектури є культурним надбанням нашого народу, культурним кодом, який є основою національного та історичного розвитку та має надихати нащадків на ще більші досягнення. Не можна дивитися у майбутнє, коли ти не ціниш та не бережеш своїх витоків, минулого своїх предків.

В багатьох країнах світу розвинена туристична сфера завдяки тому, що розташовані там пам'ятки архітектури підтримуються у належному стані та приваблюють все більшу й більшу кількість туристів. Туризм – це джерело поповнення державного та місцевих бюджетів, завдяки розвитку туризму збільшується кількість робочих місць, відбувається популяризація країни. А з розвитком соціальних мереж та інтернету, люди дізнаються про ту чи іншу пам'ятку архітектури, про її стан та вирішують відвідувати її чи ні. Тому для того, щоб турист захотів подивитися на архітектурну пам'ятку потрібно її підтримувати у належному стані: проводити регулярні обстеження, реставрації,

консервації тощо. Реставрацію повинні проводити висококваліфіковані спеціалісти, бо це в багатьох випадках тонка робота з дорогими матеріалами та специфічними техніками. На даний момент в Україні дуже мало таких спеціалістів, це зв'язано з тим, що вже багато років реставрація практично не фінансується, це призвело до того, що багато пам'яток архітектури ми втратили назавжди, а деякі вже практично неможливо відновити.

А найголовніше, збереження культурної спадщини призводить до зростання національної самосвідомості та духовного розвитку українського народу.

Кожна пам'ятка унікальна, тому в проектних рішеннях обов'язково потрібно враховувати її особливості, автентичність, розташування тощо. В зв'язку з невеликим досвідом відтворення історичних пам'яток доцільно звернутися до іноземних спеціалістів та проаналізувати вітчизняні та іноземні роботи з реставрації пам'яток архітектури.

Пріоритетним завданням даного проекту є збереження пам'ятки архітектури місцевого значення для передачі культурної спадщини наступним поколінням та пристосування для сучасної експлуатації, що є запорукою збереження та подальшого використання цієї будівлі. Особливістю даного об'єкта є його розташування - це саме серце столиці та статус - найголовніший музичний учбовий заклад країни.

Будівля консерваторії (колишній готель "Континенталь") збудована у 1895-1897 рр. за проектом архітекторів Г. Шлейфера та Е. Братмана являє собою П-подібну в плані, 4-х поверхову, цегляну споруду. Історичний головний фасад по вул. Городецького був насичений декоративними елементами з відповідними стильовими особливостями періоду його зведення. У 1941 році будівля постраждала від вибухів та пожежі, а при відновленні в післявоєнні роки фасади зазнали змін у вигляді спрощення декоративного оформлення - втрачена аттикова частина, ліпні каріатиди, чавунний литий ганок біля входу, змінено кольорове рішення фасадів.

Корпус оперної студії побудований в 1950-1959 рр. по проекту Л. Каток та Я. Красний. Прямокутна в плані, цегляна споруда облицьована піщаним вапняком. Фасади вирішені в класичному стилі з використанням елементів іонічного ордеру (бази і капітелі колон, що розташовані по периметру відкритої галереї 3-го поверху). Колонада двох верхніх поверхів спирається на опори аркових прольотів нижнього об'єму будівлі. На покрівлі, по периметру, влаштовано аттикову огорожу з балясинами. Покрівля оперної частини будівлі відокремлена від учбового корпусу консерваторії брандмауерною стіною.

В 1996 році будівлі Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського присвоєно статус пам'ятки архітектури місцевого значення.

Основними принципами реставрації, якими ми керувалися при створенні проектних рішень:

- принцип найменшого втручання та змін;
- забезпечення максимального збереження автентичності пам'ятки та принцип реверсивності, тобто всі застосовані матеріали і технології повинні бути максимально можливо зворотними (підлягати видаленню без пошкодження автентичного матеріалу). Матеріали, які будуть використані на об'єкті згідно розробленої технології, мають високі показники фізико-механічних властивостей (атмосферостійкі, індиферентні до негативного впливу оточуючого середовища, забезпечують збереження відреставрованих стінових площин на максимально тривалій період, органічні з високим ступенем паропроникності, матеріали є системними).

Мета роботи. Розробка актуальних технологій реставрації пам'ятки архітектури місцевого значення, з урахуванням економічності, екологічності, атмосферостійкості новітніх будівельних матеріалів.

Матеріали та методи. Спостереження за об'єктом у певному проміжку часу;

- Статистичний та фактологічний аналіз літературних джерел та документів;
- Експертної оцінки та анкетування;

- Графоаналітичний та ретроспективний аналіз;
- Обстеження придатності будівлі для експлуатації;
- Графічного моделювання;
- Експериментального проектування;
- Порівняльний аналіз іноземних та вітчизняних проектних рішень щодо реставрації подібних пам'яток архітектури;
- Аналіз та узагальнення теоретичної та практичної інформації;
- Вивчення та аналіз реставраційно-будівельної практики;
- Синтез отриманих наукових даних.

Результати та обговорення. Результати досліджень апробовані в експериментальному проектуванні реставрації пам'ятки архітектури місцевого значення.

Висновки. На основі проведеного аналізу літературних джерел та порівняльного-аналізу іноземних та вітчизняних реставраційно-проектувальних рішень, можна зробити висновок, що реставрація є надскладним процесом, що потребує високої кваліфікації фахівців, сучасних матеріалів з високою екологічністю, створення унікальних рішень для відновлення зруйнованих або пошкоджених ділянок об'єкту, максимального збереження автентичності тощо.

Реставрація є великим кроком до збереження історичної спадщини для наступних поколінь, це поштовх до розвитку туристичної сфери економіки та джерело зростання національної самосвідомості населення.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

METHODS OF ONLINE EDUCATION OF PRINCIPLES OF ELECTROPHORESIS

Hruzevskyi Olexander

Doctor of medicine, docent

Venger Andrii

PhD (biology), professor assistant

Odessa national medical university, Odesa, Ukraine

Abstract. Methods of online education of principles of electrophoresis were described.

Key words: online education, electrophoresis, medicine, diagnostic, molecular biology.

Introduction. Electrophoresis is a one of the most popular technique used to separate DNA, RNA and protein. In modern world electrophoresis is widely used in microbiology, medicine, and genetic research.

Electrophoresis is a very powerful method of polymers size detection but demonstration of it has some drawbacks. It is necessary to have reagents and equipment.

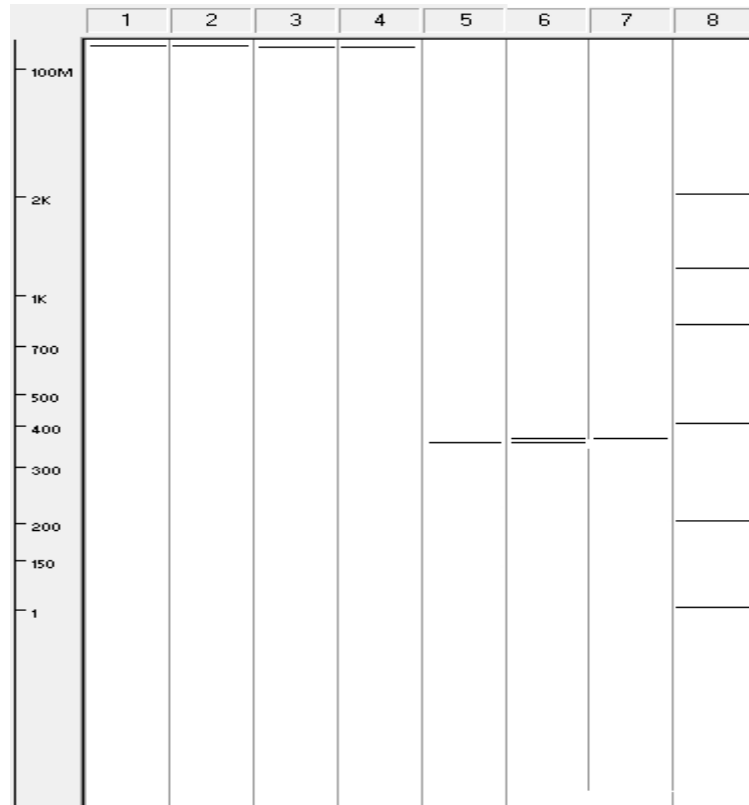
In offline education of principles and technics of electrophoresis is provided in molecular biology laboratory.

Nowadays in result of SARS2-pandemy environment education process is changing to online condition. The **aim** of this scientific work was to create the procedure of online education of principles of electrophoresis for students of medicinal, biological, and chemical specializations.

Material and methods. We have used the Fast-PCR program for loci analysis and for electrophoresis of sequences of virtual DNA, RNA and proteins taken from

National Centre of Biotechnological Information [1]. We use this program to explain student the methods and principles of electrophoresis.

Result and discussion. In result of Fast PCR demonstration students understood educating material and watched virtual products of electrophoresis (fig. 1).

Fig. 1. Example of demonstration of electrophoresis by Fast-PCR program.

1-7 – sequences of DNA with different sizes; 8 – marker of molecular weight Ladder 50

Conclusion. In result of the conducted research, it was shown that usage of Fast-PCR program is applicable and correct to demonstrate principles of electrophoresis in online educational process.

References

1. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/>

UDK:330303

**METHODS FOR THE DEVELOPMENT OF RESEARCH ACTIVITIES OF
STUDENTS IN THE PROCESS OF BIOLOGICAL EDUCATION**

Sultonova Moxichexra Anvarjon kizi

Master
of Tashkent State Pedagogical University named after Nizami
Uzbekistan, Tashkent

Abstract: The article describes various methods for the development of students' research activities in the process of biological education and their practical application.

Key words: research, activity, student, teacher, method, project method, biology, express research method, scientific competition.

Introductions. Extensive research has been carried out in the field of reforming the education system in accordance with the development of society, raising the training of scientific personnel to modern standards, attracting creative, talented youth to research activities, and modernizing the scientific infrastructure. According to UNESCO, the development of knowledge through research is an important task for all higher education systems [1].

The project method is a complex teaching method that involves practical application, analysis and synthesis of theoretical knowledge and skills, as well as assessment. The project can be discipline-specific or interdisciplinary.

Students participate in the analysis and implementation of assigned tasks, planning, project preparation, and evaluation of results. This is shown in the following technological map (Table 1).

Table 1**Technological map of the training lesson using the method of projects**

Stages and content of work	Pedagogical activities	
	Teacher	Students
Preparation	Suggests several topics, defines the purpose of the project. Provides information about the content of the project, forms their volume, lists the types of work, their results and evaluation criteria. Introduces students to the essence of the design approach.	In one group, they clearly define the theme and purpose of the project. Discuss the results of work on the project.
Stage 1. Planning	Describes how to work on a project, implementation processes, and evaluation criteria. Recommends suggestions for media source.	They choose the order and plan of work on the project: tasks are formed and distributed among the team members. Determine with the teacher the form of the report on the work on the project.
Stage 2. Research	The media advises and controls the source of the information.	They collect information from the media and carry out tasks.
Stage 3 Analysis of information. Formulation of conclusions.	Carries out leadership activities in project work. Provides information about some of the media in formulating conclusions.	They combine ideas in media information and draw conclusions.

Stage 4 Report	He listens to the report, asks questions if necessary (based on a mental attack), clarifies some information, encourages.	They report in the form of a presentation and in the form of a project in the form of written reports.
Stage 5. Evaluation of the process and results.	Assesses the quality of the report, the level of presentation, the potential use of media information resources, problem solving, group actions, student outlook, creativity and much more.	Sews the solution to the problem in the work on the project, monitors and evaluates the activities of the groups.

When performing research tasks, students get the opportunity to realize themselves, apply their knowledge and experience, demonstrate their competence and achieve success ”[2; p.49.].

The structure of research activity is defined as follows: Research activity> analysis> evaluation> forecasting development situation> activity> research activity.

Method (Greek. Metod-method) - in the broadest sense means any form of creative activity. “A method in one form or another is a set of rules, procedures, methods, actions and criteria of knowledge. This is a system of principles, requirements that directs the subject to perform a specific task in order to achieve certain results in this area of activity. This saves time and effort in the search for truth, helps to achieve the goal in the closest and easiest way ”[3; p.57].

The main function of the method is interpreted as a way to achieve this goal.

The methods are created within the framework of a specific theory and serve to conduct research. The effectiveness of a method is characterized by a fundamental description of the underlying theory. In the process of research, the content of the method expands, and the scope of the method changes as it is applied in practice.

In general, many methods are used in research. Some of them can be used in different fields of science (for example, mathematical methods, if they are applied in different fields of science), specific methods for studying the essence of a particular

object, properties and characteristics of the object of research related to solving scientific and scientific problems. a practical problem (for example, the method of cytochemistry, the method of histochemistry is used in the study of chemical processes in tissues). Below we are talking about the scientific methods used in scientific research, the content of general scientific and general scientific methods.

Scientific methods are a system of methods used in a specific field of science, which is part of a specific field of science or is formed at the intersection of sciences. Each fundamental science is, in fact, a collection of areas with their own topics and unique research methods. Based on the chosen methodology, determine the content of the study. The object of research can be investigated by different methods and have different results. In the field of scientific knowledge, F. Bacon compares the method with a lamp illuminating the passenger's path.

Based on this, students use the following research methods when organizing research activities:

1. Teaching the use of research methods (the teacher recommends solving problems, students solve problems on their own).

This method is based on independent work with a high level of application of the acquired knowledge and skills. This method provides an experience of creative activity.

We used this method to solve creative biological problems in the classroom.

2. Express research method. Individual assignments are given in practical classes and excursions for empirical research:

1. What animals live in endemic areas?

2. Explain the life forms of ornamental plants in the endemic zone? Such as the.

3. Theoretical express research should be focused on independent and creative thinking.

The following research topics can be recommended: "Lifestyle of xerophytic plants", "Characteristics of medicinal plants", "The value of plants with an aerial root system." The authors give short lectures.

4. Conducting a learning experience. Instructional practice is one of the most effective teaching methods that includes hands-on biology lessons and laboratory exercises. In the classroom, the student works independently and gains new knowledge. At the same time, students develop the skills of analyzing the information received, observing the results, correctly documenting and recording, drawing conclusions, improving basic, private and interdisciplinary competencies.

5. Scientific competition. Competitions are also one of the most effective methods. For example, a competition for the best "Presentation". The instructional text is prepared in advance. This text can be part of the textbook: "The origin of cultivated plants and centers of diversity", "Selection of microorganisms", "Fundamentals of genetics" and others. When composing the text of the presentation, students combine basic competencies with logical connections between specific and interdisciplinary competencies. This method teaches students to use scientific literature wisely.

6. Non-traditional lessons (presentation "Natural and artificial ecosystems", lecture "Pest control" - discussion).

Students prepare research from independent textbooks and the media. This guides students towards independent and creative creativity.

7. Research projects.

In research projects, students' self-study by making plans based on a topic can be considered the highest level of research activity. Mastering the theoretical method of express research, students who have the skills to perform practical experimental work successfully complete the experimental part of projects implemented according to specially selected methods. However, one lesson is not enough to complete the educational project [4; p.79].

Homework assignments can be of a research nature:

1. Plant evolution according to plan.

Assignment: Describe the evolution of plants according to the following plan.

1. Development of the flora on Earth.

2. Unicellular and multicellular

3. Reproduction of algae.
4. Reproduction of proteins.
5. Reproduction of crustaceans.
6. Development of an open seed world.
7. Covered seeds. world development
8. Class of single-seeded and double-seeded pallets.
9. Preparation of albums: ("Studying the animal world", "Ancient mammals").

Thus, in the process of teaching biology, students use various methodological forms and tools in the development of research activities. At the same time, in the process of biological education, the technology for the development of students' research activities also plays an important role in providing them with sufficient experience in this area.

Bibliography

1. World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action. (Article 5) // <http://www.un-documents.net/wdhe21c.htm#article-1>
2. Shashkina MB Formation of research competence among future teachers of mathematics in the process of educational and cognitive activity in a pedagogical university // Siberian pedagogical journal. - 2011. –№7. -P. 47–56.
3. Tolipova Zh.O. A.T. Fofurov “Methodology for teaching biology” T .: 2012. –128 p.
4. Tolipova Zh.O. Innovative technologies in teaching biology / TDPU-2013. –156 p.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР

Агалаков В'ячеслав Сергійович

Викладач та науковий керівник

Стоянова Маргарита Дмитрівна

Студентка

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Батьківщиною Олімпійських ігор вважається Стародавня Греція. Про Олімпійські ігри існує величезна кількість міфів і легенд. Кожна з них розповідає свою історію. Деякі подібні одна до одної, інші – кардинально відрізняюся, але спільним для них є одне: роком відліку перших Олімпійських ігор вважається 776 р. до н.е.

Серцем олімпійського світу є стародавнє місто Олімпія, що знаходиться у державі Еліда на півострові Пелопоннес. Олімпія була релігійним центром Стародавньої Греції. Тому представники міст-полісів зводили там свої скарбниці для жертвувань і проведення культових обрядів. Історія свідчить, що в Олімпії відбувалися святкування, які супроводжувалися спортивними змаганнями, починаючи з 10 ст. до н. е., проте вони мали локальний характер, а Олімпійські ігри проведені у 776 р. до н. е. стали першою загальногрецькою олімпіадою.

Триста років Олімпійські ігри проводились в святилищі Олімпія і тільки у 472 р. до н.е. було прийнято рішення збудувати храм Зевса Олімпійського – найвеличнішого з усіх безсмертних богів Олімпу, володаря усіх богів та людей. Архітектором проекту став видатний еолієць Лібон, який завершив свою роботу у 456 р. до н.е. Олімпійські ігри відбувалися раз на чотири роки і були визначною подією в житті стародавніх греків. Вони не мали точної календарної дати, проводилися під час другого повного місяця у період літнього сонцестояння.

Спочатку в Олімпійських іграх приймали участь тільки мешканці Пелопоннеса, але потім учасниками стали й представники інших полісів. Олімпійські ігри вважали всенародним святом та оголошували днями загального миру. Припинялися всі війни, ніхто не мав права застосовувати зброю та навіть вносити її на територію Еліди. Усіх, хто прибував в Олімпію, вважали гостями Зевса. Кожен, хто ображав прибулого мандрівника, підлягав прокляттю та штрафу.

Мета роботи./Aim. Ознайомити з історією виникнення та розвитку Олімпійських ігор.

Матеріали и методи./Materials and methods. Існує багато легенд про заснування ігор. Одна з них розповідає нам, що зародження Олімпійських ігор пов'язане з ім'ям Геракла. У 1253 р. до н.е. цар Еліди Авгій доручив Гераклу очистити його величезний скотний двір. Геракл погодився, пообіцявши зробити це за добу, якщо Авгій віддасть йому десяту частину свого стада. Авгій прийняв цю умову, бо був упевнений, що це неможливо. Геракл виконав свою обіцянку й повернувся до Авгія за винагородою, але той не стримав слово. За це Геракл жорстоко помстився йому. Він напав з великим військом на Еліду та вбив Авгія. Після перемоги Геракл забрав усю здобич, приніс її у жертву богам та на честь свого батька Зевса започаткував Олімпійські ігри, що з того часу проводилися кожні чотири роки на священній рівнині, яку Геракл на честь богині Афіни засадив оливковими деревами.

Згідно іншою легенди засновником ігор був Пелопс. За легендою Еномай, цар Еліди, мав прекрасну доньку, яку звали Гіпподамія. Еномаю пророкували, що загине він від руки свого зятя. Кожному, хто просив руки його доньки, він пропонував змагання у перегонах на колісницях. Тому, хто зможе перемогти царя, той обіцяв розкішне весілля, а у разі програшу на претендента чекала смерть. Одним з претендентів став Пелопс – син малоазійського царя Тантала. Юнак був попереду, але Еномай мав найпрудкіших коней у всіх Греції і відстань між ними невблаганно скорочувалась. Цар вже заніс спис для смертельного удару, але в один момент його колісниця розпалася і він загинув.

Після весілля переможець вирішив кожні чотири роки влаштовувати Олімпійське свято і проводити атлетичні змагання.

Третя легенда гласить, що засновником ігор є еллінський цар Іфіт. Одного разу, після епідемії чуми він звернувся до оракула за порадою, і той сказав царю, що він повинен утриматись від війн і підтримувати хороші стосунки з сусідніми містами. Так виникла ідея запровадження загальнонародного свята і змагань на знак припинення ворожнечі. Іфіт Елідський разом зі своїм найбільшим ворогом Лікургом Спартанським уклали священний союз, текст якого був написаний на металевому диску і яким встановлювався порядок Олімпійських ігор.

Ще одна легенда минулого розповідає про захисника людей Прометея, що викрав з Олімпу вогонь і приніс його на землю смертним. За це Зевс звелів Гефесту прикувати Прометея до скелі, пробив йому груди списом і щоранку посилав до нього великого орла, що клював його печінку. Від катування врятував Прометея Геракл, і з того часу у містах Греції почав існувати культ цього бога. На честь Прометея проводилися змагання з палаючими смолоскипами. Перший олімпійський вогонь був запалений у гаю Альтіс.

Існують також інші версії походження Олімпійських ігор. В «Ілліаді» Гомера, наприклад, розповідається, що ігри започаткував Ахілл, на честь свого друга Патрокла, вбитого троянцем Гектором.

Деякі історики стверджують, що Олімпійські ігри проводилися також на честь свята збору врожаю. Тому переможці нагороджувались оливковою гілкою та вінком. Ця версія підтримується фактом, що час проведення ігор припадає на серпень-вересень.

Організація Олімпійських ігор у Стародавній Греції.

За організацію і проведення ігор у Стародавній Греції відповідали елланодики – судді Олімпійських змагань. Спочатку їх було двоє, надалі — до десяти осіб, яких обирали жеребкуванням серед громадян. Вони були дуже компетентними і володіли необмеженими правами. До обов'язків суддів

належало оголошення переможців і їх нагородження, а також ведення архіву олімпійських чемпіонів.

В Олімпійських іграх могли брати участь тільки чоловіки. Деякі джерела стверджують, що до змагань допускалися тільки ті громадяни, які вільно володіли грецькою мовою. Іноземці, раби і варвари в Іграх брати участь не могли. До участі в іграх також не допускалися ті, хто порушував закон, скоював злочини, був викритий в зневазі до богів.

Важливою складовою Олімпійських ігор були не тільки змагання, а й підготовка до них. В Іграх брали участь в основному тільки найбагатші греки, бо селяни й ремісники не могли собі дозволити приділяти спорту стільки часу. Перед початком Ігор, атлети повинні були здати щось на зразок іспиту. І лише ті, хто здав олімпійський норматив, отримували місяць на фінальний етап підготовки.

Головний принцип Олімпійських ігор у Стародавній Греції - чесність. Перед початком змагань, кожний атлет давав клятву, що не заплямував себе жодним злочином, добросовісно готувався до змагань і не буде використовувати жодних недозволених прийомів. Зараз ця традиція залишилася - представник команди країни-господарки Олімпіади досі приносить клятву боротися чесно, тримаючись за полотнище олімпійського прапора. Учасник давньогрецьких Олімпійських ігор, передусім, мав бути гідним громадянином, а потім уже спортсменом. Вигуки «Axios, Axios, Axios» означали, що спортсмен гідний. Якщо когось ловили на шахрайстві, його штрафували і били. Саме на гроші, отримані у вигляді штрафів, були відлиті статуї Зевса, які встановили перед входом до стадіону Олімпії.

Жінки не допускались до ігор навіть як глядачі, хоча дивитись за змаганнями дозволялось чужинцям та навіть рабам. За спробу потрапити на ігри, їх чекала страта. Лише одній жінці було дозволено бути присутньою на змаганнях – богині Деметрі. Серед атлетів першим виключенням в історії стала Фероніка – донька кулачного бійця-олімпіоніка Діагора. Вона потрапила на

змагання, переодягнувшись у чоловічий одяг. Зрештою, її викрили, але прохання глядачів спасло Фероніку від страти.

Перемога на Олімпійських іграх розглядалася греками як знак доброго відношення богів до атлета, та міста, звідки він був родом. Нагороджували переможця у храмі Зевса гілкою оливи з дерева, що росло у священному гаю Альтіс. В його честь складали так звані Епінікії (хорова пісня), а на Батьківщині встановлювали пам'ятник.

Розвиток Олімпійських ігор.

Під час перших Олімпійських ігор єдиним видом спорта був біг. У 720 р. до н. е., в Іграх п'ятнадцятої Олімпіади, під час бігу з атлета спала стегова пов'язка. Це допомогло йому здобути перемогу. З цього часу атлети почали змагатися оголеними.

На перших тринадцяти іграх змагались лише з бігу на 1 стадію, довжина якої складала 192,27 м. За легендою стадія дорівнювала 600 ступній Зевса та відмірялась самим Гераклом. Саме від цього пішла назва «стадіон». Під час проведення чотирнадцятих ігор, до програми вводиться біг на 2 стадії. Починаючи з п'ятнадцятих, вводять біг на довгі дистанції.

До програми Олімпійських ігор 708 р. до н.е. додали боротьбу та пентатлон - давній вид п'ятиборства, який складався зі стрибків, біга, метання диску, метання спису або дротику та боротьби. З 688 р. до н.е. в програму змагань включається кулачний бій. Через вісім років з'явилися змагання на колісницях, запряжених чотирма кіньми. У 648 р. до н.е. у програму включили кінні змагання та панкратіон – боротьбу, в якій дозволено будь-які прийоми. У 632 р. до н.е. до змагань допустили молодь. З 520 р. до н.е. стали практикувати гонки воїнів у повному спорядженні, а з 408 року до н.е. змагання на колісницях запряжених двома кіньми. Пізніше до програми Олімпійських ігор увійшли й інші види змагань: стрільба з луку, фехтування, гімнастика та рухливі ігри, плавання.

Ігри перших 24-х олімпіад проводилися протягом одного дня. Починаючи з 25-х ігор – два дні. Коли програма розширилася, поступово їхня тривалість

зросла до п'яти днів: 1-й день – церемонія відкриття, 2-й день – змагання молоді, 3-й день – змагання дорослих, 4-й день – змагання на колісницях та озброєних воїнів, 5-й день – визначення переможців та їх нагородження.

Найбільшій популярності Олімпійські ігри досягли у V та IV ст. до н.е. В них приймали участь представники багатьох країн Середземного моря – Італії, Сицилії, а також Азії. Пізніше в іграх почали брати участь римляни, котрі завоювали Елладу. Римська епоха принесла Олімпійським іграм багатонаціональний характер. Право змагатися отримали також атлети з Сирії, Олександрії, Вавилону.

У 394 році н. е. Римський імператор Феодосій I видав указ, що забороняв подальше проведення Олімпійських ігор. Імператор прийняв християнство і вирішив викоренити традиції, що являли язичницьких богів. Півтори тисячі років ігри не проводилися

Відродження Олімпійських ігор.

Історія свідчить, що ідея відродження Олімпійських ігор виникала неодноразово. У XVII ст. на основі ідей Роберта Довера почали проводити Котсволдські ігри, що своїми принципами нагадували олімпійські змагання.

З настанням епохи Ренесансу, про Олімпійські ігри згадали знову. Відродженню сучасних Олімпійських ігор світ зобов'язаний, передовсім, французькому барону П'єру де Кубертену. З його ініціативи 23 червня 1894 р. у Парижі зібралася комісія з відродження Олімпійських ігор. Створили керівний орган олімпійського руху - Міжнародний олімпійський комітет (МОК), до якого увійшли авторитетні представники різних країн. За рішенням МОК ігри I Олімпіади відбулися 6 квітня 1896 р. у грецькій столиці Афінах. Атлети змагалися у дев'яти видах сорту: греко-римській боротьбі, велосипедному спорті, легкій та важкій атлетиці, плавання, гімнастиці, стрільбі, тенісі та фехтуванні. Нагороджували атлетів лавровим вінком і оливковою гілкою, зрізаною у священному гаю Олімпії. На честь переможця виконувався національний гімн і піднімався державний прапор. Ці ритуали стали традиційними.

Як відомо, Олімпійські ігри проводилися влітку. В 1922 році було прийнято рішення про проведення Зимових олімпійських ігор, адже зимовий спорт має величезну кількість популярних дисциплін. Найперші зимові ігри офіційно були проведені в 1924 році в Шамоні (Франція). В них взяли участь 258 спортсменів з 16 країн світу. З 1994 року зимові та літні ігри проводять з інтервалом у два роки. Сьогодні олімпійська спортивна програма налічує 37 видів спорту.

Выводи./Conclusions. Олімпійські ігри зародилися в Стародавній Греції. Безліч основоположних традицій зародились саме за часів античності й зберігаються до наших днів. Спочатку метою проведення Олімпійських ігор було відволікання греків від нескінченних воєн. Учасниками Ігор ставали тільки жителі Середземноморських країн. Тепер же на змагання з'їжджаються спортсмени з усіх країн планети. Змінилося також місце проведення змагань. Центром проведення Ігор грецького суспільства було місто Олімпія. У наші дні вибором місця займається спеціальний комітет. Олімпійські ігри вже проводилися в більшості країн світу. Також важливою відмінністю сучасних ігор є різноманітність учасників. У змаганнях беруть участь як чоловіки, так і жінки незалежно від їхнього походження. Для людей з обмеженими фізичними здібностями окремо проводяться Параолімпійські ігри. У Стародавній Греції подібного бути не могло. Стародавні Олімпійські ігри окрім оцінки фізичних можливостей, передбачали також нагороди за досягнення у духовній сфері, у той час як сучасні змагання зорієнтовано тільки на спортивні рекорди.

З часу проведення перших Олімпійських ігор істотно змінився список дисциплін. Деякі грецькі види спорту, наприклад, гонки на колісницях, з плином часу перестали бути актуальними. Сучасні Олімпійські ігри технічно оснащені, удосконалюються старі види спорту та вводяться нові. Наприклад, марафонський біг оцінювався і в античні часи, але за зовсім іншими критеріями. В сучасних Олімпійських іграх проводяться змагання з водного поло, дзюдо, баскетболу, велосипедних перегонів і інше. У Стародавній Греції Олімпійські ігри проводилися виключно у літній період і не могло бути жодної

мови стосовно зимових змагань, для яких зараз організуються окремі ігри. Перша зимова Олімпіада була проведена в 1924 році.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бубка С. История развития, современное состояние и место олимпийского спорта в обществе / С. Бубка. - К.: Олімпійська література, 2013.
2. Булатова М.М. «Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях». - К.: Олімпійська література, 2009.
3. Кун Л. «Всеобщая история физической культуры и спорта». - М.: Просвещение, 1982.
4. Олимпийский спорт . Учебник: в 2 т. Т. 1 / В. Н. Платонов, М. М. Булатова, С. Н. Бубка [и др.] ; ред. В. Н. Платонов. – Киев : Олимпийская литература, 2009.

ЗАНЯТТЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Агалаков В'ячеслав Сергійович

Викладач кафедри фізичного виховання та спорту

Тімар Володимир Сергійович

Студент,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Заняття фізичною культурою є невід'ємною частиною всебічного розвитку особистості та націлені на фізичний розвиток людини, зміцнення її здоров'я. Від рівня розвитку фізичних сил індивіда багато в чому залежить працездатність, ефективність навчальної та трудової діяльності. Особливого значення фізичне виховання набуває серед підростаючого покоління, так як саме в юному віці формуються звички до здорового способу життя, фізичної активності, дбайливого ставлення до власного здоров'я. Крім того, гармонійний розвиток молодої людини не можливо забезпечити без розвитку її фізичних здібностей.

Заняття фізичною культурою мають велике значення для розвитку людини та суспільства через:

- покращення фізичних можливостей людини;
- формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості;
- сприяння відмові від шкідливих звичок (паління, зловживання спиртними напоями, переїдання, гіподинамії);
- профілактику захворювань;
- фізичне вдосконалення людини;
- формування здорового способу життя;
- виховання особистісних якостей, відмінних від фізичних (сили волі, організованості, дисциплінованості, наполегливості, організаторських навичок, витривалості, особистої гігієни, тощо);

- використання занять фізичною культурою в лікувально-профілактичних цілях;
- виховання патріотизму.

Спалах коронавірусної хвороби став викликом для усього людства, запровадження карантинних заходів, направлених на стримування розповсюдження Covid-2019 мало негативні наслідки в більшості сфер суспільного життя: економічній, культурній, соціальній, тощо. В сфері фізичної культури і спорту досить гостро відчувається вплив пандемії, насамперед, через впровадження жорстких карантинних заходів, що призвело до обмежень в роботі закладів фізичної культури і спорту (спортивних і тренажерних залів, басейнів, спортивних майданчиків), переходу на дистанційне навчання в закладах освіти, обмежень в роботі спортивних секцій та тренувань у більшості видів спорту, скорочення або спеціального режиму проведення спортивних заходів, змагань, або взагалі їх відміни. Як наслідок, відбулось різке скорочення занять фізичною культурою і спортом серед населення, популяризація спортивного способу життя зазнала руйнівних процесів. Проблема посилюється тим, що заняття фізичною культурою приносять довготривалий ефект у разі постійних, довготривалих і систематичних занять, будь яке переривання тренувань має негативні наслідки, призводить до втрати або погіршення вже досягнутих результатів. Отже, під час пандемії Covid-2019, незважаючи на широко застосовувані карантинні обмеження, ні в якому разі не можна переривати заняття фізичною культурою, що потребує пошуку нових форм та форматів проведення занять з урахуванням нових вимог та обмежень.

Методологічні проблеми організації занять фізичною культурою були предметом розгляду науковців В. Язловецького, Ю.Івасюти, В. Шерста, О. Потапової, В. Видріна, Л. Матвєєва, В. Царик, С. Іконнікової, А. Гужаловського, В. Максакової, А. Огнистого та багатьох інших. Незважаючи на вагомий напрацювання в даному напрямку, наразі, дослідження особливостей занять фізичною культурою під час пандемії носять фрагментарний характер та потребують поглиблення й подальших науково-методичних розробок.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей проведення занять фізичною культурою під час пандемії Covid-2019.

Виклад основного матеріалу. В умовах карантинних обмежень, введених з метою мінімізації ризиків під час пандемії Covid-2019, більшість навчальних закладів на той чи інший термін впроваджувала дистанційне навчання. Навчання за дисциплінами, які не потребують особистої присутності студентів (очної їх участі в навчальному процесі), за умови високих можливостей цифровізації навчальних матеріалів, не викликало значних труднощів як у викладачів, особливо тих хто оволодів дистанційними формами навчання, так і у студентів. Однак, у педагогів, методистів, керівництва кафедр та в цілому навчальних закладів виникли проблеми, пов'язані з організацією дистанційного викладання дисципліни «фізична культура».

Подання теоретичного матеріалу здійснюється через різноманітні платформи дистанційного навчання, що не мало методичних відмінностей від викладання інших дисциплін. Труднощі, які виникали в даному процесі носили загальний характер та полягали в наступних проблемах:

- технічні проблеми, пов'язані з використанням мережі Інтернет (недостатнє покриття та швидкість, відсутність доступу до мережі, недосконалість комп'ютерної техніки);
- проблеми в опануванні методичних підходів до викладання в он-лайн форматі, особливо у викладачів старшого віку;
- сліпе копіювання робочих навчальних програм в електронний формат.

В нинішніх реаліях дисципліна «фізичне виховання» стикнулася із проблемою «своєрідної неповної реалізації, оскільки комп'ютер, домашні умови карантинних обмежень не можуть замінити спортзал, тренувальні майданчики та стадіон, які раніше були звичними локаціями для проведення занять» [1].

Першочерговим завданням в організації занять фізичною культурою студентів та молоді стала їх мотивація до самостійних занять фізичними вправами, однак, «одним із основних мотивуючих факторів залишається

контроль за цим видом діяльності студентів з боку викладача, коректний і професійний його менеджмент» [2].

З метою підвищення мотивації студентів до занять фізичною культурою в домашніх умовах в період карантинних обмежень та дистанційного навчання, можна запропонувати:

- видання методичних матеріалів з комплексами вправ, розрахованих на різні рівні фізичної підготовки;
- формування індивідуальних та колективних програм самопідготовки;
- формування переліку посилань на інформаційні ресурси з вільним доступом, на яких розміщені відео матеріали різної направленості (силові блоки, вправи для різних груп м'язів, вправи з кардіо навантаження, тощо);
- формування системи практичних завдань, які потрібно виконувати не тільки під час занять згідно розкладу, а протягом дня, наприклад, комплекс ранкової гімнастики;
- організація цільового перегляду спеціальних телевізійних спортивних програм та каналів, тренувань, спортивних змагань.

Тобто, для підтримки інтересу молоді до фізичної культури, підвищення їх мотивації до фізичної активності необхідно використовувати різноманітні технології та засоби взаємодії. Крім того, для підвищення ефективності дистанційного навчання з дисципліни «фізичне виховання» необхідною умовою є підвищення професійного рівня викладачів, шляхом організації заходів, спрямованих на вивчення новітніх технологій навчання та обмін передовим досвідом.

Для ефективної організації занять фізичною культурою в умовах карантинних обмежень необхідною умовою є опрацювання певних ключових положень, які дозволять вдома створити безпечні умови для запобігання травматизму та нещасних випадків, зокрема:

- обговорити вимоги до вибору простору для занять;
- здійснити підбір зручного одягу, взуття та потрібного інвентарю;
- обговорити правила особистої гігієни;

- обґрунтувати оптимальне навантаження;
- виконати інструктаж з техніки безпеки під час виконання фізичних вправ.

Досвід організації дистанційного навчання з дисципліни «фізична культура» свідчить про застосування двох форм: групових занять та індивідуальної роботи. Групові заняття проводяться на обраній платформі (наприклад, Google Classroom, Microsoft Teams, ZOOM), у формі відеоуроків, на яких студенти разом з викладачем виконують комплекс вправ.

Індивідуальні заняття дають змогу організувати навчальний процес з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента, це можуть бути певні технічні проблеми (недосконалість техніки та зв'язку), просторові (не усі студенти мають можливість організувати місце для проведення занять у регламентований час), інші проблеми та умови.

В умовах дистанційної індивідуальної роботи основним завданням постає підтримка фізичної, а саме рухової, активності. Цікавим в даному аспекті є підхід впроваджений у навчальний процес педагогічним колективом у складі Слухенської Р. В., Куліш Н. М., Маланія В. І., Бамбурак В. Б. [2]. Студентам було запропоновано проведення занять у двох напрямках, які повинні постійно чергуватися. Перший напрям полягає в отриманні від викладача комплексу вправ з докладними інструкціями про техніку їх виконання, кількість вправ і підходів. Студент повинен їх виконати з відео фіксацією, та відправити викладачеві на перевірку. Даний напрям «акцентований на виконання студентами необхідних вправ для тієї чи іншої групи м'язів» [2].

За умовами другого напрямку студент повинен скласти та виконати власний комплекс вправ певної цільової спрямованості, виконання даного завдання не обмежується відео звітом, студенту необхідно представити письмовий опис техніки виконання вправ. Перевагою даного методу є «самостійний підбір вправ, які студенти здатні і можуть виконати як фізично, так і відповідно до своїх можливостей, наприклад із використанням наявного спортивного інвентарю та інших умов» [2].

В умовах дистанційного навчання на особливу увагу заслуговують вправи, націлені на розслаблення певних груп м'язів чи організму в цілому, що сприяє збереженню спокою, зниженню психологічного та емоційного напруження, викликаного розумовою, навчальною та іншою діяльністю. Такі вправи можуть виконуватись як самостійний блок занять, а також з метою чергування фізичної активності і розслаблення, фізичної активності в перервах навчальних занять та іншої малорухомої діяльності [3].

Висновки. Впровадження дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень через пандемію Covid-2019 потребує обґрунтованого методичного забезпечення, розробки та впровадження новітніх форм та методів проведення занять. Правильна методична організація занять фізичною культурою сприяє більш ефективному фізичному розвитку, спонукає до формування інтересу до фізкультури, збільшує бажання займатись фізичними вправами. Організація дистанційних занять фізичною культурою стала новим викликом для педагогічних колективів. Пошук дієвих і результативних методів, форм, підходів до навчального процесу потребує неабияких зусиль, методичних розробок, вдосконалення комп'ютерної техніки та засобів зв'язку, обміну позитивним досвідом. Але цього замало, потрібно змінити філософію фізичної культури, як навчальної дисципліни, отже, не можна не погодитися із думкою професора О. Вишневського який зазначив, що потрібна «докорінна перебудова організації фізичного виховання молоді, насамперед, слід кардинально змінити власні погляди молодої людини на фізичну культуру, на фізичний стан, красу людського тіла, не сприймати їх як другорядні. Педагог повинен власним прикладом демонструвати важливість фізкультури, здорового способу життя» [4]. Зважаючи на викладене вище, подальші наукові дослідження та прикладні розробки доцільно направити на розробку та обґрунтування адаптованих до дистанційних умов навчання інструментів, методів та форм навчальних занять з дисципліни «фізичне виховання».

Література

1. Томащук О.Г., Сенько В.І. Організація фізичного виховання студентів закладів вищої освіти в сучасних умовах. Наукова думка сучасності і майбутнього: зб. статей (26 грудня 2017 року – 10 січня 2018 року), 2018. С. 64-66
2. Слухенська Р. В., Куліш Н. М., Маланій В. І., Бамбурак В. Б. Фізична культура у вищих навчальних закладах в умовах карантинних обмежень 2020 року. 2020. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/73/part_2/38.pdf
3. Кривенцова І.В., Клименченко В.Г., Пашкевич С.А., Блізнюк С.С. Особливості викладання фізичного виховання майбутнім педагогам-філологам. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів, 2017. 147 (2). С. 68–71.
4. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Львів, 1996. 224 с.

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ПРЕДМЕТІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ФАХОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Барковська Ольга Олександрівна

спеціаліст вищої категорії, старший викладач
викладач образотворчого мистецтва з методикою

Лілянова Ірина Анатоліївна

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист
викладач методики трудового навчання

Бериславський фаховий педагогічний коледж імені В. Ф. Беньковського
Херсонського державного університету
м. Берислав, Херсонська область, Україна

Вступ. З поширенням у світі нових інформаційних технологій, насамперед з появою мережі Інтернет, склалися передумови для розвитку нового напрямку в освіті – дистанційного навчання для студентів.

Про актуальність розробки механізмів дистанційного навчання, яке б ґрунтувалося на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях, вже давно говорила світова педагогічна спільнота. Так склалося, що саме в умовах епідемії та вимушеного карантину питання організації дистанційного та змішаного навчання стало дуже актуальним.

Потреба в нових підходах до навчання з обмеженням кількості аудиторних занять залишається проблемним питанням для значної частини освітянської спільноти. Вирішенням цієї проблеми є, перед усім, широкомасштабне впровадження онлайн-технологій, ґрунтовні зміни у підходах до організації навчання в закладах освіти та в кожній дисципліні, зокрема методики трудового навчання і образотворчого мистецтва. В нових реаліях слід переглянути роль аудиторних занять та ефективність їхнього проведення.

Грамотне застосування онлайн-технологій з відповідними методичними підходами, що забезпечують ефективне поєднання безпосередньої та

опосередкованої форми взаємодії студентів і викладачів у вигляді змішаного навчання це нові сучасні можливості для розвитку інтелектуального, високопрофесійного і сучасного фахівця.

Наведені матеріали з теми **«Практична реалізація змішаного навчання на заняттях з предметів образотворчого мистецтва та технологій в умовах фахової педагогічної передвищої освіти»** розкривають поняття змішане навчання та висвітлюють досвід застосування цієї моделі у Бериславському фаховому педагогічному коледжі на заняттях з предметів «Мистецтво», «Образотворче мистецтво з методикою навчання», «Малювання, ліплення», «Трудове навчання з практикумом», «Художня праця та основи дизайну».

Приклад провідних університетів світу свідчить, що якісна освіта можлива і за суттєво меншої кількості аудиторних занять, ніж в українських закладах освіти. Але це вимагає грамотного застосування онлайн-технологій з відповідними методичними підходами, що забезпечують ефективне поєднання безпосередньої та опосередкованої форми взаємодії студентів і викладачів у вигляді змішаного навчання [9].

Змішане навчання є відносно новим підходом у сфері вищої освіти в нашій країні, забезпечує гнучкість по відношенню до традиційного навчання, надає можливість освітнім закладам пропонувати навчання в різних умовах доставки навчального матеріалу. Це вдале поєднання традиційного навчання з елементами on-line навчання.

Змішана модель навчання – це модель використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів в стаціонарному навчанні із застосуванням елементів асинхронного й синхронного дистанційного навчання.

Практикується як елемент стаціонарного навчання при проведенні аудиторних занять і в самостійній роботі студентів [2].

Змішане навчання використовує найрізноманітніші методи, як традиційні, так й інтерактивні: лекційні, лабораторні, комп'ютерні презентації, комп'ютерне навчання й навчання через Інтернет. Ці методи використовуються як окремо, так і в поєднанні один з одним.

Комбінація традиційного та дистанційного навчання дозволяє викладачеві використовувати сильні сторони кожного навчального середовища для досягнення навчальної мети.

Для забезпечення дистанційного та впровадження моделей змішаного навчання на платформі Google Classroom педагогічним працівникам та здобувачам вищої освіти у Бериславському фаховому педагогічному коледжі створено корпоративні акаунти у G Suite for Education від компанії Google.

Треба сказати, що в коледжі ще з 2014 року працювала платформа для навчання Moodle. Проте, вибір дистанційного середовища Google Classroom в якості засобу для формування професійної компетентності студентів, зокрема, викладачами мистецьких дисциплін та технологій, пояснюється не лише тим, що ця платформа визнана найпопулярнішою в освітніх системах багатьох країн світу. По-перше, вона безкоштовна, й по-друге, вона задовольняє нашим вимогам: надійна в експлуатації, модульна, безпечна, зручна у використанні та управлінні навчальним процесом.

Корпоративний акаунт надає значно більше переваг під час використання хмарних сервісів, а саме: Google Drive – необмежене хмарне файлове сховище для зберігання та одночасного доступу до файлів, Google Docs, Sheets, Slides, Forms - для створення та редагування файлів в хмарному сховищі під час співпраці з іншими користувачами в режимі реального часу, Gmail - для листування, Google Calendar - для розкладу, Google Meet – для проведення відео-конференцій, Google Чат – для онлайн спілкування. До віртуального курсу дисциплін викладач має можливість прикріпити навчальні матеріали у вигляді різних типів файлів(такі як відео на YouTube чи файли на Google Drive). Доступ до сервісу Google Classroom здійснюється через браузер або через мобільні додатки на Android чи iOS за допомогою корпоративного акаунту.

Протестувавши, під час карантину 2019-2020 навчального року, розроблені дистанційні курси з предметів: «Мистецтво», «Образотворче мистецтво з методикою навчання», «Малювання, ліплення», «Трудове навчання з практикумом», «Художня праця та основи дизайну» почали практикувати

змішану модель навчання, в якій наряду з традиційними методиками використовуються елементи дистанційної діяльності.

Цей курси мають такі форми викладу навчального матеріалу:

лекційні заняття;

практичні заняття;

індивідуальні домашні завдання;

проекти;

відеофільми, анімації та симуляції.

Вивчення матеріалу здійснюється наступним чином: на першому занятті проводиться лекція з інтерактивними вправами. На практичному занятті закріплюються набуті знання та формуються практичні компетенції з предметів циклу «Мистецтво» і «Технології» з подальшою їх перевіркою у вигляді самостійної роботи чи проекту. Матеріал, що винесений на самостійне опрацювання, студенти вивчають, використавши навчальне середовище Google Classroom. Для перевірки знань та вмінь студентів розроблена система тестових завдань та творчих завдань. По закінченню вивчення змістовного модуля студенти повинні зробити й здати на перевірку виконане завдання.

Завдання викладача, який використовує модель змішаного навчання:

1. Необхідно перепланувати навчальний матеріал з розмежуванням на аудиторний та той, що вивчається через Google Classroom.

2. Підготувати засоби моніторингу у вигляді тестових та творчих завдань для самоконтролю, поточного та підсумкового контролю.

3. Дібрати серії вправ для студентів з різним рівнем навчальних досягнень для врахування їх індивідуальних особливостей.

Висновки. При використанні змішаної технології навчання спостерігається більш якісне засвоєння матеріалу. Навчання стає більш відкритим, студенти мають можливості вчитися керувати своєю навчальною діяльністю. Такий підхід сприяє оптимізації ресурсів і часу, дає більше цікавих можливостей для навчання. Основна перевага цього підходу – гнучкість.

Змішане навчання дає можливість розвивати у студентів свідомість, самодисциплінованість, самостійність, творче та креативне мислення.

Список використаних джерел

1. Болілий В. О. Досвід впровадження рейтингового оцінювання навчальних досягнень студентів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені Н. П. Драгоманова. Серія № 5.: 2009 рік: збірник наукових праць 2009 р. Київ: Видавництво НПУ імені Н. П. Драгоманова, 2009. 21-24 с.

2. Болілий В., Маркова В., Матвєєва С. Використання змішаного навчання на заняттях з вищої математики. Стаття. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький) URL : <https://www.cuspu.edu.ua/images/conf-2017-04/s3/3> (дата звернення 05.11. 2020)

3. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. № 4, С. 1-14.

4. Желнова Е. В. 8 етапов смешанного обучения (обзор статьи Missed Steps. Дарлин Пейнтер. Training & Development). URL: <http://www.obs.ru/interest/publ/> (дата звернення 04.11. 2020).

5. Онлайн-курс для педагогів та керівників закладів професійно-технічної освіти про дистанційне навчання Ed-era. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1> (дата звернення 03.11. 2020)

6. Капустин Ю. И. Педагогические и организационные условия эффективного сочетания очного обучения и применения технологий дистанционного образования: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования) : Москва, 2007. 41 с.

7. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. 2015. № 24. С. 53-67.

8. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти : МОН України. URL: mon.gov.ua/osvita/visha-osvita (дата звернення 02.11.2020).

9. Романовська О. О., Романовська Ю. Ю., Романовський О. О. Досвід вищої освіти Сполучених Штатів Америки XX–XXI століть. Книга 4. Особливості академічного (університетського) підприємництва у США другої половини XX — початку XXI століть: навч. посіб. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 240 с.

10. Смешанное обучение: 6 моделей для применения в современной школе: Офіційний блог освітнього проекту. Мобильное электронное образование. URL: <http://goo.gl/ktkiVu> (дата звернення 04.11.2020).

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Бірюкова Ірина Вікторівна

учитель початкових класів

КЗ СОР Глухівського ліцею-інтернату

з посиленою військово - фізичною підготовкою

м. Глухів, Україна

Спостереження за навчально-виховним процесом на уроках української мови, літературного читання, аналіз результатів проведення державної підсумкової атестації у четвертих класах та аналіз творчих робіт учнів дають змогу зробити висновок, що проблема розвитку творчих здібностей школярів молодших класів потребує вивчення, націлює на пошук нових шляхів і методів, що забезпечуватимуть розвиток творчого потенціалу особистості, внутрішніх можливостей учнів, їхніх потреб, інтересів. В «Українському педагогічному словнику» - творчість характеризується як «свідома, цілеспрямована, активна діяльність людини, спрямована на створення нових, оригінальних витворів, які ніколи ще не існували». Творчість – це вища форма активної самостійної діяльності людини. Вона включає спостережливість, запам'ятовування істотного, вольову напругу, глибоку увагу, емоційний підйом, натхнення.

Значне місце в творчому процесі займає креативна діяльність як співвідношення пізнавальних та емоційно-вольових психічних процесів особистості. З процесуальної точки зору творчість інтерпретується як процес діяльності, коли її критерієм виступає суб'єктивна новизна, а не суспільна значущість і абсолютна новизна. З суб'єктивної точки зору, творчість визначається внутрішніми процесами, навіть якщо її кінцевий продукт не має особливої соціальної цінності і новизни. Результативна складова творчості – це діяльність, яка породжує щось нове і таке, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Це об'єктивна сторона творчості, яка визначається її кінцевим продуктом – науковим відкриттям,

новизною наукового дослідження, винаходом, раціоналізацією, створенням художнього твору.

Згідно Закону України «Про освіту» №3491-д від 04.04.2016р. «Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України».

Педагогічна технологія має бути продумана у всіх її деталях, а модель навчальної-виховної діяльності і організації освітнього процесу повинна забезпечувати комфортні умови для учнів і вчителя. Сучасне суспільство зацікавлене у випускниках, націлених на саморозвиток і самореалізацію, які здатні використовувати отримані знання, вміють орієнтуватися в інформаційному просторі, продуктивно працюють, ефективно співпрацюють, адекватно оцінювати себе і свої досягнення. Одним із завдань є впровадження в навчальний процес таких методів і засобів, які допомагають учням не тільки оволодіти знаннями, вміннями та навичками, в різних сферах діяльності, а й розвинути їх творчий потенціал. Сучасні педагогічні технології пропонують інноваційні моделі побудови такого освітнього процесу, де на перший план виступає взаємопов'язана діяльність учня й вчителя, спрямована на вирішення навчальних і практично значущих завдань. Вагомий вклад у виконання навчальних завдань повинні внести уроки, які є основною формою організації навчальної та виховної роботи в початковій школі.

Урок — організаційний елемент навчального процесу, об'єднаний у смисловому, організаційному та часовому аспектах. На уроці вирішується, наскільки ґрунтовними будуть знання, наскільки сталими стануть сформовані на основі знань практичні навички, як навчання поєднуюватиметься з життям, як розвиватимуться пізнавальна активність учнів, самостійність, увага, мислення і мовлення. Якість уроку залежить від теоретичної і методичної підготовки учителя, від його педагогічної майстерності, володінням сучасними педагогічними технологіями, осмислення проблем структури і методики уроку.

Особливий вплив на розвиток творчих здібностей учнів молодших школярів мають уроки літературного читання та української мови. Успішність

реалізації розвитку творчих здібностей залежить від навчального процесу організованого вчителем, умінням цікаво та доречно донести до учнів зміст завдань. Для вдалого розвитку творчості учнів початкових класів педагогу потрібно визначити індивідуальні та психологічні особливості учнів, розвивати їх мислення, пам'ять, увагу, уявлення, підвищувати інтерес до самостійного виконання завдань. Щоб підвищити творчу активність учнів на уроках доречним стане використання сучасних технологій: віртуальні екскурсії, проекти, імітаційні ігри, мандрівки, конференції, дизайн-мислення, ділові ігри, візуалізація, групові завдання завдяки яким діти швидше та краще засвоюють матеріал. Робота, спрямована на розвиток творчого потенціалу учнів на уроках української мови з використанням тексту, як основної дидактичної одиниці, дає високі результати, якщо вона ґрунтується на комунікативно-діяльнісному підході, будується з опорою на закономірності засвоєння рідної мови і відповідно до принципів мовного розвитку, базується на використанні спеціально підібраного матеріалу і градуальної системи творчих вправ. Запропоновані методи забезпечують не тільки розвиток творчого потенціалу учнів, але й вдосконалення їх мовленнєвої, мовної та соціокультурної компетенції (відповідно до вимог стандарту), розвитку мовної здібності учнів, виховує етичні якості особистості, емоційної та вольової сфер, що обумовлює особистісно-орієнтовану спрямованість розробленої методичної системи. Постає потреба в орієнтації освітнього процесу на досягнення результату, що відображається ключовими компетентностями, але не обмежується ними. Як зазначено в «НУШ: порадник для вчителя» зараз у світовій практиці ефективність освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу.

У результаті такого компетентнісного підходу створюються сприятливі умови для розвитку творчих здібностей молодших школярів. Залучення школярів до співпраці, допомагає засвоєнню суспільного досвіду, соціалізації учнів молодших класів. Дослідження та моніторинг якості освіти показали, що вчителі недостатньо використовують групову та парну роботу на уроках. Проведені опитування учнів та їх батьків, спостереження за дітьми під час

уроку, аналіз проведених занять підтверджують це. Учнім дуже подобається робота у команді, діти залюбки допомагають один одному, завжди простягнуть руку допомоги.

Один із видів диференційованої групової роботи є проєкт . Проєктне навчання (project-based learning) стає більш популярним є досить результативним та сучасним підходом до навчання. Дослідження показують , що після його вдалого застосування покращується мотивація, зростає якісна результативність навчання. Такий метод дозволяє частково реалізувати програму ранньої профорієнтації школярів, для того, щоб випускники школи у майбутньому обрали навчальний заклад та професію свідомо, враховуючи свої здібності, хист, мотивацію. Навчаючись з використанням даного методу учні отримують потрібні навички та знання. Діти застосовують отримані знання для вирішення проблем у реальному житті; рівень відповідальності учня за виконану роботу зростає, якщо діти працюють в групах або парах. Даний формат передбачає залучення учнів до систематизації та набування знань, створення власного продукту. Проєктне навчання розвиває креативне та критичне мислення, співпрацю, спілкування, міркування, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети.

Оскільки, навчання – це соціальна активність, яка відбувається в межах групи учнів, минулого досвіду та культури, діти використовують не тільки знання та навички з програмних дисциплін, а й вчать вести перемовини, приймати рішення у групі, відповідально відносяться щодо ролі в команді та інтерпретують результати співпраці. Це дає можливість педагогу побачити учнів у новому світлі, допомогти розвинути вроджені здібності , що не завжди вдається у традиційній системі уроку. Крім того, часто проєктне навчання реалізується через зв'язки між дисциплінами, що виходять за межі програмового матеріалу одного предмету. Таким чином розширюються можливості педагога, який стає дизайнером свого уроку. Тобто, навчання відбувається природним шляхом, ненав'язливо, адже мета – не вивчити, а

навчитися отримати результат, що дійсно мотивує учнів. На захист проєкту відводиться окремий урок.

Перш ніж розпочати роботу над проєктом, необхідно спланувати його презентацію, потрібно оголосити про цей вид роботи щонайменше за два тижні. Дуже важливо відповідально підійти до визначення теми проєкту.

Доцільно розподілити ролі між учнями, при цьому підкресливши їхні індивідуальні здібності. На фоні вказаних переваг існує й певна небезпека застосування проєктного навчання: виникає ризик не виконати навчальну мету і не досягти результатів навчання. Але цього можна уникнути, раціонально спланувавши навчальний процес. На наш погляд, для ефективної організації проєктного навчання слід дотримуватися основних правил добре організованої проєктної роботи, а саме:

- Завдання дано завчасно.
- Оголошено орієнтовний план.
- Чітко озвучені критерії оцінювання.
- Призначено дедлайни.
- Наступне найцікавіше, захист.
- Серед учнів обираємо:

Модератора – показує картки жовтого, зеленого, червоного кольорів, які вказують кількість хвилин до закінчення виступу.

Мовний спостерігач – рахує слова паразити, запинання, повторення.

Грамматик – коректне вживання української мови, суржик, порівняння, епітети.

Жестівник – звертатиме увагу, на доречність мови тіла, зоровий контакт.

Візуал – якщо є презентація, ілюстративний матеріал, робить висновки, щодо естетичного оформлення.

Запитувач – ставить запитання.

Порадник – дає поради стосовно доповіді.

Мотиватор – підтримує, хвалить, підкреслює вдалі моменти.

Вчитель керує проектом, вибудовує позитивну історію стосунків з учнями за нових умов, надає слово експертам, спостерігає, допомагає при виникненні складних ситуацій. Кожний наступний проєкт буде ще кращим, тому що проєкт – це захопливий спосіб вивчення навколишнього світу. Увагу зосереджуємо на основних ідеях разом із практикою та перехресними поняттями, традиційна класна кімната перетворюється у відкритий навчальний простір, в якому діти рухаються у звичному темпі, де учні беруть участь у проведенні досліджень та моделюванні, обговоренні гіпотез, що підтверджуються доказами й міркуваннями. У процесі роботи над проектом виникає потреба в опрацюванні додаткової літератури, самонавчанні, залученні до співпраці батьків. Навчання на основі запам'ятовування та повторення переходить до інтеграції, відкриття та презентації набутих знань. Учні мають можливість проходити всі етапи від ідеї створення моделі майбутнього продукту до його реалізації. Підсумки обговорення стають спільним надбанням.

Використані джерела:

1. Барко В.І. Розвиток здібностей і творчого потенціалу // Обдарована дитина, 2005. - № 1. – С. 27-31
2. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. – К.: Освіта, 2016. – 268 с.
3. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. // Початкова школа. – 2011. – №1 – С.11-14.
4. Державна національна програма "Освіта (Україна ХХІ ст.)". К., 2020.- 56 с.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти.-Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
6. Ігнатенко Н. Етапи діалогічної взаємодії молодших школярів із навчальним текстом // Школа першого ступеня. - Переяслав-Хмельницький, 2003. -Вип.7.- С. 50-61.

7. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті.-
Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/nac.doktruna.doc>

8. 35 інструментів для дистанційного навчання – добірка НУШ:
<https://nus.org.ua/articles/30-instrumentv-dlya-dystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/>

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ РОЗУМОВОГО ТА ФІЗИЧНОГО
НАВАНТАЖЕННЯ НА САМОПОЧУТТЯ СТУДЕНТА**

Божко Ельвіра Олександрівна

Ожинська Юлія Олегівна

студенти

Настека Тетяна Миколаївна

к. б. н., доцент

Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова

м. Київ, Україна

Тема: Дослідження впливу розумового та фізичного навантаження на самопочуття студента.

Актуальність: Зважаючи на швидкий розвиток та застосування новітніх технологій у різних сферах праці, постійно підвищуються вимоги ринку трудових ресурсів до майбутніх фахівців. Тому при їх підготовці потрібно увесь час шукати та застосовувати нові шляхи та методи для подальшого розвитку високої фізичної та розумової працездатності людей.

І сьогодні вивчення та дослідження факторів які впливають на розвиток і підвищення фізичної та розумової працездатності людей залишається актуальним. Є наукові роботи, де досліджуються формування психофізіологічних функцій в онтогенезі властивості нервових процесів та їх зв'язок із сенсомоторними, психічними та вегетативними реакціями особистостей, пов'язані із їх професійною роботою.

В зв'язку з цим фахівці з фізичного виховання приділяють значну увагу вивченню взаємозв'язків фізичної і розумової працездатності, та, враховуючи всі закономірності розвитку організму студентів, намагаються вдосконалити і оптимізувати сам процес навчання.

Мета: Метою цієї роботи є дослідження впливу різних факторів на фізичну та розумову працездатність студентів.

Завдання: Дослідити та зафіксувати вплив різних чинників на стан організму людини, у різних сферах праці. Ми розглянемо вплив на такі спеціальності як: медіапродюсування, перекладач східних мов, вчитель молодших класів, вчитель біології та англійської мови, менеджер ресторану. Кожен проходить навчання у різних закладах вищої освіти. Але ми спостерігали та визначали вплив одних і тих самих чинників на організм студента. На початку та вкінці навчального дня.

Методи: Були використанні такі методи як статистичний метод, тобто статистична обробка матеріалу, зібраного у результаті спостереження за учасниками досліду, теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичної літератури; крім того, були застосовані методи оцінки фізичного стану; фізіологічні; психофізіологічні; антропометричні дослідження; використання коректурної проби; буквеної проби Бурдона-Анфімова; дослідження перерозподілу уваги за допомогою таблиць Шульте.

Виклад результатів: Протягом місяця збиралися дані щодо розумового і фізичного навантаження на студентів різних спеціальностей. Студенти кожен день звітувалися про своє самопочуття, подавали антропометричні дані, а також проходили коректурні проби, буквені проби Бурдона-Анфімова, а також проводилося дослідження перерозподілу уваги за допомогою таблиць Шульте, щоб дізнатися наскільки розумове і фізичне навантаження впливає на увагу і концентрацію студентів в кінці навчального дня.

Дані таблиці 1 показують, що упродовж дня гемодинамічні показники змінювалися. Так, на третій парі проходило зниження частоти серцевих скорочень відносно першої пари. Деякі студенти зранку відчували запаморочення, головний біль і нудоту.

Також враховувалися такі показники як спосіб життя, мікроклімат навчальних аудиторій, використанні засоби навчання.

Всі студенти ведуть здоровий спосіб життя, мають стабільні біоритми і не мають шкідливих звичок.

Гемодинамічні показники

Спеціальність	Показники тиску зранку	Показники тиску ввечері
Медіапродюсування	126/75	120/69
Перекладач східних мов	120/70	102/64
Вчитель молодших класів	107/85	99/79
Середня освіта (біологія + англійська мова)	105/60	96/58
Менеджер ресторану	128/79	120/75

Мікроклімат навчальних аудиторій відповідає нормі: температура в аудиторіях була 18-20 °С, відносна вологість повітря 40-60%, при освітленості використовувалося комбіноване, тобто при якому до загального освітлення додається місцеве.

Під час проведення лекцій і лабораторних занять використовувалися такі засоби навчання як:

1. Об'єкти навколишнього середовища взяті в натуральному вигляді або препаровані для навчальних завдань (живі і засушені рослини, тварини і їх опудала, зразки гірських порід, ґрунту, мінералів, машини і їх частини, археологічні знахідки і т. ін.).

2. Діючі моделі (машин, механізмів, апаратів, споруд та ін.).

3. Макети і муляжі (рослин і їх плодів, технічних установок і споруд, організмів і окремих органів та ін.).

4. Прилади і засоби для демонстраційних експериментів.

5. Графічні засоби (картини, малюнки, географічні карти, схеми).

6. Технічні засоби навчання (діапозитиви, діафільми, навчальні кінофільми, радіо- і телепередачі, звуко- і відеозаписи та ін.).

7. Підручники і навчальні посібники.

8. Прилади для контролю знань і умінь учнів.

9. Комп'ютери. [4]

Особливо відзначається застосування комп'ютера для спеціальності медіапродюсування, що є невід'ємним засобом для навчання цієї спеціальності.

Оскільки комп'ютер вимагає застосування підвищеної розумової діяльності, але впливає і на зорову, і опорно-рухову, і слухову системи.

За зібраними даними по коректурній пробі Анфімова, що є одним із найпоширеніших та доступних методів дослідження функції уваги та розумової працездатності, були отриманні результати, що студенти спеціальності перекладач східних мов і менеджер ресторану мають відносно вищий показник точності роботи - 9-10 балів. Опрацювання таблиці полягало у визначенні продуктивності роботи студента протягом 5 хвилин з визначенням показників кожну хвилину. Для цього необхідно було підраховувати кількість опрацьованих знаків – А, кількість закреслених літер – К. Так, студенти з спеціальностей медіапродюсування, вчитель молодших класів і середня освіта (біологія + англійська мова) отримали результати в 4-7 балів, це показує, що продуктивність уваги і стійкість уваги середня.

Якщо говорити про фізичне навантаження, то студенти в основному мали локальне (у роботі було залучено менше 1/3 м'язів тіла), і загальне (у роботі було залучено більше 1/3 м'язів тіла) навантаження. Студенти спеціальності менеджер ресторану мали відносно вищі показники чим інші учасники досліджу, адже мають багато годин лабораторних занять, де від них вимагають приготувати їжу, коктейлі і так далі.

Продемонструємо в процентах розумове і фізичне навантаження на студентів різних спеціальностей в таблиці 2:

Таблиця 2

Спеціальність	Розумове навантаження, %	Фізичне навантаження, %
Спеціальність медіапродюсування	70	30
Спеціальність перекладач східних мов	95	5
Спеціальність вчитель молодших класів	90	10
Спеціальність середня освіта (біологія + англійська мова)	90	10
Спеціальність менеджер ресторану	50	50

Висновки: Людині характерне два види навантажень: фізичне і розумове. Фізичне навантаження виконується м'язовими тканинами, а розумове - завдяки мозковій діяльності. Фізичне і розумове навантаження нерозривно пов'язані.

Дослідження демонструють, що фізична активність притаманна студентам спеціальності менеджер ресторану. Також загальновідомо, що фізична активність покращує нашу самооцінку, налагоджує настрій та сон, заряджає енергією, допомагає боротися зі стресом та знижує ризик хронічних захворювань. Фізичні навантаження допомагає зміцнити наші кістки та м'язи, що допомагає залишатися у спортивній формі та легше впоратися зі справами – на роботі, під час подорожей інших рухових занять.

Високий рівень рухової активності сприяє на розвиток розумових якостей і допомагає. Очевидно, що для цього студенти повинні дотримуватися "балансу" енергетичних і часових витрат між розумовою і фізичною працею, але поки що тільки мала частина основної маси молоді, яка навчається у вищих закладах освіти України придержується його.

Тому, вивчення факторів, які впливають на фізичну та розумову навантаження на студентів різних спеціальностей, а також врахування особливостей вікової фізіології, учбового навантаження і дотримання норм щодо влаштування освітнього процесу (аудиторії, мікроклімат, забезпеченість технічними і не технічними засобами навчання), та врахування їх індивідуальних особливостей, будуть сприяти покращенню ґрунтовної підготовленості фахівців за різними напрямками спеціальностей.

Література:

1. Гуменний В. С. Вплив занять з фізичного виховання на розумову працездатність та психоемоційну стійкість студентів залежно від специфіки професійної діяльності [Електронний ресурс] / Віктор Степанович Гуменний. – 712. – Режим доступу до ресурсу: <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2011-01/11guvorw.pdf>

2. ОСНОВНІ БІОРИТМОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ [Електронний ресурс] / [С. І. Дубінін, А. В. Ваценко, В. О. Пілюгін та ін.] – Режим доступу до ресурсу: http://elib.umsa.edu.ua/bitstream/umsa/7781/1/osnovni_biorutmu.pdf

3. Працездатність студентів: оцінка, корекція, управління [Електронний ресурс] / А. В. Магльований, Г. Д. Галайтатий, Г. Б. Сафронова, Л. А. Белова // "Львівська політехніка". – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/22135/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%90.%20%D0%92.%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B2.pdf>

4. Тема 12. Засоби навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/17780604/pedagogika/zasobi_navchannya

5. Ровный А. С. Физическое воспитание в вузе как средство повышения умственной работоспособности студентов: Педагогіка, психологія, методика, біологічні проблеми фізичного виховання і спорту – Харків: ХААДМ (ХХІІІ), 2002. – № 27. – С. 82 – 86.

6. Круцевич, Т. Ю. Учебник для высших учебных заведений физического воспитания и спорта/Под ред. Т. Ю. Круцевич// Теория и методика физического воспитания. Олимпийская литература: в 2-х томах – К: 2008. 7

7. Кузнецова О.Т. Методика підвищення розумової і фізичної працездатності студентів з низьким рівнем фізичної підготовленості: Метод. посібник/ О.Т. Кузнецова, О.С. Куц. – Л: НВФ „Українські технології”, 2005. – 175с.

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ САМООСВІТИ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАТИКИ

**Болібрух Назарій Андрійович,
Караханов Денис Аркадійович,
Назарук Анна Борисівна**

Студенти

Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. У більшості початкових, середніх шкіл та коледжів інформатики як і раніше є факультативним предметом. Однак все більше кількості навчальних закладів будь-якого рівня вимагає від своїх студентів пройти хоча б курс ознайомлення з інформатикою, щоб отримати високий рівень навчання. Ми живемо у суспільстві, що керується інформаційними технологіями. Від школи до роботи та загального спілкування – розуміння того, як працюють комп'ютери і як їх використовувати, стає все більш важливим у багатьох сферах життя. Область комп'ютерних наук виводить обчислення на новий рівень. Усе більше і більше студентів отримують освіту в області комп'ютерних наук і перетворюють свої знання в прибуткову кар'єру в сфері бізнесу, інженерії та охорони здоров'я, і це лише деякі з них.

Якщо ви зацікавлені у підготовці до можливостей кар'єрного зростання в галузі комп'ютерних наук, рекомендовано якнайшвидше приступити до навчання. У теперішній час у більшості середніх шкіл викладається інформатика, а більшість акредитованих коледжів пропонують програми бакалаврату та магістратури з інформатики та програмування. Який кар'єрний шлях ви б не обрали, можна стверджувати лише одне: вивчення інформатики вимагає великої самовіддачі та навчання.

Мета роботи. Зацікавити у підготовці до можливостей кар'єрного росту у ІТ-сфері. Дослідити та висвітлити поради, стратегії та методи вивчення інформатики самостійно. Надати інструкції та вказівки для людей, які вивчають інформаційні технології у індивідуальному порядку.

Матеріали і методи. У процесі написання доповіді були використані загальновідомі методи: спостереження та порівняння способів навчання, експерименти над розподіленням навчального часу, узагальнення зібраних даних від студентів, аналіз та вибір даних із найкращими показниками.

Результати і обговорення. Аби усе зрозуміти та мати ефективні й позитивні результати, потрібно уважно та вдумливо розібратись із порадами та методами.

«Не відкладайте усе на потім!». Так, ви чули цю фразу мільйон разів. Дозволимо собі повторити це ще раз: "Не відкладайте на потім!" Не залишайте навчання, не відкладайте виконання проєктів та не відтерміновуйте підготовку до іспитів. Якщо ви знаєте, що ви схильні до такого, краще краще виберіть іншу сферу навчання. Прокрастинація – найгірше з можливих занять під час уроків інформатики чи програмування. Коли ви отримуєте завдання чи проєкт, відразу приступайте до нього. Таким чином, якщо не розумієте логіку або не можете зрозуміти помилку, ви матимете час отримати допомогу від свого інструктора, друга чи викладача.

«Стрибайте обома ногами... або не стрибайте взагалі!» Студент, захоплений відеоіграми, 3D-анімацією чи комп'ютерними технологіями, може вирішити зайнятися інформатикою, але виявить, що більшу частину свого часу він витрачає на програмування – і що він нещасний. Це не означає, що комп'ютерне програмування жодним чином не приносить користі, та якщо ви не зацікавлені в програмуванні, значить, ви насправді не цікавитесь комп'ютерними науками і, ймовірно, не отримуватимете від цього задоволення. Якщо вам подобається комп'ютерні ігри або анімація, є інші кар'єрні можливості, такі як дизайн комп'ютерних ігор, графіка, технічний лист і навіть бізнес-менеджмент, які дозволять вам працювати в цих галузях. Просто знайте, що якщо ви продовжуєте освіту в галузі інформатики, вам потрібно бути готовим – і прагнути – почати програмувати.

Вивчіть математику. Інформатика та математика йдуть пліч-о-пліч. Якщо вам не подобається математика, комп'ютерні науки стануть для вас складним

завданням. Наприклад, інженери-програмісти покладаються на дискретну математику для визначення ефективності і складності алгоритмів. Інженери з комп'ютерного обладнання використовуватимуть дискретну математику та теорію автоматів при проектуванні комп'ютерних схем та кінцевих автоматів. Дослідники інформатики використовують математичні ймовірності та статистику для проведення вимірювань та порівнянь. Навіть програмісти відеоігор використовують математику для розробки 3D-анімації. Якщо ви хочете вивчати інформатику, ви повинні вивчати математику.

Не виснажуйте себе. Як ми вже зазначали, прокрастинація не працює, коли справа доходить до вивчення інформатики. Те ж саме й із зубрінням. Вночі напередодні крайнього терміну, чи то проект, чи іспит, у вас нічого не вийде. Більшість роботи, яку ви виконаєте, будучи студентом, який вивчає інформатику, матиме практичний характер. Це вимагатиме роздумів, енергії, вирішення проблем та часу. Якщо ви спробуєте не спати всю ніч за день до крайнього терміну, ви втомитеся, ваш код не буде працювати або наступного дня ви провалите іспит. Інформатика - це сфера навчання, в якій вам необхідно залишатися в курсі справ і продовжувати працювати протягом всього семестру. Це не означає, що вам потрібно проводити кожну хвилину неспанья за вивченням інформатики. Це означає, що вам потрібно постійно вчитися протягом року.

Не будьте одинаком. Важливо мотивувати себе та вміти працювати незалежно, але не менш важливо вміти працювати в команді. Дуже важливо навчитися навчатися у групі та працювати у команді. Групове навчання у сфері вивчення ІТ дає багато переваг. Одна з найбільших переваг у тому, що він навчить вас працювати в команді та бути командним гравцем. Після того, як ви закінчите навчання і перейдете на робоче місце, більш ніж ймовірно, що ви працюватимете в команді. Робота в команді вимагає навичок і вимагає, щоб ви ділилися "приголомшливими" ідеями та кодом, який ви написали, з іншими, але це необхідно. Ваш код та ідеї не завжди будуть правильними, і робота в

команді може допомогти вам стати кращою. Інші переваги формування навчальної групи та роботи з командою щодо інформатики включають:

- здатність покривати більше матеріалу;
- ділитися знаннями та талантами один з одним;
- покращити нотатки;
- більш ефективно готуватися до іспитів;
- отримати допомогу з важкими концепціями;
- перевіряти код один одного на наявність помилок;
- зробити навчання веселим;

Навчіться писати більше, ніж код. Програмування лежить в основі інформатики, але вам також потрібно вміти писати, щоб досягти успіху в цій галузі. Для початку, при програмуванні ви будете включати до свого коду коментарі, щоб допомогти іншим зрозуміти, що повинен робити ваш код. Це може здатися простим, і це здебільшого, та дійсно хороші програмісти включають послідовні та чіткі коментарі, які роблять їх код більш цінним для їхньої команди, а також для компаній, які їх наймають. Якщо ви вирішите продовжити кар'єру в галузі розробки програмного забезпечення, ви, ймовірно, повинні писати вимоги, специфікації та плани тестування на додаток до розробки першокласного коду. У міру того, як ви просуваєтеся кар'єрними сходами в галузі комп'ютерних наук, вас також можуть попросити розробити технічні звіти, дослідницькі роботи та багато іншого. Щоб досягти успіху в інформатиці, вам потрібно стати хорошим програмістом, але вам також потрібно навчитися писати. Вивчаючи інформатику, приділіть час розвитку добрих ділових навичок та навичок технічного листа.

Скористайтесь всіма доступними ресурсами. Не кидайте рушник, коли вперше потрапите в глухий кут або зіткнетеся з перешкодою. Існує безліч ресурсів для допомоги у вивченні інформатики. У наші дні всесвітньої мережі Інтернет надає тисячі онлайн-ресурсів, від форумів до навчальних посібників та віртуальних репетиторів, які можуть допомогти вам впоратися навіть із найскладнішими проблемами інформатики. Так що не засмучуйтесь.

Наступного разу, коли у вас виникне проблема з комп'ютерною наукою, просто "погугліть". Google - ваш друг та відмінний ресурс для пошуку інформації та ресурсів, які можуть допомогти вам упоратися з проблемами інформатики.

Багато з тих же стратегій та навичок, які використовуються для ефективного вивчення бізнесу та інших технічних предметів, включаючи хімію, можуть бути використані для вивчення інформатики. Рекомендовано ознайомитися з цими розділами, присвяченими навчальним навичкам.

Висновки. Після розглянення висвітленої мною інформації можна зробити чіткий висновок, що вивчення інформатики потребує неабияких зусиль, вмінь та терпіння. Поради і методи, які були розглянуті обов'язково допоможуть вам освоїтись у сфері ІТ та допомогти собі пробити шлях до кар'єрного росту.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ЮРИСТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Буданов Микола Павлович,
аспірант

Українська інженерно - педагогічна академія
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Професія юриста характеризується різнобічністю та передбачає комплексне поєднання різних видів професійної діяльності, у тому числі військово-юридичної діяльності військових юристів в екстремальних ситуаціях, для особливого періоду несення служби у мирний та воєнний час. Показано, що досягти високого рівня та якості професійної підготовки майбутніх військових юристів, можливо лише шляхом запровадження нових інформаційних технологій при навчанні студентів-юристів на військово-юридичних факультетах закладів вищої освіти (ЗВО). Запропоновано, розглянути та обґрунтувати модель впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) у процесі професійної підготовки майбутніх військових юристів. шляхом застосування автоматизованих засобів навчання, на основі методу ситуативного моделювання екстремальних ситуацій.

Мета роботи./Aim. Мета роботи – розглянути методичні аспекти застосування нових інформаційних технологій у процесі професійної підготовки студентів-юристів воєнно-юридичних факультетів ЗВО.

Матеріали та методи./Materials and methods. Огляд найновіших наукових публікацій з досліджуваної тематики. Завдання досліджуваної роботи виконувались за допомогою таких методів: метод аналізу (аналізування тематики дослідження); метод синтезу (використовувався для об'єднання окремих частин, які вже були досконало перевірені завдяки іншим концепціям, для формування нових знань, а також для вивчення різноманітних ресурсних інтернет-матеріалів, щоб отримати уявлення про сленгізми та їх

використання); метод індукції та дедукції. Цей метод використовується для підтвердження фактів та висновків про саме дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сьогодні в системі юридичної освіти, під час підготовки студентів-юристів, використовуються різні педагогічні методики, засновані на сукупності форм, методів, прийомів та засобів передачі досвіду, а також інформаційно-технічне оснащення навчального процесу [1].

В умовах реалізації вимог до професійної підготовки майбутніх військових юристів найбільш актуальними стають такі технології в юридичній освіті: інформаційно-комунікаційна технологія; технологія розвитку критичного мислення; проектна технологія; технологія навчання; здоров'язберігаюча технологія; технологія проблемного навчання; ігрові технології; модульна розробка; технологія майстерень; кейс – технологія; технологія інтегрованого навчання; педагогіка співпраці; технології рівневої диференціації; групові технології; традиційні технології.

Застосування ІКТ, сприяє досягненню основної мети модернізації юридичної освіти – покращенню якості навчання студентів юридичних спеціальностей військово-юридичних факультетів ЗВО, забезпеченню гармонійного розвитку майбутніх військових юристів, що орієнтуються в інформаційному просторі, залученому до інформаційно-комунікаційних можливостей технологій та володіє інформаційною культурою, а також використання наявного досвіду та отримання високої результативності. Проте, однією з найменш розроблених областей, у плані застосування ІКТ, є професійна підготовка майбутніх військових юристів для виконання професійної військово-юридичної діяльності в екстремальних ситуаціях при несенні служби в особливих умовах для мирного та військового часу.

Сьогодні, як показала практика, у навчальному процесі студентів юридичних спеціальностей військово-юридичних факультетів ЗВО, недостатньо повно, використовуються сучасні автоматизовані навчальні засоби,

які дозволяють підвищити рівень знань, умінь та навичок майбутнім військовим юристам, при прийнятті рішень в екстремальних ситуаціях.

Необхідно відзначити, що недостатнє застосування комп'ютерних інформаційних технологій на основі автоматизованих навчальних засобів, для навчання майбутніх військових юристів, часткова розробленість єдиних педагогічних вимог та їх швидке старіння в рамках технічного прогресу, спричиняє необхідність постійного вдосконалення педагогічного методичного апарату із застосуванням новітніх досягнень в інформаційних технологіях навчання.

Отже, вирішення цієї проблеми має полягати, у визначенні сукупності необхідних умов застосування нових ІКТ у процесі професійної підготовки студентів юридичних спеціальностей військово-юридичних факультетів ЗВО, що дозволяє підвищити ефективність навчання майбутніх військових юристів на основі впровадження автоматизованих навчальних засобів.

У роботі, запропоновано розглянути та обґрунтувати, одну з необхідних умов застосування ІКТ у професійній підготовці студентів юридичних спеціальностей військово-юридичних факультетів ЗВО, до яких слід віднести модель застосування ІКТ у процесі професійної підготовки майбутніх військових юристів, шляхом впровадження автоматизованих засобів навчання. У роботі, запропоновано, побудову даної моделі виконати на основі методу ситуативного моделювання навчання майбутніх військових юристів для професійної діяльності, як в умовах мирного часу (готовності постійної для силових структур), так і для несення служби в особливих екстремальних умовах при проведенні антитерористичних операцій (для підвищених ступенів готовності силових структур).

За допомогою ситуативного моделювання, студенти юридичних спеціальностей військово-юридичних факультетів ЗВО, сприймають і запам'ятовують складні моделі рішень ситуативних завдань, які імітують реальні екстремальні ситуації, характерні для несення служби в особливих умовах воєнного часу та проведення антитерористичних операцій. Отже, для

розвитку реальних умінь та навичок з отриманих теоретичних знань, ситуативне моделювання, як метод навчання майбутніх військових юристів, може бути застосований на теоретичних та практичних заняттях, студентів юридичних спеціальностей військово-юридичних факультетів ЗВО. Основними формами реалізації ситуативного моделювання можуть бути: ситуацій-ілюстрації (використовуються під час викладу лекційного матеріалу з метою пояснення окремих теоретичних положень); ситуації-оцінки (аналіз та оцінка студентами описаної викладачем контекстної ситуації); ситуації-вправи; ситуації-проблеми (аналіз ситуації та вибір способу її вирішення); рольові ситуативні ігри.

Необхідно підкреслити, що тематика ситуативно-проблемних завдань, ділових та рольових ігор, професійних військово-юридичних завдань, повинна відповідати змісту професійної компетентності, що формується у майбутнього військового юриста.

Висновки./Conclusions. Застосування нових інформаційних технологій, шляхом впровадження сучасних автоматизованих навчальних засобів у навчальний процес навчання студентів-юристів військово-юридичних факультетів, дозволяє підвищити практичні вміння та навички, а, отже, підвищується рівень та якість професійної підготовки майбутніх військових юристів, для їхньої професійної військово-юридичної діяльності в екстремальних умовах особливого періоду несення служби.

Список використаних джерел

1. Опришко В. Ф. Підготовці майбутніх юристів — високі вимоги. Проблеми вдосконалення підготовки юристів: професійні та морально- етичні аспекти: зб. матеріалів наук.-метод. конф., жовт. 2008. Київ: КНЕУ, 2008.С. 3–13.

КОМПЛЕКС ЗАВДАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ РОБОТІ З ПОЕТИЧНИМИ ТЕКСТАМИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА ПЕРШОМУ КУРСІ

Гладка Ірина Анатоліївна,

доцент

Романюк Вікторія Леонідівна,

старший викладач

Гончарова Тетяна Володимирівна,

канд. філ. наук, доцент

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Вступ. Проблему використання автентичних поетичних текстів, поетичних текстів пісень та мелодекламації на уроках англійської мови у школі досліджували S. Dyka, О.В. Фролова, та І.О. Єлісеєва, а також К. Robertson, В. Ojeda Pinar та М. Kolk. О.В. Фроловою, К. Robertson та М. Kolk були розроблені комплекси завдань на матеріалі автентичних поетичних текстів для формування комунікативної компетентності та її складових.

В основу поняття терміну «комунікативна компетентність» лягли дослідження Д. Хаймса ще 1960-х років, про єдність мови та процесу мовлення, які були частково етнографічними [3].

Мета роботи. Головною метою нашого дослідження є довести, що робота з поетичними тестами на практичних заняттях ефективно впливає на формування комунікативної компетентності студентів мовних вузів.

Матеріали та методи. Провівши дослідження у сфері психологічних особливостей студентів 1 курсу на їх готовність до сприйняття матеріалу, а також вивчивши вимоги до рівня володіння англійською мовою на 1 курсі мовних факультетів та з'ясувавши значення поетичних текстів для формування комунікативної компетентності [2], ми розробили комплекс завдань для кожного етапу роботи з матеріалом поетичних текстів, що на нашу думку,

сприяють ефективному формуванню комунікативної компетентності на основі автентичного матеріалу з формуванням особистості студента [1].

Результати та обговорення. Пропонуємо фрагменти практичних занять відповідно до етапів роботи з поетичними текстами, видів роботи та тем програми, згідно з Державним стандартом.

Етап I – орієнтовно-підготовчий (презентація нового матеріалу).

На даному етапі відбувається презентація матеріалу, і, оскільки основним матеріалом є поетичний твір, то, студенти виконують до текстові вправи та ознайомлюються з поетичним твором.

Фрагмент практичного заняття № 1.

Тема: Краса природи.

Exercise 1. Read the definition of the words. Translate it according to the meaning.

Опис вправи: передтекстова усна рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна фронтальна вправа з жорстким керуванням.

Мета вправи: активізувати наявні лексико-граматичні та комунікативні знання та вміння, тренувати мовні навичок, створити асоціативні зв'язки для закріплення розуміння учнів значення слова, перевірити розуміння значення слова.

Передтекстова вправа за поетичним твором Х. Росетті (С. Rossetti) – «Зимовий сонет» («A Wintry Sonnet»).

Teacher: read the list of the new words and give your translation according to the given definitions.

Student 1: The word «wintry» is made from the word «winter», so I translate it as «зимовий» or «зимний».

Teacher: Good, the next word, please.

Student 2: The word «robin» is defined as a name of a bird, which name is associated with the alder in the Ukrainian language. In Ukrainian, the alder is translated as «вільха», so the word «robin» is translated as «вільшанка».

Teacher: Your translation is very accurate!

Student 3: The word «rosebush» consists of two words – «rose» and «bush». The word «rose» is translated as «троянда», the word «bush» as «кущ», so «rosebush» is translated as «кущ троянди» or «трояндовий кущ».

Таким чином, тренуються навички розуміння письмової інформації, активізація лексико-граматичного матеріалу та тренування комунікативних навичок.

Етап II – стандартизуючий (робота з текстом та після текстові вправи).

Пропонуємо декілька фрагментів уроків для даного етапу.

Фрагмент уроку №. 2.

Тема: Я, мої друзі, моя родина.

Грамматична тема: Zero Conditional, First Conditional, Second Conditional.

Word order and inversion.

Поетичний твір Р. Кіплінга (R. Kipling) «Якщо» («If»).

Exercise 1. Read the poem. Think what is this poem about.

Опис вправи: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна, фронтальна вправа з жорстким керуванням.

Мета вправи: активізувати увагу, тренувати мовні і фонетичні навички та сприйняття зорової та слухової інформації, пасивне аналізування знайомої лексики.

Teacher: Firstly, let's read this poem, one by one, each student reads two lines of the poem. At this time, try to think about the meaning of the sentences and your feelings; which words in the poem you can understand or not.

Student 1: «If you can keep your head when all about you /Are losing theirs and blaming it on you».

Student 2: «If you can trust yourself when all men doubt you,/But make allowance for their doubting too».

Таким чином, учні тренують вимову, але завдяки тому, що завдання полягає також і в аналізуванні інформації, сприйнятої зі слуху, активізується увага і набуті раніше лексико-граматичні знання. При цьому, завдання не

полягає в перекладі, адже містить лексичний матеріал, з яким учні ще не ознайомлені.

Етап III – варіюючо-ситуативний.

На даному етапі учням пропонується написати власний невеликий поетичний твір з подальшим декламуванням та обговоренням, на обрану ними або вчителем тему, використовуючи попередньо засвоєні фонетичні та лексико-граматичні знання, таким чином відбувається формування комунікативних навичок, тренування вимови і навичок письма.

Фрагмент № 3.

Тема: Я, моя родина та друзі.

Exercise 1. Think about personal goals and dreams, about your family and friends. Write the poem based on your feelings.

Опис вправи: рецептивно-продуктивна комунікативна індивідуальна письмова вправа з частковим керуванням.

Мета вправи: активізувати лексико-граматичний та соціокультурний матеріал, тренувати перекладацькі навички, сформувати комунікативну компетентність у письмі, реалізувати учня як особистість та митця.

Teacher: Think about your dreams, goals, feelings, remember people you love – how do you relate to them? If you use symbolism of weather and nature, what will you say? Write a poem about it. It is not necessary to make it large or complicated – you may write four lines, you may write ten lines – any you want, but you have to write at least four lines.

Student 1: «To be or not to be» – Shakespeare once said./There's a billion paths in life which covered with mist and frost,/A constant fog of future with some rays of light is lays ahead,/ But with your kindness and your helping hand I'm not alone or lost.»

Student 2: «It was the time of sunny summer days,/When everything was far away and seemed clear./And now, you're next to me, in times of sunlight or the gloomy rain/ And says «Uncertainty is for a little time. We go through it, my dear».

Таким чином, формується комунікативна компетентність у письмі, відбувається реалізація студентів у творчій діяльності та підвищення інтересу до іноземної мови та культури своєї країни та країни, мова якої вивчається, студенти мають можливість висловити свої думки та емоції.

Висновок. Отже, запропонований комплекс завдань та фрагменти практичних занять дали можливість сформувати комунікативну компетентність та її складові з відповідними навичками і вміннями.

Література

1. Володарський О. П. Формування лексико-граматичних навичок / О. П. Володарський. // Англійська мова та література. – 2011. – №7. – С. 2–11.

2. Мамчур Л. І. Пріоритетна роль комунікативної компетентності у формуванні мовної особистості учня сучасної школи [Електронний ресурс] / Л. І. Мамчур // Наукові записки. Серія "Філологічна". – 2013. – Режим доступу до ресурсу:http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/opus/search.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nznuoaf%5F2013%5F40%5F39%2Epdf

3. Johnstone B. Dell Hymes and the Ethnography of Communication [Електронний ресурс] / B. Johnstone, W. Marcellino. – 2010. – Режим доступу до ресурсу:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.657.1418&rep=rep1&type=pdf>.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Грушка Віктор Володимирович,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. У сучасних умовах розвитку глобалізації державних процесів зростає роль та значення туризму, що, в свою чергу, вимагає наукового переосмислення та обґрунтування процесів, які відбуваються в туристичній галузі, створення системи підготовки фахівців міжнародного рівня.

Розвиток професійної туристичної освіти визначається розширенням сфери туристичних послуг і, відповідно, збільшенням туристичних програм, що на сьогодні є затребуваними на ринку праці. Варто констатувати, що однією з умов успішного розвитку туризму є високий рівень його професійного забезпечення як багатокomпонентної сфери діяльності.

Туристична індустрія перебуває в наш час на етапі великих структурних змін, які включають кількісні зміни попиту послуг (споживачі потребують більш високих, сучасних та якісних стандартів обслуговування), ринкову глобалізацію (поширення нової інформації та сучасних інноваційних технологій викликає зростання ринкової конкуренції), попит на велику гнучкість (спонукає до створення та поширення туристського продукту).

Зазначені вище зміни в туристичній галузі призводять до збільшення потреби в фахівцях туризму та рекреації, підготовка яких би відповідала не лише вимогам попиту туристичного сектору в Україні, але й за її межами.

Аналіз сучасних досліджень у сфері туризму дозволив констатувати, що проблемі підготовки майбутніх фахівців з туризму до професійної діяльності присвячено чимало наукових досліджень. Так, зокрема, як сфера професійної

діяльності туризм став предметом дослідження таких науковців, як: О. Гайова, К. Крапф, В. Малахов, М. Мальська, В. Пазенко, С. Фокіна, В. Хунцікер та ін.

Мета роботи. Однак, незважаючи на достатню кількість наукових розвідок, проблема формування готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної діяльності потребує наукового переосмислення та більш ґрунтовного аналізу, тому метою даного дослідження є визначення основних аспектів освітньої концепції туризмознавців та виділення структурних компонентів готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної діяльності на основі аналізу досліджень з означеної тематики.

Матеріали та методи. Туристичний бізнес є одним із видів економічної діяльності, в якому особистість професіонала повинна постійно розвиватися та самовдосконалюватися, оскільки темпи розвитку туристичної індустрії висувають нові вимоги до фахової підготовки майбутніх професійних кадрів.

Погоджуючись з думкою В. Шафранського, який невід'ємною складовою сфери туризму вважає систему туристської освіти в будь-якій країні, наголошуючи при цьому, що в нашій державі ця система поки що перебуває на етапі становлення [4], зазначимо, що в сучасних умовах підготовка майбутніх фахівців у сфері туризму потребує змістового оновлення.

У продовження сказаного слушною видається нам думка дослідниці О. Дишко [2], яка, розглядаючи проблему формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг, наголошує на тому, що освітні вимоги до фахівців із туризму спонукають до постійного пошуку шляхів підвищення якості їх професійної підготовки.

Питання формування готовності майбутніх фахівців із туризмознавства до професійної діяльності у сфері соціального туризму стали предметом вивчення Д. Лютої [3]. Авторка акцентує на тому, що в процесі теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму варто переглянути зміст навчальних дисциплін з метою переорієнтації їх на формування необхідних професійних знань та умінь, створити нове методичне забезпечення

та використовувати різноманітні види навчальної діяльності в процесі фахової підготовки.

Розглядаючи теоретико-методологічні засади формування готовності майбутніх фахівців туристичної сфери до екскурсійної діяльності, І. Дашевська у зміст професійної готовності до діяльності в туристичній сфері вкладає й екскурсійну діяльність, яка має виражений інтегративний характер і простежується в наукових дослідженнях умов формування соціально-професійної компетентності, питаннях професійно значущих якостей фахівця сфери туризму[1].

Результати обговорення. Переконані, випускник закладу вищої освіти повинен отримати знання, які максимально зможуть його наблизити до розуміння галузевої специфіки, а діючі освітні стандарти визначатимуть фахові вимоги. Саме тому в освітню концепцію мають бути покладені такі аспекти:

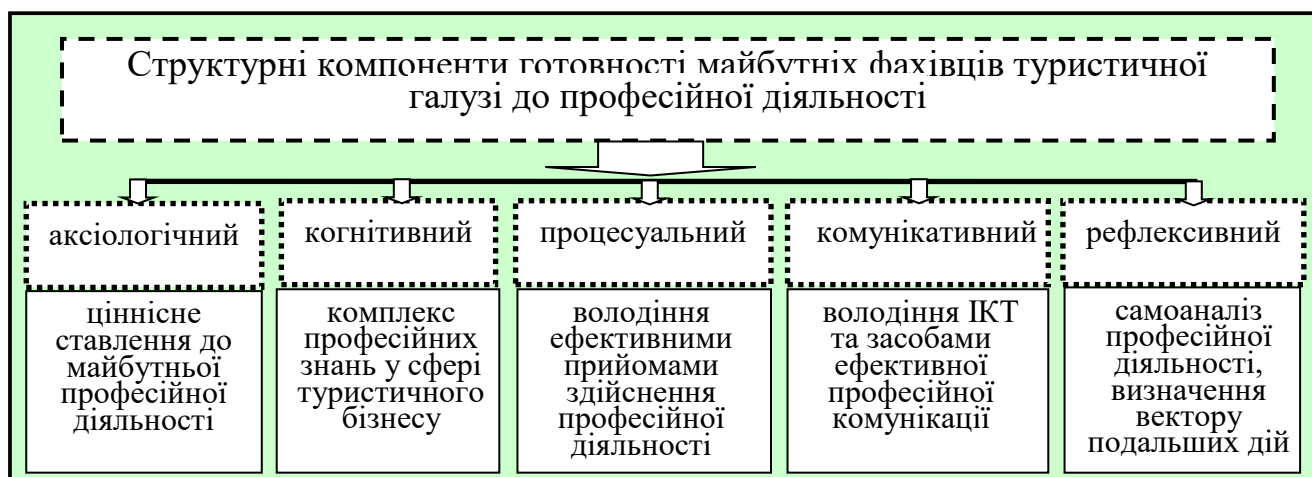
- поєднання теоретичних та практичних знань;
- формування навичок ефективного продажу та сервісного обслуговування;
- розвиток навичок рекламної та маркетингової діяльності;
- формування комунікативних навичок роботи в команді;
- вивчення міжнародного досвіду;
- удосконалення туристичного бізнесу на основі проектування, створення та впровадження турпродукту або нових послуг;
- вивчення професійної лексики іноземними мовами;
- поглиблення та закріплення знань та умінь у процесі різних видів практик, адаптованих до умов регіону.
- вивчення культури та традицій інших спільнот тощо.

У сучасних соціально-економічних умовах проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців туристичного профілю, здатних вільно й активно мислити, моделювати виробничо-технологічний процес, самостійно генерувати та втілювати нові ідеї в професійній діяльності набуває актуальності.

Професійна підготовка майбутніх фахівців туристичного профілю є складним, багатогранним процесом, спрямованим на формування знань, умінь і навичок, що забезпечують готовність фахівця до здійснення проєктної, виробничої, технологічної, сервісної, організаційно-управлінської та інших видів діяльності.

Готовність майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної діяльності розглядаємо як складне, багаторівневе, системне утворення особистості, що є результатом фахової підготовки та виступає регулятором ефективності професійної діяльності.

На основі аналізу сучасних наукових досліджень у сфері туризму визначено структурні компоненти готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної діяльності: аксіологічний, когнітивний, процесуальний, комунікативний, рефлексивний (рис. 1).

Рис. 1. Структура готовності майбутніх фахівців туристичної галузі до професійної діяльності

Аксіологічний компонент передбачає визначення системи цінностей та установок щодо майбутньої професійної діяльності, усвідомлення необхідності професійної підготовки в сфері туризму та формування позитивного сприйняття, мотивації до ефективної взаємодії зі споживачами туристичних послуг, даний компонент є результатом формування професійної позиції як сукупності ціннісних ставлень здобувача до професійної діяльності, до себе як особистості та професіонала.

Когнітивний компонент характеризує наявність у майбутніх фахівців професійних знань щодо особливостей туристичної діяльності, необхідних для кваліфікованого та високоефективного здійснення професійної взаємодії.

Процесуальний компонент визначає готовність та спроможність адаптуватися до умов професійної діяльності в різних сегментах туристичної сфери, володіння технологіями проектування та моделювання, прогнозування та управління на ринку туристичних послуг, наявність аналітичних та рефлексивних умінь для здійснення професійної діяльності на високому рівні.

Комунікативний компонент передбачає засвоєння культури мови, комунікативних основ професійного та міжособистісного спілкування зі споживачами туристичних послуг, сформованість системи навичок застосування комунікативних технологій для вирішення професійних завдань.

Рефлексивний компонент передбачає сформовані в процесі професійної підготовки почуття відповідальності за результат діяльності, навички самоконтролю, уміння керувати діями в процесі професійної діяльності, визначати траєкторію особистісного та професійного саморозвитку.

Висновки. Отже, готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців туристичної галузі має складну структуру, де кожний компонент виступає системним елементом, при цьому готовність як кінцевий результат професійної підготовки майбутнього фахівця може бути досягнута лише за умови сформованості всіх компонентів та їх взаємообумовленості.

Таким чином, у зв'язку з глобалізацією сфери туризму, зростанням мобільності людей, сучасна модель підготовки конкурентоспроможного фахівця в сфері туризму значною мірою залежить від формування професійних компетенцій, що базуються на основі професійних навичок та практичного досвіду, отриманого в ході навчання в закладі вищої освіти та під час проходження навчальних та виробничих практик.

Список використаних джерел

1. Дашевська І.М., Теоретико-методологічні засади формування готовності майбутніх фахівців туристичної сфери до екскурсійної діяльності. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/dashevsk a.htm
2. Дишко О.Л. Формування готовності бакалаврів з туризму до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг. Наука і освіта. 2015. №4. С. 25-30.
3. Люта Д.А. Модель формування готовності майбутніх фахівців з туризмознавства до професійної діяльності у сфері соціального туризму. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 1 (94). 2020. С. 160-170.
4. Шафранський В.В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. 21 с. С. 6-7.

ЕКСКУРСІЯ «ДОСЛІДЖЕННЯ ЕНТОМОФАУНИ ЦПКВ «ДУБОВИЙ ГАЙ»» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Добрунова Дар'я
Магістр 2 курсу
Горбань Валерій Віталійович,
к.б.н., доцент
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Останніми роками в українській школі пройшли фундаментальні зміни у напрямку гуманізації навчально-виховного процесу на засадах особистісно-орієнтованого підходу. Загальноосвітня школа має забезпечувати всебічний і гармонійний розвиток учнів, сприяти розвитку їх талантів та інтелектуальних здібностей. Саме в сприянні всебічного розвитку їх особистості, її інтелектуальних індивідуальних особливостей розкривається значний гуманістичний потенціал навчальної екскурсії, її різноманітність і багатогранність.

Неодмінною умовою виконання навчальної програми є проведення шкільних екскурсій. Учитель має право самостійно обирати час їх проведення, використати години навчальної практики. Спілкування учнів з природою на екскурсіях, під час виконання завдань, створює умови для розвитку в учнів почуття прекрасного, любові до рідної землі, сприяє формуванню в них відповідального ставлення до природи й усвідомлення місця людини в біосфері.

Шкільна екскурсія – форма навчально-виховної роботи з класом або групою учнів, що проводиться поза школою з пізнавальною метою при пересуванні від об'єкта до об'єкта в їхньому природному середовищі або штучно створених умовах, за вибором учителя і за темами, пов'язаними з програмою.

Методика ефективної організації та проведення навчальної екскурсії з біології залишається актуальною проблемою, що зумовлено її специфічними особливостями. Це один із найскладніших видів навчально-виховної роботи дослідницького характеру, який відкриває можливості для комплексного використання методів навчання, розширює і поглиблює знання учнів і вчителя, допомагає виявити практичну значущість знань, сприяє ознайомленню учнів з сучасними досягненнями науки, є ефективним засобом виховання (екологічного, естетичного, патріотичного і т.п.) та розвитку учнів.

«Дубовий гай» – це центральний парк культури та відпочинку Запоріжжя. Розташований він в Олександрівському районі міста, поряд із затокою річки Мокра Московка. Це один із природних оазисів на території великого індустріального центру південного сходу України.

Ентомофауна ЦПКіВ «Дубовий гай» є надзвичайно унікальною та включає різноманітні екологічні групи безхребетних.

Зокрема комах, які є однією з основних груп тварин серед паркових екосистем, оскільки вони характеризуються найбільшою чисельністю, найвищим числом видів та відіграють домінуючу роль в підтримці балансу екосистеми. До ентомафауни парку входить два види *Lucanus cervus* і *Papilio machaon*, які занесені до ЧК України.

Екскурсії надають великі можливості для здійснення естетичного виховання, розвитку почуття прекрасного в учнів. Вони дозволяють учням застосовувати біологічні знання на практиці.

УПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

**Дядюра Галина Миколаївна,
Кухарєва-Рожко Віталіна Іванівна
Колесник Дарина Михайлівна**

к. філол.н., доценти
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

Вступ. Сучасна освіта передбачає не тільки набуття знань, але й оволодіння способами практичної діяльності, набуття творчого досвіду, ціннісних орієнтирів особистості.

Традиційне навчання в наш час зазнає істотних змін на всіх стадіях навчального процесу. Нові технології не тільки забезпечують викладачів та слухачів новими засобами та ресурсами, але й змінюють самі способи комунікації між викладачами та слухачами.

Упровадження нових технологій має бути направленим на підвищення якості освіти і, як наслідок, на підвищення конкурентоздатності навчальних закладів, лише тоді нові технології будуть виправданими.

Мета. Аналіз нових інформаційних технологій у закладах освіти.

На сучасному етапі пріоритетними напрямками вдосконалення навчально-виховного процесу є розвиток індивідуальних форм навчання, упровадження інтегрованих курсів, розвиток інформаційної бази навчального процесу, оптимальне насичення її автоматизованими системами дослідження на основі комп'ютерної техніки. Використання комп'ютера як навчального засобу містить значні резерви підвищення ефективності процесу навчання студентів, адже комп'ютер є дієвим і ефективним засобом підтримки навчально-пізнавальної діяльності.

Матеріали й методи. Державна програма відродження освіти передбачає необхідність створення та упровадження нових прогресивних навчальних

технологій, зокрема стратегії ефективного або якісного навчання; кредитно-модульного навчання; адаптивної системи навчання; діалогового підходу до освіти; систему розвивального навчання на основі концепції розвитку особистості тощо.

Використання нових інформаційних технологій дає змогу забезпечити включення студента у процес міркування, надає великі можливості щодо варіювання рівня детермінації управління навчальною діяльністю.

Упровадження інноваційних методів навчання у вищій школі проводиться за такими напрямками, як: демократизація навчального процесу; забезпечення автономії студентів у навчанні; індивідуалізація навчального процесу.

Демократизація навчального процесу полягає в забезпеченні свободи вибору студентами змісту і форм та методів навчання, пошуку необхідної інформації. Добровільність вибору видів діяльності є стимулювальним чинником розвитку пізнавальної самостійності та активності студентів.

Результати і обговорення. Забезпечення автономії студентів у навчанні – це поступове перетворення навчання у самонавчання, коли студент одержує знання внаслідок творчої самостійної роботи, щоб зробити необхідні висновки та отримати зумовлені навчальним завданням результати. Розвиток такої навчальної автономії потребує забезпеченості навчальними матеріалами та літературою для самостійної роботи, можливостями постійного користування студентами інформаційними технологіями.

Індивідуалізація навчального процесу є узагальнювальним фактором, впровадження якого можливо лише за умов раціонального використання перших двох напрямів.

В основі ефективної організації навчального процесу лежить діалог між викладачем та студентом, в чому і полягає сутність процесу інтерактивності. Використовуючи інтеркативність у навчальному процесі, як правило, досягаємо безпосереднього контакту викладача зі студентами, що сприяє кращому розумінню аудиторії, а отже і кращому засвоєнню матеріалу.

Діалогічність навчання передбачає створення середовища циркуляції потоків значущих сутностей між учасниками обговорень, кожний з яких відкритий для реконструкції власної моделі знань і переконань. Тут кожний учасник говорить, або готується щось сказати, і кожний захищає свій погляд, заснований на спостереженні, інтерпретації, припущенні або узагальненні. Ефективне обговорення передбачає підтримку динамічного балансу між відстоюванням своєї думки і дослідженням сукупності пов'язаних з нею висновків.

Сучасні інтерактивні навчальні технології уможливають більш ефективно організувати аудиторну роботу.

Парна і групова робота організовується як на заняттях засвоєння, так і на заняттях застосування знань, умінь та навичок. Це може відбуватися одразу ж після викладу викладачем нового навчального матеріалу, на початку нового заняття замість опитування, на спеціальному занятті, присвяченому застосуванню знань, умінь та навичок, або бути частиною повторювально-узагальнюючого занятті.

Нові інтерактивні навчальні технології в моделях, які доцільно застосовувати під час викладання.

Робота в парах. Ця технологія особливо ефективна на початкових етапах навчання студентів у роботі в підгрупах. Її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети. За умов парної роботи всі студенти в групі отримують рідкісну за традиційним навчанням можливість говорити, висловлюватись. Робота в парах дає студентам час подумати, обмінятись ідеями, лише потім озвучувати свої думки перед аудиторією. Вона сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію.

Використання такого виду співпраці сприяє тому, що студенти не можуть ухилитися від виконання завдання. Під час роботи в парах можна швидко виконати завдання, які за інших умов потребують великої затрати часу.

Групова синергія разом з усім пов'язаним з предметом обговорення контекстом - істотна складова навчання через співпрацю. Інформаційні технології можуть тут дати в доступ величезні бази даних та інформаційні ресурси для ідентифікації можливих взаємозв'язків і взаємозалежності між різними елементами знань.

У процесі співпраці колективне навчання може протікати на різних стадіях посилення зв'язків від кооперації до співпраці, супроводжуючись підвищенням складності і конфліктності, які виступають як каталізatori самооновлення індивідуальної і колективної творчості.

Висновки. Отже, впровадження нових інформаційних технологій спричинить багато технологічних нововведень у цілому в системі освіти, адже технології оновлюються значно швидше, ніж змінюються покоління людей, тому навчальний процес повинен бути спрямований не тільки на засвоєння основних знань, але й на формування в особистості потреби, умінь та навичок самостійно засвоювати нові знання та інформацію протягом всього життя та ефективно використовувати їх на практиці.

Зміни торкнуться організації життя у вищій школі, ролі викладача, методів навчально-пізнавальної роботи, способів оцінки якості професійної підготовки студентів, взаємозв'язків закладу освіти з навколишнім соціально-економічним середовищем, тому необхідно максимально урізноманітнювати, демократизувати й індивідуалізувати засоби та методи освіти.

Підвищення якості освіти передбачає використання в навчальному процесі нових сучасних засобів і методів навчання, пов'язаних із сучасними технічними можливостями.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Євтушик Діана Василівна

студентка 3 курсу
факультету педагогічної освіти та соціальної роботи
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Проблема формування комунікативних умінь та навичок дітей дошкільного віку розглядається науковцями різних наук – істориками, філософами, соціологами, психологами, лінгвістами, педагогами. У дослідженнях психологів обґрунтовується теоретична і практична значущість комунікації. Аналізуючи здібності до спілкування, Р. С. Немов наголошує, що без уміння адаптуватися до людей, вірно сприймати й оцінювати їх самих та їхні вчинки, взаємодіяти з ними і налагоджувати хороші взаєностосунки в різних ситуаціях, нормальне життя і розвиток особистості були просто неможливі.

У Базовому компоненті дошкільної освіти чітко визначено мету сучасної лінгводидактики на етапі дошкільного дитинства. Це – формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку, зокрема здатності дитини виражати свої бажання, наміри, а також давати пояснення своїм діям та їх змісту за допомогою мовних і немовних засобів. Показником компетентності є здатність дитини будувати своє мовне спілкування з іншими людьми в різних життєвих ситуаціях [3]. Варто відзначити, що у процесі формування комунікативних умінь увагу слід зосередити на психологічних особливостях дошкільників.

Мета. Висвітлення проблеми формулювання понять, класифікації і умов формування комунікативних умінь дітей дошкільного віку.

Матеріали та методи. У ході роботи були використані спостереження за дітьми дошкільного віку, бесіда з батьками дітей, педагогами закладу дошкільної освіти, аналіз наукової літератури, класифікація.

Результати та обговорення. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості. У закладі дошкільної освіти закладаються основи формування комунікативної компетентності, яка виражається не лише в здатності сприймати і передавати інформацію, а й взаємодіяти, сприймати та пізнавати людьми одне одного. Узагальнюючи різні погляди дослідників на визначення комунікативної компетентності дитини дошкільного віку ми дійшли такого висновку: комунікативна компетентність дитини дошкільного віку – це інтегроване особистісне утворення, яке являє собою єдність теоретичної і практичної готовності і здатності дитини до здійснення комунікації, дозволяє результативно здійснювати її і творчо самореалізуватися в ній.

У ході нашого дослідження ми визначили основні комунікативні уміння та навички дітей дошкільного віку.

Зокрема діти раннього віку вимовляють правильно і чітко всі голосні та приголосні звуки, крім шиплячих, повторюють за дорослими слова, виконують разом із дорослим ігрові вправи на римування; промовляють слова в різному темпі та з різною силою голосу. Дитина в ранньому віці розуміє запитання дорослого та відповідає на нього окремими фразами, діями, жестами. Дитина третього року життя звертається до дорослого з простими запитаннями (Що це? Як? Де? Чому? Коли?); легко повторює за дорослим слова, фрази; розповідає про побачене та пережите окремими фразами, кількома реченнями, які розмежовуються словами «тут», «там», «цей», «ось»; за допомогою запитань дорослих відтворює зміст казки, оповідання, розповіді, сюжетної картинки; розмовляє складними фразами, вживає підрядні речення, хоча й аграматичні [1,с.32].

Дитина молодшого дошкільного віку чіткіше вимовляє слова зі збігом приголосних, словниковий запас значно збільшується. У молодшому

дошкільному віці діти розуміють й активно вживаю слова всіх частин мови, узагальнювальні слова, слова з однаковими суфіксами та префіксами; синоніми, антоніми. Дитина оволодіває основними граматичними формами, правильно вживає рід і число іменників; засвоює закінчення родового та знахідного відмінків, кличний відмінок. Діти молодшого дошкільного віку у мовленні уживають слова ввічливості, прохання, побажання [1, с.83].

Дитина п'ятого року життя оволодіває вимовою всіх звуків рідної мови. Зменшується кількість перестановок складів, пропусків звуків, зникає загальне пом'якшення їх, з'являється правильна (хоча й нестійка) вимова шиплячих звуків та [р]. Дитина вживає слова всіх частин мови, розрізняє і правильно вживає узагальнювальні абстрактні слова, слова, що означають збірні, образні вирази, складні, багатозначні слова. Діти середнього дошкільного віку добирають синоніми й антоніми до слів, створюють нові слова від усіх частин мови, користуються образними виразами. На цьому віковому періоді дитина засвоює граматичні форми, відмінкові закінчення, хоч робить незначні граматичні помилки (чергування приголосних); утворює форми однини та множини; утворює від інших частин мови нові граматичні форми за допомогою суфіксів, префіксів; засвоює рід іменників, кличний відмінок як у звертанні до дітей, так і до дорослих; утворює наказовий спосіб дієслова; будує речення різного типу: прості, складносурядні зі сполучними словами, прямою мовою. Діти здатні самотійно вступати в розмову, складати розповіді, володіють мовленнєвим етикетом [1, с. 144-148].

До старшого дошкільного віку дитина зазвичай оволодіває вимовою всіх звуків, хоча у деяких дітей ще недостатньо артикуляційно сформований звук [р] та шиплячі звуки. Словниковий запас дитини збільшується швидкими темпами. Дитина цього віку володіє побутовою лексикою на рівні розмовного мовлення дорослих, користується в мовленні образними виразами, порівняннями; добирає синоніми, антоніми, фразеологічні звороти; розуміє і правильно пояснює слова-омоніми, переносне значення слів.

У дитини старшого дошкільного віку вдосконалюється граматична правильність мовлення, спостерігається прагнення до точного вживання граматичних форм, що проявляється у критичному ставленні до власного мовлення і мовлення інших людей. Формуються навички корекції та самокорекції граматично правильного мовлення. Діти старшого дошкільного віку здатні активно брати участь у бесіді, повно і точно відповідати на запитання, доповнювати відповіді інших дітей, формулювати запитання.

У старшому дошкільному віці дитина володіє різними формами мовленнєвого етикету, дотримується культури мовленнєвого спілкування [1,с.216-225].

З приходом до закладу дошкільної освіти у житті дітей відбувається багато кардинальних змін. Вони вступають у новий соціальний простір людських стосунків. У них з'являються нові обов'язки, пов'язані з навчанням. Відбуваються зміни в розвитку рефлексивних здібностей – мотив «треба» переважає над мотивом «хочу». Навчальний заклад висуває нові вимоги до мовлення дитини. Під час відповіді на занятті воно має бути конкретним, стислим, чітким, виразним і грамотно побудованим.

Під час спілкування необхідно дотримуватись етичних норм, вживати прийняті формули мовленнєвого етикету (форми звертання, слова ввічливості). Дитина мусить дбати про своє мовлення і правильно його організовувати, щоб налагодити стосунки з учителями, ровесниками, іншими учасниками навчального процесу.

Постійне перебування у віртуальному просторі сприяє прискореному формуванню здібностей, необхідних для існування у штучно створеному світі і затримує розвиток здібностей потрібних для реального світу, в число яких і входять навички комунікацій.

Як свідчать дослідження вітчизняних психологів (Л. Кондратенко, Л. Манілової), раннє залучення дітей до діяльності в електронному інформаційному просторі породжує певні навчальні проблеми. Зокрема:

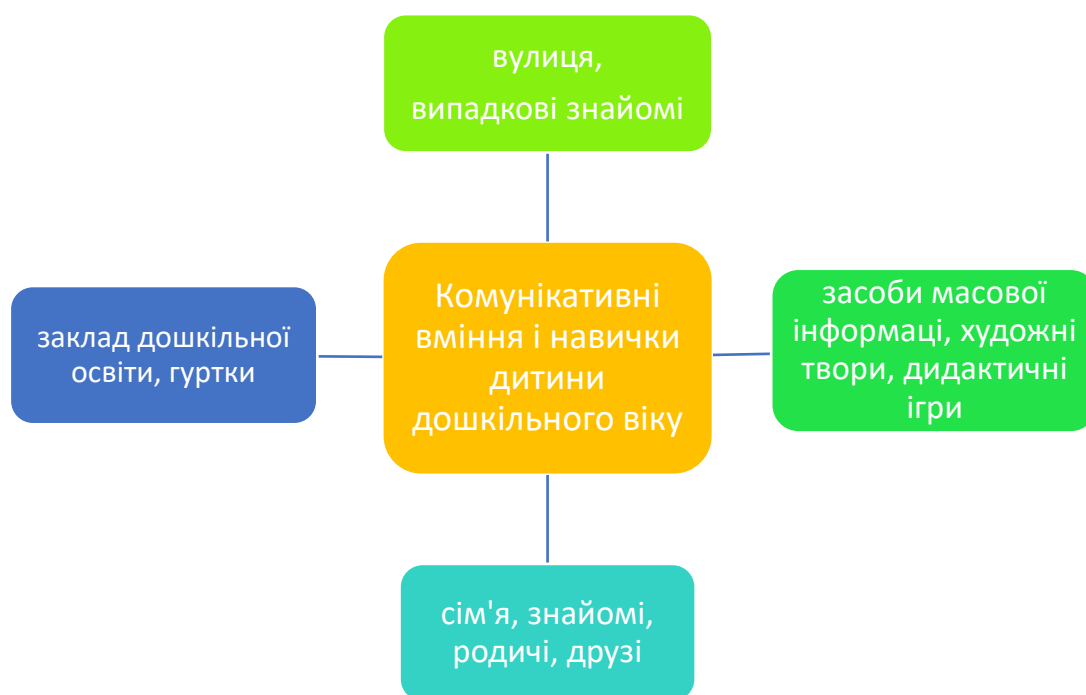
- зменшення об'єму слухової пам'яті (сучасним дітям важко вчити напам'ять вірші, відтворювати сприйняту на слух чи прочитану інформацію);
- уповільнення розвитку децентрації (дітям електронної ери властиве зосередження уваги на собі, задоволення лише власних бажань, дратівливість і агресивна реакція на все, що відволікає їх від комп'ютера, нездатність будувати дружні стосунки з іншими людьми, прагнення вирішувати всі непорозуміння з позиції сили);
- погіршення уваги (таким дітям дуже важко сконцентрувати увагу на деталях – елементах розповіді, загадки тощо);
- кліпове мислення (таким дітям складно послідовно і зв'язно будувати текст – пов'язувати між собою його частини);
- погіршення аналітико-синтетичного мислення (нездатність аналізувати й осмислювати інформацію);
- неспроможність сприймати великі за обсягом тексти (діти звикають до коротких повідомлень, і їм важко зосередитись на великому тексті);
- багатозадачність (схильність до одночасного поєднання кількох видів діяльності, нездатність зосередитись на чомусь одному, потреба в хоча б якомусь супроводі основного виду діяльності, наприклад: слухання музики під час читання книжки);
- заміна розв'язання задачі перебором варіантів відповіді, потреба в наочній схематизації навчальних дій [2, с. 45-48].

Тому заклад дошкільної освіти повинен навчитись виконувати подвійні завдання – використовувати нові здібності дітей та посилено розвивати традиційні.

Уже в молодшому дошкільному віці необхідно привчати дітей керувати своїми психологічними процесами. Зокрема, підпорядковувати власне «хочу» вимогам вихователя і навчального процесу «треба», формувати довільність як нову психологічну якість. Ця якість для дітей дошкільного віку є основою успішного навчання загалом і формування комунікативних здібностей зокрема. Формування комунікативних умінь і навичок відбувається протягом усього

дошкільного дитинства. Науковці доводять, що сензитивний період для розвитку мовлення є вік від двох до п'яти років. На Рис. 1.1. можемо побачити джерела розвитку комунікативних умінь дітей дошкільного віку.

На завершення дошкільного віку з розвитком логічної і комунікативної функцій мовлення, з виробленням його довільності і рефлексії формується вміння логічно і зв'язно будувати власні висловлення. Паралельно з розповідним та описовим типами мовлення з'являється розмірковування з висловлюванням і доведенням власної думки.

Рис 1.1. «Джерела розвитку комунікативних умінь дошкільників»

Важливим етапом у розвитку дитини дошкільного віку є формування соціального мовлення, яке передбачає повідомлення чогось важливого іншим людям. Як зазначав Ж. Піаже, соціальне мовлення виникає на противагу егоцентричному, притаманному дітям дошкільного віку, яке виглядає як розмова з самим собою в присутності інших і не розраховане на спілкування з іншими людьми. За дослідженнями Л. С. Виготського, саме в цей період формується внутрішнє мовлення дитини, яке утворюється в результаті злиття егоцентричного мовлення з думками. Якщо таке злиття відбувається повністю,

дитина керує своїми діями, не озвучуючи команди для себе. Натомість вона користується беззвучним внутрішнім мовленням.

Висновки. Отже, у ході роботи були висвітлені теоретичні засади формування комунікативних умінь та навичок та з'ясовані основні особливості комунікативної компетентності дітей дошкільного віку відповідно до вікового періоду.

У цьому віці ефективно формуються початкові уміння мовленнєвої культури, під якою розуміємо знання норм літературної мови, уміння будувати висловлення відповідно до мети спілкування, дотримання правил спілкування (один відповідає – решта слухає).

Варто додати, що формування комунікативної компетентності дошкільників передбачає і врахування зазначених особливостей психологічного розвитку дітей цього вікового періоду.

Література

1 Білан О. І., Возна Л. М., Максименко О. Л., Овчаренко Л. Р., Руханська Л. С., Самсін В. Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. — Тернопіль: Мандрівець, 2012. — 264 с.

2 Крутій К.Л. Формування ключових компетенцій у дітей дошкільного віку в умовах полілінгвальності // Конспекти занять із навчання української мови і розвитку мовлення дітей середнього дошк. віку: Метод посібн. / Крутій К.Л., Котій Н.І. та ін. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2007. 248 с.

3 Система діагностики хронотопу комунікативної діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку / І. Омельченко // Особлива дитина: навчання і виховання. 2014.- № 3. С. 41-49

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАОЧНОСТІ (ПОСТІЙНИХ ТА ТИМЧАСОВИХ МІКРОПРЕПАРАТІВ) ПІД ЧАС УРОКІВ БІОЛОГІЇ

Жданкін Антон Євгенійович

вчитель біології,

Комунальний заклад освіти

“Спеціалізована школа I-III ступенів № 16”

Дніпровської міської ради,

студент,

Навчально-методичний центр заочної та вечірньої форми навчання

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Виховання підростаючого покоління є одним із пріоритетних напрямків державної політики у сфері освіти. Згідно із Законом України “Про освіту” 2145-VIII від 05.09.2017 кожний заклад освіти має забезпечити безпечне освітнє середовище для всіх учасників освітнього процесу — учнів, вчителів, адміністрації навчального закладу та допоміжного обслуговуючого персоналу. Це середовище має сприяти розвитку в учнів усіх необхідних ключових компетентностей: цілісно-сислової, загальнокультурної, навчально-пізнавальної, інформаційної, комунікативної, соціально-трудової та компетентності особистісного самовдосконалення [1].

Однією з важливих ключових компетентностей є навчально-пізнавальна компетентність, яка пов’язана із розвитком у дітей розвитком інтересу до пізнавальної, навчальної та дослідницької діяльності. Як каже відоме латинський афоризм “*Docendo discimus*” – “*Навчаючи вчимося*”. Навчаючи дітей, ми самі вчимося в них новому. І цей процес багатогранний. Зокрема, на уроках біології, де наука про живе поєднується з мистецтвом прекрасного, навчально-пізнавальна діяльність є обов’язковою складовою навчального процесу. І в цьому процесі допомагають засоби наочності: мікропрепарати, муляжі, таблиці, інформаційно-технологічний контент — відео, презентації, анімації, симулятори, біологічні ігри та віртуальні лабораторії.

Мета роботи. Метою роботи є обґрунтування доцільності використання мікропрепаратів під час уроків біології та аналіз специфіки виготовлення постійних і тимчасових мікропрепаратів.

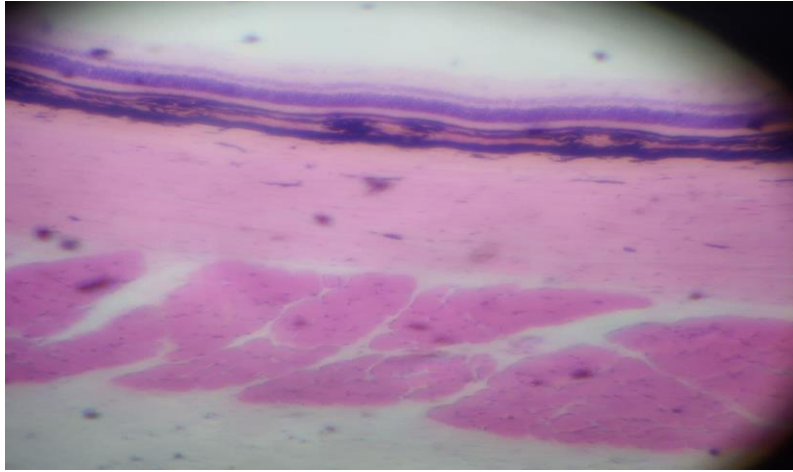
Матеріали та методи. Проведено змістовний аналіз літературних джерел з обраної теми дослідження та наведено приклади використовуваних мікропрепаратів на уроках біології.

Результати та їх обговорення. Мікропрепарати — це те, без чого не може обійтися жоден курс шкільної біології, особливо, протягом вивчення ботаніки (6 клас), зоології (7 клас), та анатомії людини (8 клас). Постійні або тимчасові препарати, шкільні світлові мікроскопи необхідні для вітального (“живого, справжнього”) сприйняття складників будови живих організмів — клітин, тканин, органів [2].

Мікропрепарати можуть бути постійні або тимчасові. Постійні мікропрепарати виготовляються з урахуванням спеціальних технологій поетапного мікронарізання чи обережного від’єднання зразків тканин з наступними їх фіксацією, фарбуванням та нанесенням на стандартні предметні скельця. Як правило, для виготовлення мікропрепаратів використовують стандартні предметні скельця розміром 76x26x1 (мм) та покривні скельця 14x14x0,15-0,17 (мм).

Постійні мікропрепарати призначені для багаторазового використання протягом тривалого часу (місяців, років). Наприклад, зразки тканин, органів рослин (зрізи кореня, пагона, листків тощо), тварин (зрізи кісткової, хрящової (Рис. 1) тканини, зразки крові тощо), грибів.

Постійні мікропрепарати оснащені етикеткою, на якій вказується назва препарату і його номер за переліком. Назви препаратів вказують українською, російською, англійською чи іншими мовами в залежності від виробника препаратів та країни їх походження. У назві мікропрепарату може використовуватися латинські назви організмів, з яких було виготовлено мікропрепарат.

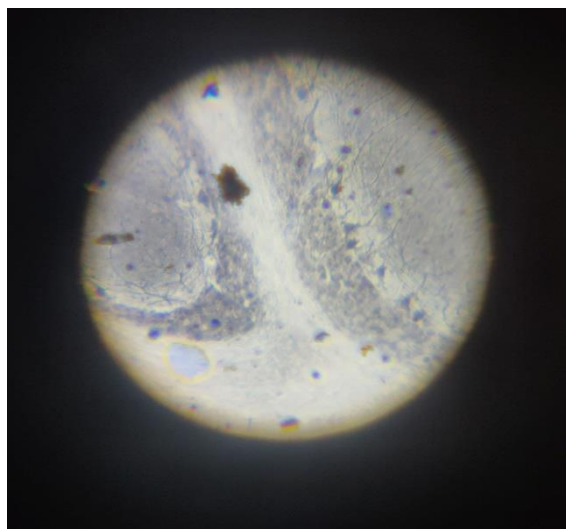
Рис. 1. Постійний мікропрепарат хрящової тканини сухожилля (теляти)

Тимчасові мікропрепарати можуть зберігатися не більше місяця. Виготовляються зі свіжих частин організмів (наприклад, шкірочки цибулини, епідерма листка тощо). З цією метою використовуються препарувальні інструменти (ножиці, препарувальні голки, пінцети, скальпелі), вимірювальні інструменти (лінійки для вимірювання розмірів, піпетки, мірний посуд для відмірювання рідин тощо), фільтрувальний папір, предметні та накривні скельця, розчини для забарвлення та фіксації (2%-й розчин йодиду калію — забарвлює цитоплазму в світло-жовтий колір тощо).

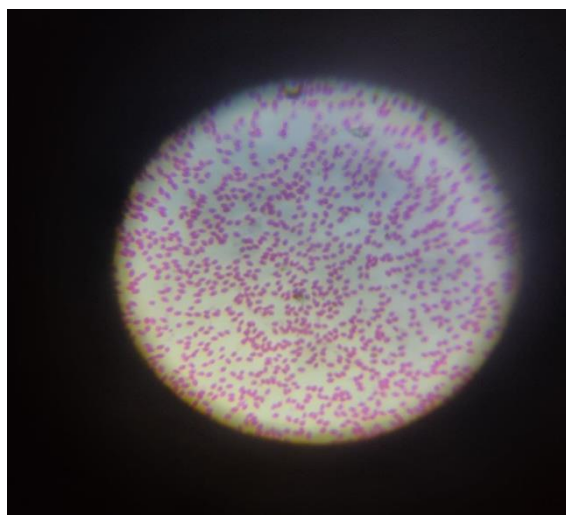
Використання мікропрепаратів дозволяє детальніше розглядати та досліджувати клітинні структури. Проте це дозволяє вивчити лише найбільш доступні для спостереження та великі за розмірами клітинні компоненти (ядро, цитоплазма, включення) чи зразки тканин. При чому багато клітин є безбарвними (наприклад, клітини шкірки листа). Тому для подальшого виготовлення мікропрепаратів клітини забарвлюють спеціальними барвниками (для кращої візуалізації) та речовинами, які запобігають передчасному псуванню біологічного матеріалу [3].

Існують різні методи забарвлення клітин, зокрема, забарвлення клітин бактерій за Грамом (виділяють грам-позитивних бактерій, що забарвлюються кристалічним фіолетовим у відповідний колір, та грам-негативних — забарвлюються фуксином у рожевий колір), забарвлення за методом

Романовського-Гімзе (забарвлення мікроорганізмів, клітинних структур, клітин крові спеціальним барвником Гімзе у пурпурові, сині та червоні кольори) [4], Ціля-Нільсена (забарвлення кислотостійких мікроорганізмів), забарвлення гістологічних препаратів тканин гематоксиліном (ядра клітин забарвлюються у синій колір. Цитоплазма — у рожеві та червоні кольори), еозином (рис. 2 та 3) тощо.

Рис. 2. Забарвлений мікропрепарат нервової тканини мозочка

Рис. 3. Мікропрепарат мазка крові жаби

Для вивчення мікропрепаратів використовуються методи світлової та електронної мікроскопії. Світлова мікроскопія — найбільш зручний та доступний метод вивчення клітин у середніх та вищих навчальних закладах.

Світлові мікроскопи зручні у користуванні та не потребують спеціальних надскладних навичок роботи з ними. Світлова хвиля проходить через предметний столик, на якому розташований мікропрепарат, потрапляє в лінзи об'єктива та окуляра і дозволяє досліднику побачити збільшене зображення клітин. Використовуючи об'єктиви та окуляри з різною кратністю, можна отримати різне збільшення досліджуваних зразків. Проте світлова мікроскопія не дозволяє вивчити дрібні структури клітин. Максимально можливе збільшення — до 2000 крат).

Електронна мікроскопія — більш потужний інструмент для вивчення біологічних зразків (можна досягнути збільшення до 500000-1000000 крат), ніж світлова. Для формування зображення використовується високоенергетичний пучок електронів, що утворюється в електронній гарматі (вбудованої в електронний мікроскоп). Пучок проходить крізь об'єкт та дозволяє сформувати збільшене зображення об'єкту з чіткою візуалізацією дрібних клітинних мікроструктур [3].

Однак електронна мікроскопія має певні недоліки. Електронні мікроскопи набагато коштовніші за світлові та не завжди доступні у придбанні. Їх виробництво та обслуговування теж достатньо коштовне. В електронних мікроскопах використовується спеціальне інформаційно-технічне забезпечення та спеціально відведене приміщення та спеціальні умови для роботи. Також необхідною умовою роботи з електронним мікроскопом є відповідна підготовка фахівця.

Висновки. В цілому, не беручи недоліки методів мікроскопії, навчання біології у середніх загальноосвітніх навчальних є неповноцінним без використання засобів наочності, зокрема, мікропрепаратів. Якісно виготовлені, вони дозволяють отримати достовірні знання про мікроскопічну будову складових частин живого організму (рис. 4).

Рис. 4. Робота учнів 8 класу з мікропрепаратами тканин

Література:

1. Закон України “Про освіту” від 05.09.2017 № 2145-VIII (Редакція станом на 21.11.2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Біологія : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. 6-й кл. / Л.І. Остапченко [та ін.]. — К. : Генеза, 2014 — 224 с : іл.
3. Application of stains in clinical microbiology // Biotechnic & Histochemistry, Vol. —76. — № 3. — 2001. — P. 119—125.
4. Giemsa G. Eine Vereinfachung und Vervollkommnung meiner Methylenazur-Methylenblau-Eosin-Färbemethode zur Erzielung der Romanowsky-Nochtschen Chromatinfärbung / G. Giemsa // Centralbl f Bakt etc: magazin. — 1904.— Bd. 37.— S. 308—311.

РОЗРОБКА КОРЕКЦІЙНИХ ПРОГРАМ ОЗДОРОВЧОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З УРАХУВАННЯМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЇХ ОРГАНІЗМУ

Заїнчковська Анна Сергіївна
студентка

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Миколаїв, Україна

Вступ. Процес навчання молодших школярів руховим діям має багатий дидактичний потенціал для формування у них навичок саморегуляції фізичної активності, включаючи дії цілепокладання, планування, самоконтролю, самооцінювання, самокорекції. Це зумовлено тим, що предмет засвоєння (спосіб виконання рухової дії) представлений об'єктивно, в матеріалізованій формі, у вигляді послідовності операцій (рухів), що розгортається на очах, і на рівні рухових відчуттів. Навчання руховим діям створює сприятливі умови посилення пізнавальної активності, а змістом створюваних учителем проблемних ситуацій виступають способи їх виконання. У процесі навчання діти постійно спілкуються між собою, що призводить до формування комунікативних процесів. На жаль, цей потенціал у педагогічній практиці мало використовується. Це проявляється у низькому рівні метапредметних результатів процесу навчання руховим діям, на «вмінні вчитися», а й відбивається на предметних результатах – якості засвоєння способів виконання.

Мета та завдання дослідження: розробити та науково обґрунтувати програму та методику навчання молодших школярів діям з м'ячем на уроках фізичної культури, що забезпечують покращення предметних та мета предметних результатів фізичного виховання.

Матеріал і методи дослідження: для вирішення поставлених завдань, були використані методи: аналіз та узагальнення науково-методичної

літератури, педагогічне тестування, методи психодіагностики, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Учні ЕГ відрізнялися після завершення педагогічного експерименту в порівнянні з учнями КГ вищими предметними результатами фізичного виховання (при $P < 0,05$): у бігу 15 м (2,97 проти 3,01 с - хлопчики; 3,09 проти 3,20 с – дівчинки); у човниковому бігу 3x5 м (5,12 проти 5,32 с-хлопчики; 5,27 проти 5,57 с - дівчинки); у бігу зигзагом (3,67 проти 3,97 с - хлопчики; 4,18 проти 4,43 с - дівчинки; у зменшенні різниці між: часом човникового бігу 3x5 м та бігу 15 м (2,15 проти 2,24 с - хлопчики; 2,18 проти 2,37 с - дівчинки), часом бігу зигзагом і бігу 15 м (0,69 проти 0,88 с - хлопчики; 1,09 проти 1,23 з дівчинки); як засвоєння способів виконання технічних прийомів, що входять до змісту «Школи м'яча» – ведення м'яча у футболі (4,35 проти 5,00 с - хлопчики; 6,10 проти 6,96 с - дівчинки) та удару по м'ячу ногою (11,27 проти 13,42 бали - хлопчики), ведення м'яча в баскетболі (5,75 проти 6,62 с - хлопчики; 7,46 проти 8,42 - дівчатка), лову-передачі м'яча (14,08 проти 12,45 бали - хлопчики; 12,73 проти 11,64 бали - дівчинки) та прийому-передачі м'яча (13,75 проти 12,09 бали - хлопчики; 12,91 проти 11,86 бали - дівчинки);у зменшенні різниці між: часом ведення м'яча зигзагом ногами та бігу зигзагом (0,68 проти 1,04 с - хлопчики; 1,92 проти 2,53 - дівчатка), часом ведення м'яча рукою і бігу зигзагом (2,09 проти 2,65 з - хлопчики; 3,30 проти 3,99 с – дівчинки).

У учнів ЕГ зафіксовано вищий (при $P < 0,05$) порівняно з учнями КГ рівень розвитку УУД (метапредметні результати фізичного виховання): пізнавальних УУД (91,55 проти 83,63 бала), у тому числі: диференціювання суттєвих ознак (24,02 проти 22,01 бали); класифікація (23,52 проти 21,65 балів); висновок за аналогією (20,85 проти 18,92 бали); узагальнення (23,16 проти 21,06 бали); регулятивних УУД (методика «Логічні завдання»): розуміння та аналіз умов навчальної задачі; орієнтування; планування; регулювання; контроль (19,16 проти 16,88 балів); (методика «Викладання маршруту за зразком»): серед дітей ЕГ високий рівень розвитку після експерименту – у 64% дітей, середній – у

36%; серед дітей КГ високий – у 20%, середній – у 48%, низький – у 32%); $\chi^2 = 32,95$ при $P < 0,01$; комунікативних УУД (виділення, відображення та передача за допомогою мови суттєвих орієнтирів дії): серед дітей ЕГ високий рівень розвитку після експерименту у 56% дітей, середній – у 44% дітей; серед дітей КМ високий – у 40% дітей, середній – у 36% дітей, низький – у 24% дітей; $\chi^2 = 8,04$ при $P < 0,05$; особистісних УНД (самовизначення у навчальній діяльності, Я-концепція та самооцінювання). Діти ЕГ відрізнялися від своїх однолітків із КМ високими показниками мотивації навчальної діяльності (26,24 проти 24,16 бали). Серед них була суттєво більша частка осіб з високим рівнем диференційованості (64% проти 20% у дітей КМ) та узагальненості (56% проти 40%), сприйняття образу Я та розвитку самовідносини (48% проти 16%).

Висновки: У всіх переміщеннях дітей у процесі рухливих та спортивних ігор з м'ячем містяться елементи, які притаманні: всім діям людини; всім діям із м'ячем; всім способам переміщення; окремим способам переміщення; переміщення певним способом з урахуванням конкретних умов.

У програмі навчання молодших школярів діям з м'ячем на уроках фізичної культури поряд із предметною метою представлено міжпредметну мету формування пізнавальних, регулятивних, комунікативних та особистісних УНД. З урахуванням цих цілей зміст програми включені предметний і метапредметний блоки.

На основі структурно-логічного аналізу рухових дій з м'ячем визначено вертикальну (в напрямку від оволодіння базовими елементами до засвоєння способів виконання окремих дій з урахуванням конкретних умов їх здійснення) та горизонтальну (починається з оволодіння базовою дією, в якій представлені всі елементи, що входять у зміст інших процесів цього рівня узагальнення) послідовність їх навчання.

Методика навчання діям з м'ячем, з одного боку, забезпечує включення молодших школярів до навчально-пізнавальної діяльності як її активного суб'єкта, з іншого – системну організацію самої діяльності, при якій всі навчальні дії (пізнавальні, комунікативні, регулятивні), що здійснюються ними,

об'єднані в цілісну систему, вносячи свій специфічний внесок у досягнення її мети: оволодіння дією способом вирішення навчальної задачі.

У навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів у ході реалізації методики навчання дій з м'ячом виділено такі завдання: прийняття навчальної задачі; визначення загального відношення; створення його символічної моделі; створення та розв'язання системи різних приватних завдань на основі розсуду в кожній з них загального відношення та використання адекватного йому загального способу рішення..

Учні ЕГ відрізнялися після завершення педагогічного експерименту в порівнянні з учнями КГ вищими предметними результатами фізичного виховання (при $P < 0,05$): у бігу 15 м (2,97 проти 3,01 с - хлопчики; 3,09 проти 3,20 с – дівчинки); у човниковому бігу 3x5 м (5,12 проти 5,32 с-хлопчики; 5,27 проти 5,57 с - дівчинки); у бігу зигзагом (3,67 проти 3,97 с - хлопчики; 4,18 проти 4,43 с - дівчинки); у зменшенні різниці між: часом човникового бігу 3x5 м та бігу 15 м (2,15 проти 2,24 с - хлопчики; 2,18 проти 2,37 с - дівчинки), часом бігу зигзагом і бігу 15 м (0,69 проти 0,88 с - хлопчики; 1,09 проти 1,23 з дівчинки); як засвоєння способів виконання технічних прийомів, що входять до змісту «Школи м'яча» – ведення м'яча у футболі (4,35 проти 5,00 с - хлопчики; 6,10 проти 6,96 с - дівчинки) та удару по м'ячу ногою (11,27 проти 13,42 бали - хлопчики), ведення м'яча в баскетболі (5,75 проти 6,62 с - хлопчики; 7,46 проти 8,42 - дівчатка), лову-передачі м'яча (14,08 проти 12,45 бали - хлопчики; 12,73 проти 11,64 бали - дівчинки) та прийому-передачі м'яча (13,75 проти 12,09 бали - хлопчики; 12,91 проти 11,86 бали - дівчинки);у зменшенні різниці між: часом ведення м'яча зигзагом ногами та бігу зигзагом (0,68 проти 1,04 с - хлопчики; 1,92 проти 2,53 - дівчатка), часом ведення м'яча рукою і бігу зигзагом (2,09 проти 2,65 з - хлопчики; 3,30 проти 3,99 с – дівчинки).

У учнів ЕГ зафіксовано вищий (при $P < 0,05$) порівняно з учнями КГ рівень розвитку УУД (метапредметні результати фізичного виховання): пізнавальних УУД (91,55 проти 83,63 бала), у тому числі: диференціювання суттєвих ознак (24,02 проти 22,01 бали); класифікація (23,52 проти 21,65 балів); висновок за

аналогією (20,85 проти 18,92 бали); узагальнення (23,16 проти 21,06 бали); регулятивних УУД (методика «Логічні завдання»): розуміння та аналіз умов навчальної задачі; орієнтування; планування; регулювання; контроль (19,16 проти 16,88 балів); (методика «Викладання маршруту за зразком»): серед дітей ЕГ високий рівень розвитку після експерименту – у 64% дітей, середній – у 36%; серед дітей КГ високий – у 20%, середній – у 48%, низький – у 32%); $\chi^2 = 32,95$ при $P < 0,01$; комунікативних УУД (виділення, відображення та передача за допомогою мови суттєвих орієнтирів дії): серед дітей ЕГ високий рівень розвитку після експерименту у 56% дітей, середній – у 44% дітей; серед дітей КМ високий – у 40% дітей, середній – у 36% дітей, низький – у 24% дітей; $\chi^2 = 8,04$ при $P < 0,05$; особистісних УНД (самовизначення у навчальній діяльності, Я-концепція та самооцінювання). Діти ЕГ відрізнялися від своїх однолітків із КМ високими показниками мотивації навчальної діяльності (26,24 проти 24,16 бали). Серед них була суттєво більша частка осіб з високим рівнем диференційованості (64% проти 20% у дітей КМ) та узагальненості (56% проти 40%), сприйняття образу Я та розвитку самовідносини (48% проти 16%).

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Івахненко Вячеслав Олександрович,
Викладач фізичного виховання
Красноградського педагогічного фахового коледжу
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Красноград, Україна

Нині завданням закладів фахової передвищої освіти є якісна підготовка фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці. Збільшення обсягу наукової інформації, нові підходи до трактування явищ і понять, недостатня комплексна загальноосвітня підготовка здобувачів освіти приводять до певних суперечностей між традиційними формами організації освітнього процесу та сучасними вимогами до професійної підготовки [1]. Соціально-економічний розвиток суспільства вимагає нового підходу і до змісту фізичного виховання, а саме фундаментального обґрунтування та запровадження в освітній процес таких педагогічних засад, які б сприяли формуванню у здобувачів освіти здорового способу життя. Формування здорового способу життя є соціально-педагогічною проблемою освітнього процесу закладів фахової передвищої освіти [2].

Піднесення ролі фізичної культури у зміцненні здоров'я населення є сьогодні одним з головних завдань України.

Фізична культура виступає як необхідна частина життя здобувачів освіти, тому що вона являє собою частину загальнолюдської культури, є областю задоволення життєво необхідних потреб в руховій діяльності, виконує необхідну роль у вирішенні проблеми використання вільного часу [4].

Фізична культура допомагає здобувачам фахової передвищої освіти адаптуватися в новому середовищі, а саме підвищує працездатність, розширюючи діапазон рухливих вмінь і навиків, фізична активність благотійно

впливає на підвищення розумової працездатності, раціональну організацію навчальної праці, що в кінцевому результаті впливає на покращення освітньої діяльності [3].

Процес перебудови фахової передвищої освіти передумовлює активізацію і збільшення об'єму самостійного навчання, а це потребує всецілого оздоровлення і зміцнення здоров'я, яке відбувається лише при умові організації здорового способу життя.

Тому, викладачам фізичного виховання необхідно впроваджувати заняття фізичною культурою і спортом в різних формах в повсякденне життя здобувачів освіти. А це може відбуватися під час занять з фізичного виховання, спортивних секцій, участь в спартакіаді коледжу, в змаганнях різних рівнів. І звичайно, потрібно перш за все працювати над мотивацією, зацікавленістю здобувачів освіти займатися фізичними вправами.

На заняттях – це:

1. Новизна, різновид методів і способів організації здобувачів освіти на заняттях;
2. Забезпечення якісного і конкретного розуміння кожним здобувачем освіти значення освітнього компоненту в цілому і кожного розділу програми;
3. Гарний результат дає включення до занять елементів гри, створення ситуації, яка потребує прояву вольових якостей; використання ігрового методу на етапі вдосконалення навиків у виконанні певних вправ;
4. Постійне намагання виховувати звичку здобувачів освіти до самостійних занять фізичними вправами;
5. Регулярний контроль над досягненнями здобувачів освіти в засвоєнні і формуванні рухливих умінь і навиків, розвитку основних рухливих якостей;
6. Індивідуальний підхід і диференційне вивчення.

В позааудиторний час здобувачі фахової передвищої освіти працюють в спортивних секціях (волейбол, настільний теніс, баскетбол, атлетична

гімнастика). Беруть активну участь в районних змаганнях, де займають провідні місця.

Отже, зазначені проблеми і напрями роботи з фізичного виховання є найбільш актуальними і перспективними для оптимізації процесу формування здорового способу життя у закладах фахової передвищої освіти.

Список літератури:

1. Андріанов Т. В. Система роботи з формування культури здорового способу життя студентської молоді / Т. В. Андріанов // Фізична культура, спорт і здоров'я нації: збірник наук. Пр.– Вінниця, 2011. – Вип. 12. – С. 77-81.

2. Бойченко А. В. Організація самостійної роботи з фізичного виховання учнівської та студентської молоді: навч.-мет. посіб. / А. В. Бойченко – Харків, 2019. – 80 с.

3. Желева О. І. Формування навичок здорового способу життя: метод. посіб. / О. І. Желева – Золотоноша, 2014. – 148 с.

4. Мазурчук О. Мотивація молоді до ведення здорового способу життя через використання сучасних і нетрадиційних підходів до проведення занять фізичного виховання / О. Мазурчук, В. Ребрина // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / укл. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – 2012. – № 4 – С. 302-305.

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Канак Людмила Адольфівна

Викладач

Черкаська медична академія

м. Черкаси, Україна

Вступ. Ефективність навчальної діяльності здобувачів освіти залежить від прояву пізнавальних інтересів, які спрямовують особистість на відповідну пізнавальну діяльність, ознайомлення з новими фактами. Пізнавальні інтереси піддаються стимулюванню різноманітними методами, зокрема, застосуванню в навчальному процесі активних методів навчання.

Гра є певним різновидом активного навчання, що має свої закономірності та особливості, де викладач і здобувач освіт є рівноправними партнерами, а процес пізнання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільний аналіз та вирішення проблем, що сприяє ефективному формуванню відповідних вмінь та навичок, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва.

Ігрові технології не є новим поняттям у педагогіці. Аналіз науково-педагогічної та методичної літератури дозволяє стверджувати, що в різних збірниках зазначено більше ніж 500 дидактичних ігор, проте чітка класифікація ігор за видами відсутня і трактуються ігрові технології філософами, психологами, педагогами та науковцями по-різному. Важливого значення грі в навчанні надавали Я. Коменський, Ж. Руссо, Ж. Піаже, М. Монтесорі, Й. Гейзінг, Ф. Міллер, К. Ушинський, В. Сухомлинський, А. Макаренко та ін.

В той же час, практика вказує на наявність невикористаного потенціалу дидактичної гри у навчально-виховному процесі вищої школи.

Мета роботи. Розкрити сутність ігрових технологій навчання та їх роль в удосконаленні освітнього процесу у вищій школі, виділити основні методичні принципи організації та проведення ігор.

Матеріали та методи. Робота з науковими джерелами та інтернет-ресурсами, аналіз власного досвіду застосування ігрових технологій у вищій школі.

Результати та обговорення. У психолого-педагогічній науці немає чіткої визначеності щодо трактування сутності гри, яка використовується у навчальному процесі. Для позначення цього виду навчальної діяльності здобувачів освіти учені використовують низку понять («ділова гра», «навчальна ділова гра», «навчальна гра», «рольова гра», «навчальна рольова гра», «дидактична гра»).

Поняття «ігрові педагогічні технології» включає досить широку групу методів, прийомів організації педагогічного процесу в формі різноманітних педагогічних ігор. На відміну від гри взагалі педагогічна гра має істотну ознаку — чітко поставлену мету навчання і відповідно їй педагогічним результатам, які можуть бути обґрунтовані, і які характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

Звичайно, гра не має бути самоціллю, не повинна проводитися тільки ради розваги здобувачів освіти. Вона обов'язково має бути дидактичною, тобто підпорядкованою тим конкретним навчально-виховним завданням, які вирішуються на занятті, в структуру якого вона включається. Через це гру наперед планують, продумують її місце в структурі заняття, визначають форму її проведення, готують матеріал, необхідний для проведення гри .

Ігри ефективні в системі з іншими формами і методами навчання. Використання дидактичних ігор має бути направлене на досягнення мети: дати здобувачам освіти знання, відповідні сучасному рівню розвитку науки.

Реалізація ігрових прийомів і ситуацій йде за такими головними напрямками:

- дидактична мета ставиться перед здобувачами освіти в формі ігрового завдання;
- навчальна діяльність підпорядковується правилам гри;
- навчальний матеріал використовується в якості її засобу;

-у навчальну діяльність вводиться елемент змагання, яке переводить дидактичне завдання в ігрове, успішне виконання дидактичного завдання зв'язується з ігровим результатом.

Науковці по-різному тлумачать дидактичну гру. Так, П. М. Щербань стверджує, що гра – це творча форма навчання, виховання і розвитку студентів. [1, с. 31]. В. М. Нагаєв характеризує дидактичну гру як спосіб взаємодії педагога й студентів, зумовлений ігровою ситуацією, що веде до реалізації дидактичних завдань і цілей навчання [2].

До ознак дидактичної гри П. М. Щербань відносить:

✓ моделювання ситуацій навчально-виховного характеру та прийняття навчально-педагогічних рішень;

✓ розподіл ролей між учасниками гри;

✓ різноманітність ролевих цілей при виробленні рішення;

✓ взаємодія учасників гри, які виконують ті чи інші ролі;

✓ наявність спільної мети учасників гри;

✓ колективне вироблення рішень;

✓ багатоальтернативність рішень;

✓ наявність системи індивідуального чи групового оцінювання діяльності учасників гри [1].

Мета дидактичних ігор – активізувати процес пізнання студентської аудиторії, заглибитися в зміст дисципліни, що вивчається; розвинути навички колективної взаємодії, набути досвід творчої діяльності, а також визначити рівень підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності.

У закладах вищої освіти ігрова діяльність використовується в наступних випадках:

✓ в якості самостійної технології для засвоєння понять;

✓ як елемент технології проблемного навчання;

✓ в якості фрагменту заняття або його частини (вступ, пояснення, закріплення, вправи, контролю);

✓ як технології позааудиторної роботи.

А. Капська дає класифікацію ігровим технологіям:

- за напрямом навчально-виховних дій (музичні, танцювальні, інтелектуальні);
- за видами інвентарю, який використовується (естафети, настільні, аукціонні);
- за ставленням до творчості (репродуктивні, конструкторські, новаторські) [3].

С. С. Вітвицька поділяє ігрові технології за:

- цільовими орієнтаціями: дидактичні, виховні, розвиваючі, соціалізуючі.
- характером педагогічного процесу: навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі, пізнавальні, виховні, розвивальні, репродуктивні, продуктивні, творчі, комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні.
- ігровою методикою: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації. [4, с. 194]

Методичні принципи організації та проведення ігор

Структурна схема, яка запропонована нижче, є умовним алгоритмом розробки, проведення та аналізу навчальних ігор.

Організація гри розпочинається з її задуму. Тут необхідно представити умови та закони існування ігрового середовища.

Схема опису: місце дії, час дії, діючі особи та положення, яке вони займають, важливі події, що передували ігровому періоду, ситуація, що склалася до початку гри.

Особливу увагу необхідно приділити наступним моментам.

По-перше, задумана ситуація має бути цілісна та повна, та допускати численні ситуації, в тому числі заздалегідь не задані.

По-друге, визначається форма проведення гри.

Наступний етап організації гри, розробка правил гри. Слід враховувати наступні моменти: щоб запобігти суперечок в процесі гри, правила повинні

бути зафіксовані в письмовому вигляді. Всі учасники гри повинні бути ознайомлені з правилами до її початку.

В правилах повинна міститися наступна інформація:

- загальний опис гри та ситуації на момент початку гри;
- перелік учасників та основних команд із вказівкою їх іміджу;
- правила перерахунку реального та ігрового часу;
- окремі відомості гри.

Виділимо етапи навчальної гри.

Підготовчий етап

Розробляється сценарій, план гри, даються консультації, інструкції, пакети матеріалів здобуачам освіти, готується матеріальне забезпечення.

Етап проведення гри

Залежно від типу вводяться різні рольові позиції гравців: організатор, координатор, критик, тренер, ініціатор, проблематизатор, консерватор. Практикується групова робота над завданнями, міжгрупові дискусії.

Етап аналізу, обговорення та оцінки результатів гри

Тут виступають експерти, здобувачі освіти обмінюються думками. Викладач підсумовує досягнуті результати, відмічає помилки.

Гравці мають максимальну свободу.

Ефективність гри значною мірою залежить від низки факторів, серед яких найголовнішими є такі:

- чітко продумана мета;
- здійснення мотивації ігрової діяльності;
- детальна організація підготовки, проведення і підбиття підсумків;
- постановка пізнавальних і проблемних запитань у процесі гри;
- тривалість не більше однієї навчальної години.

У практиці використовують дидактичні ігри у комбінації із традиційними формами організації навчання. Складний для розуміння матеріал викладають традиційними методами (розповідь, лекція, проблемний виклад тощо), а менш

складний, який здобувачі освіти можуть опанувати самостійно, вивчаємо у формі гри або її елементів.

Висновки. Ігрові технології сприяють засвоєнню знань, умінь та навичок, активізації та розвитку розумових дій, системи дієво-практичної сфери, посилення емоційності, розвитку самостійності у прийнятті рішення; прагнення набутти вміння і навички за порівняно короткий термін.

Гра у навчальному процесі забезпечує емоційну обстановку відтворення знань, полегшує засвоєння навчального матеріалу, створює сприятливий для засвоєння знань настрій, заохочує до навчальної роботи, знімає втому, перевантаження. За допомогою гри моделюють життєві та професійні ситуації, підсилюють інтерес до навчальних предметів.

Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, але він значно збагачує педагогічну практику та розширює можливості професійного розвитку здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах. / П.М. Щербань. – К.: Вища школа, 2004. – 205 с.
2. Nagaev V.M. Metoduka vukladanny u vucshi shkoly / Navchalnu posibnuk // V.M Nagaev – К. 2007. – 232 s
3. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи. – К., 2000. – 254с.
4. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи. Навчальний посібник/ С. С Вітвицька. – К., 2005. – 396 с.

РОЗВИТОК НЕФОРМАЛЬНОЇ МАТЕМАТИКИ В УЧНІВ

Караханов Денис Аркадійович,

Назарук Анна Борисівна,

Болібрух Назарій Андрійович

Студенти

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Вступ. Група дослідників виявила, що неформальні методи навчання, такі як ігри, можуть покращити математичні здібності дошкільнят. Однак цей підхід не покращує подальше вивчення математики у початковій школі.

Незважаючи на обмежений вплив цих методів, дослідження, опубліковане в журналі Science, вказує на нові способи залучення школярів у першому поколінні, які можуть бути не готові до традиційного навчання, коли вони приходять до школи у молодому віці.

Мета роботи. Дослідити якими методами окрім звичних для нас ми можемо навчати майбутні покоління математики, щоб викликати в них інтерес до цього предмету та підвищувати якість здобутих знань. Розглянути проблеми існуючих способів навчання та знайти їм альтернативи.

Матеріали і методи. Під час процесу написання доповіді мною були переглянуті результати всесвітніх експериментів, досліджень та спостережень, завданням яких було відшукати слабкі місця колишньої системи навчання математики.

Результати та обговорення. Дослідження, проведене вченими з Гарвардського університету та Массачусетського технологічного інституту, проводилося у дошкільних класах у Делі, Індія, у партнерстві з некомерційною освітньою організацією Pratham.

"Маленькі діти сьогодні стикаються з проблемою приблизно у віці 5 років: вони повинні перейти від навчання в спонтанній, неформальній манері до формального навчання в школі", - пояснює Мойра Діллон, доцент кафедри

психології Нью-Йоркського університету та перший автор дослідження. «Для багатьох дітей, особливо для тих, хто живе у злиднях та чий батьки не отримували формальної шкільної освіти, цей перехід є особливо важким. Наше дослідження розробляє та перевіряє навчальну програму математичних ігор для таких дітей та спрямоване на розвиток їхнього інтуїтивного почуття числа та геометрії у неформальній обстановці дошкільної освіти, щоб дати їм необхідну підготовку для початку формального вивчення математики у школі».

Дослідники зазначають, що традиційні навчальні програми для дошкільних закладів прагнуть ґрунтуватися на словесних та математичних навичках, які дошкільнята з освіченими батьками зазвичай набувають, спілкуючись із членами сім'ї, які вміють читати, писати та рахувати.

Однак школярам у першому поколінні може заважати відсутність можливості спілкуватися з грамотними та здатними до рахування дорослими під час занять, які потребують деяких формальних, вербальних та числових навичок.

Маючи це на увазі, дослідники висунули гіпотезу, що альтернативний підхід - той, який все ще спрямований на використання універсальних когнітивних здібностей, що з'являються на ранніх етапах людського розвитку, може краще підготувати цих дітей до школи.

Щоб перевірити це, вони розробили та оцінили ігрову дошкільну програму, призначену для тренування нових навичок дітей у числах та геометрії. Цей навчальний план включав сортування карток шляхом порівняння приблизних числових значень, пошук фігур та читання карток. Дітей, які грали ці математичні ігри, порівнювали як із дітьми, отримали традиційну дошкільну програму, і з дітьми, які грали у ігри, у яких розвивалися соціальні, а чи не математичні навички. Загалом у дослідження, що тривало близько 18 місяців, було включено близько 1500 дітей із більш ніж 200 індійських дошкільних закладів, розташованих у деяких із найбільш бідніших районів Делі.

Результати показали, що в короткостроковій перспективі ігрове навчання покращило як інтуїтивні математичні здібності учнів (наприклад, чисельне

оцінювання), так і їх формальні навички (наприклад, розпізнавання цифр та фігур за їхніми іменами).

У той час як покращення інтуїтивних математичних навичок дітей зберігалося принаймні через рік після втручання, неформальна, заснована на іграх навчальна програма не вплинула на подальше вивчення дітьми формальної математики протягом першого року навчання в початковій школі.

Незважаючи на це, зауважує Діллон, аспірант Гарварда на момент дослідження, «ігри, проте, були ефективні у залученні дітей та їх навчанні у стійкій манері, і є великі перспективи у польових випробуваннях базових знань. Досліджувати теорії когнітивного розвитку, щоб з'ясувати, як діти навчаються у складних умовах, у яких вони живуть».

Висновок. Під час обговорення питання моєї доповіді можна легко зрозуміти, що сучасні методи є застарілими та не ефективними, тому кожен сучасний вчитель, викладач повинен віднаходити інтерактивні методи викладання матеріалу та зацікавлювати здобувачів освіти своїм підходом до навчання.

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СТВОРЕННЯ ЦИФРОВИХ НАРАТИВІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Кононець Наталія Василівна,

д.пед.н., доцент кафедри педагогіки та суспільних наук

Бут Ярослав Юрійович,

Студент освітньої програми «Освітня робототехніка»

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

м. Полтава, Україна

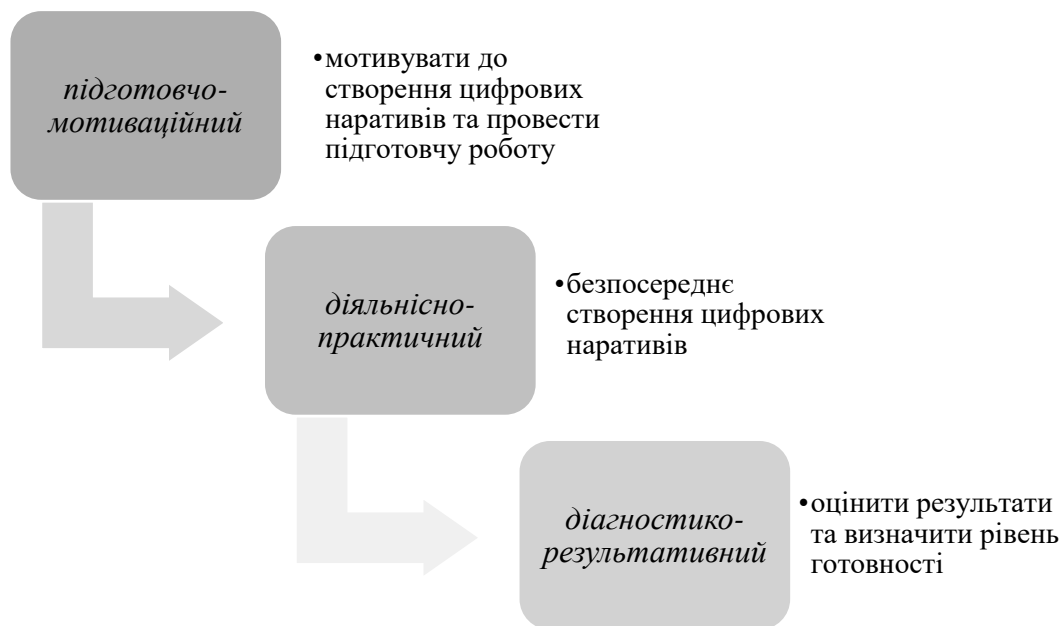
Вступ. У сучасних умовах провадження дистанційного навчання, під час якого проводяться лекції, семінарські та практичні заняття у закладах вищої освіти (ЗВО), зокрема, під час вивчення дисциплін екологічного спрямування, за допомогою сучасних платформ та засобів відеозв'язку, актуальним є питання підвищення якості виконаних студентами завдань із дистанційних курсів. Не викликає сумніву той факт, що формат виконаних робіт в умовах дистанційного освітнього процесу є цифровим наративом. Відтак, потрактовуючи цифровий наратив як авторську розповідь, яка поєднує цифрову графіку й різновиди тексту (словесного, відео, музичного формату), актуалізується питання підготовки студентів до створення якісного цифрового наративу, який відображає результат виконаного завдання.

Мета роботи: висвітлити суть методики підготовки студентів до створення цифрових наративів в умовах дистанційного навчання.

Матеріали і методи. Було проаналізовано цифровий дидактичний контент для дистанційного навчання дисциплін екологічного спрямування у дистанційних курсах на платформі Moodle (цифрові наративи викладачів та виконані завдання студентів, прикріплені у файлах в дистанційних курсах). Використано комплекс теоретичних методів (аналіз педагогічної, методичної літератури, дисертаційних праць з проблеми дослідження з метою з'ясування сучасного стану та перспектив досліджуваної проблеми) для розробки

методики підготовки студентів до створення цифрових наративів в умовах дистанційного навчання.

Результати і дискусія. Дослідивши середовище платформи Moodle як дидактичного ресурсу, котре вміщує різні види цифрових наративів, пропонуємо 3 етапи реалізації методики підготовки студентів до створення цифрових наративів для платформ дистанційного навчання: *підготовчо-мотиваційний*, *діяльнісно-практичний* та *діагностико-результативний* (рис. 1).

Рис. 1. Етапи реалізації методики підготовки студентів до створення цифрових наративів

Визначено суб'єкти реалізації методики підготовки студентів до створення цифрових наративів для платформ дистанційного навчання: *викладачі ЗВО* – суб'єкти навчальної взаємодії, котрі є фахівцями у галузі цифровізації освітнього процесу та забезпечать включення студентів до процесу опанування способами створення цифрових наративів як особистісно-розвивальної та самостійної пізнавальної діяльності на засадах сумісного використання цифрових технологій, та виступають у ролі консультантів-координаторів навчання; *студенти ЗВО* – суб'єкти навчальної взаємодії, котрі, як передбачається, мають бути максимально активні у процесі опанування способами створення цифрових наративів, позитивно ставляться до

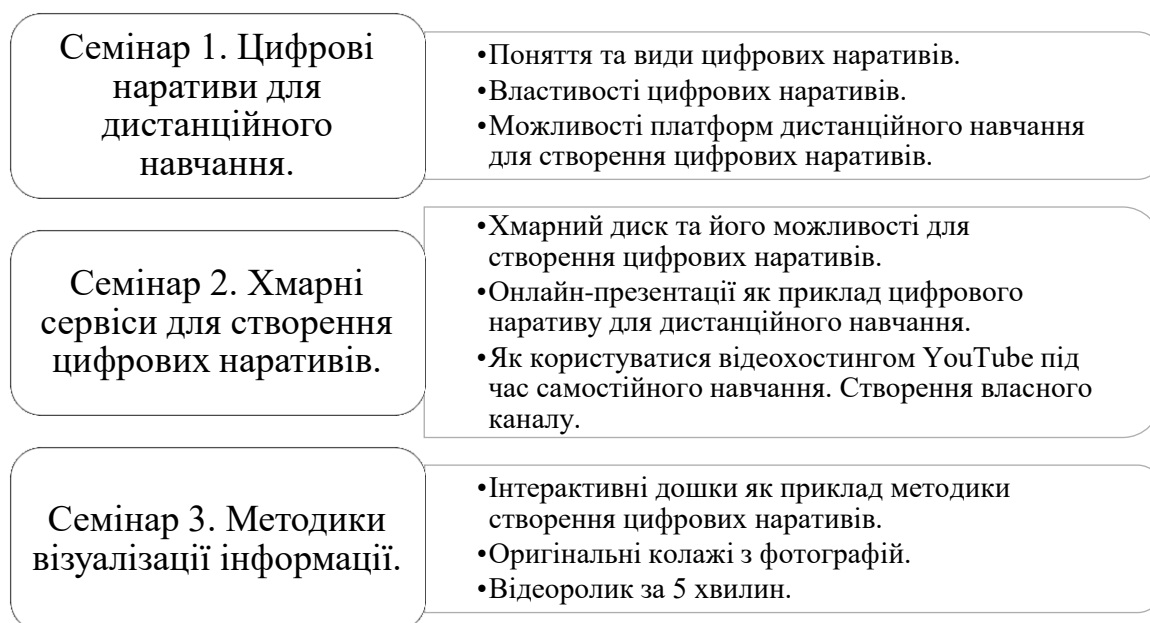

дистанційного навчання та прагнуть використовувати широкий спектр ресурсів для створення цифрових нарративів під час роботи над завданнями з дистанційних курсів.

Схарактеризуємо суть етапів запропонованої методики.

1) Підготовчо-мотиваційний етап. Передбачає підготовку студентів до створення цифрових нарративів для платформ дистанційного навчання, стимулювання у них мотивації до створення цифрових нарративів та посилення їх мотивації до використання цифрових технологій у професійній діяльності. На цьому етапі доцільним є проведення для студентів ознайомлювального просвітницького івенту «Поняття цифрового нарративу. Цифрові нарративи для дистанційного навчання», на якому познайомити студентів із різними видами цифрових нарративів.

2) Діяльнісно-практичний етап має на меті проведення низки семінарів «Методики створення цифрових нарративів для дистанційного навчання», програму яких розроблено відповідно до рамки цифрової компетентності громадян DigComp (2017 рік). Зміст комплексу семінарів відбивають три ключові теми (рис. 2).

Рис. 2. Програма семінарів «Методики створення цифрових нарративів для дистанційного навчання»

У цілому, процес формування готовності студентів до створення цифрових нарративів для платформ дистанційного навчання передбачає поєднання традиційного та онлайн-навчання шляхом детального аналізу теоретичного матеріалу на предмет того, які теми доцільно розглянути в аудиторії (проведення інтерактивних міні-лекцій, практичних занять, майстер-класів), а які можна вивчати виключно за допомогою відеозв'язку, а також рекомендувати студентам для самостійного опрацювання. Отже, основними формами й методами навчання при формуванні готовності студентів до створення цифрових нарративів є: майстер-класи, відеозаняття, групові та індивідуальні бесіди (дискусії, мозкові штурми), інтерактивні практикуми з використанням відеоконференції, демонстрація досвіду, міні-дослідження, інтерактивні методи з використанням дистанційної платформи Moodle, віртуальні дошки для вивчення змісту семінару, проєктні методи як демонстрація готовності студентів до розробки власних цифрових нарративів тощо.

3) Діагностико-результативний етап. Даний етап передбачає контроль за реалізацією методики, особливо, другого її етапу, аналіз отриманих в процесі експериментальної роботи результатів (порівнюються результати констатувального та формувального етапів експерименту, здійснюється аналіз отриманої динаміки), виявлення недоліків у реалізації методики підготовки студентів до створення цифрових нарративів, внесення уточнень, що об'єктивно сприяють продуктивному формуванню досліджуваної готовності. Результатом реалізації методики, як можна припустити, є сформованість кожного компонента готовності студентів до створення цифрових нарративів для платформ дистанційного навчання.

Висновки. Таким чином, нами розроблено методику підготовки студентів до створення цифрових нарративів у процесі вивчення екологічних дисциплін, яку суть якої відбивається у реалізації трьох етапів: *підготовчо-мотиваційного* (проведення просвітницького івенту «Поняття цифрового нарративу. Цифрові нарративи для дистанційного навчання»), *діяльнісно-*

практичного (проведення низки семінарів «Методики створення цифрових наративів для дистанційного навчання») та *діагностико-результативного* (контроль за реалізацією методики, аналіз отриманих результатів щодо рівня готовності студентів до створення цифрових наративів).

КОНЦЕПТ «НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ» В ЗМІСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Конопельник Мар'яна Миколаївна

студентка

Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. У сучасній системі освіти важливе місце відводиться національному вихованню, яке доцільно, на наш погляд, проводити відповідно до етапів підготовки здобувачів початкової, середньої та профільної освіти, набуття ними суспільного досвіду, успадкування духовних цінностей українського народу, оволодіння високою культурою міжнаціональних взаємин, формування незалежно від національної належності особистих рис громадянина, розвиненої фізичної досконалості, морально-етичної, художньої, естетичної, правничої, трудової, екологічної культури. Національна свідомість, як найважливіша властивість нації, носить суспільний характер адже до її формування причетні всі соціальні інститути. Найважливішим пріоритетом яких є формування ціннісного ставлення особистості до нації, Батьківщини, держави. Важлива роль відводиться державі, яка повинна забезпечити координацію зусиль усіх виховних інститутів суспільства, забезпечити їх єдність та пріоритет національних інтересів.

Отже, йдеться про необхідність формування особистості Нової доби, готової брати на себе відповідальність за розбудову країни як незалежної, демократичної, правової, соціальної держави, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української нації та встановленню толерантності в громадянському суспільстві.

Мета роботи. Обґрунтувати шляхи поетапного формування національної свідомості в учнів початкової школи.

Методи дослідження: аналіз наукової і методичної літератури з досліджуваної проблеми, аналіз змісту навчальних програм для початкової школи, концепцій і програм виховання школярів, державного стандарту початкової загальної освіти; теоретичне узагальнення педагогічного досвіду з окресленої проблеми.

Результати й аналіз. Робота закладів освіти, у справі національного виховання, повинна проводитись системно у відповідності до виховних завдань: створення умов для реалізації та самовдосконалення особистості відповідно до її інтересів, уподобань, здібностей; формування ціннісних орієнтацій, які необхідні особистості, для того, щоб стати повноправним, активним членом демократичної спільноти; формування правосвідомості, що міститиме в собі повагу особистості до прав людини, Конституції, державних символів, Батьківщини, Держави; формування національної свідомості, що міститиме в собі любов до батьківської землі, роду, сім'ї, громади, шану до національної культури; формування культури мовлення, володіння державною мовою; виховання особистості на засадах духовності, толерантності, відданості.

Формування національної свідомості в учнів початкової школи доцільно проводити поетапно. Зокрема, *на першому етапі* формуємо етнічне самоусвідомлення, що є першочерговим зародком патріотизму. Етнічне самоусвідомлення розпочинається з сім'ї, як першого соціального оточення дитини. Саме в ньому прививається любов до маминих пісень, бабусиних казок, батьківської науки, залучається дитина до народних звичаїв та обрядів.

Характерним на цьому етапі є вивчення навчального матеріалу учнями початкової школи спрямоване на формування уявлень про рідний край, життя і діяльність відомих особистостей рідного краю, про найяскравіші сторінки минулого і сучасного. Для вчителя, який організовує вивчення історії рідного міста (села) рекомендуємо таку послідовність цієї роботи:

- підготувати розповідь про першу історичну згадку про місто (село);
  - підібрати історичні відомості про заснування і назву міста (села);
- визначних особистостей – вихідці з рідного міста (села) тощо.

В процесі виконання цієї роботи періодично з учнями доцільно проводити бесіди на тему: «Історія міста (села) – історія нашої Батьківщини», «Роль і місце вивчення історії міста (села) в нашому житті».

Поглиблюється вивчення певного краєзнавчого об'єкту з учнями і під час тематичних екскурсій до краєзнавчого музею міста (села). З метою глибокого вивчення особливостей історії та сьогодення рідного краю можна залучити учнів до написання реферату. Підсумком роботи, своєрідним звітом щодо вивчення культури рідного краю, можна запропонувати учням скласти творчу розповідь про свій край.

Другим етапом у розвитку національної свідомості молодшого школяра є етап національного самоусвідомлення, який передбачає усвідомлення себе як частини нації. Особливо важливим на цьому етапі є освоєння національних цінностей (власна територія, національна мова, культура (матеріальна та духовна), спільний спосіб життя), що сприяє утвердженню національної гідності, гордості за свою Батьківщину.

Ознайомлення учнів з особливостями державної мови, символікою України на уроках «Я у світі» відбувається під час засвоєння таких тем: «Україна – незалежна держава», «Символи держави: Герб, прапор, Гімн, їх значення». Під час яких, доцільно на нашу думку, проводити такі види робіт: роботу з словником, вправу (Незакінчені речення), творчу вправу, Читання віршів А. Гураль, П. Симоненка, провести інформаційну хвилину, вивчення мовних обов'язків громадян, робота над прислів'ями тощо. На домашнє завдання можна запропонувати учням на основі раніше засвоєних знань написати творчу роботу на одну із запропонованих тем. Наприклад: «Край у якому я народився», «Україна багата і щедра земля», «Мова наша солов'їна». Вивчаючи тему Символи держави: Герб, Прапор, Гімн, їх значення, на нашу думку, доцільно провести одним із уроків-перевірки, оцінки і корекції знань учнів, запропонувавши їм розповісти про державні символи України на сторінках спеціального шкільного випуску газети (Моя мала Батьківщина).

Третій етап – громадсько-державного самоусвідомлення, який передбачає усвідомлення молодшими школярами своєї належності до української спільноти, толерантного ставлення між людьми, прав й обов'язків громадянина демократичного суспільства. Програма курсу «Я у світі» передбачає ознайомлення учнів з правами та обов'язками у 3 класі та поглиблюється у 4 класі. Зокрема звертається увага на вивчення таких тем: «Великий дім – держава, лад у ньому – закон», «Основні правопорушення, поширені серед дітей», «Вміння відповідати за свої вчинки», «Громадяни України. Основні права й обов'язки громадян», «Моделювання різних соціальних ролей».

Отже, надзвичайно актуальним сьогодні є створення нового освітнього простору, оновлення форм, методів та засобів навчання та виховання, які забезпечуватимуть формування національної свідомості в учнів НУШ.

Висновки. Одним із важливих завдань сучасної освіти є науково-педагогічне вирішення проблеми формування національної свідомості молодших школярів. Даним дослідженням ми з'ясували, що молодший шкільний вік є одним із найсприятливіших для формування досліджуваної якості особистості. Саме у молодшому шкільному віці інтенсифікується розвиток самосвідомості особистості: спостерігається висока сприйнятливність до процесів, що відбуваються в суспільстві; велике прагнення до самопізнання та пізнання свого краю, вивчення історії свого народу, традицій, культури, що є складовими формування національної свідомості.

Для реалізації цих глобальних завдань необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення на уроці гармонійного співвідношення різних форм, методів, принципів, напрямів, засобів, навчання. Грамотно організоване вивчення інтегрованого курсу «Я у світі» НУШ формує в учнів почуття патріотизму, шану до малої Батьківщини, громадянську відповідальність за збереження і розумне використання матеріальних, духовних, природних цінностей; формує національну свідомість; розширює кругозір учнів, розвиває допитливість, прищеплює уміння й навички пошуково-творчої роботи.

Отже, надзвичайно актуальним сьогодні є створення нового освітнього простору, оновлення форм, методів та засобів навчання та виховання, які забезпечуватимуть формування національної свідомості в учнів НУШ.

СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА У ВИЩОМУ АГРАРНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Красилюк Іван Анатолійович,
студент 1 курсу
факультету економіки та підприємництва;
Нагожук Діана Олександрівна,
студентка 1 курсу
інженерно-технологічного факультету
Науковий керівник
Джеджула О. М.
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

Вступ. Процес демократизації суспільства дедалі більшою мірою потребує творчої самостійності особистості, пов'язаною з постійною необхідністю її загальної та спеціальної освіченості. Перехід до ринкових відносин, конкурентоспроможність виробництва у ринкових умовах, нові потреби до працевлаштування залежать від здатності й готовності майбутнього фахівця вирішувати економічні та науково-технічні доручення, запроваджувати та освоювати нову техніку та технології. Це вимагає від студента цілеспрямованих та енергійних зусиль і здібностей переборювати стереотипи, що склалися, підходи до підвищення своєї професійної компетентності, а також відносно власного інтелекту в самоосвіті, своїх професійних і особистісних якостей [1, 2].

Метою дослідження є визначення структури самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця та розкриття змісту її компонентів.

Виклад основного матеріалу. Сучасність української вищої освіти пов'язана з модернізацією педагогічного процесу на засадах нової особистісно-орієнтованої концепції - компетентнісного підходу. Методологія компетентнісного підходу в освіті ґрунтується на концептуальній ідеї заміни усталеного роками репродуктивного навчання творчо-дієвим, яке має слугувати

не тільки оволодінню знаннями, уміннями та навичками [2], а й особистісному розвитку тих, хто навчається, формуванню системи соціокультурних потреб, цінностей суспільного життя. Таким чином, властивість даного підходу полягає у тому, що він не обмежується обсягами знань, умінь та навичок, а спрямований на глибинний цілісний розвиток особистості.

Ми пропонуємо аналізувати самоосвітню діяльність як сукупність певних видів діяльності: самооцінка - здатність оцінювати свої можливості; самооблік - здатність брати до уваги існування своїх якостей; самовизначення - здатність вибирати своє місце в житті, в суспільстві, збагнути свої інтереси; самоорганізація - здатність знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність; самореалізація - реалізація особистістю своїх можливостей; самокритичність - здатність критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи; контроль над собою - здатність контролювати свою діяльність; саморозвиток - результат самоосвіти.

Саме шляхом досконалої організації самоосвітньої діяльності постійно розвивається професійна майстерність майбутнього випускника вищої школи. Організація самоосвітньої діяльності залежить від багатьох факторів, зокрема: від мотивів самоосвіти, об'єктивної і суб'єктивної значущості навчального матеріалу, рівня теоретичної і практичної підготовки студента, ступеня оволодіння ним уміннями здійснювати самоосвітню роботу, фізіологічного й емоційного стану особистості та ін. [3].

За результатами аналізу наукових праць [1, 2, 4], власного теоретичного пошуку визначаємо самоосвітню компетентність як інтегровану якість особистості, яка характеризується наявністю пізнавальних мотивів, продуктивних самоосвітніх знань, умінь і навичок, досвіду самоосвітньої діяльності, цінностей, що зумовлюють готовність і здатність особистості ефективно здійснювати самоосвітню діяльність.

Вважаємо, що компетентність є діяльнісною характеристикою фахівця. Зважаючи на це, можемо зробити узагальнення: структурно компетентність має

відображати відповідну діяльність. У нашому випадку, структура самоосвітньої компетентності має певним чином зіставлятися зі складовими самоосвітньої діяльності [4].

Психологи слушно групують окремі компоненти на підструктури, що відображають логіку здійснення діяльності, зокрема: спонукальна (потреба, мотив, об'єкт, мета); інструментальна (умови, засоби, склад); контролююча (контроль, оцінка, продукт). Мотив (від лат. moveo - штовхаю) - це спонукальна причина дій і вчинків. Суттєвим елементом спонукальної підструктури діяльності є мета - уявний результат, програма дій студента. Зазначимо, що важливим при цьому є цілепокладання як процес постановки суб'єктом завдань своєї діяльності. Провідною формою цілепокладання у самоосвітній діяльності є прийняття навчальних завдань. Важливо нагадати, що навчальне завдання - це комплекс вимог і умов, які ставляться перед студентом і складають зміст предмету його самоосвітньої діяльності [2].

Висновок. Наведені короткі характеристики потреби, мотиву та мети самоосвітньої діяльності дозволяють створити висновок, що від їхньої сформованості та реалізації залежить і активність особистості в самостійному оволодінні знаннями, а їх розвиток адекватний розвитку компетентності як інтегративної властивості людини. Потреба студента як нестача, необхідність у самостійному оволодінні знаннями, зустрічаючись з об'єктом (навчальне завдання), усвідомлюється ним і перетворюється у мотив самоосвітньої діяльності. коли мотив і мета співпадають, мова йде про виникнення діяльності: в іншому випадку виникає дія як результат стимулювання.

Список використаних джерел

1. Бухлова Н. Навчаємось вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. К.: Шкільний світ; 2006. 128 с.
2. Головка Л.Л. Формування досвіду самостійної діяльності студентів вищої сільськогосподарської школи / автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти. Київ, 2000. 20 с.

3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Либідь, 1997. 376 с.

4. Джеджула О.М. Особливості становлення професійної підготовки майбутніх фахівців в країнах Європейського Союзу. *Наукові записки*. 2019. Вип. 58. С. 81-86.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ – ОБОВ'ЯЗКОВА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ТА ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Крукевич Людмила Ярославівна

к.п.н., викладач-методист, директор
Тернопільський фаховий коледж харчових технологій і торгівлі
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає трансформації мислення фахівців різних сфер діяльності. Це важлива складова реформування освіти, яку необхідно враховувати з метою побудови розвинутого суспільства. І саме заклади освіти відіграють важливу роль у становленні фахівців з економічним мисленням. Нові підходи до навчання диктують також вимоги роботодавців.

Після закінчення освітнього закладу випускник повинен вміти аналізувати виробничу ситуацію, приймати обґрунтовані рішення в умовах нестабільності, брати на себе відповідальність за делеговані повноваження, володіти високими комунікативними здібностями, застосовувати новітні цифрові інструменти та комп'ютерні технології.

Саме на розвиток цих навичок спрямовані інтерактивні методи навчання, до яких належать ділові ігри, кейси, робота в групі, ділові майстерні, презентації та проєкти, імітації (комп'ютерні симуляції) тощо.

Ціль роботи. Для того, щоб початок професійної діяльності випускників освітнього закладу був успішним та мінімально стресовим необхідно велику увагу приділяти формуванню фахових вмінь та навичок під час вивчення освітніх компонент та проходження практики. Сучасний ринок праці вимагає розвитку таких навичок, як системне та аналітичне мислення, здатність приймати оперативні обґрунтовані рішення, самостійність та ініціативність, готовність до змін, стресостійкість, комунікативні здібності. Традиційні методи

педагогіки не сприяють розвитку цих якостей. Розвиток педагогічної науки призводить до появи альтернативних методів навчання.

Матеріали та методи. У процесі дослідження проведено вивчення і критичний аналіз педагогічної та методичної наукової літератури, здійснено обґрунтування ключових положень. Аналіз, систематизація та узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду для визначення завдань дослідження стали основою проектування й моделювання освітнього процесу в закладі відповідно до розробленої у межах наукового дослідження методики.

Результати і обговорення. Інтерактивне навчання – це форма організації освітньої діяльності, метою якої є створити комфортні умови освітнього процесу, за яких кожен студент формує та відстоює свою точку зору на певну проблему, коригує свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Альтернативна методологія навчання відрізняється від класичної насамперед місцем і роллю викладача та здобувача освіти в ході заняття, характеру їхніх взаємин, змісту і особливостей діяльності. На сьогодні викладач повинен не просто подавати свої знання, а спонукати здобувачів освіти до дискусій, обговорень, аналізу тощо.

Інтерактивні методи навчання засновані на експериментально встановлених результатах про те, що в пам'яті людини зафіксується до 90 % того, що вона робить, до 50 % того, що вона бачить і лише 10 % того, що вона чує [2].

Відповідно, інтерактивні методи навчання розвивають у здобувачів освіти комплекс навичок, необхідних у виробничих ситуаціях. Формування вміння будувати та приймати модель конкретних дій може досягатися шляхом аналізу переваг і недоліків різних чинників, розробки альтернативних варіантів вирішення проблеми, розуміння логіки розвитку конкретної ситуації, застосування методів контролю ефективності прийнятих рішень. Методи інтерактивного навчання спрямовані на всебічне осмислення ситуації; визначення проблеми, встановлення причинно-наслідкових зв'язків; збір, систематизацію, аналіз і представлення інформації; розуміння версій розвитку

ситуації; формування способів поведінки в умовах мінливого середовища; аналіз практичних результатів.

Одним з найбільш ефективних методів формування навичок підприємницької діяльності є тренінг з інтерактивними технологіями навчання. Його можна застосовувати при викладанні практично всіх дисциплін у фаховій передвищій освіті. Інтерактив приносить найбільший ефект у тих сферах, де складно знайти однозначні відповіді на запитання і немає обмеженого кола малозмінних формул чи алгоритмів.

Ділові ігри сприяють формуванню поведінки та стилю роботи з метою підвищення ефективності організації та управління, уникнення ризиків, побудови моделі розвитку ситуації з урахуванням конкретних вихідних умов. Застосування ділових ігор є найбільш ефективним для розвитку комерційної та ділової орієнтації, спрямування на продуктивну діяльність і результативність. Рольові ігри покращують у здобувача освіти комунікативні здібності, вміння застосовувати невербальні засоби спілкування.

Комп'ютерні симуляції, як і ділові ігри, спонукають приймати рішення відповідно до визначених правил та діяти в заданому режимі, досить часто в стресових умовах. Це допомагає розвивати управлінські навички, здатність оцінки наслідків прийнятих рішень, розуміти відповідальність за результати своєї діяльності. Відповідно, ці якості є необхідними для успішного менеджера.

Розгляд кейсів на заняттях спрямований на формування і розвиток проблемного, логічного та системного мислення. Безумовно, ефективне обговорення кейсу розвиває комунікативні здібності та здатність до активних міжособистісних контактів. Кейс-метод виконує також такі завдання: розвиває аналітичні здібності, креативність, вміння приймати рішення, прогнозувати розвиток подій, обґрунтувати власні ідеї, застосовувати знання в конкретних практичних ситуаціях, формулювати аргументований план дій, брати відповідальність за прийняття рішень.

Метод мозкової атаки передбачає вирішення термінових завдань за короткий час (до 30 хв). Кількість учасників не повинна перевищувати 8

чоловік. У процесі роботи необхідно висловити якомога більшу кількість ідей за цей невеликий проміжок часу, обговорити їх. При цьому не допускається гостра критика. Даний метод сприяє формуванню креативного мислення.

Круглий стіл - метод проведення заняття із слухачами, які вже мають певні результати досліджень та знання з теми, що обговорюється. Здобувачі дають один одному обґрунтовані запитання, що є проблемою обговорення, аргументують підходи її вирішення, а також розглядають вдалий і невдалий досвід [1].

Робота над груповими та індивідуальними проектами сприяє розвитку управлінських і підприємницьких якостей, спрямовує на збір, систематизацію та аналіз інформації. Індивідуальні проекти формують у здобувачів освіти самостійність та ініціативність, а групові – навички командної роботи, пошуку компромісів, спонукають до засвоєння етичних норм і навичок моральної поведінки в умовах колективної взаємодії.

При плануванні навчального процесу або проведенні тренінгу викладач повинен комплексно підходити до використання інтерактивних методів, творчо комбінуючи складність, динамічність та послідовність.

Висновки. Удосконалення освітнього процесу в закладі відповідно до умов сучасності, застосування інтерактивних методів навчання сприяє формуванню конкурентоспроможних фахівців на ринку праці, розвитку у них необхідних загальних та спеціальних компетентностей. Ці методи сприяють високій індивідуальній активності на заняттях, відстоювання здобувачами освіти власних думок та позицій, обмін досвідом, постійній колективній взаємодії.

Перелік посилань:

1. Використання інтерактивних методів навчання [Електронний ресурс] / О. М. Ковальова, Н. А. Сафаргаліна-Корнілова, Н. М. Герасимчук, О. А. Кочубей. – 2016.—Режим доступу:<http://www.refs.in.ua/m-kochubej-o-a-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya.html>.

2. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С.О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.

РОЛЬ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ «ЗАГАЛЬНОЇ ЕМБРІОЛОГІЇ» ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Лисаченко Ольга Дмитрівна

к.б.н., доцент, доцент кафедри гістології, цитології та ембріології

Шепітько Володимир Іванович

д.мед.н., професор, завідувач кафедри гістології, цитології та ембріології

Єрошенко Галина Анатоліївна

д.мед.н., професор, завідувачка кафедри медичної біології

Борута Наталія Володимирівна

к.б.н., доцент, доцент кафедри гістології, цитології та ембріології

Шевченко Костянтин Васильович

доктор філософії, викладач кафедри медичної біології

Полтавський державний медичний університет

Інтеграція навчального процесу у вищих медичних закладах освіти передбачає послідовність вивчення програмних дисциплін, коли знання однієї дисципліни стають фундаментом для вивчення іншої, важливим фактором при цьому є системність вивчення теоретичних і клінічних дисциплін. Застосування міждисциплінарних технологій в навчанні сприяє розвитку якісно нового рівня клінічного мислення майбутнього лікаря, здатного комплексно вирішувати завдання медичної практики використовуючи дані різних дисциплін [1].

Міждисциплінарна вертикальна інтеграція у вищій медичній школі є предметно-орієнтованим видом навчання, яке полягає в послідовному вивченні медико-біологічних, фундаментальних та клінічних дисциплін, коли кожна наступна навчальна дисципліна використовує досвід попередньої, активізуючи потрібні знання, уміння та навички. Особлива увага здобувачів освіти звертається на важливість отриманих на теоретичних кафедрах знань, які будуть використані в процесі подальшого вивчення клінічних дисциплін. Міждисциплінарна горизонтальна інтеграція представлена об'єктно-орієнтованим навчанням, коли основним об'єктом вивчення є цілісний організм

людини, його функціональні системи та органи в стані норми і патології, навколо яких об'єднуються в модулі навчальні дисципліни [2, 3].

Медична біологія формує у здобувачів освіти знання та практичні навички з біології людини для подальшого засвоєння ними блоку дисциплін природничо-наукової та професійно-практичної підготовки. «Загальна ембріологія» в рамках міждисциплінарної інтеграції вивчається на кафедрах медичної біології та гістології, цитології, ембріології. Знайомство здобувачів освіти з матеріалом розділу відбувається в першому семестрі на кафедрі медичної біології, яка закладає фундамент для подальшого засвоєння знань та умінь з профільних теоретичних дисциплін, в тому числі й гістології. Згідно навчального плану на кафедрі передбачена лекція «Молекулярно-генетичні механізми онтогенезу. Основні етапи ембріонального розвитку людини. Порушення онтогенезу, їх місце в патології людини» та два практичні заняття. Особлива увага на заняттях приділяється вивченню молекулярно-генетичних механізмів онтогенезу, генетичному контролю розвитку, вродженим вадам, тератогенним факторам та ембріональній індукції [4].

Отримані на кафедрі медичної біології знання закладають базис вивчення гістології, цитології та ембріології, одним із завдань якої є формування у здобувачів освіти вміння інтерпретувати закономірності ембріонального розвитку людини. Загальна ембріологія вивчається на кафедрі в другому семестрі, їй присвячена лекція «Загальна та порівняльна ембріологія» та 4 практичні заняття, що дає можливість більш детально розглянути матеріал загальної ембріології в порівнянні з медичною біологією. Значна увага на кафедрі приділяється вивченню основ гаметогенезу, стадіям запліднення, характеристиці фаз імплантації, утворенню поза зародкових органів, раннім стадіям розвитку власне зародка людини та критичним періодам розвитку [5].

Під час навчання в університеті здобувачі освіти медичного факультету вивчають ситуаційні задачі ліцензійного іспиту «Крок 1», які включають тестові завдання з дев'яти дисциплін, в тому числі медичної біології та гістології. Більшість ситуаційних задач з медичної біології стосуються: аналізу

каріотипу людини; визначення діагнозу найбільш поширених хромосомних хвороб; ролі спадковості й умов середовища в розвитку ознак; тератогенним та спадковим природженим вадам розвитку. Тестові завдання з гістології, цитології та ембріології присвячені: закономірностям ембріонального розвитку людини; регуляції процесів морфогенезу; джерелам розвитку структур організму людини; будові та функціям провізорних органів.

Для прикладу розглянемо ситуаційні задачі з обох дисциплін. На заняттях з медичної біології вивчається задача: «У жінок, які завагітніли під час масового застосування пестицидів у сільській місцевості, порушилася закладка ектодерми ембріона. Вроджені вади розвитку якої структури можуть виникнути у новонароджених у цій ситуації?» *нервової системи; скелету; дерми; печінки; підшлункової залози. На гістології з даної теми розглядається наступне завдання: «На мікропрепараті шкіри пальця дитини спостерігаємо, що епідерміс має ознаки недостатнього розвитку. Назвіть, який ембріональний листок в процесі розвитку був пошкоджений?» *ектодерма; мезодерма; ентодерма; мезенхіма; ектомезенхіма. Аналіз наведених для прикладу задач вказує, що їх зміст направлений на вивчення структур, джерелом розвитку яких є ектодерма. Здобувачі освіти повинні знати зачатки, які мають ектодермальне походження. В умові першої задачі вказаний шкідливий фактор впливу на формування похідних ектодерми, в другій – здобувачам необхідно знати зачатки з яких розвиваються тканини і органи, а саме епітелій шкіри (епідерміс).

Ситуаційна задача з гістології по провізорним органам: «При дослідженні амніотичної рідини, одержаної при амніоцентезі (прокол амніотичної оболонки) виявлені клітини, ядра яких містять статевий хроматин (тільки Барра). Про що з зазначеного це може свідчити?» *розвиток плода жіночої статі; розвиток плода чоловічої статі; генетичні порушення в розвитку плода; трисомія; поліплоїдія. З означеної теми ситуаційна задача по медичній біології така: «Аналіз клітин амніотичної рідини на статевий хроматин показав, що клітини плода містять по 2 тільки статевого хроматину (тільки Барра). Яке захворювання було діагностовано у плода вагітної жінки?» *трисомія X;

хвороба Дауна; синдром Шершевського-Тернера; синдром Патау; синдром Кляйнфельтера. Таким чином, порівнюючи тестові завдання з обох дисциплін слід зробити висновок, що задачі з медичної біології направлені на ознайомлення з основами генетичних мутацій та вродженими вадами розвитку на підставі вивчення розвитку зародка людини в нормі та надання теоретичного підґрунтя пояснень проявів патологій розвитку плода на заняттях з гістології.

Знання з «загальної ембріології», отримані на кафедрі медичної біології, закладають фундамент для подальшого засвоєння здобувачами освіти знань та вмінь клінічних професійно-практичних дисциплін, таких як клінічна генетика, педіатрія, фізіологія, гігієна та екологія. Засвоєні на кафедрі гістології, цитології та ембріології основи «загальної ембріології» закладають основи вивчення ортодонтії, офтальмології, отоларингології, акушерства і гінекології, ендокринології, неврології та інших клінічних дисциплін на яких передбачається використання знань з основ розвитку зародка людини.

Здобувачі освіти медичних ЗВО використовують досягнення однієї дисципліни для вивчення іншої, прикладом чого є міждисциплінарні зв'язки медичної біології та гістології, цитології, ембріології. Отримані на цих кафедрах знання взаємодоповнюються і розширюються завдяки інтеграції їх навчального матеріалу, що сприяє особистісному розвитку здобувачів освіти. Завдяки використанню міждисциплінарної інтеграції випускники сучасних закладів вищої медичної освіти поєднують в собі загальні і професійні компетентності, які лежать в основі формування високого рівня професіоналізму та самореалізації фахівців медичної галузі [6].

Список літератури

1. Волощук Н.І. Міждисциплінарна інтеграція як фактор удосконалення викладання фармакології у медичному виші / Н. І. Волощук, О. С. Пашинська, А. О. Іваниця, І. В. Таран // Медична освіта. – 2016, № 4 - С. 8-11.

2. Лисаченко О. Д. Застосування міждисциплінарної інтеграції у викладанні гістології, цитології та ембріології студентам-педіатрам УМСА // Information, its impact on social and technical processes : The 8 th International

scientific and practical conference, (Haifa, Israel March 16-17, 2020) / О. Д. Лисаченко, Г. А. Єрошенко, Н. В. Борута. – Haifa, 2020. – С. 159–161.

3. Шульгай А.Г. Міждисциплінарна інтеграція як складова проблемно-орієнтованого навчання у медичному університеті /А. Г. Шульгай, Л. Я. Федонюк, А. Є. Мудра, О. М. Олещук //Медична освіта. 2018, №4. – С. 113-117.

4. Єрошенко Г.А. Силабус «Медична біологія» для здобувачів освіти, спеціальність «Медицина» / Г.А. Єрошенко, А.В. Ваценко, Н.А. Улановська-Циба – Полтава, 2021. – 42 с.

5. Шепітько В.І. Силабус «Гістологія, цитологія та ембріологія» для здобувачів освіти, спеціальність «Медицина» / В.І. Шепітько, О.Д. Лисаченко – Полтава, 2020. – 62 с.

6. Гуменна Н.В. Міждисциплінарна інтеграція у професійній підготовці майбутніх фахівців медичної галузі / Н.В. Гуменна // Теорія і методика професійної освіти. – Випуск 18. Т. 1. 2019 – С.121-126.

РОЛЬ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ОФЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА

Мірошніченко Валентина Іванівна,
д.п.н., професор,
начальник кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна,

Вступ. Проблема розвитку і професійного становлення особистості цікавить широке коло науковців та практиків (А. Асмолов, В. Байденко, Дж. Ван Зантворт та інші). Зацікавленість поняттям професійного становлення військовослужбовців висловлюється в дослідженнях Л. Мороза, М. Нещадима, В. Отрешка, О. Ставицького та інших вчених. Висвітлюючи особливості та закономірності розвитку особистості на окремих етапах професійного розвитку, науковці пов'язують професійне становлення офіцера як фахівця з формуванням його як особистості і як професіонала, здатного виконувати завдання за будь-яким напрямом професійної діяльності та будь-якої складності.

Мета роботи. Метою статті є обґрунтування ролі керівника підрозділу у професійному становленні офіцера-прикордонника.

Матеріали і методи. Для реалізації мети роботи нами було використано такі методи, як аналіз літературних джерел з окресленої проблематики, спостереження, опитування, вивчення нормативних документів та методичного матеріалу прикордонного підрозділу.

Професійне становлення особистості більшість авторів розглядає як інтеграцію процесів становлення особистості на індивідуально-фізіологічному і професійному рівні в онтогенезі, починаючи з початку професійного самовизначення, розвитку і до завершення активної трудової діяльності [1–2].

Окремі аспекти професійного становлення офіцерів правоохоронних органів розглядаються з філософсько-правових позицій в роботах С. Сливки, М. Ковалю, О. Шмоткіна. У контексті професійної педагогіки ці проблеми частково вирішуються в працях В. Безбородого, М. Дідика, А. Мороза, В. Дяченко. Переважно, цими вченими вивчаються питання професійного становлення майбутніх офіцерів-правоохоронців умовах отримання вищої юридичної освіти. Однак в умовах оперативно-службової діяльності представників прикордонного відомства професійне становлення має свою специфіку, а його результативність значною мірою залежить від ролі керівника прикордонного підрозділу.

Результати та обговорення. За результатами проведеного аналізу чинників, що впливають на професійне становлення офіцерів-прикордонників, доходимо висновку, що такими чинниками є: мотивація офіцерів-прикордонників до служби; сприятливе для професійного становлення середовище; оволодіння комунікативними функціями; грамотне педагогічне керівництво професійним становленням. Акцентуємо увагу на педагогічному керівництві та ролі керівника підрозділу. Ми керуємося ідеєю, що забезпечення дієвості цього чинника у професійному становленні офіцера-прикордонника активізує його до пошуку оптимальних мотиваційних засад професійного становлення, націлює на розвиток фахових компетентностей, на успіх в оперативно-службовій діяльності.

Для входження в нормальне функціонування у новому статусі та середовищі потрібен певний час, протягом якого відбувається процес адаптації, завершальною фазою якого є відчуття звичності умов, врівноваження і стабілізації становища. На цьому етапі керівник підрозділу, у який прибув офіцер для проходження служби, має формувати внутрішні умови адаптації, тобто допомогти розвивати професійну мотивацію особистості, а саме успішне здійснення завдань оперативно-службової діяльності, гармонійний особистий розвиток, активну фахову, інтелектуальну, фізичну діяльність тощо.

Оскільки професійне становлення офіцера-прикордонника припадає на перший рік служби після закінчення вищого військового навчального закладу, керівнику підрозділу доречним буде скористатися таким «потенціалом вищої освіти: гуманістичний (знання про людину), світоглядний (методологічна культура, професійна етика), спеціальний (фахові знання), інформаційний (використання різних джерел інформації), комунікативний (культура міжособистісної взаємодії), креативний (методи творчої роботи)» [3, с. 97]. «Вищий навчальний заклад здійснює свою діяльність в інтересах особистості, суспільства і держави. На сьогоднішній день, на жаль, немає єдності уявлень щодо професійного світобачення науково-педагогічного складу, його громадянської позиції, соціального самоусвідомлення і статусу у суспільстві. Не можна забувати про специфіку освіти вищого військового навчального закладу як такого, що формує професійну ментальність» [4]. Тому для керівника підрозділу доречним є врахування цієї специфіки у здійсненні організації та керівництва професійним становленням офіцерів-прикордонників.

Висновки. Отже, роль керівника підрозділу у професійному становленні офіцера-прикордонника є досить важливою. Керівник спрямовує формування внутрішніх умов адаптації, допомагає розвитку професійної мотивації особистості офіцера, успішній реалізації завдань оперативно-службової діяльності, гармонійному розвитку, тощо. І головне, слугує власним прикладом професіоналізму для офіцерів.

Список літератури:

1. Клименко Н. І. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя. Київ., 1990. 103 с.
2. Катковський А. Удосконалення професійного виховання військовослужбовців за контрактом у прикордонних військах України : дис.. канд.. пед. наук. Хмельницький. 2000. 167 с
3. Чорненька Н. Роль туристичної освіти у пропагуванні національної ідеї. *Національна ідея та національний інтерес України: єднання заради*

майбутнього : *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Сімферополь, 6–8 березня 2009 року). Сімферополь: Центр розвитку освіти, науки та інновацій, 2009. С. 97–100.

4. Мірошніченко В.І. Професійне становлення майбутніх офіцерів-прикордонників у контексті розвитку прикордонного співробітництва. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки*. 2013. № 3. С. 178–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2013_3_21

БОКС. ТАЙСЬКИЙ БОКС. РІЗНИЦЯ МІЖ ТАЙСЬКИМ БОКСОМ Й ЗВИЧАЙНИМ

Мудрагель Наталія Анатоліївна

здобувач вищої освіти 1 курсу спеціальність 262,
Правоохорона діяльність,
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Богуславський Віктор Володимирович

завідувач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»;
майстер спорту України з фрі-файту
Двукратний бронзовий призер чемпіонату світу

Білан Дмитро Андрійович

викладач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»;
майстер спорту України міжнародного класу з комбан дзю-дзютсу

Бокс - це парний поєдинок, гра, в якій гравці б"ють один одного в спеціальних рукавичках. Рефери проводять 12 боїв, змагаючись у цьому техніці бою. Вони змагаються на рингу. Перші бої тривали 4 раунди по 2 хвилини, 1 хвилина перерва (аматорський бокс). Переможцем виступає боксер з найбільшим балом або переможець, але головними заборонами є вдарити нижче пояса, у голову, спину, голову та вдарити противника після наказу рефері «зупинитися», якщо боєць отримав травму, що не дозволяє продовжити бій (технічний нокаут). Якщо бій не закінчиться після контрольного сигналу, то переможця визначити судді. У Стародавній Греції проводилися кулачні боксерські поєдинки. Бокс, безумовно, став полем битви в 688 році до нашої ери, коли почалися перші античних Олімпійських ігор. Сучасний бокс виник в Англії на початку вісімнадцятого століття. Деякі країни мають свої види боксу (французький бокс (савата, англійський бокс і бокс) у Франції, Летвей у М'янмі, муай-тай у Таїланді), тому вживається термін «англійський бокс».

З 1891 року йде боротьба з рукавичками й на вагу. З 1904 року бокс був частиною Олімпійських ігор, но в 1912 був упущений рік для боксу. **Тайський бокс або Муай-тай** - це бойове мистецтво, яке почалось в Таїланді їм

займалися в багатьох частинах світу. Основою мистецтва є ударна техніка (удар кулаками і ногами). Муай-тай покладає початок від бойового мистецтва муай-тай й співвідноситься з боксом у Сай Лей (Камбоджа), Леві (М'янма), Тамо (Малайзія) і Лаос (Лаос). Муай Тай має давню історію в Таїланді і є національним видом спорту.

Муай-тай також кличуть «бокс на вісім рук», оскільки він є обширним діапазоном усього тіла (рук, ніг, ліктів і колін (тобто вісім ударних поверхонь)). Тому боксер має вісім «точок дотику» для нападу, замість двох (кулаків) у традиційному боксі або чотирьох (кулаки, ноги) у тхеквондо. Муай-тай вважається одним з найжорстокіших бойових мистецтв на землі. Під час падіння Аюттхаї, колишньої столиці Сіаму в 1763 році, бірманські солдати оточили групу тайців і захопили їх. Серед них було багато тайських боксерів, яких вивезли в Бірму в містечко Унгва. У 1774 році в бірманському місті Янгон бірманський король Сінь Бусінь (відомий як «король мангрових лісів» у Таїланді) вирішив провести семиденний і нічний фестиваль на честь Будди. Святкові заходи включають різні форми розваг, такі як карнавали, театральні вистави та бої на мечях. Також король хотів порівняти муай-тай з бірманськими єдиноборствами. Най Хан Том був обраний для боротьби з чемпіоном М'янми. Боксерський ринг розмістили перед королівським тронем. Перед поєдинком Найхан Том провів традиційну церемонію «баранового боксу», щоб віддати шану королю та публіці, а також танцював навколо своїх опонентів, чим здивував і здивував усіх. На початку бою він атакував кулаками, ногами, ліктями та колінами, поки його супротивник не впав. Арбітр нагадав, що гравці М'янми були дуже розгублені церемонією, тому нокауту не зараховувалися. Тоді король запросив тайців битися з дев'ятьма іншими бійцями, щоб довести свою майстерність. Том Найхан погодився і переміг їх одного за одним, без відпочинку між битвами. Останнім його суперником був відомий боксер з Акау. Після того, як Найхан переміг його, ніхто не наважувався кинути йому виклик. Король Мангла вигукнув: «Тайський народ сповнений отрути, і вони можуть з порожніми руками перемогти 90 супротивників. Але їхні вчителі

некомпетентні, тому країна переможена ворогом. Якщо один. Це майже неможливо, у Аюттхаї немає шансів впасти." Король нагородив борців за свободу. І нехай вибере додаткову винагороду: гроші або дві чарівні м'янманські дівчата. Най Хан Том вибрав дівчину і сказав, що легше знайти гроші. Потім він і його наречена відправилися в Сіам. Подвиг Найхана Тома відзначається як «День боксера» або «Національний день муай-тай» щороку 17 березня. Сьогодні деякі люди помилково приписують легенду про Тома Найхана королю Нарешуану, який також був захоплений бірманцями. Однак Найхан Том і король Нарешуан жили в різні епохи з різницею в два століття. Для нападу, будь то оборонний або наступальний, муай-тай використовує щільні хватки. У своїй оригінальній формі муай-тай використовує дев'ять ударних поверхонь людини - голову, зап'ястя, лікті, коліна і ступні; ця форма єдиноборств називається на-ва арвуд. Врешті-решт в сучасному муай-тай, удари головою були заборонені. Муай-тай - це зазвичай виснажлива форма бою, коли супротивники б'ються один з одним. Це типова риса Таїланду, підтримує традиції і досі є популярною формою змагань в сучасній боротьбі. З успіхом муай-тай у сфері змішаних єдиноборств цей стиль де-факто став стилем професіоналів-початківців ММА. В результаті цей стиль оновлювався і включав у себе більш потужні західні стилі, тоді як тайські стилі більше не застосовуються. Коли бійці муай-тай змагаються з іншими стилями бійців (якщо це дозволено правилами), вони зазвичай зосереджуються на навичках ударів ліктем («сок») і коліном («као»), щоб отримати перевагу в бою. Всі техніки муай-тай офіційно поділяються на дві групи: «можливі» або первинні, і «цибуля можливі» або вторинні. Майже всі техніки муай-тай використовують рух всього тіла, обертаючи стегно кожен раз, коли ви б'єте ногами, кулаками та блокуєте. Обертання стегон у муай-тай та інтенсивне зосередження на «середніх м'язах» (наприклад, на животі та прилеглих м'язах) є характерними ознаками муай-тай та інших стилів бойових мистецтв. З визначення чітко видно, що головна відмінність муай-тай від простого боксу полягає в тому, що кулак не робиться одним лише кулаком. Недарма муай-тай часто називають

битвою з восьми чоловік. Друга важлива відмінність стосується частин тіла, які можна вразити в цих двох видах боксу. Велика Британія забороняє спортсменам бити один одного нижче пояса. Крім того, не можна штовхатися, займатися захопленнями і прийомами задушення, ставити табурет, кусати, відригувати. Також заборонено бити спину і нирки. У муай-тай удари ногами застосовуються частіше і забиваються вище: вони вважаються більш ефективними. У сучасному муай-тай заборонені судоми, удари в пах, прийоми задушення і кидки в даль. Не можна вдарити противника по голові і напасти на впавшу людину. У бою за будь-яку образу ворога, будь то слово, жест неповаги чи щось інше, також знімаються бали. Найганебніше в муай-тай — це биття по підшвах, адже ця частина тіла в Таїланді вважається ганьбою. Для спортсменів навіть легкий дотик – це як плюнути в обличчя. Однак нормативні акти не забороняють такі напади. Класичний бокс накладає на спортсменів багато обмежень, адже атакувати можна тільки кулаками. Але з тієї ж причини перемога тут є відносно безпечним часом. Хоча боксери існують, вони свідомо займаються чимало хобі, щоб з'їсти ворога і позбавити його переваг активного бою. Разом з тим, один з найнебезпечніших етапів змагань з муай-тай – це муай-тай, оскільки лікті та коліна тут можуть отримувати сильні удари, які важко помітити і запобігти в цьому положенні. Ось чому муай-тай має особливу перевагу в рукопашному бою, навіть коли немає правил. Загалом, муай-тай вважається одним з найбільш травматичних і жорстоких видів бойових мистецтв. До 1929 року, коли було встановлено правило перемоги за очками, боксери часто були мертвими або були важкими інвалідами. Капітуляція вважається великою ганьбою. Британський бокс набагато менш небезпечний для самих спортсменів.

Література:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/Бокс>

https://esu.com.ua/search_articles.php?id=36226

[https://uk.wikipedia.org/wiki/Тайський_бок_\(муай_тай\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Тайський_бок_(муай_тай))

<https://yogagorod.ru/uk/kikboksing-ili-muai-tai-cto-vybrat-chem-otlichaetsya-taiskii/>

ПЛАВАННЯ

Мудрагель Наталія Анатоліївна

здобувач вищої освіти 1 курсу спеціальність 262,

Правоохорона діяльність,

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Богуславський Віктор Володимирович

завідувач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»

майстер спорту України з фрі-файту

Двукратний бронзовий призер чемпіонату світу

Білан Дмитро Андрійович

викладач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»

майстер спорту України міжнародного класу з комбан дзю-дзютсу

Рухатися в різних напрямках, залишатися на поверхні або воді; подорожувати по воді на човні, парі тощо. Спортивний режим плавання (метод плавання):

Кроль — це вид плавання брасом, при якому руки по чергово гребують, ноги по чергово піднімаються/опускаються, а кут розгинання підтримується разом з тулубом. Найшвидший спосіб плавання. Ось чому його в принципі називають вільним стилем: якщо немає визначеного методу плавання, кожен обирає кроль як найшвидший спосіб плавання.

У режимі клиноподібного плавання ліва і права частини тіла повинні виконувати симетричні та синхронні рухи. Використовуючи обидві руки для одночасного сильного удару об поверхню води за певною траєкторією, тіло плавця, очевидно, виноситься на поверхню води, і при цьому ноги здійснюють хвилеподібні рухи. Найскладніший і енерговитратний спосіб плавання. Непідготовленим плавцям часто важко робити рухи, які не порушують правила стилю. Цей стиль вважається другим за швидкістю після кролика.

Брас — це форма абдомінального плавання, при якій обидві руки витягуються вперед від грудей одночасно. Поштовх обидві ноги одночасно, при цьому коліно згинається, штовхається і, нарешті, випрямляється.

Найповільніший спосіб плавання (оскільки обертання рук в основному здійснюється під водою, а рухи ногами — уривчасто) також є технічно найскладнішим. Брас має велике практичне значення: він може пропливати найдовші дистанції з мінімальними витратами енергії, безшумно плавати, плавати під водою.

Плавання на спині (якщо ми говоримо «на спині», ми маємо на увазі цей стиль) - стиль плавання на спині, який візуально схожий на повзання (почергове веслування та почергове підйом ніг/підйом ніг), але з такою відмінністю: плавання на спині, не їхні шлунки, водяниста діарея — це руки витягнуті, а не зігнуті, як у кроликів. Третій найшвидший спосіб плавання. Особливістю цього методу є те, що людям не потрібно дихати у воді, оскільки їх обличчя у воді.

Складні плавці повинні використовувати чотири різні стилі: батерфляй, плавання на спині, брасом і кроль, щоб подолати 4 рівні змагання. Інші методи плавання:

Грузинське плавання - це вид плавання, який не використовує фізичних вправ. Цей рух здійснюється рухом дельфіна, який стискає таз і ноги разом.

Зимове купання-купання в непрогрітій відкритих водах холодної (від 4 до 16 градусів) і крижаної (4 градуси і нижче) води. Екстремальне плавання не є олімпійським заходом.

Дайвінг - Використовуйте спорядження для дайвінгу для занурення. З самого початку люди неминуче були пов'язані з водою. Резервуари для води, де живуть люди, потрібно використовувати не лише як джерело побутової води, а й як місце для отримання їжі, як захисний бар'єр від випадкових нападів, а також як зручний засіб зв'язку та торгівлі.

Важливість води в первісному житті та необхідність промислового розвитку в цьому незвичайному середовищі вимагають від неї вміння плавати, щоб не загинути в запеклій боротьбі за виживання. З піднесенням національної системи вміння плавати стала особливо необхідною для роботи та військових

цілей. Пізніше, з розвитком цивілізації, вміння плавати почали використовувати у фізкультурі.

Спостереження мандрівників, які вивчають життя людей, близьких їх культурі на ранніх етапах розвитку, показують, що наші далекі предки набули вміння плавати ще в ранньому дитинстві. Є. А. Покровський згадував, наприклад, у Нукагаві дитина вже більше року плаває у воді. Полінезійець без страху кидає свого сина у воду: він ніколи не пробував плавати; син уродженця Таїті, два-три роки, плаває у хвилях; трирічний син Хоноса, Південна Америка, плаває у воді, з арабів Має Сот у південній Потамії, семирічні або восьмирічні діти перепливають річку поодиночі.

Уміння плавати завжди цінувалося людьми. Найдавніші археологічні знахідки, люди, що плавають, як ліани та обладунки, можна простежити до третього тисячоліття до нашої ери. (Див. фото).

У 2500 р. до н.е. він жив у мавзолеї правителя давньоєгипетської мережі Сіут і зберіг текст, що описує його життя, зокрема: «Він і царські сини дали мені уроки плавання». З цього можна зробити висновок. висновок, навички плавання дуже важливі, а організовані уроки плавання – благородне.

Багато старих зображень показують використання плавання в різних видах роботи. Наприклад, на печерних розписах кам'яного віку на півострові Арнсмланд (Північна Австралія) зображені люди, які тримають списи та мішки з рибою. Дуже поширеною темою в давньоєгипетському рельєфі були полювання, плавання, водоплавні птахи та дайвінг. У багатьох музеях є давньоєгипетські туалети та жертвні ложки. Вони мають форму плаваючої дівчини. Вона тримала миску або кошик з розпростертими обіймами. Це букет з квітів лотоса. Вона повинна вміти плавати ногами.

На стародавньому ассирійському барельєфі є зображення людей, які перетинають річку. Вони плавали поодиночі, виконували вправи для ніг, несли керований очеретяний човен, а інші плавали на плоті. Багато ассирійських зображень мають надувні шкіряні сумки для зручності навігації.

Уміння плавати стає особливо важливим на війнах. Рельєф з гробниці Рамзеса II (1250 р. до н. е.) наочно ілюструє стародавнє використання свічок у військових цілях (див. фото). На ньому зображено хеттів, яких переслідували єгипетські солдати через річку Схід. Один солдат повзав і плив, а другий водночас плавав обома руками; багато бонни допомагали своїм явно пораненим товаришам перетнути річку або вийти на берег, де вони стали потопаючими, щоб рятувати воду. Подібний стародавній ассирійський барельєф зображує битву між ассирійцями та арамейцями.

Воїни Стародавньої Греції та Риму були відомі своєю майстерністю у вітрильному плаванні та бою на морі. Повідомлення про те, що 10 000 легіонерів швидко перетнули річку, свідчать про вражаючу підготовку цих солдатів. Римський імператор влаштував велику морську навчальну битву. Воїни брали участь у бою. Вони продемонстрували свої навички ведення абордажної війни, навички плавання та пірнання, навички ведення бою у воді, навички атаки кораблів та навички плавання у повному озброєнні.

Як ми всі знаємо, в армії перського царя Ксеркса всі вони хороші плавці. Геродот (460 р. до н. е.) писав, що під час війни бегемотів Ксеркс використав знаменитого грецького плавця Скіліса, щоб дістати цінності з затонулого корабля. Коли Скіліс збирає цінні речі, Ксеркс не відпустить його. Тоді під час шторму Скіліс вискочив зі своєї плавучої в'язниці, перерізав якірні канати всіх кораблів, і вони вдарилися об скелі на березі. Рятуючись від ворога, Скіліс відплив від Афета до острова Евбея (приблизно 14 кілометрів), часто пірнаючи, щоб уникнути очей ворога. Для цього подвигу греки поставили свою статую в Дельфах,

У процесі виховання молоді грецький громадський діяч Солон наказав їм приділяти особливу увагу плаванню під час читання і письма. Його фраза «не вмiє плавати й читати» використовується для характеристики неосвіченої людини, яка не заслуговує називатися громадянином.

Навіть у ранніх людей люди знали лікувальну дію води і розуміли її таємничими способами. Вони вірять, що купання може відігнати злих духів і

що злі духи змовляються викликати хвороби. Усі релігії вимагають миття тіла миттям тіла.

З давніх часів багато етнічних груп використовували купання в гігієнічних і темпераментних цілях. Стародавній індійський мудрець сказав: «Десять очищення: чисте серце, свіжість, життєва сила, здоров'я, сила, краса, молодість, чистота, краса, краса, зосередженість».

Особливо високого рівня спортивна культура досягла в Стародавній Греції. Слово «гігієна» походить від грецького. У Стародавній Греції та Римі люди поклонялися Хіджіц, богині чистоти. «Протягом шести століть римляни жили без лікарів, без купання та купання», – говорив римський письменник Пліній. Родоначальник медицини, грецький лікар Гіппократ, навчав природних методів лікування, особливо рекомендував гідротерапію. Його учень Асклепнад вважає, що основою реабілітації є використання гімнастики, дієти та водолікування.

У Римі й нині збереглися залишки термальних ванн – громадських, які також є спортивними, культурними та рекреаційними закладами. Деякі ванні кімнати можуть вмістити до 2500 осіб одночасно. У них є багато туалетів, кілька басейнів, спортзали, бібліотеки, прогулянки та картинні галереї. Душ прийнято приймати щодня, навіть кілька разів. У Греції діє державний закон, який зобов'язує громадян регулярно купатися.

Інформація взята:

http://hocfvum.com.ua/?page_id=32

<https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

**Назарук Анна Борисівна,
Караханов Денис Аркадійович,
Болібрух Назарій Андрійович**

Студенти

Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Теоретичні та практичні дослідження показали, що емоційного вигоряння супроводжується почуттям емоційного та фізичного виснаження, зниження мотивації до навчання, негативне ставлення до вчителів та однолітків та зрештою низька успішність.

Оскільки навчальне вигоряння не відбувається миттєво – і з ним важко боротися, коли перебуваєш в розпалі, важливо розпізнати ранні ознаки вигоряння та випередити його. Вигоряння зазвичай починається зі стресу, тому чим раніше розпізнаєте симптоми стресу та подолаєте їх, тим більше шансів пом'якшити вигоряння.

Мета роботи. Визначити симптоми та причини емоційного вигоряння під час навчання та як розпізнати чи присутнє вигоряння в учня. Дослідити ефективні шляхи його подолання та як допомогти дитині не призвести себе до стресу.

Матеріали і методи. Під час написання доповіді я користувалась відомими фактами, які були отримані протягом довготривалих спостережень та експериментів. Мною були розглянуті деякі способи пізнання емоційного вигоряння та методи їх усунення.

Результати і обговорення. Факторами, які призводять до вигоряння під час навчання є багато шкільної роботи, нестача сну, погані харчові звички, обмежені фізичні вправи або їх відсутність, погане планування часу та нереалістичні цілі. Вигоряння в дослідженні є результатом емоційного та фізичного виснаження, викликаного надмірним і тривалим стресом усіх або будь-якого з цих факторів. Це відбувається, коли учні відчують себе

перевантаженими і не можуть задовольнити постійні потреби. Якщо стрес продовжується, вони починають втрачати інтерес або мотивацію, які спонукали їх взяти на себе певну роль. Вигорання від навчання знижує їхню продуктивність і виснажує їхню енергію та може викликати у них відчуття все більшої безнадійності, безсилля та обурення.

Вигорання у дітей виникає, коли учні стикаються з постійним стресом або розчаруванням, не маючи можливості розслабитися і перезарядитися. Звичайно, для досягнення мети дітям необхідний певний стрес. Це може спонукати їх ставити цілі, а потім досягати їх. Проблема виникає, коли робота і стрес безперервні.

Спочатку діти можуть продовжувати добре робити те, що вони намагалися робити. Але тоді вони можуть довго не відпочивати, щоб відчувати задоволення від виконаного завдання. І у них може не вистачити часу, щоб відновити сили до того моменту, коли вони візьмуться за своє наступне завдання.

Зрештою, це дає свої результати. Стрес, який учні відчувають, може перетворитися на тривогу. Втома може вплинути на те, наскільки добре вони виконують завдання. І їхня мотивація та рівень інтересу можуть знизитися.

Симптоми шкільного вигорання проявляються не тільки у втомі та відчутті, що немає сил почати нову справу. Вигорання може спричинити справжні психосоматичні проблеми, такі як головні болі, безсоння та депресія, тому важливо почати вживати заходів, щоб завернути назад вигорання, як тільки помітили симптоми.

Розглянемо декілька способів, які допоможуть дізнатись чи присутнє емоційне вигорання в учнів:

- Почуття виснаження незалежно від того, скільки дитина спить, що призводить до втоми та безсоння
- Відсутність мотивації відвідувати заняття або виконувати завдання
- Напад на інших і підвищена дратівливість через розчарування

- Не вистачає натхнення та творчості, щоб залучитись до проектів та обговорень у класі
- Вища частота захворювань через стрес і виснаження
- Збільшення шкідливих звичок, таких як переїдання, занадто пізній сон, гризти нігті або будь-які інші звички, які учні схильні набути, коли перебуваєте в стресі або не дбанні про себе
- Неможливість зосередитися на шкільній роботі чи лекціях
- Відчуття нудьги чи незацікавленості аспектами школи чи сфери дозвілля, які раніше дітям подобалися
- Почуття тривоги або депресії

Як запобігти шкільному вигоранню? Діти не завжди мають перспективу знати, як більшість людей відчуває роботу. Вирішення проблем і виконання завдань, як правило, важка праця. Потрібно допомогти дитині зрозуміти, що навчання має бути складним.

Забезпечте дотримання порядку дня. Повсякденність та передбачуваність можуть бути втішними, особливо для дітей, які навчаються і думають інакше. Вони також можуть допомогти дітям керувати часом і не збитися зі шляху, що може знизити рівень стресу. Встановлюйте очікування, але іноді дозволяйте дитині розслабитись.

Допомагати дитині розвинути навички управління часом і робити ефективні робочі перерви — це два ключові способи уникнути вигорання в школі.

Висновок. Емоційне вигорання – цілком реальний стан, який можна подолати самотійно, вживаючи правильних заходів. Спробувати зробити крок назад і подивитись на все у своєму житті та навчальній роботі, що може сприяти вигоранню, і внести необхідні зміни. Не соромитись звернутися за допомогою до друзів, вчителів, сім'ї та однолітків, щоб вирватися з рутини, і завжди звертайтеся за професійною допомогою, якщо ви відчуваєте, що не можете самотійно подолати вигорання.

ПРОФІЛАКТИКА ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК СЕРЕД МОЛОДІ

Нестеренко Валентина Вадимівна
викладач фармацевтичних дисциплін
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна

Введення./Introduction. Майбутнє кожної нації залежить від наявності цілісного та здорового людського генофонду. У повсякденному житті людина досить часто зосереджується на власній особистості і не усвідомлює значення окремих стереотипів суспільної моралі та норм здорового способу життя. Шляхом популяризації у виховному процесі проблематики здорового способу життя куратор групи може впливати на свідомість і поведінку студентів, змінюючи їхні погляди на ту чи іншу проблему. Таким чином, викладач конструє етико-психологічний аспект повсякденної пропаганди здорових життєвих цінностей, які є запорукою цивілізаційного та культурного розвитку нації.

Обов'язковою умовою здорового способу життя є відмова від шкідливих звичок, зокрема паління, вживання алкоголю, наркотиків тощо.

Ціль роботи./Aim. Дослідження, проведені у багатьох країнах світу, переконливо свідчать про несприятливі наслідки паління для здоров'я. За даними ВООЗ, паління - пряма або опосередкована причина 19,8 % усіх смертельних випадків, один із провідних чинників ризику щодо розвитку ішемічної хвороби серця та злоякісних новоутворень легень. Доведено пряму залежність між ризиком смерті від раку легень і кількістю викурених сигарет.

Матеріали і методи./Materials and methods. Аналіз інформаційних джерел (фахова література та інтернет-ресурси), узагальнення наукової інформації.

Результати і обговорення./Results and discussion. Результати досліджень свідчать про те, що багато курців набули цієї звички в підлітковому віці. Тиск із боку товаришів і бажання бути схожим на дорослих спонукає

багатьох підлітків до паління. Цю згубну звичку важко перебороти, оскільки тютюновий дим містить нікотин, який спричиняє наркотичну залежність у людини, що палить.

В умовах навчально-виховного процесу впровадження здорового способу життя є найрезультативнішим засобом профілактики шкідливих звичок серед молоді.

Протягом 2020-2021 навчального року на фармацевтичному відділенні Черкаської медичної академії проводилися дослідження й аналіз причин виникнення шкідливих звичок серед студентів, пошук шляхів їх попередження.

Протягом останніх років в Україні розвиваються й апробуються різні напрямки профілактики шкідливих звичок у підлітковому середовищі, однак втілення ефективних основ превентивних стратегій відбувається з великими труднощами. Швидка залежність, трудомісткість, довготривалість, низька ефективність лікування доводять, що основний акцент потрібно робити на попередження, первинну профілактику шкідливих звичок. Досвід показує, що ефективність засобів фізичної культури та спорту у профілактичній діяльності з охорони та зміцнення здоров'я, у боротьбі з алкоголізмом і тютюнопалінням дуже висока, особливо у підлітковому середовищі.

Результати досліджень, проведених в академії, свідчать про те, що 15,1% студентів систематично займаються спортом і в основному не палять і не вживають спиртних напоїв. На жаль, поширеність шкідливих звичок у студентів, що не займаються спортом значно вища - 22,8%.

Результати дослідження показують у цілому тривожну ситуацію в системі профілактики тютюнопаління й алкоголізму. Серед основних причин, що впливають на поширення шкідливих звичок у підлітковому середовищі, одне з перших місць (87,1%) займає легка доступність сигарет і алкоголю. Важливим чинником у формуванні шкідливих звичок є зниження в підлітків превентивного психологічного захисту та низький ціннісний бар'єр.

Така молодь перебуває у своєрідній соціально-психологічній ситуації: з одного боку – масове розповсюдження алкоголю та сигарет, потужний пресинг

рекламних пропозицій нового стилю життя та інших відчуттів, які пов'язані зі шкідливими звичками, у співвідношенні з панівними у підлітка мотивалями зацікавленості (29,1%) та наслідування (19,8%), з другого – розгубленість та некомпетентність педагогів, батьків (31,7%), із третього – пасивна боротьба правоохоронних структур зі споживачами психоактивних речовин (75,1%).

Ситуація ускладнюється ще й через те, що в недалекому минулому алкоголізація та токсикоманія були долею підлітків із неблагополучних сімей, батьки яких ведуть асоціальний спосіб життя.

Сьогодні контингент молодих людей зі згубними звичками поповнюють підлітки з благополучних верств суспільства, сімей із високим рівнем достатку. Саме діти з цих сімей формують особливу підліткову субкультуру, головними цінностями якої є вільне, гедоністичне проведення часу в супроводі алкоголю та сигарет.

Аналіз показує, що рівень матеріального стану батьків має певний вплив на розповсюдженість наркоманії та шкідливих звичок. Найбільш благополучними вважаються сім'ї із середнім достатком. Як правило, батьки в таких сім'ях мають вищу освіту, активно займаються вихованням дітей. Про це свідчать і самі респонденти (69,1%).

За даними анкетувань, у батьків з низьким і високим рівнем матеріального стану підлітки однаковою мірою піддаються шкідливим звичкам. У сім'ях із низьким достатком батьки часто (67,2%) змінюють місце роботи, займаються випадковими заробітками (82,1%). Переважна кількість респондентів палять чи вживають спиртні напої, недостатньо уваги приділяють дітям. Освіта в батьків, як правило, середня (90,8%). У сім'ях з високим достатком підліткам часто (69,7%) дають кишенькові гроші. Вони, зважаючи на матеріальні досягнення батьків, хочуть бути лідерами в групі. На жаль, багатьом із них (63,2%) не вдається самореалізуватися, тому підлітки намагаються знайти опору. Вживання спиртних напоїв, тютюнопаління – компоненти, що забезпечують цю базу. Батьки таких студентів акцентують

увагу на примноженні матеріальних статків (94,6%), не приділяють достатньої уваги вихованню дітей.

Безперечно, у наш час основне завдання профілактики наркоманії та шкідливих звичок – надання сім'ям психолого-педагогічної підтримки, особливо тим родинам, які не можуть упоратися із завданнями виховання власних дітей. Велику роль у формуванні особистості підлітків, схильних до шкідливих звичок, відіграє сім'я та умови розвитку в дитячі роки життя.

На формування в підлітків схильності до шкідливих звичок у 79,2% опитаних вплинули умови дисгармонії сім'ї. Це свідчить про те, що основою для розвитку патології особистості та формування її поведінки була неблагополучна сім'я. Діти залишились без батьківської уваги, не одержали в сім'ї необхідного морального виховання, були позбавлені почуття захищеності, теплоти та сердечності в стосунках із батьками.

У результаті негативного емоційного клімату в сім'ї, психотравмувальних чинників у дитячі роки життя, подорослішавши, діти не відчували психологічного зв'язку з рідними. Отже, антисупільні форми поведінки в сім'ї є основними причинами порушень у підлітків форм поведінки, що сприяють ранньому розвитку згубних звичок.

Результати дослідження, особистий досвід роботи переконують у тому, що в дітей із асоціальною поведінкою (52,9%) за відсутності належної системи стосунків із однолітками послаблений соціально-пізнавальний інтерес. Виникають конфліктні ситуації, які спричинені тим, що підлітки (27,2%), як правило, не товаришують з одногрупниками, а знаходять колектив, атмосфера в якому сприяє розвитку шкідливих звичок. Суттєві відхилення в моральному, вольовому та фізичному розвитку дітей і підлітків потребують певної специфіки виховної роботи та різних корекційних рухових режимів, формування зацікавленості в здоровому способі життя.

На основі даних про динаміку розповсюдження шкідливих звичок серед підлітків, чинники, що негативно впливають на поведінку студентів із асоціативним типом поведінки, про вікові, психологічні та фізичні

закономірності онтогенезу підлітків, можемо зробити висновок, що профілактику шкідливих звичок серед молоді необхідно здійснювати в три етапи: спонукальний, формувальний та етап удосконалення. На спонукальному етапі викладач виконує такі завдання: залучення дезадаптованих підлітків до систематичних занять фізичними вправами, створення передумов для формування позитивної мотивації, інтересу до фізично-спортивної діяльності, психолого-педагогічне діагностування особистості, формування уявлень про «Я-концепції» особистості підлітків. Формувальний етап передбачає вдосконалення індивідуальних засобів і методів корекції психологічного стану в поєднанні з комплексним розвитком адаптаційних можливостей, фізичних здібностей, працездатності, виховання морально-вольових і моральних якостей, адаптацію підлітків до сучасних умов навчально-виховної роботи. На етапі вдосконалення здійснюється формування стійких моральних звичок і досвіду поведінки, корекція психофізіологічних та виховання вольових якостей, формування моральних і духовних цінностей, стійкого інтересу до систематичних занять фізичною культурою та спортом, здорового способу життя.

Кожний етап складної педагогічної системи був реалізований на основі базових закономірностей впливу індивідуально дозованого фізичного навантаження, яке сприяє зниженню в підлітків стурбованості, емоційної напруги (75,8%), здійснює виражений антистресовий ефект і нормалізує психоемоційну сферу (82,2%), знижує агресивність (85,9%), збільшує впевненість у собі (86,8%), покращує самопочуття (95,9%), сприяє подоланню стану фрустрації (75,3%).

За результатами анкетування було встановлено, що особливо корисні заняття (88,1%) фізичними вправами у вечірній час, вони знімають негативні емоції, накопичені протягом дня, нейтралізують надлишок адреналіну, який виділяється внаслідок стресів.

Реалізація кожного етапу профілактики шкідливих звичок у підлітків базується на феномені впливу фізичного навантаження на посилене виділення

ендорфінів у кров. Під час інтенсивного тренування їхня кількість у крові збільшується у 5 разів і затримується в підвищеній концентрації протягом 3-5 годин. Ендорфіни викликають стан своєрідної ейфорії, відчуття радості, фізичного та психічного комфорту, затамовують почуття голоду, болю, невпевненості в собі, а, отже, значно покращують настрій підлітків.

Висновки./Conclusions. Отже, досліджуючи й аналізуючи причини виникнення шкідливих звичок серед молоді, можна зробити висновок, що найрезультативнішим засобом їх профілактики є пропаганда здорового способу життя, зокрема, засобів фізичної культури та спорту.

Література:

1. Андрєєва М.В. Досвід роботи педагогічного колективу із профілактики правопорушень та шкідливих звичок // Позакласний час. - 2007. - № 10. - С. 116-118

2. Смаглій Ю.П. Вибір є завжди у кожного з нас: Шкідливі звички // Позакласний час. - 2007. - № 4. - С. 93-96

3. Петренко С.В., Харитоновна Е.А. Вплив алкоголю, наркотиків і токсинів на поведінку людини // Позакласний час. - 2006. - № 21-22. - С. 107-108

ФРІ-ФАЙТУ; ДЖИУ-ДЖИТСУ

Онищенко Єлизавета Володимирівна

здобувач вищої освіти 1 курсу
спеціальність 262 «Правоохорона діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Білан Дмитро Андрійович

викладач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»
майстер спорту України міжнародного класу
з комбан дзю-дзютсу

Давайте розглянемо дві гри: боротьбу та джиу-джитсу. Звертайтеся до української версії бойових мистецтв, бойових мистецтв. Боротьба поєднує в собі досвід багатьох світових традицій карате, використовуючи найкращі прийоми боротьби. Завдяки широкому розмаїттю дозволених прийомів у боротьбі можна розвинути високу бойову силу для підготовки спортсменів до змагань. Система поєднує в собі різні бойові прийоми для відновлення всіх фізичних процесів і забезпечення безперебійної роботи. Боротьба — це бойова система, яка дозволяє гравцям використовувати прості бойові прийоми.

Сьогодні реслінг змінюється і розширюється, тому що нові технології допомагають перемагати, не порушуючи офіційно визнаних законів. 2004 р. - Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України затвердило правила організації боротьби та здійснення правосуддя. Змагатися можуть тільки гравці - 10-річна дитина. У вільному стилі можна працювати на полицях і підлогах. Ударяється по тілу суперника, по руках, ногах і колінах голови, а також стрибками або поворотами. Допускаються прийоми вдиху і видиху. Закони про реслінг забороняють поведінку, яка загрожує здоров'ю спортсменів. При ключицях, ударах суглобів, передніх і задніх ногах, голові, ліктях, відкритих рукавичках і незахищених частинах руки; Також заборонено будь-який обман патронів, очей і статевих органів суперника. Ідеологічний елемент. Школа

думки Пеллетвейта, зміна світогляду, тобто зміна світогляду, з самого початку була основою системи боротьби. Основою ідеології є три людські цінності, засновані на боротьбі з рабством і світська школа, яка розуміє шлях бойовиків. Ось три принципи, яких ви повинні дотримуватися. Коли прийдеш, живи гідно. Батьки – це наша історія, наше минуле, ми повинні пам'ятати, бо без минулого немає майбутнього. Він дав нам фізичне життя. Проживши деякий час, батьки дали нам певний досвід, який ми повинні навчитися, щоб не траплялося помилок і давали нам можливість зрозуміти один одного. Наш дім, земля, на якій ми живемо, вкорінена корінням і коріння дає нам силу. Це теж наші діти. Навіть у разі подолання фізичної обмеженості рідної країни можна відправитися у свій духовний рай, але при цьому залишитися вірним рідній країні та відчутти себе частиною національної історії.

Учитель – це тип духовного матеріалу, який вчить нас розуміти і цінувати все, що пропонує доля. На життєвому шляху кожен знайде того, хто дасть йому необхідні знання, знайде найпростішу істину, знайде найважливішу істину, яка стане вирішальним фактором у життєвому виборі. Ми всі в цій неволі. Ідея зміни світогляду – це не тільки можливість змінити негативний стан тісних і постійних взаємодій з навколишнім середовищем, особливо суспільством, а й змінити свою поведінку. Бойова особливість. Поряд зі спортом боротьба має ще одну особливість. Після досягнення певного рівня учні отримують навички, які дозволять їм атакувати та захищати «дорогу». Одним із найвищих стандартів є система використання борцівської зброї, яка підходить лише для обраних працівників, які готові використати отримані знання в корисних цілях. Цю особливість важко вивчити поглиблено, оскільки використання навичок антисистем є своєрідним «хітом».

Окрім вищезгаданих можливостей, студенти з боротьби також отримують знання про терапію та масаж, харчування та сексуальні стосунки. Серія змагань з тхеквондо Honor Star була започаткована у 2001 році і щорічно проходить у Київському театрі. Пересвет має п'ять екземплярів, назви яких пов'язані з першим елементом китайської системи в світі - землею, золотом, водою, вітром

і вогонь. У шостому фіналі всі елементи з'єдналися і вийшли «зірки». Тут збираються найталановитіші – перші чемпіони з боротьби, а також переможці кількох чемпіонатів Європи. Боротьба є одним із найважливіших факторів росту організму, збереження і відновлення здоров'я людини, розвитку фізичних здібностей, духовного зростання. Ці три речовини – тіло, енергія та душа – ростуть у рівновазі завдяки тренуванням. Тренування починаються з регулярних фізичних вправ і поступово розростаються до отримання базових знань з бойових мистецтв. Відповідно до глобальної системи, що розвивається, однією з основних складових освіти є відповідальність Бога перед суспільством і суспільством, а школа – це філософія прийняття життя. Під час навчання студенти продовжують пізнавати спорт та освіту, які відіграють важливу роль у зміцненні здоров'я та впевненості в собі з дитиною, яка гідна своєї країни. Одним із важливих аспектів виховання є народження національної культури в колективі та збереження існуючих культур і фестивалів. Святкуйте раз на рік і збирайтеся з друзями, наприклад, сімейні свята та календарі – Новий рік, 8 березня, 23 лютого, 6 грудня, а також релігія – Різдво, Великдень тощо. Діти – це взаємодія один з одним, зі школою, спільною духовною культурою і батьківщиною. Воювати вчаться тільки чоловіки. Ці жінки брали участь у спеціальній навчальній програмі, спрямованій на розвиток жіночого ставлення: сила і фізичні вправи, вправи тибетської йоги, тай-чи тощо.

Джиу-джитсу або дзю-дзюцу — японське бойове мистецтво, яке вивчає тактику та тактику одного або кількох супротивників (озброєних чи неозброєних). Джиу-джитсу виникло як самостійне бойове мистецтво в 16 столітті. Насправді, для перемоги над воїнами в металевих обладунках потрібна технологія ближнього бою, так само як самураї озброєні залізною бронєю в бою і не можуть вражати руки або ноги. Звичайно, будь-яка техніка бойових мистецтв походить з незапам'ятних часів. Джиу-джитсу не є винятком. Батько джиу-джитсу сумо (заснований у 6-7 ст.), Йорой-куміучі (зброєний різновид сумо) (10-11 ст.) і Когусоку-дзюцу (15 ст.) 16). століття). Когусоку-дзюцу стало безпосереднім джерелом джиу-джитсу. У цій боротьбі, кидки з стегон і спини,

багато прийомів удушення, згинання, поворот противника прямим ударом об землю, удари кулаками і ногами, що не в фізичному полі. він покритий бронєю. Він дивиться. Цей навик також можна вважати батьком дзюдо та айкідо. Технологію джиу-джитсу можна простежити до періоду Сенгоку в історії Японії. У 1532 році військовий стратег і правитель Сполучених Штатів Такеучі Хісаморі поєднав кілька прийомів для рукопашного бою, коли зброя була виснажена. Японська техніка ближнього бою зосереджується на метанні, стисканні, блокуванні та трясці так само, як техніка струшування не впливає на броню. Крім того, деякі старі види джиу-джитсу, такі як Такеноучі, використовують ножі та іншу зброю малої дальності для боротьби зі зброєю на великій відстані, як-от мечі та списи.

На початку 17 століття Едо джиу-джитсу сприяв суворим антисемітським законам Токугави та впливу китайської філософії на Японію під час її виборчої кампанії з Північною Кореєю. За цей час обладунки та обладунки стали окрасою будинку, тому рукопашні бої стали формою самооборони, а також була створена нова тактика боротьби з беззбройними ворогами. Китайська філософія та бойові мистецтва повільно проникли в Японію, ще більше посилюючи тенденцію до джиу-джитсу в найслабших частинах людського тіла. Загалом, бойове мистецтво джиу-джитсу охоплює багато різних стилів і піджанрів, а також різні традиції та напрямки навчання (дуже шкільне). На основі цих галузей джиу-джитсу зазвичай поділяють на традиційні та сучасні відділи. задишка (вплив на органи, м'язи, артерії та суглоби). Деякі з них - це техніка погладження рук і стоп (пальці, зап'ястя, долоні, лікті, голова, коліна і ноги). Тобто це складна, традиційна практика джиу-джитсу, яка включає тактику удару, поранення та смерті, а також бій зі зброєю та обладунками. В якості зброї можна використовувати військову техніку (холодну зброю або гвинтівки) і будь-які предмети побуту. Традиційною зброєю в джиу-джитсу є явара (довжина стрижня від 15 до 30 см), яка (довжина стрижня близько 1 метра) і бо (довжина вудилища від 2 до 2, 5 метрів) і вей (мотузка або мотузка).

пояс) і обидва (меч) Традиційно людей, які роблять джиу-джитсу, називають джиу-джитсу.

В українській мові часто вживають слово «боєць джиу-джитсу» чи «боєць з джиу-джитсу». Джиу-джитсу справило великий вплив на інші бойові мистецтва. Техніки джиу-джитсу прямо чи опосередковано запозичені з багатьох сучасних систем самозахисту. Джиу-джитсу відіграє важливу роль у розвитку техніки бойових мистецтв, таких як самбо та дзюдо, і є важливою частиною боротьби та інших форм перемоги. Джиу-джитсу - це незалежний борець з особливим акцентом на боротьбі, створений бразильською сім'єю Грейс. Джиу-джитсу в Німеччині - це система, яка тренує німецьку поліцію та армію.

Використана література:

1. Інтернет джерела: URL <https://scu.org.ua/fri-fajt-jak-systema-boju-pravyla-j-ideologija/>
2. Гончар Т. О. Історичний розвиток гри Джиу-джитсу. Сторінки історії. Одеса, 2004. С. 197- 205.
3. Джиу-джитсу. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Джиу-джитсу>
4. Фрі-файт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фрі-файт>

ФУТБОЛ, ЯК ОЛІМПІЙСЬКИЙ ВИД СПОРТУ

Онищенко Єлизавета Володимирівна

здобувач вищої освіти 1 курсу
спеціальність 262 «Правоохорона діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Білан Дмитро Андрійович

викладач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Це командний вид спорту, який складається з двох команд по 11 гравців, які використовують один м'яч. Приблизно 250 мільйонів чоловіків і жінок з більш ніж 200 країн грають у футбол, що робить його найпопулярнішим видом спорту у світі. Футбол – олімпійський вид спорту. У футбол грають на полі, голи забиваються в обидва кінці. Мета гри – забити голи. Гравці не повинні торкатися м'яча руками під час гри, якщо вони не є воротарями (і тільки в штрафній площі) або під час кидка. Більшість інших гравців використовують ноги для удару або передачі м'яча, але вони також можуть використовувати свою голову та тулуб. В кінці гри перемагає та команда, яка забила найбільше. Якщо жодна з команд не забиває, або рахунок дорівнює, залежно від формату гри оголошується нічия, або гра переходить в овертайм або призначається пенальті, залежно від формату гри.

У 1863 році Британська футбольна асоціація сформулювала правила гри, які пізніше були поширені по всьому світу. У всьому світі футбол керує Міжнародна футбольна асоціація. Це правило було запропоновано Британською футбольною асоціацією 7 грудня 1863 року і було сформульовано відповідно до правил гри, встановлених Кембриджським університетом. Грайте на футбольному полі довжиною 90-120 метрів і шириною 45-90 метрів. З обох кінців знаходяться ворота (7, 32 м завширшки і 2, 44 м заввишки), куди потрібно дістати м'яч. Окружність м'яча повинна бути 68-71 см, а вага - від 396

до 453 грам. На початку гри тиск у м'ячі має бути від 0,6 до 1,1 атмосфери (600-1100 г / см²). Кількість запасних визначається правилами гри, а діапазон 3-7. Рішення арбітра є остаточним і не буде переглядатися під час гри. Якщо він не перезапустить гру, він може змінити свою думку. Існують правила конкурсу та спеціальні комітети, які розглядають ці питання, щоб поскаржитися на поведінку суддів.

Футбольна гра складається з двох рівних перерв по 45 хвилин і 15 хвилин. Після перерви команда змінила цілі.

За домовленістю тривалість семестру може бути змінена. Але перед грою має бути досягнута домовленість, і правила гри не повинні порушуватися. За правилами гри інтервал між таймами не повинен перевищувати 15 хвилин. Залежно від правил гри визначення балансу може зайняти більше часу.

Відповідно до дев'яти правил футболу, якщо м'яч повністю вийшов за межі поля або заблокований арбітром, м'яч вважається «поза грою».

Коли м'яч повністю перетинає лінію воріт, між поперечиною і дном, зараховується гол, а команда, яка забила, правила не порушувала.

Порушення призведуть до покарання, попередження або депортації гравців.

Штрафний удар — це штрафний удар, який виконується на відстані 12 ярдів (близько 11 метрів) від воріт у футбольному матчі. Якщо м'яч забитий, то між м'ячем і воротами може увійти тільки воротар захисту. Пенальті в регулярному сезоні. Подібний кидок буде виконано під час штрафних кидків після гри, щоб визначити, яка команда пройде до наступного раунду в разі нічії. Хоча процес нанесення цих ударів схожий на удар кулаками, офіційно вони не вважаються покаранням. Ці шахрайські дії вчиняються за іншими правилами.

Кидання м'яча — це спосіб відновити гру. Гол, забитий одразу після вкидання, не зараховується. Якщо м'яч повністю перетинає бічну лінію від точки передачі м'яча, передача призначається команді суперника, яка торкнулася м'яча останньою.

Останній раз, коли м'яч потрапив у нападника, він повністю перетнув лінію воріт, не забив гол і вважався ударом. Коли м'яч перетинає лінію воріт захисника, призначається кутовий удар.

За замовчуванням кут є одним з найнебезпечніших місць. Команда зазвичай практикує тактику захисту та кутові атаки. Оскільки всі відстані відомі наперед, гарною можливістю забити стає добре виконаний кутовий. У більшості випадків м'яч висить в кутку штрафного майданчика, а вищий гравець відразу намагається пробити ворота або кинути м'яч партнеру по команді. Під нього рідко проходить, але через високу концентрацію кутових ударів м'яч важче взяти. Точна дата появи футболу досі невідома, але можна з упевненістю сказати, що футбол має понад столітню історію і торкнувся багатьох країн. Ігри з м'ячем популярні на всіх континентах, про що свідчать великі відкриття археологів. У Стародавньому Китаї існувала гра під назвою «гра в оцет», про яку згадують у 2 столітті до нашої ери. За даними ФІФА, у 2004 році він вважався найстарішим попередником сучасного футболу. В Японії ця гра називається «Кемарі» (у деяких джерелах вона називається «Кенатт»). Каймарі вперше згадується в 644 році нашої ери. Під час сьогоденішнього фестивалю в святині все ще грає Камара. В Австралії м'яч виготовляють із мишачої шкіри, великого сечового міхура тварини та заплетеного волосся. На жаль, правила гри не збереглися. Північна Америка також має футбольних предків.

Цей вид спорту називається «pasuckuakohowog», що означає «вони збираються разом, щоб грати у футбол». У гру зазвичай грають на пляжі, намагаючись потрапити у ворота шириною близько півмилі, але саме поле вдвічі довше. Кількість учасників досягла 1000 осіб. Жовті та червоні картки є ознаками того, що судді вказують на те, що гравці порушили правила та спортивну майстерність. Жовта картка є попередженням і видається гравцям у таких ситуаціях: навмисна гра руками; втрата часу; попередження нападів; удар / перекид через стіну (вільний удар) при свистку; свисток; моральна поведінка; суперечка з арбітром; Вхідна гра. У футбольному матчі арбітр показав червону

картку за особливо серйозний характер або порушення спортивної майстерності. Гравці, які отримали червону картку, повинні покинути гру до кінця гри. Який м'яч використовується у футбольному матчі?

Професійний футбол складається з трьох основних компонентів: камери, килимка та шин. Камери зазвичай виготовляються з синтетичного бутилу або натурального каучукового латексу. Внутрішня опора - це внутрішній шар між шиною і камерою. Внутрішні бульбашки повітря безпосередньо впливають на якість м'яча. Чим товщі кулька, тим краще якість. Підкладка зазвичай виготовляється з поліестеру або пресованої бавовни. Шина складається з 32 водонепроникних композитних частин, з яких 12 п'ятикутних і 20 шестикутних.

Використана література:

1. *Балакін М., Михайлов М.* Футбол України. К. 1968.
2. Історія розвитку футболу : [посібник] / І. М. Чернобай. – Львів : ЛДУФК, 2016. – 648 с. : 68 с. іл. – ISBN 966-2328-94-3.
3. Копаний м'яч : коротка історія укр. футболу в Галичині, 1909—1944 / Денис Мандзюк. — Львів : Вид-во Старого Лева, 2016. — 410, [1] с. : іл., табл., портр. — Показч. команд: с. 405—410. — ISBN 978-617-679-300-7
4. Футбол: історія розвитку, правила гри, методика навчання : навч.-метод. посіб. для самост. роботи студентів спец. 017 "Фіз. культура і спорт" та 014 "Серед. освіта" / [розроб.: Овчаренко С. В. та ін.] ; Придніпров. держ. акад. фіз. культури і спорту. — Дніпро : Стандарт-Сервіс, 2017. — 150 с. : іл., табл. — Бібліогр.: с. 148—150 (24 назви). — ISBN 978-617-7382-07-1
5. 70-річчя заснування С. Т. «Україна». Філадельфія — Торонто 1981.

ВОЛЕЙБОЛ, ЯК РОЗВИТОК МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Онищенко Єлизавета Володимирівна

здобувач вищої освіти 1 курсу
спеціальність 262 «Правоохорона діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Білан Дмитро Андрійович

викладач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Гра з м'ячем, де дві команди маюць суперечку на спеціальній платформі, розділеній сіткою. Волейбол – олімпійський вид спорту.

У світі є кілька різних версій гри. Головна думка гри полягає в тому, щоб перевести м'яч через сітку, щоб він торкнувся зони суперника і не давав гравцям суперника спробувати це зробити. Для цього команда повинна відкинути м'яча максимум 3 рази

М'яч входить у гру через подачі: гравець, що подає, б'є по м'ячу, ведучи м'яч до суперника. Розіграш кожного м'яча триває до тих пір, поки м'яч не досягне майданчика, не піде або не порушить правила.

У волейбольному матчі команда, яка виграє нічию, отримує одне очко (за системою «одне очко за нічию»). Коли команда, яка приймає, виграє нічию, вона отримує очко і право подати, а її гравець пересувається на одну позицію за годинниковою стрілкою. Волейбол – це комплексний безконтактний вид спорту, і кожен гравець має свої знання на майданчику. Найважливішими якостями волейболіста є стрибкість, вища за сітку, здатність до реакції, координація та фізична сила для ефективної стрільби.

Для любителів волейболу – завдяки простоті правил та наявності обладнання це звичайний вид розваги та дозвілля. Існує багато варіантів волейболу, похідних від основного типу - пляжного волейболу (олімпійський тип з 1996 року) і міні-волейболу. Вважається, що волейбол зародився від

Вільяма Дж. Моргана, професора спорту з університету в Холіок, США. У 1895 році на одному зі своїх уроків він повісив гамак (висотою близько 6 футів) і запропонував своїм учням кинути на нього баскетбольну камеру. Отриману гру Морган назвав «Мінтонет». Через два роки був розроблений і запущений у виробництво перший волейбольний м'яч. У другій половині 1920-х років виникли національні федерації Болгарії, Радянського Союзу, США, Японії. У 1922 році в Брукліні відбулися перші міжнародні змагання. Чемпіонатом YMCA були 23 чоловічі команди. У 1925 році були затверджені сучасні розміри майданчика та розміри та вага волейбольного м'яча. Ці правила застосовуються до країн Америки, Африки та Європи. Міжнародна федерація волейболу (FIVB) була заснована в 1947 році. Членами федерації є: Бельгія, Бразилія, Угорщина, Єгипет, Італія, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, США, Уругвай, Франція, Чехословаччина та Югославія.

У 1949 році в Празі відбувся перший чоловічий чемпіонат світу, у 1964 році волейбол був включений до Олімпійських ігор у Токіо. У міжнародних змаганнях 1960-1970-х років найбільшого успіху досягли збірні Радянського Союзу, Чехословаччини, Польщі, Румунії, Болгарії та Японії. З 1990-х років список найсильніших команд поповнювали Бразилія, США, Куба, Італія, Нідерланди та Югославія. З 2006 року FIVB об'єднала 220 національних федерацій волейболу, і цей вид спорту є одним із найпопулярніших видів спорту на планеті. Гра у волейбол складається з матчів (3-5 ігор). Тривалість гри у волейбол не обмежена, поки одна з команд не набере 25 очок. Якщо перевага над суперником менше 2 балів, гру продовжують до збільшення переваги. Гра тривала до тих пір, поки одна з команд не виграла три гри. Зазначимо, що в п'ятій грі рахунок не 25 очок, а 15 очок. Дві команди можуть мати максимум 14 гравців у кожній команді, але на полі може бути 6 гравців одночасно. Початкове положення гравця вказує на порядок, в якому учасники рухаються по полю, і повинно зберігатися протягом всієї гри. Правила волейбольного обслуговування. Подача, команда, яка подає, визначається за нічийним результатом. Після переходу кожної подачі від однієї команди до

іншої гравець рухається по зоні за годинниковою стрілкою. Годування відбувається за лінією спини. Якщо подає перехоплює, подає за межі поля або б'є у сітку, команда втрачає право подати, а суперник отримує очко. Будь-який гравець має право отримати цю послугу, але, як правило, це гравці першого ряду. Канал не заблоковано. Гравці в першому ряду можуть атакувати через мережу.

Гравці заднього ряду починають атаку з 10-футової позначки. Нападальний блок здійснюється на сітку, мета – не допустити, щоб м'яч перетнув сітку. Під час блокування ви можете розводити руки в сторони супротивника, не заважаючи йому. Тільки для гравців передньої лінії. Цікавий факт Волейбол зараз є другим за популярністю видом спорту в світі, поступаючись лише футболу. На рівні хобі задіяно близько 1 мільярда людей, що становить 15% усіх людей на планеті. Це не професіонал.

- Передача м'яча здійснюється професіоналами, що дозволяє збільшити швидкість м'яча до 130 км/год.

- Середня швидкість м'яча 60 кілометрів на годину. Максимальна зафіксована швидкість подачі становить 135 кілометрів на годину. Запис належить болгарському волейболісту Матею Казійському.

- Матей Казійський, окрім неперевершеної швидкості подачі, має рекорд у висоті стрибків. Висота максимальної точки контакту з м'ячем встановлена приблизно на 3 м 93 см, а зріст спортсмена – 203 см, отже, стрибок на 190 см вищий за зріст спортсмена.

- Усі ми знаємо фільм «Ізгой», головний герой — волейболіст. Тож після виходу фільму в прокат м'яч актора продали з аукціону. Це викликало шалений ажіотаж у любителів ігор, і вони не поскупилися – більше 18 000 доларів віддали «круглу іграшку».

- У 1964 році цей вид спорту з'явився на Олімпіаді, а в 1983 році гра між Радянським Союзом і Бразилією зібрала 10 000 людей. Це рекорд відвідуваності світового волейбольного матчу.

Використана література:

1. : *Стишов О.* Лексичні й стилістичні неологізми в ЗМІ з погляду мовної культури // *Культура слова.* — К., 1999. — Вип. 52. — С. 3–12.
2. ↑ *Відбиванка* // Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — 5-те вид. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — ISBN 966-569-013-2. «Змагання відбиванки за Чашу Українського Першуна» // *Свобода.* — 1951. — Ч. 227 (29 вересня). — С. 4.
3. ↑ [1], *Шкраб'юк П. В.* Боберський Іван // *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2003. — Т. 1 : А — В. — С. 304. — 688 с. : іл. — ISBN 966-00-0734-5.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Підлісний Є. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Введение./Introduction. Проблема вдосконалення підготовки майбутніх економістів актуальна вже в силу прагнення освітньої системи задовольняти вимоги динамічного суспільства, де особливе місце займає правова культура. Для її розробки розкрито вимоги суспільства до їх підготовки, серед яких: соціальний запит (необхідність високого рівня правової культури, правової свідомості для інтеграції в ЄС), академічні вимоги підготовки фахівців, орієнтовані на перспективу (знання перспективного розвитку професійної сфери, що полягає у гармонізації українського та європейського законодавства), соціальне замовлення на підготовку висококваліфікованих спеціалістів з високим рівнем правової культури (вимоги роботодавців, потреби людей в освіті).

Цель работы./Aim. обґрунтувати модель формування правової культури майбутніх економістів та розкрити її структуру.

Материалы и методы./Materials and methods. Під моделлю формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх економістів І. Власюк розуміє цілісний педагогічний процес, в якому сукупність підходів, форм, методів, засобів і створення відповідних педагогічних умов спрямовані на набуття студентами ґрунтовних знань економічної, фахової термінології, умінь і навичок її доцільного використання, а також розвиток особистості студента як майбутнього учасника професійної діяльності [1, с. 52].

Пропонована модель формування правової культури А. Максименко, охоплює весь процес правової освіти та правового виховання – від набуття

правових знань, умінь, навичок, розвитку ціннісно-правової спрямованості особистості студента, правових поглядів, уявлень, мотивів, правових установок, ціннісних орієнтацій ставлення до закону як до цінності, до прояву правової культури в правомірній поведінці і соціально-правовій активності студентів [2, с. 76].

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Аналіз проєктованих моделей професійної підготовки майбутніх економістів та формування у них правової культури показав, що в загальному така модель є динамічною, структурно-функціональною і охоплює процес від набуття знань про проєктування інтересів, мотивів, ціннісних орієнтацій, навичок, умінь, до прояву правової культури в поведінці і діяльності.

Модель правової культури майбутніх економістів є описовим аналогом процесу формування правової культури студентів і відображає формалізовані і аналітичні конструкції її найважливіших характеристик, носить прогностичний характер. Кожен з компонентів моделі, маючи свою функцію, специфічний зміст і методичні особливості, покликаний вирішувати певну частину загального педагогічного завдання – формування правової культури студентів.

У зв'язку з вищезазначеним модель формування правової культури майбутніх економістів є цілісною єдністю взаємообумовлених, взаємозв'язаних і динамічно взаємодіючих в освітньому процесі складників-блоків: методологічно-цільового (освітня мета, методологічні підходи та принципи, що забезпечують її трансформацію в організаційно-методичні елементи), змістово-організаційного (етапи, зміст, методи і організаційні форми, засоби), результативного-оцінного (критерії, показники, рівні, результат, вимоги до рівня сформованості правової культури студента, що є необхідними та достатніми для майбутньої професійної діяльності, оцінка роботи з аналітичного та експериментального вивчення процесу формування правової культури майбутніх бакалаврів економіки).

Для побудови моделі передусім необхідно обґрунтувати мету та завдання моделювання. Мета в загальнонауковому сенсі розуміється як один з елементів

поведінки, безпосередній мотив свідомої діяльності, що характеризується передбаченням в свідомості результату діяльності і способів його досягнення. Таким чином, взаємозв'язок мети і результату закладений в самому визначенні мети. Ця обставина передбачає наявність зворотного зв'язку. Цілеспрямована педагогічна діяльність призводить до результатів, причому процес їх досягнення виглядає циклічно, відбувається до тих пір, поки не вирівнюються відмінності між метою і результатом [3, с. 219].

Висновки. Отже, метою моделі є формування правової культури майбутніх економістів. Мета моделювання впливає з існуючого на сучасний момент соціального замовлення професійної освіти: сформованості правової культури майбутніх економістів, що забезпечує їм готовність до реалізації правових аспектів у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Власюк І. В. Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук. – Вінниця, 2015. – 272 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность: учеб. пособ. – Москва: Смысл, 2004. – 345 с.
3. Підлісний Є. В. Особливості фахової підготовки майбутніх бакалаврів економіки в контексті формування у них правової культури Збірник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2018. Вип. 2. С. 211–223.

РОЗВИТОК САМООСВІТНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ПРИНЦИПИ ТА ЕТАПИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Плющ Валентина Миколаївна,
д.п.н., доцент, в.о. завідувача кафедрою
природничих наук, хімії,
географії та методик їхнього навчання
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ./Introduction. В умовах цифрового суспільства, постійно зростаючого об'єму інформації, модернізації системи освіти провідною метою її визначено формування фундаментальних знань, наукового світогляду, спрямованості освітнього процесу на розвиток та удосконалення умінь самоосвітньої діяльності. Швидкий темп збільшення знань у світі та обмежені можливості засвоєння їх людиною вимагає пошуку шляхів максимального розвитку здатності людини до саморегуляції та самоосвіти. Такий підхід до суб'єкта навчання є по суті акмеологічним, оскільки він передбачає дослідження людини в динаміці її саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення у різних сферах самореалізації.

У науково-педагогічній та методичній літературі питання самоосвіти висвітлено у дослідженнях багатьох учених, а саме: визначено сутність, особливості та функції самоосвіти, її місце у професійній діяльності (Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська та ін.); досліджено шляхи та засоби формування потреби та прагнення до самоосвіти (Т. Клімова, Б. Райський та ін.); проаналізовано питання організації самоосвіти (В. Беліков, Т. Клімова, Г. Серіков, А. Усова та ін.); визначено форми, методи та засоби послідовного прищеплення умінь та навичок самостійного навчання у системі тривалого навчання (R. Tabberer, Ch. Moor) та інше.

У наукових студіях зарубіжних учених склалася специфічна концепція організації самоосвіти учнів, інтегрована у освітній процес, відповідно до якої

кожен студент опановує індивідуальний та ефективний стиль дослідницької діяльності, розвиває готовність до самостійної діяльності, здатність до самостійного засвоєння наукових знань. Разом з тим, існують певні протиріччя у підготовці майбутніх учителів у закладах вищої освіти України, а саме: вимоги до якості підготовки вчителя зростають, діапазон індивідуальних відмінностей студентів розширюється, а умови навчання, як правило, орієнтовані на середньостатистичного студента. Це призводить до нівелювання індивідуальних проявів кожного студента. Таким чином проблема розвитку самоосвітньої діяльності майбутніх учителів під час їх підготовки у закладах вищої освіти залишається актуальною та вимагає подальшого дослідження.

Мета./Aim. Теоретично обґрунтувати принципи та етапи розвитку й удосконалення самоосвітніх умінь майбутніх учителів в процесі їх професійної підготовки.

Матеріали та методи./Materials and methods: аналіз, синтез та узагальнення наукових досліджень у галузі психології, педагогіки та методики професійного навчання; індукція, дедукція, систематизація – для обґрунтування шляхів розв’язання проблеми та методичних основ дослідження; системний підхід – для визначення системи взаємопов’язаних елементів, спрямованих на досягнення мети дослідження; узагальнення – для формулювання висновків.

Результати і обговорення./Results and discussion. Самоосвітню компетентність студента ми розуміємо як його здатність та готовність до усвідомленого та ефективного самостійного управління своєю навчально-пізнавальною діяльністю на всіх її етапах (постановка мети, планування, підбір необхідної інформації, самоконтроль, самооцінка тощо). Ця компетентність ґрунтується на досвіді самостійної навчально-пізнавальної діяльності, готовності та бажанні студента опанувати нові знання, вміння та навички.

Забезпечення ефективного розвитку самоосвітніх умінь студентів під час навчання їх у закладах вищої освіти можливе за умови створення цілісної системи, що дозволяє реалізувати загальнодидактичні принципи (системності, цілісності, безперервності, інтеграції та розвитку), а також принципи, що

віддзеркалюють специфіку окресленого напрямку діяльності, серед яких нами виділено: індивідуалізації навчання, проблемності, діяльнісного характеру навчання, рефлексії та використання сучасних інформаційних технологій.

Удосконалення самоосвітніх умінь студентів відповідно до принципу індивідуалізації навчання передбачає розробку завдань різного рівня складності та передбачає організацію самоосвітньої діяльності студентів у закладах вищої освіти з урахуванням: розподілу студентів за групами з урахуванням їх індивідуально-типологічних особливостей; формування груп на основі добровільності; використання активних та інтерактивних методів навчання, що дозволяють студентам проявляти свою індивідуальність; оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи студентів; створення атмосфери спільного творчого пошуку; систематичну індивідуальну оцінку процесу і результатів самоосвітньої діяльності.

Принцип діяльнісного характеру навчання, ґрунтується на діяльнісному підході. Організація навчання має стимулювати студента як активного учасника освітнього процесу, створення умов для організації та управління навчальною та самоосвітньою діяльністю майбутніх учителів, а також для управління цією діяльністю самим студентом у співпраці з викладачем.

Принцип проблемності викладу, передбачає визначення ролі викладача не як ретранслятора знань, а як фасилітатора, що створює умови для пошуку вирішення певних завдань студентом самостійно.

Принцип рефлексії, який передбачає необхідність спонукання студентів до самоконтролю, самоаналізу та самооцінки своєї діяльності.

Удосконалення самоосвітніх умінь студентів в сучасних умовах безсумнівно вимагає врахування принципу використання сучасних інформаційних технологій, як допоміжного засобу організації освітнього процесу, одного із ефективних шляхів швидкого оволодіння інформацією.

Урахування окреслених принципів дозволило нам виокремити етапи розвитку та удосконалення умінь самоосвітньої діяльності. На першому – репродуктивному етапі відбувається озброєння студента знаннями щодо

сутності самоосвітньої діяльності, базових знань з фахових предметів; навчання найпростішим діям та алгоритмам; навчання найбільш дієвим способам засвоєння знань; розвитку умінь самостійної роботи; створення сприятливих умов для пізнавальної діяльності. На цьому етапі переважає процес сприйняття студентами основних професійних знань, первісної мотивації до вивчення фахових предметів практично немає. У студентів формується уявлення про самоосвіту, виникає пізнавальний інтерес, відбувається розвиток умінь самооцінки та планування своєї діяльності, розвивається здатність до визначення мети. Навчальні дії студент виконує на зразок. Викладач здійснює постійний контроль за діяльністю студента або співпрацює з ним, використовуючи завдання репродуктивного характеру.

Другий етап – продуктивний, характеризується розвитком мотиву самоосвітньої діяльності. Студентам пропонуються завдання, що передбачають використання готових знань та вмінь у нестандартних ситуаціях. Відбувається розвиток умінь самостійного пошуку різних способів розв'язання завдань, реалізації дій із самоконтролю, самокорекції. На цьому етапі викладач спрямовує свою діяльність на розвиток процесів, що сприяють самостійному оволодінню студентами знань. Студент може не лише організувати, а й оцінити власну діяльність, проаналізувати дії, обрати необхідний варіант вирішення навчальної пізнавальної задачі, зокрема на основі міжпредметних зв'язків. Студент приймає управлінські рішення, аналізуючи проблему з різних сторін та здійснюючи синтез наукових та практичних знань. Виконання дій відбувається із застосуванням репродуктивних завдань дослідницького характеру.

Третій етап – творчий, що включає елементи дослідницької діяльності та передбачає засвоєння знань шляхом вирішення проблемних ситуацій. Навчальне завдання є поштовхом для активізації мисленнєвої діяльності студента. Цей етап передбачає використання завдань, спрямованих на змістовий, а не на технічний бік діяльності студента, здійснюється контроль та корекція самостійної діяльності студентів у процесі вирішення запропонованого завдання, усвідомлюється студентами значимість набутих

знань для вирішення прикладних, нестандартних завдань. Викладач надає допомогу кожному студенту, пропонуючи план діяльності, тексти з описом основ теорії, рекомендації та пояснення до основних навчальних текстів. Виконання дій відбувається з використанням продуктивних завдань. На цьому етапі відбувається формування та розвиток дослідницьких умінь студентів. Студенти активно залучаються до роботи з першоджерелами, самостійно здійснюють пошук та аналіз інформації.

На всіх етапах розвитку та удосконалення самоосвітніх умінь студентів важливим є педагогічний супровід самоосвітньої діяльності студентів під час аудиторної та позааудиторної роботи – діяльність викладача, яка спрямована на створення педагогічних умов для розвитку самоосвітніх умінь та навичок. За такої організації освітнього процесу у студентів відбувається формування внутрішніх мотивів до самоосвіти, розуміння завдань самоосвіти; виявлення основних способів самостійного навчання та самопідготовки; розвиток здібностей у процесі самоосвіти.

Висновки./Conclusions. Становлення самоосвітніх умінь майбутніх учителів під час їх професійної підготовки сприяє формуванню готовності до безперервної самоосвіти. Дослідження проблеми самоосвітньої діяльності майбутніх учителів засвідчило стихійний характер її забезпечення у закладах вищої освіти та дозволило нам обґрунтувати принципи та етапи ефективної організації окресленого виду діяльності на основі взаємодії педагогів закладу вищої освіти зі студентами, орієнтованими на професійне та особистісне зростання. Перспективи подальших досліджень передбачають розробку дидактичного забезпечення розвитку самоосвітніх умінь майбутніх учителів взагалі, при природничих дисциплінах зокрема.

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Погодіна Марія Юріївна,
старший викладач кафедри іноземних мов
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
м. Харків, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку Збройних Сил України триває реформа у підготовці майбутніх офіцерів. Тому головними напрямками навчання у військових закладах вищої освіти мають бути забезпечення нового рівня якості освіти з орієнтацією на індивідуальність курсанта, формування гнучкої системи конкурентоспроможних кадрів, здатних до постійного самовдосконалення, розширення знань відповідно до потреб сучасного суспільства. За таких умов необхідно розуміти важливість підвищення інтелектуального потенціалу особистості майбутнього офіцера, де знання іноземної мови є передумовою високоякісної професійної підготовки.

Мета роботи. Визначити психологічні умови підвищення ефективності іноземної підготовки майбутніх офіцерів з метою їх подальшого розвитку в освітньому процесі.

Матеріали та методи. Говорячи про психологічні особливості засвоєння іноземної мови, необхідно пам'ятати про комплексний підхід до цієї проблеми і враховувати не лише психологічні закономірності засвоєння іншої мови, а й суспільні вимоги до її вивчення, які ставить перед нами сучасне життя. Значним поштовхом до засвоєння іноземної мови стає глобалізація суспільства та розширення контактів з іншими країнами. Важливою складовою вивчення мови стає культурологічна орієнтація процесу навчання або "діалог культур", в якому завдяки ретельно підбраному викладачем матеріалу вплітається і виховний елемент навчання. Такий культурний релятивізм знайшов відображення у дослідженнях К. Бемфорда та Д. Мізокави [1].

Ще однією психологічною особливістю вивчення іноземної мови є розвиток когнітивних особливостей суб'єкта у процесі формування іншомовної свідомості, про що йдеться у роботах К.Фостера, С. Рівза [4] та К. Бемфорда і Д. Мізокави [1], коли важливе значення в оволодінні мовою стає щільно пов'язаним з формуванням білінгвальної свідомості, яка є основою успішності оволодіння іноземною мовою.

Враховуючи вище зазначені особливості вивчення мови, необхідно розглянути такі психологічні умови формування мовленнєвої свідомості курсантів як їх вікові психологічні особливості, вплив творчої та емоційно-комфортної атмосфери на заняттях з іноземної мови на формування навичок необхідних для оволодіння мовою, способи взаємодії між викладачем і курсантами на заняттях, а також врахування когнітивного розвитку майбутніх офіцерів в цілому у процесі вивчення іноземної мови.

Більшість курсантів починають навчання у військовому закладі вищої освіти у так званій другий період юності, хоча на сучасному етапі військової освіти існує тенденція зміни вікових меж навчання для майбутніх офіцерів. Це відбувається, коли військову кар'єру обирають вже дорослі люди, які мають професійно-технічну освіту. Тобто у одному соціальному середовищі співіснують студенти різними віковими психологічними особливостями: другий період юності і період ранньої зрілості.

Юнацький вік та рання дорослість характеризуються найвищою швидкістю оперативної пам'яті і переключенням уваги, вирішенням вербально-логічних завдань. Це період найбільш активного розвитку моральних і естетичних почуттів, становлення характеру. Основною рисою морального розвитку у цьому віці є посилення свідомих мотивів поведінки. Помітно зміцнюються такі якості як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, вміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем.

Такі вікові психологічні характеристики дають змогу більш свідомо підходити до навчання в цілому та окремо до вивчення іноземної мови. В цей

час відбуваються зміни у мотивації та у ціннісних орієнтаціях, а також інтенсивно формуються спеціальні здібності у зв'язку з професійним становленням.

Не менш важливим для успішного оволодіння іноземною мовою є створення творчої та емоційно комфортної атмосфери на заняттях. Першим важливим кроком для цього є налагодження контакту в навчальній групі та на занятті в цілому. Взаємини і зв'язки, які встановлюються між викладачем і курсантами, мають будуватися на довірі та взаємній повазі. Вони формують у курсантів відчуття компетентності, сприймання себе як особистості, повагу до інших індивідів у групі та спонукають до творчості на заняттях з іноземної мови. Існує багато шляхів побудови таких взаємин між тими, хто навчається, і викладачем. На думку Дугласа Брауна [2] для цього викладач має показувати зацікавленість кожним окремим студентом у групі як особистістю; давати відгук на найменший прогрес у навчанні кожного індивіда у позитивному контексті; відкрито звертатися до студентів з проханням висловлювати на заняттях свої ідеї та почуття з предмета, що вивчається; оцінювати і поважати думки і висловлювання інших студентів; працювати з ними як з командою, а не проти них; розвивати почуття задоволення від того, що студенти вивчили на занятті щось нове, що вони змогли вдало використати отримані на занятті знання в подальшій професійній і побутовій діяльності.

За визначенням Дорнея та Мерфі [3] викладач, який вважає необхідним налагоджувати взаємодію у навчальній групі повністю розуміє і відчуває групову активність під час занять. Ці дослідники відзначали, що успішність навчання у групі в багато чому залежить від взаємин у групі, атмосфери, що панує на заняттях, ефективної кооперації та взаємодії між студентами і ролі викладача у цій взаємодії. Відомо, що викладач може грати багато ролей під час навчального процесу: контролера, режисера, керівника, посередника, джерела інформації. Але обираючи свою роль на занятті, він має усвідомлювати, що ключовим для інтерактивного навчання є необхідність перейти від ролі

контролюючого до ролі направляючого у навчанні, коли курсанти працюють над своїми мовленнєвими навичками самостійно, а не лише на заняттях.

Щодо інтелектуальних здібностей курсантів, то їх необхідно розглядати з точки зору професійного інтелекту. Так, за Ю. Поваренковим “професійний інтелект – це компонент особистості, який характеризує якісні, кількісні та структурні особливості функціонування пізнавальної сфери особистості професіонала на різних етапах професійного шляху” [5].

Інтелектуальний розвиток курсантів під час навчання безпосередньо пов'язаний з ефективністю їх подальшої служби і можливостями участі у сумісних з НАТО операціях. Тому підвищення інтелектуального потенціалу особистості майбутнього офіцера та знання іноземної мови є передумовою високоякісної професійної підготовки.

Результати та обговорення. Проведений аналіз наукових робіт дає змогу стверджувати, що психологічні умови грають вирішальну роль для підвищення ефективності іншомовної підготовки майбутніх офіцерів. Психологічною основою для вивчення іноземної мови є процеси мислення, які не є змінною одиницею, але саме вони впливають на формування свідомості. В той же час вивчення іноземної мови на будь-якому рівні і в будь-якому обсязі є складним процесом, який безпосередньо стосується свідомості суб'єкта.

При глибинному засвоєнні іноземної мови проходить трансформація свідомості на різних рівнях: когнітивному, вербальному, психоемоційному, що дає поштовх до формування іншомовної свідомості. Вивчаючи вплив іноземної мови на свідомість суб'єкта з психологічної точки зору, слід звернути увагу на такі аспекти, як зміна мовної свідомості, так званої мовної картини світу, та зміна у відношенні картини світу у когнітивній сфері. Крім того, коли мова йде про психологічні особливості засвоєння іноземної мови, то важливо комплексно підходити до цієї проблеми і враховувати не лише психологічні закономірності засвоєння іншої мови, а й суспільні вимоги до її вивчення. Так, на сучасному етапі стає важливим процес навчання іноземної мови у загальноосвітньому значенні, який базується на психологічному аспекті

сприймання іноземної мови. Також важливим поштовхом до засвоєння іноземної мови стає глобалізація суспільства та розширення контактів з іншими країнами.

Висновки. Володіння іноземною мовою є важливим елементом професійної діяльності на сучасному етапі розвитку військової освіти, де майбутній офіцер має бути готовим до співпраці зі Збройними Силами НАТО під час проведення сумісних операцій. Для підвищення ефективності іншомовної підготовки у військових ЗВО необхідно, перш за все, враховувати психологічні особливості курсантів та створювати сприятливі умови для формування необхідних навичок та розкриття їх творчого потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bamford K.W., Mizokawa D.T. Cognitive and attitudinal outcomes of an additive-bilingual program. - Wash., 1991. - 267p.
2. Brown, H.D. Teaching by Principles, An Interactive Approach to Language Pedagogy, Third Edition. 2007. - P.569.
3. Dornyei, Z., & Murphey, T. (2003). Group dynamics in the language classroom. – Cambridge, UK: Cambridge University Press. – 156 p.
4. Foster K.M., Reeves C.K. Foreign Language in the Elementary school (FLES) improves cognitive skills//FLES News.1989.№3 (2). -P.4
5. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю.П.Поваренков – М.: Изд-во УРАО, 2002 – 160 с.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АВТОРИТЕТУ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ КЕРІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Пристінський Роман Володимирович

Викладач кафедри тактики
комадно-штабного факультету
Національної академії Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Вступ. Військовий конфлікт на Сході України та необхідність реформування силових структур України потребують переосмислення наявних проблем та концепцій підготовки військових фахівців, розробки та впровадження сучасних педагогічних технологій та методик навчання курсантів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Військова освіта є складовою загальнодержавної системи освіти в Україні, яка призначена для відтворення кадрового потенціалу силових структур, забезпечення високої якості підготовки військових фахівців (М. Нещадим, 2014). Оскільки система військової освіти інтегрована у загальнодержавну систему освіти, то випускники ВВНЗ після закінчення навчання отримують дипломи державного зразка освітніх ступенів «молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр».

Першочергового розв'язання, на нашу думку, вимагають такі суперечності, що існують сьогодні у системі підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України (НГУ): між вимогами сучасної війни до військовослужбовців НГУ та існуючим рівнем їх підготовленості до виконання складних СБЗ; між вимогами до професійних, особистісних і індивідуально-психічних якостей, що необхідні військовослужбовцю, та їх недостатнім формуванням у ВВНЗ; між складністю завдань, що потрібно вирішувати офіцерам НГУ сумісно з іншими військовослужбовцями та недостатнім рівнем їх авторитету серед підлеглих.

А сьогодні українська держава пред'являє до якостей майбутніх офіцерів НГУ такі вимоги: мати високу професійну компетентність, здатність до вирішення завдань в екстремальних умовах, оперативно приймати рішення, знаходити оптимальні шляхи для виконання службово-бойових завдань, володіти іноземною мовою, ефективно навчати та проводити індивідуальну роботу з підлеглими та взаємодіяти в колективі тощо. Тому гостро постає проблема визначення нових дидактичних підходів, які б забезпечили ефективність формування особистих якостей курсантів як майбутніх керівників НГУ.

Мета публікації – теоретично обґрунтувати сутність авторитету майбутніх офіцерів, як керівників підрозділів та частин Національної гвардії України, визначити види структур авторитету та запропонувати психолого-педагогічні напрями його підвищення у Національній гвардії України.

Розглядаючи структури особистісних якостей під час військово-професійної діяльності офіцерів, науковці О. Бойко, М. Нецадим, В. Сідак, В. Осьодло, В. Ягупов сформулювали цікаві і суттєві висновки про специфіку авторитету військового керівника, особливості його змісту й прояву.

Аналіз військової практики показує, що сьогодні відсутній єдиний концептуальний підхід до розуміння його сутності й змісту, існують розбіжності у визначенні ваги складових компонентів, динаміки їх формування, остаточно не узгоджені етапи та чинники, що найбільш впливають.

Слово «авторитет» латинською «auctoritas», німецькою «autoritet» та французькою «autorite» – «влада, вплив, воля», утворене від «auctor» – «творець, винахідник, захисник, радник». Авторитет пояснюють як загально визнаний вплив, який чинять на переконання й поведінку людей певні особи, організації чи вчення завдяки притаманним або приписуваним їм властивостям чи заслугам або особа, що користується загальним визнанням, впливом.

Перший досвід наукового підходу до сутності авторитету виявляється в теоріях, в основному, німецьких вчених – Г.В.Ф. Гегеля, Ф.Ніцше, Ф.Енгельса,

М.Вебера, Г. Х. Гадамера. З різним ступенем повноти досліджені соціологічні (В.Парето, Е.Дюркгейм, Є.Саленков та ін.), формально-організаційні (Ф.Тейлор, К.Таускі, Р.Мертон та ін.), політико-правові (Г.Лассуелл, Д.Белл, С.Верба, Р.Даль, М.Кейзеров та ін.), соціально-психологічні (зокрема, Е.Фромм, Е.Ткачов, Ю.Неймер). Авторитет особистості в існуючих наукових працях розглядається досить “аспектно” і здебільшого такі дослідження мають галузевий або конкретно-соціологічний характер. Все більш зростаючий динамізм сучасного життя, його мінливість ініціюють соціально-філософське вивчення авторитету особистості, аналіз його структури, передумов та чинників видозміни цього явища як форми та результату соціальних відносин між людьми.

Матеріали та методи. У площині авторитетного командира, де адекватно відтворене моральне та духовне існування суспільства й людини, можна виокремити три форми прояву.

По-перше, реальні суспільні та соціально-політичні процеси містять в собі явища, де моральність існує в них суто формально, уявно. Це так звані публічні авторитети. Йдеться про імітування авторитету як соціального феномена, про реалізацію його суто формальних властивостей на підвалинах соціального популізму й конформізму.

По-друге, може бути відокремлений такий якісний рівень авторитетності, який репрезентований природними для конкретної соціально-політичної системи способами взаємодії людей. Він може бути визначений як історично та соціально необхідний рівень авторитетності. Характерна ознака такого “соціального авторитету” проявляється повною мірою в соціальній зумовленості моралі, тобто відтворюється в процесі узгодження різноманітних інтересів індивідів і спільнот.

По-третє, ситуація “внутрішнього конфлікту” самої особистості, яка продукується соціально-ситуативною поведінкою, прагматичною діяльністю та довільністю життєвого вибору й добровільністю визнання якихось

регламентацій відповідальності, конституює інноваційний рівень авторитетності.

Авторитет виражає особливого виду відносини між людьми та спільнотами, що ґрунтуються, насамперед, на довірі до якостей і достоїнств його носія. Тому авторитет має соціальний зміст, який не задається апріорі, а здобувається, напрацьовується й залежить від виконання суб'єктом покладених на нього соціальних функцій (Є. Гудзь, 2006).

Під феноменом авторитету офіцера розуміють деякий набутий статус, що є комплексною якістю його носія і інтегрується з певної сукупності властивостей особистості, що одержали широке визнання у товаришів по службі і підлеглих. Такий феномен містить у собі дві сторони: соціальну й специфічну. Як що соціальна сторона присутня у кожному виді авторитету, то специфічна - визначається сферою діяльності, а також способом впливу. У зв'язку з цим часто розглядаються два прояви авторитету - авторитет посади (відповідний рівень обов'язків, відповідальності, прав, які надає і вимагає дана посада) і авторитет особистості, який характеризується відповідним рівнем ділових і організаційних умінь та здібностей, спрямованістю особистості, комплексом рис характеру.

Науковці сьогодні виокремлюють декілька різновидів “помилкового авторитету” офіцера (В. Осьодло, 2014):

– авторитет придушення (найбільш типовий), який виражається в обмежені довільної активності підлеглих, у тому числі й за допомогою стягнень. Керівник, який вдається до такої поведінки “досягає” того, що підлеглі часто демонструють поведінку уникнення зустрічі з начальником, в окремих випадках виявляють боязкість та ін. Про такий “псевдоавторитет” військового керівника говорять: “боїться, значить поважає”.

Такий різновид “помилкового” авторитету ще називають авторитарним. Якщо останній заснований на визнанні й пошані з точки зору особистісних якостей його носія (компетентності, справедливості), то авторитарним

називають людину, яка добивається від інших підпорядкування, використовуючи при цьому силу, тиск і прагнення до влади;

– авторитет педантизму, коли військовий керівник упевнений, що кожне його слово – непорушний закон, при цьому він більше за все боїться визнати свою помилку. Офіцеру важливо пам'ятати, що можуть бути питання з якими він не обізнаний, або може мати не глибокі знання з тих чи інших аспектів діяльності.

Командир має бути щирим у відносинах з підлеглими, правдивим в словах і почуттях, не боятися визнавати свої помилки, виховувати на власному прикладі (причому вимогливість до себе повинна бути вище вимогливості до підлеглих – це основа командирського авторитету).

Результат та обговорення. Запропоновано загальну структуру авторитету офіцера НГУ, що включає такі компоненти:

1. професійна та фахова компетентність;
2. розвинуті професійно важливі якості та здібності;
3. висока культура мови, поведінки, зовнішності;
4. службова етика, педагогічний такт, адекватний стиль взаємодії з підлеглими (висока вимогливість у поєднанні з повагою до їх особистості);
5. особиста відданість присязі, обраній професії та справі захисту держави;
6. наявність заслуг і успіхів, бойовий досвід та досвід керівництва.
7. розвинуті якості особистості.

На основі підходу В. Осьодла можна конкретизувати основні етапи становлення авторитету командира військового підрозділу НГУ:

1. Етап наслідування командира при здійсненні службових функцій на основі загальновійськових вимог (статути, накази, розпорядження).
2. Етап набуття персональної й соціальної ідентичності з групою військовослужбовців свого підрозділу та з командиром.
3. Етап прийняття вимог командира і визнання його компетентності, формування початкової довіри як до фахівця, педагога та особистості.

4. Етап повної довіри до командира та усіх його розпоряджень, вимог, некритичне сприйняття його слів та поведінки.

Треба відмітити, що вимоги, які висуваються до системи освіти в вищих навчальних закладах НГУ, спрямовані на формування гармонійно розвинутої особистості. Відображається взаємозв'язок освітнього процесу, позитивний вплив одних спеціальних дисциплін на інші.

Необхідно формувати стійку суб'єктну позицію у курсанта вищого навчального закладу НГУ, що проявляється в постійній реалізації ним бажання самовдосконалюватися, розвиватися, змінюватися на краще, розкривати особистий творчий потенціал.

Під час виконання службових завдань майбутній офіцер підрозділу НГУ буде залишатися з проблемою або складною ситуацією один на один. При цьому його поведінка не повинна виходити за рамки, визначені законом. Моделювання ситуацій під час навчання та індивідуальний пошук виходу з них сприяє розвитку стриманості, витримки, стійкості, життєвої позиції, що є характерним для професіонала.

Висновок. Отже, узгодження характеристик авторитету відбувається за такими властивостями: ціннісні орієнтації командира, життєвими цілями й способами їхнього досягнення, які домінують у свідомості підлеглих; військово-професійна і методична підготовленість командира; індивідуальний стиль діяльності командира з питань підтримання в підрозділі статутного порядку й військової дисципліни; комунікативні якості особистості командира, що забезпечують установаження взаєморозуміння з особовим складом; життєвий і бойовий досвід, тривалість армійської служби, успіхи в керівництві особовим складом тощо. Успіх багато в чому визначається умінням професійно використовувати знання в практичній діяльності, умінням враховувати досвід своїх та чужих помилок, а також попередніх поколінь. Професійна етика майбутнього офіцера підрозділу НГУ повинна бути основою в його самореалізації у вигляді підвищених вимог до себе та до оточуючих. Треба зазначити, що формувати та розвивати професійні уміння майбутніх офіцерів

НГУ процес кропіткий та постійно змінюється. Це потребує постійного підвищення вимог до професійної підготовки не тільки під час навчання, а й безпосередньо під час виконання службово-бойових завдань. Тільки при певній систематизації процесу професійної підготовки можливо досягти вирішення даної проблеми.

МЕТОДИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ «М'ЯКОГО» ФІТНЕСУ З УРАХУВАННЯМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РЕАКЦІЙ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ НА НАВАНТАЖЕННЯ

Раєць Ганна Володимирівна
ЧНУ ім Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Введення. В даний час в практиці фізичного виховання студентів діє велика кількість різноманітних підходів і технологій: спортивні, оздоровчі, прикладні, східні, фітнес-технології, валеологічні. Важливе значення в цьому напрямку має навчальна дисципліна: «Фізична культура і спорт», що сприяє підготовці фахівців, готових в різних нестандартних ситуаціях проявляти високу працездатність, підтримувати на належному рівні своє психофізичне здоров'я, самовладання і готовність протистояти різним формам агресії. Одним з таких напрямків є "м'який" фітнес, спрямоване на заняття студентів видами спорту, які сучасні і популярні серед молоді і формують різні навички до майбутньої діяльності.

Такому широкому напрямку в фізичному вихованні сучасної молоді приділяється недостатня увага в педагогічній практиці вищої школи. Особливого значення набуває фізичне виховання сучасних студенток вузу, у яких, як показує статистика, з кожним роком знижується мотивація на заняття фізичною культурою і спортом, відповідно фізична підготовленість, низький рівень ЗСЖ і участі в фізкультурно-спортивних заходах, що в свою чергу призводить в тому числі до фізичної і психологічної неготовності захисту своєї особистості від різних форм агресії.

Ціль роботи: теоретично обґрунтувати та розробити програмно-методичне зі проведення "м'якого" фітнес-тренінгу на основі занять боксом студенток у фізичному вихованні в вузі і перевірити його результативність в дослідно-експериментальній роботі.

Матеріали та методи: аналіз науково-методичної літератури з теми дослідження, анкетування, бесіда, тестування загальної фізичної підготовленості і прикладних навичок самооборони на основі занять боксом, педагогічні спостереження, педагогічний експеримент, математико-статистичний аналіз результатів дослідження.

Результати та обговорення. Формування здорового способу життя у студенток в процесі фізичного виховання в ВНЗ є базовою складовою підготовленості дівчат до якісної життєдіяльності в суспільстві, збереження себе як індивіда.

Підтримка і зміцнення репродуктивного здоров'я, самозахист від різних форм насильства засобами фізичної культури і спорту, - все це актуальні завдання для сучасних дівчат і жінок. Необхідність формування підготовленості до різних життєвих ситуацій, особливо протистояння різних форм насильства - цільове завдання суспільства і держави по відношенню до прекрасної половини людства.

Заняття спортом студенток ВНЗ, як вважають фахівці, формують не тільки фізичну підготовленість, розвивають індивідуальний руховий потенціал, здоровий спосіб життя, соціалізують, а й всебічно готують протистояти різним життєвим ситуаціям.

У процесі формування підготовленості студенток до самооборони, фахівці рекомендують враховувати індивідуальний руховий потенціал дівчат, це дозволить ширше і глибше сформувати у них підготовленість до захисту і протидії антисоціальних елементів різного роду.

Заняття гімнастикою йогою, як вважають вчені і фахівці, сприяють не тільки різнобічного психофізичному розвитку людей, а й формуванню навичок самооборони.

Заняття гімнастикою танцювальної спрямованості з елементами вправ з різних видів єдиноборств практикують в процесі фізичного виховання студенток фахівці деяких вузів м. Одеси.

Популярними серед молоді в усьому світі є степ-аеробіка, слайд-аеробіка, танцювальна аеробіка, аквааеробіка, фітбол, аеробіка з використанням

тренажерів «Ексолоперс», памп-аеробіка, оздоровча аеробіка , тераробіка, йога-аеробіка.

Відповідно до досліджуваної теми були визначені наступні напрямки роботи:

- провести теоретичний аналіз і обґрунтувати необхідність впровадження в процес фізичного виховання студенток вузу спортивно-прикладного фітнес-тренінгу на основі занять боксом;
- розробити спортивно-прикладної фітнес-тренінг на основі занять боксом студенток у фізичному вихованні в вузі;
- сконструювати педагогічну технологію впровадження спортивно-прикладного фітнес-тренінгу у фізичному вихованні студенток вузу;
- в дослідно-експериментальній роботі перевірити результативність спортивно-прикладного фітнес-тренінгу на основі занять боксом;

Для вирішення поставлених цільових напрямлень в експерименті застосовувалися такі методи наукового дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури з розроблюваної теми дослідження; анкетування студенток першого курсу; бесіди; опитування; медичне обстеження студенток перед початком навчального року; педагогічне спостереження в процесі занять за студентками, де зверталася увага на рухову активність, зацікавленість, здатність до навчання; педагогічний експеримент; тестування фізичної підготовленості та спеціальної фізичної підготовленості; оцінка і контроль формування мотивації студенток на заняття спортивно-прикладним фітнес-тренінгом на основі занять боксом; контрольні вправи для оцінки підготовленості студенток до самооборони з використанням елементів вправ з арсеналу боксу; математико-статистичний аналіз результатів проведеної експериментальної роботи

В експерименті взяло участь 250 студенток першого курсу ВНЗ м. Миколаїв, де 50 осіб склали експериментальну і 200 контрольні групи.

Перший етап дослідження - здійснювався аналіз науково-методичної літератури з теми дослідження; розроблялися тема, мета, гіпотеза, положення і

завдання дослідження; формувалися контрольна і експериментальна групи; обґрунтовувалося і розроблялося зміст досвідченого спортивно-прикладного фітнес-тренінгу студенток вузу на основі занять боксом, визначалися організаційно-методичні умови проведення експериментальної роботи.

Другий етап дослідження - безпосередньо проводилась експериментальна робота, спрямована на впровадження спортивно-прикладного фітнес-тренінгу в процесі фізичного виховання студенток вузу, коректувалося зміст досвідченого нововведення, визначалися перші результати дослідження; проводилась попередня інтерпретація матеріалів дослідження.

Третій етап дослідження - на даному етапі формувався загальний фактологічний матеріал, проводився теоретичний і статистичний аналіз отриманих матеріалів дослідження, вибудовувалася структура роботи і наповнювалася отриманим матеріалом, робилися основні висновки дослідження, розроблялися практичні рекомендації.

Спортивно-прикладної фітнес-тренінг включає заняття студенток з використанням вправ з арсеналу боксу в поєднанні з сучасними рухами з фітнес-технологій. Таке поєднання вправ з боксу, модернізованих і об'єднаних з сучасними вправами з фітнес-технологій, сприяє підвищенню мотивації студенток на заняття фізичною культурою і спортом; формуванню навичок і умінь занять боксом, що в свою чергу сприятиме формуванню прикладних навичок самооборони, а також готувати фізично до майбутньої трудової і соціальної діяльності.

розроблена педагогічна технологія реалізації, що включає чотири етапи.

1-й етап - діагностичний - оцінка вихідного рівня підготовки;

2-й етап - формуючий - розробка змісту спортивно прикладного фітнес-тренінгу для корекції підготовленості студенток;

3-й етап - розвиваючий - формування спортивної і прикладної підготовленості студентів;

4-й етап - підсумковий - вдосконалення спортивно-прикладної підготовленості студенток, діагностика сформованості підготовленості

студенток.

Для об'єктивної оцінки загальної фізичної підготовленості студенток використовувалися загальноприйняті контрольні вправи, а саме: піднімання тулуба з положення лежачи за 1 хвилину, біг (на 100 і 2000 м), стрибок в довжину з місця та нахил тулуба вперед з положення стоячи на лавці.

Спеціальна фізична підготовка студенток оцінювалася за допомогою ряду контрольних вправ: згинання та розгинання рук в упор лежачи на кулаках протягом 30 секунд (кількість разів); піднімання тулуба з положення лежачи за 30 секунд, руки за головою, ноги зігнуті в колінах під кутом 45 °, стопи утримуються партнером; оцінка точності удару сильною рукою по точкам на боксерському мішку (5 точок), визначається точність попадання; кількість (частота) ударів правою і лівою руками по боксерського мішка за 30 секунд; стрибки через скакалку за 1 хвилину, кількість разів.

На попередніх етапах дослідження було проаналізовано по темі роботи понад 120 різних науково-методичних джерел. Аналіз даних джерел показав, що недостатньо приділяється уваги спортивно прикладної спрямованості у фізичному вихованні студентів у ВНЗ, особливо студенток.

Для цілісної оцінки підготовленості студенток до самооборони була розроблена комплексна оцінка (КПС), яка включала такі показники: загальна фізична підготовленість (ЗФП), спеціальна фізична підготовленість (СФП) і психологічна готовність (ПГ).

Висновок. В практиці фізичного виховання студентів у вузі функціонують безліч різних підходів, які вирішують окремо різні педагогічні завдання, в той же час, сучасний освітній процес вимагає комплексного підходу до підготовки майбутніх фахівців, в тому числі і комплексному фізичного виховання. У зв'язку з чим, розроблена ця тема дослідження дуже актуальна і необхідна для сучасної практики фізичного виховання студентів в ВНЗ.

Доведено перспективність включення в зміст фізичного виховання студенток вузу спортивно-прикладного фітнес-тренінгу, що сприяє комплексної спрямованості у фізичному вихованні сучасної молоді.

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ ЯК ЧЛЕНАМИ КОМАНДИ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ

Ракитянська Катерина Анатоліївна,

Студентка

Криворізький Державний Педагогічний Університет

Асистент вчителя

Зеленодольська початкова школа

м. Зеленодольськ, Україна

Древняк Лада Петрівна

Науковий керівник

Асистент кафедри дошкільної та технологічної освіти

Криворізький Державний Педагогічний Університет

Введення./Introduction. Інклюзивна освіта – це не просто щоденний прихід дитини з особливими освітніми потребами до школи. Це створення в спільному просторі, командними силами, особливого підходу до навчання і виховання такої дитини. Цей підхід передбачає додаткові елементи освітнього процесу – індивідуальний план розвитку дитини, спеціально облаштоване місце, належні умови для неї, взаємозв'язок з батьками дитини й обов'язкова наявність асистента вчителя інклюзивному класі. Сім'я дитини з особливими освітніми потребами в її розвитку є першим соціалізуючим інститутом. Саме від батьківської участі в навчально – виховному процесі, взаємодії з педагогами, залежить 80 % успіху корекційного впливу на дитину в інклюзивному середовищі. Від того на скільки батьки прийняли особливість власної дитини та готовність бути учасником психолого – педагогічної команди, прислухатися та допомагати, а не займати позицію осторонь – це все буде сприяти ступіню готовності дитини навчатися та впливати на розвиток психофізичного і соціокультурного статусу дитини в майбутньому.

Ціль роботи./Aim. Звернути увагу громадськості на вплив батьківського виховання, на важливість участі батьків в психолого – педагогічній команді. Висвітлити особливості батьківських взаємовідносин з педагогами, освітніми

зкладами та результати сімейного впливу на дитини з ООП. Визначення шляхів оптимізації співпраці сім'ї та освітніх закладів у розвитку особистості.

Матеріали та методи./Materials and methods. Ще до ХХ ст. в зарубіжній та вітчизняній педагогіці виховання в сім'ї та навчальних закладах було розділено. Сім'я володіє основним виховним впливом на особистість дитини. Аналізуючи педагогічну літературу було з'ясовано, що ідея становлення спільних взаємовідносин започаткована на рубежі ХІХ і ХХ століть. Саме єдність сім'ї та освітніх закладів допомагає розвивати в дитині всебічно розвинену особистість. Важливого значення даній проблемі надавали відомі педагоги: Януш Корчак, А. Макаренко В. Сухомлинський, М. Стельмахович та інші дослідники. Діти з особливими освітніми потребами психологічно вразливіші ніж нормотипові, більше психологічно прив'язані до батьків, тим самим збільшуючи вплив на їх особистість через сімейні відносини. Спираючись на досвід багатьох педагогів та відстежуючи становлення у дітей рис характеру під батьківським та освітнім вихованням можна простежити різні види батьківсько – шкільних взаємовідносин та їх впливу на майбутнє соціалізацію дітей з ООП.

Результати та обговорення./Results and discussion. Процес становлення особистості дітей з особливими освітніми потребами проходить з великими труднощами та у дещо сповільненому темпі, його також можна розділити на етапи:

I етап соціалізації – входження дитини в соціум. Успішність цього процесу залежить від того, наскільки адекватно члени родини реагують на проблеми дитини і допомагають у їх подоланні.

II етап соціалізації – це перебування дитини у навчальному закладі. Важливу роль має відіграти такт педагогів, повага до дитини з особливими освітніми потребами.

III етап соціалізації – адаптація дитини та її сім'ї у суспільстві (пошук інших сімей з подібними проблемами, встановлення контактів, пошук своєї "соціальної ніші").

Разом з традиційними функціями сімей з дітьми з ООП, виконуються і специфічні функції, такі, як: корекційна, компенсаторна та абілітаційно – реабілітаційна. І саме від якісного виконання обов'язків батьків та вчасної корекційно – компенсаторної допомоги, залежить успішна соціалізація та виховання дітей з ООП. На разі сучасна сім'я дитини з психофізичними порушеннями стикається з багатьма перепонами під час виховання та досить рідко може виступати в якості дієвого фактора її соціального інтегрування.

Причинами цього є:

- Низький економічний статус багатьох сімей;
- Відсутність достатньої підтримки з боку держави;
- Негативне соціальне ставлення.

Тому завданням навчальних закладів є організувати роботу з дітьми з ООП та їх сім'ями враховуючи індивідуальні особливості, як дітей, так і батьків. В освітньому процесі потрібно активно використовувати потенціал сім'ї, батьки дітей повинні бути не тільки поінформовані про хід навчального процесу, але й активно брати участь у ньому, підтримуючи дитину в реалізації творчих індивідуальних проєктів. Слід активно використовувати різні формати публічних звітів про досягнення дітей із залученням батьків; практикувати навчальні завдання, в яких можуть бути використані родинні перекази, історії, реліквії, досвід старшого покоління родини. Разом з батьками повинні розроблятися програми, спрямовані на усвідомлення учнями ролі сім'ї в їх житті та житті їх майбутніх дітей. Залучення батьків до освітнього процесу перш за все передбачає психологічну підтримку сімей через консультації, тренінги, групи підтримки тощо. А також їх активну участь у процесі планування освітньої діяльності, вибору шляхів її оптимізації, можливості бути поряд зі своїми дітьми, іншими родинами. Освітнім закладам слід приймати батьків, як колег та використовувати методичку педагогічного партнерства. Форми та зміст роботи з батьками визначають диференційовано – залежно від ступеня готовності батьків до співпраці. Слід також користуватися вченням Л.С Виготського: «Завтра дитина буде самостійно робити те, що сьогодні вона

робила з мамою і татом...». Таким чином, якщо батьки багато займаються з дитиною, зона її найближчого розвитку стає максимально широкою і не включає тільки те, що вона освоїти не в змозі. Такий малюк дуже швидко засвоює безліч навичок і вмінь, відчуває себе впевненіше, щасливіше, успішніше. Надаючи дитину самому собі, батьки звужують її зону найближчого розвитку, знижують її потенціал.

На батьків дітей з психофізичними порушеннями покладено багато обов'язків та проблем у зв'язку з особливостями дітей: - батьки мають бути обізнані з особливостями психічного розвитку; - володіти знаннями про допомогу дитині з боку родини у перехідний до навчання період, бути готовими співпрацювати з педагогами, закладом, об'єктивно оцінювати результати діяльності дитини. Все це ускладнюється тим, що кожна сім'я знаходиться на різних стадіях прийняття особливостей своїх дітей, моделлю виховання в сім'ї та сімейними традиціями й устоями та рівнем готовності взаємодіяти з педагогами.

В наші часи інклюзивна освіта тільки набирає обертів. Великий відсоток батьків ще не наважуються говорити про особливості та приймати свою дитину такою, яка вона є. В часи економічної кризи та інформаційного потоку важко знаходити важелі впливу на батьків, бо більшість із них вважають себе обізнанішими. Велика кількість педагогів отримувала освіту в радянські часи, що накладає відбиток на ставлення до диференційованого та індивідуального навчання. Але теоретичні знання з інклюзивної освіти поступово впроваджуються в практичний досвід освітніх закладів, на це впливають державні програми та соціальне сприйняття людьми особливостей інших, створення інклюзивних закладів та випуск вищими навчальними закладами молодих спеціалістів з даної галузі.

Висновки. Батьківська причетність до навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами безумовно полегшує досягнення цілей, які поставлені перед закладом освіти, робить важливий внесок в єдиний процес виховання дитини. Таким чином, ускладнена виховна та навчальна ситуація

через залучення до неї дитини з особливими освітніми потребами активізує творчі ресурси дітей, педагогів і батьків та їхні особистісні потенціали. Тому змістова та узгоджена співпраця усіх учасників навчально-виховного процесу сприятиме їхньому взаємозбагаченню та особистісному розвитку.

Список використаних джерел

1. Білозерська І. О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинах, що мають дітей з порушеннями розвитку / І. О. Білозерська // Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку. – К. – 2010. – С. 32-37.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Радуга, 1994. – с. 62.
3. Дворук О. І. Процес виховання очима дитини / О. І. Дворук; Відп. ред. Г. В. Луценко // Педагогіка та конкретні методики. – Черкаси: «Родзинка», 2006. – С. 109.
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К: . – 2010. – 96 с.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Савінова Ірина Іванівна

Викладач-методист вищої категорії
основного музичного інструменту (фортепіано),
голова циклової комісії музичних дисциплін
КЗ «Бахмутський педагогічний фаховий коледж»
м. Бахмут, Україна

Введение./Introduction. Гуманістичний напрямок сучасної освіти відкриває нові шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Важлива роль у цьому процесі відводиться усвідомленню індивідуальних властивостей кожної особистості, визначенню її потенційних можливостей, розвитку творчих здібностей. Одним з показників саморозвитку майбутнього педагога-музиканта виступає його творчий потенціал [3].

Творчість як важлива ознака освітнього процесу нині набула особливої актуальності. Як сфера особистісної самореалізації вчителя, вона склала основу досліджень таких учених, як Л.Біблієнко, О.Волошенко, С.Сисоєва, Т.Сущенко, Н.Кичук, П.Виготський та інших [1, с.26]. Вчені доводять, що творчість виступає необхідною умовою становлення майбутнього фахівця, його самопізнання і саморозвитку, відповідно - важливою складовою професійних компетентностей.

Цель работы./Aim. Сучасна педагогіка розглядає феномен творчості як фактор гармонійного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва. Творчі здібності є найвищою концентрацією духовних сил людини, її емоцій, почуттів, уяви, фантазії, інтуїції. Розвиток творчих здібностей є одним з основних завдань сучасної освіти і вимагає впровадження інноваційних методів та прийомів роботи [2]. Саме тому мета статті – розглянути засоби інноваційних технологій навчання, спрямовані на формування творчого потенціалу студентів.

Материалы и методы./Materials and methods. Серед сучасних інноваційних технологій можна виділити креативне навчання, проблемне, особистісно-орієнтоване, модульне, віртуальне та інші. Всі ці педагогічні моделі мають відношення до інноваційних процесів формування професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва пов'язана з творчим процесом і дає можливість індивідуального впливу на особистість студента. У процесі індивідуальних занять формуються професійні установки (тобто широкий музичний світогляд, система художніх музично-виконавських ідеалів та оцінок), естетичний смак, здатність до ініціативної, творчої роботи над змістом і формою музичних творів [3].

Використання новітніх технологій в навчанні гри на інструменті – це аксіома, що не вимагає доведення. Характер індивідуальних занять сприяє гнучкому, диференційованому і планомірному розвитку тих чи інших сторін індивідуальності студента, дозволяє варіювати та змінювати методи роботи в процесі навчання. Навчальний матеріал з фортепіано лишається майже незмінним, проте інноваційні тенденції виявляються в різних аспектах його творчого обміркування.

Індивідуальне заняття є само по собі інтерактивним, тому що спілкування між викладачем та студентом і власне творчий процес відбуваються паралельно. Заняття з фортепіано - це не тільки гра певної програми, а і читання з листа, імпровізація, вивчення теоретичного матеріалу (музичні терміни, визначення жанру, стилю, створення певного настрою, аналіз характерних ознак) [2].

Головне завдання викладача основного музичного інструменту полягає в тому, щоб підготувати фахівця, який здатен до творчого спілкування з мистецтвом. Свобода в судженнях і відповідях, творча активність та ініціатива студента, задоволеність від спільних занять виникають саме завдяки розумінню музики.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Використовуючи інноваційні технології навчання у формуванні творчої особистості майбутнього

фахівця викладачі комісії музичних дисциплін педагогічного коледжу вирішують наступні проблеми:

- застосування інноваційних технологій для оптимізації освітнього процесу;
- розвиток творчих здібностей у процесі формування виконавської культури студентів;
- виховання особистості засобами піаністичного розвитку, здатність до самореалізації в професійній галузі;
- залучення студентів до пошукової роботи;
- формування вмінь та навичок самостійної роботи з музичним твором;
- розвиток мовленнєвих здібностей;
- удосконалення виконавських можливостей завдяки навчанню гри на додатковому музичному інструменті (синтезаторі).

Розуміючи необхідність змін в навчанні студентів викладачі-інструменталісти застосовують нові технології:

- використання інтеграції дисциплін музично-теоретичного та виконавського циклів;
- впровадження активних форм навчання, що потребують від студентів креативного мислення та нового бачення музично-педагогічного репертуару, а саме: створення музичних казок і музичних композицій; складання бесід і мультимедійних презентацій до музичних творів; створення проблемно-пошукових ситуацій при вивченні творів до педагогічної практики;
- використання електронних музичних інструментів.

Вище викладені компоненти використовуються викладачами основного музичного інструменту як окремі складові занять, так і в позааудиторній роботі коледжу та просвітницькій діяльності у ЗДО та ЗЗСО міста, сприяють формуванню і розвитку виконавських професійних навичок.

Серед нових моделей навчання найбільш повно відповідає специфіці музики проблемно-творчий метод, що синтезував проблемне і креативне навчання [1, с.82].

Викладачами фортепіано використовуються творчі завдання як складові проблемно-творчого методу:

- «реалія-фантазія» - доповнити образ; створити музичний образ - ілюстрація. Цей метод стимулює сприйняття музики, підвищує рівень музичної культури;
- метод словесної інтерпретації музичного образу;
- метод художнього порівняння.

Выводи./Conclusions. Усі сучасні методики, при всій їх відмінності, спрямовані на розвиток інтелектуально-творчої особистості. Поетапна робота над музичними творами, основана на запропонованих методах, сприяє ефективному розвитку виконавських і творчих здібностей та допомагає студенту успішно здійснювати самостійне вивчення музичного матеріалу.

Безсумнівно, однією з умов успішного навчання на заняттях фортепіано є застосування технічних засобів навчання (комп'ютер, музичний центр, синтезатор). Сучасні ТЗН відкрили значні перспективи у навчальній діяльності музикантів, створили умови для модернізації музично-педагогічної освіти.

Отже, впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес забезпечує формування творчої особистості, дає змогу виховувати майбутніх фахівців з новим педагогічним мисленням, здатних до прояву творчої індивідуальності в художньо-виконавській та навчально-виховній роботі.

Література:

1. Масол Л.М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: метод. посіб. / Л.М.Масол. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. – 178 с.
2. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: Автореф. дисс. д-ра пед. наук. К., 2009. 44 с.

3. Хуа Вей. Педагогічні умови формування творчого потенціалу майбутніх учителів музики / Хуа Вей // Наукові записки: Серія Педагогічні науки. – Вип. 157.– Кіровоград, 2017.– С. 81- 88

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В НІМЕЧЧИНІ

Сахно Б. П.,

студент,

Колесник М. Ю.,

викладач

Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Анотація: представлені результати досліджень з вивчення особливостей професійної освіти у Німеччині.

Ключові слова: професійна освіта, практична підготовка, професійні знання.

Досягнення високої якості освіти - одна з найбільш актуальних проблем освіти в країнах Євросоюзу. Так, у листопаді 2003 року в Копенгагені міністрами освіти європейських країн була прийнята Декларація Європейської Комісії з розвитку співробітництва в галузі професійної освіти в Європі, у якій першочерговим завданням є забезпечення якості з акцентом на обмін моделями й методами, а також вироблення загальних критеріїв та принципів якості для професійної освіти. Сформована система професійної освіти в Німеччині на протязі багатьох десятиліть успішно забезпечує, підготовку висококваліфікованих фахівців як для потреб власних, так і європейських підприємств. Завдяки скоординованій діяльності урядових структур, Федерального інституту професійної освіти, земельних інститутів, що займаються питаннями педагогіки й освіти, різних громадських організацій у Німеччині вдалося виробити критерії якості підготовки фахівців з багатьох професій і розвинути систему професійної освіти, доповнивши її новим елементом - навчанням через все життя. Досвід німецької системи професійної освіти становить безсумнівний інтерес не тільки для країн Євросоюзу, що застосовують окремі елементи цієї системи, але й для нашої країни. Звідси й

впливає актуальність дослідження системи професійної освіти в Німеччині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мета дослідження.

Вивченню цієї проблеми присвятили свої праці багато вчених, зокрема освітні системи ФРН вивчали Н. Абашкіна, М. Васильєва, В. Головка, Т. Моїсеєнко, Т. Новікова, О. Турчин, а також такі іноземні дослідники в галузі педагогіки і системи освіти у ФРН та Європі: О. Анвайлер, І. Батчаєв, В. Бергер, В. Блінов, Ф. Буш, К. Груббер, Л. Дункер, М. Крючер, Ф. Кюберт, В. Міттер, Б. Холмс тощо.

Однак, незважаючи на наявність такої кількості досліджень у цій галузі, проблема й досі залишається не достатньо вивченою. Це й зумовлює вибір нами теми статті – вивчення професійно-педагогічної освіти у Німеччині, зокрема її структури.

Виклад основного матеріалу. У Німеччині існує досить оригінальна модель взаємодії ринку праці та системи освіти. Справа в тому, що важливою особливістю німецького ринку праці є високий рівень трудової міграції - ще в часи «німецького економічного дива» найдешевшою робочою силою були італійці. Згодом до них приєдналися турки та югослави. Саме в Німеччині виник термін «гастарбайтери» для позначення найбільш низькооплачуваних і малокваліфікованих робітників. Трудова міграція усіяко заохочувалася, адже в такий нехитрий спосіб держава вирішувала проблему повоєнного дефіциту кадрів.

Проте трудова міграція породила хвилю безробіття, адже діти «гастарбайтерів» не хотіли працювати як їхні батьки: вони отримували освіту і намагалися влаштуватися на більш престижні місця. Крім того, велика кількість іноземної робочої сили збільшує конкуренцію на ринку праці - в останнє десятиліття у ФРН зберігається досить високий рівень безробіття, рівень якого, за офіційним даними, перевищує сьогодні 10%. У таких умовах проблема професійної освіти в Німеччині носить соціальний характер.

В Німеччині існує кілька способів вирішення цієї проблеми. Один такий спосіб походить від історичної традиції, коли для проникнення в цехову

корпорацію претендент зобов'язаний був тривалий час виконувати функції помічника майстра, опановуючи секрети професійної майстерності, тобто проходив своєрідний курс практичного навчання. І зараз багато молодих людей починають виробничу діяльність як підмайстри на різних малих підприємствах. Державі така схема дуже вигідна, адже вона майже нічого не витрачає на виробниче навчання. Крім того, вона дозволяє відносно рівномірно розподілити робочу силу у країні, створює умови для розвитку невеликих населених пунктів і провінцій, зменшує міграцію працездатної молоді в мегаполіси [2].

Практичне навчання на підприємстві - «роки підмайстра», триває, залежно від професії, від двох до трьох з половиною років. Переважно, однак, три роки. Дозволяється професійна освіта лише за визнаними державою професіями. Для учнів, які мають атестат зрілості, що дає право на вступ до вузу, тривалість навчання може бути скорочена на півроку. Відмінники можуть скоротити навчання ще на півроку. Учень отримує платню, яка щорічно збільшується. Компетентні федеральні міністри видають програми підготовки, розроблені господарськими об'єднаннями, підприємницькими організаціями і профспілками. Вони затверджують зміст навчання і екзаменів. Іспити приймають комісії органів самоврядування економіки (промислова і торгова палата, реміснична палата) та подібні інстанції. До екзаменаційної комісії входять представники роботодавців, працівників за наймом і вчителі професійних шкіл.

Навчання проводять понад 500 тисяч підприємств з усіх галузей економіки, у сфері вільних професій та на державній службі. Великі фірми мають власні навчальні майстерні. Учні менших підприємств навчаються на робочих місцях. Якщо фірми занадто вузько спеціалізовані, щоб дати всі необхідні знання, то їх можна поглибити у навчальних центрах поза підприємством.

Разом з тим, система навчання підмайстрів має певні недоліки - вузька спеціалізація, що створює перешкоди для професійної й територіальної мобільності робочої сили - спеціаліст, припустимо, з пошиву хутряних виробів,

може не знайти собі роботи в іншому місті, де немає подібних підприємств. До того ж, в умовах несприятливої економічної кон'юнктури керівники малих підприємств не хочуть наймати некваліфіковану молодь.

Ще одним варіантом первинної професіоналізації молодих людей у ФРН є модель «трудоного року». Після одержання загальної середньої освіти випускник і може подати заявку в земельні органи соціального забезпечення або благодійні організації (найчастіше церковні) про своє бажання відпрацювати рік у рамках соціальних проєктів. Як правило, це екологічні, освітні, культурні заходи. Пройшовши конкурсний відбір, молоді люди протягом року виконують відповідну діяльність за символічну плату. Держава або церковні фонди оплачують наймання житла, харчування й надають незначну суму готівкою. Передбачається, що в ході «трудоного року» людина має визначитися з майбутньою спеціальністю, одночасно здобувши навички трудової діяльності й загальні для будь-якої професії професійні компетенції.

Більшість молодих людей, які здобувають професійну освіту, навчаються за «дуальною системою», що є поєднанням практики на підприємстві з теорією у професійній школі. Отже, приватна економіка і держава спільно відповідають за професійну освіту. З боку держави федерація розробляє загальні правила навчання, а професійними школами відають окремі землі. Нині майже 1,6 млн. молодих людей проходять курс професійного навчання за приблизно 470 визнаними професіями, які мають різну популярність і попит у сфері зайнятості. Майже 40% юнаків і 55% дівчат бажають вивчати одну з десяти професій, яким надається перевага. Хлопці найчастіше здобувають професію автомобільного механіка, електромонтера, промислового механіка, комерсанта гуртової та зовнішньої торгівлі, маляра або столяра. Дівчата віддають перевагу таким професіям, як фельдшер, продавець, перукар, офісний працівник.

Крім навчання на підприємстві, юнак чи дівчина повинні ще три роки відвідувати один-два рази на тиждень професійну школу. Під час навчання молодь, вивчаючи загальноосвітні предмети, набуває ще й спеціальних теоретичні: знань, які вона може тут засвоїти краще і ширше, ніж на

підприємстві. Успішність підтверджується свідоцтвом про закінчення навчання, яке видається після випускних екзаменів відповідною палатою. Професійна школа є обов'язковою для молоді, яка не досягла 18 років і не відвідує ніякої іншої школи. Протягом підготовчого року учні отримують теоретичні знання з професій, що допомагає їм вибрати майбутню професію.

Крім навчання на підприємстві і в професійній школі, є й інші можливості здобути професійну освіту, якими користується все більше молоді. Два приклади: спеціальна професійна школа з повним навчальним тижнем готує до роботи за спеціальністю. Навчання у ній триває від одного до трьох років і може бути зараховане до навчання на підприємстві або замінити його цілком. Проф - школа вищого ступеня приймає випускників реальних кіл, які після дворічного навчання (при закінченій профосвіті - однорічного) здобувають право вступу до спеціальних вузів. До навчального процесу входять робота у навчальних майстернях, практика і теорія. На розвиток професійної реабілітації молодих інвалідів установа з питань праці виділяє щорічно 4,3 млн. євро. Фірми зобов'язані надавати інвалідам щонайменше 6% робочих місць. При невиконанні цього положення стягується грошовий штраф [4].

У Німеччині існують і центри професійної освіти, аналогічні нашим професійним училищам. Вони готують кваліфіковані кадри для підприємств індустрії, сервісу й аграрного сектора. Процес навчання займає три роки, при цьому протягом першого року учень знайомиться з усіма професіями, за якими здійснюється підготовка в даному освітньому центрі, пробує свої сили. Спеціалізоване навчання починається із другого року перебування в навчальному центрі. Таке «наближення» освіти до запитів ринку праці повинне зменшити число помилок при виборі професій, коли люди приймають рішення на основі стереотипів або неповної інформації, а після більш близького знайомства з майбутньою спеціальністю розчаровуються у своєму професійному виборі. Крім того, можливість познайомитися з азами професійної діяльності максимальної кількості професій і спеціальностей створює більш сприятливі можливості для наступного перенавчання.

Вищу професійну освіту можна здобути у спеціальних професійних школах. Спеціальні професійні школи - порівняно новий тип вищого навчального закладу. Уперше вони з'явилися ще у ФРН на початку 1970-х рр. У даний час число спеціальних вищих шкіл у Німеччині майже дорівнює числу державних вузів інших типів (крім шкіл мистецтв), спеціальні вищі школи були створені як альтернатива університетам, головна і традиційна задача яких - накопичувати і поглиблювати знання, проводити наукові дослідження, поширюючи їх через навчальний процес. Головною ж задачею спеціальних вищих шкіл можна було б виразити словами «орієнтація на практику». Тенденція росту популярності спеціальних вищих шкіл може бути представлена наступними цифрами: у 1980-1991 р. число абітурієнтів збільшилося на 39%, а в спеціальних вищих школах на 47%. У спеціальних вищих школах навчається приблизно чверть усіх німецьких студентів. Вузи цього типу готують фахівців 170 профілів: інженерів, економістів, дизайнерів і професіоналів в інших областях. Деякі - приміром, економічний вуз у Ройтлінгені - оцінюються навіть краще деяких університетів. Термін навчання в них коротше (звичайно 3-4 роки), навчання скоріше практичне, чим теоретичне, обов'язковим є річне стажування на фірмах даного профілю. У таких вузах можна одержати відмінні знання в області інженерної справи, економіки і менеджменту, сільського господарства, комп'ютерних спеціальностей. У професійних вищих навчальних закладах вчиться близько 22 тис. іноземців. У мережу спеціальних вищих шкіл Німеччини входить 150 вузів. За 30 років свого існування ці «молодші брати» університетів стали їх серйозними конкурентами. Спеціальні вищі школи задумані як кузні економістів, інженерів і соціальних працівників з великою теоретичною освітою, сьогодні перетворилися в «вузи сучасного індустріального суспільства», їхня головна перевага як для студентів, так і для майбутніх роботодавців – чітка орієнтація на майбутню професію, єдині навчальні плани і більш короткі терміни навчання, ніж в університетах. Викладачі цих вузів, як правило, мають багатий практичний досвід. Серед них – багато менеджерів, що відмінно знають вимоги, які підприємства і фірми

пред'являють до молодих фахівців. Зміни, що відбуваються в економіці і світовому досвіді швидко знаходять висвітлення в навчальному процесі. Випускники спеціальних вищих шкіл мають відмінні шанси одержати роботу як у великих фірмах, так і на невеликих приватних підприємствах.

Ще однією істотною відмінністю німецької системи професійного навчання є концентрація й інтеграція освітніх ресурсів. Замість того, щоб створювати кілька десятків професійних училищ в різних містах і розпорощувати кошти на забезпечення їхньої матеріально-технічної бази, у нових землях ФРН формуються окружні й земельні центри початкової і середньої професійної освіти, де ведеться навчання найрізноманітнішим професіям і спеціальностям. У результаті скорочуються витрати на адміністративний апарат, концентруються фінанси для оплати відповідних комунальних платежів, з'являються ресурси для підтримки матеріально-технічної частини в належному стані [3].

Професійна освіта і підвищення кваліфікації. У цій галузі відчутне помітне зростання. На підвищення кваліфікації своїх працівників економічні структури щорічно витрачають понад 10 млрд. марок. Існує 11 надрегіональних навчальних закладів економіки і 30 інститутів підвищення кваліфікації. Багато великих фірм організовують додатково власні курси для своїх працівників, їхні учасники або підвищують свою кваліфікацію, закріплюють професійні навички, або оволодівають новою професією в межах перекваліфікації. Бажання до перекваліфікації постійно зростає, особливо в застосуванні комп'ютерної техніки. Курси перекваліфікації тривають звичайно два роки, причому цілоденна теорія чергується з практичними заняттями. Три четвертих осіб, які підвищили свою кваліфікацію, влаштувалися на кращу роботу [5].

Висновки. Отже, професійна освіта – це підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури. Професійно-технічна освіта в Німеччині ґрунтується на поєднанні продуктивної праці з навчанням; підвищеній кваліфікації молоді і дорослих робітників.

Література:

1. Андрощук Г. Система освіти у ФРН // Рідна школа. – 2000. – №12. – С. 71-77.
2. Гриневич Л. Управління освітньою системою (на прикладі Німеччині) // Освіта і управління. – 2004. – № 3. – С. 153–160.
3. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів. – К.: МАУП-МКА. 1997. – 208 с.
4. Малець Л. Система професійної освіти у Німеччині// Директор школи. – 2001. – №2. – С.10–12.
5. Система професійної і безперервної освіти у Німеччині // Директор школи. – 2001. – №2. – С.142.

ДИНАМИКА ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ ЮНЫХ ДЗЮДОИСТОВ КЛУБА «ЧЕМПИОН»

**Семейкин Михаил Юрьевич,
Воронина Олеся Викторовна,
Аушева Оксана Сергеевна**

Студенты

Белгородский государственный национальный
исследовательский университет
г. Белгород, Россия

Аннотация: Спортивная борьба на современном этапе ее развития отличается высокими требованиями к различным сторонам подготовки спортсмена [3]. Это обусловлено исключительно высоким уровнем спортивных результатов в современном спорте и тем, что для их достижения спортсмену необходимо обладать редкими морфологическими данными, уникальным сочетанием комплекса физических качеств и психических способностей, которые бы находились на предельно высоком уровне развития [4].

Ключевые слова: дзюдо, физическая подготовленность, спортивная борьба.

В наше время значительно повысилась необходимость оценки эффективности выбранного направления, то есть методики тренировочного процесса. Тренировочный процесс имеет четкую направленность по степени достижения поставленной цели. Уровень подготовки борца обуславливается целым рядом физических качеств, функциональным состоянием его организма, состоянием его психической деятельности, уровнем технико - тактического мастерства. Когда речь идет о юных спортсменах процесс подготовки, нацелен главным образом на разностороннюю физическую подготовку, а не на рекордный результат. Важность основных показателей в некоторой мере изменяется, а с ростом спортивного мастерства, показатели вновь повышаются. То есть уровень физической подготовленности юного спортсмена не является постоянной величиной [1;2]. Это требует от тренера знаний о эффективном и

рациональном применении выбранных методик, которые предоставят возможность создать прочный фундамент для достижения высоких результатов в тренировочной группе.

Цель исследования: выявить динамику развития физических качеств юных дзюдоистов на первых этапах спортивной специализации и показать влияние уровня физической подготовленности на спортивный результат.

В исследовании принимали участие 10 юных дзюдоистов. Возраст юных спортсменов на начало эксперимента составлял 10-11 лет, стаж занятий борьбой 6-11 месяцев. Исследование продолжалось 2 года (с 2019 по 2021 год) и был распределен на несколько этапов.

Анализируя результаты исследования было замечено, что за два года занятий дзюдо, большая динамика была замечена в таких тестах, как: подтягивание на перекладине, сгибание и разгибание рук в упоре лежа, сгибание туловища из положения лежа за 1 минуту, челночный бег (вероятность различия в этих тестах максимальная ($p < 0.001$)). Эти тесты определяют в основном развитие силовых качеств (максимальную силу, силовую и скоростно-силовую выносливость мышц верхнего плечевого пояса, рук и туловища), а также ловкость.

Таблица 1

Динамика физической подготовленности юных дзюдоистов

Испытания	2021г. X3±δ3	2019г. X1±δ1	t	p
Бег 30м	5.7 ± 0.29	5.99 ± 0.35	2.86	<0.01
Подтягивания на перекладине	16.7 ± 3.4	9.9 ± 2.28	5.6	<0.001
Прыжок	213 ± 14.6	198 ± 18.7	2.9	<0.01
Сгибание и разгибание рук в упоре лежа	51.2 ± 9.4	32.6 ± 10.2	6.0	<0.001
Сгибание туловища из положения лежа (1 мин.)	57.1 ± 4.7	45.6 ± 7.05	6.0	<0.001
Челночный бег	9.25 ± 1.6	11.05 ± 2.5	4.0	<0.001
Наклон вперед	10.65 ± 3.1	6.85 ± 3.8	3.6	<0.01
Мост	41.7 ± 12.1	42.7 ± 14.1	0.25	>0.05
Броски манекена (20 сек.)	9.7 ± 0.88	8.2 ± 1.03	3.66	<0.01

Изменения произошли в тестах: бег 30м., прыжок в длину с места толчком двух ног, наклон вперед (гибкость), броски манекена через 20 секунд. В этих тестах определяется максимальная сила и скоростно-силовые качества мышц ног, гибкость при сгибании позвоночника, а также комплексный показатель специальной скоростно-силовой подготовленности. Вероятность различия в этих тестах подтверждается результатами исследования ($p < 0.01$).

Таким образом, положительные изменения произошли почти во всех исследуемых показателях за исключением теста на гибкость при разгибании позвоночника (расстояние между руками и ногами при выполнении гимнастического моста). Это объясняется не специфичностью данного теста в профессиональной деятельности в этом виде борьбы.

Выводы:

1. Анализ литературных источников и обобщение опыта специалистов указывают на то, что занятия спортивной борьбой предъявляют высокие требования к физическим кондициям спортсменов.

2. Анализ результатов исследования подтверждает, что под влиянием занятий спортивной борьбой у юношей 10-13 лет происходят значительные положительные сдвиги в физической подготовленности.

3. Однако, не все физические качества развиваются одинаково. Наиболее положительно занятия дзюдо влияют на силовые качества (максимальную силу, силовую и скоростно-силовую выносливость мышц рук и туловища ($p < 0.001$)). Общая сила и гибкость, которая проявляется в специфических упражнениях повысилась чуть меньше ($p < 0.001$). Гибкость в неспецифических упражнениях не показала достоверной положительной динамики.

Список литературы

1. Бойко В. Ф. Методика оценки и развития специальной выносливости у квалифицированных борцов вольного стиля: Методические разработки для студентов и слушателей ФПК тренеров /В.Ф. Бойко, Г.А. Данько. – К.: КГИФК, 1981. – 46 с.

2. Методика развития и совершенствования спортивно-силовых качеств и выносливости у борцов / Ю.М. Закаряев. Ежегодник. – М.: ФиС, 1988. – С.49-51.
3. Планирование тренировочных нагрузок у дзюдоистов / В.В.Шиян. Спортивная борьба. Ежегодник. – М.: ФиС, 1989. – С.32-33.
4. Туманян Г.С. Спортивная борьба: теория, методика, организация тренировки. Учебник пособие в 4-х кн. Кн.3. Методика подготовки. - М.: Сов. спорт, 1998. – 400 с.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Серета Ірина Дмитрівна,

Бакалавр, студент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Фізичне виховання є органічним складовим елементом загального виховання та педагогічним процесом, сутністю якого є навчання, спрямоване на засвоєння особистістю цінностей фізичної культури.

Фізична культура – це складне суспільне явище, що функціонує протягом всієї історії людського суспільства. Її виникнення відбулося в найдавніші часи. Вона, як і культура в цілому, є результатом суспільно-історичної практики людини. Особливість цього соціального феномену полягає в тому, що фізична культура як багатогранне суспільне явище не обмежується вирішенням завдань фізичного розвитку, а виконує й інші соціальні функції суспільства в галузі моралі, виховання та етики.

В свою чергу, фізична культура є частиною загальної культури людства і ввібрала в себе не тільки багатовіковий цінний досвід підготовки людини до життя, освоєння, розвитку і управління на благо людини закладеними в неї природою фізичними і психологічними здібностями, а й досвідом утвердження і загартування моральних якостей людини, прояви яких виникають в процесі фізкультурної діяльності. Виходячи з цих засад, зазначаємо, що метою фізичного виховання є формування фізичної культури особистості, а особливо її гуманістичної сутності, саме того аспекту загальної культури людини, який сприяє реалізації її біологічного та духовного потенціалу.

Актуальність. Аналіз фізичного виховання з різних точок зору обумовлює потребу нагальність проблеми оздоровлення в країні, необхідність встановлення здорового способу життя в сучасних умовах, пов'язаних з ринковими відносинами, які проникли вже і в цю сферу. Фізичне виховання забезпечує здоров'я, біолого-психологічні основи особи, формує та розвиває

фізичні властивості та долю людини. В цьому полягає гуманістична сутність фізичної культури. Виховні функції фізичної культури мають свої особливості. Вони виявляються у фізкультурному, фізичному та спортивному вихованні.

Розрізнення понять «фізичне виховання», «фізична підготовка», «фізкультурне виховання», «спортивне виховання», «фізична освіта», «фізкультурна освіта», «олімпійська освіта» окремими сучасними дослідниками теорії фізичної культури, педагогіки, психології, соціології та ототожнення окремих понять в практиці життя і їх функціонування доводять, що майже не розрізняється фізичне і фізкультурне виховання, хоча вони мають певні відмінності, пов'язані «фізкультурною освітою» як професійною підготовкою в спеціальних навчальних закладах і «фізичною освітою» як фізичним вихованням.

Сучасне поняття «фізичне виховання» здебільшого тлумачиться як органічна складова частина загального виховання, як цілеспрямований і систематизований вплив на людину з метою її фізичного вдосконалення, формування у неї певних якостей: фізичних, морально-вольових властивостей, професійно-прикладних навичок, рухових умінь, зміцнення здоров'я. Якщо ж фізичне виховання є цілеспрямованим впливом, то воно є педагогічно організованим процесом передачі нащадкам способів та знань фізичного розвитку.

У сучасному світі відбувається переусвідомлення ролі фізичної культури і спорту, що стають національною ідеєю, соціальним феноменом, який має сприяти укріпленню державності та формуванню здорового суспільства. Саме спорт відіграє велику роль в охороні здоров'я нації, в фізичному та моральному вихованні особистості.

Мета фізичного виховання реалізується через виконання системи взаємопов'язаних завдань оздоровлення, розвитку а також освітніх та виховних завдань з метою фізичного вдосконалення. То ж головними завданнями оздоровлення і розвитку є зміцнення здоров'я, загартування організму та гармонічний розвиток людини.

Мета статті – необхідність означення проблем гуманізації фізичного виховання та фізичної культури за сучасних умов, які пов'язані із подальшим проникненням комерції в спорт, та реалізації ідеї, спрямованої на удосконалення здоров'я людини, фізичних її якостей, спортивних досягнень, які набувають соціальної значущості та сенсу життя сучасної людини з погляду на напрями розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні.

Дослідники стверджують, що головними мотиваторами та регуляторами функціонування фізичної культури є потреби суспільства, класові та ідеологічні інтереси. Будучи складовою частиною суспільної культури, її підсистемою, фізичне виховання знаходиться в певних зв'язках, взаємовідносинах з іншими соціальними підсистемами.

Процес фізичного виховання характеризується всіма ознаками будь-якого педагогічного процесу, але має й свої відмінні риси.

Взаємозв'язки фізичного виховання із загальнокультурними, політичними та соціально-економічними умовами суспільства надто складні та різні в різних формаціях. Його структура, ідеали, принципи, ціннісний склад, функції визначаються потребами й конкретними формами суспільної організації людей на певних етапах історичного розвитку. Характер взаємодії фізичного виховання із середовищем відображається в загальних закономірностях його функціонування. Це можливо сформулювати так: фізичне виховання як підсистема суспільної культури формується і змінюється під впливом загальнокультурних, матеріальних та соціальних умов суспільства і потреб, які ними визначаються, а в процесі функціонування також впливають на соціально-демографічні групи.

Аналіз впливу умов життя суспільства на фізичне виховання виявляє кілька груп факторів: загальнокультурні та соціально-економічні умови, демографічні, національні традиції, склад населення, географічні і кліматичні умови регіонів, бюджет часу населення, особистісні фактори, пов'язані з потребами та мотивами діяльності людини. Проте фізичне виховання як особлива специфічна галузь людської діяльності має певний ступінь

незалежності і певну самостійність щодо економічної соціально-класової структури суспільства. Тобто, в галузі фізичного виховання і спорту виникають специфічні закономірності, що мають відмінні особливості, вони обумовлені внутрішніми і зовнішніми факторами. Отже, зародившись у надрах суспільства, фізичне виховання стає продуктом тієї суспільної формації, в якій воно існує.

Фізичне виховання відокремлюється у самостійну галузь суспільних відносин, які відображають потреби та інтереси існуючих класів та соціально-демографічних груп населення. Під соціальною системою фізичного виховання розуміється сукупність взаємозв'язаних установ і організацій, що здійснюють та контролюють фізичне виховання, а також засоби, методи і способи організації, нормативні основи, цілі і принципи здійснення фізичного виховання в країні.

Основними завданнями вдосконалення соціальної системи фізичного виховання є її взаємозв'язок із соціальними запитами, індивідуальними і груповими (діти, літні люди) потребами та віднайдення оптимальних способів єднання фізичного виховання з іншими соціальними процесами і видами діяльності людей (навчання, виробництво, дозвілля та ін.), а також із загальнонауковими й специфічними закономірностями фізичного виховання як педагогічного процесу.

Тож є всі підстави говорити про те, що фізична культура, підсистемою якої є фізичне виховання, спорт – це соціальні явища, рівень їх розвитку в тій або іншій країні буде відображати рівень соціального запиту з боку держави і економічний і культурний потенціал самої країни. Що вищий рівень соціального запиту з боку держави, то більше уваги приділяє вона фізичній культурі і спорту, то рівень розвитку цієї галузі буде підвищуватися. А спортивні результати, розвиток масового фізкультурно-оздоровчого та рекреативного рухів серед різних вікових груп населення свідчать про потенціал країни, сприяють підвищенню її авторитету у світі.

Під педагогічною системою розуміється система фізичних вправ, методів їхнього застосування, форм занять, тобто педагогічний процес, спрямований на зміну у потрібному напрямку фізичних можливостей людини

Тож, фізична культура як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених в процесі соціальної (суспільної) діяльності, спрямованої на підготовку людей до життя спеціальними засобами, формується у процесі розвитку й удосконалення педагогічних і соціальних систем фізичного виховання та накопичення духовних і матеріальних цінностей. До факторів, які обумовлюють умови та спосіб життя людей, можна віднести існуючий політичний або суспільний устрій, співвідношення сил на світовій арені, універсальний характер виробництва й розподілу товарів, матеріально-економічні умови сім'ї, а також соціальні відносини, загальноприйняті цінності і норми, бажання й потреби людей та способи їх задоволення.

Отже, проблема якості життя є, з одного боку, проблемою забезпечення для людей безпечного життя, тобто життя без війн, пригноблення, дискримінації, матеріальних нестатків, бюрократичного маніпулювання людською особистістю, а з іншого – проблемою організації такого життя, в якому значне місце у стосунках між людьми належить дружбі та довірі, і де поруч із працею, що приносить задоволення, велику роль відіграє розумне дозвілля, активний відпочинок, що розуміється як діяльність, сповнена позитивними емоціями, відчуття фізичного вдосконалення і здоров'я,

До факторів, які обумовлюють умови та спосіб життя людей, можна віднести існуючий політичний або суспільний устрій, співвідношення сил на світовій арені, універсальний характер виробництва й розподілу товарів, матеріально-економічні умови сім'ї, а також соціальні відношення, загальноприйняті цінності і норми, бажання й потреби людей та способи їх задоволення.

Отже, проблема якості життя є, з одного боку, проблемою забезпечення для людей безпечного життя, тобто життя без війн, пригноблення, дискримінації, матеріальних нестатків, бюрократичного маніпулювання

людською особистістю, а з іншого – проблемою організації такого життя, в якому значне місце у стосунках між людьми належить дружбі та довірі, і де поруч із працею, що приносить задоволення, велику роль відіграє розумне дозвілля, активний відпочинок, що розуміється як діяльність, сповнена позитивними емоціями, відчуття фізичного вдосконалення і здоров'я.

Сучасні дослідники напрямів розвитку сфери фізичного виховання в умовно поділяють державну політику в цій сфері за двома концептуальними підходами. З точки зору першого, який впроваджується в розвинутих країнах, він ґрунтується на засадах децентралізації управління. Головну роль у регулюванні фізкультурно-спортивної галузі відіграють органи місцевої влади. Другий підхід реалізується в деяких країнах СНД, в Україні в тому числі. Він діє на підставі централізованого управління. Його головним недоліком є постійний дефіцит коштів на розвиток масового спорту, а також повторення виконання функцій на різних рівнях управління.

На сьогодні державне регулювання розвитку фізичної культури і спорту в Україні характеризується недостатньою увагою, яку приділяє держава цій галузі, невиконанням конституційного забезпечення гарантій прав громадян на доступ до занять спортом, падінням значущості моральних та патріотичних цінностей; недостатнім розвитком кадрового забезпечення і матеріально-спортивної бази, особливо в сільській місцевості, відсутністю спортивної інфраструктури, яка мала б забезпечити дитячо-юнацький спорт та щоденні рухові потреби населення, що в цілому загрожує зниженням рівня здоров'я та працездатності населення.

Недостатній рівень ресурсозабезпечення сфери фізичної культури і спорту, що виникає внаслідок не тільки загальної світової кризи, а й обумовлюється внутрішньодержавною економічною кризою, а також значною мірою чинниками державноуправлінського, політичного та наукового змісту створюють та поглиблюють кризові явища сфери фізичної культури і спорту. Саме вони створюють необхідність наукового упорядкування та впровадження практичних засад у напрямі державного регулювання розвитку сфери фізичної

культури та спорту в Україні. Досвід розвинутих країн стверджує, що сфера фізичної культури і спорту призначена і спрямована на підвищення рівня здоров'я населення та формування здорового морально-психологічного клімату.

За даними державної служби статистики, лише 13% українців займаються фізичною культурою систематично. Причина цього вбачається в тому, що підтримка високого рівня здоров'я первинних споживачів фізкультури і спорту не стимулюється належним чином ні з боку суспільства, ні з боку працедавців, які не заохочують працівників до підтримки своєї спортивної форми і ведення здорового способу життя. В таких умовах у потенційних споживачів фізичної культури і спорту активно формується установка не на підтримку здоров'я та профілактику захворювань засобами фізкультури і спорту, а на рішення проблем зі здоров'ям за допомогою іншого галузевого ринку – ринку послуг медицини.

Органи управління і контролю у сфері фізичної культури і спорту мають розгалужену систему, яка діє у межах повноважень, визначених законодавством України. Ця система має функціонувати як єдиний взаємопов'язаний механізм, що має спільну мету – дотримання законності та правопорядку у сфері фізичної культури і спорту.

Фізична культура і спорт стали помітним соціально-політичним чинником у сучасному світі.

Розвиток сфери фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг має спиратися на формування економічних показників та критеріїв розвитку фізкультурно-спортивного руху, сприяти мотивації населення країни до занять фізичною культурою і спортом, при цьому мотивувати працівників цієї сфери до якісного надання спортивних послуг.

Лише за умови ефективного державного регулювання можлива актуалізація та впровадження здорового способу життя, покращення фізичної підготовки людей різних вікових категорій, формування фізично і психологічно здорової особистості.

Література

1. Борецька Н. О. Фізична культура і спорт як один із пріоритетних напрямків державної політики // «Молодий вчений» • № 11 (63) • листопад, 2018 р.

2. Вацеба О. Особливості формування та розвитку в Україні науково-методичної думки в сфері фізичної культури в першій половині ХХ століття, Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві, 2002, Т. 1, С. 7–10.

3. Ліщук С. В. Розвиток законодавчого та нормативно-правового регулювання фізичної культури та спорту / С.В. Ліщук // Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти: тези доповідей всеукр. науково-практичної конф. – Київ, 27 березня 2015. – ч. 1. – с. 360-363.

4. Мальона С. Б. Організаційно-правові аспекти функціонування фізичної культури і спорту / Світлана Мальона // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. Культури та спорту. Л., 2006. – Вип. 10, т. 3. – с. 6-10.

5. Савицька Л. І. Фізичне виховання як соціальне явище і основний фактор гуманізації фізичної культури / Савицька Л. І. // Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць. — 2011. — № 1 (9). — С. 124–130.

6. Шиян Б. М. Основи наукових досліджень у фізичному вихованні та спорті: [навч. посіб.] / Б. М. Шиян, Г. А. Єдинак, Ю. В. Петришин – Кам'янець-Поділ.: Рута, 2012. – 278 с.

7. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. // Відомості Верховної ради України. – 1993. – № 3809-хії. – ст. 78.

Інформаційні ресурси інтернет:

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-1>.

2. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/422016-19772>.

HOW TO TEACH PRONUNCIATION

Смирнова Марина Володимирівна,

Рибій Людмила Анатоліївна

Викладачі

Черкаська медична академія

м. Черкаси, Україна

Introductions. How pronunciation is taught depends to a great extent on who is teaching, where they are teaching, and who they are teaching. Nevertheless, there are a number of key principles that characterize effective pronunciation teaching in any context. In this article we demonstrate how teachers can convey the importance of pronunciation skills and of international intelligibility. We show how pronunciation teaching can be integrated with work on other language skills, and how it can make use of the learners. We also consider how new technologies, used selectively, can offer valuable resources for the classroom or self-study.

Aim.

SHOWING THE RELEVANCE OF PRONUNCIATION Teachers can make a lasting impact on their learners' motivation and progress in developing pronunciation skills by:

- Helping learners understand the importance of pronunciation for effective communication This can best be done by explaining how pronunciation relates to success in other language skills. Learners can also be encouraged to bring in their own examples of pronunciation issues that have hampered real-life communication to discuss in class.

- Exploring with learners the goal of international intelligibility This is an achievable goal for all learners and one from which learners can go on to perfect a specific accent of their choice if they wish to.

- Establishing priorities for each group or individual learner These can be based on their learning goals and accompanied by discussion about the importance of each priority.

Materials and methods.

PRONUNCIATION AND SPEAKING Pronunciation supports speaking in different ways. Work on new language structures, for example, requires pronunciation practice. Activities focusing on accurate pronunciation of plural -s or regular past tense -ed endings, but other structures can also provide opportunities for pronunciation work. For example, consonant clusters, a common source of difficulty for learners, can be practiced through third conditional structures such as ‘If we hadn’t followed them, we’d’ve got lost’. Practice like this integrates pronunciation into accuracy-focused oral work on a grammar structure. Learners can also work on the pronunciation of lexical chunks, such as ‘if I were you’, ‘I see what you mean’, or ‘it’s on the tip of my tongue’. Helping learners to produce lexical chunks more fluently will optimize the contribution of these chunks to their overall speaking fluency.

PRONUNCIATION AND LISTENING Pronunciation can help learners deal more effectively with the bottom-up processing requirements that listening places on them. Work on minimal pairs will help learners recognize the difference between problematic sounds. The less effort needed to distinguish between /æ/ and /ʌ/, as in ‘hat’ and ‘hut’, for example, the more attention the listener can devote to contextual clues and other aspects of top-down processing. Targeted pronunciation work can also help learners to pick up on the weak forms of function words. It can be very hard for learners to make sense of ‘He said that they could have won.’ where four of the words are weakened and come one after another. Similarly, ‘and a dress’ sounds the same as ‘an address’ and it is not easy to distinguish between ‘I’ll go’ and ‘I’d go’ or between ‘she’s gone’ and ‘she’d gone’.

PRONUNCIATION AND VOCABULARY Vocabulary knowledge underlies success in both speaking and listening, and vocabulary work provides an ideal opportunity to integrate pronunciation into lessons aimed primarily at language or skills work. Checking vocabulary prior to speaking allows teachers to detect pronunciation problems and deal with them before they distract learners during the speaking activity itself. Problematic consonant and vowel sounds, consonant clusters,

and word stress can all be addressed at this stage in a way that brings out the real value of pronunciation.

TECHNOLOGIES FOR TEACHING PRONUNCIATION A wide range of technologies are now available to assist in the teaching of pronunciation. These include technologies that are specifically developed for pronunciation teaching and form part of computer-assisted pronunciation teaching (CAPT). They also include general-purpose digital tools, such as videoconferencing or recording apps, which teachers are using for pronunciation work in increasingly creative ways.

USING COMPUTER-ASSISTED PRONUNCIATION TEACHING Most of the online resources and apps created to help learners improve their pronunciation can be used in class and offer a number of advantages, including: • the provision of consistent language models • a wide range of voices (male and female, native speaker and non-native speaker) • the potential to facilitate learner autonomy • scope for extended individualized practice • their portability as an online or smartphone resource • unlike human teachers, they never get ‘tired’ CAPT resources offer a wide range of different speaker models, thereby providing the exposure that is essential for English as an international language (EIL) settings. An app developed by the National Institute of Education in Singapore, for example, uses a non-native-speaker accent as the model. The app allows users to record themselves and share their recordings with a closed social media group and their instructor. This enables peers to listen to and comment on each other’s pronunciation patterns. Despite the potential benefits of CAPT resources, many are not yet sufficiently developed to ensure that their use has the desired result. A 2013 review of smartphone apps found that most focused on a single aspect of pronunciation, often an individual sound which did not necessarily affect intelligibility. Most also used native-speaker accents as the model, and if they gave feedback on the learner’s production, they did so by comparing it to the chosen native-speaker accent rather than by measuring the speaker’s intelligibility. Automatic speech recognition (ASR) is a significant aspect of CAPT and there has been a good deal of research into its usability in teaching pronunciation. ASR technology is rapidly improving and is now being used for high-stakes testing.

However, two key issues need to be addressed: firstly, its capacity to deal with variation and to rate intelligibility rather than accent, and secondly, its capacity to offer immediate, meaningful feedback to the user. As with smartphone apps, if the first issue is not resolved, ASR will be of limited value to learners aiming to use their English for international communication. Equally importantly, ASR and other CAPT resources need to offer learners immediate, quality feedback, with clear, individualized guidance identifying errors and indicating how they can be corrected; otherwise learners risk repeating the same erroneous form and reinforcing incorrect pronunciation.

Results and discussion. Selecting digital resources Even where good resources and apps are available, human teachers will continue to play an essential role in pronunciation teaching for the foreseeable future. Learners will need guidance from their teachers on which apps and resources are most useful, which parts of an app or program are most relevant to their needs, and how to correct an erroneous pronunciation feature identified by the app or CAPT resource they are using

Conclusions. Effective pronunciation teaching starts with demonstrating to learners the importance of pronunciation for effective communication. It helps them understand that international intelligibility is a valid and achievable pronunciation goal which offers a good basis for progressing to speaking English with any accent they choose. Work on pronunciation skills is most effective when integrated into the teaching of other language skills. Technologies are another resource for teaching and learning pronunciation. While they bring a number of advantages, learners need guidance from teachers on which technologies will help them most.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ ПІДЛІТКІВ

Снігір Тетяна Миколаївна

викладач

Приватний вищий навчальний заклад

«Європейський Університет»

Фаховий бізнес коледж

м. Київ, Україна

Вступ. Представлено характеристику складових соціального досвіду підлітків: його сутнісних ознак та структурних елементів. Увага до проблеми набуття молодим поколінням соціального досвіду обумовлена вимогами суспільства до особисті, функціонування якого відбувається в період переоцінки та зміни базових цінностей. Від того, які цінності будуть сформовані у підростаючого покоління сьогодні, залежить розвиток суспільства в цілому. Крім того, особистісне становлення підростаючого покоління потребує включення його в процес самостійного набуття соціального досвіду та оволодіння соціальними відносинами.

Розгляд проблеми соціального досвіду заслуговує на увагу через значимість цього утворення в життєдіяльності людини.

Ціль. Метою роботи є характеристика сутнісних ознак та структурних елементів соціального досвіду в контексті педагогіки.

Матеріали та методи Дослідженість проблеми соціального досвіду представлена в працях різного спрямування: культурологічного (А. Я. Флієр); соціально-філософського (Т. Е. Малхасян) та філософського (Т. Гоббс, Ф. Бекон, Дж. Локк), психологічного (Г.М. Андреева, Л. С. Виготський, К. Роджерс). Дослідженість соціального досвіду з позиції педагогічного підходу представлена в працях І. В. Протасової, Ю.А. Бухарової, Н.Ф. Голованової (дослідження соціального досвіду в загальноосвітніх закладах), О. Е. Куренкова досліджувала соціальний досвід в умовах вищої

школи), Л.С. Савінова, І.В. Стародубцева, Е.П. Шигаєва займалися вивченням соціального досвіду в практиці закладів оздоровчого типу.

Результати та обговорення. Ми розглядаємо соціальний досвід, як інтегративне, багатогранне утворення, яке становлять сукупність засвоєних знань, сформованих умінь, що засновані на активності та суб'єктності особистості, які відповідають наявним у суспільстві цінностям, нормам соціального життя та регулюють особистісну поведінку, шляхом створення відповідних соціально-педагогічних умов.

Базовою ознакою соціального досвіду є: його внутрішньої суперечливості. Сутність соціального досвіду поєднує в собі риси як об'єктивності, так і суб'єктивності. З одного боку, він є духовною передумовою діяльності людей. З іншого боку, він не лише виявляється передумовою діяльності людей, що розгортається в теперішньому часі, але й об'єктивований у системі суспільних відносин, що вже склалися. [1, с. 10].

Соціальний досвід характеризується різним ставленням до нього з боку людей-носіїв, різним розумінням його сутності, а також певним віковим аспектом в його формуванні. Причинами такої розрізної інтерпретації досвіду виступають історичний етап, на якому перебуває суспільство, а також культура, яка акумулює його. Антрополог Дж. Мід на цей рахунок відмічає, що не дивлячись на те, що досвід динамічний та змінюється, старшому поколінню досить важко допустити те, що цінності молодого покоління можуть різнитися від тих, які були притаманні їм. Даний факт є проявом індивідуального прийняття та відкритості новому. Тобто, в набутті досвіду присутня особистісна активіст, в якості вибіркової засвоєного, або іншими словами – *суб'єктність*.

Досвід має темпоральний характер. Дана ознака демонструє його положення у часі та стверджує детермінований зв'язок минулого до теперішнього та майбутнього. Зв'язок досвіду з минулим, обумовлений не лише повторюваністю соціальних умов і як результат – відтворення вже існуючої моделі поведінки, а й біолого-психологічними умовами: особливість

сприйняття людиною того, чи іншого об'єкту пов'язана зі змістом попереднього досвіду.

Емоції у співвіднесенні з досвідом є його «провідниками», сприяють його набуттю. Емоції сприяють не просто повторенню, а й перебудові досвіду. Тому слід зазначити емоційність досвіду як його характеристики.

Людина завжди поділяє досвід на позитивний чи негативний. Така полюсність передбачає ціннісний, або аксіологічний момент. Відтак, видається доцільним виокремити таку ознаку досвіду, як *аксіологічність*. Гарний вчинок чи поганий – може оцінюватися з двох позицій: з позиції власне людини, яка його вчинила, та з позиції соціуму. *Фактичність* досвіду як ознака, характеризує шлях його появи, набуття – практику. Тільки виконуючи певну діяльність можна набути досвід. Підтвердженням даного висновку є думка І. Канта, котрий називає досвід «практичним розумом, сукупністю принципів та законів дії» [2]. Досвід завжди будується на основі взаємодії людини з оточуючим світом, в результаті чого формується його пізнання.

Інтерактивності як ознака соціального досвіду знаходить свій прояв в тому, що досвід набувається в міжособистісній комунікації підлітка в різних соціальних системах. Неможливість стандартизації досвіду апелює до його *унікальності* як ознаки. Унікальність досвіду пов'язана з індивідуальними аспектами сприйняття, інтерпретації та, як наслідок – дії, що в кінцевому рахунку впливає на досвідоутворення.

Висновки. Отже, соціальний досвід – інтегральне та багатогранне утворення, дослідження якого якого привертає увагу різних наук. Через це видається можливим визначення різних сутнісних ознак та елементів соціального досвіду. Однак, з позиції педагогіки доцільним є виокремлення таких ознак та елементів, які є актуальними у питанні становлення особистості, її соціалізації. На, нашу думку саме дослідження таких елементів як соціальна адаптація, командна взаємодія, змістовне та соціально спрямоване дозвілля, мають на меті сприяти успішному подальшому входженню підростаючої особистості в широкий спектр соціальних інститутів.

Список використаної літератури

1. Малхасян Т. Е. Социальный опыт: сущность, источники формирования, функционирование (социально-философский анализ): автореферат дис. ... кандидата философских наук : специальность 09.00.11 – Социальная философия / Малхасян Тарон Ервандович. – Ереван: Ереванский государственный университет, 1992 г., с. 21.
2. Кант И. Основы метафизики нравственности / Под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана – М.: Изд-во «Мысль», 1999г., 207 с.

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ВОКАЛЬНИХ ВПРАВ

Сошинська Наталія Василівна
голова циклової комісії викладачів
хорового диригування та постановки голосу,
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»

Вступ. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті наголошується, що одним із пріоритетних напрямів реформування освіти визначається виховання всебічно розвиненої, творчої особистості, становлення її творчого потенціалу, розвиток національної свідомості та духовного багатства. Досягненню цих завдань сприятиме переорієнтація освіти на особистість здобувача освіти, формування його творчих нахилів, здібностей, умінь і навичок.

Розвиток сучасної системи музично-педагогічної освіти і виховання спонукає педагогів музичного мистецтва, котрі займаються формуванням вокально-виконавської майстерності студентів, зосередити увагу на особливостях розвитку їхнього голосового апарату. Розвиток голосового апарату відіграє формуючу роль у вокально-виконавській діяльності здобувачів освіти, основи якої закладаються ще в ранньому віці.

Проблеми виховання співацької культури та вокального розвитку особистості досліджувалися Л. Дмитрієвим, Н. Гребенюк, Р. Юссоном, О. Стахевичем, Ю. Юцевичем, П. Троніною тощо. Вокально-фізіологічні аспекти функціонування співацького голосу висвітлювались, зокрема, В. Морозовим, В. Ємельяновим, А. Багадуровим, Д. Огородновим. Ключові положення специфіки дитячого хорового співу розглядалися Є. Малініною, Н. Орловою, Г. Стуловою й деякими іншими дослідниками.

Сучасний стан розвитку педагогіки мистецтва характеризується також зростанням інтересу до проблеми специфіки вокального виховання молоді (В. Ємельянов, В. Морозов, О. Стахевич, О. Маруфенко).

Методика формування вокально-виконавської майстерності здобувачів освіти музично-педагогічних закладів передбачає обов'язкове використання різноманітної системи вокальних вправ.

Вокальні вправи – це невеликі поспівки, завдання яких – підготувати голосовий апарат особистості до роботи (до співу), налаштувати її на конкретний вокальний твір. Для розспівування можна скористатися найрізноманітнішими вправами: настроювання, спеціальні вправи на розвиток вокальних навичок, у тому числі багатоголосного співу, вправи на основі мелодії пісень, вправи для сольфеджування, вправи за відносною системою сольмізації, фонопедичні вправи.

Мета роботи. З огляду на актуальність досліджуваної теми, метою роботи є теоретико-методичний аналіз системи вокальних вправ, які сприяють удосконаленню вокально-виконавської майстерності студентів.

Матеріали та методи. У статті представлено результати аналізу навчально-методичних матеріалів у музично-педагогічній галузі, що стосуються вокального мистецтва та вокально-виконавської майстерності здобувачів освіти. Мету роботи зреалізовано за допомогою методів емпіричного аналізу, синтезу, порівняння, спостереження та вивчення педагогічного досвіду вокально-виконавської діяльності в музично-педагогічних закладах вищої освіти.

Результати та обговорення. Джерелом формування вокально-виконавської майстерності студентів є усвідомлення ними, перш за все, того факту, що спів – це звукове відтворення слова, яке потрібно виділяти силою свого голосу, оскільки спів і слово у своїй єдності несуть нову інформацію про предмет співу-мовлення: з'ясовують, що відбулося з предметом, який він є, чому саме так. Кирило Стеценко зазначав, що спів – то продовжена мова:

букву, склад, слово, речення важливо спочатку правильно, ясно і чітко промовляти, а потім – проспівувати.

Уже з перших занять із постановки голосу важливо включати виконання вправ, що пояснюють «дикційну гімнастику» вокального мовлення поряд із виділенням зображально-виражальних характеристик музичних образів.

Наприклад, вправи для формування голосового апарату передбачають, перш за все, варіанти руху ротових м'язів. Тому їхнє виконання супроводжується образними асоціаціями та відповідними рухами губ, щелеп, м'язів обличчя, але кожний рух імітує зображально-виражальні дії конкретного образу (наприклад, ротик риби, котика, жабки, мавпочки, маленької дитини, дорослої людини тощо).

Вправи на чергування рухів губ виконуються студентами з підспівуванням знайомої мелодії з інтонаціями «на усмішку», «на жалобу», «на звук дудки», «на крякіт птиці», «на шум поїзда» тощо, де зображальність передається носіями конкретного музично-художнього образу – інтонаціями.

Для засвоєння студентами вправ, спрямованих на розслаблення і напругу м'язів обличчя, використовують різноманітні музичні фрази, охоплені цілісною мелодичною лінією або конкретним ритмічним малюнком. Це сприяє засвоєнню й закріпленню спеціальних дикційних умінь поряд із відчуттям художньої значущості мелодичного малюнку, метро-ритму, здійснюючи їх особисте емоційне наповнення.

Виконання здобувачами освіти таких вправ викликає позитивний емоційний настрій поряд із розвитком спеціальних вокально-артикуляційних умінь.

Особливе значення при вивченні артикуляційних норм утворення голосних звуків (і, е, а, о, у, и), надається виконанню ритмо-мелодичних дій із різноманітними віршітками, примовками тощо, що є одним із важливих засобів наочно-дійового засвоєння студентами фонетичних установок, таких, що допомагають наслідувати голоси живого світу, що оточують їх у повсякденному житті. Поряд із цим важливо приділяли увагу і використанню

повнозначних слів-звертань, дієслів, що сприяють зосередженню уваги на формуванні голосних звуків та адекватних мімичних якостей їх утворення через виразність приголосних та повторення одного слова чи вислову.

Цікавою та ефективною для формування вокально-виконавської майстерності студентів є вправа «Від шепоту до крику», яка може продемонструвати динамічні можливості голосу та одночасно познайомити їх із поняттям крещендо: учні промовляють цифри «один, два» – пошепки, «три, чотири» – тихим голосом, «п'ять, шість» – середнім голосом, «сім, вісім» – голосно, «дев'ять!» – дуже голосно, «десять!!!» – кричать.

Поряд із вправами, що пояснюють «дикційну гімнастику» застосовується комплекс сюжетних віршованих римованих скоромовок, чистомовок, приказок, небилиць із метою напрацювання виразності мовленнєвого звучання кожного звуку алфавіту. Наступним етапом є проспівування їх на одному тоні чи кількох звуках у висхідному русі (з урахуванням зручного діапазону для студента).

Такий вид навчальної діяльності викликає у здобувачів освіти емоційне пожвавлення, оскільки надає їм відчуття «власного творення» мелодичної лінії з одночасним напрацюванням «проблемного» звуку, що проходить не лише в ракурсі суто дикційної вимови, але й зі співом.

Одним із напрямів методики формування вокально-виконавської майстерності студентів є застосування принципу діалогізації в освітньому процесі з орієнтацією на розвиток техніки їхнього вокального мовлення. Саме діалогічність зумовлює підхід до вокальної підготовки студентів не лише як предмету вивчення, але як засобу духовного збагачення, що дозволяє розширити спектр їх творчих можливостей. Із цією метою застосовується метод театралізованої інсценізації. При цьому слід зазначити, що особистість, через вплив художнього образу, занурюється в стан внутрішнього діалогу. Таке діалогічне спілкування перетворюється на саме спілкування, а звідси і на самопізнання. Зацікавлене ставлення до конкретного предмету уваги студентів сприяє мобілізації їх творчої уяви, фантазії, художньо-творчого мислення й трансформується в площину їхніх вокально-виконавських можливостей.

Висновки. Таким чином, вокальні вправи сприяють формуванню основних вокальних навичок голосоутворення (фонаційне дихання, атака звуку, співоча артикуляція, дикція) та ефективно впливають на вокально-виконавську майстерність студентів. Педагог вокального мистецтва повинен досконало володіти методикою виконання вокальних вправ, знати психолого-педагогічні основи їх використання, що сприятиме свідомому виконанню здобувачами освіти навчального вокального матеріалу.

ВПРОВАДЖЕННЯ В КОЛЕДЖАХ СПЕЦКУРСУ КРЕАТИВНИЙ ПРОСТІР «АВТОРСЬКА СТУДІЯ АМАТОРІВ ПРАВА»

Спиридонова Євгенія Олександрівна,
аспірант кафедри менеджменту освіти та права
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
викладач ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»
м. Дніпро, Україна

Вступ. Розв'язання освітніх проблем, що постали у зв'язку із пандемією COVID-19, суттєво вплинули на спроможність коледжів забезпечити якість отримання освіти бакалаврами технічних спеціальностей, необхідність розвитку дистанційної форми отримання освіти в умовах карантинних обмежень. Вимушена організація масового дистанційного навчання в коледжах у зв'язку із всеукраїнським карантинном стала викликом у частині технічного забезпечення освітнього процесу. Все це спонукає вишукувати нові методи та підходи управління формуванням правових компетентностей бакалаврів технічних спеціальностей.

Мета роботи. Коледжам, які мають ліцензію на навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти необхідно вжити ряд заходів з метою активізації освітніх процесів, орієнтуючись не на кількість дидактичних одиниць, які засвоїв здобувач освіти, а на кінцевий результат, його компетенції та кваліфікації, які дозволять повноцінно вступити у професійний світ.

Робоча програма спецкурсу призвана полегшити засвоєння основних теоретичних засад формування правових компетентностей бакалаврів технічних спеціальностей з дисциплін що входять до циклу юридичних дисциплін.

Метою викладання спецкурсу Креативний простір «Авторська студія Акторів права» є формування правових компетентностей; набуття

правозастосовчого досвіду, як необхідної складової частини правової компетентності; формування правосвідомості здобувачів освіти.

Матеріали та методи. Однією з проблем є професійна самотність викладачів коледжів, брак професійних зв'язей, відсутність обміну досвідом. Згуртований колектив викладачів коледжу можливий лише за умови взаємних зв'язків між викладачами. Тому перше завдання керівництва коледжу сформувати такий колектив, який можуть вчитися один в одного. Для ефективної роботи колективу коледжу потрібно організувати спілкування викладачів, забезпечити їх психологічну безпеку, запровадити конкретні заходи на покращення навчання, такі як спецкурс Креативний простір «Авторська студія Аматорів права».

Один із пріоритетів спецкурсу — це підвищення якості освіти, набуття нових знань та навичок усіх учасників взаємодій.

Основними етапами запровадження спецкурсу є:

Крок 1. Добір викладачів коледжу. Серед викладачів підбираються викладачі технічних дисциплін, які здатні не лише донести конкретні теми навчальної дисципліни, а й готові взаємодіяти «викладач — здобувач освіти».

Крок 2. Організація простору, вибір заходів та створення розкладу спецкурсу на основі конкретних спеціальностей, які передбачені освітніми програмами коледжу для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Крок 3. Формулювання завдання для викладачів та здобувачів освіти, проведення диспутів, круглих столів, кейс-чемпіонатів.

Крок 4. Обговорення підсумків у присутності викладачів та здобувачів освіти. Оцінка висновків здійснюється за п'ятьма параметрами. Бали поставлять за широту аналізу та його глибину, якість ідеї, структурованість та логічну стрункість рішення, а також за якість презентації. Ще одна складова оцінки — злагожденість командної роботи.

Крок 5. Впровадження здобутих викладачами коледжів знань на заняттях з навчальних дисциплін технічних спеціальностей.

Слід зазначити, що на спецкурс поширюються загальні закономірності, зокрема ті, які виділив у 1965 році психолог Брюс Такман. Відповідно до його теорії для ефективної роботи будь-яка група людей має пройти чотири стадії: forming, storming, norming та performing.

На етапі формування команди її учасники знайомляться один з одним, визначають цілі, засоби їх досягнення та свою роль у роботі.

На стадії storming виникає конфронтація, точиться боротьба за лідерство чи вплив. Пройти її потрібно для того, щоб відразу розкрити існуючі протиріччя, добре посперечатися і прийти нарешті до істини. До того ж після залагодження конфлікту відносини у команді стають міцнішими та довірливішими. Етап нормування - період, коли в команді закладаються організаційні засади її майбутньої роботи, налагоджуються канали взаємодії між учасниками. В результаті всім стає зручно працювати один з одним. Нарешті, починається performing – власне робочий процес. Командній роботі більше нічого не заважає, і 100% уваги приділяється вирішенню завдання.

Саме з урахуванням таких стадій розвитку взаємовідносин повинен формуватися спецкурс Креативний простір «Авторська студія Аматорів права».

В основі спецкурсу – єдність поглядів та цінностей. Важливо сформулювати спільну мету як для викладачів коледжу, так і для здобувачів освіти. Наприклад, будь-що перемогти на чемпіонаті або просто отримати новий цікавий досвід. Крім того, на початку потрібно визначитися з командними цінностями: перемога, участь, процес чи результат.

Розглянемо такий захід спецкурсу як проведення правового кейс-чемпіонату.

Організатори правового кейс-чемпіонату обирають правовий кейс, структурують поле діяльності: визначають межі проекту, поділяють його на компоненти. Коли інформація зібрана та правильно організована, оголошують про початок чемпіонату.

Зробивши у межах своєї гіпотези певні висновки, консультант пропонує деякі альтернативи. Серед них вибирається та, за допомогою якої поставлене в

кейсі завдання можна вирішити. Якщо жодна з альтернатив не підходить, слід перевірити іншу гіпотезу.

Перший тур правового кейс-чемпіонату зазвичай відбувається онлайн. Учасники надсилають організаторам (членам журі) презентації зі своїми рішеннями правових завдань, які надаються в онлайн режимі заздалегідь, як правило, за 10 днів до проведення першого етапу чемпіонату. Найкращі команди проходять до півфіналу. Учасники, які представили рішення, що потрапили до 25% найкращих, але не пройшли до півфіналу, нагороджуються грамотами. Рішення, які потрапили до числа 50% кращих, але не пройшли до півфіналу і не потрапили до числа 100% кращих рішень, отримують благодарності. У півфіналі доведеться вирішити новий кейс та за 20 хвилин презентувати його. Після виступу доведеться відповісти на запитання суддів, дати необхідні уточнення — на це команда має лише 10 хвилин.

Найкращі з найкращих проходять у фінал чемпіонату. Своє чергове рішення вони мають продемонструвати вже з використанням презентації, що зверсталася на комп'ютері. На все про все відводиться 25 хвилин: 15 – на виступ, решта 10 – на спілкування з членами журі.

Після того як виступатимуть усі команди-фіналісти, журі радиться, а потім оголошує ім'я команди-переможця, яка нагороджується кубком.

На деяких чемпіонатах боротьба триває у двох секціях: в одній, наприклад, вирішують кейс на тему «Міжнародне право», в іншій – «Трудове право». У цьому випадку чемпіони визначаються у кожній секції окремо. Рішення правових кейсів на чемпіонаті — це складне, стресове та відповідальне завдання. Щоб організувати її проведення максимально ефективно для спецкурсу Креативний простір «Авторська студія Аматорів права» складено короткий посібник з вирішення кейсів. Воно допоможе розподілити завдання між групами «викладач — здобувач освіти», структурно та послідовно опрацювати кейс та грамотно його презентувати.

Результати та обговорення. Зазначене уможливило підвищення якості професійної підготовки бакалаврів технічних спеціальностей, формування в них правосвідомості та прагнення до самодосконалення.

Аби бути активним суб'єктом державних інтеграційних процесів бакалаври технічних спеціальностей завдяки підтримці викладачів, з одного боку, мають отримати потенційні можливості для конкурентоспроможності, а з іншого – для самоідентифікації та саморозвитку через засвоєння юридичних дисциплін. Креативний простір «Авторська студія Аматорів права» є постійно діючою платформою для обміну та діалогу, створеною з метою формування правових компетентностей бакалаврів технічних спеціальностей через підвищення правосвідомості викладачів коледжу. Креативний простір «Авторська студія Аматорів права» як інституція призвана створити нову модель управління формуванням правових компетентностей бакалаврів технічних спеціальностей, в якій професіонали, інституції та спільноти виступають у ролі партнерів для створення нових ідей у сфері права, вивчення основ правознавства та вміння їх втілювати у життя.

Щоб правовий кейс-чемпіонат був максимально корисним для викладачів коледжу та здобувачів освіти, організаторам спецкурсу варто розпочинати планування з кінця. Це означає: спочатку продумати предметні та метапредметні цілі для серії чемпіонатів, потім чітко визначити мету шкірного такого чемпіонату, продумати критерії її досягнення та ті види діяльності, які підійдуть найкраще під ці завдання. Цілі правового кейс-чемпіонату мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, значущими для всіх його учасників та прив'язаними до часу.

Висновки. За допомогою впровадження в освітні процеси інноваційних методик, зокрема спецкурсу Креативний простір «Авторська студія Аматорів права» відбувається розвиток правового мислення бакалаврів технічних спеціальностей в умовах коледжу, що дозволить їм розширити кругозор за обраною спеціальністю. В підготовці бакалаврів технічних спеціальностей є досить потужна освітня складова, а для підвищення якості підготовки

конкурентоспроможного фахівця додаємо складову орієнтовану на соціальні та правові особливості ринку праці. Впроваджуючи правову складову у процес підготовки бакалаврів технічних спеціальностей, формуємо здобувачів освіти нового більш високого рівня з більш розвиненими практичними навичками.

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩ У ХОДІ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Тарасенко Світлана Мефодіївна,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри

Амірова Ірина Миколаївна,

старший викладач,

Лимар Ольга Геннадіївна,

старший викладач

Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова
м. Житомир, Україна

Введення. Одним із найбільш інноваційних підходів у контексті мовної підготовки сьогодні загально визнаним є використання віртуальних навчальних середовищ (Virtual Learning Environment), які безперечно полегшують набуття та відпрацювання мовних навичок. Це стосується, зокрема, мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів. Водночас, деякі з цих навчальних платформ не оцінюються або не відповідають стандарту, який гарантує якість виконуваних завдань.

Мета роботи. Дослідження ефективності та доцільності використання віртуальних навчальних середовищ у ході мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з погляду навчального підходу та результатів.

Матеріали та методи. Комплекс методів дослідження, використаний відповідно до теми й завдань роботи, складався з вивчення та аналізу літератури щодо сучасних підходів, принципів, змісту й технологій віртуальних навчальних середовищ у ході мовної підготовки; узагальнення та систематизації здобутої інформації; анкетування та бесіди; пряме й непряме спостереження; аналіз та узагальнення позитивного педагогічного досвіду з метою визначення ефективних шляхів використання віртуальних навчальних середовищ у ході мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів.

Результати та обговорення. Внаслідок потреби зробити навчальні ресурси більш залученими та доступними в Інтернеті, останнім часом було розроблено різноманітні навчальні середовища, які стосуються систем, що пропонують цифрові рішення, спрямовані на створення інтерактивних та активних навчальних середовищ, за допомогою таких платформ, як Active Worlds, Second Life, On.Live, OpenSim, Traveler, Croquet, Adobe Atmosphere тощо. Найбільш часто використовувані приклади віртуальних навчальних середовищ включають Moodle та Blackboard.

Розширюючи фізичний простір віртуальні навчальні середовища покращують наявну освітню практику й можуть бути визначені за такими ознаками:

- спроектованість інформаційного простору;
- соціальний характер;
- чіткість представлення (презентація інформації / соціального простору може змінюватися від тексту до віртуального тривимірного простору);
- залучення тих, хто навчається, до конструювання віртуального простору;
- необмеженість лише формами дистанційної освіти;
- поєднання різноманітних технологій із численними педагогічними підходами;
- перетин із фізичними середовищами більшості віртуальних середовищ.

На сьогодні ці платформи дозволяють користувачам створювати інтерактивні середовища з потрібним вмістом, розглядати певну проблему з різних поглядів і включати віртуальну діяльність, яку складно безпечно практикувати в реальному житті, одночасно отримувати доступ до віртуального вмісту, обмінюватися інформацією, отримувати багатосторонній зворотній зв'язок та проводити заходи, взаємодіючи з об'єктами та особами з різних місць.

Існують різні типи віртуальних навчальних середовищ, які виконують однакову функцію та можуть надавати однакові навчальні матеріали. Ці

інтегровані платформи дистанційного навчання можуть містити різні інструменти навчання, які є зовнішніми для аудиторної роботи (наприклад, матеріали курсу, домашнє завдання, тести та оцінювання), а також можуть містити інструменти соціальних медіа, які дозволяють тим, хто навчається, та викладачам взаємодіяти за допомогою онлайн-чатів чи онлайн-дошок для обговорень.

Висновки. Традиційні середовища навчання служать природними осередками соціального або спільного навчання. З іншого боку, спільне навчання у віртуальному навчальному середовищі відбувається лише за умови, що навчальні програми підтримують та сприяють інтерактивності та залученню тих, хто навчається.

Водночас, хоча віртуальні світи мають багато можливостей для підтримки та застосування різних стратегій навчання, у них також є певні недоліки. Зокрема, дослідники національного університет Сінгапуру та австралійського університету Мердока у своїх дослідженнях довели, що підхід до рольової гри проблематично застосовувати у віртуальному світі, оскільки ті, хто навчаються, не можуть продемонструвати свою міміку та фізичні рухи. Крім того, хоча деякі міжнародні стандарти спрямовані на полегшення обміну контентом між віртуальними навчальними середовищами, вони не завжди організовані абсолютно однаково для кожного їх типу. Отже, використання віртуальних навчальних середовищ не гарантує ефективності саме по собі, але має інтегруватися з численними стратегіями навчання, які, своєю чергою, повинні отримувати вигоду від їх різних функцій.

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Тирон Володимир Октавянович
здобувач ступеня доктора філософії (PhD)
в галузі освітніх, педагогічних наук
Класичний приватний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Освіта в сучасній Україні з кожним роком стає все різноманітніше; зміст, підходи, ідеї стали більш інформативними, а вимоги до випускників закладів освіти вищими. Сама концепція модернізації української вищої школи вказує на необхідність підготовки висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця, що володіє високою мобільністю, компетентністю, критичним мисленням.

На жаль, той обсяг знань, який молоді люди можуть засвоїти за роки навчання у школі та виші, недостатній. Тільки 39% 17-річних людей можуть шукати необхідну інформацію, впорядковувати її та правильно тлумачити. Сучасний стан суспільства, динаміка соціального прогресу, обсяг нової інформації, який збільшується щодня, вимагають від сучасної людини вміння отримувати з величезної кількості інформаційних потоків знання, які допоможуть йому зайняти гідне місце в соціумі, максимально розкрити свої творчі здібності, зробити свій внесок у розвиток суспільства та стати повноцінною особистістю.

Мета роботи. У зв'язку з цим першочерговою метою стає формування здатності до критичного мислення, умінь аналізувати, засвоювати нову інформацію, що в сукупності є необхідною умовою порівняно безболісної адаптації людини до сучасних умов життя, що стрімко змінюються. Тому в роботі ми намагалися визначити причини необхідності формування здатності критичного мислення у студентів, стадії розвитку цієї здатності, методичний

інструментарій (прийоми, стратегії), що сприяє розвитку критичного мислення здобувачів освіти.

Матеріали та методи. Формування здатності до критичного мислення студентів сучасного закладу вищої освіти дозволить майбутнім спеціалістам легко пристосуватися до сучасного інформаційного простору, а вміння розуміти та аналізувати інформацію дозволяє досягти цієї мети. У зв'язку з цим, у системі вищої освіти виникає необхідність створення умов для розвитку критичного мислення у процесі формування ключових компетентностей майбутніх фахівців.

Серед закордонних дослідників, які займалися цією проблемою з психолого-педагогічної точки зору, можна відзначити таких дослідників як Д. Дьюї, Д. Клустер, М. Ліпман, Р. Пауль, Д. Брукфілд, Д. Халперн, А. У. Бідл, Д. Х. Кларк, Р. Енніс, Е. Норріс, Е. Глассер, Д. Халперн. Серед українських учених вивченню цього питання приділяють значну увагу В. Козира, Т. Воропай, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло.

Багатьма сучасними дослідниками обґрунтовано той факт, що здобувач вищої освіти може отримати повноцінне знання лише за умови розвитку здатності до критичного мислення. Тому в сучасній вищій освіті необхідно перенести акцент з інформаційного навчання на смислопошукове. Це потребує змін у підходах до процесу навчання, пошуку найбільш ефективних шляхів формування критичного мислення студента, оцінки причин та смислів того, що відбувається.

Результати та обговорення. Необхідність формування критичного мислення у студентів, на нашу думку, *обумовлена такими причинами:*

1. В умовах необмеженого доступу до інформації важливо вміти орієнтуватися в її потоках, аналізувати, розрізняти головне та другорядне, критично осмислювати інформацію тощо.
2. У зв'язку із зменшенням в освітньому процесі кількості контактних годин викладача та студента за навчальним планом при незмінному обсязі

навчального матеріалу необхідно розвивати пізнавальну самостійність, самоосвітню діяльність, вчити студентів критично мислити.

Причому у процесі формування критичного мислення здобувачів освіти соціально-гуманітарні дисципліни є найефективнішими. Саме ці дисципліни дозволяють не просто вирішувати сформульоване завдання, а робити це у різний спосіб, застосовуючи в тому числі такі методи роботи з інформацією, як пошук, аналіз, синтез, переробка та уявлення, вчить аргументованості, доказовості та обґрунтованості міркувань тощо.

Під критичним мисленням ми розуміємо процес оцінки достовірності, точності чи цінності чогось, здатність оцінки шукати та знаходити причини та альтернативні точки зору, сприймати ситуацію в цілому та змінити свою позицію на основі фактів та аргументів. Критичне мислення називають логічним чи аналітичним мисленням. Крім того, це мислення рефлексивне, оцінне, для якого знання є не кінцевою, а відправною точкою. Воно ґрунтується на переконливій аргументації, що передбачає володіння студента комунікативними вміннями.

Таким чином, *здатність до критичного мислення студентів сприяє:*

– *розвитку інформаційної культури*, тобто розвитку умінь грамотно та цілеспрямовано працювати з інформацією, застосовуючи при її створенні, обробці, передачі та споживанні у тому числі й нові інформаційні технології, сучасні технічні засоби та методи;

– *розвитку пізнавальної мотивації*, тобто підвищенню інтересу до дисципліни, до процесу навчання, активного засвоєння навчального матеріалу, розвитку здатності піднімати та формулювати важливі проблеми та питання;

– *формуванню соціальної компетентності*, тобто формуванню комунікативних навичок та відповідальності за свої знання, здатності ефективно спілкуватися зі співрозмовником, вирішуючи складні проблеми та переконливо аргументуючи свою точку зору, поважати чужу думку.

Взагалі, розвиток критичного мислення орієнтовано не стільки на запам'ятовування, скільки на вдумливий творчий процес пізнання, на

постановку проблеми, пошук її вирішення, забезпечує глибше засвоєння матеріалу, підвищує інтерес до процесу навчання і до дисципліни, розвиває комунікативні навички тощо.

Технологія розвитку критичного мислення *включає три стадії*:

– *стадія виклику* (пробудження інтересу до отримання нової інформації, актуалізація наявних знань, визначення цілей вивчення матеріалу);

– *стадія осмислення* (змістовна робота студента з текстом, отримання нової інформації, коригування поставленої мети навчання);

– *стадія роздумів та рефлексії* (формування особистої думки здобувача про вивчений матеріал, висновок про досягнення мети, корекція, постановка нових цілей навчання).

Зупинимося на деяких методичних особливостях реалізації кожної стадії. Традиційно процес навчання будується, виходячи з цілей, поставлених викладачем. Ці цілі приймаються студентами у готовому вигляді як свої власні. В умовах реалізації технології критичного мислення важливо добиватися від студентів самостійної постановки цілей навчання (спершу, можливо, за допомогою викладача).

Крім того, з метою отримання додаткового стимулу формулювання студентом власних цілей-мотивів доцільно надати йому можливість проаналізувати те, що він вже знає з теми, що вивчається, і допомогти йому дійти висновку про те, що ще необхідно вивчити, сформулювавши це у вигляді мети.

Важливим аспектом при реалізації стадії виклику є систематизація та узагальнення усієї інформації, отриманої внаслідок висловлювань студентів. Представивши зібрану інформацію в укрупненому вигляді, куди можуть входити «правильні» та «неправильні» думки, студенти повинні виявити протиріччя, нестикування, нез'ясовані моменти, які визначають напрями подальшого пошуку в ході вивчення нової інформації. Причому для кожного зі студентів ці напрями можуть бути індивідуальними. Студент визначить для

себе, на якому аспекті теми, що вивчається, він повинен загострити свою увагу, а яка інформація вимагає тільки перевірки на достовірність.

Підкреслимо, що стадія виклику та стадія роздумів і рефлексії мають бути узгодженими між собою: у виборі прийомів для заняття повинні дотримуватися певної послідовності та логіки. Тобто якщо на етапі виклику застосовувалися «ключові терміни» або «переплутані логічні ланцюжки», то на етапі рефлексії доцільно повернутися до виконаних на стадії виклику завдань та запропонувати студентам повторно побудувати запропоновані події чи поняття у хронологічній чи причинно-наслідковій послідовності.

У процесі реалізації смислової стадії студенти працюють із новою інформацією. Викладач у процесі засвоєння нового матеріалу має можливість розставити всі акценти відповідно до очікувань та поставлених питань. Головне завдання викладача на цьому етапі – підтримати активність студентів, їхній інтерес та інерцію руху, створену під час фази виклику. Велике значення при цьому має якість відібраного матеріалу, про який йтиметься нижче.

На цій стадії студенти продовжують активно конструювати цілі свого вчення. Постановка цілей у процесі ознайомлення з новою інформацією здійснюється за її накладення на вже наявні знання. Студенти можуть знайти відповіді на раніше поставлені питання, вирішити труднощі, що виникли на початковому етапі роботи. Натомість далеко не всі питання можуть бути вирішені. У цьому випадку важливо стимулювати студентів до постановки нових питань, пошуку відповідей через контекст інформації, з якою студенти працюють.

Робота на стадії осмислення має бути індивідуальною. Студенти знайомляться з новим матеріалом. У кожного зі студентів знайомство з новим матеріалом має відбуватися відповідно до поставлених цілей, що виникли на стадії виклику. У разі групової роботи повинні бути присутніми два елементи – індивідуальний пошук та обмін ідеями, причому індивідуальний пошук обов'язково передуює обміну думками.

У процесі стадії рефлексії та інформація, що була новою, стає привласненою, перетворюється на власне знання. Рефлексивний аналіз має бути спрямований на прояснення сенсу нового матеріалу, побудова подальшого маршруту навчання (що зрозуміло, що незрозуміло, що цікаво тощо). У процесі обміну думками з приводу прочитаного або почутого здобувачі освіти повинні усвідомити, що той самий текст може викликати різні оцінки, які відрізняються за формою та за змістом. Деякі судження інших студентів можуть виявитися цілком прийнятними для прийняття їх як своїх власних. На стадії рефлексії здійснюється аналіз, творче перероблення, інтерпретація вивченої інформації. Робота може вестися індивідуально, у парах чи групах.

Визначимо *методичний інструментарій*, що сприяє розвитку критичного мислення студентів: систематизація матеріалу (графічна): кластери, таблиці; аналіз вірних та невірних тверджень; знаходження логічних помилок та самостійне виправлення; упорядкування переплутаних логічних ланцюжків; встановлення причинно-наслідкових зв'язків між блоками інформації; мозковий штурм; проблемні питання, «товсті» та «тонкі» питання; методи активного читання (інсерт, фішбоун, ідеал, бортові журнали тощо); обговорення помилок у вирішенні завдань та проблем (у виборі найбільш раціональних способів вирішення) шляхом організації дискусій та спорів; рецензування своїх та чужих робіт (критичний аналіз тексту); тренінги за доказом, спростуванням гіпотез тощо.

Висновки. Таким чином, формування здатності до критичного мислення дає студенту: підвищення ефективності сприйняття інформації, інтересу як до матеріалу, що вивчається, так і до самого процесу навчання; відповідальність за власну освіту; вміння працювати у співпраці; підвищення якості освіти; бажання та вміння вчитися протягом усього життя. А також акцент на формуванні критичного мислення студентів дає викладачеві: вміння створити у групі атмосферу відкритості та відповідальної співпраці; можливість використовувати модель навчання та систему ефективних методик, які сприяють розвитку критичного мислення та самостійності у процесі навчання;

стати практиками, що вміють грамотно аналізувати свою діяльність; стати джерелом цінної професійної інформації інших викладачів.

Отже, застосування критичного мислення дедалі частіше сприймається як одна з основних умов перебудови освіти, починаючи від змісту і закінчуючи освітніми стандартами та запровадженням нових прогресивних форм і методів навчання.

РОЛЬ ОСВІТНІХ ІНДИКАТОРІВ У РЕФОРМІ НУШ

Титаренко Наталія Володимирівна,
Завідувачка сектору
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»
м. Київ, Україна

Вступ. Започаткування реформи загальної середньої освіти «Нова українська школа» з 2018 року змінило парадигму освіти зі знаннєвої на компетентнісну. Сучасний учень, здобувши загальну середню освіту, повинен мати сформовані компетентності. Це дозволить йому успішно соціалізуватися й самовдосконалюватися впродовж усього життя. Чи у правильному напрямку рухається реформа? Чи відповідає вона очікуванням замовників освітніх послуг (учнів та їхніх батьків)? На ці та інші запитання можуть дати відповідь результати моніторингових досліджень, які розкриваються через освітні індикатори.

Мета роботи. У роботі представлено ряд розроблених нами освітніх індикаторів упровадження реформи Нової української школи, для розрахунку яких протягом трьох років проводяться моніторингові дослідження в початковій школі. Індикатори охоплюють три аспекти реформування загальної середньої освіти: організація освітньої діяльності, результати освітньої діяльності та потреби вчителів для подальшого упровадження реформи. Індикатори використані нами для характеристики стану реформування школи, для формулювання висновків і рекомендацій для подальшого успішного упровадження реформи.

Матеріали і методи. Реформа загальної середньої освіти – пролонгований процес, розпочатий у 2018 році і спрямований на докорінне осучаснення освіти, яка повинна відповідати запитам держави й суспільства і сприяти рівному доступу до освіти незалежно від соціально-матеріальних можливостей або місця проживання дитини. Спостереження ж за процесом реформування, на нашу думку, сприятиме оперативному реагуванню на

негативні тенденції, які можуть виникнути під час реалізації реформи. Такими тенденціями можуть бути, наприклад, несприйняття нових підходів до навчання чи-то самими педагогічними працівниками, чи-то батьками учнів.

Моніторингові дослідження покликані збирати статистисні дані про досліджуваний об'єкт, в нашому випадку, процес упровадження реформи загальної середньої освіти «Нова українська школа». Ми вважаємо, що зібрані й проаналізовані статистичні дані дозволять сформувану об'єктивну доказову базу для характеристики об'єкта нашого дослідження. У свою чергу, для спрощення аналізу, ми розробили перелік освітніх індикаторів щодо характеристики стану реформи.

Починаючи з 2019 року (закінчення навчання першокласників за новим Державним стандартом початкової освіти), під час проведення моніторингових досліджень із упровадження реформи Нової української школи (НУШ) в анкети для учасників освітнього процесу (вчителів та батьків учнів початкових класів) ми вводили показники, які дозволили надалі рахувати певні індикатори. Наприклад, анкета для вчителів охоплювала питання організації освітньої діяльності в класі відповідно до Концепції НУШ та нового Державного стандарту початкової освіти, результатів освітньої діяльності учнів та вчительські потреби для подальшого впровадження реформи. Протягом трьох років в дослідженнях взяли участь 60018 респондентів, які входили до репрезентативних вибірок (таблиця 1).

Таблиця 1

Респонденти досліджень з упровадження реформи Нової української школи

Респонденти досліджень	Роки досліджень			Усього
	2018/2019 н. р. (закінчення 1 класу)	2019/2020 н. р. (закінчення 2 класу)	2020/2021 н. р. (закінчення 3 класу)	
Учителі	1230	3352	2175	6757
Батьки учнів	10000	26086	17175	53261
Усього	11230	29438	19350	60018

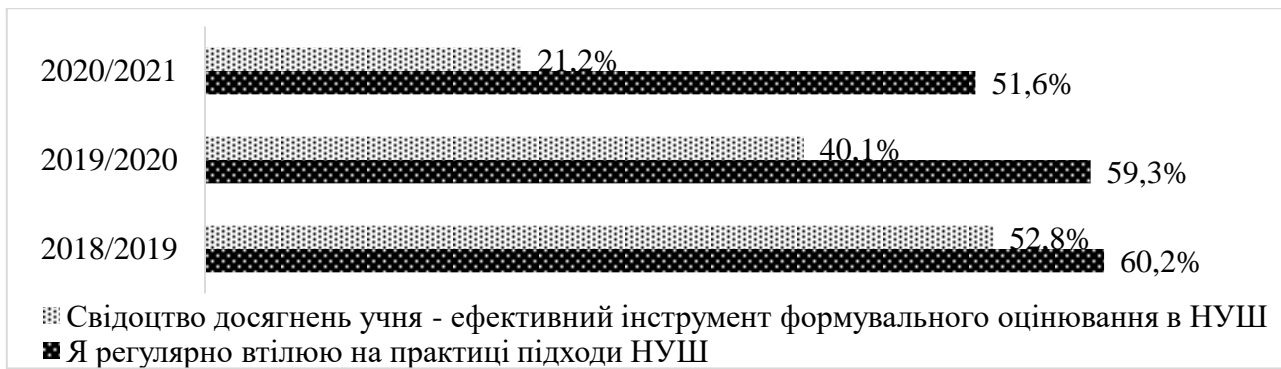
Головним елементом вибірки виступали вчителі початкових класів – по одному від закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО): загальноосвітньої школи, гімназії, колегіуму, ліцею, навчально-виховного комплексу, спеціалізованої школи, спеціальної школи. Головними параметрами вибірки були: область розташування, тип населеного пункту та тип закладу освіти. Тип вибірки: для відбору закладу освіти – комбінована багатоступенева: I рівень – стратифікована, II рівень – випадкова з урахуванням регіону, типу населеного пункту, типу ЗЗСО; для відбору вчителів і батьків учнів – однорівнева, випадкова. Опитування зазвичай проводиться у травні-червні у форматі онлайн-анкетування. Опитувальники дослідження створюються за допомогою сервісу Google Forms. Такий формат опитування сприяє повній автоматизації створення анкет; проведенню власне анкетування; акумулюванню в базі зібраних статистичних даних, їх зручній обробці, візуалізації й аналізу.

Повертаючись до розроблених нами індикаторів впровадження реформи НУШ, наведемо приклади. У розділі організації освітньої діяльності ми пропонуємо, наприклад, такі індикатори «частка вчителів, які регулярно втілюють на практиці підходи НУШ», «частка вчителів, які вважають свідоцтво досягнень ефективним інструментом формування оцінювання в НУШ». У розділі потреби серед учителів для подальшого впровадження НУШ, маємо такий індикатор «частка вчителів, які потребують додаткового навчання певних аспектів НУШ». У розділі результатів освітньої діяльності – «частка учнів, у яких сформовано навички певного когнітивного рівня (hard skills, soft skills)» та «частка учнів, яким подобається навчатися в НУШ».

Результати й обговорення. Проведені протягом трьох років моніторингові дослідження дозволили зібрати масиви статистичних даних, порахувати і візуалізувати освітні індикатори. Наведемо приклад візуалізації запропонованих вище індикаторів.

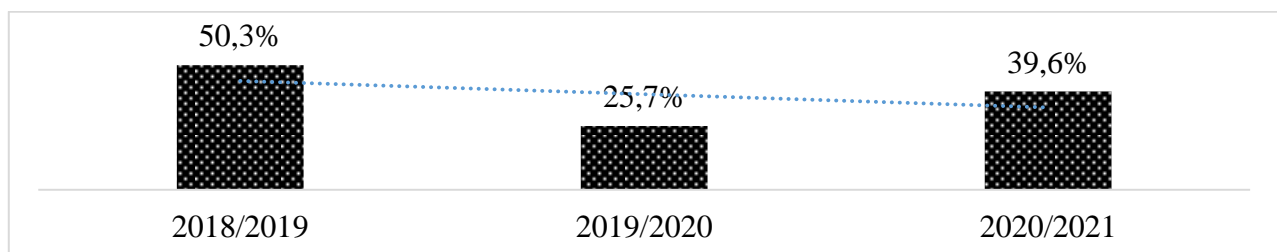
Організація освітньої діяльності в Новій українській школі характеризується особливостями, які зумовлені зміною парадигми освіти. Вона

розкривається через ключові компоненти, серед яких: новий зміст освіти; свобода творчості вчителя; дитиноцентризм; партнерство між учасниками освітнього процесу (вчителем, учнем і батьками). Для того, щоб учитель став агентом заявлених змін і зміг організувати освіту учнів відповідно до нововведень НУШ, він має володіти оновленими прийомами викладання. Кардинальних змін у реформі набув підхід до оцінювання навчальних досягнень учнів а саме, в практику роботи початкової школи введено формувальне оцінювання, яке реалізується через свідоцтво досягнень учня. З огляду на вище зазначене, ми запропонували два індикатори, які показують стан реалізації цих двох питань. Аналізуючи показники індикатора «частка вчителів, які регулярно втілюють на практиці підходи НУШ», маємо наступне: протягом трьох років спостерігається незначне (на 8,6 %) зменшення кількості вчителів, які працюють відповідно до стратегії НУШ. Пояснень таких даних може бути кілька: по-перше, вчителі втрачають інтерес до оновлених підходів викладання; по-друге, вчителі не повною мірою володіють новими методиками організації освітньої діяльності в НУШ тощо. Ще критичніше виглядають дані іншого індикатора «частка вчителів, які вважають свідоцтво досягнень ефективним інструментом формувального оцінювання в НУШ», який протягом трьох років зменшився на 31,6 % (рис. 1). Отже, незважаючи на організовані численні семінари щодо формувального оцінювання, вчителі втрачають розуміння його переваг, як таких, які зосереджують увагу учня не на оцінці його знань а на їх здобутті. Таким чином, обидва індикатори щодо організації освітньої діяльності в рамках НУШ дозволяють сформулювати рекомендації для осіб / організацій, які реалізують реформу в загальній середній освіті. А саме, для вчителів початкової школи необхідно організувати додаткові майстер-класи та семінари з реалізації аспектів НУШ в освітню діяльність, особливу увагу звернувши на перевагах застосування формувального оцінювання результатів освітньої діяльності учнів.

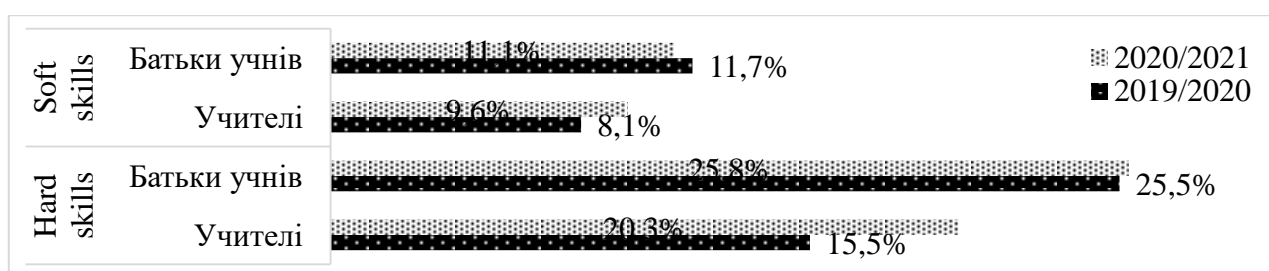
Рис. 1. Показники індикаторів впровадження НУШ з розділу «організація освітньої діяльності»

На наступній діаграмі (рис. 2) бачимо зміну даних по індикатору «частка вчителів, які потребують додаткового навчання певних аспектів НУШ» з розділу «потреби серед учителів для подальшого впровадження НУШ». Якщо наприкінці першого року навчання за новим Державним стандартом початкової освіти та відповідно до Нової української школи, більше половини (50,3 %) вчителів ще відчували потребу в навчанні з упровадження певних аспектів НУШ, то на кінець 2-го року навчання частка таких вчителів зменшилася майже в двічі (до 25,7 %). Це можна пояснити започаткуванням на перших етапах впровадження реформи загальної середньої освіти циклу навчальних семінарів з підвищення кваліфікації з особливостей впровадження освітніх новацій. Щодо цього річного зростання показника: можна припустити, що дистанційні навчальні технології й обмежений доступ до офлайн майстер-класів відіграли негативну роль у закріпленні чи формуванні нових компетентностей в учителів стосовно організації освітньої діяльності в НУШ.

Рис. 2. Показник індикатора впровадження НУШ з розділу «потреби вчителів для подальшого впровадження НУШ» «частка вчителів, які потребують додаткового навчання певних аспектів НУШ»

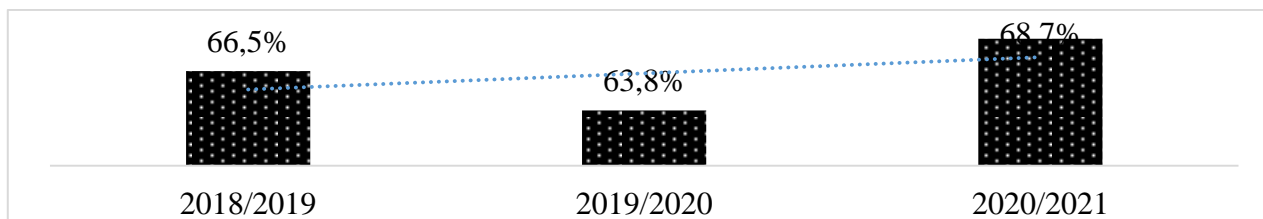
Враховуючи те, що формування компетентної особистості є одним з ключових компонентів реформи, ми у розділ «результати освітньої діяльності» включили індикатор «частка учнів, у яких сформовано навички певного когнітивного рівня (hard skills, soft skills)». До hard skills, відповідно до Нової української школи, ми відносимо сформовані вузькопредметні вміння читати, писати, рахувати, обчислювати тощо. До soft skills – сформовані універсальні вміння: відповідальність, дисципліна, комунікація, емоційний інтелект тощо. Аналізуючи діаграму, маємо наступне: майже незмінювана ситуація зберігається протягом двох років, а саме, майже вдвічі більше вчителів констатують, що в їхніх учнів розвинуті вузькопредметні вміння порівняно з тими, хто вважав, що в їхніх учнів розвинуті універсальні вміння (у 2019/2020 р. 15,5 % і 8,1 % відповідно, у 2020/2021 р. 20,3 % і 9,6 % відповідно). Оцінка батьків учнів практично збігається з думкою вчителів (рис. 3). З огляду на важливість володіння вчителями прийомами формування компетентностей в учня, видається необхідним започаткування серії вебінарів, майстер-класів з цієї тематики. Крім того, корисним, на нашу думку буде популяризація кращих практик з формування як предметних, так і універсальних вмінь засобами навчальних предметів у початковій школі.

Рис. 3. Показник індикатора впровадження НУШ з розділу «результати освітньої діяльності» «частка учнів, у яких сформовано навички певного когнітивного рівня (hard skills, soft skills)»

Ще одним із показових, на нашу думку, індикаторів з розділу «результати освітньої діяльності» є «частка учнів, яким подобається навчатися в НУШ». Протягом трьох років загалом спостерігається позитивна динаміка за цим

індикатором, з невеликим «просіданням» минулого навчального року (рис. 4). Певне зниження величини індикатора ми пояснюємо, як і в попередньому випадку, використанням дистанційних навчальних технологій.

Рис. 4. Показник індикатора впровадження НУШ з розділу «результати освітньої діяльності» «частка учнів, яким подобається навчатися в НУШ»

Висновки. Звичайно говорити про загальні тенденції ще зарано, оскільки ще замало років пройшло з упровадження реформи Нової української школи. Але, наразі, ми ставили перед собою мету дослідити стан упровадження новацій в динаміці. Тому освітні індикатори дали нам підставу зробити певні висновки і сформулювати рекомендації для подальшого упровадження реформи Нової української школи. Частина з таких висновків і рекомендацій наведено в тексті, інші можна подивитися в інформаційно-аналітичних матеріалах, оприлюднених на сайті інституту.

Отже розроблені нами освітні індикатори, для обчислення яких збираються статистичні дані під час моніторингових досліджень допомагають виявити певні проблеми, дослідити тенденції, які виникають під час упровадження реформи НУШ. Це, в свою чергу, ставить наступні завдання, а саме: дослідження причин виявлених тенденцій з метою їх усунення або нівелювання.

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Фідірко Марина Олександрівна,
канд.педагогічних наук, доцент,
Кокотєєва Анастасія Сергіївна,
ст.викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Державний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Вступ. Здоров'я населення є національним багатством, важливою передумовою розвитку суспільства, тому його збереження є однією з найактуальніших у сучасному світі. Належний стан здоров'я допомагає людині плідно навчатись, повноцінно працювати, займатись спортом, робити свої внески в різні галузі науки. Погіршення здоров'я істотно позначається на благополуччі, як окремих індивідів, так і всієї країни в цілому.

Мета дослідження: обґрунтувати потреби у застосуванні здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Висвітлити стан здоров'я сучасної молоді.
2. Довести актуальність використання здоров'язберігаючих технологій в процесі навчання молоді.

Головним чинником, що найбільше зумовлює стан здоров'я, є спосіб життя, який веде молодь. Здорового способу життя, на жаль, дотримуються небагато юнаків і дівчат (69 %). Доведено, що формування здорового способу життя є набагато ефективнішою й економічно доцільнішою стратегією, ніж постійне збільшення витрат на лікування наслідків нездорового способу життя. Тому необхідним є використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти.

Здоров'язбереження являє собою процес, в основі якого покладене фізичне виховання, тобто фізкультурно - оздоровча діяльність.

Зважаючи на досить низький рівень мотивації здоров'язбереження у молоді також доцільною є пропаганда здорового способу життя. Виявлено, що рівень мотивації окремої особистості впливає на стан її здоров'я. У здобувачів вищої освіти (ЗВО), які не розуміли важливості фізичного виховання для здоров'язбереження і не займалися самостійно фізкультурно-оздоровчою діяльністю, було зафіксовано більш високу частоту бактеріальних інфекцій порівняно з тими, рівень фізичної підготовки яких становить вище середнього показника і переважає стійкий інтерес до здоров'язбереження.

Стан фізичного та психічного здоров'я визначає дозвілля молоді. Вільний час українська молодь проводить здебільшого на природі (47 %). Популярними є й розважальні види дозвілля, які потребують матеріальних витрат клуби, кафе, кінотеатри (близько 30 %). Третина присвячує вільні хвилини своєму хобі. На вибір виду дозвілля впливають рівень освіти і матеріального благополуччя, тип поселення і регіон проживання, стать і вид зайнятості. Малозабезпечена молодь жодного разу не зазначила, що відвідує концерти класичної та органної музики, виставки і вернісажі, дбає про свою зовнішність і здоров'я, фізичне й духовне вдосконалення. Тому гостро відчувається потреба в залученні молоді до занять фізичною культурою та впровадження здоров'язберігаючих технологій.

Можна відокремити такі види здоров'язберігаючих технологій :

- здоров'язбережувальні – створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень індивідуальним можливостям;
- оздоровчі – спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія тощо;

- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами. З метою формування у ЗВО не тільки знань, але і вмінь та навичок ведення здорового способу життя використовують спеціальні курси на відповідну тематику;

- виховання культури здоров'я – виховання у ЗВО особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я.

Відповідно завдання здоров'язберігаючих технологій передбачають створення умов для підтримки стану здоров'я, вироблення позитивного ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих як пріоритетної цінності, формування мотиваційних установок для повної реалізації свого фізичного, психічного, духовного потенціалу, засвоєння знань про сутність здоров'я і здорового способу життя, розвиток умінь і навичок щодо самостійної оцінки свого здоров'я, виховання відповідальності за вибраний стиль поведінки щодо власного здоров'я тощо. Вирішення цих завдань сприятиме формуванню відповідних компетенцій у ЗВО та виникненню дій, спрямованих на ведення здорового способу життя.

Висновки. Отже, використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти є надзвичайно актуальним у сучасному світі, коли особливо важливою є спрямованість на розвиток духовної та фізичної сфер життя особистості.

ДО ПРОБЛЕМИ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Фідірко Марина Олександрівна,
канд.педагогічних наук, доцент,
Смолякова Ірина Дмитрівна,
канд.педагогічних наук, доцент
Державний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Вступ. Як показує практика, студенти з підвищеним руховим режимом, тобто ті, що активно займаються фізичною культурою і спортом, краще за своїх однолітків встигають під час навчальних занять, успішно здають сесії. Крім того, у них підвищується стійкість до простудних захворювань. Розглядаючи рухову діяльність студентів, ми спостерігаємо її в різних за формою вправах, в яких виявляються в тій чи іншій мірі швидкість, сила, спритність, витривалість або поєднання цих якостей. Ступінь розвитку фізичних якостей і визначає якісну сторону рухової діяльності, рівень їх загальної фізичної підготовленості. Поєднуючи заняття фізичною культурою із загальною фізичною підготовкою, ми тим самим здійснюємо процес всебічної фізичної підготовки, що має велике оздоровче значення.

Актуальність нашої роботи пов'язана з вивченням впливу фізичних, зокрема, силових, вправ на функціональну і життєву діяльність м'язів організму студентів, що мотивується вирішенням проблеми підвищення працездатності студентської молоді у контексті теорії і методики фізичного виховання. Зазвичай, розвиваючи силові якості студентів, удосконалюються функції організму та певні рухові навички. В цілому цей процес єдиний, взаємозв'язаний, і, як правило, високий розвиток фізичних якостей сприяє успішному освоєнню рухових навиків.

Наприклад, чим краще у людини буде розвинена швидкість, тим швидше вона пробігатиме короткі дистанції, швидше вестиме м'яч, граючи у футбол чи

в будь-які інші ігри, тобто високий рівень розвитку швидкості позитивно позначатиметься на виконанні конкретних фізичних вправ. То ж можна сказати про розвиток сили. Отже, розвивати цю якість потрібно насамперед в плані загальної фізичної підготовки, використовуючи для даної мети відповідні, найбільш ефективні засоби.

Таким чином, розвиток фізичних, зокрема, силових якостей, по суті, є основним змістом загальної фізичної підготовки.

Загальна фізична підготовка включає формування нових знань і підвищення рівня навичок. В процесі формування рухових умінь, м'язових навичок, розвиваються конкретні фізичні якості, серед яких особливе місце посідає сила, силова швидкість, силова витривалість.

Спеціальна фізична підготовка пов'язана з професійною або спортивною діяльністю, наприклад, майбутнього футболіста, волейболіста, лижника, гімнаста та ін.

Головною складовою, що характеризує високий рівень силової підготовки студента є сукупність наступних факторів: а) свідоме володіння рухами свого тіла; б) м'язова пам'ять; в) вчасне розслаблення м'язів; г) реалізація максимального м'язового ефекту в найкоротші терміни при оптимальній витраті сил.

Оцінка здоров'я і фізичного розвитку студентів не викликає великих труднощів, оскільки лікарі, медичні працівники мають конкретні докладні інструкції, вказівки Міністерства охорони здоров'я з цього приводу.

Але на жаль, оцінки силової підготовленості студентів є досить обмеженими тому, що на сьогодні, немає загальновідомої широко апробованої методики щодо порівняння рівня силової підготовленості. Тому наше дослідження мотивоване саме цією проблемою.

Сила, в значній мірі, визначається морфологічними особливостями і функціональним станом всього організму та окремих його систем, і насамперед – серцево-судинної і дихальної систем.

Фізична, зокрема силова підготовленість студентів, повинна здійснюватися під час проведення занять з фізичного виховання з використанням доступного інвентарю та устаткування. Але лише за однієї умови, якщо викладач навчає правильно виконувати рухові дії та виховує у них загальні фізичні якості.

Щоб управляти навчальним процесом, вчасно вносити корективи, потрібно вести контроль за силовою підготовленістю студентів. Проте цьому питанню не завжди приділяється належна увага.

Висновки. Наявні літературні дані вивчення силових, швидкісно-силових рухів ілюструють відсутність єдиної методики обстеження студентської молоді. Тому, обстеження щодо виконання різних завдань й в різних умовах випробувань дає можливість виявити характерні особливості їхнього віково-статевого розвитку.

Таким чином, сьогодні існує необхідність розробки єдиної методики розвитку основних рухів та збору матеріалу, що може послужити відправними даними для оцінки силової підготовленості студентів.

Список літератури:

1. Ашмарин Б.А. Теория и методика педагогических исследований в физическом воспитании. М : ФиС, 1991. – 223 с.
2. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. К: Олимпийская литература, 2008. – 353 с.
3. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. К: Олимпийская литература, 1999. – 320 с.

ШВИДКІСНО-СИЛОВА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ВОЛЕЙБОЛІСТІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Цись Ярослав Дмитрович

Студент

Цись Наталія Олександрівна

викладач

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

Актуальність дослідження. Удосконалення системи тренувальним процесом на основі об'єктивних знань про структуру змагальної діяльності та підготовленості з урахуванням загальних закономірностей становлення спортивної майстерності в обраному виді спорту є одним із перспективних напрямків удосконалення системи спортивної підготовки [4, 5].

У сучасному волейболі багато компонентів, з яких складається тренувальний процес, які досягли свого максимального розвитку (практично вже майже не можна збільшити час тренувань, обсяг навантажень тощо). У зв'язку з цим відбувається активний пошук нових форм організації тренувального процесу та методів у підготовці волейболістів високої кваліфікації [6].

Аналіз спеціальної літератури останніх років свідчить про суттєве підвищення інтересу багатьох фахівців до проблеми моделювання навчально-тренувальним процесом у спорті. Слід звернути увагу на те, що успішне вирішення цієї актуальної проблеми тісно взаємопов'язані пліч опліч із загальними закономірностями управлінською діяльністю в спорті [1, 2].

Одним із основних компонентів змагальної діяльності волейболістів є стрибкова підготовленість гравців. Досліджено, що 90-95% результативних дій під час гри досягається у боротьбі над сіткою (блокування, нападаючий удар), тому стрибкова підготовка волейболістів має бути на високому рівні. Також зазначено, що у структурі фізичної підготовки волейболістів стрибкова

підготовленість посідає чільне місце та становить 43,4 %. На думку науковців, ефективне виконання стрибкових ігрових дій, технічних прийомів та більшості тактичних комбінацій протягом однієї гри, або кількох ігрових днів засноване на високому рівні розвитку фізичних якостей [3, 4, 5].

Мета дослідження: розробити методику спрямовану на інтенсивний розвиток швидкісно-силових якостей студентів-волейболістів.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, узагальнення літературних джерел, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

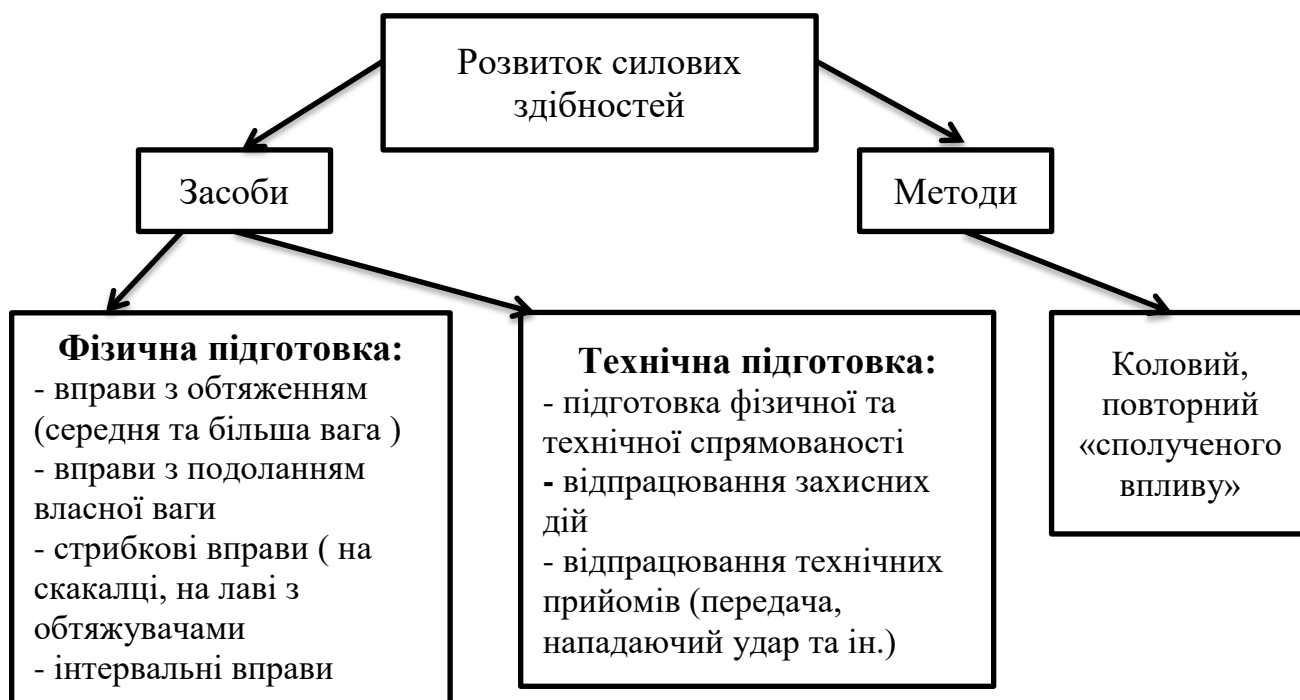
Результати та обговорення. В основу розробленої методики нами були покладені взаємопов'язані та взаємозумовлені методичні положення про тренувальний процес. Загальний обсяг навантаження характеризувався такими компонентами: а) сумою стрибків у стрибкових вправах; б) кількість метрів у бігу на швидкість; в) сумарною вагою обтяжень, піднятих у серії, і кількості серій при розвитку силових здібностей.

Інтенсивність навантаження визначалася кількістю стрибків за одиницю часу, кількістю відрізків, що пробігаються за одиницю часу, кількістю повторень у серії. Контроль за впливом навантаження здійснювався за ЧСС: робота в діапазоні ЧСС від 140 до 190 уд/хв не залежно від типу діяльності та характеру завдань, що відповідають індивідуальним особливостям спортсмена та періоду річного циклу тренування.

Черговість виконання вправ: на початку тренування – на швидкість, потім швидкісно-силові (переважно стрибкові); в кінці тренування: силові, потім швидкісно-силові вправи і на завершення вправи на рухливість у суглобах та розслаблення; або на початку тренування: швидкісно-силові (переважно стрибкові), потім силові; наприкінці тренування: силові, потім спеціальна витривалість і на завершення вправи на рухливість у суглобах і розслаблення.

Структура тренувального процесу підготовчого періоду характеризується: порядком взаємозв'язку та співвідношенням різних сторін спортивної підготовки (загальної та спеціальної фізичної, техніко-тактичної, теоретичної тощо); співвідношенням параметрів тренувальних навантажень

(обсягу та інтенсивності роботи); послідовністю та взаємозв'язком різних ланок тренувального процесу (Рис. 1.)

Рис. 1. Схема розвитку силових здібностей

Тренувальні заняття проводилися три рази на тиждень.

Інтенсивність тренувальних навантажень визначалася за ЧСС від 120 до 180 уд. за хв.

Розподіл тренувального часу за розділами:

- фізична підготовка – 70%;
- технічна підготовка – 30%;

На теоретичну підготовку час відводився поза тренувальними заняттями.

Завдання етапу розвитку силових здібностей:

1. Підвищення функціональних можливостей.
2. Розвиток силових якостей.
3. Техніка володіння м'ячем під час максимальної роботи ніг у захисті, відпрацювання прийому м'яча.

Основні засоби етапу розвитку силових здібностей з фізичної підготовки:

- 1) на розвиток сили:

- вправи із середніми та великими обтяженнями (набивні м'ячі, штанга, гантелі та ін.)

- вправи на подолання власної ваги та ваги партнера (віджимання, присідання на одній нозі та ін.)

2) на розвиток стрибучості:

- стрибки з обтяжувачами на піску, на гімнастичних матах, ґрунтовому майданчику (з високим підніманням стегна, ноги в сторони та ін.) – стрибки на скакалці, через лаву, по сходах на одній, двох ногах.

3) на розвиток витривалості:

- біг по пересіченій місцевості, крос, біг по стадіону, рухливі ігри, естафети

• з технічної підготовки:

1) пов'язана підготовка фізико-технічної спрямованості (передачі, нападаючий удар, захисні переміщення, стрибки з обтяженнями, передачі після перекидання вперед, назад і т.д.);

2) відпрацювання подач, робота над технікою переміщень та падінь;

3) передачі у стрибку, на місці та після руху (короткі, середні, високі).

З метою виявлення ефективності та наукового обґрунтування методики підготовки волейболістів було проведено основний педагогічний експеримент навчально-тренувального процесу. Результати наукового пошуку зіставлялися на основі порівняльного аналізу середньо-групових показників контрольної (n=11) та експериментальної (n=12) груп протягом експерименту.

Порівняльний аналіз середньо групових показників вихідного рівня підготовленості показав, що волейболісти контрольної та експериментальної груп мали загалом рівний рівень підготовленості. Відмінності в досліджуваних показниках були статистично достовірними ($P > 0,05$).

У контрольній групі заняття проводилися за традиційною методикою, розробленою для студентських команд, які займаються волейболом за умов ЗВО. Експериментальна група займалася за розробленою нами методикою, спрямованою на інтенсивний розвиток швидкісно-силових якостей

волейболістів з використанням оригінальних засобів активізації м'язів та їх реалізації у змагальній діяльності студентської команди.

Для виявлення ефективності підготовленості волейболістів контрольної та експериментальної груп було проведено порівняльний аналіз показників спеціальної підготовленості на початку та вкінці експерименту. Аналіз результатів контрольних випробувань свідчив, що у період експерименту відбулися позитивні зміни у більшості досліджуваних показників у обох групах (табл.1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз кінцевих показників рухових здібностей та психомоторних функцій студентів-волейболістів КГ (n-12) та ЕГ (n-11)

№ п/п	Тести	Групи		Різниця	P
		КГ	ЕГ	%	
		$X \pm m$	$X \pm m$		
1	Стрибок вгору з місця (см)	41,82±1,2	48,12±1,4	15,06	<0,01
2	Кидок набивного м'яча (м)	11,32±0,4	12,43±0,4	9,8	<0,05
3	Човниковий біг (6 м x 5) (с)	8,85±0,1	8,65±0,1	2,25	>0,05
4	Стрибок з розбігу поштовхом двома ногами (м)	2,98±0,06	3,23±0,05	8,39	<0,01
5	Стрибки на витривалість, (разів)	0,78±0,01	0,87±0,01	11,54	<0,01
6	Реакція на рухомий об'єкт (с)	0,154±0,008	0,141±0,004	8,44	<0,05
7	Час реакції (с)	0,25±0,01	0,23±0,01	8	<0,05

На основі аналізу показників фізичної підготовленості, можна говорити про позитивні результати, отримані за підсумками впровадження, розробленої методики підготовки волейболістів. Так як показники експериментальної групи по відношенню до контрольної вище за всіма тестами, крім човникового бігу (6 м x 5): у стрибку вгору з місця – на 15,06% (P<0,01), у стрибку з розбігу поштовхом двома ногами на 8,39% (P<0,01), У кидку набивного м'яча – на 9,8% (P> 0,05), в коефіцієнті стрибкової витривалості – на 11,54% (P<0,01).

В експериментальній групі, стосовно контрольної групи, достовірно

покращилися показники рухових можливостей і психомоторних функцій: реакція на об'єкт, що рухається – на 8,44%, час реакції – на 8%.

Висновки. Результати педагогічного експерименту засвідчили, що використання розробленої методики дає змогу інтенсифікувати навчально-тренувальний процес волейболістів. Впровадження ефективних засобів та методів розвитку швидкісно-силових якостей, позитивно вплинули на вирішення завдань спеціальної фізичної підготовки з урахуванням техніко-тактичної майстерності студентів-волейболістів.

Таким чином, отримані результати щодо впровадження методики інтенсивного розвитку швидкісно-силових здібностей волейболістів дозволяють зробити висновок про можливість її реалізації у практиці ЗВО, що підтверджується даними дослідження.

Література

1. Базилевич О. П. Управление подготовкой высококвалифицированных футболистов на основе моделирования тренировочного процесса [*автореферат*]. Москва: ВНИИФК; 1983. 20 с.
2. Бальсевич В. К. Перспективы развития общей теории и технологий спортивной подготовки и физического воспитания / Теория и практика физической культуры. 1999. № 4. С. 21.
3. Волков Е.П., Туровский В.В. Обоснование методики комплексного развития скоростно-силовых способностей юных волейболистов. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків: ХДАФК, 2001;4:42-46.
4. Гнатчук Я.І. Фізична підготовка кваліфікованих волейболістів у здвоєному макроциклі. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2007;2-3:118-23.
5. Гнатчук Я.І, Линець М.М. Удосконалення фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів. Фізична активність, здоров'я, спорт. 2017;4(30):40-49
6. Проходовський Р. Я. Структура фізичної підготовленості і розвиток фізичних якостей, які визначають рівень спортивних результатів юних волейболістів [*автореферат*]. Київ: Держ. НДІ фіз. культури і спорту; 2002. 16 с.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Шліхар Вікторія Віталіївна
Студентка,
Кременчуцький педагогічний
коледж імені А. С. Макаренка,
Кременчук, Полтавська обл., Україна

Вступ. Сьогодення вносить корективи у звичні форми навчання майбутніх педагогів. Пандемія викликала потребу у переході до дистанційних форм навчання.

У Кременчуцькому педагогічному коледжі імені А. С. Макаренка здобувачі освіти під час дистанційного навчання користуються Google Classroom, системою Moodle, онлайн-спілкуванням з викладачем засобами електронних платформ Zoom, Google Meet тощо.

Таке навчання вимагає від майбутніх учителів початкових класів самоорганізації, цілеспрямованості, дисциплінованості та вміння правильно і раціонально використовувати час. На жаль, результати проміжної атестації (контролю набутих предметних компетенцій) показали, що не всі студенти встигали виконувати вчасно завдання викладачів і успішно засвоїли навчальний матеріал.

Мета роботи. В даній роботі ми намагалися визначити причини нераціонального використання часу майбутніми вчителями початкових класів під час дистанційного навчання.

Матеріали і методи. Технологія організації часу та підвищення ефективності його використання у психолого-педагогічних науках має назву тайм-менеджмент. Управління часом – це планування та заповнення часу найбільш раціональним способом для досягнення цілей.

У цій галузі найбільшого поширення набули роботи, дослідження та підходи таких авторів як Г. Попової, А. Гастевої, П. Керженцевої,

Г. Архангельського, Г. Захарченка та Зайверта (Німеччина), Б. Трейсі, Ст. Кові, П. Дойля (США), Б. Санто (Угорщина).

Структура тайм-менеджменту включає: постановку цілей, розстановку пріоритетів, планування, прийняття рішень, реалізацію та організацію.

На основі структури тайм-менеджменту була розроблена анкета.

Анкета.

1. Чи вмієте ви ставити мету, визначати цілі власної діяльності, в тому числі і навчальної, під час дистанційного навчання.
2. Як ви виставляєте пріоритети при визначенні цілей навчальної діяльності.
3. Чи вмієте ви планувати власну діяльність для досягнення означених цілей при дистанційному навчанні.
4. Чи вмієте ви планувати власний час і чи постійно ви це робите під час дистанційного навчання?
5. Які правила планування часу ви знаєте?
6. Які правила планування часу ви використовуєте?
7. Що вам заважає раціонально використовувати час?

Результати і обговорення. Анкетуванням було охоплено 50 студентів – бакалаврів першого-четвертого курсів коледжу.

На запитання «Чи вмієте ви ставити мету, визначати цілі власної діяльності, в тому числі і навчальної, під час дистанційного навчання, були отримані наступні відповіді: вмію – 20 студентів, не вмію – 5 студентів, не задумувався над питанням – 12 студентів, не знаю – 13 студентів. Отже, ми бачимо, що лише 20 студентів з опитаних вміють ставити мету, визначати цілі власної діяльності під час дистанційного навчання, що складає 40%.

На запитання «Як ви виставляєте пріоритети при визначенні цілей навчальної діяльності» здобувачі освіти відповіли таким чином: виконую завдання на завтра (50%), виконую цікаві завдання першими (24%), не завжди виконую завдання (14%), виконую, коли є натхнення (5%), виконую після негативної оцінки викладача (7%).

Аналіз відповідей респондентів на питання «Чи вмієте ви планувати власну діяльність для досягнення означених цілей при дистанційному навчанні» показав, що лише 12% здобувачі вміють планувати власну діяльність.

Запитання «Чи вмієте ви планувати власний час і чи постійно ви це робите під час дистанційного навчання?» допомогло встановити, що розподіляти правильно час вміють лише 18% студентів, і лише 8% опитаних регулярно планують час під час онлайн-навчання.

Запитання «Які правила планування часу ви знаєте?» всі студенти відмітили: режим дня, план роботи на день. На жаль, такі прийоми як «Співвідношення 60: 40», встановлення часових норм, реалістичний план дня, свідоме встановлення однозначних пріоритетів, принцип Парето (співвідношення 80:20), «як з'їсти жабу», метод швейцарського сиру відомі далеко не всім.

Серед прийомів та правил планування часу, якими користуються опитані були названі такі: чергування праці і відпочинку, розпорядок дня,

Відповідаючи на запитання «Що вам заважає раціонально використовувати час?» респонденти відмітили такі поглиначі часу: соціальні мережі – 100%, телефонні розмови – 60%, надмірний сон – 40%, «розкачування» (довге збирання до роботи) – 30%, лінь – 25%, телевізор - 20 %, відсутність регулярного контролю – 15%, повільність – 10%, звичка відкладати на останній день – 5%.

Висновки. Труднощі самостійного навчання майбутніх вчителів початкових класів при дистанційній формі пов'язані з різними причинами. Серед них значне місце посідає невміння раціонально спланувати свій час, нездатність визначитися з пріоритетними завданнями, відсутність знань та практичних умінь використання прийомів, правил тайм-менеджменту.

Для організації повноцінного дистанційного навчання для здобувачів освіти необхідно провести спеціальні заняття по ознайомленню з особливостями, правилами, технологіями тайм-менеджменту.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Шульгіна Вероніка Дмитрівна

студент

Макаренко Олег Євгенович

магістр

Макаренко Євген Євгенійович

ст.викл.

кафедра фізичного виховання та спорту
Придніпровська академія будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Введення. Пошук оптимальних шляхів підготовки висококваліфікованих спеціалістів з високим рівнем конкурентоспроможності є основною проблемою сучасної системи вищої освіти в умовах ринкової економіки. Адаптація молодих фахівців до нових умов праці вимагає від них глибоких професійних знань, умінь до співпраці, стійкої працездатності, фізичного здоров'я, які у своїй єдності сприяють високій продуктивності праці. У Цільовій комплексній програмі "Фізичне виховання - здоров'я нації" перед вищими навчальними закладами поставлено завдання сприяти вихованню в студентів морально-вольових якостей, покращенню їх фізичного і психічного здоров'я. Вирішення цього завдання у ВНЗ покладено на фізичне виховання.

Ціль роботи. Для підвищення ефективності роботи кафедри фізичного виховання по формуванню в студентів потреби фізичного вдосконалення потрібно переглянути наступні умови:

- оволодіння системою знань про особливості впливу занять фізичною культурою і спортом на розвиток професійно-значущих якостей особистості;
- систематичного залучення студентів до занять фізичними вправами;

- вдосконалення змісту фізичного виховання, орієнтованого на формування у студентів потреби фізичного вдосконалення; практичного залучення студентів до самостійних занять фізичними вправами;

- впровадження в навчально-виховний процес особистісне зорієнтованої методики формування потреби фізичного вдосконалення.

При проведенні обов'язкових занять з фізичного виховання, спортивного вдосконалення та самостійних занять фізичними вправами, планується теоретично обґрунтувати і експериментальне перевірити ефективність змісту, засобів і методів формування потреби фізичного вдосконалення у студентів.

Матеріали та методи. Інформаційно-методична лабораторія (ІМЛ) - сервісний, навчальний та інформаційний підрозділ, спрямований на підтримку вищого закладу в завданнях впровадження сучасних технологій в освітній процес з розділу „Фізичне виховання” та забезпечення розвитку професійної компетентності викладачів.

Основними напрямками методичної роботи є:

- Реструктуризація навчального процесу.
- Використання комп'ютерного банку даних спортивно-оздоровчої і науково-методичної інформації.

- Підготовка електронних підручників по розділах роботи.

- Використання тестової системи оцінки теоретичних знань.

- Використання учбово-дослідницького комплексу накопичення й обробки результатів Державного тестування та проміжного контролю.

- Організації обліку і проведення розрахунків функціональних характеристик студентів для оцінки поточного стану здоров'я, електронний варіант «Паспорта здоров'я».

- Дистанційне навчання теоретичним основам фізичного виховання.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА ЛАБОРАТОРІЯ ПДАБА

У 1932 – 1933 навчальному році була створена спортивна база академії ПДАБА.

Спортзал містився на п'ятому поверсі, на площадці пандуса четвертого поверху містились роздягальня, склад інвентарю, столи для настільного тенісу.

З уведенням фізичного виховання до навчального плану інституту спортивна робота серед студентів набрала організованого і масового характеру, який є не тільки обов'язковим для забезпечення здоров'я студентів але й впливає на швидкий розвиток подачі старої інформації в іншому вигляді, що дає змогу підвищити інтерес молоді до занять спортом та активної частини життя академії.

В основу професійної підготовки студентів покладено вивчення і впровадження у практику передового досвіду кращих фахівців спортивної галузі, які з кожним роком намагаються зробити спортивну сторону життя більш сучасною та пропонують кожному стати її частиною.

В термін з 2001 по 2005 роки кафедрою фізичного виховання та спорту ПДАБА було підготовлено та проведено 5 методичних об'єднань завідуючих кафедрами фізичного виховання ВНЗ 3-4 рівня акредитації Дніпропетровської області. На методичних об'єднаннях поширювався досвід роботи кафедри фізвиховання та спорту ПДАБА, обговорювалися труднощі кафедр інших ВНЗ.

Результаті та обговорення. Логічним завершенням впровадження інноваційних проектів на кафедрі стало створення Інформаційно-методичної лабораторії (ІМЛ). ІМЛ є внутрішнім структурним підрозділом кафедри фізичного виховання та спорту і підкоряється безпосередньо завідувачеві кафедрою. Бере активну участь кафедри в інформаційних питаннях академії з урахуванням інтересів кафедри фізвиховання та спорту. Адаптує рішення адміністрації академії для їхнього якісного виконання в специфічних умовах кафедри для навчального процесу. Використовує елементи дистанційного і заочного навчання, реалізує спільні проекти з Інститутом заочного і дистанційного навчання. Підтримує INTERNET політику академії.

Висока ефективність навчально-методичної роботи в ІМЛ кафедри фізичного виховання ПДАБА забезпечується завдяки:

- Впровадження мультимедійної і комп'ютерної техніки для інтенсифікації й індивідуалізації навчального процесу.
- Організація доступу студентів до програмно-комп'ютерного комплексу для самостійної підготовки.
- Залучення студентів і викладачів до науково-методичної роботи кафедри.
- Розробка і впровадження в навчальний процес спеціалізованого програмного забезпечення.
- Організація і проведення індивідуальних занять зі студентами.
- Збір первинної інформації, автоматизована обробка цієї інформації і своєчасна видача споживачам результатів обчислень.
- Забезпечення максимального завантаження наявної обчислювальної техніки й одержання найбільшого економічного ефекту від її використання.
- Розробка і впровадження більш ефективних методів механізації обліку й обчислювальних робіт, заснованих на сучасній техніці.
- Розробка нових технологій навчання, у тому числі дистанційне. Робота з абітурієнтами.
- Робота з інноваційними проектами.

Така організація роботи особливо важлива для студентів спеціальної медичної групи, які мають змогу не тільки отримати рекомендації та вправи згідно свого стану здоров'я, але й пройти тести теоретичного розділу з дисциплін які відображені в навчальній програмі. До здачі можна підготуватись тут же за допомогою комплексу спеціалізованих програм.

Тому, забезпечення навчально-виховного та тренувального процесу студентів спрямоване на набуття високої якості знань та рухових умінь не лише у спеціальної медичної, але й основної групи.

Щонеділі для спеціального медичного відділення проводяться різноманітні заняття, впродовж яких виконується як рухова діяльність, над обраними індивідуально, вправами, так інформаційне збагачення знань студентів. Володіння теоретичним матеріалом про своє здоров'я важливо для

кожної людини, а не лише фахівцям будівельникам, тому кожного року проводиться перевірка бази запитань та їх оновлення у разі необхідності.

Висновки. При підготовці майбутніх фахівців з будівельної галузі, студентів з особливими потребами, підготовлена матеріально-технічна база: спеціалізована зала для практичних занять, окремий інформаційний куточок з комп'ютерами, електронна та звичайна бібліотека з літературою спортивно-оздоровчої спрямованості.

Також кожен студент за ведення «Паспорта здоров'я», „Щоденника самоконтролю” отримує бали. Крім іншого це допоможе у спостереженні за своїми показниками до та після практичних занять або ранкових вправ.

Згодом можна проаналізувати ці дані та зробити висновки щодо зміни своєї особистої програми навчання та на що треба звернути увагу для запобігання негативних наслідків.

В програмі спеціального медичного відділення також прописані назви вправ, які необхідно виконати впродовж навчального року. Згідно статі, віку та особливостей стану здоров'я, можна узгодити план виконання та типи вправ, за якими будуть проставлені бали наприкінці семестру/року.

Щодо комп'ютерного комплексу, спеціально створені комп'ютерні програми забезпечують об'єктивність оцінки рівня освоєння студентами програми виконання фізичних вправ та контролюють правильність їх виконання згідно з постановами міністерства.

Оснащення комплексу інтернет-ресурсами дає змогу кожному студенту знаходити інформацію, яка вплине на покращення розуміння курсу самої освітньої програми та якість виконання тесту в межах однієї інформаційно-методичної лабораторії.

Щодо вправ, лабораторія має усе необхідне оснащення задля їх виконання та згідно лікарських показань, студенти проінструктовані за техніку безпеки та знаходяться під пильним оком викладача.

Аналогічні навчально-методичні лабораторії працюють у інших закладах наприклад:

Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола працює на досягнення якісних змін у парадигмах навчання/викладання, пропонує супровід викладачів у плануванні і реалізації сучасних практик та моделей освітньої діяльності.

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського: поширює дослідження нових напрямів у соціально-педагогічній сфері та з розробкою навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх фахівців. Провідні напрями цих досліджень зосереджені на проблемах педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, психології, соціальної педагогіки, інформаційно-комп'ютерних технологій навчання, виховної роботи зі студентською молоддю, дидактики вищої школи та педагогічної інноватики.

Література

1. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Наукова та навчально-методична лабораторія соціально-педагогічних досліджень [Електронний ресурс]. URL: <https://pdu.edu.ua/instituti/26-naukova-ta-navchalno-metodichna-laboratoriya-sotsialno-pedagogichnikh-doslidzhen-institut-pochatkovoji-ta-gumanitarno-tekhnichnoji-osviti.html>– Назва з екрана. – Перевірено: 24.12.2021.

2. Навчально-Методична Лабораторія. Місія НМЛ. [Електронний ресурс]. URL: <http://metod.gi.edu.ua/index.php/pro-nas/misiia-nml>. – Назва з екрана. – Перевірено: 24.12.2021.

3. Оренбургский государственный аграрный университет. Информационно-методическая лаборатория ОГАУ [Електронний ресурс]. – URL: <https://orensau.ru/ru/ovuze/structure/laboratorii-muzei/5722-informaczionno-metodicheskaya-laboratoriya-instituta>. – Назва з екрана. – Перевірено: 24.12.2021.

СТРАТЕГІЯ ПОЗИЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ У НАПРЯМІ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ТА ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Щербак Ірина Володимирівна,
к.п.н., доцент кафедри інформатики
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ. Стрімкий темп життя зобов'язує нас пристосовуватися до нових звичок, вподобань, тобто адаптувати старий стиль життя під новий. Особливо ці зміни вплинули на отримання вищої освіти. Одним із головних факторів є пандемія коронавірусу, яка почалася ще у 2019 році і триває до сьогодні. Ми повинні вчитися отримувати, передавати та опрацьовувати інформацію протягом життя. Тому почали більше приділяти увагу академічній мобільності, завдяки якій в Україні підвищується якість освіти та науки до міжнародного рівня. Адже, перевагами для студентів є культурний діалог, розширення кругозору, набуття нових унікальних професійних навичок, удосконалення навичок володіння іноземними мовами. Для викладачів та науковців – підвищення кваліфікації в контексті глобальних трендів розвитку науки, залучення до кращих світових практик, професійний діалог. А головним фактором для обох категорій є підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринку праці.

Мета роботи. Розглянути стратегії та види позиціонування закладів вищої освіти з точки зору академічної мобільності та проєктної діяльності

Матеріали та методи. Для вирішення поставленої мети використано такі методи, як аналіз, синтез та узагальнення науково-педагогічної літератури.

Результати та обговорення. Розвиток національної системи освіти пред'являє підвищені вимоги до якості педагогічної освіти, що складає фундамент сучасної системи безперервної освіти. Одним з можливих способів

пошуку шляхів підвищення ефективності вищої педагогічної освіти є вивчення зарубіжного педагогічного досвіду. Наука про освіту (едукологія) як й інші області знань та суспільної практики не може розвиватися ізольовано від світового досвіду. Сфера освіти в цьому випадку підпорядковується загальним тенденціям і закономірностям розвитку [5].

Одним із способів позиціонування університету та вивчення зарубіжного досвіду можна віднести академічну мобільність, яка має таке визначення – переміщення студентів і викладачів вищих навчальних закладів на певний період часу в іншій освітній або науковий заклад в межах або за межами своєї країни з метою навчання або викладання [3].

Стратегія позиціонування університету у напрямі академічної мобільності передбачає участь здобувачів освіти, НПП і співпрацівників в обмінних програмах та інших сферах міжнародної діяльності університету, завдяки якій суб'єкти академічної мобільності підвищують рівень власних компетентностей (загальних, професійних, фахових) та залучаються до міжнародних освітніх і дослідницьких програм.

За даними ЮНЕСКО, рівень міжнародної мобільності студентів зріс за останні 25 років на 300 %. На думку експертів, до 2025 року число студентів, які навчаються за кордоном, складе 4,9 млн осіб [2].

Академічна мобільність закладу вищої освіти опирається на **міжнародних і національних** нормативно-правові документи: Лондонське комюніке «На шляху до Європейського простору вищої освіти відповіді на виклики глобалізації», Бухарестському комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти», Паризькому комюніке, Законах України «Про вищу освіту», «Про ратифікацію Угоди між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020»», «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про

порядок реалізації права на академічну мобільність», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року тощо.

Щоб бути конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг закладам вищої освіти потрібно співпрацювати з закордонними університетами, тобто укладати двосторонні договори академічну мобільність. Головною метою цих договорів є залучення здобувачів освіти здобути вищу освіту за програмами «Подвійний диплом», «Сумісні освітні програми», «Участь у міжнародних літніх освітніх школах», «Міжнародні програми волонтерства» тощо. Але основною вимогою для реалізації обміну знань є розвиток фінансової підтримки академічної мобільності.

Для розширення академічної мобільності в Україні потрібні фінанси, саме надання фінансової підтримки є запорукою успіху для впровадження мобільності із зарубіжними закладами вищої освіти. Наприклад, Оксфордський університет турбується не лише за здобувачів освіти з достатком, а й за студентів, які проживають у сім'ях із малим рівнем прожиткового мінімуму, тому вони отримують стипендію у розмірі приблизно 8 млн. фунтів стерлінгів. Кембриджський університет забезпечує стипендіально та надає грантову підтримку здобувачам вищої освіти. Единбурзький університет пропонує стипендії та гранти студентам, які мають найбільш видатні академічні результати.

Також для розвитку конкурентоспроможності підвищують рівень проектної діяльності не лише на рівні України, а й за кордоном, за допомогою проектів. Приміром, в Україні є такий сучасний проект як «Еразмус +». У ньому запропоновані програми ЄС на період з 2021-2027 років, що відкривають можливість співробітництва ЗВО Європи з країнами-членами програми, Україною та іншими країнами-партнерами для спільних проектів за такими напрямками: академічна мобільність за обміном працівників і здобувачів освіти ЗВО; спільні магістерські програми Еразмус Мундус; розвиток потенціалу вищої освіти – реформування вищої освіти (ex-Темпус); розвиток потенціалу молоді – розбудова потенціалу громадянського суспільства задля розвитку

неформальної освіти, молодіжного підприємництва, інтернаціоналізації; участь у стратегічних партнерствах задля розвитку та впровадження інновацій у сферах освіти та молоді; участь у альянсах знань задля розвитку та впровадження інновацій у сферах освіти та молоді; розвиток Європейських студій за напрямом Жан Моне; спільні партнерства напряму Спорт [4]; DAAD (Німецька служба академічних обмінів є однією з найбільших у світі організацій у сфері освіти, що забезпечує мобільність здобувачів освіти і викладачів та надає можливість талановитій молоді усього світу пройти наукове стажування або підвищити кваліфікацію у Німеччині. 1998 року укладено Меморандум про співпрацю між Міністерством освіти і науки України і DAAD, що передбачав створення представництва у м. Києві) [1] тощо.

Висновки. Отже, академічна мобільність та проектна діяльність посідає важливе місце не лише в освітній діяльності (покращенні освітніх послуг, конкурентоспроможності, розвитку освіти в Україні взагалі), а й на розвиток країни взагалі.

Список використаної літератури

1. DAAD. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://cutt.ly/0UoeHAK> (дата звернення: 22.12.2021).
2. Education at a Glance 2014. URL: <http://www.oecd.org/education/Education-at-a-Glance-2014.pdf>.
3. Академічна мобільність. *Вікіпедія*. URL: <https://cutt.ly/jUiCDt5> (дата звернення: 22.12.2021).
4. Міжнародне співробітництво у професійній освіті. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/erasmus+> (дата звернення: 22.12.2021).
5. Харківська А. А. Компаративістський аналіз тенденцій розвитку зарубіжних систем вищої педагогічної освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. Харків: Видавничий цент ХНУ, 2008. Вип. XXI. С. 124–134

КРОСВОРД ЯК ПРИЙОМ НАВЧАННЯ

Яковенко Юлія Леонідівна,

к.і.н., доцент,

Донбаська державна машинобудівна академія

Краматорськ

Кінішенко Наталія Леонідівна,

вчитель,

Ліцей імені Валентина Шеймана,

Краматорськ

Вступ./Introduction. Людина навчається протягом життя. Відбувається це в процесі безпосереднього навчання у закладах освіти, в ході самоосвіти, спілкування з людьми, у грі та інших формах активного відпочинку. Корисною формою проведення вільного часу є розгадування кросвордів або сканвордів. Така традиційна та давня гра зі словами дозволяє перевірити рівень загальної ерудиції та поповнити свої знання. Вона є корисною для людей будь-якого віку та рівня освіти. Цю гру давно використовують як прийом навчання у закладах освіти, який робить цей процес більш цікавим та різноманітним. Кросворди змушують зосередитись, напружувати пам'ять, виявляти наполегливість, підключати логічне та аналітичне мислення, бути активним в процесі пошуку відповіді на складні питання.

Мета роботи./Aim. Мета даної роботи – проаналізувати можливості використання кросвордів як прийому навчання в процесі опанування термінології з певної дисципліни.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети використовувались такі методи наукової роботи, як аналіз, спостереження, експеримент.

Результати та обговорення./Results and discussion. Кросворди добре підходять для запам'ятовування термінів і понять з певної науки (навчальної дисципліни) в цілому чи з певної теми, засвоєної учнями, студентами (тематичні, модульні, підсумкові). Вони стимулюють розумову діяльність,

розвивають пам'ять, сприймаються здобувачами освіти позитивно [1]. При використанні цього прийому вони виявляють нестандартність мислення, оригінальність та самостійність [2]. Засвоєні поняття та терміни стають базою для подальшого вивчення навчальної дисципліни або поглиблення в наукову інформацію.

Сучасні інформаційні технології дозволяють використовувати онлайн-інструменти для створення кросвордів [1]. Цікавою і не занадто складною в такому випадку стає самостійна робота зі складання подібних ігор зі словами. Здобувачі освіти можуть спробувати себе в якості авторів та запропонувати розв'язати свої кросворди одногрупникам чи однокласникам.

Розгадування кросвордів може бути організовано як самостійна, так і групова робота. Розв'язання кросворду створює ситуацію успіху, що є важливим фактором, який впливає на увесь процес навчання [2].

Варіаціями використання кросвордів під час занять та в ході позааудиторної роботи можуть бути:

1) розв'язування кросвордів на швидкість, змагання між здобувачами освіти чи групами здобувачів;

2) включення кросвордів в якості одного із завдань тематичних чи модульних тестів;

3) розв'язування кросвордів підвищеного рівня складності в позааудиторний час в якості індивідуального завдання чи виду самостійної роботи, коли треба використати додаткову довідкову літературу, самостійно ознайомитись з новими термінами та поняттями;

4) складання кросвордів як вид індивідуальної чи самостійної роботи.

Ми вважаємо, що тематичний кросворд, який містить не тільки вже відомі терміни, але й нові для здобувача освіти, створює широкі можливості для поглиблення знань з обраної теми. Оскільки учні чи студенти закріплюють пройдений матеріал та самостійно здобувають нові знання. Така інформація залишається у пам'яті надовго, тому її буде легше застосовувати у подальшому навчанні, дослідницькій роботі або просто в процесі спілкування.

Якщо в кросворд входить відомий для здобувачів освіти матеріал, а сам кросворд використовується як метод контролю, то дослідники рекомендують оцінювати результат роботи над кросвордом за такою шкалою:

до 50% - матеріал не засвоєно;

50-60% - поверхневі знання;

70-94% - знання на середньому та достатньому рівнях;

95-100% - показник відмінних знань [2].

Цю шкалу може застосовувати як сам учень (студент) в якості методу самооцінювання та самоконтролю, так і вчитель (викладач) під час занять та в ході перевірки виконаних завдань. Можна використати цю шкалу і при організації взаємоперевірки в класі чи в групі.

Цікавим видом роботи є складання асоціативного кросворду, коли здобувачі працюють з ключовим словом, написаним на дошці чи фліпчати, добирають терміни відповідно заданої теми та пояснюють їх [3]. Наприклад, до теми «Історія як наука» пропонується в якості ключового слова «історія», студенти підбирають терміни, вписують та пояснюють їх:

«Історизм – це принцип, на якому базується історична наука, який вимагає від дослідника розгляду проблеми з урахування специфіки епохи, обставин, історичного фону взагалі» і т.д. (Мал. 1).

і с т о р и з м
с и н т е з
м е т о д
д ж е р е л о
х р о н о л о г і я
о б ‘ є к т и в н і с т ь
п е р і о д и з а ц і я

Малюнок 1. Асоціативний кросворд до теми «Історія як наука»

Висновки./Conclusions. Кросворд як цікава головоломка, своєрідна гімнастика для розуму має велику кількість різних аспектів позитивного впливу на розвиток людини. Саме тому його часто використовують в процесі навчання. Складання та розв'язання кросвордів активізує розумову діяльність, розвиває пам'ять, логічне та аналітичне мислення, дозволяє закріплювати раніше отримані знання термінології з певної галузі науки чи навчальної дисципліни, отримувати нові знання. Різноманіття видів кросвордів дозволяє вчителю чи викладачеві творчо підходити до використання такого методу, напрацьовувати свою методичну скарбничку, проводити педагогічні спостереження та експерименти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Грибінчик К. Використання кросвордів у навчальному процесі. *Студентські наукові записки*. Серія «Філологічна». Вип. 6. URL: https://eprints.oa.edu.ua/1585/1/6_2013_4.pdf
2. Токарчук Я.О., Мотишена І.С. Використання кросвордів на уроках технологій як засіб розвитку пізнавальних інтересів учнів [Електронний ресурс]. 2016. URL: http://ito.vspu.net/konference15/Tokarchyk_Motushena.pdf
3. Інтерактивний прийом «Асоціативний кросворд» у вашу педагогічну скарбничку [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/post/interaktivniy-priyom-asociativniy-krosvord-u-vashu-pedagogichnu-skarbnichku>

НЕДОСТАТКИ ВИРТУАЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ ПО УКРАИНСКОМУ И РУССКОМУ ЯЗЫКАМ КАК ИНОСТРАННЫМ В ПРОЦЕССЕ ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ

Яремчук Сергей Михайлович,

Бойко Галина Ивановна

Преподаватели

Национальный университет "Львовская политехника"

г. Львов, Украина

Введение. Реализация дистанционного обучения в Украине очень неоднородна. Многие преподаватели и студенты приняли новый вызов и справляются с ним, однако есть и такие, которым он не под силу, ведь они не имеют для этого необходимых технических средств, знаний, навыков или даже желания. Дистанционное обучение стало для украинских учебных заведений в целом и педагогов, в частности, проверкой на то, как быстро они могут реагировать на эти вызовы, насколько способны быть гибкими и эффективными в некомфортных условиях, а также на компьютерную грамотность и умение работать на современных образовательных онлайн-платформах. Основой эффективного дистанционного обучения является самоорганизация студентов, желание учиться, несмотря ни на что. А именно с этим проблемы: низкая мотивация к обучению у студентов украинских вузов – настоящая болевая точка (Мончук, 2020: 1).

Цель работы – проанализировать, как происходит онлайн изучение языков в современных условиях, показать, как наиболее доступно можно передать во время дистанционного обучения знания по украинскому и русскому языкам как иностранным студентам и как помочь им усвоить их самым интересным способом, раскрыть одну из форм реализации межпредметных связей и интеграции знаний по нескольким предметам.

Материалы и методы. Во время карантинного периода дистанционное обучение стало толчком к познанию новых возможностей преподавания и обучения не только для преподавателей, но и для студентов. Процесс обмена опытом был взаимным. Все новое всегда пугает, но вместе с тем четко показывает, кто готов к испытаниям, а кто нет.

Надо признать, что, к сожалению, для некоторых иностранных студентов обучение в Украине становится сплошной гонкой. Во-первых, это их неумение учиться и неорганизованность. Во-вторых, есть отдельные недостатки в организации самого учебного процесса и формировании групп: студенты, приехавшие из разных стран да еще с определенной разницей во времени, не могут «на старте» показать одинаковый уровень подготовки, но часто зачисляются в одну учебную группу. В-третьих, есть мнение о временности самого пребывания в университете. Многие студенты планируют в дальнейшем уехать в третью страну, возможно даже поменять специальность, а как результат – нежелание вникать не только в быт, обычаи и культуру Украины, но и в сам учебный процесс: вкладывать в него время, выполнять задания, покупать книги, пособия и т.д. Практика дистанционной работы показала, что у определенного количества студентов нет желания научиться работать на разных платформах. Они едва поняли Messenger, поскольку были осведомлены о Facebook. В-четвертых, часто доминирует нехватка культуры со стороны отдельных студентов во время проведения онлайн-занятий. Они опаздывают (т.е. присоединяются к паре с опозданием), не выполняют домашние задания. Желания списать и ввести в заблуждение преподавателя становятся для них почти нормой, они очень шумны и нетерпеливы, не имеют уважения к педагогу и своим коллегам; более сильные студенты пытаются отвечать вместо более слабых. Часто под разными предлогами не включаются камеры, а потому непонятно, кто действительно работает и как оценить такого студента. В-пятых, работа с онлайн-материалами используется недостаточно, потому что студенты часто не умеют (или не хотят) работать самостоятельно с книгой, особенно если

нет перевода на родной язык. При этом знания многих английских языков также очень низкие.

На протяжении семестров, прошедших в условиях дистанционного обучения, нами прорабатывалось со студентами большое количество письменных упражнений и заданий. Значительно меньше времени мы смогли уделить задачам слушания и разговорной речи. Не дали ожидаемого результата и задания на учебное и ознакомительное чтение. В дистанционном режиме студенты их практически не воспринимают, не работают со словарем, не формируют свои словари и комментарии к текстам и т.д. Они всячески пытаются использовать Googl-переводчик для всего текста, понять, в общем, его на родном языке и на этом остановиться, не запоминая ни одного нового слова. В свою очередь, как известно, при проведении занятия в аудитории, этому виду работы уделяется много времени и усилий. Во время дистанционного обучения студенты также хуже воспринимают информацию, часто наблюдаются попытки одновременного чтения и ответов нескольких из них, что приводит к сильному искажению звуков и произношению слов. В первый период дистанционной работы нам приходилось потратить много времени, чтобы преодолеть у студентов страх перед самостоятельными ответами. Каждого студента приходилось иногда слушать по два-три раза.

В общем, дистанционная форма заметно притормозила процесс обучения, а в таких условиях работа на платформе Zoom (если она ограничена по времени) вообще дает плохой результат. Если учесть все вышеуказанные моменты, то можно сказать, что количество недостатков во время онлайн-обучения перевесило студентов количество полученных ими четких практических умений и навыков.

Результаты и обсуждение. Внедрение дистанционных занятий по украинскому и русскому языкам для студентов-иностранцев разных курсов и специальностей происходило на практике очень неоднородно. Для многих (представители Эквадора, Конго, Азербайджана, Марокко; специальности: прикладная математика, биотехнологии, архитектура, туризм,

кибербезопасность, биоинженерия, международные отношения) это было хорошим испытанием. Они смогли активно сгруппироваться в Viber и Messenger, вели переписку по организации и проведению занятий. Работа продолжалась слаженно и по расписанию, сформированному в начале семестра (конечно же, с небольшими коррективами). Студенты помогали друг другу, используя все возможные языки общения. Понятно, что больше времени они занимались самостоятельно (в частности, выполняя письменные задания и упражнения на чтение), поскольку по некачественной связи мы не всегда могли их хорошо слышать и видеть. Но основные грамматические темы и слушания мы практиковали вместе во время дистанционных занятий.

Выводы. Стремительная интеграция дистанционной формы обучения в образовательный процесс, обусловленная введением карантинных ограничений, стала серьезным толчком для дальнейшего развития. Нет сомнения, что реалии, в которых мы сегодня оказались, станут хорошим стимулом для развития творческих и креативных возможностей украинских преподавателей. Именно в процессе апробации и обработки определенных методических разработок четко вырисовывается та схема, которая сможет помочь студентам-иностранцам выучить язык и направить преподавателей на поиск самых разных методов изложения и подачи языкового материала. Дистанционные занятия стали одним из направлений для решения важных проблем в проведении практических занятий по украинскому и русскому языкам как иностранным. Они дают возможность развивать аналитические способности, изобретательность и компетентность студентов, несут в себе значительный воспитательный потенциал, а также способ повышения мотивации к изучению предметов, поскольку создают условия для практического применения знаний и развивают навыки самообразования. И даже в совершенстве продуманное занятие всегда будет иметь определенные недостатки, уточнения и т.д. Поэтому только в общении и познании потребностей студента преподаватель может добиться истины в обучении и преподавании.

Литература:

1. Козелко І. І. Вивчення фонетики в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. праць. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2015. Вип. 11. С.126–130.
2. Куньч З. Й. Системне вивчення науково-технічної термінології у роботі зі студентами-іноземцями. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. Вип. 3. С. 198–202.
3. Мончук О. Уроки в режимі онлайн, або Як івано-франківські школи працюють у форматі дистанційного навчання? 2020. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/uroki-v-rezhimi-onlayn-abo-yak-ivano-frankivski-shkoli-pratsyuyut-u-formati-distantiynogo-navchannya>

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

СПРИЙНЯТТЯ КОЛЬОРУ ТА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Архіпова Ірина Дмитрівна,
Здобувачка вищої освіти
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
м. Северодонецьк, Україна

Введение./Introductions. Колір оточує людину все її життя. Починаючи від народження, а закінчуючи смертю. Саме тому, вчені займалися впливом кольору на психічний та фізіологічний стан людини.

Все залежить від психофізіологічного стану і статусу організму. Кольори виявляють такий вплив: розширюють чи звужують кровоносні судини; підвищують або знижують тиск; посилюють утворення червоних кров'яних тілець; зміцнюють імунну систему; збільшують перенесення кисню кров'ю; активізують і стабілізують обмін речовин і розширюють свідомість.

Колір – це невід'ємна складова життя людини. З народження дитина поринає в світ кольорів та відтінків, що безпосередньо впливає на неї як в позитивний бік, так і в негативний. За допомогою різних кольорів ми можемо уповільнити стресову ситуацію, підвищити рівноваженість людини, вирівняти емоційний стан або ,навіпаки, спонукати її до будь-яких дій.

Сприйняття кольору та його психологічна характеристика носить сучасний характер та є досить актуальною [2, с. 115-126.]. Тому що в результаті техногенного прогресу, урбанізації – люди, нажаль, змушені працювати, навчатися та жити в нервовій напрузі, стресі, що може викликати багату кількість різноманітних захворювань, в тому числі й психологічного характеру.

Рішення цієї проблеми, може бути, наперед, різноманітні методи для послаблення нервової напруги, для збільшення працездатності та

врівноваженості. Яскравим прикладом, може слугувати. Метод кольоротерапії, проективна методика Макса Люшера.

«Кольорова типологія» особистостей М. Люшера, багато в чому, переросла не тільки в інтерпретацією результатів тесту. Концепція «Кольорового тесту Люшера» – самостійне вчення, в якому це тест грає роль практичного методу, але його механічне використання не може замінити досвіду експерта [3, с.57-67]. При віднесення особистості до того чи іншого «кольорового типу», крім кольорових переваг, важливу, а в ряді випадків і вирішальну роль, грає оцінка поведінки особистості.

Цель работы./Aim. Аналізуючи роботи багатьох вчених в сфері вивчення сприйняття кольору людиною, на основі їх досліджень, можливо об'єктивно визначити вплив кольорів на людину: зміни нервово-психічних процесів в організмі, під впливом різних кольорів і їх відтінків, вплив на відчуття і сприйняття, поведінку, емоції і мислення, свідомість і підсвідомість особистості.

Материалы и методы./Materials and methods. «Кольорова типологія» особистостей М. Люшера [1, с.18]. За допомогою проективної методики Макса Люшера, можливо виявити, проаналізувати та, якщо потрібно, пропрацювати результати. Виявленими результатами можуть бути, наприклад: низька самооцінка, зниження концентрації уваги, що може вказувати на наявність будь-якої психологічної конфліктної ситуації чи стану фізіологічного неблагополуччя – тривоги.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Питання впливу та сприйняття кольору ще з давніх-давен цікавили вчених. Великий внесок до вивчення кольору було внесено: Аристотелем, Ньютоном, Ломоносовим, Гете, Гальмгольтом, Люшером та багатьма іншими.

Відомий фізіолог В.М. Бехтерев вказував, що колір у майбутньому може ефективно застосовуватися для лікування нервових хвороб. Медицина уже взяла на озброєння кольоротерапію, і в деяких лікарнях хворих лікують кольором.

Выводы./Conclusions. Аналізуючи роботи багатьох вчених в сфері вивчення сприйняття кольору людиною, на основі їх досліджень, можливо об'єктивно визначити вплив кольорів на людину: зміни нервово-психічних процесів в організмі, під впливом різних кольорів і їх відтінків, вплив на відчуття і сприйняття, поведінку, емоції і мислення, свідомість і підсвідомість особистості.

Список використаної літератури:

1. Бажин Е.Ф., Эткінд А.М. Цветовой тест отношений (ЦТО). Методические рекомендации./ Е.Ф. Бажин, А.М Эткінд.–Л., 1985. С.18.
2. Дашков И.М., Устинович Е.А. Экспериментальные исследования валидности шкалы субъективного предпочтения цвета (тест Люшера) Проблемы моделирования. Диагностика психических состояний в норме и патологии. / И.М. Дашков, Е.А .Устинович. – Л., 1980. С. 115-126.
3. Luscher M. Psychologie der Farben. Basel./ M. Luscher. – 1949.С.57-67.

ТЕМПЕРАМЕНТ І ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ

Безпалько Олена

Студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Кожен тип темпераменту пов'язаний з певною поведінкою людини, проявляється в його діях і вчинках. Поєднання різних типів темпераменту може послужити причиною постійних конфліктів в сім'ї. Розглянемо усі типи.

Холерик

Це людина, що легко захоплюється, з бурхливими емоційними проявами. Енергійно береться за будь-яку справу, але швидко остигає. Швидко рухається, швидко діє. Не може довго займатися одноманітною роботою. Часто здатний відволікатися, перемикатися з однієї справи на іншу.

Холерик не може слухати спокійно і уважно співрозмовника. Здатна перервати розмова, втручатися в розмову інших людей. Говорить голосно і швидко.

Така людина здатна в пориві гніву накричати на співрозмовника, образити його, але швидко заспокоюється і як ні в чому не бувало може почати знову розмовляти з людиною, з якою нещодавно відчайдушно лаявся. Холерик у будь-якій справі хоче отримати швидкий результат. Також йому обов'язково потрібний успіх. Якщо цього не відбувається, холерик може відключитися і виконувати роботу абияк.

Така людина швидко навчається новій справі. Він енергійний, наполегливо прагне до мети, може легко і швидко справлятися із завданням, сенс якого йому зрозумілий і цікавий кінцевий результат.

У холерика часто міняється настрій, він може бути невтриманим і розлютитися з дріб'язкового приводу. Якщо йому хтось намагається в різкій формі вказувати на помилки, він починає злитися, скандалити. Якщо така

людина відчуває, що скандалом можна добитися задоволення своїх потреб, він прагнучим до них і спеціально влаштовувати сварки.

Флегматик

За характером спокійний і урівноважений. У конфліктних ситуаціях незворушний і мовчазний. Його душевний стан нелегко зрозуміти і неможливо відчувати. Він у край рідко сам буває ініціатором конфлікту. Справляє враження "товстошкірого". Часто не вміє спілкуватися, повільний в суспільстві і удома. При обмеженні часу на роботу не досягає успіху. Абсолютно природно, що якщо таку людину лаяти за повільну поведінку і карати за це, він почне почувати себе неповноцінним і вірити, що нездібний до діяльності.

Так розвивається невпевненість у своїх силах і посилюється настрій на неуспіх.

При примусі такі люди починають вірити, що вони гірше за усіх справляються із завданням. Уся діяльність перетворюється на безрадінний обов'язок, що заподіює постійні страждання.

Флегматики старанні, добросовісні. Їх важко включити в роботу: така людина довго обмірковує справу, прикидає, повільно приступає до нього. Але якщо він береться за справу, то обов'язково доводить його до кінця і діє із завзяттям, старанністю. Але його не можна звинувачувати в повільності, не можна підганяти в роботі.

Таку людину важче переконати в змінах, вироблюваних в роботі, також він складніше розуміє нововведення в його справі. Тому взаємодія з ним вимагає терпіння і витримки.

Флегматик надійний у будь-якій справі. За роботу, яку йому доручили, можна бути спокійним. Але він швидко втрачає віру в себе, тому часто стає невдахою, не підготовленим до творчої діяльності.

Флегматики завжди консерватори. Вони прагнуть зберегти стиль, що склався, і умови життя. Часто бояться змін. Флегматик не здатний до бурхливого прояву почуттів. Його відлякують різкі перепади настрою, хоча він здатний до відданої і сильної любові. Флегматик любить, знаходитися

наодинці: ніхто не заважає йому думати, не квапить, не відволікає. Він звільняється від негативних емоцій, які викликають люди, що не зважають на особливості його темпераменту.

Позитивні якості, які мають флегматики: працьовитість, акуратність, сумлінність, терпіння, воля, витримка, усидливість.

Меланхолік

Вразлива, ранима, глибоко переживаюча образи людина. Він часто замкнутий, сором'язливий, сором'язливий, нетовариський. Коли меланхоликрасстроєн, він може вчинити непередбачуваний вчинок. У стресових ситуаціях у такої людини паралізується воля, він стає скутим, іноді неосудним. Погано контролює свою поведінку в цьому стані.

Часто у таких людей розвивається підозрілість, боязнь спілкування, прагнення до самотності.

При образі відбувається сильне хвилювання. Нерідко у меланхоліка занижена самооцінка. Не любить змін у своєму житті, оскільки боїться, що люди зухвало поводитимуться з ним, нанесуть йому образи.

Люди такого темпераменту почувають себе комфортніше, упевненіше, якщо оточення не глузує з них, не висловлює недоброго відношення. У такій обстановці вони бувають активні, енергійні. Досягають значних результатів в діяльності. Їх потрібно оберігати від психічних травм.

Сангвінік

Енергійна людина. Рухливий і в той же час урівноважений, спокійний, він часто посміхається, діє відкрито і доброзичливо. Сангвінік - оптиміст, він пристрасно любить життя в усіх її проявах. Завжди чим-небудь зайнятий, не сидить без діла. Займається часто улюбленою справою, тобто має хобі, якому приділяє увесь вільний час.

Така людина часто є душею компанії, він комунікабельний, легко сходиться з людьми. Завжди може захоплено розповідати про свої інтереси, вважаючи, що це цікавитиме оточення. До невдач відноситься легко, часто не конфліктує, але може висловити претензії, якщо відчує, що його ущемляють у

справі, яке його цікавить. Іноді слухає тільки себе, не звертаючи уваги на докори чоловіка. Вважає, що це дурниці.

Типи темпераменту не можна розділяти на позитивні і негативні. Тим паче, що людей з чистими темпераментами не буває, і в процесі дорослішання людей їх темпераменти піддаються змінам. Але знання темпераменту дозволяє зрозуміти поведінку вашого партнера в сім'ї, допомагає правильно вибрати засіб спілкування. Визначивши тип темпераменту, також можна зробити прогноз відносно особливостей взаємовідносин, скоректувати поведінку подружжя.

Наприклад, якщо обоє флегматики, життя обов'язково буде стабільним. Такі пари рідко розлучаються, розводяться. У таких сім'ях рідко трапляються конфлікти. Але вони часто можуть знаходитися в стані холодної війни, тому необхідно уникати затяжних недомовок.

Якщо ж тільки один з подружжя флегматик, а інший холерик або сангвінік, то конфлікт може виникнути через те, що флегматик не здатний бурхливо проявляти почуття і його можуть відлякати бурхливі ласки подружжя з іншим типом темпераменту. І тоді виникають докори в недостатній любові і байдужості до чоловіка. Необхідно зрозуміти, що такі докори несправедливі і призводять тільки до посилювання конфлікту. Треба скоректувати поведінку обох подружжя, знайти компроміс (див. "Способи зняття конфліктів в сім'ї").

Якщо обидва чоловіки холерики, то можна чекати підвищеної конфліктності в сім'ї. Якщо ж тільки один з подружжя холерик, а інший - флегматик, то запальність і нетерпіння одного можуть наштовхнутися на витримку і рівний настрій іншого. Холерик заспокоюється, і сварка не виникає. Хоча залежно від обстановки може зірватися, накричати. При взаєморозумінні подружжя цього не відбувається. Якщо обидва чоловіки меланхоліки, то ситуація може ускладнитися тим, що вони глибоко переживатимуть події, які відбуваються навколо них.

Якщо ж меланхолік стикається на сімейному полі з холериком або сангвініком, то їх різке або неуважне слово може привести до охолодження

стосунків між подружжям. Необхідно бути обережними у своїх висловлюваннях.

Сангвініки відносяться до життя досить легко. Це може привести до конфліктів на ґрунті ревнощів, а також може виникнути образа із-за уявної легені відношення до чужих проблем.

Звичайно, ці поєднання лише приблизні, оскільки на темперамент накладає відбиток виховання. Тому не варто робити вибір по цій таблиці. Вона приведена лише для того, щоб визначити, в яких сім'ях унаслідок невідповідності темпераментів частіше можуть виникати конфлікти.

АКТИВІЗАЦІЯ МИСЛЕННЄВИХ ОПЕРАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Гаврилов Олексій

Магістрант факультету ФУАІД

Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Україна)

Наук. керівник доц.

Кічук А. В.

Ведення. Вивчення й узагальнення наукових джерел в яких висвітлюються питання активізації мисленневих операцій особистості засвідчує про те, що у віковий період юнацтва важливо враховувати своєрідність цих процесів. Так, психологами (О. Асмолов, І. Кон, М. Фаликман) доведено, що динаміка розвитку мисленневих операцій у молоді залежить від багатьох факторів.

Активізація мисленневих операцій на думку сучасних психологів (зокрема, О. Чепелюк В. Гершкович), залежить від:

- бажання особистості бути розумним, навчитися ставити розумні запитання, вміти уважно слухати, спокійно відповідати і мовчати, коли нічого більше сказати;

- розумових зусиль особистості і домінуючого типу мислення, яке неможливо без наявності знань; адже розвивати мислення - це означає «насичувати свій розум знаннями», джерела яких можуть бути найрізноманітнішими;

- оскільки мислення починається з питань: «Чому?» і «Як?» важливою є готовність особистості не лише задавати питання, а й бути здатним формулювати власні.

- процес активізації мислення відбувається успішно, якщо, стандартні рішення не дають особистості можливості досягти бажаного результату, отож актуалізується її здатність помічати в предметі або явищі різні сторони, порівнювати їх між собою.

- розуміння того, що неодмінною умовою розвитку мислення постає вільний виклад прочитаного, участь в дискусіях, активне використання писемного мовлення, переказ іншому того, що не до кінця розуміється;

- врахування психологічної сутності активізації розумового процесу, котра пов'язана із його складниками (постановка мети, максимальну мотивацію, використання понятійного мислення, зниження критичності при оцінці результату) [6].

Мета роботи. На нашу думку цікавою у зазначеному плані є практика Е. Резерфорда, у лабораторії якого учні працювали іноді над власною безнадійною проблемою. На переконання вченого, головним слід вважати навчання учнів самостійно мислити [3].

Вивчення й аналіз психологічних джерел (зокрема наопрцювань В. Онищенко), дозволило констатувати, що ефективно розв'язання особистістю мислених завдань досягається за наявності: відповідної мотивації та певного рівня емоційного збудження, глибокої захопленості особистістю окресленою проблемою; почуття задоволеності від успішного вирішення попередніх завдань, що підсилює інтелектуальні здібності особистості за наявності віри в здатність до вирішення проблеми; високою інформованості в проблемі, накопиченого особистістю досвіду, різнопланового характеру знань, що дозволяє знаходити різні підходи до вирішення нових завдань; належним ступенем асоціативної діяльності мозку уві сні, за умов емоційно-позитивної стимуляції; логічного обґрунтування знайденої ідеї рішення, докази щодо її конструктивності; спрямування психологічних зусиль на процес виявлення нового способу розв'язання новопосталих завдань, «пропорційних» прагненню особистості використовувати цей спосіб як можна частіше на практиці [3].

Матеріали та методи. Слід зауважити на тому, що з метою активізації мислення можна застосовувати спеціальні форми організації розумового процесу; до прикладу, "мозковий штурм", або брейнстормінг. Як відомо, йдеться про метод, запропонований А. Осборном, і призначений для продукування ідей або рішень при роботі в групі: "Мозковий штурм", який

«веде» група, поступово накопичує досвід вирішення різнорівневих завдань. Цей метод покладено в основу так званої синектики, запропонованої американським ученим У. Гордоном: "синектичний штурм" передбачає обов'язкове виконання чотирьох спеціальних прийомів, заснованих на аналогіях: пряма, особистісна, символічна та фантастична.

Привертає посилену увагу ще один спосіб активізації мислення - метод фокальних об'єктів, який у 1923 році запропонував професор Берлінського університету Еміль Кунце. Суть його ґрунтується на перенесенні ознак випадково вибраних об'єктів на фокальний об'єкт, унаслідок чого отримують незвичні поєднання, котрі дають змогу подолати психологічну інерцію. Так, якщо випадковим об'єктом узятий "тигр", а фокальним - "олівець", то виходять поєднання типу "смугастий олівець", і т.д. Розглядаючи ці поєднання і розвиваючи їх зміст, іноді вдається особистості дійти й до оригінальних ідей.

У зв'язку із вищезазначеним, окреслимо своєрідність методу морфологічного аналізу психологічна сутність якого полягає в тому, що спочатку виділяють головні характеристики об'єкта – осі, а потім по кожній з них записують всілякі варіанти – елементи.

До зазначеного додамо ще й таке: інтенсифікації пошуку підходів до розв'язання окресленої нами проблеми сприяє і метод контрольних питань, який передбачає застосування «списку навідних запитань» (наприклад: "А якщо зробити навпаки? А якщо змінити форму об'єкта? А якщо взяти інший матеріал? А якщо зменшити або збільшити об'єкт?" та ін.).

Результати та обговорення. Вище окреслені методи активізації розумових можливостей передбачають цілеспрямовану стимуляцію асоціативних образів. Відтак, варто пам'ятати, що людина народжується з певним потенціалом, що має раціональну та ірраціональну, конструктивну та деструктивну сторони. До того ж не менш суттєво розуміти, що джерело психічних розладів це система ірраціональних уявлень про світ, що засвоюється, зазвичай, у дитинстві, від дорослих які займають домінуючі

позиції в житті. Ірраціональне мислення може призвести до неефективної поведінки [2].

В свою чергу психологічна допомога у раціонально-емотивній терапії є допомога в переусвідомлюванні системи переконань, норм та уявлень, а також звільнення клієнта від ідеї самозвинувачення. Тому основні психологічні зусилля у раціонально-емотивній терапії доцільно спрямувати на: способи раціонального осмислення дій; виявлення та реєстрацію спонтанних думок; встановлення особистісного смислу події; зниження значення негативних уявлень; вироблення альтернативних рішень і способів дій. У цьому ракурсі конструктивними визнано таку сукупність когнітивних методів як: методи, спрямовані на корекцію стійких емоційних розладів; методи, націлені на розвиток впевненості в собі; методи, що мають ціллю розвиток здатності особистості приймати рішення; а також покращити взаємини з іншими людьми та вирішення стресових і кризових ситуацій.

Зазначимо, що суттєвим є і навчання особистості самоспостереженню й самоаналізу, умінню розуміти власні переживання за допомогою логічних роздумів аналізувати свої дії, стосунки з людьми навколо; забезпечити її засобами самопізнання [4].

Висновок. Практика показує, що при роботі з юнаками в “чистому вигляді” корекційні методи певної теоретичної концепції використовуються рідко. Частіше в корекції застосовується комплексний підхід із використанням багатьох різних методичних прийомів і методів психотерапевтичних напрямів.

Але на самперед треба зауважити що розвиток мисленєвих операцій перш за все залежить від самої, молододї людини, від її мотивації до розвитку та пізнання.

Перспективи подальшого наукового дослідження вбачаємо у розробці й впровадженні психологічного супроводу процесу стимулювання позитивної мотивації особистості юнацького віку щодо розвитку критичного мислення.

Література

- 1.Аллахвердов В.М. «Когнітивна психологія свідомості»// Вестник СПбГУ — Сер. 6. — Вып. 2. — С. 50-59.
- 2.Дмітрієва С.М. Методи дослідження творчих здібностей юнаків / Посібник-практикум. – Житомир, 2002. - 40 с.
3. Кант И. Критика чистого разума / «ТАЙМ-АУТ», 1993. – С.188-189.
- 4.Онищенко В. Д. Професійна Я-концепція як інтегральна складова ноологічної Я-концепції особистості // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2013. —№ 3. — С. 39-50.
- 5.Сергин В.Я. Сознание и мышление: нейробиологические механизмы // Психологический журнал. Международного университета природы, общества и человека «Дубна». — 2011. — № 2. — С. 7-34.
- 6.Фаликман М.В. Когнитивная психология в поисках себя // Российский журнал когнитивной науки. 2018. Т. 5. № 4. С. 28-46.
- 7.Чепелюк О. Розвиток мислення з погляду сучасних психологічних концепцій // "Директор школи" 1999 р., № 18.

КОЛЕКТИВНІ МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА ІЗ СПІВРОБІТНИКАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ З ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

Головка Олена

Студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

На основі встановленої потреби активізації психологічної діяльності та надання допомоги працівникам торгівельної організації щодо оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі варто обґрунтувати методичну основу даної діяльності.

Процес формування соціально-психологічного клімату в колективі відбувається стихійно, проте він може бути більш цілеспрямованим. Заходи цілеспрямованого формування соціально-психологічного клімату повинні спиратися на певне психологічне забезпечення, що включає активізацію мотиваційної, ідентифікаційної, комунікативної та емоційної сфер особистості в ході активної соціально-психологічної підготовки до виконання професійної діяльності.

За ствердженням В. Воднік, психологічна колективна робота по встановленню сприятливого клімату в колективі може стосуватися таких проблем:

- корекція стратегій та способів взаємодії членів «команди» при вирішенні управлінських проблем;
- корекція ставлення членів колективу до виконання своєї діяльності і прояву ініціативи та активності при цьому;
- корекція ставлення членів колективу до керівника та подолання комунікативних бар'єрів, які виникають;
- корекція стосунків у колективі та соціально-психологічного клімату в організації в цілому тощо [7, с. 36].

Слід зазначити, що психокорекційна робота з колективом загалом є складнішою, оскільки вона повинна враховувати механізми групової взаємодії та розвитку [18, с. 426].

За ствердженням М.В. Молочко, ефективність формування соціально-психологічного клімату в колективі визначається двома групами заходів: психологічного і непсихологічного характеру. До останніх належать організаційно-управлінські та відновлювально-реабілітаційні заходи з оптимізації взаємин між працівниками, встановлення сприятливого фону спілкування. До психологічних можна віднести психолого-виховні заходи, методи аутотренінгу та психотренувань, ділові ігри та соціально-психологічний тренінг [34, с. 247].

Дієвим методом психологічної роботи з формування соціально-психологічного клімату в колективі є соціально-психологічний тренінг методом ділової гри, тобто поєднання двох методів групової роботи з працівниками.

Позитивні сторони поєднання цих методів полягають у тому, що в процесі проведення ділової гри всі її учасники знаходяться в змодельованих, проте дуже близьких до реальних умовах професійної діяльності, а за допомогою тренінгу вони можуть відпрацювати правильні способи поведінки у даних умовах [20, с. 114].

Ще одна позитивна сторона методу ділової гри полягає в груповій, а значить і в інтенсивній взаємодії його учасників, що сприяє більш ефективним змінам в настановах особистості.

За ствердженням Л.М. Карамушки, ділова гра може сприяти розвитку певних особистісних якостей її учасників:

- знижувати ригідність та стереотипність мислення;
- підвищувати здатність до творчості;
- посилювати почуття відповідальності за результати прийнятих рішень в ситуації управлінського ускладнення;
- сприяти становленню толерантності у спілкуванні;
- впливати на адекватність самооцінки;

- орієнтувати на самопізнання, самоаналіз та самовдосконалення особистості тощо [20, с. 244].

Необхідними умовами проведення ділової гри є:

- відбір управлінських та професійних ситуацій, які б відповідали професійним інтересам та рівню підготовки учасників заняття;
- адекватне, відповідне змісту конкретної діяльності і ситуації, вичленування «конфліктних» ролей;
- повноцінне виділення критеріїв і показників оцінки результативності роботи учасників гри [16, 150].

Крім того, ефективність ділової гри досягається за умови дотримання принципу переміни ролей, спрямованого на засвоєння всіма учасниками гри різних рольових функцій, а також принципу рольової перспективи, що забезпечує поступове опанування учасниками ділової гри дедалі складнішими і відповідальнішими ролями і, відповідно, навичками, необхідними для запобігання та розв'язання конфліктів.

За допомогою ділової гри можна розв'язати *такі завдання*:

- закріпити теоретичний матеріал з організаційної психології по окремій темі або цілому навчальному курсу;
- сформувати практичні вміння та навички, необхідні для розв'язання певних типів психолого-управлінських завдань;
- сприяти усвідомленню необхідності та можливості запобігти і розв'язати певні психолого-управлінські ситуації [18, с. 251].

Ігрова форма і наявність проблемних ситуацій викликають підвищену зацікавленість і мотивацію у працівників торгівельної організації, що сприяє не тільки формуванню у них необхідних професійних навиків і вмінь, але й появі прагнення до самоаналізу, саморозвитку, самоконтролю і корекції своїх особистісних якостей. Саме це сприяє розвитку таких особистісних якостей, які забезпечать працівникам високу адаптивність у колективі і будуть перешкоджати прояві ознак негативних рис, які призводять до несприятливого клімату в колективі.

Як вказує О.С. Жук, одним з основних методів формування соціально-психологічного клімату в колективі є соціально-психологічний тренінг. Варто розглянути використання тренінгу як засобу формування психологічного клімату в колективі фахівців сфери обслуговування [14, с. 94].

Зародження тренінгових груп пов'язано з іменами видних психологів: К. Левін («тренінг-групи»), Я. Морено («психодрама»), Ф. Перлз («гештальт-терапія»), К. Роджерс, У. Шутц («групи зустрічей») та ін. Вони заклали теоретичні й методичні засади тренінгу.

Нині існує безліч трактувань поняття «тренінг». Так, у психологічному словнику [17] тренінг визначається як галузь практичної психології, що зорієнтована на використання активних методів групової психологічної роботи з метою розвитку компетентності в спілкуванні.

У Великому тлумачному психологічному словнику тренінг визначається як певна навчальна програма або набір процедур, розроблених для того, щоб в результаті їх здійснення був отриманий кінцевий продукт у вигляді організму, здатного на деяку реакцію (реакції) або участь у деякій складній діяльності, такій, що потребує певних умінь [17, с. 343].

У зв'язку зі швидкими темпами розвитку і змін у бізнесі тренінг стає найбільш ефективним методом підготовки та навчання персоналу. На сучасному етапі розвитку підприємництва він широко використовується як в Україні, так і в зарубіжних країнах. За ствердженням О.С. Жук, у межах корпоративного тренінгу можуть бути вирішені різноманітні завдання:

- формування навичок спілкування в умовах конфліктогенного оточення;
- формування робочої позиції;
- формування вмій аналізувати психологічні особливості особистостей;
- формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі працівників тощо [14, с. 95].

Тренінгова форма дозволяє співробітникам не лише засвоїти ефективні технології (методи, техніки, навички, прийоми) вирішення конфліктних ситуацій, але й визначити певні індивідуально-психологічні особливості працівників, що впливають на зниження ефективності їх діяльності і внести корективи в свою поведінку.

В.І. Барко [4] виокремлює такі основні етапи тренінгу і вимоги до кожного з них.

1. *Інструктаж учасників.* Ефективність тренінгової вправи багато в чому залежить від чіткості, ясності, лаконічності інструкції, що повинна містити достатню і необхідну інформацію. Не слід перевантажувати інструкцію деталями, зайвими поясненнями. Невдалим можна вважати такий варіант, коли тренер інструктує довше, ніж триває виконання самої вправи.

Іноді доцільно в процесі інструктажу навести приклад, що ілюструє процес виконання вправи, або продемонструвати, як вона має виконуватися. Даючи інструкцію, тренер уважно дивиться на учасників групи, встановлюючи з кожним візуальний контакт. Це підвищує рівень уваги учасників групи, знижує ймовірність відволікання і пропуску тих чи інших фрагментів інструкції. За виразом обличчя, очей тренер відразу помічає тих, хто щось не зрозумів, і, закінчуючи інструкцію запитанням «Може, щось неясно і потрібні уточнення?», затримує погляд саме на цих учасниках групи.

Приступати до виконання вправи слід тільки тоді, коли тренер переконався, що усі зрозуміли інструкцію і знають, що треба робити. Але навіть у тому випадку, коли витрачено досить багато часу на те, щоб перевірити, чи всі зрозуміли інструкцію, у процесі виконання вправи може виявитися неоднозначність її розуміння різними членами групи. У цьому випадку варто зупинити виконання вправи і внести корективи.

Тренер не бере участі в тих вправах, що потребують керівництва з боку тренера в процесі їхнього виконання. Тренер не бере участі і в тих випадках, коли, залишаючись «за кадром», він забезпечує безпеку членів групи – наприклад, при виконанні вправи із заплющеними очима [2, с. 70].

2. *Розминальні вправи.* До цього етапу належать вправи, що допомагають позитивно налаштуватися на сприйняття тренінгу. Наприклад, можна використати такі розминальні вправи:

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖСТАТЕВИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ПРОЯВАХ ВОЛЬОВИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Головченко Сергій Іванович,

к. е. н.

Негрин Олександра Сергіївна

студентка

ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

м. Черкаси, Україна

Вступ. Дослідження гендерних особливостей властивостей особистості визначається недостатністю розробки даної проблеми, а також деякими теоретичними і практичними аспектами. В наш час проблема гендерних відмінностей стає все більш широко досліджувана в різних науках (антропології, історії, філософії, культурології, літературознавстві, психології та інших), які розглядають її в контексті своїх спеціальностей. Інтерес до даної проблеми з боку суспільства значно зріс в чому завдяки, з одного боку, століттями вибудованої ієрархії взаємин між статями, в рамках якої чоловік займає положення верховенства, а жінка - підлегле положення, а з іншого боку, нових умов взаємодії чоловіків і жінок в сучасному світі. Причому потрібно відзначити, що нерівність полів схвалюється самим суспільством і проявляється у вигляді дотримання суспільних норм і правил, прийнятих в звичайному житті, а також гендерних ролей, приписаних чоловікам і жінкам, відповідно до яких вони себе ведуть із гендерних стереотипів, сильно впливають на всю ситуацію в цілому [1].

На основі цього формуються гендерні відмінності, проявляються в соціально-психологічних характеристиках, полягають в відмінностях чоловіків і жінок по поведінковому, соціальному, ментальному та емоційному аспектах. Відповідно, фактор статі є одним з важливих аспектів будь-якого психологічного дослідження. Незважаючи на це, можна констатувати

нерозробленість проблеми гендерних відмінностей в різних сферах психології, зокрема, вольовий. В даному дослідженні ми обмежуємося вивченням гендерних відмінностей у проявах наполегливості, ризикованості та самоконтролю, що вкрай слабо відображено в психологічній науці. Суть проблеми полягає у визначенні наявності або відсутності гендерних відмінностей у проявах наполегливості, ризикованості та самоконтролю у поліцейських різної статі патрульної поліції на прикладі управління патрульної поліції в Черкаській області, а також взаємодії цих проявів [2].

Мета роботи – виявити гендерні відмінності у проявах вольових рис характеру поліцейських патрульної поліції.

Матеріали та методи. У проведеному дослідженні виявлялися гендерні відмінності в проявах вольових рис характеру у поліцейських патрульної поліції на прикладі Управління патрульної поліції в Черкаській області Департаменту патрульної поліції у 2021 році.

Для проведення емпіричного дослідження нами було залучено вибірку, що складалася із 33 осіб, що перебувають на посаді поліцейського патрульної поліції Управління патрульної поліції в Черкаській області. Серед них 64% чоловіків і 36% жінок.

Для проведення психодіагностичного обстеження спрямованого на дослідження вольових рис характеру нами було використано наступні методики:

1. Опитувальник Крупнова А.І. по наполегливості.
2. Методика «Діагностика ступеня готовності до ризику Шуберта».
3. Опитувальник Ю.Куля «Шкала контролю за дією».

Результати та обговорення. В емпіричній частині роботи представлені виявлені гендерні відмінності в проявах вольових рис характеру, визначено тенденції прояву гендерних відмінностей по різних складових наполегливості, ризикованості, самоконтролю.

Визначено динаміку окремих параметрів **наполегливості** у чоловіків і жінок за окремими змінними: *суспільні цінності* (-2,17*), *ергічність* (-2,62*),

предметність (-270*), *суб'єктність* (-2,63), *альтруїстичність* (-2,47*). Поліцейські-чоловіки частіше прагнуть до завершення запланованої діяльності, які звикли йти до кінця, не дивлячись ні на що, на відміну від поліцейських-жінок, які методичніше підходять до поставленої мети, а при появі труднощів можуть і відступити від неї.

Статистична оцінка відмінностей в середніх значеннях **ризикованості** по чоловічій та жіночій вибірках, виявила значимі відмінності з величезним перевищенням показників у чоловіків (**10,86 %**), у жінок (**0,59 %**). Це означає, що чоловіки набагато ризикованіші, ніж жінки.

Статистична оцінка відмінностей в середніх значеннях **самоконтролю** по чоловічій та жіночій вибірках, показала значущі відмінності з перевагою показників чоловіків (**6,55 %**) над жіночими показниками (**4,89 %**) в контролі за дією при невдачах. Це означає, що чоловіки частіше, ніж жінки негативно реагують на невдачі, засмучуючись в разі неуспіху, в результаті якого не бажають завершувати розпочату діяльність. Крім того, поліцейські-чоловіки більшою мірою, ніж поліцейські-жінки звикли планувати свою діяльність і використовувати задуману стратегію в ході виконаної роботи для отримання більш успішного результату [3].

Висновки. На основі контент-аналізу підходів вітчизняних і зарубіжних вчених до проблеми гендеру визначено суть гендера, яка полягає в сукупності домінуючих ознак, що виявляються в соціально-психологічних характеристиках особистості, що складаються з відмінностей по ментальному, емоційному і поведінковому аспектам в залежності від статевої приналежності і виникають в процесі соціалізації, а також з урахуванням культури.

Теоретичний аналіз різних підходів до проблеми статевих і гендерних відмінностей привів до висновку про те, що необхідно розглядати теорії двох підходів (біологічний, соціальний). Теорії біологічного підходу відрізняються один від одного особливим своєрідністю, але єдиною підставою для них є вплив біологічних факторів на психологічні відмінності між чоловіками і жінками, які проявляються в психофізіологічних особливостях чоловіків і

жінок. Теорії соціального підходу мають свою специфіку, однак пов'язані однією підставою, що відображає вплив соціокультурних чинників на відмінності між статями.

Дія вольової регуляції залежить від поєднання окремих факторів, що представляють собою свідоме регулювання, що включає ряд обов'язкових умов: подолання зустрілися на шляху перешкод, високий ступінь мотивації на завершення дії, впевненість у виборі основного мотиву, знаходження сенсу виконання дії, позитивні емоції, грамотний відбір способів досягнення цілей.

Суть розуміння наполегливості включає в себе ряд аспектів, які полягають в обов'язковому застосуванні зусиль для досягнення цілей протягом значної кількості часу до їх здійснення без відволікання уваги на що заважають чинники і з урахуванням грамотно вибудованої послідовності дій і контролю протягом всього періоду.

Ризикований людина характеризується умінням долати почуття страху, усвідомленням можливих наслідків, здатністю миттєво приймати правильне рішення в екстремальних ситуаціях, умінням грамотно діяти і не піддаватися якомусь соціально-психологічному явищу (наприклад, паніці).

Для роботи самоконтролю важливі етапи, що складаються з контролювання спрямованих зусиль на досягнення цілей, спостережень за власною поведінкою, усвідомлення істотних недоліків в поведінці, визначення способів по їх коригуванню, усунення чинників, що заважають. До того ж самоконтроль характеризується використанням доступних засобів для дій, включенням різних прийомів інформації, вибором основного мотиву, контролюванням своєї поведінки з урахуванням оцінки іншими людьми, одержуваної інформації.

В емпіричній частині роботи представлені виявлені гендерні відмінності в проявах вольових рис характеру, визначено тенденції прояву гендерних відмінностей по різних складових наполегливості, ризикованості, самоконтролю.

Визначено динаміку окремих параметрів **наполегливості** у чоловіків і жінок за окремими змінними: *суспільні цінності* (-2,17*), *ергічність* (-2,62*), *предметність* (-2,70*), *суб'єктність* (-2,63), *альтруїстичність* (-2,47*). Поліцейські-чоловіки частіше прагнуть до завершення запланованої діяльності, які звикли йти до кінця, не дивлячись ні на що, на відміну від поліцейських-жінок, які методичніше підходять до поставленої мети, а при появі труднощів можуть і відступити від неї.

Статистична оцінка відмінностей в середніх значеннях **ризикованості** по чоловічій та жіночій вибірках, виявила значимі відмінності з величезним перевищенням показників у чоловіків (**10,86 %**), у жінок (**0,59 %**). Це означає, що чоловіки набагато ризикованіші, ніж жінки.

Статистична оцінка відмінностей в середніх значеннях **самоконтролю** по чоловічій та жіночій вибірках, показала значущі відмінності з перевагою показників чоловіків (**6,55 %**) над жіночими показниками (**4,89 %**) в контролі за дією при невдачах. Це означає, що чоловіки частіше, ніж жінки негативно реагують на невдачі, засмучуючись в разі неуспіху, в результаті якого не бажають завершувати розпочату діяльність. Крім того, поліцейські-чоловіки більшою мірою, ніж поліцейські-жінки звикли планувати свою діяльність і використовувати задуману стратегію в ході виконаної роботи для отримання більш успішного результату.

На даному етапі дослідження можна зробити висновок, що існують гендерні відмінності в проявах вольових рис особистості – наполегливості, ризикованості, самоконтролю.

Література:

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія: [навч. посібник] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Академія, 2005. – 308 с.
2. Петренко О. Б. Становлення гендерного підходу до освіти та виховання в українському суспільстві / О. Б. Петренко // Наукові записки РДГУ. – 2004. – № 26. – С. 87-92.

3. Левцунова Л. В., Головченко С. І. Підходи вітчизняних та зарубіжних авторів до гендерних відмінностей особистостей різної статі / Л. В. Левцунова, С. І. Головченко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів і студентів. «Наука про цивільний захист як шлях становлення молодих вчених» (м. Черкаси, 13 травня 2021р.) – Черкаси: ЧПБ, 2021 – С. 194-196.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ І РОЗВ'ЯЗАННЯ ВНУТРІШНЬО-ОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Головченко Сергій Іванович,

к. е. н.

Таран Анастасія Сергіївна

студентка

ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

м. Черкаси, Україна

Вступ. Внутрішньоособистісний конфлікт відноситься до так званих важких ситуацій в житті людини. Внутрішньоособистісний конфлікт впливає на діяльність і настрій особистості. Позитивне вирішення конфлікту дозволяє особистості піднятися на новий рівень свого розвитку, поглиблення у протиріччя, які покладені в основі цього явища, може призводити до негативних для індивіда наслідків, аж до розвитку особистісної кризи.

Проблема внутрішньо-особистісних конфліктів, їх джерел, шляхів розрішення вперше сформульована в роботах З. Фрейда (1915), К. Хорні (1937). Значний внесок у її розробку внесли В.Е. Василюк (1984), Е.А. Донченко, Т.М. Титаренко (1987), Е.С. Калмикова (1986), А.Н. Леонт'єв (1975), А.Р. Лурія (1930), В.Н. Мясичев (1960) та інші [1].

Дослідження проблеми внутрішньоособистісних конфліктів студента обумовлено потребами розвитку системи освіти, завданням якісної підготовки фахівців, створенням системи психологічного супроводу.

Вивчення проблеми внутрішньоособистісних конфліктів студента, вироблення підходу до нього, має не абстрактне і відірване від практики значення при організації роботи з особистістю майбутнього працівника, а відбивається на питаннях визначення цього стану студента, наданні йому психологічна та психотерапевтична допомоги, а також в проведенні заходів психогігієнічної роботи.

Дослідження поставленої проблеми тісно пов'язане з необхідністю вирішувати виникаючі конфлікти як самому студенту, так і його безпосереднім кураторам. Близько 25-30% студентів за час навчання відчувають на собі внутрішньоособистісні конфлікти [1].

Таким чином, дослідження проблеми сутності внутрішньоособистісних конфліктів студента, його джерел, шляхів вирішення і попередження даного явища, може скласти певну базу для вдосконалення діяльності посадових осіб ВНЗ України в організації системи навчання і виховання студентів, проведенні заходів психологічної і психопрофілактичної роботи, з майбутніми фахівцями.

Мета роботи – вивченні сутності внутрішньоособистісних конфліктів студентів, особливостей виникнення та прояви цього явища в процесі життєдіяльності особистості майбутнього фахівця, а також в дослідженні необхідних шляхів конструктивного їх вирішення і умов попередження.

Матеріали та методи. На характер протікання внутрішньоособистісних конфліктів студентів будуть впливати особливості життєдіяльності – цієї категорії студентів-психологів. До числа загальних факторів, що впливають на виникнення і перебіг конфліктів, можна назвати такі, як цільове призначення студентів, одночасність проходження ними навчання, вікова однорідність, а також однорідність студентських колективів за статевою ознакою. Загальні фактори в свою чергу, визначають більш приватні. Вплив в цілому цих факторів знаходить своє відображення в специфіці прояву внутрішньоособистісних конфліктів студентів.

Поєднання тих чи інших факторів і особистісних особливостей студентів-психологів створює умови для виникнення і розвитку різних видів конфліктів. Залежно від провідного протиріччя, що лежить в основі конфлікту вони можуть бути наступних видів: «втрата сенсу», «завищених вимог до себе», «потягів», «двох провідних мотивів», «комплексу неповноцінності» [2].

Внутрішньоособистісний конфлікт студента – це такий стан особистості, при якому існує яскраво виражене протиріччя між особистісно-значимими мотивами, цілями, цінностями або іншими протилежно спрямованими

утвореннями, спільна реалізація яких в даний момент неможлива через приблизно рівні їх сили і значущість.

Внутрішньоособистісні конфлікти студентів мають свої критерії прояву в різних сферах особистості. В ході дослідження були експериментально доведені наступні критерії: **в когнітивній сфері** – зниження самооцінки, суперечливість образу «Я» студента, велика неузгодженість між «Я актуальним» і «Я ідеальним», **в емоційній** – тривожність, наявність негативного фону настрою; **в поведінковій** – зниження інтенсивності та ефективності спілкування, а також об'єктивних і суб'єктивних показників діяльності. Крім того критерієм конфлікту виступає дезадаптація особистості студента [2].

Серед особистісних рис, що відрізняють індивіда в стані внутрішньоособистісних конфліктів від інших осіб виявлені наступні: ригідність, егоїстичність, скептичність, нестійкість емоційного фону. Найбільше негативний вплив на психічний стан студента надає байдужість посадових осіб, частий відрив на виконання невластивих навчальному процесу завдань і неможливість планування своєї діяльності.

Результати та обговорення. В ході розгляду проблеми попередження і вирішення внутрішньоособистісних конфліктів студентів була вирішена задача дослідження розробки та апробації методичних прийомів і підходів попередження і вирішення даного стану у майбутніх психологів. Знайшла своє підтвердження висунута гіпотеза про залежність способів і шляхів вирішення конфліктів від лежачих в їх основі протиріч.

Як показує наведений аналіз психотерапевтичної практики, вирішення конфліктів залежить від його видів і відбувається перш за все при оптимізації лежить в його основі провідного суперечності.

В основі попередження внутрішньоособистісних конфліктів повинен бути покладений принцип розвитку студента як особистості і як майбутнього фахівця, своєчасного вирішення в ході цього розвитку протиріч різного рівня [3].

Важливе місце в попередженні конфліктів належить психологу інституту, а також посадовим особам, працюючим з майбутніми психологами. Практика показує необхідність створення системи психологічного супроводу студентів, яка виступає важливим напрямком попередження виникнення конфліктів.

При психотерапевтичній допомозі студенту в дозволі переживаючим конфлікту найбільш ефективним показав себе метод раціональної психотерапії.

Висновки. Як ми вже відзначали, явище внутрішньоособистісного конфлікту студента відноситься до числа складних і поки недостатня опрацьованих в науковому плані проблем. Проведене дослідження представляє збір лише спробу розгляду окремих аспектів цього явища. У той же час отримані в ході теоретичного аналізу та емпіричного дослідження результати дозволяють нам зробити деякі висновки:

1. Внутрішньоособистісний конфлікт студента – це такий стан особистості, при якому існує яскраво виражене протиріччя між різними мотивами, цілями, цінностями або іншими протилежностями, але спрямованими утвореннями, обопільна реалізація яких, наразі, неможлива.

2. Критеріями оцінки наявності внутрішньоособистісного студента виступають в когнітивній сфері – зниження самооцінки, внутрішня неузгодженість між образами «Я актуальне» і «Я ідеальне», суперечливість «образу Я»; в емоційній – переважання негативного фону настрою, тривожність; в поведінковій – зниження інтенсивності та ефективності комунікаційних зв'язків, зниження мотиву і ефективності навчальної діяльності. Крім того, критерієм конфлікту виступає також, і порушення оптимального рівня адаптації особистості.

Серед особистісних рис, що відрізняють індивіда в стані внутрішньоособистісного конфлікту від інших особистостей виявлені наступні: ригідність, егоїстичність, скептичність, нестійкого емоційного фону.

3. Залежно від лежачих в основі конфліктів протиріч, вони можуть виявлятися в таких видах, як «втрата сенсу», «рольової», «Завищених вимог до себе», «двох провідних мотивів», «потягів», «комплексу

неповноцінності». Кожен з видів конфліктів характеризується своїми особливостями протікання на різних курсах навчання.

4. На характер протікання внутрішньоособистих конфліктів впливають особливості життєдіяльності студентів. У їх числі: одночасність проходження навчання; вікова однорідність; однорідність студентських колективів за статевою ознакою. Крім того, факторами, що впливають на характер протікання конфліктів студентів, є їх призначеного і особливості мотиваційно-ціннісної сфери, їх «образу Я».

5. Стан внутрішньоособистісних конфліктів епічністю сприймається як свого роду психологічну безвихідь, зупинка, з якого індивід тимчасово поки не бачить виходу. Станом внутрішньоособистісних конфліктів зазвичай передують які не досягли ефективності діяльності особистості з подолання важкої для неї ситуації.

6. Серед факторів, що роблять найбільш негативний вплив на психічний стан студентів виявлено: байдужість посадових осіб до потреб і запитів студентів; частий відрив на господарські роботи, прибирання території тощо; неможливість планування своєї особистої навчальної діяльності через велику кількість випадкових факторів; недостатні умови для розвитку у студентів інституту в інтелектуальній, естетичній та інших сфер.

Вплив факторів по курсах навчання по-різному. Одні фактори мають більший негативний вплив на молодших курсах, інші, навпаки, на старших.

7. В основі попередження виникнення внутрішньоособистісних конфліктів у студентів повинен бути покладений принцип розвитку студента як особистості, як майбутнього фахівця, своєчасного вирішення в ході цього розвитку протиріч різного рівня. Реалізація принципу розвитку студентів вимагає управління цим процесом якому важливе місце належить посадовим особам інституту, викладачам, які працюють з студентами. Одним з напрямків попередження конфліктів є система психологічного супроводу студентів.

8. Дозвіл внутрішньоособистісних конфліктів студентів залежить від виду конфлікту і здійснюється шляхом оптимізації лежить в його основі провідного

протиріччя. Найбільш ефективним методом психотерапії при вирішенні внутрішньоособистісних конфліктів студента показав себе метод раціональної психотерапії.

Спираючись на отримані результати, хотілося б відзначити також деякі рекомендації, які могли, на наш погляд, сприяти більш якісній підготовці майбутніх психологів, допомогти студентам в позитивному вирішенні внутрішньоособистісних протиріч і конфліктів, а посадовим особам закладів вищої освіти у створенні системи попередження і своєчасного вирішення важких ситуацій у тих, хто навчається.

Література:

1. Іванашко О. Психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів студентів у процесі первинної професіоналізації / О. Іванашко // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. – 2017. – Вип. 35. – С. 4–14.

2. Кошова І.В. Конфліктна ситуація як вид складних ситуацій міжособистісної взаємодії // Актуальні проблеми психології: Зб. Наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. :Логос, 2007. – Т.7., вип.,8. – С.302-309.

3. Хомуленко Т. Б. Особливості виникнення внутрішньоособистісного конфлікту в юнацькому віці / Т. Б. Хомуленко, М. В. Балущок // Проблеми сучасної психології. – 2018. – Вип. 27. – С. 594-610

МІЖНАРОДНИЙ РУХ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА: ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ І СПІВПРАЦІ З УКРАЇНОЮ

Григор'єва Дар'я Олексіївна
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси в світі породили цілу низку проблем, що потребують швидкої реакції на них міжнародної спільноти і компетентного вирішення. Серед них можна назвати локальні воєнні конфлікти, періодичні стихійні лиха регіонального характеру, техногенні катастрофи. Для ліквідації цих проблем задіюються як ресурси окремих держав, так і міжнародних організацій універсального та спеціального характеру. Серед останніх чільне місце займає Міжнародне Товариство Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Його співпраця з урядом і неурядовими організаціями в Україні є предметом дослідження у нашій статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія діяльності Товариства Червоного Хреста на теренах сучасної України охоплює праці широкого кола дослідників, зокрема, М. В. Беляєвої, Я. Ганіткевича, Н. О. Гончарової, О. Г. Грибан, О. Доніка, Н. І. Загребельної, С. П. Кармалюка, О. В. Чистякова, О. Є. Оксенюк, В. О. Ореховського, О. З. Силки та інших. Ними висвітлені питання діяльності Українського та Російського Товариства Червоного Хреста у різні історичні періоди існування української державності як у всеукраїнському, так і у регіональному масштабі. У меншій мірі дослідники аналізували правове забезпечення діяльності даної громадської організації у міжнародному і внутрішньодержавному аспекті. У вказаному контексті необхідно назвати праці Я. Буздугана та В. М. Лисика.

Формування цілей статті. Саме тому, на нашу думку, буде слухним у даній статті охарактеризувати правовий статус Міжнародного Руху Червоного Хреста та його співпрацю з Україною в сучасних умовах воєнного конфлікту на Сході нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Точкою відліку історії Міжнародного Руху Червоного Хреста прийнято вважати 24 червня 1859 р. У цей день на півночі Італії, неподалік від маленького містечка Сольферіно, відбулася битва між італійськими і французькими військами, з одного боку, і австрійськими окупантами з іншого. Швейцарець Анрі Дюнан, який приїхав у справах у цю місцевість, був вражений величезною кількістю постраждалих (біля 40 тис. осіб поранених і вбитих). Розуміючи, що санітарні служби воюючих сторін не справляються з наданням допомоги пораненим, А. Дюнан організував для цього місцевих селян. Пізніше про побачені події він написав книгу «Спогади про Сольферіно», видав її за власний кошт і розіслав європейським монархам, відомим політичним діячам, військовим, своїм друзям. Серед інших цікавих думок, у книзі містилася пропозиція створити в усіх європейських країнах добровільні товариства з надання допомоги пораненим, незалежно від національності. В основу їх діяльності пропонувалося покласти принцип нейтралітету [11, с. 206-207]. Дана книга започаткувала норми сучасного гуманітарного права, а людство відмічає 8 травня Міжнародний день Червоного Хреста, адже саме в цей день народився Анрі Дюнан.

У Женеві на основі благодійного товариства 17 лютого 1863 р. громадянами Швейцарії було створено Міжнародний комітет допомоги пораненим, а у жовтні цього ж року 16 європейських держав фактично започаткували Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ). Дана організація є установою, що поклала початок Міжнародному Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, до складу якого входять: МКЧХ, Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця й національні Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста складається із громадян Швейцарії, а з 1993 р. – з громадян інших країн. Виступаючи у якості нейтральної та незалежної гуманітарної організації, МКЧХ здійснює догляд за пораненими, відвідування військовополонених і осіб, затриманих з міркувань безпеки, відновлення зв'язків між роз'єднаними родинами, забезпечення

захисту громадянського населення та надання жертвам конфлікту продуктів харчування та іншої допомоги. МКЧХ також сприяє застосуванню норм міжнародного гуманітарного права, зокрема, Женевських конвенцій, та здійснює контроль за їх дотриманням. За Статутом МКЧХ органами його управління є Асамблея (верховний орган управління), Рада Асамблеї (допоміжний орган, якому Асамблея делегує низку своїх повноважень) та Директорат (виконавчий орган) [12]. На чолі Асамблеї та Ради Асамблеї стоїть Президент МКЧХ. З 1 липня 2012 р. цю посаду обіймає доктор наук Петер Маурер. За ефективну діяльність в сфері збереження миру і стабільності на планеті МКЧХ було тричі відзначено Нобелівською премією миру – у 1917, 1945, 1963 роках.

Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (утворена у 1919 р. і до листопада 1991 р. існувала як Ліга товариств Червоного Хреста) надає допомогу у разі катастроф у мирний час і керує питаннями співпраці з країнами, що розвиваються. Головне завдання Федерації – координація дій з надання міжнародної допомоги особам, що постраждали у результаті стихійних лих, а також жертвам технологічних катастроф поза зоною конфліктів. Крім того, вона допомагає національним товариствам розробляти та здійснювати програми забезпечення готовності до схожих лих і катастроф та довгострокові проекти, спрямовані на підвищення ступеня захищеності населення та забезпечення стійкого розвитку держав. Федерація є також центральним органом національних товариств. Комітет та Федерація мають статус спостерігача в ООН.

Такий поділ функцій між двома міжнародними неурядовими організаціями закріплений у 1997 р. на основі спеціальної угоди [15].

Національні товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця існують більш ніж у 188 країнах світу. Допомагаючи владним структурам своєї країни у гуманітарній галузі, національні товариства надають різноманітні види послуг – від проведення рятувальних робіт, у випадку катастроф, до надання медичної та соціальної допомоги мало захищеним верствам населення. У

воєнний час вони приходять на допомогу цивільному населенню, яке постраждало у результаті конфлікту, а у випадку необхідності – підтримують воєнно-медичну службу своєї країни.

Товариство Червоного Хреста України, утворене у 1918 р., сьогодні діє на підставі Закону України «Про Товариство Червоного Хреста України» та Статуту[10]. За Статутом основною метою Товариства є захист життя людини, попередження та полегшення людських страждань під час збройних конфліктів, стихійних лих, катастроф та аварій, надання допомоги медичній службі збройних сил і органам охорони здоров'я, сприяння органам державної влади України у їхній діяльності в гуманітарній сфері.

Правове регулювання діяльності Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця розпочалося 24 серпня 1864 р., коли офіційні представники 12 держав підписали Конвенцію про поліпшення становища хворих і поранених у воюючих арміях [8]. Женевська конвенція 1864 стала першим міжнародним правовим документом, що проголошує і гарантує нейтралітет медичного персоналу, обладнання та установ. Ця конвенція неодноразово поліпшувалася і переглядалася: спочатку у 1906 р., далі у 1929 р. і, нарешті, у 1949 р. Зараз вона називається Конвенцією про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (Конвенція I) та складається із 64 статей та трьох Додаткових протоколів, прийнятих 8 червня 1977 р. та 5 грудня 2005 р. [3].

Не вдаючись до детального історичного аналізу впливу вказаного вище міжнародного товариства на формування норм гуманітарного права, зазначимо, що досить переконливими є висновки дослідника В. М. Лисика. Він доводить, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста є особливим суб'єктом міжнародного права, який поєднує в собі елементи, характерні для юридичної природи як міжнародних міждержавних, так і неурядових організацій. Указана організація наділена двома групами міжнародних прав: правами, передбаченими нормами міжнародного права та правами, що випливають із права даного товариства на ініціативу. Під останнім слід розуміти передбачену

договірними та звичаєвими нормами міжнародного права можливість МКЧХ пропонувати сторонам збройних конфліктів прийняти гуманітарні дії на користь жертв цих конфліктів. Науковець також наголошує на тому, що МКЧХ ніколи не бере участі у договорах, які він розробляє. У дисертації В. М. Лисика відмічається, що основними формами участі МКЧХ в розробці договорів в сфері міжнародного гуманітарного права є: створення спеціальних органів для розробки договорів; проведення конференцій; надання допомоги в якості експертної організації на всіх стадіях правотворчого процесу [4].

Сьогодні усі організації червонохресного руху діють на підставі Статуту Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця [13]. Він підтверджує факт об'єднання трьох елементів руху (Міжнародного Комітету, Міжнародної Федерації та національних товариств) і ставить перед ними чітке завдання – попереджати і полегшувати страждання людей, захищати життя і здоров'я людини і забезпечувати повагу до людської особистості, особливо, під час збройних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій, займатися діяльністю з профілактики захворювань, розвитку охорони здоров'я і соціального забезпечення, заохочувати добровільну роботу, сприяти тому, щоб члени Руху завжди були готові надати допомогу і зміцнювати загальну солідарність з тими, хто потребує допомоги і захисту з боку Руху. Проголошуються принципи діяльності Руху: гуманність, неупередженість, нейтральність, незалежність, добровільність, єдність, універсальність. Усі організації мають власні статuti і співпрацюють між собою в межах вказаних нормативно-правових актів. Вищим дорадчим органом є Міжнародна конференція, на якій усі структури Руху зустрічаються з державами, які підписали Женевські конвенції. Крім того, діють також Рада делегатів Руху (може приймати резолюції) та Постійна Комісія Руху (організує проведення сесій Ради, виконує завдання, поставлені Постійною Комісією і т.ін.).

У контексті останніх подій в Україні, пов'язаних з військовим конфліктом на сході нашої держави, суттєво активізувалась діяльність Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Договір між Урядом України і МКЧХ про відкриття Місії МКЧХ в Україні був ратифікований 4 липня 2004 р. [1]. За цим Договором статус Місії МКЧХ в Україні відповідає статусові інших органів міжурядових організацій в Україні.

Сьогодні основну увагу МКЧХ прагне приділити допомозі особам, постраждалим внаслідок конфлікту на сході України. Протягом 2015 р. Комітетом відкрито шість офісів в нашій державі – в Харкові, Донецьку, Луганську, Сєверодонецьку, Маріуполі та Одесі. Організація долучилася до мобілізації ресурсів для постраждалих регіонів; зокрема, по лінії МКЧХ виділяється допомога українським родинам, переміщеним особам та лікарням у вигляді матеріалів для ремонту житла (скло, бетон, покрівельні матеріали), продуктів харчування, теплого одягу, медичних матеріалів, ліків тощо.

За Звітом Кабінету Міністрів України, у жовтні 2015 року поновлено гуманітарну діяльність Міжнародного Комітету Червоного Хреста на тимчасово непідконтрольних частинах території Донецької та Луганської областей[2]. За даними Комітету, впродовж 2014-2015 рр. гуманітарну допомогу від Міжнародного Комітету Червоного Хреста отримали понад 1,5 млн. громадян, які мешкають на тимчасово окупованій території [6].

За Звітом МКЧХ протягом серпня 2020 р. 107 закладів охорони здоров'я отримали різні медичні препарати, 62 інвалідних візки передано медичним установам Донецької області; 2 600 мешканців 17 населених пунктів по обидва боки від лінії зіткнення отримали будівельні матеріали для відновлення пошкодженого житла; 3 720 л бутильованої води було доставлено мешканцям с. Бердянське; 15 000 осіб отримали продуктові набори та предмети гігієни; 740 осіб отримали фінансову допомогу на відновлення поголів'я домашньої худоби; проведено навчання і роздано місцевим органам самоуправління сотні засобів, що попереджають про мінну небезпеку[9].

30 серпня 2020 р. з нагоди Міжнародного дня зниклих безвісти МКЧХ провів низку заходів для сімей зниклих безвісти. Так, у Маріуполі сім'ї зниклих безвісти українців зустрілися з представниками делегації Товариства, отримали

психологічну допомогу і моральну підтримку [5]. По Україні і європейських країнах почала подорожувати фотовиставка «Невідомість: сім'ї зниклих безвісти по обидві сторони від лінії зіткнення», мета якої донести до глядачів біль, який переживають родичі людей, зниклих безвісти, спонукати громадськість до участі в допомозі цим людям.

Протягом 2019 та 2020 років Міжнародний Комітет Червоного Хреста проводить в Україні семінари для військових з питань виконання норм міжнародного гуманітарного права. На семінарах розглядаються як теоретичні аспекти гуманітарного права, так і практичні. Так, військовослужбовці мали можливість використати рекомендації щодо застосування міжнародного гуманітарного права під час моделювання військової операції, як у наступі, так і в обороні. Учасники семінарів залучалися до процесу вибору цілей (види цілей, вибір цілей, вибір зброї, оцінка нанесеного ураження, перш за все, цивільному населенню) [7].

МКЧХ плідно співпрацює з Товариством Червоного Хреста України (далі – ТЧХУ). Так, за фінансової підтримки МКЧХ понад 90 000 осіб отримали допомогу від волонтерів ТЧХУ і фельдшерів на контрольно-пропускному пункті у Станиці Луганській, біля 300 осіб узяли участь у тренінгах з проблем невідкладної медичної допомоги населенню, яке перебуває у районі бойових дій [9].

Торкаючись діяльності Товариства Червоного Хреста України, зазначимо, що починаючи з 2014 року воно працює в особливих умовах. Товариство зосереджує роботу на наданні медичної, соціально- побутової, психологічної допомоги мігрантам, біженцям, переміщеним особам із зони збройного конфлікту та Криму, а також продовжує допомагати вразливим категоріям населення, сприяє розвитку волонтерського руху, займається просвітницькою діяльністю. За період 2014 рік – квітень 2017 року Товариством була надана гуманітарна підтримка постраждалим від збройного конфлікту на сході України на загальну суму близько 500 млн. грн. (продукти харчування, одяг, взуття, предмети побуту, ремонт будинків, засоби гігієни, медикаменти, лікування,

оздоровлення), в тому числі, медичним закладам, де перебувають на лікуванні поранені внаслідок збройного конфлікту, на суму близько 85 млн. грн.[14]

Висновки. Таким чином, Міжнародний Рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця – це міжнародний гуманітарний рух, що складається з трьох компонентів: найстарішого Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та національних товариств. Усі вони діють на підставі статутів та міжнародних угод різного рівня. Оскільки на сході України триває збройний конфлікт, найбільш активно співпрацює з Урядом, органами самоврядування та Товариством Червоного Хреста України Міжнародний Комітет Червоного Хреста, який надає населенню постраждалих регіонів різноманітну гуманітарну допомогу.

Список використаних джерел:

1. Договір між Урядом України і МКЧХ про відкриття Місії МКЧХ в Україні від 5 грудня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nra.iplex.com.ua/doc.php?code=991_005
2. Звіт про хід і результати виконання програми діяльності Кабінету Міністрів України у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: kmu.gov.ua
3. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 29 серпня 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
4. Лисик В.М. Правовий статус Міжнародного Комітету Червоного Хреста у міжнародному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. М. Лисик. – К., 2008. – 27 с.
5. Маріуполь: сім'ї зниклих безвісти зустрілися, щоб підтримати одне одного : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.icrc.org/2017/09/20/mariupol-families-missing-ukr/>
6. Міжнародний Комітет Червоного Хреста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/red-cross>

7. Міжнародний Комітет Червоного Хреста провів черговий семінар для військових з питань виконання норм МГП під час ведення бойових дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2017/07/27/mizhnarodnij-komitet-chervonogo-hresta-proviv-chergovij-seminar-dlya-vijskovih-z-pitan-vikonannya-norm-mgp-pid-chas-vedennya-bojovih-dij/>
8. Ореховський В.О. Російське Товариство Червоного Хреста: виникнення, становлення, еволюція структури (1867-1914 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2014/797-1409307533.pdf>
9. Основні напрямки діяльності МКЧХ у серпні 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.icrc.org/2017/09/21/facts-and-figures-august-2020-ukr/>
10. Про Товариство Червоного Хреста України: Закон України від 28 листопада 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/330-15>
11. Скрипник О.М. Історія міжнародних організацій : навчальний посібник / О.М.Скрипник. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2011. – 226 с.
12. Статут Міжнародного Комітету Червоного Хреста від 24 червня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
13. Статут Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця від 1 жовтня 1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
14. Товариству Червоного Хреста України – 99 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=tovarystvu-chervonoho-hresta-ukrajiny-99-rokiv>
15. Угода про організацію діяльності складових частин Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця від 26 листопада 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voenprav.ru/doc-3620-1.htm>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ КОМБАТАНТІВ ДО УМОВ МИРНОГО ЖИТТЯ

Іваненко Ірина Вікторівна,
магістрантка

Меднікова Ганна Ігорівна

к. психол. н., доцент

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ. Участь військовослужбовців у бойових діях пов'язана з ризиком для їхнього життя й здоров'я, що супроводжується високою фізичною й психоемоційною напругою. Питання про необхідність діагностики, лікування й відновлення здоров'я військовослужбовців особливо гостро постають у зв'язку з їхньою участю в локальних конфліктах, збройних зіткненнях і повномасштабних війнах.

Мета роботи: здійснити аналіз наукової розробленості проблеми психологічної адаптації комбатантів до умов мирного життя.

Матеріали та методи. Аналіз, систематизація, узагальнення наукових даних за проблемою дослідження.

Результати та обговорення. Сукупність «субреактивних станів, пережитих військовослужбовцями в процесі адаптації до несприятливих для їхньої життєдіяльності та загрозливими їх життєво важливим цінностям умовами (стресорами) бойової обстановки» [2, с. 172] отримала назву бойового стресу. Інтенсивність переживання військовослужбовцями бойового стресу залежить від взаємодії двох основних чинників: сили і тривалості впливу на психіку військовослужбовця бойових стресорів; особливостей реагування військовослужбовця на їхній вплив.

Процес адаптації до несприятливих умов життя й несення служби може призводити до відстрочених наслідків, які виявляються після повернення додому, коли небезпека, погроза для життя й незвичні умови перестають бути

актуальними. Так у дослідженні Г.І. Ломакіна встановлено обтяжуючий вплив психологічних наслідків участі в бойових діях на перебіг кризи середнього віку у ветеранів, що проявляється труднощами в переосмисленні життя і соціальної адаптації, наявністю внутрішніх конфліктів, депресією, тривожністю тощо, що накладаються на симптоми посттравматичного стресового розладу у вигляді агресивності, вибухів люті, притупленості емоцій, зверхконтролю [5].

Відзначається зв'язок подальшого розвитку клінічної картини бойового стресу з прихильністю військовослужбовця до сімейних цінностей і традицій, його підвищеною відповідальністю за свої дії, «індивідуально-психологічними, особистісними властивостями, психологічною й професійною підготовленістю, умовами несення служби та рівнем бойової мотивації, особливостями сприйняття військовослужбовцем ролі бойових дій у суспільно-політичній системі держави» [3, с. 31-32].

Характер наслідків участі в бойових діях для подальшого життя військових може бути обумовлений і тим, що «специфіка військової діяльності полягає у прояві різнобічних психічних станів, які характеризують її процес. Їх поділяють на позитивні та негативні. Основними позитивними психічними станами, які найчастіше спостерігаються у воїнів в умовах військової діяльності, є такі, як: стан впевненості, стан зосередженості, стан підйому, стан готовності до діяльності, стан стриманості, вольової активності та ін. За умов специфіки завдань, наявності психогеній у воїнів з'являються негативні психічні стани, а саме: напруженість, страх, паніка, тривога, сумнів, ригідність, фрустрація, занепад, неухважність та ін.» [1, с. 169-170].

Як зазначає О.В. Мельник, «проблема посттравматичної динаміки особистості учасників бойових дій слід розглядати в контексті складної взаємодії патологічно зміненої особистості з вкрай суперечливим соціально-суспільними ставленням до актуальних життєвих ситуацій осіб, які пережили травматичний бойовий стрес» [7, с. 110].

Різкий перехід після несення служби в «гарячих точках» до повсякденної діяльності приводить до проявів понаднормативності. Крім того, при сильній

або тривалій напрузі, що перевершує по силі ту, яка передбачена психічними резервами організму, адаптація не відбувається, проявляється погана організація психологічних, соціальних і біологічних реакцій суб'єкта [3].

За даними А.М. Зеляніної, виразність індивідуально-психологічних характеристик у ветеранів бойових дій сполучена з інтенсивністю бойового досвіду, наявністю поранення. Ветерани, що мають інтенсивний бойовий досвід, характеризуються високою тривожністю, заниженою самооцінкою й невисокою осмисленістю життя. При наявності поранення легкого або середнього ступеня важкості у ветеранів бойових дій спостерігається підвищена стурбованість станом свого здоров'я з тенденцією до агресивної, імпульсивної поведінки. Успішна адаптація ветеранів війни до умов мирного життя, за даними А.М. Зеляніної, визначається уявленням про себе як про унікальну, сильну, вольову особистість із твердою орієнтацією на власні цілі, цінності та смисли, а також високим рівнем активності в структурі самооцінки на тлі дистанціювання від соціуму [4].

На думку О.В. Мельник, до чинників адаптації військових до умов мирного життя слід віднести «довоєнний і поствоєнний рівень психологічного благополуччя, копінг-стратегії, резилентність і життєстійкість, посттравматичне зростання» [7, с. 108]. За даними дослідників, життєстійкість, що передбачає відчуття соціальної підтримки, наявність оптимізму, здатність до когнітивної обробки інформації, яка стосується стресових ситуацій, сприяє низькому рівню реагування учасників бойових дій на стресові події [11]. Під резилентністю розуміється така реакція на потенційно психотравмуючу ситуацію, що сприяє швидкому відновленню соматичного і психологічного здоров'я військових, які беруть участь у бойових діях, їх адаптації до умов мирного життя [10]. Рівень резилентності значною мірою визначається такими особливостями комбатантів, як патріотизм, зобов'язання перед сім'єю, релігійність [12]. Серед копінг-стратегій, які сприяють більш успішній адаптації комбатантів до умов мирного життя, виділяють альтруїзм, звернення

за соціальною підтримкою, активне уникнення, оптимізм, збереження самовладання, відносність, проблемно-орієнтовний копінг [7].

Феномен посттравматичного зростання відображає позитивні наслідки травми. Психічна травма сучасними дослідниками розглядається не тільки як джерело травматичних симптомів, але й як джерело зростання та розвитку особистості [6; 9], який припускає героїзм, просвітління й твердження людського в людині [6]. Під посттравматичним зростанням розуміють суб'єктивно сприймані позитивні особистісні зміни після травматичних, кризових і стресових подій [13].

О.М. Толкачова розглядає феномен посттравматичного зростання як специфічну форму особистісного розвитку, здійснюваного через реалізацію зусиль по інтеграції травматичного досвіду і його наслідків у погоджений і безперервний особистісний досвід. Оскільки ситуація здобуває для особистості статус психотравмуючої, якщо необхідні для її інтеграції зусилля перевищують індивідуальні інтегративні здатності суб'єкта, важливою умовою посттравматичного зростання особистості є пошук зовнішніх ресурсів і підтримки. Звертаючись у кризовій ситуації за підтримкою, особистість здобуває властивості відкритої для зовнішніх впливів системи, що обумовлює можливість як деструктивних, так і конструктивних форм впливу соціального оточення на переживання травматичного досвіду [9].

На думку М. Ш. Магомед-Емінова, зростання особистості включає позитивні зміни в смисловому ставленні людини до життя, до життєвих подій, до інших, до себе. Індивідуальні відмінності в посттравматичному зростанні, дослідник пов'язує зі здатністю особистості до спільної діалогічної роботи, оскільки смисл, вірніше особистісний смисл, «проявляється в міжлюдському, інтерперсональному бутті, одержуючи своє інтерперсональне визначення зі сфери співвіднесення «смислу-для-мене» і «смислу-для-іншого». Тому необхідний смисловий діалог, можливий тільки в смисловій роботі особистостей» [6, с. 206], яка припускає виробництво «не тільки об'єкта, але й самого суб'єкта» [6, с. 206].

М. Ш. Магомед-Емінов у межах запропонованого ним діяльнісно-смыслового підходу пропонує розглядати особистість у більш широкому контексті екстремальної ситуації як ситуації, у якій особистість «відкривається в повній позитивній конкретності – перехреста буття-небуття, життя й смерті, тобто повноти вираження людини в бутті в смысловому відношенні до способу буття» [6, с. 206]. Звідси, трансформація особистості припускає трансформацію нею самої екстремальної ситуації, у ході якої особистість переживає страждання, переходячи потім до стійкості й зростання. «Переживаючи страждання, займаючись оволодінням буття, що змінилося, людина трансформує себе й свій світ, у власному бутті в світі, що трансформується, ставиться до власної роботи особистості з тієї або іншої смыслової позиції, здійснюючи вчинок, змінюючи себе» [6, с. 206].

Слід зазначити, що здатність людини «бути джерелом розширеного відтворення свого буття у світі» і «причиною себе» з опорою на побудований образ себе у світі [8, с. 62] розглядається в психологічній науці з позицій категорії суб'єкта, що обумовлює можливість розгляду проблеми адаптації ветеранів бойових дій до умов мирного життя в рамках психології суб'єкта.

Висновки. Успішна адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя визначається уявленням про себе як про унікальну особистість із твердою орієнтацією на власні цілі, цінності та смысли, резилентністю і життєстійкістю, здатністю до посттравматичного зростання як специфічної форми особистісного розвитку, що передбачає позитивні зміни в смысловому ставленні людини до життя, до життєвих подій, до інших, до себе, що обумовлює можливість розгляду проблеми адаптації ветеранів бойових дій до умов мирного життя в рамках психології суб'єкта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блінов О. А. Психологія бойового стресу : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.04. Київ, 2020. 660 с.
2. Военная психология: методология, теория, практика : уч.-метод. пособ. / Р.А. Абдурахманов и др. Москва : Военный университет, 1996. 193 с.

3. Гизатуллин Т.Р. Психосоматические компоненты боевого стресса и их патогенетическая коррекция (клинико-экспериментальное исследование): дис. ... доктора мед. наук : 14.03.03, 19.00.02. Санкт-Петербург, 2017. 378 с.
4. Зелянина А.Н. Динамика индивидуально-психических особенностей ветеранов боевых действий с различным характером военной травмы : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Москва, 2013. 24 с.
5. Ломакін Г. І. Психологічні особливості перебігу кризи середнього віку в учасників бойових дій : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2019. 20 с.
6. Магомед-Эминов М. Ш. Анализ современных моделей психологической травмы с точки зрения культурно-деятельностной парадигмы. *Теория и практика общественного развития*. 2014. № 17. С. 202-207.
7. Мельник О. В. Вікові особливості адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2019. 258 с.
8. Петровский В.А. «Я» в персонологической перспективе. Москва: Изд. Дом Высшей школы экономики, 2013. 502 с.
9. Толкачева О.Н. Социально-психологические факторы посттравматического роста личности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Саратов, 2017. 244 с.
10. Bonanno G. A., Westphal M., Mancini A. D. Resilience to loss and potential trauma. *Annual review of clinical psychology*. 2011. Vol. 7. P. 511-535.
11. Burton N. W., Pakenham K. I., Brown W. J. Feasibility and effectiveness of psychosocial resilience training: a pilot study of the READY program. *Psychology, health & medicine*. 2010. Vol. 15 (3). P. 266-277.
12. Narrative approach in understanding the drivers for resilience of military combat medics / C. A. Russell et. al. *Journal of the Royal Army Medical Corps*. 2017. Vol. 1. P. 6-12.
13. Tedeschi R.G., Calhoun L.G. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*. 1996. Vol. 9. P. 455-471.

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АДАПТАЦІЇ ТА ЗАХИСНО-
ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ У ЗДОБУВАЧІВ**

Кедрова Аліна Віталіївна

здобувач магістерського ступеня
факультету психології і соціології

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Нестеренко Маргарита Олексіївна

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Проблема розвитку, адаптації людини до навколишнього середовища завжди була цікава вченим. Особливо ця тема актуальна зараз, коли суперечливе та швидкоплинне життя вносить свої корективи. Людина постійно долає різного роду перешкоди і складності, адаптується до ситуацій, знаходить найбільш вигідні шляхи з складних життєвих обставин. У зв'язку з цим людині необхідно використовувати всі можливі ресурси для того, щоб залишатися адаптивною і відчувати себе більш-менш безпечно [1; 8; 9].

За останнє десятиліття в науковій літературі з'явився все зростаючий інтерес до проблем, пов'язаних з адаптацією студентів до умов внз (Байгужин П. А., Пакуліна С. А., Куденцова С. М., Масленнікова О. А. та ін) [5; 6; 7; 11]. Однак студенти-магістранти практично не були об'єктом дослідження. Дослідники, в основному, зверталися до адаптації студентів молодших курсів до нових для них умов вузу (Бородулін О. М., Денисов Н. Л., Поспєлова Є. В., Трапєзнікова В. М. та ін.) або до нового соціокультурного середовища (Чеснокова Н. В., Степаненко Є. В. та ін.) [10; 12; 13]. Крім того, в якості джерела стресу, що викликає необхідність адаптації, розглядалися, головним чином, ситуації, пов'язані з навчанням у вузі. Вплив більш широких соціальних факторів практично не розглядався.

Ряд вчених, що вивчають психологічні захисти, відзначають, що механізми психологічного захисту виконують функції самозбереження (Е.Еріксон, Е. Т. Соколова, В. В. Ніколаєва, Ф. В. Бассін, А. А. Реан, М. К. Бурлакова, В. Н. Волков та ін.) і, здійснюючи адаптивну перебудову сприйняття і оцінки (В. А. Ташликов), призводять до внутрішньої узгодженості, рівноваги і емоційної стійкості (І. Д. Стойков), підтримують цілісність самосвідомості (в. с. Ротенберг, в. в. аршавський), без яких в принципі неможливо говорити про позитивний результат адаптаційного процесу. У той же час багато теоретиків бачать в психологічних захистах переважно швидше фактор дезадаптації (К.Роджер, А. Маслоу, К. Хорні, В. В. Столін і ін.) [2; 3; 4; 10].

Наукова новизна результатів полягає в наступному:

1. На основі принципів системного аналізу і суб'єктно-діяльнісного підходу до дослідження психічної регуляції діяльності сформульована і концептуально обґрунтована характеристика адаптації та захисно-долаючої поведінки здобувачів, яка отримала підтвердження в емпіричному дослідженні.

2. У науковий і понятійний апарат психології з позицій системогенетичного підходу введено поняття «захисно-долаюча поведінка», що розглядається як інтегральне утворення, яке складається з великого числа системних елементів (неусвідомлюваних механізмів психологічного захисту і усвідомлених механізмів справитись зі стресорами), організованих в більш великі ієрархічні підструктури (в залежності від рівня та ступеня їх зрілості, адаптивності, активності), одночасно володіють як загальними, так і специфічними рисами, мають власну динаміку розвитку залежно від суб'єкт-суб'єктного або суб'єкт-об'єктного змісту діяльності.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що:

1. Конкретизовано наукове уявлення про феноменологічний зміст і концептуальної області психічного явища «психологічний захист» в системі категорій психологічної науки, яка може бути кваліфікована як родове поняття по відношенню до видового «механізми психологічного захисту»,

використовується для позначення несвідомо функціонуючих способів підтримки інтропсихічної стабілізації та адаптації індивіда до різного роду ситуацій, які виникають внаслідок порушення рівноваги особистості і навколишнього середовища.

2. Обґрунтовано теоретично і показано емпірично, що для позитивного впливу на адаптованість здобувачів необхідно:

- формування навичок усвідомленої стрес-долаючої поведінки, зокрема, розвиток активних копінг-стратегій, переважання яких в структурі захисно-долаючої поведінки у суб'єкта навчальної (професійної) діяльності утворює ефективні функціональні стилі вирішення емоційно-стресових і проблемних ситуацій;

- наявність широко задіяної і розвиненої соціальної мережі, утвореної середовищними копінг-ресурсами, що надають позитивний вплив на психоемоційний стан і працездатність здобувачів.

Практична значимість результатів визначається наступним:

1. Проведене дослідження захисно-долаючої поведінки з позиції особистісних особливостей його суб'єктної регуляції, закономірностей і умов їх прояву виводить вивчення проблеми психологічного захисту на якісно новий рівень і має науково-практичне і емпірико-прикладне значення не тільки для формування загальних фундаментальних знань про регуляторної природі психіки, а й для розвитку таких специфічних і прикладних областей психологічного знання як педагогічна психологія, психологія особистості, психологія праці, клінічна психологія.

2. Результати дослідження сприяють вдосконаленню педагогічної діяльності в аспекті збереження і підтримки психічного самопочуття, дозволяють визначити методологічні основи психологічного консультування та супроводу здобувачів, схильних до негативного впливу в процесі навчальної діяльності.

3. Результати проведеного дослідження можуть бути використані в практиці професійної підготовки педагогічних кадрів, а також послужити

науково-методичною основою при розробці навчальних дисциплін і спецкурсів в рамках спеціалізацій «педагогічна психологія», «психологія праці», «клінічна психологія» для студентів, що навчаються за спеціальністю «Психологія».

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, а також списку використаних джерел.

Список використаних джерел:

1. Александрова Л. А., Михайлова В. П., Корытченкова Н. И., Кувшинова Т. И., Связь механизмов психологических защит и совладания с акцентуациями характера, типом темперамента, эмоциональной компетентностью и агрессивностью // Вестник Кемеровского государственного университета. 2008. №4. С. 75-83.
2. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. М.: Мысль, 1976. 158с.
3. Бодров В.А. Проблема преодоления стресса / В.А. Бодров. – СПб.: Питер, 2008. 554 с.
4. Дикая Л. Г. Отношение человека к неблагоприятным жизненным событиям и факторы его формирования / Л. Г. Дикая, А. В. Махнач // Психологический журнал. 1996. том 17, № 3. С. 137-148.
5. Дрокина О. В. Проблема регуляции психической деятельности в психологической литературе / О. В. Дрокина / Гаудеамус. 2003. № 3. С. 76-82.
6. Изард К. Психология эмоций/ Пер. с англ. СПб.: Питер, 1999. 464 с.
7. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. М.: Просвещение, 1989. 252 с.
8. Корнилова Т. В. Интеллектуально-личностный потенциал человека в стратегиях совладания / Т. В. Корнилова // Вестник Московского университета. 2010. № 1. С. 46–57.
9. Кулакова А. Б., Фомина Ж. В. Оценка степени адаптации молодых ученых к условиям трудовой и учебной деятельности в учреждении науки. Вопросы территориального развития. 2014. 4 (14). С. 1-13
10. Лихачев Д. С. Смех в Древней Руси. Л.: Наука, 1984. 295 с.

11. Меньшикова Л. В. Психологические закономерности развития индивидуальности студентов в вузе: автореф. дис.... докт. псих. наук.: 19.00.01 / Л.В. Меньшикова. – Новосибирск, 1998. 28 с.

12. Милославова И. А. Адаптация как социально-психологическое явление// Социальная психология и философия, 1973. № 2. С. 111-120.

13. Руденский Е. В. Концептуальные основы психологии адаптирующейся личности. Введение в психологическую теорию социального функционирования личности [Текст] / Е. В. Руденский. Новосибирск: Институт психологии личности, 1997. 205 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Кононова Марина Миколаївна

д.п.н., доцент

Ігнат'єва Людмила Леонідівна

магістрантка

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Вступ. Систему неперервної освіти кожної наукової галузі пронизує ключове питання процесу становлення професійної Я-концепції фахівця вже з перших років навчальної і професійної діяльності, який відбувається в певних психолого-педагогічних умовах (Г. Любимова, В. Сластьонін, В. Чіжакова, В. Шульга), під впливом різноманітних психологічних чинників (С. Костроміна, С. Михальська, С. Ренке, Л. Співак й ін.).

Загальні особливості розвитку Я-концепції психолога науковці (І. Андрійчук, Р. Бернс, В. Онищенко, С. Ренке, А. Рікель, А. Фурмана, Л. Шнейдер та ін.) часто розкривають через єдність її структурних компонентів: когнітивного, емоційно-оцінного, поведінкового, світоглядного, професійно-мотиваційного, які зумовлюють розвиток професійної самооцінки, рефлексії, системи відповідних цінностей і норм поведінки, відчуття професійної затребуваності, мотивацію фахової діяльності та саморозвитку тощо – це [1; 2; 5; 6; 7; 8; 9].

Вивчення наукового досвіду показало, що до основних компонентів моделі майбутніх практичних психологів найчастіше відносяться: позитивна Я-концепція особистості фахівця, високий рівень його самоповаги, переважання інтернального локусу-контролю, нормальний рівень особистісної тривожності й відсутність суттєвих внутрішньоособистісних проблем тощо [1].

Проаналізувавши дослідження М. Кононової (2019), погоджуємося, що професійний розвиток майбутніх психологів найповніше характеризують такі

критерії, як: 1) когнітивно-креативний, що проявляється у рівні сформованості теоретико-методологічних знань із профільних дисциплін та із окремих видів і технологій психологічної роботи (кількісна і якісна характеристики), рівні розвиненості інтегративного та образного (креативного) мислення); 2) мотиваційно-ціннісний, до якого входять: професійна позиція; інтерес (широкий, обмежений, вузький) до психолого-педагогічних, медико-біологічних та інших профільних дисциплін; мотиваційна спрямованість на оволодіння професійними видами діяльності (нагальна, ситуативна, перспективна); інтерес (широкий, обмежений, вузький) до обраного фаху; потреба в самопізнанні (нагальна, ситуативна, перспективна); розвиток ціннісного ставлення до особистості; 3) практично-діяльнісний: уміння впроваджувати психолого-педагогічні і медичні знання у практичну діяльність, здатність їх передати; готовність до організації та співпраці в корекційній діяльності; особливості індивідуально-творчого самовираження психолога; 4) особистісно-рефлексивний, що включає: уміння аналізувати й оцінювати особистісні й професійні психологічні якості; уміння усвідомлювати й співвідносити свої можливості з соціальними вимогами; сформованість самосвідомості, рефлексії, самоконтролю, самостійності, адекватної самооцінки та ін. [4].

Мета роботи. Враховуючи складність, багатокomпонентність і неперервність процесу становлення професійної Я-концепції, постало завдання визначити не лише якісні характеристики її компонентів, а й, головне, психологічні чинники її становлення.

Матеріали й методи дослідження. Дослідження компонентів професійної Я-концепції відбувалося за допомогою таких діагностичних методик: тест «Прогресивні матриці Равена» (когнітивний компонент); методика «Діагностика навчальної мотивації студентів» А. Реана і В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої (професійно-мотиваційний компонент); опитувальник «Самооцінка психічних станів» (Г. Ю. Айзенка), опитувальник «Ставлення до себе як до професіонала» (В. Столін, С. Пантілеєв у модифікації А. Борисюк (емоційно-оцінний компонент); методика діагностики рівня емпатійних

здібностей (В. Бойко), опитувальник «Локус контролю» О. Ксенофонтової (поведінковий компонент).

Результати і обговорення. Емпіричне дослідження проводилося на базі Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро) та Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка впродовж 2021 року, де було сформовано дві емпіричні вибірки: студенти-психологи психолого-педагогічного факультету початкових курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (54 особи) та студенти першого курсу другого (магістерського) рівня освіти (46 осіб) денної та заочної форми навчання.

Для дослідження психологічних чинників розвитку професійної Я концепції майбутніх психологів використано анкету А. Борисюк [3], яка дозволяє визначити мотиви вибору професії особистості: престижність та суспільний статус в Україні, рівень суспільної поваги до психолога, значущість та вплив професії на життя студентів-психологів, особисте ставлення до обраної професії.

Результати дослідження дозволили зробити такі висновки.

Більшість студентів-психологів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та першого курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти вважають, що соціальний статус професії психолога (72,2 % і 91,3 % відповідно), її затребуваність (престижність) на ринку праці (75,9 % і 91,3 % відповідно) зараз знаходиться на середньому рівні, однак помічено, що все-таки для осіб першої емпіричної вибірки престижність фаху (його зовнішня сторона) відіграє більшу роль, ніж для магістрантів (24,1 % на противагу 8,7 % осіб високого рівня), а останні абсолютно не схильні вважати обрану ними трудову діяльність непрестижною, неважливою й низькою за соціальним статусом.

Студенти початкових курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (72,2 %) та студенти першого курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти (60,9 %) подібно надали стану суспільної поваги до психологів в Україні середнього рівня, тобто такого, на якому ставлення до психологів не

відрізняється від ставлення до спеціалістів інших сфер. У той же час помічена схожа кількість респондентів серед двох емпіричних вибірок (27,8 % та 23,9 %), які допускають можливість зневажливого ставлення до психологів в Україні.

Переважає більшість всіх опитаних майбутніх психологів пишається обраним фахом (75,9 % та 76,1 % в обох випадках).

Більшість опитаних студентів-психологів із кожної емпіричної вибірки – 74,1 % студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та 80,4 % студентів першого курсу другого (магістерського) рівня освіти – однаково високо оцінюють значення та пов'язують свої життєві плани з професією психолога, при цьому на початкових курсах респонденти частіше розглядають цю діяльність лише як спосіб фінансового забезпечення (72,2 %), в порівнянні – помітна більшість магістрантів вбачають у ній сенс свого життя (60,9 %). Припускаємо, отримані результати визначаються поєднанням досвіду (наявний або відсутній) психологічної діяльності опитаних і суб'єктивними мотивами навчання студентів-психологів в університеті. Показово, що жоден зі студентів – майбутніх психологів, незалежно від курсу навчання, цінує свій професійний вибір і не допускає варіанту займатись будь-чим іншим для заробітку.

Висновки. Проведений статистичний аналіз показав наявність статистично значимої різниці між групою студентів першого (бакалаврського) рівня та групою студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти за такими показниками професійної мотивації, як: «Престижність психологів в Україні», «Соціальний статус психологів в Україні», «Рівень суспільної поваги до фахівця», «Важливість професії для особистості». За показниками «Особисте ставлення до професії» та «Вплив професії на життя загалом» про таку різницю говорити не можна.

Список використаних джерел

1. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Тернопіль, 2002. 208 с.

2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва : Прогресс, 1986. 422 с.
3. Борисюк А. С. Соціально-психологічні засади становлення професійної ідентичності майбутнього медичного психолога : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.05. Івано-Франківськ, 2011. 575 с.
4. Кононова М. М. (2019а). Критерії та показники професійного розвитку майбутніх фахівців спеціальної освіти. Педагогічні науки, 73, 83–87.
5. Онищенко В. Д. Професійна Я-концепція як інтегральна складова ноологічної Я-концепції особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3. С. 39-50.
6. Рикель А. М. Профессиональная Я-концепция и профессиональная идентичность в структуре самосознания личности. Часть 1 [Электронный ресурс]. *Психологические исследования: электрон. науч. журн.* 2011. № 2 (16). Режим доступа: <http://psystudy.ru>
7. Ренке С. О. Психологічні чинники становлення професійного образу «Я» у майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2010. 246 с.
8. Фурман А. В., Гуменюк О. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. Львів : Новий світ-2000, 2006. 360 с.
9. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг : учебное пособие. Москва : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : МОДЭК, 2004. 600 с. (Серия «Библиотека психолога»).

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПСИХОЛОГІЇ

Кукса Юрій Володимирович

аспірант

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. Невід’ємною рисою суспільних відносин є їхній міжособистісний характер. Міжособистісні відносини передбачають певний тип взаємодії (наприклад, суперництво, співробітництво) та міру його вираження (більш або менш успішне, ефективне співробітництво). На формування як певного типу взаємодії, так і міжособистісних відносин здійснюють вплив умови життєдіяльності людини, емоційна забарвленість життя тощо. Емоції спонукають людину до дії, мають важливе значення у таких взаєминах, як дружба, любов та шлюб.

У науці є чимало підходів до вивчення феномену взаємодії. Зокрема, вчені досліджують філософські (Н. Бердяєв, В. Біблер, В. Давидов, В. Штофф та ін.), культурологічні (М. Князева, Н. Крилова, В. Розина та ін.), соціальні (Я. Коломінський, А. Мудрик, В. Семенов, Н. Смелзер, Дж. Хоуманс, Е. Шалагіна та ін.), психологічні (Л. Божович, А. Болотова, В. Дьяченко, Е. Головаха, І. Зимняя, В. Москаленко, К. Седих та ін.) та педагогічні (Ю. Азаров, Ш. Амонашвілі, Х. Лейметс, В. Серіков, І. Якіманська та ін.) аспекти поняття «взаємодія». Проте існуючі наукові розвідки не вичерпують проблему дослідження та актуалізують більш детальне вивчення психологічних особливостей міжособистісної взаємодії.

У зв’язку з цим **мета роботи** полягає у проведенні теоретичного аналізу психологічних аспектів феномену міжособистісної взаємодії.

Матеріали і методи. Людина та суспільство пов’язані розгалуженою системою зв’язків, головними елементами якої є суб’єкти зв’язку. Предметом

зв'язку тут виступає те, щодо чого здійснюється зв'язок, і механізм свідомого регулювання взаємин між суб'єктами. Конкретний зв'язок здійснюється у формі контакту і власне взаємодії, проте контакт є тільки першою сходинкою дійсної взаємодії. Водночас може бути й окремим явищем, яке не переходить у взаємодію. Подібний контакт є швидкоплинним, поверховим, позбавленим системи споріднених дій суб'єктів одне з одним [11].

Власне взаємодія — це систематичні, регулярні дії суб'єктів, що спрямовані одне на одного та мають за мету викликати відповідну реакцію, яка покликана зумовлювати нову реакцію того, хто чинить вплив [4].

На думку В. Кагана, міжособистісною взаємодією є взаємозалежний обмін діями, а також організація людьми взаємних дій, які спрямовані на реалізацію спільної діяльності [6].

У процесі взаємодії здійснюється обмін діями, виникають спорідненість, узгодження дій обох суб'єктів, а також стійкість їхніх інтересів, проектування спільної діяльності, поділ функцій тощо. Саме дії допомагають реалізувати взаєморегулювання, взаємоконтроль, взаємовплив та взаємодопомогу. Це передбачає внесок усіх учасників взаємодії у розв'язання спільного завдання з подальшим коригуванням своїх дій, врахуванням наявного досвіду, актуалізацією власних можливостей і здібностей партнера. Вступаючи у спілкування, здійснюючи обмін інформацією, людина створює форми і норми спільних дій, організовує і узгоджує їх. Це сприяє подоланню розриву між комунікацією і взаємодією [2].

Види міжособистісної взаємодії зазвичай поділяють на такі групи [1]:

1. Співробітництво. Цей вид взаємодії включає дії, що допомагають організувати спільну діяльність, забезпечуючи її ефективність, успішність та скоординованість. Співробітництво називають також «пристосування», «кооперація», «згода», «асоціація» тощо.

2. Суперництво. Цей вид взаємодії включає дії, що негативно впливають на спільну діяльність, утворюють перешкоди для порозуміння. Суперництво також називають «конфліктом», «конкуренцією», «дисоціацією», «опозицією»

тощо.

Класифікація, наведена вище, ґрунтується на дихотомічному поділі видів взаємодій. Одна з інших відомих класифікацій має за основу кількісний аспект, тобто зорієнтована на ту кількість суб'єктів, що залучені до взаємодії. Згідно з цією класифікацією виділяють взаємодію між групами, між особистістю та групою або між двома окремими особистостями (діада) [10].

Великий діапазон специфічних ознак взаємодії як психологічного феномену, різні форми її протікання у відмінних соціальних середовищах, впливу на особистість, різні вихідні основи науковців, які вивчали цю тематику, були реалізовані у низці теоретичних підходів. Одним із найвагоміших поміж них можна вважати теорію соціальної дії М. Вебера - Т. Парсонса, котра у різних варіаціях характеризувала індивідуальний акт дії та складові частини взаємодії, а саме людей, зв'язок між ними та вплив одне на одного. Основна мета цієї теорії полягала у пошуку домінуючих чинників мотивації дій. Як вважають представники цього підходу, широкий контекст діяльності людини виступає наслідком окремих дій (елементарних актів), що й складають системи дій. Складниками акту (одиночної дії) є діяч (той, хто здійснює дію); інший (та особа, на яку спрямовано дію); норми, відповідно до яких взаємодія організована; цінності, які притаманні кожному з учасників; ситуація, в якій відбувається дія [8].

Відомі психологи Дж. Тібо і Г. Келлі запропонували модель діадичної взаємодії (взаємодії в діаді), зміст якої виражений у таких положеннях [7]:

- усі міжособистісні взаємини можна вважати взаємодією, дійсним обміном поведінковими реакціями у рамках конкретної ситуації;
- більш імовірно, що взаємодія буде продовжуватися і позитивно оцінюватися учасниками, якщо вони отримають які-небудь вигоди з неї;
- з метою оцінки існування чи відсутності вигоди кожен учасник аналізує взаємодію з точки зору знаку і величини результату, котрий є сукупністю винагород і втрат внаслідок обміну діями;
- взаємодія буде продовжена у випадку, якщо винагороди залучених

осіб перевищуватимуть втрати від неї;

– отримання вигоди учасником ускладнюється внаслідок можливості учасників впливати одне на одного, тобто контролювати втрати і винагороди.

Подальші дослідження у рамках цього підходу проводилися щодо типів контролю і специфіки соціальної поведінки учасників взаємодії [7].

На думку Г. Андреєвої, взаємодія як організація спільної діяльності сприяє розкриттю смислу конкретних людських дій. Інтерактивний аспект спілкування передбачає обмін не лише ідеями, знаннями, а й діями, котрі сприяють у здійсненні спільної діяльності партнерам. Взаємодія фіксує обмін інформацією, організацію спільних дій, а отже, комунікація організовується у спільній діяльності і щодо неї [1].

Розрив між спілкуванням і діяльністю відокремлює ці процеси від широкого соціального тла, на якому вони протікають, а так губиться змістовий чинник спілкування. Єдиним шляхом утримання цього змістового моменту виступає взаємодія як спосіб організації конкретної людської діяльності.

Сутність взаємодії, її смислове навантаження знаходить вираження як на рівні окремих контактів і дій, так і в контексті спільної діяльності, яка проявляється згідно з однією з трьох моделей [1]:

1) спільно-індивідуальна, за якою кожен учасник реалізує власну частину спільної справи незалежно від інших;

2) спільно-послідовна, за якою спільне завдання послідовно виконується кожним із учасників;

3) спільно-взаємопов'язана, за якою має місце одночасна взаємодія кожного учасника з усіма іншими.

У процесі виконання спільної діяльності взаємодія може здійснюватися і з незнайомими людьми. Вона ніби включена у процес спільної діяльності, передбачаючи, що у ньому суб'єкти по черзі змінюють соціально-психологічні стани, наміри та цінності одне одного.

Серед суто психологічних компонентів міжособистісної взаємодії найбільш важливою є спільна мета. До обов'язкових психологічних складових

частин спільної діяльності входить спільна мотивація, тобто те, що спонукає людей до спільної мети, а також спільні дії, що сприяють реалізації актуальних і найближчих завдань спільної діяльності. Фінальним компонентом психологічної структури діяльності є загальний результат. Тут вирішальне значення надається не лише загальному об'єктивному кінцевому продукту, а й суб'єктивному відображенню результату індивідуальними і колективними суб'єктами [9].

Результати і обговорення. Серед різних поведінкових форм у міжособистісній взаємодії найбільшу увагу психологів привертають деструктивні форми взаємодії, конфліктна взаємодія, альтруїстична поведінка у взаємодії, взаємодія на основі дружби і любові тощо.

Деструктивні форми взаємодії значно погіршують або навіть руйнують взаємини, негативно позначаються на партнерах. Такими формами є маніпуляція, агресія, авторитарний стиль спілкування тощо. Навіть мовчання може бути деструктивним, зокрема, у тому випадку, коли воно приховує важливу інформацію чи застосовується для покарання партнера. До деструктивної взаємодії можуть призвести особистісні якості людини (упередженість, стереотипність мислення, хитрість, схильність до наклепів, цинізм, мстивість та ін.). Такі люди не обов'язково переслідують особисті вигоди, а, швидше за все, діють під впливом неусвідомлюваних мотивів суперництва, самоствердження тощо [3].

Явища, що посилюють деструктивну взаємодію, включають упередження, агресію, егоїзм, обман. Під час взаємодії в учасників можуть виникати деякі суперечності, або навіть протилежні точки зору, які є результатом відмінностей в їхніх цілях, мотивах чи цінностях. Посилення суперечностей є показником міжособистісних конфліктів, що полягають у зіткненні істотних, протилежних чи несумісних поглядів, потреб, інтересів і дій як індивідів, так і їх груп [3].

На психологічному рівні суперечності знаходять вияв у доволі сильних негативних переживаннях учасників щодо інших, ситуації і самих себе.

Конфлікт здатний призвести до зміни системи цінностей і відносин. У конфліктних ситуаціях людина може по-іншому сприймати реальність, вдаватися до непритаманних їй дій. Не кожна суперечність стає конфліктом, а лише та, в якій стикаються найбільш нагальні потреби, інтереси, прагнення, цілі, а також соціальний статус, престиж учасників.

Ще одним чинником, що може призвести до конфліктної взаємодії, є упередження. Упередженням називають установку, яка заважає людині адекватно сприймати повідомлення чи дії інших. Проте, як правило, людина не усвідомлює або ж не хоче усвідомлювати власне упереджене ставлення до партнерів по взаємодії і розглядає його виключно як результат об'єктивної оцінки окремих фактів або вчинків [5].

На початкових етапах взаємодії, а саме у процесі первинного контакту, між індивідами можуть виникати особливі емоційні відносини, які визначають привабливість однієї людини для іншої. Такі стосунки називаються «атракція», під якою мають на увазі появу взаємної привабливості, взаєморозуміння і взаємоприйняття у взаємодії у процесі сприймання індивідами одне одного, коли не лише координуються дії, а й будуються позитивні взаємини. Атракція здатна містити широкий діапазон почуттів, варіюючись від звичайної симпатії до любові. Притаманні їй прихильність, близькість знаходять вияв як особлива установка на іншу особу, почуття дружби і любові [12].

Висновки. Отже, міжособистісна взаємодія є важливим аспектом суспільних відносин. Вона полягає у взаємозалежному обміні діями, у побудові людьми взаємних дій, які спрямовані на виконання спільної діяльності. Під час взаємодії здійснюється обмін діями, зароджуються спорідненість, узгодження дій обох суб'єктів, а також стійкість їх інтересів, планування спільної діяльності, поділ функцій тощо. Взаємодія ніби пронизує спільну діяльність, оскільки у цьому процесі суб'єкти по черзі та взаємно змінюють соціально-психологічні стани, цінності та наміри одне одного.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Москва: Изд-во «АСТ-Пресс», 2001. 376 с.
2. Андриенко Е.В. Социальная психология: Учебное пособие для вузов / Под ред. В.А. Слостенина. Москва: Академия, 2001. 264 с.
3. Батаршев А.В. Психология личности и общения. Москва: Владос, 2004. 246 с.
4. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. Москва: Издательский дом «Энциклопедист-Максимум»; Санкт-Петербург.: Издательский дом «Мирь», 2015. 240 с.
5. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений: монография. Москва: Издательство Московского университета, 1987. 177 с.
6. Каган В.С. Мир общения. Проблема межсубъектных отношений. Москва: Политиздат, 1988 214 с.
7. Куницына В.М. Межличностные отношения. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 459 с.
8. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
9. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Либідь, 2004. 567 с.
10. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. 574 с.
11. Седих К.В. психологія взаємодії систем «сім'я» та «освітні інституції». Монографія. Полтава, 2008. 264 с.
12. Соковнин В.М. О природе человеческого общения: Опыт философского анализа. Фрунзе: Мектеп, 2000. 146 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІМЕЙНОЇ СИСТЕМИ У ПОВТОРНОМУ ШЛЮБІ

Кулдошина Наталія Олександрівна,

магістрантка

Крамченкова Віра Олександрівна

д. психол. н., доцент

Харківський національний педагогічний

університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ. Одним із актуальних напрямків сучасної психології є дослідження проблем сім'ї, що пов'язано із кризовим станом, в якому перебуває на сьогодні інститут шлюбу. Але благополучний шлюб не є зацікавленістю тільки подружжя. В ньому зацікавлене суспільство в цілому, оскільки криза інституту шлюбу позначається на показниках народжуваності, на вихованні нових членів суспільства, які забезпечують його майбутнє.

Благополуччя шлюбу визначається задоволеністю партнерів своїм шлюбом, а неблагополуччя призводить до незадоволеності шлюбом, збільшення кількості сімейних конфліктів, що врешті решт може закінчитися розлученням.

Частим явищем у сучасному житті є повторний шлюб, який на сьогодні в психологічній науці залишається значно менш вивченим порівняно з іншими різновидами шлюбу, що певною мірою позначається на можливості надання якісної психологічної допомоги у разі виникнення проблем щодо подружніх і дитячо-батьківських стосунків у таких сім'ях. Надання такої допомоги стає більш ефективним у разі, якщо розглядати наявні проблеми з точки зору функціонування сім'ї як цілісної системи.

Мета роботи: визначити психологічні особливості функціонування сімейної системи в повторному шлюбі.

Матеріали та методи. У дослідженні брали участь 36 сімей, 18 з яких перебувають у повторному шлюбі (експериментальна група) і 18 – у першому

шлюбі (контрольна група). Шлюби досліджуваних експериментальної групи відповідають типам повторних шлюбів, виділеним Т.Є. Аргентовою та В.В. Колотіліною [1], а саме:

- 5 сімей, в яких чоловік, який не має дітей, одружений із жінкою, що має дитину від попереднього шлюбу, спільних дітей немає;
- 7 сімей, в яких і чоловік, і жінка мають дітей від попереднього шлюбу, але спільних дітей у них немає;
- 4 сім'ї, в яких подружжя мають дітей від попередніх шлюбів, а також спільних дітей;
- 2 сім'ї, в яких чоловік не має дітей, одружується з жінкою, що має дитину від попереднього шлюбу, і в них є спільні діти.

Вік досліджуваних від 28 до 45 років. Досліджувані експериментальної та контрольної груп максимально наближені за характеристиками віку, часу перебування у шлюбі, рівня освіти, сімейного складу.

Збір емпіричних даних здійснювався із застосуванням методики «Шкала сімейної адаптації та згуртованості» (Faces-3) Д. Х. Олсона, Дж. Портнера та І. Лаві в адаптації Е. Г. Ейдемільера. При статистичній обробці емпіричних даних використовувалися U-критерій Манна-Вітні, критерій хі-квадрат Пірсона.

Результати та обговорення. Аналіз результатів щодо оцінки досліджуваними функціонування сімейної системи показав більш високий рівень згуртованості (32,28) та адаптації (28,69) сімей повторного шлюбу порівняно з сім'ями контрольної групи (28,14 та 25,25 відповідно). Визначені відмінності за обома показниками досягають рівня статистичної значущості ($p < 0,05$).

У групі сімей повторного шлюбу найбільша кількість досліджуваних демонструє розділений рівень згуртованості сімейної системи. Такий рівень характерний для 50% подружжя з сімей повторного шлюбу. У 30,56% досліджуваних цієї групи визначено роз'єднаний рівень згуртованості, а у 19,44% – об'єднаний рівень згуртованості. Таке ж співвідношення досліджуваних із різними рівнями згуртованості визначене і за контрольною

групою. У найбільшій кількості досліджуваних (52,78%) визначено розділений рівень згуртованості. У 38,89% досліджуваних контрольної групи визначено роз'єднаний рівень згуртованості, що дещо більше, ніж в групі сімей повторного шлюбу. У 8,33% досліджуваних цієї групи визначено об'єднаний рівень згуртованості, що більш, ніж вдвічі менше порівняно з групою сімей повторного шлюбу. Об'єднаний рівень згуртованості передбачає як наявність близькості між членами родини, так і певний ступінь автономності щодо власного кола спілкування, наявності хобі, власного вільного часу, не пов'язаного з виконанням сімейних обов'язків. Заплутаного рівня не визначено в жодного досліджуваного як експериментальної, так і контрольної групи. Відмінності у розподілі рівнів сімейної згуртованості як в експериментальній, так і в контрольній групі виявилися суттєвими ($p < 0,01$).

Отже, за обома групами більшість досліджуваних характеризують свою сім'ю як таку, що не вирізняється особливою близькістю між її членами. Половина досліджуваних кожної з груп характеризують стосунки між членами своєї сім'ї як доволі дистантні, але за необхідності сім'я може згуртуватися для вирішення виникаючих перед нею проблем. Високий ступінь близькості членів своєї сім'ї, певну залежність членів сім'ї один від одного при можливості діяти окремо відзначають 19,44% подружжя експериментальної групи і лише 8,33% подружжя контрольної групи.

Схильність до більшої автономності членів сучасної сім'ї дослідники пов'язують із трансформацією самого інституту шлюбу, одним з ключових проявів якої є саме автономізація у подружніх стосунках, що значною мірою обумовлено емансипацією жінки, а також бажанням особистості до самореалізації не тільки в сімейній, але й в професійній сфері [2].

Представленість функціональних рівнів сімейної згуртованості в групі сімей повторного шлюбу складає 69,44%, а в контрольній групі – 61,11%, що вказує на більшу функціональність сімейної згуртованості сімей повторного шлюбу порівняно з сім'ями контрольної групи.

У сім'ях повторного шлюбу за оцінкою стану сімейної адаптації переважають гнучкий (50%) і структурований (25%) рівні сімейної адаптації.

Гнучкий рівень сімейної адаптації характеризується гнучкою зміною ролей та правил сімейного функціонування, однак іноді відчувається брак лідерства. Структурований рівень сімейної адаптації передбачає певний ступінь демократичності керівництва, перемовини між членами родини щодо проблем, які виникають, стабільність сімейних ролей та правил. 19,44% досліджуваних експериментальної групи бачать свою сім'ю як таку, що відповідає хаотичному рівню сімейної адаптації, а 5,56% як таку, що відповідає ригідному рівню адаптації. Відмінності у розподілі досліджуваних за рівнями сімейної адаптації досягають в експериментальній групі рівня статистичної значущості ($p < 0,01$).

Відмінності у розподілі рівнів сімейної адаптації у контрольній групі не досягають рівня статистичної значущості, але слід зазначити, що за даною групою найбільш представлені гнучкий (36,11%) і хаотичний (33,34%) рівні сімейної адаптації. Хаотичний рівень сімейної адаптації характеризується нестійким або обмеженим керівництвом, імпульсивним прийняттям рішень, легкою зміною ролей. 19,44% досліджуваних контрольної групи характеризують стан сімейної адаптації як такий, що відповідає ригідному рівню, а найменша кількість досліджуваних даної групи (11,11%) бачать у стані сімейної адаптації риси структурованого рівня.

Отже, рівні сімейної адаптації, що виявилися найбільш представленими в експериментальній групі, у відповідності до моделі Д.Х. Олсона характеризуються як функціональні. Представленість цих рівнів в групі сімей повторного шлюбу складає 75%, тоді як в контрольній групі представленість функціональних рівнів сімейної адаптації складає лише 47,22%, що вказує на більшу функціональність сімейної адаптації сімей повторного шлюбу порівняно з сім'ями контрольної групи.

Аналіз представленості типів сімейних систем за групою сімей повторного шлюбу і контрольною групою показав, що дисфункціональні типи роз'єднаний ригідний (5,56%), що характеризується усталеними сімейними ролями та правилами, слабо вираженою емоційною близькістю подружжя, і роз'єднаний хаотичний (11,11%), що характеризується нестійкістю

функціонування та слабкою емоційною близькістю, представлені лише в контрольній групі. За експериментальною групою дисфункціональних типів сімейного функціонування не визначено.

Серед полуфункціональних типів сімейних систем домінуючими в обох групах виявилися розділений хаотичний (19,45% в експериментальній групі і 22,22% в контрольній) і роз'єднаний гнучкий (22,22% в експериментальній групі і 16,67% в контрольній). Полуфункціональні типи сімейних систем за експериментальною групою склали в цілому 55,56%, а по контрольній – 58,33%.

Серед функціональних типів сімейних систем домінуючим в обох досліджуваних групах виявився розділений гнучкий тип (16,67% в експериментальній групі і 13,88% в контрольній). Функціональні типи сімейних систем за експериментальною групою склали в цілому 44,44%, а за контрольною – 25%.

Висновки. Сім'ї повторного шлюбу відрізняються вищими показниками сімейної згуртованості та адаптації порівняно з сім'ями першого шлюбу. У функціонуванні сімей повторного і першого шлюбу переважно представлений розділений рівень сімейної згуртованості при значній представленості роз'єданого рівня. Домінуючими серед сімей повторного шлюбу виявилися гнучкий і структурований рівні сімейної адаптації, а в сім'ях першого шлюбу гнучкий і хаотичний рівні. Дисфункціональні типи сімейної системи визначені лише серед сімей, що перебувають у першому шлюбі. Функціональні типи сімейних систем за сім'ями повторного шлюбу представляють значно більшу частку порівняно з сім'ями, що перебувають у першому шлюбі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аргентова Т. Е., Колотилина В. В. Семьи повторного брака как феномен современной социальной жизни. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2014. № 3 (59). Т. 1. С. 113-117.

2. Лагонда Г.В. Экспектационная теория брачных отношений: автореф. дис. ... доктора психол. наук.: 19.00.05. Минск, 2018. 42 с.

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ АГРЕСІЇ

Ліпінська Елеонора В'ячеславівна

Студентка

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Вступ. Агресія як форма поведінки людини може проявлятися за певних обставин. Причини виникнення агресії, як і способи поведінки у такому стані, можуть бути різними. Разом з тим, нас цікавлять детермінанти агресії та їх прояви у поведінці особистості.

Мета роботи: Розкрити основні детермінанти прояву агресії для кращого розуміння поведінки людини.

Матеріали та методи. Основними методами, які ми використовували під час написання тез, були: теоретичне вивчення, аналіз та синтез наукових досліджень на тему агресії та її причин.

Щоб розглядати детермінанти агресії, потрібно розуміти ці поняття. Детермінант – це чинник, що є причиною виявлення і розвитку певної психологічної поведінки, особливості, риси тощо. Агресію в психології визначають як індивідуальну або колективну поведінку людини, яка спрямована на нанесення фізичної або психологічної шкоди іншим [1].

Існує велика кількість теорії щодо первинних причин агресії. Англійський вчений Томас Гоббс вважав, що агресія закладена в підсвідомості особистості як «інстинкт», тому що всі люди є егоїстичними та жорстокими по своїй природі. Зігмунд Фройд підтримував думки Гоббса та сформулював «теорію двох інстинктів». Її суть полягає в тому, що людина має два основних інстинкти – життя та смерті. Інстинкт смерті спрямований на самознищення та виявляється проти навколишнього світу у формі агресії. Інстинкт смерті постійно породжує негативну енергію в людині. Їй необхідно реалізувати негативну енергію цього інстинкту назовні поступово, оскільки її накопичення призводить до неконтрольованого виявлення в екстремальній формі.

Альтернативну теорію висунули пізніше і в її межах агресію розглядають як набутий захисний механізм, що спричиняється зовнішніми факторами. Також однією важливою теорією формування агресії є дослідження впливу генетичних факторів, ця теорія стверджує, що гени впливають на функціонування головного мозку та нервової системи і це на пряму впливає на поведінку особистості [2].

Результати та обговорення. У психології заведено виділяти такі основні детермінанти агресії: соціальний, індивідуальний, біологічний та зовнішній.

Перший детермінант який ми розглянемо – *соціальний*. Він обумовлений тим, що на прояв агресивної поведінки впливає соціальна ситуація, наявність інших людей з оточення особи. Тобто, основною причиною агресії є поведінка і взаємини з іншими людьми. В соціальному детермінанті агресії головну роль відіграє фрустрація, фізичні та вербальні провокації, характеристики об'єкта агресії і підбурювання з боку оточення. Агресивна поведінка, що детермінована соціальним фактором, найчастіше проявляється у таких формах: вербальних образах, фізичних нападах на інших людей. Іноді людина проектує свою агресію на інших, які не є причиною її стану, але вона все одно їх звинувачує. Іноді агресивна поведінка може спрямовуватися на самого себе, в таких ситуаціях людина може, наприклад, уявляти, що б вона зробила заради помсти [3].

Наступним детермінантом агресії є *індивідуальний*. Ця причина говорить нам про те, що поведінка індивіда, наприклад, агресивна, залежить не лише від соціальної ситуації, а й від якостей, рис, схильностей і емоцій особистості. Передумови виявлення агресії сконцентровані, насамперед в стійких рисах характеру і схильностях особистості. Важливо звернути увагу, що йдеться саме про стійкі риси, оскільки індивідуальний детермінант має постійний характер. В склад цього детермінанту входять: особистість, установки та гендер [4].

Спочатку розглянемо, які ж саме риси особистості впливають на її агресивність. Люди дійсно відрізняються за рівнем агресивної поведінки, але ситуативні фактори все ж мають перевагу. Гарним прикладом може бути

поведінка людей при працівниках правозахисних органів, не дивлячись на рівень агресії та бажання її проявити – більшість може себе стримувати та навпаки, під час екстремальних ситуацій людина може проявлять агресивну поведінку коли потрібно, не дивлячись на риси її характеру. В емпіричних дослідженнях досить важко виявити взаємозв'язок між особистісними рисами й агресією, але найчастіше до рис, що стимулюють агресію відносять: тривогу, дратливість, почуття сорому.

Наступним компонентом є установка. Даний термін використовується в психології на позначення уявлень осіб про різні предмети і явища навколишнього світу, що формуються на основі життєвого досвіду людини. Ми формуємо установки щодо абсолютно різних аспектів нашого життя, тому зрозуміло, що вони також мають свій вплив на агресивну поведінку, вид установок який найчастіше може стимулювати агресивність – упередження, негативна установка що проявляється у ставленні до людей із соціальних груп і заснована на їх приналежності до цих груп. До цього типу агресивної поведінки можна віднести такі прояви ненависті, як: расизм, сексизм, гомофобія тощо і цю поведінку називають «агресія у ставленні до «чужаків».

І останнім компонентом індивідуального детермінанта агресії є гендер. Цей компонент дуже важливо розглядати обережно звертаючи увагу на дослідницькі факти, а не соціальні стереотипи. На основі спостережень у повсякденному житті можна стверджувати, що чоловіки генетично запрограмовані на агресивну поведінку більше, ніж жінки. Але більшість відмінностей все ж спричинена соціальними факторами і установками, тому що в суспільстві прийнято вважати, що чоловік повинен бути агресивніше та грубіше. Жінки бачать агресію як форму експресії, для вираження негативних емоцій, як гнів та знаття стресу. Чоловіки розглядаються агресію як інструмент, для отримання якихось соціальних або матеріальних винагород. Тому, можна стверджувати, що гендерна ідентичність людини впливає на агресивну поведінку, але дослідження показують, що причиною цих відмінностей є нав'язані гендерні ролі, які приписують нам з дитинства [4].

Третім детермінантом агресії є *біологічний* фактор. Вчені стверджують, що в основі агресивної поведінки лежать біологічні фактори, вони також залежать від соціальних процесів. Біологічні процеси, що впливають на агресивність людини, зароджуються ще до її народження. Стверджується, що люди, які мають однакові гени, будуть проявляти схожі особливості поведінки. Більшість дослідників проводять експерименти на близнятах і цей метод має серйозні недоліки. Наприклад, у більшості випадків близнюки будуть мати не лише одні гени, але й одне соціальне середовище, тому приписувати схожості їх поведінки лише біологічному фактору – не коректно. Є дві основні гіпотези щодо впливу генетики на агресивну поведінку людини: гіпотеза зайвої Y-хромосоми у чоловіків призводить до агресивної поведінки та гіпотеза зайвої X-хромосоми у жінок – навпаки зменшує рівень вираженості агресивної поведінки. Але дослідження, які проводилися для доведення даних гіпотез показали, що особи з «зайвими» хромосомами частіше мають нижчий розумовий розвиток, і це може свідчити про прояв агресії. Деякі вчені також пов'язують гормони з рівнем агресії – насамперед вважається, що тестостерон впливає на формування агресивної поведінки: по-перше, високий рівень тестостерону впливає на характеристики особи, що можуть призводити до агресивної поведінки та по-друге, стверджується, що під час прояву агресивної поведінки підвищується рівень тестостерону [4].

І останній детермінант агресії – *зовнішній*. Він схожий на соціальний детермінант, але тоді коли соціальний розглядає основними причинами агресивної поведінки взаємозв'язки та стосунки з іншими людьми, то зовнішній фактор розглядає зовнішнє середовище як причину. Прикладом може слугувати безліч ситуацій з життя, які трапляються зі всіма нами, а саме: натовп у громадському транспорті, спека в літні дні, забруднення будинку через ремонтні роботи, відсутність гарячої води – всі ці ситуації та безліч інших роздратовують нас, що і може впливати на прояв агресії, тут вже залежить від людини та її вміння себе стримувати. Також деякі емпіричні дослідження

стверджують, що фізичні фактори середовища можуть впливати на рівень агресії людини, такі як: темрява, фази місяця, пори року тощо [4].

Висновки. Ми бачимо, що агресія має багато причин, які зумовлені різними детермінантами нашого життя. Під час аналізу ми визначили наступне:

- Агресія має 4 основних детермінантів: соціальний, індивідуальний, біологічний і зовнішній.
- Стверджують, що соціальний детермінант впливає на агресію через взаємовідносини людини з іншими особами з її оточення.
- Розглядають індивідуальний детермінант як причини прояву агресивної поведінки через особистість, установки та гендер.
- Через біологічний детермінант досліджують вплив генів на гормонів на агресивність особистості.
- Зовнішній детермінант демонструє вплив якихось зовнішніх характеристик на прояв агресивної поведінки.

Аналізуючи теоретичні дослідження агресії, ми зрозуміли, що це комплексна поведінка, на яку впливає безліч різних факторів і причин, кожен з яких є по своєму важливими. На нашу думку, все ж таки соціальні і зовнішні фактори є більш важливими у прояві поведінки, оскільки певні індивідуальні особливості людина може контролювати в силу вихованості й моральності, а вплив навколишніх факторів не завжди можна передбачити. Проте ми не заперечуємо, що індивідуальні та біологічні особливості також впливають на поведінку людини.

Список використаних джерел:

1. Шапар В. Б.Ш23 Сучасний тлумачний психологічний словник. — Х.: Прапор, 2007.— 640 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf
2. Philip G. Zimbardo “Psychology and Life: Twelvth edition”, 1988.

3. Аверін В.А.. Психологія дітей і підлітків, 1998. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://medbib.in.ua/psihologiya-detey-podrostkov.html>
4. Берон Р., Річардсон Д .. Агресія, 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psih.pp.ua/p018_%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F_2001.html

НЕВПЕВНЕНІСТЬ У ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Ляпунова Ольга

Студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Молодший шкільний вік - початок шкільного життя. Вступаючи в нього, дитина здобуває внутрішню позицію школяра, навчальну мотивацію. Навчальна діяльність стає для ведучою. У молодшому шкільному віці дитині доводиться переборювати багато труднощів у спілкуванні і, насамперед, із однолітками. Спілкуванню в групі шкодить як зайва агресивність, так і зайва нестриманість. Стримана, тривожна дитина ризикує стати хронічною жертвою, що піддається гонінням не тільки розбишак, але й звичайних дітей. Саме боязкі й непевнені діти зазнають найбільших труднощів у спілкуванні й найбільше страждають від невизнання з боку однолітків. Такі діти, як правило, відчувають себе більше самотніми й більш стурбованими своїми стосунками з іншими дітьми. Вони соромляться голосно висловлювати свої емоції, будуть тихо переживати проблеми, боячись звернути на себе увагу. На думку А.В. Петровського та М.Р. Ярошевського, основні труднощі в спілкуванні сором'язливої та непевненої дитини з іншими людьми пов'язані зі сферою його власного ставлення до себе й відносин інших [3, 251-280].

Ф. Зимбардо вважає, що сором'язлива дитина - це дитина, що, з одного боку, доброзичливо ставиться до інших людей, прагне до спілкування з ними, а з іншого боку - не зважується проявляти свої комунікативні потреби, що призводить до порушення узгодженості у взаємодії. Причина таких порушень криється в особливому амбівалентному характері ставлення сором'язливої дитини до самого себе [1, з 25].

Вона має високу загальну самооцінку, вважає себе найкращою, але, на жаль, сумнівається в позитивному ставленні до себе інших людей, особливо незнайомих. Тому в спілкуванні з ними сором'язливість проявляється

найяскравіше. Непевність сором'язливої дитини у своїй цінності для інших людей блокує потрібнісно-мотиваційну сферу, не дозволяє їй повною мірою задовольняти наявні комунікативні потреби.

Ставлення до себе непевнених дітей характеризується високим ступенем рефлексивності, фіксованості на своїй особистості в будь-яких видах взаємодії. Скромна, непевнена дитина гостро переживає за своє «Я». Усе, що він робить, пропускається через ядро образу, у якому «живе» інший, що піддає сумніву високу цінність його особистості [3].

Тривога про своє «Я» часто прив'язано до змісту й спільної діяльності у спілкуванні. У непевненої дитини особлива структура мотиваційної сфери: особистісні мотиви завжди виступають для неї в якості головних, приховуючий пізнавальні й ділові, що перешкоджає розгортанню поведінки адекватних різним формам спілкування. У спілкуванні із близькими людьми, де характер відносин дорослих ясний і звичний для дитини, особистісний фактор іде в тінь, а у спілкуванні зі сторонніми він чітко виступає на перший план, провокуючи захисні форми поведінки, які можуть проявлятися «у зануренні в себе», а іноді - в прийнятті «маски байдужості».

Болісне переживання свого «Я», своєї уразливості сковує дитину, не дає їй можливості проявити свої здібності, виразити переживання. Але в ситуаціях, коли дитина забуває про себе, вона стає такою ж відкритою й товариською, як і її несором'язливі ровесники [3, с. 251-258].

В 11 років починається перебудова організму: дитина стає імпульсивною, з'являється негативізм, часта зміна настроїв, сварки з однолітками, бунт проти батьків. В 12 років така «турбулентність» частково проходить, ставлення до світу стає більше позитивним, росте автономія підлітка від родини й одночасно - вплив однолітків [3, с. 280].

Головні риси цього віку - розумність, терпимість і гумор; підліток охоче проявляє ініціативу, починає піклуватися про зовнішність і цікавитися представниками протилежної статі.

І. С. Кон у книзі «Психологія ранньої юності» писав, що ведуча властивість 13-літнього – обертання усередину, підліток стає більше інтровертизованим, він схильний до занурення у себе, самокритичний і чутливий до критики; починає цікавитися психологією, критично ставитися до батьків; стає більше вибірконим у дружбі; соматичні зрушення підсилюють і без того часті коливання настроїв. В 14 років інтроверсія змінюється екстраверсією, підліток експансивний, енергійний, товариський, зростає його впевненість у собі, а також інтерес до інших людей і різниць між ними; він зачарований словом «особистість», любить обговорювати й порівнювати себе з іншими, активно ідентифікує себе з героями кіно й літератури, пізнаючи у них власні собі риси [2, с.34].

«Сутність 15-річчя, - пише Гезелл, - неможливо висловити в єдиній формулі, тому що швидко наростають індивідуальні різниці. Особливості цього віку - зростання духу незалежності, що робить стосунки підлітка в родині й у школі досить напруженими, прагнення свободи від зовнішнього контролю сполучається з ростом самоконтролю й початком свідомого самовиховання. Це підвищує зворушливість підлітка і його сприйняття до шкідливих впливів [3, с.52].

У 16 років знову настає рівновага: бунтівливість поступається місцем життєрадісності, збільшується внутрішня самостійність, емоційна врівноваженість, товариськість, спрямованість у майбутнє [2, с.35].

Підлітковий вік характеризується більшою диференційованістю емоційних реакцій і способів виразу емоційних станів, а також підвищенням самоконтролю й саморегуляції.

Проте як загальні особливості цього віку відзначається мінливість настрою з переходом від невтримних веселощів до зневіри й сполучення ряду полярних якостей. До них належить особлива підліткова сенситивність, чутливість до оцінки іншими своєї зовнішності, здібностей, умінь і, нарівні із цим, зайва самовпевненість і надмірна критичність у ставленні до оточення. Тонка чутливість часом уживається з різкою черствістю, хвороблива

сором'язливість - з розв'язністю, бажання бути визнаним і оціненим іншими - з підкресленою незалежністю, боротьба з авторитетами - з обожнюванням випадкових кумирів, чутливе фантазування - із сухим мудруванням [4, с.17].

З переходом в юнацьку фазу розвитку положення поліпшується. Відбувається зростання самоповаги, слабшає невпевненість, сором'язливість, стійкіші стають самооцінки.

Висока самоповага аж ніяк не є синонім зазнайства, зарозумілості або несамокритичності. Людина з високою самоповагою вважає себе не гірше інших, вірить у себе й у те, що може перебороти свої недоліки.

Низька самоповага, навпроти, припускає стійке почуття неповноцінності, що робить украй негативний вплив на емоційне й соціальне поведіння особистості.

Обстеживши понад 5000 старшокласників (15-18 років), Моріс Розенберг знайшов, що для юнаків зі зниженою самоповагою типова загальна нестійкість образів «Я» і думок про себе. Вони більше інших схильні «закриватися» від навколишніх, представляючи їм якусь «помилкову особу», «станови Я» [5, с. 40].

Юнаки зі зниженою самоповагою особливо чутливі до всього, що якимось зачіпає їхню самооцінку. Вони хворобливіше за інших реагують на критику, осудження. Їх більше турбує погана думка оточення. Вони болісно реагують, якщо в них щось не виходить на роботі або якщо вони виявляють у собі якийсь недолік. Внаслідок цього багатьом з них властива сором'язливість, схильність до психічної ізоляції, перехід від дійсності у мир мрії, причому цей перехід аж ніяк не добровільний. Чим нижче рівень самоповаги особистості, тим, імовірніше, що вона страждає від самотності.

У спілкуванні з іншими людьми такі люди почувають себе ніяково, вони заздалегідь впевнені, що навколишні про них погані думки. Знижена самоповага й комунікативні труднощі знижують їхню соціальну активність [2, с. 101].

Люди з низькою самоповагою беруть значно меншу участь у суспільному житті, рідше займають виборчі посади тощо. При виборі професії вони уникають спеціальностей, пов'язаних з необхідністю керувати або підкорятися, а також уникають змагання. Навіть поставивши перед собою певну мету, вони не дуже сподіваються на успіх, вважаючи, що у них немає для цього необхідних даних.

Люди, що є лідерами у своїх групах, звичайно, мають більш високу самоповагу й почуття впевненості в собі, ніж звичайні учасники. Люди з високою самоповагою більш самостійні й менш схильні до навіювань.

Є також цікаві, хоча й не цілком однозначні, дані, про наявність зв'язку між самоповагою й ставленням до інших людей: людина, що позитивно ставиться до себе, звичайно, «приймає» і навколишніх, тоді як негативне ставлення до себе узгоджується з негативним або недобррозичливим ставленням до інших людей. Низька самоповага породжує цілий ряд труднощів у сфері спілкування й міжособистісних відносин.

Спілкування в житті підлітків стає провідною діяльністю й представляє для них самостійну цінність. У спілкуванні вони втілюють потребу пережити новий досвід, випробувати себе в новій ролі, розширити уявлення про себе, свої взаємини з іншими, одержати «ключ» до розвитку своєї особистості. Щоб полегшити свої комунікативні труднощі, підлітки і юнаки використовують цілий ряд специфічних хитростей, стратегічних прийомів. Спілкування у підлітків має ряд особливостей.

По-перше, вони постійно стурбовані собою й, припускаючи, що інші розділять їхню заклопотаність, підлітки, звичайно, діють, розраховуючи на якусь «уявну аудиторію», і, внаслідок цього, - сором'язливість.

По-друге, перебільшуючи свою унікальність і особливість, підлітки часто створюють собі «особистий мир», вигадану біографію, підтримка якої вимагає постійних зусиль. Тому підліткове спілкування часто є напруженим, неприродним, має подвійний план [3,с. 317].

Це проявляється навіть у життєвих ситуаціях. Наприклад, телефонна

розмова для підлітка – це не просто обмін інформацією, але й спосіб самоствердження; тому дуже важливо: скільки буває дзвінків, хто кому дзвонить тощо. Щоб перебороти невпевненість у собі, підлітки спеціально відпрацьовують техніку того, як «зрізати», «відбрити» співрозмовника, перевіряючи її на людях, до яких не відчують ніякого зла і які нічим не провокують подібне поводження.

Невпевненість – це найпоширеніші комунікативні труднощі у підлітків і юнаків. Особливо важко переживають її юнаки, оскільки сором'язливість вважається «не чоловічою» якістю. Психологічні дослідження показали, що ті, хто вважає себе сором'язливим, дійсно відрізняються зниженим рівнем екстраверсії, менш здатні контролювати й спрямовувати свою соціальну поведінку, більш тривожні, схильні до невротизму (це стосується тільки чоловіків) і переживають більше комунікативних труднощів [2, с.134].

Невпевнена людина уникає взаємодії з певними особами й предметами. Обережний у словах і вчинках, боязкий, сором'язливий індивідуум може бути нетовариським і схильним до самоти або, з іншого погляду, підозрілим, «темним», що користується кепською репутацією.

Роблячи висновок з вищевикладеного, необхідно відзначити, що сором'язливість притаманна дітям різного віку. Але особливо гостро вона проявляється в підлітковому і юнацькому віці. Це час, коли дитина, у більшій мірі, стежить за собою й особливо чуйно реагує на всі зміни в собі й оточенні. У цей період діти більш чутливі до будь-яких факторів навколишнього середовища. Тому у цьому віці більш яскраво виражена. Невпевненість у підлітковому віці є поширеним бар'єром у спілкуванні, яку необхідно в певній мірі коректувати.

Література:

1. Зимбардо Ф. Застенчивість, – М., Педагогика, 1991.
2. Кон И.С. Психология ранней юности, – М.; Просвещение, 1989, 503с.

3. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: ТЦ Сфера, 2004.- 464с
4. Лейнг Р. Разделенное Я, К., 1995.
5. Майерс Д. Социальная психология, – Питер, 2000, 688 с

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМПАТІЇ

Мазоха Інна Степанівна,

к.психол.н., доцент

Воробйова Анна Володимирівна

магістрант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

Вступ. У існуючій підготовці психологів переважає інформаційна складова при недооцінці специфічних завдань професійного виховання. Найважливішою моральною якістю психолога, яка сприяє формуванню в нього професійної комунікативної компетентності є емпатія у відносинах з людьми. Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних відносин, моральному зростанню особистості, ефективному взаєморозумінню під час надання психологічної допомоги.

Аналіз психологічної літератури виявив, що серед зарубіжних авторів питання емпатії досліджували А. Бандура, Р. Даймонд, А. Маслоу, Р. Мэй, Ф. Олпорт, К. Роджерс, К. Хорни, З. Фрейд. З вивченням емпатії як психологічного явища пов'язані роботи таких вчених, як: В.В. Абраменкова, Н.А. Амінов, Е.Д. Божович, Т.П. Гаврилова, С.М. Максимец, М.В. Молоканов, Л.В. Ткачук, Е.В. Тюття, Т.И. Федотюк.

Мета роботи - теоретичне обґрунтування поняття «емпатія», «емпатійність», виявлення основних напрямків його вивчення.

Матеріали та методи. Виявлення психологічної структури емпатії та закономірностей розвитку емпатійних властивостей майбутніх психологів постає як умова ефективною орієнтації їх у професію. Вивчення природи емпатії дає можливість ближче підійти до проблеми взаємозв'язку особистості та емоційної сфери, що сприяє глибокому вивченню формування особистості, ролі емпатії у поведінці. Слово емпатія походить від грецького «empatos», що означає «почуття, проникнення». У психології здатність розуміти світ іншої

людини, долучатися до її емоційного життя, розділяючи її переживання, позначаються терміном «емпатія» (empathia). Дане поняття було введено в психологічну літературу Е. Тітченером, який узагальнив теорії «симпатії», що розробляються у філософії, а також етичні ідеї «відчуття» Є. Кліфорда та Т. Ліппса.

В даний час в літературі існує досить багато оглядових робіт з проблеми емпатії, історії розвитку уявлень про неї у філософії та психології [2]. Велика кількість робіт відображає вивчення емпатії фахівцями різних галузей психологічної науки: психології особистості, дитячої, соціальної, медичної психології. На сьогодні ці проблеми розробляються в основному для вирішення практичних завдань: полегшення взаємодії людей у групі, адаптації дитини до світу дорослих, управління соціальними групами, удосконалення техніки психотерапії.

Поняття «емпатія» у сучасній психологічній науці є багатозначним. Багатозначність терміна зумовлена тим, що у психологічній літературі поняттю «емпатія» відповідає велика кількість уточнень (емпатична взаємодія, емпатійні реакції, емпатичні здібності, емпатійні відносини). З іншого боку, замість «емпатії», але у подібних значеннях вживаються інші терміни: співпереживання, співчуття, альтруїзм, просоціальна поведінка, соціальна сензитивність [3]. Певною мірою поняття «емпатія» може бути конкретизовано, якщо звернутися до історії становлення цього терміна.

Поняття «емпатія» зустрічається в описових роботах кінця XVII - початку XX ст. Проте сам термін прийшов у наукову психологію на початку XX ст. з філософії і перегукується з етичним поняттям «симпатія». У філософських дисциплінах «симпатія» трактувалася як розуміння, чуйність та емоційна співучасть. Першим, хто звернув увагу та зайнявся вивченням даної проблеми у XVII ст., був нідерландський філософ Б. Спіноза, який дане явище назвав «наслідуванням афектів». У XVIII ст. представник англійської філософії А. Сміт визначив симпатію як здатність людини розділяти чуттєві прояви іншого. У цей період німецький філософ І. Кант це явище називав співчуттям і визначав

як емоційну форму міжособистісного пізнання. Пізніше таке визначення співчуття дав А. Шопенгауер. Представники англійської філософії ХІХ ст. розглядали цей феномен по-різному: Г. Спенсер як моральну інтуїцію, Г. Льюїс як «спільність», тобто, процес прийняття стану партнера зі спілкування на когнітивному рівні, без участі емоційної сфери суб'єкта.

У ХХ ст. активно вивченням даного явища займалися представники французької філософії Е. Муньє та М. Мерло-Понті, які розглядали симпатію не лише як чуттєву форму пізнання людьми один одного, а й як двосторонній механізм передачі суб'єктивності однієї людини іншій у процесі побудови міжособистісних відносин та взаємодії. На думку філософів, здатність до емпатійного реагування, формуючись і вдосконалюючись у процесі становлення моральності людини, є природною основою морального розвитку. Слід зазначити, що перелічені вище філософи звертали увагу на той факт, що емпатія взаємопов'язана з іншими психічними властивостями: статтю і віком індивіда, характеристиками людської особистості. Вже до ХХ ст. у західноєвропейській філософії розглядалися та обговорювалися такі аспекти емпатії як: визначення сутності цього явища; встановлення та опис всіляких форм її прояву; виявлення наявності та характеру взаємозв'язків з іншими показниками психічного розвитку людини [5].

Визначення поняття «емпатія» у російській філософії ХІХ та ХХ ст. пов'язано з іменами Х. Блера, К. Каутського, С. Л. Франка та ін. Так, Х. Блер визнає емпатію природною та бажаною основою моральної поведінки людини, що усуває неприємні емоції, пов'язані з необхідністю виконання морального обов'язку перед суспільством. Думки у тому, що співчуття може бути властива всім людям дотримувався К. Каутський. Ця властивість, на його думку, переважно властива жінкам і молодим людям. Розвиток поняття «емпатія» у зарубіжній психології пов'язаний з іменами таких вчених та дослідників, як: В. Колер, Дж. Мід, К. Роджерс та ін. У вітчизняній психології першим, найповнішим і найглибшим історичним аналізом проблеми емпатії стало

дослідження Т.П. Гаврилової [1]. У цих роботах генезис емпатії досліджується переважно з позицій західної філософії (етики та естетики).

Більшість вітчизняних психологів не протиставляють емпатію як емоцію інтелектуальному пізнанню. Емпатія розглядається як процес, в якому розумові та емоційні сторони представляють нерозривну єдність (А.А. Бодальов, 1975; А.Г. Ковальов, 1975; Р.Г. Селіванова, 1984; А.П. Сопіков, 1978; Л.П.Стрелкова, 1987). Фахівці, що вивчають емпатію, виділяють не лише когнітивний та емоційний, а й поведінковий компонент емпатійної взаємодії (Л.М. Дкрназян, 1984; Н.М. Саржвеладзе, 1975). Особливий інтерес представляють роботи, у яких емпатичні переживання сприймаються як мотив альтруїстичної поведінки (В.А. Петровський, В.В. Шпалінський, 1978; П.В. Симонов, П.М. Єршов, 1984). У дослідженнях, що вивчають поведінку та емпатію, яка допомагає, цікавим підходом є виділення дієвої емпатії, що характеризується активним сприянням, допомогою іншій особі або групі (Н.Н. Обозов, С.А. Тарновський, 1981).

Емпатія у вузькому розумінні цього слова означає співчуття, співпереживання, розуміння психологічних станів інших. Однак поняття емпатії має ширше тлумачення і глибше розуміння. По-перше, як ірраціональне пізнання людиною внутрішнього світу інших людей (навчання). По-друге, емпатія представлена як емоційна чутливість людини до переживання іншої, свого роду соціальна (моральна) емоція.

Дослідженням емпатії в різних її формах займаються такі зарубіжні автори, як Х. Когут, Т. Ліпс, К. Роджерс, К. Юнг. В аналітичній психології Фрейд трактує емпатію як «перенесення»: «Процес приписування своїх мотивів, почуттів і суджень іншим як засіб захисту, за допомогою якого суб'єкт може не усвідомлювати наявності цих «несподіваних явищ». К.Юнг бачив емпатії бачив у проекції суб'єктивного змісту: «Оскільки сутність емпатії – це проекція суб'єктивного змісту, попередній несвідомий акт має бути протилежним, а саме спокутуванням ефективності об'єкта. К.Юнг бачив емпатію як механізм екстраверсії, адаптації та захисту [4]. М.Шелер, Ф. Олпорт та інші вважають, що емпатія є особливою формою пізнання, суб'єктом якої є

людина. Дж. Мід визначає емпатію як «здатність залучити іншу людину». Певним чином, дослідник зміщує акцент з емоційної реакції на розуміння іншого: через «уявну трансформацію», «інтродекцію», «прийняття вихідної точки іншого».

У психологічній науковій довідковій літературі (В. М. Дружинін, В. Зінченко, Р. С. Немов, Б. Мещеряков та ін.) часто виділяють кілька видів емпатії: емоційна — заснована на механізмах проєкції та імітації рухових та афективних реакцій оточуючих; когнітивна емпатія - заснована на інтелектуальних процесах (порівняння, аналогії тощо); предикативна емпатія - проявляється як здатність передбачати афективні реакції інших у конкретних ситуаціях; естетична емпатія – відчуття художнього об'єкту; егоцентрична емпатія – співпереживання та співчуття різняться як переживання людини за себе; гуманістична емпатія - емпатичне переживання за іншу людину та інші види емпатії. В. Бойко вважав, що емпатія є формою раціонально-емоційно-інтуїтивного відображення іншої людини. Т.П. Гаврилова розрізняє такі форми емпатії, як співпереживання (сприйняття почуттів іншої людини через ототожнення з нею) і співчуття (переживання почуттів партнера, відмінних від своїх). Автор уточнює: «При співпереживанні суб'єкт переносить на себе чужий емоційний стан і переживає почуття іншого як би за себе, оскільки вони мали місце у минулому досвіді суб'єкта і, головним чином, якщо вони пов'язані з упередженням їм подібної можливості для себе, особливо у найближчому майбутньому. При співчутті ж суб'єкт переживає за іншого як би “безкорисливо”, без співвіднесення із собою». Т.П. Гаврилова виділяє чотири визначення емпатії, які найбільш часто зустрічаються:

- здатність проникати в психіку іншого, розуміючи його емоційні стани та афективні орієнтації у формі співпереживання, і на цій основі передбачати реакції іншого;

- відчуття у події, об'єкті мистецтва, природи; вид чуттєвого пізнання через проєкцію та ідентифікацію;

- афективний зв'язок з іншим, переживання стану людини або навіть цілої групи людей;

- властивість психотерапевта, яка виявляється переважно у ситуаціях міжособистісного спілкування [1].

Емпатія як важлива складова особистості має гендерні особливості, біологічну, соціокультурну детермінацію і можливість розвитку. Емпатія сприяє розвитку міжособистісних відносин і стабілізує їх, дозволяє надавати підтримку партнеру не тільки у звичайних, а й у важких екстремальних умовах, коли він особливо її потребує. Особливо ці якості співвідносяться з вимогами професійної та особистісної компетенції професій сфери «людина-людина».

Результати та обговорення. Нами було досліджено поняття «емпатія», його види та форми. Також, було зроблено історичний екскурс у розвиток цього поняття.

Висновки. Таким чином, під емпатією розуміємо властивість особистості що представляє сукупність соціально-психологічних здібностей індивіда, а саме: здатність емоційно реагувати на переживання іншого, здатність розпізнавати емоційні стани іншого та подумки переносити себе в думки, почуття та дії іншого, здатність використовувати способи взаємодії, що полегшують страждання іншої людини. У психології виділяють наступні критерії (показники) що характеризують схильність людини до емпатії: позитивне бачення інших; швидка орієнтація у ситуаціях взаємодії; переважання демократичних та альтруїстичних стратегій взаємодії; відкритість; сензитивність до невербальної поведінки іншого; чутливість до соціальних емоцій та моральних почуттів інших людей; здатність до децентрації; чуйність до норм поведінки, схвалюваних суспільством.

Емпатія - це інтегративна риса особистості. Вона пов'язана з її індивідуально-типологічними особливостями (чутливість нервової системи, розвиток її сигнальної системи, емоційна лабільність, невротизм, депресія, реактивна агресивність, фемінність - маскулінність, ригідність - чутливість, емоційність, демонстративність, соціальна ідентичність, самовідношення,

самотність, Я-образ, самовизначення) та мотиваційна сфера (потреби, цінності, орієнтація).

Література:

1. Гаврилова Т.П. Емпатия и ее особенности у детей младшего и среднего школьного возраста: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / Татьяна Павловна Гаврилова. – М., 1977. – 149 с.
2. Журавльова Л.П. Діагностика форм та типів емпатії / Л.П.Журавльова // Психологія. Зб. наук. праць НПУ ім. М.Драгоманова. – Сер. № 12. Психологічні науки. – 2010. – № 31(55). – С. 154 – 161.
3. Карягина Т.Д. Эволюция понятия «эмпатия» в психологии: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Татьяна Дмитриевна Карягина. – М., 2013. – 175 с.
4. Кохут Х. Интроспекция, эмпатия и психоанализ: исследование взаимоотношений между способом наблюдения и теорией. Антология современного психоанализа. Москва : Институт психологии РАН, 2000. С. 282–299.
5. Матюх Т. М. Емпатія як трансестетичний феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.08 - «Естетика» / Т.М. Матюх. - К.,2016. - 23 с.

ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТРЕСУ

Мартінова Ганна Андріївна

Студентка

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Сєвєродонецьк Україна

Вступ./Introduction. Ідеї стресу дуже популярні у науковому світі. Термін «стрес» широко застосовується в біології, встановлюючи зв'язок між фізіологічними та психологічними явищами. У психології це поняття включає такі поняття як: тривога, конфлікт, емоційний дистрес, загроза власному «Я», фрустрація, напружений стан. Невеликі стресові ситуації потрібні людині. Вони відіграють важливу роль у подальших сприятливих змінах у житті самої людини. Це з викидом під час стресової ситуації у кров людини адреналіну, і навіть іншими біохімічними реакціями, які сприяють людині вирішувати те чи інше завдання. Крім позитивного ефекту, стрес може сприяти негативним наслідкам. Коли людина постійно схильна до стресових ситуацій, її організм посилено витрачає свої сили (енергію), що призводить до його швидкого виснаження. Оскільки всі органи перебувають у напруженому стані, вони більш схильні до вторинних несприятливих факторів, наприклад – хвороб.

Ціль роботи./Aim. Розглянути причини стресу та методи його подолання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Як показують дослідження вчених, наукове обґрунтування проблеми стресу сталося лише в останні десятиліття, незважаючи на те, що перші звернення філософів до цієї проблеми сягають епохи Античності. У науковій літературі виділяють поняття «психологічний стрес», або «емоційний стрес», що характеризується станом яскраво вираженого психоемоційного переживання людиною конфліктних життєвих ситуацій, які гостро чи довго обмежують задоволення його соціальних чи біологічних потреб.

Результати і обговорення./Results and discussion. У сучасній літературі існують різні класифікації стресів:

1. Повсякденний стрес – реакція організму на дрібні та незначні події, що з'являються у повсякденному житті, але які негативно впливають на індивіда, наприклад, поточні проблеми зі здоров'ям, брак грошей на одяг, проблеми з приготуванням їжі та ін.

2. Емоційний стрес – реакція у відповідь на перенапругу нервової системи.

3. Професійний стрес – різноманітний феномен, що виражається в психічних і фізичних реакціях на напружені ситуації в трудовій діяльності людини.

4. Інформаційний стрес – стан, що виникає внаслідок інформаційних навантажень, з якими людина не може справлятися та приймати рішення у поставленому темпі [1].

Ю. В. Щербатих виділяє три типи стресу за здатністю людини впливати на нього: 1) стреси, які не залежать від нас; 2) стреси, на які ми можемо реально вплинути; 3) стреси, які є плодом нашого власного уяви.

1) еустресс – нормальний стрес, що служить цілям збереження та підтримання життя;

2) дистрес – патологічний стрес, що виявляється у хворобливих симптомах [2].

Саме психологічний стрес – це той різновид континууму стресових станів, які можна віднести до сфери позитивних та негативних почуттів і емоцій. Існує безліч видів та форм прояву психологічного стресу, і всі вони залежать від особистісних якостей людини, від її досвіду, особливостей сприйняття, освіти тощо. Зазвичай психологічний стрес пов'язаний із таким видом психічної напруги, який виникає в людини під впливом загрози чи перешкоди, наприклад: емоційні, мотиваційні та інтелектуальні стреси; розумове перенавантаження; необхідність швидкого пошуку рішень.

Висновки./Conclusions. Стрес може бути як корисним, так і руйнівним. Він може сприяти мобілізації людини, підвищити її адаптаційні можливості в умовах дискомфорту й небезпеки (еустресс, конструктивний, корисний), а може

й руйнувати людину, різко знизити ефективність її роботи і якість життя (дистрес, деструктивний, руйнівний).

Список літератури:

1. Бодров В. А. Роль личностных особенностей в развитии психологического стресса / В. А. Бодров // Психические состояния. Хрестоматия. – СПб. : Питер, 2000. – 151 с.

2. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса Психологическая антропология стресса. / Л. А. Китаев-Смык – М. : Академический Проект, 2009. – 943 с.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ (ПОМ'ЯКШЕННЯ) БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Нікітіна Тетяна Олександрівна
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Постановка проблеми. Світовою спільнотою найважливішою проблемою, яку слід першочергово вирішувати, визначено бідність населення, про що відзначено у Цілях сталого розвитку. Глобальний масштаб проблеми зумовлений тим, що це явище притаманне не лише бідним, економічно нерозвиненим країнам, але й розвиненим країнам світу. Не зважаючи на зусилля, яких докладають уряди країн, й загальну тенденцію до зниження рівня бідності, вражають факти існування бідності серед працюючих. Міжнародна організація праці у своєму статистичному огляді відзначає зростання бідності саме серед працюючих. Європейський фонд наголошує на тому, що ще 10% працюючих під час економічної кризи в ЄС стали потенційно бідними. На жаль Україна не є винятком, проблема бідності серед працюючого населення існувала, що негативно впливало на розвиток людського капіталу, забезпечення соціальної безпеки країни. Водночас, в умовах пандемії вона ще більше загострюється й оголює проблеми в моделі винагороди за працю.

Метою дослідження є вивчення феномену бідності серед працюючих в Україні та розроблення пропозицій щодо подолання цього явища.

Постановка завдання. Для досягнення мети дослідження вирішено такі завдання: проаналізовано рівень бідності населення та працюючих в Україні та Феномен бідності працюючого населення: причини, наслідки, шляхи подолання

Основні чинники, які впливають на динаміку показника; проаналізовано базові компоненти, які створюють ризики бідності серед працюючих та узагальнено основні причини бідності працюючих; оцінено вплив ризик-чинників на бідність та охарактеризовано загальні тренди; розроблено ряд заходів щодо подолання бідності серед працюючих в Україні. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз та синтез, узагальнення,

системний підхід. Виклад основного матеріалу. В загальному розумінні бідність працюючих – це стан, коли за умови повної зайнятості людина отримує дохід, менший за межу бідності (як правило, це фактичний розмір прожиткового мінімуму). Зрозуміло, що статистка оцінює бідність не окремого працівника, а домогосподарства, де є працюючі. Відтак, якщо у домогосподарстві одна працююча особа та інших джерел доходу немає, то за умови низької заробітної плати така людина та її родина потрапляє до когорти бідних.

Таким чином, узагальнюючи серед основних наслідків бідності, які можуть проявитися, виділимо такі:

Для людини:

- Соціально-психологічні (проблеми в сім'ї, агресія, психологічні розлади, втрата інтересу до життя).
- Економічні (обмеження у доступі до благ суспільства, обмеження у розвитку людського капіталу).

Для держави:

- Соціальні (злочинність, корупція, соціальне напруження).
- Демографічні (зменшення народжуваності, зменшення тривалості життя).
- Економічні (зростання видатків на соціальну сферу, втрата людського капіталу, низька продуктивність праці) та ін. Зважаючи на вищезазначене, подолання бідності залишається актуальним для усіх країн світу. Практика розвинених країн доводить, що соціальна допомога та податкові трансферти домогосподарствам можуть майже вдвічі зменшити рівень бідності серед усього населення працездатного віку. Однак соціальні трансферти, як правило, є менш ефективними для зменшення бідності серед сімей з дітьми, ніж серед бездітних домогосподарств. Тож Україна має зосереджуватися не лише на заходах, котрі дозволяють пом'якшити наслідки, але спрямовуватися на усунення ризиків появи та/або поглиблення бідності. Зокрема автори наголошують на необхідності перегляду методології визначення прожиткового

мінімуму та мінімальної заробітної плати, зміні підходів до організації праці в бюджетній сфері, а також розширення можливостей для зайнятості з гідними умовами праці.

Розглянемо детальніше пропозиції.

По-перше, зважаючи на реформу освіти та охорони здоров'я, до переліку послуг, які мають бути віднесені до складу життєво-необхідного мінімуму, слід віднести витрати на платні медичні послуги, утримання дітей в дошкільних навчальних закладах, інші освітні послуги. Вважаємо, що набір послуг має формуватися на підставі міжнародних підходів, котрі виписані у Конвенції МОП № 117 про основні цілі та норми соціальної політики. Крім того, коректно було б визначати прожитковий мінімум не однієї особи, а домогосподарства. Також слід увести практику індексації прожиткового мінімуму протягом року залежно від індексу споживчих цін. Такий захід дозволить своєчасно реагувати на різкі коливання цін на ринку та пом'якшувати вплив економічних чинників на фінансовий стан домогосподарств.

По-друге, реформування оплати праці в бюджетній сфері має бути спрямоване на об'єктивне оцінювання праці та усунення зрівнялівки у заробітних платах. Для цього рекомендуємо встановлювати тарифну ставку I розряду на рівні не нижче фактичного прожиткового мінімуму з урахуванням обов'язкових платежів. У подальшому важливо виробити зрозумілу методологію віднесення різних посад до того чи іншого розряду, що передбачає проведення оцінювання посад за науково-обґрунтованою методикою, та розроблення професійних стандартів. Важливо також об'єктивно оцінити можливий діапазон тарифної сітки з тим, щоб усунути демотивуючий чинник в оплаті праці.

Також доцільним є зміна процедури індексації доходів та підходів до оподаткування трудових доходів громадян. Маємо на увазі індексацію не лише у межах прожиткового мінімуму, але й усієї частини основної заробітної плати. Щодо оподаткування, то вважаємо, що слід переглянути розмір

неоподаткованого мінімуму й визначити вищий розмір мінімального доходу, з якого не сплачуються податки.

По-третє, сприяння самозайнятості дозволить частково вирішити проблеми бідності, адже вона не гарантує стабільного доходу. Розвиток цього напряму передбачає суттєві гарантії та підтримку з боку держави (у т. ч. пом'якшення податкового законодавства, спрощення процедур реєстрації та звітності тощо). Водночас сприяння створенню нових робочих місць, особливо у наукоємних сферах, дозволить розширити можливості щодо зайнятості та забезпечить людей більш стабільним доходом. Підсумовуючи, слід звернути увагу, що кожен захід сам по собі не може дати позитивного відчутного результату, тому їх необхідно проводити паралельно, поступово долаючи перешкоди.

Висновки. Я цілком згодна із статтею . В Україні проблема бідності протягом останніх п'яти років дискутувалася недостатньо активно через певні здобутки уряду щодо зниження рівня бідності та актуалізацію інших соціально-економічних викликів. Водночас існування феномену бідності серед працюючих є вкрай негативним явищем і свідчить про неспроможність ринку праці функціонувати ефективно. На сьогодні в надзвичайних умовах, в яких опинилася наша країна, так само як і інші країни світу через пандемію коронавірусу, проблеми бідності загострилися. Зокрема оголилися проблеми методологічного, соціального та економічного характеру. Їхнє вирішення вимагає консолідації зусиль держави та бізнесу, посилення відповідальності за прийняті рішення усіх гравців ринку. Особисто я вважаю, що потрібно вірити, що все зміниться на краще.

Список використаної літератури

1. Амелічева Л. П., Нефодов В. Прекарізація як чинник трансформації інституту трудового права «зайнятість і працевлаштування» в умовах дефіциту гідної праці.

2. Колот А. М., Герасименко О. О. Гідна праця у дзеркалі теоретико-прикладних досліджень: сучасний концепт, причини дефіциту та стратегічні

вектори його подолання. Імперативи та інноваційні механізми забезпечення гідної праці в умовах становлення нової економіки: зб. тез доп. Учас: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 квіт.). Київ, 2017. с. 17–24.

3. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 330 с.

4. Підлипна Р. П. Аналіз значення соціального страхування у подоланні бідності. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 10. 2016. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/146.pdf>.

5. Про схвалення Стратегії подолання бідності. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248898080>.

6. Поплавська О. М. Маркери соціальної безпеки у сфері оплати праці. Соціально-трудова відносина: теорія та практика: зб.наук.праць. № 1 (9). К.:КНЕУ, 2015. С. 170–177.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рамбовська Наталія Владиславівна,

здобувач вищої освіти

другого магістерського рівня

Єльчанінова Тетяна Миколаївна,

к.псих.н., доцент

Національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Реформування правоохоронної сфери України висувають до співробітників правоохоронних органів нові, більш складні вимоги. Як наслідок, у значній кількості правоохоронців виникають ознаки психічного й емоційного перевантаження, що акцентує увагу на питаннях, пов'язаних із їх психологічною готовністю до стресових ситуацій, вмінням керувати власними емоційними станами в екстремальних умовах. Вирішення цих питань безпосередньо залежить від вивчення емоційної сфери, зокрема емоційних станів співробітників правоохоронних органів у період їх професійної діяльності.

Проблемі ролі емоційних станів у поведінці присвячені роботи багатьох зарубіжних і українських науковців-психологів (В.В.Бойко, Р.В. Вереша, Л.Г.Дика, К. Ізард, М.А. Кузнецов, Г. Лазарус, Г.О. Литвинова, М.Д. Левітов, Є.В.Заїка, С.Д. Максименко, О.О. Прохоров, О.М. Рева, Г. Сельє та ін.). Спостерігається зростання інтересу українських вчених до проблеми емоційних станів серед фахівців, зокрема у правоохоронців, яка, як правило, розглядається у контексті загальної проблеми профпридатності людини до діяльності, що виконується в екстремальних умовах. Серед чинників виникнення різних негативних станів у співробітників правоохоронних органів вказують ризиконебезпечні умови їх службової діяльності.

Розкриваючи особливості професійної діяльності правоохоронців, дослідники О.М. Бандурка, А.В. Кунцівська, М.Ю. Лукашенко, М.О.

Нестеренко, О.М. Рева, В.П. Сиротенко, О.В. Тимченко, В.О. Ярещенко та ін., сходяться у тому, що вона характеризується дією таких стресогенних факторів, як небезпека для життя й здоров'я, невизначеність і раптова зміна обстановки професійної діяльності, брак часу, необхідність аналізу значної кількості інформації, персональна відповідальність за прийняття рішень, якість виконання завдань, за життя і здоров'я громадян, публічність виконання професійних дій. У дослідженнях все більше звертається увага на виникнення у співробітників правоохоронних органів психічних, соматичних розладів, професійного вигорання, асоціальної поведінки, багато фахівців психологічно не готові до виконання службових завдань в екстремальних умовах, губляться, що нерідко призводить до поранень, загибелі, проте динаміка емоційних станів у період професійної діяльності практично не вивчалася.

Мета роботи./Aim. полягає у визначенні психологічних особливостей емоційних станів у співробітників правоохоронних органів у залежності від стажу службової діяльності.

Матеріали і методи./Materials and methods. У нашому дослідженні використовувався наступний комплекс методик: методика диференційної діагностики депресивного стану за В. Зунге, адаптація Т.І. Балашової; Шкала оцінки ситуативної та особистісної тривожності Ч.Д.Спілбергера, Ю.Л. Ханіна. Методи математичної статистики, Н-критерій Крускала- Уолліса, критерій χ^2 Пірсона. У дослідженні прийняли участь співробітники Національної поліції (60 осіб, які мають термін вислуги від 1 року до 15 років, віком від 24 до 42 років), які працюють у м. Харкові. За критерієм стажу професійної діяльності досліджувані були поділені на три групи: 1 група – 20 правоохоронців зі строком службової діяльності до 5 років; 2 група – 20 правоохоронців зі строком від 5 до 10 років; 3 група – 20 працівників із терміном службової діяльності – від 10 до 15 років.

Результати і обговорення./Results and discussion. Дані дослідження особливостей прояву ситуативної тривожності у правоохоронців із різним строком службової діяльності представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

**Показники вираженості ситуативної тривожності у правоохоронців із
різним терміном професійної діяльності (%)**

Стаж службової діяльності	Рівні ситуативної тривожності		
	Низька	Помірна	Висока
До 5 років	15	25	60
Від 5 до 10	10	50	40
Від 10 до 15	15	75	10
Всього	13,3	50	36,7
χ^2 Пірсона	0,841	13,472; $p \leq 0,01$	11,28; $p \leq 0,05$
χ^2 Пірсона	13,852; $p \leq 0,01$		

Як бачимо з таблиці 1, провідним є помірний рівень ситуативної тривожності у правоохоронців (50% фахівців), що характеризується адекватним емоційним реагуванням на різні ситуації життя. Зі збільшенням терміну професійної діяльності ці показники збільшуються (25% правоохоронців (0-5 років стажу), 50% (5-10 років стажу) і 75% (10-15 років стажу) ($\chi^2=13,852$; $p \leq 0,01$). Правоохоронці, що мають значний стаж службової діяльності, вже оволоділи професією, відчувають себе більш упевнено в найбільш складних службових ситуаціях, можуть визначити ступінь ризику завдань.

У 36,7% співробітників висока ситуативна тривога. тобто вони бачать у широкому діапазоні ситуацій загрозу своїй самооцінці та життєдіяльності. Дуже висока ситуативна тривожність порушує увагу, деструктурує професійну діяльність. Зі збільшенням стажу службової діяльності ця тенденція зменшується (60% правоохоронців (0-5 років стажу), 40% (5-10 років стажу) і 10% (10-15 років стажу). Тобто більшість молодих професіоналів порівняно з колегами зі стажем більше 5-10 років є більш вразливими до різноманітних типових життєвих, професійних і стресових ситуацій, що може виявлятися у зниженні резервів організму, працездатності. Для фахівців зі стажем службової діяльності більше 10 років ці ситуації стають звичними, і вони або не виділяють їх як складні, не помічають всі труднощі ситуації, або ж зводять до повного

заперечення ситуації як загрозової, що може мати негативні наслідки в умовах ризиконебезпечності.

Низький рівень ситуативної тривожності мають 13,3% досліджуваних, що характеризується спокоєм, відсутністю нервовості, відчуття загрози престижу тощо. Така тенденція у молодих правоохоронців може вказувати на те, що вони активно виштовхують високу тривогу з метою показати себе в кращому світі.

Результати дослідження депресивного стану правоохоронців із різним строком службової діяльності представлені у таблиці 2. За Н-критерієм Крускала-Уолліса не було виявлено значущих розрізень ($H=0,564$; $p \leq 0,754$). Критерій χ^2 Пірсона показав статистично значущі розрізнення у розподілі вираженості депресивного стану у залежності від стажу правоохоронців ($\chi^2=14,741$; $p \leq 0,01$).

Таблиця 2

Показники вираженості депресивного стану у правоохоронців із різним терміном професійної діяльності (%)

Стаж службової діяльності	Прояви депресивного стану			
	Без депресії	Депресія ситуац. генезу	Субдепресія	Депресія
До 5 років	60	30	10	-
Від 5 до 10	30	60	10	5
Від 10 до 15	15	30	50	5
Всього	33,3	40	23,3	3,4
χ^2 Пірсона	7,861; $p \leq 0,05$	4,323	8,32; $p \leq 0,05$	
χ^2 Пірсона	14,741; $p \leq 0,01$			

Як видно з табл. 2, на першому місці показники депресії ситуативного генезу у правоохоронців (40% досліджуваних), що може виявлятися у домінуванні поганого настрою, байдужості, втомі, підвищеній тривожності, агресії, невпевненості у собі. У фахівців з даною формою депресії з'являються деякі труднощі у виконанні звичайної роботи, але це майже не впливає на загальний результат. У 33,3% правоохоронців не виявлено проявів депресивного стану. Зі збільшенням стажу службової діяльності ця тенденція зменшується (60% правоохоронців (0-5 років стажу), 30% (5-10 років стажу) і

15% (10-15 років стажу). Тобто депресивні прояви більш виражені у професіоналів зі стажем більше 10 років порівняно з правоохоронцями зі стажем до 5 років. Це може пояснюватися впливом терміну професійної діяльності на формування депресивних проявів у правоохоронців.

23,3% правоохоронцям властиві прояви субдепресії або маскованої депресії, що характеризується домінуванням астеничних емоцій, шаблонністю у виконанні функціональних обов'язків, песимістичністю оцінки подій, втомлюваністю, безсонням, почуттям провини й небезпеки. Зі збільшенням стажу ця тенденція збільшується (10% правоохоронців (0-5 років стажу), 10% (5-10 років стажу) і 50% (10-15 років стажу). 3,34% фахівців зі стажем понад 10 років мають депресію, що є захворюванням. Такий фахівець не справляється з соціальними функціями, зокрема службовими обов'язками.

Висновки./Conclusions. Результати емпіричного дослідження демонструють, що термін професійної діяльності впливає на емоційний стан правоохоронців: 1) зі збільшенням стажу службової діяльності у фахівців знижується рівень ситуативної тривожності. Однак більшість молодих правоохоронців порівняно з колегами з досвідом є більш вразливі до різноманітних ситуацій, у тому числі і службових, бачать їх загрозливими для здоров'я, престижу; 2) у більшості правоохоронців або не виявлено проявів депресії, або визначена субдепресія. Незначний відсоток співробітників правоохоронних органів має депресію. Зі збільшенням терміну професійної діяльності відбувається зростання тяжкості депресивної симптоматики.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ЕКСКУРСІЇ – ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ І НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ COVID-19 (ЗА ДОСВІДОМ У ПАЛАЦІ СТУДЕНТІВ ДНУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА)

Рудковська Оксана Володимирівна

старший викладач

аспірант

Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Враховуючи глобальні проблеми пандемії COVID-19, психологи та психотерапевти всього світу намагаються вирішити проблему з пошуку найбільш впливових засобів психологічної допомоги з подолання наслідків травмування психічного стану в наслідок подій під час всесвітньої пандемії. Лікування мистецтвом – спосіб, який зараз набуває зацікавленості у різних верствах населення.

Ціль роботи./Aim. Метою нашого дослідницького матеріалу було визначення ролі психоемоційного та потребнісно-мотиваційного компонентів в ефективності екскурсій для різних вікових категорій. Під час карантину, коли закриваються культурні заклади, не діють театральні зали, забороняються концерти та фестивалі, у населення виникає культурний голод, який потрібно задовольнити і надати можливості відчутти нові емоційні горизонти. Для чого ми ходимо до театру, на виставки, в кіно? Звичайно, отримати естетичне задоволення, почерпнути новий емоційний спалах, відчутти щось нове. І не дивно, що саме емоційний голод спонукає людей впадати у депресивний стан, відчувати відчуженість від навколишнього світу і відчувати стан «нічого не відчуваю і не хочу» - виникає кризова ситуація і потрібно знайти методи її подолання. Криза –це ситуація емоційного й розумового стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу. [1]

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічною основою дослідження є особистісно-діяльнісний та акмеологічний підходи, а також загальний науковий метод емпіричного дослідження (спостереження).

Заборона звичних форм діяльності у Палаці культури таких як концерти, конференції, фестивалі, спонукати творчий колектив палацу замислитись, як вижити в умовах, які не сприяють культурному розвитку особистості та колективу в цілому. Заборони на концертну діяльність за присутності великої кількості людей змусили перейти на форму діяльності, яка не протидіє карантинним заборонам - присутність обмеженої кількості осіб у приміщенні. Подолання кризового стану - психічного (психологічного) стану людини, що раптово зіткнулася з суб'єктивно значимою травмою (внаслідок непередбачуваної зміни життєвого устрою, внутрішньоособистої картини світу-в даному випадку карантинні обмеження) або яка знаходиться під загрозою виникнення психотравмуючої ситуації [2] – стало наразі актуальним питанням. І тоді творчий пошук колективу Палацу студентів ДНУ надихнув на створення нової форми театралізовано-пізнавального експерименту, яка включає в себе елементи історичного екскурсу, активної ігрової складової, показ окремих театралізованих фрагментів. І все це можливо реалізувати у перший кам'яній будівлі Катеринославу, а нині Дніпра, Палаці студентів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Сам по собі Палац нагадує казковий замок і це перша складова психологічного впливу на свідомість відвідувачів. В дитинстві всі читають казки про чарівних принцес та подвиги лицарів. І тому, переступивши поріг казкової будівлі Потьомкинського палацу, відчувається затишок, присмак таємниць і бажання поринути у казкову нереальність. Саме про цей «ефект казкового впливу» говорять майже всі відвідувачі. Як що звертати увагу на вікові особливості, то велич колон, великі дзеркала і особливості архітектури XVIII століття вражають як дорослих, так і аудиторію «чомучок». Дорослі звертають увагу на мармурові сходи і паркетні поли бальних залів. Маленькі відвідувачі зазвичай довго розглядають розписи на стелях і величезні арки, які

складають казковий коридор, який нагадує загадковий казковий тунель. «Реальна нереальність» у поєднанні з чарівним голосом екскурсовода і музичним супроводом діє на гостей палацу, як печера Алі-баби, яка обов'язково відкриє скарби.

Психологічний стан відвідувачів починає змінюватись майже відразу, як людина вперше опиняється у палаці. Історичні події, про які розповідає екскурсовод, побудовано у популярному стилі фентезі, де реальність перетворюється на захоплюючі пригоди. Головними героями стають історичні особистості – князь Потьомкін та Катерина Друга - імператриця, Олександр Поль – відомий краєзнавець Катеринославщини, Віра Холодна – видатна актриса німого кіно початку ХХ сторіччя та вигадані персонажі легенд та казок. Людина опиняється серед історичних подій, які захоплюють свідомість і змушують на якийсь момент забути про реалії сьогодення.

Казкова атмосфера створюється за допомогою декорацій, які будуються протягом всього екскурсійного маршруту. Це дозволяє зробити фото у реаліях Палацу і зануритись у фантазійне середовище. Прикладом незвичайного використання простору може бути приклад облаштування сходинок для виступу циркового колективу «Радуга». Під сходами є невеличкий майданчик, де за допомогою театрального полотна з зображенням лісу, декоратори облаштували лісову галявину, додали туди об'ємну декорацію у вигляді льодяної гірки, поставили ялинку білого кольору і прилаштувати світлові прибори. Все це створило незвичайний об'єм простору, де відвідувачі неочікувано зустріти акторів казки «Білосніжка та семеро гномів». Маленькі актори створювали особливу ауру добра і затишку, даючи глядачам слідкувати за виступом і вірити у створення чудового новорічного настрою, який так очікують і дорослі, і діти, особливо в умовах пандемії.

Результатами дослідження сучасних науковців є демонстрація широкого спектру психологічних наслідків, до яких може призвести COVID-19, серед яких є прояв нових психіатричних особливостей у осіб, які раніше не мали психічних розладів. Можна спостерігати погіршення стану тих, хто вже

звертався за психологічною допомогою, страждає на захворювання, пов'язані з психічними розладами. Саме тому очікування несподіваної радості, пов'язаної з новорічно-різдвяними святами, дає надію на нові гарні події у житті кожного. Тому у кожній кімнаті по екскурсійному маршруту організатори намагаються створити дитячу уяву дива і чудес. Саме так герої казки «Аліса у країні див» обіграли великий стіл для конференцій, створивши майданчик для чаювання персонажів, де поруч з відвідувачами вирішують суперечку Біла та Червона королеви. І саме від реакції гостей залежить успіх цієї казкової битви. Спалах коронавірусної інфекції спричиняє психологічні реакції, такі як напруженість, тривожність, страх за втрату звичних життєвих орієнтирів і планів на майбутнє, а тут персонажі казкової екскурсії намагаються запропонувати вихід з ситуацій, нехай навіть і з уявних надуманих проблем. Подолання психологічних труднощів в казковому світі може наштовхнути на подолання і реальних проблем, даючи надію на світле майбутнє.

Особливий момент подолання труднощів минулого року є налаштування на життя, яке можна поррахувати і запланувати звичні події кожної людини: відпочинок, поїздки, подорожі, тобто події, які очікують люди. Планування і розрахунок на майбутнє – ознака стабільності і подовження власних ідей і реалізації проєктів. Саме тому маршрут екскурсії побудовано таким чином, щоб після пригод, люди могли зустріти головного казкового новорічного персонажу – Діда Мороза. На питання «Навіщо приходить Дід Мороз» більшість відвідувачів відповіли: «Приносить щастя». А потім кожен вже розшифровує, що складає саме це поняття: добробут, подарунки, посмішки. Особливі моменти спілкування з новорічним гарантом викликають справжній інтерес і творча група спостерігала велике бажання відвідувачів подовжити спілкування з Дідом Морозом. До речі, щоб уникнути суперечок, автори екскурсії кожного разу викликали або Діда Мороза, або Санта Клауса, або Святого Миколая. За 10 новорічних екскурсій пройшли 200 осіб і можна впевнено спостерігати підвищений інтерес до стабільності в образі веселого дідуса з мішком подарунків. Звичайно, уява кожного дозволяє побудувати власний світ і

завдання кожного, хто створює екскурсію, зробити настрій і відвідувачам, і собі, тому що кожен потребує стабільності, радощів і впевненості в майбутньому.

Особливий стан відвідувачі можна спостерігати, коли в казкових декораціях за допомогою світлових ефектів казкові герої дарують можливість прийняти від гаранта новорічного настрою – Діда Мороза – солодкі подарунки і зробити фото на пам'ять. Це щаслива мить здійснення дитячих мрій і навіть дорослі починають розуміти, як важливо вірити у дива.

Результати і обговорення./Results and discussion. Наш власний досвід роботи з родинами, які приходять на екскурсії, дають змогу визначити наступні головні функції психологічної допомоги:

- психологічна адаптація в умовах пандемії - опрацювання важких стресових станів за допомогою уявних ситуацій і перемоги добра завжди;
- допомога у сприйнятті змін і поверненні до життєвих орієнтирів;
- допомога у асиміляції та інтеграції отриманого досвіду і створенні нових життєвих перспектив (квестові завдання і вирішення проблем за допомогою умовно створених ситуацій);
- застосування творчих завдань та елементів арт-терапії сприяли створенню позитивного досвіду. Групи екскурсантів готували колажі з різних тем («Джерела гарного настрою», «Мій улюблений герой»);
- мали місце також мовчазні і групові образи з кататимно-імагінативної психотерапії («Найбезпечніше місце у світі», «Улюблена казка дитинства» «Подорож до невідомого місця»).

Висновки./Conclusions. Отже, психологічна допомога в умовах covid-19 повинна зосереджуватись на таких питаннях: полегшення психологічних станів (тривожність, агресія, депресія); досягнення відносного спокою (хоча б короткочасно), побудова довіри до оточуючих; сприяння процесу адаптації до нових умов світової пандемії; розвитку стратегій подолання труднощів (копінг-стратегій) та виявленню внутрішніх ресурсів, які є життєво необхідними для майбутнього життя. Головна ідея цієї роботи – переосмислення травми,

формування нового погляду «Я-концепція» на «Я – реальне» на подолання життєвих викликів, що призводить до формування його нових цілей, цінностей і сенсу, пошуку відповідних ресурсів буття.

Використані джерела

1. Ткачишина О. Р. кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології особистості та соціальних практик Київський університет імені Бориса Грінченк. Кризові ситуації: адаптаційні ресурси особистості та соціальні стереотипи http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/part_3/22.pdf
2. Чуприкова А.П., Пилягина Г.Я., Войцех В.Ф. Глосарий суицидологических терминов. Киев, 1999.

ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ СТРАХІВ

Саріогло Олена Андріївна

студентка V курсу, спеціальність «Психологія»,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна

Гірчук Ілона Олександрівна

студентка III курсу, спеціальність «Психологія»,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна

Актуальність проблеми. Екзистенціалізм, або філософія існування – одна з найпопулярніших і найвпливовіших течій сучасної суспільної думки. Екзистенціалізм формувався у першій половині XX століття і багато в чому відбиває особливості цього історичного періоду. Цим, власне, і пояснюється трагічна інтонація та загальне песимістичне забарвлення більшості положень філософії екзистенціалізму.

Центральні питання екзистенціалізму – існування людини, сенс її життя і долі у світі, страх і страждання – надзвичайно співзвучні будь-якій людині, яка замислюється над своїм буттям. Ось чому екзистенціалізм настільки популярний і досі.

На формування сучасної філософії існування величезний вплив мали попередні теорії та праці Ф. Достоєвського, С. К'єркегора, Ф. Ніцше, М. Унамуно, а також феноменологія Е. Гуссерля та філософська антропологія М. Шелера.

Виклад основного матеріалу. Нині існують різні класифікації страхів. Відповідно до однієї з них, все різноманіття даних емоційних переживань можна поділити на три групи: біологічні, соціальні та екзистенційні страхи.

Екзистенційні страхи являють собою особливу групу страхів, пов'язаних із сутністю людини. Вони, у свою чергу, поділяються на чотири основні групи:

страх перед простором; страх перед часом; страх перед незвіданістю життя; страх перед собою [6].

Страх перед простором може набувати різних форм, у тому числі основними є страх перед замкнутим чи відкритим простором і страх темряви.

Страх перед часом може набувати форми страху перед невідомістю майбутнього та страху перед смертю. Страх перед життям може набувати форми страху перед незрозумілістю та величезністю навколишнього світу, в якому доводиться жити, страху перед таємничими та загадковими явищами, а також страху перед безглуздістю життя. Страх перед собою може приймати різні форми: нерозуміння себе, своїх підсвідомих думок, страх перед своїми можливими вчинками або страху втратити контроль над собою, збожеволіти.

Взагалі, можна виділити п'яту групу екзистенційних страхів – страх перед порядком і хаосом життя, який може виражатися або у нав'язливому прагненні раз і назавжди встановити певний порядок речей (при цьому боятися новизни та безладдя) або, навпаки, у бажанні руйнувати визначеність життя (страх від необхідності слідувати жорстко визначеному порядку). Однак ці страхи так тісно пов'язані зі страхами простору, що було б недоцільно виділяти ще й п'яту [1].

Наприклад, страх перед новизною та необхідністю вийти за межі обжитого простору має спільне коріння з такою рисою психіки людини, як прагнення до незмінності та порядку. Як зазначав німецький психолог Ф. Ріман, деякі люди так планують своє майбутнє, начебто їхнє життя безмежне, світ стабільний, а майбутнє передбачуване, що насправді є чистою ілюзією. Ця тенденція до порядку та незмінності супроводжується занепокоєнням, зумовленим страхом перед ризиком, перед усім новим і незвіданим, перед невизначеністю планів та вічною мінливістю життя. Це відчуття близьке до того, яке К Хорні позначила як страх порушення вже складеної рівноваги. Джерелом подібних страхів є апріорне уявлення, що нова, невідома ситуація, як правило, виявляється неприємною. Таким чином, можемо виділити цілий комплекс близьких за своєю природою страхів, який поєднує у

собі страх перед новизною, страх перед змінами у житті та страх перед відкритим простором [2].

Особи, «помічені» подібними страхами, бояться всього нового, невідомого, їм комфортніше у вже обжитому замкнутому світі, серед звичних речей та вузького кола знайомих людей. Таких людей лякає незвідане, а свобода сприймається ними як важка ноша, якої хочеться якнайшвидше позбутися. У крайньому випадку, ця тенденція набуває форми агорафобії – страху відкритого простору. Людина, яка страждає на агорафобію, боїться виходити на вулицю, переходити площу, опинитися в людному місці і т. д. У зазначених місцях у такого роду людей можуть виникати напади паніки, прискореного серцебиття, напади ядухи і навіть тимчасова втрата свідомості. Ф. Ріман наголошує, якщо у такої людини щось змінюється у житті, то, вони засмучуються, стають неспокійними, відчують страх, намагаються позбутися змін, зменшити чи обмежити їх [7].

Люди іншого типу, навпаки, відчують страх перед обмеженням їхньої свободи, яка є для них головною життєвою цінністю. Такі люди легко змінюють місця роботи, шлюбних партнерів та люблять подорожувати. Їх лякає будь-яке обмеження їхньої незалежності, жорсткі зобов'язання та тісні кімнати. Цей вид страху уражає самостійних і енергійних особистостей. Такі люди, наділені певними амбіціями та уявою, погано переносять відому наперед рутину буднів. Вони ніколи не працюватимуть бухгалтером, податковим інспектором або робітником на конвеєрі, хоч би яку зарплату їм обіцяли. Вони погано переносять різні регламенти, інструкції та розпорядження і в будь-яку справу намагаються внести власні нововведення. Їх лякає одна думка про те, що їм потрібно буде робити якусь справу одним і тим самим протягом тривалого часу. На щастя, такі люди інтуїтивно чи усвідомлено обирають собі таку роботу і таких начальників, які надають їм той мінімальний рівень свободи, який унеможливорює розвиток цієї форми страху.

Якщо така людина потрапляє в замкнутий простір, з якого волею обставин якийсь час не може вийти, у нього може розвинутиися клаустрофобія.

Додатковим фактором, що провокує розвиток цієї фобії, може бути задуха, серцевий напад або загострення іншого захворювання, яке збіглося з тимчасовим перебуванням у замкнутому просторі. До поширених варіантів розвитку клаустрофобії належить тривале перебування в застряглій ліфті, наслідки ДТП (якщо потерпілого довго не могли витягти з пошкодженої машини), обвал у шахті, снігова лавина і т. д. На думку Ф. Рімана, страх перед обмеженням прагнення свободи частіше зустрічається у людей з істеричною структурою особистості, які прагнуть змін і свободи, прагнуть всього нового та ризикованого. Вони уникають і бояться будь-яких обмежень, традицій, закономірностей та порядку, які такі значущі для осіб з нав'язливим розвитком. Такі люди відчувають внутрішній страх перед будь-якими жорстко встановленими межами та обмеженнями і прагнуть грати всі ролі, які передбачені в людському колективі, та уникають усіляких розпоряджень та законоположень. У цьому Ф. Ріман підкреслює, що страх цих людей перед необхідністю, зазвичай, не усвідомлений і замінюється іншими страхами, а також наголошує, що при страху замкнутого простору в ліфті або страху висоти на мосту, ліфт і міст є засобом втечі від страху, ухиленням від нього. По суті, страх перед обмеженням волі або перед ситуацією спокуси при цьому не посилюється, а навпаки, може бути знято, оскільки ризиковані бажання, що опановують істерики або створюють внутрішній конфлікт, переносяться на зовнішні об'єкти страху, які сприяють «вирішенню» конфлікту [5].

З іншого боку, можна назвати, що, хоча клаустрофобія і агорафобія є формою прояви екзистенційних страхів, які з самої сутності людини, можуть активуватися за певних обставин і формуватися за принципом умовного рефлексу. Відповідно, для лікування цих страхів може застосовуватися як психоаналітичний підхід, а й методи, засновані на умовно-рефлекторній теорії І. Павлова, зокрема – нейро-лінгвістичне програмування

Страждання як постійний феномен людського життя виявилось у сфері уваги філософів з давніх-давен. На думку Арістотеля, страх і жаль – найважливіші афекти, які за трагічного катарсису пом'якшуються чи взагалі

усуваються. Страждання породжує трагічну особистість, яка незаслужено потрапляє в становище нещасних. Страх відчувається глядачем, потерпілий дорівнює або подібний до нього самого, тому що він сам може зіткнутися з подібним нещастям [3].

Ідея долі у тій чи іншій її формі виявилася властивою античному свідомості протягом усієї історії античного світу. І тут справа не в тому, що, якщо виникнувши, ця ідея продовжувала існувати просто через наступність у духовному житті античного суспільства. Справа скоріше в тому, що глибинні витoki, які плекали її генезис у період розкладання общинно-родової формації, з виникненням античного рабовласництва аж ніяк не вичерпалися.

Тема страждання у сучасній філософії часом здається надмірною. Вже відзначено основні аспекти цього феномену. Доведено, зокрема, що щастя і нещастя – набагато більше, ніж просто стани свідомості. Практично вони є виразом цілісності індивіда, повноти особистості. Щастя пов'язане зі зростанням життєздатності, глибиною почуттів та мислення, а також із більшою продуктивністю. Страждання ж обумовлює недостатнє розкриття цих здібностей та не повноту діяльності. У філософії показано, що страждання – це живе, екзистенційне переживання. Виявлено, що страждання веде до катарсичного переродження особи [1].

Страждання – фізичний чи моральний біль, мука: стани горя, страху, тривоги, туги. У рамках християнської релігійної традиції, що розглядала події індивідуального життя як результат взаємин між людиною і Богом, страждання виступало божественною карою за гріхи (спокута). Одночасно страждання – це засіб позбавлення гріха, морального вдосконалення і спасіння, тобто благо. За євангелією, спокутна жертва Христа надає страждання значення запоруки спасіння, а співчуття виступає як універсальне ставлення до світу, з якого випливає заповідь любові до ближнього.

У А. Шопенгауера основою моралі є співчуття, у якому сильна моральність долає сильні егоїстичні спонування. Він бачить у співчутті безпосереднє проникнення в чуже Я, злиття з ним, що веде до пізнання

тотожності всього суцього. По Шпенглеру, страждання – критерій і змістом справжньої духовності. В екзистенціалізм структура екзистенції (існування) відкривається через страждання [7].

Висновки. Екзистенціалізм зробив значний внесок у розвиток філософського розуміння людини як особистості, до виявлення її сутності. Філософія екзистенціалізму, незважаючи на деякі перегини у міркуваннях, позначила ту «прикордонну ситуацію», в якій зараз перебуває людина та людство. Своїми виробленими принципами вона вказує на необхідність перегляду ціннісних орієнтирів, якими керується людина як особистість. Форми страху і страждань різноманітні, починаючи з очищувальної печалі – «сум мій світлий» – і закінчуючи відчуттям трагічної безвиході життя. Усі філософи приходили до переконання, що страх і страждання – це норма життя, природний стан душі, невід'ємна грань людського життя.

Перспективою подальших досліджень є історичне вивчення теорії екзистенційних страхів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айке Д. Страх, тревога и тревожность. – Санкт-Петербург.: Питер, 2001. 326 с.
2. Кемпински А. Экзистенциальная психиатрия Москва.: Гардарики, 2008. 217 с.
3. Риман Ф. Основные формы страха. - Москва.: Алетейа, 2004. 389 с.
4. Родзинский Д. Л. Мойра // Философия и культура. - 2008. - №7. - С. 56-62.
5. Спиркин А. Г. Философия: Учебник. - Москва.: Гардарики, 2005. 199 с.
6. Философия: Учебное пособие / Под ред. В. Н. Лавриненко. - Москва.: Юристь, 2006. 395 с.
7. Хорни К. Наши внутренние конфликты. - Москва.: Апрель; ЭКСМО, 2000. 469 с.

КОПІНГ СТРАТЕГІЇ ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

Трофименко Анна Валеріївна

Магістрантка

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Україна

Вступ. Зміни в житті сучасного суспільства можуть призвести до загальних труднощів у житті окремих людей. Труднощі можуть переважати ресурси особистості та призвести до стресу, який призводить до зниження психічного самопочуття та працездатності. Процес адаптації особистості до умов стресової ситуації зумовлений таким психологічним явищем, як стратегія поведінки. Щоб впоратися зі складною життєвою ситуацією, людині доводиться використовувати весь свій потенціал. Адаптаційний потенціал людини відображається в її копінг-поведінці, застосування якої пов'язано з особливостями внутрішніх індивідуальних та особистісних ресурсів.

Мета роботи – розглянути завдання та проблеми копінг-стратегій поведінки особистості, проаналізувати погляди вчених на зміст і відмінності копінг-стратегій поведінки особистості.

Матеріали та методи. При підготовці матеріалу було використано ряд методів дослідження, зокрема: загальнонаукові (аналіз, синтез, дедукція, індукція, узагальнення), які допомагали в аналітичній обробці наукових джерел; конкретно-наукові: історико-структурний, що дозволяє структурувати існуючу вітчизняну та зарубіжну психологічну літературу про копінг-стратегії емоційної регуляції, метод екстраполяції дає змогу поширювати висновки, отримані в результаті аналізу.

Результати і обговорення. За даними М. Перреї та В. А. Абабкової, в умовах нормального повсякденного функціонування індивід вдається до різноманітних стратегій і тактик поведінки, спрямованих на пошук балансу між вимогами середовища та внутрішніми потребами та смислами індивіда. По суті, це гармонійна перебудова, відображення психічного здоров'я особистості

– відповідність функціонування в соціальному середовищі внутрішнім потребам і життєвим планам особистості; відповідність вимогам середовища до своїх психологічних навичок і ресурсів. Існує інше визначення копінг-стратегій, а саме фактична реакція індивіда на уявну загрозу, спосіб боротьби зі стресом.

У психологічній літературі існує багато класифікацій копінг-стратегій, але загальної класифікації немає.

Копінг відноситься до адаптивних або конструктивних стратегій адаптивної поведінки, яка допомагає зменшити стрес і вирішити проблемні, складні ситуації [1].

Для вирішення проблеми ефективності копінг-стратегій необхідно враховувати такі фактори:

- 1) мета подолання (психологічне та фізичне самопочуття суб'єкта, вирішення проблеми та/або зміна ставлення до проблеми),
- 2) тип і контекст діяльності, проблемна ситуація (наприклад, вона контролюється суб'єктом),
- 3) інтенсивність переживання суб'єктом негативних емоцій або стресу,
- 4) культурні фактори.

Крім того, ефективність подолання може залежати від поточного рівня подолання стресу (стратегії, використовуваної до, під час або після стресу), а також від положення конкретної стратегії подолання серед інших стратегій подолання (проблема узгодженості різних копінг-стратегій подолання стресу).

Більшість класифікацій копінг-стратегій використовують їх дихотомічний поділ на «роботу з проблемами» та «роботу із ставленням до проблем», тобто між активними та проблемно-орієнтованими зусиллями та внутрішніми спробами переформулювати проблему, трансформувати, здійснити когнітивну переоцінку проблеми, щоб зменшити стрес.

Є. К. Коплік зосереджує увагу на стратегіях когнітивного подолання та розрізняє стратегії пошуку інформації та стратегії конфіденційності (відповідає стратегії уникнення) [3].

Р.Р. Vitaliano розглядає уникнення серед емоційно орієнтованих копінгів, деякі з яких також передбачають самозвинувачення та переважну інтерпретацію.

Д.В. Бикова провела дослідження копінг-стратегії уникнення (на прикладі шопінгу та прокрастинації), результати якого включають уникнення груп емоційно орієнтованого (прокрастинація) та соціально орієнтованого (шопінг) стилів.

Протилежний підхід ще раз підтверджує первинний рівень захисту відносно копінг-стратегій подолання; захисні механізми визначаються як передумова подолання (М. Богданова, Є. Ісаєва, А. Соколов та ін.) [2]. Дослідження також підкреслюють, що автори вказують на те, що захисні механізми формуються в ранньому дитинстві і виробляються копінг-стратегії подолання, свідомі, вторинні засоби захисту, а саме механізми, які формуються протягом життя людини і розвиваються на всіх етапах життя.

Є. Ісаєва вказує, що психологічний захист диктує напрямок копінгу, який розвивається на пізніх етапах розвитку дитини і затверджується в процесі накопичення життєвого досвіду. І. Никоненко наводить переконливі аргументи [6], що захисні механізми є предикторами стану адаптації особистості до впливу стресових ситуацій, оскільки їх залучення обумовлено іннервацією психічної діяльності на нейрофізіологічному рівні, інакше загальний психофізіологічний стан людини призвів би до летального результату для організму. Копінг-стратегії подолання, у свою чергу, є предикторами готовності особистості впоратися з цими стресовими ситуаціями [3].

Очевидно, що розуміння захисних механізмів і копінгу як специфічних і взаємопов'язаних компонентів психічної діяльності людини можна розглядати як більш науково продуктивне. Розмежування копінгу та психологічного захисту є умовним і можливим лише в контексті вирішення конкретних наукових проблем. Насправді механізми психологічного захисту і копіювання поведінки є цілісними і тісно взаємопов'язаними, оскільки служать єдиній кінцевій меті - адаптації особистості до ситуації емоційного дискомфорту.

Поєднання захисних механізмів і копінг-механізмів для формування цілісної системи психологічної адаптації особистості виглядає природним і розумним, оскільки механізми адаптації особистості до стресових та інших життєвих ситуацій надзвичайно різноманітні – від активних, гнучких і конструктивних стратегій подолання до пасивних, жорстких та дезадаптивних механізмів психологічного захисту [4].

Результати досліджено, що представлені в науковій літературі, демонструють значні позитивні та негативні кореляції між психологічними захистами та копінг-стратегіями подолання. У контексті емпіричного дослідження О. Ісаєвої встановлено, що якщо особа володіє особистісним контролем, при якому використовується мало копінг-стратегій вирішення проблем, то інтенсивність психологічного захисту більш виражена. Результат подальшого аналізу показав стійкі поєднання певного типу психологічного захисту та копінгу, що дозволяє говорити про існування конструкту «захисно-освоюючий стиль особистості». Таким чином, взаємозв'язок між взаємозалежністю та взаємодією несвідомих захисних механізмів та свідомих копінг-стратегій подолання стресу в структурі особистості розглядається як цілісний багаторівневий особистісний конструкт.

Аналізуючи літературу з досліджуваної теми, можна побачити, що сучасна наука дотримується думки, що захисні механізми та копінг-стратегії поведінки мають вирішальний вплив на розвиток особистості. Домінування, перевага будь-якого захисного механізму може призвести до розвитку певних рис особистості. Або навпаки, людина з сильними рисами особистості схильна довіряти певним захисним механізмам, щоб впоратися з певними стресами: наприклад, людина з високим самоконтролем прагне використовувати інтелектуалізацію як основний захисний механізм.

Іншим важливим критерієм для відокремлення стратегій подолання є фактор включення (уникнення) (Hofmann S.G., Nau A.C. [7]).

Процес включеності передбачає перевірку різноманітних способів впливу на ситуацію та пов'язані з нею емоції, тоді як незалученість передбачає ухилення від ситуації та пов'язаних емоцій.

Невключення в першу чергу можна розуміти як емоційно зосереджену копінг-стратегію подолання, оскільки йдеться про уникнення неприємних переживань через втечу, відмову та віддалення. Стратегія не включення часто розглядається як дезадаптивна, хоча вона може бути хорошим варіантом, наприклад, на ранній гострій фазі травматичного епізоду, але не залишається таким варіантом у довгостроковій перспективі. Крім того, дистанціювання або спроба вийти з ситуації, мінімізація рівня участі, мінімізуючи її важливість, може бути адаптивною, емоційно зосередженою стратегією подолання ситуації. Тоді дистанціювання схоже на дифузійну техніку поведінкової терапії «терапія прийняття та прихильності» [5].

Відгородитися від негативних думок допомагає зруйнувати віру в них, заспокоїтися, відновити сили і, наприклад, на другому кроці перейти до стратегій подолання інклюзії, таких як асертивна поведінка, пошук соціальної підтримки, прийняття, емоційна регуляція, когнітивна перебудова. Втеча - це проблемно-орієнтована стратегія виключення та уникнення.

Поведінка втечі виникає як реакція на загрозу та уникнення її, завдяки чому ця загроза повністю або частково усувається з вашої життєвої ситуації. Гнучкість і точне застосування цього підходу дозволяє зробити його ефективною стратегією подолання, однак надмірна залежність від втечі, наприклад соціальне уникання при переоцінці міри загрозливості ситуації (страх критики, сорому, публічного виступу, перебування в центрі уваги) є дезадаптивним, веде до соціальної ізоляції та підвищеної тривоги та депресії (уникнення призводить до ще більшого уникнення) [1].

Висновки. Таким чином, питання вибору копінг-стратегії залежить від багатьох соціально-психологічних факторів, що визначають адаптивну поведінку особистості та емоційні реакції на стрес. Вивчення зв'язку між

навичками подолання та емоційними рисами особистості може допомогти вам краще зрозуміти механіку цілісної особистості.

Список літературних джерел

1. Вовк А. Психологічні особливості осіб, схильних до уникання в складних життєвих ситуаціях. *WORLD SCIENCE*, № 3(55), Vol.4, March 2020. URL: <https://media.neliti.com/media/publications>
2. Кузнєцов М.А., Колчигіна А.В. Подолання хвилювання на іспиті: копінгповедінка студентів під час перевірки знань. Харків: Діса Плюс, 2017. 206 с.
3. Рассказова Е.И., Гордеева Т.О., Осин Е.Н. Копинг-стратегии в структуре деятельности и саморегуляции: психометрические характеристики и возможности применения методики СОРЕ. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2013. Т.10. №1. С.82-118
4. Степаненко Л.В. Емоційна рівновага як ресурс допінг-захисних механізмів психологів під час карантину. *Габітус*. Випуск 12. Том 2. 2020 URL: http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_2/7.pdf с. 34-37
5. Степаненко Л.В. Особливості взаємозв'язку особистісних емоційних рис студентів із вибором стратегій поведінки у невизначених ситуаціях. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. Психологія. Випуск I (57). URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/1460-2920-1-SM.pdf>
6. Никоненко І. Никоненко І.О. Особистісні чинники формування копінг-стратегій лікарів-хірургів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2017. 200 с.
7. Hofmann S.G., Hay A.C. Hofmann S.G., Hay A.C. Rethinking Avoidance: Toward a Balanced Approach to Avoidance in Treating Anxiety Disorders. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5879019/>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ У ВАГІТНИХ

Туриніна Олена Леонтіївна,

доктор наук з психології, канд. психол. наук,

професор, академік МКА

Мартиненко Маргарита Сергіївна,

студентка

Міжрегіональної Академії Управління Персоналом

м. Київ, Україна

Введение./Introduction. Репродуктивне здоров'я є головним показником реалізації сприятливих демографічних можливостей України, значущою основою розвитку її демографічного, а отже й культурного потенціалу. Особливого значення набуває проблема материнства. Сучасні молоді жінки виявляються психологічно невідповідними до виконання чи не найважливішої своєї функції – материнської. Медики, соціальні психологи та психологи вказують на збільшення випадків переривання вагітності та взагалі – на зниження дітородної активності населення. У той же час великим залишається процент кількості відмов від немовлят, поява бездоглядних дітей, дітей-жебраків, що є порушенням материнської функції у майбутньому. Крім соціальних, медичних та педагогічних причин цих негативних явищ, науковці виокремлюють і психологічні.

Психологічним аспектам даної проблеми присвячено багато робіт, у яких досліджуються період вагітності (І.А. Аршавський, О.С. Батуєв, Н.Л. Гармашова, І.В. Добряков, Н.П. Коваленко, Н.М. Константинова, Л.В. Соколова, А.П. Чупріков, Г.Г. Філіппова). В цих роботах досліджуються показниками між процесами у матері та дитини (О.С. Батуєв, Е. Берн, Л.В. Соколова); між тривожними станами, які почали проявлятися у дитячі роки та тривожних станів під час пологів (К. Хорні). Зв'язок між психічним здоров'ям немовляти та якістю турботи про нього матері знайшов своє відображення в роботах зарубіжних авторів Дж. Боулбі, М. Малера, Д. Штерна. Тривожні розлади неспокійного рівня у жінок під час вагітності

розглядалися Т.М. Пушкарьової.

Важливим аспектом, який має величезний вплив на психічне здоров'я вагітної жінки, є її особистісна тривожність. Проблема тривожності різних груп індивідів розглядалася у працях Г.А. Гайдукевича, В.П. Зінченка, Б.І. Кочубея, Г.В. Ложкіна, А.М. Прихожан, С.В. Сьоміна, А.П. Чупрікова та ін., однак вона, як і раніш актуально стоїть на порядку денному. Слід вважати, що тематика тривожності, особливо по відношенню до вагітних жінок, розроблена недостатньо. Цілісних досліджень щодо обґрунтування методів корекції тривожності породіль немає, окремі ж роботи стосуються інших груп індивідів або ж носять ситуативний характер. Виникнення інтегральної концепції тривоги передбачає обґрунтування взаємозв'язку між трьома різними розуміннями тривоги: як психічного стану; як процесу, що містить складові стресу і загрози; а також тривожності як якості особистості. Все це вимагає подальшої теоретичної розробки і обґрунтування засобів корегування тривожності у вагітних жінок, що зумовлюється як практичними запитами і потребами сім'ї та суспільства, так і недостатньою комплексною науковою розробкою проблеми на концептуальному рівні.

Мета роботи./Aim.

Об'єкт дослідження – психічний стан жінок у період вагітності.

Предметом нашого дослідження є психологічні особливості тривожності у вагітних.

Мета дослідження полягає у виявленні особливості тривожності у вагітних.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для реалізації мети та завдань ми застосували наступні методики дослідження:

- тест реактивної та особистісної тривожності (авт. Спілбергер-Ю.Л. Ханін),
- тест на визначення особливостей агресивності (авт. А. Басс – А. Дарки)
- тест-опитувальник Г. Айзенка (ЕРІ);
- проективна малюнкова методика « Я і моя дитина» (авт. Г.Г. Філіпова);

- тест « Тип ставлення до вагітності» (авт.І. В. Добряков)

Результати та обговорення /Results and discussion. Виходячи з аналізу літератури, з'ясоване, що вагітність розглядається як найважливіший етап формування психіки жінки, розвитку її особистості як матері. Разом з тим, вагітність трактується як період життя, сензитивний до загострень психологічних проблем та такий, що потребує психологічної підтримки. Період вагітності розглядається як підготовча фаза в розвитку взаємної прихильності матері та дитини, на основі чого будуватимуться їх взаємовідносини в претанальний і постпретанальний періоди.

Проведене дослідження підтверджує думку, згідно якої тривожність має природну основу (як властивість нервової системи), однак змінюється протягом життя індивіда, в ході його соціально-психологічної взаємодії з оточуючим середовищем, в результаті дії соціальних і особистісних чинників. Можна вважати, що під впливом несприятливих зовнішніх або внутрішніх чинників та на ґрунті особливостей темпераменту, а саме – її високого нейротизму – може формуватися надмірно високий рівень особистісної та ситуативної тривожності вагітної жінки. Слід вважати, що нейротизм буде значним чином впливати і на прояв інших психічних властивостей індивіда, що залежать від типу його нервової системи, зокрема психічної нестійкості.

Одним із негативних проявів психіки вагітної жінки є надмірна тривожність. У вагітних жінок вона проявляється у вигляді різноманітних психофізіологічних і поведінкових симптомів. При цьому актуалізуються невирішені конфлікти із значущими іншими, відбуваються зміни на соціально-психологічному рівні (відносини із середовищем та близькими), на психологічному рівні (у вигляді переживань, незадоволення, невпевненості, перепадів настрою, роздратованості, сльозливості, пригнічення).

Розглядаючи тривожність у вагітних жінок, можна стверджувати, що породіллі постійно знаходяться у стані тривожності, який викликається різного роду острахами, головними серед яких являються: острах перед можливими ускладненнями під час вагітності; боязнь пологів – очікування болю, відчуття

безпорадності, відсутність влади над власним тілом; генетичні страхи – побоювання, що народиться неповноцінна дитина унаслідок різного роду природних причин.

Переживання тривожності, як правило, приводять до цілого ряду негативних наслідків в організмі і в психологічній сфері, які можна дослідити різними емпіричними способами.

В ході емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення особливостей тривожності вагітних жінок, а також причин і факторів, що впливають на надмірний стан тривожності, обрано і обґрунтовано психологічний інструментарій, визначено досліджуванні показники.

Виходячи з встановлених нами у першому розділі роботи основних критеріїв оцінки тривожності, а також факторів та чинників, що впливають на формування її рівня, зміст констатувального етапу дослідження складався з визначення рівня особистісної і ситуативної тривожності жінок, що народжують вперше, і рівня особистісної і ситуативної тривожності жінок, що народжують удруге, рівня їх нейротизму, рівня агресивності і ворожості.

Емпіричне дослідження тривожності жінок показало, що близько 50% обстежених жінок має *високий рівень* особистісної та ситуативної тривожності (63,3% – особистісна тривожність і 33,3% – ситуативна тривожність). Причому високий рівень особистісної і ситуативної тривожності практично однаковий у жінок з різним досвідом пологів. При цьому спостерігається значно більша кількість жінок, що народжують повторно, з *низьким рівнем* особистісної і ситуативної тривожності, що свідчить про те, що фактор досвіду пологів є достатньо вагомим для формування низького рівня особистісної і ситуативної тривожності.

Отримання результатів щодо нейротизму дає можливість стверджувати, що його високий рівень є достатньо характерним для вагітних жінок. У середньому за всю вибірку жінок отримано результат 40% осіб з високим рівнем нейротизму, в той же час кількість осіб з низьким рівнем нейротизму складала тільки 16%. Крім того, була виявлена значна залежність високого

рівня тривожності від високого рівня нейротизму. Чим вище у жінки рівень нейротизму, тим більш імовірність, що вона має високий рівень особистісної і ситуативної тривожності.

Дослідження агресивності як фактору формування високої особистісної тривожності вагітних жінок показало, що імовірність його впливу на формування тривожності є незначною. У середньому тільки 12% вагітних жінок мають надмірний рівень агресивності. Крім того, порівняльний аналіз групи жінок з різним рівнем тривожності показав, що у формуванні її високого рівня "внесок" агресивності є незначним, тобто значуща залежність тривожності від рівня агресивності не виявлена.

В процесі роботи з подолання надмірної тривожності жінок була розроблена та реалізована відповідна програма занять. Основною метою програми стала зміна поглядів, уявлень, переконань та інших когнітивних конструктів вагітних жінок щодо передпологового періоду, вагітності і самих пологів. Це досягалося внаслідок перебудови когнітивних конструктів з негативних на позитивні через застосування консультацій, лекцій, бесід, відеосюжетів. Для багатьох жінок, і особливо тих, хто народжує в перший раз, такі заняття стали дієвим засобом для формування правильних уявлень про течію вагітності, хід пологів, обов'язки по догляду за новонародженою дитиною. Можна вважати, що така інформація значним чином вплинула на усунення негативних та хибних поглядів жінок на багато проблемних аспектів передпологового періоду.

Ще одним досягненням програми стало формування у жінок позитивного настрою, зменшення переживань, переорієнтація їх думок із області тривоги в область позитивних емоцій, раціональних суджень. Таке завдання було вирішено за допомогою групової форми занять, де жінки через взаємну підтримку мали можливість отримати більшої впевненості, віри в обнадійливий кінцевий результат. Фахівці, що проводили з ними заняття демонстрували позитивний досвід проведення пологів, доводили, що медичні працівники здатні подолати будь-які ускладнення, що виникають при пологах.

Висновки./Conclusions. Результати вторинної діагностики свідчать про те, що в експериментальній групі жінок, в порівнянні з контрольною, відбулося зниження рівня високої тривожності, обчисленого за методикою Спілбергера-Ханіна, в середньому на 18%. Найбільший результат отриманий у групі жінок, що народжують в перший раз. Після закінчення курсів у них відбулося зниження рівня високої тривожності на 25%. Результати тестування показали, що в першу чергу, знижується рівень ситуаційної тривожності – тривожності, яка пов'язана з безпосереднім плином якоїсь ситуації. Усі обстежені жінки мали термін вагітності тільки 15-20 тижнів, а це значить, що настання моменту пологів було для них значно віддаленим у часі. Крім того, від тривожних думок їх відволікали заняття в групі, які завжди проходили в дружній атмосфері, і жінки після цього мали гарний настрій.

Крім того, відбулося і зниження особистісної тривожності, що є однією з базових властивостей особистості. Зниження її високого рівня відбулося у жінок в середньому на 12-15%, і в рівній степені притаманне жінкам, що народжують і в перший і в другий раз. Однак, результати тестування дозволяють вважати, що нижче певного рівня знизити особистісну тривожність неможливо, тому що вона виконує функцію психологічного захисту індивіда від загрозливих ситуацій, і в будь-якому випадку притаманна особі, що нормально розвивається.

На основі отриманих результатів виділено ряд практичних рекомендацій, які можна застосовувати для зниження рівня надмірної тривожності у вагітних жінок. Слідуючи таким рекомендаціям, можна добитися для жінок розв'язання ряду проблем, щоб завадити ускладненню психоемоційного стану під час вагітності, зниженню тривожності у жінок через необґрунтовані мотиви.

УДК 37.013:376 (075.8)

ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ КОМАНДИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ І БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ВАДАМИ У СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Яковлева Світлана Дмитрівна,

доктор псих. наук, професор,

Петрова Анастасія Юріївна,

магістр

Херсонський державний університет,

м. Херсон, Україна

Введення./Introduction. У статті розглянуто специфіку співпраці фахівців інклюзивно-ресурсного центру з батьками дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями. Визначено основні форми роботи з батьками для здійснення ефективної педагогічної співпраці на засадах партнерства, взаємної довіри та підтримки.

Мета роботи./Aim. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості взаємодії команди інклюзивно-ресурсного центру з батьками дітей, що мають мовленнєві порушення.

Матеріали и методи./Materials and methods. Серед методів дослідження були виділені група організаційних методів: порівняльний; лонгітюдинальний (вивчення в динаміці); комплексний та група емпіричних методів: обсерваційні (спостереження); експериментальні (формуючий, психолого-педагогічний); психо-діагностичні (анкети, бесіди);

Результати та обговорення./Results and discussion. Інклюзивна освіта дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями у єдиному загальноосвітньому просторі є незворотнім процесом на сучасному етапі розвитку суспільства.

На сьогоднішній день все гостріше постає проблема навчання, виховання та перевиховання дітей з тяжкими мовленнєвими вадами в умовах інклюзивно-ресурсного центру. Для забезпечення соціально-педагогічної допомоги та

підтримки дітей з важкими порушеннями мовлення, фахівцям, які працюють з даною категорією дітей, слід забезпечити посередництво між особистістю дитини, сім'єю, з одного боку, і суспільством з рівними державними та громадськими структурами – з іншого; роль «третьої особи» - це ланки між дитиною і мікросередовищем, між дитиною з обмеженими можливостями та здоровим дітьми, сім'єю і суспільством [1, с.13].

Тісна корекційно-педагогічна робота та взаємодія фахівців ІРЦ, спрямовані на розвиток дітей з мовленнєвими порушеннями забезпечують певний рівень розвитку і сприяють кращій соціальній адаптації дітей з важкими мовленнєвими порушеннями.

Система формування мовлення дуже складно організована. Оволодіння нею може відбуватися з відхиленнями, у різні строки, з різним ступенем точності, приближенням до зразка, яким оволодіває дитина шляхом наслідування мовлення оточуючих. На цьому шляху наслідування кожна дитина зустрічається із труднощами, які у більшості дітей поступово долаються. Але в деяких ці труднощі залишаються. Часто внаслідок цього виявляється з одного боку – неузгодження у роботі слухового та зорового аналізаторів та порушення керування рухами органів периферичного мовленнєвого апарату з – іншого. Тому без корекційно-логопедичної роботи з дітьми-логопатами важкі мовленнєві вади подолати неможливо.

Дослідженню проблем освіти дітей з особливими потребами присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: Ю.Василькової, Т.Ілляшенко, А.Колупасової, Л.Шипіциної та ін. Ці науковці зазначають, що головною умовою дитячого благополуччя є почуття захищеності батьківською любов'ю та адекватне її сприйняття оточуючими.

Питання сімейного виховання дітей з вадами психофізичного розвитку вивчали Г.Волкова, Ю.Гаркуша, С.Григорян, Г.Гуровец, Л.Єфіменкова, Н.Крилова, В.Лубовський, О.Мастюкова, С.Миронова, Л.Носкова, Ю.Рібцун, В.Селіверстов, Т.Філічева, Г.Чиркіна, М.Шеремет та ін.

Науковці підкреслюють важливу роль найближчого оточення у процесі корекційно-педагогічного впливу на дітей і вважають організацію правильного сімейного виховання однією з умов створення для них середовища розвитку. Важливу роль у корекційно-розвитковій роботі приділяють удосконаленню психолого-педагогічної культури батьків.

Корекційно-педагогічна та психологічна допомога сім'ям, що виховують дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями є складним багатоаспектним завданням. Така робота містить психолого-педагогічну підтримку батьків та їх навчання. Психолого-педагогічний супровід родин та їх дітей з мовленнєвими порушеннями можливий за умови з одного боку комплексного підходу, а з другого – індивідуального підходу до кожної дитини [7].

Відношення батьків та їх соціальна позиція зумовлює успішність досягнення позитивних результатів навчання та виховання дитини.

Однією з важливих передумов для підвищення ефективності роботи, дослідники визначають формування у батьків мотивованого ставлення до корекційної роботи і активне включення в неї [2]. Адже відомо, що основним замовником започаткування інклюзивної освіти у інклюзивно-ресурсному центрі є батьки дитини, які також входять у склад команди супроводу. Батьки несуть відповідальність за виховання дитини в сім'ї. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини, вони є ініціаторами вступу дитини з тяжкими мовленнєвими порушеннями до інклюзивно-ресурсного центру. Батьки є учасниками розробки індивідуальної програми розвитку (ІПР) та аналізу результатів; здійснюють супровід дитини у виконанні завдань, моніторинг стану дитини та підтримують зв'язок із освітньою установою [8, с.135]. Від позиції батьків залежить діяльність та ефективність роботи команди.

Дії батьків мають бути спрямовані на підтримання дитини, на розвиток та укріплення сімейних відносин, взаємну підтримку усіх членів родини.

В той же час у питаннях супроводу виникають і інші ситуації. Часто – це загроза розпаду сім'ї у зв'язку з не розумінням необхідності підтримки, де мати

залишається на одиниці з дитиною. Деколи батьки не хочуть усвідомити особливості розвитку своєї дитини і неадекватно до неї ставляться. Інколи взаємини в родині обумовлені неадекватною поведінкою дитини і нерозумінням батьками необхідності супроводу. Дитина з тяжкими мовленнєвими порушеннями потребує соціального захисту та засобів комунікації [7, с.24].

Батьки дітей, які займаються 24 години на добу, сім днів на тиждень з важкою дитиною можуть виражати свій гнів по відношенню до фахівців центру, не усвідомлюючи тривалого часу необхідної корекції. А ще частіше виникає депресія після того, як батьки починають усвідомлювати тривалість корекційного впливу для отримання соціалізації дитини.

Фахівці повинні бути готовими сприймати негативне відношення батьків, роз'яснювати їм ситуацію задля того, щоб батьки не почали уникати фахівців центру, що може призвести до погіршення розвитку дитини. В сім'ї частіше мати опікується навчанням та вихованням дитини, але не можна усувати батька від його обов'язків з виховання, щоб він розумів відповідальність як голова родини [5, с.17].

Для позитивного розвитку дитини з тяжкими порушеннями мовлення є тісна співпраця родини і фахівців і гарним прикладом для сімей з проблемами слугують результати подібних родин, що мають дітей з психофізичними порушеннями. Для успішної реалізації інклюзивних програм у інклюзивно-ресурсному центрі надзвичайно важлива ефективна співпраця спеціалістів і родин дітей із особливими потребами.

Коли дитина з тяжкими мовленнєвими вадами починає відвідувати інклюзивно-ресурсний центр, вона реалізує своє право на отримання якісної освіти. Батьки радіють тому, що їх дитина отримує шанс на повноцінне, активне життя. Залучення батьків до планування та організації освітнього процесу, розроблення індивідуальних освітніх планів для дітей, дає батькам змогу відчувати себе повноправними членами команди, яка спрямовує свою діяльність на створення умов для розвитку їхньої дитини, прагне досягти

успіхів у складній справі адаптації дитини з особливими освітніми потребами до повноцінного життя в суспільстві.

Партнерські стосунки в команді забезпечують отримання комплексних, скоординованих, гнучких, доступних і потрібних кожній родині послуг [8, с. 135].

Будь-яка співпраця починається зі знайомства. Саме тому перші зустрічі педагогів з батькам спрямовуються на встановлення довірливих стосунків. Щоб забезпечити задоволення індивідуальних потреб дітей, можливість дітей з вадами мовлення активно взаємодіяти з однолітками у дитячому колективі, педагоги повинні знати особливості психофізичного розвитку дітей, їхні можливості, уподобання. Зустрічі педагогів з батьками допомагають визначити якої саме допомоги і підтримки потребує дитина, отримати інформацію про неї. Педагоги, в свою чергу, знайомлять батьків з умовами інклюзивно-ресурсного центру, програмами, за якими працює заклад, їх завданнями, виконавчими стандартами, педагогічною концепцією [4].

Крім того, співпраця з батьками дітей з мовленнєвими вадами проявляється у:

- спільному обговоренні з батьками перебігу і результатів корекційно-розвиткової роботи;

- аналізі причин незначного просування в розвитку окремих сторін психічної діяльності та спільне вироблення рекомендацій щодо подолання негативних тенденцій у розвитку дитини;

- проведенні індивідуальних практикумів з навчання батьків сумісним формам діяльності з дітьми, що мають корекційну спрямованість. Сюди відносяться різні види продуктивної діяльності, артикуляційна гімнастика, біоенергопластика, психогімнастика, кінезіологічні вправи, елементи арт-педагогіки, а також ігри, завдання, тобто все, що розвиває психічні функції.

Форми та зміст роботи з батьками визначають диференційовано – залежно від ступеня готовності батьків до співпраці [6].

Працівники інклюзивно ресурсного центру разом з батьками мають сформувати команду, яка спрямовує зусилля на задоволення індивідуальних потреб кожної дитини. У цій команді батькам відводиться вирішальна роль.

Втім батьки, як і будь-яка ланка, дотична до інклюзії, потребують відповідної підтримки і допомоги, що безумовно, підвищить у цьому їхню роль. Обов'язковим є отримання батьками широкого спектру послуг аби надати їм можливість стати компетентними захисниками прав своїх дітей, для подальшого використання цих навичок у відстоюванні права дитини на рівний доступ до якісної освіти, забезпечення економічної та соціальної незалежності дітей у майбутньому [3].

Висновки./Conclusions. Отже, з впевненістю можна сказати, що головне у співпраці фахівців інклюзивно-ресурсного центру і родин, які виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення – це встановлення довірливих стосунків, що мають базуватися на активній співпраці, взаєморозумінні, довірі й толерантному ставленні. За таких умов батьки відчують власну значущість, важливість своєї ролі в адаптації та розвитку їхньої дитини. Формується відчуття причетності до процесу її виховання і навчання, з'являється усвідомлення, що їхня дитина живе повноцінним життям, перебуваючи серед здорових однолітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти», 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2016. 46 с.

2. Захарчук М. Є. Проблеми формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс] / М.Є. Захарчук. – Режим доступу : <http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKluchkovska>. (дата звернення: 12.07.2021).

3. Канадсько–український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.education–inclusive.com/shho–take–inklyuziya>. (дата звернення: 26.07.2021).

4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія [Електронний ресурс] / А. А. Колупаєва. Київ : Самміт-Книга, 2009. Режим доступу : http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ikpp_kkr_Inkluzivna_oscivta/ (дата звернення: 26.07.2021).

5. Лавріненко Л.І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти): Навчально-метод. посібник для керів. закладів освіти, учителів та вихов. ЗДО, ГПД, шкіл-інтернатів, методистів. Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ), 2017. 168 с.

6. Ленів З. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи / З. Ленів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 19 : корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 28. – С. 119–125.

7. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

8. Підготовка педагогічних кадрів до роботи з різними категоріями дітей: виклики та можливості : матеріали міжвузівської (заочної) науково-практичної конференції (Хмельницький, 28 лютого 2018 року). Хмельницький: А.В. Царук, 2018. С. 135–138.

9. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Соціально-педагогічні науки: в 2 ч. / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський, 2011. 368 с.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

TRX, ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ НАПРЯМКІВ ФІТНЕСУ ДЛЯ МОЛОДІ

Агалков В'ячеслав Сергійович

Викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Морока Софія Романівна

Студентка
Дніпровського Національного Університету
м. Дніпро, Україна

Анотація. В статті досліджено сутність поняття TRX та можливості його впровадження на практичних заняттях в закладах вищої освіти. Визначено основні характеристики. Аргументовано позитивний вплив на організм та основні протипоказання.

Ключові слова: TRX, фітнес, фізичні навантаження, здоров'я молоді.

Постановка проблеми. У зв'язку із соціальними, економічними, технологічними, екологічними та кліматичними змінами в світі з'являється все більше проблем зі здоров'ям людства, особливо у студентської молоді. Тому вчені дедалі більше приділяють увагу вирішенню даної проблеми. Наразі, широкої популярності у вирішенні проблем зі здоров'ям набули систематичні вправи TRX. Систематичні тренування за цим напрямком не лише допомагають покращити рівень м'язової тренуваності, а й отримати справжнє задоволення від занять, що безпосередньо впливає на психологічний та емоційний стан людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження впливу TRX на організм людини займаються багато науковців, а саме: (Н.Апатова, Р.Вільямс, Б.Гершунский, С.Доманова, І.Захарова, Г.Клейман, А.Кузнєцов та ін.) .

Результати дослідження. Заняття TRX з'явилися наприкінці 90-х і були вигадані американським піхотинцем з "морських котиків" Ренді Хетріком, який, з метою підтримки себе у формі, займався з "натуральним" обладнанням, що є під рукою: за допомогою пояса для кімоно, канатів та нейлонових стрічок.

По суті, TRX – це заміна тренажерного залу в одному універсальному пристрої, який можна носити із собою – ви можете закріпити петлі TRX вдома, на вулиці (дерева) чи поїзді. Незважаючи на геніальну простоту, заняття TRX не такі очевидні і вимагають підготовки і підтримки від тренера. У цьому я переконалася на своєму тренуванні у клубі Фітфою, тренери якого мають вищу медичну освіту та знають матчасть не тільки TRX, а й фізіологічних обґрунтувань тих чи інших вправ для конкретної людини [1, с.69].

У порівнянні з громіздкими та дорогими кардіотренажерами та силовими тренажерами, TRX пропонує більшу функціональність та надійність при значному заощадженні. На встановлення петельки знадобиться більше хвилини. Ви можете організувати повноцінне та ефективне тренування як у спортзалі, вдома, так і у відпустці/відрядженні.

Усі ці вправи не мають конкретної назви: на шквалт «жим від грудей» або «стрибки на фоні». В основному, ви використовуєте ці гумки так само, як і на машині.

Перш за все, TRX підходить для тренуваних людей зі спортивним досвідом: тренажерний зал, бійцівський клуб, біг. Новачок може почати тренуватися без тренера, але майте на увазі, що він ризикує перетренуватися. Тож перед початком навчання слід спочатку проконсультуватися з лікарем щодо можливих протипоказань та ризиків, а потім починати власну справу. Якщо ви новачок, то можете робити самі лише найпростіші вправи, які не викликають підвищення артеріального тиску або різких змін частоти серцевих скорочень [3, с. 22].

Основною функцією TRX є розвиток витривалості, а значить, він буде корисний людям з астмою – у них розвинуть легені і, власне, витривалість.

Будь-яка патологія піддається лікуванню, але для кожного діагнозу буде свій комплекс вправ.

Важливо розуміти, що не всі види спорту та фізичні навантаження сприяють схудненню. Те ж саме з TRX. Звичайно, ви також можете схуднути за допомогою нього: ваша мета визначає форму занять, а значить, ви можете налаштувати вправи для «схуднення», якщо це необхідно.

Для досягнення будь-якої мети щодо маси тіла та м'язової маси необхідні не тільки фізичні вправи, але й харчування: якщо ви не їсте більше, ніж ваш метаболізм, ви не зможете наростити м'язи під час будь-якої спортивної діяльності. Якщо ви їсте більше, ніж витрачаєте, ви ніколи не зможете схуднути. Сон і стрес також є важливими факторами сну. TRX має велике статичне навантаження – тому простого несподіваного відразу в цикл і отримати результат не вдасться. Отже, спочатку – тренажерний зал, басейн – а потім TRX [2, с.131].

Рекомендована кількість занять – щоденні, щогодинні тренування. Якщо ви не можете дозволити собі тренуватися так часто, ви можете реалізувати програму з двох-трьох тренувань на тиждень. Для будь-якого виду спорту важлива послідовність: безперервні фізичні вправи дозволять чітко зрозуміти, скільки потрібно відпочити конкретній людині, ефекту від якого можна досягти лише в поєднанні з повноцінним відпочинком.

Проводяться індивідуальні заняття TRX, а також групові заняття. Якщо ви хочете займатися спортом у приміщенні або на свіжому повітрі, ви можете купити його в спеціалізованих магазинах і зробити це самостійно.

Висновки. TRX – дуже поширений напрям фітнесу серед молоді. TRX підходить підготовленим людям, які мають спортивний досвід, адже на тренуваннях багато статичного навантаження – тому не можна просту несподівану людину одразу поставити на петлі та отримати результат. Тому не варто починати своє знайомлення зі спортом саме з TRX, але це дуже сучасний та, що не менш важливо, дієвий вид фітнесу.

Переваги TRX:

- Портативність та компактність
- Простота в установці
- Можливість використовувати будь-де, як у приміщенні, так і на відкритому повітрі: ви більше не пропустите жодного тренування!
- Висока надійність: карабін, що несе, витримує навантаження до 180 кг, а нейлонові шви на стропах і регульовані пряжки – до 450 кг.

Список використаних джерел:

1. Хуртенко О., Ільїн М., Совик Л. Вплив занять пілатесом на фізичну підготовленість студенток ВНЗ / Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. Випуск 16. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; головний редактор В.М. Костюкевич. Вінниця: ТОВ «Ландо ЛТД», 2018. С. 68–75.
2. Нечаєв В. Сучасні тенденції у розвитку фізкультурно-оздоровчих технологій // Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Вісник Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка : зб. наук. пр. 2017. Вип. 3. С. 129–132.
3. Гружевський В. О. Доцільність використання інноваційних технологій у формуванні особистісно орієнтованої мотивації студентів до фізичного виховання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. № 3. 2018. С. 19–24.

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАНЯТТЯ ЧЕРЛІДИНГОМ В ШКОЛАХ

Агалков В'ячеслав Сергійович

Викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Морока Софія Романівна

Студентка
Дніпровського Національного Університету
м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті розглядаються питання впровадження черлідінгу в навчальний процес школярів і вплив його на фізичну і розумову працездатність.

Ключові слова: неолімпійський спорт, спортсмен, черлідінг, фізична культура, Спортивний комітет України.

Постанова проблеми. В даний час проблема вдосконалення фізичного виховання в школі є предметом уваги фахівців, і її рішення направлено на пошук нових, нетрадиційних засобів проведення занять з урахуванням мотиваційної сфери учнів. У зв'язку з вищесказаним стає очевидною необхідність внесення змін в процес фізичного виховання учнів, а саме: вдосконалення навчального процесу засобами певного (обраного) виду рухової активності. це послужило основою для створення здоров'язберігаючих моделі організації фізкультурного освіти учнів на заняттях черлідінгом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням окремих теоретико-методологічних питань займалися такі науковці, як І. Басанцов, О. Бондар, О. Заєць, О. Максимів, У. Новак, Ю. Сагайдак, У. Федунік.

Виклад основного матеріалу:

Сучасні діти ростуть і розвиваються в епоху штучного інтелекту, де комп'ютери, ноутбуки, смартфони і телефони притягують їх увагу, утримуючи перед монітором, знижуючи у підлітків зацікавленість до фізичних вправ, зменшуючи їх рухову активність і як наслідок погіршують здоров'я, фізичну і функціональну підготовленість.

Вже давно доведено вченими всього світу, що кожна дитина повинна займатися спортом. А як вибрати для себе те, що буде не тільки корисно, але й цікаво. Адже досягти високих результатів можна тільки тоді, коли є бажання, інтерес. Багато хто навіть не знають, що в даний час існують такі види спорту, де не потрібно певних параметрів по росту, ваги, фізичними даними, де практично не існує відбору, а головне немає вікового цензу. Таким видом спорту є черлідінг. Їм можуть займатися всі: худенькі, повненькі, дихають здоров'ям і ослаблені, жваві і сором'язливі. Фізичний розвиток, спілкування з однолітками, доброзичливий підхід допомагають виявленню творчих задатків, лідерських якостей, подолання комплексів і прагнення до успіху.

Тому черлідінг є перспективним напрямком. Море позитиву, драйву, позитивних емоцій, нові знайомства, вдосконалення фігури, змагання, виступи - все це доступно для тих, хто займається черлідінгом.

Метою занять черлідінгом, як формою занять фізичною культурою, полягає в тому, щоб урізноманітнити шкільну програму з фізичної культури, підвищити інтерес до занять фізкультурою, а також створити і згуртувати команду з черлідінгу, закріпити рухові навички та вміння, а також популяризація та розвиток черлідінгу і супровід спортивних команд на різних змаганнях.

Черлідінг допомагає вирішити наступні, найважливіші завдання:

- Виробляє лідерські якості, сприяє гармонійному розвитку особистості, сприятливо впливає на психо-емоційну сферу дитини, виробляє командний дух, порозуміння, що загалом відповідає завданням фізичної культури
- Прекрасно підходить для розвитку координації дітей, тому що включає елементи гімнастики, акробатики, аеробіки, спортивних танців.
- Розвиває звичку до здорового способу життя.

Черлідінг, як вид спорту, органічно поєднує в собі елементи шоу та містить координаційно-складні та інтенсивні рухи, що включають елементи акробатики, спортивної та художньої гімнастики, спортивних танців. У процесі

тренування спортсменів-черлідерів формується найбагатший арсенал рухових навичок, що відрізняються координаційною точністю та складністю.

Спортсмени-черлідери діляться на команди за віковою ознакою: діти, юніори та дорослі. З кожною командою працює тренер з черлідінгу і, при необхідності, тренери-фахівці. Структуру змагальних дій черлідерів складають такі основні компоненти, як складність та техніка виконання програми, хореографія (композиційна побудова, виразність, оригінальність, динамічність), синхронно-групова діяльність (взаємодія, переміщення), робота з помпонами (номінація чер-данс). Результат складних взаємодій всіх цих компонентів і визначає змагальну оцінку.

Висновки. Отже, організація занять школярів, черлідінгом у рамках предметної галузі «Фізичне виховання» у школах здатна в комплексі вирішити низку оздоровчих, виховних, розвивальних завдань: підвищити мотивацію до занять фізичними вправами, оптимізувати рухову активність, покращити фізичну підготовку, забезпечити розвиток витривалості, гнучкості, швидкості; виховання організованості, толерантності, комунікабельності, товариськості, організаторських здібностей, а також стійкого інтересу до здорового способу життя.

Що дасть дитині заняття черлідінгом?

1. Хорошу акробатичну та хореографічну підготовку.
2. Хорошу розтяжку та пластику.
3. Можливість виступу на відкритих заходах міста та області.
4. Участь в українських та міжнародних змаганнях з черлідінгу.
5. Відмінну можливість для розвитку гармонійної особистості.

Список використаної літератури:

1. Карнавська Н.В., Чернишова І.В., Єгоричева Є.В., Шлемова М.В. Черлідінг як вид спорту // Міжнародний студентський науковий вісник – 2016. №5-2. - С. 301-301.
2. Майсейчик О.М. Черлідінг. Програма факультативних занять для учнів III – VI класів загальноосвітніх закладів. - Мінськ, 2010.-125с.

3. Носкова С.А. Черлідінг як інноваційний вид спорту у викладанні фізичної культури у вищій школі. - М: Московська гуманітарно-соціальна академія, 2010.-222с.

4. Соколова Е. Черлідінг. Як підготувати команду? Методичний посібник для тренерів з черлідінгу. - М., 2008.-139с.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ РЕЛІГІЇ, НАЦІЇ І КУЛЬТУРИ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

Зайончківська Ірина Петрівна

к.ф.н.

Національний педагогічний університет

ім М. П. Драгоманова

г. Київ, Україна

Сучасний світ характеризується протиріччям розвитку, неоднозначних наукових дискурсів. Одним з Предметів таких дискурсів може бути дискурс про розуміння і взаємозв'язок феноменів релігії, нації, етносу і культури. Дослідження цих феноменів є актуальною для українського суспільства. Крім актуальності, можна говорити про соціальне замовлення в суспільстві на дослідження названих феноменів. Це в першу чергу пов'язано з тенденціями етнонаціонального розвитку і формування громадянської нації.

Вирішення вищезазначеного питання не можливе поза хоча би побіжним окресленням тих дискусій, що існують в сучасному інтелектуальному дискурсі навколо питання етно- та націєтворчого потенціалу релігії та церкви. Як відомо, значна частина дослідників впевнено та аргументовано доводить, що релігія та церква не можуть розглядатися як об'єктивні прикмети етнічної окремішності, як мінімум з огляду на те, нація, так само як і етнос (етнокультурна ідентичність) – це модерні феномени. Згідно з цим підходом, вони почали зароджуватися саме в той час, коли людина почала звільняти «себе від першочергової підпорядкованості біблійно-християнській істині Одкровення і церковного вчення. Справжнє звільнення є, однак, – як стверджує М. Гайдеггер, – не тільки зривання ланцюгів і відкидання зобов'язань, воно є перш за все перевизначенням сутності свободи... Нова свобода є – в метафізичному сенсі – часткове відкриття всього діапазону того, що надалі людина сама свідомо зможе і буде собі задавати як необхідне і зобов'язуюче. У реалізації всього діапазону видів нової свободи полягає суть історії Нового часу» [1].

Загалом погоджуючись з висновками М. Гайдеггера щодо секуляризованого характеру модерного світогляду, хотілося б закцентувати увагу й на висновках Е. Тоффлера, який, аналізуючи причини зародження націй та націоналізму у часи Другої хвилі цивілізаційних змін, чітко й однозначно стверджує, що нація – «це не “духовна єдність”, як називав її Шпенглер, і не “ментальна спільність” або “соціальна душа”. Нація – це не “багата спадщина пам’яті”, як писав Ренан, і не “розділений образ майбутнього”, як стверджував Ортега. < > Те, що ми сьогодні називаємо нацією, – це феномен Другої хвилі: єдина інтегрована політична влада, тісно пов’язана з єдиною інтегрованою економікою. Просте об’єднання місцевих самостійних господарств, існуючих порізно, не може привести і не призводить до розвитку нації. Так само як і міцно об’єднана політична система, але базується на конгломераті місцевих господарств, – це ще не нація в сучасному розумінні. Нація має на увазі сплав двох компонентів: об’єднаної політичної системи і об’єднаної економіки» [2].

Подібну думку висловлював і К. Майноуг, який, аналізуючи витoki націоналізму, прийшов до висновку, що саме «в міру послаблення релігії посилювалася роль політичних ідеологій, особливо націоналізму... люди, – продовжує свою думку вчений, – мають природжену потребу служити чомусь більшому, ніж вони самі... припинивши служити Богові, вони стали служити нації» [3].

На перший погляд висновки К. Майноуга можуть видатися дещо декларативними, поміж тим у дійсності це зовсім не так. Представники нації, як цілком справедливо зауважував Е. Сміт, поряд з іншими цінностями, зазвичай «плекають спільні міфи» [4], які, як відомо, були основою ще й домодерних спільнот.

Визнання важливої ролі традиційного міфу у збереженні, як мінімум, локальних форм ідентичності, не дає підстав визнати етно- та націєтворчого потенціалу релігії та церкви, однак аргументує перегляд інтелектуальних напрацювань тих вчених, які визнавали якщо не першочергову, то все ж

важливу їхню роль у процесі формування етнокультурної ідентичності та національної єдності.

Аналіз феноменів релігія, етнос, нація і культура науково представлені у роботі відомого науковця С. Гантінгтона. У загальновідомій та дискусійній роботі «Зіткнення цивілізацій», що вперше була опублікована у 1996 році американський вчений чітко й однозначно стверджував, що у «світі після «холодної війни» найбільш важливі відмінності між людьми вже не ідеологічні, політичні чи економічні... Народи і нації намагаються дати відповідь на найпростіше запитання, з яким може зіткнутися людина: «Хто ми є?»... звернувшись до понять, які є для них найважливішими. Люди визначають себе, використовуючи такі поняття, як походження, релігія, мова, історія, цінності, звичаї і суспільні інститути» [5].

Зауваження С. Гантінгтона, на наш погляд, є вагомим аргументом на користь переосмислення ролі релігії у процесі формування групової (культурної) ідентичності. Не меншою мірою до цього спонукає й виявлена Е. Гобсбаумом дуалістичність розвитку нації, котра, з одного боку, конструюється «зверху» шляхом «вигадування традиції», яку можна зрозуміти тільки знаючи світоглядно-ціннісні пріоритети «низів» [6]. Бо ж, як доводить вчений, «винайдена традиція» означає сукупність практик, як правило, обмежених відкрито або мовчазно визнаними правилами ритуального або символічного характеру, спрямованих на прищеплення певних цінностей і норм поведінки шляхом повторення, яке автоматично має на увазі зв'язок з минулим. І, на думку, Е. Гобсбаума, релігія грає в цьому значущу роль. По суті, там, де це можливо, релігія встановлює наступність з відповідним історичним минулим. Яскравий приклад – усвідомлене обрання готичного стилю для перебудови в дев'ятнадцятому столітті британського парламенту і настільки ж усвідомлене рішення після другої світової війни перебудувати будівлю парламенту зсередини згідно з колишнім планом» [6].

Висновки та окремі теоретичні положення робіт Е. Гобсбаума є прямим свідченням того, що зв'язок між нацією та попередньою історичною і

релігійною спадщиною не настільки простий, як це може видатися на перший погляд. Сформовані в ході історичного розвитку релігійні цінності, ідеали, традиції, звичаї, обряди тощо лягають в основу культурної ідентичності, котра, у домодерний період, мала локальний характер. Саме на тлі таких децентралізованих культур, як доводив свого часу відомий український філософ В. Лісовий, відбувалося конструювання спочатку етнічної, релігійної а згодом і національної культури. І та, і інша, згідно з висновками вченого, постає завдяки свідомій діяльності еліти, котра виокремлює з існуючого культурного розмаїття деякі, важливі для всього суспільства символи релігійні уявлення, ціннісно-світоглядні ідеали, традиції, міфи, переробляючи їх, формує новий культурний простір, який нерозривно пов'язаний з міфом, що визначав унікальність цієї спільноти [7]. Цікаво, що згідно з переконанням В. Лісового, новостворений культурний простір має неодмінно зберігати зв'язок з тією культурною підосною, що лягла в його основу, бо тільки таким чином він може об'єднувати в собі культурно розрізнені спільноти [7].

Попри безумовну раціональність зауваг В. Лісового щодо особливостей формування етнічних та національних спільнот і роль релігії в цьому процесі, дослідник не проводить чіткого та однозначного розмежування між етнічною та національною спільністю, що, на наш погляд, і є причиною тих численних дискусій, що існують у сучасному інтелектуальному дискурсі. З огляду на це, цілком доречним видається звернення до інтелектуального доробку відомого британського націолога Е. Сміта. Він зробив одну з кращих, на наш погляд, спробу розмежувати ці три феномени, водночас не спростовувати їхнього взаємозв'язку. Так, наприклад, серед спільних рис цих феноменів, Е. Сміт виділяє спільну колективну назву, єдину (вочевидь культурну) спадщину, спільні спогади, міфи, символи, вартості і традиції. Саме вони, як стверджує сам дослідник, не дають можливості багатьом дослідникам чітко розмежувати етнос та націю як соціальні феномени, навіть попри те, що відмінності між ними досить виразні. Так, першою і головною ознакою відмінності між етносом і нацією, на думку Е. Сміта, є територія. Етнічна спільність характеризується

чітким, проте нерідко символічним зв'язком з певною територією, на якій члени етносу не завжди мають об'єктивну можливість проживати. Натомість представники націй, зазвичай живуть безпосередньо в межах своїх історичних земель [4]. Правомірність цього твердження Е. Сміта, на наш погляд, зумовлена тим, що нація – це не тільки культурна, а й політична та, як зауважував В. Липинський, територіальна спільнота [8].

Другою, і не менше важливою відмінністю між нацією, релігією, культурою згідно з аргументами Е. Сміта, є те, що всі члени нації об'єднані «публічною культурою, тобто публічними ритуалами та символічними кодами, поширюваними по всій території з одного чи більшої кількості центрів для всіх членів спільноти; цей процес, – продовжує свою думку вчений, – звичайно підтримували спеціалізовані релігійні, судові, військові та освітні еліти», натомість представники етносу поділяють тільки один або кілька спільних культурних елементів. Споріднена з цією, є і третя, виокремлена Е. Смітом, ознака відмінності між етносом та нацією. Зокрема, вчений стверджує, що представники етносу часто мають «деякі спільні звичаї», натомість «члени нації об'єднані спільними звичаями та спільними законами, які поширюють по всій території батьківщини і яких дедалі більше дотримуються члени спільноти; цьому процесові звичайно сприяють, якщо не започатковують його, релігійні та політичні еліти в рамках єдиної інституційної структури звичаю і права» [4].

Запропоноване Е. Смітом розмежування нації, релігії та культури, на наш погляд, в окремих аспектах дещо поверхово роз'яснює відмінність між цими соціальними феноменами з огляду на те, що вчений ігнорує значення політичного критерію. В цьому контексті, показовими та плідними видаються зауваги І. Лисяка-Рудницького, який досить однозначно стверджує, що нація – це передусім політична спільнота. Утім, пропонуючи подібне визначення вчений водночас уточнював, що колектив людей стає нацією не тільки здобуваючи власну державу, а передусім тоді, коли в нього з'являється прагнення до її створення. Заразом, І. Лисяк-Рудницький, як і багато інших українських та зарубіжних вчених, вважає, що політичне самовизначення групи

людей істотно полегшує їхня етнічна гомогенність, котра, однак, не може розглядатися як обов'язкова ознака нації. Остання, постає на тлі згаданих та всебічно проаналізованих Е. Смітом символів, цінностей, практик тощо.

Література

1. Хайдеггер М. Европейский нигилизм. URL: http://www.bibikhin.ru/evropeiskii_nigilizm#b2568 (Дата обращения 10.05.2019).
2. Toffler, Alvin. The Third Wave, 1980. . // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 27.01.2011. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/4821>
3. Майноуг К. Анатомія націоналізму. Націоналізм : [антологія / упоряд.
О. Проценко, В. Лісовий ; літ.ред. Л. Білик]. Київ : Смолоскип, 2000. С. 119-155.
4. Сміт Е. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт, республіка. К.: Темпора, 2009. 312 с.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603, [5] с.
6. Hobsbawm E. Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. P. 9-11.
7. Лісовий В. Нація і національна культура. Історія української філософії : підручник / авт. кол.: М. Русин [та ін.]. Київ, 2008. С. 11-16.
8. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму [писані 1919-1926 р.]. Видано фотодруком у 1955 році без жодних змін – накладом Видавництва Булава в Нью Йорку. 580 с.

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї В УКРАЇНИ

Лопатін Володимир Володимирович,
Викладач кафедри «Спеціальної фізичної підготовки»
Луганський державний університет внутрішніх справ
м. Северодонецьк, Україна

Вступ./Introduction. Дослідження проблем сімейно родинних стосунків, які зазнали значних трансформацій разом із усім нашим суспільством

Ціль роботи./Aim. Дослідити проблеми сімейно родинних стосунків , що зазнали трансформації з сьогодишнім суспільством .

Матеріали та методи/Materials and methods. Актуальність досліджень сімейної проблематики зумовлена загальною кризою сім'ї, яку відзначають педагоги, психологи, соціологи... Проблеми сімейного життя як найчастіше і пов'язані з відсутністю порозуміння один одного , уміння слухати та чути близьку тобі людину, нездатністю йти на поступки та компроміси. Іноді, розмірковуючи глобально, ми в взагалом готові віддати навіть життя за кохану людину, але в окремому випадку не бажаємо ні на крок змінити власні звички та усталені правила заради успішних з ними відносин. За словами Карла Вітакера, відомого сімейного психотерапевта, неможливо говорити про людину як про окремий незалежний індивід: всі ми несемо в собі відбитки тих сімейних систем, в яких народилися і вирости . І коли дві людини утворюють сім'ю, їх сімейні історії повинні не просто об'єднатися, а утворити єдине гармонійне ціле, а це не просто: у кожній прабатьківській сім'ї були свої традиції, правила, уявлення про те, як має і треба поводитися в тій чи іншій. ситуації, що оформилися як конкретних стійких форм поведінки. Іноді ці звички та установки не стикуються у молодого подружжя, і тоді починається низка сумнівів і претензій: «як він може так поводитися?», «він мене не розуміє», «напевно, він мене не любить...» і т.д. Початок сімейного життя також пов'язаний з цілою низькою проблем, джерелом якого є ідеалізація партнера та наступна «зустріч із реальністю». У період закоханості хлопець і дівчина

бачуть один в одному ідеал, яких вони нарешті знайшли у своєму житті. Ідеалізація проявляється в тому, що закохані «заплющують очі» на недоліки партнера і явно перебільшують його переваги, часом бачачи те, чого немає. Через це перші роки шлюбу можуть виявитися особливо важкими. Ближче впізнавання один одного, «зустріч» з індивідуальними особливостями може виявитися несподіваним та болючим. Розуміння того, що реальна людина не відповідає ідеальному образу, може викликати сильне розчарування та агресію в собі та до інших. Починається висування претензій, взаємні звинувачення, спалахують сварки та конфлікти, а й інколи сварки. Це є укладання шлюбу невдовзі після втрати значної людини (втрата близького родича, коханого\коханої); та формування подружніх відносин на тлі батьківської сім'ї (як реакція на батьківські заборони, стиль виховання в сім'ї, відсутність порозуміння, брехня та насильство з боку батьків); і різний склад сімей, у яких виросло подружжя (один чоловік – єдина дитина в сім'ї, інший – з багатодітної сім'ї); та залежність подружньої пари від членів батьківської сім'ї (матеріально, фізично, емоційно). Але, як казав Гарсія Маркес, «якщо хтось тебе не любить так, як тобі хочеться, це не означає, він не любить тебе усією душею». Ця криза є доволі поширеною, виявляється у кількісних та якісних показниках (наприклад психологічні проблеми членів сім'ї). Очевидно, що за таких умов необхідними є дослідження сучасної сім'ї та пошук ресурсів для подолання негативних явищ. Водночас, як вказують деякі дослідники, сім'я - як система, тобто як суспільний інститут переживає сьогодні своєрідну «вікову кризу»: відбувається перехід сім'ї як системи, що функціонує, на інший рівень. Оскільки в сучасних умовах матеріальний фактор перестає бути відповідальністю виключно чоловіка за виживання сім'ї, відбувається закономірний перехід з одного етапу розвитку на інший. При цьому домінуючими стають функції задоволення більш високого рівня потреб емоційної інтелектуальної, духовної сфери [1]. Також в останні десятиліття відбулося усвідомлення того факту, що сім'я - є одним з вирішальних чинників

становлення та розвитку особистості. Так, багато психологів розглядають психологічні проблеми чи навіть психічні розлади особистості.

На сьогоднішній день дослідження сім'ї в Україні- є доволі популярним напрямком психологічної науки і практики, особливо порівняно з попередніми роками, коли ця проблема знаходилася на периферії наукової думки. Так, зростають – як кількісно, так і якісно – установи та організації, що займаються проблемами сім'ї на державному рівні. Це насамперед установи, які реалізують державну політику допомоги сім'ї (наприклад Центри соціальних служб для молоді, відділи сім'ї та молоді, Служба у справах неповнолітніх). Діяльність недержавних фондів, організацій (наприклад Спілка захисту сім'ї та особистості, Центр екології сім'ї та ін.) також робить вагомий внесок у сферу практичної допомоги сім'ї та наукових досліджень. Ґрунтовними психологічними та соціально-психологічними дослідженнями проблем сім'ї займаються провідні наукові установи.

Отже, сучасна сім'я характеризується трансформаціями, які спричиняють зміну її функціонування як системи. Глибоке вивчення цих трансформацій та їх наслідків є одним із перспективних, малорозроблених напрямків психологічних досліджень сім'ї.

Результати та обговорення. Results and discussion. Підбиваючи підсумки цього невеликого огляду, можу зазначити, що сучасна сім'я, її особливості, її вплив на формування особистості надають дуже багатий матеріал для психологічних досліджень.

Висновки./Conclusions. Насамкінець хочу додати, що, досліджуючи різні сім'ї – проблемні, нетипові тощо, слід все ж запам'ятати те, що кожна сім'я володіє своїми внутрішніми ресурсами та потенціалом для їхнього розвитку. Будь який кризовий момент не обов'язково має виключно негативне значення, а дозволяє сім'ї, усвідомити та асимілювати свій власний досвід, перейти на інший рівень функціонування – рівень більш глибоких, більш задовільних стосунків, за яких враховуються потреби кожної людини . Індивідуалізація у здоровій сім'ї робить можливим високий ступінь мобільності, за якої кожний з

членів сім'ї може виступати в різних ролях, не ігноруючи при цьому виконання своїх «базових ролей», які обумовлені культурою, релігією, традицією, віком, психічною та фізичною зрілістю”..

Література

1. Соціально-економічні причини насильства в сім'ї в Україні: аналіз проблем та шляхи запобігання (матеріали за результатами соціологічного опитування). – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. – 144 с.

2. Буленко Т. В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі / Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С. Д. – К., 2001. – т.ІІІ, ч.4. С.202-4.

3. Батьки та діти: одвічні проблеми – сучасний погляд. К.: Київська міська адміністрація, Служба у справах неповнолітніх., 2003. – 160 с.

СПОРТИВНА ЛЮДИНА В УМОВАХ ПЕРМАНЕНТНОЇ КРИЗИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Попова Оксана Борисівна

к. філос. наук.

Національний Університет Фізичного виховання і спорту України

м. Київ, Україна

Вступ. Українське суспільство на сучасному етапі потребує стійкості до кризових ситуацій, глобальних викликів, що повсякчас насуваються на соціально-політичний та економічний простір нашої держави. За таких умов актуальним вбачається концепт спортивної людини або спортивної особистості, яка за своєю принциповою ознакою та суттю підготовлена до загроз та проблем постмодерної стадії розвитку людства.

Мета роботи. Метою даних тез є розглянути контент спортивної людини в розрізі сучасної світової кризової ситуації, його важливість та актуальність для вітчизняного політичного, соціально-культурного та освітньо-виховного простору.

Матеріали і методи. Для аналізу вказаної теми використовується соціально-філософський підхід, метод системного аналізу, опора на соціально-політичні концепти правової держави та громадянського суспільства.

Результати та обговорення. Глобально-економічні та соціально-політичні кризи є загальною ознакою життя людства в першій половині XXI столітті. Соціальні системи різних держав не витримують під тиском усе нових і нових загроз, і очевидним стає необхідність пошуку нестандартних рішень та нових інституціональних форм виходу з

Спортивна свідомість протистоїть конформним установкам та примітивному пристосуванству, які нав'язуються загальною атмосферою суспільства споживання. Вона цілком вписується у концепцію «активної установки» К. Ясперса: «Для активної людини все перебуває у постійному русі. Вона ніколи не вдовольняється якимось одним станом. Для неї дії принцип:

«Усе в цьому світі минуще». Нескінчений потік дійсних подій знову й знову створює нові ситуації, які активна людина миттєво сприймає і вхоплює, натомість як споглядальна людина, мисляча, вона споглядає, зважує і пропускає їх повз те щоб дізнатися, що певна невхоплена нагода, назавжди втрачена». [1, С.59] Активна людина, на думку К. Ясперса, здатна до «споглядальної саморефлексії», суттю якої є «власне «Я», яке «відчуває себе чимось уже заданим – ось я вже таке – або ж, навпаки, відчуває себе як щось таке, що можна швидко створити на основі ідеальних уявлень» [1, С.93]. Споглядальна саморефлексія здатна перейти в активну саморефлексію, що і творить активну суб'єктність спортивної особистості. Зосередженість на ідеї перемоги у гідній та відкритій боротьбі наставляє молодого індивіда на готовність до подолання труднощів, постійної готовності до нових викликів, збереження за будь-яких умов людської та громадянської гідності.

Цілком зрозуміло, що спортивна людина цілком вписується в контент людини активної, адже це спортивна людина цілком може бути описана такими рисами як «відчуття дійсності, діловитість, розважливість, зрозумілість, оцінка сил і можливостей» [1, С.59]. Для такої особистості природньою є здатність до успішної та продуктивної соціальної комунікації. Спортивний процес вимагає від учасників таких рис, як здатність бути постійно в тонусі, відсутність страху перед раптовою зміною ситуації, повага до конкурента, вміння адекватно оцінювати загрози, виявляти спойлерів та знаходити стейтхолдерів.

Маючи такі риси, «активна людина», читаємо «спортивна», здатна наповнити соціальний простір новими сенсами, опорою на реалізовану силу, на здатність протистояти загрозам, надаючи підтримку тим членам суспільства, які її потребують. Але простої активності мало, потрібно «прагнення віддавати, ділитися з іншими, жертвувати собою» [2, С.114]. Саме такі якості, на думку Е. Фромма, є базово потрібними для сучасного суспільства. Але чомусь «готовність жертвувати собою знаходить прояв не так у мирному житті, як під час війн і страждань», а «періоди миру, вочевидь, сприяють переважно розвитку егоїзму» [2, С.114]. Спортивне середовище, атмосфера здорової

змагальності формує гуманістичне, людиноцентричне ставлення до соціальної комунікації, заперечуючи агресію, жорстокість, людиноненависництво.

Україна на переломі потребує спортивної, у першу чергу, соціально активної людини, готової до викликів національного соціально-психологічного та політико-економічного простору. Така особистість зможе адекватно реагувати на всі виклики, вистояти і будувати соціальну комунікацію, спрямовану на майбутнє. Постає питання, чи спортивне життя, атмосфера постійної чесної змагальності спонукають до формування «потреби віддавати, ділитися з іншими, готовність жертвувати собою заради інших», які на думку Е. Фромма, зустрічаються лише «серед представників таких професій, як доглядальниці, медсестри, лікарі, а також серед ченців і черниць». Сучасна жертвовність не обов'язково означає доглядання та опікування слабкими, старими та хворими, вона означає опікування «буттям тут і зараз» (М. Гайдеггер), пам'яттю про минуле і сподіванням на майбутнє, збереженням аксіологічних принципів та їхньою реалізацією в реальному житті. Спорт як соціальний інститут об'єднує різні сфери суспільного – від політики до освіти. Змагальна атмосфера спортивного життя, актуалізація досконалої тілесності – ось риси, що їх потребує від молодшої людини сучасний інформаційний швидкозмінюваний світ. Парадигма спортивної особистості невід'ємна від концепції національної державної єдності, створення нації нового типу, цементування засад майбутнього розвитку сильної і самостійної держави.

Вироблення рис спортивної особистості у представників молодого покоління створить засади для формування соціальної спільноти нового типу, здатної не тільки до супротиву авторитарно-тоталітарним намаганням з боку політичної та економічної верхівки, але і до творення інноваційних форм суспільного життя.

Висновки. Отже, формування в українському соціально-культурному та освітньому просторі чіткого концепту спортивної людини або особистості є необхідною умовою успішного поступу національно-державного розвитку. Сильна спортивна особистість має формуватися як базовий елемент

національно-державного будівництва, квінтесенцією розвитку вільного громадянського суспільства, яке, у свою чергу, має стати метою і гарантом існування і розвитку правової національної держави.

Джерела та література:

1. Ясперс К. Психологія світоглядів / З нім. пер. О.Кислюк, Р.Осадчук. – К.; Юніверс, 2009. – 464 с.
2. Фромм Е. Мати чи бути?: пер. з англ. К.; Укр. Письменник, 2010. – 222 с.

ЖУРНАЛИСТИКА

АКТИВНЕ СЛУХАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОМУНІКАЦІЇ У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ІНТЕРВ'Ю

Гайда Ольга Мирославівна,

к. філол. н., доцент

Борсук Наталія Іванівна,

викладач

Онищук Вікторія Миколаївна,

студентка

Галицький коледж ім. В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Уміння слухати є важливим у спілкуванні, завдяки цьому під час декодування реципієнт розуміє сенс отриманої інформації. Ефективне слухання передбачає правильне розуміння слів, точне сприйняття почутого. Завдяки цьому у спілкуванні з'являється повага, зацікавленість та певна довіра, що у результаті призводить до ефективної комунікації.

Мета роботи полягає у аналізі та характеристиці навичок активного вербального та невербального слухання таких українських інтерв'юєрів як Яніна Соколова, Дмитро Гордон та Слава Дьомін.

Матеріали та методи. Аналізовані в роботі журналісти провели багато інтерв'ю за свою кар'єру та є одними із найвідоміших в українському телепросторі. Для того, щоб розглянути навички активного слухання у інтерв'юєрів ми обрали портретні інтерв'ю, які були опубліковані не пізніше, ніж рік тому.

Результати та обговорення. Слухання – це «компонент вербальної комунікації, під час якого здійснюється сприймання і особисте ставлення до отриманої інформації» [4, с. 39]. Слухання буває рефлексивне (або активне) та

нерефлексивне. У роботі ми розглядатимемо активне слухання як елемент комунікації в журналістському інтерв'ю.

Використовуючи методи активного слухання, інтерв'юер може налагодити взаєморозуміння зі співрозмовником, створити довірливу, спокійну атмосферу та провести невимушену дружню розмову. Вперше і найповніше описав необхідність уважного слухання для ефективного спілкування дослідник Атватер І., науковець характеризує активне або рефлексивне слухання як процес, у якому слухач ділить відповідальність за спілкування із тим, хто говорить, оскільки «більш активно використовує словесну форму для підтвердження розуміння повідомлення свого співрозмовника» [2, с. 42].

Сучасні дослідники вважають, що термін «рефлексивне (або активне) слухання» означає «рефлексивний зворотній зв'язок із співрозмовником, який використовується в якості контролю точності сприйняття почутого» [3, с. 77]. Рефлексивне слухання називають активним через використання вербальної комунікації для досягнення більшої точності в розумінні співрозмовника. Воно допомагає усвідомити почуте, проаналізувати його та відреагувати питанням, мімікою чи жестом, для подальшого розвитку бесіди.

Навичка активного слухання є результатом тренувань, мета яких — показати герою зацікавленість у розмові. Адже уміння слухати співрозмовника є одним із найважливіших чинників, які безпосередньо впливають на результат інтерв'ю. На основі рефлексивних відповідей, описаних психотерапевткою К. Калиновською [8] технік та інструментів активного слухання [6] виділяють вербальні та невербальні техніки активного слухання. До вербальних технік активного слухання це належать:

1. Відлуння або повторення. Журналіст просто повторює сказані слова. Це найпростіша і найлегша техніка. Вона не потребує додаткових зусиль, хоч і дає поштовх до того, щоб слухати героя.
2. Перефразування. Інтерв'юер перефразовує почуте.

3. Уточнення. Ця техніка активного слухання вказує герою на те, що журналіст зацікавлений у розмові, тому у випадку нерозуміння він використовує уточнювальні питання (відкриті або закриті).

4. Питання. Техніка є показником того, що журналіст зрозумів зміст повідомлення, обдумав його та внаслідок цього у нього з'явилися нові запитання, які допомагають краще розкрити тему розмови.

5. Відображення почуттів. Ця техніка має на меті повідомити співрозмовнику, що журналіст зрозумів не тільки його слова, але і його емоції та стан.

6. Розвиток думки. Здійснення спроби підхопити та просувати далі основну ідею або думку співрозмовника.

7. Резюмування, тобто підбиття проміжних підсумків сказаного співрозмовником у процесі його монологу.

8. Використання часток. Вони доцільні, коли журналіст не знає, що має відповісти, але і не хоче мовчати. Наприклад, в залежності від теми розмови, можна використовувати такі частка: *ого, ага, ні, невже, хіба, авжеж, хтозна* тощо.

Серед невербальних технік активного слухання виділяємо:

1. Кивання головою. Цей рух є надзвичайно інформативним для героя. Кивати потрібно правильно: в ритм того, що говорить людина, і навіть тоді, коли вона мовчить. Цей рух головою показує, що співрозмовник зацікавлений, уважно слухає або погоджується із думками.

2. Зоровий контакт. Важливо підтримувати зоровий контакт, оскільки це спосіб показати людині, що ви її слухаєте, розумієте сказане та цікавитесь нею. В іншому випадку, у героя складеться враження, що він говорить сам до себе і розмова не вийде такою відвертою.

3. Паузи. Іноді правильна пауза може зробити розмову якіснішою. Особливо тоді, коли здається, що людина не договорила або не до кінця сформувала думку, тому після слів героя варто зачекати декілька хвилин. Пауза дає можливість подумати, осмислити, усвідомити або додати щось до розповіді.

4. У залежності від теми журналіст може: посміхатися, знизувати плечима, повторювати якісь жести співрозмовника або його позу.

Яніна Соколова проводить портретні інтерв'ю в авторській програмі «Рандеву з Яніною Соколовою». В аналізованому випуску гостею була Катерина Павленко. Журналістка з перших хвилин встановила зоровий контакт із героїнею, який був протягом усього інтерв'ю. Через використання такої техніки активного невербального слухання гостя розуміє, що її слухають, тому відкрито про все говорить. Ще привертає увагу те, що Яніна Соколова киває головою, не дуже часто але влучно. Слухачка киває у ритм слів. Із невербального активного слухання ми помітили ще техніку посмішки, яку журналістка використовує у певні моменти розмови. Вербальне активне слухання представлене техніками:

- розвиток думки, тобто журналістка підхоплює вислови героїні і продовжує їх, проте не перебиваючи її;
- уточнення, наприклад: *«Я правильно розумію?»*;
- використання часток *«угу»*, *«ого»*, *«круть»*, *«окей»*, *«хм»*;
- питання, які утворились внаслідок відповіді героя: *«Чому ти це робила?»*, *«За рахунок чого і кого?»*, *«Чому в Березані?»*, *«Думаєте так?»*, *«Не подобається це тобі?»*, *«Не було?»*;
- відлуння, наприклад, повторення фраз героїні.

Під час інтерв'ю журналістка демонструє, що слухає, проте вона не завжди чує (вкінці інтерв'ю під час блиц-опитувань слухачка відволікалась на монітор ноутбука). Яніна Соколова часто використовує як вербальне, так і невербальне активне слухання, вона викликає у героя до себе довіру, дає йому висловитися та виявляє зацікавленість у розмові.

Другий інтерв'юер, якого ми обрали для аналізу це Дмитро Гордон. Інтерв'ю він проводить у своїй авторській програмі «У гостях в Дмитра Гордона». Ми обрали випуск із Олексієм Дурневим. Дмитро Гордон, як і Яніна Соколова активно використовує зоровий контакт впродовж усього інтерв'ю, доволі часто киває головою у ритм співрозмовника та посміхається, коли це

доцільно. Журналіст дає додаткові запитання, які краще розкривають зміст теми, наприклад: *«Діти не знущались, ні?»*, *«В цьому ви вже впевнені?»*, *«Прямо робочим?»*, *«І хто був цим власником?»*, *«Не сильно?»*, *«Та ви що?»*, *«Ніколи?»*, *«А що таке казково?»*, *«Чим він займається?»*, *«Наприклад?»*. А ще уточнюючі запитання: *«Тобто, не збирались?»*.

Окрім цього, Дмитро Гордон підтримує розмову, дуже часто продовжує основну думку героя, вживає частки *«ого»*, *«угу»*, *«ага»*, *«поки»*. Проте журналіст дуже часто перебиває Олексія Дурнєва. Дмитро Гордон використовує як вербальне так і не вербальне активне слухання, і найголовніше – він чує співрозмовника, оскільки задає багато питань. Герой відчуває, що його уважно слухають, ним цікавляться та розповідає ще більше інформації.

Слава Дьомін проводить інтерв'ю у авторській програмі «Слава+». Для аналізу ми обрали випуск з Ігорем Пустовітом. Журналіст використовує такі методи активного невербального спілкування: з початку інтерв'ю підтримує зоровий контакт, в певні моменти киває головою та повторює жестикулювання героя. Активне вербальне слухання представлене:

- частками *«так»*, *«угу»*, *«ну так»*;
- питаннями, що виникають із відповідей: *«А зараз?»*, *«А чому?»*, *«До цього ти цього не знав?»*, *«Це ви ще не жили разом з Сашею?»*, *«У кого?»*, *«Навіщо?»*;
- уточненнями, наприклад, *«Тобто рік назад у вас вже були такі стосунки»*, *«Її мама?»*, *«Тобто ти відповідав так же ж само?»*;
- відображенням почуттів: *«В тобі говорить однозначно образа»*, *«Ти відчуваєш приниження, образу...»*, *«Це знову ж таки образа, Ігор»*;
- розвиток думки, журналіст підхоплює ідеї героя та продовжує їх.

Незважаючи на використання технік активного слухання, у журналіста яскраво виражені такі обмеження й труднощі рефлексивного слухання як: антипатія до чужих думок та потреба репліки. Слава Дьомін насамперед намагається донести власну думку, висловити свою відповідь і тому не дає

виразитись герою, не дослуховує його до кінця та часто перебиває, щоб задати своє запитання.

Висновки. Навичка активного слухання – це прояв постійної зацікавленості у тому, що говорить співрозмовник, за допомогою як вербальних прийомів (відлуння, перефразування, уточнення, питання, відображення почуттів, розвиток думки, резюмування, вживання часток), так і невербальних прийомів (зоровий контакт, кивання головою, паузи, усмішка, повторення жестів або поз героя). Уміння слухати співрозмовника, не перебиваючи, – є одним із важливих чинників, які безпосередньо впливають на результат інтерв'ю. На нашу думку, така навичка є обов'язковою у роботі журналіста, особливо під час проведення інтерв'ю, де потрібно розкрити особистість та правильно зрозуміти надану інформацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Verderber R. F., Verderber K. S. Communicate! 11th Edition. Belmont, California : Thomson Wadsworth, 2004. 495 p.
2. Атватер И. Я вас слушаю. М. : Экономика, 1988. 111 с.
3. Бородін Є. І., Комарова К. В., Липовська Н. А., Тарасенко Т. М. Соціально-психологічні основи ділового спілкування : навч. посіб. Дніпро : ГРАНІ, 2019. 184 с.
4. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування : навч. посіб. Х. : НФаУ, 2011. 132 с.
5. Кириченко Ю. С. Використання методики активного слухання для формування комунікативної компетентності студентів-економістів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки.* 2017. Вип. 30. С. 76–83.
6. Кушнір Р. Мистецтво відповідального спілкування. Дрогобич : «Коло», 2013. 356 с.

7. Семен Н., Шкалева А. Особливості ведення інтерв'ю у програмах «Рандеву» з Яніною Соколовою на «5 каналі» і «Larry King Now» на каналі «CNN». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Журналістські науки»*. 2020. Випуск № 4. С. 81–87.

8. Шумілова А. Активно слухати. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/good-habit/310529-korisna-zvichka-aktivno-sluhati> (Дата звернення: 27. 11. 2021 р.)

МЕНТАЛЬНА ОСОБЛИВІСТЬ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Лизанчук Василь Васильович,

д-р філол. н., професор

Білоус Оксана Михайлівна,

к.н. соц. ком., доцентка

Білоус Роксоляна Олексіївна,

студентка

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Московська агресивна імперська політика і потужна маніпулятивна пропаганда ЗМІ спрямовані на відновлення великої Російської імперії. Не тільки путінська кремлівська влада, а й десятки мільйонів пересічних росіян розуміють, що без України (з її територією, ресурсами та людським потенціалом) будь-які спроби відновити російський імперський статус є безперспективними. Тому триває цілеспрямована гібридна війна, складовою якої є інформаційно-психологічна агресія, проти української ментальності як ознаки цивілізації. У структурі антиукраїнської ідеології і політики три ключових імперативи: а) протидія інтеграційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в НАТО і ЄС роблять саму ідею відродження російської (під машкарою євразійської) неоімперії нездійсненною; б) викорінення всього українського в межах і поза межами Росії й України, оскільки лише знищення української ментальної ідентичності може стати передумовою створення і запорукою існування такої імперії; в) створення і постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування крани та руйнацію її національної державної соборності.

Мета роботи./Aim. Схарактеризувати національно-психологічні риси менталітету українців, особливості висвітлення їхньої сутності засобами

масової інформації в умовах гібридної війни Російської Федерації проти України.

Матеріали і методи./Materials and methods. Теоретично-комунікаційні аспекти дослідження розв'язаної окупаційно-гібридної війни, її інформаційно-психологічної агресії проти українського менталітету в історичному і сучасному контекстах простежуються у працях А. Бичко, Д. Богині, І. Бойка, С. Вовканича, В. Горбуліна, М. Горелова, М. Житарюка, Я. Калакури, В. Качкана, І. Крупського, О. Пахльовської, А. Погрібного, М. Поповича, О. Рафальського, О. Стражного, М. Тимошика, Г. Філіпчука, О. Щодри, М. Юрія, І. Ющука та інших авторів.

Для досягнення поставленої мети застосовано такі методи дослідження: історико-теоретичний метод використовували для вивчення літератури про сутність менталітету та особливості української ментальності; комплексно-аналітичний метод застосовували для осмислення і оцінки суспільно-політичних російсько-українських відносин і змістового наповнення матеріалів засобів масової інформації про ментальність українців; порівняльно-логічний метод дав змогу схарактеризувати еволюцію ментального образу українців від найдавніших часів до сьогодення; концептуально-системний метод став базовим для осмислення принципів і функцій діяльності ЗМІ в умовах гібридної війни Російської Федерації проти України. Для розкриття теми статті скористалися описовим та методом узагальнення.

Результати і обговорення. /Results and discussion. У багатьох наукових дослідженнях, газетно-журнальних публікаціях, телевізійних- і радіопередачах, матеріалах соціальних мереж справедливо наголошується, що нинішня російсько-українська війна – це війна морально-духовних, національно-громадянських, світоглядних, гуманістичних цінностей; це – війна цивілізацій. «Українська цивілізація – це історично сформована на власному ґрунті спільність людей і об'єктивно існуюча реальність, що представляє собою сукупність нації і суспільства, його політичної організації, духовних і матеріальних цінностей, створених різними поколіннями українського народу

впродовж більш як тисячолітньої безперервної історії – від найдавніших часів до сучасності. В ній органічно переплелися самобутність українського народу, його мови, ментальності й культурно-духовних цінностей, дивовижна краса природи, створюючи разом унікальне поєднання людини і середовища, рідкісний культурно-геополітичний простір» [2, с. 501].

Залежно від глибини євроінтеграції України, її адаптації до культурно-ментальних стандартів і духовних цінностей країн Європейського Союзу при неухильному збереженні та примноженні національних традицій і самобутності українці будуть дедалі більше утверджувати позитивні риси свого менталітету. «Менталітет – це спосіб мислення і світосприйняття, історично укорінений у свідомість, поведінку, традиції, побут, звичаї багатьох поколінь людей» [3, с. 5.] Саме в ментальності акумулюються душа і характер народу, його традиції і свідомість, мова і культура, помисли й ідеали, вдача і моральні цінності, духовність і світоглядні орієнтири.

Ментальність українців формувалася впродовж бурхливих героїчних і трагічних віків і поглиблюється, «відшліфовується» в нинішніх умовах цивілізаційної війни з російським агресором за незалежну, демократичну, правову, соборну українську Україну.

У монографії доцентки Львівського національного університету імені Івана Франка Ольги Щодри «Слов'яни і Русь в ранньому середньовіччі. Передумови і початки формування імперії русів» на основі дослідження арабських, візантійських і західноєвропейських архівних джерел стверджується, що у 838 р. уже повноцінно існувала високорозвинена, як для того часу, рання українська держава Русь, яка входив до числа найстаріших держав Європи [7]. Роси, русини, українці – це історичні етноніми одного народу, мовою якого є українська, відома ще з VII ст., а про російську мову тоді й гадки не було. Адже Московія, як князівство, постала на 439 років пізніше від Русі – у 1277 р. з дозволу золотоординського суверена і була вона звичайним улусом, підвладним династії Чингізидів на заліських просторах Північно-Східної Європи, що були заселені угро-фінськими племенами.

Українські ментальні ознаки розвивалися від часів давньоукраїнської держави Русь, Київської Русі, охоплюють часи Галицько-Волинської держави, український сегмент Литовсько-Руської держави та козацько-гетьманський період. Доба Австро-Угорської та Російської імперій, з одного боку, формувала синдром мазепинства, прагнення до автономії, незалежності й соборності, а з другого боку, «кочубеївщину», «пушкарівщину», «москвофільство», «малоросійство», «меншовартість», «подвійну лояльність».

На основі глибокого аналізу досліджень багатьох українських і зарубіжних вчених, осмислення сучасної життєвої реальності Я. С. Калакура, О.О. Рафальський і М. Ф. Юрій у книжці «Ментальний вибір української цивілізації» характеризували національно-психологічні особливості менталітету українців. До них належать: любов до рідної землі, вміння захищати її, хоробрість, героїзм, відкритість, потяг до знань, писемності, освіти, гуманність, демократизм, волелюбність (що інколи переростає у вседозволеність, або й анархізм), толерантність та миролюбність, милосердність, щирість та душевність, хазяйновитість, оптимізм, честолюбство, інтровертизм. Водночас серед найтиповіших рис також називають нестабільність і суперечливість вдачі, брак колективної волі, національної солідарності та згоди, непорозуміння, неузгодженість між словом і ділом, відсутність чіткої визначеності, мрійливість, імпульсивність, чинопоклонництво, зверхність особистих інтересів над загальнонаціональними, намагання видавати бажане за дійсне, протистояння політичних і релігійних орієнтирів.

Про позитивні і негативні особливості ментальності українців треба знати і на основі глибокого усвідомлення їхньої сутності якнайбільше розповідати у засобах масової інформації про вольові, національно-громадянські, морально-духовні ментальні риси українців і виважено, толерантно, переконливо критикувати негативні, щоби їх виправляти і утверджувати у свідомості усіх українців державницьке мислення, національну гідність, козацько-лицарські риси. Глибоко аргументовані, людинонацієцентричні статті, інтерв'ю,

коментарі публікують газети «День», «Слово Просвіти», «Українська літературна газета», «Галичина» (Івано-Франківськ), журнали «Дзвін», «Універсум», «Буковинський журнал». Вони викривають російський «інтелектуальний антиукраїнізм», як складник гібридної війни Російської Федерації проти України, що спрямований на розтління національної сутності українців, і пропагують українські ментальні морально-духовні цінності.

У книзі «Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності» Михайло Винницький пише про здатність «українського суспільства до мирного спротиву насильству і наруги над гідністю, до успішної мобілізації і збройного спротиву проти агресора, до неймовірної самопожертви і терпіння перед економічними труднощами, до швидкого втілення інноваційних відповідей на несподівані глобальні виклики. В контексті революційного процесу останніх років, Україна і українці пережили чимало негативного, але водночас з неймовірною швидкістю їм вдалося консолідувати свою націю, запропонувати світові нові сенси, продемонструвати собі (насамперед) свою гідність» [1, с. 15], найкращі національні ментальні риси, зокрема, патріотизм, героїзм, самопожертвування. Випускнику факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Тарасові Матвіїву, який на полі бою з московськими загарбниками врятував двох побратимів, а сам загинув, присвоєно звання «Герой України».

Змістовні програми телевізійних каналів «Прямий», «Еспресо», «5-й канал», «UA: Перший», телерадіокомпанії «Перший Західний» (Львів), радіостанції «Львівська хвиля», Львівського радіоінформаційного центру «Незалежність», часопису «Яворівщина» (Львівська область) допомагають читачам, глядачам, слухачам розрізняти наративи справжніх, правдивих, гуманістичних, національно-ментальних цінностей від проросійських, фейкових, дезінформаційних антиукраїнських наративів, які є головною інформаційно-психологічною зброєю російського агресивного наступу.

Дуже важливу думку висловила директорка ТРК «Перший Західний» Ольга Цап, що в умовах російсько-української війни потрібно фахово

дотримуватися моральних принципів і стандартів журналістської творчості. «Шок, сенсація, «Блискавка» – це зовсім не наш формат. Ми не прагнемо стати профі у клікбейті! Придумати інтригуючий заголовок, спотворити зміст за допомогою слів «Терміново!», «Ви не повірите!» та інших звернень, змінюючи при цьому сенс інформаційного приводу... Ні, це – не журналістика, і не наш вибір, – наголосила Ольга Цап. – Недомовки на межі з дезінформацією, картинка, яка контрастує з текстом, а сама новина відсилає до теорії змови – це інтригує, але це тимчасово. Наше ж завдання – бути постійним і вірним супутником глядачів і слухачів. Нам нічого вигадувати не треба, ми просто будемо чесними – цим, на жаль, можна більше здивувати» [6, с. 135-136].

Прикро, але в Україні й після заблокованості «медвечуківських» телеканалів «ZIK», «112-Україна», «News One» антиукраїнським спрямуванням насичена низка інших інформаційних ресурсів. Телевізійний канал колишнього нардепа Мураєва під промовистою назвою «НАШ» та відомий одіозними передачами «Інтер» пропагують ворожі ідеї «русского міра». Після 16 липня 2021 р., коли інформаційний простір, згідно із Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної», зобов'язано, так мовити, нормативно українізувати (це парадоксально звучить в Україні), «безлюдні» редактори «Інтера» дивними способами перекладають і титрують УКРАЇНСЬКЕ на *російське*. «Хоча було б справедливо впускати в інформаційний простір України стільки *московського* язика, скільки є української мови в Російській Федерації» [5].

Висновки./Conclusions. Іван Франко завжди виступав за єдність слова і діла. Щоб слово ставалося ділом, говорив він, треба духу свободи і любові до правди та до народу. Ця морально-духовна, національно-громадянська вимога стосується не лише журналістів, а й очільників держави, політиків, депутатів усіх рівнів, громадських діячів, кожного громадянина України. Щоби подолати загрозливу небезпеку для українського суспільства, захистити Державу від зовнішніх московських і внутрішніх (проросійська п'ята колона) ворогів, ефективно її розбудувати, то найважливішим завданням сьогодні є захист і

самозахист українського менталітету. А він потребує якісно нового розвитку національного смислового, інформаційно-психологічного ресурсу, національної ідеології і гуманітарної концепції, національної освіти і науки для того, щоби розвиток і зміцнення нації, осучаснення її ментальних духовно-моральних цінностей поставити на надійний інтелектуальний ґрунт, який сприятиме успішному доланню викликів часу, перемозі над зовнішнім і внутрішнім агресором, забезпечить гідне місце Україні у європейському і світовому цивілізаційному товаристві.

Література:

1. Винницький М. Український майдан, російська війна. Хроніка Революції Гідності / М. Винницький; переклад з англ.. Романа Ключка. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 560 с.
2. Губерський Л. Культурні виміри розвитку цивілізації на рубежі століть: проблеми визначення / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. К.: Знання. 2002. 578 с.
3. Калакура Я. С. Ментальний вимір української цивілізації / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. К.: Генеза. 2017. 560 с.
4. Лизанчук В. Який ресурс ментальної стійкості українців? / В. Лизанчук // Українська літературна газета. 2019. 15 лютого.
5. Філіпчук Г. «Вовча яма» для путінського етношовінізму / Г. Філіпчук // Слово Просвіти. 2021. 5-11 серпня.
6. Цап О. Телеканал позитивних змін / О. Цап // Кризь роки і долі: Львівська журналістика у фактах, коментарях, світлинах.../ упор. Я.Фейло; Львівська обласна організація Національної спілки журналістів України. Львів: ПАІС, 2019. С. 132-136.
7. Щодра О. Слов'яни і Русь в ранньому середньовіччі. Передумови і початки формування імперії русів. / О. Щодра. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2021. 481 с.

ДИСКРИМІНАЦІЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЗА ВІКОМ В УКРАЇНСЬКИХ ОНЛАЙН-МЕДІА

Недоступ Анастасія,
Можина Анна

Національний університет «Одеська політехніка»

Анотація. У статті проаналізовано новинний контент українських онлайн-медіа на предмет наявності в ньому дискримінаційних повідомлень щодо неповнолітніх. Виявлено такі різновиди висловлювань з ознаками дискримінації, як стереотипізація, інвізібілізація, дегуманізація, стигматизація, віктимблеймінг.

Ключові слова: дискримінація за віком, ейджизм, неповнолітні особи, онлайнмедіа, новини.

Конституційні, правові, етичні акти декларують рівноправність усіх громадян України і забороняють будь-які форми дискримінації – за статтю, віком, національною приналежністю, соціальним статусом і т. ін. Незважаючи на те, що згідно із Конституцією вік не може бути підставою для дискримінації, проблема стоїть досить гостро. Дискримінацію за віком називають ще ейджизмом – виявом упередженого ставлення, без належних на те підстав, без урахування індивідуальних особливостей людей [10]. У наш час особливо проблемним є ставлення до людей старшого віку, але не менш болючим є ставлення до людей молодого віку. Верховний комісар ООН з прав людини Мішель Бачелет зазначає, що поряд із літніми людьми від дискримінації страждає молодь, яка зазнає утисків у доступі до медичних послуг, житла і можливості брати участь в політичному житті [10].

Проблему ейджизму порушують на всіх рівнях суспільного життя, у тому числі в науці. Так, О. Калмикова проаналізувала міжнародні стандарти протидії дискримінації за віком у правовому аспекті [4]; соціально-педагогічний аспект подолання ейджизму в закладах вищої освіти розкрила Н. Печериця [6]; Н. Гапон показала проблему ейджизму щодо жінок у віці, змушених шукати

роботу за кордоном [3]. Аналіз наукових джерел дозволив дійти висновку, що найбільш дослідженою є тема ейджизму на ринку праці як щодо людей похилого віку, так і стосовно молоді (див., напр., праці Н. Грень, І. Сахарук, С. Тодорюк, О. Тищенко, Г. Юрчик та ін.). Не пройшли повз уваги дослідників і вияви геронтологічного ейджизму в медіаповідомленнях, які Н.Баландіна та О. Панькевич кваліфікують як медіаейджизм, що має інституційний характер і виражається у відкритій та латентній формах [1, с. 43].

Огляд наукової літератури засвідчив необхідність вивчення ейджизму щодо неповнолітніх осіб, характерний для українського медіапростору. Актуальність розвідки зумовлена ще й тим, що імперативами медіадіяльності мають бути дитиноцентризм, дискурсивна чутливість, верховенство прав дітей. Однак при висвітленні дитячої проблематики медійники іноді порушують права дітей, зафіксованих у національному та міжнародному законодавствах, створюють контент, що може завдати шкоди цій найбільш незахищеній верстві [2, с. 27].

Мета дослідження – виявлення дискримінаційних ейджиських практик щодо неповнолітніх в новинах електронних ЗМІ за 2021 р. Основним дослідницьким методом є контент-аналіз, як кількісний, так і якісний. З-поміж **302** новин про дітей і підлітків, зібраних методом суцільної вибірки за ключовими словами «діти», «підлітки», «неповнолітні», «малолітні» було виявлено **120** повідомлень з ознаками ейджизму.

Добутий фактичний матеріал угруповувався й аналізувався на основі наявності в медіаповідомленнях таких дискримінаційних практик, як стереотипізація, дегуманізація, інвізібілізація, інфантилізація, стигматизація, віктимблеймінг. Їх перелік, визначення, а також певні уточнення було зроблено на основі опрацювання праць О.Макарової та О. Гоцуляк [5, с. 75]; О. Бєлих [2, с. 267], М. Смирнової [7, с. 116] та Т. Тукової [8, с. 122].

Стереотипізація – негативна оцінка за віком – медіаповідомлення включають загальновідомі номінації на зразок: *малолітки, сопляки, малолітні,*

матусині каскадери: «Малолітки влаштували дику вечірку серед могил: пили як коні і робили селфі з хрестами» (znaй.ua, 20.10.2021).

Інвізібілізація – ігнорування потреб та інтересів підлітків – здебільшого це слова, що применшують або й заперечують здатність займатися певним видом діяльності: *малі «тітокери», недозрілі «блогери*: «Злочинний челендж у Рівному: малі «тітокери» продовжують красти ковпачки з машин» (radiotrek.rv.ua, 28.06.2021).

Дегуманізація – позбавлення підлітків: 1) ознак приналежності до людського роду за рахунок вживання зооморфізмів *згряя, шакали, коні*: «В Одесі малолітні "шакали" побили чоловіка через зауваження» (unian.ua, 29.09.2021); 2) здатності раціонально мислити. У цьому випадку неповнолітні отримують номінації *безголови, шибайголови, неадеквати, безбашенні*: «"Шибайголови, покидьки... почуття власної ущербності їм не доводилося б так компенсувати", - міркують інші» (znaй.ua, 24.01.2021); 3) вихованості, толерантності. Брак цих рис підкреслюється словами *нахабні, зухвалі, невиховані*: «Знахабнілі малолітки влаштували дикі танці на могилах з камерою: "Більше так не будемо» (znaй.ua, 10.03.2021).

Стигматизація – нав'язування підліткам негативної соціальної ролі (звинувачення) до винесення судового рішення у справі: *зłodії, правопорушники, дебошири, хулігани, зловмисники*: «В Берегові малолітні зłodії спробували викрасти скриньку для пожертв» (beregovo.today, 10.11.2021).

Віктимблеймінг – звинувачування в ситуації насильства не зловмисника, а його жертви, через приписування жертві негативних ознак, дій: *схожа на повію, сама винна*: «Нахабний маршрутник вигнав школярку і обізвав наостанок: "Схожа на повію"» (znaй.ua, 08.04.2021).

Отже, контент-аналіз українських онлайн-медіа на предмет наявності в них дискримінаційних ейджиських практик щодо неповнолітніх дозволив виокремити такі їх різновиди: *стереотипізація, дегуманізація, інвізібілізація, стигматизація та віктимблеймінг*. Перспективою подальших досліджень може бути вироблення рекомендацій та шляхів подолання проявів медіаейджизму.

Література

1. Баландіна Н., Панькевич О. Ейджистські дискурсивні практики в новинах електронних медіа. *Образ*. Вип. 2 (36). 2021. С. 40–53. URL: https://obraz.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/5_Balandina_Pankevych_2_36.pdf (дата зверн.: 27.11.2021).
2. Белих, О. Є. Профілактика стигматизації як фактор попередження девіантної поведінки підлітків / О. Є. Белих // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2009. - № 3 (46). – С. 266-271.
3. Гапон Н. Суб'єктивація української жінки: філософсько-антропологічний дискурс другої половини ХХ сторіччя. *Вісник Львівського університету*. Філософські науки. 2006. Вип. 9. С. 6471.
4. Калмикова О. С. Міжнародноправові стандарти у сфері захисту від дискримінації за ознакою віку. *Право та інновації*. 2019. №3(27). С. 123–128.
5. Макарова О.В., Гоцуляк О.О. Питання ейджизму в Україні. *Молодий вчений*. №8 (84).2020 р. С.74-77. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-15>
6. Печериця Н. М. Ейджизм студентської молоді та соціально-педагогічні напрями його подолання. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]*. Педагогічні науки. 2018. Вип. 82(2). С. 216–220. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82\(2\)__46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_82(2)__46) (дата зверн.: 25.10.2021).
7. Смирнова М. В. Стигматизація як один із засобів маніпулятивного впливу мас-медіа на аудиторію. *Вісник ХДАК*. Вип. 49. 2016. С. 110–119. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2410-5333/article/view/104631> (дата звернення: 20.10.2021).
8. Тукова Т.В. Психологическое насилие в социуме, сознании и языке. *Молодий вчений*. 2020. № 9.1. С. 120–126.
9. Эйджизм: предубеждения, связанные с возрастом, приводят к экономическому ущербу в десятки миллиардов долларов. *Права человека*. 18

марта 2021. Режим доступа: <https://news.un.org/ru/story/2021/03/1399072>(дата
зверн.: 29.12.2021).

10. Macnicol J. Age discrimination: An historical and contemporary analysis.
Cambridge: Cambridge University Press. 2006. pp. 308
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511550560>

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ ЗМІ НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ

Рудик Мирослава Степанівна,

канд.н. із соц. ком.

Шайда Наталія Костянтинівна,

канд.н. із соц. ком.

Бердак Христина Михайлівна

аспірант

кафедра теорії і практики журналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка

Вступ. ЗМІ – осередок формування громадської думки і дієвий інструмент впливу на неї. Сьогодні медіа мають широкі можливості здійснювати вплив на особистість не лише за допомогою інформації, а й використовуючи практичні засоби. Вони формують у свідомості людини ціннісні орієнтації у галузі економіки, освіти, політики, здоров'я тощо, а також сприяють утвердженню певного кола соціальних норм. ЗМІ є неформальною системою просвіти аудиторії. При цьому вона отримує досить неоднозначну, різносторонню, несистематизовану інформацію з різних аспектів суспільного та політичного життя.

ЗМІ як соціальний інститут виступають офіційним джерелом інформації, якому довіряють, тому аудиторія очікує від них оцінку тих подій, які відбуваються. Люди прислухаються до тієї інформації, яка, на їхню думку, представляє провідні тенденції в суспільстві. Це відбувається через те, що правдивість та істинність смислової інформації перевірити важко. Оцінна інформація впливає на формування думки громадськості.

Метою роботи є вивчення і визначення впливу ЗМІ на аудиторію, їх роль у формуванні громадської думки, аналіз методів психологічної та маніпулятивної дії мас-медій на суспільство, якими змінюють свідомість та підсвідомість окремо взятої особи і, як наслідок, суспільства в цілому.

Матеріали и методи. Матодологічну основу дослідження складають методи аналізу й синтезу під час формулювання наукової концепції; системний підхід для комплексного розбору досліджуваного явища; порівняльний аналіз, контент-аналіз, а також контекстуальний метод допомогли у дослідженні форми, змісту та структури новин із вибірки; порівняльно-історичний, культурологічний, логіко-філософський методи знадобилися для розгляду й трактування різних процесів; умовиводи зроблено шляхом індуктивного й дедуктивного пізнання.

Інформація, яку транслюють ЗМІ, здійснює вагомий вплив на свідомість масової аудиторії. Це відбувається у різних формах (наприклад, переконання чи навіювання). Від регулярності надходження інформації в медіа, її актуальності та відповідності запитам аудиторії залежить сила її дії.

Завдяки ЗМІ, інформацію можна:

- подати у вигідному ракурсі;
- викривити через неповну односторонню подачу; йдеться про поширення інформації фрагментами: повідомлення розділяється на окремі частини, тобто вся інформація доноситься не одразу, що спотворює цілісну картину подій;
- штучно створити «інформаційний шум» (через велику кількість інформації, яка транслюється в ЗМІ, у реципієнта знижується рівень її сприйняття);
- коригувати, додавши суб'єктивні думки і коментарі (через індивідуальні особливості та особисті переконання представника ЗМІ відбувається значна кількість спотворень);
- приховати і подавати неповну інформацію, висвітлюючи не всі аспекти та деталі події, а лише вибрані елементи;
- оприлюднити неперевірену інформацію оперативного, що згідно з «законом випередження» американця М. Лундта діє на аудиторію сильніше, ніж наступні повідомлення на цю тему чи спростування;

- транслювати певну думку про подію, ситуацію чи особу як єдино правильну (це створює ефект підтримки цієї думки усім суспільством, а ті, хто вважають по-іншому змушені мовчати через страх осуду) [1].

ЗМІ впливають на поведінку, погляди та думки людей і є засобом утвердження в суспільстві певних переконань та цінностей. Тому їх роль не варто недооцінювати. Преса та телебачення впливають на різні рівні сприйняття реципієнтами. В цьому полягає відмінність між ними в технічній озброєності. Якщо телебачення робить ставки на свої аудіовізуальні можливості, то преса налаштована на семантичне сприйняття інформації аудиторією. Завдяки своєму формату усі повідомлення та телебаченні, на відміну від преси, володіють динамікою подачі інформації в телепередачі чи новинах, створюють ефект співучасті та виключають двозначність.

Перша сходинка для ефективного впливу телебачення – це забезпечити потрібне сприйняття повідомлення. Для цього існує логічний перелік етапів, тобто психічних дій. Можна зробити висновки, що сприйняття – це пряме віддзеркалення почутого і побаченого у свідомості людини. На нього впливає виховання, рівень освіченості, соціальне становище і досвід особи. Навіть якщо реципієнт пасивно поглинає інформацію, то його свідомість все одно продовжує опрацьовувати те, що транслюється на екрані телевізора. Реципієнт повинен аналізувати інформацію, яку транслює телебачення, щоб помічати ці прийоми впливу і не піддаватися їм.

На прикладі телевізійних новин найлегше помітити силу впливу, маніпулювання інформацією. Коли телевізійні медіа виділяють одні новини над іншими, то створюють у свідомості глядачів відчуття важливості того, про що повідомляється першочергово. У результаті люди перестають раціонально осмислювати та розмежовувати інформацію.

Якщо порівняти новинний контент на «1+1» [4], «5 каналі» [5] і каналі «24» [6], то можна не важко помітити, що 40% тематики сюжетів збігаються і навіть подаються в тій же послідовності. Факти та коментарі у них теж подібні. Однак, використання психологічних засобів впливу (вербальних, невербальних

чи паралінгвістичних) змушує одне і те ж повідомлення звучати по-різному, що впливає на те, як воно буде сприйняте глядачем. Щодо інших 60% контенту, то вони відрізняються за тематикою. Деякі з цих матеріалів є сумнівними і мають ознаки використання певних засобів маніпуляції і психологічного впливу на аудиторію. Саме від розставлених акцентів журналістами в інформаційному повідомленні залежить те, як воно буде сприйняте аудиторією. У такий спосіб легше всього впливати на людей, які до цього не мали визначеної думки з того чи іншого питання. Медіа формують певну картину світу, яка може бути стратегічно вигідна їхнім власникам. Інформаційне повідомлення може бути інструментом боротьби з політичними опонентами або ж конкурентами. А громадська думка тільки підсилює владу і допомагає досягати цілей.

Результати і дискусії.

Громадська думка –це комплекс різних поглядів, оцінок ситуації і певних дій окремих осіб. Громадська думка і її роль є важливою для розподілу суспільних ресурсів і підтримці державної політики. Існує думка, що той, хто володіє засобами масової інформації, володіє громадською думкою

За визначенням дослідників, існує 4 рівні сприйняття інформації: індивідуальний, груповий, організаційний та суспільний. Спершу медіа впливають на індивідуальному рівні, згодом під час обговорення подій залучається груповий вплив, далі – організаційний. І нарешті все це переростає у суспільний вплив, де вже громадська думка є сформованою і сталою.

Як бачимо, телебачення має найпотужніший вплив на громадськість. Воно апелює до тих переживань людини, які її турбують. Таким чином притягує та утримує глядачів. Це можна помітити на прикладі рубрики на «1+1» «ТСН вражає». На емоційному фоні можна вплинути на свідомість особистості та суспільства так, що вони повірять у будь-які слова. Водночас образність телевізійного матеріалу часто використовують для створення псевдореальності. Тож для того, аби уникнути зовнішньої дії і об'єктивно сприймати телевізійний продукт потрібно розуміти та аналізувати впливи,

закладені його авторами на всіх рівнях – від загальної картини структурування медіапростору до вербальних засобів вираження кожного матеріалу.

На думку дослідників, «інтелектуальніша аудиторія меншою мірою сприймає односторонню інформацію. Вона буде більш задоволена, якщо їй піднесуть також альтернативні погляди, але потім їх потрібно вдало спростувати. Разом з тим, якщо аудиторія менш освічена чи менш інформована, то їй більший вплив матиме однозначна інформація, подана з апеляцією до почуттів» [7].

Висновки. Сучасні ЗМІ володіють великим спектром прийомів і засобів, які допомагають управляти думками, переконаннями, поведінкою та почуттями реципієнтів. Маніпуляції можуть використовуватися у текстах, відеоматеріалах, аудіозаписах, виступах чи фотографіях.

Масмедіа продуктивно користуються засобами впливу на підсвідомість людини. Часто телевізійні програми заповнюють усю нашу увагу і ми не здатні вимкнути їх чи відволіктися. При цьому наш мозок сприймає та аналізує одержану інформацію не так ефективно, як, наприклад, під час живого особистого спілкування. Також ЗМІ можуть застосовувати неусвідомлюваний вплив. Він спрямовує думки і поведінку людини у потрібному напрямку, впливаючи на її підсвідомість. Для цього методу важливо створити ілюзію самостійного прийняття рішення.

Отож медіа своєю діяльністю впливають на аудиторію як у позитивному, так і в негативному ключі. З одного боку, вони можуть пропагувати моральні й культурні цінності, плекати почуття патріотизму, поширювати правдиву й важливу інформацію тощо. З іншого боку, медіа можуть породжувати агресивні настрої шляхом подання провокаційних повідомлень, маніпулювати громадською думкою, штовхати людей на різні вчинки, навіювати погляди й іделогію, деморалізовувати суспільство.

Саме тому важливо виховувати аудиторію на засадах медіа грамотності, щоб кожен індивід міг протидіяти маніпуляції і засобам впливу на свідомість.

Список літератури

1. Лизанчук В. В. Інформаційна безпека України: теорія і практика: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 728 с.
2. Вплив засобів масової інформації та інших джерел на формування здорового способу життя дітей та молоді // ДУ "ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ІМ. О.М. МАРЗЄЄВА НАМНУ". URL: <http://www.health.gov.ua/health.nsf/b273bf173900f702c12565fb002ce0c0/59abb6fcaab6eaa2c22569fa0035298f?OpenDocument>
3. Вечірній випуск ТСН за 3 грудня здобув рекордні показники // Телекритика. URL: <https://web.archive.org/web/20130412204530/http://www.telekritika.ua/news/2012-12-04/77238>
4. «1+1» ТСН // YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3FeX10JMXq0>
5. 5 канал. URL: <https://www.5.ua/video/>
6. 24 канал. URL: https://24tv.ua/vipusk_novin_za_2000_yak_palamarchuk_trimaye_v_strahu_hersonshhinu_n1059337
7. Стефанчук У. Інформаційні технології та їхній вплив на формування громадської думки в Україні / У. Стефанчук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : [збірник наукових праць] / Національний університет «Львівська політехніка» [та інші]. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – Випуск 20. – С. 129–133.

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

ДЕЯКІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦИРКОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Аксютенко Богдан Олегович

студент

Київський національний університет театру, кіно і телебачення

імені І. К. Карпенка-Карого

м. Київ, Україна

Науковий керівник:

Корнієнко Владислав Вікторович,

Член-кореспондент Національної академії мистецтв України,

доктор культурології, професор, заслужений діяч мистецтв України

м. Київ, Україна

Вступ. Відомо, що видовищні твори мистецтва існують тільки в момент їх виконання та зникають назавжди із закінченням їх показу. Окремий номер, спектакль, концерт, циркову виставу, театралізоване свято неможливо з точністю повторити: негайна глядацька реакція формує розмаїття емоційних відтінків кожного конкретного уявлення. Виконавські види мистецтва припускають активне емоційне глядацьке сприйняття та участь у дійстві, що надає безпосередній вплив на дійство.

Маємо зазначити, що стан циркової справи в Україні та інших циркових країнах зумовлений політичними, соціальними та економічними умовами, а також внутрішніми проблемами самої галузі, які постійно змінюються. Про це й піде мова.

Мета: розгляд історичних та організаційних аспектів європейського циркового мистецтва та української загальнонаціональної циркової справи як створення фундаменту для ефективного функціонування світової галузі відповідно до сучасних вимог та умов.

Традиційна модель сучасного цирку виникла (або відродилася) у Англії і Франції у другій половині XVIII століття. А вже наприкінці XIX - початку XX століть циркове мистецтво почало отримувати нові імпульси з Німеччини, де в той час працювали найвідоміші зірки. Першими підприємцями, яким вдалося в значній мірі вплинути на розвиток цирку в світовому масштабі, стали англієць Філіп Естлі (Philip Astley, 1742-1814) та німець Ернст Якоб Ренц (Ernst Jakob Renz, 1815-1892). Саме Ренц запровадив так звану «гурту» (від німецького "Gurt") - свого роду попрыгу, що перехоплює корпус коня і має два стійкі поручні, за які тримається артист під час виконання тих чи інших акробатичних трюків.

На початку XX століття прикрасою програм європейських цирків стали яскраві номери артистів вар'єте і пантоміми, майстрів естрадного жанру. Провідними учасниками програм вважали повітряних акробатів. У цирках Ренца і Буша використовувалися новітні на той час технічні засоби та світлове обладнання, що давало можливість проводити виступи на тлі яскравих декорацій, навіть з водоспадами і фонтанами. І, зрозуміло, під живу музику.

Під час Першої світової війни і світової економічної кризи, яка спалахнула після неї, багато європейських цирків змушені були закритися, а ті, що залишилися, відправлялися на гастролі в далекі країни. Ще важчі часи для циркової Європи настали після приходу до влади націонал-соціалістів, особливо після початку Другої світової війни. Вони втратили багатьох своїх артистів. Євреї з циркових труп були депортовані до концтаборів, значна частина циркового майна - конфіскована. Великих втрат цирку зазнали і внаслідок бомбардувань.

Після війни у Європі не вистачало чоловіків, і це сильно відбилося на складі артистів цирку. Серед них стали переважати жінки, а в програмі - танцювальні та музичні номери. Однак поступово все нормалізувалося, і цирк зажив новим, сповненим надій життям.

Зараз у Європі налічується близько 1300 цирків - від невеликих сімейних до великих циркових компаній. Тут німці - лідери в Європі (майже 300 цирків). Найбільшим у країні є приватний **цирк «Krone»**, створений у Мюнхені 1905

року. До початку пандемії коронавірусу в цьому цирку працювало 400 осіб. Це єдиний цирк-шапіто у Німеччині, який має постійне місцезнаходження в Мюнхені на Циркускронештрассе,

Малюнок 1. Цирк «Кроне». Фасад

Малюнок 2. Цирк «Кроне». Глядацька зала

а єдиний діючий державний стаціонарний цирк у Європі – **Будапештський міський цирк**, що підпорядковується органу управління Міністерству культури Угорщини, та фінансується Урядом Угорщини.

Малюнок 3. Будапештський міський цирк. Глядацька зала

Малюнок 4. Будапештський міський цирк. Фасад

Тож на відміну від України майже всі цирки в інших країнах Європи - це цирки-шапіто, які мандрують з місця на місце зі своїм наметом. Вистави вони пропонують здебільшого влітку і восени. «Зимівля» у таких цирків зазвичай відбувається в одному і тому ж місці: прикладом, цирк «Sarrasani» ставить свій намет у Дрездені, цирк «Humberto» - на Карловій площі у Празі, цирк «Busch» - в Берліні, цирк «Bouglione» - в кварталі Маре між площею Республіки і площею Бастилії у Парижі, цирк «Roncalli» - на центральній площі Кельну. Взимку багато європейських цирків-шапіто проводять курси циркового мистецтва для дітей, беруть участь в різних святкових шоу, демонструють вистави на різдвяних ярмарках.

Той, хто хоче створити свій цирк у Європі, має бути членом торгово-промислової палати своєї країни. Там же надається дозвіл на відкриття такого бізнесу. Щоб його отримати, має бути подана переконлива концепція майбутнього цирку і його бізнес-модель. Цирк можна зареєструвати, наприклад, як товариство з обмеженою відповідальністю, підприємницьке товариство, просте товариство, одноосібне підприємство. Оскільки, на відміну від унікальних стаціонарних циркових будівель в Україні, практично всі цирки в Європі є пересувними, вони реєструються як компанії, що належать до сфери туристичного бізнесу. Відповідно, без отримання картки роз'їзного промислу їхня діяльність неможлива.

На відміну від більшості європейських країн, інший стан справ існує в Україні: за часів сьогодення Міністерство культури та інформаційної політики України частково фінансує дев'ять державних циркових підприємств, з них – сім унікальних циркових будівель у Дніпрі, Запоріжжі, Києві, Кривому Розі, Львові, Одесі та Харкові, дві – ДП «Державна циркова компанія України», яка має потужний цирковий конвеєр (забезпечення державних циркових підприємств цирковими артистами, цілими програмами та виставами) та ДП «Дирекція пересувних циркових колективів України», яка налічує 8 пересувних циркових колективів, що здійснюють діяльність в тих куточках нашої країни, де глядачу проблематично дістатися стаціонарної циркової будівлі для перегляду вистави. Українська циркова галузь має потужну інфраструктуру циркової освіти, а саме: єдиний у Європі професійний вищий навчальний заклад (Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва) та 368 аматорських циркових студій, учні яких щороку перемагають на найпрестижніших європейських циркових фестивалях, здобуваючи славу Україні як цирковій країні.

Малюнок 5. Структура діяльності українського циркового мистецтва

Таким чином, на відміну від інших європейських країн, унікальність української циркової галузі полягає в діючій мережі стаціонарних цирків,

збереженні традиційних циркових жанрів (в тому числі дресура, циркові оркестри та ін.), наявності професійної циркової освіти та феномену циркового аматорства - престижності, широкого залучення дітей до циркових гуртків, моді на українське циркове мистецтво та всесвітнього визнання української циркової школи.

Натомість іншим європейським країнам, на жаль, не вистачає такої унікальності циркової галузі та на відміну від України апріорі не може йти мова про збереження єдиних майнових циркових комплексів, бо їх там немає.

Але українське циркове мистецтво займає значну позицію у світовій культурі: не має в світі жодного цирку, де в програмах не брали б участь українські циркові артисти, немає жодного престижного циркового фестивалю, де українські артисти не отримували б призові місця. Наприклад, у 2012 році на найпрестижнішому у світі Міжнародному фестивалі циркового мистецтва в Монте-Карло (князівство Монако) Україна «взяла» одразу золото, срібло і бронзу, і з цього часу є та продовжує бути другою «цирковою» державою після Китаю.

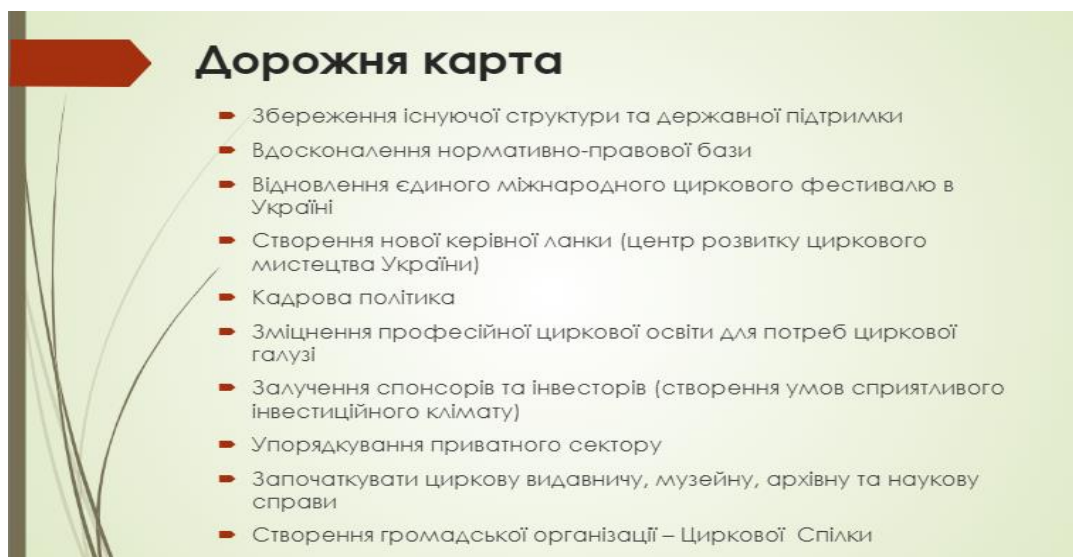
SWOT-аналіз присутності українського циркового мистецтва у сучасному світі

Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості розвитку	Загрози
Існуючі цирку	Відсутність ефективної державної політики у цирковій галузі	Вплив на суспільство, культуру (патріотизм)	Децентралізація унеможливило формування державної політики в галузі
Збережені традиційні циркові жанри (в т.ч. дресура)	Відсутність єдиного центру управління цирковим мистецтвом	Популяризація українського циркового мистецтва	Неефективне, непрофільне управління в цирковій сфері на місцях
Існуючі циркові номери, атракціони, програми	Відсутність сформованої законодавчо-нормативної бази у сфері циркового мистецтва	Координація діяльності суб'єктів циркового мистецтва України	Ризик втрати цінних майнових комплексів (циркові будівлі, споруди, земельні ділянки)
Окремі циркові виконавці України викликають зацікавленість у міжнародних інвесторів	Відсутній спонсорський, інвестиційний сегмент	Ефективність роботи циркового конвеєра	Відсутність чіткої системи координації між цирковими інститутами
Ефективна, якісна освіта	Слабкий менеджмент на місцях	Прибуток для держави	Зникнення єдиного універсального інструменту впливу на широкі верстви населення
Достатня кількість висококваліфікованих спеціалістів, артистів	Неефективне використання наявної матеріально-технічної бази	Підготовка та підвищення майстерності фахівців усіх видів, жанрів циркового мистецтва	Втрата міжнародного іміджу України в світовій цирковій галузі
Існуючий цирковий конвеєр	Недостатня прибутковість галузі	Міжнародний культурно - освітній обмін	
Феномен аматорського цирку	Відсутність державного замовлення (потреби у кваліфікованих кадрах)	Відтворення позитивного міжнародного іміджу України	
	Відсутність циркової видавничої, музейної, архівної та наукової справ		
	Відсутність громадських циркових організацій: об'єднання ветеранів, діячів циркового мистецтва України		

Малюнок 6. SWOT-аналіз присутності українського циркового мистецтва у сучасному світі

З огляду на вищевикладене, та на відміну від циркового устрою інших європейських держав Україні необхідно дотримуватись наступної дорожньої карти:

Малюнок 7. Дорожня карта

Висновки: Щодо подальшого творчого розвитку сучасної європейської циркової системи, на мою думку, має стати створення якісно нових циркових програм і вистав з використанням можливостей суміжних видів мистецтва (театру, кіно, естради та ін.), а також із застосуванням сучасних технологій. Це можуть бути комплексні шоу, що засновані на циркових номерах різних жанрів, зведених з урахуванням єдиної композиції, стилістики та змістовного навантаження. Такі циркові програми мають забезпечуватися сучасним світловим і музичним супроводом, спецефектами.

Одним з важливих напрямків розвитку сучасного циркового мистецтва, на наш погляд, мають стати сюжетно-тематичні вистави на основі спеціально створених драматургічних творів. Такі постановки не завжди орієнтовані на успіх у масового глядача, тому спочатку можуть користуватися обмеженим попитом. Проте, в подальшому це призведе до зростання глядацького рівня та виховання належного сучасного культурного естетичного смаку. Наявність в європейському, зокрема - українському цирку права на експеримент є надзвичайно важливим для розвитку циркового мистецтва в цілому.

ЧИННИКИ ФОРМОУТВОРЕННЯ В ДИЗАЙНІ СУЧАСНИХ КОЛІСНИХ ТРАКТОРІВ

Коломієц Вікторія Олексіївна

асистент

Харьковский національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Зінченко Андрій Георгійович

асистент

Харьковский національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ: Дизайн трактора, як і дизайн сільгосптехніки набуває все більш питомої ваги в проектуванні і дизайні техніки, оскільки сільськогосподарська область є однією з найбільш розвинених в Україні. Відвідуючи різні світові виставки і презентації нових концептів техніки, можна відзначити, що в світовій тенденції вже давно естетичному вигляду сільгосп знарядь і тракторів приділяється не менше значення, ніж функціональності і технологічності використання.

Дизайн трактора - це творче з'єднання воедино форми і функціонального призначення кузова проєктованого трактора для підвищення його технічного та естетичного рівня. Художнє конструювання повинно забезпечити єдність утилітарних і естетичних принципів, реалізованих в розробленому кузові. Під утилітарними принципами розуміється: корисність, функціональність, зручність користування, конструктивність, технологічність і економічність, під естетичними - краса, витонченість, виразність і образність.

Виробництву нової моделі трактора передуює складний багатоступінчастий шлях проєктування, інтегруючий знання великої кількості самих різних фахівців. У цій ситуації важливо створення дизайнерських розробок, розрахованих на прогнозування ситуації, а так само увагу до всіх сучасних

тенденцій, яку може забезпечити повноцінна теоретична наукова база в даній сфері дизайну.

Мета дослідження. Мета даного дослідження - комплексне вивчення та систематизація чинників формоутворення в дизайні сучасних колісних тракторів, виявлення основних тенденцій в розвитку їх дизайну.

Методи. Комплексний характер дослідження визначено поєднанням таких методів: мистецтвознавчого аналізу етапів історичного розвитку дизайну колісних тракторів, методика проектних класифікацій по формально-стильовим та функціонально-конструктивним ознакам, системно-структурний аналіз соціокультурних, техніко-технологічних і проектно-художніх чинників дизайну колісних тракторів, проектного та експертного прогнозування.

Основний матеріал. Серед безлічі використовуваних людиною машин трактори займають одне з найважливіших місць, оскільки представляють собою мобільні енергетичні і транспортні засоби, які забезпечують рух сільськогосподарських, дорожньо-будівельних, меліоративних машин і знарядь.

Надаючи певні функціональні і естетичні властивості, особливості речей і предметної середовищі, художник формує або, можна сказати, «проекує» людину, яка буде користуватися цими речами і жити в цьому середовищі. Дизайн пов'язує в єдиний вузол духовну і матеріальну, науково-технічну і технологічну, гуманітарну та індустріальну культуру. Машинне виробництво тиражує зразок, який повинен володіти високими естетичними якостями, випереджаючими і формуючими смаки споживача, при цьому бути функціональним і ергономічним.

Продукт дизайну своїми естетичними якостями повинен відповідати сучасному стилю, функції виготовленого предмета, культурної традиції його соціального функціонування, технологічними особливостями сучасного масового виробництва, загальним завданням гуманізації, «олюднення» світу розвитку і збагачення «другої природи», що оточує нас.

Промисловий трактор як виріб не відноситься до споживчих товарів, а значить, має утилітарні форми. На розвиток його зовнішнього вигляду

вплинуло, головним чином, посилення вимог, що накладаються ергономікою і взаємодією з навколишнім середовищем. Ця взаємодія відбувається в двох напрямках. Трактор, наприклад, створює шум, чинить тиск на ґрунт. Але і сам він потребує захисту від атмосферного впливу, а кабіні потрібно силова захист, що забезпечує безпеку роботи оператора.

Розвиток художнього оформлення інженерної конструкції дійшов до тонкої нюансування форми, але залишився в рамках утилітарності. Він спрямований на виявлення композиційної основи - силової структури об'єкта. Мода надає трохи помітний вплив на загальні форми: від одутлих, масивних поверхонь з чіткими горизонтальними і вертикальними члененнями, до сучасної форми, утвореною похилими площинами з жорсткими гранями, близькими, але не збігаючимися з вертикалями і горизонталями.

Трактор можна розглядати як типову об'ємно-просторову структуру.

Досвід художнього конструювання показує, що головним, організуючим об'ємно-просторову структуру началом повинна з'явитися композиційна угруповання її елементів в якісь спільності. Тут мова йде не тільки про технічні спільноти, оскільки будь-яка конструкція так чи інакше складається з них (окремі вузли і агрегати трактора), а й про композиційно підкреслені згущення - окремих груп в межах конструкції в цілому.

Ще однією важливою закономірністю об'ємно-просторової структури є єдність її ладу, необхідність рахуватися з її загальним характером, підтримувати і розвивати лад головних елементів структури в ладі її малих, приватних елементів. Недотримання цієї закономірності призводить до появи чужорідних елементів структури, які «не бажають уживатися» з іншими.

Цілісність форми промислового виробу відображає логіку і органічність зв'язку конструктивного рішення з його композиційним втіленням. Композиційно організована форма впливає на людину в процесі утилітарного споживання виробу, в процесі роботи (стосовно до трактора - при поїзді в ньому). Часто розроблені дизайнером промислові вироби тільки на підставі відпрацювання їх зовнішньої форми, а не йдуть від конструктивної основи

вироби, не знаходять застосування.

Для досягнення композиційної цілісності форми дизайнер повинен супідрядити основні формотворчі елементи виробу.

Композиційна рівновага - це такий стан форми, при якому всі елементи виробу збалансовані між собою.

Стосовно до колісного транспорту важливою якістю композиції є динамічність. Форму активно односторонньо спрямовану, ніби втручається в простір, прийнято називати динамічною. Якщо динамічність яскраво виражена, вона може стати головним, визначальним композицію, якістю. Рівність розмірів тіла по трьох просторових координат характеризує відносну статичність форми. Контраст в цих співвідношеннях створює при зоровому сприйнятті ефект динамічності в напрямку переважної розмірності, наприклад довжини.

При проектуванні транспортних засобів враховуються такі чинники:

1. Функціональний чинник

Під функцією розуміють роботу, яку має виконувати промисловий виріб. Вплив функціонального чинника на форму, таким чином, визначається вимогами, що люди висувають до корисності предмета. З одного боку, промисловий виріб є безпосередньо пов'язаний з людиною. З іншого - він є елементом предметного середовища.

2. Ергономічний чинник

Вплив ергономічного чинника на форму промислового виробу визначається вимогами, які висуваються щодо зручності та безпеки користування предметом.

3. Естетичний чинник

Естетичний чинник формоутворення пов'язаний з композицією, тобто з естетичної організації твору. Головна задача цієї організації - досягнення відповідності форми змістові. З іншого боку, це цілісність форми виробу.

4. Конструкційний чинник

Для осмислення зв'язків форми і конструкції, усі промислові вироби можна поділити на дві групи: до першої належать предмети з прихованою

конструкцією, їх зовнішні форми утворюються поверхнями, різноманітних корпусів, що закривають конструкцію та друга група, предметів з відкритою конструкції.

5. Технологічний чинник

Форми промислових виробів виконуються з різних матеріалів. Кожний матеріал має певні фізичні властивості. Не менш важливим, щодо впливу на форму є спосіб обробки матеріалу. На форму також впливатиме і спосіб збирання предмета разом з його складових частин.

6. Чинник руйнування

Заключний процес, через який проходить промисловий виріб упродовж свого життя - це руйнування. Після того, як виріб виконав своє призначення, він стає незручним і нецікавим. Отже його слід проектувати так, щоб згодом можна було легко розібрати чи зруйнувати. Необхідно закладати у проект такі матеріали, які свого часу полегшуватимуть процес руйнування. Проектуючи промисловий виріб, необхідно також розглядати можливості повторного використання матеріалів або деталей виробу.

Розроблюване технічний виріб, відповідно до положень технічної естетики, має відповідати цілій низці вимог по формоутворення. І одним з таких вимог є естетичність, як провідний формоутворювальний чинник колісного трактора.

Естетичні вимоги є потребою людини в вираженні споживчих властивостей виробу або комплексу через чуттєве сприймання ознаки форми. Естетичність - узагальнена вимога до виробу. У її структуру входять групові та поодинокі естетичні вимоги, які конкретизуються щодо виробів певного типу або призначення. Стосовно до автомобілів і тракторів, які розробляються в даний час, груповими вимогами є: інформативність форми, композиційне досконалість і гармонійність.

Інформативність форми забезпечується наявністю в ній ознак, які дозволяють споживачеві без праці впізнати у виробі його призначення, тип, марку, можливі варіанти і порядок функціонування, завод-виготовлювач. Все

це разом узятє є опознаваемість виробу.

Опознаваемість виробу досягається шляхом виділення художніми засобами головних елементів в загальному композиційному ладі форми, а також за рахунок наявності знакових елементів-емблем, символів загальноприйнятих кодів, написів.

Композиційна досконалість форми вимагає наявності в ній головного мотиву - ідеї, яка лягає в основу всього композиційного ладу. Відсутність композиційної ідеї в формі трактора руйнує його цілісність.

Головною, свого роду синтезуючою якістю композиції є гармонійна цілісність форми, яка виникає лише в результаті особливого підпорядкування всіх частин цілого. Але гармонійна супідрядність елементів форми не є безпосереднім наслідком (механічний результат) конструктивних зв'язків навіть при досить логічній рішенні конструкції. В основі такого підпорядкування завжди лежить закономірність або ряд закономірностей композиції, відступ від яких, як правило, призводить до часткової або повної дезорганізації форми.

Ергономічність, як один з формотворчих чинників колісного трактора.

Для високопродуктивної і безпечної роботи необхідно забезпечити зручну посадку водія, зручне управління трактором, хорошу оглядовість шляху, робочого знаряддя, необхідне технічне обслуговування трактора.

Зручна посадка водія передбачає зручність пози водія, м'які і зручні подушки і спинки сидінь, ергономічне крісло водія. У тракторі водій розташовується на більш високому сидінні, ноги більше зігнуті в колінах, спинка сидіння розташована майже вертикально.

Основні конструктивні параметри сидіння трактора:

1. трактора повинні бути обладнані амортизованими сидіннями зі спинками,
2. трактора класу 0,6 - 2 повинні мати одномісні сидіння. Для допоміжного робочого встановлюється відкидне сидіння. На тракторах класу 3 і вище встановлюється два роздільних одномісних сидіння,

3. сидіння зі спинкою мають бути регульованим по висоті. Механізм для переміщення і фіксації сидіння повинен забезпечувати зручне та легке регулювання,

4. покриття сидінь, спинок і підлокітників повинні виготовлятися з пом'якшеного воздухонепроцеаємого матеріалу.

Зручне управління трактором передбачає досяжність і доступність до ручок, перемикачів і важелів управління і оптимальне зусилля, що додається водієм до органів управління.

Якщо ми говоримо про внутрішнє облаштування кабіни, зручність взаємодії людини з органами управління, то важливо відзначити наступні вимоги:

1. Розташування важелів управління, рульового колеса і педалей по відношенню до сидінь має забезпечувати зручність роботи водія і раціональну робочу позу.

2. Важелі управління, рульове колесо і педалі не повинні заважати входу оператора на робоче місце і виходу з нього, а також вільного переміщення ніг оператора при управлінні.

3. Рукоятки часто використовуваних важелів і штурвали повинні виготовлятися з малотеплопроводних матеріалів. Форма рукояток повинна бути зручною, відповідати конфігурації руки, враховувати напрямок зусиль.

4. Рукоятки важелів управління, розміщені перед водієм, слід розташовувати на 250 - 375 мм вище переднього краю сидіння. Крайні положення рукояток часто використовуваних важелів, розташованих перед сидінням, повинні бути на відстані 600 - 700 мм і не менше 210 мм від спинки сидіння. Рукоятки інших важелів допускається розташовувати вище рівня підлоги не менш, ніж на 200 мм.

5. Нижня точка штурвала рульового управління машинами повинна знаходитися на висоті 250 - 300 мм від краю сидіння і на відстані 300 - 600 мм від спинки. Ось штурвала повинна знаходитися в симетрії сидіння, допускається відхилення в межах 40 мм.

6. Рукоятки часто використовуваних важелів в нейтральному положенні (перемикання передач, гідросистем і ін.) Слід розташовувати праворуч або ліворуч від сидіння в його середньому положенні - в межах 100 - 300 мм, збоку від осі симетрії сидіння - в межах 100 - 400 мм.

7. Відстань від середини опорної поверхні педелі до верхньої площини задньої кромки подушки сидіння в середині положення повинно бути в межах 700 - 900 мм і нижче горизонтальної площини в межах 150 - 250 мм. Відстань від осі сидіння до кромки внутрішньої педалі повинно бути не менше 75 мм, до зовнішньої кромки педалей - не більше 300 мм. Ширина педалі повинна бути 80 - 100 мм. Просвіт між розташованими поруч педелями повинен бути 80 - 100 мм. Педалі повинні мати боковий обмежувач і рифлену поверхню для попередження зіскользування ніг. Висота педалі над рівнем підлоги або опорної площадки кабіни повинна перевищувати 150 мм.

Гарна оглядовість шляху передбачає прорахунок зони видимості для оцінки оглядовості бічної, вперед і назад, визначення висоти салону і характерних точок і ліній кузова. Під оглядовістю розуміють конструктивну властивість трактора, що характеризує об'єктивну можливість і умови сприйняття водієм візуальної інформації, необхідної для безпечного і ефективного управління трактором. Параметри оглядовості трактора залежать від того, до якої категорії він відноситься. Щоб визначити параметри оглядовості, необхідно побудувати характеристичні точки положення очей водія. Кожний автотранспортний засіб повинен бути оснащений дзеркалами заднього виду, що дозволяють водієві при зазвичай робочої позі спостерігати дорогу позаду транспортного засобу і з боків від нього. Геометричні побудови для визначення поля огляду через дзеркала проводяться з окулярних точок, відповідних розташуванню очей водія.

Необхідне технічне обслуговування трактора передбачає легкий і швидкий доступ до основних вузлів і агрегатів для ремонту, заміни запчастин, доступ до паливного баку та двигуну, а так само наявність сходів і поручнів для можливості залізти в кабіну або на крило трактора.

Функціональність – найважливіший чинник в проектуванні колісного трактору.

1. Висока прохідність трактора - одна з основних якостей, що визначає можливість ефективного використання машини в сільськогосподарському виробництві.

Прохідність трактора - це його здатність виконувати технологічні процеси на необхідному агро-технічному рівні в різних ґрунтово-кліматичних умовах. Від прохідності трактора залежить якість виконуваних агрегатом технологічних процесів, продуктивність і врожайність сільськогосподарських культур. Особливо жорсткі вимоги висувають до прохідності трактора при роботі в міжряддях. Нормальному розвитку рослин не повинно перешкоджати надмірне ущільнення ґрунту трактором.

Трактори можуть бути розподілені на групи по прохідності.

Колісні трактори, виконані за схемою 4К2, можна віднести до машин підвищеної прохідності.

2. Високоєфективна агрегатируемість з машинами та знаряддями.

Сам по собі трактор не може виконувати будь-якої корисної роботи і використовується тільки в агрегаті з різними машинами (в складі машинно-тракторного агрегату).

Навісні машини і знаряддя не мають власної ходової частини і передають всю вагу і тягове зусилля на ходову частину трактора. Прикладами навісних машин є бульдозерний відвал, плуг, навантажувач, екскаватор. Деякі навісні машини і знаряддя, наприклад плуги, можуть мати опорні колеса, які регулюють глибину обробки ґрунту, але на них передається лише незначна частка ваги. За розміщення навісної машини щодо трактора розрізняють фронтальне, центральне, бічне, задне і комбіноване навішення.

Оцінка трактора в складі ґрунтообробних комплексів повинна враховувати положення центру мас в режимі робочого ходу і в транспортному положенні навісного знаряддя, яке визначається подільним зміщенням координати центру тиску трактора щодо середини опорної поверхні коліс.

3. Висока статична і динамічна стійкість трактора при навішуванні сільськогосподарських машин.

Трактори та інші мобільні машини в сільському господарстві, лісовій промисловості, будівництві, видобувних галузях промисловості, при перевезенні матеріалів і т.п. можуть створювати серйозну небезпеку, перевертаючись на бік, перекидаючись вперед або назад. У колісних тракторів з високим центром тяжіння ризик ще вищий.

Трактор також може перевернутися через втрату управління при тиску з боку причіпного обладнання (наприклад, при спуску, коли причіпний устаткування не загальмоване і наїжджає на трактор). Особлива небезпека виникає при використанні тракторів в якості тягачів, особливо якщо буксирувальний гак на тракторі розташований вище колісної осі.

Перекидання колісного трактора, що стоїть на підйомі і загальмованого будь-якої силою може статися в тому випадку, якщо передні колеса повністю разгуються і вага буде сприйматися тільки задніми колесами. Таким чином, критерієм статичної поздовжньої стійкості трактора від перекидання на підйомі можна прийняти значення нормальної реакції ґрунту на передні колеса.

Оцінним показником стійкості від перекидання прийнято вважати граничний статичний кут підйому.

Щоб уникнути перекидання трактора при проектуванні прагнуть знизити центр ваги машини.

4. Висока маневреність і керованість

Трактор рухається від пункту відправлення до пункту призначення по шляху складної конфігурації, що складається з прямолінійних і криволінійних ділянок. Для руху в заданому напрямку водій впливає на органи управління, що призводить до зміни положення машини на опорній поверхні. Використання принципів системного підходу дозволяє розглядати поворот трактора як систему машина - водій - опорна поверхня (ґрунт). Одним з головних властивостей машини як ланки в системі є керованість.

5. Високі тягово-зчіпні якості

Тягово-зчіпні властивості тракторів залежать від фізичних характеристик ґрунту, конструктивних параметрів, зчіпної ваги і колісної формули трактора, розмірів рушіїв, тиску повітря в шинах, робочої швидкості та ін.

Взаємодія рушіїв з ґрунтом не тільки визначає динаміку трактора і його продуктивність, а й впливає на агротехніку обробітку цієї культури. Ущільнення ґрунту і утворення на ній поглиблення (сліду) позначаються на розвитку рослини і наступних технологічних операціях - прибирання, міжрядної обробки, а в кінцевому рахунку, на врожайності вирощуваної культури.

Сучасні тенденції в дизайні тракторів:

1. Оригінальне формоутворення капота
2. Потужні та динамічні. Формотворення направлено на те, що б підкреслити потужність та динамічність трактора, що досягається за рахунок оптимального розподілення ваги машини і агресивних динамічних ліній.
3. Трактора безпілотники. Фірми, випускаючі трактора-безпілотники стверджують, що трактор може обробляти поле весь день і без зупинок. Він також зможе підвищити точність і ефективність роботи. Потрібно лише поставити маршрут, а далі він зробить всю роботу за вас.
4. Метановий прототип трактора

Результати та обговорення:

- Дослідження проектно-художнього, інженерно-конструкторського і технологічного досвіду в проектуванні колісних тракторів дозволило виявити основні чинники, що впливають на формоутворення колісних тракторів (естетичні, ергономічні і функціональні),

- Підсумком проведеного дослідження є визначення новітніх тенденцій в дизайн-проекуванні колісних тракторів;

- Аналіз сучасних тенденцій, притаманний колісним тракторам дозволив познайомитися з різними підходами до формоутворення тракторів і простежити

зміни дизайн утворювань ліній з плином часу на прикладах провідних європейських компаній-виробників колісних тракторів.

Висновки: Таким чином, проведене дослідження визначає новітні тенденції та фактори формоутворення в проектуванні колісних тракторів, дозволяючи фахівцям врахувати ряд найважливіших актуальних напрямків розвитку дизайну.

Список літератури

1. Дизайн. Технология. Форма. Учебное пособие для вузов. / А. А. Базилевский, В. Е. Барышева. М.: Архитектура-С, 2010.
2. Динамическая и кинетическая форма в дизайне / В. Ф. Колейчук, А. Н. Лаврентьев, И. В. Рачеева, С. О. Хан-Магомедов М:ВНИИТЕ, 1989.
3. Курасов С. В. Отечественный транспортный дизайн 20-х 30-х гг. (социокультурные и художественно-образные особенности формобразования): автореферат дис. канд. искусствоведения: 17.00.06 / Курасов Сергей Владимирович – М., 2000.
4. Лаврентьев А. Н. История дизайна: учебное пособие / А. Н. Лаврентьев. М.: Гардарики, 2008

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ДИЗАЙНІ УКРАЇНИ НА ДАНОМУ ЕТАПІ

Невальоний Володимир Сергійович

Викладач кафедри рисунку

Харківська Державна Академія Дизайну та Мистецтв

м. Харків, Україна

Введення: Для українського сьогодення є Характерним не тільки трактування змісту дизайнерської діяльності у вузько утилітарному розумінні, але визнання її ролі як інструменту соціально-культурного розвитку, формування методології дизайн-освіти у провідних вузах, успішний (в умовах економічної та соціальної нестабільності, Що залишається ознакою суспільного життя країни) розвиток окремих галузей, зокрема графічного дизайну, арт-дизайну, відео-дизайну, дизайну середовища ландшафтного дизайну. Вдалий розвій цих ділянок обумовлений діловою співпрацею з сучасним бізнесом, що стосується, у першу чергу, графічного дизайну, який швидко зреагував на розвиток приватного бізнесу, власне, став його частиною. За короткий час виробилася мобільна система, яка є багатофункціональною: створення фірмових знаків, логотипів, рекламного забезпечення, упаковки тощо. Сфера дизайну предметних систем (промислового або індустріального) репрезентована у містах, які є промисловими центрами і водночас осереддям розвитку дизайнерських шкіл (це, передусім, Харків, Львів, Київ).

Використовуючи вдалий вислів одного з дослідників українського дизайну, можна констатувати той факт, що «... дизайн як поняття, термін, спеціальність нарешті став складовою вітчизняної культурно-соціальної моделі [1]».

Ціль роботи: Досягнення головних якостей сучасної дизайн-освіти в Україні-своєрідність та ефективність підготовки спеціалістів, поглиблене дослідження соціокультурних, виробничих, організаційних особливостей регіонального дизайну. Змістом навчального процесу є формування у вихованців творчого мислення, високої професійної культури, національної

самосвідомості, шанобливого ставлення до власної етнічної спадщини та надбань світової культури.

Матеріали та методи: Провідним питанням теорії та практики сучасного дизайну в Україні є питання національної ідентичності, що іноді формулюється досить прямолінійно «Український дизайн – міф чи реальність»? Серед існуючих варіантів його вирішення можна виділити два основних:

- дизайн є інтернаціональною формою діяльності, тому немає сенсу акцентувати увагу на національних рисах (це сфера вжиткового мистецтва), треба прагнути до того, щоб вітчизняну дизайн-продукцію оцінювали не в аспекті етнічної приналежності, а з позицій високого професіоналізму;

- як будь-яка форма творчої праці людини, дизайн поєднує у собі загальнолюдське та національне, тому високоякісний дизайнерський продукт має синтезувати новітні досягнення та глибинні елементи традиційної культури, тим самим доводячи власну своєрідність.

Порівнюючи ці два твердження, можна дійти висновку, що більш прийнятним є друге з них, передусім тому, що воно базується на гармонійному поєднанні прогресивного та національного ідентичного елементів.

У дизайнерській практиці необхідно уникати дешевого популізму, застосування візуальних стереотипів. Поряд з цим треба пам'ятати, що деякі галузі дизайну, передусім потребують (звичайно, у відповідності до мети) використання автентичних елементів, тоді як нерідко у «...сучасних візуальних носіях... відсутні багатоколірна емоційність в обмежених гамах, простота і досконалість форм, виваженість і ясність композицій, властиві формам народного мистецтва і свідомих його послідовників [1]». Тобто доцільним є таке рішення, що базується не на механічному використанні складових національної традиції, а на ретельному дослідженні їх з подальшою стилізацією та формалізацією об'єкта для створення такого продукту, в якому б метафорична образність народного зразку мала прогресивне технологічне рішення. Вдалим прикладом такого підходу можуть бути об'єкти арт-дизайну окремих регіонів України, зокрема твори молодого покоління ювелірів Львова, де

широко використовуються інновації, застосовуються нетрадиційні матеріали, такі, як магніт, гума, скло, старі монети, та помітно звернення до інших видів мистецтва: ковальства, скульптури, живопису, текстилю.

Тобто, слушним можна вважати положення, що їх виклав один з дослідників проблем дизайну в Україні, В.Даниленко: «... Для суб'єктів дизайн-діяльності в Україні існують три рівні складності творення вітчизняного дизайн-продукту: а). поверхове накладання візуальних національних стереотипів на дизайнерські форми; б). висококваліфіковане дизайнерське творення на світовому рівні щодо повторення модних дизайнерських форм, знайдених дизайнерами західних країн; в). високомистецьке дизайнерське творення із залученням глибинних національно-культурних цінностей України у синтезі їх із найновітнішими досягненнями світової дизайнерської думки [2,218]».

Значним досягненням дизайну в Україні сьогодні є наявність сформованих дизайнерських шкіл, функціонування яких обумовлено сталими принципами та досвідом роботи. Якщо розглядати поняття «творча (мистецька) школа» з теоретичних позицій, можна виділити такі основні аспекти:

- Школа об'єднує митців за стилістичними ознаками та прийомами творчості, напрямками, жанрами, історичною епохою або національною приналежністю та традицією;
- У територіальному значенні мистецька школа зароджується і розвивається на базі провідних культурно-художніх центрів;
- Школа створюється завдяки діяльності непересічних майстрів;
- Школу формують система та методологія навчання, обумовлені логікою та специфікою певного виду творчої діяльності.

Основні школи українського дизайну – Київська, Львівська, Харківська, Одеська – розпочали своє формування ще на межі XIX—XX ст. та початку XXI ст. набули власних неповторних рис. Зокрема, найбільш помітною особливістю Харківської школи дизайну, що остаточно визначилися в останні десятиріччя XX ст., є «... художньо-образний підхід до вирішення проблем промислового

дизайну, головними критеріями можна назвати оригінальність проектної ідеї та естетичні якості її формально-пластичної та графічної інтерпретації [2,21]». Також важливою складовою цього напрямку регіонального дизайну України стало прагнення відтворити своєрідність матеріальної культури Слобідського краю, що виявилось вже у перші десятиріччя ХХ ст.

На межі ХХ—ХХІ ст. виявилася тенденція до різкого збільшення числа українських вузів, що готують спеціалістів у галузі дизайну. Якщо на початку 1990-х років їх було не більше п'яти, тепер їх чисельність сягає за цифру 55 [2]. Поряд з визнаними лідерами дизайн-освіти, чия першість базується на сформованій традиції (НАОМА у Києві, ХДАДМ у Харкові, НАМ у Львові), успішно накопичують творчий потенціал, демонструють професійну компетентність кафедри у Львівському національному лісотехнічному університеті. Національному університеті технологій та дизайну (Київ), Луцькому державному технічному університеті, Національному політехнічному університеті (Київ), Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника (Тернопіль).

Кожна з кафедр дизайну провідних вузів країни має власні здобутки, що висвітлюються у щорічних захистах дипломних проектів, виставковій діяльності, випуску збірок наукових праць, науково-методичних посібників і монографій. Наприклад широкий стильовий спектр навчальних дизайн-проектів – від Етно архаїки до ультрасучасних тенденцій – демонструють студенти та випускники Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М.Бойчука. Зокрема, у майстерні кераміки студенти працюють як у техніці класичної української майоліки, так і в області інноваційного використання прийомів кераміки. На факультеті дизайну Львівської академії успішно діють кафедри моделювання одягу (провідний напрям – розробка моделей, які презентують синтез традиційних та ультрасучасних ознак), кафедра дизайну інтер'єру (працює переважно над проблемами архітектурно-просторового вирішення інтер'єрів суспільного, соціального, рекреаційного призначення – музейних, сценічних, кафе,

кінотеатрів), кафедра графічного дизайну (офісна атрибутика, рекламні буклети, серії графічних творів, анімаційні та мультимедійні роботи). Харківська академія презентує широкий спектр студентських робіт: від оригінальних проєктів у сфері індустріального дизайну до об'єктів арт-дизайну з використанням композиційних та образних прийомів фольклорного мистецтва.

Результати та обговорення: Продуктивним шляхом розвитку дизайн-діяльності в Україні є подальше удосконалення спеціальної освіти. Оптимальне забезпечення такого процесу передбачає:

- Перенесення центру ваги із застарілих «натуралістичних» методик на суб'єктивний досвід та творчу інтуїцію;
- Залучення до навчального процесу активно діючих дизайнерів-практиків з ґрунтовним досвідом роботи;
- Створення режиму найбільшого сприяння для авторських
- педагогічних пошуків;
- Апробація широкого спектру проєктів та програм, створення багатовимірного інноваційного простору;
- Перебудова навчального процесу на основі новітніх комп'ютерних технологій;
- Стимулювання власної активності студентів, формування пріоритетів самоосвіти та самовдосконалення;
- Залучення вітчизняної освіти до процесів розвитку світової дизайн-освіти, до міжнародних навчально-освітніх проєктів та програм;
- Інтеграція із загально-гуманітарними освітніми програмами та проєктами.

Висновки: Вирішення низки таких завдань сприяє забезпеченню стабільності та неповоротності прогресивного розвитку вітчизняного дизайну, що на сьогоднішній момент знаходиться на етапі становлення та розбудови.

Література:

1. Мікула О. Дизайн – щоденна сутність людини: світоглядні основи творчо-навчальної майстерні графічного дизайну професора НАОМА В.Шості / О.Мікула// Образотворче мистецтво.- 2006.-№3.-С. 42-45.
2. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури: монографія / В.Я.Даниленко. – Харків: ХДАДМ: Колоріт. 2005. – 244 с.: іл.

АРХІТЕКТУРА МАРКА ФОРНЕС

Романова Анастасія Сергіївна

магістр ООП «ДАЛС»,

Харківська державна академія дизайну і мистецтв,

Україна

Кривуц Світлана Василівна

доцент, канд. мист., доцент кафедри «Дизайн середовища»,

Харківська державна академія дизайну і мистецтв,

Україна

Марк Форнес – власник компанії THEVERYMANY™ - якиу він заснував у 2004 році - він практикується в галузях дизайну /архітектури /публічного мистецтва шляхом систематичних досліджень та розробок у галузі прикладних комп'ютерних наук та цифрового виробництва.

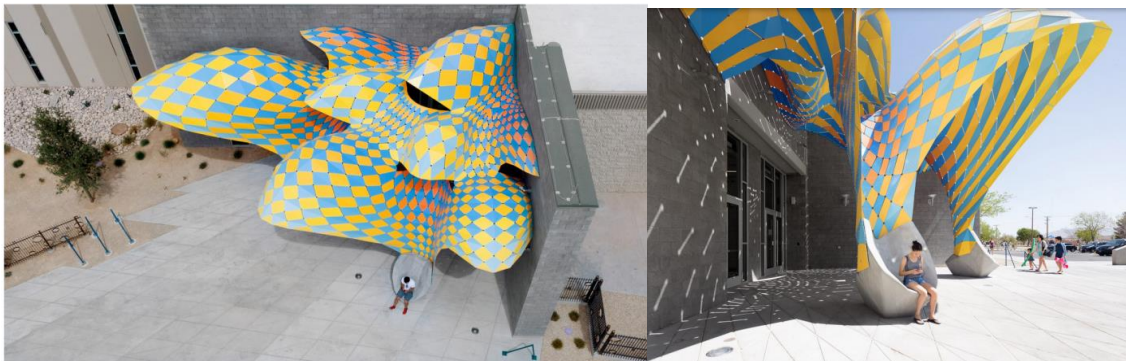
Його прототипові структури та унікальне органічне середовище є частиною постійних колекцій, таких як Центр Помпиду, Центр FRAC та CNAP. Він виставлявся по всьому світу, включаючи Гутгенхайм ("у порожнечу"), Art Basel Miami /GGG, Art Paris та продавав свої роботи у Phillips de Pury та Sotherby.

Марк є стипендіатом TED і був художником, що проживав в ательє Колдер у 2012 році. Його практика була відзначена премією New Practices New York (2012) премією AIA, премією Архітектурної ліги (2013), Design Vanguard (2013) за версією Architectural Record та нагорода WAN 21 for 21. Його магазин спливаючих вікон для Louis Vuitton & Yayoi Kusama - це перша перша конструкція із самонесучої оболонки з вуглецевого волокна, застосована до архітектури. Дизайнерська робота отримала премію журі A+ та 40-й щорічний.....(Рис.1).

Барвистий павільйон

Нью-йоркська дизайнерська студія The Very Many під керівництвом Марка Форнеса розробила синьо-жовтий павільйон біля центру відпочинку в Ель-Пасо, Техас. Навіс, який називається Marquise, містить сотні легких алюмінієвих черепиць, які нарізаються на ромбоподібні панелі і з'єднуються, щоб залишити між ними невеликі зазори (Рис.2.).

Рис.2. Кольоровий павільйон від студії The Very Many fronts, м. Техас

<https://www.dezeen.com/2018/06/24/marquise-colourful-pavilion-marc-fornes-the-very-many-swimming-pool-building-el-paso-texas/>

Панелі розташовані так, щоб утворити вигнуту самонесучу структуру з смугастим малюнком з нижньої сторони та ефектом шахматної дошки зверху. В глибоких щілинах помітні нотки помаранчевого та рожевого, що створює загальну колірну палітру на основі техаського середовища. "Позбавляючись від коливань між теплим і прохолодним в умовах пустелі, колір насичує палітру навколишнього ландшафту", - йдеться у заяві The Very Many. Дизайн включає 240 панелей у відтінках синього - "від яскравого полуденного неба до глибоких, ясних сутінків" - та 280 жовтих фрагментів, які також відрізняються за тоном. Маркіза розташована біля входу в Нататорій Вестсайд від In Situ Architecture, критого басейну в Ель -Пасо.

Конструкція навісу захищає і від сонця, і від дощу, і кріпиться парою бетонних підстав, щоб він не здувався, і які також служать сидіннями.

"Маркіза історично класифікується як криволінійний сталевий і скляний тент, прикріплений до будівель або окремо стоячий", - повідомили в студії.

Коралоподібна інсталяція

Смуги вигнутого перфорованого алюмінію з'єднані разом, щоб створити цю величезну розгалужену інсталяцію архітектора Марка Форнеса та його майстерні The Very Many (Рис.3).

Рис.3. Коралоподібна інсталяція Under Magnitude, дизайнер Марк Форнес

<https://theverymany.com/15-orlando>

Інсталяція під назвою Under Magnitude підвішена до атриуму конференц - центру округу Орандж в Орландо, штат Флорида.

Мережа трубчастих гілок складається з смужок з перфорованого алюмінію, вигнутого вручну, які склепані між собою.

Понад 4600 смуг алюмінію, які Fornes називає "структурними смугами", утворюють двоповерхову структуру.

Кожен окремих шматок має товщину всього один міліметр, але зігнутий таким чином, щоб бути достатньо міцним, щоб по ньому ходити.

"Кожна смуга передбачає високі ступені кривизни окремо і високі ступені подвійної кривизни в накопиченні - що становить надзвичайну жорсткість конструкції протягом усього проекту", - сказали в студії.

Інсталяція Under Magnitude є останньою в низці звивистих конструкцій, створених студією мистецтва та архітектури The Very Many та Марк Форнес, яка створила подібні форми для парку Техасу та в галереї вітрини мистецтва та архітектури в Нью -Йорку.

Кожен проект нью-йоркської та страсбурзької практики спирається на дослідження німецького архітектора та інженера Фрея Отто та його експерименти з мильними бульбашками.

"Сила Under Magnitude досягається за допомогою" Інтенсивної кривизни, яка є максимізацією подвійної кривизни по всьому проекту, одночасно обмежуючи максимальну радіацію", - додається у повідомленні.

"Результатом є структура, яка має набагато більш щільну кривизну з постійною зміною напрямку, і призводить до більшої структурної продуктивності".

Пустотіла конструкція підвішена до колон в атриумі конференц -центру, де її освітлюють або відкидають у тінь вікна, що оточують її.

"Для кожного перехожого під підвісною конструкцією створюється інший тип особистого зв'язку, оскільки робота провокує порівняння з

пізнаваним світом, на який впливають індивідуальні переживання та асоціації", - заявили в студії, що залишає форму відкритою для інтерпретації, студії.

"Позичаючи та невідповідні елементи світу, витісняючи їх із масштабів та гібридизуючи у царство химерної, структура досягає знайомої, але загадкової якості, одночасно дружньої та чужої", - додається у повідомленні.

Список використаної літератури:

1. Бріджит Коглі, Colourful pavilion by The Very Many fronts Texas swimming pool building., 2018, С. 3-4
2. Джессіка Мейрс, Marc Fornes creates coral-like installation for Orlando convention centre., 2017, С. 7
3. Дженна Макнайт, Marc Fornes uses over 1,000 perforated aluminium shingles for Texas park sculpture., 2016, 4-6
4. Гальмо Алана Г, Narrow MaHouse by The Very Many features a staircase with a built-in slide., 2016, С. 2-3

ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ З МАТЕМАТИКОЮ

Хмельниченко Елла Олегівна
студента факультету управління,
адміністрування та інформаційної діяльності
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

Вступ. "Музика - математика почуттів, а математика - музика розуму".
Джеймс Джозеф Сільвестр (англійський математик).

Досить довгий час не вщухають дискусії про те, що музика і така точна наука як математика не можуть бути пов'язані. Один із засновників сучасної теоретичної фізики, лауреат Нобелівської премії, почесний доктор двадцяти провідних університетів світу, член багатьох Академій наук, Альберт Ейнштейн вважав: справжня наука та справжня музика вимагають однорідного розумового процесу.

Кожен із нас хоча б раз у житті намагався награти ту чи іншу мелодію на фортепіано. І, звичайно, всі знають, що будь-який музичний твір записується за допомогою семи нот на п'яти паралельних лініях. «Musica est exercitium arithmeticae occultum nescientis se numerare animi» (музика – це таємна арифметична вправа душі, яка обчислює, сама того не знаючи). Прошло майже 300 років з того часу як Г. Лейбніц, один із основоположників математичного аналізу та старший сучасник І. С. Баха, написав ці великі слова у листі Х. Гольдбаху, але й зараз виникають питання, чи є щось спільне між математикою та музикою?

Мета дослідження. Встановити чи існує зв'язок між музикою та математикою, показати значення математики у розвитку музики.

Матеріали та методи. Огляд та аналіз літератури, проблемно-пошуковий метод, метод дослідження музичного твору.

Результати та обговорення. Результатом дослідницької роботи буде висновки про взаємозв'язок між музикою (звуками) та математикою (числами).

Математика та музика – два полюси людської культури. Слухаючи музику, ми потрапляємо до чарівного світу звуків. Вирішуючи завдання, поринаємо в строгий простір чисел. І не замислюємося про те, що світ звуків і простір чисел здавна є сусідами. Ми не помічаємо присутності в музиці математики, а насправді сім нот октави, звукові частоти є геометричною прогресією, музичний ритм ділить час на одиниці.

У грандіозному дослідженні 25000 американських школярів, що займаються за арт-програмами, було особливо зазначено, що діти, які вчилися музиці, з більшою ймовірністю показували в математичних тестах вищі бали, ніж діти, які не вчилися. Для дітей з так званих «неблагополучних сімей» прогрес у математичних тестах був особливо помітний: серед восьмикласників, які займаються музикою, 21% мали високі математичні бали в порівнянні з 11% які не займаються музикою. Музичні діти опинилися в математичному відношенні на 10% краще за немусичних. Видатний дослідник таланту та обдарованості Стенлі Стейнберг з Єльського університету опублікував аналогічні результати: учні восьмого класу, які займалися грою на музичних інструментах, показали себе набагато кращими математиками, ніж інші учні. Особливо відзначилися піаністи, які виграли за тестовими балами конкурс з математики.

Вчені виявили, що за вирішення алгебраїчних завдань та обробку музичної інформації відповідає та сама ділянка головного мозку.

Інтерес до взаємодії математики та музики не вщухав ніколи. Багато видатних музикантів блищали математичною обдарованістю це такі як: Ернест Ансерме - професійний математик і найкращий виконавець Стравінського, Леонід Сабанєєв - випускник математичного факультету Московського університету, чудовий піаніст, композитор і друг Скрябіна. Дослідженню музики присвячували свої роботи багато математиків: Рене Декарт, Готфрід

Лейбніц, Леонард Ейлер, Данило Бернуллі. Перша праця Рене Декарта - "Трактат про музику", перша велика робота Леонарда Ейлера - "Дисертація про звук".

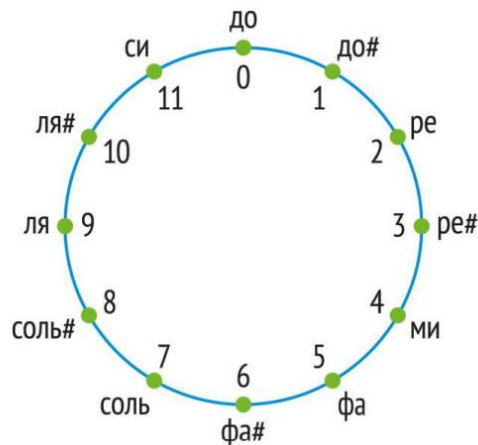
Одним із перших, хто спробував висловити красу музики за допомогою чисел, був Піфагор. Він створив свою школу мудрості, поклавши в її основу два предмети - музику та математику. Музика, як один із видів мистецтв, сприймалася поряд з арифметикою, геометрією та астрономією, як наукова дисципліна, а не як практичне заняття мистецтвом.

Філософію своєї школи Піфагор ґрунтував на тому, що музику слід сприймати як наукову дисципліну, а не практичне заняття. Він винайшов інструмент, відомий усьому світу як монохорд Піфагора, за допомогою якого вивчав інтервали в музиці з точки зору математики і першим дійшов до висновку, що за допомогою музики можна лікувати. На його думку, певний тип музики підходить для лікування певного захворювання. Крім того, Піфагор вважав, що музика допомагає легше переживати негативні емоції – страх, ревності, тривогу.

У школі Піфагора існувало тверде переконання: світом та життям керують числа, які у свою чергу підвладні музиці. Всі свої заняття, зокрема з математики, піфагорійці проводили під музику. Вони помітили, що так засвоєння матеріалу відбувається значно легше. Цієї ж думки дотримуються і сучасні вчені. У піфагорійців музика розглядалася не як мистецтво, а як наука, а саме – як наука про числа.

Піфагор вважав, що гармонія чисел схожа на гармонію звуків і що обидва ці заняття впорядковують хаотичність мислення і доповнюють один одного. Одним із досягнень Піфагора та його послідовників у математичній теорії музики був розроблений ними «Піфагорів лад». Нова технологія використовувалася для налаштування популярного на той час інструменту – ліри.

З часів Піфагора вчені намагалися представити музику у вигляді цифр. Для дослідження я обрала класичний твір та пісеньку Кота Леопольда з мультфільму. Існує кілька способів представлення звуків у формі математичної моделі. Якщо не зважати на тривалість звучання нот, то самі ноти можна позначати цифрами від 0 до 11: 0 - до, 1 - до#, 2 - ре, 3 - ре#, 4 - ми, 5 - фа, 6 - фа#, 7 - соль, 8 - сіль#, 9 - ля, 10 - ля#, 11 - сі.

Мал.1. Квінтовий круг

Спробуємо скласти математичну модель твору С. Рахманінова "Італійська полька"

Мал. 2. Ноти італійської польки

Перекладемо ноти у перших шести тактах на цифри та отримаємо такий ряд чисел: 490/44540/244/445411/044/9999. Чорта між цифрами є тактовою рисою, тобто ділить твір на такти.

Спробуємо у кожному такті перемножити номери нот:

I - 0 (4 * 9 * 0)

II - 0 (4 * 4 * 5 * 4 * 0)

III - 32 (2 * 4 * 4)

IV - 3520 (4 * 4 * 5 * 4 * 11)

V - 0 (0 * 4 * 4)

VI - 6561 (9 * 9 * 9 * 9)

Отримали, що результати у I, II та V тактах збігаються, і у перших п'яти тактах результати кратні 4.

Далі розглянемо модель, яка вийшла у пісеньки кота Леопольда «Неприємність цю ми переживемо»

В не-бе-сах ви-со-ко вр-хо сонн-це све-тит,
до че-го ж хо-ро-шо жити на бе-лом све-те!
Ес-ли вдруг гр-нет гром в се-ре-ди-не пе-та,
не-при-ят-ность з-ту мы пе-ре-жи-вем.
Не-при-ят-ность з-ту мы пе-ре-жи-вем.

Мал. 3. Ноти «Неприємність цю ми переживемо» з мультфільму «Літо кота Леопольда»

Ряд чисел, що вийшов: 407/407/0245/42/2117/2457/54/.

Перемножимо у кожному такті номери нот:

I - 0 (4 * 0 * 7)

II - 0 (4 * 0 * 7)

III - 0 (0 * 2 * 4 * 5)

IV - 8 (4 * 2)

V - 154 (2 * 11 * 7)

VI - 280 (2 * 4 * 5 * 7)

VII - 20 (5 * 4)

Усі результати добутку кратні двом (тактовий розмір музичного твору 2/4).

Використовуючи різні способи представлення нот у вигляді чисел, ми представили у вигляді числового ряду кілька творів і побачили, що кожен числовий ряд має певну закономірність

Зі знань, отриманих на уроках з математики та занять з музики, я виявила такі збіги:

Перше – це цифрові позначення. І в математиці, і в музиці зустрічаються цифри: звукоряд – 7 нот, нотний стан – 5 лінійок. Інтервали: прима – 1, секунда – 2, терція – 3, кварта – 4, квінта – 5, сексту – 6, септіму – 7, октава – 8.

Другий збіг – це ритм. Ритм найважливіший елемент у музиці. У кожного музичного твору свій ритмічний малюнок (чергування нот різної тривалості). Числа, виявляється, теж мають ритм. Наприклад, числа кратні 3 мають наступний ритм: почнемо з 0 і, збільшуючи кожен раз в 1, акцентуватимемо всі числа, кратні 3. Виходить 0 1 2 3 4 5 6 7 8... і т.д. Виходить гарний, вірний, рівномірний ритм, який звучить як музичний розмір $3/4$, який відповідає вальсу. Якщо порахувати числа, кратні двом 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 і т.д. то ми побачимо, що ми прийшли до ритму, що звучить як музичний розмір $2/4$. Таким чином, числа мають ритм.

Третій збіг – наявність у музиці та математиці протилежностей:

Музика (Мажор - мінор, швидко - повільно, тихо - голосно, низький звук - високий звук, Бемоль (зниження) - діез (підвищення)).

Математика (Плюс - мінус, більше - менше, додавання - віднімання, множення – розподіл, парне число - непарне число).

Четвертий збіг я виявила щодо теми з математики «Дроби». Я займаюся музикою з 7 років і знаю, що у цілій ноті – дві половинні, чотири четвертні, вісім восьмих, шістнадцять шістнадцятих. Виявляється, що тривалості виходять так само, як і дробі: вони виникають при розподілі цілої на рівні частки. Тому тривалість можна підраховувати так, як і дрібні числа: $1/2$, $1/4$, $1/8$, $1/16$. Отже, найменування тривалостей служать одночасно з назвами чисел.

П'ятий збіг – в музиці, як і в математиці, є поняття паралельності. Це - паралельні тональності (наприклад, до мажор - ля мінор), а також лінії нотного стану завжди паралельні, тобто, ніколи не перетинаються.

Таким чином, я встановила 5 збігів музики з математикою, з чого можна зробити висновок, що займаючись музикою, людина розвиває та тренує свої математичні здібності.

Висновки. Математика та музика - шкільні предмети, між якими є багато спільного. І в математиці, і в музиці ми зустрічаємося з такими поняттями як: пропорція, паралельність, дроби, варіації, симетрія, цифрові позначення, прогресія, тощо. Будь-який музичний твір можна уявити у вигляді математичної моделі (ряду чисел, що мають закономірності), так як і числовий ряд можна перекласти на музику, яка своїм звучанням буде відображати закономірності числового ряду чи особливості об'єкта.

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 433

ВІД КРАЄЗНАВСТВА ДО ДОКУМЕНТАЛІСТИКИ: ПОВЧАЛЬНА ІСТОРІЯ ВУЗЬКОКОЛІЙКИ «ВЕРХНЕ СИНЬОВИДНЕ – МАЛЬМАНСТАЛЬ»

Баран Ярослав Степанович,
журналіст, координатор проєкту «KARPATYTUR.INFO»

Іваночко Ганна Остапівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра світової літератури та славістики
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, Україна

Іваночко Остап Юрійович,
здобувач вищої освіти Національний університет
«Львівська політехніка», Україна

Хомишак Оксана Мирославівна,
Координатор проєктів польської суботньої школи
при Фундації Святого Антонія, Дрогобич, Україна

Актуальність вивчення даного питання в наш час продиктована активним економічним відродженням карпатських територій, а також розвитком туристичної сфери на даних територіях. Аналізуючи історію цього індустріального явища, маємо змогу дати відповіді на багато питань сьогодення. Зокрема, «як економічно відроджувати подібні регіони», «на що робити акценти в побудові туристичного кластерів на карпатських територіях».

Ключові слова: вузькоколійка, залізниця, потяг, історія, економіка

Метою публікації є аналіз туристичного потенціалу через призму історії краю. Як свого часу писав Цицерон «Історія – це свідок часу, учителька життя» так і в краєзнавчому дослідженні історії вузькоколійної системи «Верхнє Синьовидне – Мальмансталь» переконуємось, що ця історія здатна підказати

багато цікавих лайфхаків для сьогодення і майбутнього. Взагалі поняття «вузькоколія», було достатньо розповсюджене на рубежі XIX – XX сторіччя у карпатському регіоні України, проте, заглиблюючись в історичні дані, розуміємо, що маємо справу з набагато складнішою системою, аніж просто транспортна мережа. Вона безпосередньо впливала на соціальну, культурну і економічно сферу регіону загалом.

Поняття «вузькоколія» достатньо відносно. Скажімо, у наш час в широких масах вузькоколіною системою вважали усі типи колій як є вужчими за стандартну колію 1520 мм. Тож, навіть європейська колія з шириною 1435 мм часто потрапляє під це поняття. У нашому дослідженні ми спиралися на визначення вузькоколіної системи «як така, що побудована для промислових потреб, замкнутого типу з шириною колії менше одного метра». Десь саме так, з приходом індустріальної революції у наш край, розуміли суть і призначення вузькоколійних систем.

Справді, на початку XX сторіччя в Карпатах налічувалось достатньо багато таких залізниць. Як пише В.М. Клапчук у своїй публікації «Вузькоколія в українських Карпатах кінця XIX – першої третини XX сторіччя», загалом в Карпатах на той час налічувалося понад 1410 вузькоколійних залізниць [1]. Вони прийшли сюди в період активного розвитку лісозаготівельної та деревопереробної промисловості. Власне завдяки такому виду транспорту було легко, надійно і економічно доцільно доставляти деревину з глибин Карпат на переробку чи перевантаження на звичний залізничний транспорт. Найкраще розвинуті вузькоколійні залізниці були саме на Закарпатті. Варто зазначити, що більшість з систем були знищені під час першої та другої світових воєн. Та все ж деякі з них залишились і до сьогодні. Згадаймо Карпатський трамвай чи Боржавську вузькоколіяку. На жаль, вузькоколійна система «Верхнє Синьовидне – Мальмансталь» також залишилась в історії. А розпочалося все наприкінці XIX – початку XX сторіччя.

Звідки взявся хутір Мальмансталь? Читаємо у путівнику «Гори Львівщини. Цікаві туристичні шляхи на україно-польському Прикордонні»:

«Ще у 20 – 30-х роках ХІХ ст. велика кількість німців, з сприятливої політики австрійської влади, створювали свої колонії біля Стрия та у Сколівських Бескидах (в тому числі і Mallmannsthal). Цікаво, що багато сіл зберігало німецький етнічний характер аж до Другої світової війни. Німецький вплив і досі можна помітити у забудівлі, побуті, місцевому діалекті, веденні господарства» [2, с.25 – 26].

Не існує єдиної і узгодженої думки про початок будівництва вузькоколійки «Верхнє Синьовидне – Мальмансталь». За одними джерелами, її розпочато будувати в 1895 році, а за іншими – в 1903 році. Біля її витоків стояли відомі угорські підприємці брати Гределі. Зокрема Альберт Гредель відіграв важливу роль у побудові цієї колії. Свого часу він викупив великі земельні території в Карпатах, які сьогодні входять до складу НПП «Сколівські Бескиди» і там розпочав активно вирубувати ліси для промислових потреб. Заглиблюючись щораз далі від магістральної залізниці, яка саме проходила через село Верхнє Синьовидне, виникла потреба в ефективній системі транспортування. До речі, тут також було побудовано великий Тартак. Про це можемо довідатись зі сторінки Фейсбуку Галини Герилів «Майдан. Дрогобицький район. З сивини століть: через віки, через роки» [4]. Таким чином, і з'явилася наша вузькоколійна система. Вона простяглася через села Корчин, Ямельниця, Сопіт, Довге, Рибник, до села Майдан і завершилась трохи далі за хутором Мальмансталь. Згодом з Майдану було споруджено відгалуження в село Зубриця. Оскільки Майдан став вузловою станцією, тут було споруджене друге Депо для обслуговування паровозів та маневровий трикутник для розвертання паровозів. Взагалі, до останнього часу тривали дискусії про існування Депо в селі Майдан, проте старші мешканці села нещодавно підтвердили цю інформацію.

Та історія становлення залізниці на цьому не завершилась. Згодом дана система отримала ліцензію на перевезення пасажирів (1930 рік), адже у цьому краї тривав активний туристичний розвиток. Як розповідає туристичний довідник Przewodnik po Beskidach wschodnich (1926 рік) [4] через хутір

Мальмансталь існував туристичний лижний маршрут з курорту Трускавець на гору Пікуй. Саме в Мальмансталі існував туристичний притулок, де туристи зупинялися на нічліг. Також по вузькоколіїці відбувалися туристичні тури для організованих груп з Польщі. Та плани були ще більш грандіозні, а саме – замінити вузьку колію на звичайну і з'єднати ці регіони через Турку з містом Старий Самбір. Та не судилося. Після завершення другої світової війни колія ще функціонувала деякий час, проте через велику повінь наприкінці 60-х років, яка завдала великої шкоди залізниці, було прийняте рішення не відновлювати, а демонтувати «штреку» (так місцеві називали цю вузькоколіїку).

Довідалися ми про цю історію в далекому 1993 році, коли в районі урочища «Мальмансталь» (хутора на той час уже не існувало) відбулася картографічна експедиція для уточнення даних старих австрійських карт початку ХХ сторіччя. Від учасників експедиції довідалися, що в урочищі «Білий потік» група натрапила на залізничну колію, яка простяглася кудись вглиб лісу. Спроби віднайти якісь дані натрапляли радше на легенди, аніж на якусь правдиву інформацію. Серед легенд були навіть цікаві про сполучення міста Борислава з Польщею через село Майдан. Та все ж з приходом ери інформатизації почали з'являтися перші пазли цієї загадкової історичної мозаїки. Лишень нещодавно з'явилась версія, чому у радянський час інформація про цю вузькоколіїку була піддана жорсткому забуттю. І тут очевидно зіграла неоднозначна постать Альберта Гределя. Поряд з інформацією про його підприємницьку і навіть меценатську діяльність з'являються гіпотези про його співпрацю з гітлерівською Німеччиною. Так це чи ні – на разі не вдалося ані спростувати, ані підтвердити.

Згодом інформація про вузькоколіїку «Верхнє Синьовидне – Мальмансталь» на роки відійшла на задній план, аж доки у 2021 році туристичний проект karpatytur.info не виступив замовником у створенні краєзнавчої публікацію про цю вузькоколіїну систему. Отож, група однодумців зібралась у польові дослідження, щоб зрозуміти, що цікавого для туриста є у цій історії. Те, що село Майдан наразі перебуває обабіч великих туристичних та

промислових маршрутів посприяло збереженню багатьох туристичних артефактів. Тут збереглися опори залізничного моста, тут можна натрапити на вузькоколіїні рейки, які місцеві використовують для всіляких господарських потреб. Тут збережена в доброму стані вілла Казимира Вілімовського – директора вузькоколіїнки у довоєнні часи. Сьогодні у віллі розташований офіс Майданівського лісництва. Також недіючий костел, який є на території села, має дотичність до цієї історії: споруджений він був для потреб польської громади саме з ініціативи директора вузькоколіїнки. Проте він так і не став культовою спорудою. Споруджений у 1938 – 39 роках з приходом більшовиків на ці землі просто не встиг вступити у дію. Також на території села є старе польське кладивище, де очевидно є могили тих, хто працював на штреці. Без сумніву є й цікаві спогади мешканців села про штреку. Як розповідає уродженка села Майдан пані Анна Литвин, наприкінці 50-х років штрека вже не діяла, але місцеві мешканці все одно використовували її для власних потреб. У багатьох дворах були дрезини. Пані Аня згадує, як батько саме по штреці возив її до школи у село Рибник.

На жаль, чим ближче до цивілізації (до села Верхнє Синьовидне), тим менше можна зустріти артефактів цієї вузькоколіїнки. Хоча знову ж, спираючись на інформацію від місцевих мешканців, у лісах ще можна натрапити на фрагменти залізничного полотна. Про один ми вже згадували в урочищі Білий Потік біля села Майдан, але також про аналогічну знахідку розповіли мешканці села Сопіт, ну і буквально нещодавно спілкуючись з колишнім директором однієї з найбільших будівельних компаній регіону у 90-х роках минулого сторіччя і довідуємось про те, що свого часу вони розбирали вузьку залізничну колію в районі між селами Східниця та Урич.

Як бачимо, історія цікава і досі ховає в собі багато таємниць. Для нашої команди досі залишається загадкою доля хутора Мальмансталь. За одними даними хутір припинив своє існування ще в австрійські часи, за даними місцевих мешканців ще у 1946 році хутір існував. На сьогодні існує дві версії його занепаду. Перша: з приходом більшовиків на ці терени, поляки (які

населяли цей хутір) самі покинули його. Друга версія: після війни на хуторі був опорний пункт воїнів УПА, тож в один момент село і хутір оточили війська НКВС і примусово виселили весь хутір. Ще донедавна друга версія піддавалася сумніву, проте нещодавно, спілкуючись з одним із місцевих мешканців, почули наступну фразу: «бабця розповідала, що понаїхало їх і загребли усіх поляків, але гребли, не розбираючи, тож і багато українців загребли». Йдеться якраз про післявоєнний період.

У рамках краєзнавчого проекту «Слідами легендарної вузькоколійки Верхнє Синьовидне – Мальмансталь» вдалося торкнутися цікавої і неординарної історії з потужним туристичним потенціалом. В рамках проекту було створено серію публікацій, створено краєзнавчий фільм, а також організовано і проведено перші пілотні екскурсії по маршруту вищезгаданої вузькоколійки. Загалом ця історія виявилась надзвичайно повчальною. По-перше, вкотре вона доводить істину, що економіка буде розвиватися там, де є розвинена інфраструктура і, зокрема, транспортна. З приходом залізниці у ці краї активно починає розвиватися туризм. Після занепаду – одне з депресивних карпатських територій. Сучасні тенденції з Укрзалізницею в контексті нашої історії викликають занепокоєння і тривогу. Наступний повчальний момент, який подає нам історія: Карпати мають ще багато невідкритих ресурсів для розвитку туризму. І зокрема індустриальні пам'ятки, створені людиною. Часто такі пам'ятки були покликані на шкоду природі та екології, проте сьогодні вони можуть компенсувати весь негатив ставши каталізаторами туристичної привабливості регіону. Також даний проект підтвердив маркетингову привабливість цієї історії і досить високу рентабельність при залученні інвестицій для розвитку територій, що є на шляху вузькоколійки «Верхнє Синьовидне – Мальмансталь», адже поряд існує багато природніх та індустриальних пам'яток, які суттєво доповнюють та підсилюють легенду. Серед них водоспади Лазний та Сопіт, залишки греблі проекту «Карпатське море», старовинна плавильна піч і ще багато туристичних принад, які може запропонувати кожне з сіл маршруту. Приємно констатувати, що на деяких

проміжках, завдяки волонтерам, уже ведеться активна туристична робота. Як приклад – село Довге Гірське.

І замість післямови, хотілося б по фантазувати про майбутнє даного проєкту. Зрештою, віриться що потужною науковою командою наша вузькоколіяка відкриє ще більше своїх таємниць, що дасть підстави для широкого розвитку цього регіону. Звісно хотілося б, щоб рано чи пізно, але було відновлено частину колії як фрагмент туристичної і економічної інфраструктури краю і, зрештою, ми через 70 років почули б добре знайомий паровозний гудок у цих краях.

Список літератури

1. Клапчук В.М. Вузькоколійки в українських Карпатах кінця ХІХ – першої третини ХХ сторіччя // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13908/07-Klapchuk.pdf?sequence=1>
2. Путівник Гори Львівщини. Цікаві туристичні шляхи на україно-польському прикордонні. Видання здійснюється Громадською організацією «Асоціація гірських провідників «Ровінь» в рамках проєкту «Стимулювання розвитку туризму у Карпатському регіоні шляхом покращення сервісу та безпеки туристів» в межах Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусія – Україна, 2007 – 2013 рр. – 264 с.
3. Герилів Галина. Майдан. Дрогобицький район. Зі сивини століть: через віки, через роки (зі сторінки Фейсбуку Галин Герилів).
4. Przewodnik po Beskidach wschodnich, Tom I. Bieszczady, 1926 r., S.103 – 117.

ГОЛОДОМОР 1921-1923 РР.(НА УКРАЇНІ)

Денисенко Катерина Олександрівна
Студентка 1 курсу III медичного факультету
Харківського національного медичного університету
Чернуха Олександр Васильович
доцент, к.і.н,
Харківський національний медичний університет

Актуальність теми, яку ми обрали, зумовлена сотою річницею з початку першого штучного голодомору на Україні в ХХ столітті, який тривав впродовж 1921-1923 років. Довгі роки радянська тоталітарна система замовчувала цей факту, а будь-яка згадка могла вартувати життя. Офіційно говорити про факт голодоморів почали лише 30 років тому, коли Україна здобула незалежність, та кожного року в третю суботу листопада вшановувати пам'ять людей, жертв голодоморів. Але про це варто пам'ятати завжди.

Цього року виповнюється 100 років з початку Голодомору 1921-1923 рр. Тому, в пам'ять про це нижче будуть наведені та описані деякі факти цієї трагедії.

➤ Голодомор в Україні 1921-1923 рр. – це сплановане масове знищення корінного населення в південних районах України, спричинений вивозом хліба Радянською Росією на тлі посухи та неврожаю на Кубані та Поволжі [1, с.10].

➤ Передумови Голодомору:

- українське селянство активно чинило опір радянській владі, навіть виникали повстання;

- недовіра до влади виникла внаслідок проведення нею жорстокої політики «Военного комунізму»; хоча її потім замінили на НЕП, але осад залишився;

- тривалі протягом семи років бойові дії на території України, що спричинили деградацію продуктивних сил [2, с. 145;3].

➤ Причини Голодомору:

- посуха та неврожай 1921 року, що охопили найважливіші зернові центри Росії : Північний Кавказ, Поволжя. А в Україні від неї постраждали південні райони: Запоріжжя, Одещина, Миколаївщина, Харківщина, Донеччина, Катеринославщина – в цих районах ситуація була найгіршою в порівнянні з іншими;

- насильницьке вилучення всіх їстівних запасів у населення задля виконання плану хлібозаготівель;

- значне скорочення посівних площ та занепад сільського господарства внаслідок соціально-економічних експериментів, які проводила більшовицька влада [3,4].

➤ Голод на Україні розпочався з початком жовтня 1921р. на Донеччині, Запоріжжі та Катеринославщині (нині Дніпропетровщина). Наприкінці року до даного переліку ввійшли Одещина та Миколаївщина [5, с.102].

➤ Архівні документи свідчать про те, що як російське, так і українське керівництво намагалося за будь-яку ціну виконати план хлібозаготівлі. На жаль, ніхто не зважав на те, що через такі дії постраждає господарство республіки та населення [2, с.144].

➤ Плани хлібозаготівлі постійно корегувалися. У червні 1921 року план складав 137 млн пудів. Восени – зменшено до 95 млн пудів, на початку 1922 року – ще раз зменшено до 81,5 млн пудів. Але, не зважаючи на ці цифри в планах, фактично в республіці було зібрано 74,9 млн пудів зерна шляхом вилучення всього хліба в селян. Продовольство вилучалося примусово, із залученням військових формувань, тому що селяни активно чинили опір такій політиці [2, с.144].

➤ Кількість жертв голоду була вражаючою. Лише в січні 1922 року кількість постраждалих становила 1890000 осіб, у березні – 3250000, в червні – 4103000 осіб. Керівництву Кремля сподобався такий спосіб пригнічення

активної повстанської діяльності населення, тому ними була дана вказівка продовжити в тому ж темпі хлібозаготівлю в голодуючих районах України [7].

➤ Також голод спричинив збільшення випадків смертності на охоплених територіях. Наприклад, якщо в Херсоні за січень-березень 1922 року народилося 918 осіб, то загинуло – 5405 . В 11-ти містах Одещини побачило світ 1499, а померло – 10979; в Запоріжжі народилося – 7705, померло – 20334; а у 4-х містах Миколаївщини з'явилося – 1199, а покинуло світ – 7323 [5, с.103].

➤ У період 1921-1923 рр. люди мерли не лише від голоду, а й через хвороби, які були спричинені недоїданням. Яскравим прикладом цього є випадки смертей через тиф. Так станом на 01.05.1922 р. в Одеській губернії на висипний тиф захворіли 11443 людини, на поворотний – 4756 і на черевний – 1986 осіб. На Катеринославщині висипним тифом захворіли – 4607 осіб, поворотним – 7811, черевним – 3202 людини [2, с.144-145].

➤ У грудні 1921 року Уряд визнав голод і в 1923 році почав просити допомоги в міжнародних організацій. Так, наприклад, для голодних дітей півдня України керівники УСРР випрошували допомогу в Американській організації допомоги (АРА) в розмірі ста тисяч пайків. Світова спільнота відгукнулася на прохання СРСР та почала допомагати. Зокрема, АРА надавала необхідну допомогу в основному дітям, місія Ф. Нансена - всім, хто її потребує [1, с.19; 6].

➤ Подолати смертність та голод вдалося в 1922 – першій половині 1923 рр. завдяки допомозі благодійних міжнародних організацій та поставкам хліба в Росію [7].

➤ Наслідки Голодомору:

- ефективне та надійне придушення повстанського руху на півдні України;

- значне скорочення українського населення через смерті, спричинені голодом та хворобами. Тільки станом на 1921 рік в Україні вимерло від голоду сотні тисяч чоловік;

- за рахунок українських селян більшовики змогли вирішити проблему з постачанням продовольства у промислові райони Росії та втримати свою владу [3].

Голодомор – це за межами нашого сьогоденного розуміння навколишнього світу. Коли люди їдять все, що можуть пережувати: траву, землю та інше. Також при такому голоді не були дивиною випадки канібалізму. Це жахливо, але ще жахливіше те, що відомі голоди на Україні – це прагнення чинної в той період влади підкорити населення, зламати його та зрештою знищити. І саме одним із перших яскравих прикладів такої політики є Голодомор 1921-1923 рр. Коли, не зважаючи на скрутне становище людей через неврожай та засуху, в них відбирали силою останні запаси та вивозили для подальшого продажу. Тому, зважаючи на все це, я вважаю доцільним як висновок навести цитату Рафаїля Лемкіна - юриста, автора терміну «геноцид» - « Голодомор є класичним прикладом радянського геноциду, найдовшого й наймасштабнішого експерименту з русифікації, а саме – винищення української нації» [6].

Список джерел

1. Сергійчук Володимир. Як нас морили голодом. 1921-1926, 1932-1933, 1946-1947. вид.3-е, доповнене. – К.,2006. – 392 с. ISBN 966-2911-07-3. [Електронний ресурс] URL: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_morili_golodom/e_dzherela_morili_golodom.pdf (дата звернення: 27.11.2021)

2. Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921– 1923, 1932–1933, 1946–1947): Матеріали Міжнародної наукової конференції. Київ, 20–21 листопада 2013 р. / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України; Інститут історії України НАН України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Національний університет «КиєвоМогилянська академія». – К., 2013. – 364 с./ Редакційна рада Леонід Губерський, Сергій Квіт, Елла Лібанова, Валерій Смолій; Редакційна колегія Мирослава Антонович, Геннадій Боряк, Олександр

Гладун, Станіслав Кульчицький: @ Автори доповідей, 2013, Київ – 2013
[Електронний ресурс] URL:

https://www.idss.org.ua/monografii/Golodomor_2013_20_11.pdf (дата звернення:
27.11.2021)

3. Стаття «Голод 1921-1923 рр.». [Електронний ресурс] URL:
<https://histua.com/istoriya-ukraini/novitnij-chas/golod-1921-1923> (дата звернення
27.11.2021)

4. Стаття у Вікіпедії «Голодомор в Україні (1921-1923)». URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_\(1921%E2%80%941923\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%80_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_(1921%E2%80%941923)) (дата звернення:
27.11.2021)

5. Чорна книга України: Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе / Упоряд., ред. Ф. Зубанича; Передм. В. Яворівського. Демократична партія України. – К. : Вид. центр "Просвіта", 1998. – 784 с. [Електронний ресурс] URL: <http://history.org.ua/LiberUA/5-7707-8340-0/5-7707-8340-0.pdf>

6. Стаття «Штучний масовий голод 1921-1923 років». URL:
<https://holodomorinstitute.org.ua/1921-1923/> (дата звернення: 27.11.2021)

7. Український Інститут Національної Пам'яті. [Електронний ресурс]
URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/golodomor-1921-1923-vstup> (дата
звернення: 27.11.2021)

АНАЛИЗ ТЕОРИИ «ВЛАСТИ-СОБСТВЕННОСТИ» В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ «ОСЕДЛОГО БАНДИТА»

**Емец Арсений Сергеевич,
Фоменко Кристина Николаевна**

Студенты
Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина
г. Харьков, Украина

Введение. В своей теории власти-собственности Васильев рассматривает азиатский способ производства, выделенный им из марксизма, как одно из двух определяющих современное мировое устройство направлений, противопоставляя его развившемуся из античности западному варианту развития общества. Он как бы разделяет человечество на два возможных варианта развития. Такая жесткая социологическая демаркация неминуемо ведет к огромному количеству исключений и даже крупных противоречий, которые он всячески пытается оправдать.

Цель работы. Провести анализ теории собственности и определить её актуальность.

Материалы и методы. Теория "власти-собственности" Васильева, теория "оседлого бандита" Мартина Макгуайра и Мансура Олсона, теория "пассионарности" Гумилёва, марксизм, идеи Макиавелли.

Результаты и обсуждение. Ярким примером противоречий в теории Васильева являются “азиатские тигры”, исторически имевшие восточную структуру общества по Васильеву, получившие ошеломительный успех на рынке среди западных цивилизаций, развиваясь по их подобию. Данная проблема в его теории не является его непосредственным изобретением – подобные противоречия проявлялись еще в марксизме, откуда он брал само определение азиатского способа производства (так, это понятие, введенное самим Марксом, в последствии часто критиковалось и даже отрицалось деятелями марксизма в СССР), но так как Маркс вводил этот термин скорее просто чтобы как-то

объяснить несовпадения в его теории и придать ей больше убедительности, выдавая за общемировые постулаты, Васильев же делает ровно наоборот: помещает азиатский способ производства в центр своей теории, отталкивается от него в рассуждениях и строит на нем выводы, из-за чего противоречия, зародившиеся еще в марксизме, занимают такое же заметное место как и сам термин, становятся очевидными и неоспоримыми.

Однако все или, по крайней мере, большинство из этих противоречий нивелируются если считать теорию Васильева не конечным произведением, а его анализ азиатского типа производства как рассмотрение одного из случаев теории стационарного бандита. Теория оседлого бандита, разработанная Мартином Макгуайром и Мансуром Олсоном, объясняет происхождение государства отождествляя его с оседлым бандитом, который принимает решение закрепиться на определённой территории, единолично контролировать её и получать доход от населения (осуществлять грабежи) в долгосрочной перспективе. Грабежи, осуществляемые «оседлым бандитом», приобретают форму регулярного налогообложения, при этом разумный «оседлый бандит» устанавливает такое налогообложение, при котором у населения остаётся часть ресурсов, которые можно использовать для накопления, инвестирования и последующего увеличения объёмов производства и соответственно прибыли, которая облагается налогом со стороны «оседлого бандита». Кроме того, «оседлый бандит» стимулирует развитие хозяйственной деятельности и заинтересован в экономическом развитии территории.

По Васильеву формирование общественной иерархии и, как следствие, государства, возникает из престижа вождя, который готов делиться со своими подданными, и в итоге пользуется властью, которую он добровольно получает; но по теории стационарного бандита власть формируется из-за насильственных действий представителей власти – того самого вождя, однако несмотря на кажущееся с первого взгляда противоречие эти теории никак не конфликтуют друг с другом; более того – они друг друга дополняют. То есть, подобные признаки правителя, которые нам дают обе теории, вполне сочетаются в одном

человеке. Если смотреть на правителя с точки зрения Макиавелли, мы получаем полную картину настоящего вождя, близкую к правде – это прежде всего властный человек, готовый одарить друзей и уничтожить врагов. Соответственно, возвышение одного человека над другими в частности, а также формирование иерархии в общем, происходит с одобрения положительно настроенных и несопротивления безразличных, а также при победе над противящимися.

Как уже было сказано, в теории Васильева западные и восточные типы правления являются абсолютно различными, буквально двумя разными способами правления; античная демократия противопоставляется восточной автократии, из чего возникает множество примеров, которые этой теории не соответствуют. Однако в теории стационарного бандита как автократия, так и демократия являются всего-навсего оберткой, в которую завернут узаконенный грабеж населения. По теории СБ главной проблемой для автократа является угроза утраты власти, что может произойти как в результате революции, так и в результате покорения «кочующим бандитом». Решение этой проблемы в истории связано с установлением династической формы правления; в тех случаях, когда подобное решение невозможно с большой вероятностью «оседлый бандит», не будучи уверенным в устойчивости своей власти, превращается в «кочующего бандита», стремится увеличить своё благосостояние, не заботясь о нуждах населения и обеспечении устойчивого экономического роста. Демократия с защитой свобод граждан, частной собственностью и сменяемостью власти на первый взгляд не может быть рассмотрена теорией СБ, однако это не так: при демократии все так же сохраняется монополизация насилия государством, права граждан всегда ограничены, а права на частную собственность условны (гражданин не может объявить о независимости своей собственности от государства, его в любом случае обяжут выплачивать налоги, он не может основать свое государство, его имущество может быть конфисковано государством, тому подобное). Даже сменяемость власти в данном случае ни о чем нам не говорит: при демократии

на принятие решений чаще всего влияет властное меньшинство, лоббируя свои интересы и игнорируя интересы безвластного большинства. То есть, следуя этой теории, процесс развития государства зависит от идейного меньшинства, в чем с этим утверждением согласна теория пассионарности Гумилёва. И при этом всем, к этим же выводам приходит и Васильев, считая, что процесс эволюции человечества определяется не производительными силами и вообще не успехами в экономике. Он всегда зависел и будет зависеть от идей творческого меньшинства: именно идейно-институциональный фундамент создает или ограничивает возможности эволюции, все той же экономики и связанного с ней творчества умных. Верные идеи становятся основой для расцвета, неверные (или просто отсутствие верных) ведут к энтропии — то есть к остановке в развитии, к террору, репрессиям, разрушению и деградации. В этом всем и кроется основное противоречие теории Васильева: признавая первенство в человеческом обществе за идеями меньшинства, в последствии он отталкивается в демаркации человеческих обществ от экономических и политических устоев, которые вроде как отходили на второй план. В теории СБ мы подобных противоречий не наблюдаем, так как по ней экономические и политические институты являются лишь инструментом в руках стационарных бандитов. Огромная проблема самого понимания азиатского способа производства больше не является таковой, поскольку она обусловлена лишь отличными от буржуазных обществ способами ограбления населения.

И вот именно при таком подходе теория Васильева раскрывает этот самый азиатский способ производства и его происхождение на полную, не выставляя его как что-то чуждое и нетипичное для остального мира. Несмотря на то, что его теория имеет расхождения с Марксом, первоначальная трактовка азиатского типа производства сохранялась, что сохраняло за ней и марксистские противоречия (начиная от классовой мобильности и заканчивая определением класса в восточном обществе как таковом), однако при окончательном отходе от марксизма любое противоречие, связанное с классовым обществом и цивилизационной демаркацией, перестает

существовать; больше не возникает вопросов, почему одно общество предпочло быть демократическим, а другое – абсолютной монархией, потому что в данном вопросе идет рассмотрение не обществ в целом, а правящей верхушки, которая форму правления и выбирала. Мотивы и возможности правителей нам становятся очевиднее, чем если бы мы пытались охватить рассмотрение предпосылок в обществе целиком.

Выводы. Исходя из приведенных выше аргументов, теория Васильева является несовершенной и по-настоящему актуальной только при рассмотрении её через призму теории стационарного бандита.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КОНСТИТУЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ РОСІЇ ЩОДО УКРАЇНИ

Золотарьов Віктор Степанович,

к.і.н., доцент

Національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. У сучасних умовах національне питання набуло актуального значення. Особливо це виявилось після революції Гідності, коли Україна чітко визначила своє прагнення на Європейську інтеграцію та курс на Північноатлантичний союз. Зміна зовнішньополітичного курсу призвела до загострення відносин з Російською Федерацією. За таких умов доцільно звернутися до історичного минулого та розглянути, яким чином деякі політичні сили намагалися вирішити національне питання на початок ХХ ст. Особливо це стосується Конституційно-демократичної партії Росії, яка мала значний вплив на Україні, та її лідера Павла Миколайовича Мілюкова.

Мета роботи./Aim. Дослідити деякі аспекти національної політики Конституційно-демократичної партії Росії стосовно українського національного питання, визначити головні пріоритети кадетів на Україні та відносини з українськими лібералами.

Матеріали та методи./Materials and methods. Протягом багатьох десятиріччів приріст історичних знань було обмежено особливо з деяких питань у діяльності не комуністичних партій та функціонування політичних систем. Клію обійшлася з кадетською партією гірше, ніж із іншими всеросійськими не соціалістичними партіями, якщо не враховувати крайнє правих. Фундаментальних робіт, що охоплюють увесь період діяльності кадетської партії та об'єктивно відображають її історію у вітчизняній історіографії не існує.

Стосунки кадетів з українськими лібералами стосовно вирішення національного питання майже не досліджувалося. Є декілька робіт, де

розглядаються окремі питання створення партії, прийняття її програми, аналізується стратегія та тактика партії на певних етапах розвитку, причини перемог та поразок [2].

Результати та обговорення./Results and discussion. Найбільш впливовою на початку ХХ ст. була діяльність Конституційно-демократичної партії Росії, яка одержала блискучу перемогу на виборах до I Державної думи. Ця лівоцентристська партія ліберального напрямку багато уваги приділяла розв'язанню національного питання у Російській імперії. Саме це дозволило лідеру польської групи «Коло» О.П. Ледницькому заявити у Думі, що саме в партії кадетів усі неросійські народи можуть знайти дійсну підтримку [1, с. 369].

Програма кадетської партії 1905 року не розглядала взагалі українські національні проблеми, хоча проблеми польської та фінської автономії досліджувалися. Слід зазначити, що унаслідок антиукраїнських законів другої половини ХІХ ст. була неможливість вільного національного самовизначення українського народу. Лише М.П. Драгоманов у 1884 році створив «Вільну Спілку», яка визначала можливість «перетворення Російської держави на засадах загальної політичної свободи».

Лідери кадетської партії мали гарні стосунки з українськими лібералами та постійно спілкувалися щодо майбутньої побудови держави. Але серед кадетських теоретиків з національного питання не було єдиної точки зору. Центристи й ліві підтримували принцип автономності й доводили його доцільність. Вони навіть обговорювали сам механізм функціонування центральної влади й автономій. Так, ще в 1906 р. Ф. Кокоскін писав: "Зовнішніми матеріальними засобами для підтримки державної єдності є єдність армії, іноземних зносин і загальнодержавних фінансів. Усі ці галузі державної діяльності залишаються цілком у руках центральної влади при найширшій автономії"[3, с. 14]. Враховуючи таку позицію кадетських теоретиків, стає очевидно, що вони надавали національному питанню велике значення, виступали за розвиток політичної й моральної культури всього

населення. У кадетську настанову автономізації було покладено принцип взаємовигідності всіх національних окраїн, що дозволяє стверджувати про те, що кадети відстоювали права не тільки великоросійської буржуазії, але й спільні інтереси окремих націй.

Національна політика кадетської партії була заснована на концепції державності та захисті особистих прав громадян. Для лідера кадетської партії П.М. Мілюкова головним у національному питанні залишався принцип рівноправ'я національностей [5, с.4]. Кадети, на відміну від соціал-демократів, які виступали за пролетарський інтернаціоналізм, намагалися зберегти національну самобутність українського народу. Вони виступали за використання української мови у судочинстві та освіті. Саме Мілюков заявив у III Думі про те, що «нема такої мови, яка б не змогла стати мовою культурною, якщо нею буде говорити та мислити інтелігенція»[6, с.1264].

Така національна програма, вимоги якої обмежувалися рамками культурно-національної автономії, повністю задовольняла кадетів. Це дозволило кадетам укласти передвиборну угоду з українськими лібералами. [7, с.2]. Порівняно з іншими загальноросійськими партіями ліберального напрямку на Україні, кадети мали значний успіх. Навіть партії соціалістичної орієнтації підтримували стосунки з кадетами на Україні. Про це переконливо говорить той факт, що перед виборами до IV Думи у Києві кадети створили блок із соціал-демократами.[8,с.86].

В українському питанні, кадетська партія та її керівництво як би опинилося між "молотом і ковадлом" З одного боку, октябристи, уряд і чорносотенці звинувачували кадетську партію у зайвому демократизмі при вирішенні національного питання, у прагненні розділити єдину імперію. З іншого, українська національна інтелігенція ставила перед кадетами занадто радикальні вимоги (національно-територіальна автономія й навіть, федеративний принцип побудови нової держави). Для рішення таких питань не була ще достатніх умов. Під цими умовами, насамперед, кадети розуміли готовність правлячих кіл Росії провести такі радикальні перетворення з

національного питання, але це було практично виключно. Про це говорить офіційна політика, уряду, в основу якої було покладено принцип великодержавного націоналізму. Ось чому кадети так обережно висували вимоги культурно-національної автономії. Крім того, вони враховували, наскільки доцільна автономія як для окремих націй, так і для Росії в цілому. При цьому, дуже важливе місце займав рівень політичної й моральної культури даних націй. З огляду на вище наведені факти, кадети на порядок денний ставили лише вимоги культурно національної автономії та не виходили за рамки 24-го параграфа своєї програми. Навіть вимоги національно-територіальної автономії кадети мислили як завдання на майбутнє, не говорячи вже про федералізм. Одним з факторів, чому кадети вважали введення автономії на даному етапі передчасним явищем було те, що в Російській імперії практично не було етнічно однорідних територій. Негайне ж введення автономій привело б до значного перегляду кордонів й, як наслідок цього, до міжнаціональних конфліктів. З погляду моральності таке поводження кадетської партії цілком обґрунтоване та виправдане. Для утворення автономій необхідно було створити необхідні умови, для чого була потрібна кропітка робота й час.

Висновок./Conclusions. В цілому, кадети та особисто П.М. Мілюков захищали права української національності, але були проти федералізму. П.М. Мілюков у 1925 р. висловив актуальну думку щодо подальшого розвитку національної політики, вважаючи, «...що національність, як початок живого а не мертвого, є також початком творчим. Вона не лише зберігає старі цінності, а й постійно створює нові. Як усе живе, національне підкоряється закону еволюції та самовдосконаленню» [9,с. 24]

Список використаних джерел та література

1. Милуков П.Н. Воспоминания. Москва, 1990.
2. АстраханХ.М. Большевики и их политические противники в 1917 году-Л.,1973.-456 с.; Бурджалов Э.Н. Вторая русская революция: Восстание в Петрограде; Волобуев П.В. Пролетариат и буржуазия в 1917 г.-М.-

1964; Думова Н.Г. Кадетская контрреволюция и ее разгром (1917-1920),-М.-1982; Думова Н.Г. Кадетская партия в период первой мировой войны и февральской революции .-М.-1988.; Думова Н.Г. Кончилось ваше время. О поражении кадетской партии.-М., 1990.; Дякин В.С. Русская буржуазия и царизм в годы первой мировой войны 1914-1917 гг.-М., 1967.; Кувшинов В.А. Разоблачение партией большевиков идеологии и тактики кадетов (февраль-октябрь 1917 г.).-М.,1982.; Спирин Л.М. Крушение помещичьих и буржуазных партий в России.-М.,1977.; Старцев В.И. Революция и власть.-М.,1978.; Черменский Е.Д. IV Дума и свержение царизма в России.-М., 1976.; Шацилло К.Ф. Русский либерализм накануне революции 1906\5-1907 гг.-М., 1983.; Шелохаев В.В. Идеология и политическая организация Российской либеральной буржуазии 1907-1914 гг.-М.,1990.; Шелохаев В.В. Кадеты - главная партия либеральной буржуазии в борьбе с революцией 1905-1907 гг.-М.,1983.

3. Ф.Кокошкин. Областная автономия и единство России .-М.-1906

4. Грушевский М.С. Освобождение России и украинский вопрос: Ст. и заметки.-Спб.-1910

5. Стенографический Отчет Государственной Думы III-го созыва. Сессия III. Зас. 26

6. Стенографический Отчет Государственной Думы III-го созыва. Сессия V. ЗаС.18, 12. XI. 1910

7. ГА РФ. Ф.523. Оп. 2. Д. 26.

8. ГА РФ. Ф.523. Оп. 2. Д.7. Ч. 2.

9. Милюков П.Н. Национальный вопрос. (Происхождения национальности и национальные вопросы в России). Париж,1925

ЛЕТЮЧІ ЛИСТКИ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ДОБИ РЕФОРМАЦІЇ

Котляров Петро Миколайович,
д.і.н., доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Початок Реформації у Німеччині поставив перед Мартіном Лютером та його найближчими колегами низку питань пов'язаних із створенням нової теології і реформуванням церковного життя та практик. Початок березня 1522 року, коли Мартін Лютер повернувся до Віттенберга із Вартбурга, ознаменував час вступу Реформації у вирішальну фазу. У Віттенберзі колишній колега Лютера Андреас Боденштейн фон Карлштадт (1482-1541), намагаючись надати Реформації нового імпульсу, розпочав із проповідей та видання памфлетів, що мали на меті перевести богословську дискусію в русло практичної реформи. Його інвективи проти застарілих практик підживлювали і без того антиклерикальні настрої, що привело до перших іконоборчих акцій у Віттенберзі. 27 січня Карлштадт надав теологічне обґрунтування знищення ікон у трактаті «Von der abtuhung der Bylder» [1, s. 21-29]. Подібні ексцеси іконоборців примусили Лютера покинути Вартбург, де він переховувався від Вормського едикту, та рішуче засудити іконоклазм спровокований Карлштадтом. У зв'язку із цими подіями були скасовані більшість літургійних нововведень та заборонена проповідь Карлштадта. Свої погляди на старі обряди, практики і церковне мистецтво Лютер озвучив у циклі проповідей, які були проголошені у міській церкві Св. Марії (з 9 березня 1522 року). У проповідях реформатор він на основі послань Апостола Павла та Євангелій прокоментував події у Віттенберзі відзначивши шкідливість та несвоєчасність іконоборства, закликаючи до поступовості реформ та їх гармонії із Святим Письмом. Однак важливою проблемою для реформатора залишалося питання не тільки існування образів у церквах, але й участі мирян у певних

практиках. Проблема полягала у тому, що ці практики, які склалися століттями, користувалися неймовірною популярністю у парафіян і були важливим чинником міжособової комунікації і підтримання колективної ідентичності. Мова йдеться, перш за все, про релігійні процесії, присвячені, наприклад, такому святу як *Corpus Christi* (Тіла Христового), що виникло на згадку встановлення таїнства Євхаристії. Це свято, яке чи не вперше згадується у 1247 р. у Льєжській єпархії (Бельгія), надзвичайно швидко отримало таку популярність і поширення, що у 1264 р. папа Урбан IV затвердив його у статусі загальноцерковного. Зазначимо, що популярність свята *Corpus Christi* живилися із різних джерел. Наприклад, паломники, які приходили на це свято, а воно іноді тривало кілька днів, і брали участь у святковій месі, мали право на індульгенцію. Однак містерії мали ще одну важливу характерну рису – пишність процесії, під час якої розігрувалась різноманітні сцени (містерії) страстей Христових, що складали яскраво-вражаючий драматичний цикл. Театральність і видовищність містерій користувалися великою популярністю упродовж всього середньовіччя, але пік популярності припадає на добу бароко, яка співпала з контрреформацією. Це можна пояснити тим, що яскрава візуалізація, театральність, звукова інформація, відчуття належності окремого парафіянина до великої церковної спільноти. Тому релігійні процесії в епоху гострої ідейної боротьби відігравали важливу комунікативну роль у згуртуванні прихильників католицької церкви, формували релігійну ідентичність і вважалися найбільш цінною формою благочестя [2, s. 128]. Однак, в силу того, що подібні процесії були заборонені на протестантських територіях, теоретикам Реформації необхідно було знайти гідну відповідь і створити нові комунікативні засоби для згуртування прихильників нової церкви.

Мета роботи. Прослідкувати, як в процесі німецької Реформації XVI ст. формувалися нові комунікативні форми і засоби, які уможливили розвиток нової церкви, а також допомагали становленню нової релігійної ідентичності.

Матеріали й методи. Джерельною базою дослідження є «Летючі листки» (нім. – *Flugschrift*, або *Flugblatt*), що були зібрані Густавом Фрейтагом (1816-

1895) [3]. Дане дослідження стосується проблем релігійної ідентичності та міжособової комунікації, тому ми будемо звертатися до методологічних підходів, сформульованих французьким істориком П'єром Нора (фр. Pierre Nora) [4], а також будуть застосовуватися принципи історизму. Зокрема, ми поділяємо неокласичну парадигму історизму, згідно з якою всі явища та події аналізуються у контексті стандартів та пріоритетів епохи. Зазначимо, що досліджувана нами тема не залишалася повністю на маргіналіях наукових досліджень, нею займалися такі дослідники як Адам В., Арнольд М., Шіллінг М. та інші [5; 6; 7]

Результати й обговорення. Релігійні урочисті процесії взагалі існують у більшості релігій світу. Вже у Старому Заповіті можна знайти історії, які описують спільне ходіння великої маси людей об'єднаних однією ідеєю. Одним із найбільш яскравих прикладів є історія завоювання Єрихону, коли перед взяттям міста Ісус Навин отримав повеління, щоб усі здатні до війни, під звуки труб, шість днів обходили місто, а в сьомий день приречене місто треба було обійти сім разів: «Сім священиків нехай несуть сім ювілейних труб перед ковчегом; а сьомого дня обійдіть навколо міста сім разів, і священики нехай сурмлять трубами. Коли засурмить ювілейний ріг, коли почуєте звук труби, тоді весь народ нехай вигукне гучним голосом, і стіна міста обрушиться до своїх основ» (Нав. 6:1-4).

Важливим у цьому тексті є те, що для давнього суспільства, із не зовсім вираженою соціальною структурою та відсутністю необхідних політичних інститутів, цей масовий захід, що був перетворений в урочисту процесію, яка тривала сім днів і яка стала важливим засобом міжособистісної комунікація, в ході якої відбувалося не лише конструювання нових суспільних відносин, але й релігійних практик [8, s. 22]. Подібні масові заходи також вважаються важливим атрибутом діалогу між усіма верствами суспільства [9, с. 182].

Скасування реформаторами релігійних процесій, створювало в межах реформаційної спільноти своєрідну комунікативну цезуру. Однак вона була успішно заповнена новим ефективним комунікативним засобом - *«летючими*

листочками» (нім. – *Flugschrift, або Flugblatt*). Летючі листки склалися з одного або кількох сторінок тексту, часто прикрашалися ілюстраціями. Наявність тексту та ілюстрації перетворювало летючий листок на медіальний засіб, що був зрозумілий як для людей письменних, так і для тих, хто до освіти не мав відношення.

Для нас важливо те, що ці невеликі брошури, завдяки широкому комунікативному потенціалу, виявилися одними з перших медійних засобів і такими, що посприяли формуванню нової релігійної ідентичності. Про популярність Летючих листків свідчить той факт, що за час Реформації у Німеччині їх було видано і продано від 70 до 90 млн. Промовистий факт, який пояснюється тим, що Листки оперативно висвітлювали резонансні події, а суспільство і окремі індивіди відчували потребу у споживанні актуальних новин. Нова лютеранська теологія розкрита у переконливій і зрозумілій формі, часто із дошкульною сатирою опонентів, а також гостра полеміка і дидактичність – це все фактори, що підживлювали інтерес і формували тісне коло прибічників нового вчення.

Також варто вказати і на доступність Листків. Летючий листок на кілька сторінок із ілюстрацією був цілком доступний працевлаштованому громадянину, а його вартість не перевищувала ціну хорошого обіду [10, s. 48]. Судячи по документах, наприклад, у Тюбінгені ціни на Листки із восьми-десяти сторінок до 1525 р. коштували у середньому три або чотири пфеніги, а з шести сторінок всього лише два пфеніги. Знаменитий Малий Катехізіс Мартіна Лютера, написаний спеціально для малоосвічених, продавався за 5 пфенігів [6, s. 48). Про доступність Листків свідчить і сам факт зростання накладів Летючих листків. Відомо, що деякі Листки були надруковані накладом від 140 до 150 тисяч, проте є і такі, що мали наклад від 1000 до 1500 екземплярів.

Ці цифри, на перший погляд, викликають недовіру. Як вже було зазначено, в цей час у Німеччині було продано від 70 до 90 млн. Летючих листків. Якщо врахувати, що населення всієї держави складало перед Тридцятилітньою війною приблизно 17 мільйонів, то це значить, що на

кожного жителя припадало близько 5.2 примірників. Це при тому, що писемного населення у Священній римській імперії, куди входила Німеччина, було приблизно від 5 до 10 відсотків.

Але варто брати до уваги, що у добу Реформації широко поширюється практика публічного читання. Це зауваження стосується сільської місцевості, де існувала яскраво виражена переважаюча більшість неписьменних (90-95%). Однак новою ознакою часу стають гуртки, де займалися читанням актуальної літератури для неписьменних. Тому безграмотність не ставала перешкодою і Листки купували як освічені, так і ті, хто читати не вмів. Тим більше, що у більшості Летючі листки ілюструвалися гравюрами, які були розраховані, в тому числі, і на неписьменних. Ілюстрація збільшувала агітаційний потенціал листівки, підсилюючи текст, або несучи і власну «риторику картини» [7, s. 62]. Також варто вказати, що Листки часто купували для подарунку, нерідко для вивезення за кордон.

Звернемо увагу ще на один важливий факт. Раніше участь у процесії вважався одним із досвідів зустрічі із сакральним. Але і друковане слово, книга, довгий час вважався атрибутом освіченості і належності власника до духовного стану. Наратив у середні віки сприймався у якості сакрального інструменту комунікації з Градом Небесним й асоціювався з духовенством. Тому можна говорити про те, що Летючі листки, як масове медіа, стає засобом формування нової релігійної спільноти.

Висновки. Загалом, підводячи підсумки, можна сказати, що друк Летючих листків досить швидко перетворився на засіб комунікації однодумців. Загальне підвищення рівня освіченості, що спостерігалось по усій Західній Європі упродовж XVI ст., новостворена інформаційна потреба у читанні про релігійні диспути, можливість самому долучатися до дискусій і обговорень нових доктрин і подій, все це визначило популярність нових медіа. Летючі листки виявилися потужним комунікативним засобом в межах реформаційної спільноти. Вони могли сперечатися із забороненими практиками старої церкви, задовольняти потреби індивіда в міжособистісній комунікації і долучати

адептів нової церкви до релігійних диспутів. Завдяки масовості і швидкості друкування нових медіа, навіть найвіддаленіші прихильники Реформації мали можливість не відчувати себе на маргінезі загального релігійного руху.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ronald J. Andreas Bodenstein von Karlstadt. Zwischen Liberalität und Radikalität // Hans-Jürgen Goertz: München, 1978. – S. 21-29.
2. Scheler Dieter. Inszenierte Wirklichkeit. Spätmittelalterliche Prozessionen zwischen Obrigkeit und 'Volk' // Bea Lundt/Helma Reimöller (Hrsg.): Von Aufbruch und Utopie: Köln, 1992. - S. 119-130.
3. Hohemenser P. Flugschriftensammlung Gustav Freytag. Im Auftrage der Gesellschaft der Freunde der Stadtbibliothek bearbeitet von Paul Hohenemser. - Frankfurt am Main: Frankfurter Societäts-Druckerei G. m. b. H, Abteilung Buchverlag, 1925.
4. Нора П. Между памятью и историей. Проблематика мест памяти // Франция память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. - СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999.
5. Adam W. Das Flugblatt als Kultur- und Literaturgeschichte Quelle der frühen Neuzeit, Euphorion. Zeitschrift für Literaturgeschichte. - Euphorion, 84, 1990. - S. 187-206.
6. Arnold M. Handwerker als theologische Schriftsteller. Studien zu Flugschriften in frühen Reformation (1523-1525). Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1990.
7. Schilling M. Bildpublizistik der frühen Neuzeit: Aufgaben und Leistungen des illustrierten Flugblatts in Deutschland bis um 1700. Tübingen: Niemeyer, 1990.
8. Baxter L. Relationships as dialogues. Personal Relationships, 2004. В. 11. -S. 1-22.
9. Чумиков А.Н. Связи с общественностью. Теория, практика. – М.: Дело, 2011. – С. 182.

ДАВНІ ПЕЧАТКИ М. БЕРЕГОВА

Міськов Іван Олексійович

кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін
Закарпатської академії мистецтв

Вступ. Старовинні печатки є основою сучасних гербів найдавніших населених пунктів. Переважно печатки ставилися на документах, які зберігаються в архівах, музеях та приватних колекціях. Про давні печатки міста Берегова Закарпатської області (угор. Beregszász, у минулі часи - головне місто комітату Берег Угорського королівства) було опубліковано чимало статей та ілюстрацій. Якщо прослідкувати їхню хронологію, то послідовність буде наступною: Т. Легоцькі (1868, 1881р., Рис. 1, 2), Я. Штернберг (1991 р.), А. Гречило (1998 р.), А. Гречило, Ю.Савчук, І. Сварник (2001 р.), І.Міськов (2006, 2015 р.). Всі майже дослідники, у більшості опирались на публікацію Я.Штернберга, який в свою чергу опирався на публікації Т.Легоцькі. У коло сучасних дослідників потрапила перша печатка Берегова (Рис.1). Вперше дві різні печатки (Рис.1, 2) опублікував Т.Легоцькі (1868 р.), пізніше Я.Штернберг (1991 р.) та І.Міськов (2006, 2015 р.).

Мета роботи. На основі нововиявлених печаток у Державному архіві Закарпатської області (2008, 2009 р.) – дати належну оцінку найстарішим відбиткам печаток м. Берегова, прослідкувати термін «hospites» у документах даного населеного пункту, зробити попередні висновки.

Матеріали та методи. У фонді 10 «Наджупан Бережской жупы» Державного архіву Закарпатської області м. Берегово, автором було виявлено два відбитка печатки м. Берегова (Рис.3, 4), які відповідають графічним зображенням печатки (Рис.1, 2). Перша – воскова (Рис.3) а друга печатка паперова на воску (Рис. 4). Стан збереження відбитків на документах 1623 р. та 1726 р. – задовільний. На першій зображення можна розпізнати, а легенду прочитати важче, а на другій – зображення та легенду можна прочитати.

Використано для прочитання легенди першої печатки – метод графічної реконструкції.

Результати та обговорення. Вперше обидві печатки знайшов Т.Легоцькі. Це сталося приблизно у II пол. XIX ст. , оскільки у 1868 р. він опублікував статтю про них. На його думку, перша була бронзова печатка з мідною ручкою, а друга срібна, так само з мідною. Т.Легоцькі стверджував, що перша печатка походить з XIII ст., а друга ймовірно з XIV чи XV ст. Обидві печатки круглої форми. Перше графічне зображення печатки (Рис.1) відповідає печатці на документі 1623 р. (Рис.3), у полі якої лев у скоку готовий нападу лев з відкритою пащею та піднятим хвостом, а поміж його лапами півмісяць та шестикутна зірка, з легендою латинською: «s. hospitum se Luprechtsaz». У полі іншої печатки, посередині лев з висунутим назовні язиком, з латинською легендою «si. hospitum de Lomperthaza». Повні легенди обидвох печаток (перша – «печатка гостей із Лупрехтсаса - s.(igillum) hospitum se Luprechtsaz», друга – «печатка гостей Ломпертгаза - si.(gillum) hospitum de Lomperthaza» подав у своїй публікації проф. Штернберг. Даний населений пункт у середньовіччя мав наступні назви Лампертсаса (Lampertszásza), Лупрехтсаса (Luprechtszásza), Сас (Szász), а пізніше за ним остаточно закріплюється назва Берегсас (Beregzász). За XIII та XIV ст. у документах зафіксовані наступні назви населеного пункту та його особлива категорія населення госпіти (hospites): 1247 р., hospites nostra charismi de Luprechtháza; 1271 р., hospites nostri de Lwprechzaza; 1284 р., salvo iure ecclesiae nostre [Strigoniensis] videlicet plebanis Beregzaza, Luprethzaza et Azunsagzeuleus; 1299 р., comes de Bereg, Datum in Lupert Zaza; 1308 р., Luprechzaza; 1318 р., Luprrhtzaza; 1320 р., Fideles Hospites nostri de Luprechzaza; 1323 р., villa Loprethzaza; 1325 р., hospites nostri [regis] de Loprechzaza; 1327 р., Luprechzaza, Lompretzazy; 1332-1335 р. р. — plebanus Luprechzaza, Lempert Zaza; 1337 р. literatum Michaelis plebani de Beregzaza; 1342 р. civitas nostra Lompertháza; 1354 р., civitate Lupprechzaza; 1376 р., civitate Zaz; 1378 р., Zász; 1388 р., Lompertháza. З переліку наведених документів можна зробити попередній підсумок, що у середні віки Лупрехтсаса та Ломпертгаза були різні

поселення, які пізніше об'єднались у єдиний населений пункт Берегово (Берегсас).

Висновки. На основі графічних зображень обидвох печаток, які відповідають печаткам на документах 1623 та 1724 рр., одна громада госпітів у XIII ст. а інша у XIV ст. могли користувалися цими печатками. Хто надав право госпітам на використання печатками, невідомо. Можливо, що госпіти принесли із собою дані печатки, якими користувалися, проживаючи на попередній місцевості. Дане проблемне питання має знайти своє вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Гречило А. Українська міська геральдика. – Київ – Львів, 1998. – С. 40.

Гречило А., Савчук Ю., Сварник І. Герби міст України (XIV – I пол. XX ст.). – Київ : Брама, 2001.– С. 74-75.

Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф. 10. Наджупан Бережской жупы. – Оп.1. – Ед. хр. 46. Акт городского управления г. Берегсас о ликвидации денежной претензии Гетера Гашпара к Сидярто Стефану. Оригинал с восковой печатью. 23 января 1623 г. – 1 Л.

ДАЗО. – Ф. 10. Наджупан Бережской жупы. – Оп.1. – Ед. хр. 428. Фамильные документы дворянина города Берегсас Чабоня Андрея. Начато:1716 г. Окончено: 1748 г. – 8 Л.

Міськов І. Проблема походження назви та символів м.Берегова//Carpatika –Карпатика.– Вип.34. – Ужгород, 2006. – С.217–228.

Міськов І. Сфрагістика у науковій спадщині Т.Легоцького, Я.Штернберга, О.Філіппова // Науковий вісник Закарпатського художнього інституту.– Вип.7.– Ужгород: Закарпатський художній інститут, 2015. – С.186–195.

Штернберг Я., 1991. Міські та містечкові герби краю. Герб Берегова//Новини Закарпаття, 2 березня. – С.11.

Lehoczky T. A Beregszaszi regi pecseteröl // Századok. – I füz. – Budapest: Kiadja a Magyar társulat,1868.– Old. 720–728.

Lehoczky T. Beregvármegye monographiaja. – III köt. – 1 rész. – Ungvárott: Nyomatott pollacsek miksa könyvnyomdában, 1881. – Old.115-118.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1. Печатка Берегова 1 за Т.Легоцькі. Фото І.Міськова

Рис. 2. Печатка Берегова 2 за Т.Легоцькі. Фото І.Міськова

Рис. 3. Печатка Берегова на документі 1623 р. Фото І.Міськова.

Публікується вперше

Рис. 4. Печатка Берегова на документі 1726 р. Фото І.Міськова.

Публікується вперше

СТАРОДАВНІЙ РИМ У ПРИЗМІ ОЦІНОК М. П. ДРАГОМАНОВА ТА ІНШИХ ІСТОРИКІВ

Чечельницька Ганна Володимирівна,

к.іст.н.,

Семенова Агнія Ігорівна,

студентка,

Університет митної справи та фінансів,

м. Дніпро, Україна

Вступ. Становлення М. П. Драгоманова як історика і науковця, перш за все, склалося завдяки його зацікавленості у дослідженні стародавніх та загальноєвропейських часів. Широко відомий з молодих років він став після захисту магістерської дисертації «Питання про історичне значення Римської імперії і Тацит». Можна сказати, що суспільно-політична активна робота вченого та вивчення українських питань залежали та формувалися на основі античних, зокрема римських, дослідженнях. А в свою чергу антикознавчі студії Михайла Драгоманова вивчалися, головним чином, у напрямі критичних, нейтральних і позитивних оцінок його поглядів на Римську імперію та творчість Тацита, відображення римської цивілізаційної спадщини, і особливо, вивчаючи окремі життєві моменти Драгоманова, його історико-філософські та суспільні й політичні переконання та методологію наукових досліджень.

Актуальність теми полягає в тому, що її теоретичний матеріал, основні положення, висновки можуть використовуватися як для детальнішого та поглибленішого дослідження наукової спадщини М. П. Драгоманова, так і для написання посібників та праць з античної історії, а також для розвитку історичних наук в Україні. **Об'єктом дослідження є** історична діяльність і спадщина М. П. Драгоманова та інших істориків. **Предметом дослідження є** історія Римської держави, її інтелектуальна спадщина, різні історичні та наукові погляди на історію Давнього Риму.

Метою даної роботи є: проаналізувати джерела та літературу, яка допоможе у дослідженні питань; дослідити історію Стародавнього Риму через призму праць М. П. Драгоманова та інших істориків; схарактеризувати ставлення науковця та інших авторів до Стародавнього Риму; детально розглянути і розкрити поставлені питання заданої теми.

Завданням роботи є реалізація пунктів визначеної мети. Для цього використовуються такі **методи** як історико-порівняльний, історико-генетичний, описовий, а також загально-філософські методи аналізу та синтезу. Було застосовано відповідні **матеріали**. Зокрема, це праці самого Драгоманова "Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит", Моммзена та Г.Вебера; джерела та історіографія античних часів, наприклад , Тацитові «Аннали», промова Клеопа-демагога; та більш сучасні візії Круглашова А.М., Бевз Т.А., Костенко Г.В тощо.

Результати та обговорення. Твір Моммзена про історію Римської республіки користується великою популярністю, головним чином завдяки розробці тематики поступового складання давньоримських установ та характеристики римських історичних діячів часів громадянських війн. Дякуючи цим позитивним рисам, висновки і вирокі Моммзена отримали велике розповсюдження та увійшли в підручники. Між останніми німецькими курсами всесвітньої історії особливо виділяється широкістю практичності та розповсюженості в Німеччині, Франції й Росії — Георга Вебера, елементарний та великий, который об'ємом перевершує звичайний курс університету (Allgemeine Weltgeschichte, і в якому III та IV томи присвячені римській історії)]. У перегляді ходу історії римської республіки Вебер точно наслідував Моммзена, незважаючи на меншу самостійність першого.

Підручник Вебера втілює в дуже стиснутому, але характерному вигляді загальноприйняті поняття про історію Риму. В ньому ми бачимо такий поділ історії римської держави: I) Рим за влади царів та патриціїв (753-366); II) Героїчний період Риму (366-146); III) Моральний занепад Риму (146-31); IV) Римська імперія (31 до Р. Х. 476 після Р. Х.). Драгоманов запитує, що ж стає під

час третього періоду із державним устроєм, як містом Римом, так і підлеглими йому плем'ями? Ми бачимо, що ці наслідки, починаючи з латинців та італійців, вимагають собі участі в державному житті на рівних правах із мешканцями міста Рима, і що багато хто ці права отримують. Драгоманов каже: "Это внутреннее разложение и постепенное ослабление римского государства, естественным следствием чего было трехвековое прозябание под мечом преторианцев и обессилюющим безумием монархического деспотизма, составляет содержание третьего исторического периода. С тех пор как интересы сословия и партии заступили место патриотического чувства, порвалась высшая нравственная связь, которая приводила разнородные элементы к одной общей цели деятельности."

Особливо помітна відсутність історичного погляду та бажання повністю уявити у похмурому кольорі становище древнього світу під пануванням Римської імперії у роздумах Вебера та більшості істориків про стан розумної цивілізації того часу. Але Драгоманов, як історик, перш за все зазначає, що "время наибольшего развития римской умственно-литературной цивилизации было временем наибольшего развращения общества, что римская цивилизация была перед ним растением, а потому не проникала в сердце людей, что нравственность и семейная любовь исчезли из всех слоев общества, что деньги, чувственное удовольствие были богами дня, которым приносили в жертву честь, добродетель и знание." Задля підтвердження такого висновку автор посилається на розвиток сатиричної літератури.

Історикам, що кажуть про суцільний розбрат та лінь великого суспільства, ніколи не слід забувати, що історія країни та народу не є історією столиці. І у римському соціумі трапилася подібна вищезгаданим реакція розбрату, яка пограбувала увесь світ ще за часів республіки аристократію, продовжуючи грабувати його завдяки божевільним імператорам та багатьом темним сторонам чиновницького устрою імперії. Про таку реакцію, щодо зменшення розкоші, говорить дуже ясно Тацит; такою реакцією ми вважаємо розповсюдження християнства, яке, незважаючи на його божественне

походження, не можна виключати із числа історичних явищ, і розповсюдження якого було підготовлене і моралістичною, і сатиричною літературою Сенек, Сиріусів та Ювеналів. Але справа в тому, що в істориків, котрі наважуються присвоїти всесвітню релігію — християнство — тільки відомим народам, як Вебер — германцям, в якого на новий час одна точка зору та мірило оцінки, а на древній час — інша. Висловлюючи становище науки та літератури в епоху римської імперії, Вебер декілька разів змінював точку зору, завдяки чому становище суспільства в нього уявляється в надзвичайно похмурому вигляді, хоча подібний результат досягається безкарно: так, багато промовляється вироків та показань, що суперечать одне одному та основним історичним положенням. Так, історик оплакує занепад політичної діяльності в країні та водночас зізнається, що відволікання великої частини сил в розумовій діяльності рухало науку та юриспруденцію, розвиток якої позначився і на суспільній діяльності. Заявивши, що пересадна цивілізація римлян не проникала в серця людей, що філософія губилася в порожніх тонкощах та балачках про чесноти, що гроші та задоволення були богами, котрим у жертву приносили честь та сумління, історик повинен був зізнатися, що філософія стоїцизму благотворно вплинула на законодавство, а відповідно і на практичне життя, повинен був назвати цілу низку скільки освічених, стільки й благородних політичних діячів, наприклад, Арріан, Лукіан, Пліній Молодший, Лонгин, котрі практично на рівні з Регулом та Цинциннатом. Бажаючи показати у, можливо, похмурому у вигляді римське суспільство, історик виділяє з нього те, що сам повинен в іншому місті додати до нього: показати занепад світської літератури, забуваючи, що значна частка талантів пішла на християнську літературу. Історик докоряє "неоплатоникам" за мрійливість, забобони та забування практичного життя і після додає, що неоплатоники мали вплив на підготовку християнства; відкидаючи те, що скептицизм по відношенню до язичницькому багатобожжю дав можливість розповсюдження християнського деїзму. Одних, наприклад, Лукіана, історик критикує за підривання язичницьких вірувань, а інших — за забобонність та віру в чудесне], потім і

третіх, як Амміана Марцелліна, не може не похвалити за віротерпимість. У докір римському часу ставляться явища та риси, відвернення від яких могло б бути лише через довгий час. Наприклад, у докір Галлену і Птолемею ставиться те, що навіть і такі розуми, як вони, вірили у надзвичайні медичні засоби та астрологію, хоча медицина не розійшлася із магією і в XVI ст. (Парацельс), а в астрологію вірив і сам Кеплер та ін.

На думку Драгоманова, такими розкиданими протиріччями та довільно висловленими думками, Веберу вдається наштовхнути не досить скептично налаштованого читача на висновок, що навіть найбільш блискуча сторона життя Римської імперії, сторона, де важко не бачити переваг перед республіканським періодом і епохою, наслідуючою завоювання Риму варварами, — наука та література в дійсності представляли слабке та хворобливе явище, що схиляється до занепаду від власного безсилля. Після всього сказаного про державний порядок та цивілізацію римлян, здається якоюсь несподіванкою заява, що "...ніякий інший народ не збагнув та не встановив державного та юридичного життя з таким правильним напрямком і розсудливістю, як римляни. Що Рим з такою проникливістю та послідовністю відпрацював та встановив юридичні стосунки суспільства в державному, общинному та приватному житті, що переважний вплив римського законодавства та римських юридичних понять помітно ди сих пір у всіх освічених народів світу."

Останнє, тобто вплив римського права на нові законодавства, абсолютно точно визнається усіма істориками як факт. Цей вплив поширювався не тільки на сферу приватно-правових відносин та, відомо, що римське право сприяло розкладу феодальних стосунків в Новій Європі і, відповідно, встановленню державних відносин на початках рівності всіх прошарків населення перед державною владою. Держава Рішельє та Генріха IV близька до держави Римської імперії, а не республіки. І знову Драгоманов опікується питаннями: чому ж не тільки одне мірило для оцінки держави Рішельє та Людовіка XIV та держави Октавіана Августа і Тиберія? Звідки те, що мало історичну заслугу в

розкладі феодальних стосунків середньовічної Європи, не повинно мати такої ж заслуги в розкладі схожого устрою встановленого римською аристократично-завойовницькою республікою?

Крім того, посилене бажання науковців бути нейтральними по відношенню, наприклад, до римської історії, призводить їх дуже часто лише до суперечливого й непослідовного еkleктизму, якою ми бачили історію Вебера і якою можна бачити в іншого автора в широкому та пліднішому огляді всесвітньої історії, Лорана, — еkleктизму, який частіше ще більше затемнює питання, аніж тенденційна односторонність.

Висновки. Таким чином, із проаналізованої антикознавчої літератури та джерел, дуже помітна тенденція міркувань М. П. Драгоманова: як критична, так нейтральна та позитивна щодо Риму республіканського й за часів імперії.

В історії, як у науці про шлях людини до досконалості в суспільстві є добрим те, що з будь-якої сторони веде до більш досконалих форм життя, а поганим – що розвиток затримує. З цієї точки зору треба оцінювати історичні явища у всіх їхніх органічних якостях та цілісності, з усіма їхніми хорошими та не дуже сторонами, котрі здебільшого одне одним обумовлюються.

Ніхто не каже, що Римська республіка мала багато чеснот, була славною та величною, хоч і була безжалісною до інших народів. Ці чесноти саме і були пристосовані до холоднокровного підкорення чужинців. Тільки такий народ, як римляни, і був спроможний об'єднати древній цивілізований світ. Тож, якщо це поєднання і було корисне практично, то необхідно його визнати щодо завойовницької політики Римської республіки і те, що її супроводжувало.

Мова не йде про те, що Римська імперія, коли піддалася впливу більш освічених народів, як греки й азіати, стала цивілізованішою за республіку, поширювала рівність прав на весь стародавній світ і цивілізацію на Захід; що римські Цезарі були самовладні, римський національний дух впав, римляни засвоїли пороки еллінського та азіатського суспільства, чому також сприяли багатства, накопичені завойовницькою аристократією. Річ у тім, що Цезарі від тієї самовладності, тобто незалежності від римської консервативної

аристократії, і розповсюджували римські права на переможені народи. Жорстокість і жорсткість – логічні наслідки самодержавства. Зі Сходу прийшли в Рим не тільки проповідники, як Аполлоній Тіанський та християни, але і вакханалії, через що римське суспільство накинuloсь спочатку на перших – це неминучий вплив одного народу на інший, особливо коли народ грубий, якими були римляни, а особливо на нащадків тих, хто награвував незліченні багатства, нащадків, котрі від військового побуту відстали, а до іншого, вищого порядку життя ще не звикли.

Отже, ми приймаємо і Римську республіку, і Римську імперію органічно, з усім їх добром та злом, за явища, котрі сприяли прогресу кожне у свою епоху й у своїй сфері: республіка – у сенсі зовнішнього об'єднання древнього цивілізованого світу, імперія – у сенсі гуманізації Риму та внутрішнього об'єднання стародавнього світу, ґрунтуючись на початках грецької та східної культур. Звичайно, блага цієї культури існували більш ідейно, аніж практично, але плин історії цивілізації і зараз ледь не складається з шукання ідей та форм життя, пристосованих до матеріального і морального щастя людини, аніж у здійсненні цього щастя, котре належить майбутнім століттям.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ ЗА РЕАКЦІЄЮ СУСПІЛЬСТВА В ЕТНОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ НА ПОЛІТИКУ РЕВАНШУ РФ

Чирков Олег Адольфович,
н. с. відділу української етнології
Науково-дослідний інститут українознавства
м. Київ, Україна

Вступ. Серед чинників, що актуалізували етнологічні питання українознавства є російський реваншизм. Оскільки ця політика містить вагомий етнокультурний компонент, впливає на реальний етнокультурний розвиток українського суспільства, це потребує вивчення та ефективної відповіді. Відділ української етнології НДІУ виконує НДР «Етнокультурний розвиток сучасного українського суспільства в умовах політики реваншу Російської Федерації» (2021–2023, керівник Фігурний Ю.С.). Загальний напрям дослідження: визначальні тенденції, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, особливості етнокультурного розвитку українського суспільства, що відбувається в умовах політики реваншу РФ, оцінка сутності цього розвитку з позиції забезпечення національної безпеки та оборони української держави.

Нагальна проблема етнокультурного розвитку українського суспільства полягає у якнайшвидшому завершенні трансформації частини постсоветського суспільства у самодостатню й самобутню націю сучасного типу інтегровану до європейських та євроатлантичних міжнародних організацій, світоглядно належну до європейської спільноти народів. Ефективне протистояння російській політиці реваншу на полі етнокультурних процесів потребує наукового обґрунтування, комплексу управлінських рішень, використання слабких її сторін та позитивних для України тенденцій розвитку. Українська наука запропонувала низку пропозицій, частина з яких втілена у практику в освітній, науковій, інформаційній, мовній, релігійній та інших сферах. Спостереження впровадження змін в етнокультурну сферу українського

суспільства, реакції суспільства на російський реваншизм, а також аналітичне осмислення поточних змін на етнокультурному полі, необхідні для оперативного удосконалення державної політики у цій галузі, а також діяльності різних суб'єктів політики України (партій, громадських організацій, громадян). Дослідження спрямоване на доповнення та удосконалення наукового забезпечення сталого розвитку українського суспільства і держави на власній самобутній основі, подолання російського руйнівного впливу на етнокультурний розвиток України.

Одержані знання можуть бути використані індивідуально учнями, вчителями, студентами, викладачами, оскільки будуть опубліковані та вільно досяжні насамперед у веб-ресурсах українознавчого спрямування.

Одним з дослідних завдань НДР є таке: «здійснити районування національної території України (в міжнародно визнаних кордонах) за ознакою реакції територіальних груп українського суспільства в етнокультурній сфері на політику реваншу РФ та побудувати відповідну картографічну модель»[3, с. 2]. Таке завдання виконується вперше. Для його виконання потрібна розробка теоретичних основ саме такого районування.

Мета роботи. Ставимо за мету таке: розробити теоретичну основу районування національної території України за ознакою реакції територіальних груп українського суспільства в етнокультурній сфері на політику реваншу РФ.

Очікуваним результатом дослідження є теоретична основа районування національної території України за ознакою реакції територіальних груп українського суспільства в етнокультурній сфері на політику реваншу РФ. До теоретичної основи зазначеного різновиду районування ми відносимо систему відповідних термінів, підходів, методів.

Матеріали та методи. Ми використовуємо науковий інструментарій історії, географії, соціології та інших наук, а також дослідницькі можливості й засоби українознавства, які дають змогу застосовувати методи широкого кола наук для пізнання України та конкретного предмета досліджень. Оскільки існують теоретичні основи та результати певних різновидів районування

України, ми маємо обрати та проаналізувати ті з них, які є для нашого районування близькими за соціальними критеріями чи соціальними ознаками. Певні різновиди районування України ми розглянули у статті «Районування України» термінологічно-понятійного словника-довідника «Україна-Етнос»[5].

На жаль прямих даних, репрезентативних для України чи територіальних груп суспільства, про реакцією громадян на політику реваншу РФ немає. Проте існує чимало опосередкованих даних, на підставі яких можна обгрунтовано стверджувати про певну реакцію українського суспільства загалом, чи його певної територіальної частини. Маємо визначити коло цих даних та систематизувати їх.

Результатом районування України (в міжнародно визнаних кордонах) за ознакою реакції територіальних груп українського суспільства в етнокультурній сфері на політику реваншу РФ стане також відповідна картографічна модель.

Результати та обговорення. Політика реваншу Російської Федерації бере початок одразу після розпаду СРСР, тобто 30 років тому. За цей час вона мала суттєві відмінності у площині її теоретичного формування та практичної реалізації. Цілком природно українське суспільство реагувало на неї в різний час по-різному, залежно від її конкретних проявів у політичній практиці. Сутність політики реваншу РФ щодо України полягає у прагненні послабити та підкорити сусідню суверенну націю-державу, інкорпорувати її та розчинити до стану, подібного до того, що був у XIX ст. Розпад СРСР влада РФ та велика частина російського суспільства сприймають як геополітичну катастрофу, утворення УРСР президент РФ характеризує як трагічну помилку В. Леніна, а українців не визнає окремим народом. Ми сформулювали таке визначення політики реваншу РФ: це зовнішньополітична доктрина та практична діяльність влади РФ і суспільства спрямована на відновлення втраченого політичного контролю за сусідніми країнами, які були частинами колишнього СРСР, а також на досягнення такої міжнародної політичної ваги РФ, яку мав зниклий

СРСР. Вона здійснюється також щодо інших країн, які вийшли з СРСР, а також щодо інших груп країн (зокрема країн ЄС та країн НАТО).

Районування України__– «виявлення в межах України таких її територіальних частин, що мають комплекс притаманних лише їм природних чи суспільних властивостей, і відрізняються від інших частин за однією чи сукупністю ознак, а також всебічне вивчення цих складових України»[5, с.157].
Україні притаманні територіальні відмінності географічного середовища, людності й господарства. В залежності від того, які саме якості України беруть до уваги у процесі районування розрізняють різні його різновиди. Визначені за певними ознаками частини України називають районами, підрайонами, регіонами, субрегіонами, зонами, підзонами, краями, областями та іншими назвами. Важливо, що виділені території утворюють певні ієрархічні системи підпорядкованих складників різного таксономічного рівня, які розвиваються та різною мірою керуються українським суспільством.

Підставою для виділення таксонів у процесі нашого різновиду районування буде сукупність ознак. Районування національної території України за ознакою реакції територіальних груп українського суспільства в етнокультурній сфері на політику реваншу РФ потребує використання багатьох опосередкованих показників, які дають можливість оцінити зазначену реакцію суспільства в етнокультурній сфері. Коректний добір цих показників та їх інтерпретація мають важливе значення у нашому районуванні. Адже ми зацікавлені якнайточніше та обгрунтовано відобразити одноманітні чи подібні території та їх ієрархічну підпорядкованість.

Загальним головним показником для нас є визначальні тенденції етнокультурного розвитку українського суспільства в умовах політики реваншу РФ, збройного захоплення частини території України. На підставі цього ми можемо виділити два регіони з протилежно спрямованими тенденціями. У межах цих двох регіонів за сукупністю ознак маємо можливість виділити однорідні райони та підрайони.

Для виявлення та опису тенденцій етнокультурного розвитку українського суспільства на різних територіях України використовуємо статистичні показники та їх динамічні ряди, наприклад зміни кількості учнів шкіл, що вивчають російську мову, зміни рейтингів російських сайтів за популярністю серед українських користувачів, зміну питомої ваги новин російською мовою серед новин електронних ЗМІ тощо. Маємо враховувати ставлення українців до окупації Криму й частини Дніпропетровської та Луганської областей, зміни у ставленні українських громадян до Російської Федерації та її влади. Для цього використовуємо результати соціологічних досліджень, виборів президента України 2014 та 2019 рр., виборів Верховної ради України та місцевих рад і голів міст. Адже ставлення суб'єктів політики України до агресії РФ проти України публічно висловлювалося.

Цінний матеріал для нашого районування дають ЦВК на своїй вебсторінці[4] та електоральна географія. Атлас історії України (2012), наприклад, містить 9 карт з результатами виборів президента України та депутатів Верховної Ради України за період 1991–2010 років[1, с. 144–145], рух «ЧЕСНО», наприклад, наводить картограму результатів позачергових виборів до Верховної Ради 2019 р. по мажоритарних округах[2].

Результати нашого районування мають схожість з політичним районуванням України та етнографічним. Етнографічне районування України – це «виявлення й вивчення відмінних в етнічному сенсі територіальних частин України. Це території, де етнічні українці мають низку характерних їм відмінностей від решти етносу, де переважає іншоетнічна людність»[5, с. 162]. Величина іншоетнічних домішок серед людності певних територіальних груп українського суспільства суттєво впливає на політичні симпатії упродовж 30 років незалежності України, та на ставлення до російської збройної експансії після 20 лютого 2014 р. Добре помітною є залежність між мовною будовою людності територіальних груп суспільства та їхнім ставленням до російської агресії щодо України, виявленим у процесі соціологічних опитувань.

Наше районування має велику потребу в кількісних показниках, широкому застосуванні математичних, соціометричних, статистичних, картографічних методів. Певну роль відіграють методи групування, періодизації, моделювання. Для осмислення таксонів продуктивним є застосування також методів соціальної філософії та філософії історії. Виконуване завдання є унікальним тому застосовані підхід та методика є неповторними. Описана методика пристосована саме для виконання поставленого дослідного завдання.

Підходи, методи та перші результати районування повідомлено у доповіді «Районування території України за реакцією українського суспільства на політику російського реваншизму» на XXIV Міжнародній науково-практичній конференції «Українознавство: нові виклики і перспективи в гуманітарній сфері» (26 жовтня 2021 р. Київ). Обговорення показало необхідність докладнішого обґрунтування теоретичних основ нашого районування (така необхідність зумовлена, зокрема, тим, що в історичних науках до питань районування звертаються рідко).

Висновки. Наявні знання щодо теорії районування (зокрема про політичне та етнографічне районування), а також наші практичні спроби районування національної території України (в міжнародно визнаних кордонах) за ознакою реакції територіальних груп українського суспільства в етнокультурній сфері на політику реваншу РФ є достатньою базою для вироблення теоретичної основи зазначеного різновиду районування. У загальних рисах ми окреслили систему термінів, підходів, методів нашого районування.

Література

1. Атлас історії України. – К.: ДНВП «Картографія», 2012. –152 с.
2. Результати виборів онлайн (карта мажоритарних округів). – URL: <https://chesno.fra1.digitaloceanspaces.com/web/media/uploads/2019/07/26/199-1.jpg>

3. Технічне завдання на науково-дослідну роботу «Етнокультурний розвиток сучасного українського суспільства в умовах політики реваншу Російської Федерації»– [К., 2021]. – 9 с.

4. Центральна виборча комісія. – URL: <https://www.cvk.gov.ua>

5. Чирков О. Районування України // Україна – Етнос. Науковий понятійно-термінологічний словник-довідник з етнологічних та дотичних до них проблем українознавства / НДІУ. Авт.: Фігурний Ю.С. (кер.авт. кол.), Чирков О.А., Баран В.Д. та ін. – К., 2006. – С.157–163.

ЗБИТІ В'ЄТНАМСЬКИМ ОПОЛЧЕННЯМ

Чмихало Григорій Григорович

магістр історичних наук

військова частина А1314

м. Дніпро, Україна

Понамарчук Євгеній Людвигович

магістр історичних наук

Середня загальноосвітня школа № 14

м. Новомосковськ, Україна

Введення./Введение./Introductions. З в'єтнамських джерел відомо, що сотні літаків були збиті народним ополченням за допомогою “ручної піхотної зброї” – як кулеметів калібром до 14,5 мм, так і гвинтівок та автоматів.

У північно-в'єтнамській газеті “VietnamCourier” (друкувалась міністерством інформації Північного В'єтнаму), за серпень 1965 року, перелічені шість випадків збиття вогнем зі стрілецької зброї у Північному та Південному В'єтнамі реактивних літаків, таких як А-4 “Skyhawk”, F-8 “Crusader”, F-105 “Thunderchief”.

Ціль роботи./Цель работы./Aim. Ціль роботи – вивчення ефективності використання індивідуальної піхотної зброї (гвинтівок, автоматів) проти реактивних літаків на прикладі повітряної війни США проти Північного В'єтнаму.

Матеріали та методи./Материалы и методы./Materials and methods. Загальні дослідження цієї теми відсутні. У в'єтнамських ЗМІ іноді публікуються описи окремих випадків збиття літаків автоматно-гвинтівочним вогнем [9; 10; 12]. В американській історіографії тема авіаційних втрат у В'єтнамській війні добре вивчена [5; 6; 8], однак цей сегмент втрат майже не розглядається. Відомі свідчення деяких військових кореспондентів, що працювали в Північному В'єтнамі, особливо цікавими є мемуари М. Ільїнського, в яких присутній опис

того, як північнов'єтнамська пропаганда перебільшувала роль народного ополчення в протиповітряній обороні країни [1; 2].

Результати і обговорення./Результаты и обсуждение./Results and discussion. В ході війни у В'єтнамі збройні сили США провели три стратегічні повітряні кампанії проти Північного В'єтнаму: Rolling Thunder (березень 1965 – листопад 1968), Linebacker I (травень-жовтень 1972), Linebacker II (грудень 1972). Бомбардування преслідували ряд цілей, будучи спрямованими як проти військового потенціалу країни, так і проти політичної волі її керівництва продовжувати ведення бойових дій у Південному В'єтнамі.

Завдяки підтримці СРСР та меншою мірою КНР, північнов'єтнамська об'єднана система ППО и ВПС мала достатньо сучасне озброєння для відбиття американських нальотів. Це була перша війна з використанням зенітно-ракетних комплексів і боями надзвукових винищувачів. Окрім цього, північнов'єтнамці мали тисячі зенітних гармат калібрами 23мм, 37мм, 57мм, 85мм, 100мм. Відомості сторін конфлікту сильно відрізняються одна від одної, однак сходяться в тому, що найбільші втрати авіації США були завдані саме зенітною артилерією. З в'єтнамських джерел також відомо, що сотні літаків були збиті народним ополченням за допомогою “ручної піхотної зброї” – як кулеметів калібром до 14,5 мм, так і гвинтівок і автоматів.

Польська журналістка М. Варненська цитує слова одного ополченця: “Когда враг начал свои зверские налеты, наши люди еще не знали, что даже современные реактивные самолеты можно сбивать с помощью обычного стрелкового оружия. Теперь они овладели этим искусством” [1].

Північнов'єтнамське народне ополчення було озброєне різноманітними типами індивідуальної піхотної зброї – гвинтівками Мосіна, карабінами СКС, гвинтівками 98k та іншими. З гвинтівок, автоматів та кулеметів воно вело загороджувальний вогонь, тому при масованій стрілянині по літаках вони могли отримати пошкодження від випадкових куль. Однак в'єтнамські джерела заявляють, що мали місце випадки збиття реактивних літаків одиночним вогнем. Наприклад, у 1968 році ополченка Нго Тхі Хонг Тхионг в провінції

Хатінь помітила, що американські літаки заходять для атаки вздовж долини завжди з одного напрямку. Вона влаштувала засідку та пострілом з гвинтівки Мосіна збила F-105, а потім взяла в полон його пілота [7].

Сама можливість знищення реактивного літака вогнем з гвинтівки не є чимсь нереальним. Різноманітні вузли в конструкції можуть бути вразливі для будь-яких засобів ураження. Винищувач-бомбардувальник F-105 проектувався без врахування можливості бути враженим вогнем зі стрілецької зброї (а в Північному В'єтнамі американські літаки часто були змушені діяти на малих висотах, щоб не потрапити під обстріл зенітними ракетами), а трубопроводи гідравлічної системи на ньому розміщені в нижній частині фюзеляжу. Тому навіть невелике їх пошкодження зенітним вогнем могло призвести до втрати керування [6, 26]. Також неможливо виключити ураження пілота. 27 квітня 1966 року в районі м. Вінь куля гвинтівочного калібру поранила пілота палубного штурмовика А-6 "Intruder", у результаті чого він втратив керування та обом членам екіпажу довелося катапультиуватись [3].

У в'єтнамської сторони немає статистики подібних випадків, але аналізуючи окремі приклади можна припустити, що їх описано десятки. Частина з них – це відверта пропаганда, направлена на те, щоб створити у населення Північного В'єтнаму впевненість в своїх силах та в уразливості ворожої авіатехніки. Радянський військовий кореспондент Михайло Ільїнський свідчив, що іноді літаки, збиті винищувачами та зенітними ракетами, відносили на рахунок народного ополчення для підняття бойового духу [2]. Деякі північнов'єтнамські заявки на збиті літаки не підтверджуються даними США. Наприклад, 24 червня 1965 року ополченці провінції Куангбінь заявили про збиття F-105 вогнем з трьох гвинтівок французького виробництва [12]. Проте американські джерела свідчать, що в цей день не було жодних втрат літаків над Північним В'єтнамом.

В інших випадках версії обох сторін не протирічать одна одній. 27 грудня 1967 року палубний F-4 "Phantom" був втрачений разом з екіпажем біля берегу північнов'єтнамської провінції Нгеан. Офіційно причина втрати не була

встановлена. В 1990-х роках цей район відвідала група американських спеціалістів, що займались пошуками зниклих безвісті пілотів. Як було з'ясовано, місцевий житель претендує на те, що збив цей літак з гвинтівки Мосіна, і це офіційно визнано в'єтнамською владою [9; 11]. У вказанному місці під водою були виявлені уламки літака та рештки тіл обох пілотів.

Висновки./Выводы./Conclusions. В умовах війни з переважаючим силою ворогом, яка з точки зору Північного В'єтнаму носила тотальний характер, північнов'єтнамська пропаганда активно використовувала приклади знищення селянами сучасних бойових літаків США вогнем з кулеметів, гвинтівок, автоматів. Частина таких випадків була сфальсифікована: або взагалі не підтверджені американськими даними про втрати, або на рахунок ополченців були записані літаки, збиті іншими видами збройних сил. Однак сам факт збиття літаків вогнем індивідуальної зброї піхоти можливий, хоча й ні разу не був підтверджений усіма сторонами конфлікту.

Список використаних джерел та літератури

1. Варненска М. Четвертая зона: Путевой дневник писателя и военкора. – М.: Прогресс, 1970. Режим доступу: http://militera.lib.ru/memo/other/warnenska_m/index.html
2. Ильинский М. М. Индокитай: Пепел четырех войн (1939-1979 гг.) – М.: Вече, 2000. Режим доступу: http://militera.lib.ru/research/ilyinsky_mm/index.html
3. Above and beyond. // Naval Aviation News. – 1975. – June. – P. 19.
4. ARE SUPERSONIC PLANES IMMUNE FROM GUERILLAS' BLOWS? // The Vietnam Courier. – 08.1965. Режим доступу: <https://vva.vietnam.ttu.edu/images.php?img=/images/231/2311512009.pdf>
5. Davies P. E. A-4 Skyhawk vs North Vietnamese AAA. North Vietnam 1964-72. – Osprey Publishing Ltd, 2020.
6. Davies P. E. F-105 Wild Weasel vs SA-2 'Guideline' SAM. – Osprey Publishing Ltd, 2011.

7. Herman E. D. The Women Who Fought for Hanoi. // The New York Times. – June 6, 2017. Режим доступа:<https://web.archive.org/web/20170625050123/https://www.nytimes.com/2017/06/06/opinion/vietnam-war-women-soldiers.html>
8. Hobson C. M. Vietnam Air Losses: USAF, Navy, and Marine Corps Fixed-Wing Aircraft Losses in SE Asia 1961-1973. – Midland Publishing, 2001.
9. Kỳ tích lão ngư bắn tan xác máy bay siêu thanh bằng...phát súng trường. / Pháp luật Việt Nam. – 08.05.2012. Режим доступа: <https://baophapluat.vn/ky-tich-lao-ngu-ban-tan-xac-may-bay-sieu-thanh-bang-phat-sung-truong-post140146.html>
10. Nữ dân quân dùng súng trường bắn rơi F-105. / VietNamNet. Режим доступа:<https://vietnamnet.vn/vn/thoi-su/nu-dan-quan-dung-sung-truong-ban-roi-f-105-227421.html>
11. Roger Burns Innes. / Arlington National Cemetery Website. Режим доступа:<http://www.arlingtoncemetery.net/rbinnes.htm>
12. Sáng mãi tinh thần "Hai giới". / Báo Quảng Bình. – 26.04.2014. Режим доступа:<https://baoquangbinh.vn/chinh-tri/201404/sang-mai-tinh-than-hai-gioi-2114897/>

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

ДО ПРОБЛЕМИ ВИОКРЕМЛЕННЯ СЕМИ ЧУДЕС УКРАЇНИ

Любчук Ольга Констянтинівна

д.держ.упр., професор, завідувач кафедри туризму

Васьковська Анна Олексіївна

Ліпинський Леонід Констянтинівич

Студенти

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

м. Маріуполь, Україна

Вступ./Introduction. Україна є країною, яка, вважаємо, не залишить байдужим нікого із її відвідувачів. Туристи, які приїжджають в Україну, бажають знову повернутися, якщо буде така можливість. Українці пишаються неповторною вродою своєї країни і знають її як місцеві, так і національні пам'ятки. Природа України є дуже мальовничою і оспівується в піснях та відтворюється у багатьох творах, легендах і картинах. Увагу туристів також пригортають історико-культурні та історико-архітектурні пам'ятки України, тому для подальшого розвитку туристичної галузі важливо з'ясувати особливості цих пам'яток які викликають інтерес у іноземних туристів.

Мета роботи./Aim. З'ясувати особливості історико-архітектурних та історико-культурних пам'яток, які віднесені до семи чудес України на основі експертної оцінки фахівців історії, їх значення для всесвітньої культури та історичної спадщини, роль та використання в індустрії туризму.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідження проблеми особливостей історико-архітектурних та історико-культурних пам'яток представлено у таких роботах [2-8]. Методами дослідження для досягнення поставленої мети стали теоретичний, порівняльний та системний аналізи.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результатами проведеного дослідження стало виявлення особливостей історико-культурних

та історико-архітектурних пам'яток України, які віднесені до її семи чудес фахівцями з історії.

У травні 2007 року була проведена Всеукраїнська акція «Сіми чудес України», яка була ініційована Миколою Томенком. На той час вона включала 100 претендентів і було обрано 7 переможців за версією оргкомітету акції, який складався із 100 експертів: істориків, культурологів, фахівців у галузі туризму та інших вчених [1].

До семи чудес України була віднесена ними Києво-Печерська Лавра, яка є духовною святинею України та розташована у самому серці Києва. Лавра являє собою монастирський комплекс Української православної церкви. В давні часи Києво-Печерська лавра була центром літописання і перекладу на церковнослов'янську мову, саме тут творили відомі літописці Нестор і Никон Великий, було написано «Повість минулих літ» і «Києво-Печерський патерик», з яких українці черпають левову частину своєї давньої історії. У середньовіччі лавра була центром розповсюдження і затвердження християнства в Київській Русі. До особливостей Києво-Печерській лаври можна віднести архітектурний ансамбль цієї Лаври, який включає до себе Верхню лавру, Ближні та Дальні печери, Гостинний двір, Троїцьку надбрамну церкву, Успенський собор, чоловічий монастир та чимало інших монастирських будівель та споруд [3].

Неповторністю Києво-Печерської Лаври є те, що вона є духовною святинею православних християн протягом багатьох століть та оплотом надії мільйонів українців. Другою неповторною пам'яткою України експертами визнано Хортицю. Хортиця є національним заповідником, який розташований на невеликому острові на Дніпрі у самому серці Запоріжжя. Заповідник містить у собі велику історичну спадщину України - саме тут зароджувалася національна гордість України – запорізькі козаки. Сьогодні тут можна познайомитися ближче з традиціями українського козацтва, їх культурою та побутом за допомогою сучасних козаків, які демонструють їх всім бажаючим туристам.

Також тут розташовується Музеї історії запорозького козацтва, відкритий у 1983 р., у якому зібрано понад 30 тис. експонатів, які охоплюють історичний період від палеоліту до XIX ст. н. е., включаючи велику кількість культових споруд: курганів, кам'яних закладок, стопів, крестів, кромлехів і святилищ різних епох[7]. Для сьогодення національний заповідник «Хортиця» для українців є джерелом натхнення, прагнення до волі і віри в себе і свій народ. Особливістю даного заповідника є відкриття для громадян України неповторної культури українського козацтва, їх побуту, культури та традицій.

Статус одного з семи чудес України також отримав «Кам'янець». «Кам'янець» – це унікальний історико-архітектурний та природний комплекс, одне з найстаріших та найкрасивіших міст України.

170 унікальних історико-культурних та архітектурних пам'яток і сприятливе географічне розташування ставлять його в один ряд із найвідомішими культурними центрами Європи. Величезні оборонні башти, Старий і Новий замки, Турецький бастион, Кріпосний міст – всі ці об'єкти вважаються світовою культурною спадщиною. Кам'янець розташовується на високій кам'яній кручі, в петлі, утвореній глибоким каньйоном річки Смотрич. В давні часи це місто було єдиним неприступним фортифікаційним комплексом, що наводив жах на загарбників. Зокрема Кам'янець-Подільська фортеця, що бере початок ще в 10 віці, протягом багатьох століть залишалася неприступною могутньою фортецею, за яку змагалися сусідні держави, щоб загарбувати та перетворити її у свій власний фортпост. Сама фортеця вражає своєю потужністю та красою: одинадцять величних башт, кожна з яких має свою назву та історію, простягаються над замком до 22 метрів, а товщина мурових стін фортеці сягає 3 метрів [2].

Зараз «Кам'янець» - один із найвідоміших туристичних центрів України, куди кожен рік прибувають тисячі охочих побачити власними очима цю унікальну культурну спадщину. Крім екскурсій містом і фортецями, відвідувачам пропонується побувати у справжній гончарні та відвідати пекарню, де можна скуштувати випічку за давнім середньовічним рецептом.

Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» є тим самим місцем, що варто відвідати кожному туристу, бажаючому не тільки дізнатись більше, але і долучитись до історії та культури нашої країни.

Місце одного з семи чудес України також посів Парк «Софіївка». Парк «Софіївка» - перлина українського садово-паркового мистецтва та природи, місце, де оживають міфи і легенди давньої Греції та Риму.

Парк було засновано в 1796 році польським магнатом Станіславом Щенсним Потоцьким в якості подарунка дружині красуні-грекині Софії на її день народження. В парку зібрано понад 3 тисячі різновидів рослин, що були завезені з різних куточків світу, чимало архітектурних споруд і скульптур грецьких богів та богинь, філософів та поетів, виконаних відомими скульпторами із Франції та Італії [4]. Дивовижні пейзажі, екзотичні рослини, античні скульптури, водойми, водоспади, каскади та фонтани у гармонічному поєднанні створюють чарівну атмосферу казки, заради якої сюди варто приїхати.

Ще однією неповторною пам'яткою, яка увійшла до семи чудес України, є Софія Київська. Унікальним у цьому місці є все. Богоматір Оранда – це найбільший образ у всьому давньоруському живописі. Як показують дослідження написів, графіті, виконаних на стінах нашими предками, то в превеликому рахунку, вони, в багатьох аспектах, мало чим відрізнялись від своїх сучасників. В своїх прагненнях люди завжди сподівались на господню допомогу. Роздивляючись фрески Софіївського собору, ви можете побачити декілька історичних періодів, з самих перших фресок і вже реставровані через декілька століть після того.

Кожна мозаїка, кожна фреска, навіть кожний квадратний дециметр - ніде в світі не зберіглося такої кількості мозаїк і фресок одинадцятого століття: 260 квадратних метрів мозаїк і 3 тисячі квадратних метрів фресок. Собор Софія Київська було збудовано в 1037 році. Збудував собор Київський князь Ярослав Мудрий, саркофаг якого досі зберігається в стінах Софіївського собору, а останки Ярослава Мудрого, які витягли в 1939, на даний момент

переховуються. За одною з гіпотез, будівництво собору розпочав батько Ярослава Мудрого, Князь Володимир, той самий князь Володимир, який хрестив Русь. Сьогодні ви можете побачити два архітектурних стилі Софійського собору. Це бароко, яке з'явилося після реконструкції митрополитом Петром Могилою і фрагменти мурів, це так, як виглядав Софійський собор з самого початку, при будівництві Ярославом Мудрим [5].

Одним із семи чудес України являється Свято-Успенська Святогірська Лавра. Перші документальні згадки про Лавру датуються далеким XXV століттям. В давнину місце, у якому знаходилася Лавра, називали Святими горами. Лавра була оточена густим лісом та розташовувалася вздовж річки Сіверський Донець. Найдивовижніше в храмі Святого Миколая Чудотворця є те, що він повністю крейдяний. Вважають, що його форма та висота утворилася природним шляхом.

Комплекс Святогірської Лаври включає велику кількість печер. Перші з них були видовблені в крейдяній породі більше 1000 років тому. Стародавні племена переховувалися в цих печерах від різних бід, війн і набігів. Колись храм повністю перебував під землею, але кілька століть тому відбувся значний обвал і частина культової споруди була зруйнована. Потім побудували церкву вже над скелею [8]. Якщо оглянути Лавру з підніжжя гори, на якій вона стоїть, то складається враження, ніби храми Святогірської Лаври височать в повітрі. Ще одним дивом цього місця є те, що тут завжди панує надзвичайна тиша і спокій, що допомагає людям линути думками від буденного.

Експертами статус сьомого чуда України було призначено Херсонесу Таврійському. На скелях, що омиваються водами чорного моря лежать купи каменю, видніються глибокі ями і напівзруйнована стіна - це все, що залишилося від Херсонеса.

Навіть, швидкий погляд на руїни 6 тисяч будівель, що колись вражали своєю красою і розкішшю, а зараз перетворених на купи щебеню, захоплює дух від грандіозності та енергії цього місця. Відомо, що місто було засноване греками, вихідцями з пантійської гераклії в 20 роках V століття до нашої ери. У

перекладі з грецької, Херсонес означає півострів, а Таврикою (країною таврів) елліни називали південний берег Криму. Херсонес брав активну участь у загальногрецьких святах, спортивних змаганнях. Одним з найвідоміших символів Херсонеса є храм 6-10 століття, тобто візантійського періоду. Ще одним символом старовинного міста безумовно є дзвін, хоча він і не відноситься безпосередньо до історії Херсонесу. У 1778 році, після закінчення російсько-турецької війни, з трофейних турецьких гармат було відлито п'ятитонний дзвін. Після виготовлення якийсь час він перебував у Таганрозі, доки не потрапив до Севастополя [6].

Висновки./Conclusions. Проведене дослідження на основі експертного підходу щодо виокремлення семи чудес України показало, що всеукраїнськими пам'ятками вважаються в тому числі духовні святині України за часів Київської Русі. До історико-культурних святинь України були віднесені Києво-Печерська Лавра та Софія Київська. Також до семи чудес України віднесена духовна святиня сходу України – Свято-Успенська Святогірська Лавра. До семи чудес України експертами віднесено історико-архітектурні пам'ятки, які пов'язані з національною історією становлення української культури, традицій, національного характеру – «Хортиця» як неповторна пам'ятка культури українського козацтва; неперевершені історико-архітектурні пам'ятки – Херсонес Таврійський та Кам'янець; перлина українського садово-паркового мистецтва – національний дендрологічний парк «Софіївка». Кожне з семи чудес України є унікальною культурною спадщиною не тільки у межах країни, а й на світовому рівні. Саме ця культурна спадщина є скарбницею, яка зберегла в собі історію та культуру українського народу, з якими сьогодні може ознайомитися кожний.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Галганова О.О. Сім чудес України. 2011. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nlu.org.ua/resources/nashi_vydannya/7w.pdf.
2. Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://niazkaменес.org.ua/>

3. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.kplavra.kiev.ua/>
4. «Софіївка». Дендропарк. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.sofiyivka.org.ua/>
5. Національний заповідник «Софія Київська». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nzsk.org.ua/ukr/default.aspx>
6. Національний заповідник «Херсонес Таврійський». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.chersonesos.org/?p=index&l=ukr>
7. Національний заповідник «Хортиця». – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ostrovhortica.org.ua/uk.html?start=32>
8. Свято-Успенська Святогірська Лавра. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://svlavra.church.ua>

ТЕАТРАЛЬНА СПАДЩИНА А. Б. БАКАНУРСЬКОГО В НАВЧАЛЬНИХ КУРСАХ КУЛЬТУРОЛОГІВ (НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «ЖИТТЯ. ГРА. ТЕАТРАЛЬНІСТЬ»)

Овчаренко Тетяна Станіславівна,
кандидат культурології
доцент кафедри культурології,
мистецтвознавства та філософії культури

Введення. Сучасна система навчання вимагає від викладачів пошук нових шляхів, форм та методів навчання. А саме, інтерактивних, науково-дослідницьких, зоснованих на індивідуальному підході з урахуванням особистісних інтересів та зацікавленості здобувача.

Тому, в нагоді стають нові наукові праці, які є міждисциплінарними дослідженнями, і можуть використовуватися при викладанні декількох освітніх програм гуманітарного циклу.

Саме таким і є наукове дослідження Анатолія Григоровича Баканурського «Життя. Гра. Театральність».

Курс «Історія театру», який викладається здобувачам – бакалаврам культурологам, передбачає розглядати, досліджувати та аналізувати різні аспекти театрального мистецтва, починаючи з самого зародження і до театральних пошуків сьогодення. Тому, на самих перших лекційних заняттях та семінарських заняттях, ми зі здобувачами розглядаємо такі поняття, як «театральна гра», «театральність», «біологічна природа гри», «життя та гра».

Тут дуже зручно звернутися до розуміння типів та структури діяльності людини взагалі, а саме, простежити відмінності та спільні характеристики таких типів діяльності, як «трудова дія», «театральне дійство», «навчальна діяльність», «гра дитяча». Основою для обговорення цих питань стає перший розділ книги А.Г.Баканурського «Життя. Гра. Театральність», який має назву «Пролог. Ігроцентризм буття та культури. Акт 1. Гра про народження».

В даному розділі автор наводить приклади лексичного значення терміну «гра», аналізує елементи гри (правила, учасники, простір гри), доводить роль та значення гри в житті та культурі людини. «В житті будь яка людина проходить послідовно всі стадії театралізовано-ігрових ситуацій, пов'язаних народженням, ініціацією, одруженням, зміною соціального статусу, смертю та погребінням. Будь які прикордонні моменти буття людини ігровим чином оформлюється: від кувалди - ритуалу народження людини, до тури – одного з атрибутів погребіння» [с.13].

Ми згодні з думкою А.Баканурського, який вважає, що "покоління відходить, змінюються видовищні форми, але життя зберігає театральні-ігрові елементи як важливу складову форми людського буття» [с.13].

Синтез гри та життя можливо простежити і в тому факті, що в нашій мові з'явилося багато нових «ігрових» фразеологізмів, кліше, оборотів, які безпосереднє не відносяться до природі гри, але можуть використовуватис у переносному її значенні: «гра розуму», «під маскою..», «театр військових дій», «гра кольору», «гра уяви», «передвиборчі ігри», «ігра кохання», «гра слів», «анатомічний театр», «гра варта свіч».

На мою думку, саме це пояснює міждисциплінарність наукової праці автора та можливість її використання не тільки під час викладання курсу «Історія театру», а й таких курсів як «Історія повсякденності» (де можна розглядати елементи гри, зміну соціальних ролей та інше), «Основи культурології» (де вивчаються питання універсаліїв культури), Фольклорна і традиційна культура» (де аналізуються ігрові процеси та ситуації у різних народів).

В другій частині наукового дослідження, Анатолій Григорович дуже ретельно простежив та проаналізував структуру різних жанрів: інтермедія, епос. Текст насичений різними термінами та прикладами, які мають безпосереднє відношення до процесу гри. Ця частина тексту буде цікава не тільки для культурологів і дослідників театального мистецтва, а й для

антропологів. Тому даний текст можна використовувати для викладання інших курсів.

Текст подається в хронологічному вигляді, і тому наприкінці книги нас очікує дослідження, пов'язане з процесами ігри, культури та життя в сучасному світі. «Гра на межі епох втрачає свій видовищно-ігровий зміст. Театральне оформлення буття замінюється новими псевдоігровими технологіями. Гра виступає не тільки як природно-біологічне PLAY, в й як соціалізоване GAME. Послаблюється сучасний ігровий елемент в житті та культурі, який супроводжується декоративними акціями з театралізації навколишнього середовища. Життя та культура намагаються зберегти гру, створюючи компенсаторно-альтернативні засоби організації буття» [с.261-262].

Висновок. Тому, можна стверджувати, що наукове дослідження А. Г. Баканурського є своєчасним та актуальним, і стане у нагоді здобувачам гуманітарних факультетів.

ЛІТЕРАТУРА:

Баканурский А. Жизнь, игра, театральность. – Одесса: Студия «Негоцтант», 2004 г – 272 с.

«ТЕАТРАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ» ЯК НОВА ФОРМА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА (АНАЛІЗ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ А. Г. БАКАНУРСЬКОГО)

Овчаренко Тетяна Станіславівна,
кандидат культурології
доцент кафедри культурології,
мистецтвознавства та філософії культури

Введення. Комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання інформації [1].

Сьогодні в наукових колах розглядають різні підходи, визначення комунікацій. Ще в 70-х роках ХХ ст. польський комуніколог Т. Goban-Klas у своєму підручнику "Засоби масової комунікації і масова комунікація" наводить сім типових визначень комунікації [2,с. 42-43]: комунікація як трансмісія (трансляція, передача) інформації, ідей, емоцій, умінь; комунікація як розуміння інших, коли ми й самі прагнемо, щоб нас зрозуміли (комунікація як порозуміння); комунікація як вплив за допомогою знаків і символів на людей; комунікація як об'єднання (творення спільноти) за допомогою мови чи знаків; комунікація як взаємодія за допомогою символів; комунікація як обмін значеннями між людьми, які мають спільне в сприйманні, прагненнях і позиціях; комунікація як складник суспільного процесу, який виражає групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль тощо [3].

«Комунікація сценічна – змістовно-смісловий аспект спілкування між дійовими особами спектаклю під час вистави, а також між виконавцями і глядачами» [4, с. 123]. «Театральна комунікація вимагає не лише обміну інформацією між сценою та глядацьким залом, але й зворотного зв'язку» [4, с. 121].

Театральна комунікація дуже умовна, і це відрізняє її від інших типів та видів комунікацій. Умовність театрального діалогу, комунікації полягає в тому, що кожен суб'єкт комунікації «грає» певну роль: актори – вдають, що вони не бачать глядачів, а глядачі не можуть втручатися та змінювати дії акторів (за винятками); актори та глядачі віддалені один від одного ілюзорним світом, а на сцені ми бачимо не дії, а знаки (коди, символи). Ну, і наприкінці, в театральному мистецтві існує декілька знакових систем це декорації, реквізит, одяг, освітлення.

Дослідження театрального мистецтва, а саме комунікативного аспекту, розпочалось в ХХ віці, коли розвивається семіотичний підхід. Театральна комунікація уявляє собою процес передачі інформації за допомогою театральної мови (коду) від режисера (джерела інформації) до глядача (адресата). Складність в тому, що не існує єдиної кодової мови, тому що театральне мистецтво синтетичне і використовує цілу низку знакових систем.

На думку дослідника театрального мистецтва М.Бонч-Томашевського, глядач стає учасником обміну інформацією, і «зміни в ролі глядача в театрі спонукали до руйнування сценічної рампи, яка є стіною між залом та сценою, і тим самим надає можливість включення глядача в театральну дію як додатковий засіб» [5, с.21]. Це відбувається ще в епоху Відродження, в театрі дель арте, де глядач стає необхідною ланкою театально-комунікативного процесу. Глядач виступає в ролі творця, який прийшов, щоб «творити, а не спостерігати» [6, с.105].

У відношеннях між сценою та глядацькою залом особливу роль грає «ефект присутності», коли процеси сприйняття та інтерпретації інформації відбуваються одночасно, інтерактивно [6, с. 107].

П. Паві в своєму «Словнику театру» практично підтверджує нашу думку, про те, що термін «комунікація театральна» це «процес обміну інформацією між сценою та залом», згодом додаючи, що ця інформація «передається публіці через акторів та сценічний апарат» [7, с. 156]. Однак, важко сказати, що саме він розуміє під «сценічним апаратом» (він доволі суб'єктивно інтерпретує

театральну термінологію). Але, нам здається йдеться про саме сценічне декораційне мистецтво, оформлення, світло, звук, реквізит тощо.

В сучасному театрознавстві (і не тільки вітчизняному), проблема комунікації не є найважливішим питанням, але різні аспекти комунікації в театральному мистецтві розглядається багатьма вченими.

І тут ми звернемося до наукового дослідження А. Г.Баканурського, який в своїй останній праці «Театр яе ескейп» наголосил, що «з розвитком самого театру автоматично збільшується кількість комунікаційних зв'язків та ускладнюється їх ієрархія» [8, с.4]. Він досліджує та пропонує читачеві декілька комунікативних пар: «драматург-режисер», «вистава-глядач», «вистава-театральний критик», і тріаду «п'єса-постановочний задум-актор». Лише фрагментарно він наводить ще одну дефініцію: «сцена-глядач», яка саме і стала предметом нашого дослідження.

Якщо розглядати ієрархію цих комунікацій, то звісно ми згодні з автором, що «більш важливим є зв'язок «вистава-глядач», тому, що це постійна театральна комунікація, незмінна; їй підпорядковуються всі інші відношення, які приймають участь у роботі над сценічним артефактом» [8, с.10].

Отже, театральна комунікація «вистава – глядач» існує на думку Баканурського А.Г «на двох рівнях: первинному та резонансному» [8, с.13]. Друий, пов'язаний з обговоренням вистави і показує рефлексію глядача після вистави. Питаннями комунікації «вистава-глядач» займалися і раніше. Наприклад, у А.Арто «глядач має бути присутнім в центрі вистави, яка залучає його особливими формами організації сценічного простору чи архітектурою театральної будівлі» [9, с.108]. У Ж.Жене навпаки, «аудиторія має дистанціюватися і спостерігати з боку за дійством акторів на сцені» [9, с.108]. Єжи Гротовський в своїй театральній експериментальній лабораторій намагався «ліквідувати» простір між сценою та залом, для того, щоб «викликати взаємну реакцію глядача», однак пізніше визнав цю ідею невдалою і відмовився.

Нам близька думка відомих дослідників театральної семіотики, Анн Юберсфельд та Яна Мукаржовського про те, що «театр це система знаків різної

породи, і це примушує публіку наблизитися до інтерпретації змісту крізь семіотичні особливості» і тому, «вміння адекватно прочитати сценічний текст демонструє здатність публіки адаптуватися в комунікаційному полі театральної постановки, і виявляє її комунікативний потенціал» [9, с.120-121].

В статті «Універсальний характер театральних комунікацій», яка написана А. Баканурським у співавторстві з Б. Шевченком, автори виводять постулат: «кожний театр в якості «системи багаторівневих активних комунікацій», театральне мистецтво — як таке, що його «існування не можливе саме по собі, а лише в контексті різноманітних комунікативних відносин», а феномен театру в цілому — як «складну комунікативну подію» [10, с. 400],

Таким чином, А.Г.Баканурський робить такий висновок, що «знакова система театральної комунікації є дуже динамічною і інформативною. В ХХ і на початку ХХІ століття вона дещо змінилася, і стає більш видовищною, відкритою, імпровізаційною, змінює статус традиційної вербальності на пластичну виразність, таким чином використовуючи новий інструментарій сценічної мови» [9, с.185].

Однією з дієвих форм комунікації в сучасному театрі є, на думку А.Г.Баканурського, Імерсивний театр, дослідженням якого займався автор наприкінці життя. Проблемі та природі імерсивного театру присвячена остання книжка Анатолія Григоровича Баканурського «Театр как ескейп»

Імерсивність - у перекладі з англійської означає «той, що створює ефект присутності, заглиблення» - це засіб сприйняття предмету, об'єкту чи явища. Історія виникнення феномена імерсивності починається з моменту, коли людина намагається сприйняти та відтворити навколишнє середовище за допомогою малюнка, музики, танцювальних рухів та інше. Існують багато прикладів заглиблення імерсивності в культуру, але в основному в західну. В Україні ідеї імерсивності тільки починають розвиватися і поки ще не мають багато прихильників. Імерсивні вистави поєднують в собі формат комп'ютерної гри, медитації, терапії, екскурсій та філософського діалогу.

Ефект імерсивності активно використовується в театрі, кіно, живописі, індустрії розваг. Важливий аспект імерсивності це почуття присутності у віртуальному світі.

В 2003 році режисер Фелікс Барретт і хореограф Максін Дойл, вирішили вийти за межі сцени і вразити глядача, і тому змінили правила – глядачі не сиділи у залі, а гуляли по занедбаному заводі разом з акторами. Прикладом імерсивного мистецтва можна назвати театр у Нью-Йоркі «Sleep No More» і кінотеатр «Secret cinema» у Лондоні, які пропонують глядачам змодельовану віртуальну реальність, де квіток в театр має стати квітком на літак, який летить в невідомому напрямку [8, с.80].

Якщо про традиційну виставу можна говорити «я це бачив», про імерсивну — «це сталося зі мною». Імерсивний театр фокусується на глядацькому досвіді та участі в постановці. Як правило, сам сценарій таких постановок вибудовується для створення у глядачів відчуття співучасті в сюжеті. Імерсивний театр – жанр, у якому комунікація з глядачем виходить за межі сцени. Є два основні різновиди – променад-театр (коли глядачі здійснюють прогулянку певним маршрутом) і environment-театр (коли спектакль ставлять у місці, яке відображає його ідею).

Імерсивні технології — це технології повного або часткового занурення у віртуальний, також їх називають технологіями розширеної реальності. Вони забезпечують ефект повного або часткового присутності в альтернативному просторі і тим самим змінюють призначений для користувача досвід в абсолютно різних сферах [12].

«Імерсивний театр – це новий вид мистецтва для нового покоління. Перетворити вже готовий твір у подібне дійство дуже складно, тим паче, коли йдеться про таку непросту виставу. Це інший вплив та інше сприйняття. Такий театр має свої переваги. Так, наприклад, це дуже зручно, для тих, хто не може завітати на офлайн-виставу, але хоче культурно збагатитися», – розповідає директор театру на Подолі Віталій Малахов [13].

Дослідник театрального ескейпу А.Г.Баканурський визначав, що «видовищно - ігровий інтерактивний (імерсивний) театр - це ідеальний збуджував для формування та реалізації ескапістських задумів та ідей. Театр існує тут та зараз, Інтерактивну виставу можна презентувати як поведінкову програму-парадигму, яка певним чином організує поведінку публіки в ігровому театральному просторі» [8, с.80-81].

Список використаної літератури

1. Режим електронного доступу:https://uk.wikipedia.org/wiki/імерсивний_театр
2. Goban-Klas T. "Засоби масової комунікації і масова комунікація". С.42-43
3. Режим електронного доступу:<https://infopedia.su/11x75a1.html>
4. Баканурський А. Г., Корнієнко В. В. Театрально-драматичний словник ХХ століття. — К.: Знання України, 2009. — с.123
5. Бонч-Томашевский М.М. Театр пародии и гримасы (Кабаре) // Маски. - 1912-1913. - № 5. - С. 20-27.
6. Мейерхольд В.Э. Статьи. Письма. Речи. Беседы: В 2 ч. - М.: Искусство, 1968. - Ч. 1.
7. Пави П. Словарь театра. - М.: Прогресс, 1991.
8. Баканурский А. Театр как эскейп: исследовательский очерк/А.Баканурский. Херсон: Гринь Д.С., 2015 - с.4.
9. Баканурский А.Г. Коммуникативные аспекты театрального спектакля/А.Г.Баканурский. — Херсон.:Гринь Д.С., 2013 - с.108
10. Баканурський А., Шевченко Б. Універсальний характер театральних комунікацій // Докса. — Вип. 15. — 2010. — С. 400–406 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/doksa/2010_15/400-406.pdf
11. Баканурский А. Г., Овчинникова А. П. Современный театрально-драматический словарь. — Одесса, 2007.
12. Електронний ресурс. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Імерсивні_технології.
13. Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://bit.ua/2020/10/yaki-buvayut-teatry/>

РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ АРХЕТИПІВ У ВИСВІТЛЕННІ СВІТОГЛЯДНОГО КОНТЕКСТУ ЕПОХИ

Полешук Руслан Андрійович,
аспірант Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Сократівський вплив на світогляд західного буржуазного суспільства полягає в двох важливих речах. По-перше, це поворот філософської думки від інтересів кланово-корпоративних структур суспільства до свободи вибору та інтересів ліберального індивіда, одним з проявів яких є вільна конкуренція. По-друге, Сократ визначив *egos*, потяг до доброчесності, як мотивуючий рушій діяльності людини, що має прояв у перевазі етичних цінностей, над прибутковими.

Актуальність дослідження полягає у з'ясуванні напрямку розвитку сучасного світогляду українського суспільства: вперед до інтеграції сократівських цінностей чи назад до світогляду архаїчного суспільства. Питання полягає в тому, чи відбувається трансформація світогляду сучасного українського суспільства від транзитивного пострадянського стану в бік західної культури.

Кінокомедії різних часів являють собою культурологічне джерело, яке, дозволяє дослідити «дух часу», світоглядний контекст епохи і егрегор розвитку суспільства. Звернемо увагу на те, що цей егрегор стає зрозумілим, через міграції категорій гри у комедіях, що містять «духу часу».

Мета роботи./Aim. Метою культурологічного дослідження є порівняння світоглядів сучасних суспільств США і України, через порівняння комплексів культурних архетипів, відображених у комедіях останніх років.

Матеріали і методи./Materials and methods. З точки зору відношення до первісних елементів культури, архетип - це найбільш символічний і універсальний психологічний образ відомого людині типу характеру.

Дослідження культурних архетипів кіно вимагає застосування генетичного і порівняльного методів, для реконструкції процесу трансформації архаїчного суспільства, а також методики аналізу жанру кінокомедії, запропоновану польським кінознавцем Артуром Скверезом [1,16]

Методика А. Сквезера базується на теорії Кайуа-Гейзинга: вона виділяє чотири типи наративів комедії, відмінними рисами яких виступають категорії гри: у Агоні - змагання, у Алеї - вдача, у Мімікрії - імітація і у Ілінксі – тяжіння до самодеструкції.

На нашу думку, метод Сквезера можна застосувати для культурологічного дослідження світогляду суспільства, через архетипи його культурного несвідомого. Таким чином, категорія гри Агон –змагання відповідає світогляду буржуазного національного суспільства, який не є типовим для архаїчного суспільства. Для архаїчного суспільства типовою є гра Мімікрія –імітація, через його кланово-корпоративний устрій і незавершеність процесів національного етногенезу. Наративи гри Мімікрія, частіше за все, побудовані навколо інтеграції героїв у корпоративну вертикаль, за допомогою етичних маніпуляцій, але не через самовдосконалення. Гра Ілінкс – саморуйнування, або міграція наративу до цієї гри, у комедії з відображенням «духу часу», означає деградацію суспільства, тобто набуття їм архаїчних рис.

З точки зору психоаналізу, гру Ілінкс ми пов'язуємо, у символічному сенсі, з відсутністю лаканівського «Закону батька», який мав би спрямувати лібідо героя з архетипами Едипа назовні, від сім'ї, чи національного суспільства, якщо мова йде про соціальний контекст. Інакше кажучи, символічне бажання вбити батька, через кастрацію ним бажання Едипа, носить характер знищення оточення індивіда що веде до його самодеструкції та функціональної імпотенції. Остання, художньою мовою кіно, зображується як «рушниця Чехова», що не стріляє. Символічно і, найчастіше, несвідомо, митці, що є носіями певного світогляду, зображають тяжіння до самодеструкції, в кінематографі, через едипальні архетипи героїв.

В межах дослідження, ми порівняємо історичні комедійні фільми «Іван» 1932 О. Довженка і «Волга-Волга» 1939 Г. Александрова, з сучасним драмедійним серіалом виробництва США «Останній шанс Керол» 2017 Йордана Аксельрода і його адаптацією для українського телебачення «Інтерн Люся» 2021 режисерів М. Літвінова і В. Яковенко.

Результати і обговорення./Results and discussions. Перше за все, потребує висвітлення світоглядна позиція західного суспільства і її відмінностей від посттоталітарного світогляду, що має місце, зокрема, в Україні.

До західного суспільства, з точки зору політекономії нео-колоніалізму, ми відносимо країни з демократичним устроєм, які виконують роль метрополій і культивують в своєму національному суспільстві світогляд споживання, який є рушієм економіки.

Всі інші країни мають статус колоній. В колоніях, правлячий режим представлений тим чи іншим різновидом авторитарної чи тоталітарної деспотії [2,98]. Не дивлячись на зворотну медіа риторику, колоніальні диктатури є бажаними для країн Заходу, з точки зору регіональної безпеки і отримання надприбутків, через автоколонізацію власними елітами країн, з уповільненим розвитком.

Світогляд і внутрішній устрій країн Заходу можуть суттєво відрізнятись, як це стало зрозуміло з диспуту початку 80-х Ю. Габермаса і Ж-Ф Ліотара [3,3912]. Габермас, у згаданому диспуті, був адвокатом політекономічної (і відповідно світоглядної) моделі модерну яка може бути адаптована для потреб того часу, через його «теорію комунікативної дії». Ліотар навпаки, критикував світоглядні метанаративи модерну, на користь постмодерну, через популярну в той час у Франції економічну теорію «полюсів росту» Ф.Перу і утопічну ейфорію, від перспектив розвитку малого бізнесу, яка базувалась на філософії Сартра-Камю. Тим не менше, філософія Франкфуртської школи і французьких постструктуралістів є спорідненою.

Загалом, західні суспільства об'єднує те, що їх світогляди одночасно містять:

- філософію Платона,
- комплекс культурних архетипів християнства, яке зазнало впливу грецької філософії та юдаїзму,
- архетипи психоаналізу, який походить від міфу про Мойсея і вихід з Єгипту,
- філософію ніцшеанства, яке є різновидом платонізму, але без метафізики.

Самий час згадати що, світогляд країн Заходу, за «лібідуюальною теорією економіки» Ліотара, має суттєві відмінності від світогляду тоталітарних суспільств, «символічних дикунів». Принципові відмінності, на думку Ліотара, полягають у ступені пригніченості лібідуюального бажання індивіда у суспільствах Заходу, порівняно з тоталітарними (посттоталітарними) суспільствами.

Світогляди суспільств країн Заходу об'єднує маніпулювання лібідуюальним бажанням індивіда, через часткове його пригнічення. Це бажання є рушієм розвитку західної культури, бо воно кастроване суспільством та переведене у символічну площину. Це бажання спрямоване в русло безперервного росту споживання, що забезпечує економіку західних країн збутом.

На відміну від країн Заходу, світогляд тоталітарних суспільств відрізняється тотальним пригніченням лібідуюального бажання індивідів та існуванням єдиного принципу енергетичного обміну (рушія), який базується тільки на принципі доданої вартості [4,23], тобто не містить етичного компонента.

Ліотарове розуміння світоглядних відмінностей суспільств дозволяє нам декодувати культурні архетипи (тропи) в кінострічках різних країн. На прикладі радянських комедій 30-х років, ми бачимо модернізаційні зміни в

архаїчному світогляді аграрного суспільства СРСР, що трансформується в індустріальне.

Сатиричну комедію «Іван» 1932 О. Довженка ми віднесли до категорії гри Агон-змагання через те, що в ній зображений початок процесу трансформації архаїчного аграрного суспільства України 30-х років, в напрямку модернізації, для потреб індустріальної економіки.

Селянин Іван, в фільмі, набуває культурні архетипи нового світогляду: він працелюбний, не ледащий, старанний, самостійний і соціально активний. Іван програє змагання з іншими, більш досвідченими робітниками і робить правильний висновок, що шлях до інтеграції в нове суспільство, лежить через навчання.

Іван рішуче розриває кланові зв'язки з його ледащим батьком, щоб здобути конкурентоспроможність в новому суспільстві. Архетип негативного персонажа, Іванова батька, лінивого прогульника і порушника, відповідає ролі шахрая з категорії гри Мімікрія-імітація.

Невід'ємна частина тоталітарного суспільства, кланова бюрократія, в фільмі «Іван» змальована на стадії зародження: сатирично, але нейтрально.

Актуальність стрічки геніального українського режисера не втрачена і в наш час. Наратив фільма «Іван» ілюструє світоглядні відмінності при сучасній інтеграції українського суспільства в світову буржуазну демократичну спільноту. З точки зору архаїчного суспільства, інтеграція означає імітацію буржуазних і демократичних інститутів, без модернізації власного архаїчного світогляду. В той самий час, успіх інтеграції архаїчних суспільств, з точки зору буржуазного світогляду, розуміється як залучення їх до конкуренції і впровадження транзитивними суспільствами в себе нових етичних цінностей.

Музикальна комедія «Волга-Волга» 1939 Г. Александрова теж належить до категорії гри Агон-змагання. В фільмі змагаються провінційні системний і несистемний творчі колективи, які прямують до Москви на талант-шоу. Стрічка змальовує змагання і конкуренцію, стирання кордонів між столицею і провінцією, як неодмінну рису суспільства, яке вже зазнало модерній них змін.

Бюрократ в мюзіклі зображений комічно, але нам відомо з історії, що на той час «великий терор» - кланові війни 1937-1938 років як невід'ємний атрибут тоталітарного суспільства, вже завершилися.

Таким чином, впевнено можна сказати, що процес модернізації радянського суспільства, його деархаїзації, почався в 30-ті роки. Деархаїзація суспільства була необхідна для побудови індустріальної економіки в СРСР. Зазначимо, що конкуренція, як постульована частина радянського світогляду, була дуже прогресивною на той час. Зокрема, в найбільшій світовій корпорації 30-х років, американській «Дженерал моторс», яку в 1937 р. очолив Альфред Слоун, маркетинг був побудований за принципами модерна. Альфред впровадив так звану «систему Слоуна», яка проіснувала до 50-х років. Система Слоуна базувалась на відсутності конкуренції між споживчими товарами виробництва корпорації: для певної майнової групи споживачів вироблявся інший товар.

Звернемо увагу на те, що процес деархаїзації радянського суспільства був свідомим, з боку радянської влади, не заважаючи на несумісність тоталітарного кланового режиму і світогляду, відмінного від архаїчного. Ця світоглядна несумісність, на нашу думку, стала однією з причин краху радянського проекту.

Серіал «Останній шанс Керол» 2017, США, відображує гру Агон-змагання. Він містить ідею мотивації для жіночої аудиторії віком 35+. Наратив побудований навколо професійного змагання інтерна-жінки середнього віку з молодими інтернами. Комплекс тропів стрічки складений традиційно для американських серіалів. Герої що конкурують, є носіями тропів психоаналізу (Его, Суперего, Їд), та окремий персонаж є носієм архетипів ніцшеанства.

Особливу культурологічну цікавість для нас становить українська адаптація американського серіалу. Тропи серіалу «Інтерн Люся» 2021 стали результатом переробки американського оригіналу українською медійною машиною та впливу культурного несвідомого багатьох людей: митців і менеджерів.

Адаптований наратив побудований не навколо змагання, але навколо імітації персонажами іншого, ніж вони мають, статусу, з метою інтеграції в корпоративну вертикаль. Тропи українського серіалу втратили світоглядну комплексність і сутність, яка була в оригіналі. Замість персонажів з тропами ніцшеанства, серіал містить персонажі з тропами Єдипа. Перелічене дозволяє нам, віднести серіал до категорій гри Мімікрія – імітація та Ілінкс – самодеструкція.

Бюрократична корпоративна вертикаль в серіалі зображена суворою і непохитною.

Висновки./Conclusions. Отже, дослідження культурних архетипів кінокомедій які містять «дух часу» дозволяє зрозуміти світогляд суспільства і напрямок його розвитку, в певний історичний період.

Порівнюючи сучасні світогляди США і України, на базі архетипів оригінального американського серіалу і його української адаптації, ми прийшли до несподіваного висновку. Несподіваний результат полягає у виявленні міграції сучасного українського «світогляду імітації», який є типовою філософією кланово-корпоративного небуржуазного архаїчного суспільства, до «світогляду самодеструкції». Міграція світогляду суспільства, від імітації в бік самодеструкції, є ознакою деградації культури, через її подальшу архаїзацію.

Загальний культурологічний висновок має бути таким, що модернізація архаїчного суспільства відбувається через модернізацію світогляду через культивування конкуренції і етичних цінностей, але не через збільшення доходів населення.

Привертає увагу те, що аудиторію українського серіалу, несподівано для авторів адаптації, становлять глядачі віком 18-35 років, замість очікуваної аудиторії в 35+ років.

Причини культурного феномену архаїзації світогляду української молоді, замість її трансформації в руслі філософії Заходу, хоча є очевидними, але потребують додаткового дослідження.

Джерела

1. Skweres A. "Homo Ludens as a Comic Character in Selected American Films". монографія. Нью-Йорк. 2017. 97 с.
2. Guattary F. "Everybody Wants to be a Facist". Semiotext(e) №3. том2. Columbia University. 1977. Лос-Анжелес. США. с.87-98
3. Datta S.N. "Reviewing Metanarrative from the Outlook of Lyotard's Postmodern Discourses" International Journal of Social Science and Economic Research. Вип 8. Том 3. 2018. с 3910-3922
4. Lyotard J-F. "Energumen Capitalism" Semiotext(e) №3. том2. Columbia University. 1977. Лос-Анжелес. США. с.11-26

ЛИТЕРАТУРА

ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ПРОЗИ САБАХАТТІНА АЛІ ЯК ПИСЬМЕННИКА ПЕРІОДУ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Глава Людмила Олегівна
здобувач освіти 4 року навчання
першого (бакалаврського) рівня
Юмрукуз Анастасія Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедр західних і східних мов
та методики їх навчання
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Вступ. Протягом останніх років зростає інтерес та попит до вивчення турецької мови, в українських університетах відкриваються спеціальності щодо підготовки фахівців у цій галузі. Крім того між Україною та Республікою Туреччина встановлено та постійно підтримуються гарні як політичні так і економічні зв'язки. Проте зближення між двома народами можливе лише через зближення культур шляхом проведення просвітницької діяльності, покращення розуміння культурних реалій нації. Творчість видатного турецького письменника періоду Республіки є важливою складовою розвитку літературного процесу, насамперед у Турецькій Республіці, а також і поза її межами.

Своєрідність творів Сабахаттіна Алі пов'язана із державотворчими, суспільно-політичними та соціальними процесами у державі на початку ХХ століття. Відзначається маловивченість турецької літератури українськими науковцями, незважаючи на важливі кроки та підтримку урядом

Турецької Республіки політики популяризації турецької мови та культури у світі та в Україні зокрема.

Проблемою дослідження художньої деталі та її функцій займалися ряд вчених як за часів Радянського Союзу, так і у роки незалежності України. Оскільки літературознавча наука у теоретичній частині є спільною для цих держав, вбачається можливим використання теоретичних напрацювань таких науковців як Е.С. Добін, А.Б. Єсін, В.Г. Кочетова, Ю. Кузнєцов, В.А. Кухаренко, Г.О. Матковська, науковий інтерес який полягав у площині художньої деталі та її функцій у творі, а серед українських літературознавців слід виокремити А.В. Фурман, А.А. Фурман, які розглядали художню деталь у творчості Т. Шевченка та О. Черкас, дослідження якої проводилися на основі творів П. Загребельного. Власне дослідження художньої деталі та її різновидів виконано звертаючись до ряду оповідань Сабахаттіна Алі, а у дослідженні художньої специфіки письменника як опорний матеріал використано напрацювання таких турецьких науковців як S. Sönmez, M. Özmen, A. Karaca, R. Sağ, які так чи інакше вивчали під різними кутами зору творчість та особливості стилю С. Алі. Але, незважаючи на широку популярність серед турецьких науковців теми дослідження особистості та поетики письменника, аналіз його творів на сьогодні є мало вивченим, особливо з огляду на мовний бар'єр, що часом унеможливорює проведення досліджень закордонними вченими.

Мета роботи. Теоретично обґрунтувати і дослідити художню деталь та її різновиди у творах С. Алі.

Матеріали та методи. Матеріалами для даної роботи слугують теоретичні напрацювання вчених у вигляді статей та інших публікацій, а також збірка оповідань Сабахаттіна Алі «Bütün Öyküleri». У роботі використано такі методи як компаративний, описовий, аналіз і синтез, класифікація, конкретизація, систематизація, узагальнення.

Результати. В обраних творах С. Алі виокремлено та проаналізовано три види художньої деталі, а саме портретну, пейзажну та психологічну шляхом

аналізу окремих оповідань письменника. Також, теоретично обґрунтовано та частково досліджено авторський стиль письменника. Незважаючи на те, що художня деталь не є новою категорією для вітчизняного літературознавства, проведення дослідницьких робіт на підставі прозових творів турецького письменника Сабахаттіна Алі є абсолютно новим, оскільки його твори у перекладі на українську мову вийшли друком лише у 2021 році. Категорія «художня деталь» є відносно розробленою в Україні, але, що стосується, наприклад, турецького літературознавства, то це явище є порівняно мало дослідженим. Після вивчення турецькомовних джерел розкрито художню специфіку творів Сабахаттіна Алі із окресленням соціальних проблем, які мали місце у його творчості та наведено твори, у яких вони мали місце.

Висновки. Складнощі у дослідженні іншомовних літератур мовою оригіналу полягають у тому, що дослідники не завжди володіють іноземною мовою для проведення робіт над автентичними об'єктами, тому змушені звертатися до перекладної літератури. У випадку проведення дослідження над перекладною літературою, часто-густо втрачається значна частка авторського стилю письменника і додається стиль перекладача, чим спотворюється реальна картина світу письменника.

Після проведення детального аналізу низки оповідань Сабахаттіна Алі, можна дійти висновку, що певні оповідання є перенасиченими художніми деталями певного типу. Це залежить від творчого задуму автора. Якщо письменник поставив собі за мету знайти відгук у серцях читачів своєю прозою, то у творі він робить акцент на психологічних деталях. При чому, це можуть бути будь-які емоції: радості, розчарування, смутку, докорів сумління та страху. Прикладом оповідання, яке найбільш наповнене художніми деталями такого типу є *Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi*, де автор протягом усього дійства тримає читача у напрузі, почутті страху. Важливо також звернути увагу на те, як майстерно описуються докори сумління, оскільки дуже непросто достукатися до читача у такому контексті, незважаючи на ніби буденність цієї теми. Мораль такого оповідання носить міжкультурний характер, тому воно є

універсальним для представників будь-якої етнічної спільноти. Що стосується пейзажної деталі, то її значимість важко переоцінити. Вона створює те тло, на якому майстер слова яскравими барвами описуватиме дійство, часом вона може справляти розслаблюючий вплив на читача, є певним містком для переходу від одних подій у творі до інших. Портретна ж деталь може відігравати як ключову так і другорядну роль. За рахунок портретної деталі в уяві читача формується певний образ героїв оповідання, але саме за рахунок психологічної деталі такі герої оживають, ми можемо бачити, що їм властиві такі ж самі емоції, як і живим людям. Тобто, без психологічної деталі, портретна деталь може залишатися «мертвою». Так, вона відіграватиме свою функцію стовно формування певного фізичного образу, але ми не зможемо побачити її у динаміці, а лише у статиці, що значно спрощує сюжет твору.

Отже, правильне використання художніх деталей допомагає всебічному розкриттю дійства, яке має місце у творі. У залежності від творчого задуму автора, коригується пропорційне співвідношення використання художніх деталей того чи іншого типу. Портретна деталь матеріалізує, психологічна — оживляє, а пейзажна деталь створює тло, на якому відбувається подія.

**АНАЛІЗ РОМАНУ М. БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»
ЗАСОБАМИ ЛОГАРИФМІВ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТЕЙ. МАТЕРІАЛИ ДО
БІНАРНОГО УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА МАТЕМАТИКИ**

Жукова Ольга Віталіївна

викладач зарубіжної літератури та культурології циклової комісії
української та іноземної філології

Рикова Ольга Сергіївна

викладач математичних дисциплін циклової комісії
природничо-математичних дисциплін та фізичного виховання
Бериславський фаховий педагогічний коледж імені В.Ф.Беньковського
Херсонського державного університету
м. Берислав, Херсонська область, Україна

Відповідно до Концепції Нової української школи здобувачі освіти мають не тільки опанувати зміст дисциплін, а передовсім набути необхідних для життя в суспільстві умінь і навичок, важливих для всебічного розвитку особистості, її подальшого становлення, морального та професійного зростання. Компетентність- це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні освіти.

Саме тому так важливо на заняттях зарубіжної літератури та математики виховувати у студентів фахових навчальних закладів вміння генерувати нові ідеї, ухвалювати нові рішення, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів, оперувати числовою інформацією, усвідомлювати цінність нових знань і умінь.

Сучасний освітній процес націлений на формування компетентностей у здобувачів освіти. Тому викладачі вищих фахових навчальних закладів прагнуть до саморозвитку та вдосконалення, перебувають у постійному пошуку

новацій у педагогіці та методиках, поєднуючи традиційність та іноваційність, підвищують ефективність навчання кожного студента.

Наведені матеріали по темі **«Аналіз роману М.Булгакова «Майстер і Маргарита» засобами логарифмів та їх властивостей»** рекомендуємо використовувати в процесі інтеграції зарубіжної літератури та математики у вигляді бінарного заняття, до якого випереджувальним завданням було прочитати роман «Майстер та Маргарита» та зацентувати увагу на числах.

1. За допомогою вправ **«Дешифрувальник»** та **«Математичний диктант»** пропонуємо *підготувати студентів до сприйняття та аналізу* теми заняття.

2. Для *мотивації навчальної діяльності*, згадуючи ключові поняття з тем обох дисциплін, радимо використати **вправу «Павутинка фактів»** (студенти кидають по черзі клубки ниток різного кольору та називають факти та визначення про логарифми та роман).

3. *Актуалізація опорних знань* проведена за допомогою вправи **«Кола Ейлера»**, що передбачає асоціативний аналіз та виявлення спільних ознак загального враження від тем **«Логарифми та їх властивості»**, роману М.Булгакова «Майстер і Маргарита».

4. Формуванням основних компетентностей з теми **«Логарифми та їх властивості»** та аналіз роману М.Булгакова «Майстер і Маргарита» відбулося за допомогою вправи **«Знайди відповідності»**: результат розв'язання логарифмічного завдання ставився у відповідність з числом із роману, ілюстрацією та обговоренням однієї з «вічних» проблем.

5. Робота з тлумачними словниками відбулася на *етапі удосконалення вмінь та навичок* після розв'язування кожною групою студентів логарифма. Всепрощення, милосердя та справедливість – слова, значення яких студенти зачитували та доводили їх актуальність на даний час.

6. На етапі *підбиття підсумків та рефлексії* пропонуємо використати **метод «Парадигма особистості»** та **бесіду невелику за обсягом**. Доходимо до висновків, що саме завдяки Воланду та його почиту відроджується в Москві 30-

х років ХХ сторіччя правда та справедливість. Істина Ієшуа полягає в торжестві добра, всепрощення та милосердя. Саме ці якості, взаємодіють, залежать одна від одної та роблять людину красивою.

Проведення бінарних занять у педагогічному фаховому коледжі є пропедевтикою до реалізації інтегрованого навчання згідно Концепції Нової української школи. Участь у таких заняттях формує у здобувачів освіти необхідні професійні компетентності для подальшої роботи в закладах освіти.

Література:

1. Тітаренко Л.М. Євроінтеграція у вивченні літератури в школі. Зарубіжна література в школі. 2017. № 17/8. С.4-6.
2. https://www.sinykova.ru/biblioteka/zuravlev_literatura_11/6.htm
3. Чудакова М. О. Жизнеописание Михаила Булгакова. — М., 1988.
4. Булгаков М.А.Избранное: «Мастер и Маргарита»: Роман; Рассказы. Предисл. Е.Сидорова; Примеч. М.Чудоковой.- М.: Худож.лит., 1988,- 480 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В27 В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
6. Нелін, Є.П. Алгебра і початки аналізу: підручник для 11 класу загальноосвіт. навчальн. закладів : академ. рівень / Є. П. Нелін, О.Є. Долгова - Х. : Гімназія, 2011. - 448 с. : іл.
7. Тітаренко Л.М. Євроінтеграція у вивченні літератури в школі. Зарубіжна література в школі. 2017. № 17/8. С.4-6.
8. Ткаченко І. А. Впровадження бінарних уроків у навчальний процес. Інформатика в школі. 2015. №3 (75). С. 2-3.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДИНГУ

Акєнтєєва Лідія Олександрівна
студентка

Мороз Володимир Васильович

к.держ.упр., доцент
КНУ ім. Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Найважливішим завданням сучасної України є визначення її місця та функції у світовому просторі та системі міжнародних відносин. Головною особливістю сучасної світової системи є глобалізація. Глобалізація – це сучасна форма міжнародних відносин, що характеризується зростаючим впливом та ступенем взаємозалежності між країнами в економічній, політичній та культурній сферах у глобальному масштабі.

Мета роботи./Aim. Обґрунтування теоретичних основ та практичних аспектів національного брендингу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Методологічною базою дослідження є сучасні теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених з проблем реалізації державної політики; системний, міждисциплінарний, інституціональний підходи. У роботі використано як базовий метод системний підхід, який дозволив дослідити організаційно-правове забезпечення державної політики у сфері національного брендингу. Застосування методології системного аналізу дозволило визначити основні напрями удосконалення системи реалізації державної політики у сфері національного брендингу в Україні.

Результати та обговорення./Results and discussion. Швидкий розвиток суспільства та активізація глобалізаційних процесів у сучасному світі змушують кожну країну мати своє унікальне та пізнавальне обличчя. Це

державний брендинг , який являє собою набір певних ідей (емоційних та раціональних), які виникають шляхом порівняння всіх характеристик країни та характеризують країну з обох сторін, позиціонують її таким чином, щоб отримати максимальну віддачу від міжнародних проєктів. Провідну роль в позиціонуванні держави на світовій арені, створенні брендингу держави та реалізації стратегії його розвитку займає держава.

Основним і найвідомішим показником рейтингу державних брендінгів є щорічний рейтинг, розроблений FutureBrand. Це провідна незалежна британська компанія з оцінки та консалтингу, яка пропонує ряд порад щодо розробки стратегії брендингу. Аналітична компанія Brand Finance, заснована в 1996 році, протягом 20 років допомагає організаціям та підприємствам різних типів (у тому числі державним установам, галузевим асоціаціям, національним брендинговим агентствам).

Компанія характеризується незалежністю, прозорістю, ефективністю та надійністю. Окрім щорічної оцінки того, які брендинг и є найсильнішими та з найбільшою цінністю, вона оцінює національні брендинг и. Згідно з дослідженням Brand Finance у 2019 році Наша країна посіла 56 місце у рейтингу країн з найдорожчими брендингами світу та 58 місце у 2018 році.

Водночас, незважаючи на те, що розвиток брендингу в Україні розпочався порівняно недавно, цей сегмент ринку дуже динамічний. Необхідність використання брендингу як управлінського рішення давно оцінена менеджерами не тільки великих, а й малих та середніх компаній. Експерти відзначають, що брендинг України за останні роки зробив великий крок вперед. На українському ринку є досить успішні місцеві брендинг и, які розвиваються паралельно із західними. Справедливості заради варто зазначити, що привабливість брендінгів для споживачів неможливо чітко оцінити.

На ринку можна знайти цікаві брендинги з сильною та творчою візуалізацією, які забезпечують дійсно ефективне зростання лояльності споживачів. Окрім таких успішних брендінгів, є й ті, що не змогли

використати величезний потенціал відкриття брендингу як інструмент маркетингу. Ефективний розвиток брендингу може бути забезпечений поєднанням традицій сучасності та використанням технологій, побудованих на бізнес-стратегії.

Розвиток брендингу на українському ринку розпочався із сегмента споживчих товарів. Сильна конкуренція визначає високу цінність брендингу тут. Щоб зберегти свої позиції на ринку, виробники змушені створювати міцні брендинги. Брендинг також досяг високого рівня розвитку в сегменті роздрібної торгівлі, послуг та фінансових послуг, він не активно використовується на ринку нерухомості.

Слід звернути увагу на те, що абсолютно новою сферою діяльності є брендингування торгових центрів. Ця область є однією з найцікавіших, але й дуже складних. У цьому напрямку використовуються не лише маркетингові інструменти, а й архітектура, дизайн, брендинг орендарів комерційного простору тощо. Нещодавно вся хвиля ребрендингу вразила українські банки. Ребрендинг торкнувся не тільки зовнішнього органу, а й керівництва, соціальної відповідальності фінансових установ, мінімізував внутрішні дефекти. Нові брендинг и більше відповідали позиції бізнесу, що відразу ж вплинуло на довіру споживачів, формуючи їх лояльність.

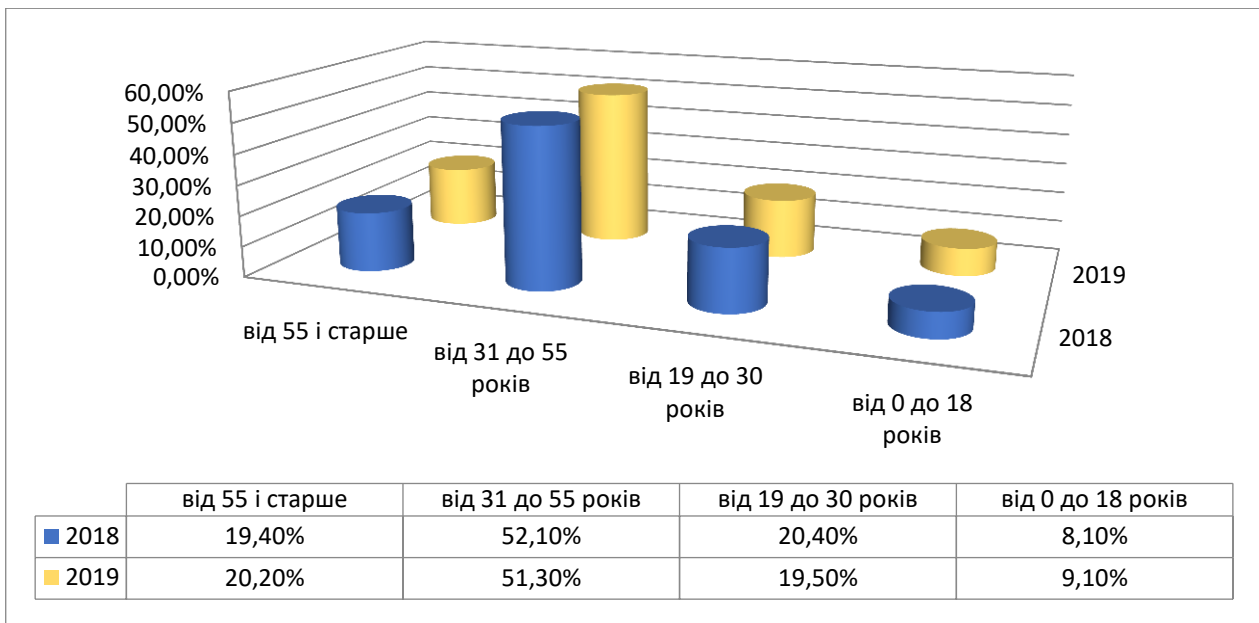
Слід зазначити, що розвиток брендингу в Україні стрімкий і має великий потенціал. Певний прогрес був досягнутий у маркуванні України як на національному, так і на регіональному рівнях. Фактори, які позитивно впливають на успішне створення брендингу “Наша країна”, слід розглянути детальніше, а саме: подія Євро 2012. У день чемпіонату кордон з Україною перетнуло 360 тисяч. людей, а за час її роботи Україну відвідало 8,3 млн осіб. Це позитивно позначилося на туристичному іміджі країни; Євромайдан у 2013-2014 рр. Однак цей фактор негативно вплинув на брендинг країни. Кожна нестабільність погіршує привабливість інвестицій та зменшує інвестиції в Україну; культурний та людський чинники. Наявність культурно-історичних

пам'яток розвиває туристичний сектор. Гостинність українців визначає зростання туристичної привабливості України у світі; доступ до двох морів та гірської системи Карпат, а також відносно низькі витрати для туристичного сектору підвищують привабливість туристів. Унікальні пам'ятки природи збільшують туристичний рух України. Вигідне розташування країни підвищує туристичну привабливість, що є потенційною можливістю фінансування державного бюджету.

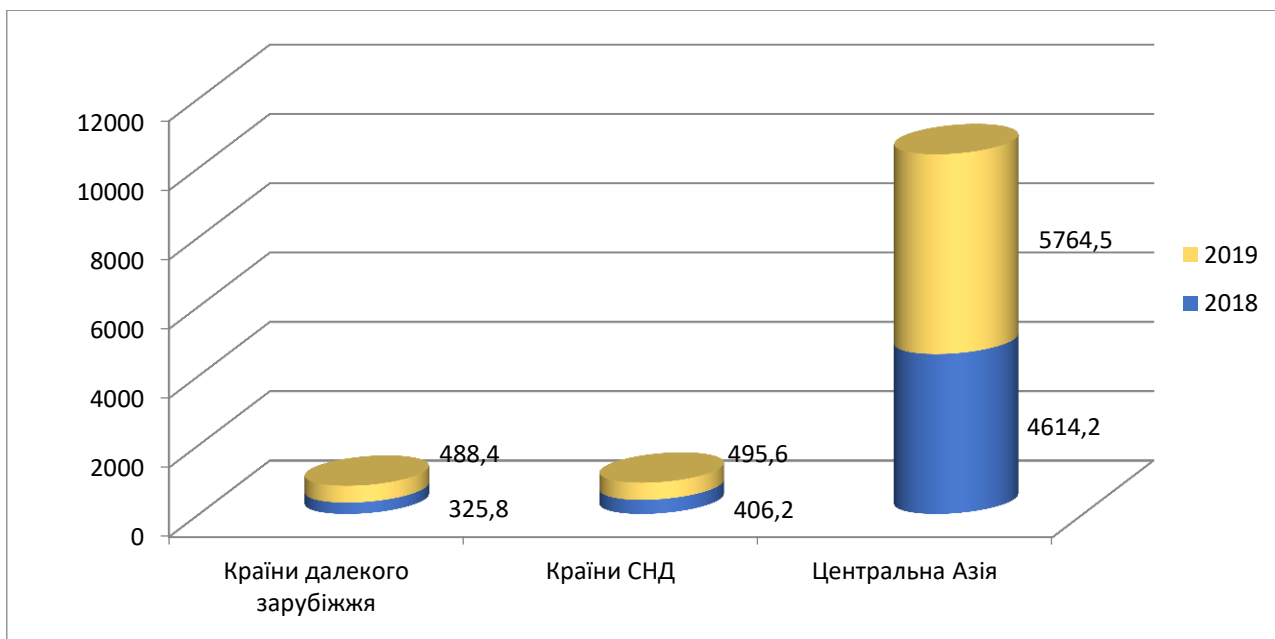
Слід зазначити, що сьогодні національним брендингом є прапор України, який символізує боротьбу за свободу у всьому світі. Проте Наша країна багатша національними скарбами. Це культурна спадщина: вишивка, пісні, танці, ремесла, а також природні ресурси нашого краю: Карпати, озера та річки, корисні копалини, найбільші запаси чорнозему (30% світового чорнозему) тощо. Важливим внеском у реалізації брендингу України стало створення фільму про Україну (англійською мовою) із доказом величезного економічного та інтелектуального потенціалу нашої країни.

Більшість іноземців сходяться на думці, що Наша країна відома у світі своїми традиціями та історичною спадщиною. Інші фактори, пов'язані з Україною, розташовані в такій послідовності: українські спортивні досягнення: знання, українська музика, національна кухня. Найвідомішими українцями, на думку іноземців, є: Андрій Шевченко, Сергій Бубка. Серед відомих українців згадуються також: Тарас Шевченко, Микола Гоголь та Руслан Жижичко.

Серед найвагоміших причин, які спонукають відвідати Україну, іноземці називають: мальовничу природу, архітектуру та культурно-історичні пам'ятки, гостинність та щирість населення, національну кухню, красу українських жінок, динаміка потоків відвідувачів України представлена в рис. 1.1. та на рис. 1.2.

Рис. 1.1. Розподіл кількості прибуваючих іноземних туристів за віком

Рис. 1.2. Кількість прибуваючих іноземних туристів по регіонах

Таким чином, дані з рисунків 1.1 та 1.2 показують, що кількість туристів у 2019 році зросла. Тому що уряд проводить ефективну маркетингову політику, щоб позиціонувати нашу країну, розвивати логотип країни та національний брендинг .

Нарешті, розглянемо брендинг інг проєктів, що реалізуються Україною, одним із найяскравіших прикладів є проєкт Ukraine Now, метою якого є залучення інвестицій у країну, покращення туристичного потенціалу та

брендингу України на світовій арені. У 2018 році проєкт національного брендингу Ukraine Now отримав одну з найпрестижніших нагород у світі дизайну Red Dot – це визнання нашої творчої індустрії та значний прогрес з боку держави. Роботи – переможці експонуються у провідному Музеї сучасного дизайну Red Dot в Ессені, Німеччина.

Варто звернути увагу на інші проєкти, що реалізуються Україною, а саме: “Ukraine. Beautifully yours”, головною метою якого є ознайомлення світу з туристичним та культурним потенціалом України через відомих українок; “Ukraine Inspires” на розповсюдження фото- та відеореклами про художні, політичні, науково-технічні та спортивні досягнення українців; “Ukraine. Moving in the fast lane”, метою якого є відновлення динаміки економічних трансформацій в Україні та збільшення інвестиційного потенціалу країни; “The Soul of Ukraine in the Heart of EU”, мета якої – поінформувати Європу про найважливіші досягнення України в різних галузях.

Наприкінці варто зазначити, що вітчизняні виробники успішних брендів докладають значних зусиль та ресурсів, щоб підкорити не тільки український ринок, а й вийти на світовий.

Висновки./Conclusions. Проаналізовано державну політику у сфері національного брендингу. В ході аналізу було виявлено, що брендинг України за останні роки зробив великий крок вперед. На сьогоднішній день національним брендингом є прапор України, який символізує боротьбу за свободу у всьому світі. Проте Наша країна багатша національними скарбами. Це культурна спадщина: вишивка, пісні, танці, ремесла, а також природні ресурси нашого краю. Серед найвагоміших причин, які спонукають відвідати Україну, іноземці називають: мальовничу природу, архітектуру та культурно-історичні пам’ятки, гостинність та щирість населення, національну кухню, красу українських жінок. Слід також не забувати і про проєкти, які реалізує на сьогоднішній день Наша країна а саме: “Ukraine. Beautifully yours”, “Ukraine Inspires”, “Ukraine. Moving in the fast lane”, “The Soul of Ukraine in the Heart of EU”.

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК МЕХАНІЗМ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Кальцева Світлана Іванівна

к. політ. наук, доцент кафедри політології

Тирон Володимир Октавянович

магістрант кафедри політології

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. В політологічній науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття та змістової природи явища електронної демократії. Але більш популярними є її визначення як форми, типу демократії з широким застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій або навіть стратегії для підтримки демократії на основі електронної участі та взаємодії двох її найважливіших елементів: громадян (індивіда, групи, народу) та держави.

Ідеї використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні та для забезпечення участі громадян в політиці існували давно. Особливої уваги потребує концепція партисипаторної демократії або демократії участі. Ця концепція базується на ідеї, що влада повинна прислухатися до думки людей під час прийняття політичних рішень, а самі громадяни можуть звертатися з пропозиціями, проектами до органів державної влади. При цьому демократія участі передбачає горизонтальні відносини, а не засновані на ієрархії, встановлення прямих і зворотних зв'язків на основі безперервного діалогу (який дозволяють забезпечити сучасні технології).

Мета роботи. Охарактеризувати особливості впровадження електронної демократії в державах Європейського Союзу та Україні як механізму сучасного державотворення, її специфіку, сучасний стан та перспективи розвитку; визначити проблемні питання розвитку електронної демократії в Україні та вказати шляхи їх розв'язання.

Матеріали та методи. В сучасній науці виокремилися два підходи до е-демократії: демократії участі (пряма) та комунітарної демократії. В першому випадку описується значне збільшення прямої участі громадян в політиці та подолання представництва професіоналів (політиків, експертів тощо). Другий підхід наголошує, що існуючі на просторах інтернету різні групи (громади), поділені на основі інтересу, самі мають стати основою демократії, найважливішим важелем прийняття політичних рішень.

Засновник концепції електронної демократії І. Масуда виокремив шість її принципів: всі громадяни (або більшість) беруть участь в процесі прийняття рішень; доступність необхідної інформації для прийняття обґрунтованого рішення; участь є добровільною; доходи та вигоди мають розподілятися між усіма громадянами; рішення приймаються шляхом переконання та досягнення загальної згоди; реалізація рішення через співпрацю всіх громадян.

В нашому дослідженні була застосована низка категорій: електронна демократія, електронний уряд, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство, державотворення. Всі ці категорії не є взаємозамінними, але органічно доповнюють одна одну і були включені для всеосяжного вивчення проблемного питання.

Результати та обговорення. З кінця ХХ століття уряди країн зіштовхнулися з низкою змін і неспроможністю швидко реагувати на них в умовах наростаючої інформатизації суспільства. Крім того, перехід до інформаційного суспільства передбачав реорганізацію державної служби і самих механізмів та шляхів функціонування держави.

Сутність е-демократії добре охарактеризована у висновках Кабінету міністрів Ради Європи. Е-демократія включає та реалізовує фундаментальні свободи та права людини (права меншин, доступ до інформації тощо); підтримує та захищає демократію (включення широкого кола суб'єктів у політику: громадян, бізнесменів, неурядових організацій тощо).

Ціль е-демократії: прозорість, підзвітність, відповідальність, залучення, дискусія, інклюзивність, доступність, участь, субсидіарність, довіра до демократії.

Е-демократія підтримує демократію, демократичні інститути, процеси, цінності, доповнює традиційні демократичні форми, знаходиться у взаємозв'язку з ними. Е-демократія відкриває нові канали для інформації, спілкування, дискусії, підвищує рівень прозорості та підзвітності, має потенціал усунення недоліків державного управління та зміцнює стабільність у державі через суспільну інтеграцію і взаємодію.

Е-демократія складається з наступних базових елементів: е-парламенту, е-законодавства, е-правосуддя, е-посередництва (вирішення спорів без фізичної присутності сторін), е-середовище (використання ІКТ для захисту зовнішнього середовища), е-вибори (включно е-референдуми, е-ініціативи), е-голосування, е-консультації.

Е-демократія має ряд переваг, що є також важливим для державного будівництва. Вона зменшує витрати на здійснення демократичних процедур, залучає громадян до прийняття політичних рішень, що сприяє прийняттю нормативно-правових актів, рішень на основі суспільного консенсусу, що враховує інтереси як всього суспільства, так і невеликих груп. Це, крім всього, зміцнює довіру громадян до держави, допомагає уникнути прийняття непопулярних рішень, надає більшій легітимності рішенням, що були ухвалені з використанням суспільного обговорення, а також слугує подоланню пасивності населення, проявів аполітичності.

Е- демократія складається з декількох форм: партисипаторної (процес участі громадян в суспільно-політичному житті за допомогою ІКТ); процесуально-демократичної (реалізація процедур прямої демократії у віртуальному просторі); контрольно-інформаційної (процес надання громадянам інформації, громадського моніторингу за діяльністю державних органів, окремих представників влади).

Е-демократія спирається на низку концепцій. Найбільшого розповсюдження, особливо на Заході, отримала концепція текучої (хмарної) демократії, яка полягає у поєднанні прямої, деліберативної і представницької форм демократії. Громадяни в ній можуть як самі брати участь в прийнятті рішення, так і делегувати свій голос у випадку, якщо певне питання незнайоме для нього.

Важливим елементом е-демократії є е-уряд, який стає ефективним інструментом взаємодії держави та громадян в різних секторах життєдіяльності: держава-бізнес, бізнес-держава, держава-держава, держава-суспільства, держава-службовці. Е-уряд сприяє збільшенню прозорості державної влади, що у свою чергу стимулює загальний процес демократизації.

Е-демократія включає такі інструменти: електронне голосування, надання інформації про діяльність державних органів, комунікація з обраними представниками, подання онлайн-петицій, звернень. Е-демократія застосовується в межах інтернет-форумів, е-опитувань, соціальних мереж тощо. Проте ключовим інструментом е-демократії є краудсорсинг, який пов'язаний із залученням великої кількості громадян для різних видів активності.

Електронна демократія в країнах ЄС досягла високого рівня розвитку.

Найбільш успішним виявився досвід Естонії. Там проводяться вибори в електронній формі, існує електронне громадянство, функціонує низка проєктів («Сьогодні я вирішую»; «Зробимо! Моя Естонія» тощо), що покликані забезпечити майданчик для громадянських дискусій, обговорень з суспільно-політичних питань, стимулювати участь виборців у формуванні державної політики, усунути бар'єри між суспільством та державою.

Загалом дуже поширеними в країнах ЄС є застосування е-консультацій, е-дискусій, веб-трансляції парламентських дебатів та засідань колегіальних органів. Всі форми е-демократії застосовуються на основі співробітництва громадян та суб'єктів і органів влади. Поширення в ЄС отримав й е-уряд та е-парламент.

Станом на 2020 рік було досягнуто розповсюдження практик електронного підпису, розбудована транснаціональна ІТ-інфраструктура, на законодавчому рівні закріплено право громадянської ініціативи, яка дозволяє громадянам брати участь у законодавчому процесі. Важливою частиною технологізації управління на демократичних засадах є спільнотне бюджетування, що передбачає надання можливості громадянам брати участь у формуванні бюджету. Спільнотне бюджетування спрямоване на підсилення підзвітності на локальному та регіональному рівні.

Е-демократія в українському варіанті пройшла декілька етапів генези: від становлення до впровадження деяких її елементів у практику та перебуває в процесі поступового розвитку, здійснюючи свій вплив на процеси державотворення.

Розвиток е-демократії та впровадження її інструментів в управління державою заснований на низці нормативно-правових актів: «Концепція розвитку е-урядування в Україні», «Стратегія розвитку інформаційного суспільства», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про електронний підпис» тощо.

Основними інструментами е-демократії в Україні виступають е-консультації, громадські обговорення, громадські експертизи (здійснюються інститутами громадянського суспільства), е-петиції, е-декларації тощо.

В Україні впроваджені елементи е-уряду, е-парламенту, е-правосуддя, але в більшості випадків – в якості надання відкритої, необхідної інформації, створення електронних баз даних, реєстрів, звітів.

Тобто можна констатувати, що найбільшого розвитку в Україні поки що набули комунікації «зверху-вниз», е-уряд та е-парламент, тоді як елементи е-демократії представлені значно вужче і їхній механізм в більшості випадків є або незрозумілим, або малознайомим для пересічних громадян.

Висновки. Таким чином, хоча в цілому е-демократія позитивно впливає на процес державотворення, її потенціал використовується частково через існування наступних проблем: нестача ресурсів для втілення інструментів е-

демократії (як показав приклад Естонії – це можна успішно подолати); зловживання інструментами е-демократії з боку зацікавлених сторін; недостатня компетенція пересічної людини для прийняття державного рішення; відсутність налагоджених процедур, що допомогли б на практиці реалізувати інструменти е-демократії; питання ідентифікації учасників взаємодії; можливість неправового використання ІКТ; нерівність у використанні інтернету між різними віковими групами; низький інтерес громадян до е-взаємодії з державою тощо.

Шляхами виходу нами вбачається або помірковані зміни і розвиток вже існуючих інструментів е-демократії, або розробка довгострокової стратегії розвитку е-демократії. Третім варіантом є поєднання стратегій взаємодії «зверху-вниз», «знизу-вгору», з подальшим намаганням отримати оптимальний баланс, необхідний, крім всього, для успішного функціонування держави та її інститутів.

ЩО ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ СИЛ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ТА РУХУ ОПОРУ

Мочков Олександр Борисович,
кандидат наук з державного управління,
народний депутат України VII скл.

Верховна Рада України 16 липня 2021 року прийняла ЗУ «Про основи національного спротиву», що передбачає створення Сил територіальної оборони та руху опору, якого давно чекало українська суспільство і вимагала ситуація, пов'язана з україно-російською війною на сході України [3]. Під час голосування у стінах Верховної ради України цей законопроект підтримали 313 народних депутатів, що свідчить про консолідацію українського парламенту навколо проблематики надання відсічі російській агресії та збереження незалежності й територіальної цілісності України. Він вже підписаний Головою Верховної Ради та Президентом і набуває чинності з наступного дня після його опублікування та вводиться у дію з 1 січня 2022 року. З нового 2022 року розпочинається активний процес розбудови територіальної оборони та формування системи національного супротиву в Україні. Метою національного спротиву є підвищення обороноздатності держави, надання обороні України всеохоплюючого характеру, сприяння забезпеченню готовності громадян України до національного спротиву.

У процесі підготовки та обговорення, до тексту законопроекту ухваленого у першому читанні було подано понад 250 правок. Зокрема з визначення терміну поняття «національний спротив» зникли слова «складова всеохоплюючої оборони України», як не передбачені чинним законодавством про оборону:

Тепер дефініція «*Національний спротив*» розглядається, як «комплекс заходів, які організовуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної

цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України» [3]. У відповідності до цього ЗУ складниками національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву. Сам Закон чітко виписує завдання територіальної оборони та руху опору. Отже законодавчо визначені завдання територіальної оборони:

1. своєчасне реагування та вжиття необхідних заходів щодо оборони території та захисту населення на визначеній місцевості до моменту розгортання в межах такої території угруповання військ (сил) або/чи угруповання об'єднаних сил, призначених для ведення воєнних (бойових) дій з відсічі збройній агресії проти України;

2. участь у посиленні охорони та захисті державного кордону;

3. участь у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків ведення воєнних (бойових) дій;

4. участь у підготовці громадян України до національного спротиву;

5. участь у забезпеченні умов для безпечного функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління;

6. участь в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, визначених Кабінетом Міністрів України та об'єктів обласного, районного, сільського, селищного, міського значення, районного у містах рад, сільських, селищних, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення;

7. забезпечення умов для стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил) або їх перегруповання;

8. участь у здійсненні заходів щодо тимчасової заборони або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зон/районів надзвичайних ситуацій та/або ведення воєнних (бойових) дій;

9. участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку у населених пунктах та у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його введення на всій території України чи в окремих її місцевостях;

10. участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами, іншими збройними формуваннями агресора (противника) та не передбаченими ЗУ воєнізованими або збройними формуваннями;

11. участь в інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та на протидію інформаційним операціям агресора (противника).

Іншими функціями **наділений рух опору, який в ЗУ визначається як** «система воєнних, інформаційних і спеціальних заходів, організація, планування, підготовка і підтримка яких здійснюється з метою відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності під час відсічі збройної агресії проти України. Серед головних завдань руху опору:

1. «формування осередків руху опору та набуття ними відповідних спроможностей;

2. перешкоджання діям військ (сил) агресора (противника);

3. участь у проведенні спеціальних (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) операцій.

4. участь у підготовці громадян України до руху опору» [3].

Закон передбачає здійснювати фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву не лише за рахунок коштів Державного бюджету України, але й місцевих бюджетів та з інших не заборонених законодавством України джерел. *Тобто варто наголосити, що у фінансуванні Сил територіальної оборони та руху опору будуть задіяні всі можливі і*

доступні ресурси, що об'єднує як органи державної влади так і місцевого самоврядування.

Відповідно до чинного законодавства Сили ТрО складатимуться з командування, регіональних управлінь та бригад тероборони. Бригади територіальної оборони вже розпочали формуватися у кожній зоні територіальної оборони (області) та додатково у кожному місті з чисельністю населення понад 900 тисяч мешканців. Батальйони бригад – у кожному районі тероборони (адміністративному районі) та додатково в обласних центрах [3].

Чинним законодавством передбачено, що у зонах територіальної оборони, чисельність населення яких перевищує 2 400 000 мешканців, можуть утворюватися додаткові військові частини (підрозділи) Сил територіальної оборони Збройних сил України (рис.1).

Рис. 1. Структура військ територіальної оборони Збройних сил України

Комплектування Сил територіальної оборони здійснюється у мирний час – військовослужбовцями за контрактом та за призовом особами офіцерського складу, в особливий період додатково передбачена комплектація військовозобов'язаними та резервістами. Значна роль у формуванні

добровольчих формувань належить територіальним громадам, адже вони утворюються з урахуванням ресурсних та людських можливостей відповідних територіальних громад, сам порядок їх формування визначається Кабінетом Міністрів України і ці формування носять назву «**добровольче формування територіальної громади**» (ДФТГ), що розглядається як воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади» [3]. Варто зауважити, що ЗУ передбачає реально консолідовану роль як органів публічного управління та і всіх інститутів громадянського суспільства у формуванні системи територіальної оборони з абсолютно новими підходами як до фінансування та к і до комплектації. Важливо роль у цьому процесі інформаційного механізму (ЗМІ), залучення недержавного сектору УБД (ГО УБД), різних громадських структур мисливців та всіх тих, хто має право на володіння зброєю та здобув необхідну підготовку тощо. Служба у формування національного супротиву стане свого роду й механізмом державного управління з соціально-психологічної адаптації УБД та залучення їх до громадського життя громад [2, с. 117–119]. А на переконання дослідників Ворони П. та Зверева М. залучення до цієї роботи тетеранських ГО та клубів є інструментом реалізації державної політики адаптації учасників бойових дій та складова національної безпеки [1, с. 227-229].

Основою воєнізованих формувань в системі територіальної оборони на рівні територіальної громади мають стати громадські ветеранські об'єднання учасників бойових дій, Спілка офіцерів України, «чорнобильці», первинні колективи мисливців УТМР, козацькі та волонтерські формування, інші патріотичні організації. Залучення всіх інституцій громадянського суспільства максимально сприятиме всенародній справі формування національного супротиву і виявлятиме «ватних» прихильників агресора на початковому етапі. Не варто заполітизовувати ці структури, але процес побудови системи

територіальної оборони має бути насичений ідеями національно-патріотичного виховання, а з випускниками шкіл, студентством (їхніми ГО) – потенційними учасниками тероборони має бути налагоджений особливо тісний зв'язок та співпраця. В основі національного супротиву має стати максимально широке залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ворона П.В., Зверев М.В. Ветеранські ГО та клуби, як інструмент реалізації державної політики адаптації учасників бойових дій // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018, с. 227-229.

2. Ворона П.В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на сході України: зарубіжний досвід // Вісник НУЦЗ, серія «Державне управління», №1 (8), 2018, с.109-120.

3. Про основи національного спротиву. Закон України від 16 липня 2021 року №1702-IX, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 41, ст.339), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

ІСТОРИЧНА ОСНОВА ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Орлянський Володимир Семенович

д.і.н., професор,
професор кафедри «Політорлогія та право»
НУ «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

У процесі реалізації ідей децентралізації в Україні потрібно враховувати особливості розвитку громадських та державних інститутів. Також треба мати на увазі, що наша країна має багатий історичний досвід у побудові громадянського суспільства та децентралізованої держави. Великий історичний пласт історії українського народу був пов'язаний із існуванням козацьких громад, Запорізької Січі та Гетьманщини, які на протязі довгого часу існували, маючи всі ознаки демократичного державного устрою.

Вже на ранніх етапах свого існування українські козаки мали демократію, як в управлінні, так і у влаштуванні свого суспільного життя. Вже наприкінці XVст. у середній та нижній Наддніпрянщині почала складатися своєрідна спільнота вільних людей – козацькі громади. Кількісне зростання козацької вольності призвело до створення військово-політичної організації – Запорізької Січі. В основі всієї влади на Січі була громада, яка не просто впливала на життя, вона являлась визначальним фактором. Звичайною практикою була участь в раді всіх козаків, будь-який учасник зборів міг виступати та висловлювати свої пропозиції. Яким би бурхливим не було обговорення, рішення, прийняте на раді, не підлягало оскаржуванню та беззастережно виконувалось.

Ще однією ознакою демократичності Запорізької Січі була чітка ієрархічність рад. Рішення, що розглядалися на Старшинській раді, потрібно було для остаточного прийняття обговорити на спільній козацькій раді. Деякі

рішення могли бути протирічливими, навіть, могли викликати протистояння. Однак, ніхто і ніколи не піднімав питання про зміну системи.

Так само, важливою рисою життя козацьких громад була прозорість та ієрархічність сходів, тобто, до владних посад міг потрапити будь-хто. І це було зрозумілим, бо люди йшли до козаків за свободою та рівністю.

Козацькі громади можна називати новою, як для свого часу, спільнотою. Вільними свої громади вони зробили самі, тому мали і нову моральну систему цінностей. Виходячи з цієї системи цінностей генерувалися їх правові норми. Органічний зв'язок права та моралі призводив до тотальної фетишизації правових норм. Поєднання юрисдикції з моральною системою цінностей призводило до того, що козацьке право ставало самодостатнім явищем [1, с.119], та дуже привабливим для найширших верств населення. Ціннісні орієнтації, що сформувалися у козацьких громадах, набули широкого поширення на більшості українських земель. Ідеалом прагнення українського народу до свободи були козацькі громади.

У середині XVII ст., у центрі Європи утворилося зовсім нове у всіх відносинах політичне утворення з усіма ознаками державності. За формою правління це була республіка з найдемократичнішою на той період політичною системою. Народжені у козацьких громадах ідеї самоорганізації, самоврядування та тотальної виборності стали основою існування цілої держави [2, с.223]. На довгі десятиліття український народ, відстоюючи козацькі порядки, виборював свою свободу і проти російського загарбання. Вже після ліквідації Січі та повного входження до Російської імперії український народ зберіг у пам'яті принципи вільного козацького суспільства. Ідеї козацької пори стали частиною історичної пам'яті українського народу, напевно, тому в історії України ніколи не міг з'явитися політик з амбіціями абсолютної влади. Як показує історична практика, ні в яких соціальних прошарках українського суспільства подібні політики не мали підтримки.

Наслідком перемог Визвольної війни стала поява на міжнародній арені нового політичного устрою, а по суті нової держави – Гетьманщини. Вже в

перший рік свого існування було введено полковий лад, а до козацької старшини дедалі більше переходили функції управління. Полки з часом трансформувалися в адміністративні одиниці - полкові округи, а сотні стали виступати місцевими органами влади. Вся ієрархія органів державної влади зберегла атрибути козацьких громад та Запорізької Січі. Головною ознакою Гетьманщини, як республіки, була виборність усіх старшинських посад. Підзвітність перед своїми громадами дозволяла у полкових округах підтримувати певну автономність полкової старшини перед гетьманською владою. Ці елементи децентралізації протягом тривалого часу не дозволяли концентрувати всю повноту державної влади в руках однієї людини.

У ході визволення українських територій у всіх населених пунктах запроваджувалися козацькі порядки і, як наслідок, козацькі суди. Звичаєве козацьке право було продуктом поєднання юрисдикції з моральною системою цінностей вільної козацької громади. Нові українські громади мали іншу природу, тому для нових реалій потрібна була реформа козацьких судів, і така реформа була проведена. Судді стали незалежними від адміністративних установ, бо тепер вони обиралися. Напряму, у якому відбувалася реформа, можна назвати демократичним. В цілому ж, козацька модель управління позитивно вплинула на розвиток геть усіх сфер існування українського суспільства [3, с. 177-178].

Українське козацтво, як соціальне співтовариство з особливою системою управління та організації, не було чимось особливим, подібні соціальні утворення існували у різних країнах – це граничари, гайдуки, козаки в Російській імперії. Елементи демократичного управління можна спостерігати у вільних містах періоду Середньовіччя та у містах з Магдебурзьким правом. Однак, вони були вкрапленням у політичне поле держави з цілком протилежними ознаками. Історична практика українського народу зовсім інша, риси вільних козацьких громад лягли в основу створеної козаками військово-політичної організації з певними ознаками державності – Запорізької Січі. У середині XVII ст. на території українського народу виникла держава,

республіканська за формою державного правління та з демократичними принципами організації суспільного устрою.

Сучасний процес демократизації українського суспільства реалізується через механізм децентралізації. Результатом процесу децентралізації стала поява нових територіально-адміністративних утворень – територіальні громади. Перші роки їхньої діяльності дають підставу до деяких висновків. По-перше, найбільш успішні громади – це ті, що сформувалися у першій хвилі; по-друге, в утворенні цих громад брала участь значна кількість зацікавлених місцевих мешканців; по-третє, значна кількість соціально активних завжди породжує людей – лідерів, як готові брати на себе додаткові громадські обов'язки [4].

Висновки. Таким чином, для успішного проведення реформ з децентралізації влади в Україні необхідно вести паралельно роботу по відновленню національної культури та національної пам'яті українського народу, бо в основі української державності з самого початку закладалися принципи демократії. Для серйозних та якісних змін необхідний емоційний порив. Саме національне відродження може й має стати таким додатковим стимулом до розвитку своїх громад, а отже, й зміцнення Української держави.

Список використаних джерел

1. Євтушенко О.М. Політико-правові засади управління Запорізької Січі /О.М. Євтушенко// Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. – Вип. 41: Політичні науки. - Т.54. - С.117-121.
2. Апанович О.М. Збройні сили України першої половини XVIII ст.(3, с. 223) /О.М. Апанович/. – Дніпропетровськ. - "Січ", 2004. - 228с.
3. Сухінін Д.В. Запорізькі козаки – героїчні захисники Русі-України/ Д.В. Сухінін. - Запоріжжя.: Діке Поля. - 2009. - 351с.
4. Децентралізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/success-stories>; Успішні громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralizasiya-i-ormuvannya-polityku-regionalnogo-rozuytk>.

УДК 327.019.5

**МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ ДЕРЖАВИ: ФАКТОРИ І КОМУНІКАТИВНА
СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ США)**

Пересада Діана Сергіївна

магістрант

ОП «Міжнародні комунікації (Міжнародна журналістика)»

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

Яковець Анатолій Володимирович

доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій і комунікативних
технологій

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, PhD
Київ, Україна

Анотація. Актуальність американського досвіду упровадження стратегічних комунікацій та реалізації їх у політичних, адміністративних структурах є дуже цінним досвідом для сучасних українських умов. Зокрема, в реаліях гібридної російсько-української війни мистецтво впливу на вороже налаштоване суспільство із застосуванням елементів пропаганди стає надзвичайно цінним засобом протистояння ворожій агресії. До того ж, за допомогою цього методу формується імідж держави на зовнішньополітичній арені, що є вкрай важливим з точки зору сучасних економічних процесів, коли репутація теж стає частиною капіталу.

Ключові слова: імідж, ЗМІ, держава, комунікативна стратегія, США, політика, комунікації, міжнародна арена.

Вступ. Імідж країни на міжнародній арені стає все більш значущим та найважливішим механізмом міждержавних відносин. Уряди виділяють чималі кошти з метою проведення іміджевих кампаній, а в ряду випадків – цілеспрямованої іміджевої політики. Як приклад, можна навести досвід США, які протягом років проводять політику формування позитивного іміджу країни

за кордоном. Прихід кожного президента до влади, а сьогодні в особі Джо Байдена, ознаменований певними змінами зовнішньополітичного курсу задля зміцнення іміджу країни на міжнародній арені шляхом формування комунікативної стратегії.

Мета дослідження – переосмислити особливості функціонування міжнародного іміджу США та комунікативну стратегію його формування.

Об'єктом дослідження є міжнародний імідж держави (на прикладі США).

Предмет аналізу – особливості функціонування міжнародного іміджу та комунікативна стратегія його формування.

Під час дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальнонаукові **методи**. З-поміж загальнонаукових було використано теоретичний аналіз, синтез та порівняння. За спеціальнонауковий метод було обрано системний вид дослідження та соціологічний метод.

Виклад основного матеріалу: Сучасні тенденції світового розвитку характеризуються розширенням масштабів глобалізації, впливають на геополітичний устрій світу. В даний час йде формування нової ієрархічної системи і вибудовування нових геополітичних осей. Ці умови диктують необхідність ведення зовнішньополітичної діяльності державами з урахуванням поточної тенденції розвитку. У зв'язку з цим виникає потреба в пошуку нових інструментів і розробки нової стратегії ведення зовнішньої політики, однією з основних цілей якої є задоволення національних інтересів.

На думку Дж. Ная [12], досягти бажаних результатів у зовнішньополітичній діяльності можна і без застосування насильства та зброї. Інший шлях досягнення бажаних результатів, Дж. Най називає «другою силою влади». Країна може отримати бажані результати у світовій політиці тому, що інші країни, милуючись її цінностями, наслідуючи її приклад, прагнуть її рівня добробуту та відкритості, хочуть слідувати за нею. В цілому, м'яка сила спирається на здатність формувати імідж країни та переваги такої країни без

застосування сили, примусу або насильства. Ця форма сили проявляється в різних контекстах і з різним ступенем інтенсивності.

В даний час для зміцнення своїх позицій на міжнародній арені та формування міжнародного іміджу, держави використовують комбінації інструментів м'якої і жорсткої сили. За допомогою застосування інструментів м'якої сили виникає можливість здійснювати вплив на перебіг міжнародних процесів. При цьому така можливість стає доступною навіть тим країнам, набір традиційних ресурсів впливу або інструментів жорсткої сили яких обмежений.

До внутрішніх чинників формування міжнародного іміджу відносяться ті фактори, які визначаються особливостями державного устрою, укладу життя і культурою народу [3]. Таким чином, внутрішні фактори включають такі компоненти:

- ідеологія держави;
- соціальний рівень розвитку суспільства;
- аксіологічна система (на чолі з національною ідеєю), що характеризує населення країни;
- менталітет нації – чи особливості психоемоційного сприйняття світу, що складаються під дією географічних, історичних та інших факторів;
- культура країни, що включає об'єкти матеріальної та нематеріальної культури;
- творчий потенціал країни, який полягає у здатності створювати нові ідеї та технології (креативна сила нації).

Теорії формування іміджу представлено у працях таких науковців, як Ю.Конюхевич, О.Кулеба, А.Луценко, Г.Почепцов, В.Беннет, Дж.Най, Г.Брум та інших. Г.Брумом було запропоновано визначення поняття іміджу країни, як комплексу об'єктивних, взаємопов'язаних між собою характеристик державної системи (економіки, географії, демографії, культури), розвитку держави як складної, багатогранної підсистеми світового устрою, ефективність взаємодії ланок якої визначає тенденції соціально-економічного, суспільно-політичного, національно-конфесійного та інших процесів у країні [9]. Відтак, дослідник

Г.Почепцов зауважує, що імідж є знаковим замінником, де відображено головні та унікальність риси чи то суспільства, чи то держави. На думку фахівця, імідж це «готові інтерпретації світу» [5]. У сучасній науці окремо виділяють таке поняття як «міжнародний імідж держави». Е.Ноам дане поняття визначає наступним чином. Відповідно до думки науковця, під міжнародними іміджем держави необхідно розуміти сукупність пов'язаних один з одним характерних властивостей державної системи, яка сформувалася як результат процесу розвитку державності, ефективність якої має визначальне значення для встановлення тенденцій у політиці, економіці, соціальному устрої суспільства, характерних саме для конкретної країни, яка є носієм даного іміджу [11].

Імідж держави не є спонтанним явищем, що формується під впливом зовнішніх факторів. Він абсолютно і повністю є проектом, над яким тривалий час трудяться десятки, а іноді і сотні, фахівців зі зв'язків із громадськістю [8]. Вони спільно створюють модель держави на основі реальних її характеристик, яка може бути доповнена властивостями, які державі спочатку не властиві, проте в іміджі такі властивості можуть грати роль центральних, формуючи позитивний образ країни у населення.

На сьогодні інформаційно-комунікативна стратегія є важливою для формування іміджу країни. Остання використовується у різних галузях діяльності міжнародних спільнот, але в першу чергу і при формуванні загального образу держави. Впливовими інформаційно-комунікаційними структурами є сучасні ЗМІ, що активно використовують маніпулятивні технології та засоби.

У формуванні громадської думки засобам масової інформації належить особлива роль. Різні дослідники розглядали ЗМІ насамперед як інструмент у руках еліти для забезпечення домінування в суспільстві своїх ідей [13]. Зазначимо, що під значним впливом ЗМІ перебувають такі виміри політичної кон'юнктури як: соціальні інституції, політика як частина публічного дискурсу, політика як елемент повсякденного зображення новин [4]. Також ЗМІ впливають на сприйняття новин крізь призму дії медіа ефектів, які

опосередковано впливають на відбір тем новин. Це безумовно пов'язано із риторикою висвітлення тих подій, що відбуваються у тій чи іншій державі. Останнє впливає і на створення збірного образу певної країни. Так, феномен маніпулювання поширено реалізовується не тільки у тоталітарних державах, але й у сучасних західних демократіях, насамперед у партійній пропаганді і під час проведення виборчих кампаній. Яскравим прикладом є повідомлення засобів масової комунікації щодо США. Так, нещодавні вибори президента США продемонстрували значення ЗМІ у формуванні позитивного чи то негативного образу конкретних політиків. Незважаючи на те, що у США не існує національних ЗМІ, все ж таки останні поділися на ті, що підтримують республіканців (зокрема: *New York Post*, *Wall Street Journal*) та демократів (*CNN*, *MSNBC* і *The New York Times*). 14 жовтня 2020 р. коли виборча кампанія уже була в розпалі, з'явилася публікація «Секретні листи Джо Байдена». У статті йшлося про те, що, начебто, Джозеф Байден, будучи віцепрезидентом США, використовував своє службове становище задля влаштування кар'єри та збагачення Гантера Байдена – свого рідного сина. Згодом з'ясувалося, що зміст статті був підготовлений журналісткою – прибічницею респубканців. Так, застосування маніпулятивних методів у ЗМІ провідних країн світу є однією із форм для створення іміджу держави [8]

Імідж країни грає величезну роль у міжнародних відносинах. Особливості сприйняття країни міжнародним суспільством впливають на позиції, які займає країна на міжнародній арені, а також особливості формування та розвитку зв'язків з іншими країнами в галузі політики, економіки, культури.

Позитивний імідж країни США здатний забезпечити більш вигідне для держави його сприйняття громадськістю і за рахунок цього сприяти встановленню зв'язків на більш привабливих умовах і здійсненню політичного курсу в інтересах уряду цієї країни. Негативний імідж країни може значно ускладнювати діалог між державами, а також здатний створювати підґрунтя для конфліктів. Особливо це стосується негативних стереотипів, які відрізняються значним рівнем стабільності та стійкості в часі [3]. Приймаючи цю властивість

іміджу необхідно головною метою ставити створення позитивного образу США як усередині, так і за межами держави, і навіть попереджати можливості формування негативного іміджу.

У зв'язку з цим нині багато держав зацікавлені у створенні позитивного іміджу. Уряд виділяє чималі кошти з метою проведення іміджевих кампаній, а в деяких випадках – і цілеспрямованої іміджевої політики, першочерговим завданням якої якраз і є формування позитивного іміджу. В умовах міжнародних відносин, передача інформації з метою формування іміджу країни проводиться у формі міжнародної комунікації [2]. Зі збільшенням числа каналів комунікації, з якими відбувається процес взаємодії з іншими суб'єктами міжнародних відносин, збільшуються можливості реалізації інтересів США під час здійснення зовнішньої політики. Імідж країни має бути реалістичним. При формуванні іміджу на вигаданих фактах є ймовірність зниження довіри.

Прагматичність іміджу країни полягає у його орієнтації на певне коло завдань, які він має виконувати. Варіабельність іміджу полягає у відсутності абсолютно жорсткої та незмінної конструкції. Імідж динамічний і здатний змінюватися в залежності від поточної обстановки. У основі формування іміджу країни лежить моделювання. Сутність моделювання полягає в наповненні моделі іміджу країни конкретною інформацією про країну з урахуванням умови чіткої ідентифікації цільових сегментів суспільства як усередині країни, так і за її межами. Важливу роль формуванні моделі іміджу грають іміджеві параметри.

Наступний чинник формування іміджу країни є політичний устрій. США є федерацією, яка складається із 50 штатів. На чолі держави – президент, який послуговується конгресом. Відтак, це президентська республіка. Кожен штат має свої окреслені Конституцією владні повноваження. Загалом США позиціонують себе як репрезентативна демократія, права людини та громадянина якої захищені на державному рівні. Загалом у цій країні на законодавчому рівні панує толерантність, демократизм, віротерпимість, тощо. Однак, як показують, події, що відбувалися у США за останній час, декларуючи

ці положення країна зіштовхнулася із проблемами мігрантів, наростанням проблеми «нетолерантного» ставлення до чорношкірих. Кульмінацією останнього стали події 25 березня 2020 року, коли білий поліцейський Дерек Шовін при затриманні чорношкірого Джорджа Флойда, який у продуктовому магазині оплатив товар несправжньою купюрою, випадково убив його. Після смерті Флойда в США та деяких інших країнах проводилися акції протесту проти поліцейського насильства та всюдозволеності. Під час багатьох із цих протестів мали місце випадки погромів, грабежів та насильства. Протести пройшли у більш ніж 400 містах і в усіх 50 штатах США, а також на міжнародному рівні. Ці події, негативно позначилися на міжнародному іміджі США та отримали негативні оцінки як у соціальних мережах, так і інших видах засобів масової комунікації [7].

Так, культурно-наукові досягнення США безумовно впливають на формування позитивного іміджу країни. США є однією з найрелігійніших країн розвиненого світу. За даними дослідження 2018 року від Pew Global Attitudes Project, США були єдиною розвинутою країною, де більшість опитаних громадян повідомили, що релігія відіграє «дуже важливу» роль у житті. Сьогодні уряд на національному, регіональному та місцевому рівнях просуває принцип поділу церкви та держави. Проте тема релігії у Сполучених Штатах викликає запеклі дискусії з моральних, етичних та правових питань, таких як проблеми абортів та одностатевих шлюбів. Американські університети є одними із найкращих у світі, окрім цього, вони організують численні обміни між студентами та молодими науковцями усього світу [7].

Протягом останніх сімдесяти років як демократичні, так і республіканські адміністрації зрозуміли, що американська безпека і процвітання всередині країни пов'язані з економічним і політичним здоров'ям за кордоном, і що Америка працює краще, коли інші країни мають стимул і здатність працювати разом з урядом у боротьбі з глобальними проблемами. Тому після Другої світової війни США побудували систему міжнародних інституцій та безпекових альянсів. Вони створили основу для просування економічної

відкритості та політичної свободи в наступні роки. Міжнародний порядок, створений і керований Америкою, не був ідеальним, але він збігся з періодом безпеки та процвітання, якому в історії людства немає рівних. І хоча багато країн отримали вигоду від інвестицій Америки в глобальну безпеку та процвітання, жодна не отримала більше, ніж Сполучені Штати.

Проте сьогодні цінність глобальної участі Америки під питанням. Значна кількість американців вважають, що їхнє життя та засоби існування були знищені, а не покращені через це. Це народне невдоволення потрібно зрозуміти і визнати. Вашингтон повинен визнавати, що всі громадяни США поділяють переваги міжнародної участі Америки. Постійне глобальне лідерство Америки не можна сприймати як належне, але відступ в ізоляціонізм не передбачений. При цьому США повинні визнати, що існуючий порядок потребує перегляду та оновлення. Міжнародна система була розроблена для іншої епохи, і вона вимагає оновлення цілей і реформування її структур. Його місія має більш чітко виходити за межі запобігання війні в Європі та включати стабілізацію інших стратегічних регіонів, які впливають на добробут США. Такий підхід до міжнародного порядку має відображати той факт, що довгострокова стабільність залежить від добре керованих держав, чиї лідери вважаються визнаними їхніми народами. І структура такого порядку має бути адаптована до реалій світу, в якому влада є більш розсіяною, щоб інші країни могли взяти на себе більшу роль відповідно до вкладу, який вони роблять, і відповідальності, яку вони беруть на себе.

Протягом більшої частини 20-го століття геополітика керувала американською зовнішньою політикою. Наступні президенти прагнули не допустити домінування будь-якої окремої країни в центрах стратегічної сили в Європі та Азії. З цією метою Сполучені Штати вели дві світові війни і продовжили свою чотиридцятилітню холодну війну з Радянським Союзом. Розпад радянської імперії поклав край останнім серйозним викликом територіального панування над Євразією. Головна мета американської зовнішньої політики була досягнута [14].

Протягом 1990-х років американська зовнішня політика була зосереджена на закріпленні свого успіху. Разом зі своїми європейськими союзниками Сполучені Штати взялися створити, вперше в історії, мирну, нерозділену і демократичну Європу. Європейський Союз, який охопив більшу частину Європи з очікуваним приєднанням нових членів у 2004 році, став центром європейської політики з широкого кола питань.

Сполучені Штати сьогодні є єдиною справді глобальною державою. Їх військовий доступ — на землі, на морі чи в повітрі — поширюється на кожную точку земної кулі. Економічна сила США підтримує світову торгівлю та промисловість. Політична та культурна привабливість — те, що Джозеф Най назвав м'якою силою — настільки велика, що більшість міжнародних інституцій відображають американські інтереси. Позиція Америки у світі унікальна — жодна інша країна в історії ніколи не наближалася до такого рівня міжнародного іміджу [10].

Велика частина зовнішньополітичних дебатів у Сполучених Штатах сьогодні зосереджена навколо оцінок фундаментальної важливості американської першості та глобалізації. Американісти, названі так тому, що вони підкреслюють американську першість, бачать світ, у якому Сполучені Штати можуть використовувати свою переважну силу, щоб досягти свого, незалежно від того, чого хочуть інші. Вони вважають, що Сполучені Штати повинні викликати волю, щоб зробити це самостійно, якщо це необхідно. Глобалісти роблять акцент на глобалізації. Вони бачать світ, який кидає виклик одностороннім рішенням США і натомість вимагає міжнародної співпраці. Вони застерігають від думки, що Америка може впоратися сама.

Американісти бачать дві великі чесноти в першості Америки. По-перше, це дає змогу Сполученим Штатам встановлювати власні цілі зовнішньої політики та досягати їх, не покладаючись на інших. Результатом є перевага односторонніх дій, не пов'язаних міжнародними угодами чи установами, які в іншому випадку обмежували б здатність Америки діяти. Як зазначає О.Хефернан [13]: «Безпрецедентно домінуючі Сполучені Штати... перебувають

у унікальному становищі, здатні формувати власну зовнішню політику. Після десятиліття, коли Прометей грає в пігмея, першим завданням нової адміністрації [Буша] є саме відновлення американської свободи дій». Тому погляди, уподобання та інтереси союзників, друзів чи когось іншого не повинні мати впливу на дії Америки.

По-друге, оскільки американська влада дозволяє Сполученим Штатам переслідувати свої інтереси, як їм заманеться, американська зовнішня політика повинна прагнути підтримувати, розширювати та зміцнювати це відносне положення сили. Як казав президент Буш випускникам із Вест-Пойнта, «Америка має і має намір зберегти військову силу без будь-яких викликів, тим самим роблячи безглуздими дестабілізуючу гонку озброєнь інших епох і обмежуючи суперництво торгівлею та іншими прагненнями до миру». Іншими словами, Сполучені Штати найкраще досягнуть своїх політичних цілей, якщо зможуть перешкодити іншим отримати владу, необхідну для ефективного протистояння їм, коли інтереси стикаються. Це настільки гарне визначення того, що могло б бути американською імперією [14].

На противагу цьому, глобалісти підкреслюють, що глобалізація одночасно обмежує та трансформує здатність Америки використовувати свою владу для впливу на події за кордоном. По суті, виклики та можливості, створені силами глобалізації, не піддаються Америці, яка діяла сама по собі. Боротьба з поширенням інфекційних захворювань, запобігання поширенню зброї масового знищення, подолання тероризму, забезпечення доступу до відкритих ринків, захист прав людини, сприяння демократії та збереження навколишнього середовища вимагають співпраці інших країн. Як коротко казав прем'єр-міністр Великобританії Тоні Блер після терактів 11 вересня, «ми всі тепер інтернаціоналісти».

Але, стверджують глобалісти, справа не просто в тому, що природа проблем, що виникають у зв'язку з глобалізацією, обмежує осяг американської могутності та змушує міжнародне співробітництво. Глобалізація змінює природу самої влади [6]. Ніхто не займався цією проблемою так продумано, як

Джозеф Най у своїй останній книзі «Парадокс американської влади». Як пояснює Най, «сьогодні влада розподіляється між країнами у формі, яка нагадує складну тривимірну гру в шахи». Одним з вимірів є військова сила, де Сполучені Штати користуються неперевершеною перевагою, і тому розподіл влади є однополярним. Другий вимір — економічний, де влада між Сполученими Штатами, Європою та Японією розподілена більш рівномірно. Третій вимір – це транснаціональні відносини, де влада широко розпорошена і, по суті, поза контролем уряду. Це сфера недержавних акторів — від транснаціональних компаній і фінансових менеджерів до терористичних організацій і злочинних синдикатів до неурядових організацій та міжнародних ЗМІ. «Ті, хто рекомендує гегемоністську (або засновану на владі) американську зовнішню політику, — підсумовує Най, — покладаються на вкрай неадекватний аналіз. Коли ви перебуваєте в тривимірній грі, ви програєте, якщо зосередитесь на міждержавному військовому щиті й не помітите інші дошки та вертикальні зв'язки між ними» [12].

Стійкість американської влади зрештою залежить від того, наскільки інші вважають, що вона використовується не лише в інтересах США, а й у їхніх інтересах. Після перемоги у Другій світовій війні Сполучені Штати керували зусиллями щодо створення не лише нових інститутів безпеки, таких як ООН і НАТО, а й нових режимів для сприяння економічному відновленню, розвитку та процвітанню, таких як план Маршалла, Бреттон-Вудська валютна система та Генеральна угода про торгівлю та тарифи для сприяння вільній торгівлі. Ці інституції та угоди зберегли й розширили американську владу, але таким чином, щоб принести користь усім, хто брав участь. Завдання для Сполучених Штатів – зробити те ж саме сьогодні.

Тим не менш, сьогодні загальний імідж Америки значно покращився після обрання президента Джо Байдена, але більшість населення США, тим не менш, висловлює значні сумніви щодо міцності американської демократії. Мало хто вірить, що демократія США, принаймні в її нинішньому стані, є хорошою моделлю для інших країн. Американці багато в чому поділяють

думку, що їхня демократія більше не є зразком. Демократія США раніше була хорошим прикладом для наслідування, але останнім часом це не так.

Президент Байден і його адміністрація сьогодні намагаються підтвердити міжнародне лідерство Америки, коли демократія та глобальне становище США перевіряються новими та глибокими способами: повстання в січні 2021 чітко продемонструвало політичну поляризацію країни; країни з сильнішими центральними урядами виграли ранню дипломатичну перевагу над Сполученими Штатами завдяки швидкому експорту вакцин проти COVID-19; і маси протестів після гучних актів поліцейського насильства привернули увагу всього світу до расової несправедливості. Задля зміцнення демократичних інститутів, президент Байден приєднується до Паризької кліматичної угоди та Всесвітньої організації охорони здоров'я, розпочинає глобальний саміт демократій, щоб подолати зростання авторитаризму, і починає більш активно боротися зі світовою кризою охорони здоров'я.

Таким чином, імідж США потрібен державі не просто для того, щоб справити на решту світу хороше враження [1]. Сприятливий імідж США як в очах її власних громадян, так і міжнародної громадськості є найважливішим капіталом, що сприяє зміцненню геополітичного статусу держави на світовій арені, забезпечення її безпеки від зовнішніх та внутрішніх загроз, захисту та просування національних інтересів.

Висновки: проаналізувавши міжнародний імідж держави: фактори та комунікативну стратегію його формування, можна виділити наступні особливості: на основі іміджу складаються репутація, уявлення про відповідну державу, оцінка її внутрішньої та зовнішньої політики; позитивний чи негативний міжнародний імідж держави відіграє велику інформаційно-виховну роль для громадян США, насамперед для підростаючого покоління; від іміджу США значною мірою залежать ефективність та успіх його зовнішньополітичного курсу. Щоб переконатися в цьому, достатньо зазначити, що США вкладають величезні сили та засоби у створення та поширення свого позитивного іміджу за кордоном. З цією метою широко використовуються

сформовані в національній свідомості США протягом усієї їхньої історії ідеї про американську винятковість, приречення долі (manifest destiny), Америки як «Града на пагорбі» на прикладі всіх інших народів світу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конюхевич Ю. «Мягкая сила» во внешней политике Соединенных Штатов Америки (в годы президентства Дж.Буша младшего) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mgimo.ru/files/172217/konuhevich_USA-Bush.pdf.
2. Кулеба О. Роль сучасних інформаційно-комунікативних технологій у формуванні міжнародного іміджу держав. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 3. – 112 с.
3. Луценко А.В. «М'яка сила» в сучасній геополітиці: Монографія / А.В.Луценко, Г.А.Піскорська. – К., 2011. – 216 с.
4. Омельченко О.А. Політико-комунікативні аспекти формування політичного іміджу держави. *Матеріали XLIV* науково-практичної конференції, Чернівці, 15-16 вересня 2016 р. «Сучасні наукові дослідження». Т. 2., Київ.: Наук.-вид. центр «Лабораторія думки». 2016. – 34 с.
5. Почепцов Г. Имиджелогия, Киев: Ваклер, 2001. 698 с.
6. Филимонов Г. “Мягкая сила” культурной дипломатии США : монография. – М. : РУДН, 2010. – 212с
7. America's global image: Implications for Washington and its allies. [Electronic resource]. – URL: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/07/19/americas-global-image-implications-for-washington-and-its-allies/>
8. Anholt, S. Place branding: Is it marketing or isn't it? Place Branding and Public Diplomacy vol. 4, Palgrave Macmillan, 1-6. Brand Estonia (n.d.). Retrieved December 29, 2014. – 23 p.
9. Bennett W. Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy. Cambridge, 2001. – 283 p.

10. Li S. The Effects of the Governance Environment on the Choice of Investment Mode and the Strategic Implications / S. Li, L. Filer // Journal of World Business. – 2007. – 98 p.
11. Noam E. Media Ownership and Concentration in America / E. Noam. — New York : Ox-ford Univ. Press, 2009. — 512 p. Noam E. Media Ownership and Concentration in America. New York, Oxford University Press, 2009. 512 p.
12. Nye J.S. America's Informational edge / J.S.Nye, W.Jr.Owens // ForeignAffairs. – 1996. – 36 p.
13. O'Heffernan P. Mass Media and American Foreign Policy: Insider Perspectives on Global Journalism and the Foreign Policy Process. New Jersey, 1991. – 262 p.
14. Walt St. M. The Myth of American Exceptionalism / M. St. Walt // Foreign Policy. – November 2011.URL: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/the_myth_of_american_exceptionalism/

УКРАЇНСЬКІ МАС-МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ УКРАЇНИ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Позняк Андрій,
магістрант
ОП «Міжнародні комунікації (Міжнародна журналістика)»
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

АНОТАЦІЯ

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати механізми та інструменти впливу засобів масової комунікації у перебігу сучасних гібридних воєн. Проведене дослідження є актуальним, адже розвиток сучасного суспільства здійснюється під впливом інформаційної глобалізації. А головним важелем цих процесів є створення нового інформаційного простору, пов'язаного з активним розвитком мас-медіа.

Ключові слова: гібридна війна, засоби масової інформації, засоби масової комунікації, мас-медіа, інформаційна війна.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні розвиток суспільства здійснюється під впливом інформаційної глобалізації. Головним важелем цих процесів є створення нового інформаційного простору, пов'язаного з активним розвитком мас-медіа.

Досвід минулих збройних конфліктів демонструє нам, що одними з найголовніших елементів війни стають не тільки реформи у військовій сфері, а також й інформаційна революція, яка нині переживає фазу активного розвитку. Особливо важливе значення наведена проблематика набуває останні десятиліття. Велич впливу інформації на соціум має подвійну характеристику. З

однієї сторони, ми маємо позитивне комунікаційне явище, так як воно сприяє інформованості суспільства, але це є можливим лише у випадку, якщо розповсюдження інформації несе за собою свою первинну, благородну мету – інформування людей. З іншої сторони, ми маємо сильні інформаційні атаки які подаються під виглядом відверто пропагандистського контенту. Схожу тактику інформаційного впливу на суспільство активно використовує Російська Федерація щодо України.

У цей же час, сьогоднішня російсько-українська війна стала значущим етапом відродження та формування нового типу сучасної української ідентичності, зосередженої довкола цінностей демократії, свободи та самовираження. Найголовніші обов'язки держави і суспільства у протидії інформаційній агресії РФ, разом із дипломатією, мають брати на себе мас-медіа. Доволі складно уявити сучасний світ без Інтернету, телебачення, радіо та періодичної преси. Сила інформації стала основою в управлінні державою та її безпеці. Немає жодного сумніву, що мас-медіа мають фундаментальну роль у сучасних конфліктах і мають реальний вплив на баланс сил у світі. Превага у сучасних конфліктах має пряму залежність від формування внутрішньої та зовнішньої суспільної думки, а не лише від перемоги на полі бою.

Як можна побачити на прикладі найвпливовіших та найрозвинутіших гравців світової арени, в їх відносинах із зовнішнім світом одна з головних ролей надається сьогодні саме мас-медіа. Як зазначають експерти, якщо Україна в теперішніх умовах не зможе ввійти в світову інформаційно-телекомунікаційну систему як самостійний учасник, то їй доведеться відмовитися від частини своєї незалежності на користь інших, більш розвинених в цьому питанні державам. Модифікувати мас-медіа в систему, яка здатна ефективно складати конкуренцію суперникам за кордоном, означає не тільки гарантувати інформаційну безпеку та незалежність України, але й створити ще один значний інструмент для захисту зовнішньополітичних інтересів. Сьогодні для України, яка зіштовхнулася з вельми потужною й агресивною інформаційною політикою Кремля, проблема забезпечення

інформаційної, військової, духовної, політичної, економічної, соціальної безпеки, які утворюють національну безпеку, є ключовою для подальшого розвитку.

Безумовним є й той факт, що нині пропагандистська діяльність РФ на території Криму та сході України чітко продемонструвала реальне положення справ та рівень впливу медіа на свідомість громадян. Роль медіа України в цій ситуації потребує особливої уваги та вивчення. Зараз медіа є одним з факторів державотворення та дуже часто визначають його. Медіа, як складова сучасної комунікації, формують суспільну думку, бачення світу та й особистісні типи. Реальним є ще той факт, що медіа створюють порядок денний в світі та встановлюють, що є актуальним сьогодні. Особливістю сучасної війни є, перш за все те, що не тільки і не стільки військовослужбовці, скільки всі ми, цивільні особи, є її учасниками - кожен з нас, незалежно від віку, статі, національності. Ми всі - або агресори і жертви, або переможці і переможені. Хтось по своїй волі, усвідомлено, бере участь в «гібридній» війні, хтось ні. Фронт цього протистояння проходить всередині кожного з нас. Саме в глибинах нашої особистості розгортається основний театр військових дій. Американський експерт Вільям Немет говорить про те, що «гібридну» війну необхідно розглядати в більш широкому, нелінійному сенсі. На додаток до тактики на місцях сьогодні також використовуються інші засоби інформації цього століття з метою отримання переваги над своїми ворогами.

Військові дії в сучасних умовах, міжцивілізаційні, міждержавні протистояння розгортаються в умовах, продиктованих результатами науково-технічної революції індустріального, постіндустріального, інформаційного, постінформаційного, духовного і постдуховного товариств. Фактично сучасні війни проходять в ситуації не лінійної системи розвитку з прогнозованими фазами «точок біфуркації» і непередбачуваними траєкторіями подальшого руху, а в умовах навмисного, штучно провокуемого хаосу з метою моделювання нових реальностей в рамках стохастичною дійсності. На швидких етапах розвитку високого рівня технологічного прогресу можливо не тільки

спостереження і передбачення ймовірності цих процесів, а їх конструювання за задалегідь визначеними орієнтирами і відповідно цілям тих чи інших груп впливу. Показовим прикладом цього є всі «кольорові революції» сучасності: від Північної Африки і Близького Сходу до Грузії, Киргизстану, України, Вірменії. Саме щодо цих завдань сьогодні формуються конвергентні за своєю суттю, унікальні за формою і, як наслідок, виключно складні в здійсненні контрвпливу військові операції, за якими все частіше закріплюється поняття «гібридних» воєн.

Основною «точкою входу» в наше життя є засоби масової комунікації. Пройшовши довгий шлях розвитку, в XXI столітті ми вже можемо говорити про глобальний вплив інформації, про реальність «ноосфери». Від друківаних видань, радіо і телебачення, кіноіндустрії до блогів, соціальних мереж масова інформація охоплює абсолютну більшість населення планети: практично всі вікові групи (дітей, дорослих, людей похилого віку), чоловіків і жінок, а також недавно з'явилася середня стаття, різні ідеології (лібералів, консерваторів, націоналістів, екстремістів, рокерів і хіпі). До кожного застосовується свій унікальний, індивідуальний підхід.

Гібридна війна сьогодні розгорнута, насамперед, в інформаційному середовищі, реалізується на рівні моделювання інформаційного простору і, більш того, охоплює штучно створену систему безлічі інформаційних полів.

Тільки аналізуючи і систематизуючи дані процеси, ми можемо сподіватися на те, що світ, який ми побачимо, хоч в якійсь мірі буде відповідати реальності. Ми повинні відмовитися від нав'язуваних нам стереотипів різнокольорових дзеркал і оптичних спотворень. Це дозволить нам побачити перспективу і встати на шлях виживання. Складна політична обстановка в сучасному світі призводить до виникнення військових конфліктів і невійськового протистояння в різних сферах міждержавних відносин, якому дали визначення «гібридна війна». Одним з інструментів гібридної війни є інформаційне протиборство. Тому, інформаційна політика України спрямована

на захист громадян від інформаційного впливу, на формування інформаційної безпеки України.

Метою дослідження є вивчення роль та впливу засобів масової комунікації у перебігу сучасних гібридних воєн.

Об'єктом дослідження є інформаційна складова україно-російських міждержавних відносин, зокрема її медійний аспект.

Предметом дослідження є роль мас-медіа в умовах ведення гібридної війни.

Виклад основного матеріалу. Новизна дослідження полягає в формулюванні теми, а так само в спробі проаналізувати і розкрити особливості політики інформаційної безпеки, спрямованої на протидію загрозам гібридної війни.

Для дослідження нами питання ролі мас-медіа в гібридній війні застосовувалося широке коло джерел. Різні наукові підходи до визначення терміну «гібридна війна», «інформаційна війна» дали змогу прийти до певних висновків та сформувати певні факти. Проблематика гібридної війни носить міждисциплінарний характер. Вона має кілька аспектів, зокрема: управлінський; економічний; організаційно-технічний; психологічний; правовий; культурологічний та інші. За останній час, коли в геополітичному просторі світу інформаційні технології та інформація в цілому отримали визначальне значення, політичний аспект вивчення інформаційних воєн грає головну роль.

Гібридна війна, відійшовши від основного акценту на застосуванні зброї проти супротивника, що пов'язано з сьогоdnішнім загальним небажанням застосовувати кінетичну зброю, перемкнула свою увагу на населення, намагаючись досягти поставлених цілей невійськовим шляхом

Мети все одно зберігаються, змінюється лише інструментарій їх досягнення. Якщо в звичайній війні особливу роль має зовнішній фронт, то в гібридній – внутрішній [1].

Гібридна війна розгортається в будь-якому просторі, про який раніше навіть не можна було подумати як про простір війни. Наприклад, виділяються наступні невійськові форми війни: економічна, юридична та пропагандистська. Це дозволяє дати більш загальний тип визначення: «Гібридна війна є комбінацією політичної і військової форм війни для досягнення стратегічних цілей, мінімізуючи витрати і ризики, які асоціюються з традиційною військовою кампанією» [2].

Гібридна війна звертається до населення як до основної цілі, оскільки, відійшовши від фізичного простору, вона проявляється в нефізичних вимірах. Це може бути економічна, торгова, фінансова війна, яка кілька разів виявлялася у відносинах Росії і України. Це може бути зіткнення в сфері смислів і інтерпретацій, яке можна позначити як інформаційний або навіть віртуальний тип війни, який призвів до закриття російських телеканалів і припинення трансляції російських фільмів і серіалів в Україні.

Акцент на населенні приводить нас до акценту на іншому інструментарії - інформаційному. Звідси ж виростає увага до пропаганди, характерна для сьогодення, так і поява і прояв фейків, безуспішна боротьба з якими стала прикметою нашого часу.

Робиться п'ять висновків з приводу активності гібридної війни:

- використовується інструментарій та техніки, які зазвичай не розглядаються при оцінці традиційних загроз;
- гібридна війна знаходить вразливі точки, про які раніше не думали;
- відбувається синхронізація інструментарію новим способом;
- свідомо використовується неоднозначність, креативність, розуміння війни, щоб атакуючих характер був менш помітний;
- вона стає помітною пізніше звичайної війни, коли руйнівний її ефект вже подіяв і підірвана спроможність мети захищати себе.

Гібридна війна повертає населення в центр дій. Це не війна солдата з солдатом, це війна з населенням. Причому гібридна війна може робити населення як об'єктом, так і суб'єктом, підштовхує до дії. Тобто, гібридна війна

- це, в першу чергу, війна з населенням. Населення не зможе побачити в ній ніякої загрози.

Тому, в умовах коли військова та інформаційна агресія з боку Росії направлена проти України, вивчення питань медіа-впливу, як зсередини так і ззовні, на суспільну думку, настрої серед різних категорій громадян, етнічних громад, їх прояви та волевиявлення щодо політико-економічних перетворень у країні є важливим і актуальним.

Дослідження щодо ставлення населення до засобів масової інформації є одним з основних показників для вивчення, аналізу наповнення інформаційної складової, оцінки суспільних, електоратних настроїв, медіа-грамотності, а також подальшого вироблення державної інформаційної політики, шляхів протистояння інформаційній зброї, маніпулятивній інформації тощо.

Так, одна з провідних українських компаній на медіа-ринку ГО «Детектор медіа», слоган, якої «Watch dog українських ЗМІ», що в перекладі з англійської – контрольний таймер, або буквально «вартовий пес», у травні 2017 р. надала звіт щодо спроможності уряду РФ впливати на процеси в інформаційному просторі таких країн, як Україна, Грузія, Угорщина та Чехія. Інформаційний вплив вимірювався у вигляді індексу, для визначення якого, з одного боку, враховувались можливості та ресурси, а з іншого – протидія з боку демократичних країн. » [3].

Найбільші можливості впливу виявились в Угорщині, індекс становив – 61, далі Грузія – 54, Україна – 49, найменший індекс у Чехії – 48.

За висновками експертів, в усіх країнах медіа-простір є сприятливим для інформаційних впливів і причини тому: олігархічна власність на ЗМІ; падіння довіри до медіа, які не активно виявляють маніпуляції та пропаганду, натомість можуть поширювати фейки, міфи, мало приділяють уваги медіа-грамотності громадян тощо. Але водночас Україна є лідером у протидії кремлівській пропаганді (крім окупованих територій), у країні вже діє відповідне законодавство, а ряд інформаційно-аналітичних установ громадських

організаціях беруть активну участь у дослідженні пропаганди та інформуванні громадян про її небезпеку.

Щоб вистояти у таких умовах кожній державі необхідна консолідація, довіра до влади, а з боку держави – широкомасштабна інформаційна політика швидкого реагування з застосуванням сучасних технологій.

Для вироблення ефективних механізмів протидії важливо проаналізувати потреби громадян, яку інформацію вони обирають, з яких джерел, критерії достовірності, який це має вплив на свідомість, емоційний прояв, як громадяни ставляться до медіа, до урядових інституцій тощо.

Щодо засобів масової інформації, то українським засобам масової інформації довіряють загалом 26,1 % українців, не довіряють більше – 43,3 %.

У регіональному розподілі довіра до українських засобів масової інформації виглядає так: найбільша на Заході країни – 39,3 %, Центр – 24,9 %, Південь – 21,9 %, найменша довіра на Сході – 10 %, при цьому на Сході не довіряють – 68,2 %.

За результатами схожого дослідження «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів засобів масової інформації», яке проводила київська соціологічна компанія InMind у травні – червні цього року на замовлення МГО Internews, з метою вивчення звичок українців, оцінки довіри до засобів масової інформації, рівня медіа-грамотності та обізнаності населення щодо впровадження реформ в Україні, показало, що порівняно з попередніми роками довіра до медіа знизилась. Так, на запитання «Наскільки ви довіряєте новинам», щодо інтернет-ЗМІ 48 % респондентів відповіли ствердно (52 % – 2016 р., 47 % – 2015 р.), щодо національних телеканалів – довіряють новинам 54 % (58 % – у 2016 р., 61 % – 2015 р.), щодо регіональних телеканалів – новинам довіряють 46 %, у 2016 р. – 52 %, 2015 р. – 51 % [75].

Як зазначив директор Internews в Україні В. Шарп, – українці критичніше ставляться до ЗМІ.

55 % респондентів відповіли, що їм відомо про те, що в ЗМІ іноді з'являються замовні матеріали й прихована реклама. 64 % із обізнаних

вважають, що можуть розрізнити «оплачену новину» – це на 16 % більше, ніж минулого року.

Телебачення все ще лишається головним джерелом новин, проте за останній рік аудиторія споживання новин з телебачення знизилася на 5 % (2017 р. – 77 %, 2016 р. – 82 %, 2015 р. – 85 %).

Протягом січня – лютого 2017 р. Інститут масової інформації (ІМІ) проводив свої «Дослідження медіаситуації в південних і східних областях України» [5]. У кожному регіоні експерти аналізували новини у 3 друкованих медіа, 4 популярних інтернет-виданнях та 2 телеканалах, загалом було опрацьовано 2612 матеріалів друкованих ЗМІ, 4692 матеріали інтернет-ЗМІ, і 650 матеріалів ТВ.

Війна на Сході України сприяв виявленню такого феномену як – медіатизація війни, де головну роль мають мас-медіа. Результатом медіатизації є збільшення політизації конфлікту, коли політичні аспекти є домінуючими, що й надалі збільшує значення впливу інформаційних технологій в гібридній війні.

Сучасна глобалізація віртуальної культури спонукає вивчати мас-медіа не лише як один з інструментів демократизації, але й як засіб нищення та спотворення демократичних цінностей, що відбувається через відсутність належного правового регулювання цієї сфери.

Псевдо-демократичні перетворення та не ефективна боротьба України зі своїм пострадянським синдромом ускладнювали процес формування якісно нових, українських ціннісних орієнтирів та породжували зневагу до законів, проблему корупції, фактор національної байдужості, а також сприяли російській культурній окупації українського суспільства.

Мас-медіа впливають на посилення маніпулятивного ефекту в таких інформаційних продуктах як: пропаганда, агітація, дезінформація, PR, реклама, та мають значну роль у формуванні суспільної думки. Разом із тим вони мають вплив на політичні, моральні та культурні цінності людини. Суб'єктами впливу в сфері мас-медіа, окрім політичних сил та медіахолдингів, можуть бути представники громадських організацій, різного роду агентства, блогери,

редактори Інтернет ЗМІ, та власники популярних спільнот у соціальних мережах.

Важливо акцентувати увагу на неприпустимості в обмеженні свободи слова та вільного функціонування незалежної преси, блокування соціальних мереж та сайтів, адже це може призвести до суспільно-політичної кризи в державі, сприятиме розвитку корупційної складової й узурпації влади, заблокує розпочатий процес формування демократичних цінностей у суспільній свідомості українців та сприятиме продовженню впровадження авторитарних цінностей «руського мира».

Особливості при використанні мас-медіа з метою захисту національних інтересів України мають базуватися на:

- 1) сумлінному дотриманні демократичних процедур суспільного розвитку;
- 2) впровадженні інформатизації та прозорості інститутів влади;
- 3) запровадженні стратегій і державних програм розвитку української інформаційної культури;
- 4) сприянні поширенню і популяризації україномовного продукту;
- 5) розвитку видавничої справи та вітчизняного виробництва аудіовізуального контенту;
- 6) розвитку та популяризації українських медіа за кордоном;
- 7) слідування за інформаційними трендами в Інтернеті та створенням своїх власних;
- 8) масштабні реформи в інформаційній сфері України [6].

Регулярне висвітлення реальних фактів російської пропаганди (із можливим залученням до цього лідерів громадської думки) може розпочати процес знецінювання серед українського населення російських новин і різного роду політичних шоу, а у поєднанні з виробленням власного якісного контенту та популяризації медіаграмотності і політичної освіти – це все буде сприяти формуванню нового покоління освічених та критично мислячих, патріотичних українців.

Ефективними інструментами запобігання зловживань інформаційними технологіями агресором можуть бути міжнародні санкції, підсилення технологічного потенціалу та запровадження державних культурно-просвітницьких стратегій та проєктів. Чинник технологічної та науково-технічної ізоляції РФ може призвести до послаблення її впливу на міжнародному полі, припинити втручання в різного роду вибори, можуть загальмуватися процеси ескалації внутрішніх проблем в низці європейських держав, кіберпростір певною мірою буде звільнений від кремлівських джерел поширення пропаганди.

В умовах поширення глобалізаційних впливів та актуалізації гібридної війни, перед політичною наукою було поставлено надважливе завдання – критично переосмислити концепції комунікаційної трансформації у визначенні загроз знищення усталених політичних відносин, підривів стабільності та позіхання на національний суверенітет. На сьогоднішній день, мас-медіа є основним складником інструментарію в конкурентній боротьбі суспільно-політичних процесів, що несе за собою наслідки обмеження можливостей держави, політичного істеблішменту та громадськості в ефективному забезпеченні бажаного сприйняття політичної реальності.

Мас-медіа можуть забезпечити як розвиток, так і зміни в таких сферах людської свідомості як політична культура, принципи та цінності. Технологічно оброблена інформація і є тими самими фейками, дезінформацією, пропагандою, рекламою, агітацією, формуванням політичного іміджу, зв'язками з громадськістю, новинами, довідковою інформацією тощо.

Метою держави в таких умовах стає формування пріоритетів та цінностей суспільства, популяризація української культури та медіа продуктів, впровадження концепції медіаграмотності, єдина загальнодержавна історична просвіта й політична освіта, донесення реальної інформації про злочини комуністичного режиму. Все це повинно робитися в рамках державних програм, стратегій розвитку та концепцій державної інформаційної політики.

Перші кроки для захисту власного інформаційного простору мають здійснюватися через інформатизацію суспільства, розвиток та популяризацію критичного ставлення до отриманої інформації. Протидія інформаційній агресії повинна здійснюватися через використання аналогічних інструментів мас-медіа: робота з тими ж соціальними групами, ведення активного діалогу у соціальних мережах та Інтернеті в цілому, активне користування можливостями соціальної реклами, підтримування діяльності громадських організацій тематичного спрямування. Таким чином, фактори медіаграмотності та критичного ставлення до інформації можуть та повинні стати загальнонаціональною ідеєю.

Цілями культурно-просвітницьких програм держави мають бути: інформаційна реінтеграція населення окупованих територій, послаблення впливу Російської пропаганди в Україні, збільшення популярності демократичних цінностей та розповсюдження їх на всю територію України, висвітлення всіх фактів скоєння злочинних дій РФ на Сході України та на території Кримського півострова.

Мас-медіа в умовах гібридної війни можуть використовуватись як засіб агресії, так і як спосіб опору в інформаційній війні. Дивлячись на відсутність дієвих демократичних засобів регулювання застосування маніпулятивних технологій інформаційного впливу залишається лише один дієвий засіб попередження та протидії проявам інформаційної агресії – своєчасне наповнення інформаційно-комунікативного простору реальною інформацією з офіційних джерел, подолання проблеми корупції тощо. Владні інститути мають стати державним сервісом, орієнтованим на потреби «клієнта»-громадянина. Це має відновити взаємну довіру між системою влади і громадськістю, авторитетом органів влади й офіційних джерел інформації.

Чому для гібридної війни обрано саме Україну? Тут багато що залежить від спрямованості інформаційного удару. Казахстан і Білорусь - партнери Російської Федерації по Євразійському економічному союзу, хоча останнім часом ні Нурсултан Назарбаєв, ні Олександр Лукашенко не відчують себе

спокійними в своїх президентських кріслах. Дії Путіна в 2014 році змусили не тільки країни Заходу реагувати на зміни в політиці Кремля, але і потривожили ветеранів президентської служби на пострадянському просторі. Центральназіатські держави Росії атакувати небезпечно - великий шанс вільно чи мимоволі зачепити інтереси Піднебесної, вже давно більше нагадує сплячого Дракона. З Молдовою у Росії немає спільних кордонів, тому її успіхи на шляху євроінтеграції хвилюють Кремль не так сильно, як українське бажання повернутися в сім'ю європейських народів, виявлену голосно під час Революції гідності. Позначається і фактор Придністров'я, масштабного замороженого конфлікту на території Молдови, який є потужним інструментом впливу на зовнішню і внутрішню політику Молдови. Принаймні, до недавнього часу це дозволяло утримувати її в орбіті проросійського політичного дискурсу, хоча в 2015 році Росія відмовилася фінансувати потреби Придністров'я.

Мабуть, можна виділити дві головні причини розв'язання гібридної війни проти України - масштаб і неререформованість нашої держави. Це фатальне поєднання, укупі з наявністю у Росії достатнього обсягу золотовалютних резервів і легіону агентів впливу в українських (і не тільки українських) коридорах влади і бізнесу, забезпечує стрімке перетворення України з ситуативного союзника Росії в жертву її агресії. Подібні прецеденти у світовій історії траплялися і раніше, але протистояння найбільшої держави світу і найбільшої країни в Європі привертає до себе увагу. Дозволю собі припустити, що саме цього Путін і домагався, оскільки гіпотетичні поразки України можуть надати гнітючий вплив не тільки на пострадянські країни, а й країни Балтії і Центральної Європи, що стали членами Європейського союзу і НАТО. Нагадаємо: ослаблення цих альянсів є стратегічним завданням Російської Федерації.

Україна дорогою ціною витримала перші удари гібридної війни, несучи при цьому людські втрати, серйозної шкоди в інфраструктурі і іміджеві втрати. Співчуття до нашої країни в цивілізованому світі - позитивний факт, але його недостатньо, щоб забезпечити вплив в сучасному світі, відповідає українському

потенціалу. Тому перемога в гібридній війні для України тісно пов'язана з внутрішніми перетвореннями. Перемогти або домогтися гібридного миру на вигідних для себе умовах Україна здатна, тільки змінившись. В іншому випадку гангрена конфлікту на Донбасі буде постійно загрожувати територіальній цілісності та суверенітету нашої країни. Вжити і перемогти - не абстрактне прагнення, а елемент національної ідеї, здатний бути актуальним для мільйонів українців, які переживають найбільш драматичні моменти не тільки в історії країни, а й у власному житті.

Висновки: Вивчаючи підходи РФ щодо інформаційної агресії проти України, хочеться виділити основні чинники якими користуються мас-медіа під час гібридної війни: слабкістю громадянського суспільства, що зумовлена усталеними традиціями авторитаризму; багатонаціональність країн пострадянського простору; різного роду історичні несправедливості, які починають загострюватися завдяки породженими російською пропагандою міфам та символам; «хвороба» корупції, яка сприяє розвитку таких проблем як колабораціонізм та послаблення національних інтересів.

Дослідження ролі сучасних мас-медіа в умовах гібридної війни дає можливість не лише провести аналіз історичних й політичних передумов агресії Росії проти України, але також визначити ефективні механізми в запобіганні виникнення подібних загроз в подальшому. Сьогоднішні події в Україні та хід світових тенденцій демонструють необхідність зважати не лише на мілітарний фактор сучасного політичного процесу, але й на інформаційний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20224/2017-12-17-gibridnaya-voyna-kogda-naselenie-okazyvaetsya-tselyu/>
2. Шипицин Ю. «Гибридная» война: Моделирование информационных полей. 2018
3. <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/8988/2011-09-21-konvergentsiya-v-media-nikto-tak-i-ne-ponyal-cto-jeto/>

4. Дослідження ЗМІ: На сайтах т.зв. «ЛНР» та «ДНР» про самопроголошену владу – лише хороше, про українську владу – лише погане [Електронний ресурс] // Інститут масової інформації. – 2017. – 23.02. – Режим доступу: <http://imi.org.ua/news/doslidjennya-imi-na-saytah-tzv-lnr-ta-dnr-pro-samoprogoloshenu-vladu-lishe-horoshe-pro-ukrajinsku-vladu-lishe-pogane/>.

5. Інформаційне споживання, потреби та погляди мешканців сходу України (дослідження) [Електронний ресурс] // Media Sapiens. – 2017. – 14.11. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/monitoring_mediaspozivannya_v_luganskiy_i_donetskiy_oblastyakh_teritorii_pidkontrolni_uryadu_ukraini/.

6. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова / Георгій Почепцов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_viyna_informatsiyna_skladova.

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ: ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ

Половко Олена Олексіївна,

к.політ.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Досліджуючи питання протидії тероризму в сучасних умовах, варто розглянути антитерористичний досвід Ізраїлю як один із найтриваліших та найефективніших. При цьому важливо врахувати історичний контекст такої протидії, що значною мірою вплинув як на особливості, так і основні принципи антитерористичної діяльності держави.

Метою роботи є з'ясування окремих проблемних аспектів протидії тероризму (на прикладі Ізраїлю).

Матеріали та методи. Теоретичним джерелом дослідження є робота Ронена Бергмана «Rise and Kill First: The Secret History of Israel's Targeted Assassinations», а основним методом, окрім загальнонаукових - історичний.

Результати та обговорення. Ронен Бергман, автор книги про історію точкових ліквідацій ізраїльських спецслужб зауважує, що схильність останніх до використання політичних вбивств як антитерористичного інструменту вкорінена у революційних і бойових традиціях сіоністського руху, трагедії Голокосту та присутності в ізраїльських лідерів та громадян країни відчуття, що їй народ живе у постійній небезпеці знищення і що, як і під час Голокосту, ніхто не прийде до них на допомогу. Тому, в умовах загрози, держава та спецслужби, що відповідальні за внутрішню безпеку, антитерор та контррозвідку вживатимуть будь-яких, навіть крайніх заходів для того, щоб забезпечити безпеку. Автор згадує, що такий розвиток подій став перемогою для тих, хто вбачав майбутнє ізраїльської держави насамперед у сильній армії та спецслужбах, а не в дипломатії. Відповідно, сформувалися певні методи антитерористичної боротьби, зокрема і ліквідація суспільно-політичних діячів, діяльність яких могла бути розглянута як пряма загроза національній безпеці.

«Ідея, що спеціальні операції в тилу ворога мають бути як мінімум одним із головних методів оборони країни, — залишиться домінуючою в ізраїльській політичній та розвідувальній спільноті практично до сьогодні» [1]. Однією з головних засад цієї доктрини було уникнення великомасштабних бойових зіткнень (тому що досвід швидкої перемоги як у Шестиденній війні важко повторити), а пріоритет надавався серії обмежених за часом та простором цільових операцій. Згідно даної стратегії, політичні лідери та впливові польові командири належали ліквідації, «оскільки найбільшого ефекту можна досягти лише «вбивши водія» [1], тобто за допомогою політичного цільового вбивства (сюди ж відносяться так звані «непомітні ліквідації», коли смерть об'єкта здавалася викликаною природними чи випадковими причинами, а також таємні позасудові акції з переміщення підозрюваних з однієї країни до іншої). Одним із базових принципів антитероризму також є наступний: жодних переговорів та жодних поступок терористам.

Вцілому такий досвід протидії тероризму викликає цілу низку важливих запитань. Так Ронен Бергман зауважує, що використання цільових вбивств ставить державу перед двома дилемами. Перша: чи ефективні ці вбивства? Чи може фізична ліквідація особи або групи осіб зробити суспільно-політичний простір безпечнішим? Друга: чи виправдані такі вбивства з моральної та юридичної точки зору? Чи допустиме для держави в етичному та правовому плані використання найтяжчого злочину — навмисного позбавлення людини життя — для захисту своїх громадян?

Висновки. З точки зору учасників спецоперацій, цільова ліквідація — це необхідний акт для забезпечення безпеки Ізраїлю та життя його громадян. Однак ця практика суперечить нормам міжнародного права. Адже, по суті, національні цілі — забезпечення державної безпеки — вирішуються за допомогою політичних вбивств. Сам же автор згаданого нами документального розслідування наголошує: у ліквідації терористів-смертників нема політичного мотиву, лише міркування безпеки та вважає, що в контексті протидії тероризму

важливо говорити про ізраїльський досвід та про те, які моральні та правові дилеми пов'язані з цією протидією [2].

Список літератури:

1. Ронен Бергман. Восстань и убей первым. Тайная история израильских точечных ликвидаций. - Азбука, Колибри, 2020. - 736 с.

2. Інтерв'ю Ронена Бергмана виданню Snob // <https://snob.ru/entry/189589/>

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Резанова Наталія Олександрівна,

к. філос.наук, доцент,

доцент кафедри «Політологія та право»

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Сформувавшись як особливий метод дослідження, системний підхід тут же увійшов у політологічний науковий арсенал, зазнавши впливу теорії систем Л. фон Берталанфі та основ кібернетики Н. Вінера, що стали джерелом його загальних положень та тезаурусу щодо дослідження політичних об'єктів і процесів, а також визначили його сутність та напрями розвитку.

Мета роботи. Розглянути системний підхід як один з основних методологічних підґрунть в дослідженнях політичних процесів, котрі являють собою компонентну складову соціального інституту політики.

Матеріали і методи. Для розкриття теми було використано системний метод, що являє собою найбільш упорядковану надійну основу для розуміння надскладних сфер соціальної реальності, дозволяючи розкривати й аналізувати складові компоненти політики і послідовно узгоджувати їх один з одним. При системному підході і дослідженні політичних процесів виходять з того, що будь-який соціальний інститут є система, кожний з елементів якої має свої чітко визначені функції та обмежену мету.

Результати та обговорення. У розцвітці американського вченого Т. Парсонса «Про соціальні системи» (1951) вперше був застосований системний підхід вивчення політичної науки. У подальшому Д. Істон зосередивши увагу на аналізі взаємодій політичної системи із соціальним середовищем, виключно глибоко та багатогранно проводив широкі системні дослідження, наслідком яких стала знаменита концепція «чорного ящика», описана в роботах «Політична система» (1953), «Концептуальна структура для політичного аналізу» (1965) і «Системний аналіз політичного життя» (1965) —

політична система виключна від інших систем тим, що є об'єднанням взаємодій, через які смисли та цінності авторитарним чином наповнюють суспільство, тому цілком правомірно вивчати політичне життя як поведінкову систему, що знаходиться в певному середовищі.. [2].

Надалі були й інші дослідники традицій даного підходу, як ось Дослідник Г. Алмонд в роботі «Розвиваючий підхід до політичних систем» продовжив застосовувати системний підхід до політичної науки, її явищ і процесів.

Оточення політичної системи можна розділити на дві частини: інтерсоцієтальну і екстрасоцієтальну. Інтерсоцієтальні системи включають такі типи поведінки, відносин, ідей, як економіка, культура, соціальна структура, міжособистісні відносини. Інша частина оточення політичної системи екстрасоцієтальна, включає всі системи, що є зовнішніми по відношенню до даного суспільства. Вони виступають функціональними компонентами міжнародної спільноти.

Вивчаючи політичне життя шляхом розгляду кожного її об'єкту по частинах, можна скласти лише грубу картину того, що відбувається в автономних політичних одиницях. Отримуючи результати такого роду, стає зрозуміло, що кожен фрагмент великої політичної картини пов'язаний з іншими частинами. Таким чином, політичну систему необхідно досліджувати по інтегративному принципу, у відповідності до якого процеси, що відбуваються в одній частині об'єкта, не можуть бути до кінця зрозумілі без посилання на якийсь об'єднуючий принцип, який існує і працює сам по собі незалежно від будь-якої частини об'єкта вивчення. Згідно з цим принципом слід розглядати політичну систему як сукупність взаємопов'язаних заходів, що породжують відносини або системні зв'язки. Результатом цього процесу є авторитетні рішення, що діють стосовно всього суспільства.

Політичне життя є відкритою системою в наслідок його власної природи як соціальної системи, вона схильна до постійної взаємодії з іншими соціальними системами та може видозмінюватися.

Це дозволяє нам зрозуміти те, що можна назвати життєвими процесами політичних систем, тобто фундаментальні функції, без яких ніяка система не може тривалий час існувати, а також типові способи реакцій, за допомогою яких системам вдається їх підтримувати. Деякі політичні системи виживають (як би на них не впливало оточення), а значить, вони мають здатність реагувати на впливи і тим самим адаптуються до умов, що змінюються.

У внутрішній організації політичної системи ключовою якістю, характерною і для інших соціальних систем, є виключно гнучка здатність реакції на умови свого функціонування. Політичні системи включають найрізноманітніші механізми, за допомогою яких вони зможуть справлятися з впливами середовища. За допомогою цих механізмів вони можуть регулювати свою поведінку, трансформувати внутрішню структуру і навіть змінювати фундаментальні цілі.

Всі політичні системи як такі, оскільки вони мають певну живучість, обов'язково виконують дві наступні функції. По-перше, вони повинні бути здатні пропонувати суспільству цінності і, по-друге, змушувати більшість його членів визнавати їх в якості обов'язкових, принаймні майже завжди. Ці дві властивості виділяють політичні системи серед інших типів соціальних систем.

Кожна політична система характеризується властивістю в тій чи іншій мірі справлятися зі стресом своїх істотних змінних. Це не означає, що результат поведінки системи завжди саме такий; система може зруйнуватися саме з тієї причини, що виявилася нездатною прийняти адекватні і ефективні заходи щодо наближення стресу. Але саме здатність системи відповідати на стрес має вирішальне значення. Тип відповіді системи дозволяє оцінити ймовірність того, що вона зуміє здолати ситуацію стресу. Питання про характер реакції політичної системи на стрес може продуктивно досліджуватися в рамках системного аналізу політичного життя.

Корисним методом спрощення і організації емпіричних даних про поведінку елементів системи є уявлення їх в термінах того, як «входи» перетворюються в те, що можна назвати політичні виходи. Такими є рішення та

дії влади. На думку Д. Істон, «виходи» не тільки впливають на оточення політичної системи, а й дозволяють визначати і коригувати в кожному новому циклі взаємодії відповідні «входи» системи. При цьому утворюється контур зворотного зв'язку, який грає важливу роль в поясненні процесів, що допомагають системі справлятися зі стресом. Цей зв'язок дає можливість системі використовувати свій попередній і сучасний досвід для того, щоб намагатися вдосконалити свою майбутню поведінку [3].

Після Д. Істона застосуванням системного підходу в політичних дослідженнях займався Г. Алмонд. Сфера дослідження Г. Алмонда обрана була не випадково і є продовженням ідеї Д. Істона про вплив політичної культури на стійкість політичних систем.

У своїй діяльності Г. Алмонд намагався вивести відповідність між політичним режимом і політичною культурою. Первинною системною одиницею в концепції Г. Алмонда є «політична роль». Провівши історико-порівняльне дослідження політичних культур п'яти країн - США, Великобританії, Німеччини, Італії та Мексики і виявивши найбільш підходящий для функціонування демократії тип культури - громадянська культура, - він визначив, що саме в політичній культурі знаходиться головний інтегруючий початок суспільства. На думку Г. Алмонда, для розвитку стабільного та ефективного демократичного ладу потрібно щось більше, ніж певні політичні і управлінські структури. Демократія спирається на орієнтації і думки людей щодо існуючого політичного процесу, тобто на політичну культуру. У разі якщо політична культура не здатна підтримати демократичну систему, шанси на успіх останньої дуже слабкі [1].

Коли ми говоримо про політичну систему як діючу, то треба пам'ятати, що її не слід представляти як щось монолітне. Для того щоб забезпечити можливість колективної дії, в ній існують ті, хто виступає від імені або в ім'я системи. Це – є влада. Системний аналіз дозволяє поставити низку ключових питань, відповіді на які допомогли б зробити більш насиченою конкретним змістом будь-яку модель політики.

Висновки. Політичні системи включають найрізноманітніші механізми, за допомогою яких вони зможуть справлятися з впливами середовища. За допомогою цих механізмів політичні системи можуть регулювати свою поведінку, трансформувати внутрішню структуру і навіть змінювати фундаментальні цілі. Таким чином, у внутрішній організації політичної системи ключовою якістю, характерною і для інших соціальних систем, є гнучка здатність реакції на умови свого функціонування.

Використані джерела

1. Алмонд Г.А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/1992-4-Almond_Verba.pdf.
2. Истон Д. Категории системного анализа политики // Политология: Хрестоматия. Сост.: проф. М.А. Василик, доц. М.С. Вершинин. М.: Гардарики, 2000. URL: <http://grachev62.narod.ru/hrest/chapt27.htm#s>.
3. Лендъел М. Истон Дэвид // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. с.304

ПРИНЦИПИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Савченко Аліна

Студентка

Національний Юридичний Університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Мета: проаналізувати принципи сучасного міжнародного права та їхні особливості, дослідити мету їхнього створення.

Ключові слова: принципи, міжнародне право, відносини, держави, суб'єкти міжнародного права.

Актуальність: сучасні міжнародні відносини - це дуже складна та багатогранна система. Кожний народ має свої традиції та особливості, але для того, щоб люди якось співіснували один з одним потрібно було сформувані єдині положення, які б були універсальними та ефективно регулювали суспільні інтернаціональні взаємини. Саме тому міжнародна спільнота виділила основні принципи міжнародного права, які й повинні бути визначальними при вирішенні будь-якого міжнародного питання.

Вступ: ще в античності існували держави, які підтримували між собою зв'язки. У той час у всіх країнах зовнішня політика проводилася тільки у формі війни. Однієї системи права, яка б регулювала відносини між всіма країнами не було. У Середні віки з'являються багато міждержавних договорів: торгові, про плавання по річках, валютні та інші угоди. Розвиток законодавчих функцій держави призвів до письмового закріплення багатьох звичаїв, головні з яких стали використовуватися як основи регулювання відносин між суб'єктами різного походження й соціального статусу. Таким чином, загальні принципи права стали регулювати міжнародні відносини.

Принципи міжнародного права – це узагальнені правила поведінки суб'єктів міжнародного права, які є загальнообов'язковими, загальновизнаними, взаємопов'язаними, неперсоніфікованими та мають комплексний характер. У процесі формування норм міжнародного права,

принципи виконують роль фундаментальних положень, на основі яких створюються конкретні норми. Такі принципи виражають і охороняють загальнолюдські цінності, вони є підґрунтям міжнародного правопорядку та основою співіснування різних націй. Принципи міжнародного права закріплені у Статуті ООН 1945, але їх зміст розкривається у Декларації про принципи міжнародного права 1970.

Одним із найважливіших положень є *принцип незастосування сили або загрози силою*. Вперше він був юридично закріплений у Гаазькій конвенції про мирне вирішення спорів 1899. Слід зазначити, що є декілька виключень – це агресія в цілях самооборони та напад у відповідь на агресію. Наступний принцип, що витікає з минулого - це *мирне врегулювання спорів*. Є декілька видів мирного вирішення конфліктів – це судовий (арбітраж, міжнародні судові установи, третейські суди) та дипломатичний (переговори, посередництво, консультації, обстеження).

Принцип суверенної рівності зобов'язує поважати суверенітет та територіальну цілісність усіх держав світу, наголошує увагу на праві кожної країни вільно обирати і розвивати свої політичні та економічні цілі. Це положення тісно пов'язане із *принципом невтручання у внутрішні справи держави*, бо внутрішня влада має верховенство на своїй території та ніяка інша держава не може втручатися у її політику. Наразі існує тенденція передачі певних суверенних прав іншим міжнародним організаціям чи співтовариствам (наприклад - ЄС), але це не свідчить про обмеження суверенітету країн-учасниць, а лише підкреслює те, що вони реалізують своє право на участь у міжнародних організаціях та співпрацюють з іншими суб'єктами міжнародного права, що є також одним з основних сучасних принципів (*про співробітництво*). Саме Європейський Союз і є головним прикладом співпраці різних держав для досягнення політичних, економічних, соціальних та екологічних цілей.

Принцип рівноправності і самовизначення народів і націй закріплює за ними право вільно обирати шляхи і форми розвитку, можливість «творити»

власну долю та самостійно приймати рішення щодо форми свого існування (існувати у межах власної чи іншої держави).

У наш час, як ніколи раніше, держави підписують багато міжнародних угод, конвенцій та кожний суб'єкт міжнародного права зобов'язан *сумлінно виконувати усі міжнародні зобов'язання*. Слід наголосити увагу на тому, що не можна посилалися на положення свого внутрішнього права як на засаду для невиконання договору.

Заключний акт наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 доповнив цей перелік ще трьома принципами. *Принцип непорушності державних кордонів* означає обов'язок визнання кордонів за підсумками Другої світової війни. Положення *про територіальну цілісність* не тільки встановлює заборону на застосування сили, а й на використання природних ресурсів іншої країни, на завдання шкоди іншій території (вихлопні гази, забруднення океану). Не дивно, що головним завданням будь-якої влади є захист інтересів своїх громадян та надання їм можливостей для гідного існування, тому *принцип поваги прав і основних свобод населення* є одним з визначальних та основоположних принципів сучасного міжнародного права.

Висновок: Отже, принципи міжнародного права сприяють стабілізації та розвитку міжнародних відносин, заповнюють прогалини в існуючому праві, формують правосвідомість населення та є основою нормального співіснування різних народів.

Джерела:

1. Декларація про принципи міжнародного права 1970
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010
3. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002.

4. Д. В. Скринька. Міжнародного права принцип // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с.

5. Заключний акт Ради по безпеці і співробітництву в Європі 1975 р

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ КЛЮЧОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗОВНІШНЬОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ

Фамова Христина,

магістрантка

ОП «Міжнародні комунікації (Міжнародна журналістика)»

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

Анотація. Дана стаття ілюструє еволюцію становлення елементів зовнішньої культурної політики Французької Республіки, що сприяє позитивній комунікації. Авторкою охарактеризовано історичні періоди становлення культурної дипломатії, окреслені її основні види, ефективність та механізми її імплементації. Особливу увагу приділено поняття культурної промисловості, ринку культурної продукції та їх впливу на зовнішньо-політичну діяльність країни.

Ключові слова: культурна дипломатія, публічна дипломатія, дипломатії впливу, кіно, мода, електронна музика, рок, джаз

Вступ. Розуміння успіху зовнішньої культурної політики Франції визначається вивченням її витоків, історії її розвитку. Традиційно процес становлення зовнішньої культурної політики Франції науковці поділяють на чотири етапи.

Перший етап визначається як період месіанства. Він бере початок у Середньовіччі. Протягом XVI-XVII ст. конгрегації, окремі місіонери, приватні структури (альянси) та приватні особи роз'їхалися по різних місцях планети з метою поширити католицьке християнство, французьку мову та французькі традиції.

У XVI ст. під час правління короля Франції Франциска I культура стала невід'ємною частиною політичного життя країни. В 1539 році королівським

ордонансом Віллер-Котре французька мова отримала статус державної. Тобто замість латинської мови було встановлено вживати французьку у всіх офіційних документах, що дало початок процесу впровадження французької мови в дипломатію, а потім і у зовнішню культурну політику. Ця подія стала підґрунтям феномена Франкофонії.

Франциск I оточував себе як французькими, і зарубіжними вченими і художниками. Він запросив до Королівської Колегії лекторів Леонардо да Вінчі і Дж. Росно. Саме за нього був підписаний договір із султаном Сулейманом Чудовим про захист християн, що стало першим проявом «культурної дипломатії» Франції.

Так зване «велике століття» Людовіка XIV (XVII-XVIII ст.) характеризувалося тісним зв'язком «м'якої» та «жорсткої» сили (у сучасній термінології). Іноземці сприймали Францію як найбільшу військову державу з централізованою політичною владою та блискучою культурою з особливим творчим середовищем. В епоху правління Людовіка XIV політика щодо поширення французької мови та культури всередині країни та за кордоном стала послідовною, продуманою та організованою. Королівський двір забезпечував фінансову підтримку письменникам, які пишуть французькою, заохочував відкриття численних гуртків і шкіл, як у країні, і за кордоном. Саме в цей час відкриваються найзнаменитіші французькі школи в Голландії і в 1689 відділення Колеж де Франс в Берліні.

Людовік XIV продовжив і значно розширив католицькі місії. Згодом однією з них з імператором Китаю було підписано угоду про концесію на ділянку землі неподалік імператорського палацу для французьких єзуїтів. При Королі-Сонці Французька академія, заснована в 1635 році, вела цілеспрямовану роботу зі стандартизації мови, прагнучи зробити її більш точною, ясною, універсальною і в певною мірою ідеальною (на заміну «ідеальної латині») в описі реальності [1].

Епоха Просвітництва, разом із розвитком гуманітарних ідей, які представляли Д.Дідро, Ж.-Ж.Руссо, Ф. Шатобріан, А.де-Ламартін та Стендаль,

зробили Францію «країною-представником громадянської доблесті» [3] та універсальних гуманітарних цінностей. Проголошена в 1789 р. «Декларація прав людини і громадянина», триколірний прапор (триколор) і «Марсельеза» стали символами «...свободолюбства та рівноправності у свідомості передових людей у всій Європі, а згодом і в усьому світі» [2].

Велика французька революція (1789-1794) проголосила нові вищі цінності: розум, чеснота, громадянська доблесть, виникають терміни «твір мистецтва» та «культурна спадщина». З цього моменту французька мова також стала сприйматися як мова-виразник універсальних демократичних цінностей Республіки [3].

У XIX столітті місіонерство набуває більш цивілізованої форми французьких шкіл, ліцеїв, інститутів. У 1868 році за договором з султаном Абдул-Азізом в Галатасарай створюється Султанська школа за образом французьких ліцеїв, де заняття велися і ведуться до цього дня французькою та турецькою мовами. У 1846 р. в Афінах відкривається Інститут археології, в 1874 - французька школа в Римі, в 1880 - французький інститут східної археології в Каїрі [4].

З 1883р. вже досвідчена французька культурна політика починає процес інституалізації – відбувається створення французької асоціації «Альянс Франсез» (*Alliance française*), метою якої стало поширення французької мови по всьому світу та сприяння діалогу культур.

Таким чином, між XVI – початком XIX ст., на основі католицького християнства, французької мови та французьких традицій відбувався процес становлення зовнішньої культурної політики Франції. Самодержці всіляко сприяли цьому. Королівські ордонанси, практика запрошень зарубіжних учених та митців працювати у Франції, меценатство талановитих співвітчизників, створення широкої мережі університетів, де викладали французькою мовою викладачі-французи – все це створило базу для конструювання сучасної зовнішньої культурної політики Франції.

Другий етап охоплює період із 1871 до 1919 гг. Наприкінці XIX – на

початку ХХ століття культура стала ключовим інструментом зовнішньої політики держави. Культурний вектор сформувався, відбувається подальша інституціоналізація зовнішньо-культурної діяльності, основним актором зовнішньої культурної політики стає Міністерство закордонних справ. Така еволюція відбулася внаслідок повної поразки Франції у Франко-пруській війні (1870-1871), коли культура стала одним із ключових інструментів зовнішньої політики держави щодо повернення імені, статусу та відібраного Бісмарком «місця під сонцем». З цією метою в 1883р. створюється організація Французького альянсу, яка в майбутньому сформує мережу культурних центрів по всьому світі.

З 1902р. Французька світська місія (Mission laïque française, MLF) відкриває французькі школи в Тунісі, Греції (у Салоніках в 1906 р.), Марокко, Єгипті, в Бейруті, Ефіопії та Єгипті. На сьогоднішній день ця місія створила 111 установ у 39 країнах по всьому світу, де навчаються 55 000 учнів і, згідно зі статутом, підписаним у 2010 році, продовжує поширювати не лише французьку мову та традиції, але також солідарність, права людини та гуманізм.

Через швидке зростання обсягу культурних зв'язків та співробітництва, при Ке д'Орсе у квітні 1909 р. було створено спеціальний Відділ (Бюро) у справах французьких шкіл та благодійності, а у 1910 р. Національне бюро у справах французьких університетів та шкіл за кордоном. Перед Першою світовою війною витрати на культурні цілі Міністерства закордонних справ Франції зросли: з 1875 по 1912 р. вони збільшилися в дев'ять разів і склали 2,3 млн фр.

Перша світова війна внесла корективи у зовнішню культурну політику: відтоді Франція концентрується на колоніях та розвиває з ними культурний діалог. Активну роль в цьому процесі відіграла згадана вище мережа шкіл та інститутів.

Отже, другий етап розвитку французької культурної дипломатії характеризується всебічною трансформацією зовнішньої культурної політики Франції. Вона стає ключовим елементом зовнішньої політики країни.

Грандіозні геополітичні зміни позначилися на її переорієнтації на колишні колонії, у збільшенні кількості культурних центрів там, в інституціалізації та централізації агентів зовнішньої культурної політики.

Третій період – 1919–1945 рр. Після Першої світової війни Франція вийшла дуже ослабленою політично і економічно. Культура бачилася єдиною можливістю повернути колишню велич і міжнародний вплив. Франція активно стала поширювати культурні центри, спираючись на культурні обміни.

У 1920 р. президент А. Пуанкаре видав декрет, за яким Бюро у справах французьких шкіл та благодійності при Міністерстві закордонних справ було реформовано до Служби французької культурної діяльності в рамках Управління з політичних та торговельних справ Ке д'Орсе. Ця потужна нова організація, що складалася з трьох відділів (з міжуніверситетських, артистичних обмінів та обмінів в галузі мистецтва), повинна була покращити імідж Франції за кордоном за рахунок видачі грантів, створення французьких культурних центрів та інститутів, допомоги світських і релігійних асоціацій [5].

Перед новою Службою було поставлено завдання: забезпечити інтелектуальну експансію Франції у зовнішньому світі [6]. Почалося системне створення мережі французьких ліцеїв та культурних центрів за кордоном: 1919 р. відкрилися французькі культурні центри в Барселоні та Неаполі, у 1924 р. – у Загребі, у 1933 р. – в Амстердамі, у 1937 р. – у Стокгольмі та Ліса у 1930 р. було засновано також Французький інститут у Кіото. Що ж до царської Росії, то в 1904 р. було засновано московський «Альянс франсез», а 1906 петербурзький культурний центр.

Культурна мережа мала значну фінансову підтримку держави. Французькі центри ставали справжніми будинками культури, де були бібліотеки, медіатеки, проходили зустрічі, покази кіно, фестивалі та конференції, артистичний обмін, тобто «маніфестацій культури» (*manifestation culturelle*).

У період між 1929 та 1939 рр. було укладено перші угоди про культурні обміни з Іраном, Данією, Австрією, Швецією та Румунією.

Представницькі функції французької культури у Комісії з культурної співпраці Ліги Націй виконували видатний філософ Анрі Бергсон та фізик Марія Кюрі.

Обсяг коштів, які виділялися на культурні цілі у міжвоєнний період, зріс з 16% бюджету Міністерства закордонних справ у 1922 р. до 20,4% у 1938 р. Він продовжував зростати навіть в умовах економічної кризи 1930-х рр. і у 1936 р. становив 3,5 млн фр. У цей час також розширювалася мережа Альянс Франсез у Північній та Латинській Америці та у Центральній Європі.

У ці роки основний наголос робився на викладання французької мови. У 1933 р. у 200 зарубіжних університетах, переважно у США, працювали понад 300 французьких викладачів. Пріоритетними напрямками залишалися Сирія, Ліван, Китай, Румунія, Чехословаччина. Одночасно розширювалися можливості прийому іноземців навчання у самій Франції [12].

У воєнний час режим Віші дуже скомпрометував Францію. Вона втратила всі зв'язки культурної служби із зовнішнім світом. Закрилися культурні центри Франції у Берліні, Відні, Празі, Бельгії, Нідерландах, Норвегії, Польщі, Югославії. Після висадки армії союзників у Північній Африці у листопаді 1942 р. адміністрація Віші розірвала відносини зі США та з усіма країнами Латинської Америки, за винятком Аргентини.

У 1943 р. в Алжирі генерал Шарль де Голль, символ Французького Опору під час Другої світової війни, виступив із промовою, в якій закликав захищати «...рівність, соціальну справедливість, міжнародну солідарність, співпрацю у справі захисту прав людини та демократії». Йому вдалося вселити віру в «особливе історичне покликання» французької нації. Генералу Шарлю де Голлю вдалося повернути втрачену велич Франції, її цивілізації та культури, переконати націю, що «...існує багатовіковий пакт між величчю Франції та свободою світу» [7].

У 1944 р. його нову Службу культурних зв'язків очолила його колишня директорка – Сюзанна Борель, дружина Жоржа Бідо, керівника французького Опору. Вони сприяли поширенню ідей Вільної Франції, піднесенню

позитивного іміджу генерала де Голля, за рахунок мобілізації патріотично налаштованих діячів культури.

З кінця 1942 р. адміністрація Ш. де Голля налагодила допомогу культурним службам Франції за кордоном. У Нью-Йорку відкрилася Вільна школа вищої освіти, знову запрацювали культурні центри в Мехіко та Монтевідео.

Відразу після закінчення Другої світової війни Шарль де Голль наполягав на необхідності повернутися до відновлення культурної присутності Франції у світі. Для цього було засновано Генеральну Дирекцію з культурних зв'язків за кордоном при МЗС. Її очолив учений-фізіолог зі світовим ім'ям Анрі Ложье.

Таким чином, характерна риса міжвоєнного періоду – поява ідеї про рятівну функцію зовнішньої культурної політики, «нове месіанство» [8]. Культура служить національним інтересам, стає елементом політичної сили держави. Культурні центри починають розглядатися як політичні організації, іноземні агенти, інструмент пропаганди. Уряд активно дотує культурний сектор, використовує його мережі для реалізації політичних цілей.

Четвертий період історії розвитку зовнішньої культурної політики Франції датується другою половиною ХХ в. і характеризується посиленням взаємодії культури та політики. У цей період акцент робиться на налагодженні міцних зв'язків із колишніми африканськими та азіатськими колоніями, які отримали незалежність. Відбувається інституалізація та централізація організацій, які займаються поширенням французького впливу за кордоном.

У цей час відбувається інтенсивна інституалізація та централізація культурної політики. Вона набуває структурного характеру, стає продуманою. У 1945 році була заснована Генеральна дирекція з культурних зв'язків за кордоном (*Direction générale des relations culturelles, DGRC*), яка в 1956 була перетворена на Генеральну дирекцію з культурних та технічних зв'язків (*Direction générale des affaires culturelles et techniques, DGACT*). До основних напрямів діяльності першої Дирекції, як поширення французької мови, допомога у культурних обмінах, розвиток аудіовізуальної підтримки та

розвиток французької шкільної освіти за кордоном, додалося науково-технічне спрямування.

У 1959 р. за президента Ш. де Голля у Франції вперше створюється міністерство культури. А. Мальро, відомий письменник, культуролог, ідеолог протягом 10 років (1959–1969) очолював міністерство. Саме він створив справжню всеосяжну культурну дипломатію. Державні структури зобов'язали зберігати історичну та культурну спадщину, захищати та розвивати французьку мову, здійснювати фінансовий, адміністративний, юридичний та моральний захист митців, забезпечити рівний доступ до художньої та культурної освіти, заохочувати приватне меценатство. На цьому етапі за рахунок демократизації та децентралізації високої культури було ліквідовано культурний розрив між центром та провінцією. Епоха А. Мальро вважається апогеєм французької культурної політики.

У 1966 році з ініціативи прем'єр-міністра Жоржа Помпіду було створено Вищий комітет із захисту та поширення французької мови, перейменований на Вищий комітет французької мови. У 1984 р. на його основі з'явилися дві установи: Генеральний комісаріат з французької мови та Консультативний комітет французької мови, які замінили Вищу раду з французької мови під головуванням прем'єр-міністра у 1989 р. У 1986 р. було засновано Державний секретаріат з франкофонії [9].

У період з 1958-1960 Франція посилила роботу з налагодження міцних зв'язків зі своїми колишніми африканськими та азіатськими колоніями, які отримали незалежність: у Південно-Східній Азії (Камбоджа, Лаос, В'єтнам), у Північній Африці (Марокко, Туніс) та Алжирі. Таким чином, до 1969 року на зовнішньо-культурну діяльність було виділено 52% від загального бюджету Міністерства закордонних справ.

На четвертому етапі відбувається структуризація культурної мережі, що розрослася. У цю «епоху Мальро» уряд усвідомлює масштаби культурної мережі та її можливості. Культурні центри вирішують централізувати за рахунок створення організації їх контролю і за допомогою упорядкування їх

фінансування.

Сьогодні дослідники пропонують додати два етапи розвитку культурної дипломатії Франції, з урахуванням сучасних тенденцій міжнародних відносин.

П'ятий етап розпочався із вступом на пост президента-соціаліста Ф. Міттерана у 1981 році. Характерною ознакою цього періоду є адаптація зовнішньої культурної політики до умов сучасного світу, переорієнтація на молоду «нову публіку». Уряд ставить за мету скласти правову базу зовнішньої культурної політики. Проводиться робота щодо повернення французької мови до міжнародної дипломатії.

19 жовтня 1983 року було схвалено програмний документ під назвою «Зовнішній культурний проєкт Франції». За його основу було взято доповідь державного радника Жака Ріго 1973 року. Цей документ започаткував модернізацію служби зовнішньої культурної політики Франції. Він «...реорганізував і підвищив ефективність механізму поширення культурного впливу Франції за кордоном, відновив і зміцнив її колишній престиж».

Президент Франції Ф. Міттеран призначив посаду міністра культури Ж. Ланга. За нього відбувається переорієнтація культурної політики на молоду аудиторію. Молодь, у свою чергу, залучила суспільство до нових технологій у галузі культури, що переросло у справжній техно-бум у Франції у 90-ті роки.

Зовнішня культурна діяльність у 1980-ті роки зосередила всю увагу мистецтві, яке тісно пов'язано з культурною індустрією: кіно, мода, комікси, реклама, електронна музика, рок, джаз. Одночасно відбувається переорієнтація на «нову публіку» - молодь. Виникає поняття культурної промисловості, ринок культурної продукції. Посилюється аудіовізуальна складова зовнішньої культурної політики і в 1984 був запущений супутниковий канал французькою мовою TV5.

За президента Ж. Ширака культурна дипломатія стала невід'ємною частиною французької зовнішньої політики. 25 червня 1992 р. у Конституції Французької Республіки було закріплено статус французької мови, як один із «основних вищих принципів». 4 серпня 1994 р. було прийнято закон міністра

культури Жака Тубона. Такий закон встановлює чіткі та суворі норми вживання французької мови у всіх сферах життя суспільства (офіційній, соціальній, інтелектуальній). Він закріплює правило, що пропорція створених та виконуваних у країні музичних творів французькою мовою має бути більше 40%.

У 90-ті роки фінансова та адміністративна участь держави за кордоном стає безпрецедентною і «...1995 р. культурним акціям за кордоном відводилося 35% бюджету МЗС Франції, що становило 5.3 млрд. франків. Сюди входили: організація 10 тис. культурних заходів за кордоном, розсилання 800 тисяч книг зарубіжним бібліотекам, розповсюдження 15 тис. безкоштовних підписок на газети та журнали; організація трьохсот зарубіжних поїздок на рік письменників та видавців, та такої ж кількості артистичних турне; ...організація 150 виставок, прокат 35 тис. французьких фільмів та участь у 120 кінофестивалях».

1998 року в Генеральній дирекції відбуваються реформи. Її перейменовують на Генеральну дирекцію з міжнародного співробітництва та розвитку (*Direction générale de la coopération internationale et du développement, DGCID*). З 2000 року у зовнішній культурній політиці Франції відбулися зміни, пов'язані з процесом адаптації країни до нової геополітичної обстановки та економічної ситуації у світі. Виникла необхідність у створенні міністерства, яке одночасно було б відповідальним і за культурно-гуманітарний та торговельно-економічний напрямок зовнішньої політики. Так у 2009 році була створена Генеральна дирекція з питань глобалізації, розвитку та партнерства (*DGM*), яка зайнялася сприянням міжнародному розвитку та здійсненням «економічної дипломатії» та «дипломатії впливу».

Таким чином, на п'ятому етапі зовнішню культурну політику за значимістю порівнюють із зовнішньою політикою загалом. Відбуваються спроби сформулювати її концепцію, діяльність акторів та роботу всього механізму. Також зовнішня культурна політика адаптується до нових винаходів і починає орієнтуватися на молодь, відходячи від елітарності та класики.

Шостий етап. У 2007 році журналісти Дональд Моррісон в журналі The Time Magazine, Еммануель Лем'є в Новому Економісті і журналіст Фредерік Мартель в журналі Tera Nova опублікували свої статті про значне зниження культурного впливу Франції. Автори вважали, що концепція французької культурної політики застаріла, не відповідає реаліям глобалізованого світу та потребує реформ.

Найбільші проблеми дослідники побачили в наступному:

- традиційна класична, найчастіше елітарна, культура в основі французької зовнішньої культурної політики не приваблює велику кількість людей;
- відставання країни у світі розваг, які мають величезний попит;
- відставання країни у сучасних інформаційних технологій;
- дипломатія не відповідає основні виклики глобалізації.

У 2009 році бюджет уряду на «дипломатію впливу» склав 92 мільйони євро, а в 2010 році відбулося скорочення на 4,8% до 88 мільйонів євро. Фінансова криза 2008 року змусила запровадити змішаний тип фінансування зовнішньої культурної політики: фінансування йде за рахунок меценатів, закордонних партнерів, комерційної діяльності.

2009-2010 можна назвати переломним. У 2009 році, з ініціативи президента М.Саркозі та Міністра закордонних справ у 2007-2010 рр. Б. Кушнера, Франція почала готуватися до посилення «м'якої сили», або, як її називали на французький манер, «дипломатії впливу» (*diplomatie d'influence*). На думку дослідників, цей термін з'явився приблизно у 2008-2009 роках.

З метою модернізації культурної політики за кордоном у 2010 році було проведено величезну реформу «дипломатії впливу». Вона розширила сферу діяльності державних службовців у сфері культури, збільшила фінансування, ініціювала діалог із широкими верствами суспільства. Реформа торкнулася адміністративної сторони культурної політики. Система акторів зовнішньої культурної політики стала більш централізована, з'явилися нові відповідальні інститути, введено стилістичну єдність і єдиний бренд. Змін зазнала система

фінансування, яка стала програмною: гроші стали виділятися не на установу, а відповідно до потреб програми.

У проекті Б. Кушнера фігурували такі завдання з модернізації зовнішньокультурної діяльності Франції як, зокрема, просування французької культури, ідей та мови за кордоном, посилення її ефективності за рахунок адаптації до сучасних реалій міжнародних відносин та розвиток мережі французьких культурних центрів за кордоном.

За президента Ф. Олланда орієнтація зовнішньої культурної політики різко змінилася. При ньому зовнішня культурна діяльність отримала нові пріоритети та завдання. Для Ф.Олланда захист французької, культурної різноманітності є обов'язком президента Республіки. І 18 березня 2012 року у «Зимовому цирку» на зустрічі з творчою громадськістю та прихильниками Соціалістичної партії він підтвердив, що «культура – це мова, а наша мова прекрасна, і вона об'єднує нас. Французькою говорять 250 мільйонів жителів планети, і це зобов'язує нас берегти мову і всіляко сприяти її поширенню у світі».

Президент приділяв увагу розвитку інформаційних технологій, аудіовізуального мистецтва, архітектури, розробці програм для активнішого залучення нових акторів. Він орієнтувався на молоду публіку, на некомерційні об'єднання і підтримував нові творчі рухи.

Зазначимо, що з 2012 року у Франції створюються «Великі програми ...- великі, міждисциплінарні заходи, що охоплюють різні види мистецтва та форми творчого самовираження». Серед таких програм фігурують "Focus", "IntegraleS", "Sounds French", "FranceDanse", "Trans ARTE", "Téâtre export".

Таким чином, аналіз еволюції становлення і розвитку зовнішньої культурної політики Франції виявив такі особливості. По-перше, вона постійно розвивається, адаптується до нових умов та геополітичних викликів, як за часів розпаду колоній, війни, економічної кризи або розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. По-друге, характерним є прагнення керівництва країни до посилення французької політики впливу. Уряд постійно аналізує

свою зовнішню культурну політику, і знаходить шляхи, щоб посилити її, створює нові міністерства та дирекції, реформує старі організації та загалом намагається інституціоналізувати та централізувати центри щодо поширення свого культурного впливу. Це передбачає виділення великого фінансування з державного бюджету на користь культури. Навіть у моменти кризи Франція дотує культурну політику, оскільки бачить у ній одну з умов виходу з цієї кризи. По-четверте, гуманітарні ідеї: Франція позиціонує себе як представник універсальних гуманітарних цінностей, захисник свобод та прав людини, рівності людей та їхніх культур. Після Великої французької революції (1789-1794) французька мова стає мовою-виразником універсальних демократичних цінностей Республіки. По-п'яте, це ключова роль французької мови у поширенні «м'якої сили», мови, яка одночасно є і елементом м'якої сили, і інструментом просування французького впливу.

Висновок. Таким чином, характерною рисою шостого періоду є адаптація зовнішньої культурної політики до реальності, а саме до умов сучасного інформаційного світу, що глобалізується. Після реформи 2010 року зовнішня культурна політика переорієнтувалася на молоду публіку, стала більш структурованою, централізованою та підзвітною. Останні ініціативи сфокусували увагу на аудіовізуальній та інформаційній складовій «культурної дипломатії». Очевидним залишається великий вплив президента та міністра закордонних справ на складання стратегії політики.

Отже, ми бачимо, що ідеологічний, лінгвістичний, адаптаційний, політичний і економічний виміри знайшли своє вираження в інституціоналізації зовнішньої культурної політики Франції, що є важливою складовою культурної дипломатії – широка мережа культурних центрів, інститутів, альянсів у всьому світі.

Список використаних джерел:

1. Lafon J. Langue et pouvoir: aux origins de l' «exception culturelle française»// Recent Articles on French History. French Historical Studies// Vol. 20, No. 1// Revue historique, 2014 <https://www.jstor.org/stable/286802> (дата звернення

06.12.2021)

2. Косенко С.И. Генезис и эволюция культурной дипломатии Франции на протяжении эпох // Вестник МГИМО университета// Изд.: МГИМО (университет) МИД РФ (Москва)//№: 4 (31) // 2013// Стр: 29-37//<https://elibrary.ru/item.asp?id=20213181> (дата звернения 06.12.2021)

3. Lombard A. Politique culturelle internationale. Le modele francais face a la mondialisation. Paris, 2013. P.136.

4. Haize D. L'action culturelle et de coopération de la France à l'étranger: un réseau, des hommes / Paris : L'Harmattan, cop. 2021. P. 288.

5. Qui sommes nous? // le site officielle de la Mission laïque française, MLF/ <http://www.mlfmonde.org> (дата звернения 06.12.2021)

6. Établissements// le site officielle de la Mission laïque française//<http://www.mlfmonde.org/etablissements/> (дата звернения 06.12.2021)

7. Косенко С.И. Генезис и эволюция культурной дипломатии Франции на протяжении эпох // Вестник МГИМО университета// Изд.: МГИМО (университет) МИД РФ (Москва)//№: 4 (31) // 2018// Стр: 29-37//<https://elibrary.ru/item.asp?id=20213181> (дата звернения 06.12.2021)

8. Косенко С. И. Трансформация доктрины внешней культурной политики Франции на рубеже веков//Вестник МГИМО Университета/ 2018. № 1 (34) // <http://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-doktriny-vneshney-kulturnoy-politiki-frantsii-na-rubezhe-vekov>(дата звернения 06.12.2021)

9. Discours prononce a Alger a l'occasion du 60 anniversaire de l'Alliance française par Généra de Gaulle //30.10.1943//https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DAWwOKRMNloJ:https://www.fondation-alliancefr.org/wp-content/themes/af/class.file.download.php%3Ff%3Dhttp://www.fondation-alliancefr.org/wp-content/medias/PDF/DISCours_G_DE_GAULLE_43_ALGER.pdf+%&cd=5&hl=en&ct=clnk&gl=ru (дата звернения 06.12.2021)

«ШОВІНІЗМ ДОБРОБУТУ» ЯК НОВІТНЯ ТЕНДЕНЦІЯ У РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ

Хлівнюк Тетяна Петрівна

к. політ. н., доцент,
завідувач кафедри соціальних теорій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

Вступ. Про те, за яких умов іноземним громадянам надавати доступ до систем соціального страхування, дискусії ведуться практично від появи національних систем соціального захисту. Однак останніми десятиліттями щораз активніше продукуються негативні дискурси, в яких різні групи мігрантів позиціюються як загроза для стійкості національних систем соціального забезпечення. Мігрантів, як отримують соціальну допомогу, маркують як економічний тягар для платників податків.

У політичному дискурсі високорозвинених соціальних держав дедалі частіше розмежовують два типи мігрантів: 1) «бідні мігранти» («poverty migrants») – низькокваліфікований, а відтак і низькооплачуваний прошарок мігрантів; 2) економічно самодостатні мігранти з ринковими навичками, відсутністю мовних бар'єрів, високою кваліфікацією, які є бажаними на національних ринках праці провідних держав. Власне нині у світі утверджується критичне сприйняття особливо розвинених європейських соціальних держав як не надто «гостинних» («welcoming» European welfare states) щодо мігрантів. Очевидно: чи то йдеться про включення/виключення, чи про обмежений доступ різних категорій мігрантів зі соціальних програм – у більшості держав це стає викликом для їх національних систем соціального захисту та предметом гострих (а часто й інтолерантних) дебатів. Такі процеси у західному політологічному дискурсі отримали назву «шовінізм добробуту» (welfare chauvinism). Це вимагає наукового осмислення.

Мета роботи полягає у підтвердженні/спростуванні робочої гіпотези про відповідність процесів, які розгортаються в розвинених європейських державах щодо соціального забезпечення мігрантів на тлі міграційної кризи 2015 р., оцінці «шовінізму добробуту».

Матеріали та методи. Методами аналізу виступають: 1) неоінституціоналізм (для вивчення позицій національних інститутів соціальної держави щодо соціального захисту мігрантів); 2) аксіологічний аналіз (для з'ясування рівня підтримки/критики громадянами держав Європи з розвиненими інститутами соціальної держави соціальних програм для різних категорій мігрантів).

Результати і обговорення. Європейська міграційна криза 2015 р., коли на терени ЄС прибуло близько 1,3 млн осіб, вивела на порядок денний проблеми неналежного реагування влади європейських держав на такі масштаби міграції. Неefективними виявилися дії національних та наднаціональних інституцій щодо інтеграції новоприбулих мігрантів на ринку праці, використання їх потенціалу, а також недосконалості функціонування національних систем соціального забезпечення тих держав, які позиціують себе як соціальні.

Одним з найцікавіших кейсів для аналізу «шовінізму добробуту» є Данія – високорозвинена соціальна держава нордичної (соціал-демократичної) моделі. Цей кейс цікавий тим, що саме у цій країні останніми роками звужуються права різних категорій мігрантів. У 2016 р. тут були внесені зміни до міграційного законодавства (закон № L 87), а низка новацій вже заплановані до слухання в парламенті. Очікується, що в тих, хто звертатиметься за наданням притулку, вилучатимуть готівку і коштовності (за винятком пам'ятних предметів), вартість яких перевищує 10 тис. данських крон (1340 євро). Ці кошти передбачено залучати для фінансування перебування мігрантів в Данії, а для їх вилучення поліції надаватимуться додаткові повноваження проведення обшуків. Перспектива легалізації Данією таких процедур була розкритикована правозахисними організаціями та ООН.

Згадані механізми не є характерні виключно Данії – одній з кращих у контексті функціонування соціальної держави. До прикладу, у Швейцарії конфіскація майна й коштів шукачів притулку стартує від 1 тис. швейц. франків (бл. 990 євро). У Швейцарії передбачено повернення конфіскованих активів шукачів притулку, якщо вони вирішать залишити країну.

На відміну від інших держав-учасниць ЄС, усі великі данські партії (і ліві, і праві) погоджуються з необхідністю жорсткішої міграційної політики. Прем'єр-міністром Данії упродовж останніх років є представниця соціал-демократів (М. Фредріксен), тобто партія, яка тривалий час виступає головним апологетом ідеї соціальної держави. Соціал-демократів донедавна характеризувало особливе бачення ролі інституту соціальної держави щодо підтримки різних категорій мігрантів, однак події 2015 і наступних років змінили розуміння меж підтримки соціальної держави різних категорій населення.

У Данії виплати мігрантам, біженцям державної допомоги узалежені від факту їх працевлаштування. У вересні 2021 р. уряд М. Фредріксен озвучив намір надання соціальної допомоги різним групам працездатних мігрантів лише за умови виконання ними соціально корисних робіт. Це нова трудова логіка, філософія праці та внеску кожного у колективний добробут: кожен, хто претендує на соціальні блага з бюджету, тобто за рахунок платників податків, має зробити певний внесок у добробут держави.

Припускаємо, що причиною такої політики є давній вплив протестантської етики з її вірністю цінностям особистої відповідальності, трудової етики, соціальної довіри. Загалом такий підхід має конструктивне начало і за своїм задумом спрямований на мотивацію, а не стигматизацію. Ще М. Вебер писав про ці характеристики культури скандинавів, які зорієнтовані на згадані цінності. Відтак очікуваною за сучасних глобальних викликів є еволюція класичної соціал-демократичної моделі соціальної держави у керунку моделі «активної трудової держави», хоч ці зміни не зовсім відповідні

традиційному розумінню соціал-демократичної (нордичної) моделі соціальної держави, а радше ліберальної її моделі.

За результатами Європейського соціального опитування (ESS), понад 40% респондентів вважають: мігрантам слід надавати доступ до соціальних прав лише після того, як вони щонайменше рік працюватимуть та сплачуватимуть податки до бюджету приймаючої держави. Близько 30% опитаних зайняли ще жорсткішу позицію: надавати соціальні виплати лише натуралізованим мігрантам. Переконавання у тому, що мігранти, як правило, більше споживають зі систем соціального забезпечення, аніж вносять у них (податки і под.), щораз сильніше представлене в громадській думці.

Таке доволі негативне ставлення громадян держав-учасниць ЄС до доступу різними групами мігрантів до соціального захисту супроводжується посиленням політизації впливу імміграції на національні системи соціального забезпечення розвинених держав. Уряди багатьох європейських держав озвучують ініціативи, спрямовані на обмеження прав мігрантів на соціальні виплати. Загалом у політичних дискусіях після 2015 р. посилилося сприйняття мігрантів як «кривдників» («abusers») та «необґрунтованого тягаря» («unreasonable burden») для національних систем соціального захисту. Наразі є очевидним, що міжнародна мобільність робочої сили, зростання кількості «гарячих» точок і, як наслідок, потоків біженців, турбулентність на ринку праці через Covid-19 та низку інших причин посилили нерівність у доступі до соціальної допомоги.

Такі процеси стали викликом для інституту соціальної держави. Очевидним є той факт, що історично соціальні держави були спроектовані як закриті системи, в яких група людей погоджується ділитися суспільними благами зі своїми співгромадянами, тобто не враховувалася поява великих груп реципієнтів соціальних допомог з числа мігрантів та біженців. Поява таких груп у соціальному ландшафті розвинених соціальних держав не отримувала належне поступове та послідовне реагування.

Саме факт громадянства/підданства особи був основним критерієм охоплення національними системами соціального забезпечення. Відтак саме громадяни-резиденти, які потребували допомоги, тривалий час позиціювалися як беззаперечна категорія отримувачів соціальних виплат. Втім, збіг між громадянством і правом на соціальну допомогу ніколи не був ідеальним, зокрема в межах ЄС міжнародна мобільність порушила безумовність принципів громадянства, територіальності. Міжнародна мобільність не лише кинула виклик принципу громадянства, а й принципу територіальності, за якими для отримання соціальних виплат потрібно бути резидентом. Ця тенденція стала помітною з кінця Другої світової війни з розвитком процесу європейської інтеграції та підписанням двосторонніх трудових угод з третіми країнами.

Такі процеси активізували низку дискусій. Наскільки мають бути відкритими національні соціальні держави? Чи можуть національні моделі соціальної держави, ослаблені низкою криз, фінансувати соціальний захист мігрантів та біженців, особливо з огляду на перманентне зростання їх чисельності? Чи достатньо високим є рівень солідарності громадян соціальних держав Заходу для фінансування належного соціального захисту мігрантів та біженців. Основна дискусія розгортається довкола тези про те, що міграція створює значне навантаження на системи соціального забезпечення розвинених соціальних держав Заходу, які приймають мігрантів та біженців. А відтак потрібно змінити підходи до надання соціального забезпечення, адаптувати до нової ситуації національні моделі соціальної держави.

Очевидно, що ті соціальні держави, які пропонують ширший спектр легкодоступних і щедрих соціальних виплат для різних категорій іммігрантів, найпершими починають відчувати фінансові наслідки своєї міграційної політики. Це впливає з гіпотези про т. зв. «магніт добробуту» («welfare magnet hypothesis»), за якою щедра соціальна політика певної держави неминуче має наслідком зростання імміграції. Експерименти у Данії підтвердили цю гіпотезу: у 2002 р. було звужено (на бл. 50%) пільги мігрантам з-поза меж ЄС, а потім

пільги були відновлені у попередніх обсягах; це одразу позначилося на зменшенні/збільшенні кількості тих, хто мав намір мігрувати саме до Данії.

За нашими оцінками, останніми роками в питаннях міграції та надання притулку, соціальних прав мігрантів та біженців спостерігається регрес, погіршуються права цих груп населення, знижуються стандарти. Припускаємо, що мета таких новацій полягає у зміні намірів тих, хто планує іммігрувати, прибувати саме в ці держави. Є припущення, що попри дефіцит трудових ресурсів, розвинені держави соціального типу в побоюваннях росту невдоволених серед громадян/підданих держави, тобто електорату, визначають щораз нові умови для отримання соціальних гарантій різними категоріями мігрантів. Вітаються лише ті висококваліфіковані мігранти, в яких є кадрова зацікавленість і потенційно їх оцінюють як таких, що з огляду на професійну затребуваність, кваліфікацію не стануть тягарем для національної системи добробуту.

Ситуація стає ще жорсткішою за умов приходу до влади радикальних політиків та політичних партій, які традиційно лобіюють ініціативи, спрямовані проти мігрантів та обсягу гарантованих їм соціальних прав. Передусім ультраправі політичні партії. Такі партії безумовно політизують тему міграції. І відтак попри національні, регіональні та міжнародні зобов'язання розвинених держав світу, вони увиразнюють обмежувальний підхід. Він полягає у посиленні вимог міграційного законодавства та активізацією теми міграції в публічному дискурсі, коли латентно (а подекуди й відкрито) міграція, надання притулку маркуються як загроза.

У багатьох державах соціального типу великою проблемою, для мігрантів, біженців є реалізація своїх прав на возз'єднання зі сім'єю. Наприклад, у Фінляндії після запровадження нормативних змін у 2016 р. (Закон 43/2016), мігранти-біженці мають засвідчити, що вони володіють достатніми ресурсами для утримання сім'ї. Метою такої реформи є упевнитися, що суспільству не доведеться платити за іноземних громадян, які проживають у

Фінляндії. Відтоді вимоги щодо возз'єднання сім'ї стали надзвичайно важкими для виконання багатьма. Названа ситуація не є характерна лише Фінляндії.

Висновки. Відтак спостерігається амбівалентна ситуація: з одного боку, зростає розуміння міжнародної спільноти ідеї підтримки тих, хто шукає притулку; з іншого боку, після подій 2015 р. різко знизилась готовність розвинених держав приймати мігрантів. Не можна стверджувати, що розвинені держави цілковито відмовляються від тої соціальної відповідальності, якої вимагає ситуація з «хвилями» прохачів про притулок зі щораз нових зон громадянських конфліктів та воєн. Однак ця відповідальність дедалі виражено хоче реалізовуватися на дистанції – через виділення фінансів третім державам, яким виділяється підтримка на облаштування іммігрантів. Ця модель уже апробована. Йдеться про Угоду про реадмісію біженців між Туреччиною та ЄС 2016 р. та спроби домовитися про прийняття прохачів притулку коштом ЄС з іншими потенційними приймаючими державами (наприклад, Єгиптом).

Бачимо, що наразі найбільш успішні соціальні держави не можуть вирішити низку проблем різних груп іммігрантів. Однією з гострих проблем є дискримінація на ринку житла. Її прояви негативно позначаються на і без того неблагополучному становищі мігрантів. Така дискримінація посилює сегрегацію та підриває соціальну та просторову інклюзію.

На фоні зростання етнічного різноманіття держав Заходу, сильної політизації теми міграції доступ мігрантів до соціальних гарантій у тих державах, де вони проживають, став ключовою проблемою. Ще на тлі глобальної фінансової кризи 2008 р. висхідний рівень безробіття та бідності зумовили зростання попиту на системи соціального забезпечення. Тоді уряди провели реформи з метою скорочення бюджетних витрат на соціальний захист, звуження кола отримувачів соціальних виплат, скорочення термінів надання соціальної допомоги. Власне різні категорії мігрантів були особливо уразливими до таких реформ. Наслідки затяжної глобальної фінансової кризи 2008 р. тільки посилювалися під впливом європейської кризи 2015 р. та економічного спаду 2020-2021 рр. унаслідок пандемії Covid-19.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 377

КОНСТРУЮВАННЯ ТА ДЕКОДУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЙ. АНОТАЦІЯ КУРСУ

Бондарь Світлана Олександрівна,

директор,

доктор філософії у галузі охорони здоров'я

Коняшина Ірина Борисівна

зав. відділенням, доктор філософії

Семеняченко Ольга Анатоліївна,

заступник директора з навчальної роботи,

Ріжняк Оксана Леонідівна

канд. філол. н., доцент

викладач Кіровоградського медичного

фахового коледжу ім. Є.Й. Мухіна

Вступ. Зміни, які відбуваються в сучасній медицині і медичній термінології зокрема, потребують відповідних змін в системі підготовки медичних фахівців всіх рівнів. Сьогодні не достатньо забезпечити студента певною системою необхідних знань. Набагато важливіше підготувати його до постійної самоосвіти, забезпечивши необхідними методами та прийомами. На наш погляд, допомогти вирішити цю проблему може зміна акценту у викладанні сучасної медичної термінології. Наприклад, збільшення годин на вивчення особливостей декодування клінічної термінології, яка, як відомо, історично базується на грецьких терміноелементах.

Мета роботи – пошук нових та удосконалення існуючих методів та форм викладання предметів лінгвістичного циклу в підготовці фахових молодших бакалаврів у Кіровоградському медичному коледжі ім. Є.Й. Мухіна. У якості експерименту студентам запропоновано серед інших вибіркових дисциплін альтернативний курс «Конструювання та декодування сучасної медичної

термінології», націлений на підготовку здобувачів до будь-яких змін у фаховій номенклатурі. Заплановано у ході викладання нової дисципліни ознайомити студентами з медичними неологізмами останніх років, навчити їх правильно аналізувати і використовувати ці терміни, підготувати до нових можливих змін у термінології, пов'язаних з посиленням аналітизму в сучасній українській мові під впливом англійської та збільшенням самої кількості англіцизмів.

Результати і обговорення. Курс «Конструювання та декодування сучасної медичної термінології» є логічним продовженням дисципліни «Основи латинської мови з медичною термінологією» в системі фахової передвищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 223 «Медсестринство» напрямків «Акушерська справа», «Лікарська справа», «Сестринська справа» та дисципліни «Латинська мова» для студентів спеціальності 226 «Фармація. Промислова фармація» освітньо-професійної програми «Фармація» і викладається у наступному семестрі після вивчення цього нормативного курсу.

У якості експерименту апробується декілька варіантів цього курсу з відповідною різною кількістю годин: тільки практичні заняття, лекції + практичні та у варіанті лекції + семінарські заняття, та в усіх варіаціях основними темами вивчення будуть наступні блоки питань:

1. Сучасна медико-фармацевтична термінологія. Загальна характеристика. Способи утворення. Основні моделі.
2. Греко-латинські дублети в медичній термінології. Конструювання та декодування медичних термінів. Правила та прийоми.
3. Неологізми та інші зміни в медичній термінології у зв'язку з пандемією коронавірусу.
4. Словники з медичної термінології. Правила користування. Технічні засоби перекладу. Переваги та недоліки.

На наш погляд, для кращого засвоєння проблеми сучасної медичної термінології першого блоку доцільно буде розглянути їх у лекційній формі, встановлюючи міжпредметні зв'язки з попереднім курсом та активуючи вже наявні знання. Наприклад, при визначенні самої назви «Термінологія»

доречним буде згадати, що цей гібридний номінатив складається з латинського терміноелементу *term-* (*terminus* – «рубіж, межа» від первинного *Terminus* «бог кордонів та межових знаків»), єднальної голосної –О- і грец. *λόγος* – «слово, вчення». На думку вчених, в сучасному значенні слово *термін* уперше з'явилося у Німеччині в 1876 р., а сучасна медична термінологія нараховує вже декілька сот тисяч слів, маючи тенденцію постійного збільшення.

Епідемія COVID-19 призвела не тільки до кардинальних змін в житті всього суспільства, а й внесла суттєві корективи в сучасну медичну термінологію. Щодня виникають нові назви штамів, вакцин, препаратів та ін. назв, пов'язаних з цією хворобою. Більшість новоутворень традиційно базуються на латино-грецьких морфемах, але, одночасно з цим, постійно активується вплив англійської мови (наприклад, назви більшості вакцин), а у якості тривіальних назв штамів використовуються окремі літери грецького алфавіту. Подальшу долю цієї термінології спрогнозувати дуже важко, адже основними факторами їх змін є екстралінгвістичні проблеми. Деякі терміни дуже швидко зникають або переходять до застарілої лексики, інші, навпаки, на який час стають дуже популярними. Відомо, що під час епідемії багато раніше пасивних слів почали використовуватися у десятки тисяч разів частіше, а слово *локдаун* навіть отримало статус «слово року».

Особливої уваги викладача потребує пояснення великої кількості синонімів серед новоутворень останніх років. *Коронавірусна інфекція, корона вірус SARS-CoV-2 – коранавірус – корона – коронка – COVID-19 – Covid-19 – CoViD – кOвід - ковІд* та інші синоніми, більшість з яких запозичені з англійської мови, використовуються як назва однієї хвороби. Але однією з основних ознак терміну з давніх часів вважається відсутність таких синонімів. Крім того, як пояснити написання основного терміну через –А-, якщо за програмою студенти ознайомлені з єднальною голосною –О-, не звертаючись до англійської мови (пор.: *паніломавірус, бокавірус, ротавірус*, запозичених ще в минулому столітті і утворених складанням основ). У Вікіпедії аналізу термінології цієї лексико-тематичної групи присвячений цілий розділ, який

постійно оновлюється через відповідні зміни у самій термінології (наприклад, *ковідники, протиковідний, коронафобія, короналі, ковігісти, ковіддисиденти, ковідниця...*).

Крім того, у студентів закономірно виникає питання про доцільність вивчення латинської мови взагалі, якщо загальновідомо, що все більше лікарів відмовляються в написанні рецептів від латинської мови на користь державної. Одночасно з цим у них виникають проблеми з розумінням та правильним використанням більшості сучасних клінічних термінів, що неможливе без засвоєння основних моделей термінотворення та певної невеликої кількості основних греко-латинських терміноелементів та дублетів. Вивчення цих термінів краще проводити в порівнянні. Наприклад, *окуліст – офтальмологія, кутикула – дерматолог, термометр – безконтактний пірометр* та ін.

Окремою групою питань ідуть проблеми адекватного машинного перекладу сучасної медичної термінології. Адже, незважаючи на те, що останнім часом почали з'являтися адекватні сайти для перекладу основної класичної медичної термінології, більшість студентів продовжує їх ігнорувати на користь Google Translate, який ще у 2010 році ввів латинську мову як 58 мову, запропоновану для прямого та зворотного перекладу, попереджаючи про складність перекладу з «мертвої мови» та імовірність виникнення різноманітних помилок. Наприклад: *Видати ліки в чорних окулярах, нирки на деревах, ртуть вилетіла у четвер, канделя перректальна* та ін., приклади таких помилок для подальшого обговорення та аналізу в кожній групі виникають свої.

Висновки. Зміни, що відбуваються в сучасній медичній термінології вимагають від викладачів постійного пошуку нових форм та методів підготовки адекватних фахівців медичного профілю, готових до будь-яких інновацій в цій сфері за рахунок глибинного розуміння сутності процесу термінотворення. Як відомо, кожні 9 місяців інформація у світі подвоюється, що не може не відображатися на її номінація. Враховуючи, що останні роки найбільші зміни відбуваються саме в медичній термінології, необхідно заздалегідь підготувати майбутніх випускників коледжу до них.

ДИНАМІКА ЕТНОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ СХОДУ І ЗАХОДУ

Гейдел Алла Михайлівна

викладач,

Антамонова Валерія Володимирівна,

студентка

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. У часи національного й державного відродження помітно зростає інтерес до української мови як головної ознаки нації. Українська діалектологія репрезентована здебільшого доробком синхронних наукових досліджень дескриптивного та лінгвогеографічного характеру. У свідомості молодого покоління формується стереотипне уявлення про діалект як стабільне архаїчне явище на відміну від літературного різновиду загальнонаціональної мови, що невпинно оновлюється в контексті сучасних глобальних трансформаційних процесів. Тож актуальним наразі є дослідження історичних зрізів територіальних різновидів мови з метою виявлення динамічних ознак на різних структурних рівнях, з'ясування напрямів перетворень та їхніх причин.

Мета. На аудіоматеріалі мешканців Бойківщини дослідити динамічні процеси у структурі концептуальних домінант українців 'родина', 'воля', 'земля', 'домівка', 'доля'; сприяти інтелектуальному діалогу між Сходом і Заходом України в сучасних умовах геополітичних конфліктів та соціальних потрясінь.

Матеріали дослідження. Джерелом дослідження слугуватимуть говірки, що репрезентують західне діалектне мовлення (бойківські) і східне діалектне мовлення (слобожанські). Обрані говірки становлять собою особливий науковий інтерес, оскільки пов'язані з іменами пасіонарних особистостей в українській національній історії.

Результати та обґрунтування. Зв'язок дослідження з літературою. Дослідження говірок Бойківщини і Центральної Слобожанщини в етнокультурній та соціолінгвальній площинах має історичну тяглість.

У «Галицько-руських народних приповідках» (1901-1910) І. Франка представлено широку видову палітру паремій Бойківщини, доведено, що основу паремійного фонду складають національно значущі тексти, сповнені важливих етнокультурних концептів.

Іван Вагилевич – зачинатель нової української літератури в Галичині. Основна його мовознавча праця «Грамматика малоруської мови в Галичині» (1844 р., опублікована 1845 р. польською мовою) відіграла помітну роль у лінгводидактиці краю. Інша праця – «Розправа про південно-руську мову» (1843, польською мовою) залишилася в рукопису. Збирав і опрацьовував лексичні матеріали для словників, зокрема українсько-німецько-латинського. Першовідкривач багатьох фольклорних українських тематик.

У монографії «Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження» / відп. ред. Ю. Гошко (1983) розглянуто питання матеріальної і духовної культури цього краю. Висвітлено етнокультурні процеси, що відбуваються під впливом соціальних перетворень.

У монографії «Етнографічне дослідження Бойківщини» (1983) Р. Кирчіва проаналізовано етнографічну діяльність учених, які досліджували Бойківщину.

У «Повній академічній збірці творів Г. Сковороди» (за ред. Л. Ушкалова; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди [та ін.]. Едмонтон; Торонто: Вид-во Канад. ін-ту укр. студій ; Харків: Майдан, 2011. 1398 с.) представлено світоглядні орієнтири мислителя й поета, який мандрував переважно Слобожанщиною.

Також світобачення слобожан представлено в «Сказках, пословицах и т. п., записанных в Екатеринославской и Харьковской губ. И.И. Манжураю (Харьков, 1890; Сборник Харьковского историко-филологического общества. 1894. Т. 6, вып. 2. С. 161-197).

Фольклорно-етнографічні матеріали з теренів Слобожанщини містить праця В. Іванова «Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии: Очерки по этнографіи края» (1898), де через народну творчість осмислено культуротворчі процеси слобожан.

«Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)» (2015) А. Сагаровського містять понад 3000 фразеологізмів (у широкому розумінні), засвідчених у говірках 440 населених пунктів Харківської області; частково використано відповідний матеріал, що територіально співвідноситься з теперішньою Харківщиною, зі Словаря української мови (за ред. Б.Грінченка) й Словника мови творів Г.Квітки-Основ'яненка. Кожну фразеологічну одиницю витлумачено й супроводжено достатнім інформативним природним контекстом.

Значення роботи полягає в застосуванні новітніх міждисциплінарних підходів до вивчення об'єкта дослідження в теорії діалектології: лінгвістичні факти локального характеру розглядаємо як продукт взаємодії психоментальних, етнокультурних та соціолінгвістичних процесів, що відбуваються в людській свідомості. Такою квінтесенцією мовних і культурних смислів постають концепти – мовно-ментальні динамічні структури, що фіксують спосіб колективного національного світобачення й водночас формують його. Значущість дослідження полягає у виявленні особливостей і напрямів розбудови етнокультурних концептів діалектоносіїв Сходу і Заходу України в часовому діапазоні XIX – XXI століття.

Надія Сергіївна, інформатор з Вільшан розглядає концепт «домівка», як місце, де людина мешкає від народження. *«Ні, в цьому селі ми живемо с тисяча девятсот вісімдесят третього року»*. Була місцем, де люди збиралася вся родина : *«Не, не ділили, був один вхід, було дві спальні і зала оце, в одній були свекор і свекруха, в одній ми були, і у тут, у тут, як сказать, як, кухонька чи прихожа така, там бабуся ще була»*.

До концепту «праця» входять такі компоненти: необхідність праці – упевненість в завтрашньому дні – спокійне життя.

Надія Сергіївна, пропрацювавши все життя бухгалтером в колгоспі і маючи крім того велике господарство: *«Ну держали ми дві корови, держали ми, свиней держали по двоє, по троє, і биків держали, гусей держали, все, і курей, вобщем, отаке держали багатеньке тоді ми хазяйство»* [Надія Сергіївна, Вільшана], звикла до стабільного, розміреного життя. Упевненість в завтрашньому дні, у тому, що родина не залишиться раптом без їжі, без грошей, без необхідних для повноцінного існування речей, завжди була для неї першочерговою. У колгоспі трудилася вся родина жінки, ніхто в ті часи не сидів без роботи: *«Батьки працювали у колгоспі. Батько працював шофером, а мамка на різних роботах. [...] Бабуся тоже працювала у колгоспі, на огородній бригаді працювала»* [Надія Сергіївна, Вільшана].

На відміну від таких сіл, як Дворічна, де колективне будівництво хат було досить поширеним, у Вільшані кожна родина в цьому плані дбала про себе сама: *«Самі, самі будували раніше, самі будували. [...] Ну, когось там, може, просили, чи там нанімали ж якихось сусідів чи когось там, ну а в основном самі, самі строїли»* [Надія Сергіївна, Вільшана].

Сумної інтонації сповнені міркування Надії Сергіївни щодо того, скільки роботи, порівняно із сучасністю, було за Радянського Союзу: *«Не, раніше не їздили, не їздили по заробітках так, як зараз, оце ж кругом їздять, раніше не, раніше було роботи в колгоспах отак, усім хватало. Це зараз, зараз немає ж, і зараз оці в колгоспах нема, оце у нас у Вільшані скільки було: кирпичний завод був, ось хверма була, на тій стороні був комплекс доразування, на Лиманах була ферма, скільки всього ж було, всі були зайняті по роботах, зараз же нема роботи, зараз один молочний комплекс у нас, всьо, більше ж нема нічого, все ж, все, все, все ушло»* [Надія Сергіївна, Вільшана]. Хоча насправді можливостей для самореалізації в двадцять першому столітті значно більше, вони майже недоступні для старих людей, далеких від світу інформаційних технологій, а особливо, якщо ці люди проживають в сільській місцевості, де справді немає жодних перспектив: *«Ну, в основном їдуть заробити. Так, оце ж*

между людьми кажуть, в основном, бо, бо за шось жити треба. Роботи тут немає, а за шось треба жити. Їдуть заробити» [Надія Сергіївна, Вільшана].

Робота між членами родини була розподілена більш-менш злагоджено, кожен мав, чим зайнятися. Ситуації, коли на когось одного перекладали всі обов'язки, в родині Надії Сергіївни траплялися рідко: *«В основном ми ж тоді ж заготовляли ж корм, чоловіки ж заготовляли там, чистили там, прибирали там, вичіщали там, навози вивозили, а доїти ж корову я доїла там, таке ж все. Кормили утят там, гусей, курей, всього» [Надія Сергіївна, Вільшана].*

Наразі в селі чоловіки займаються, зокрема, полюванням, а жінки – городом: *«Чоловік полюванням займався, і оце ж і хлопці, і зять, і онуки займаються полюванням»; «Все, так, же ж і картоплю, і помідори, й огірки, і перець, і капусти, і... Все. Так, в основном так, все на огороді» [Надія Сергіївна, Вільшана].*

Концепт «родина» схожий і на Сході і на Заході України : *« – А як у вашій родині зверталися, на «ви» чи на «ти»? – На «ви», тільки на «ви», раніше тільки на «ви». На «ти» не». Родинами збиралися на свята : «Ну, раніше, як були молодші, так збиралися ж, і з друзями збиралися, там десь чи в нас, чи коли там у них, а останнє це ж время уже ж в возрасті, так в основном дома».*

Висновок. Отже, розглянувши концепти на аудіоматеріалі мешканців Куп'янщини та Бойківщини, за часткової фінансової підтримки Канадського інституту українознавства, що є осередком українсько-канадських студій із гуманітарних наук University of Alberta (з фонду Василя Кравченка), простежуємо їх значущість для респондентів і зв'язок з рисами менталітету українців. Цінність дослідження зумовлена також оновленням методології укладання джерельної бази, що передбачає текстоцентричний підхід. Невимушені наративи носіїв говіркового мовлення як цілісні комунікативно-функціональні одиниці дають широкі можливості для виявлення й інтерпретації різних рівнів буття мови і її народу.

Важливе значення для доповнення загальної діалектної картини української мови як частини загальнонаціональної має зібраний матеріал сучасних говірок Центральної Слобожанщини і Бойківщини.

Образна складова концептів «доля», «воля», «праця», «родина» пов'язана зі способом пізнання дійсності. На відміну від понятійної, вона не завжди повністю підлягає рефлексії. Образний бік концепту складають усі наївні уявлення, закріплені в мові, внутрішні форми слів, які служать для вираження цього концепту, стійкі мисленнєві картинки.

КОНЦЕПТ «ДОЛЯ» НА СЛОБОЖАНЩИНІ ТА БОЙКІВЩИНІ

Гейдел Алла Михайлівна

викладач

Богатирьова Дар'я Ігорівна,

студентка

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. Сучасні лінгвісти активно звертаються до вивчення таких базових одиниць культури як концепти, оскільки вони кодують певні способи концептуалізації світу і це викликає інтерес. Кожен народ концептуалізує світ по-різному, а в межах однієї країни на різницю концептів буде впливати навіть географічний аспект.

Поняття долі неодноразово ставали предметом досліджень, серед вітчизняних науковців, які займалися вивченням долі, згадаємо В.Гака, Н. Арутюнова, В. Колесова, А. Вежбицьку., Н. Ніколаєва, О. Шмельова. Такі зарубіжні лінгвісти, як: Н. Ганіна, А. Гуревич, О. Смирницька, М. Стеблін-Каменський також обрали концепт «доля» для дослідження.

Мета роботи. Метою роботи є з'ясування особливості розуміння концепту доля у мешканців Східного регіону України.

Матеріали та методи. На мовному матеріалі мешканців Бойківщини та Слобожанщини. Метод порівняльний.

Результати дослідження. В українській мові концепт ДОЛЯ вербалізується іменниками доля, фортуна, талант, судьба, фатум, призначення, щастя, жереб, планета, приречення, уділ, пай.

Походження слова розкриває його зв'язок із семантикою, і допомагає зрозуміти уявлення людини про те, що для неї є «доля».

Концепт доля визначаємо з людським уявленням про те, що кожен у житті має свою «долю». Для жінки концепт «долі» нерозривно пов'язаний

з чоловіком, родинним щастям : «Слава Богу живем уже вместе 56 год» (Бунчукова М.Я., с. Колодязне). Доля може бути поганою, нещасливою: «Свадьбу детям гулялі одной в Харькове, а другой в Павлоградской области, Першотравневий район, но не сложилось – он разбился в автодорожной катастрофе. За драгого вышла замуж – он помер, не повезло дочке. От одного есть дочечка, а от драгого синок» (Бунчукова М.Я., с. Колодязне). У ментальних структурах свідомості носіїв говірки ситуація, коли питання про шлюб вирішують за дітей батьки, ідентифікується як загальноприйнята норма: дівчині, яку віддають за нелюба, не співчують, батькам не дорікають. У констатації факту зчитується покірність давньому звичаю: «Він то в неї закохався, а вона в нього – ні, тільки в гармонь. І тоді ж свадьба. І оце мені запомнилось, оце ми на Петровського вже жили: [...] «Я не піду!». Сидить на скрині, тій, що на приданому, ноги звисила, сльози, як град: «Не піду за нього!». І тоді вже, той, ну таке ж, ну що ж – заставили, оддали заміж її» (Філімонова, Токарівка).

Зауважимо, що у свідомості людей Східної України концепт доля об'єднаний у пари щастя-доля. Аналізуючи концепт доля визначаємо, що він пов'язаний з образами щасливої родини, щасливої долі, радості у житті, добробуту в родині : – Як було колись розкажіть. Пригадуєте що небудь?

– А що вам розказать? А яка моя молодість? Погана... Та ну, без батька виросла... Батька вбили. Осталась мати вдовою» (Харченко Н.М., с. Колодязне). Доля невід'ємно пов'язана з працею на своїй землі : « – А їдуть з села на заробітки чи шукати, чи за долею кращою? Ви б якби поїхали, ну ви від роботи. Ми зрозуміли. А от за кращою долею? – Молодь виїзжає здебільшого. – Та ну да, їдуть, це рідко хто, ну хлопці механізаторами, щас же трактора.[...]Ну в основном щас їдуть Польша (Харченко Н.М., с. Колодязне).

Концепт доля представлений у таких лексико-семантичних групах:

1. «Суворість долі» : «Ну, нас троє осталося. Важко було. Так шо, моя детка, от так моя молодость і була. Голод був, холод. [...]Колхоз був, на доярні

(мама працювала). На доярні... А потім я вже піросла, і я пішла на доярню. От так» (Харченко Н.М., с. Колодязне).

2. «Непередбачуваність долі» : «Баріня красіво одівалась. А люди... як тобі, як тобі сказати, у мене було двоє платтячків, і берегла. І все. Берегла, шоб... а таке надівала шо, старе, старе все, усе-все старе» (Харченко Н.М., с. Колодязне).

3. «Необхідність зусиль задля здобуття долі»: «Молодь виїжає здебільшого» (Харченко Н.М., с. Колодязне); : – Ви знаєте, найбільше хочеться робочих місць. Найбільше. Бо наш район якраз дуже... ну після того, скільки було у нас підприємств, зараз у нас без роботи, ну, більша частина, асаблива маладих людей, асаблива маладьожи. І тому для нас була це Расія як найблищий, так сказати, ну... – Де можна було заробити, на заробітки поїхати, так? – Да, да, хатіла сказати па другому... (Мілодан О. В., с. Куп'янськ).

4. «Приреченість долі» : «Завжди потрапляли на центральній вулиці жити. Шум, гул...Значить, так суждено» (Очеретна О.П., с. Куп'янськ).

Долю жінки значною мірою визначає заміжжя. Стосунки і свекрухи. Водночас у поданому нижче тексті звучить твердження, що людина сама визначає, якою буде її доля, й несе відповідальність за це: « – Які у вас були стосунки із свекрухою-заоскілянкою? – Я не могу сказати, що дуже проста. Чесна. Ну, по-перше, чомусь вона вирішила, що мій чоловік мені не ровня в тому плані, що я із інтелігентної сім'ї, а він з простої сім'ї, розумієте. Вона думала, шо, мабуть, ну, я дуже така... ну... як вам сказати... розбалованая. І перше, що вона мені кались сказала, то: «Попала в грачину стаю, кричи по-грачачи». І це мені було дуже... ну, так вразило, було обідно, і вобщем, досадна. От. Ну нічю. Ну, в мене такий характер, знаєте, як всі кажуть, що... а я живу, в мене девіз : «Я до всіх повинна відноситись з розумінням, павагаю і, мажлива, даже любов'ю». Тому цей принцип мого життя, мабуть, не створює мені великих проблем в житті, тому що люди, яких... до яких відносишся з любов'ю, вани стараються відплатити тим же» (Мілодан О.В. , с. Куп'янськ).

Для українців сходу не є властивим брати відповідальність за свої вчинки і не перекладати відповідальність за них на інші сили. Певною мірою відсутня світоглядна установка про те, що людина є господарем своєї долі, вона має сама визначити як саме будувати своє життя, тому спостерігаємо певну фаталічність концепту доля: «А я два інсульта перенесла. Ну стараємся жить» (Бунчукова М.Я., с. Колодяжне); «Во-первых, всегда зависим от каких-то обстоятельств: шо в родині проісходе, шо в кошельке проісходе. Всегда які-то єсть ограніченія» (Очеретна О.П., с. Куп'янськ).

Водночас кожен прагне своїй дитині легшої (кращої) долі, бажання зробити все можливе, аби дітям жилося легше : «Зараз я приходю з роботи й кажу: « Доця, іди гуляй!». Може, це неправильно,ана в мене ничьога не робить,кромє уроків,патаму шо дєцтво,ана далжна його панять,ана далжна запомніть не сіно,шо вано гарить-не-гаритьє еті моменти,шо вани граюцця,гуляють...» (Козорєзова (Середа) О.В., м. Куп'янськ); дати дітям кращу освіту : – А хотілось шоб донька от так от жила в Колодяжному, працювала? – Нє, всі сили, шоб діти жили у городі (Харченко Н.М., с. Колодязне).

Для українства образ долі-символа є типовий, він відображає вміння переносити життєві випробування: –А ви б хотіли жити в іншому місті, країні, селі? - Нє. Ми, каксо мною случалось нещастья, дочка нас забрала у Днепропетровск. Ми там живем і хоцца домой. А потом прієхалі, продали хату тут і купілі по ходу електрічки на Харків, ми не потонулі там» (Бунчукова М.Я., с. Колодяжне); терплячість: «Стаж у нуго 38-39 год. У нуго с двенадцати лет трудовая кніжка» (Бунчукова М.Я., с. Колодязне), інколи –покірність : – Пан?Був, ну я ж не знаю. – А не розказували вам бабуся ваша там? – Ну чє, розказували. Ну, утут же, отак вот... ті стояли... як коровники. Отако. Баріня, баріня, замикала колодязь, не давала води. Баріня була противна (Харченко Н.М., с. Колодязне), що є рисами національного характеру українця.

Для українця з Куп'янщини концепт доля розглядається як такий, що керує, виступає немов би суддею, а тому виносить вирок :) – Ви в школі

навчалися, скільки ви класів закінчили? – Я сем, а он пять. Он же рос без отца, двоє дітей, какая школа (Бунчукова М.Я.), а з іншого боку – як такий об'єкт, що людина зможе змінити, спираючись на свої життєві переконання та прагнення: – А якщо б у вас була змога змінити свою долю, ви б змінили? – Єслі би раньше ум сейчаснийнаперьод, то канешно я б уехалаотсюда. Оно ж в молодості ума нет.Ми ж летім, какбабочка на аганьок, а то, што крылья згарают. – А діти? Їх би не було б тоді. – Нет, всьо равно уехала б с детьмі (Москальова Н.Н., с. Колодязне).

Це певною мірою підкреслює фаталізм українця, який вірить в невідомі сили, у залежність від певних обставин. Це суттєво відрізняє українця від європейця, який є більш прагматичним і не вірить у долю. Але, можливо, фаталізм українця більшою мірою пов'язаний з емоційністю : –Ви ревували в молодості? – Нет. Дед ревновал до каждого стовпа (Бунчукова Н.Я., с. Колодязне). Тобто, фаталізм українця не є наслідком раціонального осмислення долі-дійсності, а лише наслідком її чуттєвого сприйняття.

Аналіз аудіоматеріалу мешканців Куп'янщини дозволяє стверджувати, що українська доля актуалізує акт примирення : – Чи добре Вам живеться зараз? –Та зараз і добре і недобре живеться, по-всякому. – Чи задоволені Ви своєю долею? – Ну.. как . .. Я то задоволена, но можна було б і лучше було, конешно (Ковальова Л.О., с.Дворічне); «Ми столкнулися і с зорошим, і с плохім (Бунчукова М.Я., с. Колодязне); «Тут же ш і роділя село Отрадное» (Бунчуков О.А., с. Колодязне); «Уже нічого не вернеш. Нічьо не венеш. Всьо улетело» (Очеретна О.П., с. Куп'янськ); «Кожен буде сам. Жалуватися нема на що. Дякую Богу, як прожив» (Губанов П.Г., с. Семененко).

Висновки. Отже, розглянувши концепт доля на аудіоматеріалі мешканців Куп'янщині, за часткової фінансової підтримки Канадського інституту українознавства, що є осередком українсько-канадських студій із гуманітарних наук University of Alberta (з фонду Василя Кравченка), простежуємо їх значущість для респондентів і зв'язок з рисами менталітету українців. Зауважимо, що концепт ДОЛЯ представлений у чотирьох основних лексико-

семантичних групах: «Непередбачуваність долі», «Суворість долі», «Необхідність зусиль задля здобуття долі», «Приреченість долі». Перспективним убачаємо порівняльний аналіз лексико-семантичних груп мешканців Східної та Західної частини України.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДІЛОВА МОВА ЯК КУЛЬТУРА ОФІЦІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Гейдел Алла Михайлівна,

викладач

Харченко Валерія Віталіївна,

студентка

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. На початку XXI століття, коли відбувається національне відродження й розвиток української державності помітно зріс інтерес до української мови як основної ознаки держави. Хоча держава турбується про вільний розвиток і функціонування всіх національних мов, які поширені на її території та використовуються громадянами, на офіційному рівні саме за українською мовою закріплено статус державної. Про це свідчить 10 стаття Конституції України – основного державного документу, який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян.

Мета. Метою роботи є розкриття впливу сучасної української ділової мови для формування компетентної особистості

Результати та дослідження. Для офіційного спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавстві, міжнародній, міждержавній та адміністративно-господарській діяльності у сучасному суспільстві використовується українська ділова мова, специфіку якої визначають наступні чинники:

призначення – регулювання ділових відносин мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах, обслуговування потреб людей у типових комунікативних ситуаціях;

зміст стилю мови – норми керування і управління, що закріплюють різні типи відносини в суспільстві і державі;

мета і завдання стилю мови – впорядкування систем керівництва і управління, передавання розпоряджень державних (недержавних) органів управління, уповноважених осіб, констатація статусу осіб, організацій, установ; стану справ у певній сфері тощо [4, с. 78].

Сучасна особистість, як справжній патріот своєї держави повинна бути носієм українськомовної культури, на високому рівні володіти державною мовою відповідно до норм усного та писемного мовлення. Варто зазначити, що на сьогодні в Україні важливим чинником консолідації нації є усвідомлення статусу української мови як державної в усіх сферах життєдіяльності людини, а у фаховій зокрема.

Важливою справою національного відродження України сьогодні є піднесення культури офіційного спілкуванні на державній мові у суспільстві, озброєння знаннями стилістичного багатства рідної мови спеціалістів, які використовуватимуть слово як знаряддя праці, носій інформації, професійну вербальну зброю та засіб духовного впливу – і в такий спосіб сприятимуть піднесенню культури та духовності народу.

Необхідно зазначити, що сучасна українська ділова мова ґрунтується на нормах сучасної української літературної мови. Нормативним вважають мовлення, що відповідає системі мови, не суперечить її законам, у якому варіант норми має нові семантико-стилістичні можливості, увиразнює, уточнює контекст, дає додаткову інформацію, у якому не допущено стилістичного (і стильового) дисонансу, у якому доречно обґрунтоване використання форм з іншого стилю, у якому немає змішування норм різних мов під впливом білінгвальної мовленнєвої практики. Ділову мову розрізняють на рівні вимови, наголошування, лексики, словотворення, морфології, синтаксису, стилістики, орфографії та пунктуації. За допомогою усного мовлення, головного інструмента спілкування, здійснюється комунікативна й управлінська

діяльність. Писемне мовлення має бути граматично і стилістично правильно оформленим.

Так, Ф. С. Бацевич зазначає, що культура мовлення володіння адресантом нормами усного і писемного літературного мовлення, вміння використовувати зображальні засоби мовного коду в різних умовах, сферах, регістрах спілкування відповідно до мети і змісту комунікації [2, с. 330].

Показниками культури мови у діловому спілкуванні виступають:

словниковий запас, що визначає яскравість мови і здатність переконати співрозмовників у значимості своїх ідей;

склад мови – люди, доречно вживають професійні терміни, вселяють більше довіри у процесі комунікації;

грамотність, яка визначається вмінням стилістично та граматично правильно будувати свою мову;

вимова та інтонація, некоректне володіння якими може звести нанівець інтерес до співрозмовника [5, с. 81].

Особливістю сучасної ділової мови є широке поширення усної форми офіційно-ділового стилю. Усна та письмова ділова мова мають суттєві відмінності: обидві форми мови представляють різновиди, що системно відрізняються. Так, якщо ділове письмове мовлення представляє офіційно-діловий стиль мови, то усне ділове мовлення – різні форми гібридних стильових утворень.

Культурна людина гостро реагує на обстановку спілкування, враховуючи допустимість або неприпустимість використання різноманітних мовних засобів. Їх відбір визначає як сфера, а й ситуація спілкування, наявність спостерігачів, ступінь знайомства тих, хто говорить і т.д. Так, сьогодні межі ділового спілкування суттєво розширюються. Реклама, світське спілкування стають невід'ємною складовою ділової комунікації. Ситуація ділового спілкування може бути суворо офіційною(протокольні види ділового спілкування), офіційною (непротокольоване ділове спілкування контрагентів у робочій

обстановці) та неофіційною (ділове спілкування в робочій та неробочій обстановці).

Перший і другий типи офіційного спілкування припускають підвищену строгість у виборі лексики. У цьому випадку зовсім недоречно вживання жаргонно-професійної лексики. І складність часом полягає в тому, що усвідомлюють стилістичного забарвлення використовуваних слів. Також неприпустимо в офіційній обстановці використовувати так звані слова-дифузи. Такі слова ще називають словами-губками через те, що вони вбирають ситуативне значення та у значній мірі втрачають власне. Використання таких слів в офіційному спілкуванні небажане, оскільки вони не відповідають комунікативним запитам офіційного ділового спілкування. Цілком неприпустимо в умовах ділового спілкування вживання лайливої та просторічної лексики. Така лексика не просто визначає деструктивний тон розмови, вона позбавляє комунікантів можливості реалізувати свої цілі під час переговорів, оскільки негативно характеризує тих, хто її використовує.

Окремо слід сказати про такі важливі атрибути сучасної ділової мови під час офіційного спілкування, як звертання «Ви» і «Ти». Обидві ці форми характерні для сучасної української літературної мови. Спроба застосувати тут ще одну форму ввічливості через третю особу, як це поширено у польській чи шведській мовах, не вдалося. У практиці живого спілкування прийнято вдаватися до пошанної множини «Ви» при звертанні до одного співбесідника, якщо він малознайомий, старший за віком, посадою. Цим підкреслюється повага до співрозмовника. Натомість «Ти» виражає близькі стосунки між людьми та передає повагу, що виникла на основі дружби і товарищескості.

Задля підвищення рівня грамотності, мовної та професійної культури, особистості варто постійно працювати над собою, свідомо і відповідально ставитися до своєї професійно-мовленнєвої діяльності, яка має соціальне значення. Першочергово мовна особистість повинна бути зорієнтована на засвоєння мовних норм, вироблення вміння аналізувати своє мовлення щодо нормативності / не нормативності; постійно користуватися лексикографічними

джерелами та навчальною літературою, користуватися авторитетними сайтами, які дають можливість отримати якісну мовну продукцію. Усе це дозволить відповідати запитам сучасного суспільства як висококваліфікованого фахівця та у і всебічно розвинутої культурної особистості [3, С. 135].

Як зазначають провідні філологи сучасна ділова українська мова у сприяє формуванню мовної особистості, яка:

розуміє, що знання української мови і мовна грамотність є обов'язковими для досягнення високих щаблів у службовій кар'єрі;

вміє розрізняти явища, одиниці, структури двох і більше мов, які функціонують на одній території (суржик, калькування російських сталих словосполучень, мовних кліше;

демонструє самостійність мислення, творчий підхід у розв'язанні різноманітних проблем як загального характеру, так і в офіційній та науковій галузях.

володіє навичками користування довідковою літературою (словниками, енциклопедіями, довідниками тощо);

усвідомлено ставиться до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності [1, С. 73].

Висновки. Отже, на сучасному етапі розвитку нашої держави надзвичайного значення набуває впровадження сучасної української ділової мова як культури офіційного спілкування на всіх рівнях суспільно-політичного, культурного і наукового життя. Також мова виступає важливим чинником консолідації нації та стає засобом формування високоосвіченої компетентної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

Авраменко О. О. Яковенко Л. В., Шийка В. Я Ділове спілкування: Навчальний посібник. Івано-Франківськ, «Лілея-НВ». 2015. 160 с.

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

Голіченко Л. М. Формування лексичної українськомовної компетентності майбутніх юристів служби безпеки України в процесі освітньої діяльності. *Матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. з проблем розвитку та функціонування державної мови* (Київ, 28 листоп. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 134–137.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2007. 361 с.

Плотницька І. М. Ділова українська мова в державному управлінні: навчальний посібник. 3-тє вид. К. : НАДУ, 2011. 168 с.

ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВИ – УВАГА ДО МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Демченко Володимир Миколайович

к. філол. н., доцент,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування,
Національний технічний університет,
м. Херсон, Україна

Вступ. Усім давно зрозуміло, що сучасний українець (етнічний або «політичний» – за останніми термінологічними позначеннями терміна «нація») має себе ідентифікувати як невід’ємного члена саме українського суспільства, патріота, носія української мови (нехай навіть як функціонально другої). Останній атрибут передбачає такі чинники мовного вибору: яка мова є рідною; яка мова є етнічною; яка мова в сім’ї; яка мова в колективі; уявлення про престижність цієї мови. Ці питання мають бути вивчені на науковому рівні за замовленням держави, яка контролюватиме виконання заходів, що потрібні для врегулювання мовної ситуації у країні.

Мета роботи. Відповідно до вищезначеної актуальності цієї тематики метою нашої розвідки є визначення впливу держави, яка має сприяти функціональному розвитку української мови, має розв’язувати всі мовні конфлікти в країні та надавати бажаного спрямування мовному розвитку країни загалом.

Матеріали та методи. Означена мета потребує аналізу відповідних матеріалів дослідження – чинного законодавства з питань мовної політики й результатів досліджень сучасних українських соціолінгвістів. Так, на дисертаційному рівні мовну ситуацію вивчала А. Велика, яка досліджувала мовний вибір в умовах білінгвізму у вищих навчальних закладах Півдня України [1]. З іншого боку, у цей же час (початок ХХІ століття) мовну ситуацію в Україні вивчала й Н. Будникова в Москві, яка головною проблемою визначила надто полярне функціонування української та російської мов на

території країни, а від того – нестабільність, пов'язану саме з недосконалою державною мовною політикою [2]. А. Загнітко аналізує мовну ситуацію через мовний портрет як явище, що характеризує соціум мовців [3]. Ми також долучилися до таких досліджень на монографічному рівні, присвятивши свою працю історії мовного й етнічного розвитку Півдня України [4].

Результати та обговорення. У науці мовна ситуація як соціальне явище вивчалася з кінця ХІХ століття, зокрема щодо колоніальних мовних взаємин в Африці (англійська мова), Південній Америці (іспанська мова) та ін. Радянські вчені приділяли увагу стану російської мови (як фактично метрополійної, офіційної / державної) під впливом етнічних мов у неросійських регіонах. Зрозуміло, що українські вчені О. Беляєв, В. Жаботинський, Ю. Жлуктенко, В. Русанівський більше приділяли увагу теорії науки соціолінгвістики, взаємостосункам різних мов (слов'янські – романські, англійська – африканські тощо), але обходили проблеми історичного українського білінгвізму. Це робили й колеги з метрополії – В. Аврорін, В. Колесов, Г. Степанов, Ю. Степанов та інші. Лише на початку 90-х з'явилися окремі дослідження мовної ситуації в Україні: у межах українсько-російського білінгвізму (Ю. Саплін), румунсько-українсько-російського полілінгвізму (І. Попеску), пізніше – білінгвізму в м. Києві (Г. Залізник, Л. Масенко) та загалом в Україні (Б. Ажнюк, А. Загнітко, Г. Мацюк, О. Сербенська, О. Тараненко, О. Ткаченко та ін.). Сучасний стан української соціолінгвістики виявляється в дослідженнях нового покоління науковців (О. Бондар, А. Велика, І. Діак, В. Мкляр, Н. Шовгун та ін.). Проте попри активне вивчення мовної ситуації на академічному рівні, це питання потребує координації на кожному часовому відрізку, тобто врахування часового й просторового вимірів, а також нових підходів до розуміння цієї проблеми.

За своєю сутністю мовна ситуація вимірюється просто, адже соціолінгвістика виробила за понад пів століття чітку методику такого виміру. Так, А. Велика, підсумувавши методику від різних учених, визначає такі групи критеріїв характеристики мовної ситуації: кількісні, що передбачають загальну

кількість мовців у певній ситуації, кількість носіїв кожної з мов, які функціонують у цій ситуації, кількість комунікативних сфер, де функціонує кожна з цих мов; якісні, що вказують на характер кожної мови – компонента білінгвізму (форми однієї мови чи дві окремі), структурно-генетичні зв'язки між ними, функціональну значущість цих компонентів (рівнозначні чи нерівнозначні); оцінні щодо кожної мови-компонента, що вивчаються через оцінювання носіями певної мови та носіями інших мов її комунікативної значущості [1, с. 18].

Остання характеристика має назву «соціолінгвістичний портрет» і передбачає суб'єктивний чинник вибору мови функціонування, а тому аналізується особа мовця чи група мовців у часовому, просторовому та особистісному вимірах [3], тобто враховується їх віковий зріз, місце народження та проживання, особистий вибір певної мови в певній сфері її функціонування, а також окремі параметри від їхніх близьких – двох-трьох колін родоводу, членів власної сім'ї. Свого часу ми навіть вводили у схему цього аналізу вибір окремих мовних одиниць – наприклад, серед діалектного, сленгового чи літературного відповідників одного поняття тощо [4].

Мовна політика, якщо абстрагуватися від імперативних концепцій (хоча без них її реалізація аж надто ускладнена), передбачає вплив, який має сприяти функціональному розвитку української мови, має розв'язувати всі мовні конфлікти в країні та надавати бажаного спрямування мовному розвитку країни загалом. Цей вплив мусять здійснювати відповідні суб'єкти – владні структури, різноманітні комітети (освітні, медійні, видавничі), дослідницькі лінгвістичні структури, суспільні організації. Через призму сьогодення спостерігаємо, що з цих суб'єктів лише науковці підтримують українську мову, останній конгломерат, який нині складають всілякі гуртки «патріотів вітчизни», «військових ветеранів» тощо, переважно виступає за російську мову з іншими радянськими похідними атрибутами, дві ж перші структури наче завмерли в очікуванні: що буде далі, на те й будемо спрямовувати той владний вплив.

Результатами соціолінгвістичних досліджень доводиться, що переважна більшість анкетованих / опитаних виявляють позитивне ставлення до української мови як державної та домінантної в Україні, з розумінням ставляться до її функціонування в публічній комунікації, медіапросторі та освіті, не мають труднощів у її використанні. Проте небезпеку для української мови становить усна сфера спілкування в умовах міста (крім західноукраїнського), а також збільшення частки тих, хто прогнозує офіційну двомовність, а не навпаки, як це було на початку 90-х і як це має бути в умовах розумної державної політики.

Висновки. Отже, зваживши думки названих вище науковців, які досліджували мовну ситуацію в Україні на самому початку XXI століття та відзначали потребу такої мовної політики держави, що насамперед мусить запобігти мовним конфліктам у країні. Не можна сказати, що на той час така потреба була актуальною, адже навпаки – потрібно було активізувати зусилля на реальній підтримці державної мови, але наведені думки мають одну домінанту – пов'язаність розвитку мови з рішеннями держави. Тобто мовна політика має базуватися на імперативних концепціях, оскільки лише так її заходи будуть ефективними, а зважати на певні нечисленні електоральні групи, роблячи їм більші преференції, аніж головній ідеї української державності – дотриманню національної унітарності, не правильно, бо це гальмує розвиток держави на довгі роки. У такому разі вплив на мовну політику в напрямку розвитку державної мови мають учиняти владні суб'єкти, різноманітні структури – освітні, медійні, видавничі, дослідницькі, громадські.

Література:

1. Велика А. Проблема українсько-російського білінгвізму у вищих навчальних закладах Півдня України : дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2012. 188 с.
2. Будникова Н.С. Современная языковая ситуация в Украине: социологический анализ : дисс... канд. социол. наук : 22.00.04. М., 2006. 198 с.

3. Загнітко А.П. Мовна ситуація = мовний портрет: типологійні вияви. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки.* Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. Вип. 213. С. 89-100.].

4. Демченко В.М. Мовне середовище. Екстралінгвістичний нарис про Південь України: Монографія. Херсон: АЙЛАНТ, 2001. 212 с.

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КАЗІМЕЖА ВЕЖИНСЬКОГО

Іваночко Ганна Остапівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра світової літератури та славістики
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, Україна

Олексин Наталія Миколаївна,
старший викладач,
кафедра світової літератури та славістики
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна

Іваночко Остап Юрійович,
здобувач вищої освіти Національний університет
«Львівська політехніка», Україна

Баран Ярослав Степанович,
журналіст, координатор проєкту «KARPATYTUR.INFO»

У науковій розвідці досліджено специфіку художнього поетичного перекладу та засади перекладу з близькоспоріднених мов; визначено основні етапи «Щоденника поета»; проаналізовано перекладацький доробок Казімежа Вежинського на інші мови (російську, німецьку, англійську).

Ключові слова: переклад, перекладач, першотвір, ритм, мелодика.

Переклад художньої літератури відіграє фундаментальну роль на сучасному етапі, допомагаючи обмінюватися культурними надбаннями. Його основним завданням є «відображення думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови» [1, С.194].

Метою нашої роботи є встановлення особливостей поетичної мови Казімежа Вежинського в його перекладах. У розвідці ми використовували такі методи наукового дослідження: описовий, зіставний, аналізу, синтезу, дедукції та індукції, порівняння та узагальнення.

М. Рильський писав про поетичний переклад: «Вважаю неможливим, як дехто цього вимагає, щоб автор поетичного перекладу, отже й сам поет, цілком забув про себе, цілком підкорився індивідуальності іншого поета. Це навіть, здається мені, небажано: таким способом можна стерти пилок з крилець того метелика, що зветься поезією» [2, С. 240].

Одна з проблем художнього перекладу – співвідношення контексту автора і контексту перекладача. Жоден переклад не може бути абсолютно точним. Ступінь збереження інформативності першотвору залежить від особистості перекладача, який максимально демонструє усі особливості оригіналу. Перекладач є більшою чи меншою мірою й сам автором.

Казімеж Вежинський польською мовою переклав невелику кількість літературних творів. Як не дивно – тільки сім віршів. Та вникаючи в біографічні факти життя поета, ми бачимо, що доля могла посприяти більш активній перекладацькій діяльності.

Під час Першої Світової війни, перебуваючи в полоні, в місті Рязань, Казімеж Вежинський вивчив російську мову. З впевненістю можемо сказати, що не чужими були для нього латинська й французька, адже вивчав їх у школі. І, врешті, як емігрант, який багато часу мешкав у Сполучених Штатах Америки та Великій Британії (де і помер в 1969 р.), зрозуміло, що також володів англійською мовою. З цього випливає, що К. Вежинський володів п'ятьма мовами. Бо ж відомим також той факт, що поет читав твори іноземних письменників та мав багато друзів за кордоном, з якими спілкувався.

Чому поет ніколи не займався професійним літературним перекладом іноземної літератури? На це питання ми конкретної відповіді дати не зможемо. Але, аналізуючи час, в якому жив Казімеж Вежинський, можемо констатувати, що в міжвоєнний період поет не займався перекладацькою діяльністю, з однієї сторони, через брак часу, а з іншої – не відчував потреби в додаткових заробітках. Тут важливо акцентувати увагу на тому, що праця перекладача, в ці часи, не була формою реалізації літературних амбіцій, а лише джерелом доходів. Після Другої Світової війни матеріальне становище Казімежа

Вежинського кардинально змінилася в гіршу сторону. Але в цей час, на еміграційному видавничому ринку, попит на літературні переклади був невеликим, а конкуренція між професійними перекладачами – достатньою. Та й інші творчі цілі ставив перед собою поет. Вже через багато років, польський літературний критик Єжи Яжембські писав: «Польські емігранти, маючи вільний доступ до західної думки, літератури і культури мали обов'язок бути містком між Заходом і Сходом, тобто доносити прогресивну думку до польського читача, але не забуваймо при цьому про розбіжність між великою ідеєю та скромними видавничими можливостями поетів-емігрантів цього часу» [3, С. 51 – 52].

Отже, Вежинський є автором семи перекладів польською. Це три вірші німецьких поетів: „Robotnik” [4] Річарда Дехмеля, “O, jak mi usta...” [5] Марії Стони та вірш Йогана Шляфа “Jesień”[6]. Також це є два вірші Олександра Блока “Wenecja”[7] і “Przyjaciełom”[8] та переклад вірша американського поета Карла Сандберга ”Trawa”[9]. І, найважливіше, Казімеж Вежинський переклав польською вірш Тараса Шевченка “Огні горять, музика грає”(“Goreją światła, gra muzyka”)[10].

Передусім зупинимося на творах, які були дебютом Вежинського в перекладацькій діяльності, опублікованих в 1913 році в польському часописі „Echo Literacko – Artystyczne”. Це вірші німецьких поетів – Й. Шляфа, М.Стони та Р. Дехмеля. Вище згадані твори були перекладені польською під час навчання поета в Ягеллонському Університеті. Можна припустити, що на молодого Вежинського творчість Шляфа, Стони і Дехмеля мали неабияке значення, так як це були відомі поети того часу, представники німецького модернізму. І що цікаво, Вежинський був єдиним перекладачем цих творів польською.

Наступними відомими перекладами пера «скамандрита» стали твори російського поета Олександра Блока. Це вірші «Wenecja» та «Przyjaciełom», які були вперше опубліковані польською мовою в 1923 році. Але, як відомо, виникли ці переклади набагато швидше, в 1917 році, під час перебування

Вежинського в російській неволі. Перебуваючи в рязанській в'язниці (1915-1918), поет захопився творчістю Блока, твори якого читав в оригіналі. Через багато років він згадував: «Блок просвітив мене більше ніж Бальмонт, Брюсов, Маяковський і Пастернак. Я вчив його вірші напам'ять, кілька з них переклав польською – «Wenesja», «Kleopatra» і «Nieznajomka». Переклади двох останніх загубилися мені під час переїздів, залишилася тільки «Wenesja»⁸. І справді, переклади цих двох творів не збереглися, але знаємо, що інші вірші Блока «Przyjaciołom» та «Wenesja» були надруковані в збірці «Нова російська поезія» в 1923 році.

Вірш «Венеція» у Олександра Блока – це триптих. Казімеж Вежинський переклав тільки другу частину. Але, тут прослідковується цікавий факт. На сьогоднішній день, частіше згадується саме переклад Вежинського, а не переклади інших поетів-перекладачів, які переклали «Венецію» цілою, тобто всі три частини. Вартим уваги є той факт, що зі всіх перекладів, за бажанням поета, тільки «Венеція» увійшла до збірки поезій „Rozmowa z puszcza” (1929). Інші свої переклади Вежинський друкував тільки в літературних журналах.

Чому Казімеж Вежинський вищезгаданий твір включив саме до збірки „Rozmowa z puszcza”, а не до інших збірок? Важко дати однозначну відповідь на це запитання, але прослідковуючи життєві шляхи поета, дізнаємося, що в другій половині двадцятих років минулого століття, він подорожував Італією. Про це ми дізнаємося з „Pamiętnika poety” [11]. Тоді з під його пера вийшли такі вірші як „Wiosna w rzymie”, „Castrogiowanni”, „wiersz sycylijski”, „Rocca di papa”, „Do teokryta”. Всі ці поезії увійшли до збірки „Rozmowa z puszcza”. Чи відвідав «скамандрит» Венецію під час подорожі Італією? Теж не можемо дати однозначної відповіді. Але про те, що Вежинський відвідав місто Св. Марка можемо здогадатись, коли читаємо вірш „Głowa i księżyc”(1930):

Zerwą się z włosów ptaki, fruną
W miękką głab nocy granatowej,
Rojną zakłębia sięlaguną
Ponad balonem mojej głowy.

Під час відвідин Венеції, поет не тільки написав вірш „Głowa i księżyc”, але й пригадав переклад О. Блока. Як наслідок власних переживань і відчуттів від побаченого, автор зробив деякі зміни в перекладі. Отже, друкування «Венеції» в збірці „Rozmowa z puszcza” – це був авторський замисел, щоб зібрати разом твори італійської тематики.

Переклад вірша «Трава» американського поета Карла Сандберга Вежинський здійснив в часі Другої Світової війни, коли працював співредактором „Tygodnika polskiego”. Але, що цікаво, в 1971 р., польський поет і літературознавець Міхал Спрусінські видав друком свою збірку «Wybór wierszy», де помістив переклад згаданого вірша Сандберга, як власний переклад. Відомо, що Спрусінські був дослідником творчості Казімежа Вежинського. Чому видав чужий переклад за власний – невідомо. Може не знав, хто автор, а може вирішив, що цей переклад не найкращий, і захотів зробити свій.

І на завершення аналізу перекладацького доробку Казімежа Вежинського польською мовою – переклад вірша Тараса Шевченка «Горять вогні, музика грає». Цей вірш був перекладений на прохання Павла Зайцева, редактора збірки «Поезії», виданої Українським Науковим Інститутом в 1936 році. Це був другий переклад «Огні горять...» польською мовою. Так як Вежинський володів українською, бо ж народився на Україні, то йому вдалося зберегти повноту ритму і мелодики Шевченкової поезії.

Список літератури

1. Корунець І.: Біля витоків українського перекладознавства / Ілько Корунець // Всесвіт. – 2008. – №1 – 2. – С. 188 – 197.
2. Рильський М. : Мистецтво перекладу / Максим Рильський. – Київ: Радянський письменник, 1975. – 344 с.
3. Jaźebski J. W Polsce czyli wszędzie. Szkice o polskiej prozie współczesnej. - Warszawa, 1992, S.51 – 52.
4. Переклад вірша Дехмеля „Der arbeitsmann”, „Echo Literacko-Artystyczne” 1913, nr 4, s.451 – 452.

5. Переклад вірша М. Стони „Meine Lippen brennen”, „Echo literacko-artystyczne” 1913, nr 4, S.451 – 452.
6. Переклад вірша Шляфа „Herbstsonnenschein”, „Echo literacko-artystyczne” 1913, nr 4, S.452.
7. Переклад другої частини триптиху О. Блока «Венеція», Nowa poezja rosyjska, Warszawa, 1923, S. 43.
8. Переклад вірша О. Блока «Друзьям», Nowa poezja rosyjska, Warszawa, 1923, S. 44 – 45.
9. Переклад вірша К. Сандберга «Grass», Tygodnik polski, 1944, nr 1, S.2.
10. Переклад вірша Т.Шевченка «Огні горят, музика грає», Poezje , ред. П. Зайцев, Варшава, 1936, С.287.
11. Wierzyński К. Pamiętnik poety, S.226 – 231.

ДЕСТРУКТИВНА МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ІНТЕНСИВНОСТІ ДІЇ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ

Ігнатенко Дарина Євгенівна

к.філол.н., старший викладач
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. Сучасна антропоцентрична лінгвістична парадигма зумовила становлення таких лінгвістичних напрямів як лінгвокультурологія, зіставна лінгвокультурологія, когнітивна лінгвістика, у межах яких мовним картинам світу різних народів приділяється посилена увага. Сукупність уявлень про світ, що містяться у значенні різних слів і висловів певної мови, формує певну систему поглядів, яка стає обов'язковою для усіх носіїв мови. У свою чергу категорія інтенсивності також характеризується антропоцентричністю, оскільки пов'язана з оцінкою певної ознаки, що може градуватися, співвідносячись у свідомості людей з певною нормою (у фразеологізмах норма матиме емпіричний характер).

Вивчення семантичних, структурних, когнітивних особливостей фразеологічних одиниць (ФО), що відображають взаємодію мови та культури, відіграє дуже важливу роль для встановлення особливостей історії розвитку мислення народів і пов'язаних з ними соціальних аспектів формування культури. Це зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Мета роботи полягає в аналізі внутрішньої форми фразеологізмів, що характеризують інтенсивні дії, а саме деструктивної метафори як засобу концептуалізації інтенсивності дії у ФО англійської та німецької мов.

Матеріали і методи. У пропонованому дослідженні аналізуються дієслівні ФО, що позначають інтенсивність дії, наприклад: англ. *drive / move (at) break-neck speed* 'with the greatest speed that one can manage,' *to work double*

tides 'work very hard'; нім. *sich den Hals ausschreien* 'sehr laut schreien', *sich die Finger abarbeiten* 'überaus schwer, intensiv arbeiten'.

Для відбору емпіричного матеріалу і виявлення семи інтенсивності використовувалися *методика аналізу словникових дефініцій* і *метод компонентного аналізу*, за допомогою яких у семантичній структурі ФО було виокремлено компоненти-інтенсифікатори (англ. *very, extremely, greatly*; нім. *sehr, heftig, maßlos, äußerst*). Зв'язок між внутрішньою і зовнішньою формами фразеологізму встановлювався завдяки *етимологічному аналізу*, внутрішня форма експлікувалася у формі метафоричної моделі *інтенсивність дії – деструкція*, що дозволила встановити універсальність та унікальність образних складових у ФО зіставляваних мов. *Описовий метод* використовувався для систематизації і комплексного опису отриманих результатів.

Результати і обговорення. Питання категоризації і концептуалізації людського досвіду розглядаються як ментальні процеси у межах когнітивної лінгвістики, яка здійснює системний опис різних видів зання і пояснює механізми людського засвоєння мови. На думку А.П. Бабушкіна, головна роль, яку відіграють концепти у мисленні – саме категоризація, що дозволяє групувати об'єкти, що мають певні схожі риси, у відповідні класи [1, с. 16].

Значення фразеологізму співвідноситься з певним предметом чи явищем опосередковано, через поняття. На основі образного уявлення про дійсність формуються як об'єктивні, так і суб'єктивні елементи, які містяться у семантичній структурі ФО. Найчастіше такі образи актуалізуються за допомогою метафори, а також метонімії і синекдохи. Американські дослідники Дж. Лакофф і М. Джонсон зазначають, що наша концептуальна система є переважно метафоричною і тому те, як ми думаємо, що ми відчуваємо (переживаємо) і що ми робимо щодня дуже сильно залежить від метафори [3].

Найголовніша особливість метафори – антропометричність, що пов'язано зі здатністю людини співвідносити новий для неї об'єкт з уже відомим (з тим, який вона використовує у своїй практичній діяльності), або з собою. Це дозволяє встановити місце ідіоми у системі національно-культурних символів і

стереотипів. Образність для більшості фразеологізмів є конститутивною ознакою [2, с. 105].

Базовою для ФО, що характеризують інтенсивну дію в обох зіставлюваних мовах є метафорична модель *інтенсивна дія – деструкція*, у межах якої інтенсивність дії призводить до якісних змін суб'єкта чи об'єкта і реалізується через руйнівний для неї як суб'єкта або для об'єкта, на який спрямована дія, результат.

До фізичних дисфункцій може призводити виконання людиною різних дій: інтелектуальних (наприклад, *думати, слухати, дивитися* і под.), фізичних (наприклад, *бити, говорити, переміщуватися (йти чи бігти)* і под.), фізіологічних (наприклад, *дихати, їсти, пити* і под.) та ін.

Серед фразеологізмів, що позначають інтенсивність певної дії, є ФО, що характеризують як фізичний вплив на певний зовнішній об'єкт дії (істоту чи неістоту), так і ФО, що характеризують фізичний вплив на самого себе. Такі фразеологізми часто утворюються за допомогою синекдохи, тобто замість усього об'єкта чи суб'єкта, який виконує дію, використовується саме частина його тіла (спина, обличчя, голова, кістки, ноги, ребра і под.), наприклад: англ. *break one's back, kick the shit out of somebody*; нім. *sich den Hals ausschreien, die Lunge aus dem Hals husten*.

Фразеологічний образ у таких ФО пов'язаний з давньою формою усвідомлення тілесної частини людини як цілого, а інтенсивність співвідноситься з силою певної дії, в результаті якої ціле руйнується, порушує свою цілісність. Цікаво, що у німецькій мові частіше у якості частини цілого у структурі ФО використовуються назви предметів одягу людини, наприклад, *jmdn. aus dem Anzug hauen, jmdm das Wams ausklopfen*. В англійській мові також трапляються такі фразеологізми (*beat the socks off someone*), але значно рідше. Такі ФО реалізують ідею порушення цілісності, оскільки одяг мислиться як матеріальна оболонка, яка захищає людину і зберігає її цілісність.

Значення інтенсивності інтелектуальних дій (зокрема, процесу напруженого думання) реалізується шляхом подання дієслів деструкції з

соматизмами і лексикою, що стосується ментальної сфери, наприклад, англ. *rack one's brain*, нім. *sich (Dativ) den Kopf zerbrechen*. Фразеологічний образ у таких ФО формується за допомогою метонімії, тобто на основі подібності за просторовою близькістю (голова як інструмент мисленнєвої діяльності – розум, а голова у свою чергу уподібнюється до певного вмістилища – коробки (черепної)).

Таким чином в аналізованих ФО посилене (інтенсивне) виконання певної дії осмислюється через силу виконання такої дії: якщо ми докладаємо великих зусиль, то ми щось руйнуємо і це сигналізує, що дія була виконана з відхиленням від норми у бік посилення. На формальному рівні ідея деструкції як маркера інтенсивності реалізується за допомогою використання у структурі ФО передусім дієслів деструкції (що поєднуються з соматичною лексикою), а також дієслів фізичного впливу (англ. *beat / kick / knock* у поднанні з прислівником *out (of sb)*; нім. *ausklopfen, vollhauen* і под.).

Висновки. Проаналізований емпіричний матеріал продемонстрував, що способи осмислення інтенсивності дії у фразеологізмах англійської та німецької мов подібні. Деструктивна метафорична модель, що лежить в основі внутрішньої форми фразеологізмів, є універсальною. Інтенсивність дії у ФО осмислюється через її результат передусім для виконавця дії, а також і для об'єкта, якщо на нього спрямована певна дія. Такий результат завжди є негативним і пов'язаний з порушенням нормального функціонування чого-небудь, його руйнуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж: Изд-во Воронежского университета. 1996. 320 с.
2. Dobrovol'skij D. Contrastive idiom analysis: Russian and German idioms in theory and in the bilingual dictionary. *International journal of lexicography*. 2000. Vol. 13 (No. 3). pp. 169-186.
3. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.

ГРУПИ МАЙБУТНІХ ЧАСІВ В ТУРЕЦЬКІЙ ТА ГАГАУЗЬКІЙ МОВАХ: КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ

Іорданова Дарія Миколаївна

здобувач освіти 4 року навчання
першого (бакалаврського) рівня

Юмрукуз Анастасія Анатоліївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедр західних і східних мов

та методики їх навчання

Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

г. Одеса, Україна

Вступ. Для турецького порівняльного мовознавства, яке перебуває на етапі становлення, типологічне порівняння з тюркськими мовами є доречним, оскільки особливості тюркських мов у цьому аспекті недостатньо досліджені. Порівняльне вивчення мов дає можливість більш детально вивчити те чи інше явище, виявити істотні ознаки порівнюваних мов, які зазвичай уникають від їх внутрішнього вивчення, а також отримати нові дані в результаті аналізу на основі єдиних методів порівняння. Контрастивний аналіз дослідження турецької та гагаузької мов становить виключний інтерес. Майбутній час дієслова в турецькій мові представлений синтетичними та аналітичними формами, кожна з яких має індивідуальні особливості і має широкий спектр значень, незважаючи на об'єднуюче значення – вираження дії, що відбулася до мовлення.

Яскравими представниками зарубіжного та вітчизняного мовознавства з порівняльної та зіставної лінгвістики виступають такі науковці, як В. Д. Аракін, В. Г. Гак, Дж. Буранов, В. Н. Ярцева, Л. К. Байрамова, В. Н. Хісамова, Е. Р. Біккініна, Р. А. Юсупов, Е. М. Ахунзянов, Р. З. Мурясов та інші. Специфіку турецького дієслова розглядали А. Н. Кононов, Н. А. Баскаков, П. І. Кузнецов, Ю. В. Щека, С. В. Сорокін та інші мовознавці.

Мета роботи. Зіставне вивчення форм і значень дієслів у майбутньому часі в турецькій і гагаузькій мовах.

Матеріали та методи. Матеріалами даної роботи є перший фольклорно-літературний збірник гагаузькою мовою «Буджацькі голоси» та уривки з турецьких народних казок «Hüküm Evî» та «İyilik Dağıtıcısı». У роботі використовуються описовий та зіставний методи дослідження.

Результати. У турецькомовних фрагментах майбутній категоричний час позначає дію майбутню відносно моменту мовлення та має дві форми її реалізації. У першій формі майбутній категоричний час позначає дію заплановану заздалегідь: *Yarın okula gelmeyeceğim – Завтра я не прийду до школи.* Друга форма майбутнього часу позначає майбутню закономірну дію, тобто дію, яка відбудеться обов'язково: *Bi yasa yayımlandıktan 30 gün sonra yürürlüğe girecek – Закон набуде чинності через тридцять днів після опублікування.*

У гагаузькій мові майбутній визначений (категоричний) час так само, як і у турецькій мові позначає дію, яка дійсно і обов'язково відбудеться у майбутньому: *He койдук неетімізä, йапажесз, Америкайи гечежесз - Що ми задумали, [те і] зробимо, Америку перегонимо.*

Підчас аналізу гагаузькомовних фрагментів, було помічено, що під час відмінювання дієслів афікс майбутнього визначеного (категоричного) часу потерпає наступні зміни не характерних турецькій мові. Кінцевий *к* афіксів *-(й)ажжәк, -(й)ежжәк* зберігається тільки у третій особі однини та множини; у першій та другій особі кінцевий *к* в інтервокальній позиції випадає, а оточуючі його голосні утворюють єдиний звук: *Ben pazara гідежем гезійя кира – У неділю я піду на поле.*

У турецькомовних уривках було зафіксовано явище пом'якшення приголосної, кінцевий *к* афіксу *-(у)асак, -(у)есек* при додаванні афіксу присудковості, що починається з голосної переходить у дзвінку *ğ*, тільки у першій особі однини та множини: *Sen bahçende оупатата izin vermiştin, şimdi*

de ben seni kendi bahçete götüreceğim - *Ти дозволив мені пограти у своєму саду, зараз я відведу тебе в свій сад.*

Також, було помічено випадки порушення закону гармонії гласних у гагаузькомовних дієсловах майбутнього категоричного часу. Це явище пояснюється тим, що приголосні *ж, й* в силу своєї специфіки їхнього утворення впливають на голосні заднього ряду у бік їх «випередження». Таким чином, закон піднебінної гармоній гласних порушується в результаті появи гласного переднього ряду під впливом приголосних *ж, й* в слові з гласними заднього ряду, наприклад: *Біз конушажэз еер верісеніз геліні те бу чоужжа* - *Ми з вами поговоримо, якщо віддасте наречену цьому парубку.* Однак у наступному складі задньорядна гармонія голосних відновлюється, наприклад: *Єні бір таліга алажеклар* - *Вони куплять новий віз.*

У турецькомовних та гагаузькомовних уривках простежується те, що майбутнє-минулий час у двох мовах має однакове значення та використовується для того, щоб позначити дію, яке мала відбутися в минулому або яке передбачалося вчинити в минулому, але з якихось обставин не було скоєно. Іншими словами висловлює нездійснений намір у минулому. Наприклад:

тур. *Ben gazete okuyacaktım ama ablam misafir geldi.* – *Я збирався читати газету, але прийшла моя сестра.*

гаг. *Еер о гідейді, о кійат йазижэйді!* - *Якби він поїхав, він написав би письмо!*

Під час аналізу турецькомовних та гагаузькомовних текстів, було помічено, що майбутнє-минулий час як у турецькій та й у гагаузькій мові утворюється за ідентичною схемою, при поєднанні афіксу майбутнього категоричного часу тур. *-(у)асак, -(у)есек* та гаг. *-(й)ажэж, -(й)ежжек* з афіксом присудку минулого часу тур. *-ti, -ti* та гаг. *-di, di.*

Доречно звернути увагу на те, що у гагаузькій мові при поєднанні афіксу майбутнього категоричного часу з афіксом присудку минулого часу кінцевий *к*

переходить в *й*, на відміну від турецької мови в якій кінцевий *к* зберігається.

Наприклад:

тур. *Onlar görüşte bir birilerini öpecektiler ama küstüler.* – Вони мали поцілувати один одного при зустрічі, але були в образі.

гаг. *Bän çeшмейä варажсейдим, єлімі, үзүмү йикажсейдим.* – Я до джерела пішла б, руки та обличчя я помилила б.

Водночас слід відзначити випадки порушення закону гармонії гласних у гагаузькомовних дієсловах майбутнє-минулого часу. Це явище пояснюється тим, що приголосні *ж*, *й* в силу своєї специфіки їхнього утворення впливають на голосні заднього ряду у бік їх «випередження». Таким чином, закон піднебінної гармоній гласних порушується в результаті появи гласного переднього ряду під впливом приголосних *ж*, *й* в слові з гласними заднього ряду. Однак у наступному складі задньорядна гармонія голосних відновлюється, наприклад: *Іежсейдініз ве өкүз оласейдініз - Якщо б ви з'їли стали б волом.*

Також, спостерігається відмінність між афіксом присудку минулого часу тур. *-ti*, *-ti* та гаг. *-di*, *ди*:

тур. *O kitap okuyacaktı ama ışıkları söndürdüler.* – Він збирався читати книгу, але вимкнули світло.

гаг. *Алдадсайдин кафасиз калажайдин.* - Як би ти мене обдуриш, залишився б без голови.

У гагаузькомовних фрагментах майбутній невизначений час зустрічається набагато рідше ніж майбутній визначений час. У більшості випадків майбутній невизначений час зустрічався у прислів'ях та піснях. Це пов'язано з тим, що цей вид майбутнього часу висловлює дію тимчасову, потенційно можливу.

Наприклад:

Киз мийсин, татар мийсин,

шефтелі сатар мийсин?

Не кизим, не татарим,

не шефтелі сатарим.

Чи дівчина ти, чи татарка,

персики чи не продаєш?

Я не дівчина, не татарка,

і персики не продаю.

*Киз мийсин, татар мийсин,
зерделі сатар мийсин?
Кизим да, татарим да,
зерделі сатарим да.*

*Чи дівчина ти, чи татарка,
чи продаєш абрикоси?
І дівчина я, і татарка,
та абрикоси продаю.*

Проаналізовані фрагменти з гагаузькомовних текстів дозволяють висунути певні спостереження, а саме майбутній невизначений час в гагаузькій мові утворюється за допомогою афіксів *-ар, -ӓр, -ир, -ір, -ур, -ӓр*. Під час аналізу вдалося зафіксувати, що в гагаузькій мові до основ дієслова можуть приєднатися два варіанти афіксу майбутнього невизначеного часу. При чому семантичної різниці між двома вказаними варіантами майбутнього невизначеного часу не спостерігається.

У якості прикладу наводяться текст однієї з гагаузьких казок у двох однотипних реченнях, в яких використовується дві форми майбутнього невизначеного часу дієслова *дойурмаа - годувати*:

- *Єр те бу гаргалар олса койун да бенім олсуннар, бӓн хер бір гелені-гечені дойурурум тазӓ пейнірлӓн хем кузу йахнисиннан. - Якби ці ворони стали б вівцями, та стали б моїми, я кожного перехожого годував би свіжою бринзою та молодого бараниною.*

- *Єр олса бенім бирда дӓр дерменім бӓн гелені-гечені сижак пітайлан дойурарим. - Якби у мене тут був млин, я годував би перехожих гарячими коржиками.*

Ще одною особливістю, яка була встановлена при аналізі гагаузькомовних уривків, полягає у тому, що в афіксі майбутнього невизначеного часу зазвичай відпадає приголосний *р* в кінцевій позиції після основ, що закінчується на *р*. Наприклад:

мааві таста су дуру(р);

бенім йарим кудуру(р);

сӓлемӓз да, не зору.

У блакитному тазу – вода (стоїть);

мій милий сердиться,

*я жену (його) - він стоїть
і не скаже, у чому його біда.*

Висновки. Аналіз історії вивчення категорії часу у турецькій та гагаузькій мовах показує, що ця проблема завжди була центральною в лінгвістиці тюркських мов. У гагаузькій та турецькій лінгвістиці достатньо теоретичного матеріалу про часи дієслів, що дає змогу порівняльно аналізувати форми та значення груп майбутнього часу в турецькій та гагаузькій мовах. Конкретні дослідження форм і значень груп майбутнього часу в гагаузькій у порівнянні з турецькою ще не представлені. Таким чином, теоретичні та практичні матеріали, викладені у другій частині, стали відправною точкою у досягненні мети предметної роботи, а також послужили міцною відправною точкою для складання картини семантики майбутнього часу в турецькій та гагаузькій мовах.

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що обраний нами загальноприйнятій зіставний метод вивчення двох різних мов допоміг визначити основні моменти еквівалентності аналогічних часових форм у турецькій і гагаузькій мовах, що може сприяти розвитку граматичних теорій турецької та гагаузької, а отже, і граматики тюркських мов, яка сприятиме використанню порівняльного методу для стимулювання розвитку дослідження інших морфологічних категорій.

ДИДАКТИЧНИЙ АЛЕГОРИЧНИЙ ЕПОС: «РОМАН ПРО ТРОЯНДУ»

Лазірко Наталія Орестівна,

кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри світової літератури та славістики

Онім Зоряна,

студентка філологічного факультету,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Найбільш придатною формою для зображення світовідчуття англійців XIII ст., які жили в епоху релігійних, політичних, економічних змін, стала алегорична поема. До цієї форми зверталися провідні тогочасні поети, виражаючи з її допомогою найрізноманітніший зміст, реагуючи на проблеми, що хвилювали і витончене куртуазне суспільство, і народні маси. Символіко-алегоричне сприйняття світу склалося під впливом тих же факторів, які визначали своєрідність всієї середньовічної культури: християнства, Античності, народного начала. Символіко-алегоричне сприйняття світу знаходило різне вираження у літературі тієї епохи. Намагаючись передати своє відчуття і розуміння світу, середньовічні автори часто вдавалися до алегорії у своїх власних творах або ж зверталися до алегоричної інтерпретації, намагаючись пояснити тексти інших письменників, причому нерідко така інтерпретація перетворювалася в самостійний дидактичний твір, в якому знову-таки широко використовувалася алегорія. Таким чином, всі види алегорії, техніка інтерпретації тексту, спосіб відображення дійсності – тісно взаємодіяли і перепліталися в творах середньовічної словесності.

Мета статті – розглянути поняття алегорії, а також провідні функції алегорії в дидактико-алегоричній поемі «Роман про Троянду».

Матеріали і методи. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри світової літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Новітні аспекти літературної та лінгвістичної інтерпретації». Вирішення поставленої мети

здійснювалося за допомогою комплексу методів: аналіз та систематизація наукової літератури, спостереження, порівняння, аналогія та узагальнення.

Результати та обговорення. Поширення алегорії як художнього прийому відбувається під впливом символіко-алегоричного мислення, притаманного людям Середньовіччя. Для цього типу мислення характерне бачення образів ідеального світу в предметах і явищах світу земного, уявлення про видиму дійсність як про таку, що сповнена загадками, розгадування яких веде до розуміння вищої реальності. Як підкреслює Й. Хейзінга, такий світогляд базується на принципі «у Бога немає нічого порожнього або позбавленого значення» [6, с. 242], через що «виникає цей шляхетний та величний образ світу, який уявляється єдиною гігантською символічною системою, собором ідей, багатющим ритмічним та поліфонним вираженням всього, що можна домислити» [6, с. 242].

Алегорична традиція не вичерпала себе в добу Середньовіччя, продовжуючи розвиток у творах митців Відродження, які зберегли традицію сприйняття тексту як носія прихованих значень. Але, як зазначає А.Є. Махов, «ренесансно-барочна алегорика, на відміну від середньовічної, вже не усвідомлювала себе вираженням природньої, даної Богом системи знаків: створення алегорії тепер розглядалося як прерогатива людської «кмітливості» та зближувалося з риторичним «винаходом» [4, с. 17]. Ж. Ле Гофф вважає, що «провідником і причиною відродження уваги до снів стала література», згадуючи приклад «Роману про Троянду» [3, с. 84]. А.Є. Махов визначає алегорію як «іносказання; окреме висловлювання або цілий словесний твір, буквально значення якого вказує на інше, приховане (не виражене експліцитно в тексті) значення. Найчастіше в алегорії чуттєво конкретний образ вказує на певне поняття, ідею» [4, с. 15]. Дослідник називає поему засобом популяризації інтересу до цієї сфери людського життя, проте «Роман про Троянду» і сам багато в чому був продуктом цього інтересу.

Алегоричну образність роману вивчав француз Р. Луї, зокрема, його цікавила проблема еротичної інтерпретації. Композиційну структуру роману

досліджував Р. Лежен [9]. Від другої половини ХХ ст. з'являються історіографічні дослідження роману, серед яких німецькомовна критична бібліографія із заувагами Марка-Рене Юнга [3], довідково-аналітичне видання Максвела Лурія «Путівник читача «Роману про Троянду», яке не тільки подає оновлену розширену бібліографію, але й пропонує оптимальний інструментарій для дослідження тексту поеми, а 1993 р. видано монографію американської дослідниці Гезер Арден, присвячену суто аналізу бібліографії «Роману про Троянду» [7]. У цій праці докладно висвітлюються проблеми історіографії ХХ ст., звертається автор і до попередніх періодів у історії вивчення роману, ґрунтовно розглядає не тільки традицію критичних студій, але й проблему культурних впливів. У сфері дослідження власне манускриптів у сучасній науці найбільш знаним фахівцем вважається Сильвія Гоут. Досліджує взаємозв'язок традиції рукописної ілюмінованої книги та рецепції поеми в середньовічному суспільстві та сучасні її інтерпретації [8].

У XIII столітті визначним твором куртуазної культури став «Роман про Троянду», створений близько 1230 року лицарем Гільомом де Лоррісом. Це була куртуазно-любовна алегорія, яку називали «словником символів куртуазного кохання» [5, с. 471]. Авторство першої частини тексту (експозиція і зав'язка) належить Гільйому де Лоррісу, біографія якого донині залишається не вивченою до кінця. Згодом після смерті першого автора за роботу над фрагментами майбутнього роману візьметься Жан Клопінель з міста Мен, більш відомий як Жан де Мен [2].

У Гійома де Лорріса любов невіддільна від страждань і небезпек; шлях до неї довгий і важкий. Водночас формуються свого роду декалог обмеженого у виборі поведінки й учинків закоханого: йому належить уникати ницості, лихослів'я і грубості, проявляти ввічливість, почуття і захищати жінок, стежити за своєю зовнішністю, долати власну гординю, незмінно виявляти піднесений настрій, розвивати в собі природні обдарування, бути щедрим до свого оточення й обездолених [1, с. 126].

Найцікавішим у «Романі про Троянду» є, безперечно, центральний образ Троянди. Квітка в цьому тексті вирізняється з-поміж інших образів, які є алегоріями. Троянда тут набуває ознак полісемантичного символу, непоширеного в середньовічній літературі, який введе в свій роман Новалис. Розглядаючи Троянду в поемі як концепт, смислове ядро цього концепту, очевидно, крім значення кохання, становить значення самопізнання й саморозвитку.

У «Романі про Троянду» система персонажів, як і в багатьох інших алегоричних творах, складається з сновидінь-візій і алегоричних дійових осіб, яких він спостерігає або з якими він розмовляє. Найбільш помітне місце в поемі займають алегоричні персоніфікації абстрактних понять – Веселощі, Щедрість, Краса, Лицемірство тощо. Їх образи, створені за допомогою уособлення, відрізняються один від одного ступенем художньої яскравості і переконливості.

Поряд з алегоричними персоніфікаціями в світі сновидіння діють античні боги і сам сновидець. При всій відмінності цих персонажів художній аспект їх образів ґрунтується на одному й тому ж прийомі перенесення сенсу – синекдоха, при використанні якої частина сенсу замінює ціле. Спочатку образи античних богів були синтетично багатозначні, вони одночасно були і людиноподібними істотами, і об'єктами релігійного поклоніння, а також позначенням певних абстрактних якостей. Афінка для древніх греків – це і жінка, дочка Зевса, і богиня – покровителька однойменного міста, і уособлення мудрості. З плином століть, особливо під впливом християнства, наповнення образу саме Афінки та інших античних божеств звужувалося, поступово вони стали сприйматися тільки як позначення абстрактних понять. Образ сновидця-оповідача також створений за допомогою різновиду метонімії, а саме синекдохи. Авторів алегоричних поем цікавила лише одна іпостась людини, в «Романі про Троянду» – це стан закоханості, і саме ця риса замінює собою ціле.

Своєрідною декорацією ідеального куртуазного кохання стає на початку роману сад, куди потрапляє герой, що відправився послухати весняний спів птахів. Алегоричний образ саду в західноєвропейській літературі середньовіччя

сягає образу земного раю як ідилічного простору, де людина знаходить блаженство. Водночас сад у романі – своєрідна куртуазна утопія, створена уявою Г. де Лоріса. Він захищений від навколишньої низької дійсності непроникною стіною, розписаною потворними алегоричними постатями, що символізують вади та страждання людського буття. Переступивши ворота саду, герой залишає всі ці образи реального світу за порогом і потрапляє в ідеальний простір, що по суті втілює високе життя душі. Усі алегоричні постаті, що населяють сад, збудовані відповідно до ціннісної шкали любовного почуття.

Ще один алегоричний персонаж, який з'являється в поемі, – прекрасна юна дівчина Безтурботність, яка запрошує Поета увійти в Сад насолод. Саме цей момент і розв'язує колізію, на якій вибудовуються всі наступні події. Г. де Лорріс змальовує своєрідний сад за всіма законами куртуазності, це своєрідна утопічна, ідеально-літературна модель лицарського середовища, де панує культ поклоніння красі Прекрасної дами, а дні минають у безтурботних розвагах.

Сферу духу в поемі втілює алегоричний образ Генія, у промові якого куртуазні алегорії першої частини трансформуються в містичні символи. Сад насолод і кохання Г. де Лорріса набуває рис біблійного земного раю, місце в якому можуть здобути тільки праведники, а фонтан Нарциса – антична алегорія, у кінці роману перетворюється на містичний фонтан Божественної Трійці.

Алегорична структура роману включає всі зазначені типи алегоричної образності: психологічний (переважаючий у першій частині роману, написаної Гійомом де Лорісом), сатиричний і науково-філософський алегоризм. У ролі алегорій виступають у романі абстрактні ідеї та поняття та численні міфологічні образи. Алегоризм роману чудово вписується у жанр видіння, обраний авторами. Видіння спочатку склалося в ранньохристиянській літературі, в ньому визначився стандартний набір образів і мотивів, головний з яких – «одкровення уві сні», що містить істину про людину та світ. Втративши суто релігійне забарвлення, бачення у зрілій середньовічній літературі перетворилося на жанр особливої уявної подорожі, де відкриваються і світ душі героя, і пізнані ним закони життя земного та небесного. Жанр видіння лежить і

в основі величної поеми Данте Аліг'єрі «Божественна комедія». Як видіння, що з'явилося герою уві сні, будується від початку до кінця і «Роман про Розу». Він завершується пробудженням юнака, який пережив уві сні захоплюючий досвід любовного служіння. У «Романі про Розу» розвивається своєрідна теорія сновидінь. Обидва автори дотримуються думки, що сні не є продовженням іншого, фантастичного життя, але своєрідно відображають пережите. У той же час вони бачать у снах вищий повчальний зміст, настанову і своєрідне пророцтво. Сні говорять про те, що судилося. Тому сам сон у романі стає розгорнутою алегорією духовного та життєвого досвіду.

Прекрасний юнак, що заснув якось однієї травневої ночі, побачив уві сні все те, що мучило його душу і повинно відбутися. Любовна туга втілена в червоній Розі, яку він знайшов у чудовому саду. Ключовий образ Рози не є в романі простою алегорією, він таїть у собі цілу низку значень, має всю чарівність багатозначності та таємниці і тому по суті стає символом. Роза – один із давніх міфопоетичних образів. Найцікавіші значення, які, безсумнівно, були знайомі авторам і могли визначити символічний зміст образу. В античній міфології Троянда трактувалася як квітка Венери, за деякими версіями вона походить зі сліз богині кохання. Це символ любовної пристрасті, в такому значенні він представлений у любовній поезії. У той же час у стародавніх римлян троянда була знаком таємниці. Якщо троянду підвішували до стелі над столом, то все те, що «під розою» говорилося і робилося, мало бути збережено в таємниці.

Висновки. «Роман про Троянду» – це великий алегоричний роман у віршах, що втілює своєрідний синтез основних художніх тенденцій французької середньовічної культури. Він об'єднав зусилля двох авторів, про які, як і більшість письменників тієї епохи, ми знаємо не дуже багато. Дана проблема багатогранна й не вичерпується тими дослідженнями, що є на сьогоднішній день. На подальший її розвиток заслуговують: дослідження правил етикету «шляхетної галантності» XVII – XVIII століть і визначення

місця куртуазної культури в спадщині митців європейського романтизму кінця XVIII – першої чверті XIX століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довгополова О.А. «Услада по любовному праву» – принятие или отторжение принципа удовольствия (на материалах «Жизнеописаний трубадуров»). *Феномен удовольствия в культуре : материалы международного научного форума (6-9 апреля 2004 г.)*. СПб.: Центр изучения культуры, 2004. С. 124–127
2. Забатурова Н. Средневековый французский «Роман о Розе». История и судьба. URL : <http://svr-lit.niv.ru/svr-lit/articles/zababurova-roman-o-roze.htm>
3. Ле Гофф Ж. История тела в средние века. М. : Текст, 2008. 189 с.
4. Махов А.Е. Аллегория. Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий. М. : Издательство Кулагиной; Intrada, 2008. С. 15–18.
5. Суслеников В. Куртуазность. *История средних веков (энциклопедия «Руссика»)*. М. : ОЛМА Пресс Образование, 2004. С. 470–471.
6. Хейзинга Й. Осень Средневековья . М. : Айрис-пресс, 2002. 544 с.
7. Arden H. The Roman de la Rose: An annotated bibliography. – New York: Garland, 1993. – 385 с.
8. Hout S. The Romance of the Rose and Its Medieval Readers: Interpretation, Reception, Manuscript Transmission. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 404 с.
9. Lejeune R. A propos de la structure de Roman de la Rose. *Etudes de langue et de litterature du Moyen Age*. Paris, 1975. С. 315–348.

РОМАН Р. ОЛДІНГТОНА «СМЕРТЬ ГЕРОЯ» І ТРАДИЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»

Лазірко Наталія Орестівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри світової літератури та славістики
Разумна Ангеліна Андріївна,
студентка філологічного факультету,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Для дослідження особливостей роману Р. Олдінгтона «Смерть героя» послуговуємось терміном «втрачене покоління», яке було спрямоване в однойменну літературну спадщину ХХ ст. після такого виразу Г. Стайн до людини післявоєнного середовища: «І що то всі за люди, ви, молодь! Минуле ви ненавидите, сучасне – зневажаєте, а до майбутнього вам байдуже! Усі ви – втрачене покоління» [1; с. 289]. Після цього Е. Хемінгуей спрямував цю фразу як епіграф до роману «Фієста». Письменниками, які творили у цьому спрямуванні, крім Р. Олдінгтона були ще Е. М. Ремарк («На західному фронті без змін») та Е. Хемінгуей («Прощавай, зброє!»). Ці письменники започаткували літературу «втраченого покоління». Також ще творили у спрямуванні цієї літературної спадщини Ф. Фіджеральд, В. Фолкнер, Джордж Сосс, Андрі Барбюс, Езра Паунд тощо.

Літературу «втраченого покоління» і роман Р. Олдінгтона «Смерть героя», зокрема, широко досліджували такі вчені, як є Н. Михальська, Г. Іонкіс, А. Головенченко, С. Журба, Д. Жантієв, Р. Міллер-Будницька та ін. Ці роботи ХХ ст. цікаві з погляду окреслення традиції такої літератури в аспектах стилістичного забарвлення та виокремлення інтелектуального вираження героя Р. Олдінгтона [3]. Однак ще не окреслено особливостей роману Р. Олдінгтона щодо загальної картини зображення формату «втраченого покоління» у нього, показу варіації такої проблематики крізь призму тогочасного становища

суспільства та індивідуальних аспектів творчості автора на позначення спрямування зміни психології героя.

Мета нашого дослідження – з'ясувати основні ознаки літератури «втраченого покоління», виявити спрямування роману Р. Олдінгтона «Смерть героя» до традиції такої літератури та окреслити індивідуальні його жанрові, соціально-психологічні особливості.

Матеріали і методи. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри світової літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Новітні аспекти літературної та лінгвістичної інтерпретації». Вирішення поставленої мети здійснювалося за допомогою комплексу методів: аналіз та систематизація наукової літератури, спостереження, порівняння, аналогія та узагальнення.

Результати та обговорення. Перша світова війна, трагедія особистості, переосмислення дійсності – це реалії ХХ століття, в яких жив і творив Р. Олдінгтон. Катастрофічність буття наклала невід'ємний відбиток і на молоде покоління, яке було сповнене віри у життя, в майбутнє, а потім було позбавлене юнацьких сподівань через війну. «Смерть героя» – роман, який показує життєву спрямованість і духовну зміну людини «втраченого покоління». Роман показує масштаб і причинно-наслідкові зв'язки діяльності політики і війни, деструктивності, хаосу, які автор вбачає набагато раніше – з кінця ХІХ століття. Намір показу істинного формату війни і проблематики відчуття усвідомлення життя людини після війни лежить через біографічну складову – перебування на війні і спогади про це автора.

Р. Олдінгтон, Е. М. Ремарк і Е. Хемінгуей сформували так звану традицію літератури «втраченого покоління», яка окреслювала: антивоєнну тематику – дегероїзацію війни (засудження її жорстокості з точки зору загальнолюдських цінностей); ідеалізацію героя (показ мужніх солдатів, які йдуть на війну виконувати обов'язок захисту держави, відкидаючи власні особистісні духовні прагнення); формування особистості під впливом війни, зміну світогляду молодого людини (еволюцію героя, деформування світогляду, бачення жорстокої

дійсності); короткочасне, але повно виражене щастя моменту кохання (кохання як формат останнього порятунку для людини); розповідь здебільшого ведеться від першої особи (зادля відчуття читачем всіх психологічних змін очима героя і бачення подій зсередини); анімізація героя (поступове знищення духовного прагнення солдата, який має думки лише про виживання на війні та бачення інших людей у форматі ворога, якого потрібно вбити; моральні проблески можуть відбуватися протягом війни, але швидко змінюються на формат тваринництва); читача занурюють у події, але не дають оцінок (ставлення героя до подій розкривається через світобачення людини на війні); застосування часто прийому «другорядного» персонажа (вони є каталізаторами філософських понять трагізму всіх подій і об'єктивного бачення героя); «стисла» проза, зрозуміло написана, проте з глибоким підтекстовим наповненням; раптова смерть героя, яка трагічно нагадує про циклічність життя.

На відміну від Е.М. Ремарка, Р. Олдінгтон показує масштаб трагедії людства, яка ще намічалась у кінці XIX століття, в той час, коли Е.М. Ремарк відображає таку трагедію від початку Першої світової війни і післявоєнного часу, який змінив ставлення до життя і відносин між людьми загалом.

Роман «Смерть героя» цікавий з погляду окреслення жанрової природи, яка є точним каталізатором подій і показником психологічної варіації героя. Авторське визначення жанру – «роман-джаз», що зазначається у підзаголовку. Англійське слово «jazz» багатозначне і не позначає тільки стиль музики. Це ще і – «енергія», «жвавість», на сленговій варіації англійців означає «вигадка», «обман»; «крайнощі». Також є пояснення «віку джазу» – періоду в історії Англії між закінченням Першої світової війни (1918) і початком Великої депресії (1929). Цей термін був придуманий Фіцджеральдом в збірці розповідей «Історії віку джазу». Ця епоха формує культ миттєвої насолоди (формат гарячкового гедонізму), епохи людей, які робили з англійської мрії грубу реальність. Це той час, коли людство прагне забуття в задоволеннях від алкоголізму, в інших людях. Всі навколо є пусті і бездуховні, але на їхньому фоні герой стає виразником думок кардинально інших, які здатні ще пробудити

в людині високе, але воно далеко пригнічене, і лише через техніку «потоків свідомості» автор показує прозирання моральності поєднання людини з її мирним минулим. Однак роман «Смерть героя» поєднує трагічність з простеженням еволюції людини, що можна спрямувати у жанрову формацію як трагедійний роман, відповідно і роман-виховання через простеження життя героя в еволюції через різні періоди життя. Однак у цьому творі характеристика еволюції є іронічною формою, адже його поступ відбувався у форматі зламаності і знищення людських якостей.

Твір складається з прологу, трьох частин і епілогу. Цей роман має музичну спрямованість в композиційній складовій щодо окреслення темпу психологічного спрямування бачення подій героєм. Проходячи шлях від римованих окреслень психологічного відчуття від «Allegretto» до «Adagio», події розгортаються швидко, навантажуючи психологічний стиснутий формат бачення світу героєм, його відчуття в ставленні до подій, і повільно потім розтягується, що показує духовні муки еволюції героя, які відповідно простежуються на війні. Таке стисле зображення мирного життя спрямовується через бачення холодності «Вікторіанської» Англії. Роман починається з розв'язки, який показує смерть героя і реакції його близьких на це. Автор повністю відмежовує формант інтриги, що означає деструкцію традиційного варіанту жанру роману, однак твір триматиметься на форматі постійного морального напруження щодо виражених подій, подекуди в натуралістичних аспектах, вражень героя від зовнішнього світу, розуміння втрачання себе як особистості, розколення. Далі після такого прологу у форматі «Allegretto», починається оповідь в пришвидшеній дії «Vivace», яка показує хаос, життя в ілюзіях у сім'ї, формат «маріонеток». Після розриву з сім'єю герої потрапляє в події, які не пов'язані з високими пориваннями, ідентифікують реальність – безжалісну, яка базується на баченні в людині тварину – сенс перебування на війні – вбивства.

У наступній частині, спрямованій формантом «Andante contabile», окреслено інтимну ситуацію героя з Елізабет і Фанні, яка є традиційним

елементом твору літератури «втраченого покоління». Автор показує любов до жінок як варіацію останнього шансу порятунку душі героя, але за статичним формантом така інтимна ситуація є короткочасною і безнадійною. Третя частина максимально відтворює варіації війни і її вплив на людину, який стверджує неможливість повернення героя до лав людей «довоєнного стану»: мрійливої; таку, яка вірить, що кохати можуть і просто за те, що людина існує; таку, яка має план на реалізацію свого майбутнього і здатної до моральних, духовних прагнень. Формат «Adagio» показує точку завершення життя героя, яка демонструє розчарування у війні, у її високих пориваннях і зневіру героя у світобудові – у баченні користолюбства, нечесності, використання людей владою. Ці всі аспекти психологічної здавленості героя показані зсередини, у думках і пориваннях самого Джорджа, що лише градаційно підводить лінію тривоги і напруженості, яка завершується самогубством.

Джордж Вінтерборн є героєм роману «Смерть героя», який є спершу чутливою людиною, хоча вже прослідковується його сильна особистість, адже він йшов проти того, щоб убивати людей, на що налаштували їх у школі. Він довго пручався думці, що буде війна, але все ж вирішує змиритися і піти у пекло, забувшись, знаючи про втрачений рай, який у нього і не був таким вже й втраченим (за непотрібністю у сім'ї). Усвідомити реальність війни він міг до того часу, як вона почалася. Адже, читаючи газети, він бачив вже іншу реальність. На війні Джордж зустрів людей різних соціальних станів, психологічно різних і здебільшого вони навіть під час війни так і не усвідомили, що були там і пройшли через неї. Смерть героя в останній день війни відображає формат іронії долі чи моральний занепад Джорджа – самогубство? Питання відкрите на початку твору і далі постійно читач вирішує психологічну «варіативу» героя і простежує його еволюцію, що допомагає продемонструвати образ «людини на війні та мирний світ», особливо у формі відображення потоку свідомості. Це показує, що самогубство стало наслідком «розколу» особистості і розуміння беззмістовності існування на війні і поза нею, адже повернутись у звичайне русло життя для Джорджа було б

надзвичайним ударом після пережитого в окопах. Якщо трагедія цілого післявоєнного покоління, яке повертаючись у мирне життя, було позбавлене розуміння звичайних подій та моральних аспектів людського спільного існування, то Джордж навіть не вбачав існування поза війною. За окресленням дослідниці М. Журби «персонажі творів ще на війні розуміють свою «зайвість» у мирному житті, яке чекає на них попереду» [2; с.89]. Саме під час відпустки Джордж зрозумів, що дивиться на світ по-іншому, він зламаний морально, і після такого експерименту повернення в мирне життя після побаченого в тилу, він розуміє, що сенсу існування немає, життя не таке, яким було раніше, розчаровується у війні і на одвічне питання «Що є причиною початку війни? Хто в цьому винен?» Р. Олдінгтон не виправдовує сучасників і відверто каже, що все побудовано на обмані і корисливості (як у сім'ї Джорджа, так і на війні, спричиненою владою). Р. Олдінгтон стверджував: «Я описував в цій книзі лише те, що спостерігав у житті, говорив лише те, що безумовно вважаю правдою, і у мене не було ані найменшого наміру потішити чию-небудь брудну уяву. Для цього моя тема надто трагічна» [5; с. 29].

Висновки. Література «втраченого покоління» важлива з точки зору оновлення традиційних жанрів роману, демонстрації трагедії солдатів, які йдуть на війну і правдиве спрямування аспектів війни, її здебільшого абсурдності і страждання людей, що стали жертвами політичних ігор влади різних держав. У кожній країні відображалась ця традиція літератури по-своєму, хоча основні аспекти окреслення безглуздості війни та ідеалізації героя показані завжди. Р. Олдінгтон вдало поєднав всі формати традиційного твору літератури «втраченого покоління» (дегероїзація війни – ідеалізації героя, анімізація солдата на війні, показ подій у творі через наративність у форматі першої особи «я», а потім – «ми», зрозумілої форми оповіді з глибоким психолого-філософським наповненням екзистенційності) з відображенням холодної, черстої Вікторіанської епохи і досконало сформував психологію солдата, його еволюцію через музичну складову пришвидшеного і помірною, сповільненого ритмів бачення й усвідомлення життя героєм.

Саме Р. Олдінгтон показує трагедію особистості «втраченого покоління» різноаспектно: через призму морально-духовної і психологічної деградації та, як наслідок, – фізичної. Тим самим автор аналізує еволюцію людини, яка є об'єктом «буттєвого бачення» у неї сенсу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давиденко Г.Й., Стрельчук Г.М., Гричаник Н.І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття. Київ: «Центр учбової літератури», 2009. С. 289–296.
2. Журба С. Інтерпретація проблеми «втраченого покоління» у світовій та українській літературах. *Літератури світу : поетика, ментальність і духовність: зб. наукових праць.* / гол. ред. А.В. Козлов. Кривий Ріг: Криворізький національний університет, 2013. С. 188–197.
3. Ионкис Г.Э. Интеллектуальный герой Ричарда Олдингтона. *Ученые записки Московского педагогического института.* Москва, 1964, №18, С. 347–365.
4. Міллер-Будницька Р. Сповідь загубленого покоління. М., 1985. №3. С. 233–234
5. Олдінгтон Р. Смерть героя / пер. з англ. Лісняк Ю. Київ: «Дніпро», 1988. 341 с.

**СИНТЕТИЧНІ ТА АНАЛІТИЧНІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ СТУПЕНІВ
ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
МОВАХ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ
Л. КЕРРОЛ «АЛІСА В ДИВОКРАЇ»)**

Линтвар Ольга Миколаївна

к.ф.н., доцент

Сорокотягіна Ксенія Ігорівна

студентка

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Мова є не тільки засобом спілкування, а й засобом впливу на свідомість, а, отже, на поведінку людини. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що наразі в галузі вивчення англійської морфології було досягнуто великих успіхів, проте детальний аналіз синтетичних та аналітичних форм вираження ступенів порівняння прикметників ще не проводився.

Мета роботи. Надання порівняльного аналізу синтетичних та аналітичних форм вираження ступенів порівняння прикметників в англійській та українській мовах на матеріалі роману Л. Керрол «Аліса в Дивокраї».

Матеріали й методи. Роман Л. Керрол «Аліса в Дивокраї» та його переклад виконаний Вікторією Наріжною (2012). У роботі застосовані наступні методи дослідження: теоретичний (вивчення матеріалів присвячених граматичним аспектам прикметників в англійській та українській мовах), компаративний (виявлення спільних ознак прикметників в англійській і українській мовах), контрастивний (служує для виявлення розбіжностей ознак прикметників в англійській та українській мовах).

Результати й обговорення. У традиційній морфології прикметники – це самостійна частина мови, що позначає ознаку якогось предмета, наприклад, якість, властивість чи приналежність. Більшість прикметників як в українській, так і в англійській мовах поєднуються з іменниками, натомість в українській

мові прикметники узгоджуються з іменниками за відмінками, числами та родами, проте прикметники в англійській мові за цими критеріями не відмінюються, наприклад: *a young man* – молодий чоловік, *a young woman* – молода жінка.

За своїми типологічними характеристиками прикметники поділяються на деякі ізоморфні та аломорфні класи (якісні, відносні, присвійно-відносні, суплетивні, присвійні) [3, с. 214]. Якісні прикметники піддаються градуванню, тоді як відносні прикметники виражають якості, що характеризують предмети та явища, через їх відношення з іншими предметами і явищами (порівняйте: *гарний ліс* – *beautiful forest*, *міське населення* – *urban population*). Відносні прикметники в протиставлюваних мовах поділяються на дві підгрупи: а) присвійно-відносні; б) справді відносні прикметники, які мають притаманне присвійне значення: *western*, *київські парк*.

Англійські прикметники діляться лише на дві категорії: якісні (*gradable/qualitative*) прикметники та відносні (*non-gradable/classifying*) прикметники. Більшість прикметників – якісні [5, с. 139]. Якісні прикметники можуть змінити свою інтенсивність, і їх можна вживати зі словами, наприклад, *very*, *too* і *enough*. Так само, як і в українській мові, тільки якісні прикметники можуть утворювати ступені порівняння: вищий та найвищий ступені. В англійській мові прикметники мають суворий порядок розташування перед іменником. Послідовність характеристик наступна: епітет, якість, розмір, форма, вік, колір, походження (національність, місце народження, ситуація), речовина/матеріал, герундій/іменник/прикметник типу *law* – *юридичний*, *medical* – *медичний* [4, с. 10], але в українській мові такий чіткий порядок слів не обов'язковий.

Форми вираження ступенів порівняння як в українській, так і в англійській мовах є синтетичні або аналітичні. Зупинимося детальніше на англійській мові. Л. М. Малих, розглядаючи статус категорії порівняння в сучасних лінгвістичних дослідженнях, приходять до думки, що на сьогодні у дослідників склалося уявлення про категорію порівняння як про складну

організовану систему різнорівневих засобів вираження: морфологічних (у більшості випадків до них належать ступені порівняння прикметників і прислівників), синтаксичних (порівняльні прийменники та сполучники, відмінкові закінчення, порівняльні звороти і т.д., за допомогою яких порівняння стає частиною простого/ускладненого порівняльного звороту речення або складного речення), лексичних та словотвірних [6, с. 105]. В англійській мові прикметники мають три ступені порівняння: нульовий (positive), вищий (comparative) і найвищий (superlative).

Вищий ступінь прикметників англійської мови утворюється за допомогою: 1) афікса –er; 2) допоміжних слів more (більше) або less (менше); 3) змішаних основ -er та/або more/less; 4) неправильних форм (irregular forms), наприклад, *good – better* і *bad – worse*. Вищий ступінь використовуються, коли порівнюються: 1) окремі предмети один з одним; 2) окремий предмет із групою; 3) дві групи одна з одною [7, с. 118].

Найвищий ступінь порівняння прикметників утворюється за допомогою: 1) афікса –est; 2) допоміжних слів most (найбільше) або least (найменше); 3) змішаних основ –est та/або most/least; 4) неправильних форм (irregularforms), наприклад, *good – best* та *bad-worst*.

Для нашого дослідження ми обрали казку видатного англійського письменника Льюїса Керрола «Аліса в Дивокраї». Під час роботи з текстом ми виявили 32 прикметники (Додаток А), з яких – 25 мають синтетичні форми вираження ступеня порівняння. Розглянемо їх детальніше.

Alice opened the door and found that it led into a small passage, not much larger than a rat-hole: she knelt down and looked along the passage into the loveliest garden you ever saw [8, с. 9] – Аліса прочинила дверцята й побачила, що вони ведуть до малесенького коридорчика, не більшого за пацючу нору; дівчинка опустила на коліна й крізь цей коридор угледіла **найпишніший** сад, який лише можна собі уявити [9, с. 13].

У цьому реченні є одразу дві синтетичні форми вираження ступенів порівняння прикметників: вищого (*larger – більшого*) та найвищого *the loveliest*

– **найнишніший**. Перекладач зберігає оригінальні форми, проте вживає інші лексеми, тобто адаптує текст для читача.

Є приклади у яких прикметники відтворено аналогічно у обох мов, тобто збережено як ступінь порівняння, так і синтетичну форму. Приклади вищого ступеня порівняння прикметників є у наступних реченнях:

“*One side will make you grow **taller**, and the other side will make you grow **shorter***” [8, с. 68] – *Один бік зробить тебе **вищою**, другий – **нижчою*** [9, с. 51].

Одним із найбільш вживаних прикметників, який має синтетичну форму утворення ступенів порівняння є **large**:

*Well, I should like to be a little **larger**, sir, if you wouldn't mind* [8, с. 67] – *Ну, мені б хотілося бути **ТРИШЕЧКИ більшою**, мем, якщо ви не заперечуєте* [9, с. 50].

Окремо звернемо увагу на приклади у яких в оригінальному тексті є синтетична форма вираження вищого чи найвищого ступеня порівняння прикметника, а при перекладі вона або вилучена, або змінена:

*Alice had not **the slightest** idea what Latitude was, or Longitude either, but she thought they were nice grand words to say* [8, с. 5] – *Аліса **зеленого поняття не мала**, що таке широта чи довгота, проте вважала, що такі гарні й величні слова не гріх і вимовити зайвий раз* [9, с. 9].

У цьому прикладі перекладач вдався до описового перекладу, адже змінив вираз **the slightest idea** фразеологізмом **зеленого поняття не мала**. Така видозміна є прийнятною, адже таким чином читачеві легше сприймати текст.

*You must manage **the best** way you can* [8, с. 16] – *Доведеться вам **дбати про себе самим*** [9, с. 18].

Тут ми спостерігаємо повне опущення прикметника при перекладі, адже саме речення має зовсім інший вигляд українською мовою.

Під час роботи з текстом нами було виявлено 7 прикметників, які мають аналітичні форми вираження ступеня порівняння. Наприклад:

*“I move that the meeting adjourn, for the immediate adoption of **more energetic remedies**–”* [8, с. 32] – ...пропоную оголосити засідання закритим для негайного застосування **більш ефективних** заходів...[9, с. 28].

У цьому прикладі як в оригіналі, так і у перекладі збережено аналітичну форму вищого ступеня порівняння прикметника ***more energetic*** – **більш ефективний**.

У всіх наступних прикладах оригінальна аналітична форма трансформується при перекладі в синтетичну, або взагалі втрачається:

*“Serpent, I say again!” repeated the Pigeon, but in a **more subdued** tone* [8, с. 71] – *Змія, кажу!* – *повторила Голубка, але цього разу децю **тихішим** голосом* [9, с. 53].

Тут ми бачимо, що аналітична форма ***more subdued*** при перекладі набуває вигляду синтетичної форми – **тихіший**. Така трансформація зумовлена тим, що тихий – це простий прикметник, який утворює вищий ступінь за допомогою суфікса -іш-.

*“That’s **the most important** piece of evidence we’ve heard yet,” said the King* [8, с. 184]. – *Це **найважливіший** доказ з усіх, що були представлені тут досі, – сказав Король, потираючи долоні* [9, с. 127].

Ці приклади ілюструють заміну форми при перекладі з аналітичної на синтетичну. Така зміна зумовлена правилами української мови, згідно яких найвищий ступінь порівняння утворюється за допомогою форми вищого ступеня з додаванням префікса най-.

Висновки. Отже, прикметник як частина мови характеризується в англійській та українській мовах своєю спільною імпліцитною лексико-граматичною природою та спільними функціями в реченні. Він виражає якість предметів або речовин (означення) і може служити предикативним доповненням після зв’язки-дієслова (іменна частина складеного присудка). В українській мові є три класи прикметників: якісні, відносні та присвійні, в англійській мові – два класи (якісні та відносні). Ступені порівняння прикметників в обох мовах утворюють лише якісні прикметники. Розрізняють

ступені: нульовий, вищий та найвищий. Вищий та найвищий ступені мають дві форми вираження: синтетичну (за допомогою суфіксів) та аналітичну (за допомогою додаткових слів). Провівши детальний аналіз синтетичних та аналітичних форм вираження ступенів порівняння прикметників ми дійшли висновків, що прикметники займають вагоме місце у творчості Льюїса Керрола. Загалом автор вживає 32 прикметники, які мають синтетичну або аналітичну форму, більшість з них збережено при перекладі. Проте іноді перекладач вдається до взаємозаміни цих форм або до їх вилучення.

Список використаної літератури

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. К.: Пульсари, 2004. 400 с
2. Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ:ВЦ «Академія», 2004. 337 с.
3. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 464 с.
4. Larsen-Freeman D., Celce-Murcia M. The Grammar Book: Form, Meaning, and Use for English Language Teachers. 3rd edition. The United States of America: National Geographic Learning & Heinle Cengage Learning, 2015.
5. Greenbaum S. The Oxford English Grammar. Oxford: Oxford University Press, 1996. 391 – 445 с.
6. Малых Л. М. Статус категории сравнения в современных лингвистических исследованиях // Актуальные вопросы грамматики. Вып. 2. Ижевск, 2011. 201 с.
7. Alexander L. G. Longman English Grammar. United States of America: Longman Inc, 1988. 302 с.
8. Carrol L. Alice in Wonderland. 1998. 195 p.
9. Керрол Л. Аліса у Дивокраї / переклад з англійської Вікторії Наріжної. Харків: Фоліо, 2012. 128 с.

ІНШОМОВНІ НЕОЛОГІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Нікітенко Вікторія Вікторівна

здобувач вищої освіти 3 курсу

Науковий керівник:

Козубай Інна Віталіївна

старша викладачка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Вступ. Під неологізмом розуміють позначення порівняно нещодавніх термінів, слів або фраз, котрі можуть застосовуватися під час загального користування, проте ще не прийняті в основну мову. Особливістю неологізмів є те, що їх складно зафіксувати, тому що вони можуть з'являтися ситуативно, існувати певний період часу, відображаючи певне задоволення, невдоволення, емоційну реакцію суспільства на зміни [1]. Саме через таку їх особливість вони не втрачають свою актуальність й досі, збагачуючи лексичний склад мови.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження поняття неологізмів, їх особливостей та наведення прикладів неологізмів англійської мови.

Матеріали та методи. Дослідженням англійських неологізмів займалися такі вчені, як Т. О. Пахомова, Ю. О. Жлуктенко, Л. С. Бархударов, В. І. Заботкіна, Ю. А. Зацний, К. В. Ковтун, Є. С. Кубрякова, Л. Ф. Омельченко, Я. І. Редкер, В. Н. Телія та інші. При написанні роботи використовувалися методи спостереження, узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. Термін неологізм має ширше значення, яке включає в себе не тільки «абсолютно новий лексичний елемент», а й існуюче слово, значення якого було змінено. Також, неологізм проходить кілька стадій соціалізації (прийняття в суспільстві) і лексикалізації (закріплення в мові) [2].

Наприклад, на фоні пандемії коронавірусу з'явилося слово covidiot – іменник, утворений від сполучення слів COVID + idiot, що означає людину, яка не дотримується порад соціального дистанціювання під час пандемії й вимог

карантину, але також цим словом позначають людину, яка піддається паніці та скуповує в магазинах речі першої необхідності.

Зазвичай, молоде та підростаюче покоління швидше реагує на нові суспільні процеси. Саме вони виступають детермінуючим фактором появи неологізмів. Більшість неологізмів, зазвичай, розповсюджуються і з'являються в просторах інтернету [3]:

Geobragging – статус у соц-мережах, який вказує на місцезнаходження людини з метою змусити людей заздрити (*I'm eating lunch...in Paris*).

Noob – нова людина в онлайн спільноті чи грі (*What a noob! He even doesn't know how to quit the game*).

Meh – вживається, з метою висловлення байдужості.

- *What do you want for dinner?*

- *Meh.*

Nonversation – беззмістовна розмова.

- *What a waste of time it is talking to that guy!*

- *I know, every time I do, it's like a complete nonversation.*

Destinesia – коли ви йдете до свого місця призначення, проте прийшли в інше місце, забувши куди йшли (*John ran down the stairs to the dry storage and walk-in, but when he got there he couldn't remember what he needed*).

Hiberdating – ігнорувати друзів на користь свого хлопця чи дівчини (*I haven't seen or heard from Jennifer since she started hiberdating Teddy four months ago*).

Говорячи про неологізми, котрі з'явилися нещодавно то можна виділити наступні [3]:

Amscray: «intransitive. To depart quickly, to scam. Chiefly in imperative».

Anahata: «Designating the chakra that corresponds to the area of the heart and is associated with compassion, love, etc. Chiefly (and earliest)...» *plus one more sense...*

Ananda: «A state of absolute bliss».

anatically: «In equal proportions».

anapologetic: «Inexcusable».

commonable: «Of a person: considerate of or acting for the common good».

carryback: «Bookkeeping and Accounting. An allowance, balance, etc., that is or has been transferred to a previous tax period; spec. a loss during one tax year...» *and other senses...*

Insanulous: The word derives from a combination of the words «Insane» and «Ridiculous». You want to run donw Copenhagen naked? Dude, thats insanulous!

Errorist: Someone who repeatedly makes mistakes. Says stuff he believes is true, but anyone with common sense can see he is wrong. A dumbass. Bush is talking on tv again. What a fucking errorist.

Утворення нових слів у сфері повсякденного життя, соціальних мереж і новітніх технологій відображає сучасне зацікавлення віртуальним світом, впливом суспільної думки, залежність від модних трендів і психологічного здоров'я людини. Екстралінгвістичні чинники впливають на появу нових слів, необхідних людям для вираження їхніх думок і ставлення до сучасної дійсності й реалій.

Висновки. Отже, неологізми не засмічують мову, вони лише збагачують і сприяють поглибленому вивченню цих лексичних одиниць і причин їх виникнення. Поява нових слів свідчить про розширення картини світу мовців, зміну реальності, потреб, зв'язків, бажань і засобів реалізації власних бажань. Серед зазначених категорій неологізмів велика частина належить таким як повсякденне життя, соц-мережі й новітні технології. Це свідчить про те, що життя людей і зміни в ньому завжди є пріоритетними, незважаючи на зміни в різних сферах діяльності.

Список літератури

1. Головка О. М. Неологізми і процеси розвитку мови. Нова філологія : збірник наукових праць. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2009. № 33. С. 203–207.

2. Зацний Ю. А., Федоренко О. О. Демографічні неологізми англійської мови. Вісник Запорізького державного університету. Серія

«Філологічні науки» : збірник наукових статей. головний редактор В. О. Толок.
Запоріжжя: ЗДУ, 2005. 156 с.

3. Зацний Ю. А. Шляхи і способи збагачення сучасної розмовної лексики англійської мови. Нова філологія : збірник наукових праць. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. № 34. С. 189–195.

4. Козубай І.В., Хаджи А.Ю. Дослідження структурно-семантичних особливостей новоутворень сучасної англійської мови. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: філологічні науки. Луганськ, 2020. № 3 (334). С. 20-26.

СПЕЦИФІКА СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Світліковська Олена Андріївна,
канд. філол. наук, асистент кафедри іноземної філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Дослідження лінгвістики тексту бере початок з кінця 60-х рр. ХХ століття, однак і досі немає загальноприйнятої усталеної дефініції поняття *текст*. Неоднозначність трактування та різноманітність теоретичних парадигм залежать від наукових підходів до його аналізу (граматичного, семантичного, прагматичного, комунікативно-орієнтованого, когнітивного, тощо) [1, с. 11]. Полівекторність феномену тексту передбачає його багатоаспектність.

Мета роботи – проаналізувати теоретичний матеріал, що представляє усталені та нові лінгвальні й екстралінгвальні парадигми текстотворення і текстосприйняття.

Посилаючись на основні принципи та підходи науково обґрунтованої концепції виділяємо антропоцентричний, прагматичний та інтергований підходи до тексту. Антропоцентричний підхід допомагає розкрити когнітивно-семантичний та прагматичний потенціал ціннісно маркованих одиниць британського та американського етносів. Когнітивний напрям дослідження має на меті розкриття змісту тексту моделюванням когнітивних структур репрезентації знань, які зумовлюють породження й розуміння тексту [2, с. 489].

Різнманіття дефініцій терміну «текст» провокує інтерес науковців, що сприяє подальшому збільшенню кількості цих дефініцій. Так, Є. О. Гончарова та І. П. Шишкіна схильні розглядати текст, як завершену, але інтенційно відкриту лінійну послідовність мовленнєвих знаків, що виражаються графічним (письмовим) або звуковим (усним) способами. В основу тексту покладена комунікативно-прагматична стратегія, що реалізується через систему

мовленнєвих та контекстуальних сигналів, які породжують адекватну реакцію адресата [3, с. 8].

Визначенням «текст – це вербальна форма мовленнєво-мисленнєвої діяльності адресанта, який взаємодіє з адресатом» послуговується О. О. Леонт'єв [4, с. 27]. В. В. Богданов услід за Л. В. Щербою розглядає текст, як мовний матеріал у звуковій, графічній або електронній презентації, зафіксований за допомогою письма (фонографічного або ідеографічного) [5, с. 5–6]. У наукових працях А. А. Бернацької [6], Валгіної [7], У. Еко [8], О. С. Кубрякової [9], І. С. Шевченко [10], О. І. Морозової [11] текст постає як результат процесу мовленнєвого продукування, що має завершену і зафіксовану форми.

У комунікативному ракурсі текст – це концептуально обумовлений та комунікативно зорієнтований мовленнєвий витвір, якому притаманна інформативно-смілова та прагматична сутність. Серед множинності визначень актуальним залишається трактування Н. С. Валгіної, де текст – це динамічна одиниця вищого порядку, якій притаманна зв'язність та цілісність в інформативному, структурному та комунікативному планах [7, с. 5].

Уточнюючи вищесказане, ще раз зауважимо, що для розуміння окремого тексту важливими є не лише мовні одиниці та правила їх зв'язку між собою, але й зовнішні немовні, щодо тексту, мовленнєві структури та знаки. Так, існують ситуації комунікативної взаємодії, коли поряд з вербальним текстом маємо текст візуального характеру, що утворюють змістово-сміслову єдність, інтерпретація якої залежить від правильної інтерпретації як вербальної частини, так і наявних візуальних зображень. Така комунікативна взаємодія свідчить про візуалізовану інтертекстуальність [12, с. 99].

Лінгвістична текстова парадигма пройшла кілька етапів у процесі свого становлення: від аналізу правил з'єднання речень, висловлювань у надфразові єдності, складні синтаксичні цілі, абзаци – до когнітивно-орієнтованого аналізу, де в центрі уваги постають процеси породження та сприйняття тексту [13, с. 14]. Досліджуючи текст, науковці у своїх визначеннях почергово

підкреслюють, як основну, одну з багатьох його характеристик. Беручи до уваги вищесказане, пропонуємо власне трактування цього лінгвістичного феномену. Текст – це одиниця екстралінгвального рівня, що використовується у комунікативно-прагматичних цілях учасниками процесу спілкування.

О. Є. Анісімова на позначення таких текстів використовує термін *креолізовані тексти*, в структурі яких поряд з вербальними досліджують іконічні елементи, а також елементи інших семіотичних систем [14, с. 3]. Поруч із термінами креолізовані та відеовербальні тексти також функціонують терміни полікодові, авербальні, багатоканальні, іконотексти, інтерсеміотичні, мультимодальні.

Німецькі дослідники пропонують власну класифікацію відношень між вербальними та іконічними елементами. Так, відношення, у яких вербальні та іконічні засоби є різнозначними, називають конгурентними, різна інформація, яку передають текст і зображення, свідчить про комплементарні відношення, якщо ж текст розповідає більше, ніж зображення (чи навпаки) йдеться про елаборативні відношення. [15, с.185]

Л. В. Головіна виділяє три види зв'язку між текстом та зображенням:

- паралельний: зміст тексту та малюнок повністю збігаються;
- доповнювальний (комплементарний): іконічна інформація частково доповнює вербальний текст або навпаки;
- інтерпретативний: текст та зображення не пов'язані одне з одним за змістом [16, с. 55]

Дещо ширшим є перелік ознак, за якими мультимодальні тексти класифікує О. В. Пойманова. Так, учена розрізняє такі тексти за ступенем гетерогенності, за видом зображувального компонента, за співвідношенням об'єму інформації, закладеної у вербальних та невербальних складниках, за типом зв'язку між вербальним та невербальним компонентами [17].

Зважаючи на характер зв'язку вербальної та невербальної частин тексту, О. Є. Анісімова виділяє 3 основні групи текстів з різними типами кореляції вербальних та невербальних складників.

1. Тексти, яким притаманна нульова кореляція складників, де зображувальний елемент відсутній і неважливий для їх організації.

2. Тексти, яким притаманна часткова кореляція складників, де вербальна частина відносно автономна від зображення. Зображальний компонент супроводжує вербальну частину і є факультативним елементом в організації тексту.

3. Тексти, яким притаманна повна кореляція складників – вербальна частина в таких текстах апелює до зображення, яке виступає як обов'язковий елемент тексту [14, с. 15].

З огляду на те, що реалізація комунікативних потреб у сучасному світі виходить за межі тексту, як вербального феномену, і для отримання цілісної картини слід враховувати й невербальні ознаки та фактори, які впливають на текстотворення та текстосприйняття, видається доцільним сфокусувати увагу на кореляції елементів мультимодальних текстів та їх інтерпретації. До останніх віднесемо англомовні масмедійні тексти з ілюстративним компонентом, який може виконувати дублюючу, доповнюючу, а іноді й суперечливу вербальному складнику функцію.

Слід зазначити, що з позиції комунікантів, мультимодальний текст не відрізняється від гомогенного вербального тексту. Їм обом притаманні такі текстові категорії як цілісність (*cohesion*) та зв'язність (*coherence*). Услід за О. Є. Анісімовою розуміємо цілісність, як єдність тексту, його здатність існувати в комунікації, як внутрішньо та зовнішньо організоване ціле. Зв'язність тексту полягає у формальному та смисловому зв'язку його частин. Цілісність мультимодального тексту визначається комунікативно-когнітивною установкою адресанта і спільною темою, яка розкривається як вербальними так і невербальними засобами [14, с. 17].

Щодо реалізацій комунікативних цілей за допомогою невербальних елементів тексту, Б. Карлаваріс розрізняє 4 їх типи:

1) домінуючі ілюстрації, які передають ту ж інформацію, що й вербальна частина;

2) рівноцінні ілюстрації, які використовують в текстах, де певна частина інформації передається виключно зображеннями;

3) супровідні ілюстрації, які використовують в тексті з метою доповнення та пояснення вербальної частини;

4) декоративні ілюстрації, які слугують «прикрасою» тексту та виконують естетичну функцію [18, с. 34].

Висновки. Таким чином, послуговуючись науковою теоретичною спадщиною, що представляє феномен «тексту», зокрема «мультимодального тексту», можемо впевнено стверджувати, що сучасне трактування поняття «текст» значно відрізняється від його традиційних інтерпретацій, оскільки охоплює не лише лінгвальні аспекти, а й екстралінгвальні. Відтак, у новітніх розвідках текст постає як мультимодальний феномен, що поєднує в собі вербальні, невербальні та паравербальні компоненти, котрі, взаємодіючи між собою, доповнюють, уточнюють один одного та створюють нові можливості для інтерпретації. На основі існуючих дефініцій сформульовано власне трактування терміну «текст», в якому останній постає як комунікативна одиниця, що використовується учасниками спілкування з метою реалізації своїх інтенцій.

Зауважимо, що кореляція між зображенням та вербальною складовою є важливою для правильного декодування змісту мультимодального тексту. Якщо зображення гармонійно співіснує з вербальним компонентом у мультимодальному просторі, то воно є не факультативним елементом тексту, а утворює цілісну незалежну модель, яка здатна вмещувати більше інформації, ніж вербальний складник.

Література:

1. Макарук Л. Л. Мультимодальність сучасної англомовної масмедійної писемної комунікації [текст]: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 424 с.

2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

3. Гончарова Е. А., Шишкина И. П. Интерпретация текста. Немецкий язык. М. : Высшая школа, 2005. 368 с.
4. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва : Просвещение, 1969. 214 с.
5. Алпатов В. М. Категории вежливости в современном японском языке. Москва : Наука, 1973. 152 с.
6. Бернацкая А. А. К проблеме “креолизации” текста: история и современное состояние. *Речевое общение: специализир. вестн.* Красноярск : Краснояр. гос. ун-т; под ред. А. П. Сковородникова, 2000. Вып. 3 (11). С.104–110.
7. Валгина Н. С. Теория текста : учебн. пособ. Москва : Логос, 2004. 280 с.
8. Еко У. Роль читача. *Дослідження з семіотики текстів* / [пер. Мар’яна Гірляк]. Львів : Літопис, 2004. С. 247–280.
9. Кубрякова Е. С. Языковое сознание и языковая картина мира. *Филология и культура* : материалы II-й Международной конференции / отв. ред. Н. Н. Болдырев ; редкол. Е. С. Кубрякова и др. : в 3 ч. Ч. III. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 1999. С. 6–13.
10. Шевченко И. С. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен: единицы и категории. *Лингвистические исследования*: сборн. статей ЕГУ. Вып. 5. Ереван : Лимуш, 2015. С. 146–158.
11. Морозова И. Б. Сказать так, чтобы Вас услышали: Синтаксические принципы эффективности речевого общения. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Сер. “Філологічні науки”*. Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2016. № 6 (331). С. 46–52.
12. Макарук Л. Л. Вербальні та невербальні засоби в англомовній комунікації. *Науковий вісник Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія “Філологічні науки. Мовознавство”*. 2015. № 4 (305). С. 139–145.

13. Колегаєва І. М. Газетний текст як комунікативне явлення. *Записки з романо-германської філології*. Вип. 11. Одеса : Латстар, 2002. С.116–126.
14. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие. Москва: Изд. центр “Академия”, 2003. 128 с.
15. Reismann I. „Bild im Text – Text und Bild. Aspekte eines Kolloquiums zu Bild – Text – Beziehungen“. *Bild im Text – Text und Bild/Hrsg.* Ulla Fix und Hans Wellmann. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000. S. 391–398.
16. Головина Л. В. Креолизованный текст: закономерности построения. *Речевое общение: цели, мотивы, средства*. Москва: [б. и.], 1985. С. 45–88.
17. Пойманова О. В. Семантическое пространство видеовербального текста : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1997. 237 с.
18. Karlavaris B. Semiotische Aspekte bei der Illustration von Schulbüchern. *Didaktische Typographie. Leipzig*. 1984. P. 213–223.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ)

Стригун Ярослав Юрійович

студент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Стаття присвячена вивченню питання вираження модальності в контексті британського та українського політичних дискурсів. Поняття модальності й досі залишається складним і неоднозначним лінгвістичним явищем, яке ще потребує подальшого вивчення. З іншого боку, лінгвополітологія як порівняно молода галузь лінгвістики все більше цікавить лінгвістів, філологів, перекладачів, зокрема В. М. Ткачука, О. А. Рудомана, О. Є. Бондар, О. Д. Гришину, А. В. Сітко, А. В. Головню, Т. Г. Семигінівську, О. В. Тіщенко та інші.

Мета роботи – здійснити вивчення різних засобів вираження категорії модальності в англійській та українській мовах, проаналізувавши промови британський та український політиків.

Матеріали й методи — промови британський та українських політиків, зокрема президента України Володимира Зеленського та голови політичної партії «Європейська Солідарність» Петра Порошенка, а також теперішнього прем'єр-міністра Великобританії Бориса Джонсона та першої міністерки Шотландії Ніколи Стерджен. Під час написання роботи використовувалися такі наукові методи: теоретичний (розгляд внутрішньої структури семантики модальності), компаративний (пошук схожих аспектів у засобах вираження модальності в порівнюваних мовах), контрастивний (пошук розбіжностей у реалізації модальних значень у мовах), а також аналіз текстів промов політичного дискурсу України та Великобританії з метою підтвердження наведених результатів.

Результати й обговорення. Відповідно до визначення, поданого О. С. Ахмановою, модальність – це «понятійна категорія зі значенням ставлення мовця до змісту висловлювання та відношення змісту висловлювання до дійсності (відношення повідомлення до його реальної реалізації), що виражається за допомогою різних граматичних чи лексичних засобів, таких як: форми відмінювання, модальні дієслова, інтонація й т. ін.» [1; с 229]. Інші дослідники (О. А. Рудоман, О. Є. Бондар, О. Д. Гришина, В. М. Ткачук та інші) розкривають також сутність суб'єктивно-об'єктивного характеру модальності, а саме розглядаючи її з точки зору функціонально-семантичної категорії мови. Зокрема О. Є. Бондар пояснює, що об'єктивна модальність характеризує дію або стан з боку модусу існування, тоді ж як суб'єктивна модальність виявляється в додаткових значеннях та відтінках [2]. Іншими словами, об'єктивна модальність відображає дійсність із погляду зору реальності чи нереальності, відповідно ставлення мовця до змісту повідомлення розкривається через суб'єктивну модальність. З цього випливає, що модальність – це одна з найважливіших категорій в мові, оскільки вона бере участь у формуванні речення та думки. Відтак, у тестах філософського, публіцистичного, наукового, а також політичного, спрямування превалюватиме істинне, реальне відображення дійсності, а, отже, – об'єктивні модальні значення, оскільки саме це й становить основну комунікативну функцію цих жанрів. Відповідно художня література, а особливо та її частина, яка стосується таких жанрів, як: утопія, антиутопія, фантастика, міфи, легенди й подібне показуватиме дійсність у формі бажаного, хибного чи необхідного.

На думку теоретика та практика перекладу Я. Й. Рецкера як в англійській, так і в українській мові можна виділити наступні засоби реалізації категорії модальності: 1) граматичні засоби; 2) лексичні засоби; 3) лексико-граматичні засоби; 4) фонетичні засоби [5; с. 170].

Для забезпечення реалізації комунікативних завдань тестів різної тематики у будь-якій мові існує поняття способу (дійсного, умовного,

наказового). Дійсний спосіб дієслова описує реальність висловлювання, а умовний та наказовий – бажання й спонукання [3; с. 42].

Загалом дійсний спосіб реалізується в мові через дієслово, яке ставиться у відповідну часову форму та подається передусім як реальний факт. У політиці, де переважає фактична інформація, цей засіб є особливо важливим, а тому аналіз обраних матеріалів показав, що абсолютну більшість виявлених модальних значень припадає на ту чи ту форму дієслова в дійсному способі. Наведемо приклади з промов Володимира Зеленського та Бориса Джонсона:

Ми точно всіх об'єднали, і всі точно розуміють, що готується серйозний пакет санкцій у разі будь-яких викликів, будь-якої, навіть невеличкої, ескалації з боку Росії [4].

We in this government will work flat out to give this country the leadership it deserves, and that work begins now [11].

Натомість інші способи дієслова не припускають точного співвідношення між об'єктивною реальністю та визначеною часовою формою. Проте різниця між наказовим та дійсним способами дієслова в майбутньому часі полягає в тому, що в першому випадку це лише бажання чи спонука, а не майбутня дія.

Не сподівайтесь на мотиваційні промови й лекції з розвитку [7].

Please wear face coverings when required, ventilate indoor spaces wherever possible, wash hands and surfaces, use LFD tests regularly, and book a PCR test ... [10].

З іншого боку, маємо також умовний спосіб дієслова (Oblique Mood), який так само, як і наказовий спосіб, не виражає реальної дії, проте показує суб'єктивне ставлення мовця до неї. В українській мові цей спосіб реалізується через умовний сполучник *якби* (рідше *щоби*), який з'єднує підрядну частину речення з головною, та спеціальною аналітичною формою, яка складається з дієслова в минулому часі й частки *б* (*би*). Англійський умовний спосіб представлений чотирма формами: Subjunctive I, Subjunctive II, Conditional Mood та Suppositional Mood. Крім того, це найголовніший засіб для висловлення можливої, перебачуваної, бажаної дії або стану в мові.

Якби я міг купити вакцини, я би це зробив зараз. [8].

In common with most people across the country, I wish that we weren't in this position [11].

And I'm absolutely serious, if you educate the world properly and fairly then of course you end a great natural injustice [12].

His aim was that his enemies should be discredited [9].

З лексико-семантичної точки зору найголовнішими засобами вираження лексичних та лексико-граматичних значень є модальні та вставні слова й модальні дієслова. Відповідно до класифікації М. І. Поліщук, вставні слова та конструкції можуть вказувати на модальну оцінку з боку мовця (*звичайно, можливо; of course, maybe*), висловлювати певні емоції (*на щастя, на жаль; fortunately, unfortunately*), впливати на активізацію уваги співрозмовника (*зверніть увагу, уявіть собі; pay attention, just imagine*), показувати джерело отриманої інформації (*на мою думку, по-вашому; in my opinion, in your opinion*), використовуватися для зв'язності думок (*по-перше, нарешті; firstly, at last*), підкреслювати експресивність повідомлення (*пробачте, легко сказати; easier said than done, pardon*), виявляти оцінку змісту висловлювання (*найбільше, у крайньому разі; more, in case of emergency*) та підсумовувати сказане (*отже, таким чином; thus, now*):

США будуть зацікавлені у ролі в Нормандському форматі, якщо вони будуть справді щось важливе вирішувати, а не просто модерувати процес чи спостерігати збоку [4].

And after 9 months of fighting COVID-19, the very notion of the international community looks, frankly, pretty tattered [13].

Не менш важливими є й модальні дієслова, які виражають лексико-граматичні модальні значення. Традиційно до основних модальних дієслів в англійській мові відносять: *can (could)* (здібність, дозвіл, теоретична можливість), *must* (обов'язок, припущення, яке високу вірогідність здійснення), *may (might)* (можливість факту, дії, пов'язаної з ідеєю відсутності перешкод), *should/ought to* (порада чи рекомендація), *be to* (наказ, інструкція, раніше

запланованої дії), *have to* (обов'язковість або необхідність виконання певної дії), *need* (необхідність виконання), *dare* (перекладається як *насмільюватися, наважуватися, сміти* тощо), *shall* (пропозиція, обіцянка, клятва, попередження, погроза), *will* (мета, бажання щось зробити, ввічливе прохання чи наказ). Подані дієслова перекладаються еквівалентами, які існують в українській мові: *могти; мусити, повинен, має; можна; потрібно, маєш, слід; мати, мусити, повинен, судитися; змушений, вимушений, доводиться; треба, потрібно, необхідно; насмільюватися, наважуватися, відважуватися; обов'язково, з охотою, точно*. Наведемо приклади:

Because in the end, Brexit was a fundamental decision by the British people that they wanted their laws made by people that they can elect and they can remove from office [11].

The president must come to parliament and hold a closed session [14].

That is a principle that should be respected today [9].

Так може бути, що якась країна може пропонувати нам ті чи інші умови [4].

Фонетична модальність, на відміну від попередніх текстових засобів, очевидно передається за допомогою інтонації або логічного наголосу, що в реченні падає, приміром, на підмет чи займенник *you* (*ти, ви*). В обох мовах засоби вираження такого модального значення часто збігаються, тобто реалізуються ідентично, хоча з одного боку інтонація є деякою мірою важливішою в англійській мові. Натомість українська мова має велику кількість так званих модальних часток, як-от: *аж, ж, хоч, б, би, і, й, - но, - то, саме, таки* та ін. а також прислівники *авжеж, адже, надто, певне, напевне, все ж, все ж таки, немов, ніби* та деякі інші, які допомагають відобразити просодичні засоби, які широко використовуються в англійській мові. Загалом фонетично-інтонаційні засоби обох мов виражають відтінки значення передбачення, застереження, припущення, сумніву, впевненості тощо.

Мені здається, що це на сьогодні нехай невеликий і не кінцевий, але все-таки дуже важливий результат [4].

But never forget fundamentally what this is all about, what is education? [12]

Висновки. Отже, модальність як одна з найголовніших мовних категорій безумовно відіграє важливу роль у комунікації, а особливо в такій сфері як політика. Залежно від змісту повідомлення модальність буває суб'єктивною та об'єктивною, у той час як модальні значення (граматичні, лексичні, лексико-граматичні чи фонетичні) допомагають донести до аудиторії потрібно думку, тобто забезпечують їх прагматичну функцію.

Список використаних джерел

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва: Издательство «Советская энциклопедия», 1966.
2. Бондар О.Є. Розвиток поняття категорії модальності в сучасній лінгвістиці URL: http://confcontact.com/2014_04_25edu/10_Bondar.htm
3. Гришина О. Д. Способи вираження модальності в англійській та українській мовах / О. Д. Гришина, Л. П. Статкевич. // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2020. – С. 40–46.
4. Глава держави: Ми зробили все, щоб Росія сьогодні сказала, що не збирається вторгтися в Україну <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-mi-zrobili-vse-shob-rosiya-sogodni-skazala-sh-71989>
5. Рецкер Я. И. Теорія перекладу і перекладацька практика. Нариси лінгвістичної теорії перекладу / Доповнення і коментар Д. І. Ермоловича. – 2-ге вид., стереотип. – М. : «Р.Валент», 2006. – 240 с.
6. Поліщук М. І. Суб'єктивно-модальні форми в українській мові. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2521>
7. Звернення Президента до учасників Всеукраїнського онлайн-форуму Національної ради дітей і молоді. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-uchasnikiv-vseukrayinskogo-onlajn-f-65653>
8. «Якби я міг купити вакцини, я б це зробив просто зараз» –Петро Порошенко URL: <https://eurosolidarity.org/2021/04/08/yakby-ya-mig-kupyty->

vakczyny-ya-b-cze-zrobyv-prosto-zaraz-poroshenko-peredav-kysnevi-
koncetratory-v-likarnyu-na-kyiyvshhyni/

9. Coronavirus (COVID-19) update: First Minister's statement – 23 November 2021 URL: <https://www.gov.scot/publications/coronavirus-covid-19-update-first-ministers-statement-23-november-2021/>

10. Statement given by the First Minister Nicola Sturgeon to the Scottish Parliament URL: <https://www.gov.scot/publications/coronavirus-covid-19-update-first-ministers-statement-26-october-2021/>

11. Second independence referendum: First Minister speech URL: <https://www.gov.scot/publications/first-ministers-speech-bute-house-march-2017/>

12. PM speech at the Global Education Summit: 29 July 2021 URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-speech-at-the-global-education-summit-29-july-2021>

13. Prime Minister's speech to United Nations General Assembly: 26 September 2020. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-to-un-general-assembly-26-september-2020>

14. The President should immediately hold a parliamentary session to discuss countering the threat of Russian invasion – Poroshenko. URL: <https://eurosolidarity.org/2021/12/11/the-president-should-immediately-hold-a-parliamentary-session-to-discuss-countering-the-threat-of-russian-invasion-poroshenko/>

КОНТРАСТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ТА БРИТАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ГУМОРУ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ТВІТТЕР

Студоляк Ольга Олегівна,
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Категорія «гумору» стала об'єкт дослідження ще декілька десятиліть тому. Постає логічне запитання: чому звичайні жарти викликали такий невпинний інтерес у ряду як вітчизняних, так і сучасних дослідників, мовознавців і перекладознавців. Річ у тім, що вищезгадана категорія набула статус універсальної і вже давно почала використовуватися в різних сферах життя суспільства, а саме: у повсякденній комунікації, в освіті, і навіть у сфері політики. Засоби комічного почали застосовуватися на світовому масштабі, ставши невід'ємною частиною політичного дискурсу, і саме тому дослідники категорії «гумору» не могли залишитися осторонь. Перед останніми постало непросте завдання: в'яснити, як категорія «гумору» могла досягти такого апогею у своєму розвитку за короткий проміжок часу, які засоби комічного є інструментом комунікації політичних діячів, які особливості менталітету стали ключовими рушіями формування різновидів комічного і як саме ця тенденція відобразилася на соціальних мережах, зокрема на соціальній мережі Твіттер [1, с.224]. Звідси, **мета нашого дослідження** – сформуванню цілісного уявлення про політичний гумор в соціальних мережах та його місце у парадигмі сучасної лінгвістичної науки.

Методика дослідження має комплексний характер, який полягає у використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які ми використовували відповідно до мети роботи. Метод *спостереження* дозволив отримати інформацію про особливості політичного гумору. За допомогою *аналізу* ми виділили об'єкт дослідження і розглянули кожний з його аспектів

окремо. Метод *синтезу* використовували з метою звести проаналізовані дані у цілісну систему. *Індукція та дедукція* як діалектично пов'язані методи використовувалися для узагальнення інформації про політичний гумор. *Структурно-семантичний аналіз* політичного гумору використовувалася для з'ясування мовностилістичних властивостей політичного гумор. *Аналітичний метод* використовувався для створення логічної композиційної структури тексту нашої роботи.

Результати та обговорення. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю дослідження лінгвокультурологічної сутності гумору в політичному дискурсі й впливу його використання на політичну ситуацію як всередині окремої країни, так і поза її межами, а також на відносини з країнами-сусідами, що мають зовсім інший менталітет. Проблемами й особливостями вищеперерахованих феноменів активно почали займатися такі відомі лінгвісти, як: С.В. Баранова, І.П. Калініченко, С.Г. Денисюк, І.В. Лосева, А.Д. Мац, Л.П. Нагорна, О.Є. Ненько, О.Г. Підгрушна, Р.І. Стеванович, В.О. Самохіна, О.О. Чорновол-Ткаченко; та інші, які висвітлювали свої дослідження й спостереження у працях присвячених комунікативній лінгвістиці, а також політичному дискурсу загалом та політичному гумору зокрема.

Проаналізувавши особливості комунікації ряду державних діячів, політиків і навіть президентів країн, зокрема Британії і США, був зроблений висновок, що використання різних прийомів комунікації, зокрема елементів гумору, перетворює висловлювання мовця у так звану виставу, яка невпинно приваблює увагу величезної аудиторії, робить атмосферу менш напруженою, особливо під час вирішення спірних і масштабних питань, а також викликає більшу довіру зі сторони публіки. Саме тому із плином часом застосування різних прийомів комічного стало невід'ємною складовою політичного дискурсу [4, с.141]. Незважаючи на універсальність категорії «гумору», застосування останнього в політичній комунікації вищезгаданих країн-гігантів дещо відрізняється. Розглянемо ключові тонкощі кожного з них.

Англійський гумор вважається більш тонким, іронічним, стриманим й таким, що підходить лише для певної аудиторії, тобто для підготовленого слухача, який може вловити всі тонкощі й деталі, приховані в повідомленні. Американський гумор досить відрізняється від попереднього своєю емоційністю й відкритістю. Вважається, що американський гумор розрахований на широку аудиторію, адже ніяких прихованих деталей чи закодованих комічних елементів у повідомленні немає. Щоб пояснити таку різницю відмінності у характеристиці гумору цих країн, необхідно перш за все глибше зануритися в історію їх формування й особливості менталітету, які власне й вплинули на розвиток такого великого різноманіття гумористичних жанрів, що почали активно застосовуватися навіть на політичній арені.

Розглядаючи англійський гумор потрібно обов'язково зауважити, що основним чинником, який вплинув на формування культури й гумору британців, стала географія самої країни [2, с.141]. Майже повна відокремленість від держав-сусідів розв'язала їм не лише руки, але й язик. Англійці дійсно не соромилися у своїх висловлюваннях і могли жартувати на будь-яку тему. Із плином часу ця тенденція лише поширилася, й для англомовного гумористичного світу взагалі перестали існувати будь-які табу. Однак у силу своєї стриманості і культури, англійці не могли й не можуть вільно жартувати на публіку. Саме тому іронія, як різновид комічного, почала досить активно застосовуватися в політичному дискурсі. Це можна пояснити тим, що за допомогою цього гумористичного інструменту англійці могли висвітлити будь-яку політичну тему на широкий загаль, приховати основний зміст повідомлення за іронією. Саме тому однією з найголовніших характеристик англійського гумору є тенденція до недомовленості й підтексту [3, с.315].

Американський гумор має досить багато відмінностей у порівнянні з вищезгаданим. Американська культура переслідує тенденцію так званого мультикультуралізму, тобто запозиченні ряду явищ й особливостей від інших країн. Окрім того, Сполучені Штати є демократичною країною з необмеженими

можливостями й свободою слова. Саме тому американські політики не обмежують себе іронічними зверненнями чи жартами з прихованим підтекстом, а натомість відкрито жартують, подекуди навіть висміюють певні політичні ситуації навіть під час публічних виступів. Така ж тенденція прослідковується й серед самих американців, жителів цієї країни. Американці настільки добре знають біографії й діяльність ряду політичних діячів, що деякі цитати вищезгаданих відклалися їм у пам'яті, а потім перетворилися на окремий вид жартів під час дискусій. Емоційність й експресивність є ключовими характеристиками характеру американців, тому не дивно, що останні не обмежилися цитатами політиків, як інструментом красномовності й дотепності[3, с.316]. Американський світ гумору поступово поповнювався різними засобами комічного, зокрема іронією, сарказмом, сатирою й так далі. Цікаво також те, що політичні жарти також зачепили соціальні мережі, зокрема одну з найпопулярніших соціальних мереж Твіттер, де люди мають змогу ділитися своїми думками з усім світом. Соціальні мережі також перетворилися на справжню арену, де з'являються жарти на політичну тематику. Досить вражаючим є той факт, що наразі соціальні мережі просто заповнили увесь світ і затьмарили своєю популярністю будь-які види преси чи інші платформи, де поширюються новини.

На сьогоднішній день простежується тенденція до перетворення ряду висловлювань в Інтернет-меми, які починають свою довгу мандрівку просторами Інтернету. Найбільшої популярності у цьому плані здобули цитати із виступів британських й американських політичних діячів. Висловлювання вищезгаданих насичені великою кількістю різних гумористичних прийомів, які не можуть залишити жодну людину, зокрема користувача Твіттеру, байдужим. Найбільш популярними різновидами комічного, які так майстерно влітають у свою мову державні діячі є: власне цитати, які перетворюються на предмет жарту, іронія, сатира й сарказм. Розглянемо декілька прикладів вживання комічного у промовах і дискусіях політичних діячів, слава про яких лунає по всьому світу.

Розглянемо одну з найвідоміших цитат Джорджа-Буша молодшого:

“When I was young and irresponsible, I was young and irresponsible” (букв. «Коли, я був молодим і безвідповідальним, я був молодим і безвідповідальним») [8].

На перший погляд не зрозуміло, що саме із вищезгаданої цитати може викликати усмішку. Однак зазначимо, що Буш славився своїм вмільм використанням тавтології, за допомогою якої, він з легкістю перетворював кожне своє висловлювання на дотепний жарт.

Рональд Рейган, один із найвідоміших і найвпливовіших державних діячів США, який також був «гострим на язик», а його кумедні цитати користувачі Твіттеру перетворили на Інтернет-меми із швидкістю світла. Розглянемо один із прикладів, взятих із виступу політичного діяча:

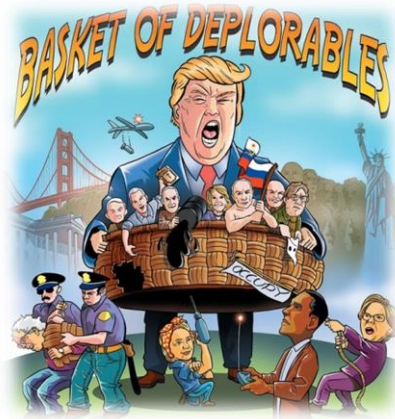
“The nine most terrifying words in English language are: I’m from the government and I’m here to help”; – *“It’s true hard work never killed anybody, but I figure, why take the chance?”* (букв. «Від тяжкої праці ще ніхто не помирав, це правда, але навіщо ризикувати?») [8].

Рис. 1. Інтернет-мем присвячений висловлюванню Рональда Рейгана

Іронія, як різновид комічного, також уже давно зайняла передові позиції у світі гумору. Особливо популярною вона є серед американських політичних діячів і навіть президентів, особливо, коли мова йде про экс-президента США Дональда Трампа. Найбільшої популярності серед користувачів Твіттеру здобули цитати взяті із політичних дебатів Дональда Трампа і Хілларі Клінтон,

які переповнені іронічними висловлюваннями. Розглянемо декілька найяскравіших прикладів. Під час дебатів Клінтон досить в іронічній формі застосувала метафору, якою охарактеризувала прибічників Дональда Трампа, а саме: “*Basket of deplorables*” [8].

Рис. 2. Інтернет-мем «Дональд Трамп із відром покидьків»

Було зрозуміло лише одне, що Клінтон вжила цю метафору з негативним підтекстом аби висміяти електорат свого опонента.

Висновки. У роботі подано вирішення актуальної наукової задачі, здійснено комплексний, інтегральний підхід до вивчення феномену політичного гумору. В результаті, ми довели універсальність категорії «гумору» у 21-му столітті. Завдяки своїй багатофункціональності, велика кількість варіацій комічного заповнила всі сфери життя суспільства й навіть не оминула соціальні мережі, які наразі вважаються найбільшими й найпопулярнішими платформами для поширення інформації. Було зазначено, що, незважаючи на свою універсальність, інструменти й подачу комічного у представників різних народів, зокрема англійців й американців, суттєво відрізняється. Основними чинниками, які впливають на вищезгадані феномени, є менталітет і державний устрій самої країни.

Література

1. Иссерс О.С. Речевое воздействие. Москва, 2011. с. 224
2. Четверікова О. Роль фонового знання для адекватного сприйняття та перекладу медійного дискурсу. Ізмаїл, 2020, с. 140-141

3. Чорновол-Ткаченко О.О. Еволюція та класифікація підходів до вивчення гумору у політичному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2010. Вип. 63. С. 75-79.
4. Нагорна Л.П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. К.: Світогляд, 2005. с. 315-316
5. Підгрушна О.Г. Специфіка перекладу гумору на межі англійської та української культур. *Science and Education a New Dimension: Philology*. 2015. Вип. 47. Р. 92–96.
6. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США: текстуальний і дискурсивний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04. Київ, 2010. 519 с.
7. Сітко А.В., Струк І.В. Адекватність та еквівалентність у перекладі мовних особливостей. *Sciences of Europe*. Прага (Чехія), 2016. Вип. 10 (10). С. 122-126.
8. Political Humor. URL: <https://twitter.com/politicalhumor> (дата звернення: 22.12.2021).

ТИПИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЕПІТЕТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Хилюк Оксана Миколаївна

Студентка

Національний Авіаційний Університет

Науковий керівник:

Пилипчук М. Л.

старший викладач кафедри англійської філології і перекладу

факультету лінгвістики та соціальних комунікацій

Україна, м. Київ

Художній текст має у своєму складі ті чи інші тропи, мовні фігури увиразнення або інші засоби виразності, що виконують важливу функцію мовних одиниць – стилістичну. Переклад різного роду стилістичних функцій з однієї мови на іншу потребує особливих трансформацій, що допомагають зберегти або модифікувати початкову емоційно-естетичну інформацію.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблематиці перекладу художніх засобів, зокрема епітетам, присвятили свої роботи Л. Бархударов, И. Бурова, Ю. Жлуктенко, О. Кубрякова, В. Онопрієнко, Ю. Зацний та інші.

Мета роботи полягає у дослідженні типів еквівалентності та стратегій відтворення епітетів з англійської мови на українську.

Еквівалентність перекладу є головною ознакою й умовою його існування. «Еквівалентність розкриває найважливішу особливість перекладу та є одним із центральних понять сучасного перекладознавства» [4]. Еквівалентність текстів оригіналу та перекладу в перекладознавстві розглядається:

1) як збалансоване співвідношення двох найбільш важливих характеристик текстів оригіналу та перекладу: повноти та точності змісту, що передається [5, с. 5].

2) як збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу [1, с. 19].

В. Комісаров розмежовує такі рівні (типи) еквівалентності [4, с. 134]:

- 1) мети комунікації (при перекладі зберігається мета комунікації);
- 2) способу опису ситуації (при перекладі зберігається спільність основних понять);
- 3) опису ситуації (відтворюється як мета комунікації, так і позамова ситуація);
- 4) структури висловлення (збереження мети комунікації, опис ситуації, спосіб її опису та повне відтворення синтаксичних структур);
- 5) лексико-семантична відповідність (максимально близький за змістом переклад).

Найсучасніші розвідки теоретиків перекладознавства розглядають такі типи еквівалентності [8]:

- 1) денотативна (інформаційна еквівалентність);
- 2) конотативна, орієнтована на передачу стилістичного регістру або говору (соціолекту);
- 3) структурно-нормативна, як збереження жанрової специфіки оригіналу;
- 4) прагматична, що передає адаптацію змісту оригіналу з метою його правильного сприйняття читачем перекладу;
- 5) формально-естетична, орієнтована на відповідність враження від тексту оригіналу та перекладу.

Переклад різнотипних виразних засобів, таких як метафора, епітет, порівняння тощо, змушує поставитися до роботи досить вдумливо кожного перекладача. Проблема відтворення експресії може загнати в глухий кут не тільки початківців, а й професійних перекладачів. Саме тому, тематика перекладу стилістичних прийомів актуальна в сучасному перекладознавстві.

Достатньо часто письменники стикаються з проблемою перекладу художніх засобів увиразнення, які автор оригіналу використовує для надання художньому тексту більшої емоційності (емфазії). В такому випадку існує два перекладацькі рішення:

1) Спробувати скопіювати прийом оригіналу. Цей варіант дозволяє більш точно відтворити задум автора, його індивідуальний стиль та особливості твору. Однак, відомо, що дослівний переклад не завжди можливий, оскільки може порушуватись єдність літературного тексту та «на виході» може бути неправильно зрозумілий носіям іншої мови.

2) Якщо перший варіант реалізувати неможливо, то в такому випадку перекладач прагне створити в перекладі власний стилістичний засіб, який матиме аналогічний експресивний художній ефект.

Науковець В. Демицька зазначає, що «вдалих переклад – це такий переклад, який виглядає або звучить немов оригінал, але з одним уточнення – текст перекладу повинен бути комунікативно рівнозначним оригіналу» [2, с. 33]. При розбіжності семантики епітетів в англійській та українській мовах, образність тексту перекладу досягається за допомоги інших стилістичних засобів.

При перекладі епітетів чи епітетних структур з англійської мови на українську, перекладач досить часто застосовує різні стратегії відтворення, щоб не втратити зміст та форму в цілому [5].

Традиційними перекладацькими трансформаціями є: образна заміна, контекстуальна заміна, компресія та декомпресія, пермутація, транспозиція, заміна стилістичного засобу, експресивізація, негативація, описовий переклад [3; 6].

1) Еквівалентний переклад полягає у тому, щоб знайти у цільовій мові вираз, який має таке ж значення, у схожому контексті (*black day* – чорний день).

2) Пермутація – заміна порядку слів: *a thin ferrety little face* – обличчя худе, витягнуте, маленьке;

3) Транспозиція – заміна частини мови: *a hell of place* – прокляте місце;

4) Описовий переклад: *precious snapshot of yours* – світлина, яка була вам така дорога [2].

5) Компресія (перетворення вихідного тексту в більш стислій формі): *nasty little shop* – злиденна крамничка.

6) Декомпресія (розширення мовної одиниці): *a ruthless man* брутальний і невблаганний чоловік, *a shrewd eye* – розумний і проникливий погляд [6].

7) Антонімічний переклад (вираження протилежним поняттям): *poor quality* – ніякого смаку, *very tawdry satin* – геть нікудишній атлас [3].

8) Експресивізація (емфатизація): *elderly chaps* – підстаркуваті ледацюги, *poisonous young brute* – противнющий юний виродок.

9) Контекстуальна заміна при перекладі доцільна у випадках, коли автор має на меті зробити текст більш зрозумілим для українського читача: *heavy hostess* – занудна господиня, *terribly upset* – убитий горем.

Узагалі, епітет при перекладі повинен зберігати свою експресивність.

Висновок. У ході наукової розвідки було з'ясовано, що відтворення стилістичних засобів, зокрема епітетів, повинно відбуватися з урахуванням рівнів еквівалентності перекладу. Досягнення останнього потребує від перекладача використання певних стратегій, тобто трансформацій, таких як образна заміна, контекстуальна заміна, компресія та декомпресія, пермутація, транспозиція, заміна стилістичного засобу, експресивізація, негативація, описовий переклад. Перспектива подальшого дослідження полягає у вивченні проблем вибору перекладацьких стратегій для передачі ідіостилю автора під час перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. Учебное пособие / В. С. Виноградов. – 3-е изд., перераб. – М.: КДУ, 2006. – 240 с.

2. Демецька В. В. Теорія адаптації в перекладі: д. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство». К., 2008. 580 с.

3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – Вінниця, Нова Книга, 2004. – 576 с.

4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва: ЭТС, 2002. 424 с.
5. Латышев Л. К. Курс перевода (эквивалентность перевода и способы ее достижения) / Л. К. Латышев. – М., 1981. – 237 с.
6. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. – Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненка, 2013. – 288 с.
7. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. – М.: Московский лицей, 1996. – 208 с.
8. Мирошниченко В. В. Авторська концепція художнього твору... / [монографія]. Запоріжжя 2003. 283 с.

**ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ.
МАТЕРІАЛИ ДО ІНТЕГРОВАНО-ІНТЕРАКТИВНОГО ПРАКТИЧНОГО
ЗАНЯТТЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕТОДУ ШЕСТИ КАПЕЛЮХІВ
ЕДВАРДА ДЕ БОНО**

Шабанова Тетяна Віталіївна,
викладач української філології
циклової комісії української та іноземної філології

Сагун Алла Володимирівна,
викладач української філології
циклової комісії української та іноземної філології

Бериславський фаховий педагогічний коледж імені В. Ф. Беньковського
Херсонського державного університету
м. Берислав, Херсонська область, Україна

Глобальні економіко-технологічні зрушення, упровадження інноваційних та інформаційних технологій, євроінтеграційні процеси, потреби ринку праці, як окремих регіонів, так і країни в цілому, висувають нові вимоги до підготовки фахівців та їхніх компетентностей. У таких умовах підготовка здобувачів освіти за освітньо-кваліфікаційним ступенем фахового молодшого бакалавра потребує суттєвої модернізації та підтримки.

Забезпечення якісної підготовки фахівців для успішної самореалізації в умовах сучасного ринку праці є однією з ключових проблем розвитку освітньої галузі Української держави. Важливу ланку в освітній системі займає фахова передвища освіта.

Сучасна фахова передвища освіта повинна готувати спеціалістів нового рівня, нових можливостей, здатних до ефективної трудової діяльності в умовах активного впровадження новітніх технологій.

Саме тому так важливо на заняттях сучасної української мови з практикумом виховувати у студентів закладів фахової передвищої освіти вміння генерувати нові ідеї, ухвалювати нові рішення, оцінювати аргументи та

змінювати думку на основі доказів, усвідомлювати цінність нових знань і умінь.

1. Повідомлення про стратегії розвитку критичного мислення, які будуть упроваджені на занятті, про метод шести капелюхів Едварда де Боно.

2. Стратегія «Пінг-понг» на етапі актуалізації опорних знань дає змогу перевірити надлишковий рівень знань студентів зі шкільного курсу української мови.

3. Інтерактивна технологія «Прес» («Займи позицію») /студентам пропонується вибрати одну із позицій, яка їм найближча, й аргументувати її. Як правильно: багато грошей чи багато грошів?/.

4. Лінгвістичне спостереження має на меті формування нових знань та вмінь (аналізувати, узагальнювати, робити висновки, обґрунтовувати вибір правильної відповіді).

5. QR-кодування – сучасна технологія пошуку нової інформації.

6. Кодований диктант «Розпізнай у тексті», «Шифрувальник», «Гронування», сенкан, есе – вправи, які перевіряють рівень сформованості знань.

7. LearningApps – тренажер інтерактивних вправ.

8. Мнемотехніки / студентам пропонується скласти речення зі словами, правопис яких необхідно запам'ятати: Я пів години розглядала **пів** яблука, яке лежало на **пів**аркуші. Радощів і веселощів отримала на канікулах від мандрів по Лубнах./

9. На етапі підбиття підсумків та рефлексії пропонуємо використати кольоротерапію, метод «Вільний мікрофон».

Література:

1. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. / С.О Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ [та інш.]; / за ред. С.О Карамана – К. : Літера ЛТД, 2011. – С.207-208.
2. Шевчук С.В, Лобода Т.М. Практикум з української мови: Модульний курс: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2006. – С. 142, впр. 7, с. 145, впр. 5.
3. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. // Н.Г Шкуратяна, С.В.Шевчук. – К. : Вища шк., 2007. – С.402-404.

**КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В
АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ
Г. ВЕЛЛСА «МАШИНА ЧАСУ»)**

Штир Роман Миколайович

Студент

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Вступ.

Актуальність нашого дослідження, у першу чергу, зумовлена підвищеним інтересом сучасності до творів фентезійного жанру британської літератури, зокрема для науковців важливими є питаннями способів перекладу авторських неологізмів українською мовою.

Метою роботи є надання порівняльного аналізу функціонування неологізмів в англійській та українській мовах на матеріалі роману Г. Веллса «Машина часу».

Матеріали й методи. роман Г. Веллса «Машина часу» та його переклад виконаний Миколою Івановим. У роботі застосовані наступні методи дослідження: розглянено неологізми як мовну категорію, досліджено функціонування неологізмів у художньому творі та способи їх передачі українською мовою, проаналізуовано специфіку неологізмів у романі Г. Веллса «Машина часу», здійснено компаративний аналіз використання неологізмів в англійській та українській мовах у романі Г. Веллса «Машина часу».

Результати й обговорення. Неологізм – це нове слово або мовний зворот. Слід звернути увагу на те, що в сучасному мовознавстві немає цілісної думки стосовно неологізмів, їх природи і квінтесенції. Крім того, власне сам термін «неологізм» має багатозначне визначення. За визначенням Т. Данкевич: «Неологізм – новостворений термін, авторське слово або фраза, що перебуває в процесі входження в загальне використання і ще не включена до державної та загальноновживаної мови». Таким чином, неологізми можна поділити на:

1. Власне неологізми (новизна форми поєднується з новизною змісту): bio-computer – комп'ютер, який імітує нервову систему живих організмів, thought-processor – комп'ютер, який логічно будує та розвиває ідеї.

2. Трансномінація (поєднує новизну форми слова зі значенням, яке вже передавалося раніше іншою формою): sudser – мильна опера, big C – рак.

3. Семантичні інновації або переосмислення (нове значення позначається).

Важливо окремо зупинитися на авторських неологізмах, адже роман Г. Веллса «Машина часу» належить до жанру наукової фантастики, тобто автор, очевидно, створив неологізми, які не існують за межами твору.

Л. Газизова зазначає, що «під авторськими неологізмами розуміються слова і словосполучення, створені конкретним автором для певних художніх цілей. Вони рідко виходять за межі контексту твору автора, не отримують широкого поширення, часто залишаються приналежністю індивідуального стилю, але їх новизна і незвичність зберігаються»

Автор відправляє Мандрівника у Часі на 800 000 років вперед – у так звану «Золоту Добу» (the Golden Age). Цим неологізмом Г. Веллс прагне підкреслити наскільки яскравим та світлим виглядав світ у той час (це було перше враження). Автор детально описує фігуру Білого Сфінкса (the White Sphinx), яку побачив першою у майбутньому: A colossal figure, carved apparently in some white stone, loomed indistinctly beyond the rhododendrons through the hazy downpour <...> It was of white marble, in shape something like a winged sphinx, but the wings, instead of being carried vertically at the sides, were spread so that it seemed to hover. The pedestal, it appeared to me, was of bronze, and was thick with verdigris. It chanced that the face was towards me; the sightless eyes seemed to watch me; there was the faint shadow of a smile on the lips

Пізніше, повертаючись до двох світів, які панували у майбутньому (підземного – світу робітників, і надземного – світу пустих людей) зупинимося детальніше на людях, що там проживали. У майбутньому класова боротьба набула жорстоких, звірячих форм, один клас вродився від тяжкої роботи, інший – від суцільного відпочинку.

Першими герой зустрічає одразу після прибуття у майбутнє жителів надземного світу: «He was a slight creature – perhaps four feet high – clad in a purple tunic, girdled at the waist with a leather belt <...> He struck me as being a very beautiful and graceful creature, but indescribably frail. His flushed face reminded me of the more beautiful kind of consumptive – that hectic beauty of which we used to hear so much» [27, с. 18] – То було невеличке створіння, – футів чотирьох на зріст, – убране в пурпурову туніку, підперезану шкіряним паском. <...> Чоловічок цей здався мені істотою дуже гарною й чепурною, але надзвичайно тендітною. Рум'янець на його щоках нагадав мені вроду сухотників, про яку часто доводиться чути [26, с. 14]. Автор досить детально описує їх зовнішність, акцентуючи увагу на дрібницях. У перекладі така скрупульозність повністю збережена.

Ці люди називали себе Елої, проте існував і інший клас людей – Морлоки: What had happened to the Under-grounders I did not yet suspect; but from what I had seen of the Morlocks — that, by the by, was the name by which these creatures were called — I could imagine that the modification of the human type was even far more profound than among the «Eloi,» the beautiful race that I already knew [27, с. 39] – Яку еволюцію пройшли Підземні Мешканці, я не знав, але оскільки бачив морлоків (так, до речі, їх називали), то мав підстави гадати, що в них тип людини зазнав ще більших змін, ніж в елоях – вродливій расі, з якою я вже познайомився [26, с. 29]. Відмітимо, що при перекладі неологізму Eloi використано прийом транслітерації, а при перекладі слова Morlocks – транскрипції.

Варто відзначити, що Г. Веллс використовує по відношенню до них неологізми «the Under-grounders» та «the Upper-world people», підкреслюючи таким чином місце їх проживання при перекладі обох понять перекладач вдається до калькування «жителі Підземного світу та люди Горішнього Світу».

Описуючи їх зовнішність, автор використовує метафору, порівнюючи Елоїв з милими дрезденськими статуетками: And then, looking more nearly into their features, I saw some further peculiarities in their Dresden-china type of

prettiness. Their hair, which was uniformly curly, came to a sharp end at the neck and cheek; there was not the faintest suggestion of it on the face, and their ears were singularly minute. The mouths were small, with bright red, rather thin lips, and the little chins ran to a point. The eyes were large and mild; and — this may seem egotism on my part — I fancied even that there was a certain lack of the interest I might have expected in them [27, с. 39]. – Приглядаючись пильніше до їхніх постатей, я дедалі більше помічав, що вони нагадували дрезденські порцелянові статуетки, їхнє однаково кучеряве у всіх волосся доходило лише до шиї й до щік. На обличчях не було й сліду порості. Вуха в них були надзвичайно маленькі. Невеличкими були рот із яскраво-червоними, досить тонкими губами та гостре підборіддя. Очі – великі й лагідні, але – не вважайте це за марнославство – мені здалося, що вони цікавилися мною набагато менше, ніж я мав право сподіватися [26, с. 15]. При перекладачі збережено всі вихідні риси Елоїв та художні засоби, до яких вдається автор, аби читач міг повноцінно уявити собі цих людей.

До речі варто зауважити, що автор акцентує увагу не лише на зовнішності людських нащадків, а й на їх розумових здібностях: *Either I missed some subtle point or their language was excessively simple – almost exclusively composed of concrete substantives and verbs. There seemed to be few, if any, abstract terms, or little use of figurative language. Their sentences were usually simple and of two words, and I failed to convey or understand any but the simplest propositions* [27, с. 31]. – Може, мені незрозумілі були деякі тонкощі, але їхня мова, по-моєму, відзначалася надзвичайною простотою: вона складалася з самих іменників та дієслів. Абстрактних понять у ній не було зовсім, у всякому разі, – дуже мало, так само, як і слів з переносним значенням. Речення були короткі, звичайно з двох слів. Складніших вони не здатні були второпати [26, с. 24]. На жаль, автор не наводить жодного прикладу слів з майбутнього, які б допомогли краще уявити розумовий розвиток людства. Проте навіть з такого опису стає зрозумілим, що жителі Горішнього світу жили максимально безтурботним життям. Також відмітимо, що при перекладі надано більшої експресивності

тексту та відчувається адаптованість, наприклад, на місці лексеми *understand* при перекладі використано второпати.

Описуючи Морлоків автор також вдається до метафори, адже порівнює їх з хробаками, огидно холодними на дотик: *They were just the half-bleached colour of the worms and things one sees preserved in spirit in a zoological museum. And they were filthily cold to the touch* [27, с. 40]. – Колір їхньої шкіри був такий, як у черв'яків або в якихось інших істот, що зберігаються заспиртовані по наших музеях. До того ж вони були бридко холодні на дотик [26, с. 31].

Читач легко може зрозуміти, що ставлення героя – Мандрівника у Часі – до двох протилежностей різне. Г. Веллс дає емоційну оцінку відчуттям: нервового тремтіння і неприязні по відношенню до Морлоків і симпатії до Елоїв: *Probably my shrinking was largely due to the sympathetic influence of the Eloi, whose disgust of the Morlocks I now began to appreciate* [27, с. 40]. – Можливо, моє почуття страху частково пояснювалось симпатією до елоїв, чия відраза до морлоків поступово передавалася й мені [26, с. 31].

Відмінності між жителями Горішнього Світу та Підземного світу були ще й у харчуванні. Герой відмічає, що Елої харчуються виключно фруктами і зовсім не вживають м'яса, у той час як Морлоки були м'ясоїдами-канібалами. Автор гіперболізує сучасний для нього світ, відмічаючи класову нерівність, яка у майбутньому привела до катастрофічних наслідків: *The Upper-world people might once have been the favoured aristocracy, and the Morlocks their mechanical servants: but that had long since passed away. The Upper-world people might once have been the favoured aristocracy, and the Morlocks their mechanical servants: but that had long since passed away.* [27, с. 79-80]. – Може, мешканці Горішнього Світу і були колись привілейованим класом, а морлоки – їхніми покірними слугами, та це давно вже минулося. Два види людського роду, що утворилися внаслідок еволюції суспільства, переходили, а може, й зовсім перейшли, до нових взаємин [26, с. 35].

Автор неодноразово повертається до теми класової нерівності у своєму романі, він показує, що можливо раніше жителі Горішнього Світу й були

правлячою нацією, проте наразі вони – худоба для мешканців підземних тунелів: *Very pleasant was their day, as pleasant as the day of the cattle in the field. Like the cattle, they knew of no enemies and provided against no needs. And their end was the same* [27, с. 79-80]. – Тільки тепер зрозумів я, що ховалося за вродою цього наземного народу. Безжурний був їхній день, безжурний, як день худоби на пасовиську. Наче худоба, не знали вони про свого ворога й ні про що не турбувалися. І кінець їхній був такий, як і в худоби [26, с. 46].

Примітною рисою роману є те, що автор неодноразово повертається до історичних осіб, а також порівнює своє покоління з майбутніми жителями Землі. Він наголошує на тому, що людству треба переосмислити своє життя, адже поки воно на шляху до деградації: *The Eloi, like the Carolingian kings, had decayed to a mere beautiful futility. They still possessed the earth on sufferance: since the Morlocks, subterranean for innumerable generations, had come at last to find the daylight surface intolerable. And the Morlocks made their garments, I inferred, and maintained them in their habitual needs, perhaps through the survival of an old habit of service* [27, с. 79-80]. – Елої, подібно до королів з дому Каролінгів, виродились у гарненьких нікчем. Вони розкошували на поверхні землі тільки з ласки морлоків, що, живучи незліченними поколіннями під землею, призвичаїлися там і вже не могли терпіти денного світла. Морлоки одягали їх, задовольняли всі їхні потреби лише тому, що вже звикли працювати на них [26, с. 35].

Отже, як висновок зазначимо, що у романі Г. Веллса «Машина Часу» гостро стоїть питання класової боротьби, яка набула жорстоких, звірячих форм. І той, і другий клас виродилися: одні – від тяжкої роботи, інші – від тяжкого неробства. У 800 000 роках народжені пригніченим класом по-звірячому пожирають своїх «буржуїв». У потворних образах авторської фантазії читач може пізнати себе, наш час, наслідки тих самих хвороб старої європейської цивілізації.

Цих два соціальні простори, які у творі, як вище вже було згадано, умовно автор представив як надземний (простір Елоїв) та підземний (простір

Морлоків). Саме навколо цих просторів утворюються і функціонують у творі неологізми. При їх перекладі вжито такі способи як транслітерація, транскрипція та калькування. В обох мовах вони виконують естетичну та емоційну функції, представляючи соціальні простори один одному, використовуючи символіку “day” – “night”, “light” – “darkness”.

Висновок. Ми можемо підсумувати, що неологізми – це лексичні одиниці, які носять індивідуальний характер і протиставляються узуальним словам. Їм властива індивідуальність, оригінальність, експресивність, характерність та естетичність. Утворюються неологізми трьома шляхами: словотворча деривація, семантична деривація, запозичення слів з інших мов або з некодифікованих підсистем певної мови (діалекти, просторіччя, жаргони).

Переклад неологізмів передбачає, що вони повинні бути переосмислені і виражені іншою мовою прямолінійно або шляхом пояснень. Якщо ж в мові немає прямого еквівалента того чи іншого явища, це явище можна описати або передати його фонетичну або орфографічну форму. Основними способами перекладу неологізмів є: транскрипція, транслітерація, калькування та описовий переклад. У процесі перекладу, поряд з зіставленням різних мовних систем, відбувається зіставлення різних культур. Коли в процесі перекладу текст переадресовується іншомовному читачеві, що користується іншим обсягом фонових знань, необхідно адаптувати вихідний текст, тобто внести певні поправки на соціально-культурні, психологічні та інші відмінності між одержувачами вихідного тексту і тексту перекладу. У романі Г. Веллса «Машина Часу» гостро стоїть питання класової боротьби, яка набула жорстоких, звірячих форм. І той, і другий клас виродилися: одні – від тяжкої роботи, інші – від важкого неробства. У 800 000 роках народжені пригніченим класом по-звірячому пожирають своїх «буржуїв». У потворних образах авторської фантазії читач пізнає себе та наш час, наслідки тих самих хвороб старої європейської цивілізації, що свідчить про актуальність цього роману для сучасного читача.

Варто наголосити, що на місці неологізмів у творі функціонують детальні розлогі описи, які мають пізнавальну та естетичну функцію і допомагають читачеві уявити окремі явища чи істот далекого майбутнього.

При перекладі неологізмів українською мовою вжито такі способи як транслітерація, транскрипція та калькування. В обох мовах вони виконують естетичну та емоційну функції, представляючи соціальні простори один одному, використовуючи символіку “day” – “night”, “light” – “darkness”. Калькування – це досить вдалий спосіб передати задум автора, адже часто у мові перекладу дуже важко підібрати точні відповідності. При передачі неологізмів українською відсутній описовий переклад, адже він часто перевантажує текст і відволікає читача від твору. Транскрипція і транслітерація у цьому випадку були найбільш вдалим варіантом, адже допомогли зберегти унікальність майбутнього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукові праці

Акай О. О множестве грамматической нормы // Вестник московского государственного университета культуры и искусств. 2014. Вып. 6. С. 206-209.

Александрук І. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі творів сучасних англійських та американських авторів): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2011.

Бабенко Н. Окказиональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ. Калининград: КГУ, 1997.

Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М.: Изд-во АН АССР, 1963. 251 с.

Газизова Л. В. Авторские неологизмы как средство достижения юмористического эффекта // Вестник Челябинского государственного университета. 2013. № 29 (320).

Голубева А. Конверсия в словообразовании: узус и окказиональность: дис. ... канд. филол. наук. Воронеж. гос. ун-т. Ростов н/Д, 2014.

Данкевич Т. Переклад авторських неологізмів в англійській мові // Київський національний лінгвістичний університет. 2014. С. 341–345.

Дзюбіна О. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації // Записки з романо-германської філології. 2014. Вип. 2. С. 17–23.

Драбов Н. До питання перекладу англійських неологізмів // Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство. 2015. Вип. 13. С. 176–181.

Евстигнеева И., Назарцева, Е. Развитие умения языковой догадки на основе индивидуально-авторского словообразования (на материале художественных текстов) // Историческая и социально-образовательная мысль. 2014. Т. 6. Ч. 2. С. 78–80.

Зацний Ю. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів: Видавництво «Паїс», 2007.

Калашникова А. Лингвистический подход к поисковой оптимизации. Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки, вып. 7, 2013, С. 183–185.

Котелова Н. 3. Теоретические аспекты лексикографического описания неологизмов. М.: Энциклопедия, 1988. С. 46–63.

Куц Е. Способи та прийоми перекладу англійських неологізмів // Вісник мариупольського державного університету. Серія: філологія. Вип. 2 (4), С. 139–145.

Лебедева О. Способы перевода неологизмов. *Lingua mobilis*. 2011. Вип. 5 (31). С. 118–122.

Несветаило Ю. Неологизмы и окказионализмы как конститuentы лексического макрополя современного английского языка: системный и словообразовательный аспекты: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04; Юж. федер. ун-т. Ростов-на-Дону, 2010.

Соскина С. Окказиональные образования научной фантастики (на материале английского языка). дис. ... канд. филол. наук. Ленинград, 1980.

Тельпов Р. Принцип «единой посылки» в жанрах научной фантастики в свете теории «возможных миров» и теории «аномальностей художественного мира» // Гуманитарный научный журнал. 2014. Вып. 1. С. 37–40.

Тимашова М. К вопросу о развитии основного словарного состава английского языка инновационные процессы в научной среде // Сборник статей Международной научно-практической конференции, 2015.

Тогоева С.И. Современная лексикография и новые единицы номинации М.: Академия, 2007. С. 46–50.

Уэллс Г. Собр. соч.: в 15 т. Т. 14. М., 1964.

Хачмафова З. Лексико-тематическая группа «чувство» в лексиконе современной женской прозы // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер. Филология и искусствоведение. 2008. Вып. 10. С. 82–86.

Черная Н. И. Научная фантастика, ее проблемы и художественные возможности. К.: Наукова думка, 1972.

Шкуратова С. Ю. Неологизм как объект лексикографического исследования // Вестн. Моск. гос. ун-та. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2004. № 2. С. 115–125.

Ялковська О. Сучасні англійські неологізми та способи їхнього перекладу українською мовою. Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика: матеріали доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції 1-2 квітня 2011 р. К.: Аграр Медіа Груп, 2011. С. 208–214

Довідкова література

Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>

Green J. Dictionary of New Words / J. Green. – London: Bloomsbary, 2002. – 300 p.

Longman Dictionary of Contemporary English. London: New edition, 2003.

Інтернет-джерела

Белова Н. О критериях разграничения понятий «неологизм», «окказионализм» и «потенциальное слово», доклад // XVI 56 Международная конференция студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов», секция

«Филология», 2009. URL: [lomonosov-
msu.ru/archive/Lomonosov_2009/russian/lexis/belova.pdf](http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2009/russian/lexis/belova.pdf).

Поздеева Е. «Диалог» или «монолог» культур? (к вопросу о переводе
окказиональных слов). URL: language.psu.ru/.

УКРАЇНСЬКОМОВНЕ ВІДТВОРЕННЯ ШТУЧНОЇ МОВИ NADSAT (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ Е. БЕРДЖЕСА “A CLOCKWORK ORANGE”)

Ярошенко Юлія Ігорівна

студентка

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасне перекладознавство характеризується посиленою увагою дослідників до проблем художнього перекладу. Однією з актуальних тенденцій у перекладознавстві є дослідження індивідуально-авторської картини світу, а також її відтворення у перекладі [5, с. 68]. Процес створення нової лексичної одиниці відбувається шляхом використання численних способів словотвору, які можуть бути репрезентовані по – різному в кожній мовній системі. У ході зображення нової реальності сучасні автори почали застосовувати художній прийом, який є найвідомішим і найпопулярнішим у царині літератури сьогодення – створення штучних мов, які на лінгвістичному рівні формують особливе середовище для вигаданого світу та збагачують уяву читача[4, с.119].

Мета роботи. Виявлення та перекладацький аналіз стратегій україномовного відтворення штучної мови “nadsat” у романі-антиутопії Ентоні Берджеса «Механічний апельсин».

Матеріали та методи. Найяскравішим прикладом новаторства серед безлічі прикладів штучних мов особливий інтерес представляє всесвітньовідомий мовний експеримент , а саме застосування артлангу “nadsat” в романі-антиутопії англійського письменника Ентоні Берджеса «Механічний апельсин». Для аналізу результатів використано сукупність методів дослідження: теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про типологію засобів штучної мови та її вживання в художніх творах); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його угруповання); описовий метод (опис

особливостей вживання та функціонування штучної мови в художніх творах англійської та української мов).

Результати та обговорення. “Nadsat” – це мова, якою підлітки розмовляють у своєму повсякденному житті, що може помітно простежуватися протягом роману. Англійська назва артлангу “nadsat” є транслітерованою формою російського суфіксу «-надцать», який означає «на десять» і використовується для утворення числівників. Оскільки англійський відповідник формант *-teen* та його похідні, тобто *a teen*, *a teenager*, вже давно використовуються для ідентифікації підлітків, саме такою назвою автор хотів продемонструвати всю сутність молодіжного характеру “nadsat”. Мовна винахідливість письменника дозволила йому створити химерну суміш циганської говірки, російського, англійського й американського сленгу, яка розкриває сутність персонажа, його соціальний статус і рівень культурного розвитку. Особливість представленого артлангу полягає у тому, що він є незрозумілим для сприйняття англійському читачеві, і таким чином становить значний перекладацький інтерес, оскільки піднімає проблему «перекладності» / «неперекладності» українською мовою. Під час аналізу вищезгаданого мовного феномену, лінгвіст В.А. Хомяков стверджує, що включення в текст твору такого елемента, як штучно сконструйований сленг, дає можливість втягнути читача в інтелектуально-лінгвістичну гру [6, с.43]. Варто зазначити, що окрім лексико-етимологічного аспекту лінгвістичної гри, що був запропонований романістом, викликає інтерес і стилістичний ефект, якого можна досягти методом утворення нових лексичних одиниць. У стилістичному аспекті можна виділити такі функції штучної мови “nadsat”, як аллюзійна та каламбуроформуєча. Аллюзійна функція “nadsat” проявляється, перш за все, в багатозначності назви роману, який припускає кілька варіантів інтерпретації. Саме каламбуроформуєча функція сленгу “nadsat” визначає ігрову специфіку стилю письменника. Розгадуючи ті чи інші мовні ребуси, зіставляючи комбінації ігрових ефектів, що досягаються автором на мовному рівні, читач рухається до розуміння його художніх таємниць [2, с.184].

Переважно усі мовні елементи штучної мови “nadsat” передаються латинськими літерами, але Е. Берджес, як мовний новатор, не дотримується виключно традиційних принципів передачі російських слів шляхом транскрипції або транслітерації, він їх поєднує, що є наглядним проявом гри автора з читачем. Такий процес дозволяє виділити ряд відповідностей в письмовому позначенні звуків російської мови латиницею, наприклад:

u – ee: “peet”, “scoteena”; y – oo: “minoota”, “bezoomny”; c – ss: “goloss”
ш – sh: “pooshka”; x – k: “ooko”, “chepooka”; щ – shch: “veshches”

[3, с.76].

*“Or you could **peet** milk with knives in it, as we used to say...” [7].*

*«Або ж **numi** молоко з «бритвочками», як ми це називали...» [1].*

Проаналізувавши вищенаведений приклад, спостерігаємо, що український перекладач О. Буценко відтворив елемент артлангу завдяки транскрипції, тобто вжив російське слово, і таким чином на графічно-фонетичному рівні також передав задум автора.

Справляючи неабияке враження на читача, оригінальність та своєрідність граматики артлангу “nadsat” визначається дією наступного чинника. У штучній мові, лексична система якої складається майже на 90% зі слів російського походження, автор зберігає англійські граматичні форми і додає до непритаманних для англійської мови коренів англійські суфікси. Тобто, створюючи форму множини “zoob”, Е. Берджес додає до основи англійське закінчення *-ies* і одержує в підсумку “zoobies”, а не транскрибовану форму множини російського слова “zooby” [3, с.80].

Висновки. Отже, штучна мова “nadsat” – це мовний новаторський експеримент письменника Ентоні Берджеса, значущість якого полягає у залученні читача до неординарного середовища та вигаданого світу шляхом використання ігрової поетики у творі. Такий мовний феномен створює «апокаліптичний настрій», підкреслює ідіостиль автора та закликає читачів відволіктися від проблем земного життя і поринути у світ фантастичних і незвіданих речей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берджес Е. Механічний апельсин URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1855&page=6> (дата звернення: 09.12.2021).
2. Рижков М.О. Функціональні характеристики мови «надсат» у романі Е. Берджеса «Механічний апельсин»: збірник тез та доповідей науково-міжнародної конференції (Маріуполь, 21–24 квітня 2020 р.). Маріуполь, 2020. С.184-185
3. Сосніна Т.В. Метамовні особливості англomовного роману-антиутопії та відтворення їх у: дис. .канд. філол. наук : 10.02.16.Одеса, 2019. 261 с.
4. Стражева М. А. Штучна мова лаадан як мовний експеримент у художньому тексті . Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». № 11. 2015. Вип. 21 (2). С. 119 - 125
5. Ткачов. Д. П. Сленг “надсат” як основний засіб створення фантастичної картини світу у романі “Механічний апельсин” Е. Берджеса: збірка студентських наукових праць. Житомир, 2018. Вип. 4 . С. 68-72
6. Хомяков В. А. Нестандартная лексика в структуре английского языка национального периода. Ленинград, 1980. С. 43-44
7. Burgess A. A Clockwork Orange URL:https://onlinereadfreenovel.com/anthony-burgess/31885_a_clockwork_orange.html (дата звернення: 09.12.2021).

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗПІЗНАВАЛЬНИХ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ ОЗНАК СИНОНІМІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Яблонська Тетяна Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри західних і східних
мов та методики їх навчання
Гайдаржі Марія Вячеславівна,
Студентка,
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Вступ. Як відомо, китайська мова є однією з найстаріших у світі. Вона дивує світ своєю самобутністю та багатством мовлення, формуючись на протязі трьох тисячі років. Таке тривале користування китайською мовою – це результат формування багатой смислової скарбниці – синонімії та антонімії. Слід зауважити, що синонімія демонструє насиченість мови, її різноманіття, а антонімія дозволяє показати протилежні явища, чітко визначити, властивості та особливості предметів навколишнього середовища.

Китайська мова взагалі демонструє багатство та розмаїття мови. А наявність величезної кількості синонімів та синонімічних сполучень створює можливість передати почуття, передачі думок, а також робить мову більш гнучкою та виразною. Багата синоніміка дозволяє побачити весь експресивний потенціал мови. Та чим багатше лексична синоніміка мови, тим більше смислових виразів можна знайти. Синоніми позначають одне і те ж поняття. Це подібні, паралельно-існуючі слова. Але, не зважаючи на те, що вони володіють смисловою близькістю, вони також відрізняються один від одного відтінками, синоніми відрізняються своєю емоційністю та експресивністю.

А. А. Брагіна зауважує: «Ми беремо за основу синонімів близькість значень, яка виражає відтінки одного поняття. Так висувається на перший план

диференційна роль синонімів, виділяється не тільки загальне в значенні синонімічних слів, а ще й найважливіші розпізнавальні ознаки кожного із синонімів». Але використання цих багатств мови неможливо без ретельного вивчення значення слова та його властивостей, а також вивчення здатності цього слова поєднуватися з іншими словами, утворювати синонімічні словосполучення.

На жаль, разом з цим також існує дуже багато проблем, пов'язані із освоєнням структури мови, та розумінням властивостей слова. Проблеми синонім були розглянуті такими фахівцями: А. А. Брагіна, В. І. Горелов, А.Ф. Кондрашевський, О. О. Селіванова, А. Л. Семенас, у Китаї на розкриття основних засад зазначеної проблеми спрямували свої наукові нароби Лян Цуйчжен, Сю Анчхонг, Тань Аошуан та інші.

Вивчення синонімів та вміння їх класифікувати відноситься до науки, що має назву синонімії. Вона грає важливу роль, надає тому, хто вивчає оптимальний спосіб вибору вираження у мовно-розумовій діяльності. Вміння аналізувати синонімічні відносини тісно пов'язано з вирішенням загальних логічних проблем подібності і відмінності. А особливість синонімічних відносин виражається у тому, що факт синонімічності встановлюється на основі подібності слів, де характеристика дається із урахуванням відмінностями між синонімами.

Мета роботи. Метою роботи виступає характеристика диференціальних та розпізнавальних ознак синонімів згідно особливостей їх класифікації.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували методичні рекомендації роботи з синонімами на заняттях з дисципліни «Лексикологія (основна іноземна мова)». Під час вивчення синонімії китайської мови нами застосовувалися такі методи: узагальнення – для конкретизації синонімії у китайській мові; описовий – для загальної характеристики специфіки використання синонімів у мові, що вивчається; контекстуальний – для виявлення семантичного значення синонімів у мові, що вивчається.

Результати і обговорення. Приділимо ретельну увагу декільком

прикладам синонімів: площа – майдан; екземпляр – примірник; мовознавство – лінгвістика; фотографія – світлина; процент – відсоток.

Вивчення синонімів можна розглянути у декілька підходів. По-перше, у центрі уваги ми спостерігаємо схожість значення або його тотожність. По-друге, спираємося на логічну еквівалентність, тобто на їх часткову або повну взаємозамінність у тексті. По-третє, розглядаємо їх стилістичні, а також оціночно-визначальні властивості.

Розуміння синонімів буває вузьке або широке, відповідно до чого властивості мовних одиниць збігаються зі своїм значенням.

Широке розуміння має велика значення, якщо вірно вміти перефразувати висловлювання, а вузьке розкриває об'єкт з різних сторін при його уточненні та змісту.

Синоніми виділяться по різному, хоч і називають одне і теж. Вони характеризують цю річ з різних сторін, з різних точок зору. Саме тому синоніми позначають одне і теж, але не є ідентичними словами як щодо семантики, так і з точки зору емоційності. Вони відрізняються також вмінням поєднуватися з іншими словами, словотворенням або утворенням форм суб'єктивної оцінки. Частіше синоніми характеризують як слова, що мають різне написання та близьке значення, але таке визначення дуже неточно описує сутність синонімів як явище мовної системи.

Здається, нібито серед синонім існують тільки такі слова, які розрізняються між собою тільки завдяки відтінками у значенні, хоча насправді існують і такі слова, де у основі полягає лише експресивно-стильова забарвленість. Іноді можна подумати, що синонімів, які можуть замінити один одного, немає (значення синонімів ЛИШЕ близьке, вони не тотожні), хоча це правда кажучи, є найважливішою, а також найбільш характерною властивістю для синонімів, на відміну від несинонімічних слів, які є лише близькими за значенням.

Згідно класифікації синоніми розподіляють за диференціальними та розпізнавальними ознаками. Ці синонімічні ознаки визначаються відтінками.

Природу синонімів та сполучень визначає саме відтінок та їх функції.

Щоб більш детально розглянути диференційні ознаки, треба розподілити лексичні синоніми на три класи: експресивно-стилістичні, функціонально-стилістичні та відтіночно-сміслові.

У відтіночно-сміслових синонімів ознаки засновані на відтінках, які уточнюють значення основного поняття. Синоніми даного класу надають уточнення та конкретизують ситуацію. Ці синоніми розпізнають сенс, виконуючи дану функцію. Вони здатні таким чином диференціювати конкретні ознаки і абстрактні поняття, або ознаки, що властиві тваринам і людям. Часто синоніми цього класу уточнюють відмінності за значенням вчинків або дій. Різниця між відтіночно-смісловими синонімами визначається частіше за семантичним діапазоном або смисловим обсягом. Також відмінності можуть бути пов'язані з наростанням якості або поступовим посиленням дії.

Декілька прикладів відтіночно-сміслових синонімів, які ми можемо побачити:

1) 隐藏 (yǐncáng) – ховатися і 隐瞒 (yǐnmán) – приховувати. Ці слова об'єднує смислове значення «тримати в таємниці», але різниця полягає у тому, що перше слово вживається по відношенню до предметів і людей. Друге слово вживається з абстрактними поняттями.

Наприклад:

隐藏在幕后 (yǐncáng zài mùhòu) – сховатися за лаштунками,

隐瞒缺点 (yǐnmán quēdiǎn) – приховувати недоліки.

2) 关上 (guānshān) – закривати, зачиняти і 锁上 (suǒshàng) – закривати, замкнути. Ці слова об'єднує смислове значення «закривати що-небудь відкрите», Але друге слово, відмінно від першого, позначає «закривати на запор або на замок».

3) 胖 (pàng) – товстий, повний і 肥 (féi) – жирний, товстий. Значення цих слів виражається у сенсі – «наявність великої кількості жиру». Але вони

відрізняються тим, що перше слово вживається лише для людей, друге слово ми вже застосовуємо по відношенню до тварин.

4) 按脉(àn mài) – перевіряти пульс і 号脉(hào mài) – перевіряти пульс. Обидва слова позначають «перевіряти пульс», але друге значення ще додає деякою конкретики – «перевіряти пульс, рахуючи удари».

Синонімам експресивно-стилістичним властиві диференційні ознаки, що пов'язані з емоційно-оціночними відтінками. Цей клас синонімів існує, щоб передати не тільки основне предметне значення, але й суб'єктивну оцінку, емоційно забарвлюючи висловлювання. Вони виконують функцію експресивного розпізнавання. Науковці також звертають свою увагу на те, що слова з позитивною і негативною оцінкою можна об'єднувати у межах одного синонімічного рядка. І такого роду дії руйнують синонімічний ряд, тому що слова з позитивним и негативним емоційним значенням швидше сприймаються як антоніми. Якщо слова мають суб'єктивну оцінку, то їх слід ставити із нейтральними словами, тому що як раз саме на тлі останніх ми бачимо конотативні відтінки.

Деякі приклади експресивно-стилістичних синонімів:

Розглянемо наступні приклади експресивно-стилістичних синонімів:

1) 可爱(kě'ài) – милий; 亲爱(qīn'ài) – любий; 亲密(qīnmì) – задушевний; 亲切(qīnqiè) – близький. Взагалі спільне значення для цих слів – «почуття любові». Крім того, додаткове значення душевного єднання передають два останніх слова.

2) 团结(tuánjié) – згуртуватися, об'єднатися; 勾串(gōuchuàn) – змовитися. Різниця полягає у тому, що перше слово використовується у нейтральному значенні, а останнє передає негативні емоції.

3) 坚定(jiāndìng) – твердий; 顽强(wánqiáng) – наполегливий; 顽固(wángù) – впертий, твердолобий. Лише останнє слово має негативну оцінку.

4) 风度(fēngdù) – манера; 派头(pàitóu) – звичка. Ці слова об'єднує

спільне значення «особливість поведінки. Ці слова об'єднуються значенням – «характерний спосіб дії, особливості поведінки. Перше слова має нейтральну оцінку, та відноситься до загальноповживаної лексики, а останнє зазвичай використовується у негативній оцінці, та має додатковий емоційний окрас.

Функціональні-стилістичні синоніми існують для того, щоб надавати стилістичного забарвлення висловам, для кожної сфери спілкування притаманне характерна риса. Ці синоніми виконують розпізнавальну функцію, яка допомагає виявити певний стиль. Між синонімами розпізнавальної ознаки визначаються додатковими забарвленнями та відтінками, які пов'язанні із особливостями вживання даних слів.

Також окремою групою можна виділити характерні пари синонімів, що виникли в результаті запозичення з розмовної лексики. Наприклад, такі слова як 办法 (bànfǎ) та 措施 (cuòshī) – міра, 思想 (sīxiǎng) та 思系佳 (sīxìjiā) – думка, 消灭 (xiāomiè) та 奸灭 (jiānmìe) – знищувати.

Наступна особлива група – синоніми, які утворенні літературними словами і словами, що виникли в просторіччі. Наприклад, 很 (hěn) – дуже і 老大 (lǎodà) – здорово; 青年人 (qīngniánrén) – молодий чоловік і 小伙子 (xiǎohuǒzi) – хлопець; 最好 (zuìhǎo) – найкращий і 上好 (shànghǎo) – відмінний.

Іноді емоційне забарвлення у китайській мові визначається тим, що одне слово сприймається як діалектизм, а інше відноситься до нейтрально-літературних слів: 太阳 (tàiyáng), 日头 (rìtóu) – сонце; 做 (zuò), 搞 (gǎo) – робити; 玩具 (wánjù), 玩儿 (wáner) – іграшки, дрібнички.

Наступна цікава група з'явилася лише тому, що одне слово являється нейтральним словом і знайоме багатьом, а друге існує як термінологічна назва. Наприклад, 牙床 (yáchuáng) та 齿释 (chǐshì) – десна; 扭伤 (niǔshāng) та 脱位 (tuōwèi) – вивих; 肺摄 (fèishè) та 肺结核 (fèijiéhé) – туберкульоз легенів.

У синонімах китайської мови є невичерпана кількість ознак предмета, що

саме покладають основу його найменування. Тому китайські синоніми мають особливі форми до кожного значення і навіть особливі призначення. Наприклад, так для слова «термос» можуть бути такі китайськи еквіваленти: 热水瓶 (rèshuǐpíng) – пляшка з гарячою водою, або 暖壶 (nuǎnhú) – теплий

Висновки. Синонімія – це специфічне явище китайської мови, яке полягає в тому, що значна кількість слів китайської мови визначає один і той самий зміст, однак може володіти відповідними стилістичними особливостями. Таким чином, розкривши особливості синонімії у сучасній китайській мові можна з упевненістю казати, що в лексиці китайської мови є значна кількість та синонімів, які утворюють синонімічні ряди із замкнутою й відкритою структурами. Синонімія є засобом тонкої смислової диференціації, створення стилістичних відтінків, вираження різних видів експресії, емоцій і займає важливе місце в словниковому складі китайської мови.

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

МУЛЬТИКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ І ПОНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Гайворонюк Наталія Віленівна

к. філос. н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Вступ. Проблематиці мультикультуралізму присвячено чимало уваги, починаючи ще з останньої третини минулого століття. Відзначаючи особливості нової хвилі наукових розробок мультикультуралізму, поділяємо думку окремих авторів стосовно того, що у жодній з них так і не дано прямої і науково обгрунтованої відповіді на питання: чому мультикультуралізм «провалився» в Європі, будучи широко визнаним й ефективним, скажімо, в Канаді?[1]. Це питання залишається відкритим, а пошук відповіді на нього стимулює цікавість дослідників, хоча й окремі з них вважають, що нині мультикультурний дискурс відноситься до розряду «маргінальних».

Мета роботи полягає у розширенні меж названої дискусії на основі співставлення мультикультурних процесів з поняттям європейської ідентичності, що представляє особливу цікавість для України в контексті проголошеного нею європейського вибору.

Методи дослідження, використані у даній роботі, є загально філософськими, спираються на порівняльний підхід, індуктивно-дедуктивний, аналітико-синтезувальний методи та узагальнення.

Результати обговорення. Дискутуючи питання функціонування поліетнічних соціумів і долю мультикультуралізму, притримуємося точки зору, згідно якої мультикультуралізм не варто вважати завершеним проектом. Його кризу радше за все можна пояснити недосконалим станом функціонування громадянського суспільства, в якому не вирішене питання дотримання прав

людини. На практиці це означає, що у багатьох країнах функціонував недиференційована модель громадянського суспільства, яка не виправдала себе і показала, що потреби, або різноманітні претензії полікультурного населення потрібно сформулювати мовою прав людини, громадянських свобод і демократичної підзвітності. У цьому контексті, як вважає В. Кімліка, мультикультуралізм виправдає себе у форматі нових демократичних і цивільних відносин, які в своїй основі спираються на ідею дотримання прав людини [2]. Важлива роль при цьому відводиться державній етнополітиці, в якій мультикультуралізм виступає одним із її принципів. Саме на ньому базується право громадян на етнокультурну різноманітність, а також -право розвивати та захищати свої (етно)культурні особливості. У цьому контексті багато що залежить від держави та її готовності підтримувати такі зусилля громадян [3]. Для того, щоби реально допомогти державам розробляти мультикультурні форми громадянства у зв'язку з численними групами іммігрантів, В. Кімліка запропонував застосовувати порівняльний індекс мультикультуралізму, до якого включив такі пункти: конституційне, законодавче, парламентське ствердження мультикультуралізму на загальнодержавному та/ або регіональному і муніципальному рівнях; включення мультикультуралізму в шкільну програму; включення етнічного представництва в ЗМІ; свободу у виборі одягу; можливість надання подвійного громадянства; фінансування організації етнічних груп для підтримки культурної діяльності; фінансування двомовної освіти або навчання рідною мовою[2].

Звичайно, що у різних країнах мультикультурна політика не може бути уніфікованою і стандартною, що наочно демонструє європейський досвід. Активний «європейський експеримент з мультикультуралізмом» розпочався у 80-х р. минулого століття. При тому, що є значні труднощі із вирішенням проблеми полікультурності в західноєвропейській країнах, ефективне використання мультикультуралізму в них для вирішення проблеми полікультурності є можливим [1].

У сучасній зарубіжній та вітчизняній науковій думці є чимало праць, присвячених вивченню проблематики європейської ідентичності, які стосуються широкого кола проблем. Серед українських авторів, які вивчають цю проблему, можна назвати М. Козловця, І. Кресіну, Л. Нагорну, М. Степика, М. Обушного, Н. Пеллагешу, Л. Шкляра, М. Михальченка, Б. Парохонського, Г. Палія. Праці вище згаданих названих та багатьох інших авторів мають велике теоретичне і практичне значення для України – країни, яка не завершила творення власної ідентичності і одночасно залучається до «європеїзації» у самому широкому розумінні цього слова. «Європеїзація» для свідомості більшої частини українських громадян це асоціація з добробутом, більш високим рівнем життя, соціальною захищеністю, культурним розмаїттям. Але чи може пересічний українець, бодай гіпотетично в далекому чи недалекому майбутньому, ідентифікувати себе з європейцем, «приміряти» на себе «європейську ідентичність», зміст якої в самій Європі розуміють по-різному?

Як слушно зазначав М. Козловець, інтеграція України в європейські структури не може зводитися до засвоєння зовнішніх привабливих форм європейського життя. Йдеться про засвоєння культурної та інтелектуальної спадщини, духу творчості, громадянської поведінки і всього того, що зветься «громадянським суспільством» [4, с.75]

Але складність полягає у тому, що під тиском міграційних процесів міняється сама Європа, з'являються нові терористичні загрози, змінюється зміст традиційних європейських цінностей і, як наслідок, переглядається зміст самого поняття «європейська ідентичність». Піддається сумніву базова основа європейської культури – мораль. Висувається думка, що базована на раціональних основах класичної етики, вона відіграла негативну роль у європейській культурі, «підточила» її фундамент, що в кінцевому результаті увінчалось «смертю етичного суб'єкта».

Першопочатково змістовні ознаки європейської ідентичності були задекларовані у Хартії Європейської ідентичності і включають в себе наступне.

По-перше, вона розглядається як спільність долі, залежність народів Європи один від одного у спільному будівництві мирного європейського порядку.

По-друге, європейська ідентичність виявляється у спільності цінностей, що беруть початок у класичній старовині, християнстві, Ренесансі та Просвітництві й засновані на толерантності, гуманізмі й братерстві, визнанні фундаментальних прав людини і норм права, котрі впроваджені в загальних принципах, що підтверджують волю індивідуальної і соціальної відповідальності. По-третє, європейська ідентичність постає як спільність життєвого простору, в якому розвивається європейське громадянство, згідно з яким всі громадяни у державах-членах мають ті самі права й обов'язки. По-четверте, європейська ідентичність виявляється у специфічній відповідальності: тільки через співробітництво, згуртованість і єдність може Європа ефективно допомагати вирішувати власні та світові проблеми, розбіжність у європейській політиці – безвідповідальність, яка може привести до хаосу[4, с.56-57].

Задекларовані вище загальні положення знаходять різне тлумачення в науці, особливо, коли йдеться про зв'язок понять «європейська» та «національна» ідентичності, Європейський союз і національна держава.

Перша точка зору виходить з того, що європейська ідентичність існує як явище, породжене фактом існуванням ЄС(витоки якого знаходяться у Європі Нового часу) та його кордонами. В перспективі, якщо ЄС(як держава) замінить собою національні держави, то і європейська ідентичність набуде статусу єдиної національної для різних європейських народів. Друга точка зору, яка є більш поширеною серед дослідників, розглядає європейську ідентичність як ще одну колективну ідентичність, що існує поряд з іншими колективними ідентичностями громадян країн–членів ЄС.

Коментуючи такий стан справ відомий американський дослідник С. Гантінгтон вказував, що найбільш виразно виникнення нової, «наднаціональної ідентичності» проявилось в Європі; при цьому воно сприяло подальшому звуженню ідентичності у багатьох європейських народів: шотландці все рідше ототожнюють себе з Великобританією, однак охоче

зараховують себе до європейців – тобто ідентичність шотландська виростає з ідентичності європейської.

Конструктивісти вважають, що в основу творення європейської ідентичності покладена відповідна політика. Українська дослідниця Н. Пелагеша виокремлює наявність чітко визначених та ґрунтовно розроблених механізмів конструювання європейської ідентичності, серед яких: розвиток громадянства; створення наднаціонального символічного простору ЄС; формування загальноєвропейського інформаційно–комунікативного простору; здійснення політики європейської колективної пам'яті та розвиток наднаціональної системи бібліотек; наднаціональна культурна політика; наднаціональна мовна політика з метою створення *lingua franca* для об'єднаної спільноти; наднаціональна освітня та спортивна політики ЄС як чинники згуртування спільноти[5, с.156].

Висновки. Так чи інакше, але по мірі того, як Україна буде інтегруватися в європейські й світові політико-економічні процеси і розвивати нові технології, вона неминуче буде сприймати властиві Заходу цінності. І, власне, європейська ідентичність України буде гарантією збереження і захисту її національної ідентичності. Як вдало висловився один з українських авторів, [6, с. 215] шануючи власну історичну та духовну сутність, відкриваючи для себе, що вона нерозривно пов'язана з європейськістю, плекана з її джерел, та й сама була її джерелом, українці неодмінно придуть до осмислення власної української Європи, яка зможе і неодмінно долучиться до Європи польської, французької, німецької, італійської, чеської, естонської.

Література:

1. Веретевская А.В. Мультикультурализм, которого не было: анализ европейских практик политической интеграции этнокультурных меньшинств : монография. Режим доступу : https://mgimo.ru/library/publications/multikulturalizm_kotorogo_ne_bylo_analiz_evropeyskikh_praktik_politicheskoy_integratsii_etnokulturny/
2. Кимлика У. Взлет и падение мультикультурализма. Режим доступу:

<https://cyberleninka.ru/article/n/vzlet-i-padenie-multikulturalizma/viewer>

3. Колодій А.Ф. 1. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах із неконсолідованими націями. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_4

4. Тихомирова Є. Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції. Наукові записки. Том 45. Політичні науки. 2005. С.56-60.

5. Пелагеша Н. Європейська ідентичність: зміст, функції, механізми формування. Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. К., 2007. Вип. 60. С. 12-34.

6. Андрійчук О. Україна – Європа: тести на сумісність. К.: Смолоскип, 2007. 378 С.

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ ПІДПРИЄМЦЯ

Пищалка Анастасія Павлівна,

Студент

Кунденко Яна Миколаївна

Кандидат філософських наук, доцент

Харківський національний інститут будівництва та архітектури

Харків, Україна

Вступ. Підприємництво визначається як процес виявлення та розвитку можливостей для створення цінності для існуючої чи нової організації. Підприємці - агенти змін, люди, які створюють нову ідею, виводять її на ринок, і таким чином (в ідеалі) відповідають очікуванням споживачів або перевершують їх.

Оскільки підприємці генерують нові ідеї, вони повинні приймати рішення в умовах високої невизначеності. Крім інновацій у галузі нових продуктів або процесів, підприємці зазвичай створюють нові організації або вводять нововведення. Відносини між підприємництвом та етикою можна охарактеризувати як інтенсивні відносини кохання та ненависті. З одного боку, підприємці, яких вважають творчими новаторами, хвалять за їх внесок у розвиток суспільства шляхом створення нових продуктів, можливостей працевлаштування і цим відкриваючи нові можливості для всіх нас. З іншого боку, підприємців часто критикують за одностороннє прагнення успіху в бізнесі готовність піти на компроміс із моральними цінностями, якщо це необхідно.

Мета роботи. У тезах ми обговоримо природу підприємництва та етичні проблеми, присутні у підприємницькій діяльності. Крім того, спробуємо переконати читача у важливості етики для підприємництва. Інколи стверджують, що для того, щоб скористатися можливостями, підприємцю доводиться порушувати правила етики під час творчого процесу. Інші запитують: чи можна вважати підприємництво етичним? Тези пояснюють

актуальність етичних принципів у сфері підприємництва. Що особливо важливо для тих, хто прагне розпочати власний бізнес і не має досвіду, необхідного для орієнтації в нормативно-правовій базі. Загалом, підприємницька діяльність, попри її труднощі, не має обходитися без етики.

Матеріали та методи. Етичні дилеми для молодих початківців бізнесу щодо підприємництва передбачувані і мають критичне значення. Дослідження показують, що підприємці посилаються на моральну ідентичність протягом усього процесу запуску, від ухвалення рішення про запуск нового підприємства до стадії ведення бізнесу.

І технології, і глобальний ринок ускладнюють прийняття етичних рішень підприємцем і тим самим демонструють цінність у їх навчанні. Дослідження, що досліджують, яка група людей, підприємців чи менеджерів поводить себе більш етично, дали неоднозначні результати. Дослідження виявили, що підприємці демонструють вищий рівень морального мислення, оскільки, порівняно з менеджерами. Одна з причин, через яку підприємці можуть демонструвати етичнішу поведінку, ніж менеджери, полягає в тому, що ставки вищі як щодо ризику, так і справедливості. У той же час інші бачать зниження етичних стандартів серед молодих власників бізнесу через зниження соціальних стандартів етичних практик і зростання жадібності серед підприємців. Є навіть відмінності зі зростанням фірм. У невеликих фірмах зазвичай є керівники, які демонструють більше етичних цінностей, ніж керівники більших фірм. Аристотель зауважив, що поміркованість, розважливність, відвага, і справедливність – головні чесноти, оскільки кожна з них виготовляє «Звички, конструктивні для суспільства та особистості» (Велика етика. 347-330г. до н.е. (Аристотель)). Чи є аморальна поведінка чи неетичні вчинки добродійними чи порочними? Неодноразово роблячи вчинок, який трохи порочний, але приносить вигоду – звичка, яка посилить чи послабить характер?

Результати та обговорення. Крім інтуїтивної відповіді про те, що вся людська діяльність повинна вестися з дотриманням етичних норм, можна навести ще й сильний аргумент безпосередньо щодо бізнесу. Простіше кажучи,

дослідження показують, що неетична поведінка і неетичні дії мають тенденцію до зниження прибутку бізнесу. Молодому власнику бізнесу, що починає, рекомендується робити те, що є етичним. Правильні вчинки - це не просто правильні вчинки, але також найімовірніша прибуткова справа.

Висновки. У цій статті ми обговорили етичні питання підприємницької діяльності та актуальність цих питань. Підприємництво представляє унікальний набір проблем та етика повинні бути в центрі уваги студентів, які прагнуть розпочати свій власний бізнес. Прийняття етичного рішення підприємцем впливає внутрішні та зовнішні зацікавлені сторони. Підприємець – лідер, який встановлює очікування щодо поведінки працівників, а також норми та цінності організації. Підприємець також уважно стежить за законом і тим, як рішення можуть вплинути на споживачів, співробітників, ділових партнерів, інвесторів, конкурентів та спільноту загалом. Характер підприємця стає персонажем бізнесу. Закон мотивує бізнес до мінімізування ризику заподіяння шкоди. Якщо ми навчимо учнів важливості прийняття розумних етичних рішень під час переходу від навчання до ролі підприємця, тоді у нас може бути платформа, щоб пояснити студентам, що серед азарту, творчості та інновацій у підприємницькій діяльності важлива етика.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

REGIONAL DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMIES OF POLAND AND UKRAINE: COMMON AND DIFFERENT

Naumova M. A.

PhD (Physics and Mathematics)

Head of the Department of Economic and Management Analytics

Vasyl' Stus Donetsk National University

Horobets Veronika

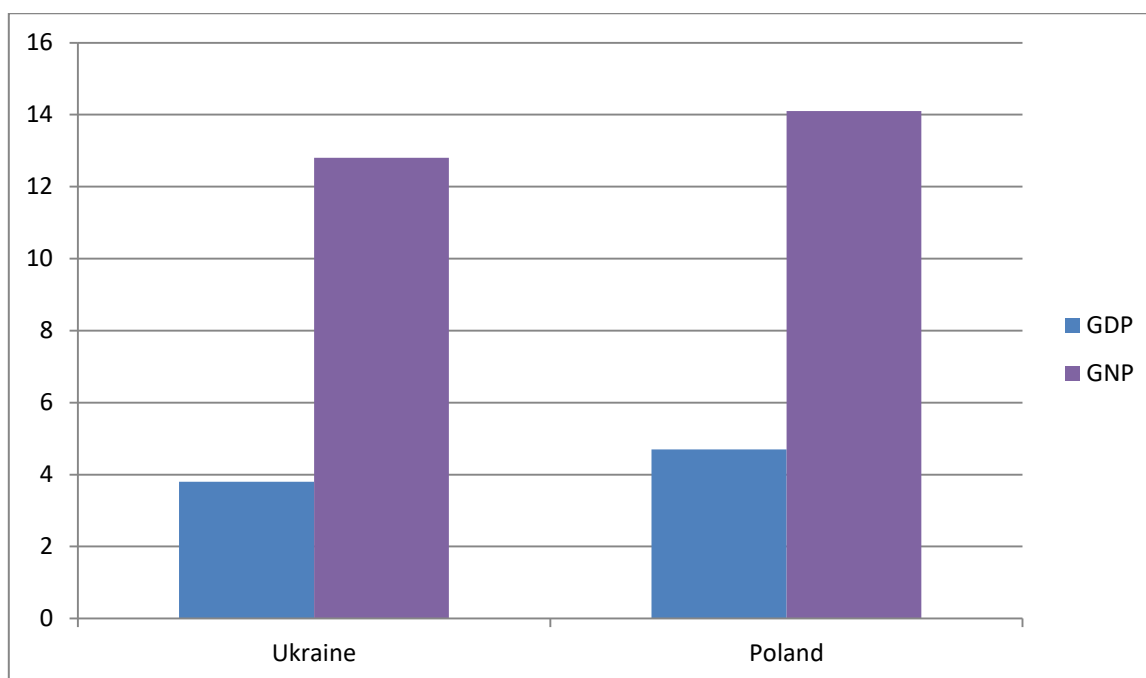
Student

Vasyl' Stus Donetsk National University

Introduction. Thanks to reforms and a friendly business climate, Poland, which is smaller than Ukraine, has been able to achieve much better economic results and join the EU, further strengthening its economy. The demographic catastrophe in Ukraine is a consequence of the low standard of living in the country. But in a more prosperous Poland, the percentage of the working population is no different from ours. In addition, Poles, like Ukrainians, often leave the country in search of work.

The purpose of research. Bilateral relations between Poland and Ukraine fully reflect the geopolitical difficulties, the interconnectedness of societies and the cultural context of the last century in the history of Eastern Europe. These relations are developing under the influence of security considerations and mutual desire for closer cooperation - or even alliance. But they also failed to avoid a number of misunderstandings and conflicts. Neighborhoods with huge potential remain vulnerable, this time not so much because of the manipulation of large powers, but because of changes in the regional environment and domestic political processes. The strength of the strategic partnership between Poland and Ukraine is a derivative of a common understanding of security challenges in Eastern Europe. Despite the fact that Poland and Ukraine are in different strategic conditions - Poland, unlike Ukraine, is a

member of the EU and NATO - both of them perceive Russian revisionism as a serious threat. This is partly due to common historical experience. Security issues play a crucial role in the agenda of bilateral relations. Already in 2014, the parties understood the importance of reliable, stable and predictable cooperation. Poland was one of the initiators of the Eastern Partnership project in 2008, which aimed to make the EU's eastern borders safer and bring the six target countries closer to European standards. Much has changed since then: soft security issues seemed paramount in 2008, and EU rule of law was the best tool to address them. Today, the brutal force and the army play a greater role in the regional security system, and the EU's regulatory force is no longer enough to keep the situation under control. [1] Poland's gross domestic product is 5 times larger. Membership in the European Union has helped Poles in many ways: the country has gained access to European markets and 65 billion euros in subsidies. But they have achieved their right to join the EU, thanks in part to economic success. GNI - the sum of all goods and services produced during the year in the country (ie GDP), plus income received by citizens and organizations of the state from abroad, minus income exported from it by foreign citizens and organizations. That is, the income received by Ukrainians from abroad is taken into account in the GNI of Ukraine, and the income of foreigners in Ukraine is not. In this respect, Poland also surpasses us. Moreover, since 2018, this figure has decreased for Ukraine by \$ 16 million, while for Poland it has increased by \$ 90 million. The advantage of GNI over GDP means that Ukraine receives a share of income from abroad. This is usually the case in developed countries, which lend money or buy shares. In our case, everything is easier - it's the transfer of Ukrainian workers. Polish GNI is also larger than GDP - migrants from Poland, as well as from Ukraine, attract additional money to the country. [2] On the chart we can see the incomes of the population of Ukraine and Poland for 2020.

Figure 1. Incomes of the population of Ukraine and Poland [3]

Conclusions. Poland is not the richest country in Europe, but it is well-off. Ukraine could be equal to it and even surpass it, because after the collapse of the Union, a powerful industry remained on our territory. But the Poles carried out economic reforms and attracted foreign investment to the country. And Ukraine has not been able to modernize its economy, for this reason our country is vulnerable to crises and depends on raw material prices. In addition, we do not have a culture of governing the country. If Ukraine carries out reforms, following the example of Poland and other successful countries, it will be able to repeat and even surpass their success.

REFERENCES

1. Polish-Ukrainian relations [Electronic resource]. - access mode: <https://www.prostir.ua/>
2. Comparison of the economies of Poland and Ukraine [Electronic resource]. - access mode: <https://uteka.ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-porivnyannya-ekonomik-polshhi-ta-ukraini>
3. Ukraine's GDP for 2020 [Electronic resource]. - access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

THE IMPACT OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT ON EMPLOYMENT IN UKRAINE

Naumova M. A.

PhD (Physics and Mathematics)

Head of the Department of Economic and Management Analytics

Vasyl' Stus Donetsk National University

Horobets Veronika

Student

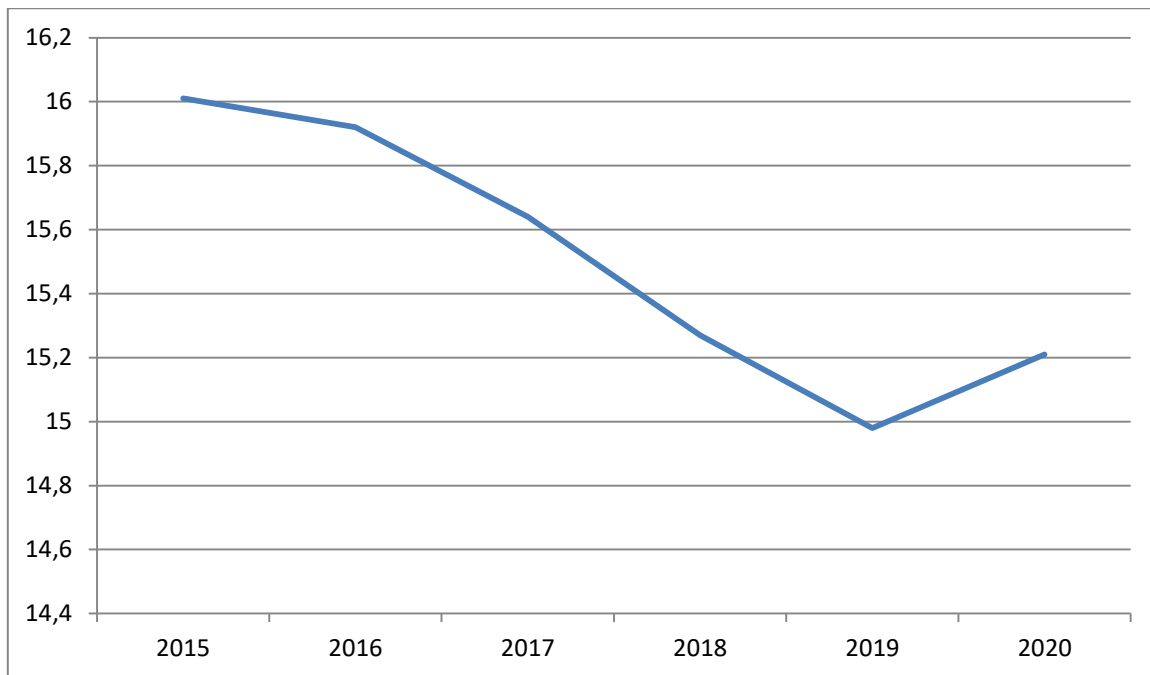
Vasyl' Stus Donetsk National University

Introduction. Industry plays a crucial role in Ukraine's economy, and its activities are a key factor in socio-economic development. The results of industry affect the current economic situation, as other industries are involved in the production process, which allows you to create jobs, and the salary received to increase aggregate demand.

The purpose of research. The basis of the Ukrainian economy was based on industrial production, the development and existence of which was impossible without a scientific and research structure, the existence of mandatory inventory and innovation laboratories in each production, publishing scientific literature. Today, it can be concluded that despite the official statement about the lack of unemployment, in fact, the countries of the former Soviet Union had hidden unemployment due to cheap labor, artificial provision of low living wages and support for equalization of wages. Although the division of the impact of the COVID-19 pandemic on the Ukrainian labor market in the first and second directions is somewhat conditional. For example, the current reduction in electricity production in Ukraine was due to a decrease in its consumption in the domestic economy, which supplied its products to both the domestic market of Ukraine and for export. Accordingly, the decrease in the need for labor, whose professional activity (for example, coal miners) is directly or indirectly related to electricity production, was due to changes in both Ukrainian and world markets. In general, the impact of the COVID-19 pandemic on the

development of the situation on the Ukrainian labor market in all the above areas has led to a direct and indirect reduction in the involvement of labor in economic activities. Such a direct impact on the Ukrainian labor market was manifested through a direct temporary ban or restriction of certain types of economic activity in Ukraine and the termination / restriction of labor migration from Ukraine abroad. The indirect impact of the COVID-19 pandemic on the development of the situation on the Ukrainian labor market, in turn, was manifested through a change (mostly decrease) in demand for various goods and services of domestic enterprises in Ukraine and abroad, which accordingly changed (mostly reduced) the need for live labor (labor services). [3] The Union's economy was built on the indissolubility of economic ties between industries and enterprises, which formed a single economic complex. During the "perestroika" was given the opportunity to carry out economic activities themselves, it became clear concrete signs of inefficiency of the existing "socialist economy". Since the collapse of the Union, traditional ties have been broken not only between enterprises but also between entire industries, production has begun to decline, and some enterprises have been forced to close, freeing up a large number of labor resources. The share of individual industries in total output was: mining - 10.8%, food - 21.2%, energy supply, gas - 24.6%, mechanical engineering - 7.2%, metallurgy - 16.6% , chemistry - 3.5%, woodworking, pulp and paper - 3.1%, light industry - 0.8%, coke and refined products - 3.3%. In recent years, the tourism industry has developed greatly, which in turn requires an extensive infrastructure, the use of energy-saving and renewable technologies, a responsible attitude to the environment. Such self-organization of the population creates jobs not only for itself, but also attracts labor resources from other regions to the labor market for the development of ancillary areas: construction of roads, houses, tourist facilities, services, etc. [2] The graph shows the share of the employed population in industry in 2015-2020.

Figure 1. The share of the employed population in industry in 2015-2020 [1]

Conclusions. Based on the current realities of Ukraine's economy in the crisis associated with the temporary loss of Crimea, hostilities in the East, which negatively affected all aspects of life and especially unemployment, it is necessary to develop a new strategy for economic development. This strategy should be aimed at the reproduction of high-tech and import-substituting production on a competitive basis, focused primarily on the domestic market. This approach will contribute to positive structural changes in the country's economy, providing on this basis the strategic prerequisites for sustainable development of economic growth.

REFERENCES

1. State Statistics Committee of Ukraine. - [Electronic resource]. - access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Modernization of employment - [Electronic resource]. - access mode: <http://www.economy.in.ua/>
3. The situation in the domestic labor market in a pandemic - [Electronic resource]. - access mode: <http://nbuviap.gov.ua/>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Артюх Оксана Валентинівна

д.е.н., професор

Капсамун Аліна Анатоліївна

Студентка

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Ефективне управління фінансами є пріоритетним завданням будь-якої держави. Через бюджетну систему здійснюється перерозподіл сукупного суспільного продукту на найважливіші напрями функціонування держави, виробництво суспільних благ, створення умов гармонійного розвитку суспільства.

Мета роботи. Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю розв'язання проблеми єдиного підходу до концептуальних засад фінансового контролю, його систематизації у системі управління підприємств та організацій України.

Матеріали та методи. До управління державними фінансами можна застосувати стандартні функції управління. Різні автори виділяють різні функції управління, але у межах даної публікації доцільно розглянути найпоширеніші функції. Так, за допомогою функції планування формуються цілі та завдання сталого розвитку бізнесу, а також показники, які необхідно досягти.

Функція організації формує основу реалізації плану підприємства. Функції аналізу та регулювання відповідають за швидке реагування на будь-які зміни від складеного плану. Контрольна функція створює умови для зворотного зв'язку в системі управління, а також певні умови передачі необхідної інформації від контролюваного до контролюючого за допомогою різних інструментів. Відсутність системи контролю, що включає отримання

інформації про результати діяльності, означає відсутність контролю як такого і ставить під сумнів актуальність управлінських рішень, що приймаються.

Сутність фінансового контролю є дискусійним питанням. Низка вчених дає власні визначення фінансового контролю. Одні автори вважають, що фінансовий контроль є функцією [1], інші вважають, що фінансовий контроль – це певна діяльність, дії [2]. Контроль є невід'ємною частиною системи управління; фінансовий контроль є функцією управління фінансами. У зв'язку з цим система фінансового контролю є невід'ємним елементом системи управління фінансами. Будь-якій системі властива наявність певних елементів її побудови. До елементів, властивих системі фінансового контролю, можна віднести наступні:

1. Мета фінансового контролю (ефективність управління фінансами, виявлення відхилень тощо).
2. Суб'єкт, який здійснює фінансовий контроль.
3. Об'єкт фінансового контролю, тобто, кого контролюють (державні органи, установи, організації).
4. Форми та методи, які використовуються при здійсненні контролю [3].

Мета фінансового контролю є кінцевим результатом, заради якого здійснюється фінансовий контроль. Фінансовий контроль є основою підвищення ефективності управління фінансами. Ціль фінансового контролю є своєрідним базисом для інших елементів системи фінансового контролю, яка створює необхідність для здійснення фінансового контролю як такого. Суб'єкт фінансового контролю є контролюючою особою. Об'єктом фінансового контролю виступає контрольована особа. Методи контролю – це сукупність прийомів та операцій із здійснення передачі від об'єкта фінансового контролю до суб'єкта фінансового контролю. Відсутність одного з елементів фінансової системи свідчить про відсутність системи загалом [1].

Результати та обговорення. Узагальнюючи можна зазначити, що фінансовий контроль – це функція управління фінансами з організації системи зворотного зв'язку, в якій за допомогою різних методів надається інформація

від об'єкта фінансового контролю до суб'єкта фінансового контролю з метою підвищення ефективності управління фінансами.

Також важливим є усвідомлення тісного взаємозв'язку між різними видами фінансового контролю. Розглянемо зв'язок між внутрішнім та зовнішнім, горизонтальним та вертикальним видами контролю.

Вертикальний фінансовий контроль має характер підпорядкованості, тоді як горизонтальний фінансовий контроль має на увазі рівнозначність суб'єкта та об'єкта фінансового контролю. Внутрішній фінансовий контроль характеризується контролем усередині організації, а зовнішній фінансовий контроль є контроль поза організацією.

На сьогодні в теорії та практиці контролю існує проблема видової систематизації фінансового контролю. Зазвичай мається на увазі, що суб'єкт зовнішнього фінансового контролю знаходиться поза контролюючим, а суб'єкт внутрішнього фінансового контролю знаходиться відповідно всередині організації [4]. Якщо класифікувати внутрішній фінансовий контроль виходячи з того, що суб'єкт та об'єкт фінансового контролю знаходяться всередині організаційної структури, то можна зробити висновок, що при укладанні договору аутсорсингу або косорсингу щодо здійснення внутрішнього фінансового контролю (аудиту), такий вид контролю є зовнішнім. При здійсненні внутрішнього фінансового контролю, коли контрольний (аудиторський) підрозділ функціонально незалежний від іншого структурного підрозділу (об'єкта перевірки), у межах розглянутої класифікаційної ознаки фінансовий контроль можна назвати зовнішнім [3].

Висновки. Отже, розгляд загальних засад фінансового контролю дав змогу окреслити дискусійні питання щодо визначення єдиного підходу до сутності фінансового контролю, його видової систематизації та обумовив подальші дослідження у напрямку вдосконалення теоретичної та практичної бази фінансового контролю.

Список використаних джерел

1. Державні та муніципальні фінанси: навчальний посібник / Колл. авторів; за редакцією Н. Г. Іванової та М. І. Канкулової. СПб.: Вид-во СПбГЕУ, 2015. 273 с.

2. Мирогірська Т. В. Аудит: навчальний посібник [4-те вид., перераб. та дод.] М.: КНОРУС, 2014. 312 с.

3. Cyberleninka. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sistemy-finansovogo-kontrolya-v-ukraine>

4. Фінанси, грошовий обіг та кредит: підручник /за ред. Романовського М. В., Врубльовської О. В. 2016. 543 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РЕЗЕРВУВАННЯ ЗА РОЗРАХУНКОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Бакаляр Дмитро Геннадійович,
аспірант
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Підприємницька діяльність може бути представлена у вигляді потоку фінансових (інвестиційних) ресурсів, що надходить від кредиторів та інвесторів, який трансформується в капітал і працю та за допомогою якого забезпечується випуск готової продукції, а товари, роботи і послуги через укладання угод формуються в потоки фінансових ресурсів, які виходять з підприємства. Ці потоки розподіляються серед кредиторів та інвесторів, а далі знову вводяться в оборот. Тому, значне місце в діяльності кожного економічного суб'єкту відіграють розрахункові операції, а договірна політика через зміну юридичного оформлення фактів господарського життя може впливати на способи їх відображення в бухгалтерському та податковому обліку, і, тим самим, інтерпретувати картину фінансового стану економічного суб'єкта, яка відображається в його бухгалтерській звітності, а також впливати на економічну безпеку підприємства.

Ціль роботи./Aim. Розроблення схеми взаємозв'язку базових циклів господарських операцій, пов'язаних із відображенням в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості та формування й використання резерву сумнівних боргів із результатами діяльності підприємства.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичною основою дослідження стали методологічні і загально-наукові принципи проведення комплексних досліджень під час визначення взаємозв'язку циклів господарських операцій, пов'язаних із відображенням в системі бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та формування резерву сумнівних боргів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сучасна економічна наука розглядає суб'єкти бізнесу як цілісну економічну систему, орієнтовану на підприємство як інституційну одиницю, що впливає на економіку через процес взаємодії економічних суб'єктів на ринку. На практичну реалізацію облікового процесу здійснює вплив внутрішнє та зовнішнє інституційне середовище, в яких економічний суб'єкт проводить фінансово-господарську діяльність і з якою постійно взаємодіє. Отже, підприємницька діяльність може бути представлена у вигляді потоку фінансових (інвестиційних) ресурсів, що надходить від кредиторів та інвесторів, який трансформується в капітал і працю та за допомогою якого забезпечується випуск готової продукції, а товари, роботи і послуги через укладання угод формуються в потоки фінансових ресурсів, які виходять з підприємства. Ці потоки розподіляються серед кредиторів та інвесторів, а далі знову вводяться в оборот.

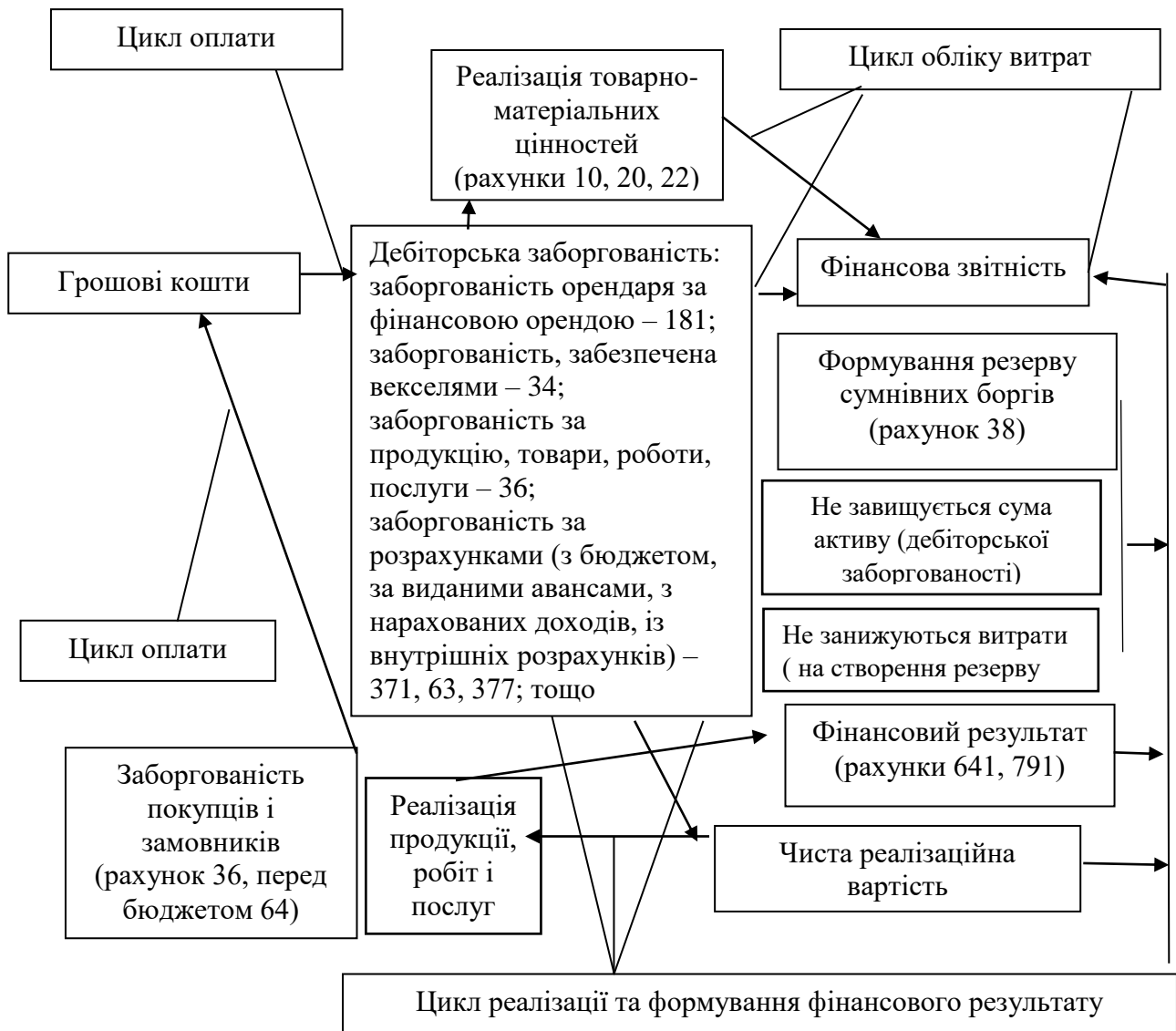
Тому, значне місце в діяльності кожного економічного суб'єкту відіграють розрахункові операції, а договірна політика через зміну юридичного оформлення фактів господарського життя може впливати на способи їх відображення в бухгалтерському та податковому обліку, і, тим самим, інтерпретувати картину фінансового стану економічного суб'єкта, яка відображається в його бухгалтерській звітності, а також впливати на економічну безпеку підприємства.

Одними з об'єктів бухгалтерського і податкового обліку є зобов'язання, відображення яких в обліку базується на інформації про джерело виникнення зобов'язань – дебіторської або кредиторської заборгованості відповідно до умов договору.

На сьогодні, підприємства під час своєї діяльності досить часто стикаються з проблемою виникнення дебіторської заборгованості, причому в кризових умовах спостерігається постійне зростання її питомої ваги в структурі оборотних активів підприємства. «Крім того, спостерігається виникнення простроченої та безнадійної заборгованості, що призводить до «заморожування» активів та уповільнення швидкості обороту грошових коштів.

А, тому постає необхідність розробки та впровадження дієвих методів управління дебіторською заборгованістю» [1]. Тому для підвищення інформативності облікових даних для потреб формування системи резервування нами запропоновано схему взаємозв'язку базових циклів господарських операцій, пов'язаних із відображенням в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості та формування й використання резерву сумнівних боргів із результатами діяльності підприємства (Рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок циклів господарських операцій, пов'язаних із відображенням в системі бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та формування резерву сумнівних боргів

Незважаючи на беззаперечну значущість резерву сумнівних боргів більшість підприємств його не створюють, адже існує ряд причин, які гальмують цей процес, такі як: відсутність чіткого методу визначення такого резерву, відмінність впливу на фінансовий результат до оподаткування при визначенні бази оподаткування в бухгалтерському обліку та нарахуванні податку на прибуток відповідно до Податкового кодексу. Тому формування резерву сумнівних боргів потребує вдосконалення.

Отже, вважаємо, що в умовах явних стагнаційних процесів в економіці в організаціях доцільно нараховувати резерв сумнівних боргів, навіть, щотижня або щомісяця. Таку ж думку висловлюють й економісти О.А. Боярова та Н.П. Кузик, що «в умовах несвоєчасного виконання зобов'язань покупцями продукції, прострочення термінів позовної давності заборгованості за розрахунками, розраховувати резерв сумнівних боргів доцільно щомісяця, а при складанні балансу в обов'язковому порядку його визначати щокварталу» [2]. Крім того, здійснювати це рекомендується із застосуванням методу нарахування резерву на підставі звіту про фінансові результати, відповідно до якого розраховується величина витрат на покриття сумнівних боргів як відсоток від чистих продажів в кредит у кожному звітному періоді. Дана величина коригується на відсоток зростання прострочених платежів за прогнозними даними управлінського обліку.

Висновки./Conclusions. Таким чином, щомісячне або щотижневе нарахування резерву необхідно в силу того, що в умовах економічної кризи ситуація з платіжними операціями між контрагентами змінюється дуже швидко, оскільки зовнішні фактори по-різному впливають на загальну суму сумнівних боргів. У цих умовах прогнозування на більш короткий період буде більш точнішим, ніж на рік.

Література./References

1. Жидєєва Л. І , Мельник А. О. Створення резерву сумнівних боргів: проблеми та шляхи їх вирішення. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5547>.

2. Боярова О.А., Кузик Н.П. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства. <http://magazine.faaf.org.ua/rezerv-sumnivnih-borgiv-yak-obachniy-instrument-vplivu-na-diyalnist-pidpriemstva.html>

АВІАКАТАСТРОФА В САЛОНІКАХ ТА ЇЇ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ В ІСТОРИЧНІЙ ХОДІ ДАП «ЛЬВІВСЬКІ АВІАЛІНІЇ»

Баран Руслан,
к.е.н., член-кореспондент Транспортної академії України,
Україна

Вступ, постановка проблеми та вибір теми дослідження саме із історії авіації (ІА) на прикладі державного авіапідприємства «Львівські авіалінії» (ДАП), де на протязі 15 років довелося працювати та «варитися» у казані внутрішньовиробничих авіаційно транспортних (АТ) послуг та відносин по праці. У грудні цього року виповнюється 24 роки, як немає серед нас світлої пам'яті Леоніда Стародубцева, Анатолія Широкого, Олексія Вчорашнього, Дарії Полюги, Світлани Місюри, Ігоря Вихованського, Віктора Медведєва, Віктора Кейнза, членів екіпажу рейсу Одеса – Салоніки. Вони загинули на повітряному судні (ПС) типу Як-42 бортовий номер 42334, що розбився у горах Олімпу у Греції. Цього року вдалося відвідати Олімп та віддати їм шану пам'яті та особливо львів'янам й нашим колегам по праці, що й вплинуло на вибір теми [1].

На фото ПС типу Як-42 експлуатанта ДАП «Львівські авіалінії». З архіву автора, публікується вперше.

На фото пікетування працівниками ДАП суду за намагання неправосудного рішення щодо перекладення вини з авіаперевіземка Аеросвіт на експлуатанта ПС. З архіву автора, публікується вперше.

Метою статті є спомин і спогад про них та спроба наукового розгляду та осмислення умов та факторів, що передували цій авіаподії, яка мала місце в

діяльності авіатранспортних послуг (АТП) ДАП і непрофесійної «мишачої вовтузні», одразу ж розпочатої навколо неї і, особливо навколо львівських авіаторів [2].

Невирішена проблема іншими авторами, яка потребує розв'язання. Не маємо наміру подавати назв і тих авторів, які, маскуючись за криптонімами «сослуживці» і іншими надуманими масками своїх позатовариських та й позалюдських обличь давали інтерв'ю і щось писали тоді про львівський екіпаж. Пошлюся тут лишень на відмінну від їхніх на публікацію А. Козлова [3]. Отож найперше потрібно сказати добре слово про екіпаж і безпристрасно розглянути цей випадок в знак доброї згадки про них, що й вперше розпочинаємо тезово в науковому плані саме тут.

Викладення основного матеріалу. Непомітною подією відбулися чергові групові поминки наших друзів із екіпажу, що поховані на Личаківському цвинтарі у Львові. Не з'їхалися цього разу до могил львівських летунів, матері, рідні та родичі. Їх вже також немає серед нас, адже час невблаганний...

У дні після трагедії львівські газети повідомили з сумом про втрати. Найбільше, пам'ятається відгукнувся на нашу спільну біду „Високий Замок”, який навіть надрукував світлини всього екіпажу. Львівський авіаперевізник (АВП) тоді під орудою знаного авіатора і мудрого разом з тим керівника – Леонтія Юхимовича Загреви (1950-2007) в умовах повсюдної руїни в місті, чи не єдиний у сфері реальної економіки, що долучився до розвитку ввіреного йому 1993 року Львівського державного авіапідприємства (ЛДАП). Виконувалися польоти на регулярній і чартерній основі, зміцнювався та розширювався літако-моторний парк, тощо. Це вже потім, після нього ДАП опинилися в руках інших. І так, перебуваючи певний час у стадії стагнації, допоки вистачало виробничо АТП інерції та надбаного с.п. Леонтьєм «основного капіталу». Вони ще якось пару років «тріпалися» в ринковій стихії в прямому і переносному значенні цього слова [4]. Отож, доведене сірою випадковістю призначуваних «згори» керівників фактично до банкрутства

просто «обрізали крила», щоб прихватити все нажите ДАП під оруду брав братів Заграв (окрім Леонтія діяльну участь у становленні львівського авіаперевізника взяв і сл.п. Олександр Юхимович Заграв (1959-2019) [5, 6, 7]. До слова, про роль Олександра в захисті від нападок «зі сторони» після катастрофи в Салоніках потрібно і треба написати окремо, а тому тут обмежимося лишень згадкою. Вже „виставлені за ворота” майже всі, хто менш більш мав поняття в авіації та був співпрацівником загиблих потроху стали забувати біль і горе колективу. Кишенькові профспілки, що з 2005 року після Я.Г. Ткача (1942-2021) „лягли під «злодіїв у законі», які внаслідок своєї непрофесійності, деінтелігентності обікрали колектив і їх членів, також мовчали. І через це вже колишнім працівникам не до спогадів, а тим більше не до поминок...

Саме тому з метою виправлення ситуації, як науковець, в пам'ять про всіх, вирішив згадати про той сумний час і безневинні душі жертв чужої недбалості, непрофесійності та зденаціоналізованої нетерпимості. Благо, що тоді, як кажуть, по гарячих слідах трагедії вдалося написати статтю, яку читачам буде запропоновано лишень зараз. Тож нехай вона буде вінком на могили, як названих членів екіпажу, так і їх керівництва – Леонтія і Олександра Заграв, по їх смерті, що настала то у тому числі і внаслідок нервового виснаження у боротьбі за істину за людей, за ДАП. Шкода, що так ніхто і не згадує у пресі талановитих керівників, шанованих християн і летунів. Світла їм пам'ять! Ще напевне варто тут додати спогад і про Наталію Євгенівну Полянську (1957-2018), з якою як авіаторкою та викладачем авіаційного вишу якимсь у 2000-их довелося обговорювати написану мною цю статтю. Вона, як дружина відомого в Україні пілота Олександра Миколайовича Полянського, дуже болісно сприймала втрати серед екіпажів ПС й позитивно на одній із наукових конференцій у Національному авіаційному університеті (НАУ) її оцінила. Отож нехай замість сподобаних нею в житті білих троянд на її могилу будуть ці тезові виклади нашої статті щодо продовження не просто роздумів над безпекою польотів, які нами розпочаті ще раніше, а їх науково-практичного розгляду [8, 9].

У тій неоднозначній, з огляду будь якого громадянина катастрофі, розбилися працівники рідного, якщо бути точним ЛДАП. ДАП-ом воно стане лишень з травня 1998 року, коли з легкої руки автора та переопрацювання статуту разом з молодим на той час юристом О. Музичком воно буде перереєстроване у формі правонаступництва з ЛДАП. Шкода, та сьогодні вже про цього відомого у світі АвП мусимо казати у минулому часі.

Не можу сказати про свою до прикрого факту цієї авіакатастрофи небайдужість з декількох причин. По-перше, тоді виконав свій останній зліт мій приятель Леонід Стародубцев, що став львів'янином, хоча й народжений у козацькому краї на Запорожчинні. Цей, на час катастрофи, не молодий, але й не старий ще чоловік, знаний летун-інструктор якимось так ненароком, як кажуть, частенько заходив до мене. Просто міг привітатися, побалакати, погомоніти, зателефонувати своїй матері, яка мешкала десь у Запорізькому краї. Саме звідти, із Запоріжжя, того ж 1997 року я прибув на працю, після запрошення та організації переведення з іншої місцевості. По-друге, я все своє свідоме життя, відколи у грудні 1978 року після армійської служби розпочалася трудова діяльність в цивільній авіації (ЦА), працював у галузі АТ та виріс там як фаховий авіаційний менеджер. Навіть досяг певних висот, як, до речі і Н. Полянська, з якою разом попрацювали роки на одній кафедрі в НАУ. Тому зналися з нею не формально, а як практики АТ приятелювали. Тобто цим стверджується, що ми з нею не були «книжковими» доцентами, а таки практиками. За це нас просто поважали і любили. Особливо цей статус відчували іноземні студенти. Проблеми безпеки авіації ми знали не так, як певні теоретики, а розуміли їх практично [9]. По-третє, присвятивши більшу частину часового діапазону молодих років на підготовку і вивчення основ АТП та паралельно із практичною діяльністю в галузі АТ довелося стати викладачем і науковцем в цій галузі. Все це разом давало підстави та уможливило бути у “курсі усіх подій” у царині знань та практичних досягнень АТ, як у світі, так і щодо національних АвП. І ось тоді, у грудні 1997 року я вранці, як завжди, збирався на працю. Коли ж почув по радіо скупку

приголомшливу новину про те, що у Салоніках зник з радарів Як-42, який виконував рейс з України. Вже відразу ж якось ця інформація відгукнулось у моєму серці, чи була не наш це лайнер? І я пришвидшив збиратися. На працю прийшов ще задовго перед початком восьмої ранку. Як потім виявилось, мої найгірші припущення були небезпідставними. Ми вже вранці знали, що екранів радарів грецьких авіадиспетчерів зник саме наш, львівський літак Як-42. Його у гірській далекій місцевості не легко було знайти, а тому ми – тодішні працівники, у нетерпінні чекали десь приблизно добу, а то й півтори, доки то надійшло повідомлення про знайдення місця катастрофи у грецьких горах Олімпу.

Боже, що почалося у газетах після цього. Яких лишень “експертних висновків” не друкували вони. Більшість з них, заради “непорваної ще гривні”, бо молоді ще на той час валюти нашої держави, а вірніше “поношеного зеленого”, просто таки зводили наклеп, як не на авіаторів-львів’ян взагалі, то, особливо, на екіпаж. Саме тому, просто так все це без відповіді я залишити не міг. Написав практично відразу ж нижчевикладену статтю. Правда, тоді її не надрукував. Просто у життєвій круговерті вона написана була фактично, як колись казали, “у шухляду”. І ось зараз майже через чверть віку вирішив таки подати її на розсуд науковців, чи й просто тих, хто нею цікавиться. Оскільки читали її на той час у рукопису лише певні пілоти, які у мене не викликали сумнівів у їх професійності, честі та гідності і навіть патріотизму то назву їх. Серед них був учасник державної комісії і поважний фахівець, на той час фактично летунський керівник Юрій Степанович Скробач, а також непересічний пілот ПС Василь Широчук, та командир ПС та авіаколективу зі значним стажем Леонід Шинкаренко. Серед них, як бачимо, була і згадана тут П. Полянська.

Після цієї випадкової авіакатастрофи українського літака у повітряному просторі Греції з’явилося чимало публікацій-догадок у формі „коментарів”. Особливо «вправлялися своїми знаннями авіації» у столичній пресі. На нашу думку, безглузда і рокова, через збіг обставин, загибель людей стала навіть

розмінною монетою у руках деяких ділків. Підтвердженням цього висновку є той особливий саркастичний пієтет, що проглядався у смакованих тогочасних “інтерв’ю”, монологах та репортажах мас-медіа сумнівного ґатунку зі „знаючими землячками” й вихідцями із «Львівського авіазагону» і навіть у судах. Найбільше непідтверджених висновків і догадок, непрофесійних епітетів і коментарів по відношенню до загиблих авіаторів подавали тоді “Київські відомості”, а за ними, здається і “Столичные новости” та деякі інші. Люди далекі від авіації, комерційної експлуатації повітряних трас, міжнародного повітряного права намагалися “докопуватися” до наслідків великого горя, а деякі неназвані особи просто глумили над світлою пам’яттю наших колег. Проте факти, як річ вперта у таких випадках, залишалися, якщо йти за їхньою логікою, як то як кажуть, “поза кадром” у тих «експертів». Хоча відразу ж найвірогіднішими для фахівців були оцінки вини диспетчерської служби тамтешнього аеропорту, проте головною виною, як завжди стало сліпе дотримання завчених ще із совдепії «правил векторіння». Екіпаж бачив перед собою перешкоду та був скований у своїх діях завченими правилами, що диспетчеру «видніше куди треба летіти». Інакше, як можна було без будь-яких висновків та встановлених тверджень, буквально в перші дні після катастрофи, звинувачувати пілотів? Ще не були знайдені обломки лайнера і тіла загиблих, а вже виставлялися усні через пресу безпідставні претензії до авіафахівців високого класу. Всі вони, хто в той день загинули, мали не аби який практичний досвід, навички, техніко-теоретичну, інженерну та летунську підготовку з експлуатації АТ. Це однозначно та не підлягає зараз сумніву. Цей наш тодішній висновок підтверджується подальшими фактами у т. ч. і судовими рішеннями [11].

Не вступаючи у дискусію зі “спецами” та “колишніми” летунськими фахівцями, які нібито пліч-о-пліч “працювали раніше з загиблими членами львівського екіпажу”, хочеться навести лишень деякі штрихи власних у цьому зв’язку науково-практичних досліджень. Результати та висновки їх, як на мене, начисто відкидають «козирні факти» і припущення тих, хто так спішив за

сенсаціями, не вичікував навіть християнської річниці загиблих товаришів. Отож з цих причин вирішив дати їм, як раніше казали, “принципову оцінку”. Багато хто намагався “на око зважити” їхні фахові здібності, оцінити факти, винести позасудові звинувачення загиблим авіаторам. Не гоже, панове летуни, так вести себе і за “тридцять срібників” поєднувати власну образу за свою індивідуальну поразку у змаганні на зрілість на когось іншого за допомогою меркантильних потуг. Благо, що замовників ваших репортажів, далеких від національної ідеї вистачало. Наші спільні друзі стали заручниками збігу багатьох фактичних обставин того рокового польоту, комерційного навантаження, зовнішніх факторів. Своє життя вони фактично віддали через інших. На їх місці могли бути і Ви, якщо Ви дійсно, так би мовити, пілотуєте ПС. Адже загибель американського літака, що також приймав тоді ж участь в пошуках українського, не є фактом простої закономірності. І поряд з цим, така довга мовчанка та відсутність висновків комісії з розслідування авіакатастрофи в Салоніках вказували лише на те, що не все у ній було так однозначно, як намагалися домислювати того часу анонімні «експерти». В погоні за сенсацією вони безпідставно подавали невідповідні описи, сприйняття, власне бачення, а не фактичні обставини справи та їх оформлення.

Отже, знаючи особисто загиблих, на відміну від Вас, хоча й не літав, проте таки мав пряме відношення до авіації, а точніше АТ. Спробую відповісти на запитання щодо ймовірності авіакатастроф від людського фактору. Раніше мені вдавалося не раз піднімати на сторінках преси проблему безпеки авіаперевезень, саме як спостерігача і в якійсь мірі авіаційного менеджера та науковця [8, 9]. Тому й хочеться продовжити тему у цьому науковому коментарі,

Відомо, що провідні авіакомпанії Європи і США в останні роки задалися метою інтенсифікації АТП. Для підвищення власної конкурентоспроможності деякі АвП почали збільшувати тривалість польотів своїх екіпажів. Це робиться для того, щоб більше виробляти “тонно чи пасажиро кілометражу”, як основної одиниці транспортної продукції, бо це дає прибутки. Такого досвіду, проте у

гіршому варіанті з визискування екіпажів почали притримуватися і деякі українські експлуатанти ПС та їх власники. Це вони роблять усупереч чинних правил праці та відпочинку летунського складу національних АвП. На наше переконання такі «виробничі» підходи до організації авіатранспортної діяльності не сприяють підвищенню рівнів безпеки польотів (БП). Міжнародна авіатранспортна організація, що виробляє спільні європейські авіаційні стандарти робочого часу і відпочинку екіпажів Асоціації європейських авіакомпаній зробила припущення на користь збільшення часу польоту одним екіпажем, що виконує авіап перевезення і доставляє пасажирів та корисне навантаження з летовищ вильоту до призначення без посадки. Інша міжнародна організація - Федерація асоціацій лінійних пілотів не погодилася з можливістю саме такого продовження часу виконання польотів. Тобто мова йде про пілотування впродовж довгого часу без посадок шляхом відпочинку вільних членів екіпажу у польоті. Вона вважає, що збільшення робочого часу летунів у польоті нічого доброго не приносить, а лишень потенційно підвищує загрозу БП.

Суперечку цих двох авторитетних інституцій міжнародного АТ вирішили розв'язати через Спеціальну Європейську комісію. Комісія спільно з Німеччиною у 1993-1994 роках профінансували проект щодо медичних наукових досліджень ще на зламі тисячоліття. За основу лагу діяльності АТ взято сторіччя, тобто від становлення світової системи АТ, як такого. Вивчалися показники втомлюваності летунів та фактори, що його спричиняють у польоті. Цей науковий проект організував і очолив доктор Вегенан, який повністю підтвердив доречність вимог саме пілотів про не занадто довгий їхній робочий час. Разом з тим до вимог “комерсантів” від авіації, які намагалися перевищувати час пілотування, науковець поставився скептично. Бо кому ж, як не летунам знати перипетії і тонкощі своєї фахової діяльності? Практика летунської експлуатації ПС на трансконтинентальних довготривалих авіатрасах, як заявляють пілоти, наочна лабораторія для пошуку відповіді щодо цієї проблеми. Дилема співвідношення виконання польоту пілотом і його

відпочинком не така вже й проста, як здається на перший погляд, справа. Отже, об'єктом своїх досліджень науковці-медики обрали летунів, що виконували авіарейси тривалістю 10 і 11 годин [12].

Аналізуючи авіаційну статистику щодо авіакатастроф, можна констатувати, що ті АвП, які не мають гострої проблеми введення “довгих” авіаліній (рейсів на магістральних напрямках) найменше приділяють їй уваги і змушені розплачуватися за це. Найменше дотримуються правил щодо повноцінності відпочинку членів екіпажів АвП африканських країн, а тепер до цього негативного з огляду безпеки «досвіду» приєдналася й Україна. Саме про це треба казати скрізь і всюди. І констатовано факт, що найбільше дотримуються правил роботи та відпочинку екіпажів, як це не дивно, австралійські авіатори. Саме тому Африка у статистиці авіакатастроф з причин “людського фактора” йде попереду (табл.).

Дані щодо рівнів авіакатастроф регіональних авіакомпаній світу за період з 1983 р. по 1993 р. (класифікація: з причин негативного впливу людського фактору-втрати пильності пілотів, що виконували рейс через брак відпочинку у зворотному напрямі)*.

Регіон реєстрації віаперевізника	Рівень катастроф на 100 л/вильотів, %
Африка	10.51
Латинська Америка	4.27
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	2.80
Східна Європа і СНД	2.58
Західна Європа	1.04
США і Канада	0.55
Австралія	0.001
Середній світовий рівень впливу небезпечності фактору втомлюваності летунів	1.46

* Запозичено з 12.

Як бачимо, найбезпечніше літають авіакомпанії (АК), які при збільшенні саме тривалості польоту на екіпаж у рейсах без посадок з метою підвищення економічної ефективності комерційної експлуатації ПС, добре дбають про

відпочинок своїх пілотів. Для цього АК США, Канади, Австралії і Західної Європи розробляють оптимальні графіки праці та відпочинку для екіпажів. У зв'язку з цим, висновок доктора Вагенана полягає в тому, що навіть при наявності на борту змінних екіпажів, що перебувають, у так званому “запасі на борту під час виконання рейсу” та їх зміна за штурвалом після перепочинку без повноцінного відпочинку “на землі” при виконанні зворотного рейсу, рівень безпеки авіаперевезень не збільшується і навіть не залишається на досягнутому рівні. Спільні прольоти пілотною і відпочиваючою екіпажів на борту одного і того ж ПС через годинні пояси не дають змоги добре відпочити і стають додатковим негативним фактором зниження рівнів БП.

А тепер екстраполюємо цей висновок до умов виконання рейсу тодішньою АК “Аеросвіт”, на який у посесійному порядку піднарядилися львів'яни. І накладемо його постулати на випадок в Салоніках 1997 року. “Авторитетні” київські тодішні “мужі від авіації, “друзі пілоти” чи «колишні співпрацівники» спочилих у катастрофі Стародубцева, Широкова, та інших через столичні газетки відразу ж безапеляційно заявили, що причиною катастрофи могла стати неувважність екіпажу від перевтоми. Мовляв, вони тільки-но що прилетіли звідкись, а їх відразу ж взяли та й відправили у міжнародний складний рейс. Проте їхній варіант можна відкинути, як такий, що міг би мати ймовірність не вищу за 0.5-1.0 %. Оскільки, по-перше, парний рейс (туди-назад) був сумарною тривалістю не більше 3-4 годин. По-друге, випадок стався в польоті “туди” і навіть не у зворотному напрямі. То про що це вказує? Запитання явно риторичне. По-третє, члени екіпажу, які безпосередньо пілотували ПС мали не менше ніж 10 годин домашнього відпочинку, який був наданий адміністрацією ЛДАП і саме це було доведено у судах різних юрисдикцій та інстанцій [3]. Інша справа, як цей відпочинковий час був використаний у той непростий для нашої держави час? Проте ця сторона питання нами до уваги не береться, бо належить виключно до особистих даних кожної людини і не регулюється авіаційним чи трудовим правом.

На фото доцент кафедри авіаційних перевезень Наталя Євгенівна Полянська. 15.04.1990р. З архіву автора, публікується вперше.

На фото генеральний директор ДАП «Львівські авіалінії» Леонтій Юхимович Загрева. 30.07.1993р. З архіву автора, публікується вперше.

На фото пам'ятник загиблому екіпажу Як-42 (б.н. 42334) на Личакові у Львові. З мережі Інету, публікується вперше.

На фото головний штурман ДАП «Львівські авіалінії» Олександр Юхимович Загрева. З мережі Інету публікується вперше.

Чомусь вперто замовчується той факт, що виконання рейсу “підхоплене” ЛДАП на умовах лізингу екіпажів, про таку форму співпраці автором надано свою публікацію [13]. Отже лишень на заключному етапі, тоді з летовища міста Одеси після, так званої “поломки” штатного аеросвітівського літака типу “Боїнг” поставлено завершувати рейс львівський Як-42, був внесений до сертифіката Аеросвіту. Що це за поломка на рейсі, що має міжнародний статус? А може це заміна на більш дешевий тип літака, оскільки зайнятість пасажирських сидінь у літаку цього рейсу названого АвП складала ледве 40%? Отже і тут проглядаються “вуха” комерції власника авіалінії і АвП, що бажав стати на рейки міжнародних авіаперевезень. І, ставши таким, без будь яких науково-практичних опрацювань, намагався викроїти «доларовий прибуток» за рахунок «гривневих вкладень» в авіа бізнес. Ось ця поспішність в вильоті іншого екіпажу для закінчення рейсу за фактичного АвП, яким був «Аеросвіт», для цілей вильоту за кордон виконана останнім, на наш погляд, зовсім злочинно. Квитки продавалися на аросвітських бланках і він, як АК та АвП мав нести всю повноту юридичної відповідальності за наслідки з безпекою АвП.

Висновки. Вперті факти, а не дешеві сенсації, вказують на те, що фактор втомленості екіпажу і його неуважності у тому роковому рейсі не відіграв жодної важливої ролі. Порушень вимог нормативно встановлених в Україні стандартів робочого часу і відпочинку пілотами, а тим більше адміністрацією ЛДАП того разу встановлено не було. Значить, заради світлої пам'яті загиблих друзів і співпрацівників, треба відкинути цю причину і не дозволяти ЗМІ

писати про людські трагедії в погоні за дешевими сенсаціями “на абум Лазаря”... До речі, подальші події і навіть судові рішення з цього приводу грецької сторони конфлікту підтвердили цей наш тогочасний висновок, з яким ж зараз маємо намір поділитися з читачами.

Література

1. В Греції звели каплицю на спомин про жертв українського літака, що врізався в гору// Режим доступу: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20131023-1491178/> .

2. К. Розумовський. На чесному слові і на одному крилі»...// Зеркало тижня, вип. 5, 30.01.1998. Режим доступу: https://zn.ua/politics_archive/na_chestnom_slove_i_na_odnom_kryle.html .

3. А. Козлов. Без назви, бо імені у державного паскудства, про яке піде мова у цій статті, бути не може. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/08/9/2990098/>.

3. Проти посадовців "Львівських авіаліній" порушено кримінальну справу. Режим доступу: https://zaxid.net/proti_posadovtsiv_lvivskih_avialiniy_porusheno_kriminalnu_spravu_n1054822 .

4. Хронологія розкрадання ДАП «Львівські авіалінії». Режим доступу: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=369915809775897&id=179365175497629&stream_ref=10.

5. Х. Інжуватова. Як Львову «обрізали» крила// Україна Молода, 22.01.2015.

6. «Львівські авіалінії» хочуть продати за копійки? 12/11/2006 | Майдан-ІНФОРМ. Режим доступу: <https://maidan.org.ua/arch/arch2006/1165806766.html> .

7. Баран Р. Жертви повітряного хаосу. Авіаринок// Поступ, № 23, 19.02.2002; Українців відлякують не терористи, а ціни на квитки// Галконтракти, № 3, 2002.

8. Баран Р. Безпека, авіакатастрофи та кадрова політика на авіаційному транспорті України// The 3-th International scientific and practical conference “Topical issues of modern science, society and education” (November 1-3, 2021)

“Sciconf.com.ua”, Kharkiv, Ukraine. 2021. – С. 889; Питання радіаційної безпеки авіапасажирів та членів екіпажів повітряних суден й економічної ефективності повітряного транспорту України// Новини сучасної науки, XXXI МНПК. – Вінниця, 03.06.2019. Ч.1. – С. 11.

9. Безпека авіації/ В.П. Бабак і ін. – К.: Техніка, 2004.

10. Верховний Суд Греції винними в катастрофі українського лайнера авіадиспетчерів. Режим доступу: <https://pravo.ua/verhovnyj-sud-grecii-priznal-vinovny/>.

11. Air & Cosmos”// Aviation International. 1994, № 1413, опубліковано 22.06.98р.

12. Баран Р.Т. Про один із економічних підходів до організації людських ресурсів у міжнародному менеджменті (порівняльний аспект: України та США)// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ресурсне забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку регіону (Збірник наукових праць). Вип. 3 (65)/ НАН України. – Л.: ІРД, 2007. – С. 629.

УДК 338

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТИЗОВАНОЇ ПРОЦЕДУРИ САМООЦІНКИ ЯКОСТІ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВА РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Батова Дар`я Олегівна,
студентка

Проскурня Олена Михайлівна,

к.тех.н, доцент

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків

Анотація: В роботі показана важливість забезпечення якості послуг ресторанного бізнесу в сучасних умовах розвитку цього сегменту ринку. Для досягнення необхідної якості при наданні послуг ресторану і створення у споживачів певної впевненості в якості послуг повинен здійснюватися процес самооцінки якості послуг. Застосований нами метод самооцінки якості послуг силами цільової групи виявляється найбільш ефективним та об'єктивним.

Ключевые слова: якість послуг, ефективність, споживач, цільова група, система якості, самооцінка.

Конкурентоспроможність підприємств громадського харчування багато в чому визначається якістю послуг. Одним з найбільш популярних і ефективних методів вдосконалення діяльності підприємств громадського харчування для підвищення якості є самооцінка. До її переваг можна віднести відносну простоту, можливість проведення власними силами, націленість на визначення пріоритетних областей діяльності підприємства по поліпшенню якості послуг.

Порівняння результатів оцінювання якості послуг на підприємствах громадського харчування по приведених варіантах виявило істотну відмінність у висновках. Найбільш високий бал отриманий при інспекції самими працівниками підприємства, оскільки вони не мають наміру надмірно критично відноситися до результатів своєї роботи. Найнижчий бал має самооцінка на

основі незалежної експертизи документів. Найбільш об'єктивним виявився метод самооцінки якості послуг силами цільової групи.

Це пояснюється наступними обставинами:

- всебічна оцінка якості послуг і детальний звіт для споживачів можуть бути завершені в найбільш короткий термін;

- питання, що виникають у споживачів, отримують вичерпне роз'яснення з боку консультантів - членів цільової групи.

- персонал підприємства безпосередньо залучається до роботи по аналізу, виробленню рекомендацій і розробці планів заходів для підвищення якості послуг.

В ході самооцінки якості послуг можуть проводитися інтерв'ю, анкетування або застосовуватися інші форми збору інформації від співробітників про діяльність підприємства. Формування анкети повинне здійснюватися так, щоб на питання, що містяться в них, можна було отримати відповіді, що підтверджують прикладами стан роботи підприємства, тобто робився б збір конкретних фактів, а не суб'єктивних думок. Анкета для самооцінки якості послуг на підприємствах ресторанного бізнесу має наступну структуру:

Частина 1. Зведення про підприємство харчування.

1. Повне найменування підприємства харчування.

2. Форма власності.

3. Найменування організації, підрозділом якої є підприємство харчування.

4. Профіль підприємства харчування.

5. Адреса підприємства харчування.

6. Опис концепції, мети створення.

7. Кухня підприємства харчування: меню дня (приклад); меню дієтичного столу (за наявності).

8. Персонал підприємства харчування: кількість працюючих на підприємстві харчування (по кожній спеціальності); середньомісячна заробітна плата кухаря, головного технолога; кількість дипломованих фахівців.

9. Обслуговування клієнтів : форми обслуговування, використовувані на підприємстві харчування; форми залучення клієнтів; наявність і форма дотації на харчування.

10. Технічні і технологічні характеристики підприємства харчування:

- види і кількість використовуваного технологічного устаткування (устаткування для механічної обробки, теплове, холодильне, нейтральне);
- види заготівельних підприємств по виробництву напівфабрикатів, кулінарних і кондитерських виробів;
- площі цехів, приміщень (у тому числі складських) і, в цілому, підприємства;
- термін проведення останнього капітального ремонту;
- кількість точок харчування, число посадочних місць (на кожну точку харчування і всього);
- кількість торгових точок;
- кількість людина, обслуговуваних підприємством харчування, і відсоток охоплення харчуванням.

11. Показники розвитку підприємства (вказуються основні показники господарської діяльності підприємства харчування за останні два роки; підприємства, працюючі менше вказаного часу, представляють показники за минулий період):

- темпи зростання товарообігу (у %);
- середня кількість замовлень в місяць і вартість стандартного замовлення (середня сума рахунку на одного відвідувача);
- відсоток рентабельності харчової продукції (відношення собівартості до об'єму збуту в %);
- продуктивність праці (відношення об'єму продажів до числа працюючих).

Частина 2. Зведення про керівника підприємства харчування.

1. Прізвище, ім'я, по батькові.

2. Посада.

3. Дата народження.
4. Періоди роботи на цьому підприємстві і в галузі.
5. Громадські і урядові нагороди, премії, дипломи (перерахувати).

Частина 3. Додаткові матеріали.

1. Зразки меню, винною і інших карт.
2. Копії газетних і журнальних публікацій про підприємство харчування.
3. Копії дипломів, громадських і інших нагород, листів подяк.
4. Фотографії фасаду і інтер'єру підприємства харчування; сервірованого столу.
5. Рекламна продукція і елементи фірмового стилю (за наявності).

Результати анкетування обговорюються і узагальнюються членами групи по самооцінці і відбиваються в звіті. Підготовлений звіт представляється усім співробітникам. За підсумками процесу самооцінки на підприємстві громадського харчування виділяються дві-три області діяльності для поліпшень.

Для роботи в цих областях діяльності організуються групи спеціальних робітників під керівництвом співробітників, призначених адміністрацією і наділених необхідними повноваженнями. Повторні цикли самооцінки проводяться зазвичай через рік, в ході їх робота повторюється в приведеній вище послідовності, особливо уважно вивчаються зміни у виділених раніше областях. За підсумками кожного циклу самооцінки визначаються нові області діяльності для поліпшення.

Результати самооцінки підприємства ресторанного бізнесу можуть бути використані при складанні річних планів роботи, в процесі підготовці до проходження процедур сертифікації, при номінуванні в конкурсах і програмах в області якості, а також для підтримки іміджу підприємства в суспільстві або зміцнення позицій на ринку послуг.

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Білаш Сергій Вікторович

здобувач вищої освіти 2 курсу ОС «Магістр»
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Кміть Віра Мирославівна

к.е.н., доцент кафедри фінансів грошового обігу та кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Вступ. Однією з ключових проблем в умовах реформування місцевого самоврядування та децентралізаційних процесів є удосконалення системи державного фінансового контролю за рухом коштів місцевих бюджетів і пошук резервів їх збільшення.

Важливе значення у функціонуванні механізму фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування у процесі планування та виконання місцевих бюджетів має державний фінансовий контроль. Це можна пояснити дефіцитністю місцевих бюджетів, збільшенням їх дотаційної частини та рівня порушень у ході використанні бюджетних коштів. Це, в свою чергу, зумовлює те, що в таких умовах окремі соціальні та економічні функції місцевого самоврядування реалізуються неналежним чином або не реалізуються взагалі.

Метою дослідження є визначення ролі державного фінансового контролю коштів місцевих бюджетів в умовах децентралізації владних повноважень в Україні.

Результати та обговорення. Децентралізація – це передача повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування. Метою реформи місцевого самоврядування є, передусім, забезпечення його спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення.

До головних переваг децентралізації можна віднести:

- чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади та

різними рівнями органів місцевого самоврядування;

- створення передумов для успішного розвитку громадянського суспільства;

- більш ефективний розподіл бюджетних ресурсів з метою вирішення нагальних потреб територіальної громади;

- створення сприятливих умов для розвитку місцевого господарства;

- забезпечення прозорості та гласності прийняття управлінських рішень на місцях;

- підвищення відповідальності місцевих органів та посадових осіб місцевого самоврядування за результати своєї діяльності.

Однак, поряд із позитивними рисами децентралізації, існують і недоліки:

- ускладнення спроможності впливати на макроекономічну ситуацію на державному рівні;

- зниження скоординованості виконання делегованих повноважень;

- гальмування реалізації державних програм на фоні надання більшого значення місцевим пріоритетам;

- неузгодженість делегованих повноважень і обов'язків із ресурсами для їх виконання.

Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста. Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову. Територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження [1].

При виконанні своїх повноважень з контролю (нагляду) територіальні громади здійснюють:

- аналіз ефективності та доцільності витрат фінансових ресурсів місцевих органів влади;

- внутрішній фінансовий контроль за виконанням бюджету громади;
- моніторинг правильності і якості документообороту, відповідно до якого здійснюється управління бюджетними ресурсами;
- контроль за надходженнями до ОТГ;
- забезпечення контролю за своєчасним виконанням дохідних і видаткових статей місцевих бюджетів;
- моніторинг наявних відхилень від встановлених показників та надання пропозицій щодо їх усунення;
- контроль за використанням грошового фонду місцевих органів самоврядування;
- виявлення службових зловживань, фінансових махінацій, а також використання держмайна за нецільовим призначенням.

Місьцеве самоврядування є одним із головних каталізаторів економічного зростання. Найголовнішим питанням сьогодення є забезпечення спроможності громад концентрувати фінанси і спрямовувати їх на проекти регіонального розвитку.

Роль державного фінансового контролю місцевих бюджетів в умовах децентралізації полягає не тільки в комплексній оцінці сфери фінансів, роботи територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо їх спроможності забезпечити регіон коштами, а й у виявленні додаткових джерел наповнення місцевого бюджету за рахунок прийняття управлінських рішень, що сприятимуть ефективності контролю процесів формування та використання ресурсів місцевих бюджетів [2].

В цілому існує дві основні моделі управління та контролю за виконанням місцевих бюджетів, що визначають розподіл контрольних повноважень між гілками влади різного рівня:

- відділена модель, яка передбачає існування державного управління та територіального самоврядування;
- інтегрована модель, яка передбачає спільне функціонування обох складових частин [3].

З огляду на соціально-економічний стан України найбільш прийнятною для використання є відділена децентралізована модель. Однак вона має ряд недоліків:

- недосконалість нормативно-правового забезпечення діяльності суб'єктів державного фінансового контролю;
- відсутність єдиної інформаційної та методологічної бази державного фінансового контролю;
- неефективність існуючої організаційної структури державного фінансового контролю;
- недотримання принципу гласності контролю;
- недостатня відповідальність посадових осіб за порушення законів, норм, правил та відповідне відшкодування втрачених бюджетних ресурсів;
- дублювання повноважень державними контролюючими органами [4].

Для усунення даних недоліків в ході удосконалення системи державного фінансового контролю необхідно:

- перерозподілити повноваження між громадським та урядовим сектором;
- чітко розподілити сфери діяльності, компетенції та відповідальність між окремими рівнями громадського управління;
- створити прозорі механізми фінансування шляхом здійснення реформи управління громадськими фінансами;
- створити єдину інформаційну та методологічну базу контролю для реалізації головної мети здійснення державного фінансового контролю та реалізації принципу гласності;
- підвищити відповідальність розпорядників бюджетних коштів за впровадження систем внутрішнього фінансового контролю.

Як бачимо, запропоновані заходи є достатньо різноспрямованими. Зокрема, досліджуючи необхідність покращення методологічної складової контролю, необхідно наголосити на потребі в заходах трансформації форм

фінансового контролю. Здійснення контрольних заходів у формі інспектування виконання місцевих бюджетів мають поєднуватися з аудитом. Ще одним важливим напрямом удосконалення методологічного забезпечення системи управління бюджетними коштами має стати впровадження у бюджетний процес суспільного моніторингу.

Також потрібно відзначити необхідність участі громадськості у бюджетному процесі, що дозволяє враховувати інтереси різних соціальних груп суспільства та підвищує ефективність політики у бюджетній сфері в інтересах громадськості.

Висновки. Отже, в Україні існує необхідність у вдосконаленні системи фінансової децентралізації державного фінансового контролю місцевих бюджетів, яка б сприяла стабільному зростанню економіки України та її регіонів. Треба чітко визначити роль і місце держави й органів місцевого самоврядування у цій сфері, зокрема розмежувати компетенції між усіма рівнями влади, визначивши функціональні повноваження органів державної влади й місцевого самоврядування.

Реалізація запропонованих вище заходів дозволить підвищити результативність системи державного фінансового контролю як на регіональному рівні, так і на рівні держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 1423-IX. Дата оновлення 24.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-D0%B2%D1%80/ed20211124#Text>
2. Піхоцький В. Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики. дис. д.е.наук : 08.00.08 / Національна академія наук України ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2015. с. 530.
3. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної

громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К.: – 2017. – 119 с.

4. Аналіз регуляторного впливу до проекту Закону України «Про основні засади діяльності органів державного фінансового контролю» [Електронний ресурс] // Державна аудиторська служба України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1058>.

УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Бірюченко Світлана Юріївна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і підприємництва
Орлова Катерина Євгеніївна,
к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту і підприємництва
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

Вступ. Сучасні умови господарювання, що характеризуються високим рівнем невизначеності, складності та динамізму визначають необхідність формування нових дієвих підходів до управління діяльністю підприємства. Як один з ключових факторів впливу сьогодення варто зазначити пандемію COVID-19, що вкрай негативно позначилася на умовах функціонування підприємств як в Україні, так і в усьому світі. Крім суттєвих обмежень, що були встановлені для суб'єктів господарювання окремих сфер діяльності, вітчизняні підприємства зіткнулися з загостренням конкуренції, що стало наслідком зниження платоспроможного попиту населення. Відтак, розробка дієвих стратегії та тактики конкурування є важливою запорукою забезпечення виживання та ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Одним з дієвих засобів конкурування є позиціонування, що представляє собою формування бажаного іміджу підприємства в очах споживачів, який базується на пізнаваності, репутації та авторитеті суб'єкта господарювання. У свою чергу, важливим інструментом забезпечення формування бажаного іміджу є рекламна діяльність підприємства, що спрямована на встановлення комунікативних зв'язків та інформування споживачів про особливості функціонування, продукцію / послуги суб'єкта господарювання. За таких умов актуальність дослідження не викликає сумнівів та обумовлена роллю рекламної діяльності у забезпеченні ефективного функціонування підприємства та його конкурування на ринку.

Мета роботи. Метою роботи є узагальнення теоретико-методичних засад управління рекламною діяльністю підприємства як інструментом забезпечення позиціонування підприємства.

Матеріали та методи. Дослідження базується на використанні системного підходу, що розглядає управління рекламною діяльністю як компонент загальної системи менеджменту підприємства та, водночас, має свої підсистеми. Крім системного підходу, у дослідженні були використані наступні методи: монографічний – при вивченні наукових джерел; абстрактно-логічний – для здійснення теоретичних узагальнень, формування висновків та обґрунтування нових гіпотез; аналізу та синтезу – при формуванні алгоритму управління рекламною діяльністю підприємства; узагальнення – при формуванні висновків.

Результати та обговорення. В умовах загострення конкуренції, що спричинена як процесами глобалізації та інтеграції світових ринків, так і зниженням рівня платоспроможного попиту, виживання та ефективність діяльності підприємств суттєво залежать від їх можливостей до конкурування, які, у свою чергу, визначаються набором конкурентних переваг. Конкурентні переваги підприємства формуються за різними функціональними сферами (наприклад, у сфері виробництва, організації, управління, збуту тощо) та залежать від набору ресурсів суб'єкта господарювання, можливостей до їх використання та повноти реалізації таких можливостей. Одним з ключових засобів конкуренції виступає позиціонування підприємства.

Позиціонування – це інструмент менеджменту підприємства, що спрямований на формування бажаного (цільового) іміджу при взаємодії зі стейкхолдерами, в першу чергу споживачами. Позиціонування надає можливість забезпечити впізнаваність бренду, виділення торгової марки з-поміж інших та лояльність споживачів. Простими словами, ефективне позиціонування може бути описане ситуацією, коли споживач, наприклад, з представлених 30 видів чаю різних торгових марок шукає конкретну завдяки вдало сформованому її іміджу. Позиціонування є важливим компонентом

конкурентної стратегії підприємства та забезпечує формування додаткових конкурентних переваг на ринку. У свою чергу, вагомим інструментом позиціонування виступає рекламна діяльність підприємства.

Під рекламною діяльністю розуміємо заходи, що вживає підприємство або спеціально найнятий контрагент (рекламне або маркетингове агентство, фріланс-маркетолог тощо), щодо презентації інформації про функціонування суб'єкта господарювання, його продукти та іншої (за потреби і бажання) інформації. Рекламна діяльність є компонентом системи маркетингових комунікацій та орієнтована на широку цільову аудиторію.

Рекламна діяльність узгоджується із загальною системою маркетинг-менеджменту підприємства та, зазвичай, передбачає реалізацію наступних етапів:

- встановлення цілей рекламної діяльності;
- визначення бюджету рекламної кампанії;
- формування змісту (так званого «меседжу») рекламної кампанії;
- вибір каналів (джерел) реклами;
- оцінка ефективності проведеної рекламної діяльності [1, с. 7].

Розглянемо більш детально визначені етапи управління рекламною діяльністю підприємства.

На першому етапі здійснюється визначення цілей рекламної діяльності. Цілі узгоджуються із загальними цілями розвитку підприємства та залежать від багатьох факторів, таких як стадія життєвого циклу підприємства, сфера діяльності, розмір, рівень розвитку, ресурсний потенціал тощо. До найбільш поширених цілей рекламної діяльності варто віднести:

- цілі зростання – збільшення обсягів реалізації підприємства;
- цілі інформування – повідомлення споживачів про нові товари / послуги, певні акції, зміни в особливостях функціонування підприємства;
- цілі нагадування – підтримка зацікавленості та поінформованості споживачів про діяльність підприємства.

Зрозуміло, що цілі рекламної діяльності можуть бути й іншими, проте

вищенаведені, на нашу думку, є найбільш поширеними та універсальними.

Наступним кроком є визначення бюджету рекламної кампанії. Варто відзначити, що визначення бюджету може бути другим етапом управління, а може здійснюватися після вибору джерел розміщення реклами. Даний етап, а саме його місце у загальному алгоритмі управління рекламною діяльністю, суттєво залежить від особливостей управління діяльністю підприємства, а також від наявності фінансових ресурсів, що можуть бути спрямовані на рекламну діяльність. В цілому, визначення бюджету передбачає встановлення загального обсягу фінансових ресурсів, що виділяється на рекламну діяльність із розподілом його по часовим періодам та по джерелам розміщення реклами.

На третьому етапі здійснюється формування змісту рекламної кампанії або рекламного повідомлення. Зміст рекламного повідомлення / кампанії суттєво залежить від цільової аудиторії (зокрема, її ключових потреб та переконань), на яку спрямовано рекламне повідомлення. Так, наприклад, для молоді зміст буде більшою мірою спрямований на врахування статусних потреб, у той час як інформаційне повідомлення для людей похилого віку більшою мірою має ставити наголос на співвідношення ціна / якість або на можливість економії. Цільова аудиторія, крім змісту, визначає також форму рекламного повідомлення, тобто ті словесні форми, аудіо- та відеоряди, які доцільно використовувати для досягнення цілей реклами.

Наступний крок – вибір каналів (джерел розміщення) реклами – також залежить від цільової аудиторії. На цьому етапі важливо проаналізувати, які медіа є найбільш популярними у цільовій групі споживачів, формують найбільше враження та забезпечують максимально ефективне сприйняття змісту рекламного повідомлення.

Останній крок – оцінка ефективності рекламної діяльності. Варто зауважити, що даний крок є доволі складним, адже передбачає проведення додаткових досліджень. Крім того, виділити вплив рекламної кампанії на формування фінансово-економічних критеріїв діяльності підприємства може бути доволі складно. Наприклад, при зростанні чистого доходу підприємства на

10 % виділити, яка частина такого приросту забезпечена вдалою рекламною кампанією, а яка іншими чинниками (наприклад, підвищенням ефективності роботи збутового персоналу) майже неможливо.

На думку колективу авторів на чолі з І. І. Гараніною, до показників ефективності рекламної діяльності (в т.ч. економічної ефективності) варто віднести наступні:

- рівень відомості (впізнаваності) бренду (підприємства);
- рівень лояльності споживачів;
- розуміння та запам'ятовування рекламного повідомлення;
- охоплення носія реклами;
- частотність носія;
- рентабельність реклами;
- приріст середньомісячного товарообороту;
- частота і кількість покупок;
- динаміка прибутку;
- частка ринку;
- частка постійних клієнтів;
- частка нових клієнтів [2, с. 441-442].

Таким чином, врахування динаміки зазначених показників сприяє розумінню рівня ефективності рекламної діяльності підприємства.

У бідь-якому випадку, для того, щоб виконувати поставлені цілі та бути ефективною, рекламна кампанія підприємства повинна відповідати наступним вимогам:

- бути унікальною, тобто вирізнятися з-поміж інших рекламних кампаній конкурентів;
- бути важливою для споживача, тобто враховувати його потреби та інтереси, цінності та переконання;
- бути комунікативною, тобто придатною для передачі повідомлення широкому колу споживачів;
- бути зрозумілою та легкою для запам'ятовування;

– бути елементом цілісного маркетингового комплексу підприємства, відповідати його цінностям та баченню [3].

Висновки. Управління рекламною діяльністю на засадах ефективності та раціональності є важливим інструментом забезпечення позиціонування підприємства, яке, у свою чергу, виступає одним з ключових джерел конкурентних переваг суб'єкта господарювання. Рекламна діяльність в умовах загострення конкурентної боротьби набуває вкрай важливого значення як інструмент впливу на обсяги реалізації, частку на ринку та місце у конкурентній боротьбі підприємства.

Список використаних джерел

1. Lewis B. R. Advertising. The Blackwell Encyclopedia of Management. Marketing. 2nd ed. Blackwell Publishing, 2005. Pp. 7-8.

2. Гараніна І. І., Діброва Т. Г., Ільєнко А. Б. Аудит рекламної діяльності: модель оцінювання ефективності рекламної кампанії. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 440-443.

3. Edu T., Negricea I. L. Brand Positioning – A Marketing Resource and an Effective Tool for Small and Medium Enterprises. *Journal Of Knowledge Management, Economics & Information Technology*. 2012. No 2(1). Pp. 185-190.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ АУДИТУ

Бондаренко Наталія Віталіївна,

студентка

Лободзинська Тетяна Петрівна,

кандидат економічних наук, доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Будь-яка сфера діяльності передбачає той факт, що професіонал має нести відповідальність перед соціумом, а також, має працювати не тільки задля власних інтересів, а і задля інтересів контрагентів, роботодавців, суспільства загалом. Для надання виключно якісних послуг професійна компанія має брати безпосередню участь у регулюванні професійної діяльності і безперервно підтримувати високі стандарти якості. Наразі, роль професії аудитора важко переоцінити, адже цей рід діяльності включає в себе величезний спектр послуг від консультації щодо ведення бухгалтерського обліку та управління корпоративними фінансами і оподаткування. Таким чином, аудитори впливають на економічний розвиток підприємств, фінансових ринків, сприяють соціально-економічному розвитку і росту держави та громадян. Актуальність проблеми надання якісних аудиторських послуг в Україні зумовлена кількома факторами. Фактично, ще у 1993 році прийнято Закон «Про аудиторську діяльність», а отже з того часу почався активний прогрес ринку аудиторських послуг. Однак, аж у 2007 році здійснено перехід до Міжнародних стандартів аудиту. З проблемами ж щодо якості послуг ми стикаємось і сьогодні. Очевидно, що такі недоліки варто усунути якнайшвидше, якщо Україна прагне до євроінтеграції, а суб'єкти підприємницької діяльності зацікавлені в залученні іноземних інвестицій [1].

Мета роботи. Мета дослідження полягає у виявленні проблем якості надання аудиторських послуг в Україні та розкриття тенденцій до подолання супутніх дефектів.

Матеріали і методи. В якості провідної методики обрано вивчення та дослідження відповідних матеріалів: Законів України, Міжнародних стандартів, праць вітчизняних науковців, зокрема, Столярової С.О., Книгіна С.Л., Огійчука М.Ф., Прозорова Ю.В тощо.

Результати і обговорення. Поняття якості аудиторських послуг розглядається з декількох різноманітних точок зору, кожна з яких має певні вади. Так, наприклад, деякі спеціалісти притримуються думки, що якість аудиту має розглядатись лише з позицій слідування нормативно-правовим актам і стандартам [2]. Варто зазначити, що такий підхід має свої переваги: виключена сама можливість проведення неякісного аудиту. Але існує вірогідність, що таке формальне слідування стандартам на практиці не завжди забезпечуватиме реальну якість послуг. Інша концепція розглядає якість послуг з позиції ступеню зацікавленості користувачів бухгалтерської звітності в результаті перевірок, проведених аудитором. Такий підхід має іншу перевагу: він враховує етичні норми, як складову якості аудиту. Однак, користуючись даним підходом, іноді забувають звертати увагу на те, хто є кінцевим споживачем послуги. Це може бути власник, виконавчий орган аудованої особи, робітники чи суспільство в цілому. Логічно, що кожна група користувачів матиме свої власні вимоги та очікування. Також, можна розглядати якість аудиту комплексно, враховуючі і професійну компетентність, і досвід, і кваліфікацію аудитора, і рейтинг аудиторської організації. Такий підхід допоможе вирішувати проблеми більш якісно та детально.

Якісні аудиторські послуги – це необхідна складова успішного функціонування компанії. Приведемо в приклад ситуацію з величезною компанією Enron. Ця світова організація використовувала фальсифікацію даних бухгалтерської звітності, користуючись мережею своїх дочірніх компаній, що знаходились, переважно, в офшорних зонах. Таким чином, відбувалось збільшення собівартості і кінцевої ціни продукту. Аудитором впродовж 15 років була компанія Arthur Andersen. Після того, як комісія по цінним паперам почала розслідувати діяльність компанії, було виявлено ще одну світову

корпорацію, яка займалась фальсифікацією – Worldcom. І з рештою, у 2002 році компанія оголосила себе банкрутом, хоча до того працювала на ринку більше 90 років і мала представництво у 84 країнах світу.

Регулювання і моніторинг професійної діяльності забезпечують зниження негативних наслідків для економіки та суспільства. Для досягнення цієї мети професійна діяльність на ринку аудиторських послуг має відповідати наступним критеріям [3]:

- Порядність (аудитор – чесний і прямолінійний).
- Об'єктивність (аудитор уникає конфлікту інтересів і залишається безпристрасним).
- Професійна компетентність (аудитор слідкує за тенденціями і оновленнями у законодавстві, розвиває і підтримує професійні знання).
- Конфіденційність (аудитор не розголошує або будь-яким чином не використовує отриману в процесі надання послуг інформацію).
- Професійна поведінка (аудитор притримується етичних норм, підтримує і зберігає високу репутацію).

Зазначимо, що спостерігається значна кількість порушень, що потребують негайної уваги та виправлень: поширений факт відсутності документації внутрішнього контролю якості, часто формальний підхід, непроінформованість робітників, низька якість створення і збереження робочої документації, відсутність планування та розроблення алгоритму аудиту, відсутність розроблення процедур, що направлені на вирішення етичних конфліктів, пом'якшення у законах, що передбачають збереження «доброї репутації», навіть після кількох правопорушень або адміністративних стягнень[4].

Висновки. В результаті проведеного дослідження виявлено, що незважаючи на наявність законів та міжнародних стандартів, в країні спостерігаються проблеми у сфері якості аудиторських послуг, серед яких: Ігнорування комплексного підходу, відсутність достатньої документації процесу надання послуг та їх моніторингу. На практиці, рекомендується

посилювати закони аудиторської діяльності, розробляти процедури контролю якості, запроваджувати єдині вимоги щодо формування професійної думки відносно контролю якості аудиту і професійності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 9, ст.50
2. Подільський В.І. Міжнародні та внутрішньофірмові стандарти аудиторської діяльності /В.І. Подільський. - М.: Підручник, 2006. - 304 с.
3. International Standards on Auditing (ISA) // URL: <https://www.ifac.org/system/files/downloads/a008-2010-iaasb-handbook-isa-200.pdf>
4. Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність” та деяких законів України щодо удосконалення деяких положень» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018 р., № 9, ст. 50; 2019 р., № 44, ст. 277; 2020 р., № 38, ст. 279

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

**Братінова Марія Георгіївна,
Мазурак Ігор Ігорович,**
здобувачі вищої освіти
Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна
Керівник:
Петренко Ольга Павлівна

Вступ. Нині однією із найбільш вагомих проблем української економіки є формування цілісного ринку землі. Україна є однією з найбільш розвинутих країн в світі, яка через свої запаси чорноземів має вагомий аграрний потенціал. Але через відсутність належних умов для формування земельного ринку в Україні, приватна власність на землю набуває зтяжного характеру. Це призводить до неврегульованості земельних відносин та несформованості ринкової інфраструктури. Україна має один із найширших та вагоміших потенціалів аграрного сектору, але не використовує його в повній мірі для підвищення конкурентоспроможності економіки. Саме тому ця тема набуває актуальності та постає питання про продовження вивчення та поглиблення наукових пошуків в цій сфері.

Метою є вивчення ринку землі в Україні та визначення проблем становлення і розвитку земельних відносин на підприємствах.

Методи дослідження. Методологія дослідження переважно базується на аналізі та синтезі концепцій землеустрою та регулювання земельних відносин, еволюції інституту приватної власності на землю та ролі суспільства в ній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз останніх досліджень і публікацій висвітлює актуальність дослідження та висвітлення основних проблем, пов'язаних з розвитком земельних відносин у сільськогосподарських

підприємствах. Питанню регулювання ринку землі приділило увагу ряд вчених-дослідників та науковців, таких як О. Гнаткович, М.М. Федоров, П. Саблук.

На особливу увагу теж заслуговують дослідження, пов'язані з економічними проблемами аграрного сектора та раціонального використання природних ресурсів. Так, Панько З.П. розкриває значення та роль земельних ресурсів, як важливого показника розвитку національної економіки; Алейнікова О.В. розкриває значення та роль земельних ресурсів для покращення та розвитку національної економіки [1].

Земельний ринок в Україні є одним із вагоміших потенціалів в аграрній сфері. Дослідженням терміну «ринок землі» займалося багато науковців, але до сьогодні не існує єдності у поглядах науковців щодо сутності цього поняття. Деякі розглядають ринок сільськогосподарських земель, як організаційно-економічну форму власності з метою продажу або передачі прав на власність ділянками аграрного сектору. Д.С.Добряк розуміє термін «ринок землі», як торгівельні операції із землею. Проте на думку Б.Й. Пасхавера «земельний ринок» це сукупність земельних відносин, що дозволяють землевласнику отримувати свою ринкову вигоду [2, с.49].

Отже, розбіжності у визначенні поняття «ринок землі» говорить про відсутність єдиного розуміння змісту цього поняття, а це сприяє створенню додаткових проблем формування ринку, адже різні економісти включають до ринку землі різні складові. Відповідно суть в розумінні цього поняття розглядається з різних кутів зору і сприяє формуванню різних передумов.

Виникнення та функціонування ринку землі в Україні є необхідним заходом для забезпечення вирішення існуючих проблем. Основними з них є: контроль, легалізація і регулювання трансакцій земельних ділянок з приводу купівлі. Ринкова економічна система не в змозі сама вирішити це завдання. Впровадження ринку землі є одним з логічно-важливих етапів удосконалення земельних відносин та підвищення ефективності використання земельних ресурсів [4].

Одна з основних функцій ринку землі у ринковій економіці полягає у сприянні переходу землі від неефективних до ефективних виробників. Завданням ринку сільськогосподарської землі є перетворення землі на капітал, що потім може послугувати додатковим капіталом для землевласників. Економічна безпека та ефективність ринку землі в нашій країні буде залежати від того, в чийх інтересах цей ринок буде функціонувати [4].

На нашу думку, сучасне співіснування сільської власності представлено як поєднання соціально-економічних відносин, у тому числі людей з правом управляти, використовувати та розподіляти інституційні, економічні та юридичні обмеження. Ефективність використання землі та підвищення природного добробуту призводять до еволюції часткової власності на землю та реалізацію комплексної політики.

Створення підприємницьких формувань забезпечує значне заповнення продукцією ринку сільськогосподарською продукцією та сприяє відродженню сільських територій [3]. Але через складність умов пост-трансформаційного періоду суттєво знижується ефективність підприємницьких структур та зростає ціна продажу. Через це погіршується якість земельних ресурсів та зменшується ефективність аграрного виробництва продукції на підприємствах.

Так, О. Паславська в одному із своїх досліджень зазначила: «Аналіз земельного законодавства нині дозволяє зробити висновок про високу соціальну спрямованість [5].

Протягом останніх 10-15 років формується повноцінне функціонування підприємств на земельному ринку України. Це призводить до покращення економічних відносин в аграрній сфері. Завдяки цьому ринок землі може вийти на новий рівень.

Висновки. Отже, можна зробити висновки, що питання регулювання ринку землі в Україні ще залишається відкритим та потребує подальшого вивчення. Існує необхідність подальшого формування економічного механізму регулювання земельних відносин, узгодження з адміністративними та податковими впливами, розробки та пропозиції як методів (упорядкування

земель; фінансове регулювання), так і інструментів земельної політики (реабілітація; співфінансування розвитку інженерної, комунальної та транспортної інфраструктури), без комплексного регулювання індивідуальної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Паньків З.П. Земельні ресурси: навч. посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 194
2. Пасхавер Б. Й. Ринок землі: світовий досвід та національна стратегія. *Економіка АПК*. 2009. N 3. С. 47 – 53.
3. Усюк Т.В. Розвиток земельних відносин у сільському підприємстві: інституційний аналіз URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/2483/3/VSNAU_2013_6_36-40.pdf (дата звернення 23 листопада 2021р.)
4. Степень М.Г. Ринок землі в Україні: можливості і проблеми. URL:<https://docviewer.yandex.ua/view> (дата звернення 24 листопада 2021р.)
5. Паславська О. Нова земельна реформа може позбавити селян землі. *Час і події*. 2012. No 16 URL:<http://www.chasipodii.net/article/9925/> (дата звернення 24 листопада 2021р.)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Бубленко Альбіна Ігорівна

Студентка факультету менеджменту обліку та інформаційних технологій
Одеський національний економічний університет

Артюх Оксана Валентинівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Одеський національний економічний університет

Введення: Актуальність теми дослідження визначається важливістю вирішення питання, пов'язаного з недостатнім рівнем дослідженості обліку нематеріальних активів, зокрема, об'єктів інтелектуальної власності. Важко не погодитися з твердженням, що саме ведення бізнесу будь-якого підприємства прямо залежить від достовірного, своєчасного обліку нематеріальних активів.

Ціль роботи: виявлення проблемних аспектів нематеріальних активів у системі бухгалтерського обліку

Матеріали та методи: Метод бухгалтерського обліку – це система способів і прийомів, за допомогою яких об'єкти обліку відображаються та узагальнюються у грошовій оцінці за економічно однорідними ознаками з метою контролю за виконанням статутних вимог, ефективним використанням виробничих ресурсів підприємства, для забезпечення збереження власності і досягнення найбільшої ефективності господарської діяльності. [1].

Нематеріальний актив – це ідентифікований немонетарний актив, тобто ресурс, який перебуває під контролем компанії внаслідок минулих подій (наприклад, під час придбання або самостійного створення) і, як результат, забезпечує компанію майбутніми економічними вигодами (наприклад, збільшення грошових коштів або інших активів).

За МСБО 38 «Нематеріальні активи» трьома вирішальними властивостями нематеріальних активів є: ідентифікація; отримання вигоди

від активу; майбутні економічні вигоди (наприклад, прибуток або майбутня економія витрат).

МСБО 38 «Нематеріальні активи» містить методологічні аспекти бухгалтерського обліку нематеріальних активів, які можна ідентифікувати (відокремити або засновані на договірній або правовій основі) [2]. Нематеріальні активи, які відповідають критеріям визнання за вимогами МСБО 38, спочатку відображаються за вартістю придбання або виробництва, а потім визнаються за амортизованою вартістю або відповідно до моделі переоцінки. Планова амортизація нараховується протягом строку корисного використання, якщо актив не має невизначеного строку корисного використання.

Огляд нормативних джерел та фахової літератури дав змогу зазначити, що одним із найважливіших проблемних питань, пов'язаних з нематеріальними активами, є визначення їх достовірної оцінки. Основними причинами цього є відсутність: чіткого визначення природи нематеріальних активів; розуміння їх основних характеристик, в тому числі, високого рівня інвестиційного ризику і невизначеності; чітко закріпленої системи майнових прав для більшості нематеріальних активів, зокрема, через їх невідчутну природу [3].

На нашу думку, проблеми оцінки нематеріальних активів насамперед пов'язані з недосконалістю чинної нормативно-правової бази в обліковій сфері.

Ряд фахівців, Ідентифікуючи об'єкти інтелектуальної власності, вважають підставою для їхнього оприбуткування наявність первинних документів, які посвідчують правомочність придбання права власності. Для встановлення факту наявності об'єктів інтелектуальної власності ними розроблено рекомендації щодо здійснення їх ідентифікації на промисловому підприємстві, які включають організаційні та методичні підходи [4].

Результати та обговорення: На наше переконання, для підвищення достовірності оцінки нематеріальних активів необхідно є розробка моделі методу оцінки для окремих об'єктів нематеріальних активів. Для вирішення цієї проблеми запропоновано закріпити на рівні облікової політики підприємства

порядок вибору методів оцінки на основі окремих видів організаційно-економічних переваг (фінансових і ринкових).

Висновок: Отже, розкриття проблемних аспектів оцінювання об'єктів нематеріальних активів дає змогу продовжити науковий пошук у напрямі удосконалення методологічних аспектів обліку та контролю.

Список літератури:

1. Бутинець Т. А. Бухгалтерський облік: Навч. Посіб. / Т. А. Бутинець. – ПП "Рута", 2009. - 670 с.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи»: Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB). 01.01.2012. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text
3. Щербай Г. О. Нормативно-правове забезпечення та облік прав на об'єкти інтелектуальної власності: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 14. Частина. 4. 2015. С. 152-155. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_14/165.pdf
4. Банасько Т. М. Бухгалтерський облік і контроль нематеріальних активів: оцінка та порядок відображення: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)»; Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2010. 20 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Вельбой Лілія Віталіївна,
студентка

Хмельницький фаховий економіко-технологічний коледж
м. Хмельницький, Україна

Вступ. У теорії та практиці банківського менеджменту проблема управління активами і пасивами комерційного банку відноситься до числа найбільш важливих, оскільки її успішне рішення значною мірою визначає ефективність і потенціал розвитку банку. Складність цієї проблеми істотно зростає у зв'язку з необхідністю застосування системного підходу до управління цим найбільш значущим складно структурованим об'єктом банківського фінансового менеджменту, що передбачає узгодження рішень з обґрунтування обсягу і структури активів і пасивів на основі дослідження та прогнозу параметрів маржі і ризиків операцій банку[3].

Мета роботи. Дослідження методу розрахунку оптимальної структури пасивів у взаємозв'язку з обґрунтуванням ефективної структури активів.

Матеріали й методи. Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних вчених за досліджуваною проблемою, метод аналізу і синтезу при дослідженні й узагальненні вітчизняного і зарубіжного досвіду полягає в формуванні моделі для визначення безризикової маржі за прийнятим варіантом структури пасивів і активів.

Результати й обговорення. Для врахування основних взаємозв'язків у системі формування активами і пасивами банку як цілісним об'єктом управління в даному дослідженні запропоновано використовувати підхід, що базується на модифікації класичної моделі розподілу активів [2]. Модифікація обумовлена необхідністю адаптації класичної моделі до управління більш широким об'єктом – активами у взаємозв'язку з пасивами, і усунення у зв'язку з цим недоліків.

Центральним методичним питанням комплексного управління активами і пасивами банку є визначення методу розрахунку оптимальної структури пасивів у взаємозв'язку з обґрунтуванням ефективної структури активів[1].

Сутність оптимального розподілу активів і пасивів полягає в побудові матриці розподілу і вибору його оптимального варіанту на основі максимізації безризикової маржі. При цьому проводиться формування моделі для визначення безризикової маржі за прийнятим варіантом структури пасивів і активів, здійснюється постановка задачі оптимізації розподілу пасивів і активів за аналізованим варіантом, розраховуються відповідні параметри управління при розподілі пасивів і активів.

У процесі управління активами і пасивами в банку відповідно до розробленої моделі вирішуються два взаємопов'язані завдання: а) обґрунтування варіантів прогнозу розвитку комерційного банку з визначенням по кожному з них рентабельності активів; б) оптимізація пропорцій розподілу пасивів і активів і визначення параметрів управління при розподілі пасивів і активів.

Важливим етапом є формування підсумкової формули моделі для визначення безризикової маржі та рентабельності активів.

По-перше, змінними моделі є величина ресурсів банку, що отримані з різних джерел, та обсяги ресурсів, що розміщені в той чи інший вид активів.

Змінні моделі можна представити балансовим рівнянням (формула 1):

$$K_c + \sum x_i = \sum x_j, \quad (1)$$

де K_c – величина капіталу банку;

X_i – величина залучених ресурсів банку, що отримані з i -го джерела;

X_j – величина ресурсів, що розміщені в j -тий вид активу.

Функціонування банку націлено на виконання певних цілей, які відображаються вектором критеріїв, що представлені, функціонально пов'язаних з вектором змінних (формула 2).

$$f_k(x), k = 1, K, \quad (2)$$

де K – множина індексів критеріїв.

Множину критеріїв k, K можна представити у вигляді вектор-функції (формула 3).

$$F(x) = \{fk(x), k = 1, K\}, \quad (3)$$

В нашому випадку кожна компонента векторного критерію направлена на максимізацію свого значення, задача оптимізації записується таким чином (формула 4):

$$\max F(X) = \{fk(X), k = 1, K\}, X \geq 0. \quad (4)$$

При цьому визначається ряд обмежень. Обов'язкові обмеження виходячи з Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні[4].

Існують різні підходи до вирішення багатокритеріальних оптимізаційних задач, але їх застосування у банківській практиці ускладнене. Пропонується в даній моделі скористатися найбільш простим та найчастіше використовуваним методом: методом приведення багатокритеріальної задачі до однокритеріальної шляхом виділення одного з критеріїв у якості головного та переведення інших критеріїв у розряд обмежень.

За оптимізаційний критерій доцільно обрати показник прибутковості як співвідношення потоку доходів від розміщення банківських активів і загального обсягу активів банку.

Перейдемо від загального представлення моделі до її окремого випадку і формалізації з метою визначення оптимальної структури активів та пасивів банку. Для зручності представлення введемо додаткові позначення.

Запишемо оптимізаційний критерій (формула 5):

$$E_a = \frac{y_d}{x_j} \cdot 100 \rightarrow \max, \quad (5)$$

де E_a – доходність активів, %;

U_d – потік доходів, тис. грн.;

X_j – активи банку, тис. грн.

Відношення потоку витрат $U_{пр}$ до залучених коштів $K_{пр}$ представляє собою вартість ресурсів (формула 6):

$$E_{зр} = \frac{y_{зр}}{x_i} \cdot 100, \quad (6)$$

де $E_{зр}$ – вартість залучення ресурсів, %;

$У_{зр}$ – потік витрат, тис. грн.;

X_i – обсяг залучення ресурсів, тис. грн.

При розробці загальної формули оптимізаційної моделі необхідно врахувати адміністративні та інші операційні витрати. Введемо показник витратності активів, що розраховується як співвідношення витрат за адміністративно-господарськими операціями і активів банку (формула 7).

$$E_{ав} = \frac{y_{ав}}{x_j} \cdot 100, \quad (7)$$

де $E_{ав}$ – витратність активів, %;

$У_{ав}$ – потік витрат за адміністративно-господарськими витратами.

Якщо ввести по аналогії показник прибутковості $E_{п}$, то маємо можливість вирахувати ефективність роботи банку з формули 8:

$$E_{п} = E_{а} - E_{зр} \cdot \alpha_{зр} / (1 + \alpha_{зр}), \quad (8)$$

де $\alpha_{зр} = X_i / K_c$ – коефіцієнт залучення ресурсів, що дорівнює відношенню залучених ресурсів до власного капіталу банку.

У розробленій моделі врахована велика кількість економічних показників діяльності банку: власний капітал, обсяг залучених ресурсів, активи, процентні та комісійні доходи, адміністративні та інші операційні витрати, прибуток, капіталізованих прибуток та інші.

Модель дозволяє обчислити аналітичне рівняння залежності від часу для будь-якого вектора. Ми обмежимося одним рівнянням, а саме величини капіталізованого прибутку $DK_c(t)$, оскільки прибуток є цільовою функцією банківського бізнесу і найважливішим джерелом зростання капіталу.

Додатково введемо позначення $E_{ра}$ чистої прибутковості активів, що дорівнює щомісячній прибутковості за вирахуванням щомісячного рівня комісійних витрат $E_{рк}$, виміряного в % річних (формула 9).

$$E_{ра} = (E_{ап} + E_{ак}) - E_{рк}, \quad (9)$$

де $E_{ра}$ – чистої прибутковості активів, %;

$E_{ап}$ – процентна прибутковість працюючих активів, %;

$E_{ак}$ – комісійна прибутковість працюючих активів, %;

Ерк – комісійна витратність працюючих активів, %.

Складність оптимізації структури активів та пасивів комерційного банку полягає в необхідності врахувати взаємозв'язок прибутку від великого числа інтегральних показників, які в свою чергу є функцією багатьох факторів впливу.

Для визначення оптимальної структури активів та пасивів банку за оптимізаційним критерієм прибутковість активів з урахуванням ряду обмежень, можна провести розрахунки через підбір різних варіантів структури.

Крім того, для підвищення адекватності розрахунків проводяться розрахунки, коригуючи значення доходності активів та собівартості ресурсів на величину стандартного відхилення, збільшуючи середнє значення доходності і залучені ресурси, зменшуючи собівартість залучених ресурсів. Для обробки даних банку та проведення розрахунків використовується пакет Microsoft Excel.

Висновки. Розроблену модель необхідно використовувати для розрахунків при прогнозуванні показників діяльності банку. Застосування моделі дозволить визначити можливості зниження ризиків банку при одночасному збільшенні маржі шляхом оптимального розподілу активів і пасивів. Зміна структури активів та пасивів відповідно до моделі дозволить оптимізувати структуру балансу банку, покращуючи фінансові результати його роботи залишаючи прийнятний рівень ризику. Запропонована модель комплексного управління може бути використана в будь-якому українському комерційному банку при її незначній адаптації до конкретних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азізова К.М., Тисячна Ю.С. Управління активами і пасивами банку: сутність та методичні підходи. *Економічний простір*. 2016. № 108. С. 112–126.
2. Бобиль В. Ризик-фактори та ризик-результати на різних рівнях банківської діяльності. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/3983> (дата звернення: 25.11.2021).

3. Зверук Л.А. Основи стратегій управління активами і пасивами банків. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 307–313.

4. Тришак Л.С., Мацук З.А., Шийко В.І. Фінансовий механізм управління активами і пасивами банківських установ. *Облік і фінанси*. 2019. № 4(86). С. 88–95.

КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО РИНКУ

Вініченко Сергій Олегович

Студент

Університет державної фіскальної служби України

(Державний податковий університет)

м. Київ, Україна

Вступ. Загальні світові аграрні тренди вказують, що в даний час Україна є одним з лідерів на ринку аграрної продукції, тому слід розглянути ключові тренди розвитку українського аграрного ринку.

Мета роботи – розглянути ключові тренди розвитку українського аграрного ринку.

Матеріали та методи. Особливості розвитку українського аграрного ринку розглядали Бечко П. К., Бідула П. П., Бобровник Д., Бойко Є. О., Бондар Т. В., Бутко М.П., Родін В.С. [1-6].

Результати. Україна є другою за величиною країною в Європі після Російської Федерації, з близько 42,2 млн га сільськогосподарських угідь, що становлять 70% загальної площі країни. Аграрний сектор відіграє важливу роль в українській економіці, і Україна стала важливим гравцем на кількох сільськогосподарських ринках, завдяки своєму величезному сільськогосподарському потенціалу та вигідному географічному положенню. Індекс випуску аграрної продукції в Україні вказує на певне загальне скорочення національного аграрного ринку в 2020 р., проте загалом з 2017 до 2019 р. спостерігався приріст аграрного ринку в більшій мірі за рахунок розширення обсягів діяльності аграрних спеціалізованих підприємств.

Показники аграрного бізнесу України наведено в табл. 1. [7]. Показники аграрного бізнесу України вказують на зростання більшості товарних груп, коли загальне торгове сальдо України було від'ємним, проте аграрне сальдо було стабільно додатнім.

Таблиця 1

Показники аграрного бізнесу України, млрд. дол. США [7]

	2018 р.	2019 р.	2020 р.
експорт	47,335	50,055	49,192
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1,211	1,277	1,188
II. Продукти рослинного походження	9,886	12,915	11,883
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4,497	4,732	5,747
IV. Готові харчові продукти	3,019	3,220	3,361
імпорт	57,188	60,800	54,336
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	0,918	1,071	1,258
II. Продукти рослинного походження	1,529	1,795	1,989
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	0,267	0,253	0,280
IV. Готові харчові продукти	2,341	2,617	2,971
сальдо	-9,853	-10,745	-5,144
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	0,293	0,206	-0,07
II. Продукти рослинного походження	8,357	11,12	9,894
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4,23	4,479	5,467
IV. Готові харчові продукти	0,678	0,603	0,39

Зокрема, найбільшими експортними групами були продукти рослинного походження, а імпортними – готові харчові продукти, що вказує на відсутність повного ланцюга створення доданої вартості України.

Сальдо аграрної торгівлі за товарними групами вказує, що найбільш стратегічними товарними групами були рослинництво та продаж олійних культур. Протягом останнього десятиліття в сільському господарстві України переважало виробництво зернових культур і демонструвало досить стабільне зростання, оскільки, наприклад, у 2000-2019 рр. виробництво зернових зросло з 23,8 до 74,1 млн тон, а олійних – з 3,7 до 22,2 млн тон. У 2019 р. виробництво рослинництва становило близько 79% валової продукції сільського господарства. Основні культури – кукурудза, озима пшениця, озимий ячмінь, соняшник, соя та ріпак. У 2015-2020 рр. ці культури були зібрані на майже 70% загальної площі ріллі, причому найбільшу частку цієї площі займали озимі пшениця, соняшник та кукурудза.

Виробництво зернових в Україні демонструє відносно високий ступінь мінливості протягом останніх двох десятиліть, а деякі дослідження показують, що врожайність основних сільськогосподарських культур України з різних економічних та екологічних причин не досягла свого максимального потенціалу. Наприклад, у 2015-2020 рр. середня врожайність озимої пшениці в Україні становила близько 4,06 т/га, тоді як у Німеччині – близько 7,5 т/га, у Франції – 7,9 т/га.

Висновки. Аналіз українського аграрного ринку вказує, що в даний час український ринок є доволі динамічним, диверсифікованим та перспективним з токи зору розвитку глобального бізнесу як країни-аграрного лідера не лише на європейському континенті, але й в світі загалом.

Список джерел

1. Бечко П. К. Державна підтримка аграрного бізнесу в Україні. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2017. № 1. С. 3-11.
2. Бідула П. П. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності аграрного сектору України на зовнішньому ринку. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2018. № 3. С. 87-94.
3. Бобровник Д. Підвищення ефективності бенчмаркінгу в контексті забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 3. С. 194-201.
4. Бойко Є. О. Адаптація світового досвіду ресурсозбереження в умовах імплементації аграрного розвитку України в глобальні економічні системи. Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. 2019. № 4(2). С. 3-16.
5. Бондар Т. В. Ризики та перспективи розвитку аграрного бізнесу України в умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2018. № 6.
6. Бутко М.П., Родін В.С. Агропромислова інтеграція як шлях до активізації аграрного виробництва. Агросвіт. 2010. № 3. С.10-13.
7. <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.11. 2021 р.).

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ

Гевлич І. Г.

к.т.н., доц., доцент

Ткачук А. В.

студентка

Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. В умовах глобалізації все більш помітною стає роль інформаційних технологій як важливого інструменту підвищення ефективності управління підприємством. Специфіки створення та впровадження туристичних послуг (велика кількість учасників і великі географічні відмінності, широкий спектр систем взаємовідносин учасників туристичного ринку, регіональна диференціація туристичних продуктів, туристичні послуги далеко від місця споживання) потребують удосконалення система управління та сучасні інформаційні технології.

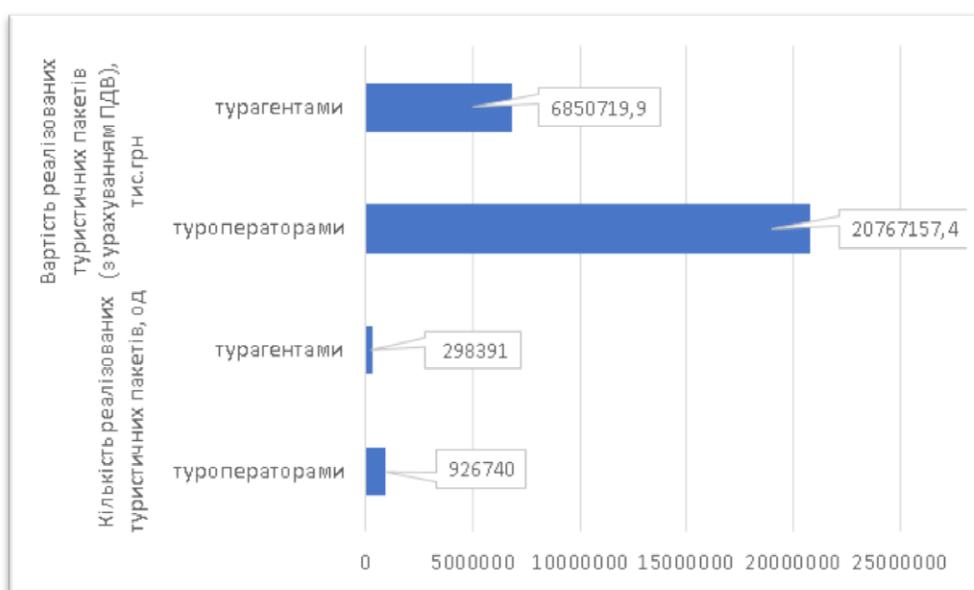
Аналіз останніх досліджень. Такі важливі питання, як можливості використання інформаційних технологій у сфері туризму присвячені ряду праць українських та зарубіжних вчених. Серед них - С. Мельниченко, Г. Багієв, А. Дурович, В. Квартальнов та М. Морозов[1].

Мета роботи. Дослідити особливості інформаційних технологій в туристичному бізнесі.

Основна частина. Ринок туристичного бізнесу є одним з найдинамічніших та, на відміну від інших, характеризується великою кількістю учасників, їх географічною роз'єднаністю та швидкою зміною інформації та становища. За останні три роки темпи розвитку світового туризму зросли на 20%. Особливого значення надається зростання подорожей в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні(на 29%) та на Близькому Сході(на 23%). Але ситуація з вітчизняним туризмом є не такою позитивною. Він характеризується зниженням темпів на 3,4%. Однією з причин такого спаду є недостатність

інформації та реклами українського туристичного продукту на національному й міжнародному ринках.

Сучасні інформаційні технології в туризмі повинні забезпечувати інтеграцію і зв'язок, покращення якості послуг, збільшення швидкості обслуговування, якісний зворотний зв'язок та передачу великого обсягу інформації. Також, важливим є підвищення ефективності процесів обслуговування споживачів та якіснішого задоволення потреб кожного окремого туриста, що може виконуватись тільки за умов активного використання ресурсів мережі Інтернет.

Рис. 1. Кількість і вартість реалізованих туроператорами та турагентами туристичних пакетів

Джерело: побудовано автором на основі рейтингу Державної служби статистики України [2].

За даними Державної служби статистики України[2], у 2020 році громадяни здійснили 298391 покупок туристичних подорожей через турагентів та 926740 придбань через туроператорів(Рис.1). Таким чином, завдяки першим прибуток складав 6850719,9 тис. грн., а останніх- 20767157,4 тис. грн. Завдяки такій статистиці, можна побачити, що туристична сфера в Україні є досить прибуткова, але при переході її на більш техніко- інформаційний рівень, ці показники можуть зрости в кілька разів.

За даними Державної служби туризму і курортів Міністерства культури і туризму України[3], 62% готелів бронюють номери на замовлення не туроператорів, а клієнтів через Інтернет. Можливість онлайн-бронювання гарантує туристам економію часу на поїздках до офісів туристичних компаній.

Сектор туризму багатий на інформацію, тому для якісного управління нею необхідно використовувати сучасні інформаційні технології. Їхнє застосування дозволять досягти зростання ефективності діяльності суб'єктів і взаємодії користувачів.

Висновок. Отже, сфера туризму в Україні на сьогодні є досить прибутковою, але недостатньо вивченими залишаються можливості використання сучасних інформаційних технологій підприємствами індустрії туризму. Введення їх на вищий рівень, який передбачає інтеграцію та взаємне функціонування, зможе значно підвищити стан економіки в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: монографія / С.В. Мельниченко. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 493 с.
2. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm (дата звернення: 03.12.2021).
3. Державна служба туризму і курортів Міністерства культури і туризму України. URL: <http://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 03.12.2021).

ФІСКАЛЬНА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У ДОХОДАХ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Дмитрук Ірина Ярославівна,

студентка 5 курсу, спец. 072 «Фінанси, банківська справа і страхування»

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Науковий керівник:

Тоцька Олеся Леонтіївна,

д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів

Вступ. Національна податкова система відіграє важливу роль у формуванні доходів бюджетів всіх рівнів і є основою фінансово-кредитного механізму державного регулювання економіки. Найбільша частка доходів Зведеного бюджету України серед податкових надходжень належить податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО). Однак система стягнення ПДФО в Україні характеризується низьким рівнем ефективності та має значні недоліки. Тому сьогодні актуальним завданням для органів державної влади є створення ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб, яка б відповідала потребам соціально-економічного розвитку держави, забезпечила зниження податкового тягаря на малозабезпечених громадян та сприяла підвищенню фінансової ролі ПДФО у структурі доходів Зведеного бюджету України.

Дослідження фінансової ефективності ПДФО проводили низка вчених: В. Л. Андрущенко, А. І. Крисоватий, І. О. Луніна й ін.

Метою роботи є дослідження фінансової ролі ПДФО у доходах Зведеного бюджету України, а також розробка напрямів удосконалення ПДФО в Україні.

Результати та обговорення. Згідно Податкового кодексу України (далі – ПКУ), ПДФО є загальнодержавним податком та відіграє суттєву роль у формуванні доходів як державного, так і місцевих бюджетів. Згідно зі ст. 167 ПКУ, базова ставка з ПДФО в Україні складає 18 % [1]. Однак з урахуванням військового збору (1,5 %), який за процедурою стягнення має характер ПДФО

та надходження від якого зараховуються до загального фонду державного бюджету України, фактичний рівень податкового тягаря для фізичних осіб складає 19,5 %.

Аналіз сплати ПДФО та визначання фіскальної ролі податку проведено в розрізі доходів Зведеного бюджету України (табл. 1).

Таблиця 1

Надходження від ПДФО до Зведеного бюджету України за 2018–2020 рр.

Рік	Сума податкових надходжень від ПДФО (разом з військовим збором), млрд грн	Питома вага ПДФО у структурі	
		податкових надходжень, %	доходах, %
2018	229,9	23,3	19,4
2019	275,5	25,7	21,4
2020	295,1	26,0	21,4

Джерело: складено автором на основі [2].

Як бачимо, упродовж 2018–2020 рр. спостерігалася тенденція до збільшення надходжень ПДФО в доходах Зведеного бюджету України. Так, у 2020 р., порівняно з 2018 р., доходи Зведеного бюджету України зросли за рахунок ПДФО на 65,2 млрд грн. У 2019 р. надходження ПДФО склали 275,5 млрд грн, що перевищує аналогічний показник попереднього року на 45,6 млрд грн. У 2020 р. частка ПДФО у доходах Зведеного бюджету України становила 21,4 %, у податкових надходженнях – 26 %, а їх обсяг зріс до 295,1 млрд грн.

Варто зазначити, що основними чинниками, які сприяють зростанню надходження від ПДФО в Україні є:

- 1) зростання номінального ВВП;
- 2) підвищення мінімальної заробітної плати;
- 3) легалізація виплати заробітної плати працівникам;
- 4) зростання доходів низькооплачуваних верств населення через підвищення мінімальних соціальних гарантій.

До основних причин, які стримують реалізацію фіскальної функції ПДФО в Україні, можна віднести: безробіття, високий рівень тіньової національної економіки та низький рівень податкової культури населення.

Висновки. Отже, в сучасних умовах ПДФО є одним з головних елементів податкових надходжень і значним джерелом доходів Зведеного бюджету України. Першим напрямом удосконалення механізму адміністрування ПДФО повинен бути перехід на прогресивне оподаткування, що дозволить забезпечити принцип соціальної справедливості. Другим важливим кроком є вирішення проблеми неофіційної зайнятості працівників та зростання відповідальності платників податку за приховування доходів, які є базою оподаткування, та за ухилення від оподаткування.

Список літератури

1. Податковий кодекс України: Кодекс України № 2755-VI від 02 груд. 2010 р. Верховна Рада України. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17).
2. Open Budget: державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>.

**ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ КАДРОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ НА ПРИКЛАДІ ГАЛУЗІ**

Жердєва Олена Олександрівна

Студентка

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Калініченко Людмила Леонідівна

доктор економічних наук, професор

м. Харків, Україна

Вступ. Високий рівень забезпеченості кадрами сьогодні стає обов'язковою умовою для зайняття підприємствами провідних і стійких позицій на ринку. Трудові ресурси безпосередньо впливають на конкурентні можливості і, на сьогоднішній день, є однією з важливих сфер створення її конкурентних переваг. Вирішення широкого кола недоліків, пов'язаних із кадровим забезпеченням й розвитком кадрового потенціалу нині є основою передумовою досягнення стратегічних цілей організації. Якщо немає кадрової складової і процесу розвитку кадрового потенціалу у вірному напрямку - забезпечення стратегічних планів неможливе. Світовий досвід переконливо доводить, що розвиток нашого суспільства набирає все більші темпи, що, в свою чергу, сприяє на зміни вподобань, цінностей та потреб. Персонал, його знання, рівень кваліфікації, готовність до інновацій, створення нових знань – стали визнаною головною продуктивною силою підприємства. Тому нині значущість вибору оптимальної кадрової політики, ефективності роботи у кадровому забезпеченні дуже зросла.

Мета дослідження. Аналіз формування та ефективності використання кадрового потенціалу на прикладі готельно-ресторанної галузі.

Матеріали та методи. Практична значущість дослідження була запроваджена на ТОВ «КАРДИМ», ресторан «Континент».

Результати та обговорення. Основним видом діяльності ТОВ «КАРДИМ» є 56.10 Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування.

Інші види діяльності:

- 46.19 Діяльність посередників у торгівлі товарами широкого асортименту.

- 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля.

- 47.25 Роздрібна торгівля напоями в спеціалізованих магазинах.

- 47.26 Роздрібна торгівля тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах.

- 47.78 Роздрібна торгівля іншими неживаними товарами в спеціалізованих магазинах.

Метою ТОВ «КАРДИМ» є одержання максимального прибутку завдяки виробництву і реалізації продукції та надання послуг.

Особливості закладу надають перевагу при виборі місця відпочинку серед споживачів (рис. 2.1):

Рисунок 2.1 – Особливості функціонування ТОВ «КАРДИМ»

Джерело: складено автором на основі[37]

Кадрова політика організації розробляється на перспективу, на підставі вивчення технологічних й організаційних виробничих відмінностей. Головна мета кадрової політики ТОВ «КАРДИМ» полягає у формуванні чисельності та складу працівників, які відповідають специфіці діяльності організації та здатні

виконувати основні завдання для його розвитку в майбутньому. Кадрова політика включає в себе: кадрове планування, відбір, розподіл та розвиток кадрів, аналіз кадрового складу, просування в професійному плані, заходи мотивації та стимулювання працівників, дослідження якості трудового життя.

Кадрова служба якісно підбирає персонал шляхом проведення аналізу кількісної і якісної параметрів праці робітників (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Параметри оцінки персоналу ТОВ «КАРДИМ»

Кількісні	Якісні
<ul style="list-style-type: none"> - кількість працівників, - продуктивність праці, - структура персоналу, - вік, - плинність кадрів. 	<ul style="list-style-type: none"> - знання, вміння, навички в сфері діяльності, - рівень освіти, - комунікабельність, - особистісні якості, - здібність до співпраці, - креативність, - ініціативність, здатність до інновацій.

Джерело: складено автором на основі [43]

З метою ефективного управління процесом формування та використання персоналу кадровий відділ застосовує класифікацію працівників за такими основними ознаками:

1. За професіями та спеціальностями;
2. за статтю та віком;
3. за стажем роботи у громадському харчуванні;
4. за рівнем освіти (загальної та спеціальної);
5. за характером трудових відносин.

Виробничий та обслуговуючий персонал, який працює в ТОВ «КАРДИМ» відповідає певним кваліфікаційним вимогам (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кваліфікаційні вимоги до виробничого та обслуговуючого персоналу

Посада	Освіта	Якості	Досвід роботи
Бармен	Середня спеціальна або курси	чесність, порядність, сумлінність, відповідальність, добре знання карти вин, знання комп'ютера, комунікабельність, касового апарату.	Від 1 року
Офіціант	Середня спеціальна або курси	чесність, порядність, відповідальність, комунікабельність, сумлінність.	Від 1 року
Шеф-Кухар	професійна вища або середньо-технічна освіта за спеціальністю кухар	чесність, порядність, сумлінність, вміння працювати в команді, уміння смачно та швидко готувати, творчий підхід до роботи, вміння зіставляти технічні карти	Від 5 років
Су-шеф-кухар	професійна вища або середньо-технічна освіта за спеціальністю кухар	чесність, порядність, сумлінність, уміння смачно та швидко готувати, творчий підхід до роботи, вміння працювати в команді, вміння зіставляти технічні карти	Від 3 років
Шеф-кондитер	професійна вища або середньо-технічна освіта за спеціальністю	чесність, порядність, сумлінність, уміння смачно та швидко готувати, творчий підхід до роботи	3 роки
Кухар	професійна вища або середньо-технічна освіта за спеціальністю кухар	чесність, порядність, сумлінність, уміння смачно та швидко готувати, творчий підхід до роботи	Від 2 років
Касир	Середня спеціальна або курси	чесність, порядність, сумлінність.	Від 1 року

Джерело: складено автором на основі [43]

Ключовим моментом для оцінки ефективного використання кадровим потенціалом є аналіз рентабельності праці (табл. 2.5).

Дивлячись на таблицю 2.5 видно, що рентабельність основної діяльності, використання персоналу та фонду оплати праці зменшилась, а це негативний

показник. Рентабельність персоналу вказує на досвід, хист, професіоналізм працівників та їх кількісну характеристику. А це означає, що на підприємстві відсутній достатній рівень навичок, який впливає на якість надання послуг, а це в свою чергу призведе до збільшення витрат і зменшенню прибутку.

Таблиця 2.5

Аналіз рентабельності ТОВ «КАРДИМ»

Показник	2018	2019	2020	Зміни, +/-	
				2019/2018	2020/2019
Чистий дохід від реалізації продукції, грн	634588	671287	732438	36699	61151
Собівартість реалізованої продукції, грн	201889	257342	312579	55453	55237
Прибуток, грн	432699	413945	419859	-18754	5914
Середня чисельність робітників, чол.	22	40	65	18	25
Фонд оплати праці, грн	72116	82789	104965	10673	22176
Рентабельність основної діяльності, %	214,33	160,85	134,32	-53,48	-26,53
Рентабельність використання персоналу, %	19668,14	10348,63	6459,37	-9319,51	-3889,26
Рентабельність фонду оплати праці, %	600,0	500,0	400,00	-100,0	-100,0

Джерело: складено автором на основі даних підприємства

Також цей показник може свідчити про застаріле обладнання, що теж має вплив на виробництво продукції. Оновлене приладдя допоможе збільшити обсяг реалізації продукції і як результат ріст прибутку.

З цього витікає, що керівнику необхідно зробити акцент на перепідготовку та підвищення кваліфікації робітників, переобладнання та переглянути витрати на утримання працівників. Все це допоможе збільшити рентабельність та в свою чергу, почати ефективніше використовувати кадровий потенціал.

Висновки. Отже, для розвитку, отримання прибутку та можливості конкурувати з іншими закладами ресторанної галузі, ТОВ «КАРДИМ» необхідно удосконалити систему управління персоналом в цілому, що посприє підвищенню ефективності праці персоналу. Адже лише тоді, коли керівництво піклується про своїх підлеглих це відображається на їх результативності і допомагає досягти поставлених цілей підприємства. Задля цього було запропоновано:

1. приділити більше уваги навчанню робітників, яке може бути у наступній формі;
2. почати проводити тренінги, при чому було проаналізовану яку користь тренінги можуть нести як для робітників так і для керуючих.
3. Сформувати програму по підвищенню лояльності клієнтів організації та всередині організації.
4. Враховуючи особливе значення мотивації працівників, необхідних заходом є розробка бонусної та заохочувальної програм на основі інсентив-турів

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєєв В.В. Управління персоналом: технологія формування команди: навчальний посібник. Миколаїв: Фінанси і статистика, 2003. 543 с.
2. Базалійська Н. П., Пилипчук У. О. Управління розвитком персоналу як функціональна підсистема системи. *«Молодий вчений»*. 2014. № 6 (1). С. 73–75.
3. Беззубко Л.В. Трудовий і кадровий потенціали: монографія. Донецьк: Норд прес, 2008. С. 10–18.
4. Безсмертна В.В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства. *Економика и управление:научно-практический журнал*. 2007. № 3. С. 48–53.

ОЦІНКА БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДХОДІВ, ЩО ПРОДУКУЮТЬСЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТА ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ УКРАЇНИ

Зеленчук Наталія Вячеславівна
аспірантка кафедри адміністративного менеджменту
та альтернативних джерел енергії
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: 0000-0001-7140-1571

Вступ. Розвиток світової економіки, зростання чисельності населення та рівня його добробуту зробили реальною загрозу глобального дефіциту енергоресурсів. З кожним роком зростає кількість країн, що розглядають альтернативну енергетику як невід’ємну складову сьогодення. Для України одним із стратегічних напрямів розвитку сектору відновлюваних джерел енергії є біоенергетика, враховуючи високу залежність країни від імпортованих енергоносіїв і великий потенціал біомаси, доступної для виробництва енергії. Однак, темпи розвитку біоенергетики в Україні досі істотно відстають від європейських.

Результати дослідження. В Україні щорічно збирається понад 50 млн. т зернових культур (у 2020 році – понад 65 млн. т) і, відповідно, у значних обсягах солома і рослинні відходи, як побічні продукти сільськогосподарського рослинництва. Річний енергетичний потенціал твердої біомаси в Україні є еквівалентним 18 млн. т н.е., а його використання дає змогу щорічно заощаджувати близько 22 млрд. м. куб. природного газу [1].

Ефективне поводження з відходами є запорукою сталого розвитку як на мезо-, так і на макрорівні. Сучасна ефективна система управління відходами повинна забезпечувати мінімізацію потенційних загроз для навколишнього середовища та населення, а також запобігання виникненню екологічних і техногенних катастроф. Підтвердженням руху в цьому напрямі є схвалення 8 листопада 2017 року Національної стратегії управління відходами в Україні до

2030 року. Стратегія визначає головні напрями державного регулювання у сфері поводження з відходами в найближчі десятиліття з урахуванням європейських підходів з питань управління відходами [2, 3].

Ефективним шляхом доповнення та заміни традиційних паливно-енергетичних ресурсів є виробництво та використання біогазу, який утворюється в результаті застосування технологій метанового зброджування тваринницької біомаси і на 60-70% складається з метану. Застосування біогазу дає змогу отримувати теплову та електричну енергію, що має значний економічний, екологічний і соціальний ефект [4].

Потенціал розвитку біоенергетики в сільськогосподарських підприємствах України є значним, виходячи з наявних видів біомаси: первинні і вторинні відходи рослинництва, відходи тваринництва, вирощування традиційних сільськогосподарських енергетичних культур та власне енергетичних культур.

За даними Держенергоефективності, за станом на початок жовтня 2021 року в Україні встановлено 57 біогазових установок, загальною потужністю 70 МВт. Приріст в енергопотужностях за 2020-2021 рр. перевищив 50%, проте Україні ще далеко до лідера біогазової індустрії, Німеччини, де кількість біогазових установок до кінця 2021 року перевищить 9700 установок, що генерують понад 5000 МВт електроенергії [1].

Вагомими з точки зору виробництва біопалива і енергії є відходи галузі рослинництва і тваринництва. Для обрахунку обсягу утворення відходів галузі рослинництва береться до уваги співвідношення між основною і побічною продукцією (відходами), отриманий обсяг складатиме теоретичний біоенергетичний потенціал [4]. Економічний біоенергетичний потенціал відходів – та частина, яку економічно вигідно використовувати на енергетичні цілі. Для окремих культур відсоток, який доцільно використовувати для виробництва біопалива і енергії різниться (солома зернових – 30%, відходи кукурудзи на зерно, соняшнику, солома ріпаку та кользи – 40%, відходи цукрового буряку – 50%, відходи сої – 80%) (табл. 1).

Таблиця 1

Біонергетичний потенціал відходів рослинництва

Вид відходів	Роки			Відхилення 2020 р. до 2018 р (+,-)
	2018	2019	2020	
Відходи рослинництва, що продукуються на підприємствах, тис.т				
Зернових культур (солома)	253901,3	29176,7	254377	4757
Кукурудзи на зерно (стебла)	399178,8	398637,3	341643,3	-57535,5
Буряку цукрового (гичка)	66583,2	48291,6	43135,7	-23447,5
Соняшнику (стебла)	231678,0	248684,4	218365,9	-13312,1
Відходи рослинництва, що продукуються у домогосподарствах, тис.т				
Зернових культур (солома)	8866,0	9945,4	9205,3	339,3
Кукурудзи на зерно (стебла)	6623,5	6780,3	5213,1	-1410,4
Буряку цукрового (гичка)	325,5	273,0	261,5	-64
Соняшнику (стебла)	3744,9	4113,5	3073,2	-671,7
Відходи рослинництва, разом	970901,2	745902,2	875275	-95626,2

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [1]

У зв'язку зі скорочення поголів'я тварин обсяг утворення відходів також скорочується (табл. 2). Однак, він є достатнім для реалізації проєктів з виробництва біогазу, поєднуючи потенціал відходів тварин, що утримуються як підприємствами, так і домогосподарствами.

Таблиця 2

Біонергетичний потенціал відходів тваринництва

Вид відходів	Роки			Відхилення 2020 р. до 2018 р (+,-)
	2018	2019	2020	
Відходи тваринництва, що продукуються на підприємствах, тис.т				
гній ВРХ	11610,3	10706,4	10287,2	1323,1
гній свиней	12222,8	11879,0	13064,7	841,9
гній кіз і овець	200,5	185,4	166,4	34,1
пташиний послід	6536,9	7029,9	6037,5	-499,4
Відходи тваринництва, що продукуються у домогосподарствах, тис.т				
гній ВРХ	22454,4	20836,5	19031,8	-3422,6
гній свиней	9464,0	8737,3	8087,2	-1376,8
гній кіз і овець	1196,1	1139,2	1087,8	-108,3
пташиний послід	5105,8	5100,9	5002,0	-103,8
Відходи тваринництва, разом	68790,8	65614,6	62764,6	-6026,2

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України [1]

Український біогазовий ринок знаходиться в стадії становлення, але володіє хорошими об'єктивними можливостями для росту [5, 6]:

– рівень переробки побутових відходів в Україні в 2020 році не перевищує 5%, що відкриває перспективну нішу для підвищення частки переробки сміття в біогаз;

– в аграрному секторі економіки України вагоме місце займає сільське господарство, що є основним джерелом сировини для вироблення біогазу.

– на відміну від інших видів ВДЕ, біогазові електростанції не залежать від сонячної погоди, похмурих днів, ночей, поривів вітру і тому є безперебійним альтернативними джерелами енергії при наявності доступу до стабільних поставок сировини. Цей факт важливий не тільки для інвестора з точки зору прогнозованості грошових потоків і вироблення біогазу, а й стабільності роботи енергосистеми в цілому при мережевому підключенні біогазової електростанції і для роботи на ринку балансуєчий потужностей;

– біогаз може бути використаний не тільки для виробництва електроенергії. при його виробництві також виробляється тепло. З 1 м. куб. біогазу можна виробити близько 2-2,5 кВт·год електроенергії і до 2,5-3 кВт·год теплової енергії за рахунок охолодження двигунів після спалювання біогазу для виробництва електроенергії. крім того, при очищенні біогазу від CO₂ (вуглекислого газу) він, фактично, перетворюється в природний газ (біометан), яким можна заправляти автомобілі. Після вироблення біогазу з біомаси, вона стає, по суті, біодобривом, яке за своїм складом багато в чому не гірше хімічних добрив і є екологічно чистою.

Використання біоенергетичних ресурсів дає змогу зменшити антропогенний вплив на довкілля, зменшити енергетичну залежність України, використати місцеві ресурси, зменшити рівень безробіття, збільшити податкові надходження, покращити якість надання послуг із тепло- та гарячого водопостачання, поліпшити торгівельно-платіжний баланс країни.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати що розвиток сфери біоенергетики та переробки відходів зокрема є одним із актуальних напрямів відновлюваної енергетики в Україні, а існуючі потужності

агропромислового комплексу та наявні трудові ресурси України сприяють розвитку цього напрямку.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України. URL: <http://saee.gov.ua/uk> 3 (дата звернення: 20.11.2021).

2. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 8 2020 р. URL: [https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/8202017 %D1%80 Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8202017%D1%80Text) (дата звернення: 22.11.2021).

3. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 117р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/prozatverdzhennyjanacionalnogoplanuupravlinnyavidhodamido2030roku> (дата звернення: 20.09.21).

4. Калетнік Г. М. Диверсифікація розвитку виробництва біопалив – основа забезпечення продовольчої, енергетичної, економічної та екологічної безпеки України. *Вісник аграрної науки*. 2018. № 11. С. 169-176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaan_2018_11_23.

5. Пришляк Н.В., Токарчук Д.М., Паламаренко Я.В. *Забезпечення енергетичної та екологічної безпеки держави за рахунок біопалива з біоенергетичних культур і відходів*: монографія. Вінниця: Консоль, 2019. 336 с.

6. Kaletnik G., Lutkovska S. Innovative Environmental Strategy for Sustainable Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9, № 2. P. 89-98. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n2p89>.

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Зелінська Галина Олексіївна,

д.е.н, професор

Жибак Ірина Петрівна

Студентка

Івано-Франківський національний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Антикризове регулювання – це складний та трудомісткий процес, який потребує ретельної розробки, швидкого реагування та негайного впровадження. Антикризове управління персоналом є складовою антикризового регулювання оскільки саме завдяки людям організація існує.

Будь-яка організація складається з людей, які виконують певні функції. І незалежно від сфери діяльності організації управління персоналом має першорядне значення. Без належним чином відібраних, розставлених та професійно підготовлених людських ресурсів жодна організація не зможе досягти своїх цілей і вижити. Актуальність даної роботи обумовлена тим, що у кризовій ситуації для управлінської структури будь-якого підприємства стає актуальним питання збереження найбільш цінних кадрів, забезпечення для них не тільки гідної оплати, а й належних умов здійснення трудової діяльності.

Мета роботи. Метою дослідження є вироблення рекомендацій по управлінню персоналом в умовах антикризової діяльності суб'єктів господарювання.

Матеріали та методи. Питаннями дослідження сутності, формування принципів та методів антикризового управління персоналом займались як іноземні, так і вітчизняні вчені, зокрема : Локвуд Н. Н. Горелов, В. Василенко, М. Герш, К. Камінська, А. Штангрет, О. Бабушкіна, Є. Колодич, В. Даниленок, Л. Янковська, І. Кривов'язюк, О. Гуріна, Т. Коваленко.

У статті буде використано методи наукового пізнання та економічні методи, зокрема систематизації та класифікації – для узагальнення та характеристики функцій антикризового управління; систематизації – для уточнення поняття антикризове управління різними вченими; табличний – для наглядного зображення зібраної інформації тощо.

Результати і обговорення. Організації, що функціонують у сучасних умовах, все частіше зіштовхуються з різними кризами, які, будучи незапланованими, можуть призвести до банкрутства чи ліквідації господарючого суб'єкта. У цей період перед керівниками особливо гостро постає проблема управління персоналом, оскільки саме від нього залежить майбутнє компанії. Активний підхід до антикризового управління персоналом означає, що організація усвідомлює ймовірність широкого діапазону кризових ситуацій і має достатньо інструментів в галузі управління персоналом, щоб гнучко і оперативно справлятися з різними формами криз». [1]

Однією з теоретичних проблем сучасного менеджменту є визначення принципів антикризового управління персоналом.

Принципи управління персоналом - правила, основні положення та норми, яким повинні дотримуватися керівники та фахівці у процесі управління.[2]

Управління антикризовою діяльністю має свої суттєві відмінності від процесу управління у цілому, тому виникає необхідність формулювання принципів антикризового менеджменту, до яких деякі вітчизняні автори відносять такі:

– принцип планування та розроблення спеціальних програм стратегічного характеру щодо санації підприємства, метою яких є стабілізація діяльності та приріст темпів розвитку підприємства шляхом використання ефективних управлінських інструментів, упровадження постійних та послідовних інновацій, оперативного реагування на істотні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища за умови найменших фінансових та матеріальних утрат для підприємства;

– принцип постійного моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, активізація постійного очікування сигналів щодо можливої кризи та негайна реакція на ці сигнали з метою раннього визначення загрози та її запобігання;

– принцип безперервності – будь-яке зволікання впровадження відповідних заходів на підприємстві, що знаходиться в умовах кризи, може призвести до суттєвого погіршення кризової ситуація та її наслідків;

– принцип цілеспрямованості процесу управління – реалізація будь-якого антикризового заходу повинна бути цілеспрямованою та забезпечувати можливість досягнення заданого рівня ефективності;

– принцип оперативності та достовірності вхідної інформації – формування управлінських рішень повинно здійснюватися на основі оперативної та достовірної вихідної інформації;

– принцип достовірності прогнозів – система менеджменту повинна забезпечувати прогнозування розвитку подій із заданим рівнем достовірності;

– принцип відсутності універсальних антикризових рішень – в управлінській науці не існує універсальних антикризових стратегій, програм, заходів та рецептів подолання кризи;

– принцип компетентності – реалізацією антикризового управління повинні займатися компетентні спеціалісти з модернізованої управлінської ієрархії згідно з вимогами антикризових умов;

– принцип кінцевої орієнтації на діяльність в умовах післякризового розвитку [3].

Наведені вище принципи антикризового менеджменту досить повно визначають правила поведінки в умовах антикризової діяльності підприємства. Застосування цих принципів потребує системності та комплексності у практичному застосуванні, тому що вони є взаємопов'язаними. Таке застосування забезпечить скорочення термінів апробації антикризових заходів як у стані кризи, так і під час ліквідації наслідків, що підвищить ефективність

практичного запровадження антикризового управління персоналом у систему управління персоналом підприємства [4].

Антикризове управління в організації - це процес, що складається з декількох стадій: запобігання кризі, підготовка до кризи, вжиття заходів по виходу з кризи, відновлення, оцінка застосованих антикризових заходів[5]. Основні функції антикризового управління персоналом залежно від глибини кризових процесів наведено у табл.1.

Таблиця 1

Основні функції антикризового управління персоналом залежно від глибини кризових процесів [3]

Напрями реалізації функцій	Функції антикризового управління персоналом			
	Планування	Організація	Мотивація	Контроль
Попередження виникнення кризи управління персоналом	Планування потреби в кадрах, розробка кадрової політики, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і прогнозування можливих напрямів кризи	Налагодження внутрішніх зв'язків антикризового управління між елементами системи; удосконалення процесу делегування та підвищення відповідальності суб'єктів	Формування системи потреб у відповідності до пріоритетів розвитку підприємства; застосування системи стимулів за високі результати діяльності підприємства	Вчасне реагування на виявлені відхилення, негайне усунення дії деструктивних чинників впливу; аналіз зовнішнього та внутрішнього середовищ з метою раннього виявлення ознак кризової ситуації
Локалізація, ліквідація та мінімізація негативних наслідків кризи персоналу	Перегляд стратегічних планів з врахуванням кадрових змін у структурі персоналу, організаційній поведінці працівників та мотиваційній складовій ; збереження ключових кадрів та їх довіри до керівництва. Актуалізація поточного кадрового планування з метою посиленню лояльності та мотивації праці завдяки врахуванню людського фактору організаційних антикризових заходів	Актуалізується тісна співпраця виконавців та менеджерів усіх рівнів з метою швидкого реагування на внутрішні та зовнішні загрози в процесі введення організаційних змін.	Стимулювання працівників до активізації розвитку бізнесу	Посилення відповідальності керівників структурних підрозділів за витрачанням фінансових ресурсів підприємства; глибокий аналіз кризових ситуацій, контроль за процесами боротьби із кризою

Управлінські функції потребують удосконалення в напрямі реалізації конкретних антикризових заходів залежно від етапу розвитку кризи (передкризовий стан, шок, відступ, адаптація, оволодіння ситуацією), тобто від цілі антикризового управління персоналом (попередження кризових процесів у кадровій складовій або ж ліквідація та мінімізація наслідків) [4].

Продумані антикризові заходи управління персоналом, включаючи фінансові та організаційні зміни, дозволять суб'єктам господарювання в умовах поширення пандемії COVID пережити кризу і вийти з неї з мінімальними втратами.

Отже, ефективна кадрова політика в кризових умовах має бути направлена на:

- скорочення рівнів управління, а не робочих місць;
- здійснення мінімального скорочення персоналу з метою оптимізації кадрової структури відповідно до кризової ситуації;
- виявлення та навчання тих працівників, які мають лідерські здібності, особливо проявили себе в кризових умовах;
- забезпечення гнучкості прийняття управлінських рішень при децентралізації структури управління;
- продовження набору персоналу, підтримування його професійного зростання[6].

Людський ресурс безпосередньо впливає на результати діяльності компанії, а професіоналізм персоналу стає важливою конкурентною перевагою, що робить компанію стійкою до впливу будь-яких зовнішніх факторів.

Основні заходи, направлені на ефективну роботу з персоналом у нових організаційних умовах мають бути направлені, на нашу думку, на:

- запровадження дистанційної форми організації праці для тих працівників, для яких це буде можливо;
- забезпечення належного рівня контролю за трудовою діяльністю дистанційних робітників і ведення табеля обліку робочого часу;

- регулярне інформування працівників щодо симптомів та профілактики коронавірусної інфекції;
- розроблення та забезпечення процесу адаптації нових працівників у кризових умовах;
- тримання комунікаційних зв'язків із бізнесом, тобто з керівниками та співробітниками, вчитися коректно давати і приймати зворотний зв'язок;
- знання потреб і інтересів співробітників і, якщо є запити з їх боку на навчання, працювати на розвиток в майбутньому.

Враховуючи, що стиль життя кожного з нас змінився, тому мають бути і іншими технології щодо найму працівників на роботу. Серед найбільш вживаніших у умовах пандемії COVID-19 є:

- навчання «у процесі роботи».
- інноваційні методи підбору персоналу - рекрутингові технології, зокрема скринінг, хедхантинг, аутстафінг тощо.
- зміна підходу до формування HR-стратегій у напрямі пошуку балансу між бізнес-вигодою і мотивацією персоналу.

Висновки. Незалежно від джерела (зовнішнього чи внутрішнього) криза завжди супроводжується вкрай негативно як для організації, так і для персоналу. Її дія відображається на падінні виробництва і збуту, фінансовій неспроможності, явному погіршенні стану матеріального становища працівників, відсутності гарантій працевлаштування, невизначеності майбутнього, безініціативності тощо. Тому питання формування ефективної системи антикризового управління персоналом на основі чіткого механізму та інструментів для управління персоналом, є актуальними. Доведено, що антикризове управління персоналом є різновидом антикризового управління, тобто характеризується специфічними методами та інструментами. Систематизовано та виокремлено причини кадрових криз та їх різновиди залежно від ситуації в кадровій політиці суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Lockwood N. R. Crisis Management in Today's Business Environment: HR's Strategic Role. URL: <http://www.shrm.org/research/articles/articles/documents/1205rquartpdf.pdf>. (дата звернення: 13.12.2021).
2. Шильнікова З. М. Особливості кадрової політики в процесі антикризового управління підприємством. *Глобальні та національні проблеми економіки* : електронне наукове фахове видання. 2017, Вип. 16. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/123.pdf>.
3. Громко Л.С. Принципи управління персоналом в умовах антикризової діяльності підприємства: методологічний аспект 2018р. Вип 36. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/36_1_2018/24.pdf
4. Абрамова І. О. Антикризовий менеджмент персоналу в сучасних реаліях розвитку бізнесу. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, 2020, №24 .URL: https://modecon.mnau.edu.ua/issue/24-2020/abramova_i.pdf
5. Гуріна О. В., Кишківська О. Л., Скрипник К. М. Моделі і методи управління персоналом в умовах кризи. *Ефективна економіка*. 2019, № 12: URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7554>
6. Смачило І.І. Антикризове управління персоналом: особливості та основні напрямки. *«Молодий вчений»* 2020, № 2 (78). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/2/76.pdf>

**КОЛИШНІ АКРОПОЛІ - СУЧАСНІ ПАРКИ ЯК СКЛАДОВА
ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Іванов Андрій Миколайович,

к.е.н., доцент

Ісачкова Катерина Олександрівна,

Сітнікова Марія Володимирівна,

здобувачі

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Анотація. У статті розглядається парк як складова туристичної діяльності. Розглянуто центральні парки м. Одеса, де в історичному часі були акрополі, а сьогодні – це центральні паркові зони міста-мільйонника. Кожен з цих парків може бути включений в туристичні маршрути та стати туристичним об'єктом.

Ключові слова: парк, паркова зона, акрополь, кладовище, туристична діяльність.

Міські парки є невід'ємною частиною туристичної діяльності, оскільки саме вони виконують одну з функцій дозвілєвої діяльності. Роль та значення парків у сучасному міському стилі життя зростають з кожним роком, особливо, враховуючи загрози екологічної кризи у великих містах та містах-мільйонниках. В умовах урбанізації переосмислюється важливість існування, функціонування, збільшення парків та паркових зон в центральній частині міста та на території периферії (у більшій частині – новобудов) як складових туристичної діяльності.

Водночас, нові соціально-економічні, політичні умови, зміни поглядів населення на роль людини у розвитку сучасної цивілізації вимагають внесення уточнень щодо місця та ролі парку (паркової зони) міст у складі туристичної діяльності.

При написанні роботи були використані метод історичного аналізу, географічний та описовий.

За умови того факту, що більшість середніх, великих міст та міст-мільйонників за історичний час збільшувалися вшир та вглиб, акрополі, які були розташовані на периферії, поступово стали займати центральні частини цих населених пунктів. Як приклад – Каракаахмет (Туреччина), Ольсдорфське (Німеччина), Лінкольна (США), Вади ас-Салам (Ірак) та багатьох інших [1]. Усі вони поступово становились «мекками» туристичної діяльності [2].

Серед найвідоміших з точки зору туристичної привабливості та кількості відвідувачів є акрополі-парки Пер-Лашез (Париж, Франція), Центральне (Zentralfriedhof) (Відень, Австрія), Реколета (Безнос-Айрес, Аргентина), The Bridge to Paradise (Мексика) та багато інших [3].

Не є виключенням і акрополі міст України, які стали відомими об'єктами паркового туризму. Як приклад, Личаківське кладовище міста Львова, Байкове міста Київ, старий акрополь міста Миколаєва (обласного), більша частина якого зайняте найвідомішим зоологічним парком України.

До центральних парків міста Одеса, які сьогодні виконують головну функцію місцевих парків, слід віднести: парк Преображенський, парк Шевченка, парк Горького, Артилерійський парк, Куликове поле та Прохорівський сквер на розі вулиць Прохорівська та Мечникова.

Кожен з цих парків має цікаву історію, яка характеризує кожен парк як унікальний об'єкт туристичної діяльності. Однак об'єднує їх той факт, що в історичному минулому кожен з них виконував функції місцевих акрополів.

Так, на території сучасного Преображенського парку, який функціонує з 1937 року як Парк культури і відпочинку ім. Ілліча (пізніше назва змінена на Преображенський) була побудована танцювальна площадка, тир, кімната сміху та інші атракціони, а також частина зоопарку. До 1880-х років на цьому місці розташовувався Старий Християнський цвинтар - комплекс кладовищ міста Одеса, територія якого охоплювала Перше Християнське кладовище, Перше єврейське, Мусульманське та Караїмське. За підрахунками дослідників на

території колишнього кладовища захоронено більше 200 тисяч осіб, серед яких багато відомих на весь світ людей, які створювали історію міста Одеса та Російської імперії.

Сьогодні на місці кладовища більша частина зеленої паркової зони Преображенського парку, а також територія зоологічного парку, станція швидкої допомоги, школа та дитячий садок, спортивний комплекс тощо.

Один із найвідоміших акрополів міста Одеси розташовувався на місці нинішнього парку Т.Г. Шевченка. Погост був заснований у 1822 році після передачі будівель Фортеці Хаджией для розвитку карантинної зони. У роки Кримської війни тут тимчасово перебували військовополонені та поранені бійці, яких хоронили саме на цій території. У 1906-1910 роках на закритій парканом території цвинтаря та карантину страчували та ховали десятки учасників революційних подій 1905-1907 років. З кінця XIX століття частина будівель Карантина та колишньої фортеці використовувалися як житлові приміщення. У 1893 році територія і будівлі Карантіна були передані митниці, а через три роки перейшли у власність муніципалітету Одеси. На початку 1900 року міська влада розпорядилася розібрати стіни, які спорудили між цвинтарем, чумним та пасажирським кварталами та територією парку та створено центральний парк із вільним доступом до нього громадян [4].

Сьогодні на території парку центральний стадіон, дитячі площадки, зелена паркова зона.

Центральний дитячий парк міста Одеси – парк Горького – це також місце колишніх масових захоронень, яке мало назву Стрільбищне поле. Кладовище створено у 1906 році, а з 1944 року на місці поховань функціонує парк, де має місце кінотеатр та багато дитячих ігрових площадок.

Куликове поле, як і інші парки міста Одеса були своєрідним цвинтарем. Неподалеку Куликового поля була в'язниця. Померлих та страчених ховали на Куликовому полі. Хоча городяни не шанували це місце, знаючи про те, що діялося, ніхто не уникав відвідування, що влаштовувалися «на кістках» народних гулянь, ярмарків, розважальних атракціонів. Після Жовтневої

революції Куликове поле знову почали використовувати для поховань. Ще кілька років на Куликовому полі продовжували ховати не лише борців за радянську владу, а й анархістів, репресованих денікінців, учасників процесу сімнадцяти. Були тут поховані й італійські моряки. З 1944 року тут ховали учасників оборони та звільнення Одеси від фашистів [5].

Ще однією парковою зоною є Артилерійський парк, який розташований на території колишнього акрополя – Другого єврейського кладовища, що з 1974 року був знищений. З того часу почалося вандало-містичне друге життя старого цвинтаря. На початку 2000-х тут виник чималий скандал із таємними розкопками чорних археологів-«копачів» на цій території. Колись цвинтар був оточений стіною, в якій за проектом архітектора А. Б. Мінкуса було зроблено дві пари воріт, а сама стіна була подобою Стіни Плачу в Єрусалимі. Коли цвинтар зносили, стіну знищили разом із воротами. Зараз від них залишилися лише ліві ворота, які не є аутентичними. Сьогодні на території Артилерійського парку зелена зона, але, по суті - це пустельне місце, яке небезпечне для прогулянок.

Ще одним парком є парк навколо Пам'ятника Церетелі і Алеї Праведників світу. З цього місця з 1941 року етапом відправлялися євреї до концентраційних таборів. Число дерев на території парку дорівнює кількості одеситів, які рятували життя людей іншої національності. Кожне дерево має іменну табличку, на честь кого вона посаджена. А загальний список одеських праведників відображено на величезній гранітній плиті, що відкриває алею. Парк створено у 2004 році.

Як бачимо, кожен з сучасних центральних парків міста Одеси в історичному минулому виконував функції акрополів. Сьогодні дані парки можуть стати сучасними об'єктами туристичної діяльності і включені в туристичні маршрути міста. Тематика екскурсій може бути присвячена історії даних територій, історії відомих людей, які створювали Одесу та внесли вагомий внесок в історію міста, півдня України та України в цілому.

Список літератури:

1. Іванов А.М. «Темний» туризм як один з перспективних видів туризму / А.М. Іванов // Бізнес-навігатор: Науково-виробничий журнал. – 2011. - № 5 (26). – С. 186-191.
2. Іванов А.М. Класифікація «мертвих міст» як об'єктів сучасного туризму / А.М. Іванов // Бізнес-навігатор: Науково-виробничий журнал. – 2014. - №1 (33). – С. 289-294.
3. Іванов А.М. Знищені акрополі Одеси як об'єкти «похмурого» туризму / А.М. Іванов // Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції «Південь України: етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри». – Одеса: ОНМУ, 2021. С. 138-142.
4. Одесский портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://odportal.com.ua/uliza/pogost.html>
5. Одесский портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://odportal.com.ua/uliza/park/kulikovo.html>

**РЕСТОРАН «ТЕРРАНЫАКІ» ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ХАРЧУВАННЯ НА КРУЇЗНОМУ ЛАЙНЕРІ «COSTA SMERALDA»**

Іванов Андрій Миколайович,

к.е.н., доцент

Малишева Дар'я Ігорівна,

Шмідт Дар'я Сергіївна,

здобувачі

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Анотація. В роботі проаналізована концепція та фінансово-господарська діяльність ресторану «Террануакі», який має місце на круїзному лайнері «Costa Smeralda».

Виявлені переваги та недоліки функціонування закладу харчування «Террануакі» та запропоновані шляхи вирішення проблем.

Ключові слова: ресторан, заклад харчування, круїзний лайнер, концепція, ресторан «Террануакі».

На круїзному лайнері «Costa Smeralda» функціонує 11 закладів харчування – ресторани, буфети, бари, в тому числі найбільші за площею ресторани «Террануакі», «Pummid'Oro Pizzeria», «Tutti a Tavola i Laboratorio del Gusto» [1].

Ресторан «Террануакі» - це атмосферний заклад зі смачною кавою та повноцінною кухнею, фірмовими десертами та авторськими коктейлями. Атмосфера всередині – унікальна, навіть трохи таємнича.

Еклектичний інтер'єр з незвичайними меблями, оригінальною кавоваркою, антикварними предметами, кожен з яких живить приміщення особливою енергетикою. Це найсильніше відчувається вечорами, коли ресторан «Террануакі» занурюється в напівтемряву з драматичними відблисками свічок під звучання музики на вінілових платівках.

Заклад харчування «Террапуакі» працює з 10:00-24:00 і має дві зали та невеличку відкриту терасу, на якій розташовані столики на дві персони кожен. Перша зала ресторану розрахована на 40 місць, в цьому залі знаходиться барна стійка, з цієї зали є другий вихід - вихід до кухонного блоку, кімнати для відпочинку персоналу, роздільного санвузла. Друга зала розрахована на 160 посадкових місць. Ширина проходів між столиками відповідає нормативам.

В ресторані великий вибір страв європейської кухні, сендвічів, а також десерти, бургери, різноманітні салати, велика кількість різноманітних напоїв. Звучить приємна фоновіа музика, є Wi-Fi.

Головна послуга – надання послуг харчування, додаткова послуга – дозвілля, спілкування, перегляду кінострічок, проведення тематичних вечірок.

Загальна характеристика ресторану «Террапуакі» надана в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальна характеристика ресторану «Террапуакі»

Показник	Характеристика
Назва	«Террапуакі»
Тип, клас	Ресторан, бар, вищий
Розташування	10 палуба лайнера
Площа головних залів, м ²	Близько 260 (без підсобних приміщень)
Місткість	200
Час роботи	10:00-24:00
Види обслуговування	За допомогою офіціантів, барменом
Середній чек, дол. США	70 дол. США
Способи оплати	Готівкова, безготівкова
Рівень завантаження, сер. за рік, %	90
Загальна чисельність персоналу	76

Джерело: складено авторами на основі [1].

Структурними підрозділами ресторану є: холодний цех, гарячий цех, барна стійка, роздавальний цех, склад для зберігання, торгова зала та приміщення адміністративно-побутової групи. Між цими основними групами приміщень є логічний зв'язок, який визначає ефективність роботи закладу.

Організаційна структура ресторану – лінійна. Загальне лінійне керівництво підприємством і його виробничими підрозділами включає: вирішення питань розвитку господарства і мобілізація працюючих на їх виконання; контроль прийнятих стратегічних рішень; зовнішні зв'язки; організація роботи [1].

Користуючись даними, наданими нам особисто працівниками ресторану «Террапуакі», з'ясуємо рівень завантаження за 2020 рік помісячно (табл. 2.).

Таблиця 2
Рівень (коефіцієнт) завантаження ресторану «Террапуакі» за 2020 рік, %

Місяць року											Середній показник	
с	л	б	к	т	ч	л	с	в	ж	л		г
90	90	80	96	98	98	100	100	100	96	80	90	90

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень.

Спираючись на представлені данні можливо зробити наступні висновки: середня завантаженість складає 93,1%; найменша завантаженість спостерігається у березні та листопаді і складає 80% відповідно; найбільша завантаженість спостерігається у липні, серпні та вересні і складає по100%. Також достатньо високий рівень завантаження спостерігається у травні та червні - по 98%.

Як бачимо, данні свідчать про невеличку сезонність у роботі закладу [2-3].

Також нами була проаналізована інформація щодо завантаження ресторану за показником часу відвідування клієнтами (таблиця 3).

Таблиця 3
Усереднене завантаження ресторану «Террапуакі» протягом робочого дня у 2020 році

Рівень завантаження, %	Сніданок	Ланч	Обід	Вечера
85,5	80	76	86	100

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень.

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок, що у роботі ресторану спостерігається яскраво виражена різниця в завантаженні відповідно по часу відвідування. Так, найменша завантаженість під час сніданків, а найбільша - під час вечері.

Для аналізу розміру доходів ресторану «Террапуакі» проаналізовані данні фінансової звітності які представлені в таблиці 4.

Таблиця 4
Доходи ресторану «Террапуакі» у 2020 році, тис.дол. США

Місяць року												Усього
с	л	б	к	т	ч	л	с	в	ж	л	г	
198,4	134,4	173,6	240,0	272,8	288,0	372,0	381,0	312,0	248,0	168,0	232,2	3011,4

Джерело: складено авторами на основі власних досліджень.

Доходи ресторану «Террапуакі» у 2020 році склали 3011,4 тис. доларів США. Це пов'язано насамперед з ціною політикою закладу, а також з тим, що лайнер новий та вийшов у рейси перший рік. Незнайомий заклад харчування став цікавим для споживача 2020 року. Середній чек у 2020 році склав – 80 дол. США.

У таблиці 5 проаналізуємо джерела надходження доходів у 2020 році.

Таблиця 5

Аналіз доходів ресторану «Террапуакі» за джерелами їх походження у 2020 році, тис. дол. США

Види	Дохід
Ресторанне обслуговування	2103,4
Барне обслуговування	908,0
Усього	3011,4

Джерело: складено автором на основі власних досліджень.

Основними видами доходу у ресторану є: ресторанне обслуговування, барне обслуговування, яке є особливістю цього закладу за рахунок широкого вибору незвичайних коктейлів у барному меню.

У таблиці 6. представлено аналіз основних засобів ресторану «Террапуакі» за 2020 рік.

Таблиця 6

Аналіз структури основних засобів ресторану «Террапуакі» за 2020 рік

Групи основних фондів	Наявність на початок року		Надходження за рік		Вибуло за рік		Наявність на кінець року	
	тис. дол. США	частка, %	тис. дол. США	частка, %	тис. дол. США	частка, %	тис. дол. США	частка, %
1. Машини та обладнання, у т.ч.	650,0		30,0	4,6			680,0	
кухонне обладнання	580,0						580,0	
2. Меблі	494,0		80,0		20,0			
3. Нематеріальні активи	15,2							
Усього	1159,2		110,0		20,0		1249,2	

Джерело: складено автором на основі.

Основні статті витрат відносно основних засобів лягають на машини і кухонне обладнання.

Основною статтею витрат ресторану «Террапуакі» є заробітна платня персоналу (табл. 7).

Таблиця 7

**Заробітна платня персоналу ресторану «Террапуакі» за 2020 рік,
тис. дол. США**

Посада	Кількість працівників	Річний фонд заробітної плати
Офіціант	15	180000
Бармен	7	84000
Шеф-кухар	4	96000
Кухар	10	102000
Прибиральниця	8	54000
Посудомийка	8	54000
Кухонний працівник	8	54000
Адміністратор	8	120000
Бухгалтер	5	60000
Директор	1	48000
Керуючий	2	96000
Усього	76	948000

Джерело: складено автором на основі власних спостережень.

Аналізуючи фінансову звітність підприємства можна зробити висновок, що заробітна платня на підприємстві сплачується вчасно, у повному обсязі. На підприємстві майже повністю відсутня система штрафів та заохочень для працівників підприємства, тобто не використовуються принципи мотивації праці.

Аналіз витрат на маркетингові заходи ресторана «Террапуакі» за 2020 рік надана в таблиці 8.

Таблиця 8

Витрати на маркетингові заходи за 2020 рік, тис. дол. США

Види витрат	Сума витрат
1. Загальна сума витрат, у т.ч.:	2780,2
2. Сума витрат на маркетингові заходи	116,7
3. Частка витрат на маркетингові заходи у загальній сумі витрат, % (ряд 2/ряд 1)	4,1
4. Сума витрат на рекламні заходи	125,0
5. Частка витрат на рекламні заходи у загальній сумі витрат, % (ряд 2/ряд 1)	4,5

Джерело: складено автором на основі власних спостережень.

Аналізуючи данні таблиці 8, можливо зробити висновки про те, що підприємство дуже незначну кількість коштів виділяє на маркетингову та

рекламну діяльність. Доля витрат складає лише 4,5% від загальної суми витрат ресторана.

Аналіз структури прибутку ресторана «Террапуакі» за 2020 рік представлено в таблиці 9.

Таблиця 9

Структура прибутку ресторану «Террапуакі» за 2020 рік, тис. дол. США

Показники	Сума
1. Прибуток від основної операційної діяльності	231,2
2. Результати від інших операцій, які пов'язані із операційною діяльністю	-
2.1. Інші операційні доходи	-
2.2. Інші операційні витати	-
3. Фінансовий результат від операційної діяльності	-
4. Результат від фінансової діяльності	-
4.1. Інші фінансові доходи	-
4.2. Фінансові витати	-
5. Результат від іншої діяльності	-
5.1. Інші доходи	-
5.2. Інші витати	-
6. Загальний фінансовий результат до оподаткування	231,2

Джерело: складено автором на основі власних спостережень.

Спостерігаємо, що загальний фінансовий прибуток підприємства у 2020 році склав 231,2 тис. дол. США (без урахування оподаткування).

За допомогою SWOT-аналізу з'ясовані сильні та слабкі сторони досліджуваного підприємства. Сильними сторонами ресторану «Террапуакі» є те, що він розташований в центрі судна на 10 палубі, має хороший екстер'єр, який приваблює клієнтів, має середню націночну категорію, але надає якісні послуги харчування, має невеликий вибір страв, але більшість з них оригінальні за рецептурою, комфортні торговельні зали, затишна обстановка, персонал ввічливий, досвідчений.

На наш погляд керівництво закладу ставить на перше місце обслуговування разом зі смачною кухнею. Треба втримати цей позитивний імідж і цим самим виграти боротьбу за клієнта у конкурентів.

Слабкими сторонами є недостатність реклами, чіткої маркетингової політики, відсутність рекламних акцій та суттєвих знижок на алкоголь. Модернізація б в великій мірі допомогла вистояти в конкурентній боротьбі

через деякий час та вдосконалити кінцевий продукт виробництва, заслужити довіру споживача. Нову клієнтську базу можна створити, якщо співпрацювати з підприємствами, пропонувати знижки чи акції, бути спонсором будь-яких масових закладів. Впровадження карток зі знижками постійним клієнтам було би вдалим ходом, який може привернути до себе нову клієнтуру.

Таким чином, відповідно до виявлених проблем, можна визначити основні стратегічні напрямки розвитку ресторану «Террануакі» на найближчу перспективу: а) розробка стратегії та шляхів підвищення конкурентоспроможності; б) використання фінансових ресурсів для розробки нових видів обслуговування та меню; в) залучення споживачів за допомогою інтернет-реклами; г) використання передових інноваційних технологій.

Список літератури:

1. Круїзний лайнер «Costa Smeralda» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cruiseluxe.ru/kruiznye-kompanii/costa-cruises/liners/costa-smeralda/>
2. Іванов А.М. Інституціональні засади взаємодії суб'єктів ринку морського круїзного туризму / А.М. Іванов // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. №3 (68). – 2019. – С. 100-112.
3. Іванов А.М. Особливості організації харчування на круїзних лайнерах / А.М. Іванов // Матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційний розвиток готельно-ресторанного господарства та харчових виробництв». – Прага: OktanPrint s.r.o – 2021. 378 с. (С. 299-300).

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Клочан В'ячеслав Васильович,

д.е.н., професор

Голова ГО Агенція розвитку південного регіону

м. Миколаїв, Україна

Клочан Ірина Володимирівна,

д.е.н., доцент

Миколаївський національний аграрний університет,

м. Миколаїв, Україна

Вступ./Introduction. Процеси децентралізації в Україні надали неймовірні можливості для розвитку об'єднаних територіальних громад та місцевого самоврядування. Вони дозволили визначатись на місцях з перспективними напрямками розвитку, враховуючи територіальні, культурні, історичні, економічні та інші особливості, що найбільш яскраво проявляються в тих чи інших громадах. На нашу думку, тільки тісна співпраця органів державної влади з місцевим самоврядуванням та комплексна оцінка якості рекреаційних ресурсів Миколаївської області дозволить сформувати інвестиційну привабливість. В результаті ми зможемо визначити перспективи впровадження зеленого туризму в об'єднаних територіальних громадах та південному регіоні України в цілому.

Мета роботи./Aim. Ідентифікація об'єднаних територіальних громад Миколаївської області, які потенційно привабливі для розвитку зеленого туризму. Визначення перспектив розвитку зеленого туризму в контексті співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування. Розгляд перспективних напрямів впровадження зеленого туризму в об'єднаних територіальних громадах Миколаївської області.

Матеріали і методи./Materials and methods. Авторами проведена комплексна оцінка рекреаційних ресурсів, статистична обробка даних Миколаївської області, проведено аналіз інвестиційних паспортів об'єднаних

територіальних громад Миколаївської області, вивчені історико-культурні цінності та визначено ресурси області, що можуть бути потенційно задіяні в розвитку зеленого туризму.

Результати і обговорення./Results and discussion. У всьому світі зелений (екологічний) туризм, по суті, являє собою мандрівку новими, чимось унікальними місцями. Туристи на собі пізнають та відчувають присутність особливості відвідуваних місць, усвідомлюють їх історичну, природну, культурологічну неповторність.

При цьому, головною метою подорожі виступає науково-пізнавальний інтерес до навколишнього природного середовища. Відмічаємо, що особливий інтерес, при даному виді туризму, становлять території, що знаходяться під охороною, унікальні історичні об'єкти та об'єкти природи і території, які ще не задіяні людською діяльністю.

Якщо абстрагуватись від кризи викликаної пандемією COVID-19, то в цілому – у сучасних умовах зелений туризм затвердився на міжнародному туристичному ринку як самостійний вид туризму, а його розвиток сприяє поліпшенню та поглибленню суспільного розуміння навколишнього середовища й існуючих у ньому проблем, мінімізації негативного впливу на природне середовище туристського регіону.

Аналізуючи за зазначеними показниками Миколаївську область, ми робимо висновок, що дана територія дуже перспективна в плані розвитку зеленого (екологічного) туризму. Проте, констатуємо факт – у 2019 році, за даними управління молоді та спорту Миколаївської обласної державної адміністрації, по області готові приймати відвідувачів лише 74 об'єкти [1]. Найбільше їх було зосереджено у Березанській селищній об'єднаній територіальній громаді – 41 об'єкт, або 55% від загальної кількості, Чорноморська сільська об'єднана територіальна громада представлена 10 сільськими садибами, в інших громадах – від 1 до 3х об'єктів.

Зрозуміло, що такий вид туризму для України новий, проте відмічаємо – який неймовірний потенціал маємо для розвитку. Для забезпечення охорони

туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються загальнодержавні, державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму [2].

Причому, слід враховувати, що локально – завдання туристичної галузі з урахуванням регіональних ресурсів та проблемних моментів декларуються у Програмі Миколаївської обласної ради: «Про затвердження Програми розвитку туризму та курортів у Миколаївській області на 2016-2020 роки» (загальним обсягом - 54 сторінки, від 10 червня 2016 року), де окремо за статтями розписано про розвиток саме зеленого туризму [3]. Логічним продовженням цієї програми стало прийняття Миколаївською обласною радою на третій позачерговій сесії 23 грудня 2020 року наступної Програми на 2021-2023 роки: «Про затвердження Програми розвитку туризму і курортів у Миколаївській області на 2016-2020 роки» (загальним обсягом - 37 сторінок). В ній також центральне місце належить розвитку зеленого туризму, в тому числі, виділені значні кошти на рекламну кампанію: виготовлення багатомовних рекламно-інформаційних матеріалів про туристично-рекреаційний потенціал області (карти, схеми, буклети, постери тощо), виготовлення рекламного багатомовного відеоролика про Миколаївщину. Включена промокампанія фільму «Tour De Ukraine» - Миколаївщина [4]. Одним з важливих пунктів рішення відмічаємо: «Рекомендувати сільським, селищним, міським та районним радам затвердити відповідні програми з урахуванням вимог чинного законодавства та затвердженої цим рішення Програми». Таким чином, перспективні ініціативи по зеленому туризму, що будуть озвучені в територіальних громадах, будуть однозначно підтримані обласною радою.

Висновки./Conclusions. Діюче українське законодавство в сфері туризму відповідає сучасним міжнародним правовим нормам і практично трактує основні поняття галузі відповідно до діючих в міжнародній практиці визначень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в підвищенні іміджу Миколаївської області як південного центру зеленого туризму в Україні та визначенні територій Миколаївської області, як привабливих для інвестування туристичної галузі, що в умовах сучасної кризи є особливо важливим питанням.

Отже, можна стверджувати, що «дорожня карта» для розвитку зеленого туризму в об'єднаних територіальних громадах Миколаївської області є, умови, особливості, мальовничі місцевості – в наявності, залишається лише місцева ініціатива та, можливо, залучення професійних експертів для вирішення нестандартних ситуацій на місцях з врахуванням тих чи інших особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Klochan, V., Miroshnyk, V. and Nadtochiy, K. (2020), “Features of association of territorial communities in Ukraine”, *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 142–147. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.1.142
3. Миколаївська обласна рада. Рішення. Режим доступу: <https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/decree/15192123905a8d5766da49e.pdf>
4. Миколаївська обласна рада. Рішення. Режим доступу: <https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/decree/16111534666008403ad2055.pdf>
5. Закон України «Про туризм». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1441-20#Text>

ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ГРАФЕНОВОГО БЕТОНУ В УКРАЇНІ

Котуранова Тетяна Віталіївна,

к.е.н., доцент

Коногова Марія Андріївна,

Студентка МЕНЗ-20мп

ДВНЗ «Придніпровська Державна Академія Будівництва та Архітектури»

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Бетон - найпоширеніший штучний матеріал у світі, він застосовується для будівництва більшості сучасних споруд. Вчені постійно працюють над поліпшенням його властивостей, деякі з них використовують ті ж компоненти, але досягають поліпшень за рахунок нової структури, інші додають до складу бетону нові матеріали. Оскільки вчені працюють над зміцненням міцності та довговічності бетону, не дивно, що міцний графен виявився багатообіцяючою добавкою. Дослідники з Північно-Західного університету розробили нову форму цементу з домішкою графену, який має високу стійкість до впливу води та розтріскування.

Ціль роботи./Aim. Обґрунтувати доцільність впровадження виробництва армованого графеном високоміцного та вологостійкого бетону на українських підприємствах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Виготовлення та продаж бетону, різних розчинів та будівельних сумішей на сьогоднішній день є досить прибутковим бізнесом. Оскільки бетон затребуваний практично скрізь: як у великих промислових компаніях і на невеликих приватних господарствах. Бетон – це той матеріал, без якого у будівництві та ремонтних роботах просто не обійтись.

Бетон – досить універсальний та дуже популярний будівельний матеріал. Його застосовують не тільки для монтажу різних будівель. З цього виробу виконують різні предмети - плитку для тротуару, стільниці, вази і багато

іншого. Завдяки сучасним технологіям виготовлення бетону, він мало чим поступається навіть таким натуральним матеріалам, як мармур або граніт.

Виробництво бетону вважається досить трудомістким процесом, але технологія його виробництва досить проста. Вона передбачає змішування всіх необхідних компонентів у потрібних пропорціях, але у виробництві бетону у бізнес-цілях не обійтися без спеціального обладнання.

Останніми роками простежується збільшення попиту на бетон. Це пов'язано з розширенням масштабів будівництва, а особливо з тим, що суттєво зросла загальна частка монолітних будівель.

Графен – фантастичний матеріал, який складається з одного шару пов'язаних між собою атомів вуглецю. Він є одним з найунікальніших штучних матеріалів в історії людства. Нещодавно вчені Університету Ексетера (Великобританія) знайшли йому чергове застосування – як присадку для створення нового типу бетону.

Здавалося, більше вуглець як матеріал вже не може здивувати. Але у 2004 році колишні російські вчені Андрій Гейм та Костянтин Новосолов відшарували від кристала вуглецю максимально тонкий кристал – товщиною в один атомний шар. Атоми вуглецю в такому кристалі пов'язані між собою у площині сильними ковалентними зв'язками. Вони утворюють практично «полотно». Неймовірно, але міцність такого полотна майже в 200 разів більша, ніж міцність сталі (при однаковій товщині), а електрична провідність у два рази краща, ніж у міді. Крім того, графен має чудову теплопровідність, інертність до агресивних середовищ і ще масу різних унікальних властивостей.

Ці супер здатності дозволили винахідникам графену отримати у 2011 році Нобелівську премію, а провідним європейським інститутам – сформувати масштабний проект під назвою «Графен Флагшип» та отримати фінансування більш ніж 1 млрд. євро на розробку та впровадження нового диво-матеріалу.

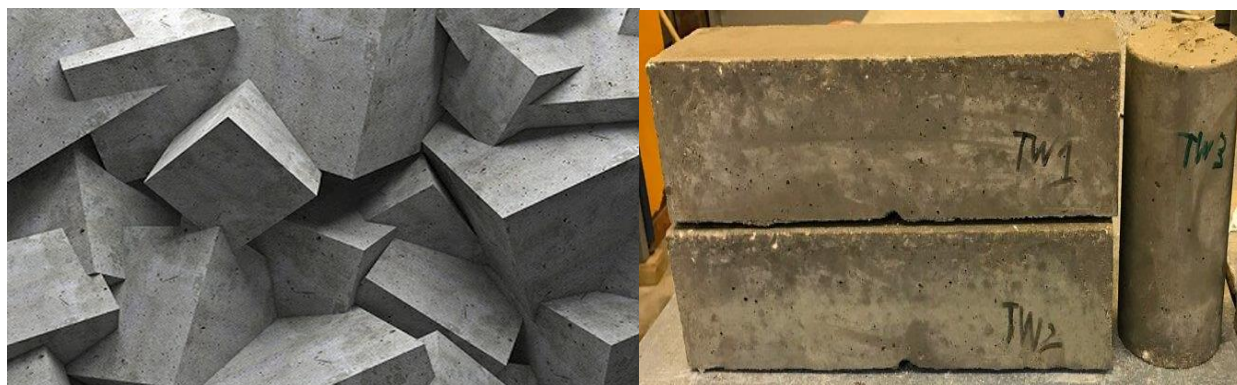
Загалом у світі зареєстровано понад 50 тис. патентних заявок із згадкою про графен. Більше половини з них належить Китаю, слідом йдуть Південна Корея, США, Японія та Тайвань.

У Китаї дослідженнями займаються державні виші навчальні заклади. У 2013 році тут було створено Інноваційний альянс графенової промисловості, який пророкує Китаю у цій сфері 80% загальносвітову частку.

В інших країнах у графен активно вкладаються комерційні компанії. У Євросоюзі за це відповідає проект Graphene Flagship з інвестиціями у €1 млрд. У США - Національна графенова асоціація, до консультативної ради якої входять представники Apple, IBM і Cisco.

Результати та обговорення./Results and discussion. Впровадження графенових суспензій у бетонну суміш дозволяє збільшити міцність бетону практично вдвічі – на 150% міцність на стиск та на 80% міцність на вигин. При цьому теплоємність бетонного матеріалу збільшується на 90%, а водопроникність падає на 400%. Одночасно підвищується термін служби бетонних виробів та знижується масова частка цементу під час виробництва бетону, що зменшує екологічне навантаження на навколишнє середовище.

На рис. 1 можна наочно побачити, як виглядає армований графеном високоміцний та вологостійкий бетон.

Рис. 1. Армований графеном високоміцний та вологостійкий бетон

Графен також може допомогти позбавитися мікротріщин. У світі вже існують перспективні прототипи бетону, в яких пластівці графену використовуються для зниження водопроникності, причому сам графен можна виробляти зі старих покришок. Найцікавіше те, що дані технології поступово виходять за рамки лабораторій та тестових полігонів, поступово проникаючи у

реальний світ. Так, нещодавно в Англії почали заливати першу у світі промислову бетонну конструкцію, збагачену графеном.

Новий матеріал повністю відповідає британським та європейським будівельним стандартам.

Отримані показники дозволять значно збільшити строк експлуатації об'єктів, збудованих із графенового бетону, та знизити його витрати при будівництві приблизно на 50%. Це дозволить покращити і екологічну складову процесу, оскільки виробництво цементу є одним із основних джерел викидів CO₂. За розрахунками вчених, вони скоротяться на 446 кг/т.

На даний момент є близько 30-40 різних способів одержання графену.

Вчені створили зразки «графенового» бетону, змішавши суспензії графену з портландцементом, дрібним піском та десяти міліметровим заповнювачем. Але простіше за всього придбати його в Китаї, де його масове виробляють. Так, вартість графенового порошку з високим вмістом вуглецю та високою чистотою 99%, за умови поставки із заводу у Китаї буде коштувати від 300 доларів за 1 кг.

Висновки./Conclusions. Виробництво графенового бетону це нова, низько конкурентна та перспективна галузь виробництва бетонних сумішів. Цей напрям був обраний через високу ймовірність успішного виробництва для власних потреб та для продажу стороннім організаціям.

ПОЗИКОВІ КОШТИ БАНКІВ В ЯКОСТІ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАХОДІВ НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Кравченко Таїсія Дмитрівна
старший викладач кафедри «Фінанси і банківська справа»,
Державний вищий навчальний заклад
«Приазовський державний технічний університет»
м. Маріуполь

Вступ./Introduction. Для задоволення соціальних потреб населення, розвитку економічного потенціалу територій та через незбалансованість дохідних і видаткових частин місцевих бюджетів, у місцевих органів влади в Україні виникає потреба у пошуку додаткових фінансових джерел, необхідних їм для фінансування соціально-економічних заходів. Розвиток ринку місцевих позик має задовольнити потребу у позикових коштах щодо збільшення доходних надходжень місцевих органів влади з метою фінансування соціально-економічних заходів на рівні адміністративно-територіальних утворень. Але цей ринок в Україні не розвинутий, тому існує нагальна необхідність у дослідженні зарубіжного досвіду використання позикових коштів банків в якості джерел додаткового фінансування соціально-економічних заходів на рівні місцевого самоврядування.

Мета роботи./Aim. Метою статті є дослідження світової і європейської практики організації системи місцевих позик для забезпечення побудови ефективно діючого ринку місцевих позик в Україні.

Матеріали та методи./Materials and methods. При написанні статті використовувались матеріали досліджень, які викладені в інтернет-ресурсах. Окремі аспекти даної проблематики висвітлені в роботах відомих вчених: М. Я. Азарова, О. П. Кириленко, К. В. Павлюк, І. О. Луніної, Т. Г. Бондарук. Загальнонаукові методи, які використовувались, це: спостереження,

порівняння, вимірювання, узагальнення, абстрагування, формалізація, економічний аналіз і синтез, аналогія, моделювання, ідеалізація, ранжирування.

Результати та обговорення/Results and discussion. Аналіз зарубіжної практики показує, що в економічно розвинених країнах місцеві органи влади здійснюють запозичення через спеціалізовані фінансово-кредитні установи (муніципальні банки, фонди розвитку муніципальних утворень), що дозволяє для органів місцевого самоврядування в найбільш ефективний спосіб залучати позикові фінансові ресурси. З іншого боку, сприяє гарантуванню інвестору повного повернення наданих коштів і отримання певного доходу. Державні органи влади у Франції, Данії, Великобританії, Нідерландах виступають гарантами муніципальних позик, банківських кредитів, що дозволяє місцевим органам влади залучати фінансові ресурси на більш вигідних для них умовах.

Виходячи з європейської практики, ефективний розвиток ринку муніципальних позик в Україні має передбачати створення фонду підтримки муніципальних утворень, спрямованого на фінансування бюджетних інвестиційних програм місцевих органів влади, збільшення фінансового потенціалу адміністративно-територіальних утворень. Діяльність цього фонду повинна бути спрямована на залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів комерційних банків, приватних інвесторів з метою кредитування інвестиційних проектів місцевих органів влади, спрямованих на отримання соціального ефекту на місцевому рівні.

Фонд підтримки муніципальних утворень є, по суті, муніципальним банком, який формується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Створення цього фонду на законодавчому рівні в Україні дозволить збільшити кількість емітентів з випуску муніципальних облігацій, сприятиме укрупненню цих облігаційних позик при забезпеченні їх вільного обігу на внутрішньому ринку. Фонд місцевого розвитку повинен мати можливість з випуску власних облігацій.

Основною метою створення фонду місцевого розвитку має виступати формування додаткових фінансових ресурсів у місцевих органів влади з метою

ефективної реалізації місцевих та державних інвестиційних проектів і програм на місцевому рівні, рефінансування існуючого місцевого боргу. Цей фонд повинен сприяти розвитку соціальної та економічної інфраструктури місцевих органів влади, реалізації великомасштабних проектів в соціально-економічній сфері при забезпеченні зростання податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць. Фонд місцевого розвитку, з одного боку, повинен спрямовуватись на оцінку ефективності та фінансування інвестиційних проектів на місцевому рівні, з іншого боку, сприяти раціональному управлінню місцевим боргом, ліквідністю боргового портфеля.

Основними джерелами формування фондів місцевого розвитку в ряді країн виступають такі (табл. 1).

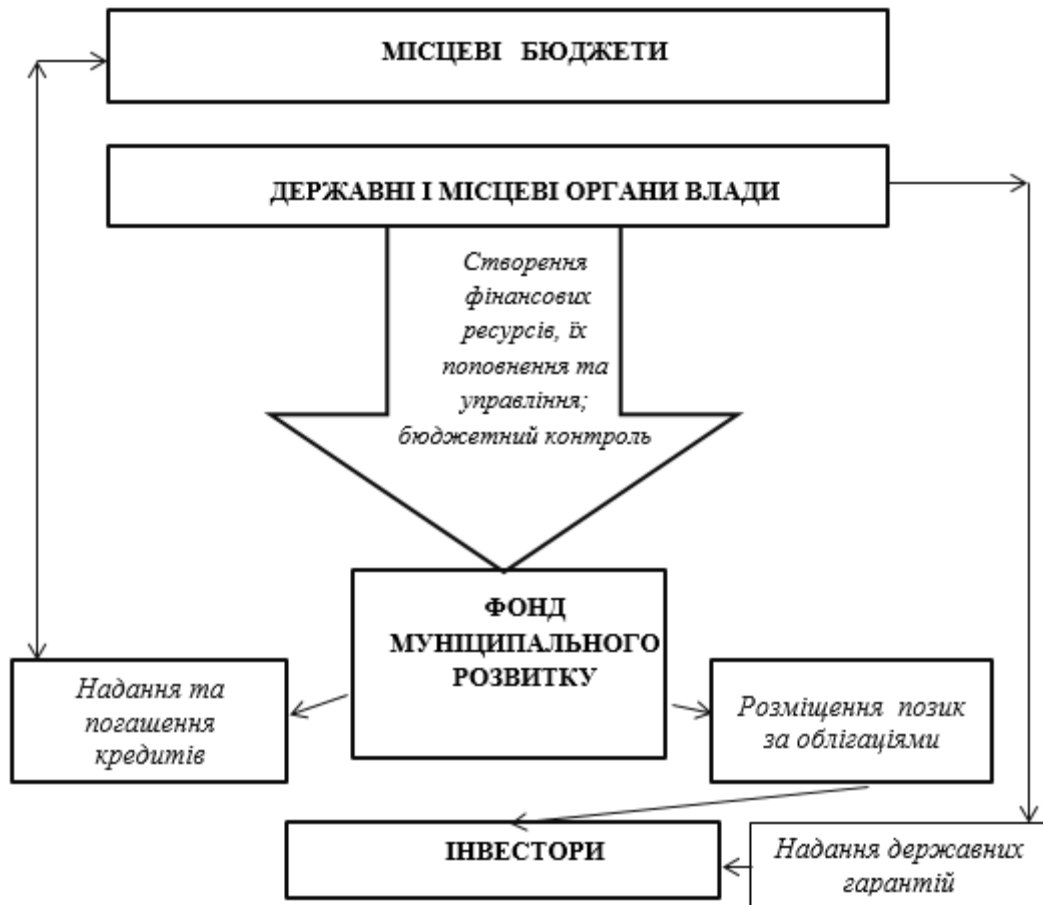
Таблиця 1

Джерела формування фондів муніципального розвитку

Країна	Основні джерела
Бразилія PRAM	Кредити Всесвітнього Банку: 48% State of Parana Capital Contribution: 52%. Державні фонди використовувалися для додаткового надання грантів і для капіталізації кредитного фонду
Йорданія CVDB	Депозити місцевих органів: 20% Аванси центрального банку: 21% Отриманий прибуток: 15% Внесок уряду: 13% .Кредити донорів: 12% Строкові депозити: 11% Інші надходження: 8%
Кенія LGLA	Донорські гранти і кредити: 78% Отриманий прибуток: 17% Інші надходження включаючи місцеві депозити: 5%
Гондурас BANMA	Частка муніципалітетів: 14% Муніципальні депозити: 17% Кредити донорів: 55% Внесок уряду :12% Інші: 2%
Колумбія DETER	Донорські кредити і гранти: 37% Внутрішні кредити і облігації: 8% Внесок уряду: 49%

Таким чином, в різних країнах визначені конкретні значущі джерела із формування фондів муніципального розвитку, що дозволяють в повному обсязі надавати позикові фінансові ресурси місцевим органам влади з метою розвитку їх соціальної та економічної інфраструктури.

Механізм ефективно організації фонду муніципального розвитку в Україні може бути наступним :(рис. 1).

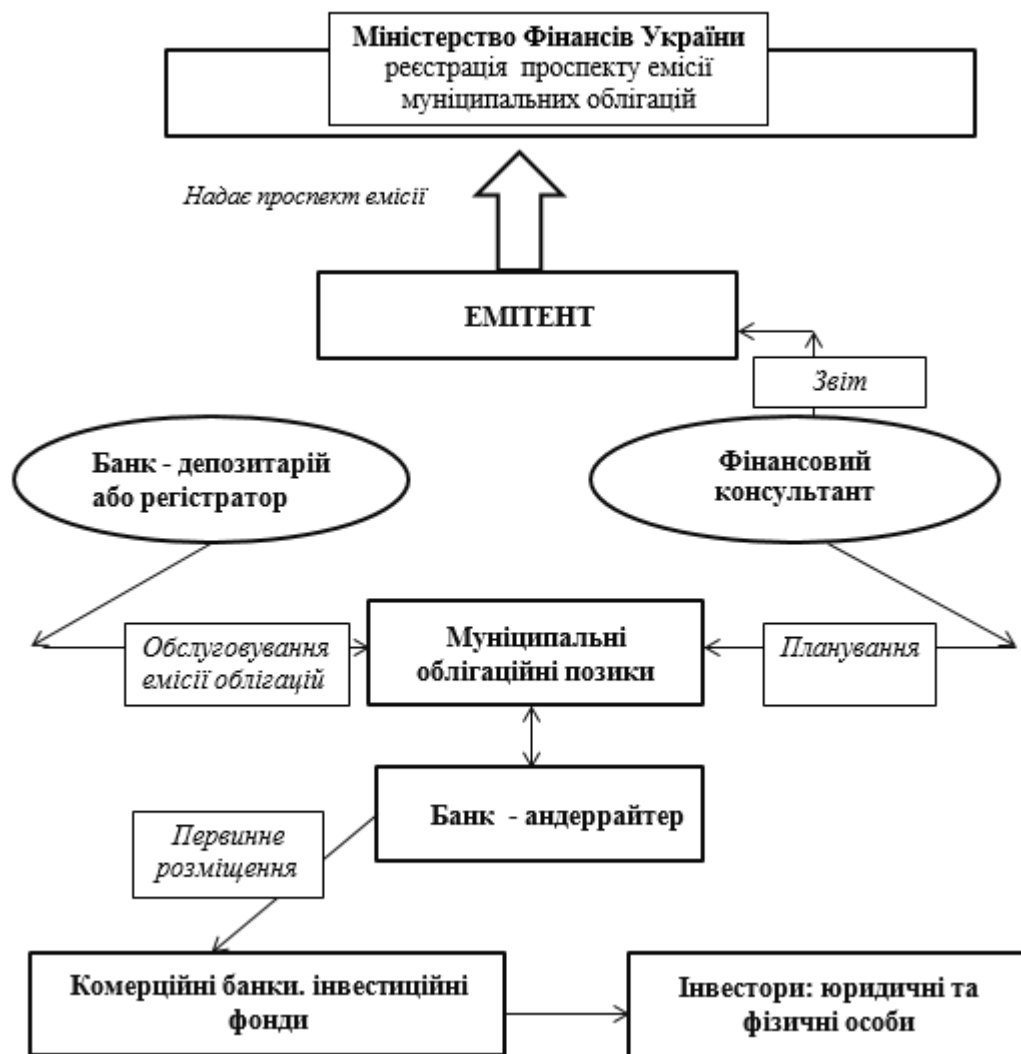

Рис.1. Механізм функціонування фонду муніципального розвитку в Україні

Отже, визначаючи роль фондів місцевого розвитку, можна стверджувати, що в короткостроковому плані вони спрямовані на забезпечення необхідними кредитними ресурсами місцевих органів влади, створення ефективно системи контролю над використанням позикових коштів. У довгостроковому плані ці фонди повинні сприяти зацікавленості банків у співпраці з місцевими органами влади щодо залучення позикових коштів.

Поряд з використанням фондів місцевого розвитку в Україні велике значення має розвиток вітчизняного ринку муніципальних цінних паперів.

Автором запропонована наступна схема організації облигаційної позики місцевих органів влади в Україні (рис.2):

Рис. 2. Схема організації облігаційної позики місцевих органів влади в Україні

В умовах євроінтеграційного курсу розвитку країни необхідно надати самостійність місцевим органам влади щодо виходу на внутрішній ринок облігаційних запозичень, розробити відповідні положення із оцінки ефективності місцевих облігаційних позик, фінансової стійкості місцевих бюджетів. Нижче автор пропонує розроблену покрокову методику здійснення оцінки можливості та ефективності випуску муніципальних облігацій:

1 крок Здійснення аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. Це забезпечує оцінку фінансового стану бюджету (порівняно стійке, нормальне, нестійке, кризове), допомагає визначити його фінансові можливості щодо обслуговування муніципальної позики

2 крок Оцінка муніципального майна на підставі розрахунку базових показників таких, як доходи від продажу землі несільськогосподарського значення, доходи від майна місцевих органів влади

3 крок Оцінка попиту на муніципальні облигації на підставі експертних оцінок. Це дозволяє виділити інвесторів, потенційно зацікавлених у вкладенні своїх фінансових ресурсів в ці цінні папери, визначити частку муніципальних цінних паперів в портфелі інвестора.

4 крок Здійснення оцінки ефективності та потреби в муніципальних облигаційних позиках. Запозичення повинні бути спрямовані на вирішення конкретних соціальних завдань щодо фінансування програм житлового та дорожнього будівництва, спорудження об'єктів у сфері медицини, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення, благоустрою.

5 крок Визначення на основі проекту реального обсягу фінансових ресурсів, які можуть бути отримані від реалізації муніципальних цінних паперів.

6 крок Визначення номіналу, ставки купона або дисконту, дати погашення цінного паперу.

7 крок Визначення кількості випусків облигацій, які повинні ґрунтуватися на аналізі платоспроможності потенційних інвесторів.

8 крок Здійснення оцінки ефективності муніципальної облигаційної позики. Тут доцільно здійснювати порівняння ефективності і витрат щодо випуску муніципальних облигаційних позик, доцільність залучення кредитних ресурсів, оцінку фінансових ризиків емітента

9 крок Розробка проспекту емісії та обігу облигацій муніципальної позики, який повинен включати порядок розміщення та обігу облигацій, одержання доходів за облигаціями та погашення облигацій, інформацію про емітента.

10 крок Визначення банківських установ, задіяних в процесі розміщення цінних паперів. На цій стадії здійснюється складання договору з депозитарієм про обслуговування емісії облигацій або з реєстратором при документарній формі існування іменних облигацій

11 крок Здійснення реєстрації та затвердження проспекту емісії в Міністерстві фінансів України

12 крок Випуск облігаційних позик, їх розміщення і погашення.

Ці заходи сприятимуть реальній оцінці необхідності і ефективності здійснення облігаційних позик на місцевому рівні. дозволять визначити альтернативні можливості із залучення позикових фінансових ресурсів (через систему фондів місцевого розвитку), з іншого боку, вони забезпечують мінімізацію фінансових ризиків, що виникають в процесі випуску, обігу та погашення місцевих облігаційних позик.

Выводи./Conclusions. Таким чином, становлення ефективного ринку муніципальних позик в Україні має передбачати розробку відповідної законодавчої та нормативної бази, що сприятиме поетапному і ефективному розвитку цього ринку і має супроводжуватися наданням можливості місцевим органам влади на рівні громад вільно виходити на ринки внутрішнього позикового капіталу. Розвиток ринку муніципальних позик в Україні має відбуватися в двох напрямках, а саме: розвитку ринку кредитних та облігаційних позик.

Литература:

1. Бюджетный кодекс Украины (редакция от 29.09.2021г), [Электронный ресурс] <https://www.profiwins.com.ua/ru/legislation/kodeks/927.htmlcgi-bin / laws / main.cgi>

2. «Порядок здійснення місцевих запозичень» затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. N 110, [Электронный ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text>

3. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія / К. В. Павлюк.– К.: НДФІ, 2006.– 584 с.

4. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин: монографія / І. О. Луніна.– К.: Інститут економічного прогнозування, 2006.– 393 с.

5. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні: монографія / Т. Г. Бондарук.– К.: НДФІ, 2009.– 608 с.

6. Воробьев Б. Г. Формирование рынка муниципальных облигационных займов в РФ / Б. Г. Воробьев, А. Д. Рузанкин.– Спб.: Астерион, 2007.– 167 с.

УЧЕТ ТОКЕНОВ В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Лемеш Валентина Николаевна

к.э.н., доцент

Ипатенко Елизавета Эдуардовна,

магистрант,

Белорусский государственный экономический университет,

Беларусь, Минск

Введение. На сегодняшний день для целей планирования, контроля, анализа и для принятия управленческих решений, связанных с цифровыми знаками (токенами), необходима соответствующая актуальная информация о доходах, расходах, затратах, формируемых в бухгалтерском учете и отражаемая в отчетности. Информация о наличии и движении цифровых знаков (токенов) позволяет принимать правильные управленческие решения, а также способствует проведению экономического анализа. Поэтому существует проблема отражения цифровых (знаков) в отчетности, составленной в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности.

Цель работы. В настоящее время не определен единый подход к учету цифровых знаков (токенов) в соответствии с Международными стандартами финансовой отчетности (далее – МСФО), тогда как отечественный законодатель установил методику учета и отчетности информации с токенами [1]. Имеются и авторские подходы к рассмотрению проблем в рамках действующего законодательства [2]. Цель работы - проанализировать возможные варианты адаптации МСФО применительно к токенам, хождение которых уже объективная реальность для Республики Беларусь. Поскольку некоторые коммерческие организации Республики Беларусь формируют отчетность в формате МСФО.

Материалы и методы. В ходе исследования рассмотрен порядок учета цифровых знаков (токенов) в соответствии с МСФО, выполнен анализ существующих мнений и сделан соответствующий вывод.

Многими авторами анализируются существующие стандарты МСФО и выясняется, к какому же стандарту лучше всего отнести токены.

Например, в статье «Как поставить криптовалюту на баланс компании?» анализируются следующие стандарты МСФО [3]:

- Денежные средства (МСФО (IAS) 7 «Отчет о движении денежных средств»; МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты»);
- Неденежные финансовые активы (МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление информации», МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты»);
- Нематериальные активы (МСФО (IAS) 38 «Нематериальные активы»).

В статье «An Introduction to Accounting for Cryptocurrencies.Canada» (в переводе «Бухгалтерский учет криптовалюты. Опыт Канады»), например, проанализированы, в дополнение к вышесказанному, следующие стандарты [4]:

- Инвестиционная недвижимость (МСФО (IAS) 40 «Инвестиционная недвижимость»);
- Запасы (МСФО (IAS) 2 «Запасы»).

Теоретической основой исследования является методология и общенаучные принципы проведения комплексных исследований, которые включают в себя эмпирические — наблюдение, сравнение, описание, теоретическо-познавательные — формализация, аксиоматический метод, выдвижение и проверка гипотез, гипотетико-дедуктивный метод, восхождение от абстрактного к конкретному и общелогические — анализ и синтез, научная абстракция, обобщение, идеализация, индукция и дедукция, аналогия, описательное и аналоговое моделирование, системный подход, структурно-функциональный, сравнительно-правовой методы.

Результаты и обсуждение. Проанализировав статью «Как поставить криптовалюту на баланс компании?» пришли к следующим выводам.

Цифровой знак (токен) должен соответствовать определению актива, приведенного в п. 4.1 Концептуальных основ, «актив – это существующий (признанный) экономический ресурс, контролируемый организацией в результате прошлых событий. В учете по МСФО активы являются обязательным элементом финансовой отчетности». В свою очередь, в п.4.2 Концептуальных основ отмечается, что «экономический ресурс представляет собой право, которое обладает потенциалом создания экономических выгод».

Денежные средства (МСФО (IAS) 7 «Отчет о движении денежных средств», МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты»), включают денежные средства в кассе и депозиты до востребования.

Эквиваленты денежных средств представляют собой краткосрочные высоколиквидные инвестиции, легко обратимые в известные суммы денежных средств и подверженные незначительному риску изменения стоимости.

Цифровые активы невозможно отнести ни к денежным средствам, ни к финансовым инструментам, так как цифровым активам свойственна изменчивость и отсутствие физической формы.

Однако в пункте AG3 МСФО (IAS) 32 представлена следующая дополнительная информация: «Валюта (денежные средства) является финансовым активом, поскольку она представляет (представляют) собой средство обмена». В соответствии с данным определением особый вид цифрового актива (токена) все-таки можно отнести к своеобразному средству обмена.

Стандарт Неденежные финансовые активы (МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление, МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты») следует применять к тем договорам на покупку или продажу нефинансового объекта, которые могут быть урегулированы на нетто-основе денежными средствами или иным финансовым инструментом, либо путем обмена финансовыми инструментами, как если бы эти договоры были финансовыми инструментами, за исключением договоров, которые были заключены и продолжают удерживаться в целях получения или поставки

какого-либо нефинансового объекта в соответствии с ожидаемыми потребностями организации в закупках, продажах или использовании.

Рассматриваемый стандарт невозможно применить, потому что собственники цифровых активов в настоящее время не обладают такими договорными правами.

Нематериальные активы (МСФО (IAS) 38 «Нематериальные активы»).

Стандарт определяет нематериальный актив, как идентифицируемый немонетарный актив, не имеющий физической формы. (Монетарные активы — имеющиеся денежные средства и активы, подлежащие получению в виде фиксированных или определяемых сумм денежных средств). Токены, как правило, идентифицируются и без физического воплощения и носят немонетарный характер.

Правильность отнесения токенов к данному стандарту можно рассматривать с двух сторон. С одной стороны, токены отвечают данному стандарту. Однако, с другой стороны, возможность отнесения токенов к данному стандарту можно рассматривать только в том случае, если имеется точная первоначальная стоимость, а для этого, соответственно, требуется стабильный рынок.

Положительным моментом является то, что МСФО не являются исчерпывающими, поскольку п.10-12 МСФО (IAS) 8 подразумевают, что в случае отсутствия какого-либо МСФО, конкретно применимого к операции, другому событию или условию, руководство должно использовать собственное суждение с учетом имеющегося регулирования.

Таким образом, данная статья говорит о том, что токены следует учитывать либо как денежные средства (определенный вид токенов, который будет являться средством обмена), либо в качестве нематериального актива.

В статье «An Introduction to Accounting for Cryptocurrencies.Canada» (в переводе «Бухгалтерский учет криптовалюты. Опыт Канады»), например, проанализированы, в дополнение к вышесказанному, следующие стандарты:

– Инвестиционная недвижимость (МСФО (IAS) 40 «Инвестиционная недвижимость»);

– Запасы (МСФО (IAS) 2 «Запасы»).

П.5 МСФО 40 определяет инвестиционную собственность как «имущество (земля или здание — или часть здания — или и то, и другое), удерживаемое (владельцем или арендатором по финансовой аренде) для получения арендной платы или для наращивания объема капитала или и того, и другого, а не для:

1. Использования в производстве или поставке товаров или услуг или в административных целях; или

2. Продажи в ходе обычной хозяйственной деятельности.

Токены не являются собственностью (т. е. землей или зданиями), как указано в определении инвестиционной собственности и поэтому учитывать токены в соответствии с МСФО (IAS) 40 нельзя.

В соответствии с данной статьей, токены следует учитывать как нематериальный актив и запасы. Это обосновывается следующим. Нематериальный актив определяется в МСФО (IAS) 38 п.8 как «идентифицируемый немонетарный актив, не имеющий физической формы». Криптовалюты, как правило, идентифицируются и без физического воплощения. Криптовалюты, как правило, носят немонетарный характер, так как они не соответствуют определению денежных активов в МСФО (IAS) 38 п.8 как «активы, подлежащие получению в виде фиксированных или определяемых сумм денежных средств».

Следовательно, похоже, что многие криптовалюты, вероятно, соответствуют определению нематериальных активов и, следовательно, подпадают под действие МСФО (IAS) 38.

Цифровые активы, попадающие под действие МСФО (IAS) 38 и подлежащие признанию, должна первоначально оцениваться по себестоимости. Цифровые активы могут быть впоследствии оценены либо по себестоимости (т. е. по методу калькулирования (затрат)), либо по справедливой стоимости (т. е.

по методу переоценки). Вполне вероятно, что токены могут квалифицироваться как нематериальные активы с неопределенным сроком службы в том случае, если нет факторов, указывающих на наличие определенного срока полезного использования. В соответствии с методом калькулирования (затрат) любые расходы на обесценение активов, отраженные в соответствии с МСФО (IAS) 36 «Обесценение», отражаются в отчете о прибылях и убытках.

При методе переоценки учет изменения справедливой стоимости является более сложным: увеличение справедливой стоимости отражается в составе прочего совокупного дохода (OCI), в то время как уменьшение отражается в прибылях или убытках.

Согласно МСФО (IAS) 38 не происходит повторного использования прибыли от OCI в прибыль или убыток. Однако в той мере, в какой увеличение справедливой стоимости, которое было отражено в прибыли или убытке, это увеличение отражается в составе прибыли или убытка. В результате совокупное влияние на прибыль или убыток включает чистое уменьшение справедливой стоимости криптовалюты с течением времени.

Аналогичным образом, снижение справедливой стоимости, которое предшествует увеличению, отражается в OCI, в результате чего совокупный эффект на OCI представляет собой чистое увеличение справедливой стоимости цифровых активов с течением времени.

В МСФО 38 п.3 отмечается, что токены, предназначенные для продажи в обычной деятельности, должны учитываться в соответствии с МСФО 2. Токены в рамках данного пункта будут оцениваться по наименьшей из двух величин: себестоимости и чистой стоимости реализации согласно модели запасов, предусмотренной МСФО 2. В результате уменьшение чистой стоимости реализации будет отражено в отчете о прибылях и убытках, в то время как увеличение чистой стоимости реализации, превышающее ранее зафиксированные убытки, не регистрируется.

Выводы. Таким образом, исходя из вышесказанного, можно сделать вывод, что единый подход к учету токенов в соответствии с МСФО отсутствует.

Цифровые знаки целесообразнее всего учитывать как нематериальный актив и руководствоваться МСФО (IAS) 38 «Нематериальные активы». Конечно же, в идеале стоило бы разработать специальный Международный стандарт финансовой отчетности, который был бы акцентирован именно на учет цифровых знаков, а пока же коммерческие организации Республики Беларусь руководствуются разработанной Министерством финансов методикой.

Список использованных источников

1. Об утверждении Национального стандарта бухгалтерского учета и отчетности «Цифровые знаки (токены)» и внесении дополнений и изменений в некоторые постановления Министерства финансов Республики Беларусь. [Электронный ресурс] / Национальный. центр правовой информации Республики Беларусь (дата обращения 17.12.2021).

2. Лемеш, В.Н. Бухгалтерский учет токенов / В.Н. Лемеш // [Электронный ресурс]. — 2018. — Режим доступа: <https://normativka.by/lib/document/67873/sid>. — Дата доступа: 02.12.2021.

3. «Как поставить криптовалюту на баланс компании» // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.klerk.ru/buh/articles/477795/>. — Дата доступа: 02.12.2021.

4. «An Introduction to Accounting for Cryptocurrencies.Canada» // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [01713-RG-Introduction-to-Accounting-for-Cryptocurrencies-May-2018%20.pdf](https://www.cica.ca/wp-content/uploads/2018/05/01713-RG-Introduction-to-Accounting-for-Cryptocurrencies-May-2018%20.pdf). — Дата доступа: 02.12.2021.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ ОРГАНИЗАЦИЙ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА ПРИ ПЕРЕХОДЕ НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА

Лемеш Валентина Николаевна,

к.э.н., доцент

Кравцова Екатерина Сергеевна,

магистрант,

Белорусский государственный экономический университет

г. Минск, Республика Беларусь

Введение./Introduction. На данный момент система бухгалтерского учета и отчетности государственного сектора не позволяет в полной мере получить необходимую информацию для принятия своевременных управленческих решений.

В современном мире существует потребность успешного сотрудничества Республики Беларусь на международном уровне с целью привлечения иностранных инвестиций, что нельзя осуществить без сопоставимости отчетной информации и общепризнанных стандартов учета [1].

На сегодняшний день в нашей стране правовые и методологические основы бухгалтерского учета, а также требования к составлению и представлению бухгалтерской и финансовой отчетности для всех организаций определены Законом Республики Беларусь «О бухгалтерском учете и отчетности», но этим законом не выделена специфика осуществления деятельности организаций государственного сектора.

Цель работы./Aim. Целью является выявление актуальных проблем и путей их решения составления учетной политики при переходе организаций государственного сектора на Международные стандарты финансовой отчетности общественного сектора.

Материалы и методы./Materials and methods. Проанализированы национальное законодательство в части формирования учетной политики и составления отчетности. Проведено сравнение национальных стандартов бухгалтерского учета государственного сектора и Международных стандартов финансовой отчетности общественного сектора.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В связи с этим было принято решение о реформировании системы бухгалтерского учета государственного сектора и ее интеграции с Международными стандартами финансовой отчетности общественного сектора (далее – МСФООС). Если для коммерческих организаций существует значительное количество законодательных актов и методических разработок по использованию Международных стандартов финансовой отчетности, то порядок составления отчетности организаций государственного сектора в соответствии с принципами международных стандартов в Беларуси находится только на этапе разработки.

Для этого Правительство Республики Беларусь разработало направления реформирования системы бухгалтерского учета и отчетности и план основных мероприятий по их реализации. Это предусмотрено постановлением Совета Министров Республики Беларусь «О реформировании национальной системы бухгалтерского учета и отчетности сектора государственного управления» [2].

В рамках первого этапа совершенствования национальной системы бухгалтерского учета и отчетности сектора государственного управления предполагается подготовка национального стандарта «Учетная политика, изменение оценочных значений и ошибки».

В настоящее время правила бухгалтерского учета активов, обязательств, собственного капитала, доходов, расходов при изменениях учетной политики, изменениях в учетных оценках, исправлении ошибок и раскрытия информации о них в бухгалтерской отчетности организаций определены постановлением Министерства финансов «Об утверждении Национального стандарта бухгалтерского учета и отчетности «Учетная политика организации, изменения

в учетных оценках, ошибки». Однако данный документ не распространяет свое действие на организации сектора государственного управления.

Принятие постановления является необходимым условием сближения государственных стандартов бухгалтерского учета и отчетности с МСФООС. Закрепление правил отражения в бухгалтерском учете и раскрытия в отчетности результатов внесения корректировок в учетную политику, оценочных значений и исправления ошибок в соответствии с международными требованиями позволит обеспечить формирование более качественной и достоверной бухгалтерской отчетности в целях анализа и принятия управленческих решений в процессе управления государственными финансами.

Необходимо рассмотреть, что же понимается под учетной политикой в соответствии с национальными правилами бухгалтерского учета. Так, под учетной политикой понимается совокупность способов организации и ведения бухгалтерского учета, принятая организацией [3, ст. 1].

В соответствии с МСФООС 3 учетная политика – конкретные методы, основы, допущения, правила и способы, применяемые организацией для подготовки и представления финансовой отчетности [6, п. 7].

Если сравнить данные определения, то можно увидеть, что цели составления учетной политики разные. Так, на данный момент учетная политика государственного сектора направлена на организацию бухгалтерского учета, а в соответствии с МСФООС главной целью составления учетной политики является подготовка и предоставление отчетности. Следовательно, учетная политика занимает важное место для организаций государственного сектора, которые осуществляют переход на МСФООС, а также практически является механизмом достижения из периода в период сопоставимости отчетности.

Сейчас финансовая отчетность организаций государственного сектора Республики Беларусь существенно отличается от отчетности, составленной по МСФООС не только своими отчетными формами, но и способом составления данных форм. Так, например, при составлении баланса все организации

государственного сектора руководствуются Инструкцией о порядке составления и представления бухгалтерской отчетности по средствам бюджетов и средствам от приносящей доходы деятельности бюджетных организаций, в которой приведены типовые формы отчетности, и они не зависят от специфики их деятельности. В соответствии с МСФООС организация должна в балансе представлять краткосрочные и долгосрочные активы и краткосрочные и долгосрочные обязательства в отдельных разделах, за исключением случаев, когда представление, основанное на степени ликвидности, дает более уместную и надежную информацию [5, п. 70].

В данном случае видно, что бухгалтерский баланс, составленный в соответствии с МСФОО отличается от баланса, составленного по национальным стандартам своей формой, структурой, содержанием, а также имеет вариативность составления и обеспечивает надежную и более уместную информацию. Таким образом, чтобы привести отечественный бухгалтерский баланс в соответствие с Международными стандартами бухгалтерской отчетности, необходимо полностью его изменить.

Выводы./Conclusions. Данное сравнение показало, что существуют существенные отличия в составлении отчетности по национальному законодательству и по МСФООС. Интеграция белорусского законодательства в области бухгалтерского учета бюджетных организаций с Международными стандартами финансовой отчетности общественного сектора позволит получить более точные и достоверные сведения о состоянии государственных финансов и создаст более надежную информационную основу для повышения эффективности государственного управления. Также сближение с международными стандартами обеспечит сопоставимость консолидированной бухгалтерской отчетности государственного сектора с отчетностью других государств, ее прозрачность для международных организаций, что приведет к росту инвестиционной привлекательности Республики Беларусь на международной арене и ее интеграции в мировую экономику.

Список литературы

1. Лемеш В.Н. Изменения в учете организаций общественного сектора в Беларуси: перспективы и проблемы. Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 16 мая 2019 г.). - Минск: БГЭУ, 2019. – 375 с. (216-217 с.).
2. О реформировании национальной системы бухгалтерского учета и отчетности сектора государственного управления: постановление Совета Министров Республики Беларусь, 9 февраля 2019 г., №82 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2019. – 5/46146.
3. О бухгалтерском учете и отчетности: Закон Республики Беларусь, 12 июля 2013 г. № 57-З: с изм. и доп.
4. Реформы 2019 года: новый план счетов и отчетность по МСФО для бюджетников. URL: <https://ilex-private.ilex.by/view-document/BEQSBO/5203/> (дата доступа: 16.12.2021г.)
5. IPSAS 1 — Presentation of financial statements. URL: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ipsas-1-presentation> (дата обращения 17.12.2021).
6. IPSAS 3 - Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors. URL: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ipsas-3-accounting-po/>.

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З ЄС В АВТОМОБІЛЕБУДІВНОМУ БІЗНЕСІ

Лободзинська Тетяна Петрівна

к.е.н., доцент

Найденко Костянтин Андрійович

Студент ФММ

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Україна - одна з двох радянських республік, які виробляли всі види автомобілів і друга за обсягом в автомобільній промисловості Радянського Союзу з більш ніж 200000 річного виробництва автомобілів.

Українські виробники автомобілів виробляють близько 200 тисяч на рік (пік у 400 тис у 2008) і включають такі автомобільні заводи: УкрАвто (ЗАЗ, МеМЗ), Богдан (Богдан Моторс), КраЗ, КраСЗ, Еталон-Авто (БАЗ, ЧАЗ), Електрон, Єврокар, ГалАЗ, Анто-Рус і ЛАЗ. Наші вантажівки, автобуси і тролейбуси досі випускаються, але виробництво автомобілів власної розробки (таких як ЗАЗ Таврія) зменшилася і тепер Україна складає в основному автомобілі розроблені в Європі, Китаї та Південній Кореї.[1]

Ціль роботи. Дослідження науково-технічного співробітництва, як фактору підвищення рівня конкурентоспроможності промисловості України.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використовувалась офіційна статистика та результати діяльності автомобілебудівних заводів. Методи: порівняння, систематизації, логічного узагальнення та інші методи досліджень.

Результати та обговорення. Найвідомішим та найпопулярнішим автомобільним заводом в Україні є «Запорізький автомобілебудівний завод»(далі - ЗАЗ). Його історія починається ще в 1863 році та продовжується сьогодні. За історію існування компанії було декілька знакових об'єднань із іншими автомобілебудівними компаніями із Кореї. Проте перспективним

вважається домовленість про співпрацю із 2020 року із автомобілебудівною групою «RENAULT».[2]

Серед багатьох компаній пострадянського простору, лише «ЗАЗ» зумів підкорити європейського виробника, та розпочати співпрацю. Це стало можливим завдяки великій потужності та сучасності українського виробництва. Із 1998 року була налагоджена співпраця із корейською компанією «GM», які своїми знаннями та навичками допомогли «ЗАЗ» досягти сучасного рівня виробництва.

На заводі в теперішній час відбувається повноцінне виробництво легкових автомобілів, в тому числі штампування, зварювання, фарбування, обладнання кузова і складання авто.

Не зважаючи на кризу, яку переживав завод останнім часом, відбувалася модернізація обладнання, завдяки чому було налагоджено великовузлове складання автомобілів групи «RENAULT».[2,3]

Саме завдяки міжнародній співпраці, ще з далекого 2004 року, хоча об'єднання були і раніше, автомобільний завод «ЗАЗ» досяг справжнього успіху та визнання в Європі. Тепер це сучасний завод, який є потенційно привабливим для інвесторів, має хороші перспективи на подальший розвиток та покращення обладнання, підвищення кваліфікації персоналу, збільшення прибутку.

Останнім часом в Україні спостерігається занепад національного автовиробництва. Споживачі надають перевагу іноземним, переважно вживаним авто. Проте виробництво та набутий досвід обов'язково повинен покращити стан власного виробництва.[3,4]

На сьогоднішній день «ЗАЗ» уже планує запустити унікальний кросовер власної розробки «ZAZ Odessa». Це серйозний крок до набуття незалежного автовиробництва та серйозної конкуренції із іноземними виробниками.[6]

На таблиці нижче наведений обсяг виробництва легкових автомобілів за 2003-2019 роки у тис.одиниць:[5]

Рис. 1. Кількість вироблених легкових автомобілів в Україні за 2003-2019 рр.

Отже, спостерігається конкретний спад обсягів виробництва. Пояснюється це тим, що частка автомобільного виробництва у промисловості, станом на 2010 рік складає лише 0,8%, а у створенні національного валового продукту взагалі – 0,4%. Станом на 2011 рік у галузі працювало 18,4 тис. працівників, а це менше 0,1% працюючих на той час в Україні. В ці часи виробництво просто не розвивалося владою, гроші, направлені на розвиток рідко досягали зазначеної мети, працівники звільнялися через низьку заробітну плату. На даний момент ситуація однозначно краща, зміна влади, правильний Європейський курс України показує, навіть на ринку автомобілебудівництва, що зв'язок із європейським виробником та Європою в цілому відкриває нові можливості по залученню ресурсів, спеціалістів та в подальшому підвищенню рівня якості продукції. З'являється можливість конкурувати із європейськими компаніями та заводами, можливість експорту автомобілів та запчастин.

Висновки. Приклад заводу «ЗАЗ» має стати поштовхом для інших українських автомобілебудівних компаній. Досвід демонструє, що, маючи бажання покращити виробництво, досягти визнання на міжнародній арені – реально для вітчизняного виробника. Інші автомобілебудівні заводи повинні

скласти гарну конкуренцію заводу «ЗАЗ» та намагатися пробитись на світовий ринок.

Список використаних джерел

1. <http://www.zaz.ua/about/Legal.html>
2. <https://www.zoda.gov.ua/news/55436/zaz-postupovo-vidnovljuje-virobnitstvo.html>
3. <https://www.unian.net/economics/transport/zaz-sokratil-pribyl-pochti-v-10-raz-novosti-ukraina-11407186.html>
4. https://smida.gov.ua/db/feed/showform/bus_text/7553
5. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96
6. <https://www.zr.ru/content/news/931607-krossover-zaz-odessa-byt-ili/>

ТУРИСТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ МАЙБУТНЬОГО

Любчук Ольга Константинівна

д.держ.упр., професор

Андрєєв Володимир Дмитрович

Студент

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

м. Маріуполь, Україна

Вступ./Introduction. На сьогоднішній день характерним є розвиток туризму стрімкими темпами, що надає можливості сучасним туристам набувати нового досвіду та відчуттів. Змушує людей збирати валізи і їхати у відпустку, у пошуках нових відчуттів та досвіду. Проведення інноваційних технологій у туристичну галузь відкриває нові можливості для подорожування та пізнання світових пам'яток та культури. Вони також не відстають і є більш розвинутими ніж ми це уявляємо. Тому розглянемо сучасні технології, які вже зараз змінюють галузь туризму і наближають майбутнє, що описано у фантастичних творах та роблять доступним про те, що мріяло дозволяють відвідати найцікавіші та найнезвичайніші куточки світу і навіть інші планети.

Мета роботи ./Aim. Систематизувати інноваційні, технології які вже впроваджуються у туристичну галузь та конкретизувати туристичні інтереси що задовольняються ними.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проблему інноваційного розвитку туризму туристичної галузі розроблювали такі дослідники, як: Г. В. Бреславець [1], К. О. Верес, [2], І. М. Марініна, О. В. Орлик [3], О.А. Сущенко, В.В. Кравченко [4], О. В. Малиновська [5] та інші.

Методами дослідження для досягнення поставленої мети стали теоретичний, порівняльний та системний аналіз.

Результати та обговорення./Results and discussion. В даній статті представлені нові інноваційні пристрої, обладнання, послуги які вже на даний час змінюють туристичну галузь та надають нові можливості для її розвитку.

«Летючий ранець» P12 MartinJetpack - пристрій, який здатний переміщати в повітряному просторі пілота з середньою швидкістю 56 км/год. Максимальна тривалість польоту становить близько 30 хв., а в якості палива використовується суміш газу з бензином. Ранець дозволить побачити красу світу з висоти пташиного польоту [1, с. 382]. Цей винахід буде неперевершеним у світі туризму. Він надасть родзинки закладам розваг, готелям та туристичним компаніям для приваблювання нових туристів. Хоча, на початку, буде доступний лише забезпеченим людям. За цими новими відчуттями будуть з'їжджатися туристи зі всіх куточків нашої планети. Не тільки щоб спробувати, а хоча б побачити цей винахід.

Вважаємо, що «розумні лінзи з вбудованим дисплеєм» стануть не замінними помічниками під час подорожей. Вони зможуть замінити будь який довідник та послуги екскурсовода. Ідея полягає у тому, щоб коли ви дивитися на той чи інший предмет, ви будете бачити інформацію про нього, у вас будуть створюватися ілюстрації про споруду, або історичних діячів. Це буде дуже зручно у використанні, вам більше не буде потрібно дізнаватися якоїсь інформації заздалегідь, вона буде у вас завжди у зоні досяжності, у будь-яку хвилину ви зможете дізнатися чогось нового. Завдяки цьому приладу люди будуть більше подорожувати та їхні подорожі стануть більш цікавими та пізнавальними.

Крім того, розробка та задіяність роботів-мандрівників допоможе побачити світ не встаючи з дивану. Адже не завжди ви маєте час на оформлення закордонного паспорту, довгий переліт до іншої країни, або достатні кошти для бажаної подорожі. Тому роботи-мандрівники будуть улюбленим видом мандрівки. Усі люди хотіли б побувати у визначних місцях, але з якихось причин не можуть цього зробити, а завдяки такому виноходу вони зможуть після роботи відпочити на Мальдівах, або побувати на засніжених вершинах Альп. Це буде не поступатися за популярністю безпосереднім мандрівкам та зробить їх більш доступними та допоможе зекономити час.

Автоматизація у сфері туризму стає все більш поширеною, що проявляється у нових можливостях бронювати номери в готелях заздалегідь, орендувати машину або інший транспорт ще до приїзду до пункту призначення, менші черги у аеропорту. Зручність використання туристичних та медичних послуг під час мандрівки. Вже зараз ми можемо бачити меншу кількість працівників у туристичній сфері, більше сайтів з послугами та зручною інформацією о місці подорожі. Людей починають поступово замінити на роботів, люди створюють додатки - які будуть самі все робити за людей, що дуже пришвидшить роботу у цій сфері та надасть зручність туристам.

Мобільний перекладач – це можливо одна з найперспективніших розробок. Задумка полягає у тому, щоб створити додаток, який зможе перекладати іноземну мову на рідну миттєво із розмовою з іноземцем. Це буде набагато швидше ніж будь-який перекладач і допоможе пізнати набагато більше про людей, культуру того регіону, куди ви подорожуєте. Ця технологія значно покращить перебування у іншій країні. Також це означає що вже не обов'язково вчити іноземну мову, щоб добре себе почувати у зовсім іншій країні.

Віртуальна екскурсія, по суті, це - мультимедійна фотопанорама, в яку можна помістити відео, інфографіку, текст, посилання. Але назвати побачене просто панорамою неможна, оскільки вона створює ефект присутності і ефект прогулянки. Назва "екскурсія" характеризує її можливості набагато точніше [2, с. 7]. Новітні технології дозволяють зробити неможливе – реальним. Це добрий заміник справжній екскурсії, якщо вам бракує коштів або часу на вашу подорож. Таку подорож може здійснити навіть дитина та пізнати для себе багато нового. Ця технологія буде цікава усім поколінням та зможе зайняти вас у вільну хвилину з користю для вас, тому що це буде неперевершена подорож у невідомі вам раніше світи.

Мандрівки у часі, нажаль, поки не можливі, але все може змінитися через декілька років. У наш час, є така технологія, як “доповнена реальність”. За її допомогою, ви можете побачити визначні місця, яких вже не має на карті,

якими вони були насправді у той час. Замість дивитися на руїни та слухати про них якусь інформацію від екскурсіводу. Ви зможете побачити її перед вашими очима. Це можна буде зробити навіть не виходячи із своєї оселі. Ця технологія буде поширюватися завдяки своїй доступності та унікальності у світі туризму.

Віртуальні екскурсії в 3D – це фотореалістичний спосіб демонстрації об'ємного простору, з допомогою 3D-зображення, що оточує глядача сферою в 360° і дає змогу отримати більший об'єм необхідної візуальної інформації [4, с. 20].

На сьогодні це найпередова розробка, що дає сфері туризму нові можливості та допомагає приваблювати людей подорожувати. Щоб подорожувати таким чином, не потрібні якісь спеціальні пристрої. Вам достатньо тільки мати комп'ютер або телефон який підтримує таку функцію. Але якщо ви захочете зануритись у світ віртуальної реальності. Можна придбати або піти у місце де ви можете отримати на прокат спеціальний прилад, як “окуляри доповненої реальності”. З їх допомогою, ви побачите та навіть відчуєте те місце, куди ви подорожуєте віртуально. Адже, ці окуляри мають здатність передавати картинку таким чином, ніби ви по-справжньому стоїте на тому місці і знаходитесь не у себе вдома, а десь на краю землі. Все це ви можете зробити завдяки сучасним технологіям.

Віртуальна туристична подорож комфортна і зручна, безпечна, так як вона здійснюється в межах будинку і розширює горизонти культурного простору. Впровадження туристичним підприємством віртуальних систем викликає повагу з боку потенційних клієнтів за інформованість, взаємну економію часу, в той час як продавці турів можуть займатися удосконаленням безпосередньо сервісних послуг [3, с. 99]. Туристичні підводні човни поступово набувають популярності в туризмі, адже вони стають незамінними помічниками. На багатьох курортах світу вже проводяться підводні круїзи. На Карибських островах, Гаваях, Кіпрі, в Іспанії можна подивитися красу підводної флори і фауни і спуститися до затонулих кораблів. Для тих, хто воліє подорожувати в більш тісній компанії, вже є підводні човни малого класу. На

яких ви зможете досліджувати океани, моря та великі водойми без страху що з вами щось трапиться. Такі, наприклад, виробляє компанія U-BoatWorx. Вони є ще не по всьому світу та не кожна компанія може похвалитися такими човнами. Тому туристи надають перевагу тим, у кого вони є. Щоб отримати значну кількість переваг у підводному дослідженні світу. А є підводні човни і для індивідуалістів. Для тих хто хоче сам спробувати дослідити підводні глибини та побачити багато нового та прекрасного [1, с. 382].

Такі, наприклад, розробляє дизайнер і інженер Грехем Хоук. Його Deer Flight Super Falcon розрахована на двох осіб і призначена для занурень на середню глибину. Все свідчить про те, що цей сектор туристичного бізнесу буде розвиватися та з'являтися все більше пропозицій на ринку туризму та усі охочі зможуть побачити це підводне царство. У підводному світі є на що подивитися, те, що вас неодмінно зацікавить. Після такої подорожі ви зможете усім розповідати, як ви потрапили у чарівний, невідомий вам раніше світ на унікальному підводному човні, який багато навіть не бачили.

Якщо зараз такі апарати здебільшого плавають уздовж берегів, то незабаром вони дозволять вирушити в тривалі океанські круїзи та подивитись увесь морський світ. Поки космічні подорожі недоступні тільки найзабезпеченим людям у світі, але відносно дешевою альтернативою можуть стати польоти в стратосферу, що вже звучить не звично та дивовижно. Невагомості тут ще немає, але основна маса атмосферного повітря залишилася внизу, тому небо практично чорне, як у космосі, і зірки видно навіть удень. Горизонт викривлений, видно округлість Землі [1, с. 382]. Що вже для більшості буде дивовижною пригодою, яку вони запам'ятають на довго. Люди дуже швидко освоюють цей вид туризму, тому через пару років цей вид відпочинку може стати більш доступним для усіх людей. Тому що всі люди рано чи пізно бажали потрапити у космос, побувати у невагомості, відчувати ті почуття, що відчувають космонавти під час їхніх подорожей.

Але у найближчий час космічний туризм стане реальністю. Навіть ті люди котрі ніколи не цікавилися космосом, теж захочуть побувати там,

побачити те, що їм завжди здавалось дивним та недосяжним для людських можливостей.

Безліч приватних космічних туроператорів і перевізників будуть доставляти людей на орбіту або до космічних готелів які будуть побудовані у незвичному стилі та визивати у людей захоплення від усієї цієї атмосфери, яку ви можете побачити у космосі. Кілька приватних космічних готелів на орбіті і на Місяці — будуть готові прийняти Вас на нічліг. А з двома пересадками можна буде дістатися і на Місяць [1, с. 382], де ви можливо і захочете залишитися назавжди, через красу та унікальність тієї місцевості, яку ви побачите.

Blue Origin — аерокосмічна компанія, що належить власнику Amazon Джеффу Безосу. Основний напрямок роботи — багаторазові суборбітальні кораблі. У квітні 2017 р. Blue Origin в черговий раз успішно запустила свою ракету в космос. І також успішно повернула на Землю [1, с. 383]. Це означає великий прорив у космічній галузі, який буде цікавий і для любителів подорожувати. Тому що такі досягнення роблять космічний туризм все ближчим для звичайних людей, які не мають шалені гроші на своєму рахунку.

Такі темпи розвитку індустрії космічного туризму дають підстави сподіватися, що в недалекому майбутньому туристичні оператори зможуть запропонувати клієнтам космічний готель з вікнами на Австралію або подалі від орбіти захоронення космічного сміття та екскурсії у відкритому космічному просторі. Подальші ж наукові дослідження можуть стосуватися маркетингових аспектів розробки інноваційного космічного турпродукту, особливостей організації обслуговування космічних туристів, специфіки організації підприємницької діяльності в галузі комерційних космічних польотів, економічних та екологічних наслідків розвитку космічного туризму [5, с. 241].

Висновки./Conclusions. Таким чином, сучасні технології, зокрема: «Летючий ранець», «розумні лінзи з вбудованим дисплеєм», роботи-мандрівники, мобільний перекладач, автоматизація, віртуальні екскурсії, «окуляри доповненої реальності», підводні човни та досягнення космічної

галузі відіграють важливу роль у розвитку туристичної галузі. Та новітні технології допомагають побачити як реальний, так і нереальний світи. Зробити життя звичайної людини більш цікавим та захоплюючим. Зменшити кількість часу витраченого на підготовку необхідних документів та зроби ще доступнішим та зрозуміли майбутні або теперішні подорожі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Г. В. Бреславець Технології, які змінять туризм у майбутньому. 2019 [електронний ресурс]. Режим доступу на: <http://195.20.96.242:5028/khkdak-xmlui/bitstream/handle/123456789/809/Бреславець2-382-383.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2. К. О. Верес Інноваційні технології в екскурсійному супроводі. 2014 [електронний ресурс]. Режим доступу на: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/17392/3/Innovative%20technology%20of%20excurtion%20accompanied.pdf>

3. І. М. Марініна, О. В. Орлик Інформаційні технології в економіці і управлінні. Збірник наукових студентських праць. Випуск 3. 2021 [електронний ресурс]. Режим доступу на: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12315/1/Специфіка%20та%20особливості%20віртуальних%20турів%20як%20сучасної%20форми%20туризму.pdf>

4. О.А. Сущенко, В.В. Кравченко Становлення віртуального туризму як напряму розвитку інформатизації діяльності туристичного підприємства. 2018 [електронний ресурс]. Режим доступу на: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19419/1/11.pdf>

5. О. В. Малиновська Космічний туризм: стан та перспективи розвитку. *Вісник Львівського університету*. Серія: географічна, 42. 2013 [електронний ресурс]. Режим доступу на: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/view/1863/1924>

НОВІ ТРЕНДИ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ: ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕМІЩЕННЯ ХІХ СТ.

Любчук Ольга Костянтинівна,

д.держ.упр., професор

Гончар Владислава Денисівна,

Зацепіна Тетяна Віталіївна,

Студентки

ДВНЗ «Приазовський державний університет управління»

м. Маріуполь, Україна

Вступ./Introduction. Всі ми любимо мандрувати, і туризм так само як й інші галузі не стоїть на місці. Майбутнє вже не так далеко, і виникає багато питань щодо його бачення. І все ж таки, на якому транспорті ми зможемо пересуватися до місця відпочинку? Чи буде вже актуальний на той час космічний туризм? Які нові види транспорту можуть з'явитися?

Матеріали та методи./Materials and methods. Транспорт- це те чим ми користуємося у повсякденному житті. Ми їздимо на роботу, на навчання, відправитися у відпустку – все це не можливо зробити без різних засобів пересування. [1]

Транспорт майбутнього можна побачити вже зараз на просторах інтернету, але поки що тільки його прототип. В майбутньому подорожі планують зробити більш комфортними й швидкими за умови розвитку транспортних засобів, які будуть включати в себе не тільки повсякденний транспорт, а й той який буде забезпечувати пересування між континентами. Будуть придумувати щось нове, або модернізувати старе, але не залежно від цього ми впевнені, що подорожі стануть набагато цікавішими.

1) Вакуумний поїзд Hyperloop [2]

Hyperloop – це вакуумний поїзд представлений Ілоном Маском в серпні 2013 року. Він являє собою таке собі метро, яке пересувається за допомогою повітряних подушок в середині сталевого тунелю. Їх проектують у вигляді невеликих капсул, які будуть розміщати в собі близько тридцяти пасажирів.

Швидкість такої капсули може дорівнювати швидкості звуку – 1200 км/год. Ці сталеві труби можна буде розташовувати як на землі, так і на рівні п'ятого поверху, або навіть вище. Триматися вся ця конструкція зможе на стовпах з бетону. Так як Ілон Маск розробляє тільки екологічно чисті види транспорту, то й цей не став виключенням. Працювати ця система буде не на газі або бензині, а на сонячних батареях, які будуть встановлені по всій довжині аеромагістралі. Чуючи про сонячні батареї постає питання, а як бути якщо сонця немає, одразу зупиниться рух? На це питання зміг відповісти Маск: «Для того щоб працювала аеромагістраль потрібно 21 мегават, а батареї вироблятимуть аж 57 мегават». Таким чином ми знаходимо відповідь на це питання. Система зможе накопичувати ту різницю яка залишається і потім витратити її коли будуть несприятливі погодні умови. Hyperloop зможе стати альтернативою швидкісного поїзду, бути більш швидким та менш затратним у будівництві. На такому транспорті зможуть пересуватися туристи між містами, це буде швидко і не так дорого.

2) Мультикоптери E-Volo

Мультикоптери E-Volo – це великий мультикоптер, прототипом якого став всім відомий квадрокоптер, який працює на шістнадцяти гвинтах. Сама по собі ця конструкція важить всього лише 80 кілограмів. Це літаючий апарат представляє собою багато великих лопотів, до яких кріпиться невелика кабіна у якій буде знаходитися пілот разом з пасажиром. Сидіння які там знаходяться є ортопедичними, тому посадка завжди буде м'якою. Керувати цим мультикоптером можна буде за допомогою звичайного джойстика. Працюватиме це чудо інженерії буде на електриці, саме тому зараз він може протриматися в повітрі лише 20 хвилин, а в майбутньому протяжність польоту планують подовжити до однієї години. Швидкість його буде лише 60 км/год, але на такій швидкості пасажири матимуть змогу все роздивитися по обидві сторони. Також інженери запевняють, що такий вид транспорту є цілком безпечним. Все зроблено таким чином навіть якщо відмовлять декілька лопотів, то інші зможуть все одно тримати всю конструкцію в повітрі, а якщо

зупиняться всі лопоті то вбудована парашутна система в кабіну зможе повільно приземлити кабіну разом з усім екіпажем. Такий вид транспорту зможуть використовувати для проведення повітряних екскурсій.

3) Літаючі автомобілі Terrafugia TF-X

Літаючі автомобілі Terrafugia TF-X – літаючий автомобіль з вертикальною системою зльоту і посадки. Розробкою такого автомобіля почала займатися американська компанія Terrafugia навесні 2013 року. Працювати він буде на електроенергії, що є добре для нашого довкілля. Заряджати його можна навіть від звичайної розетки. «Такий літаючий автомобіль зможе розігнатися до 322 км/год в повітрі, а керувати їм буде не складніше ніж звичайним авто»-запевняють розробники цього проекту, але перш ніж сісти за кермо цього автомобіля потрібно буде пройти п'ятигодинний курс навчання. Комп'ютерна система цього виду транспорту зможе сама корегувати курс польоту і обирати оптимальний і безпечний маршрут, а водію ще потрібно буде обрати місце призначення. Для туризму таке зможуть використовувати як «повітряне таксі», перевозити постояльців в інші частини країни або в іншу частину міста.

4) Космічна подорож

Можливо, ця ідея виглядає доволі сюрреалістично, але це не так. Вже сьогодні існують туристичні подорожі до космосу та їх спробували два чоловіка. Ці щасливці – Річард Бренсон та Джефф Безос. [6]

11 липня 2021 року 70-річний мільярдер Річард Бренсон здійснив політ у космос як космічний турист на кораблі Unity-22 компанії Virgin Galactic (Вірджин Галактик). Корабель піднявся на висоту – 90 км над Землею. Політ тривав близько однієї години і, як описує сам Річард, це були незабутні враження. Крім Бренсона на борту корабля Unity знаходилися ще два пілоти і три співробітники компанії. Максимальна швидкість, яку може розвинути літальний апарат – 4200 км/год. [4]

"Я дійсно вірю, що космос належить усім нам, - сказав Бренсон, оголошуючи дату свого першого польоту. - Ми 17 років вели розробки, проектували та впроваджували інновації, а тепер нова індустрія комерційних

космічних польотів готова відкрити Всесвіт для людства та змінити світ на краще ". "Одна справа просто мріяти про те, щоб космос став доступнішим для всіх людей, і зовсім інша - втілити цю мрію в реальність завдяки спільній роботі нашої фантастичної команди", - додав він. [7]

Квитки до космосу на ракетоплан Virgin Galactic вже зарезервували близько 600 людей. Тепер їм, можливо, доведеться заплатити за свій політ досить значну суму – до 250 тис. доларів. Це доказує, що польоти до космосу вже скоро стануть звичайною буденністю.

Паралельно з Бренсоном про початок туристичних польотів у космос заявив і засновник компанії Amazon, найбагатша людина у світі Джефф Безос. Ще в 2000 році він створив компанію Blue Origin, яка займається розробкою космічних ракет і капсул, і якийсь час тому оголосив, що полетить у космос.

20 липня 2021 року відбувся космічний політ корабля New Shepard (Нью Шепард) компанії Blue Origin (Блю Оріджин) Джеффа Безоса з пасажирами. Апарат піднявся на висоту 107 км. На борту корабля знаходилися сам мільярдер Безос, його молодший брат, 82-річна американка Воллі Фанк, у минулому професійний льотчик, та 18-річний житель Нідерландів. Максимальна швидкість New Shepard 3595 км/год. Політ тривав 10 хвилин 10 секунд.

Цього року компанія Virgin Galactic Річарда Бренсона збирається розпочати випробування другого суборбітального туристичного космічного корабля Space Ship Two. [4] [5]

Virgin Galactic з космопланом SpaceShipTwo, як і їхній найближчий конкурент, Blue Origin з багаторазовою ракетою New Shepard, вже багато років ведуть роботи зі створення систем суборбітального космічного туризму. Незважаючи на неодноразові плани відправити перших туристів вже «наступного року» та більше десятка випробувальних польотів у кожного з проектів, дата запуску перших суборбітальних туристів, деякі з яких придбали квиток роки тому, все ще залишається невизначеною. [3]

Висновок./Conclusions. Із розвитком технологій, люди зможуть будувати різноманітні готелі на Луні або на Марсі. Прихильники космосу та звичайні мрійники зможуть здійснити свою заповітну мрію – злітати до космосу та, можливо, залишитися на деякий час на одній із планет.

Космос – це найцікавіше місце, де люди зможуть реалізувати свої бажання. Стрибки у невагомості, екскурсія по краторам Луни, туристичні подорожі навколо Сонця, поїздка по планеті Марс, відпочинок у космічному готелі – це все стане можливим у найближчому майбутньому.

Джерела та література:

1. Альбіна Курбанова 13.06.2018 «Чого українцям не вистачає у міській інфраструктурі» [Електронний ресурс] Режим доступу <https://nachasi.com/city/2018/06/13/infrastruktura-ukrayinskykh-mist/>
2. Анастасія Захарова 09.09.2015 «6 видів транспорту майбутнього». [Електронний ресурс] Режим доступу <https://secretmag.ru/trends/tendencies/hyperloop.htm>
3. Вікіпедія «Blue origin» [Електронний ресурс] Режим доступу https://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Origin
4. Вікіпедія «Virgin Galactic Unity 22» [Електронний ресурс] Режим доступу https://en.wikipedia.org/wiki/Virgin_Galactic_Unity_22
5. Вікіпедія «Richard Branson» [Електронний ресурс] Режим доступу https://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Branson
6. Вікіпедія «Jeff Bezos» [Електронний ресурс] Режим доступу https://en.wikipedia.org/wiki/Jeff_Bezos
7. BBC news 02.07.2021 «Річард Бренсон та Джефф Безос полетять у космос. Засновник Amazon візьме із собою 82-річну астронавтку» [Електронний ресурс] Режим доступу <https://www.bbc.com/russian/news-57693401>

УДК 338

**ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК
СИСТЕМНОГО ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

Макаревич Анна Андріївна,
студентка

Проскурня Олена Михайлівна,
к.тех.н, доцент

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків

Анотація: В роботі показана важливість в сучасних умовах розвитку країни впровадження ISO 50001 у організаціях будь-якого розміру, типу та сектора, які прагнуть покращити свої енергетичні характеристики та показати свою відданість своїм зацікавленим сторонам.

Ключевые слова: ISO 50001, енергоефективність, витрати, споживання, система енергоменеджменту, енергетичні ризики.

В Україні набуває обертів реалізація державної програми з забезпечення енергоефективності підприємств. Енергоефективність та енергозбереження безпосередньо призводять до зниження витрат на електроенергію. Така економія витрат допомагає посилити конкурентні переваги компанії на ринку. Змінюючи певні виробничі процеси, можна досягти економії енергії до 65%. Стандарт енергетичного менеджменту ISO 50001 представляє найновішу передову практику в управлінні енергією. Стандарт допомагає компаніям прийняти політику, визначити значні сфери споживання енергії та цільові скорочення. ISO 50001 може бути прийнято організаціями будь-якого розміру, типу та сектора, які прагнуть покращити свої енергетичні характеристики та показати свою відданість своїм зацікавленим сторонам. Однак ISO 50001 представляє особливий інтерес для компаній, які: займаються енергоємними

видами діяльності з великим потенціалом енергозбереження та економії коштів; прагнуть отримати державну фінансову підтримку, отримати сертифікати тощо. Зараз базою для забезпечення державної політики в цьому питанні є стандарт ISO50001: 2018, Проект "Транскордонна мережа енергетично сталих університетів", UNIDO проект «Підвищення енергоефективності та стимулювання використання відновлюваної енергії в агро-харчових та інших малих та середніх підприємствах (МСП) України», Проект UNIDO/GEF UKR IEE «Впровадження стандарту систем енергоменеджменту в промисловості України» та інші проекти та ініціативи.

Переваги застосування стандарту ISO 50001 різноманітні: від підтримки скорочення енергії, покращення прибутку до покращення бізнес-стратегій. Насамперед, це:

- Визначення ризиків і можливостей: процес допоможе визначити енергетичні ризики, сфери значного використання енергії та можливості для покращення, забезпечуючи краще розуміння енергетичного профілю організації. Застосування цих можливостей призведе до скорочення споживання енергії та підвищення ефективності. Покращення можуть бути у формі ініціатив зі зміни поведінки або технологічних удосконалень, які призведуть до зниження базового навантаження будівлі. Виявлені ризики можуть включати старіння інфраструктури, що може призвести до збільшення витрат на технічне обслуговування та порушення операційної діяльності;

- Досягнення значної економії витрат: зменшення споживання енергії та підвищення ефективності в кінцевому підсумку допоможуть покращити прибуток.

- Стимулювання скорочення викидів вуглецю за рахунок зменшення споживання енергії, а також підтримувати встановлення та прогрес у досягненні амбітних кліматичних цілей, забезпечуючи збір надійних і точних енергетичних даних;

- ISO 50001 може використовуватися як шлях дотримання вимог до статті 8 Директиви ЄС з енергоефективності (EU EED) / ESOS замість проведення енергетичних аудитів, що потенційно знижує витрати, пов'язані з вимогами

відповідності. Він також підтримуватиме вимоги до інших законодавчих актів, таких як оптимізована звітність щодо енергії та вуглецю (SECR), і покращуватиме добровільну звітність щодо сталого розвитку;

- Підвищення репутацію організації та екологічні авторитети серед внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін, забезпечуючи конкурентну перевагу як загально визнаний екологічний стандарт;

- Забезпечення потенційну сходинку для інших ініціатив щодо сталого розвитку: позитивні результати підтримують майбутні стратегії сталого розвитку бізнесу та допомагають швидкому прийняттю рішень.

За умов наявності в Україні старого житлового комплексу, де організації, відповідальні за управління великими фондами житлових соціальних будинків, витрачають значні ресурси на використання енергії для будівель та ремонтні роботи. Впровадження системи енергетичного менеджменту, що відповідає стандарту ISO 50001, може дати більш ефективні заходи з модернізації будинків шляхом підвищення енергоспоживання та екологічних характеристик будівель за допомогою ефективних економічних інвестиційних стратегій. Якщо впровадити організаційну методологію і застосувати енергетичний аналіз запасу та визначення енергетичних заходів з модернізації для зменшення опалювального навантаження на основі моніторингу споживання. Впровадження ISO 50001 як організаційного інструменту енергетичного менеджменту в рамках системного підходу є своєчасним та перспективним направленням для забезпечення сталого розвитку енергетичних, комунальних та промислових підприємств.

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Марченко Микита Сергійович

студент

Лободзинська Тетяна Петрівна

к. е. н., доцент,

Національний технічний університет України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

м. Київ, Україна

Вступ: Вдосконалення процесу оптимального управлінського рішення є актуальним питанням теорії й практики менеджменту. Для успіху євроінтеграції потрібно ретельно розрахованих дій над об’єктом дослідження. На жаль, чимало керівників не використовують економічний аналіз як необхідну функцію управління.

Мета роботи полягає у дослідженні прагматичних основ підходу до оптимальних управлінських рішень за допомогою методики економічного аналізу.

Матеріали та методи. Матеріали: методика економічного аналізу, документи та дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. В процесі дослідження застосовувалися прийоми економічного аналізу, методи порівняння, систематизації і логічного узагальнення.

Результати та обговорення. Дану проблему досліджували в своїх роботах науковці, серед яких: Баканов М.І.[1], Воронкова В.Г.[2], Мец В.О.[3] та інші. Вони не тільки розвинули, але й суттєво оновили традиційні підходи і методологію економічного аналізу в прийнятті управлінських рішень. Разом з тим, слід відзначити, що найчастіше науковці роблять акцент на теоретичній складовій проблеми.

У практиці управління завжди є недоліки, хоча, на перший погляд, вони можуть бути майже непомітними. Прийняття управлінських рішень – результат альтернативної формалізації економіки, технології, соціальної психології та

адміністративних методів управління. На цій основі система управління організацією безпосередньо впливає на керовану людину. Часто буває, що управлінські здібності з'являються у людини як дар. Навіть не усвідомлюючи, вона планує, мотивує, організовує, контролює і координує процес діяльності, інтуїтивно реагуючи, при тому, на зміни у середовищі. Найчастіше це базується на досвіді. Деякі люди літнього віку, навіть без спеціальної освіти, здатні реалізовувати функції менеджменту краще, ніж менеджер без досвіду роботи з дипломом магістра. На жаль, інколи, їхні рішення призводять до негативних наслідків, тому що ситуація не була правильно проаналізована.

У найуспішніших компаніях світу економічний аналіз використовується на всіх етапах прийняття управлінських рішень, тим самим покращуючи якість та ефективність управління. З іншого боку, ігнорування економічного аналізу може призвести до визначення неправильних цілей, завдань, швидкої втрати ресурсів. Даних бухгалтерського обліку та звітності недостатньо для прийняття управлінських рішень. Ця інформація має бути належним чином оброблена, при цьому використовуються різні методики аналізу для визначення причин тих чи інших змін в управлінському статусі об'єкта. Під час економічного аналізу на базі існуючої інформації виникає нова, більш широка аналітична інформація про діяльність підприємства та її наслідки відповідно до потреб управління.

Висновки. Отже, предметом економічного аналізу є вся доступна інформація про діяльність суб'єктів ринкової економіки, яка перебуває в діалектичному взаємозв'язку і взаємодії, що виражає зміну стану того чи іншого суб'єкта господарювання. У процесі аналізу створюються передумови для оцінки доцільності майбутніх управлінських рішень. Використовується керівниками для порівняння фактичних показників і планових показників. За основу порівняння беруться найкращі або середні дані[2]. Часто використовуються методи групування. За допомогою цього методу можна визначити питання щодо персоналу, коштів, завдань, функцій, проблем тощо. Поділяється на основі певних причин в залежності від цілей управління.

Наприклад, угруповання робітників організації за рівнем кваліфікації дозволяє виявити вплив досвідчених працівників на середню продуктивність в організації, намітити шляхи підвищення продуктивності до рівня найкращих фірм у галузі чи й освіти. Тому, сьогодні економічний аналіз є важливою частиною прийняття найкращих управлінських рішень. Менеджер з правильними завданнями, уважно вивчаючи актуальні проблеми та за допомогою економічного аналізу, зможе привести ваш підрозділ/компанію до процвітання.

Список використаних джерел

1. Баканов М. И., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 416 с.
2. Воронкова В. Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади: Навч. посібник / В. Г. Воронкова, А. Г. Беліченко, О. М. Попов / під ред. д-ра філос. наук, проф. В. Г. Воронкової. — К. : Професіонал, 2006. — 576с. 15
3. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1999. — 132 с

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Машкара-Чокнадій Вікторія Василівна

старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Пачкал Каміла Євгенівна

студентка факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Вступ. Важливою складовою механізму ринкової економіки є конкуренція – економічний процес взаємодії і боротьби товаровиробників за найбільш вигідні умови виробництва і збуту товарів, за отримання найбільших прибутків. Важливими інструментами сучасного механізму відкритої економіки є засоби економічної конкуренції, які не тільки стабілізують становище на національних ринках, а також можуть ефективно використовуватися при підтримці товаровиробників, вирішенні завдань підвищення національної конкурентоспроможності. Таким чином дослідження конкуренції в сучасній світовій економіці є дуже актуальним.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження особливостей економічної конкуренції в сучасній світовій економіці.

Матеріали та методи. У ході роботи були використані наступні методи дослідження: аналіз наукової літератури та статистичних даних, опрацювання інтернет-ресурсів, метод індукції та дедукції, статистичний метод обробки інформації.

Результати і обговорення. Взаємозв'язок економічних показників та стан конкуренції визначити досить нескладно, володіючи повною та неупередженою інформацією про стан справ в економіці країни. Актуальним є також визначення процесу взаємовпливу та взаємозалежності таких показників, як конкуренто-спроможність країни та якість ведення бізнесу в країні. При

цьому надзвичайно важливо розуміти, що будь-які спроби оцінити конкурентоспроможність країни, тобто здійснити рейтинговий аналіз конкурентоспроможності, призводить до усвідомлення, що це аналіз конкурентоспроможності «приймаючої сторони», коли «гра відбувається на її території» [1].

Зазвичай, основою розуміння сутності поняття конкуренто-спроможності підприємства вважають дослідження М.Портера, згідно з яким конкурентоспроможність підприємства може бути оцінена у межах груп підприємств, які належать до однієї галузі [2]. Продовжуючи думку М.Портера, конкурентоспроможність розглядають на рівні товару, товаровиробника, галузі, країни. При цьому, конкурентоспроможність обумовлена економічними, соціальними та політичними факторами позиції країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках. Звідси, конкурентоспроможність країни у загальному вигляді можна визначити як здатність країни в умовах вільної торгівлі виробляти товари та послуги, що відповідають світовим вимогам [1].

Структура економіки країни показує сприйнятливість її до негативних економічних ситуацій і можливу ступінь глибини кризових явищ. Якість управління економікою дозволяє оцінити можливості уряду з передбачення несприятливих ситуацій і вміння розробляти комплекс протидіючих їм заходів. При цьому перелік і обсяг конкурентоспроможних на світовому ринку продуктів особливо важливий. Зважаючи на універсальний принцип диверсифікації, при інших рівних умовах економіка з широким переліком конкурентоспроможних продуктів є більш стійкою, ніж економіка з вузьким переліком. Крім того, широкий перелік конкурентоспроможних товарів дозволить такій країні стимулювати внутрішній розвиток за допомогою орієнтованих на експорт галузей, які в даному випадку виступатимуть своєрідним двигуном, що покликаний витягувати країну з внутрішньої економічної кризи [1].

Щоб оцінити рівень конкурентоспроможності країн світу, візьмемо до уваги Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness

Index), який розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму і бере до уваги 113 змінних, які об'єднані в 12 ключових показників, які визначають рівень національної конкурентоспроможності країн світу.

Таблиця 1

Контрольні показники Індексу глобальної конкурентоспроможності*

№ п/п	Показник	№ п/п	Показник
1	Якість інститутів	7	Ефективність на ринку праці
2	Інфраструктура	8	Розвиненість фінансового ринку
3	Макроекономічна стабільність	9	Рівень технологічного розвитку
4	Здоров'я і початкова освіта	10	Розмір внутрішнього ринку
5	Вища освіта і професійна підготовка	11	Конкурентоспроможність компаній
6	Ефективність на ринку товарів і послуг	12	Інноваційний потенціал

* складено автором за [3]

Розглянемо світовий рейтинг конкурентоспроможності IMD (Institute for Management Development), який оцінює 64 країни та демонструє наскільки країна сприяє процвітанню свого населення та відповідно вимірює економічне благополуччя країни. Цього року рейтинг активно висвітлює економічний вплив пандемії COVID-19 в усьому світі. Загалом світовий рейтинг конкурентоспроможності базується на 334 критеріях конкурентоспроможності, відібраних у результаті комплексного дослідження з використанням економічної літератури, міжнародних, національних та регіональних джерел та відгуків бізнес-спільноти, державних установ та науковців [4].

Таблиця 2

Топ-країн у світовому рейтингу конкурентоспроможності [4]

Позиція в рейтингу 2021	Позиція в рейтингу 2020	Країна	Зміни
1.	3.	Швейцарія	+2
2.	6.	Швеція	+4
3.	2.	Данія	-1
4.	4.	Нідерланди	-
5.	1.	Сінгапур	-4
6.	7.	Норвегія	+1
7.	5.	Гонконг	-2
8.	11.	Тайвань	+3
9.	9.	ОАЕ	-

10.	10.	США	-
11.	13.	Фінляндія	+2
12.	15.	Люксембург	+3
13.	12.	Ірландія	-1
14.	8.	Канада	-6
15.	17.	Німеччина	+2
16.	20.	Китай	+4
17.	14.	Катар	-3
18.	19.	Велика Британія	+1
19.	16.	Австрія	-3
20.	22.	Нова Зеландія	+2

Як видно з таблиці, Європа демонструє регіональні переваги у світовому рейтингу конкурентоспроможності, тоді як Сінгапур знизив свої позиції. Інновації, цифровізація, соціальні вигоди та соціальна згуртованість є ключовими для економічних показників у рейтингу 2021 року, який очолює Швейцарія (1-е), Швеція (2-е), Данія (3-е), Нідерланди (4-е) та Сінгапур (5-е).

На думку експертів Всесвітнього центру конкурентоспроможності, найкращі економіки характеризуються різним ступенем інвестицій в інновації, диверсифікованою економічною діяльністю та підтримкою державної політики.

Конкуренція є основним інструментом регулювання ринкової економіки і важливою частиною ринкового середовища діяльності промислового підприємства. Наслідком конкуренції є, з одного боку, загострення виробничих і ринкових відносин, а з іншого – підвищення ефективності господарської діяльності, прискорення науково–технічного прогресу. Конкуренція відноситься до неконтрольованих факторів, які впливають на діяльність організацій і які не можуть управлятися організацією. Ринковий механізм конкуренції має основостворююче значення для підприємницької діяльності, що визначає як неминуче системне значення умов конкуренції для концептуального обґрунтування підприємницької етики.

Конкуренція є необхідним і найважливішим елементом ринкового механізму господарювання, але характер і форми її на різних ринках і в різних ринкових ситуаціях неоднакові. В умовах ринкової економіки конкуренція є

важливим механізмом економічних зв'язків між виробниками та споживачами. Хоча конкуренція і пов'язана з певними витратами (зокрема, з посиленням соціально–економічної диференціації в суспільстві), вона забезпечує чималий економічний ефект, стимулюючи зниження цін, підвищення якості та асортименту ми пускаємо продукції, впровадження науково–технічних досягнень. Економічна конкуренція є одним з регуляторів пропорцій суспільного виробництва, що стимулює його ефективність, фактором утворення середньої норми прибутку, формування ринкової вартості товару, диференціації товаровиробників за доходами, реалізації матеріального інтересу товаровиробників [5, с.267].

Конкуренція як засіб успішного функціонування ринкової економіки в усіх своїх конкретних проявах спирається на об'єктивні процеси й закономірності, не вступає в суперечності з основними тенденціями прогресу продуктивних сил.

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що конкуренція економіки це процес взаємодії, взаємозв'язку і боротьби між підприємствами, що виступають на ринку з метою забезпечення кращих можливостей збуту своєї продукції, задоволення різноманітних потреб покупців і одержання найбільшого прибутку. Об'єктивною необхідністю, що на практиці виступає як наслідок економічної конкуренції товаровиробників, є постійне прискорення процесів оновлення виробництва й продукції. Отже, конкуренція диктує жорстку технологічну дисципліну, вимагає високої якості виробів, сучасного дизайну, здатності передбачати перспективні потреби, а не лише торгувати тим, що виробляється і поки що знаходить попит.

Список використаної літератури:

1. Черленяк І.І. Якість ведення бізнесу та конкурентоспроможність національної економіки [Електронний ресурс] / Черленяк І.І., Курей О.А. – Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2672/1/Черленяк_Курей_Стаття_якість_ведення_бізнесу.pdf

2. Porter M.E. Competitive Advantage of Nations / M.E. Porter. – New York: Free Press, 1990. – 426 p.
3. Індекс конкурентоспроможності. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_конкурентоспроможності (дата звернення: 21.12.2021).
4. World Competitiveness Ranking 2021 Results. IMD's World Competitiveness Center. URL: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/> (дата звернення: 21.12.2021).
5. Гребньов Г. М. Категорії конкуренції та конкурентоспроможності в сучасному економічному світі / Г. М. Гребньов // Бізнес Інформ. – 2012. – № 5. – С. 265–270.

АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Мельник Аліна Михайлівна,
студентка
Роганова Ганна Олександрівна,
к. е. н., доцент
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

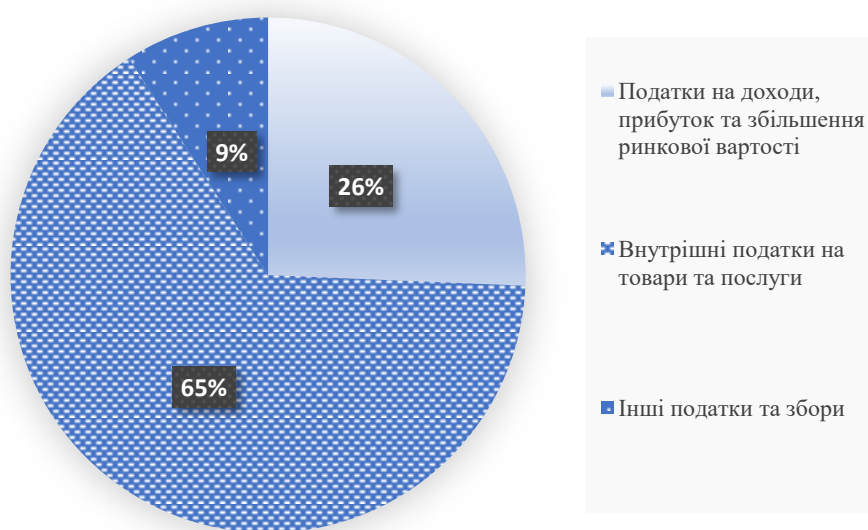
Вступ. Одним з найбільш авторитетних і необхідних важелів державного впливу на економіку країни є податки, завдяки яким акумулюються кошти бюджетів на місцевому та державному рівні [1]. Характерною особливістю податкової політики останніх років є її фіскальна спрямованість, що проявляється у збільшенні податкового навантаження [2, с. 23].

Метою роботи є дослідження структури податкових надходжень до державного бюджету України та їх вплив на податкове навантаження домогосподарств.

Матеріали та методи. Під час дослідження було використано наукові публікації провідних вітчизняних економістів, дані вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України, дані про податкові надходження до державного бюджету України за 10 місяців 2021 року. Для розв'язання поставлених завдань були використані загальні та спеціальні методи досліджень економічних процесів.

Результати обговорення. Обкладання домогосподарств прямими податками є найбільш відкритою та зрозумілою формою податкових взаємовідносин між державою і домогосподарствами та застосовується переважно у високорозвинених країнах світу. Непряме оподаткування є дещо скритим, замаскованим вилученням коштів домогосподарств і займає велику частку у доходах держави. Про це свідчать результати аналізу структури податкових надходжень до державного бюджету України за перші 10 місяців 2021 року (рис. 1).

Так, за цей час податкові надходження до бюджету склали 856425,7 млн. грн., з яких 65% складають внутрішні податки на товари та послуги. До цієї категорії надходжень держави відносяться такі непрямі податки як: акцизний податок (далі – АП) з вироблених в Україні підакцизних товарів (складає 11,9% цієї категорії); АП з ввезених в Україну підакцизних товарів (11,7); податок на додану вартість (далі – ПДВ) з вітчизняних товарів (22,9); ПДВ з імпортних товарів (53,5).

Рис. 1. Структура податкових надходжень державного бюджету України

Джерело: побудовано за даними табл. 1

Таблиця 1

**Структура податкових надходжень до Державного бюджету України
станом на 01.11.2021 р.**

№ з/п	Показник	Сума, млн. грн.	Частка, %
	Податкові надходження: разом	856425,7	100,0
1	Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	219747,5	25,7
1.1	Податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО)	109621,6	12,8
1.2	Податок на прибуток підприємств	110125,8	12,9
2	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	43946,6	5,1
3	Внутрішні податки на товари та послуги	558923,4	65,3

3.1	АП з вироблених в Україні підакцизних товарів	66284	7,7
3.2	АП з ввезених в Україну підакцизних товарів	65664,3	7,7
3.3	ПДВ з вітчизняних товарів	128184,4	15,0
3.4	ПДВ з імпортних товарів	298790,7	34,9
4	Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	30792	3,6
4.1	Ввізне мито	29756,3	3,5
4.2	Вивізне мито	1035,7	0,1
5	Збори на паливно-енергетичні ресурси	0,5	0,0
6	Інші податки та збори	3015,7	0,4

Джерело: побудовано за даними [3]

Значну частку (майже 26%) у структурі податкових надходжень держбюджету займають податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості. До цієї категорії надходжень відносяться два прямих податки: ПДФО (49,9%) та податок на прибуток підприємств (51,1%). Як бачимо в абсолютній величині фізичні та юридичні особи сплачують майже однакову величину прямих податків.

До інших податків та зборів нами було включено: рентну плату та плату за використання інших природних ресурсів (56,5% цієї категорії), податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (39,6%), збори на паливно-енергетичні ресурси (0,001%), інші надходження податків та зборів (3,9%).

Податкове навантаження вважається однією з базових факторів, що надають великий вплив на мотивування суб'єктів господарювання до ведення бізнесу і виконання податкових зобов'язань. Вважається, що на сьогоднішній день в Україні ступінь податкового навантаження є меншим, ніж у європейських державах. Але домогосподарствами України цей рівень сприймається як важкий і це твердження має своє відображення у результатах розрахунків, наведених у табл. 2. Найбільш значимими у складі витрат домогосподарств є такі податки як ПДФО, ПДВ, АП. Спираючись на данні Державної служби статистики України [4, с. 9], де зазначено кількість вітчизняних домогосподарств у 2021 р. (14678,1 тис.), можна з'ясувати середній

розмір податкового навантаження на домогосподарства в розрізі окремих податків (табл. 2). Середньої місячне податкове навантаження, розраховане у табл. 2 на одне домогосподарство (середній розмір якого складає 2,58 особи [4, с. 9]), більш ніж вдвічі перевищує прожитковий мінімум на особу, встановлений на цей час.

Таблиця 2

**Порівняння податкового навантаження із соціальними стандартами
добробуту домогосподарства**

№ з/п	Показник, грн/місяць	Сума
1	Разом податків на одне домогосподарство (середнє значення за 10 місяців 2021 р.)	4554,7
1.1	ПДФО на одне домогосподарство (середнє значення за 10 місяців 2021 р.)	746,8
1.2	АП на одне домогосподарство (середнє значення за 10 місяців 2021 р.)	898,9
1.3	ПДВ на одне домогосподарство (середнє значення за 10 місяців 2021 р.)	2908,9
2	Мінімальна заробітна плата з 01.01.2021 по 30.11.2021	6000
3	Прожитковий мінімум з 01.01.2021 по 30.06.2021	2189

Висновки. На нашу думку, податкова політика держави повинна будуватися на стимулюванні підйому активності підприємницько-господарської діяльності домогосподарств і інших суб'єктів ринкової економіки, підйому зовнішніх і внутрішніх вкладень (не обтяжених високими податковими ставками) в економіку. Відсутність ефективної податкової політики, високі ставки податків та інші фактори (прикладом, механізм адміністрування) негативно впливають на рівень податкового навантаження і сприяють збільшенню тіньового розподілу економіки країни. Зайве податкове навантаження заважає підйому валового внутрішнього продукту, призводить до зростання неофіційних доходів домогосподарств та зменшує податкові надходження до державного бюджету. Саме тому для оптимізації податкового навантаження необхідно вирішити проблеми, головною з яких вважається неритмічність розподілу між платниками податків у статусу домогосподарств і юридичних осіб.

Література:

1. Буряченко А. Є. Податкове навантаження та податкова політика держави. 2020. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.ndifp.com/1175/>
2. Живко З.Б., Родченко С.С. Податкове навантаження: сутність, методи вимірювання та оцінка рівня. Економічний простір. №158. 2020. С. 23–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/158-4>
3. Доходи державного бюджету України за статтями доходів в 2021 рік [Електронний ресурс]: МінФін. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
4. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2021 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) [Електронний ресурс]: Статистичний збірник. – Київ, 2021. – 89 с. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_cdhd_21.pdf

ЗМІНА СПОЖИВЧИХ НАСТРОЇВ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Микитенко Неля Володимирівна,

к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Від початку пандемії COVID-19 минуло півтора роки. Безперечно, вона стала серйозним викликом для усіх сфер людського життя: для роботи, навчання, спілкування, дозвілля. Сучасний споживач опинився в нетиповій ситуації, коли зростає рівень безробіття, поступово знижується якість життя, припиняють роботу підприємства та посилюється напруга в суспільстві.

Фактично на цьому тлі пандемія спрацювала як тригер, що спровокував відчутну зміну моделі споживчої поведінки та сформував вироблення споживчих звичок, які вже закріпилися у свідомості споживачів. І вони не обмежуються актуалізацією питань здоров'я, безпеки та гігієни.

Мета роботи – виявлення й узагальнення сучасних споживчих тенденцій та споживчих настроїв, які керують поведінкою споживача в нинішніх умовах загострення пандемії COVID-19.

Матеріали та методи. Теоретично-методичною основою для написання статті стали методичні підходи до вивчення споживчої поведінки та дослідження психології сучасного споживача, які висвітлені в матеріалах періодичного друку, Інтернет-джерелах, а також результати дослідження світових консалтингово-аудиторських та дослідницьких компаній. При цьому були використані системний підхід та такі науково-емпіричні методи, як причинно-наслідковий аналіз та синтез, дедукція та індукція, систематизація та узагальнення.

Результати та обговорення. Тривалий період самоізоляції та періодичні локдауни змусили споживачів змінити усталений роками спосіб життя й переорієнтуватися на нові умови існування, а «домашнє ув'язнення» позначилося на переформатуванні споживачами багатьох аспектів звичного

життя.

По-перше, змістилися акценти на домашнє приготування та споживання їжі. В результаті споживачі почали сигналізувати про нові потреби та вимагати актуальну ціннісну пропозицію і релевантний асортимент товарів. Закономірно збільшився попит на всі продукти, які можуть слугувати інгредієнтами домашніх страв.

Водночас коштовні товари і святкові товарні категорії дещо втратили свою актуальність та нагальність. Крім того, тривале перебування вдома позначилося на підвищенні попиту на товари для дому, побутової хімії, товарів для особистої гігієни та дитячі товари [1, с. 180]. З іншого боку, в споживчому кошику помітно зменшилась частка товарів та товарних категорій імпульсного попиту.

По-друге, як і будь-яка криза, коронакриза збільшила прірву між бідними та забезпеченими людьми. В результаті цього помітна кількість споживачів стала чутливою до цінового фактору. Так, за результатами дослідження, проведеного компанією 4Service, з оголошенням пандемії 43% вітчизняних споживачів почали економити, і лише 23%, навпаки, почали витратити більше, ніж до карантину [2].

В цілому ж сьогодні майже половина споживачів роблять покупки в більш економному режимі, ніж до коронакризи. Підвищена увага приділяється економічно-грамотному споживанню та обґрунтованому витрачання коштів [1, с. 178-179].

По-третє, активізувалися онлайн-сервіси доставки додому товарів та готових страв з магазинів та закладів ресторанного господарства.

Поведінка покупців у 2020 році змінилася кардинально: українці намагалися рідше ходити в магазини, але купувати більше товарів під час одного відвідування. За даними Shopping Index від Watcom.Україна, в середньому річні показники трафіку в торговельних центрах Україні минулого року впали на 26,5% у порівнянні з 2019 роком [3].

За даними дослідження Ernst & Young, більшість покупців не бажають

проводити в магазинах понад 30 хвилин, а 69% респонденти клієнтів хочуть знати про товари, не торкаючись і не знімаючи продукти з полиці. 76% споживачів хочуть, щоб їх покупки знову були дезінфіковані після придбання. 78% покупців воліли б користуватися кіосками самообслуговування [4].

Змінився також мотив вибору того чи іншого каналу здійснення покупок. 36% покупців йдуть до магазину за звичкою, щоб прогулятися, 27% – для того, щоб просто вийти з дому. Онлайн-канал 37% покупців використовують через широкий асортимент товарів, 35% – для економії часу, 34% – через небажання стояти в черзі [5].

По-четверте, деякі споживачі надовго відмовилися від послуг спортклубів, перукарень, кафе та ресторанів. Більшість споживачів дистанціювалися та стали поводитися обережніше, аби не наразитися на небезпеку бути зараженим коронавірусом.

Також українці стали рідше ходити у магазини краси та здоров'я і спеціалізовані магазини з продажу товарів для дітей та домашніх улюбленців. Разом з тим, зросла частота покупок в аптеках [6].

По-п'яте, в період пандемії COVID-19 велика кількість споживачів абсолютно свідомо переорієнтувалася на здоровий спосіб життя і принципи правильного харчування, почала опікуватися питаннями гігієни. Як результат, збільшився попит на товари для здорового й органічного харчування, на паперові вироби (серветки, хустинки, рушники, туалетний папір), засоби для миття та дезінфекції рук, товари для підтримання чистоти у власній оселі.

Втім є і зворотний бік медалі. Водночас в цей час найбільшу статтю витрат у середньому родинному бюджеті становили витрати на харчування: на них йшло 42% від усіх грошей. На жаль, деякі українці стали більше їсти і менше рухатися з двох причин. Дехто більше харчувався через те, що працював вдома. А дехто – просто «заїдав» пандемічний стрес солодким. Нині в Україні майже 60% повнолітніх громадян мають зайву вагу, а кожен четвертий – ожиріння [7].

По-шосте, період пандемії COVID-19 став психологічно й емоційно

непростим часом, коли люди схильні вдаватися до напруги, тривоги і паніки, депресії і стресів через стан невизначеності. Багато хто втрачав та втрачає життєві орієнтири і плани на майбутнє, позбавлений відчуття опори та безпеки здоров'я і життя [1, с. 181].

За оцінками вчених, кількість випадків депресії в світі в результаті пандемії зросла на 53 мільйона, що на 28% вище за допандемічний рівень, а випадки тривожних розладів зросли на 76 мільйонів, що на 26% більше рівня до пандемії [8]. Зросла нервозність у всіх видах стосунків, через втому і незрозумілі перспективи, в тому числі в процесі придбання товарів. Люди стали дезорієнтованими та напруженими через те, що не мали чіткого розуміння, якою є небезпека та як саме можна зменшити ризик підхопити вірус [7].

Отож, слід констатувати, що у 2020 році настрої українців відчутно погіршилися порівняно з 2019 роком (індекс щастя знизився більш, ніж вдвічі). Причому в цьому векторі Україна демонструвала різке падіння у порівнянні з минулим роком: у 2019 – 33%, у 2020 році – 14%. І це на фоні того, що загалом даний показник в Україні був помітно нижчим, ніж у світі [9].

В цілому останній факт є цілком очікуваним, адже пандемія COVID-19 стала для всіх людей суворим випробуванням на міцність нервів і загального здоров'я, способу існування, задоволеності життям.

За дослідженнями психологів, один і той самий українець у лютому і в грудні 2020 року – поводить як дві різні людини [7].

Проте доцільно акцентувати увагу на досить оптимістичних майбутніх перспективах. Так, згідно з результатами нещодавнього 36-щорічного глобального дослідження ринку ритейлу в період новорічних свят, проведеного компанією Deloitte, тривога через пандемію COVID-19 потроху починає зменшуватися, що певним чином стабілізує споживчі настрої. Прогнозується, що тенденція до здійснення онлайн-покупок збережеться в майбутньому, проте через зниження рівня тривоги деякі покупці все ж таки наважаться повернутися до офлайн-магазинів [10].

Висновки. За неповний рік пандемія, карантин, епідемічні ризики і власні страхи змінили моделі поведінки людей і виробили звички, які вже стають «новою нормою» [7].

Таким чином, впродовж пандемії COVID-19 модель споживчої поведінки зазнала незворотних змін: змінилися споживчі пріоритети і звички. В нинішніх умовах споживачі налаштовані на достатню якість товарів та обслуговування за умови мінімального терміну виконання замовлень. Тому для сучасних підприємств торгівлі важливо тримати палець на пульсі всіх актуальних споживчих трендів, які доцільно своєчасно «вловити» і правильно інтерпретувати, аби чітко визначити цільову аудиторію та зрозуміти свідомі і підсвідомі мотиви та настрої сучасних споживачів.

Література

1. Микитенко Н.В., Білявська Ю.В. Детермінанти споживчої поведінки в умовах пандемії COVID-19. *Міжнародний науково-практичний журнал «Проблеми економіки»*, 2021, № 3, с. 175-184.

2. 6 глобальних змін на ринку споживання. URL: <https://allretail.ua/analytics/67115-6-globalnih-zmin-na-rinku-spozhiwannya/>

3. Уроки 2020: виклики та висновки для ритейлу. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/722547.html>

4. Чи може цифровий досвід у магазині змінити майбутнє покупок? URL: https://www.ey.com/en_in/consulting/can-in-store-digital-experience-transform-the-future-of-shopping/

5. Отвечает супермаркет: как изменились наши пищевые привычки за последние два года. URL: <https://snob.ru/entry/237286/>

6. Вплив коронавірусної інфекції на зміни у споживчих настроях. URL: <https://sostav.ua/publication/vpliv-koronav-rusno-nfekts-na-zm-ni-u-spozhivchikh-nastroyakh-84737.html>

7. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося? URL: <https://www.radiosvoboda.org/>

8. Пандемия спровоцировала резкий рост случаев депрессии и тревожных расстройств. URL: <https://cursorinfo.co.il/coronavirus/pandemiya-sprovotsirovala-rezkij-rost-slucaev-depressii-i-trevozhnyh-rasstrojstv-the-economist/>

9. Україна увійшла до п'ятірки найбільш нещасливих країн у світі. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55673127/>

10. Deloitte: комбинация онлайн и офлайн продаж – основной тренд новогоднего шоппинга. URL: <https://rau.ua/ru/news/deloitte-trend-novogodnego/>

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА ВНЕБЮДЖЕТНЫХ СРЕДСТВ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Мороз Марина Вячеславовна

магистрант

Белорусский государственный экономический университет,

г. Минск, Республика Беларусь

Введение./Introductions/ На сегодняшний момент учреждения, деятельность которых финансируется из бюджета, с целью привлечения дополнительных средств, необходимых для их уставных целей, ради которых они созданы, укрепления материально-технической базы и научной деятельности, осуществления дополнительных выплат стимулирующего характера и оказания материальной помощи работникам организации ведут деятельность, разрешенную уставом учреждения, но не связанную с получением и расходованием бюджетных ассигнований – внебюджетную деятельность. Внебюджетная деятельность бюджетных учреждений является одним из важнейших и стремительно развивающихся источников их доходов. Правильность распределения средств, остающихся в распоряжении организаций зависит от верного формирования доходов и расходов, связанных с внебюджетной деятельностью. Немаловажным также является анализ доходов и расходов связанных с внебюджетной деятельностью по каждому виду оказанных услуг для оценки их экономической эффективности и принятия управленческих решений.

Цель работы./Aim. Найти возможные пути совершенствования учета внебюджетных средств научно-практических организаций.

Материалы и методы./Materials and methods. При поведении исследования были использованы методы дедукции, анализа и синтеза.

В Республике Беларусь учет внебюджетных средств бюджетных организаций рассматривался А. Круподеровой, А.А. Чернюк и Л.Ф. Еськовой. К настоящему времени имеется довольно ограниченное количество литературы

посвященной бухгалтерскому учету доходов и расходов внебюджетных средств в бюджетных организациях. При этом в них недостаточно внимания уделено организации бухгалтерского учета внебюджетных средств в разрезе аналитической информации.

Законодательством установлено, что внебюджетные средства формируются по каждому источнику дохода: от основной деятельности и иной приносящей доходы деятельности, такой как сдача в аренду зданий, сооружений и их частей, оборудования, находящихся в оперативном управлении бюджетных организаций; сдача вторичных материальных ресурсов; в виде процентов за пользование временно свободными денежными средствами, находящимися на расчетном счете; в виде штрафов, пени за нарушение договорных обязательств.

Бухгалтерский учет средств, от приносящей доходы деятельности, должен осуществляться по каждому источнику доходов (подразделов доходов, установленных в классификации доходов бюджета, утверждаемой Министерством финансов).

В Республике Беларусь для учета доходов (выручки) от реализации продукции (работ, услуг) при осуществлении приносящей доходы деятельности используются субсчета 237 «Прочие источники», 280 «Реализация продукции (работ, услуг)», 281 «Реализация других материальных ценностей».

Расходы организации, финансируемой из бюджета, связанные с осуществлением приносящей доходы деятельности, подразделяются на прямые и косвенные.

Под прямыми расходами, подразумевают расходы, которые могут быть прямо включены в себестоимость определенного вида товаров, работ, услуг.

Под косвенными расходами, подразумевают расходы, которые включаются в себестоимость определенного вида товаров, работ, услуг по определенной базе распределения.

Расходы, подлежащие распределению, ведутся на субсчете 210 «Расходы к распределению». Данный субсчет предназначен для обобщения информации:

о наличии и движении находящихся на хранении и выдаваемых под отчет бланков документов с определенной степенью защиты; о расходах будущих периодов, в том числе о подписке на периодические печатные издания. В зависимости от конкретных условий расходы, подлежащие распределению, могут распределяться пропорционально израсходованным материалам, заработной плате, численности контингента или источникам финансирования.

Учет расходов, связанных с осуществлением приносящей доходы деятельности, ведется на субсчете 211 «Расходы по внебюджетным средствам» по видам внебюджетных средств, в разрезе статей расходов. Списание расходов по внебюджетной деятельности производится ежемесячно.

Как было указано выше, доходы и расходы по внебюджетным средствам учитываются по каждому источнику их образования, однако на практике основной вид деятельности включает несколько разрозненных видов производства товаров (выполнения работ, оказания услуг).

Для повышения аналитичности данных разрабатывается и утверждается учетная политика организации. Одним из элементов учетной политики является рабочий план счетов.

Результаты и обсуждения./Results and discussion. На примере учета внебюджетных средств ГУ «Республиканский научно-практический центр спорта», осуществляющего бухгалтерский учет в программном продукте ЗАО «МАПСОФТ», *основной деятельностью* которого является оказание платных медицинских услуг (услуги по лабораторной и инструментальной диагностике, консультации врачей-специалистов, услуги медицинской реабилитации и прочие), проведение клинических испытаний медицинских изделий и лекарственных средств, выполнение научно-исследовательских работ, были разработаны аналитические субсчета по учету доходов и расходов от предпринимательской деятельности которые целесообразно закрепить в учетной политике организации.

Таблица 1

**Аналитические субсчета по учету доходов и расходов от
предпринимательской деятельности в научно-практических центрах**

Показатель	Доходы	Расходы
Оказание платных медицинских услуг физическим и юридическим лицам по лабораторной диагностике	237.0.1 «Оказанные услуги по инструментальной диагностике»	211.0.1 «Расходы по лабораторной диагностике»
Оказание платных медицинских услуг физическим и юридическим по консультациям врачей-специалистов	237.0.2 «Оказанные услуги по консультациям врачей-специалистов»	211.0.2 «Расходы по консультациям врачей-специалистов»
Оказание платных медицинских услуг физическим и юридическим по стоматологии	237.0.3 «Оказанные услуги по стоматологии»	211.0.3 «Расходы по стоматологии»
Оказание платных медицинских услуг физическим и юридическим по акушерству и гинекологии	237.0.4 «Оказанные услуги по акушерству и гинекологии»	211.0.4 «Расходы по акушерству и гинекологии»
Оказание платных медицинских услуг физическим и юридическим по офтальмологии	237.0.5 «Оказанные услуги по офтальмологии»	211.0.5 «Расходы по офтальмологии»
Оказание платных медицинских услуг физическим и юридическим по оториноларингологии	237.0.6 «Оказанные услуги по оториноларингологии»	211.0.6 «Расходы по оториноларингологии»
Оказание платных медицинских услуг физическим и юридическим по физиотерапии	237.0.7 «Оказанные услуги по физиотерапии»	211.0.7 «Расходы по физиотерапии»
Проведение клинических испытаний	237.1 «Проведенные клинические испытания»	211.1 «Расходы по проведению клинических испытаний»
Оказание прочих платных услуг отделом (лабораторией) 1	237.2.1 «Оказанные услуги отделом (лабораторией) 1»	211.2.1 «Расходы отдела (лаборатории) 2»
Оказание прочих платных услуг отделом (лабораторией) 2	237.2.2 «Оказанные услуги отделом (лабораторией) 2»	211.2.2 «Расходы отдела (лаборатории) 2»
Услуги по аренде	237.3 «Аренда»	211.3 «Расходы по аренде»
Операции по счетам в банке	237.4 «Проценты банка»	211.4 «Финансовые расходы»
Сдача вторичных материальных ресурсов	237.5 «Вторсырье»	211.5 «Расходы по сдаче вторсырья»

Также в ходе анализа расходов внебюджетных средств был определен метод распределения расходов, учитываемых на субсчете 210 «Расходы к распределению» пропорционально израсходованным материалам по каждому

виду оказываемых медицинских услуг, проводимых работ по основной деятельности. Данный метод распределения должен быть закреплён в учетной политике организации.

Выводы./Conclusions. Таким образом, данные предложения по детализации доходов и расходов по внебюджетной деятельности позволят научно-практическим организациям:

- разработать методику анализа доходов и расходов организации;
- возможность правильно оценить экономическую эффективность каждого осуществляемого вида экономической деятельности согласно общегосударственному классификатору Республики Беларусь ОКРБ 005-2011 «Виды экономической деятельности»;
- детализировано по аналитическим счетам доходов и расходов, определить финансовые результаты работы подразделений организации;
- проводить корректирующие мероприятия, для достижения запланированных результатов деятельности;
- проводить корректировку планов, при наличии необходимости;
- принимать решения об изменении (в сторону увеличения или уменьшения) объемов оказания тех или иных услуг;
- совершенствовать систему распределения поступающих от оказания услуг средств внутри организации, в том числе на материальное стимулирование работников.

Все это в совокупности позволит пользователям такой информации сделать соответствующие выводы и принять тактические и стратегические управленческие решения.

Литература

1. О порядке формирования внебюджетных средств, осуществления расходов, связанных с приносящей доход деятельностью, направлениях и порядке использования средств, остающихся в распоряжении бюджетной организации: постановление Совета министров Респ. Беларусь, 19 июля 2013 г., № 641: с изм. и доп.: текст по состоянию на 7 нояб. 2021 г. — Минск: Эталон, 2021. — 8 с.

2. Бюджетный кодекс Республики Беларусь: Кодекс Респ. Беларусь от 16 июля 2008 г. № 412-З: с изм. и доп.: текст по состоянию на 7 нояб. 2021 г. — Минск: Эталон, 2021. — 177 с.

3. Чернюк, А.А. Бухгалтерский учет в бюджетных организациях: учебник / А.А.Чернюк. — 3-е изд., испр. — Минск: Выш.шк., 2008. — 623 с.

4. Еськова, Л.Ф. Бухгалтерский финансовый учет в бюджетных организациях: учеб. пособие. В. 2 ч. Ч. 2 / Л.Ф.Еськова. — Минск: Вышэйная школа, 2016. — 351 с.

5. Лемеш, В.Н. Методика формирования учетной политики: учеб. пособие / В.Н. Лемеш. — Минск: Вышэйшая школа, 2016. — 222 с.

АУДИТОРСЬКИЙ РИЗИК І МЕТОДИ ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ

Мужи́ло Марія-Алі́на Богданівна

здобувач вищої освіти ОС «бакалавр»

спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник:

Кміть Ві́ра Миросла́вівна

к.е.н, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

м. Львів, Україна

Вступ. Одним із завдань, вирішення яких сприяє забезпеченню належної якості аудиторських послуг, є оцінювання аудиторського ризику – саме від нього залежить ймовірність виникнення обставин, через які аудитор може висловити неадекватну думку щодо достовірності інформації, яка може бути використана для обґрунтування та прийняття управлінських рішень. Оцінка аудиторського ризику здійснюється на кожному етапі виконання завдань із надання впевненості (зокрема аудиторської перевірки). При цьому попередня оцінка ризику може бути скоригована внаслідок виявлення аудитором додаткової інформації про особливості функціонування підприємства та підготовки його звітності. Наявність адекватної оцінки аудиторського ризику сприяє об'єктивному ставленню користувачів інформації до роботи аудитора та її результатів, узагальнених у звітах.

Метою роботи є дослідження категорії «аудиторський ризик» а також рекомендації щодо застосування методик оцінювання аудиторського ризику.

Матеріали дослідження. За відносно недовгий час становлення та розвитку аудиту в Україні багато авторів у своїх працях висвітлювали його сутність і особливості застосування у вітчизняних умовах. Зокрема, питання аудиту в своїх працях розглядали такі українські вчені, як: М.Т. Білуха, Н.О. Бондаренко, Ф.Ф. Бутинець, Я.А. Гончарук, Г.М. Давидов, Н.І. Дорош, Р.О. Костирко, Н. Кужельний, А. Кузьмінський, Л.П. Кулаковська,

Н.М. Малюга, Р.Ю. Овчарик, О.А. Петрик, Н.І. Петренко, С.Н. Петренко, І.І. Пилипенко, Ю.В. Піча, Л.М. Полякова, В.Д. Понікаров, С.М. Попова, В.С. Рудницький, В.В. Сопко, В.С. Трупі, Б.Ф. Усач. Серед зарубіжних вчених варто виділити авторів, праці яких видавались не один раз. Це, зокрема: Е.А. Арене, Дж.К. Лоббек, Р.Х. Монтгомері, Дж. Робертсон. Однак, попри численні здобутки вищезгаданих науковців, питання єдиного підходу щодо оцінювання аудиторського ризику ще не визначено, а наявні методики мають низку недоліків.

Результат дослідження. В Україні аудиторська діяльність регламентується Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [1]. Згаданий нормативний акт спрямований на визначення правових засад аудиту, фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та на регулювання відносин, що виникають при її впровадженні.

Проведення аудиту завжди супроводжується певним ризиком. Немає практичного способу звести аудиторський ризик до нуля. Аудитор завжди намагається, щоб ризик неправильної думки був незначним. Тому він повинен спланувати аудит так, щоб ризик неправильного вирішення був достатньо малим. Для цього аудиторіві необхідно досягти такої обізнаності (компетентності) про системи обліку і внутрішнього контролю, яка дала б йому змогу правильно спланувати аудит і розробити ефективний підхід до його проведення. Крім того, аудиторіві слід використовувати професійні знання для оцінювання ризику аудиту і підготовки аудиторських процедур, необхідних для зменшення ризику до сприятливого рівня.

Аудиторський ризик – це ризик того, що аудитор висловить неналежне аудиторський думку при наявності суттєвих перекручень у фінансовій звітності [2].

Про аудиторський ризик варто говорити тому, що висновки аудитора щодо достовірності фінансової звітності можуть бути помилковими. Завжди існує ймовірність того, що помилки або неточності, які суттєво можуть

вплинути на господарську діяльність, у перевірених документах не знайдено і вчасно не виправлено. Як правило, ці помилки виявляють згодом персонал клієнта, інший аудитор або один із зовнішніх контрольних органів (податковий інспектор, контрольно-ревізійна служба та ін.).

Аудиторський ризик залежить від двох складових [2]: ризику суттєвого викривлення (тобто ризику того, що фінансова звітність була істотно викривлена до початку аудиту) та ризику невиявлення (тобто ризику того, що аудитор не виявить такі суттєві викривлення фінансової звітності).

Стосовно підприємства, що перевіряється, ризик може бути внутрішнім, тобто таким, що виникає на підприємстві, та зовнішнім. До внутрішнього належить ризик контролю та властивий ризик, до зовнішнього – ризик невиявлення викривлень

Згідно з МСА 400 «Оцінка ризику та внутрішній контроль» аудиторський ризик поділяється на три види: властивий ризик, ризик контролю, ризик невиявлення [2]:

«Властивий ризик» – це ризик викривлення залишку на рахунку, який може бути суттєвим, окремо або разом з викривленням залишків на інших рахунках, якщо припустити відсутність відповідних заходів внутрішнього контролю.

«Ризик контролю» – це ризик викривлення залишку на рахунку (або класу операцій), який міг би виникнути і який міг би бути суттєвими окремо або разом із викривленням залишків на інших рахунках і йому не можна буде своєчасно запобігти за допомогою систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю.

«Ризик невиявлення» – це ризик того, що аудиторські процедури по суті не виявлять викривлення залишку на рахунку (або класу операцій), які можуть бути суттєвими, окремо або разом з викривленням залишків на інших рахунках.

Аудиторський ризик можна класифікувати за такими ознаками [5] :

- контроль з боку аудитора;
- час виникнення ризику;

- ступінь ризикованості;
- ставлення до підприємства, що перевіряється;
- ставлення до аудиторського підприємства.

Контроль з боку аудитора. За цією ознакою ризик поділяється на такий, що контролюється, і такий, що не контролюється аудитором. Властивий ризик і контрольний ризик не підлягає перевірці з боку аудитора. Аудитор може лише оцінити його, але не може ніяк його змінити. Ризик невиявлення помилок може контролюватися аудитором шляхом вибору і проведення відповідних процедур. Але якщо аудитор працює з підприємством, що перевіряється тривалий час (5-6 років), то він спроможний частково контролювати власний ризик і ризик контролю підприємства-клієнта. Це досягається постійними консультаціями щодо напрямків подальшого розвитку підприємства-клієнта.

За часом виникнення аудиторський ризик можна класифікувати як такий, що виник до початку аудиторської перевірки (ризик властивий та ризик контролю), і такий, що виник під час її проведення (ризик невиявлення).

За ступенем ризикованості не існує підприємств, які б мали однаковий ступінь ризику під час проведення аудиторської перевірки. На кожному підприємстві рівень ризику завжди буде різним. Його можна класифікувати як високий, середній, низький. Проте така класифікація є дуже узагальненою і може бути значно розширена [5].

При оцінці ризиків аудитор також повинен встановити, які з них, за його професійному судженню, вимагають спеціального аудиторського розгляду (вони визначаються як "значущі" ризики). При визначенні значущих ризиків аудитор розглядає ряд питань [3]:

- вказує чи ризик на недобросовісні дії;
- пов'язаний він з недавніми суттєвими змінами в галузі, новими вимогами щодо ведення обліку та підготовці звітності чи іншими подібними обставинами, що вимагає особливої уваги;
- наскільки складними є господарські операції;

– чи залежить його виникнення з пов'язаними сторонами, які мають важливе значення для звітності;

– яка ступінь суб'єктивності при розрахунку деяких оціночних значень, що містяться у фінансовій (бухгалтерській) звітності, пов'язана з ризиками, які супроводжують оцінці значень деяких показників, при відсутності точних способів їх визначення;

У процесі аудиторської перевірки фінансових звітів аудитора цікавить лише та політика й ті процедури в системах бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, які стосуються тверджень у фінансових звітах.

Розуміння відповідності аспектів систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю (поряд з оцінкою властивого ризику й ризику контролю та іншими думками) дає аудиторіві змогу [5]: 1) визначити типи можливих суттєвих викривлень, які могли б з'явитися у фінансових звітах; 2) урахувати фактори, які впливають на ризик суттєвих викривлень; 3) розробити відповідні аудиторські процедури.

Якщо аудитор виявляє викривлення, йому слід розглянути, чи може таке викривлення свідчити про шахрайство, і якщо така підозра є, аудиторіві слід розглянути інші аспекти аудиту, зокрема достовірність наданої управлінським персоналом інформації. Аудиторіві слід задокументувати визначені фактори ризику шахрайства, виявлені під час аудиторського оцінювання, та документально оформити відповідь стосовно будь-яких таких факторів

На практиці існують два основні методи оцінки аудиторського ризику: оцінний (інтуїтивний) і кількісний (розрахунковий).

Оціночний (інтуїтивний) метод полягає в тому, що аудиторіві, виходячи з власного професійного досвіду і розуміння діяльності аудійованої особи, середовища, в якому вона здійснюється, визначають аудиторський ризик на підставі фінансової звітності в цілому і окремих груп однотипних операцій як високий, середній і низький і використовують цю оцінку в плануванні аудиту.

У світовій аудиторській практиці більш широко застосовується кількісний (розрахунковий) метод оцінки аудиторського ризику. Він відбувається за такою формулою (1):

$$AP = BP \times PK \times PH, (1)$$

де AP – аудиторський ризик; BP – внутрішньогосподарський (невід'ємний) ризик; PK - ризик засобів внутрішнього контролю; PH – ризик невиявлення.

Кількісному (розрахунковому) методу оцінки аудиторського ризику притаманні певні недоліки, пов'язані з суб'єктивним характером оцінки аудиторського ризику, невід'ємного ризику і ризику засобів внутрішнього контролю.

Аудиторський ризик виявляється у зв'язку з тим, що дії аудитора відносно перевірки звітності суб'єктивні. Чим нижчий рівень бажаного ризику для аудитора, тим більше він повинен бути впевненим у тому, що звітність не містить матеріальних помилок і пропусків. Нульовий ризик означає впевненість у достовірності інформації.

На практиці аудитор не може бути повністю впевненим у достовірності звітності, тому аудиторський ризик завжди знаходиться між 0 і 1 (або 0 та 100%). При цьому важливо вказати на такі важливі моменти [5]:

- аудитор не може повністю довіряти системі обліку і внутрішнього контролю підприємства;

- аудитор не може дозволити собі встановлювати високий рівень невиявлення помилок (наприклад, понад 50%) при високих ризиках системи обліку і внутрішнього контролю. У цьому випадку загальний аудиторський ризик буде також дуже високим, чого допускати не можна, оскільки перевірка вважатиметься такою, що проведена не належним чином;

- аудиторська перевірка буде вважатись незадовільною, якщо аудитор встановить низький ризик виявлення за повної недовіри до систем обліку і внутрішнього контролю підприємства.

Висновки. Узагальнюючи, можна констатувати, що в процесі оцінювання аудиторського ризику необхідно враховувати певні умови.

По-перше, будь-яка оцінка аудиторського ризику являтиме собою характеристику очікувань аудитора щодо виникнення впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на процес формування аудиторського судження.

По-друге, будь-яка оцінка аудиторського ризику матиме суб'єктивний характер, тобто залежатиме від суб'єктивного сприйняття аудитором інформації, використовуваної у процесі аудиту.

По-третє, аудиторський ризик необхідно оцінювати як величину, що є складовою системи показників, які впливають на процеси планування, виконання аудиторських процедур та оцінювання отриманих аудиторських доказів.

Отже, значення аудиторського ризику важко переоцінити, оскільки вибір стратегії аудиту для кожного класу господарських операцій або бухгалтерських розрахунків залежить від бачення аудитором ефективності побудови відповідних процедур контролю і від того, що він вважає ефективнішим – перевірки процедур контролю або самих бухгалтерських розрахунків. Аудитор може отримати необхідні йому докази шляхом проведення перевірок бухгалтерських рахунків на суттєвість, але не може повністю вилучити проведення перевірок на суттєвість стосовно усіх цілей, які ставляться при проведенні аудиту, і таких, що мають відношення до важливих бухгалтерських документів або класів господарських операцій.

Як зазначалося, єдиних науково обґрунтованих методів визначення як сумарного аудиторського ризику, так і його компонентів не існує. Немає однакового простого, математично вивіреного підходу до об'єднання окремих рівнів ризику. Тому на сьогоднішній день розробка науково обґрунтованих підходів до оцінки аудиторського ризику та його компонентів, а також нормативних моделей визначення важливості і об'єднання значень ризику для фінансових звітів є дуже важливим питанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>
2. МСА 400 «Оцінка ризику та внутрішній контроль». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://mof.gov.ua/storage/files/МСА%202016-2017_частина%201\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/МСА%202016-2017_частина%201(1).pdf)
3. Аудиторський ризик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/45063/audit_ta_buhoblik/auditorskiy_rizik
4. Аудиторський ризик та його експертно-аналітична оцінка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://buklib.net/books/31090/>
5. Головін О.М. Аудиторський ризик і оцінювання системи внутрішнього контролю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dcmaup.com.ua/assets/files/pitannya-audit-kf-3-kurs-tema-2\(2\).pdf](http://dcmaup.com.ua/assets/files/pitannya-audit-kf-3-kurs-tema-2(2).pdf)
6. Методики оцінювання аудиторського ризику: суть, недоліки та заходи їх усунення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodiki-otsinyuvannya-auditorskogo-riziku-sut-nedoliki-ta-zahodi-yih-usunennya>

ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В УКРАЇНІ

Музика Василь Степанович

Студент магістратури

Науковий керівник:

Гуріна Наталія Валеріївна,

к.е.н., доцент,

Державний податковий університет,

м. Ірпінь, Україна

Вступ. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сьогодні спонукає компанії впроваджувати інноваційні технології в інформаційне забезпечення своєї діяльності. Сьогодні це суттєво впливає на успішне виконання управлінських функцій та прийняття обґрунтованих стратегічних рішень.

Мета роботи. Дослідити переваги впровадження електронного документообігу на підприємства України, а також рекомендації щодо розробки інструментів управління інформаційним забезпеченням підприємства шляхом організації електронного документообігу.

Джерела та методи. Через вплив постійних змін та стрімкого розвитку інформаційних технологій ця тема потребує постійного дослідження та детального аналізу. Питання управління діловою інформацією та організації електронного документообігу на підприємствах досліджувалося багатьма зарубіжними та українськими вченими, такими як: Ліньов К.О., Колос І.В., Купалова Г.І., Матвієнко В.О., Цвін М.Н, Козирєв А. А., Бастріков М. В., Понамарьов О. П., Ванькович Д. В., В. О. Шлега, Фатюха В. В., Ротанов Г. Г., Чернявська І. В. та ін.

Результати та обговорення. Стрімкий розвиток електронних технологій сприяє вдосконаленню всіх сфер людської взаємодії, оптимізації робочого процесу та механізації виробництва в усіх країнах, в тому числі і в Україні. Цей процес не оминув і сферу документообігу. Впровадження електронного

документообігу в державному та приватному секторах управління позитивно впливає на процес роботи з документами, зокрема покращує якість їх вивчення та аналізу та дозволяє максимально систематизувати документацію.

Успіх компаній залежить від впровадження та використання новітніх інформаційних технологій в управлінні бізнес-процесами. Важливу роль відіграють інноваційні технології електронного документообігу, які становлять основу інформаційного забезпечення компанії та підвищують ефективність, швидкість, точність, прозорість та ефективність бізнес-процесів. Системи електронного документообігу скорочують тимчасові, трудові та фінансові витрати, пов'язані з обробкою інформації та документації, а також мінімізують ризики людського фактора.

Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сьогодні породжується сучасним інформаційним суспільством, у стані, який спонукає організації, установи та компанії до впровадження новітніх інформаційних технологій, які вважаються найважливішим фактором успішного виконання функцій управління. Інформація в документах використовується лише після певної кількості ділових операцій (реєстрація, обробка, систематизація тощо). Ефективна обробка постійно зростаючих обсягів інформації на основі документообігу та наборів даних наразі можлива лише за умови автоматизації роботи (операції) з документами та інформацією. Впровадження електронного документообігу сьогодні є ключовим фактором успіху та успіху компаній.

Згідно з дослідженням, проведеним Siemens Business Services у кількох іноземних компаніях:

- 80% – це операції з документами в адміністративній роботі;
- 30% робочого часу витрачається на пошук і збіг документів;
- 15% документів втрачено назавжди;
- Кожен внутрішній документ копіюється до 20 разів;
- При використанні електронного документообігу продуктивність праці персоналу підвищується на 20-25%;
- Вартість архівування електронних документів на 80% нижча, ніж для

паперових копій [8].

Подібних даних для України немає, але можна припустити, що масштабне впровадження електронного документообігу забезпечить підвищення продуктивності праці щонайменше на 50% при відповідній шкалі економії та збільшить швидкість обробки документів [3].

Основним завданням організації електронного діловодства на підприємствах є встановлення єдиних вимог до порядку документування управлінської та робочої інформації з документами з використанням сучасних автоматизованих систем, відповідно до методичних рекомендацій та контролю встановленого порядку роботи з документами в структурних одиницях. Для чіткого розуміння організації систем електронного документообігу необхідно працювати з такими поняттями, як електронні документи та документи.

Системи електронного документообігу дозволяють створювати та обробляти документи в електронному вигляді. Забезпечують процес створення, контролю доступу та розповсюдження великих документів у комп'ютерних мережах, а також контролю документообігу в організації. Ці документи часто зберігаються в спеціальних архівах або в ієрархії файлової системи. Типи файлів, які зазвичай підтримують системи електронного документообігу, включають текстові документи, зображення, електронні таблиці, аудіо, відео та веб-документи. Загальними ознаками цих систем є створення, контроль доступу, перетворення та безпека документної інформації [8].

Електронний документообіг – це сукупність технологій, які не тільки значно оптимізують, але й істотно змінюють роботу будь-якої організації. І цілком очевидно, що система такого масштабу не може бути впроваджена «з нуля», оскільки впровадження може викликати тривалий параліч в організації. Крім того, збої будуть відбуватися не тільки у внутрішньому середовищі організації, яке автоматизовано, а як наслідок – у підпорядкованих їй організаціях. Таким чином, перед розгортанням системи електронного документообігу та діловодства необхідно ретельно оцінити готовність усіх осіб, які приймають рішення (організації) до якісно нових технологій.

Ефективне впровадження технологій електронного урядування неможливе без розгортання систем електронного документообігу з використанням технологій цифрового електронного підпису. Електронний документообіг є одним із найважливіших технічних елементів системи електронного адміністрування, оскільки дозволяє здійснювати обіг електронних документів, які є основою нової форми взаємодії держави та уряду компанії. Запит на документ є необхідною умовою для надання державою послуг громадянину. Проте кожен документ повинен мати встановлений законодавством набір реквізитів, до якого входить, зокрема, підпис – елемент, що підтверджує авторство документа [5].

Пріоритетним напрямом її модернізації є впровадження новітніх інформаційних технологій у національну правову систему. Сучасні розвинені країни впроваджують використання систем електронного документообігу з використанням технологій електронного цифрового підпису.

Висновки. Успіх досягнення цілей і завдань розвитку бізнесу багато в чому залежить від ефективного використання його інформаційних ресурсів. Інформаційні ресурси складають основу інформаційного забезпечення компанії та визначають її стратегічний успіх. Інформаційне забезпечення компанії формується під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, що спрямовує підприємство на збільшення кількості інформаційних ресурсів, що використовуються в управлінні компанією. Ефективність використання інформаційних ресурсів компанії визначає ефективність виконання поточних завдань і стратегічних цілей компанії, які потребують нових підходів у системі підтримки компанії. Інформації компанії.

Удосконалення системи інформаційного забезпечення підприємства дозволить підвищити ефективність та результативність управлінських рішень, а також ефективність діяльності компанії. Це сприяє зміцненню конкурентних позицій компанії.

Дослідження перспектив впровадження електронного документообігу на вітчизняних підприємствах показує, що рівень організації електронного

документообігу на ринку України є недостатнім. Це підтверджує актуальність розвитку та вдосконалення існуючих систем електронного документообігу. Але незважаючи на перешкоди на шляху впровадження електронного документообігу, вітчизняні компанії розвивають цей процес.

Література:

1. Електронний документообіг як елемент електронного урядування // «DOKUMENT», 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opu.ua/upload/files/hsf/dsia/5.pdf>
2. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.
3. Ключевський В. І. Електронний документообіг як вагома складова прозорості діяльності місцевих органів влади. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електр. наук. фахове вид. Херсонського національного технічного університету. 2018. № 2. URL: <http://www.srbssnbuv.ua/>.(дата звернення: 29.12.2020).
4. Копняк К. В., Покинйчереда В. В. Електронний документообіг в публічному управлінні: проблеми впровадження, переваги та перспективи. URL: <https://cutt.ly/sjoil3L> (дата звернення: 29.12.2020).
5. Кукарін О.Б. Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. / За заг. ред. д. держ. упр., професора Н.В. Грицяк. К.: НАДУ, 2015. 84 с. URL:<https://cutt.ly/dji7qiV> . (дата звернення: 29.12.2020).
6. Писаренко, В. П. Упровадження електронного документування в органах державної влади та місцевого самоврядування В. П. Писаренко. // Публічне адміністрування: теорія та практика . – 2012. – Вип. 2. – С. 43-54.
7. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>. (дата звернення 10.01.2021).

8. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання: Наказ Міністерства Юстиції України від 11.11.2014 р. № 1886/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text>. (дата звернення 10.01.2021).

МІСЦЕ І РОЛЬ ГРОШЕЙ В НАУКОВО ОБГРУНТОВАНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мямлін Владислав Віталійович

д.т.н., професор

Український державний університет науки і технологій

м. Дніпро, Україна

Вступ. Гроші – це один із найвидатніших винаходів людства, пов'язаний із здійсненням обміну різними виробленими благами між собою, який набагато спростив ведення господарської діяльності. По суті, гроші – це посередник при обміні благ або універсальний засіб, який може легко обмінюватися на будь-який реальний товар чи послугу. Спочатку гроші мали призначення просто обслуговувати економічну систему. Але так вийшло, що до найвидатнішого винаходу поступово додали ще цілий ряд «нововведень», які звели нанівець їх основне призначення. Гроші наділили такими суперечливими властивостями, через що дуже сильно змінилася їх якість, і замість того, щоб сприяти розвитку економіки, вони стали її гальмувати. Гроші перетворилися на дуже ненадійний засіб, якого завжди не вистачає, хоча цей засіб багаторазового використання. Але якщо повернути грошам їхнє головне призначення, і, насамперед, роль еквівалента при обміні різними благами, а також ввести деякі принципові правила при роботі з ними, то можна істотно змінити якість функціонування фінансової системи і досягти найвищих темпів економічного зростання. Роль грошей повинна полягати в тому, щоб допомагати при розподілі благ та активно сприяти розвитку "економіко-фінансової" системи, частиною якої вони з'являються. Нині ж всі негативні явища у «економіко-фінансовій» системі пов'язані саме з властивостями грошей.

Мета роботи полягає в тому, щоб шляхом наукових та логічних обґрунтувань довести, що гроші – це тільки засіб організації товарообміну, а не самоціль. Тому властивості грошей треба привести у відповідність до тих завдань, які гроші повинні були виконувати з самого початку.

Матеріали та методи. Найголовнішим фінансовим показником на

сьогодні, безпосередньо пов'язаним із збільшенням грошей, є категорія «прибуток». Існує така думка, що нібито якщо немає прибутку, то немає і стимулу працювати. Ця думка зовсім не правильна та шкідлива. Стимул до роботи у людей є завжди, їм потрібно якось існувати і задовольняти свої потреби. Якщо вони нічого не будуть виготовляти, то й задовольняти потреби буде нічим. Якби гроші були лише метою, то її легко можна було досягнути шляхом роботи «друкарського верстата». Надрукували б їх величезну кількість і роздали б усім. Виникає питання: а що далі? Товарів та послуг від цього більше не стане. В економіці ж головне – це виробництво та розподіл благ за допомогою грошей. Гроші мають сенс лише у тому випадку, якщо їх можна обміняти на якісь блага. Навіщо гроші, наприклад, на безлюдному острові - Робінзон чудово обходився і без них.

Нині класична «прибутково-фінансова» модель економіки наблизилася до свого логічного завершення. Через те, що оплата працівникам за виготовлення будь-якого товару, завжди менша, ніж його відпускна вартість, ця модель постійно вимагає нових і нових ринків для збуту продукції (зі своїх працівників «прибуток» не отримаєш, скільки їм заплатиш – стільки з них можна і взяти). Через це протягом усього періоду її існування, велася безперервна боротьба за ринки збуту. Нині ринки закінчились. Тому для стимулювання попиту необхідні постійні емісії грошей. Але кожне чергове збільшення кількості грошей в обороті, впливає на подальше зростання цін, що знову негативно позначається на купівельній спроможності, уповільнює обіг грошової маси і гальмує подальше виробництво товарів та послуг.

Тому зараз головне питання полягає в тому, як треба правильно організувати виробництво та розподіл товарів без розширення ринків збуту, щоб при цьому зникли всі негативні явища сучасної економіки, такі як криза, інфляція, безробіття, дефіцит бюджету тощо, і економіка могла б розвиватися прискореними темпами. Для цього, насамперед, необхідно мати чітке уявлення, що є реальною цінністю і що є цінністю уявною. І між якими елементами «економіко-фінансової» системи існують протиріччя.

Ще на зорі зародження економічної науки, всі відомі на той період філософсько-економічні погляди, Аристотель поділяв на два різні напрямки. Один з яких – «економіка», а інший – «хрематистика». На відміну від економіки, тобто дійсного виробництва різних благ для потреб людини, хрематистика розглядає питання накопичення багатства будь-якими способами, з насадженням соціуму деяких законів, які виправдовують ці методи. На думку самого Аристотеля останній напрямок є протиприродним і спрямованим проти ефективного розвитку суспільства: «Зрозуміло, що всякого роду багатство має свою межу, але насправді ми бачимо, що відбувається протилежне: всі, хто займається грошовими оборотами, прагнуть збільшити кількість грошей до нескінченності... Тому, з повною підставою, викликає ненависть лихварство, через те, що воно робить самі грошові знаки предметом власності, які таким чином втрачають головне своє призначення, заради якого вони були створені: адже вони виникли заради мінової торгівлі, а стягнення процентів веде саме до зростання грошей. Цей рід наживи виявляється неприємним самій природі» [1].

Результати та обговорення. Фінансову систему дуже часто порівнюють із кров'яною системою, мовляв, нібито вона є донором, який забезпечує працездатність всього економічного «організму», поставляючи гроші для функціонування бізнесу. Насправді все зовсім не так. Якщо уважно проаналізувати роботу цих двох систем, можна переконатися у зворотному – поміж них існують принципові відмінності. Вони мають різні властивості, що в результаті призводить до абсолютно різних результатів: засіб, яким користується фінансова система – постійно зростає, а засіб, яким користується кров'яна система – завжди залишається стабільним.

Кров'яна система може бути яскравим прикладом такої ідеальної системи, яка забезпечує безперервну циркуляцію крові в організмі людини. Кількість крові в організмі дорослої людини завжди постійна (загалом близько 5 л). І ця кількість крові, за допомогою серця, встигає за одну добу зробити 1400 - 1800 обертів. Таким чином, маючи всього об'єм крові в системі - 5 л, серце за добу перекачує її в об'ємі від 7 до 9 м³. Природа передбачила все дуже

мудро. Коли людина перебуває у стані спокою, кров циркулює повільно, коли людина зайнята важкою фізичною роботою, рух крові прискорюється. Що сталося б із організмом людини, якби з кожним черговим циклом, кількість крові збільшувалася б на величину «прибутку»? Адже до цього продовжує закликати сучасна економіка. Ми не випадково навели цей приклад - у науково обґрунтованій економіці має бути так само як і в кров'яній системі, а не інакше. Хочемо виробляти більше благ – треба інтенсивніше працювати, треба підвищувати продуктивність праці. А паралельно з цим необхідно прискорювати рух грошової маси («крові»), а не постійно нарощувати її обсяг.

У світі існують й інші подібні системи, і не тільки в галузі фізіології, які також чудово виконують свої функції. Наприклад, до таких, але вже технічних систем, можна віднести замкнуту систему опалення, замкнуту систему циркуляції холодоагенту в холодильнику, звичайні фонтани тощо. Крім того, не можна ігнорувати і фізичні закони, наприклад, закон збереження енергії та закон збереження речовини.

Вже давно прийшов час привести все відповідно до законів природи та розставити на свої місця. Метод аналогії дозволяє це зробити.

Для того, щоб економіка могла б ефективно функціонувати, повинні бути усунуті всі протиріччя, які перешкоджають її розвиток. Про це неодноразово вказувалося в роботах [2-13]. Насамперед це стосується категорії «прибуток». Не дивлячись на те, що вона усіма так шанована й улюблена, вона є головним гальмом економічного розвитку. Ця категорія має антинауковий характер, хоча в економічній теорії вона за традицією, є одним із найважливіших показників роботи підприємств. Те саме стосується і законодавчих документів. Так, наприклад, в статті 42 Господарського кодексу України оголошено, що «підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання *прибутку*». Те ж саме ми можемо побачити і в Цивільному кодексу України, де в статті 84 говориться про те, що підприємницькі товариства «здійснюють

підприємницьку діяльність з метою одержання *прибутку* та наступного його розподілу між учасниками». Крім того, в кожному статуті підприємства вказано, що воно створено з метою одержання *прибутку*.

Висновки. Сучасна економічна модель, нав'язана нашій економіці, по своїй суті є кризоутворюючою. Вона постійно потребує грошей, породжує негативні явища, такі як: інфляція та безробіття. Гіпотези та «теорії», які покладені в її основу, зовсім не підтверджуються практикою. Тому ця кризоутворююча економічна модель має піти у минуле і поступитися місцем новій високоефективній макроекономічній моделі, яка базується на науково обґрунтованих рішеннях.

В основу нової ефективної макроекономічної моделі має бути покладено такий важливий принцип як – *безприбутковість*. Незважаючи на те, що цей термін сильно підриває фундамент сучасних економічних теорій, він повністю відповідає фізичним законам всесвіту. Крім того, для можливості повного контролю держави за обігом та розподілом грошей, з метою прискорення економічного розвитку, мають бути виконані такі умови: гроші мають існувати лише у безготівковій формі (можлива невелика частина готівки в перехідний період, і то, у вигляді монет); гроші мають повністю належати державі; люди та підприємства можуть ними тільки тимчасово користуватись для придбання товарів та послуг; грошова маса не повинна збільшуватися в обсязі, а повинна швидше обертатися; мають бути скасовані всі існуючі податки; замість них має бути прийнято один-єдиний податок – на фонд оплати праці, який сплачує роботодавець; гроші повинні постійно витрачатися; як стимул для витрачання грошей має бути введений ще один невеликий мотивуючий податок (близько 5 %) на не витрачену протягом звітного періоду суму грошей.

Дані рекомендації щодо ролі грошей, дозволять ліквідувати інфляцію та безробіття, прибрати тіньовий ринок, зробити бюджет бездефіцитним, прискорити зростання ВВП та створити сприятливі умови для постійного поліпшення благополуччя громадян та процвітання держави.

Покладені в основу нової економічної моделі принципи пройшли

апробацію за допомогою імітаційного моделювання на комп'ютері. Отримані результати показали, що, навіть за найскромнішими прогнозами, перехід на нову економічну модель дозволить досягати реального зростання ВВП у розмірі приблизно 25-30 % на рік. І це ще не межа. В результаті впровадження запропонованих науково обґрунтованих рішень, з'явиться нова соціально-економічна реальність, яка буде мати такі потенційні можливості, що життя в державі вже за короткий термін зможе змінитися до невпізнанності.

Література

1. Аристотель. Собрание сочинений в 4-х томах. Том 4. Москва : Мысль, 1983. 830 с.
2. Мямлін В. В. Необхідність докорінної зміни основних принципів функціонування механізму макроекономічної системи при переході від екстенсивного шляху розвитку економіки – до інтенсивного // *Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. SPC-Sci-conf.com.ua. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 1703-1709.
3. Мямлин В. В. Существующая прибыльно-финансовая модель хозяйствования - основная причина кризиса мировой экономической системы и краха финансовой системы. *Вісник ДНУЗТ. Вип. 25*. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУЗТ, 2008. С. 241-247.
4. Мямлин В. В. Теория бесприбыльной альтернативной экономики как основа нового экономического мировоззрения. *Вісник ДНУЗТ. Вип. 26*. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУЗТ, 2009. С. 222-230.
5. Мямлин В. В. К вопросу о категории прибыли. *Вісник ДНУЗТ. Вип. 29*. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУЗТ, 2010. С. 268-279.
6. Мямлин В. В., Мямлин С. В. Основные научные принципы создания высокоэффективного экономико-финансового «механизма» в государстве. *Независимое исследование с позиций IT-технологий: монография*. Киев-Днепр : Монолит, 2019. С. 40-58.
7. Мямлін В., Мямлін С. Як Україні запустити потужний економічний

«двигун»? *Світ*. 2018. № 3-4. С. 3.

8. Мямлін В. В. К вопросу о ложных категориях в экономической науке. *Science and education: problems, prospects and innovations*. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2021. Pp. 738-747.

9. Мямлін В. В. Що потрібно змінити в економічній теорії, щоб вона стала потужним творчим інструментарієм? *Проблеми та перспективи розвитку залізничного транспорту*: матер. 81 міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 22.04-23.04.2021 р.). Дніпро, 2021. С. 274-276.

10. Мямлін В. В. Фінансова рівновага виробництва і споживання як основа нормального функціонування економіки. *Світ наукових досліджень*. Вип. 1: матер. міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 22.06.2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 14-18.

11. Мямлін В. В. «Соціально-економічна» технологія як інструмент створення високоефективного господарського механізму в державі. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (вип. 56)*: зб. тез допов. міжн. наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 10 березня 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 62-66.

12. Мямлін В. В. Аксиоматичний підхід до теорії високоефективної національної економіки. *П'ятдесят четверті економічно-правові дискусії*: матер. міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 24 лютого 2021 р.). Львів, 2021. С. 25-28.

13. Мямлін В. В. До питання про врегулювання рівноваги між загальною вартістю товарів і кількістю грошей, призначених для їх споживання. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення*: зб. тез допов. міжн. наук. інтернет-конф. Вип. 62. (м. Тернопіль, 12 жовтня 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 77-82.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Наверська Валерія Віталіївна

бакалавр

Національний технічний університет України

"КПІ імені Ігоря Сікорського"

Вступ. В сучасних умовах функціонування підприємства залежить від багатьох факторів, зокрема від можливості пристосування до зовнішніх змін під впливом глобальних чинників, прикладом яких є глобальна пандемія. Тому для сучасних підприємців актуальним питанням є розгляд напрямів підвищення ефективності своєї діяльності, що використовується для збереження своїх конкурентних позицій та оптимізації діяльності в кризових умовах сьогодення.

Мета роботи — це аналіз динаміки функціонування підприємств на ринку України та визначення основних напрямів підвищення ефективності їх діяльності.

Матеріали та методи. Вивчення наукових публікацій вітчизняних економістів, роботи яких стосуються визначення напрямів підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств, аналітична інформація підприємств. Основними методами дослідження є методи аналізу та синтезу, статистичного та критичного аналізу.

Результати та обговорення. Аналіз основних показників розвитку підприємництва України (табл. 1) вказує на залежність функціонування підприємництва від таких зовнішніх факторів, як: епідеміологічна ситуація в країні та пов'язані з нею карантинні обмеження; нестабільність економічного та політичного середовища країни; недосконалість законодавства та політики підтримки бізнесу; інфляція тощо. Вказані фактори чинять найбільший негативний вплив на розвиток підприємництва в аналізованій період 2018-2020рр., що виражений коливаннями показників.

Таблиця 1

Основні показники розвитку підприємництва в Україні

Показник	Усього:	Зокрема підприємства			
		Великі	Середні	Малі	З них мікро
Кількість діючих суб'єктів господарювання, одиниць					
2018	355877	446	16057	339374	292772
2019	380597	518	17751	362328	313380
2020	373822	512	17602	355708	307871
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб					
2018	5959,5	1574,3	2744,2	1641,0	704,3
2019	6407,5	1608,3	3052,6	1746,6	778,3
2020	6366,1	1574,6	3088,4	1703,1	721,7
Витрати на оплату праці, тис. грн, %					
2018	727110089,5	38,6	44,3	17,1	5,7
2019	901245254,5	37,9	45,6	16,5	5,4
2020	990589156,4	36,4	46,7	16,9	5,6
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн.грн					
2018	9206049,5	3515839,5	3924059,6	1766150,4	599625,6
2019	9639730,6	3631415,3	4168439,4	1839875,9	612370,4
2020	10049870,8	3626388,0	4359362,1	2064120,7	704885,6
Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, тис.грн					
2020	134734313,1	61955412,1	85065723,2	-12286822,2	-23486860,0
Підприємства, які одержали прибуток, %					
2020	71,4	69,3	76,5	71,1	70,1
Підприємства, які одержали збиток, %					
2020	28,6	30,7	23,5	28,9	29,9

* складено автором на підставі джерела [1]

Так, згідно з даними Державної служби статистики України [1], наведеними у табл. 1, за аналізований період 2018-2020 рр. відбувається загальне збільшення кількості суб'єктів підприємництва на 5,04%. Що впливає на збільшення кількості зайнятих працівників на підприємствах різних масштабів бізнесу. Найбільший приріст цього показника мають середні підприємства (12,54%, при загальних показниках приросту 6,82%). За наявного приросту більшості основних показників розвитку підприємництва України простежується приріст збитковості підприємств, особливо середнього на малого

підприємництва. Так, згідно з даними Державної служби статистики України [1], що наведені у табл. 1, у 2020 р. малі підприємства, які одержали збиток від своєї діяльності, склали 28,9% від загальної кількості підприємств даного виду; середні підприємства, які одержали збиток, склали 23,5%, а великі — 30,7%. Тобто є необхідність у підвищенні ефективності їх функціонування.

Основними джерелами підвищення ефективності діяльності підприємства вважаємо наступні: зростання продуктивності праці, раціоналізація використання ресурсів та зниження ряду показників (фондомісткості, матеріаломісткості, зарплатомісткості продукції). Тож основні напрями підвищення ефективності діяльності (рис. 1), які можуть використовувати підприємці, мають спрямованість на підвищення ефективності використання ресурсів, вдосконалення технологій виробничого процесу та вдосконалення систем управління персоналом.

Рисунок 1. Основні напрями підвищення ефективності діяльності підприємств

* складено автором на підставі джерел [2], [3]

Різні напрямки підвищення ефективності діяльності мають різний вплив і вимагає відмінного рівня контролю, знання яких є вкрай важливим для суб'єктів підприємницької діяльності. Через що існує потреба у конкретизації дії основних напрямів підвищення ефективності (табл. 2):

**Вплив основних напрямів підвищення ефективності діяльності на
виробництво [2]**

Чинник підвищення ефективності	Опис
Вдосконалення технології	Нововведення щодо інформаційних технологій та новітні форми автоматизації мають найбільший вплив на підвищення ефективності виробництва чи надання послуг, що надалі призводить до вдосконалення: технічного рівня виробництва; продуктивності використання устаткування; організації трудових процесів.
Підвищення ефективності основних фондів (модернізація устаткування)	Передусім підвищує виробничу ефективність підприємства. Але продуктивність наявного та модернізованого обладнання залежить не тільки від його технічного рівня, а й від правильної організації ремонтів і технічного обслуговування, оптимального встановлення терміну служби, ступеня його навантаження тощо.
Підвищення ефективності оборотних засобів (раціоналізація використання матеріальної бази та енергоресурсів)	При розв'язанні проблем ресурсоощадження, зниження матеріаломісткості та енергомісткості продукції (послуги) буде раціоналізовано управління запасами матеріальних ресурсів та джерел постачання.
Підвищення ефективності оборотних засобів (виробництво та випуск продукції)	Продукт праці, його якість та зовнішній вигляд (дизайн) також є важливими факторами ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Рівень останнього має бути пов'язаний із корисною вартістю, тобто ціною, яку покупці готові заплатити за товар відповідної якості. Проте підприємство повинне враховувати час та місце, а також обґрунтування ціни при випуску продукції на ринку.
Підвищення ефективності організації праці	Підвищення продуктивності діяльності працівників багато в чому зумовлюються мотиваційним механізмом на підприємстві та підтриманням сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі. Єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми керування характеризують добру організацію діяльності підприємства, що забезпечує необхідну спеціалізацію та координацію управлінських процесів, а отже, вищий рівень ефективності будь-якої складної виробничо-господарської системи.
Підвищення ефективності управління	Стиль управління поєднує в собі професійні здібності, ділову хватку та високий рівень етики взаємостосунків, що стосується майже всіх сфер діяльності підприємства. Тому відповідні методи управління, як невід'ємна частина сучасного менеджменту, є дієвими чинниками підвищення ефективності діяльності будь-якого підприємства та будь-якої бізнес-структури.

* складено автором за джерелом [2]

Таким чином, вважаємо, що підприємці (керівники, менеджери) повинні:

- Розробляти й впроваджувати технічні та організаційні заходи у свою діяльність, спираючись на новітні розробки, для підтримання своєї конкурентної позиції;
- Удосконалювати методи управління виробництвом та організаційну діяльність підприємства;
- Утримувати та підвищувати конкурентні позиції на ринку, шляхом вдосконалення наявної продукції та розробки новинок.

Висновки. Наведена класифікація напрямів підвищення ефективності діяльності підприємств дозволяє визначити першочергові заходи, необхідні для підвищення рівня ефективності їх діяльності. Сучасна система господарювання, що направлена на ринок, вимагає стабільного, високоефективного та прибуткового функціонування підприємств у конкурентному середовищі. Для цього підприємства повинні здійснювати ефективну діяльність у всіх своїх підрозділах та організаційних одиниць. Для кожного підприємства повинні розроблятися суто індивідуальні інструменти підвищення ефективності діяльності, спираючись на галузь діяльності, специфіку продукції (послуг), масштаб підприємства тощо. А отже і напрями та шляхи підвищення ефективності діяльності для кожного підприємства є індивідуальним. Особливо це стосується великих та середніх підприємств.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Розвиток підприємництва // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Напрямки та чинники підвищення ефективності діяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://studopedia.com.ua/1_41002_napryamki-ta-chinniki-pidvishchennya-efektivnosti-diyalnosti.html.
3. Масько М. М. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА [Електронний ресурс] / М. М. Масько – Режим доступу до ресурсу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3247/1/>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

Найдьонова Ю. О.

студентка 3-го курсу спеціальності
241 «Готельно-ресторанна справа»,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Жихор О. Б.

д-р екон. наук,
професор, академік НАН ВО України,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Вступ. Малі підприємства відіграють велику роль у виробничому секторі у більшості розвинених країн Європи. Піднесення малих підприємств впливає на економічне зростання та прискорення науково-технічного поступу товарами належної якості, іншими словами, назване підприємство вирішує актуальні економічні, соціальні та інші проблеми будь-яких держав.

В системі економічних і соціальних відносин мале підприємство виконує *такі функції:*

- інноваційність;
- підтримання конкурентної позиції;
- нові робочі місця для людей країни;
- протидія монополізму;
- зміцнення споживчої потреби;
- підвищення професійної активності.

Мета -дослідження особливості розвитку малого бізнесу в Україні.

Для здобуття мети, необхідно здійснити такі *завдання:*

- дослідити економічну сутність та роль малого підприємства в піднесенні економіки;
- оцінити особливості розвитку малого бізнесу в Україні;
- виставити напрямки поліпшення малого підприємництва.

Мета роботи. Дослідження особливостей розвитку малого бізнесу в Україні.

Матеріали та методи. Здійснюючи роботу були використані такі *методи дослідження*: оволодіння матеріалу виконувалося з позицій системного та структурного підходів із використанням історичного методу, діалектичного методу пізнання, який розкриває можливості опанування соціальних явищ в їх піднесенні, порівняльного, статистичного та емпіричного методів, методу угруповання, метод функціональної класифікації.

1. Сутність та важливість малих підприємств для розвитку економіки

Найважливішу роль відіграє мале підприємство, яке впливає на соціально-економічний рівень росту економіки країни [1]. Воно здатне стати головним фактором утворення конкурентного оточення та національної економіки, в якому формують виробництва товарів та послуг, які покриває зайнятістю та вирішенню необхідних соціальних проблем.

У науковій літературі, підприємництво розглядається як ініціативна самостійна діяльність, яка планомірна на реалізацію інновацій для створення яких, необхідний ризик, з метою якого отримується прибуток.

Виділяють *такі риси* малого підприємства як: самостійність і можливість саморегулювання [1]. Іншими словами, виділяє горизонтальні та вертикальні зв'язки в процесі створення, доведення товарів і послуг до споживача.

Аналізуючи перший підхід, мале підприємництво розглядається як складна та динамічна економічна система [2]. Але в даному інциденті, являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, які створюють певну цілісність. Розглянувши з іншої сторони, то мале підприємництво є частиною господарської системи.

В основі другого підходу напрямку розглядають господарські суб'єкти як сукупність взаємозв'язків і взаємозалежностей господарюючих суб'єктів.

Економічні функції малого підприємництва включає в себе наступне:

-розвиток ринкової економіки і, як наслідок, її диверсифікація;

-розвиток конкурентного оточення;

-прибуток, який забезпечує оподатковану базу бюджетів усіх ринків;

Ресурсна функція полягає в комбінуванні головних економічних ресурсів(матеріальних, трудових, фінансових, інтелектуальних і т.д.).

Соціальна функція формує організації людей, яка відрізняється ризикованою і самостійною господарською діяльністю [2].

Організаторська функція полягає у формуванні підприємницького управління, створення стратегії діяльності підприємства, і включає в себе, погодження підприємцями самостійних рішень в рамках реалізації підприємницьких перспектив.

2. Аналіз функціонування та піднесення малого підприємництва в Україні

Малий бізнес є необхідною компонент будь-якої країни. Він дає можливість відкрити свій творчий хист різним групам населення, і з часом стають родоначальниками великої корпорації.

Для такої форми підприємництва особливе поєднання в одній особі господаря і керівника. Власник, не тільки вкладає і управляє особистими коштами, а й сам керує фінансово-господарською діяльністю. Підприємець же сам відповідає за всю небезпеку, яка його очікує, і навіть, в разі промаху, може втратити вкладені гроші, так і сам бізнес [3]. Одним словом, малий бізнес можна віднести до важкої та високоризикованого діла [4] .

Піднесення малого бізнесу, то він проходив *декілька етапів*:

-*перший етап* (стрімко ріс в 1991-1995 роках. Відбулася приватизація та сформування законодавчої бази, ціни та податки значно підірвали фінансову основу малого бізнесу, почалося стрімке усунення місць виробництв) [5].

-*другий етап* (в 1996-1999 роках виросла чисельність підприємств малого бізнесу під тиском монетарної політики, яка невдовзі привела до запровадження національної валюти гривні.)

-*третій етап* (з початку 2009 року кількість малих підприємств, зайнятого людства та об'єм реалізації продукції зменшується. Настала світова

фінансова криза, яка привела до розробки абсолютно сучасних механізмів розвитку, які утворюють збільшення фірм.)

-четвертий етап (прибуття нової бізнес-одиниці. Оглянувши статистику колишніх років на неофіційний сектор економіки вплинули недоступність грошей, найвища вартість кредитних ресурсів, нижча купівельна спроможність жителів, і наслідок цьому було врізання обсягів продажів, криза ліквідності та платежів.)

3.Проблеми розвитку малого підприємництва в Україні та шляхи їх вирішення

Малий бізнес необхідний суб'єкт ринку [5]. Тому наголошують на такі *негативні тенденції*:

-замала державна підтримка утворенням конкурентних умов з великим бізнесом в питанні імпорту ціноутворюючих товарів , виробництва та місцевої продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках;

-складна податкова система, яке не сприяє піднесенню сфери малого бізнесу;

-часта зміна податкового регулювання сфери;

-закриття чи банкрутство малих фірм, скорочення зайнятості в секторі економіки.

Результати та обговорення. Найбільший вплив на розвиток малого бізнесу є оподаткування [5]. Механізм злічення і сплати єдиного податку є недосконалим. В Україні система податків має складну структуру, в ній присутні різні податки, відрахування, акцизи та збори, які нічим не відрізняються. Це все призводить до того, що бухгалтерія часто помиляється при відрахуваннях податків, в результаті чого підприємство платить пені за не своєчасну сплату податку.

Інша проблема в податковій звітності підприємців, яка є більш заплутаною та складною. При відсутності знань, а також заплутаною сферою законодавства щодо цих питань, являють собою реальні проблеми, які грозить великими штрафними санкціями.

Висновки. Дослідження теоретико-нормативних концепцій і наданням прикладним рекомендаціям, які покращують систему малого бізнесу дозволило наголосити на такі висновки:

1. Економічна сутність та значення малого підприємництва в розвитку економіки, розглядається як економічна система або підсистема, як сектор економіки. Наведене дослідження показує, що вид економічної діяльності пов'язаний зі створенням і використанням інновацій, спрямованих на здобуття максимального прибутку, який здійснюється малими формами господарських суб'єктів відповідно до законодавства.

2. Розвиток і стан малого бізнесу в Україні на протязі досліджуваного періоду показує, що в країні після декількох років реформ малий бізнес стає самостійним і вкрай необхідним сектором національної економіки.

3. Малий бізнес, знаходиться на стадії сформування. Найважливішими шляхами діючої системи державної підтримки малого підприємства в Україні є:

- сформування сприятливого підприємницького клімату;
- ліквідація нормативно-правових, адміністративних та організаційних бар'єрів;
- збільшення доступу до фінансових ресурсів;
- розвиток комплексної інфраструктури для сприяння підприємствам фінансової, матеріальної, інформаційної, консультаційної та організаційно-методичної допомоги.

Список використаних джерел

1. Адамов Д.В. Шляхи удосконалення податкового механізму державного регулювання розвитку малого бізнесу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №22. С. 91-96.

2. Бабміндра Д.І. Податкова підтримка розвитку малого та середнього підприємництва. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. №4. С. 55-59.

3. Бутко Б.О. Інструменти фінансування малого та середнього бізнесу у сфері високотехнологічної продукції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 26(1). С. 29-34.

4. Гоголь Т.А. Організація управлінського обліку і контролю на підприємствах малого бізнесу. *Вісник ХНАУ*. 2018. №2. С. 401-411.

5. Резнік Н.П. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в Україні. *Сучасні питання економіки і права*. 2019. Вип.1. С. 153-159.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ЗА ЕКОНОМЕТРИЧНОЮ МОДЕЛЛЮ

Наумова М. А.

к.ф.- м.н., доцент, завідувач
кафедри економічної та управлінської аналітики

Мусієнко І. В.

студент ОП «Підприємництво
Інтернет-трейдинг. Туристичний бізнес»,
ДонНУ імені Василя Стуса

Постановка проблеми. Заробітна плата – важливий макроекономічний показник будь-якої країни світу. Від її величини на пряму залежить рівень добробуту населення та економічний прогрес країни. Оскільки при високій оплаті праці у працівників спостерігається висока продуктивність та це є передумовою для економічного піднесення країни.

На сучасному етапі розвитку економіки України є актуальною проблемою удосконалення оплати праці шляхом впровадження в практику дієвого механізму державного регулювання, оскільки економічні процеси, які відбуваються в країні, не сприяють збільшенню мотивації робітників шляхом заробітної плати. В зв'язку з процесами інфляції та постійним знеціненням української гривні, заробітна плата перестає виконувати свою основну функцію – відтворювальну. Працівники підприємств усе частіше відчують нестачу коштів та змушені шукати додатковий заробіток, що не сприяє збільшенню продуктивності праці та поліпшенню мотивації в колективі. Економічне піднесення в країні неможливе без підвищення результативності праці, яке не може бути досягнуто без посилення стимулюючої ролі заробітної плати.

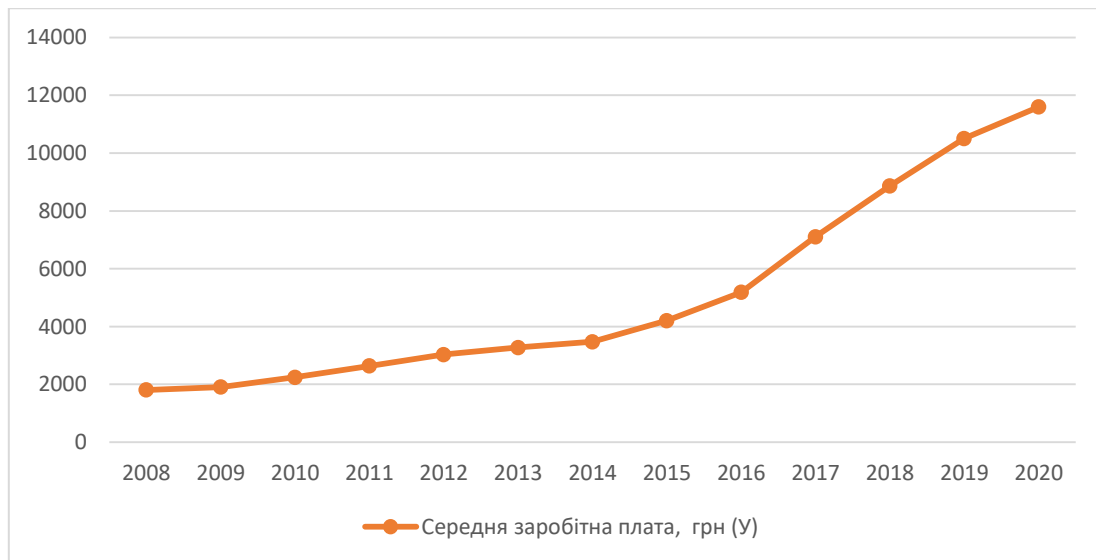
Аналіз останніх досліджень й публікацій. Актуальні проблеми оплати праці досліджували такі вчені, як: У. Тейлор, А. Аткинсон, Р. Фрімен. Дж. Данлоп. Вітчизняні вчені, праці яких були присвячені дослідженню проблем оплати праці: О. Кочемировська, О. Кузьмін, Н. Болотіна, В. Приймак,

О. Валецька, Е. Лібанова, О. Грішнова, О. Дубовська, О. Стефанишин, А. Череп, О. Жук, І. Петрова С. Покропивний, О. Іляш, Г. Завіновська, А. Колот, М. Крупка, Т. Костишина, Г. Куліков, Л. Шульгінова, В. Лагутін, Г. Міщук, В. Онищенко, В. Онікієнко, В. Петюх, О. Поліщук, О. Стецуріна та ін.

Метою роботи є побудова економетричної моделі для визначення факторів впливу на формування рівня заробітної плати в Україні.

Викладення основного матеріалу. Заробітна плата, як важлива соціально-економічна категорія, в ринковій економіці виконує такі функції, як: 1) відтворювальна: джерело відтворення робочої сили та засіб залучення людей до праці; 2) стимулююча: встановлення залежності рівня заробітної плати від кількості, якості та результатів праці; 3) регулююча: засіб розподілу і перерозподілу кадрів за регіонами країни, галузями економіки з урахуванням ринкової кон'юнктури; 4) соціальна: забезпечення соціальної справедливості, однакової винагороди за однакову працю[1]. Тому, дослідження її формування є актуальним на сьогодні.

Отже, побудуємо кореляційно-регресійну модель для дослідження заробітної плати в Україні. За результативну ознаку Y позначимо середню заробітну плату, середній рівень плати праці характеризує розмір нарахованої заробітної плати, яка припадає на одного працівника в країні та визначається як поділ загальної суми нарахованої заробітної плати на середню чисельність зайнятого населення. За факторні ознаки, які впливають на Y позначимо: зайняте населення, тис. ос. (X_1), державні витрати, млн. грн. (X_2), ВВП на одну особу, грн (X_3), прожитковий мінімум, грн (X_4) (рис.1).

Рисунок 1. Рівень заробітної плати в Україні 2005-2020 рр.

Джерело: складено автором за [2-3]

Для визначення моделі був проведений регресійний аналіз у 3 етапи, який показав, що ВВП на одну особу(X_3) та прожитковий мінімум(X_4) не впливають на величину результативної ознаки, тому їх було виключено з моделі. У побудованій моделі в якості факторів використано : зайняте населення(X_1) та державні витрати(X_2) , які мають тісний зв'язок з результативною ознакою.

З отриманої моделі маємо наступне рівняння регресії:

$$Y = -7195,86 + 0,332 \times X_1 + 0,0109 \times X_2 .$$

Коефіцієнт кореляції має дуже високе значення, тому досліджуваний X_1 та X_2 з Y мають тісний зв'язок. Коефіцієнт детермінації має дуже близьке значення до 1, тому якість моделі можна вважати високою. Це означає, що 99,2% коливань Y залежить від коливань аргументів.

Множинний коефіцієнт кореляції і його скориговане значення дуже близькі до одиниці, тому це говорить про тісний зв'язок результативної ознаки з досліджуваними факторами.

Середня помилка апроксимації має невелике значення, а саме 5,1% , є меншою за 15%, тому позитивно впливає на якість моделі та є у межах похибки. Можна зробити висновок, що отримана нами модель достатньо добре апроксимує вихідні дані.

Критерій Стюдента підтримується оскільки, фактичне значення критерію є більшим за табличне, тому коефіцієнт множинної кореляції значимий. Фактичне значення F-критерію Фішера більше за табличне, тому визнається статистична значимість рівняння регресії в цілому. Дослідивши дану модель, ми можемо побачити, що модель є якісною та може використовуватись для дослідження.

За отриманими результатами можна зробити деякі економічні висновки. Коефіцієнт $\hat{\alpha}_1$ показує, що при збільшенні кількості зайнятого населення на одну особу рівень заробітної плати за рік збільшиться на 0,332 грн. Відповідно, при збільшенні державних витрат на 1 млн. грн. рівень заробітної плати за рік збільшиться на 0,0109 грн ($\hat{\alpha}_2 = 0,0109$).

Висновки. Проаналізувавши всі вищезазначені результати, ми можемо зазначити, що побудована нами регресійна модель якісно описує формування півня заробітної плати в Україні та вплив на неї. Отже, дану модель можна використовувати для подальшого дослідження та прогнозування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заробітна плата. Функції. URL: https://pidru4niki.com/12590605/ekonomika/zarobitna_plata_sutnist_funktsiyi (Дата звернення: 01.12.2021).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 06.12.2021).
3. Офіційний сайт міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/> (Дата звернення: 06.12.2021).

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Нехай Валентин Анатолійович

к.е.н., доцент

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Вступ./Introduction. Пандемія COVID-19 сформувала нову реальність, яка вимагає швидкої адаптації до зміни існуючих виробничих, економічних, соціальних, правових та інших аспектів підприємницької діяльності. Значні зміни відбулися не лише у бізнес-процесах, а й у сфері менеджменту персоналу. Зокрема, змін зазнала корпоративна культура.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є визначення сутності корпоративної культури, основних принципів та особливостей її формування в період пандемії COVID-19.

Матеріали та методи./Materials and methods. Корпоративну культуру як економічне поняття та інструмент ефективного менеджменту персоналу у своїх наукових працях розглядали такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як: В. Аніщенко, А. Воронкова, Н. Гриценко, В. Кравченко, Т. Кицак, В. Нікіфоренко, М. Портер, Л. Савчук, Н. Фіщук, Г. Хаєт, С. Хенді та інші. Проте потрібно зазначити, що питання трансформації корпоративної культури у взаємозв'язку з пандемією коронавірусу поки що не отримали достатнього й системного аналізу в наукових дослідженнях і є відкритим для дослідження.

Для досягнення мети дослідження проведено аналіз наукових джерел та практичного досвіду. У ході дослідження використані методи: інформаційного пошуку, бібліографічний, систематизації та узагальнення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Слід зазначити, що і на сьогодні не існує єдиного підходу до трактування поняття «корпоративна культура». Крім того різні науковці для характеристики даного явища часто використовують такі терміни, як «організаційна культура» [1, 2], «культура підприємства» [3], «культура організації» [4], «фірмова культура» тощо.

Проведений аналіз наведених понять дозволяє зробити висновок, що їх сутність переважно тотожна й відповідає поняттю «корпоративна культура».

Як зазначає Г. Хаєт теорія корпоративної культури перебуває на етапі формування і «ще не стала стабільним усталеним зведенням знань». Достеменно не визначений потенціал даної категорії, не досліджено взаємозв'язок та засоби впливу корпоративної культури на ефективність діяльності підприємств [5, с.7].

Кожна організація має власну корпоративну культуру, якій характерний той чи інший рівень розвитку. На думку В. Співака, корпоративна культура – це об'єктивна реальність сучасного розвитку організацій, особливо підприємств корпоративного типу [6].

Як правило, успішні компанії характеризуються високим рівнем корпоративної культури, спрямованої на розвиток духу організації та благо стейкхолдерів.

Проведене дослідження дало змогу виділити основні елементи корпоративної культури, що потребують перегляду під час пандемії:

- люди – основна цінність будь-якої компанії. Адаптуючись до інших виробничих процесів, в ході пандемії, більшість компаній зрозуміли, що сучасні ІТ-технології не є найбільшим викликом, більшим викликом стала побудова процесів взаємодії людини з технологіями. Тому основні зміни відбулися в організації роботи, які були спрямовані на турботу про персонал і націлені на створення максимально комфортних умов праці;

- цінності – переорієнтація з бізнес процесів на гуманістичні цінності;

- історія (традиції) – виникнення нових історій та традицій;

- комунікації – взаємовідносини, не тільки між структурними підрозділами та працівниками, а й із клієнтами, партнерами та конкурентами.

Метою адаптації корпоративної культури в умовах пандемії є формування поведінки персоналу, що сприяє досягненню цілей підприємства в умовах кризової ситуації.

Висновки./Conclusions. Пандемія COVID-19 – додатковий виклик для перевірки сили лідерства, управлінських навичок та корпоративної культури. Тому важливими моментами адаптації корпоративної культури до реальних умов є:

- стан і поведінка лідера;
- оптимізаційні процеси, які можуть призвести до знищення існуючої корпоративної культури;
- чи потребує існуюча корпоративна культура адаптації та інновацій, все це потребує не малих інвестицій.

Започатковуючи нові традиції, не слід забувати про вже існуючу систему цінностей компанії. З іншого боку перегляд системи цінностей у кризовий момент є своєрідною перевіркою на міцність існуючих ідеалів.

Пандемія COVID-19 довела, що виклики, пов'язані із забезпеченням потреб працівників, є невід'ємною частиною для компаній, які прагнуть сповна використати цінність та переваги технологій, які існують сьогодні.

Вимушений перехід працівників на віддалену роботу, показав, що така модель дешевша та ефективніша, і є сенс її зберегти. Це призведе до появи нових ефектів, про які треба думати вже сьогодні. Як приклад, працівники можуть мігрувати до менших і дешевших міст, а навіть і підприємств з більшим соціально-економічним забезпеченням.

Список використаних джерел

1. Писаренко Ж. А. Організаційна культура як чинник ефективності управління персоналом у державних органах / Ж. А. Писаренко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України: у 2 ч. – Полтава: ПУСКУ, 2008. – № 3 (30). – Ч. 2. – с. 379-380.

2. Сергієнко Е. О. Організаційна культура в публічному управлінні: термінологічні проблеми / Е. О. Сергієнко // Ефективність державного управління: зб. наук. праць. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 18/19. – с. 361-367.

3. Менеджмент у сфері послуг: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ О.Б. Моргулець – К. : Центр учб. л-ри, 2012. - 383 с.

4. Агарков, А. П. Экономика и управление на предприятии : учебник для бакалавров / [А. П. Агарков, Р. С. Голов, В. Ю. Теплышев]; под ред. д.э.н., проф. А. П. Агаркова, д.э.н., проф. Р. С. Голова. – 2-е изд., стер. – Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2020. – 398 с.

5. Корпоративна культура : навчальний посібник / [Хаєт Г.Л., Єськов О.Л., Ковалевський С.В., Медведєва О.А., Кулійчук В.І., Яшина Е.В.]; за ред. Г.Л. Хаєта. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 403 с.

6. Спивак В. А. Корпоративная культура / В. А. Спивак. – СПб. : Питер, 2001. – 352 с.

КРАУДСОРСИНГ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Перебийніс Юлія

здобувач вищої освіти факультету фінансів
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник:

Іванець Ірина Василівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів та контролінгу
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Україна

Вступ. Світовий досвід свідчить про те, що сучасні комунікативні технології все активніше залучають до роботи пересічних людей з метою створення нового споживчого продукту, удосконалення та полегшення вже існуючих процесів виробничої діяльності. Однією з таких технологій є краудсорсинг (від англ. «Crowd» – натовп і «source» – джерело), яка передбачає створення умов, за яких можлива участь у прийнятті рішення суспільно значимих завдань значного числа людей. За допомогою сучасних інформаційних технологій, таких, наприклад, як інтернет, їх користувачі можуть висловлювати думки, вступати в дискусії та пропонувати ідеї для вирішення найрізноманітніших питань.

Ціль роботи. Метою статті є дослідження краудсорсингу, його маркетингового змісту та інструментів застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням становлення концепції краудсорсингу як інструменту розвитку бізнесу присвячені праці зарубіжних учених, журналістів і економістів – Мартіна Джайлса, Д. Танскотта, Джеффа Хау, Сусуму Огави та Френка Піллера, Еріка фон Хіппель та ін. У наукових виданнях і журналах праці вітчизняних науковців, зокрема Х. Іваненко, О. Косенко та Н. Старицької, Ю. Луценко, О. Мар'їної, О. Марченко, Е. Нищенко, Т. Циганкової та ін., наведено як вузькоспеціалізовані публікації, переважно для економічної сфери та маркетингу. Це свідчить про те, що рівень

дослідження цього явища в різних наукових галузях є недостатнім, а розуміння важливості цього інструменту управління недостатнім, і очікуються подальші дослідження в різних галузях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Краудсорсинг (англ. crowdsourcing, crowd — «натовп» і sourcing — «використання ресурсів») — передача певних виробничих функцій невизначеному колу осіб (на підставі публічної оферти, без укладання трудового договору).[1]

Краудсорсинг застосовується в різних сферах діяльності – у бізнесі, суспільстві і навіть політиці. Основна його ідея ґрунтується на зниженні витрат компанії і при цьому отриманні доступу до необмеженого людського ресурсу. Найвідоміші приклади краудсорсингу є «Вікіпедія» — вільна енциклопедія. Пропонує користувачам самим редагувати статті та «Microsoft» — транснаціональна компанія з виробництва програмного забезпечення для обчислювальної техніки. Використовує метод краудсорсингу, залучаючи користувачів свого ПЗ залишити пропозиції щодо покращення розробок компанії на корпоративному сайті, а також проводить опитування громадської думки.[1]

Сфера використання краудсорсингу досить обширна. Найчастіше цей засіб використовують для тестування нових товарів чи послуг, просування бренду чи блогу, збору інформації.

Результати і обговорення. Важливо пам'ятати, що краудсорсинг – це не відповідь на всі запитання, а лише інструмент. По-перше, потрібно чітко

визначити завдання та вирішити, чи краудсорсинг є найкращим способом їх вирішення. Дуже багато компаній намагалися застосувати цей метод, думаючи, що він вирішить усі проблеми і розчарувалися результатами. Однак, якщо навчитися правильно застосовувати і в потрібному місці він має здібності значно скорочувати витрати та зменшувати ризик.[2]

Висновки. Ми вважаємо, що неможливо вести бізнес без новітніх технологій та навичок. Краудсорсинг не є винятком, і його використання може допомогти підняти будь-який проект на найвищий рівень розвитку. Щоб розвиватися та вдосконалюватися, не потрібно боятися використовувати технологічні інновації. В Україні зростає тенденція використання краудсорсингу, тому ми вважаємо, що ця технологія стане звичною за кілька років і доведе свою ефективність у вирішенні проблем з найменшими витратами часу та грошей.

Список використаної літератури

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%B4%D1%81%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B3>
2. <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15448/1/Craudsourcing%20in%20Ukraine%20.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ «ВИТРАТИ» АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Піскунов Роман Олександрович,

к.е.н. доцент

Міненко Владислава Юріївна,

Студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

фінансово-правовий факультет

Введення. Однією з умов успішного здійснення діяльності суб'єктами господарювання в цілому, та агропромисловими підприємствами зокрема, є досягнення оптимального рівня витрат на виробництві, адже це дозволить знизити ціну одиниці виготовленої продукції.

Важливість дослідження витрат саме в діяльності агропромислового підприємства підтверджується ще й тим, що агропромислові підприємства поєднують здійснюють не тільки виробництво сільськогосподарської продукції, а й її промислову переробку, доробку і зберігання, що відповідно збільшує розмір витрат.

Мета роботи. Визначити особливості поняття «витрати» агропромислового комплексу, провести їх аналіз.

Матеріали та методи. У роботі застосовано сукупність наукових методів, що дало можливість реалізувати концептуальну єдність дослідження: метод системного і порівняльного аналізу (для обґрунтування сутності понять «антикризове управління» і «антикризова стратегія»); метод класифікації, дискримінантний аналіз, системного узагальнення і наукової абстракції (для систематизації підходів до визначення антикризової стратегії підприємства та шляхів його вдосконалення); дедукція та індукція, аналіз та синтез (для означення Інструментарію розробки антикризової стратегії підприємства); системно-структурний аналіз, порівняльний і графічний методи та методи статистичного і економічного аналізу (при діагностуванні фінансового стану

підприємства); метод економіко-математичного моделювання (для визначення оцінки можливості банкрутства підприємства); методи групування і узагальнення (для розробки остаточних висновків на основі отриманих результатів дослідження).

Результати та обговорення. Для ефективної оптимізації витрат необхідно чітко визначитись з термінологією саме для обраної галузі. Огляд опрацьованої літератури за даною темою дає змогу зрозуміти, що не існує єдиного підходу щодо трактування терміну «витрати». В Таблиці 1 відображено, як по-різному автори трактують дане визначення.

Таблиця 1

Трактування терміну «витрати»

<i>№ з/п</i>	<i>Джерело</i>	<i>Визначення терміну «витрати»</i>	<i>Коментар</i>
1	2	3	4
1.	[2]	Відображені у грошовій формі витрати різних видів економічних ресурсів у процесі виробництва, обігу і розподілу продукції, товарів	Таке визначення витрат певною мірою суперечить теорії кругообігу ресурсів, бо в ході операційної діяльності активи суб'єкта господарювання не зникають, а перетворюються з одного виду в інший
2.	[1]	Повні витрати, безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції та обумовлені ним	Дане визначення є не зовсім виправданим. Це пов'язано з тим, що має місце зв'язок «витрати – витрати», що створює логічну суперечність
3.	[3]	Вираження абсолютної величини у формі вартості застосовано-спожитих ресурсів, необхідних для провадження виробничої та господарської діяльності підприємства і досягнення ним поставленої мети	Виникає питання стосовно вживання терміну «мета». Якщо витрати мали надзвичайний характер, то вони не були пов'язані з метою діяльності підприємства
4.	[4]	Витрати – це явні (фактичні, розрахункові) видатки підприємства, затрати – зменшення засобів підприємства або збільшення його боргових зобов'язань у процесі господарської діяльності	Витрати конкретно агропромислових підприємств не завжди є явними, тобто матеріально-визначеними
5.	[5]	Грошовий вираз видатків підприємства на виготовлення та реалізацію продукції (робіт, послуг) – в конкретно економічному розумінні має назву собівартість	У контексті агропромислового підприємства дане визначення є неповним, оскільки діяльність такого підприємства не обмежується виробництвом і реалізацією

6.	[6]	Обсяг спожитих виробничих факторів, необхідних для здійснення підприємством господарської діяльності, направленої на отримання прибутку та максимізацію добробуту власників у грошовому вираженні	На нашу думку формулювання є досить влучним, проте містить більшу прив'язку до мети провадження господарської діяльності підприємствами, аніж до надання характеристики витратам
----	-----	---	--

Проаналізувавши сутність поняття та визначень, наведених у табл. 1, варто уточнити поняття витрат агропромислового підприємства, як його визначальну категорію, під якими варто розуміти грошовий вираз ресурсів, виробничо-спожитих у процесі виробництва, промислової переробки, доробки, зберігання та збуту сільськогосподарської продукції.

Висновки. Наведене формулювання акцентує увагу саме на особливостях досліджуваної категорії в діяльності агропромислових підприємств та дає змогу акцентувати увагу на всіх стадіях виникнення витрат для їх мінімізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Економічна енциклопедія / відп. ред. С. В. Мочерний. У 3-х т. Т. 1. Київ: Академія, 2000. 864 с.
3. Турило А. М., Кравчук Ю. Б., Турило А. А. Управління витратами підприємства. Київ. Центр навч. літ-ри, 2006. 120 с.
4. Череп А. В. Управління витратами суб'єктів господарювання / Ч. 1: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. 368 с.
5. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2015. 783 с.
6. Нестеренко В. Ю., Токар І. І. Конспект лекцій з дисципліни «Економіка і організація виробництва». Харків: ХНАДУ, 2012. 58 с.

ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМАТИКИ ВЫБОРА ЦЕЛИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ

Плешакова О. Д.

магистрант

Научный руководитель

Гурко В. Б.

Кандидат экономических наук

УО «Белорусский государственный экономический университет»

г. Минск, Республика Беларусь

Введение. В современных реалиях в связи с развитием управленческого учета и все более осознанного подхода к выбору маневров, предоставленных нормативными правовыми актами, которые будут применяться из года в год, остро становится вопрос формирования эффективной учетной политики.

Данный вопрос ранее уже исследовался авторами разных стран, но единого подхода к формированию и критерия эффективной учетной политики так и не выработано. Поэтому считаю необходимым описать субъективное мнение авторов, с применением накопленных знаний в управленческом учете, анализе и аудите, и микроэкономике.

Цель работы. Для формирования эффективной учетной политики необходимо определить цель функционирования организации. Ведь не всегда целью коммерческой организации является максимизация прибыли?!

Материалы и методы. Первый тип организаций классически преследует максимизацию финансового результата по текущей деятельности, соответственно должен стремиться к минимизации затрат (выбор нелинейного метода амортизации, например, обратный метод суммы чисел лет) и максимизации выручки от реализации товаров, работ, услуг (признание выручки по факту отгрузки). При таком маневре организация получает максимально возможную чистую прибыль для дальнейшего распределения.

Второй тип организаций согласно модели Боумоля, будет преследовать цель все большего охвата рынка. Именно поэтому, в учетной политике должно прослеживаться, максимизация затрат (оценка методов амортизации, предусмотренных законодательством) и оценка по справедливой стоимости активов. Данный манер поможет, снизить текущую налоговую нагрузку на развивающуюся организацию. Денежные средства смогут быть направлены на воспроизводство оборотных фондов.

Модель Уильмсона, особенностью данной модели являются большие расходы, связанные с управлением организацией и наличием управленческой «слабины». Для максимизации финансового результата по текущей деятельности рекомендуем строгую регламентацию управленческих расходов, включаемых в затраты организации, либо назначение доверенных управленческих лиц.

Сделаем **вывод** что учетная политика является лишь тогда эффективной, когда соответствует цели функционирования организации. Которая не всегда является максимизация прибыли. Поэтому весь управленческий персонал всегда должен быть осведомлен о цели создания организации собственником.

Литература

1. Щербинина, Ю. В. Формирование бухгалтерской информации для управления прибылью предприятия [Текст] / Ю.В. Щербинина: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12. – М., 2015. – С. 63 – 72.
2. Ковалев, В. В. Финансовый учет и анализ: концептуальные основы [Текст] / В. В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2004. – С. 425 – 467.
3. Залышкина, Т. А. Технология формирования эффективной учетной политики организации [Текст] / Т. А. Залышкина: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12. – Новосибирск, 2007. – С. 55 – 80.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Погоріла Наталія Вікторівна,

магістрант

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Одним з найважливіших завдань управління на підприємстві є забезпечення координації діяльності працівників і заохочення їх до ефективного виконання функцій згідно з зазначеними цілями і завданнями. Таким механізмом є обґрунтована система мотивації, яка є актуальною на підприємстві, оскільки дає змогу цілеспрямовано впливати на поведінку людей.

Важливе значення має впевненість працівників підприємства у стабільності своєї роботи, відсутність страху щодо звільнення чи банкрутства підприємства. Вагомим стимулом для таких працівників буде долучення до соціального пакета медичного та пенсійного страхування, страхування від нещасних випадків.

Мета роботи./Aim. Формування ефективної системи мотивації персоналу підприємства, спрямованої на задоволення потреб працівників підприємства та отримання даним підприємством кращих результатів діяльності, а також створення сприятливіших умов для досягнення встановлених цілей.

Відповідно до встановленої мети необхідним є вирішення наступних завдань:

- дослідити теоретичні основи формування системи мотивації;
- здійснити аналіз системи мотивації персоналу;
- обґрунтувати пропозиції щодо формування ефективної системи мотивації персоналу підприємства.

Необхідним є удосконалення на досліджуваному підприємстві діючої системи мотивації з орієнтацією на можливості працівника та його інтереси.

Матеріали та методи./Materials and methods. Інформаційною базою роботи є навчальна література, публікації науковців з питань формування системи мотивації, теоретичні і методичні положення, щодо мотивації персоналу та фінансово-статистичні дані підприємства.

Для встановлення пропорцій використання внутрішніх і зовнішніх винагород у процесі мотивації адміністрація повинна визначати і чітко уявляти потреби своїх працівників. У цьому і полягає основна мета змістових теорій мотивації.

Змістові теорії полягають у спонуканні людей до дії. Вони аналізують людські потреби та допомагають керівникам зрозуміти, які винагороди за працю люди цінуватимуть, а які ні. Це робиться при визначенні обсягу та змісту роботи виконавців. На цей час фахівці виділяють наступні групи теорій мотивації:

- змістовні теорії (аналізують чинники, що спричиняють вплив на мотивацію, і сконцентровані значною мірою на виявленні потреб, що є у людини, визначення їх пріоритетності та характеру впливу на мотивацію) (Ф. У. Тейлор, К. Альдерфер, О. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. МакКлелланд та ін.);

- процесуальні теорії (розглядають мотивацію, перш за все, як процес і акцентують увагу на когнітивних передумовах поведінки, що реалізуються в мотивації і діяльності) (С. Адамс, В. Врум, Е. Лоулер, Л. Портер, та ін.).

Методи мотивації мають ґрунтуватися на індивідуальному підході. Необхідно визначити ключові потреби певної групи працівників і розробити відповідні методи й мотиваційні заходи для них. Для одних працівників пріоритетне значення мають фізіологічні потреби, для інших - потреби визнання і самоствердження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Успіх управління будь-яким соціально-економічним об'єктом залежить від того, наскільки ефективна мотивація людей, які працюють у межах цього об'єкта. Найбільш ефективною системою мотивації праці, є мотивація на результат, яка дозволяє

персоналу істотно поліпшити ефективність і продуктивність роботи підприємства.

Система стимулів для кожної категорії працюючих пов'язується з участю в прибутках, просуванням по службі, наданням різних соціальних пільг тощо. По суті, система винагород є еквівалентом до статусу та офіційного визнання конкретних працівників. Ефективність мотивації залежить від можливостей реалізації індивідуального підходу до формування системи винагород різних категорій працюючих.

Для успішної управлінської діяльності менеджер повинен знати чим керуються його підлеглі у своїх діях, вміти впливати на мотиви поведінки працівника, і визначити яких результатів можна очікувати. З огляду на це він або формує певну мотиваційну структуру підлеглих, розвиває у них бажані мотиви і послаблює небажані, або здійснює пряме стимулювання їх дій.

Висновки./Conclusions. Запропоновані заходи щодо формування системи мотивації на підприємстві сприятимуть розвитку здібностей працівників, які посилюють їх прагнення досягти певних цілей. Вони дадуть змогу керівництву даного підприємства ефективніше впливати на поведінку працівників, створювати робоче середовище, яке стимулюватиме працівників до ефективної діяльності.

**ДИНАМІКА ІМПОРТНИХ ПОСТАВОК ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В
УКРАЇНУ В 2019-2020 РР.**

Покровська Наталія Миколаївна

к.е.н., старший викладач

Сакара Марина Вікторівна

Студентка

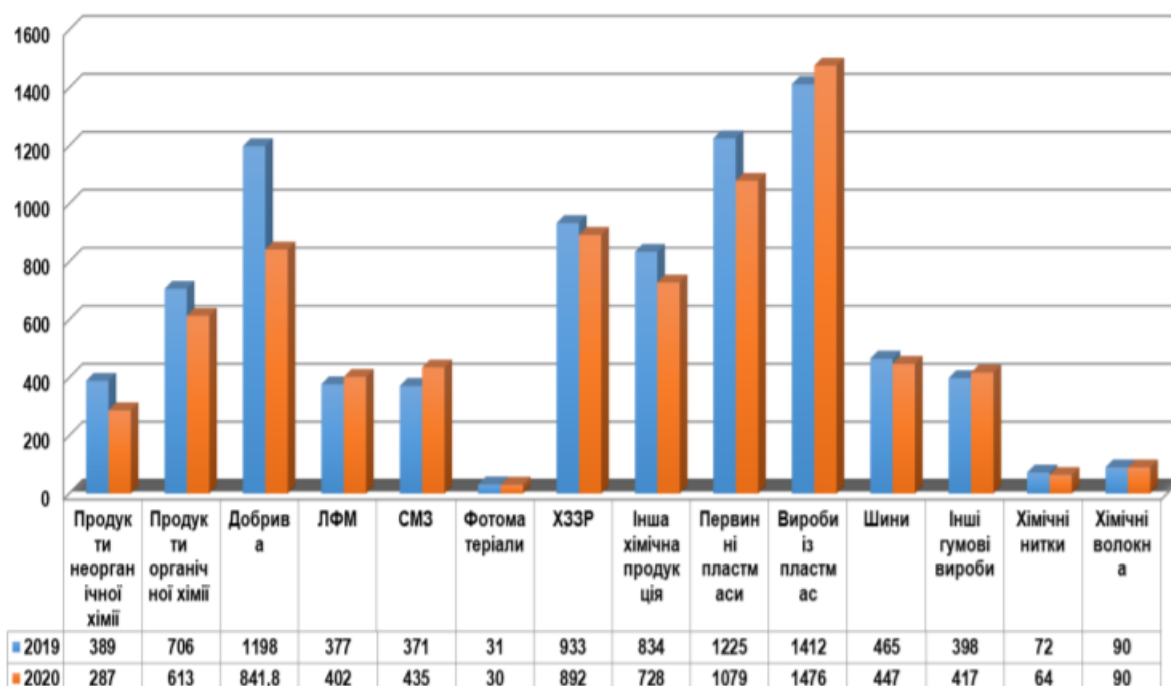
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Зовнішньоекономічна діяльність України представлена передусім зі здійсненням імпортних операцій торговельних суб'єктів, адже на них припадає більшість усіх здійснюваних у зовнішньоекономічній операцій. Хімічна промисловість є одним із найбільш важливих з огляду на високий рівень технологічності виробництва секторів економіки та відповідно здатна переробити багато первинної сировини, особливо за відсутності певної сировинної бази в межах країни.

Мета роботи. Проаналізувати економічний стан хімічної промисловості на території України в 2019-2020 рр.

Результати та обговорення. У 2020 році галузева динаміка імпорту хімічної продукції в Україну була неоднозначною. Обсяг імпортного постачання хімічної продукції в Україні знизився на 8,2%. У розрізі секторів динаміка зниження імпорту у вартісному вираженні обсягів характеризувались суперечливими тенденціями.

На рисунку 1 спостерігаємо, що у 2020 році в імпорті хімічної продукції виросла структурна частка виробів із пластмас, СМЗ, ЛФМ та інших гумових продуктів. Структурна частка добрив у хімічному імпорті значно скоротилася, а також продукція органічної та неорганічної хімії трохи знизилася. Фотоматеріали, хімічні нитки та хімічні волокна в порівнянні з 2019 роком імпорт кінцевої товарної продукції залишився на тому ж рівні [2].

Рис. 1. Імпорт хімічної продукції в Україну в 2019 -2020 рр., млн. дол. США

Перспективи розвитку української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі визначаються ступенем успішності її адаптації до умов функціонування міжнародних економічних відносин, які поступово трансформуються. Аналіз міжнародних подій свідчить про те, що сьогодні через конфлікт геоекономічних та геополітичних інтересів низки потужних суб'єктів світової економіки існує ймовірність певних змін у системі міжнародної торгівлі в цілому [3].

Висновки. Багато підприємств хімічної галузі працюють на імпортній сировині, тому потрібно будувати свої виробництва, які б забезпечили вітчизняні підприємства первинною сировиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль Л П Тенденції та перспективи розвитку хімічної промисловості України // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України №3 2018р. Ст. 22-26

2. Ковеня Т. В. Хімічна промисловість та хімічний ринок України у 2020 році: факти, оцінка стану, тенденції, прогноз / Т. В. Ковеня. – Черкаси: Черкаський НДІТЕХІМ, 2021. – 54 с.
3. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи, 2018. – № 9. – С. 81–93.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ

Полякова Софія Сергіївна,
магістр,
Ярова Інесса Євгенівна,
канд. екон. наук, доцент,
кафедра міжнародних економічних відносин,
Сумський державний університет

Вступ. У сучасних умовах АПК України перебуває під впливом глобалізаційних тенденцій, а його роль у міжнародній економіці зростає. Це відбувається внаслідок інтеграції економіки України до єдиного світового ринку. Ступінь розвитку досконалої конкуренції у ключових галузях національної економіки є одним із вирішальних критеріїв розвиненості й цивілізованості ринкових відносин. Забезпечення реалізації стратегічної ролі АПК України у глобальній системі продовольчої безпеки вимагає довгострокових дій з підвищення світової конкурентоспроможності даного сектору. Це актуалізує необхідність формування методичних підходів до оцінки конкурентного середовища та потенціалу АПК України [1, 2].

Метою роботи є здійснення стратегічного аналізу діяльності підприємств АПК України з метою підвищення їх конкурентоспроможності у сучасних умовах.

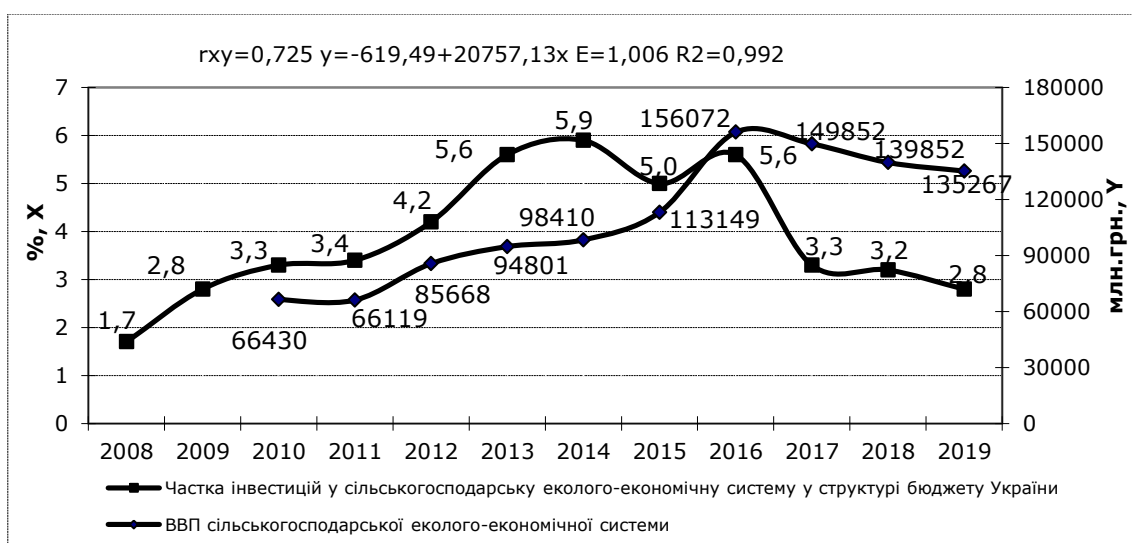
Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, фундаментальні положення теорії конкуренції. Для реалізації поставленої мети у роботі були використані такі методи наукового дослідження як абстрактно-логічний та системно-структурний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз, математичний аналіз.

Результати дослідження. Проаналізуємо конкурентне середовище АПК за допомогою методів стратегічного аналізу. PEST-аналіз — це інструмент стратегічного аналізу далекого зовнішнього середовища. Ґрунтовний

стратегічний аналіз далекого зовнішнього конкурентного середовища є необхідним з точки зору врахування ключових факторів задля успішного функціонування як стратегічно важливого сектору економіки.

Політичні фактори (P). Роль політичних факторів розглянемо крізь призму державних фінансово-інвестиційних механізмів підтримки АПК. Нами встановлено, що державна стратегія інвестиційного забезпечення АПК України реалізується через механізми бюджетного фінансування. Ми зафіксували тісний зв'язок ($r^2_{xy}=0,725$) між бюджетним фінансуванням видатків АПК і його валовим внутрішнім продуктом (Рисунок 1).

Рис. 1. Статистична оцінка впливу бюджетних інвестицій (X) на відтворювальні процеси (Y) у сфері АПК України (авторські оцінки)

Додатково нами було отримано адекватне рівняння регресії ($R^2=0,992$), на основі якого можна зробити важливий соціально-економічний висновок: за відсутності бюджетного фінансування ($x=0$) ВВП сільського господарства набуває від'ємного значення (-619,49 млн. грн.), що можна інтерпретувати як втрати, які несуть підприємці за браком державної фінансової підтримки. Визначальна роль держави як стратегічного інвестора АПК підтверджується розрахунковим значенням коефіцієнта еластичності ($E=1,006$), який свідчить, що зі зростанням частки відповідних бюджетних витрат на 1 % ВВП АПК збільшується на 1,006 %. Натомість спостерігаємо ослаблення фінансової присутності держави у сфері АПК [3, 4].

Економічні фактори (E). В умовах стабільно низького рівня бюджетного кредитування АПК функції кредиторів у такому разі покладаються на комерційні банки. Дотепер інвестиції в АПК займають незначну частку у структурі кредитного портфеля комерційних банків (Рисунок 2), що є свідченням низької інвестиційної привабливості АПК для банківського капіталу.

Рис. 2. Структура портфеля банківських кредитів у сільськогосподарському землекористуванні України (авторські оцінки)

Портфель банківських позик у сільськогосподарському землекористуванні формується переважно за рахунок залучення короткострокових кредитів (88 %), які спрямовуються на покриття сезонної потреби у фінансових ресурсах. Перспективи одержання банківських позик на довгостроковій основі погіршуються відсутністю ліквідної застави. А це, у свою чергу, свідчить про те, що інвестування господарських заходів відбувається за рахунок власних фінансових ресурсів, які в силу своєї обмеженості не забезпечують умов відтворювального економічного розвитку.

Соціальні фактори (S). З урахуванням переважання землеробського менталітету в системі економічних відносин обґрунтуємо рекомендації для зовнішньої та внутрішньої політики розвитку національного АПК. У сучасних умовах високопродуктивний український чорнозем можна позиціонувати у світі як національний бренд, що виражає постійні цінності глобальної продовольчої безпеки. Формування позитивного міжнародного іміджу України

як землеробської нації з метою підвищення її позицій у рейтингах глобальної конкурентоспроможності може відбуватися шляхом проекції національних екологічних цінностей у площину суспільного виробництва, первинною ланкою якого є сільськогосподарське землекористування.

Вважаємо за необхідне позиціонувати національний характер українця-землероба у якості ментального фундаменту та макропараметра національного розвитку АПК.

Технологічні фактори (Т). Саме у галузі АПК технологічні фактори високо корелюють з факторами екологічними. Слід наголосити, що інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на основі застосуванням підвищених норм синтетичних мінеральних добрив для забезпечення поживного режиму, пестицидів – для захисту рослин від бур'янів, шкідників і хвороб призводить до органічного дисбалансу у землеробстві, забрудненню ґрунтів і отриманню продукції, насиченої пестицидами та їхніми метаболітами, нітратами та нітритами, хімічними речовинами тощо. Тому актуальними з точки зору забезпечення продовольчої безпеки у національному та світовому масштабі є тенденції до використання екологічно безпечних технологій. Окремо треба зосередитися на питаннях застосування ресурсозберігаючих технологій у сфері АПК. У сучасних умовах збереження ресурсів можливо завдяки впровадженню таких методів, як: економія, регенерація, консервація земель, рециркуляція ресурсопотоку, утилізація відходів, ренатуралізація, екологічна конверсія, дематеріалізація тощо. Результати аналізу далекого зовнішнього конкурентного середовища представимо у вигляді експертної оцінки умов ведення агропромислового бізнесу (Таблиця 1).

Таблиця 1

Оцінка конкурентних умов агропромислового бізнесу

Умови	Характеристика умов	Оцінка							Характеристика умов
		0	1	2	3	4	5	6	
Політичні	Незадовільні	0	1	2	3	4	5	6	Бездоганні
Економічні	Незадовільні	0	1	2	3	4	5	6	Бездоганні
Соціальні	Незадовільні	0	1	2	3	4	5	6	Бездоганні
Технологічні	Незадовільні	0	1	2	3	4	5	6	Бездоганні

Для оцінки умов використаємо наступну формулу:

$$УБ = \frac{\sum_{i=1}^n \beta_i}{n}, \quad (1)$$

де $УБ$ – умови бізнесу,

β_i – бальна оцінка i -го параметра (від 0 до 6);

n – кількість параметрів ($n=4$).

Підставимо значення у формулу (2.1) і отримаємо:

$$УБ = (2+2+5+4):4 = 3,25.$$

Отже, умови для ведення агропромислового бізнесу є недостатньо сприятливим. Шанси на успіх ледве перевищують 50 %. Виявлення такої ситуації обумовлює необхідність пошуку нових економічних методів підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК України.

SWOT-аналіз – це оцінка конкурентної сили галузі та її слабостей, а також можливостей і загроз (S – strength – сила, W – weakness – слабкість, O – opportunities – можливості, T – threats – загрози).

Побудуємо матрицю SWOT-аналізу для досліджуваної галузі (Табл. 2).

Таблиця 2

Матриця SWOT-аналізу АПК України

Сильні сторони - S	Слабкі сторони – W
S1. Високопродуктивні чорноземи	W1. Нераціональне використання земельних ресурсів
S2. Експортний потенціал	W2. Уразливість до природнокліматичних ризиків
S3. Стабільний внутрішній попит	W3. Відсутність маркетингових досліджень
S4. Великий досвід обробітку ґрунту	W4. Низька заробітна плата
S5. Імідж житниці Європи	W5. Висока ймовірність банкрутства
Можливості - O	Загрози - T
O1. Освоєння нових ринків збуту	T1. Торговельні війни
O2. Іноземні інвестиції	T2. Ускладнення доступу до ринків кредитних ресурсів
O3. Органічне землеробство	T3. Монополізація ринку
O4. Вертикальна інтеграція	T4. Виснаження природних ресурсів

Оцінка конкурентного середовища галузі проводиться за шкалою від 1 до 4 балів. Вона характеризує ступінь дії сильних і слабких сторін розвитку галузі на перспективи використання можливостей і протидії загрозам (Табл.3).

Таблиця 3

**Кількісна оцінка можливостей і загроз, сильних і слабких сторін АПК
України (авторські оцінки)**

SWOT-показники		СИЛЬНІ СТОРОНИ					СЛАБКІ СТОРОНИ					РАЗОМ
		S1	S2	S3	S4	S5	W1	W2	W3	W4	W5	
МОЖЛИВОСТІ	O1	4	4	1	2	4	1	2	1	4	1	24
	O2	4	4	3	1	4	1	1	2	4	1	25
	O3	4	4	4	3	4	1	3	1	1	2	27
	O4	3	3	2	1	2	2	1	3	2	4	23
ЗАГРОЗИ	T1	4	4	2	3	3	1	1	1	1	4	24
	T2	3	4	2	2	3	3	3	1	1	4	26
	T3	1	3	2	1	1	1	1	2	3	1	16
	T4	4	4	4	4	4	4	3	1	1	2	31
РАЗОМ		27	30	20	17	25	14	15	12	17	19	

З таблиці 3 видно, що найкращою можливістю для підприємств АПК є розвиток на засадах органічного землеробства (27 балів), а найбільшою загрозою – виснаження природних ресурсів (31 бал). Дана загроза нівелюється саме завдяки впровадженню механізму органічного землеробства, який передбачає охорону природних ресурсів від виснаження та погіршення їх якісного складу. Сильна сторона галузі проявляється у наявності потужного експортного потенціалу (30 балів) завдяки історичним передумовам та великим масивам орнопридатних земель високої продуктивності, а слабка сторона – у високій ймовірності банкрутства в силу природнокліматичних, цінових та фінансових чинників. Рекомендується дотримуватись стратегії підтримки використання сильних сторін підприємства з метою пом'якшення загроз.

Висновки. Аналіз далекого конкурентного середовища показав, що умови для ведення агропромислового бізнесу є недостатньо сприятливими. Шанси на успіх у конкурентній боротьбі ледве перевищують 50 %. SWOT-

аналіз галузі показав, що слабка сторона АПК проявляється у високій ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств. Найбільш ймовірною причиною банкрутства підприємств АПК є недостатність власного оборотного капіталу. Це актуалізує необхідність оптимізації структури фінансового капіталу як методу попередження банкрутства та підвищення конкурентоспроможності галузі.

Список літератури

1. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия. – Киев: Ника-Центр; Эльга, 2014. С. 57.
2. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти: [монографія] / О.І. Драган. – Київ: ДАКККиМ, 2016. С.39-64.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>.

КРАУДФАНДИНГ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Репко Анастасія Сергіївна

магістерка першого року навчання
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

Куліш Ганна Петрівна

к.е.н., професорка кафедри
корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

Вступ. Помітним явищем одночасно у фінансовій сфері та у соціальних відносинах порівняно недавно стала оригінальна схема залучення коштів для реалізації проектів різними людьми, які задумали реалізувати свої ідеї за рахунок грошей, зібраних від таких же простих людей, яким ці ідеї здалися цікавими і заслуговують на те, щоб витратити на них порівняно невелику суму, не обтяжливу для власного бюджету. Спочатку краудфандинг надавав можливість ініціаторам різноманітних проектів збирати кошти на їх виконання у звичайних людей, які виступають у цьому випадку як непрофесійні інвестори. З їхньої численності виходило своєрідне народне (чи колективне) фінансування, здійснюване за умов, визначених засновниками спеціально освічених інтернет-платформ.

Краудфандинг (від англ. crowd – натовп і funding – фінансування, залучення коштів) – форма колективного інвестування, в рамках якого інвестори (як правило, фізичні особи) за посередництвом інвестиційних платформ надають кошти для фінансування різних проектів [1].

Ціль. До появи краудфандингу призвів розвиток інформаційних технологій та соціальних мереж, внаслідок чого він досить швидко зайняв значну нішу на ринку фінансування проектів у сфері народної творчості та винахідництва. Поступове поширення краудфандингової індустрії у різних країнах світу ознаменувалося розширенням якісного складу як ініціаторів проектів, так і можливих донорів. Внаслідок цього традиційне початкове

визначення краудфандингу як народного фінансування (переважно від громадян) стало обмеженим. Така тенденція обумовлена значною участю в проектах кваліфікованих інвесторів і реалізацією схеми B2B (business to business), застосування якої вимагало правового врегулювання.

Матеріали та методи. Останніми роками традиційне сприйняття краудфандингових процесів почало змінюватися під впливом активного розвитку ринку ICO (Initial coin offering). Проведені дослідження CB Insights доводять, що фінансування за рахунок первинного розміщення кріптовалюти набуло популярності, як емісія акцій. Так, у 2018 році було залучено \$7.8 млрд. на ринку ICO, але у 2019р. фінансування за рахунок ICO скоротилось на 95% і скало лише \$ 371млн. В цей час фінансування за рахунок емісії акцій зросло до \$ 2.8млрд. У міру розвитку таких процесів та накопичення інформації виявляються й нові цікаві тенденції. Так, Т. Браун, Є. Бун та Л. Пітт звертають увагу на те, що «нещодавно створені організації почали використовувати краудфандингові сайти як маркетингові платформи. Таким чином, вони змогли забезпечити готовий ринок для своїх нових пропозицій та використовувати платформи для підвищення іміджу бренду» [2]. Ю.В.Смирнова, торкаючись іншого аспекту маркетингу, вважає, що краудфандинг дозволяє розробникам виявити переваги цільової аудиторії через можливість обміну ідеями між користувачем і розробником, за рахунок чого останній може отримати уявлення про те, що цікавить користувач [3].

В. Буттіце, М. Коломбо та М. Райт стверджують, що підприємці, які неодноразово зверталися до краудфандингу для фінансування своїх проектів, користуються перевагами соціальних контактів з тими, хто вже підтримував їхні попередні кампанії. Цей внутрішній соціальний капітал, накопичений ними, робить їх нові кампанії успішнішими, ніж кампанії, запуснені підприємцями-початківцями [3].

Результати та обговорення. Слід зазначити, що краудфандинг можливо розглядати як окремий випадок такого явища, як краудсорсинг (англ. crowd – натовп, sourcing – надання ресурсів), який є процесом залучення за допомогою

цифрових технологій необмеженого кола осіб до вирішення певних завдань. Для досягнення поставленої мети можуть використовуватися різні ресурси зацікавлених осіб – кошти, знання, навички та вміння, ідеї, технічні засоби тощо.

Зародившись як інструмент залучення ресурсів на вирішення приватних завдань окремих членів суспільства, краудсорсинг дедалі частіше використовується органами публічної влади. Згодом краудсорсинг очікувано став використовуватися для залучення найбільш ліквідного ресурсу – коштів. Цей процес зазвичай називається краудфандингом. Проте саме останнім часом, у зв'язку з розвитком Інтернету, глибоким проникненням інформаційних технологій у суспільне життя, підвищенням їх доступності та технологічної зрілості, стали з'являтися нові, унікальні форми соціально-технічних систем, до яких можна віднести краудфандингові майданчики – спеціалізовані Інтернет-сайти. для анонсування проектів та збору коштів [1].

Найголовнішою умовою краудфандингу є відкритість. Спочатку ініціатор повинен визначити всі витрати, які він планує покрити. Кількість коштів, зібраних на конкретний період часу, завжди має бути відкритою для всіх. При цьому головна умова - кошти повинні мати цільове проектне спрямування. Ці умови роблять краудфандинг чудовим способом залучення інвестицій для малого та середнього бізнесу в усьому світі. Саме для цього існує достатньо популярних краудфандингових майданчиків з великою кількістю прикладів успішного збору коштів на реалізацію інноваційних ідей та проектів.

Висновок. Отже, краудфандинг представляє одне з відгалужень краудсорсингу, під яким розуміється спільна добровільна участь людей у вирішенні суспільно значимих завдань. У разі краудфандингу така участь зводиться до перерахування коштів, за рахунок яких запускається та/або підтримується певні проекти та підприємства. Так, в Україні поширена практика залучення коштів задля відкриття громадських місць, крафтового виробництва, піцерій та інш.

Список використаних джерел

1. Краудфандинг – выход за рамки «традиционного» финансирования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commercialproperty.ua/interview/kraudfanding-vykhod-za-ramki-traditsionnogo-finansirovaniya/>.
2. Марченко О. Краудфандинг: соціально-економічний зміст та види. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2018. № 4(15). С. 26–35.
3. Петрушенко Ю., Дудкін О. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально-економічного розвитку. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2019. № 1. С. 172–182.

ЩОДО МЕТОДІВ ОЦІНКИ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Руденко Інна Вікторівна,

к.е.н., доцент, викладач

Педченко Аліна Олександрівна,

студентка

Харківський торговельно-економічний коледж

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. В умовах глобалізаційних і євроінтеграційних процесів, які відбуваються останнім часом в Україні, формування конкурентних переваг торговельних підприємств стає все більш необхідним. Формувати стійкі конкурентні переваги підприємств в сучасних умовах економічної, політичної і фінансової нестабільності здатен їхній імідж. Саме він може підвищити ділову активність та економічну безпеку підприємств торгівлі, забезпечити кращі можливості збуту товарів, задовільнити потреби споживачів, тим самим збільшуючи розмір прибутку.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є систематизація методичних підходів щодо оцінки іміджу підприємств торгівлі, виявлення позитивних і негативних їх сторін, а також розробка методики оцінки відповідності реального іміджу торговельного підприємства бажаному.

Матеріал і методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети в науковому дослідженні також були застосовані наступні методи: монографічний – при вивченні літературних джерел, практики формування та управління корпоративним іміджем; теоретичне узагальнення, порівняння та аналогії – для дослідження методів оцінки іміджу підприємств торгівлі; абстрактно-логічний – для здійснення теоретичних узагальнень, формулювання висновків та обґрунтування нових гіпотез; функціональної оцінки – для встановлення взаємозв'язку реального та бажаного іміджу підприємства; комплексні – для розробки методичного підходу до оцінки іміджу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дослідженню методів оцінки іміджу підприємств в зарубіжній та вітчизняній практиці приділяється достатня увага. Втім досі не існує єдиної методики комплексної оцінки іміджу підприємств в умовах нестабільної економічної ситуації. Крім того, потребують додаткового розгляду питання особливостей оцінки іміджу з урахуванням специфіки діяльності торговельних підприємств.

Оскільки імідж підприємства в мінливих умовах сьогодення весь час змінюється, все більш актуальним стає постійний моніторинг реального іміджу та його оцінка. Вивчення літературних джерел по темі дослідження показало відсутність єдності в методиці оцінки іміджу підприємства. Одні автори пропонують кількісний підхід, який передбачає використання грошових методів. Це можуть бути методи, які націлені на визначення грошової вартості іміджу і сприймають імідж як нематеріальний актив підприємства. Зокрема, до них відносять гудвіл, оцінку іміджу на основі різниці між ринковою вартістю підприємства та балансовою вартістю його активів, метод надлишкових прибутків тощо.

Інша група кількісних методів передбачає оцінку іміджу за допомогою розрахунку показників, які характеризують результати діяльності торговельного підприємства. Це можуть бути методи дисконтування грошових потоків, розрахунку витрат на формування та управління іміджем, розрахунку індексу кредитоспроможності та інші. Слід відзначити, що при використанні кількісних методів оцінки іміджу підприємств торгівлі не враховується емоційна складова образу. Тому досить складно комплексно оцінювати корпоративний імідж в грошовому еквіваленті.

Як альтернативу деякі автори пропонують використовувати якісні методи, основними серед яких є: метод соціологічних опитувань, експертних оцінок, контент-аналіз, метод розрахунку інтегральних показників. Слід зауважити, що на практиці найбільш часто застосовуються для оцінки іміджу підприємств соціологічні опитування та експертний метод. В основу методу розрахунку інтегральних показників покладено математичну модель інтеграції

інформації для аналізу уявлень про підприємство. Цей метод використовують для виявлення відповідності реального іміджу бажаному та оцінки ефективності формування іміджу. Проте, як показало дослідження, даний метод також має свої недоліки. Найбільш вагомими, на нашу думку, такі: 1) не враховується вага значущості різних елементів іміджу або відсутність чітко визначеного методу розрахунку ваги значущості компонент іміджу; 2) недосконалість критеріїв оцінювання та інтерпретації отриманих результатів; 3) не враховуються розбіжності у сприйнятті підприємства різними стейкхолдерами; 4) не враховується галузева специфіка підприємств торгівлі.

Тож з урахуванням зазначених недоліків пропонуємо методику оцінки іміджу торговельного підприємства, сформовану в межах групи покупців товарів. Тобто буде враховуватись галузева специфіка та інтереси стейкхолдерів. Оскільки імідж підприємств торгівлі в даній методиці оцінюється стосовно інтересів покупців товарів, то необхідно обирати елементи найбільш значущі саме для них. Тому вважаємо найбільш доцільним проведення оцінки іміджу торговельного підприємства за допомогою опитування споживачів щодо значущості для них певних елементів іміджу. Вибір окремих елементів іміджу можна зробити також шляхом експертного опитування фахівців або поєднавши обидва методи. В результаті буде сформована модель бажаного іміджу підприємства торгівлі, на основі визначених покупцями елементів іміджу та розрахованих вагових коефіцієнтів.

На наступному етапі покупцям товарів торговельного підприємства пропонується заповнити анкету, в якій оцінювання кожного елементу іміджу здійснюється на основі спеціально розробленої шкали. Шкалу оцінювання підприємства можуть розробляти самостійно, залучаючи до цього експертів-фахівців. На заключному етапі потрібно розрахувати інтегральний показник оцінки іміджу, який буде відображати інтереси покупців товарів – найвагомішої групи стейкхолдерів в торгівлі.

Висновки./Conclusions. Проведене дослідження показало, що в сучасному економічному середовищі імідж торговельного підприємства стає

однією з найважливіших складових на шляху досягнення цілей під час конкурентної боротьби. Саме адекватна оцінка іміджу є запорукою ефективного управління іміджем в нестабільному економічному середовищі. Ця оцінка має бути тісно пов'язана із задоволенням інтересів стейкхолдерів підприємств торгівлі і, в першу чергу, покупців товарів. Це враховує запропонована методика оцінки іміджу торговельного підприємства, сформована в межах групи покупців товарів. Саме отримання об'єктивної інформації від покупців буде надавати можливість керуючій системі приймати ефективні управлінські рішення щодо корегування іміджу свого підприємства, і тим самим, сприяти підвищенню його ділової репутації, фінансової стабільності, ділової активності й конкурентоспроможності.

ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ МОДЕЛЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО КОМПЛЕКСУ

Рудь Юлія Анатоліївна
аспірант, кафедра вищої математики
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна,

Введение./Introductions. Моделювання маркетингового комплексу використовує економетричний аналіз, щоб віднести минулі рухи продажів до внесків, які надходять від змін у різних причинних факторах [1]. Для того, щоб провести цей тип моделі, зазвичай є 6 кроків [2,3]:

1. Визначте мету моделі (передбачувану залежну змінну)
2. Визначте потенційні стимули продажів (або драйвери інших залежних змінних)
3. Визначте джерела, збирайте та «очищайте» відповідні дані
4. Створіть базу даних моделювання
5. Провести початкове моделювання
6. Ітеративно уточнюйте дані та моделювання, щоб отримати найкращу модель.

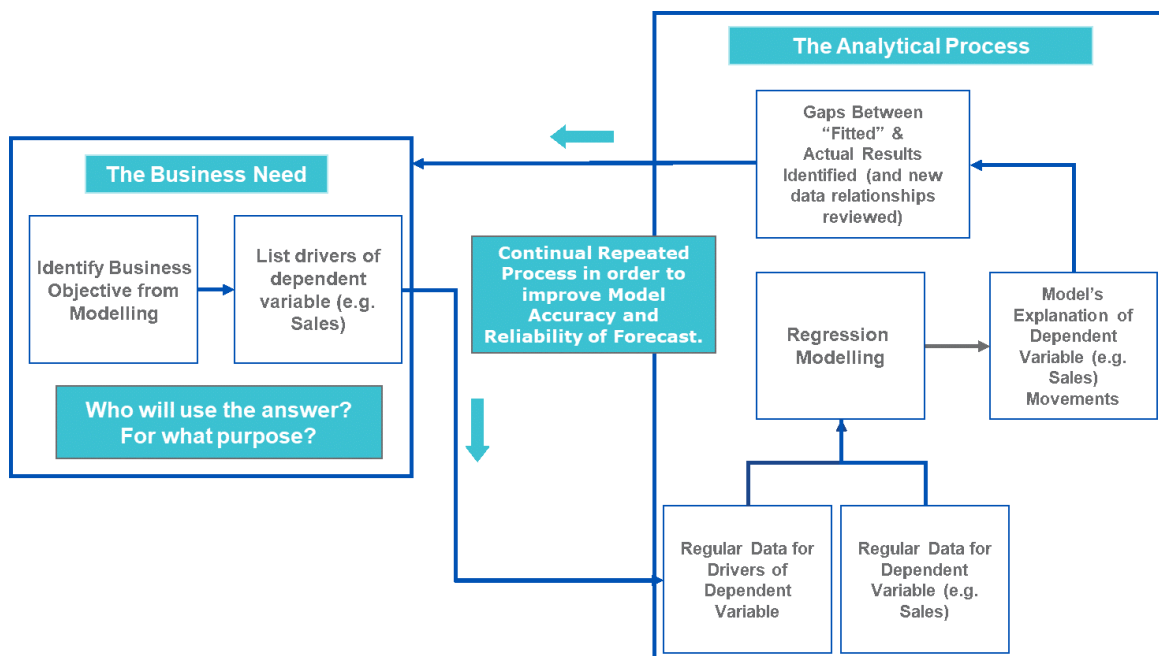
Спільні дослідження мають на меті зв'язати конкретні перспективні атрибути бренду, якими володіють клієнти або потенційні клієнти, зі змінами їх уподобань до бренду та вибору бренду, оцінюючи основну «корисність», яку клієнти приписують різним «рівням» атрибута бренду [4]. Респондентам-дослідникам надається ряд вибору між альтернативними пропозиціями або продуктами. Збалансований експериментальний дизайн використовується для забезпечення однакового представлення різних комбінацій характеристик продукту [5]. Результат визначає різні корисності вибору окремих продуктів/послуг і, отже, поступове збільшення вибору, який бренд надає для прийняття рішень про покупку. Це, у свою чергу, може бути виражено у

вигляді ефекту ціни, ефекту обсягу або їх комбінації [5, 6]. Вони використовуються для обчислення доходів або «Базових продажів».

Цель работы./Aim. Означити основні етапи формування процесу моделювання маркетингового комплексу

Материалы и методы./Materials and methods. Методологічну та теоретичну основу роботи складають підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до розробки економіко-математичних моделей підприємства. У процесі виконання дослідження використовувався аналітичний метод. Основою інформаційної складової становлять науково-аналітичні статті вітчизняних та зарубіжних вчених та офіційні статистичні дані.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Приклад переліку незалежних змінних для моделі маркетингового комплексу для бренду товарів тривалого користування може включати фактори, не пов'язані з маркетинговими витратами, такі як: середня ціна товару, цінові акції, суміш продуктів, ширина та глибина діапазону, економічні умови, сезонність, конкурентні витрати/діяльність[7, 8].

Рис.1. Процес моделювання маркетингового комплексу

Але важливо, щоб маркетингова діяльність була сегментована на рівні, на якому збираються використовувати модель для сегментації витрат.

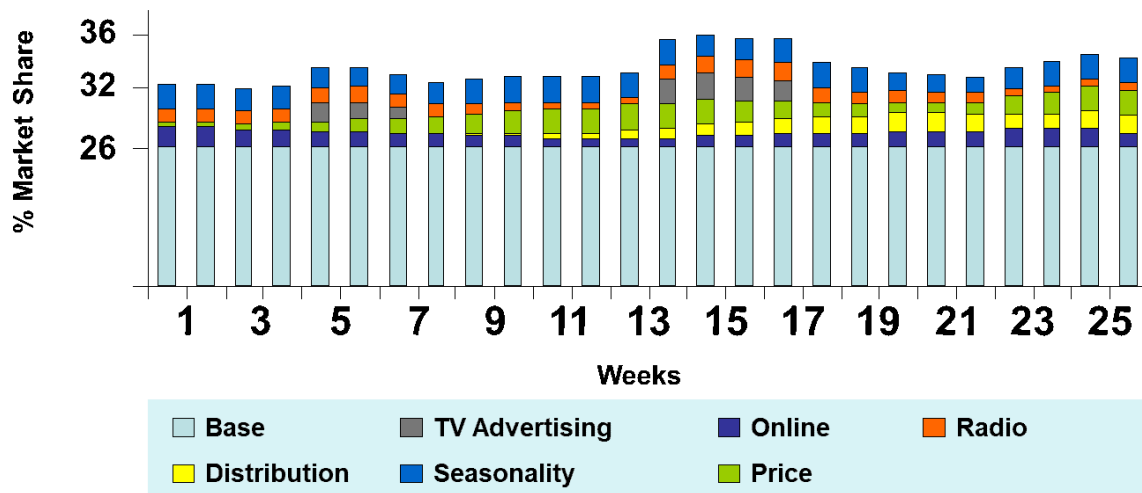
Довгостроковий капітал бренду [9]. Ці змінні визначаються після детального аналізу бізнесу та його оточення, щоб розробити розумні очікування драйверів продажів. Цей процес полегшується з досвідом. Ці дані для змінних (незалежні і залежні) повинні мати відстежувалися в протягом деякого часу (переважно від 2 до 3 років або більше) і з деякою регулярністю (бажано щотижня, але не менше одного разу в квартал), з метою створення надійності і точності моделі.

Джерела даних різноманітні, але це можуть бути дані про інвестиції медіа-агентства, економічні прогнози, внутрішні документи, оригінальні (або синдиковані) дослідження ринку та багато інших різних джерел. Дані слід очистити, щоб вони відповідали однаковим періодам часу та зберігалися в еквівалентних базах даних. Потім буде завершено кореляційний аналіз для виявлення мультиколінеарності між даними та видалення будь-яких незалежних змінних, які вже пояснюються іншими змінними в моделі. Це робиться тому, що змінні, які вже пояснюються іншими змінними, спотворюють модель, через що деякі атрибути здаються більш-менш важливими, ніж вони є насправді. Моделювання даних за допомогою регресійного аналізу слідує за цим набором даних. Зазвичай це включає в себе кілька моделей для перевірки різних типів відносин. Іноді взаємозв'язки будуть лінійними (тобто в міру зростання продажі збільшуються на однакову суму), але в багатьох випадках це не так. Наприклад, витрати на рекламу, як правило, досягають точки насичення і зменшуються в своїй ефективності, що робить їх нелінійними [7, 10, 11].

Згодом необхідно вимірювання статистичної відповідності, а також тестування значущості кожного показника для побудови надійної моделі. Аналогічно, перевірка здорового глузду також є важливою, наприклад, що вища ціна зменшує обсяги. Після виконання цих перевірок та виявлення проблем модель слід оновити та перерахувати [12]. Звіти про моделювання маркетингового комплексу зазвичай включають пояснення джерел обсягу продажів за певний час, як показує ця спрощена модель нижче:

Components Explaining Market Share

(simplified, illustrative example)

Рис.2. Компоненти ринкової частки

Джерело: RedRoute International & Brand Finance

Розуміючи внесок кожного каналу та його індивідуальний зв'язок із продажами, маркетологи можуть використовувати цю модель як інструмент прогнозування для порівняння різних маркетингових планів, щоб максимізувати прибуток і (отже) віддачу від маркетингових інвестицій. Однак у цих моделях велика частина обсягу пояснюється як «базові» продажі. Це стосується обсягу продажів, створеного внаслідок довгострокового впливу на капітал бренду, а також інших довгострокових джерел вартості [13, 14]. Щоб зрозуміти, звідки походить ця цінність і як її максимізувати, потрібен інший тип аналізу, який аналізує довгостроковий капітал бренду та фінансові дані за допомогою передових методів дослідження – аналізу кон'юнктури та аналізу чинників бренду [15].

Довгостроковий аналіз оцінки бренду (аналіз впливу бренду), є одним із найважливіших факторів вартості бізнесу, який становить у середньому 20% прибутковості та вартості бізнесу. Розуміння того, як він впливає на довгострокові чинники цінності бізнесу, має важливе значення для хорошого управління брендом і бізнес-планування, і його багато конкретних застосувань можуть включати [16, 17]:

- Маркетингові інвестиції, контент і креативне планування

- Оцінки архітектури бренду
- Позичування бренду та уточнення мети
- Переговори про ліцензування бренду та рішення про продовження
- Управління переходом бренду

Щоб визначити комерційну цінність довгострокового капіталу бренду, необхідно пов'язати його з комерційним впливом. Для цього використовуються методи дослідження ринку, щоб визначити, наскільки сильно бренд впливає на вибір щодо концептуального еквіваленту без бренду (іноді його називають загальним або підлоговим брендом у межах категорії) у процесі, відомому як «Аналіз впливу бренду». Потім цей процес використовується для відокремлення доходів і прибутків, пов'язаних із збільшенням ефекту бренду від ефекту, який був би досягнутий, якби не було бренду для визначення внеску бренду у вартість, створену брендованим продуктом або послугою. Цей процес ізоляції проводиться за допомогою Conjoint Research або Drivers Analysis. «Надійний показник капіталу бренду є стратегічно вирішальним для будь-якого фірмового бізнесу. Іноді може бути важко визначити кількісний показник, і немає 100% консенсусу щодо того, як його виміряти, але кожна компанія повинна розробити систему, щоб визначити, чи здорові їхні бренди, мають міцну стійку репутацію, і, що найголовніше, готові забезпечити майбутнє зростання та комерційну віддачу», - підкреслює Стівен Томпсон, директор Insight, Brand Finance.

Для визначення складових оцінок доступності даних, варто визначити наступні [4, 7, 9, 18]:

1. Ведення належного обліку даних про маркетингові витрати, розділені за каналами та сегментами.

2. Визначення та відстеження контрольних показників – у тому числі з баз даних Brand Finance та інших сторонніх баз – витрат конкурентів та порівняйте їх із вашими.

3. Проведення структурованого огляду усіх факторів, що стимулюють продажі (включаючи капітал бренду).

4. Оцінювати доступність даних Share of Voice у відповідних маркетингових каналах (або будь-яких доступних проксі-заходах).

5. Відстежувати показники здоров'я бренду, щоб відстежувати довгострокову цінність бренду – або використовуйте синдіковані дослідження, як-от Global Brand Equity Monitor від Brand Finance. Цей крок визначає, який рівень аналізу чи підходу можливий, і налаштовує бізнес на більш просунуті методи пізніше. Скептицизм та підтримка керівництва (семінари та інтерв'ю)

6. Визначення усіх різних зацікавлених сторін, залучених до прийняття рішень щодо маркетингових інвестицій, рівень їхньої участі та знань, а також їхні погляди на загальні та розподільні витрати.

7. Необхідність переглядати історичні контрольні показники розподілу бюджету компанії в порівнянні з галузевими контрольними показниками, щоб виявити аномалії, які виникають у результаті роз'єданого управління.

8. Перегляд на актуальність маркетингових цілей керівництва та підготуйте бюджет на основі цих цілей для порівняння з іншими контрольними показниками.

9. Забезпечувати базову підготовку тих, хто цього потребує. Це має тенденцію бути особливо необхідним щодо довгострокових і короткострокових ефектів маркетингу. Цей крок визначає, який рівень аналізу буде необхідним, щоб переконати всі відповідні сторони, які беруть участь у прийнятті рішень.

10. Необхідно переглядати розмір і важливість маркетингового бюджету в порівнянні з іншими великими інвестиціями компанії та вартістю детального моделювання або аналізу.

11. Аналіз рівня інвестицій конкурентів та їхню частку голосу відносно вашої, щоб побачити, чи ви попереду чи повинні наздоганяти.

12. Необхідність обчислити середню вартість брендів у вашій галузі відносно вартості компанії (і вартості вашого власного бренду), щоб побачити, яку цінність можна отримати від кращого маркетингу. Цей крок визначає, яку віддачу ви можете залишити на столі в результаті менш складного підходу до аналізу маркетингових витрат. Разом ці кроки допомагають визначити, чи ви

будете використовувати лише контрольні показники для встановлення бюджетів, чи ви впровадите більш просунуті методи, щоб отримати якомога більшу цінність від інвестицій.

Выводи./Conclusions. Важливо провести певну форму аналізу рентабельності інвестицій. Незалежно від того, чи це проста математика з розумними припущеннями, чи більш просунуті статистичні методи, певний спосіб зрозуміти фінансові результати є важливим. Це допоможе переконатися, що ви інвестуєте достатньо і в правильні канали, щоб захищатися від конкурентів, підтримувати нові продукти та послуги, підтримувати частку ринку та створювати капітал бренду, при цьому не витрачаючи бюджет, який можна було б краще використати в іншому місці.

Результати цього процесу, ймовірно, будуть різними в кожному циклі, тому його слід проводити щоразу, коли потрібно затвердити бюджет. У випадку, коли більш розширений аналіз не проводиться, слід підготувати дані, щоб дати можливість зробити це в майбутньому. Там, де проводиться аналізовий підхід, цей процес необхідний для визначення вдосконалень та оновлень моделі, щоб модернізувати та покращити їх за допомогою нових фактів з ринку та керівництва.

Бюджетний процес є одним з найважливіших завдань для маркетингових команд і заслуговує на ретельний планування. Відома фраза Джона Ванамейкера полягала в тому, що половина його інвестицій в рекламу витрачається даремно; він просто не знає, яка половина. Ця проблема більше не повинна викликати у маркетологів безсонних ночей. Інструменти доступні, настав час усім маркетологам їх використовувати.

Список літератури

1. Akter, S., D'Ambra, J. & Ray, P. 2011a. An Evaluation of PLS based Complex Models: The Roles of Power Analysis, Predictive Relevance and GoF Index. In Proceedings of the Seventeenth Americas Conference on Information Systems, Detroit, Michigan August 4th-7th 2011.

2. Akter, S., D'Ambra, J. & Ray, P. 2011b. Trustworthiness in mHealth Information Services: An Assessment of a Hierarchical Model with Mediating and Moderating Effects using Partial Least Squares (PLS). *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(1), 100-116.
3. Akter, S., D'Ambra, J. & Ray, P. 2010. Service Quality of mHealth: Development and Validation of a Hierarchical Model using PLS, *Electronic Markets*, 20 (3), 209-227.
4. Barendse, M.T., Oort, F.J., Garst, G.J.A. 2010. Using restricted factor analysis with latent moderated structures to detect uniform and non-uniform measurement bias: a simulation study. *Adv. Stat. Anal.* Blalock, H. M., Jr. 1979. The Presidential Address: Measurement and Conceptualization Problems: The Major Obstacle to Integrating Theory and Research. *American Sociological Review* 44 (December), 881–894.
5. Chin, W. W. 2001. *PLS – Graph User's Guide Version 3.0.*, Houston, TX: Soft Modeling Inc. Chin, W.W. 1998a, Commentary: Issues and Opinion on Structural Equation Modeling, *MIS Quarterly*, 22 (March), vii–xvi. Chin, W.W. 1998b, The Partial Least Squares Approach for Structural Equation Modeling, in *Modern Methods for Business Research*, George A. Marcoulides, ed., Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 295–336.
6. Chin, W.W. and Newsted, P.R. 1999. Structural Equation Modeling Analysis with Small Samples Using Partial Least Squares, in *Statistical Strategies for Small Sample Research*, Rick Hoyle, ed., Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 307–341.
7. Chin, W.W., Peterson, R.A., and Brown, S.P. 2008. Structural Equation Modeling: Some Practical Reminders, *Journal of Marketing Theory and Practice*, 16 (4), 287–298.
8. Chin, W. W. 2010. How to write up and report PLS analyses, in *Handbook of Partial Least Squares: Concepts, Methods and Application*. Esposito Vinzi, V.; Chin, W.W.; Henseler, J.; Wang, H. (Eds.), Springer, Germany, 645-689.
9. Cohen, J., 1988. *Statistical power analysis for the behavioural sciences* (2nd ed.). Hillsdale: L. Erlbaum Associates.

10. Diamantopoulos, A., and Siguaw, J. A. 2006. Formative Versus Reflective Indicators in Organizational Measure Development: A Comparison and Empirical Illustration, *British Journal of Management*, 17, 263-282. Edwards, J. R. 2001.
11. Multidimensional Constructs in Organizational Behavior Research: An Integrative Analytical Framework, *Organizational Research Methods*, 4(2), 144-192.
12. Fornell, C., and Bookstein, F. L. 1982. Two Structural Equations Models: LISREL and PLS Applied to Consumer Exit-Voice Theory, *Journal of Marketing Research*, 19(4), 440-452.
13. Hair, J., Ringle, C.M & Sarstedt, M., 2011. PLS-SEM : Indeed a Silver Bullet. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19 (2), 139–151.
14. Hulland, J.S. 1999. Use of partial least squares in statistical (PLS) in strategic management research: a review of four recent studies, *Strategic Management Journal*, 20(2), 195-204.
15. Hulland, J. Ryan, M.J. and Rayner, R.K. 2010. Modeling customer satisfaction: a comparative performance evaluation of covariance structure analysis versus partial least squares, in *Handbook of Partial Least Squares: Concepts, Methods and Application*.
16. Esposito Vinzi, V.; Chin, W.W.; Henseler, J.; Wang, H. (Eds.), Springer, Germany, pp.307-325. Jarvis, C. B., MacKenzie, S. B., & Podsakoff, P. M. 2003. A Critical review of construct indicators and measurement model misspecification in marketing and consumer research, *Journal of Consumer Research*, 30, pp.199–218.
17. Law, K. S., Wong C., and Mobley, W. H. 1998. Toward a Taxonomy of Multidimensional Constructs, *Academy of Management Review*, 23 (4), 741-755.
18. Lohmöller, J.-B. 1989. *Latent Variable Path Modeling with Partial Least Squares*, Heidelberg: Physica-Verlag. MacKenzie, S. B., Podsakoff, P. M., and Jarvis, C. B. 2005. The Problem of Measurement Model Misspecification in Behavioral and Organizational Research and Some Recommended Solutions, *Journal of Applied Psychology*, 90 (4), 710-730.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Русінова Ольга Сергіївна

д.е.н., доц., професор кафедри менеджменту

Комісарчук Олександр Володимирович

Магістр II курсу,

ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ

Вступ. В умовах цифрової трансформації економіки інформація є ресурсом найбільш необхідним особливо в процесі управління, в процесі ухвалення рішення. На підприємства „звалюється” величезний обсяг інформації, більша частина якої є надмірною. При цьому великий обсяг інформації дуже важко формалізувати, кодувати, обробляти. Керівник підприємства постійно стикається з надлишком або(і) нестачею інформації, а що найсумніше – з потоком невірної, помилкової інформації. Тому ефективна система управління підприємством повинна мати надійне інформаційне забезпечення.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження особливостей інформатизації в системі управління підприємством.

Матеріали та методи. У даному дослідженні використовувалися вітчизняні та зарубіжні матеріали щодо аналізу інформатизації в системі управління підприємством. Виконані дослідження та висновки базувались на науково-обґрунтованому підході до інформатизації в системі управління підприємством, що може мати практичне застосування.

Результати та обговорення. Для управління підприємством використовується розв’язувальна система, яка є симбіозом особи, що ухвалює рішення (ОУР) та обчислювальної системи. У ній ОУР повинна виробляти вектор керувальних параметрів. У свою чергу, керувальні параметри управляють виробництвом не прямо, а побічно, через вплив на техніко-економічні показники (ТЕП). Параметр є сукупністю керувальних сигналів для

підтримки заданого рівня ТЕП. В процесі формування керувальних параметрів, виникає цілий ряд погано формалізованих обставин, у тому числі й оцінок значення ТЕП. Ці показники часто суперечать один одному, так, наприклад, при падінні випуску продукції зростає рентабельність. Особа, що ухвалює рішення, повинна враховувати всі ТЕП. Проте формалізувати до кінця процес управління підприємством поки що не вдається. Дотепер відносно деяких показників застосовуються тільки якісні підходи. Механізм їх визначення ще до кінця не розроблений, і врахування слабкої структуризації системи управління виявляється лише в додатковій перевірці ухвалених рішень директором і його заступником.

Слід відзначити, що в системі управління підприємством облік чинника недостатності інформації не має прагматичного виразу, оскільки витрати на створення математичної моделі для його обчислення значно перевищуватимуть зменшення втрат завдяки врахуванню цього чинника. У зв'язку з цим наведемо лише формули, за якими можна здійснювати розрахунки в тому випадку, якщо це виявиться необхідним для забезпечення інформаційної безпеки підприємства.

Цінність інформації визначається за формулою [4]:

$$C_u = \log P_1 - \log P_0 = \log (P_1/P_0), \quad (1)$$

де C_u – цінність інформації.

Цю формулу можна інтерпретувати таким чином: якщо P – ймовірність досягнення мети – до отримання інформації дорівнювала P_0 , а після отримання – P_1 , то можна користуватися вищезазначеною формулою.

Необхідно враховувати не тільки кількісні характеристики інформації, але й семантичні. Для цього, а також для проведення дій з усунення впливу чинника невизначеності, використовуються методи:

1. Синтаксичний, згідно з яким застосовується рівняння невизначеності К. Шенона:

$$H = - \sum_{i=1}^n p(A_i) \log_2 P(A_i) . \quad (2)$$

За даною формулою розраховується ступінь невизначеності, а потім визначається ступінь інформативності ухвалюваного оптимального рішення:

$$Y = I / V_d, \quad (3)$$

Y – ступінь інформативності рішення;

I – кількість інформації;

V_d – обсяг даних, релевантних ухвалюваному рішенню.

2. Семантичний, згідно з яким визначається змістовність інформації:

$$S = I_c / V_d, \quad (4)$$

S – змістовність інформації;

V_d – кількість інформації, що сприймається менеджером.

3. Прагматичний: цінність повідомлення для процесу ухвалення рішення, частота реалізації функції управління за фіксований період часу, ступінь впливу повідомлення на точність ухвалюваного рішення, економічний ефект від реалізації в системі управління процесу ухвалення рішення.

Ризик порушення інформаційної безпеки в системі управління підприємством – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого підприємства, що відображає невизначеність її результату й можливі негативні наслідки [1]. Для оцінки ризику використовують три охарактеризовані нижче способи, які залежать від виду конкретного підприємства [1]:

I спосіб: є обов'язковим стосовно "сміливих" проектів, що ламають структуру виробництва продукції і забезпечують значний прорив на ринку. Для таких проектів ризик пов'язаний з небезпекою невірно оцінити існуючу ситуацію, внаслідок чого збут продукції, що випускається, відбуватиметься незадовільно. Тому при використанні таких проектів необхідна постійна розробка всіх можливих альтернатив розв'язання поставлених завдань для того, щоб порівняти їх за ймовірністю реалізації та ухвалювати оптимальні рішення в кожному конкретний момент діяльності підприємства [1].

II спосіб: застосовується тоді, коли немає особливої різноманітності альтернативних рішень, але сам проект достатньо складний у тому, що охоплює

весь життєвий цикл продукту від проектування до серійного виробництва. У цьому випадку важливо оцінити надійність кожної фази виробничого процесу, виявити найменш надійні ланки підприємства для того, щоб розробити для них заходи, які знижують ризик, і таким чином забезпечити певний рівень економічної безпеки. Оскільки реалізація проекту охоплює декілька достатньо чітко виражених стадій, доцільно здійснювати оцінку ризику для кожної з них [1].

III спосіб: застосовується до відносно простих проектів і полягає в деякому ускладненні обчислень за рахунок використання не просто середніх значень величин, а характеру розподілу тих випадкових величин, середнє значення яких використовується в розрахунках. Максимум, на що можна розраховувати – це оцінити розподіл випадкової величини і здійснити статистичне моделювання процесу [1].

При забезпеченні інформаційної безпеки на підприємстві потрібно прагнути, щоб управління було оптимальним. Під оптимальним управлінням розуміють таке управління, яке спільно з накладеними на систему обмеженнями забезпечує екстремальне значення критерію ефективності (максимального або мінімального залежно від конкретного вибору цільової функції). Отже, необхідно досягти інформаційної безпеки з найбільшою ефективністю при нейтралізації зовнішніх негативних дій, при цьому економіко-математична модель (ЕММ) повинна мати оптимізаційний характер.

До складу ЕММ, що має оптимізаційний характер, входять: цільова функція, значення якої мінімізується або максимізується; система рівнянь, що визначає залежність між усіма змінними в задачі; набір обмежень, що визначає межі значень змінних у задачі.

Економіко-математичне моделювання, що має оптимізаційний характер має такий загальний вигляд [2, с. 62]:

$$E = \sum C_i \cdot X_i \rightarrow \text{Extr} \quad , \quad (5)$$

при нижченаведених обмеженнях:

$$\left[\begin{array}{l} \sum a_{ij} \cdot X_i \{ = < ; = ; > = \} b_j, (j = \overline{1, m}) \\ d_j \leq X_i \leq D_i, (i = \overline{1, m}), \end{array} \right. \quad (6)$$

де E – цільова функція;

C_i – коефіцієнти при змінних у цільовій функції;

X_i – змінні задачі;

b_j – праві частини обмежень;

a_{ij} – коефіцієнти при змінних в обмеженнях;

d_j – мінімально можливі значення змінних;

D_i – максимально можливі значення змінних.

Якщо всі змінні X , які входять до складу рівняння, потрапляють туди в першій степені, то задачі, що розв'язуються за допомогою таких моделей, називаються задачами лінійного програмування.

Висновки. Таким чином, використання апарату економіко-математичних методів і теорії невизначеності, які дозволяють здійснювати облік усіх наявних чинників впливу на роботу підприємства, є необхідним для розробки планів управління підприємством. Виявлені характеристики інформації частково використовуються сучасними авторами для розрахунку інформаційної безпеки. Лише системний підхід до управління підприємством і безпекою в ньому, надасть змогу підвищити результати прийнятих рішень на якісно новий рівень, що сприятиме ефективності процесу управління підприємства.

Література:

1. Босак І. П. Інформаційне забезпечення управління підприємством: економічний аспект / І. П. Босак, Є. М. Палига // *Регіональна економіка*. – 2007. – № 4. – С. 193–195.
2. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики/ Р. Калюжний, М. Швець, В. Шамрай та ін.; Заг. ред. Р. Калюжного, В. Шамрая. – К.: КВЦ, 2002.

3. Цимбалюк В. С. Інформаційна безпека підприємницької діяльності: визначення сутності та змісту поняття за умов входження України до інформаційного суспільства (глобальні кіберцивілізації) / В. С. Цимбалюк // *Підприємництво, господарство і право*. –2007. –№ 3. –С. 88–91.

4. Ткачук Т. П. Формування системи інформаційної безпеки бізнесу / Т. Ткачук // *Бізнес і безпека*. – 2009. –№ 4. – С. 19–23.

СПЕЦИФІКА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сазонова Світлана Володимирівна
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Державний університет телекомунікацій,
м. Київ, Україна

Вступ. Розвиток цифрової економіки призводить до системних змін у діяльності сучасних підприємств, зумовлює зміни організаційних структур підприємств та бізнес-моделей, прискорює процеси соціальних змін, впливає на суспільні відносини, ринок праці та структуру зайнятості населення. З одного боку, розвиток цифрової економіки забезпечує телекомунікаційним підприємствам можливість реалізовувати підприємницьку діяльність, а з другого – на телекомунікаційні підприємства покладено роль платформи, яка забезпечує фактичну фізичну платформу для реалізації та розвитку цифрової економіки [2]. Це привело до необхідності формування нової парадигми стратегічного управління телекомунікаційних підприємств.

Мета роботи. Протягом останніх кількох років телекомунікаційним підприємствам доводилося долати дуже неспокійні часи. Проте, перед невизначеними довгостроковими прогнозами настав час вивчити сучасні стратегії управління підприємствами для підвищення ефективності діяльності в умовах цифрової економіки.

Матеріали та методи. в якості теоретичної і методологічної основи дослідження були використані фундаментальні і прикладні роботи вітчизняних і зарубіжних авторів в області стратегічного управління. У дослідженні використовувався комплекс наукових та взаємопов'язаних методів, зокрема, діалектичний та логічний аналіз; методи абстрагування, порівняння, класифікації та опису; структурно-функціональний – у процесі виявлення актуальних питань стратегічного управління телекомунікаційних підприємств в

умовах цифрової економіки.

Результати дослідження. У відповідь на останні технологічні досягнення телекомунікаційні підприємства повинні розглянути управлінські технології, здатні трансформувати та оптимізувати бізнес-процеси та створити додатковий прибуток від наявних потужностей [3].

Цифрова економіка здатна стати драйвером зростання української економіки, проте на сьогодні вона функціонує у умовах глобальної економічної кризи, яка була спровокована політичними, а потім підсилена епідеміологічними чинниками впливу, дія яких підсилюється за умов глобальної економіки. Адаптація телекомунікаційних підприємств до зовнішніх умов функціонування, що змінюються, носить хворобливий характер і пов'язана з серйозними економічними, політичними і соціальними витратами. У зв'язку з цим постає питання щодо розробки оновленого механізму стратегічного управління телекомунікаційних підприємств, оскільки в дослідженнях Чангрока Соха і Деніела Конноллі [6] підтверджено, що четверта промислова революція, що характеризується злиттям фізичних, цифрових та біологічних технологій, матиме глибокі соціальні та економічні наслідки.

Важливими напрямками впливу цифрової економіки на стратегічне управління телекомунікаційних підприємств можна охарактеризувати наступним чином:

- зростання значення інформації не лише як самостійного продукту, але і як сировини;
- можливість формування, зберігання та використання великих обсягів інформації, які застосовуються при складанні бізнес-планів, під час вибору стратегії управління та бізнес стратегій реалізації підприємницької діяльності;
- розширення можливостей реалізації стратегій управління та застосування нових моделей ведення підприємницької діяльності

Безпрецедентні події в світі на початку 2020 року, які було спровоковано пандемією, торкнулись діяльності кожного підприємства. Наразі постає питання чи готовими виявились телекомунікаційні підприємства адаптувати

стратегії розвитку та управління викликів сьогодення. Дослідження сучасних наукових розробок показують, що сучасна наука покликана представляти відповіді на такі актуальні питання:

- внесок цифрової економіки в економічне зростання та добробут суспільства;
- довіра до цифрової економіки;
- ефективність роботи телекомунікаційних підприємств в цифровій економіці.
- адаптивність телекомунікаційних підприємств та населення до викликів цифрової економіки;
- ступінь доступності цифрових технологій, товарів, послуг для бізнесу та населення;
- ступінь та форми затребуваності цифрових технологій, товарів, послуг бізнесом та населенням;
- місце та роль людського капіталу в цифровій економіці;
- наявність бар'єрів у розвитку цифрової економіки;
- оцінка конкурентоспроможності телекомунікаційних підприємств в глобальній цифровій економіці [1].

Як було зазначено на одній з конференцій, присвячених питанням реформ та розвитку цифрової економіки: «Цифровізація — один з основних векторів розвитку української економіки впродовж наступних 10 років. За підрахунками, цифровізація здатна забезпечити зростання української економіки на 10-12% на рік. Тому вона є пріоритетом Уряду для України у всіх сферах» [4].

Також, Разумков центр зазначає, що цифровізація — одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами. Пандемія Covid-19 довела важливість та потрібність цифрових технологій для добробуту населення та

розвитку економік [5].

Поруч із вищенаведеним, слід зазначити, що цифровізація економіки можлива лише за реалізації таких умов:

- створення цифрових ресурсів у рамках інтегрованої інформаційної системи;
- розробка механізмів впровадження та функціонування стратегічного управління телекомунікаційних підприємств;
- створення сприятливих умов для ефективного функціонування та сталого розвитку телекомунікаційних підприємств.

У зв'язку з цим на телекомунікаційних підприємствах необхідно переглянути основні бізнес-процеси та методи стратегічного управління.

Висновки. Стає очевидним, що для вдосконалення стратегічного управління телекомунікаційних підприємств необхідний аналіз діючих механізмів, форм та методів стратегічного управління. Слід зазначити, що цифровізація економіки вимагає від телекомунікаційних підприємств розробки нових підходів до організації стратегічного управління, безперервному професійному навчанню персоналу з урахуванням нових потреб, використання сучасних технологій в управлінні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грабар Н. С. Інформаційна безпека в умовах становлення глобального інформаційного суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 7. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1461>
2. Гудзь О. Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 2. С. 4–12.
3. Зеліско І. М., Сосновська О.О., Ху Сунцзе. Розвиток інформаційного суспільства як домінанта інноваційного зростання. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. №1 (27). URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28940/1/I_Zelisko_O_Sosnovska_HUsynze_EM_B_1%2827%29_FITU_DUT.pdf

4. Михайло Федоров: Цифровізація забезпечить зростання української економіки на 10-12% на рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mihajlo-fedorov-cifrovizaciya-zabezpechit-zrostannya-ukrayinskoyi-ekonomiki-na-10-12-na-rik>

5. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів *Міжнародна науково-практичної конференція «Цифрова трансформація бізнесу: виклики і можливості для партнерства» (9–10 вересня 2021р., м. Мелітополь)* URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>

6. Soh C.; Коннолли Д. Нові межі прибутку та ризику: вплив четвертої промислової революції на бізнес та права людини. *Нова політична економія*. 2020. 26 (1). С. 1-18. DOI: 10.1080 / 13563467.2020.1723514.

ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ МАРКЕТИНГУ

Смирнова Тетяна Анатоліївна

Старший викладач кафедри
маркетингу та міжнародного менеджменту

Куліш Інна Анатоліївна

Студентка групи ЕМ-19-1
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. На сучасному етапі ринкових відносин жодне підприємство не може конкурувати за збереження своїх позицій на ринку без динамічної та гнучкої комунікаційної системи. Обмін інформацією супроводжує всі управлінські заходи, забезпечує формування та реалізацію функцій і методів управління, прийняття управлінських рішень, зв'язок з ринком. Зокрема, без урахування складності, ролі та місця маркетингових комунікацій в організації підприємства практично неможливий перехід до ефективних форм довгострокової співпраці між учасниками ринку, підвищення його конкурентоспроможності.

Ціль роботи. /Aim. Нестабільність економічної ситуації у країні та світі, зростання потреб і запитів споживачів, прискорення НТР, що характеризуються надмірними обсягами інформації, зниженням купівельної спроможності споживачів при одночасному підвищенні рівня їх обізнаності, зростанням кількості комунікаційних засобів та інструментів і т. д., викликають проблеми при формуванні збалансованої системи комунікацій, яка б була максимально ефективною при мінімальних витратах.

Матеріали і методи./Materials and methods. Праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, таких як І. Бойчук, А. Загородній, Т. Окландер, В. Холмогоров та багато інших.

Наразі неможливо уявити світ без найсучасніших засобів передачі інформації, які можуть забезпечити ефективний потік інформації до цільового

одержувача. Використання найсучасніших інформаційних технологій не тільки сприяє спрощенню роботи з маркетинговими службами, а й робить їх більш ефективними. Змінюються потреби споживачів і з'являються нові потреби, посилюється конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках, з'являються нові можливості для бізнесу, нові та інноваційні технології [1].

Результати і обговорення./Results and discussion. Сучасні користувачі Інтернету є привабливим цільовим сегментом для багатьох компаній, оскільки сьогодні вони проводять більшу частину свого часу в Інтернеті, працюють та грають. Отже, сьогодні успішна компанія використовує всі можливості Інтернету для маркетингу та продажу своєї продукції та утримання споживачів, і лише за допомогою ефективних інтернет-маркетингових комунікацій [2].

Інтернет-маркетинг — це новий вид маркетингу, який передбачає використання традиційних та інноваційних засобів і технологій в Інтернеті для виявлення та задоволення потреб і вимог споживачів (покупців) шляхом обміну прибутками чи іншими вигодами виробникам сировини. (продавець). Інтернет-маркетинг можна розділити на дві сфери.

Перший пов'язаний із використанням інструментів Інтернету для розширення системи маркетингу традиційних компаній [3]: організація інформаційної взаємодії між співробітниками, клієнтами, партнерами; маркетингове дослідження; маркетинг і продаж товару через Інтернет, а у разі його цифрового характеру - з доставкою покупцеві; організація обслуговування м.м.

Інший напрямок інтернет-маркетингу дає поява нових видів бізнес-моделей, які базуються на самому Інтернеті і він відіграє важливу роль (особливо інтернет-магазини, платформи електронної комерції тощо), віртуальні прес-агенції, компанії. які надають послуги інтернет-маркетологам тощо) [4].

Висновки./Conclusions. Тому маркетингова комунікація в Інтернеті є популярним способом залучення споживачів, локалізації бізнесу та встановлення комунікації з існуючими споживачами. Ця сфера активно

розвивається і з кожним роком стає все більш популярною, що пояснюється значними перевагами, широким спектром використовуваних інструментів і простотою оцінки ефективності діяльності. Перспективним напрямком подальших досліджень є визначення та аналіз показників для оцінки ефективності використання Інтернет-маркетингу.

Список використаних джерел:

1. Oklander M.A. Evolution of the marketing theory: genesis, conception, Чperiodization / M.A. Oklander, T.O. Oklander // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2016. № 4. С. 92–105.
2. Басюк Т.М. Основи інформаційних технологій / Т.М. Басюк, Н.О. Думанський. Л.: Новий Світ-2000, 2011. 390 с.
3. Хартман А. Стратегия успеха в Интернет-экономике / А. Хартман, Дж. Сифони. М. : ЛОРИ, 2001. 274 с.
4. Бойчук І.В. Напрями реалізації маркетингових функцій через застосування Інтернету// Вісник Хмельницького національного університету: збірн. наук. праць. Хмельницьк: Вид-во ХНУ, 2009. Вип. 5. С. 34–38.

НАПРЯМИ ЗРОСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ РАДЕХІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Сокирко Олена Сергіївна,

к. е. н.,

доцент кафедри публічних фінансів

ДВНЗ «Державний податковий університет»

Шепиленко Вікторія Юріївна,

ст. викладач

Ірпінський державний коледж економіки та права

Савчук Світлана Василівна,

здобувач вищої освіти, гр. ФМУПз-20-1

ДВНЗ «Державний податковий університет»

Вступ. В основі ефективної організації фінансової роботи місцевих органів самоврядування закладено принцип формування та розподілу акумулюваних фінансових активів відповідно до потреб населення окремо взятої території. Формування доходної частини бюджетів місцевого самоврядування залежить від рівня децентралізації у бюджетній сфері та самостійності органів самоврядування у прийнятті управлінських рішень. У зв'язку з цим варто виокремити основні напрями покращення діяльності Радехівської ОТГ щодо формування доходів бюджету.

Мета роботи. Вивчення напрямів розвитку місцевого бюджету Радехівської ОТГ та зміцнення її доходної бази.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є дані Міністерства фінансів України, звітність Радехівської ОТГ.

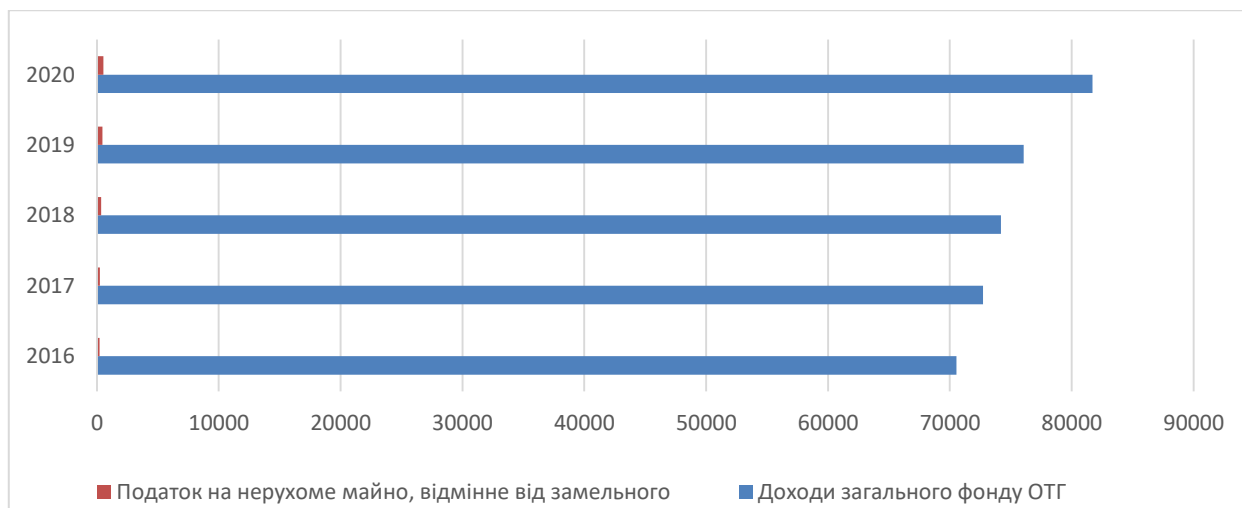
Для проведення дослідження щодо досягнення поставленої мети було використано методи аналізу і синтезу, які забезпечили всебічність розгляду питань, визначення факторів впливу та можливих наслідків, статистичних порівнянь.

Результати і обговорення. Світова практика організації даної роботи у розвинених країнах світу демонструє залежність бюджетів місцевих органів

самоврядування від податкової складової. Бюджет Радехівської ОТГ не став виключенням, оскільки основна частка його доходів формується за рахунок загальнодержавного податку (податку на доходи фізичних осіб). У разі, якщо розподіл податку на доходи фізичних осіб буде розподілятися в інших пропорціях на державному рівні, бюджет ОТГ втратить платоспроможність більше ніж на 50%. Крім того, варто відзначити, що інша частина доходів формується за рахунок міжбюджетних трансфертів та дрібних зборів (податків), що не здатні задовольнити потреби населення громади. Специфіка формування бюджету Радехівської ОТГ свідчить про високий ступінь залежності від розподілу фінансових ресурсів на державному рівні[1, с.253].

Уповільнення економічного розвитку, яке було спричинене вірусною інфекцією призвело до зменшення переважної кількості статей надходжень, що в свою чергу відобразилось на рівні видатків. На основі вищесказаних тверджень вважаємо за необхідне запропонувати ряд заходів, здатних підвищити фінансову самостійність органів самоврядування у прийнятті бюджетних рішень. Перш за все варто передати податок на доходи фізичних осіб у розпорядження бюджетам місцевих рівнів. Це надасть їм більшої фінансової незалежності у прийнятті рішень щодо використання отриманих засобів [2-3].

Наступним вагомим кроком може стати формування стабільної податкової бази, побудованої на основі податку на майно. Майновий податок має фіскальний потенціал, оскільки в руках кожної фізичної та юридичної особи зосереджене майно, яким вона володіє або використовує для зростання власної економічної вигоди [33]. В межах Радехівської ОТГ протягом 2016 – 2020 років спостерігалось поступове зростання даного виду надходжень (див. рис. 1)

Рис. 1. Динаміка надходжень податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та доходів державного фонду Радехівської ОТГ, тис грн

Джерело: [4-5]

Надходження податку на нерухоме майно в межах Радехівської ОТГ має тенденцію до зростання, проте динаміка прискорення є несуттєвою. У структурі загального фонду обласної територіальної громади частка даного податку коливається в межах від 0,3 до 1%. Цієї суми не достатньо для задоволення зростаючих потреб населення та суб'єктів господарювання. Для зростання рівня надходжень з даного податку варто внести наступні зміни:

- створити диференційовану систему ставок податку в залежності від призначення чи застосування об'єкта нерухомості
- здійснювати розрахунок податку з урахуванням доходу суб'єкта оподаткування
- враховувати при розрахунку податку ринкову вартість об'єкта нерухомого майна
- при розрахунку враховувати вартість всього майна, яке є у розпорядженні суб'єкта оподаткування [4-5].

Крім того, варто впровадити у якості економічного експерименту на окремих територіях країни податок на розкіш. Цей вид податку активно використовується у країнах Європи, основними об'єктами оподаткування виступають коштовні транспортні засоби, літальні пристрої (літаки, гелікоптери), земельні ділянки в місті, мобільні пристрої, об'єкти нерухомого

майна. Періодичність сплати може бути різною, від 1 до 10 років. Впровадження даного податку може принести додатковий економічний ефект органам місцевого самоврядування.

Вище переховані заходи спрямовані на підвищення незалежності та фінансової автономності органів місцевого самоврядування у формуванні доходів Радеківської обласної територіальної громади. В процесі взаємодії населення та представників органів місцевого самоврядування необхідно також приділити увагу використанню накопичених активів. Місцеві органи влади як найбільш наближені експерти в проблемах розвитку області найкраще володіють інформацією щодо потенційно важливих напрямів розвитку та проблемних питань організації громадського життя.

Висновки. З огляду на це слід переглянути перелік повноважень, покладених на місцеве самоврядування Радеківської обласної громади. Велика кількість власних та делегованих повноважень не дає змоги ефективно розподіляти фінансові ресурси між усіма напрями регіонального розвитку. Тому вважаємо за необхідне запропонувати наступні заходи:

1. обмежити кількість делегованих повноважень, які розподіляються між територіальними громадами. Кількість не завжди означає якість. Скупчення власних та делегованих функцій призводить до зростання навантаження на доходну частину не зважаючи на наявні міжбюджетні трансферти. Окремі напрями соціально – економічного розвитку залишаються не охопленими у повному обсязі.

2. Зменшити кількість функцій, покладених на обласні територіальні громади. За державним бюджетом України закріпити повноваження, які мають пріоритетне значення для розвитку країни, зокрема: освіта, мистецтво та культура. Інтелектуальний розвиток нації повинен фінансуватись безпосередньо на державному рівні, проте мова має йти не лише про поточний та капітальний ремонт, але й про удосконалення методів та підходів до освітніх програм, використання комп'ютерних технологій та інших програмних інструментів.

Мистецтво та культура на місцевому рівні також варто віднести до пріоритетів держави. Даний напрямок суспільного життя повинен розвиватись рівномірними темпами відносно того стану, який є на даний момент часу.

3. Забезпечення фінансування витрат медицини за рахунок державного бюджету. Забезпечення здоров'я нації – першочергове завдання уряду країни. Перехід від пострадянських до ринкових умов надання медичних послуг зумовив підвищення ролі платних послуг у системі медичного забезпечення. Подальше впровадження медичного страхування на обов'язковій основі дозволить створити передумови для подальшого самофінансування закладів освіти. Всі поточні видатки та видатки розвитку повинні в подальшому повинні бути підпорядковані медичним закладам. Верстви населення, які не матимуть можливість придбати медичний поліс, продовжать фінансуватись з бюджетів місцевого рівня.

4. Збільшити обсяги фінансування видатків, пов'язаних з розвитком інфраструктури місцевості. Інфраструктура у даному випадку включає в себе розвиток транспортних послуг, фінансування об'єктів економічного характеру, які мають суттєвий вплив на рівень зайнятості та доходу населення області. Такі заходи створять необхідні умови для подальшого розвитку та зростання економічного потенціалу.

5. Впровадження в систему бюджетних відносин довгострокового планування з урахуванням стратегічних завдань місцевості. Переважна частина доходів Радехівської ОТГ формується за рахунок податкових надходжень та ресурсних платежів, які легко спрогнозувати на перспективу. В основі планування потрібно закласти термін від 5 років і більше, далі прорахувати всі можливі кроки розвитку об'єктів фінансування з виділенням тих, які потребують першочергового втручання. Стратегічне планування здатне збільшити можливості місцевого бюджету у сфері розподілу бюджетних ресурсів між всіма суб'єктами бюджетних взаємовідносин, підвищити ефективність використання розподілених коштів.

Впровадження запропонованих заходів дозволить зекономити кошти для розвитку стратегічно важливих напрямів громади (див. табл.1)

Таблиця 1

**Напрями оптимізації та обсяги скорочення видатків бюджету
Радехівської ОТГ**

Напрямок скорочення	Орієнтовна сума, тис. грн.	Напрями використання
Освіта	97209	Розвиток інфраструктури (транспортної та економічної)
Мистецтво та культура	5072,2	Використання коштів на препарати, призначені для профілактики та лікування хворих на Covid-19
Медицина	11816,3	
Всього	114097,5	

Джерело: складено авторами

Розвиток місцевої громади залежить від ефективності прийняття управлінських рішень та централізації доходів і видатків. Тому застосування запропонованих заходів на практиці дозволить забезпечити оптимальний розподіл фінансових ресурсів та забезпечити стійкий соціально – економічний ефект для подальшого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Кисла К. Вплив децентралізації на формування місцевих фінансів: національний і зарубіжний досвід/ Кисла К., Фоменко Ю. // Фінансове право. Право і суспільство. № 2 частина 2 / 2020. С. 252-257

2. Катан Л. І. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів/ Л. І. Катан, С. В. Качула,, Н. І. Демчук, Д. К. Павлова // Агросвіт №3. 2020. С. 3-12

3. Клочан В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні / Клочан В., Мірошник В., Надточий К.// Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 1. С. 142-147.

4. Офіційний сайт Радехівської ОТГ. URL: <https://radekhiv-miskrada.gov.ua/> (дата звернення 01.12.2021)

5. Виконання бюджету ОТГ станом на 2016 – 2020 роки. Офіційний сайт Радехівської ОТГ. URL: <https://radekhiv-miskrada.gov.ua/%d0%b7%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8-%d0%be%d1%82%d0%b3/> (дата звернення 01.12.2021)

РОЗРАХУНОК АМОРТИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ЗА СПОСОБАМИ МЕТОДУ НА ОСНОВІ ДОХОДУ

Сук Петро Леонідович,
д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
“Ніжинський агротехнічний інститут”
м. Ніжин, Україна

Вступ. Для здійснення господарської діяльності підприємство може використовувати матеріальні і нематеріальні ресурси. Ресурси являють собою економічні вигоди у вигляді активів і зобов'язань, що становлять власний капітал підприємства. Наявність ресурсів в необхідній кількості необхідна для виготовлення продукції в запланованих обсягах. Недостатність ресурсів призводить до зниження обсягів виготовлення продукції. Матеріальні ресурси відносяться до матеріальних активів, а нематеріальні ресурси до нематеріальних активів.

Особливим видом матеріальних активів, що використовують підприємства у своїй діяльності, є нематеріальні активи (далі – НА). Відповідно до П(С)БО 8 “Нематеріальні активи”, НА – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований [1, п. 4].

Мета – обґрунтувати необхідність використання для амортизації НА способів розрахунку методу на основі доходу.

Матеріали та методи. НА відносяться до необоротних активів, вартість яких розподіляються протягом періодів їх використання за допомогою амортизації.

У світовій практиці відомий метод амортизації необоротних активів на основі доходу (revenue-based amortisation method). Він передбачає визначати амортизацію залежно від фактично отриманого доходу (виручки від реалізації

продукції, товарів, робіт, послуг) в певному періоді. Цей метод використовується якщо відомі наперед реалізаційні ціни і кількість продукції згідно контракту. За цим методом річна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнта амортизації, який обчислюється діленням фактичного обсягу доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на плановий обсяг доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Розраховується амортизація на основі доходів за формулами:

$$CA = (ПВ - ЛВ) \times КА,$$

де СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об’єкта; ЛВ – ліквідаційна вартість об’єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$КА = \text{ФОД} : \text{ПОД},$$

де ФОД – фактичний обсяг доходу від реалізації продукції (робіт, послуг); ПОД – плановий обсяг доходу від реалізації продукції (робіт, послуг).

Розрахувати амортизацію на основі доходу також можна іншим способом:

$$CA = \text{ФОД} \times КА,$$

де СА – сума амортизації; ФОД – фактичний обсяг доходу від реалізації продукції (робіт, послуг); КА – коефіцієнт амортизації.

$$КА = (ПВ - ЛВ) : \text{ПОД}.$$

Використання методу амортизації на основі доходу в світовій практиці обмежене. Відповідно поправок до МСБО 16 “Основні засоби” дохід не може бути базою для нарахування амортизації для основних засобів. Для нематеріальних активів згідно з поправками до МСБО 38 “Нематеріальні

активи” метод амортизації на основі доходу недоцільний з тих же причин, що і для основних засобів за МСБО 16 “Основні засоби”.

Проте, відповідно до поправок, це спростовне припущення може бути подолане (тобто застосування для НА методу амортизації на основі доходу може бути доцільним) у двох обмежених випадках, коли:

- нематеріальний актив виражається як міра доходу, тобто, коли переважаючим обмежуючим фактором, що пов’язаний з нематеріальним активом, є досягнення обумовленого контрактом порогового значення доходу;
- може бути доведено, що доходи і споживання економічних вигод від нематеріального активу тісно взаємопов’язані [2; 3; 4].

Нараховувати амортизацію за методом на основі доходу можна за двома способами: 1) від початкової вартості НА; 2) від залишкової (балансової) вартості НА.

На прикладі показано використання способів розрахунку амортизації методу на основі доходу для НА. НА первісною (початковою) вартістю 48000 грн, мають строк експлуатації 5 років і ліквідаційну вартість – 3000 грн. Таким чином, вартість, яка підлягає амортизації, становить 45000 грн ($48000 - 3000 = 45000$).

Протягом амортизації НА заплановано отримати дохід від реалізації продукції (робіт, послуг) в сумі 150000 грн, зокрема: в 1-му році – 70000 грн, в 2-му році – 30000 грн, в 3-му році – 25000 грн, в 4-му році – 15000 грн, в 5-му році – 10000 грн.

Коефіцієнт амортизації становить: за 1-й рік – 0,4667 ($70000 : 150000 = 0,4667$), за 2-й рік – 0,2 ($30000 : 150000 = 0,2$), за 3-й рік – 0,1666 ($25000 : 150000 = 0,1666$), за 4-й рік – 0,1 ($15000 : 150000 = 0,1$), за 5-й рік – 0,0667 ($10000 : 150000 = 0,0667$).

Визначимо суму амортизації НА від початкової вартості (за 1-м способом) (табл. 1).

Таблиця 1

**Розрахунок амортизації НА методом на основі доходу за 1-м способом
(від початкової вартості НА)**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	45000	70000	0,4667	21002
2	45000	30000	0,2	9000
3	45000	25000	0,1666	7497
4	45000	15000	0,1	4500
5	45000	10000	0,0667	3001
x	Разом	150000	1	45000

Обчислення суми амортизації НА від їх залишкової (балансової) вартості (2-й спосіб) наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Розрахунок амортизації НА методом на основі доходу за 2-м способом
(від залишкової (балансової) вартості НА)**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг), грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	45000	70000	0,4667	21002
2	23998	30000	0,2	4800
3	19198	25000	0,1666	3198
4	16000	15000	0,1	1600
5	14400	10000	0,0667	14400
x	Разом	150000	1	45000

В таблицях 1 і 2 видно, що річні суми амортизації, розраховані за 1-м і 2-м способами неоднакові. Причому за 1-м способом вартість НА до останнього року амортизується повністю, а за 2-м способом в 5-му році залишається незамортизована значна сума НА, яка повністю списується у витрати.

Результати і обговорення. Слід зазначити, що згідно МСБО метод амортизації на основі доходу має обмежене використання.

Виходячи з поправок Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку до МСБО 16 “Основні засоби” і МСБО 38 “Нематеріальні активи” можна зробити висновок, що метод амортизації на основі доходу є більш придатним до нематеріальних активів, ніж до інших необоротних активів. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку обмежує використання цього методу для основних засобів, проте дозволяє його використання у певних випадках для нематеріальних активів.

Висновки. Для розрахунку амортизації НА за методом на основі доходу можна використовувати два способи: 1) від початкової вартості НА; 2) від залишкової (балансової) вартості НА. При застосуванні 1-го способу вартість НА повністю розподілиться протягом строку їх амортизації. При використанні 2-го способу в останньому році буде недоамортизована сума НА, що підлягає списанню у витрати. Законодавством України використання методу на основі доходу і способів його розрахунку не передбачено. Тому їх можна використовувати на розсуд підприємства, зокрема в управлінському обліку.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 “Нематеріальні активи”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 18 жовтня 1999 р. № 242, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 р. за № 750/4043. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>.

2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 “Основні засоби”. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 “Нематеріальні активи”. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_050#Text.

4. https://www.grantthornton.com.au/globalassets/1.-member-firms/australian-website/technical-publications/local-technical--financial-alerts/gtal_ta_2014-03-amendments-to-ias-16-and-ias-38.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМАНД В ОРГАНІЗАЦІЯХ

Тешева Ларіса Васильєвна

д.е.н. доцент

Габібова Єлизавета Надирівна

здобувач вищої освіти

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Компанії, що прагнуть досягти продуктивності, велике значення приділяють формуванню ефективних команд та плануванню їх роботи. Світові приклади успішних компаній базують функціонування організації саме на формуванні команд. Це актуальний напрямок сучасного менеджменту.

Мета роботи. Метою дослідження є визначення основних етапів та напрямків формування ефективних команд в організаціях.

Матеріали та методи. Командоутворення є актуальною темою, тому що наодинці неможливо відреагувати на зміни у бізнесі, політиці, економіці. Саме тому, сьогодні, створення команди є найбільш прогресивною стратегією розвитку організації. Сучасна команда виступає основою ефективної діяльності організації.

Результати та обговорення. Для того, щоб сформувати команду, працівники повинні освоїти знання, вміння та навички з командоутворення, розвинути компетентності командної взаємодії, розвинути неформальні комунікації, усвідомити свої ролі та функції, розвинути навички делегування, прийняття відповідальності, виконання різних ролей, розвинути лідерський потенціал, підвищити самооцінку та самосвідомість членів команди, розкрити внутрішній потенціал резервів членів команди . Формування команди має багато елементів, звернувши увагу на яких можна сформувати ефективну команду та оптимізувати розподіл учасників команди.

Формування команди включає: співпрацю в команді, розподіл ролей, оптимізація результатів, формування нової структури внаслідок певних дій по

формуванню команди, утворення робочої атмосфери, налагодження комунікацій. З питань формування командного духу працівники повинні навчитися використовувати драйв-менеджмент, розвинути корпоративну культуру та корпоративний імідж, підвищити ефективність діяльності та сприяти набуттю нового досвіду .

Перша стадія створення ефективної команди називається «попередньою роботою». Однією з найбільш важливих цілей цієї стадії є правильно визначити, наскільки дійсно необхідне створення команди. Менеджер повинен вирішити, що йому необхідно для даного виду роботи: кілька окремих співробітників для роботи з ним особисто, або потрібно створити команду.

Друга стадія включає створення умов для роботи. На цій стадії керівництво організації визначає умови, відповідно до яких команда виконує свою роботу. Команди повинні бути забезпечені всіма видами ресурсів, які необхідні для успішної роботи.

Третя стадія включає процес побудови команди. Менеджери повинні чітко визначити межі: хто є і хто не є членом команди. Деякі команди зазнають краху тільки тому, що членство в них деяких осіб залишається невизначеним. Також члени команди повинні мати загальну мету. Якщо цього не відбувається, то команда не зможе виконувати свої обов'язки [1].

Команда є результатом процесу командоутворення. Є безліч думок вчених про розкриття цього поняття. Одне з таких, що команда - це невелике число людей з однаковими навичками, які зібрані для спільного вирішення, за допомогою яких вони підтримують взаємну відповідальність». І. Салас, Р. Берд і С. Таненбаум командою називають невелику кількість людей, які поділяють цілі, цінності, різноманітні підходи до реалізації спільної діяльності і загальну та індивідуальну приналежність до групи. Вони вважають, що найголовніше - це взаємодопомога членів команди, які беруть на себе відповідальність за кінцеві результати, здатні виконувати будь-які внутрішньогрупові ролі [2].

Психологи визначають, що командоутворення є найважливішим в процесі розв'язання двох важливих проблем функціонування організації – для

вирішення невідкладних завдань (подолання кризи, створення нового продукту тощо) та для здійснення регулярного моніторингу організаційної ситуації з метою вирішення стратегічних рішень у разі виникнення нестабільної ситуації.

Висновки. Команда є основним елементом стратегії успішних організацій. Основна увага організації може бути зосереджена на сервісі, якості, вартості, швидкості, ефективності, продуктивності, але команди залишаються центральними методами досягнення успіху більшості організацій у будь-якій сфері діяльності.

Література:

1. Євтушенко Г.І. Формування команди проекту та організація її ефективної роботи (теоретичний аспект) / Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2019. – Вип. 21. – С. 77-82.

2. Гершанович В. <https://gershanovich.ru/blog/model-hekmana>

**ІНВЕСТИЦІЇ В ОСНОВНІ ЗАСОБИ НА ПІДПРИЄМСТВІ УКРАЇНИ:
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІЗУ**

Ткаченко Алла Анатоліївна,

к.е.н., доцент,

Рижай Ольга Миколаївна,

студентка 4-го курсу, спеціальності «Економіка»,

Черкаський державний бізнес-коледж

м. Черкаси, Україна

Інвестиції відіграють важливу роль в системі забезпечення ефективного функціонування підприємства. Вони сприяють розв'язанню майже всіх стратегічних та значної частини поточних завдань розвитку підприємства, а саме: забезпечують доступ до сучасних технологій, допомагають у формуванні та розширенні виробничого потенціалу, сприяють оптимізації структури активів та капіталу, реалізації інноваційної політики та стратегічних цілей розвитку, рішенню задач соціального розвитку підприємства, зростанню його ринкової вартості.

Капітальні інвестиції є об'єктом дослідження таких провідних вчених-економістів: О.С. Гавриловського, А.Ф. Гуменюк, Я.О. Ізмайлова, Я.Д. Крупки, С.В. Питель, І.В. Мельничука, П. Кузьмовича, Т.П. Остапчук, С.В. Мельник, Т.В. Радевич, С.В. Рилєєва, С.М. Семенової та інших. Автори у своїх працях розглядають сутнісні характеристики капітальних інвестицій, формують класифікаційні ознаки, визначають організаційно-методичні аспекти обліку таких активів. Проте у бухгалтерів досі виникають певні труднощі з ідентифікацією капітальних інвестицій, оскільки деякі норми щодо їх визнання не прописані у законодавчих документах, а в науковій літературі різняться між собою.

Капітальні інвестиції в Україні спрямовуються переважно у матеріальні активи. За даними державної служби статистики у 2019 році інвестиції в

матеріальні та нематеріальні активи становили відповідно 563573,1 млн. грн. (або 96,4 %) та 20875,5 млн. грн. (3,6 %). При цьому значна частина капіталовкладень у матеріальні активи – це інвестиції в машини, обладнання та інвентар (34,0%), інженерні споруди (22,6%) та нежитлові будівлі (15,4 %). Головними джерелами фінансування капітальних інвестицій є власні кошти підприємств і організацій (65,4 %) та кредити банків і позики (10,8%), у той же час як кошти місцевих та державних бюджетів сукупно складають лише 14% [1]. Отже, підприємства, здійснюючи значні капіталовкладення в довгострокові активи, потребують прозорого механізму відображення їх в обліку та побудови дієвої системи аналізу та внутрішнього контролю за їх виконанням.

У міжнародній практиці облік та звітність інвестиційної діяльності підприємства регламентується низкою стандартів [2], а саме: МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» тощо, проте переважна їх більшість визначає особливості фінансового інвестування у монетарні активи.

Послідовність дій, якої доцільно дотримуватися при здійсненні інвестиційної ідентифікації:

1. визначити приналежність здійснюваних операцій до інвестиційної діяльності підприємства;
2. обґрунтувати приналежність вкладень до капітального інвестування у довгострокові активи;
3. здійснити розподіл капітального інвестування за цільовим спрямуванням та напрямками інвестування;
4. розподілити капітальні вкладення за об'єктами капітального інвестування;

5. оцінити ступінь їх завершеності на момент складання фінансової звітності та спрогнозувати подальші дії щодо об'єкта капітального інвестування.

Капітальні інвестиції є вкладеннями цінностей у придбання, створення або поліпшення немонетарних довгострокових матеріальних та нематеріальних необоротних активів, що капіталізуються, використання яких у майбутньому сприятиме одержанню або нарощуванню економічних вигод, приросту капіталу та прибутку [3]. В залежності від стадії їх здійснення та набутого змісту на окремих етапах обліково-інформаційного забезпечення використовуються різні дефініції, що розкривають облікову сутність капітальних інвестицій. У нормативно-правових документах, які регламентують порядок ведення обліку та складання звітності, найчастіше застосовуються категорії «капітальні вкладення», «витрати на будівництво та капітальний ремонт», «незавершені капітальні інвестиції», «освоєні капітальні інвестиції», саме їх ми пропонуємо використовувати для побудови ієрархії критеріїв під час ідентифікації капітальних інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Капітальні інвестиції. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.09.2020).
2. Міжнародні стандарти фінансової звітності. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhнародni-standarti-finansovoi-zvitnosti> (дата звернення: 07.09.2020).
3. Гуменюк А. Ф. Бухгалтерський облік та аудит відтворення основних засобів: теорія і практика: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.09. Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. К., 2010. 20 с.

**ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОГО АСОРТИМЕНТУ НА ВИРОБНИЧОМУ
ПІДПРИЄМСТВІ**

Ткачук Валерія Валентинівна,

Магістр

Державного біотехнологічного університету

м. Харків, Україна

Анотація: У статті досліджено теоретичні засади щодо визначення понять «асортимент», «товарний асортимент», «торговий асортимент»; розглянуто специфіку, принципи та систематизовано погляди щодо підходів до формування товарного асортименту. Запропоновано схему позиціонування торговельних марок залежно від ступеня прихильності споживачів у товарі та сукупності потреб; матриця позиціонування основних виробників торгових марок косметико - гігієнічних засобів вітчизняного виробництва.

Ключові слова: асортимент, споживач, позиціонування, конкурентоспроможність, підприємство.

Вступ. Відповідно до концепції розвитку внутрішньої торгівлі України найважливішими завданнями з регулювання розвитку суб'єктів торгівлі є створення умов для вільної добросовісної конкуренції на споживчому ринку, сприяння його товарному насиченню, розширення асортименту товарів та поліпшення їх якості, прискорення темпів зростання товарообороту на основі політики стимулювання розвитку споживчого сектору, обґрунтованого стратегічного управління підприємствами торгівлі. Визначальну роль у розробці елементів функціональної стратегії підприємств роздрібної торгівлі має формування товарного асортименту, що підтверджує актуальність обраної теми.

Значний внесок у дослідження теоретичних основ та прикладних рекомендацій стосовно асортиментної політики та проблем формування і управління товарним асортиментом здійснили А.В. Войчак, П.С. Зав'ялов,

В.Н. Кардаш, Н.В. Карпенко, А.А. Мазаракі, М.О. Ніколаєва, О.М. Прядко, Н.Л. Савицька, В.В. Снегірьова, А.Ф. Павленко; серед зарубіжних дослідників необхідно виділити Б. Бермана, І. Діхтла, П. Друкера, Ж. Еванса, С. Харта, Д. Леманна, Ж.-К. Чонга та інші. Разом з тим, важливі теоретико-методичні та прикладні аспекти формування товарного асортименту виробничих підприємств не дістали належного висвітлення, а існуючі розробки не мають системного характеру. Існуючі методи формування товарного асортименту не враховують комплексу факторів, які впливають на інтенсивність реалізації товарів.

Мета роботи – розробка рекомендацій щодо формування товарного асортименту на виробничому підприємстві.

Матеріали та методи. Під час дослідження використані сучасні інформаційні джерела, фахова аналітична бізнес-преса, результати власних маркетингових досліджень.

Результати та обговорення. Торгівля як сфера національної економіки за своєю формою і змістом належить до складних соціально-економічних систем і виконує важливі функції соціального та економічного характеру. В сучасних умовах торгівля перетворилась на потужну ринкову силу суспільства, а створення розгалужених торговельних мереж уможлиблює оптимізацію структури асортименту споживчих товарів, поліпшення кількісних і якісних характеристик асортименту [1]. За результатами аналізу літературних джерел, найчастіше досліджуються такі терміни як асортимент; товарний асортимент; торговий асортимент. Слід відмітити, що на думку багатьох авторів поняття «асортимент» та «товарний асортимент» ототожнюються. Аналіз західних і вітчизняних публікацій показав, що викладено багато різних трактувань асортименту.

Карпенко Н.В. вважає, що асортимент – упорядкована за різноманітністю товарна маса, набір різних товарів, їх різновидів, згрупованих за визначеними ознаками [2].

З погляду закордонних економістів Chong J.-K., Ho T.-H., Tang S., Scheuch F., Stanton W.J., Hill W. асортимент – це, насамперед, відображення міжгалузевої й галузевої пропорції в складі товарної пропозиції, що характеризує результати діяльності підприємств, які виробляють товари або послуги, тобто це один з чинників, що визначають ступінь збалансованості попиту та пропозиції [3-5].

Узагальнюючи теоретичні надбання фахівців з маркетингу можна визначити асортимент як групу товарів, тісно пов'язаних між собою через схожість функціонально-корисних властивостей, особливостей виготовлення, обороту й споживання, оптимальне взаємовідношення яким забезпечує відповідність пропозиції структури поточного й перспективного попиту.

Товарний ринок, на відміну від інших видів ринку, охоплює надзвичайно різноманітний і широкий асортиментом товарів, так званий торговий асортимент.

Снегір'ова В. визначає торговий асортимент як сукупність об'єктів реалізації (товари, послуги, права), запропонованих торговельним підприємством для продажу [6].

Прядко О.М. трактує *торговий асортимент* – комплекс товарів, визначений попитом споживачів цільового сегменту, спеціалізацією, станом матеріально-технічної бази, стратегією управління активами підприємства торгівлі та конкурентним середовищем [1].

Виключно важливу роль в поліпшенні торгового обслуговування покупців в роздрібних підприємствах торгівлі грає, насамперед, формування раціонального товарного асортименту, від якого в значній мірі залежить й ступінь задоволення споживачів в необхідних товарах, й витрати їх часу на здійснення покупок, й ефективність роботи. Розробляючи оптимальний асортимент, компанія найчастіше ґрунтується на об'єктивній інформації, одержаній після проведених маркетингових досліджень.

Для виявлення потенційного попиту на косметико-гігієнічні товари проведено маркетингове дослідження, а саме опитування потенційних

споживачів з використанням онлайн-опитування на платформі Google Forms. Вибірка опитуваних складала 100 респондентів. Метою проведення дослідження було визначення стану попиту на ринку косметико-гігієнічних засобів на рішення про покупку та конкурентоспроможність цих груп товарів вітчизняного виробництва. Споживачам було запропоновано обрати споживчі властивості та визначити їх ступінь значущості у рейтинговій системі. Отримана рейтингова оцінка протягом опитування визначена у таблиці 1.

З проведеного дослідження виявлено, що з найбільш важливих характеристик найважливішою визначено кондиціонуючий ефект (6,8 бали), мийна та піноутворююча здатність (5,7 балів), дизайн та зручність упаковки (4,9 бали), профілактичний ефект (4,3 бали).

Середні бали та структура відповідей на питання про ступінь важливості окремих факторів – властивостей мийних косметичних засобів надані на рис. 2.11. Згідно цих результатів можна зробити висновок, що споживач почав більш пильно піклуватись про здоров'я власного волосся та шкіри та безпечність мийного косметико-гігієнічного засобу, яким він користується.

Таблиця 1

Рейтингова оцінка споживчих властивостей трьох етапів опитування

Споживчі фактори	1-й етап дослідження	2-й етап дослідження	3-й етап дослідження	Середнє значення
Кондиціонуючий ефект	7	6,5	7	6,8
Мийна та піноутворююча здатність	5,5	6	5,7	5,7
Дизайн та зручність упаковки	4,8	5,1	4,9	4,9
Профілактичний ефект	4,2	4,2	4,5	4,3
Натуральні складові компоненти	3,6	4,0	3,9	3,8
Відповідність типу волосся або шкіри	3,9	3,5	3,7	3,7
Запах	3,7	3,9	3,8	3,8

Але трохи іншу ситуацію спостерігаємо при оцінці факторів, які перш за все впливають на вибір мийних косметико-гігієнічних засобів при покупці.

Найбільш важливими факторами при купівлі товару є кондиціонуючий ефект (6,9 балів), піноутворююча та мийна здатність (6,5 бали). Кількістю балів від 5,4 до 5,7 опитані споживачі визначили натуральність складових компонентів (5,4 бали), запах (5,7 бали), формула „2 в 1” (5,4 бали) та відповідність визначеному типу волосся (5,3 бали).

Як висновок можна відзначити, що відповіді на це запитання були дуже різноманітними, але простежувалась чітка головна тенденція – переважна більшість покупців користується мийними косметико – гігієнічними засобами імпортного виробництва, які виготовлені на основі ПАР, хоча бажають користуватися цими засобами натурального складу та домішок, якими володіють товари вітчизняного виробництва. Тобто не інформованість, необізнаність покупців, іноді самих продавців роздрібної торгівлі (особливо на ринку) призводить до несвідомої омани покупців. Крім того, більшість покупців все ж таки орієнтується перш за все на ціну.

Висновки. Динаміка споживання вітчизняних косметико-гігієнічних засобів за основними споживчими властивостями має незначну схильність убік вітчизняної мийної косметики. Підприємствам, які пропонують кінцевому споживачеві українські мийні косметичні засоби, необхідно: підвищувати інформованість споживачів про існуючі мийні косметико-гігієнічні засоби вітчизняного виробництва із значним зазначенням використання натуральних безпечних для здоров'я компонентів у виробництві; посилити заходи з формування попиту та стимулювання збуту товарів даної групи завдяки поширенню рекламної кампанії підприємств - виробників та реалі заторів.

Список літератури

1. Прядко О.М. Управління торговим асортиментом у роздрібній торгівлі в умовах національної конкурентної політики: монографія / О.М.Прядко, Л.О. Попова, Г.А.Синицина; Харк.держ.ун-т харчув. та торг. – Х., 2014. - 153с.

2. Карпенко Н.В. Маркетинг: Навч.посіб. / Наталія Володимирівна Карпенко.– Харків: Студцентр, 2004. – 208 с.
- 3.Chong J.-К., Ho Т.-Н., Tang S. A modeling framework for category assortment planning // Working paper. – 2001. – P. 1-29.
4. Hill W. Marketing - Menegement. – Bern; Stuttgart: Haupt, 1990. – 567 p.
5. Stanton W.J. Fundamentals of marketing. – Mc Graw - Hill, 1991. – 668p
- 6.Снегирева В. Розничный магазин. Управление ассортиментом по товарным категориям. / В.Снегирьова, – СПб.: Питер, 2013. – 416с.

АНАЛІЗ МЕТОДОЛОГІЇ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЗА МСБО 16 ТА П(С)БО 7 «ОСНОВНІ ЗАСОБИ»: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Томчук Віктор Васильович
к.е.н., доцент, доцент кафедри
обліку, аналізу та аудиту

Кравчук Каріна Олегівна
студентка «Облік і оподаткування»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Постановка проблеми. Розвиток бізнесу в Україні, залучення іноземних інвестицій та вихід вітчизняних підприємств на світові ринки призводять до необхідності опанування міжнародних стандартів фінансової звітності. Оскільки частина суб'єктів господарювання в Україні використовують МСФЗ, а інша частина НПСБО, то розгляд організації обліку за цими регламентами є нагальним практичним завданням.

Будь-яке підприємство різних галузей виробництва мають основні засоби, їх вартість в активі займає велику частину і складає виробничу потужність. При правильному веденні обліку основних засобів, підприємство працюватиме стабільно та ефективно. Таким чином, порівняння обліку основних засобів згідно з НПСБО 7 та МСФЗ16 є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велика кількість провідних українських та іноземних вчених, провідні економічні експерти присвятили наукові праці порівнянню обліку основних засобів за міжнародними та національними стандартами, дослідили особливості обліку основних засобів та запропонували шляхи їх удосконалення. Однак, урахувавши складність такого об'єкта обліку, як основні засоби, завжди залишаються питання, які потребують упорядкування, особливо з погляду практики. Отже, вивченням даного питання викладено у працях Сук П., Побережна Н., Войнаренко Н., Сук Л., Пирець М., Побережна Н., Попович В., Руденко Л., Яцунська О.

Метою дослідження є визначити відмінності основних засобів за МСБО 16 та П(с)БО 7, а також провести порівняльний аналіз методології обліку.

Основна частина. Міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку є важливим складником нормативно-правового забезпечення обліку основних засобів. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в Україні є більш жорстко регламентованими та обов'язковими до застосування всіма суб'єктами господарювання, водночас як міжнародні стандарти бухгалтерського обліку носять більш рекомендаційний характер.

Згідно з П(С)БО 7, основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [1].

Згідно з МСБО 16, основні засоби - це матеріальні об'єкти, що їх:

а) утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг для надання в оренду або для адміністративних цілей;

б) використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного періоду [2].

Дані терміни досить схожі за поняттям, змістом та назвою, але мають деякі відмінності. МСБО 16 не вказує, що саме є основним засобом, тому відповідність деяких об'єктів до основних засобів може визначати бухгалтер підприємства.

У класифікації основних засобів є відмінності, за міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку (рисунок 1). МСБО 16 визначає категорії основних засобів, тоді як П(С)БО 7 класифікує основні засоби за групами. За національними стандартами, ще виділяють у самостійну групу «інші необоротні матеріальні активи». Розбіжності між цими двома стандартами можна пояснити врахуванням національних особливостей ведення обліку в Україні та пристосуванням обліку до вимог національної економіки.

Водночас метою наближення національних стандартів до міжнародних є узгодження обліку «Основних засобів» щодо їх визнання, придбання, оцінки, використання та вибуття.

Групи основних засобів за П(С)БО 7	Класи основних засобів за МСБО 16
земельні ділянки	земля
машини та обладнання	земля та будівлі
транспортні засоби	машини та обладнання
будівлі, споруди та передавальні пристрої	кораблі
інші основні засоби	літаки
багаторічні насадження та плодоносні рослини	автомобілі
капітальні витрати на поліпшення земель	меблі та приладдя
інструменти, прилади, інвентар	офісне обладнання
тварини	

Рис. 1. Класифікація основних засобів за П(С)БО 7 та МСБО 16

П(С)БО 7 визначає п'ять методів нарахування амортизації, а у міжнародних стандартах три методи, але у випадку майбутніх економічних вигод метод можна змінити (рисунок 3). Відповідно до національних стандартів нарахування амортизації припиняється у разі перебудови, модернізації, добудови або обслуговування основних засобів, що не відповідають вимогам міжнародних стандартів.

Україні варто повністю перейти на методи нарахування амортизації за МСБО 16, це дозволить полегшити роботу вітчизняних бухгалтерів, надати більш достовірну інформацію для користувачів і виведе Україну на новий рівень економічного розвитку.

Методи нарахування амортизації згідно з П(С)БО 7	Методи нарахування амортизації згідно з МСБО 16
прямолінійний	прямолінійний
зменшення залишкової вартості	зменшення залишку
прискореного зменшення залишкової вартості	суми одиниць продукції
кумулятивний	
виробничий	

Рис. 2. Методи нарахування амортизації згідно з П(С)БО 7 та МСБО 16

Згідно МСБО 16 амортизаційні відрахування починаються з моменту визнання активу і тоді він використовується за призначенням, звідки у момент ремонту, реконструкції, добудови, технічного обслуговування об'єкт не амортизують. В П(С)БО 7 амортизація активів у період їх реконструкції, модернізації, ремонту, реконструкції, добудови, технічного обслуговування об'єкту не припиняється.

За міжнародними стандартами створюють резерв майбутніх витрат (для ремонту, ліквідації, демонтажу чи відновлення ділянки після закінчення терміну експлуатації об'єкту), тому при первісній оцінці об'єкта основних засобів такі резерви оцінюються. Але П(С)БО 7 такого резерву немає.

Висновки. Національні стандарти бухгалтерського обліку та міжнародні стандарти мають подібні пункти, але містять певні відмінності: у термінах, у класифікації класів, у розрахунку амортизації основного засобу.

Згідно з дослідженням, для виходу української економіки на міжнародний рівень необхідно досягти домовленості з деяких питань, а саме: склад основних засобів, витрати, що включаються до первісної вартості, умови переоцінки та методи розрахунку амортизації. З метою адаптації національної системи бухгалтерського обліку до вимог міжнародної практики П(С)БО 7 необхідно змінити та доповнити стандарти, щоб подолати певні невідповідності в обліку основних засобів та підвищити прозорість та чіткість іноземної бухгалтерської

інформації користувачу. Розв'язання цих проблем дозволить українським компаніям закріпитися на міжнародному ринку, покращить співпрацю між компаніями та викликатиме довіру в іноземних партнерів.

Список літератури:

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби».

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>

2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 (МСБО 16) «Основні засоби». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014

3. Сук П., Сук Л. Вартість основних засобів. Фінансовий облік. URL: <https://pidruchniki.com/>

4. Аналіз методології обліку основних засобів за МСБО 16 “Основні засоби” та П(С)БО 7 “Основні засоби”: теорія і практика. URL:https://www.researchgate.net/publication/334960824_Analiz_metodologii_obliku_osnovnih_zasobiv_za_MSBO_16_Osnovni_zasobita_PSBO_7_Osnovni_zasobi_teorija_i_praktika

5. Аналіз методології обліку основних засобів за МСБО 16 «Основні засоби» та П(С)БО 7 «Основні засоби». URL: https://www.researchgate.net/publication/334960824_Analiz_m

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ АНТИКРИЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Турчіна Світлана Григорівна,

к.е.н., доцент

Клименко Альона Ігорівна

студентка

Сумський Національний аграрний університет

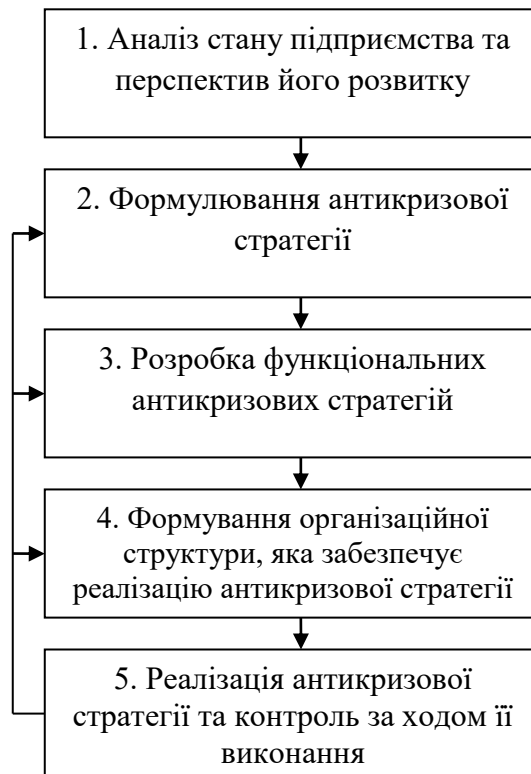
м. Суми, Україна

Вступ. Висока імовірність виникнення і розвитку кризи в процесі діяльності сільськогосподарського підприємства зумовлює необхідність здійснення спеціалізованого антикризового управління, основою якого має бути розроблена, вчасно обговорена колективом працівників антикризова стратегія.

Метою роботи є напрацювання пропозицій щодо розробки стратегії для боротьби з кризою, що може виникати в сільськогосподарських підприємствах.

Матеріали та методи. Особливістю антикризового управління є не тільки спрямування, а й структурно-логічна побудова, спеціальний інструментарій, окремий суб'єкт проведення, що в комплексі і дає змогу розглядати антикризове управління як виокремлений напрям управлінської діяльності. При доборі методів для цілей менеджменту кризових ситуацій важливо враховувати специфіку етапів сприйняття і переробки інформації, оцінки і безпосереднього використання в сучасних умовах.

Результати та обговорення. Стратегія антикризового управління визначає напрямки, масштаби, моделі та алгоритми дій сільськогосподарського підприємства, що забезпечує вихід із кризової ситуації та відновлення стабільного та ефективного його функціонування. Процес розробки антикризової стратегії сільськогосподарськими підприємствами, з нашої точки зору, повинен складатися з наступних етапів (рис. 5)

**Рис. 1. Процес розробки антикризової стратегії
сільськогосподарського підприємства**

Джерело: запропоновано авторами дослідження

Основним завданням першого етапу є одержання надійної інформаційної бази для розробки антикризової стратегії та функціональних стратегій. Аналіз стану підприємства повинен окреслювати шанси підприємства по виходу з кризового стану, головні умови для формування нових галузей діяльності, а також, де можуть бути створені стратегічні позиції успіху в реалізації антикризової стратегії.

На другому етапі відбувається визначення основної мети підприємства та розробка варіанту стратегії, який забезпечує вихід із кризового стану.

На третьому етапі на основі розробленого варіанта стратегії виробляються функціональні (локальні) стратегії: наукова, технічна, товарна, виробнича, фінансова, маркетингова, організаційна, кадрова тощо.

Головне завдання четвертого етапу - розробити інструмент, із допомогою якого будуть реалізовані визначені стратегії. Таким інструментом є

організаційна структура й регламент управління сільськогосподарським підприємством.

Етап реалізації антикризової стратегії полягає в розробці оперативних планів і програм заходів, які деталізують у просторі і часі завдання, постійній координації й контролі за використанням поставлених цілей і завдань, а також коректуванні планів заходів на основі виявлених відхилень.

У процесі реалізації антикризової стратегії керівництво підприємства здійснює контроль за ходом її реалізації, який поділяється на поточний і періодичний [2].

Поточний контроль передбачає, що керівництво сільськогосподарським підприємством повинно в будь-який момент часу мати можливість використовувати нові шанси та уникати загроз. Але такий контроль не забезпечує перспективного бачення проблем, які виникають у кризовій ситуації, тому необхідно проводити періодичні перевірки та наради, які присвячені розгляду стану реалізації антикризової стратегії, із метою внесення необхідних коректувань.

Для здійснення ефективної реалізації антикризової стратегії та контролю за ходом її виконання необхідно, щоб існувала відповідна організаційна структура управління підприємством, яка дозволяє своєчасно виявити та усувати недоліки і стимулює виявлення і подальший розвиток сильних сторін підприємства, а також здійснює координацію антикризової діяльності з вимогами зовнішнього середовища [5].

Вважаємо, що необхідно зупинитися на проблемі керівництва кризовим підприємством і його організації. Регламентація управління передбачається статутом підприємства, але головний керівник має право вирішального голосу у випадку розходження думок. Враховуючи його неможливість бути спеціалістом у всіх галузях, він повинен кооперуватися зі своїми колегами і тут з'являються перші проблеми. Діалог із колегами-спеціалістами повинен відбутися і вони повинні спрямувати, у свою чергу, рішення униз, зробивши їх зрозумілими. Азбучна істина говорить, що у часи менеджменту типу "lean" плоскі ієрархічні

структури сприяють швидкій реалізації виробничих цілей. Реінжиніринг бізнесу привів нас до висновку про те, що організаційні структури відіграють менш вагомую роль, ніж концентрація на процесах, значимість, котрих зростає. Ми також визнаємо, що обидва методи призводять до успіху. Отож, постає питання про те, що означає правильна організація на кризовому підприємстві.

Вище керівництво повинно вяснити, з яким персоналом воно бажає приступити до санації. Топ-менеджер повинен вести з цими людьми бесіди, щоб дати їм мотивацію, що вони залишаються "на борті" [1].

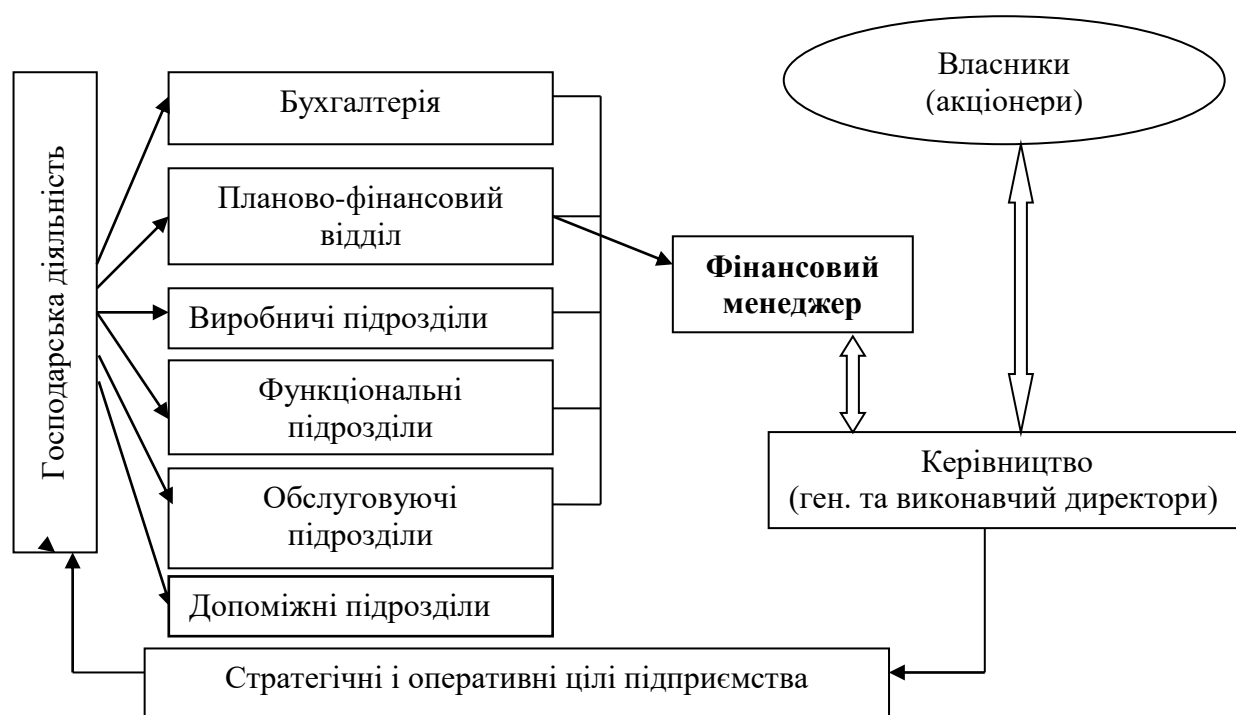
При створенні нової організаційної структури вищого ешелону влади не слід очікувати будь-яких небажаних акцій з боку колективу, але слід очікувати появи ускладнень у сфері менеджменту у тих випадках, якщо звертаються за послугами до консультантів. Такого роду консультанти чи так звані "change-agents" являють собою структуру, яка дозволяє обґрунтувати необхідність заходів третьої сторони по скороченню, оскільки вони запрошуються самими інвесторами. З позицій самого підприємства недоцільно звертатися за послугами до консультантів, так як при цьому виникає небезпека другого рівня вищого керівництва. Наслідком цього може бути розкол у рядах менеджменту в результаті втрати орієнтації.

Поділяючи думку науковців [4] вважаємо, що досягнення фінансової стійкості підприємства можливе лише за умови використання елементів сучасного фінансового менеджменту. В цьому аспекті Грищук Н.В. стверджує: «...задача побудови раціональної структури фінансово-економічних служб підприємства полягає в створенні служб підприємства здатних вирішувати весь спектр проблем і в той же час не дублювати функцій один одного» [3, с. 76].

Отже, зважаючи на викладене, пропонувати розширення адміністративно-управлінського персоналу за рахунок додаткового створення спеціальної служби для більшості сільськогосподарських підприємств не буде доцільним. Однак, враховуючи важливість досягнення сільськогосподарськими підприємствами фінансової стійкості варто, на наш погляд, створити таку

організаційну структуру яка б виконувала функції фінансового менеджера без умов розширення адміністративного апарату.

Таким чином, для реалізації функцій по розробці стратегічних та оперативних цілей підприємства, для розробки антикризової стратегії підприємства, єдиним рішенням може бути створення на підприємстві посади фінансового менеджера (рис. 2).

Рис. 2. Розподілення функцій за окремими адміністративними підрозділами

Джерело: запропоновано авторами дослідження

Враховуючи те, що система управління фінансовими ресурсами в більшості сільськогосподарських підприємств може бути дієвою та ефективною за умови використання ними такого управлінського інструмента як фінансове планування та прогнозування. Відтак, у посадовій інструкції фінансового менеджера підприємства варто відобразити коло його обов'язків з цих аспектів.

Висновок. Отже, для забезпечення ефективності управління фінансовими ресурсами на підприємстві необхідне досягнення збалансованої роботи всіх стратегічних складових.

Список літератури

1. Биба В.В. Чинники, що впливають на прибуток сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2016. №5. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4960>

2. Боднарчук А.В. Оцінка власного капіталу агроформувань. *Економіка АПК*. 2014. №8. С. 56-62.

3. Грищук Н.В. Гармонізація державної фінансової політики щодо фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки» 2017. №4. С.75-78.

4. Сус Л. В., Сус Ю. Ю. Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи [Монографія]. Житомир .2016. 588 с.

5. Фурман І.В. Процес управління фінансовою стійкістю підприємства та шляхи його вдосконалення. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 1 (19). С. 31-36

ПРОБЛЕМЫ УЧЁТА РАСЧЁТОВ С ПОСТАВЩИКАМИ

Устименко Кристина Анатольевна,

магистрант

Белорусский государственный экономический университет,

г. Минск, Республика Беларусь

Введение./Introduction. Актуальность выбранной темы заключается в том, что правильная организация расчетных операций обеспечивает устойчивость оборачиваемости денежных средств организации, укрепление в ней договорной и расчетной дисциплины и улучшение ее финансового состояния. Кроме того, рациональная организация расчетов, правильность постановки их учета упреждают негативные последствия по этим операциям.

Цель работы./Aim. Исследование методики учета расчетов с поставщиками, рассмотрение проблем данной темы и разработка рекомендаций.

Материалы и методы./Materials and methods. При проведении исследования были использованы методы аналитического исследования, сравнения, синтеза, анализа, индукции, системного подхода, умозаключения по аналогии.

Инструкцией по применению Типового плана счетов для ведения учета расчетов с поставщиками и подрядчиками предусмотрен активно-пассивный счет 60 «Расчеты с поставщиками и подрядчиками». Все операции, связанные с расчётами за приобретённые материальные ценности, принятые работы или потреблённые услуги, находят отражение на данном счёте независимо от времени оплаты. По кредиту отражается образование кредиторской задолженности перед поставщиком или подрядчик.

Процесс расчетов с поставщиками начинается с составления и утверждения договоров. В договоре содержатся данные о поставляемом товаре, выполняемой работе, услуге; количественные и стоимостные показатели поставок; сроки отгрузки; порядок расчетов [3].

За нарушение условий договоров поставщики и покупатели несут взаимную материальную ответственность в виде неустойки, штрафов и пени за невыполнение договорных условий, за задержку оплаты расчётных документов и за необоснованный отказ.

В соответствии с вышеуказанными договорами одна сторона принимает на себя обязательства по поставке товаров или выполнению работ (оказанию услуг), а другая - по их оплате. Основанием для принятия к бухгалтерскому учету товаров (работ, услуг) в Республике Беларусь служат следующие первичные учетные документы:

- ТТН-1 и ТН-2;
- акты выполненных работ, услуг;
- счёт-фактура (выставляется поставщиком или подрядчиком после окончательного приёма заказчиком ТМЦ или услуг).

Сальдо по счету 60 «Расчеты с поставщиками и подрядчиками» может быть как дебетовое, так и кредитовое. Характер сальдо зависит от состояния расчетов с поставщиком:

- если на конец отчетного периода организация имеет непогашенную задолженность перед контрагентами, то сальдо будет кредитовое;
- если существует дебиторская задолженность поставщика (в случае предоплаты), то сальдо будет дебетовое.

Построение аналитического учёта по счёту 60 «Расчеты с поставщиками и подрядчиками» должно обеспечивать возможность получения необходимых данных в разрезе:

- поставщиков по акцептованным и другим документам, срок оплаты которых не наступил;
- поставщиков по неоплаченным в срок расчётным документам;
- поставщиков по полученному коммерческому кредиту;
- поставщиков (подрядчиков) по выданным им авансам.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В связи с указанным мы согласны с В.Н. Лемеш, которая предлагает разработать и включить в

учетную политику организации индивидуальный график выполнения работ и детализированный по срокам и регионам рабочий план счетов [1, с. 68 с. 144-145].

Чтобы избежать отрицательных последствий, необходимо проводить тщательный отбор и анализ риска неплатежеспособности покупателей. Один из методов оценки финансового состояния контрагента основывается на анализе финансовой (бухгалтерской) отчетности. При этом рассчитываются стандартные финансовые коэффициенты (ликвидности, платежеспособности, рентабельности, оборачиваемости и др.), отслеживается динамика основных показателей.

Для оценки финансового состояния можно запросить у контрагента баланс, справку об оборотах, расшифровку отдельных статей баланса и на основании этих данных достаточно быстро оценить ее платежеспособность. Такой способ может оказаться неэффективным в работе с контрагентом, т.к. большинство организаций продолжают оставаться абсолютно непрозрачными, что делает их кредитование крайне рискованным.

При оценке платежеспособности можно использовать также отраслевые базы данных, содержащие информацию о организациях-неплательщиках, или заказать оценку контрагента специализированному агентству.

Использование методики экспертной оценки платежеспособности контрагентов также актуально: сбор сведений о контрагенте из любых доступных и надежных источников информации, в частности выезд к потенциальному покупателю (иногда инкогнито) и оценка выгодности его места расположения (важно для торговых предприятий), уровня цен, ассортимента продукции и т.д. Собранная информация анализируется, и по результатам проведенной оценки принимается соответствующее решение. Недостатком экспертного метода оценки платежеспособности контрагента является сравнительно невысокая точность полученного результата, что увеличивает риски организации [2].

Выводы./Conclusions. Все вышесказанное позволит руководству организации более взвешенно и обоснованно принимать соответствующие управленческие решения при работе с поставщиками.

Литература

1. Лемеш, В.Н. Методика формирования учетной политики: учеб. пособие / В.Н. Лемеш. – Минск : Вышэйшая школа, 2016. – 222 с.

2. Лозовская Я. Н., Царевская Е. И. Разработка методики формирования системы управления предприятием, обеспечивающей повышение эффективности его деятельности/ Я. Н. Лозовская, Е. И. Царевская // Горный информационно-аналитический бюллетень – 2012. – № 12. – С. 261-266.

3. Сокольчик, Т. П. Бухгалтерский учёт и аудит: учеб. пособие / Т. П. Сокольчик, В. Н. Градусова, Е. Г. Кобзик; под общ. ред. Т. П. Сокольчик. – Мн.: Акад.упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2009. – 262 с.

ВИМОГИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ДО ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ ВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Фесенко Валерія Валеріївна,
д.е.н., професор
Новікова Анастасія Олександрівна,
студент магистратури
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

Вступ. У сучасних умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів актуальним напрямом дослідження є процеси впровадження стандартів для формування інтегрованої звітності суб'єктами господарювання. Наразі лише невелика кількість українських підприємств вже використовують такий вид звітування. В той же час зарубіжні підприємства формують їх вже протягом десятиріччя. Поява інтегрованої звітності є наслідком еволюції облікової системи, що обумовлена зростанням вимог та потреб користувачів до прозорості, достатності та релевантності облікової інформації. Як наслідок, інтегрована звітність – це звітність, яка включає не тільки традиційну фінансову інформацію, але і нефінансові показники відносно екологічної, соціальної та стратегічної сфер діяльності підприємства. Тому важливим для бухгалтерів великих підприємств є визначення зацікавлених сторін, так званих «стейкхолдерів», визначення їх потреб в тій, чи іншій інформації, також шлях зібрання й подання, представлення цієї інформації. Адже інтегрована звітність є основним інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень.

Метою роботи є визначення вимог міжнародних та національних стандартів до змісту та структури інтегрованої звітності великих підприємств.

Матеріали та методи. Вперше був сформований та опублікований інтегрований звіт американською компанією «United Technologies Corporation» на початку 2009 року за 2008 рік, цю ідею перейняли інші підприємства. Але ще тоді не існувало стандарту, який би містив рекомендації щодо формування

та подання інтегрованої звітності. Проектами The Prince's Accounting for Sustainability Project (A4S) and the Global Reporting Initiative (GRI) у серпні 2010 р. було створено Міжнародний комітет з інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Committee – IIRC), з штаб-квартирою у Великобританії. У грудні 2013 році IIRC було розроблено Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності (The International Integrated Reporting Framework – IIRF), довгостроковою метою якого є запровадження інтегрованого мислення в основну ділову практику в державному і приватному секторах шляхом використання інтегрованої звітності як норми корпоративної звітності, результатом якого є ефективний розподіл капіталу, що сприятиме фінансовій стабільності та сталому розвитку суб'єкта господарювання. Інтегрована звітність повинна містити всі істотні дані про стратегію організації, корпоративне управління, показники її діяльності та перспективи, що відображають її економічне, соціальне і екологічне оточення. Крім того, має даватися ясне і чітке уявлення про те, яким чином управлінський персонал підприємства здійснює розумне керівництво і формує свою вартість.

Україною на сьогодні не було отримано дозвіл на відтворення, зберігання, передачу або інший вид користування Міжнародним стандартом з інтегрованої звітності, так як цей документ не розміщено на сайті Міністерства фінансів України та відсутній офіційний переклад українською мовою. І взагалі, поняття інтегрованої звітності не зустрічається у основних нормативно-правових актах з бухгалтерського обліку та фінансової звітності України.

Інтегрована звітність наділена як перевагами, так і певними недоліками. Перевагою, наприклад, є можливе прогнозування наслідків прийняття управлінського рішення в довгостроковій перспективі завдяки задоволенню інформаційних потреб інвесторів. Інтегрований звіт має короткий формат представлення інформації, що фокусує користувачів на потрібній їм інформації. Цей звіт дає можливість більш ширше розглянути результати діяльності підприємства, в порівнянні навіть з фінансовою звітністю. Наявність, у згаданому звіті, різного роду інформації підвищує якість, прозорість та

достовірність інформації, доступної постачальникам фінансового капіталу, чим і підвищує довіру до підприємства. Інтегрована звітність формує нові дані для управління результатами діяльності і дозволяє простежити за ризиками організації, ефективністю використання ресурсів. Звіт відображає перспективи діяльності компанії та допомагає краще розуміти співробітниками бізнес-моделі та стратегії підприємства.

Основним недоліком є відсутність офіційного перекладу державною мовою стандарту з підготовки інтегрованої звітності, що перешкоджає розвитку даного виду звітності у нашій країні та подальшого його впровадження. Цей недолік провокує наступний, а саме відсутність суворої форми надання звітності, що породжує можливість спекулювати на наявних в звіті даних. Через відсутність стандартів, різні підприємства можуть надавати різні види нефінансової інформації, що ускладнює її аналіз. Процес формування інтегрованого звіту потребує значних грошових витрат та часу, в тому числі, витрат на необхідних висококваліфікованих спеціалістів для складання цього виду звітності або витрат на відповідне навчання для штатних працівників. Обов'язок формування інтегрованого звіту можливо буде супроводжуватись невдоволенням менеджерів та бухгалтерів необхідністю розкривати інформацію за межами звичайного процесу звітності.

Перевірку складання інтегрованої звітності реалізовує незалежний практикуючий фахівець (аудитор) відповідно до Міжнародного стандарту завдань з надання впевненості 3000 (переглянутий) «Завдання з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації». Міжнародний стандарт завдань з надання впевненості 3000 (переглянутий) – стандарт, що стосується проведення завдань з надання впевненості, відмінних від фінансового аудиту (МСА) й оглядів історичної фінансової інформації (МСЗО). Але може бути така ситуація, якщо інтегрований звіт, згідно з законодавством певної країни є складовою річного звіту суб'єкта господарювання, тоді цей звіт буде іншою інформацією. Інша інформація, відповідно до Глосарію термінів Міжнародних стандартів контролю якості,

аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, це фінансова та нефінансова інформація (крім фінансової звітності й звіту аудитора щодо неї), що включена за законом, нормативним актом або традицією до складу документа, який містить перевірену аудитором фінансову звітність та звіт аудитора щодо неї. У такому випадку ознайомлення та розгляд іншої інформації аудитор виконує відповідно до Міжнародного стандарту аудиту 720 (переглянутий) «Відповідальність аудитора щодо іншої інформації». Таким чином це не є завданням з надання впевненості стосовно іншої інформації з подальшим наданням впевненості. Аудит фінансових показників разом з нефінансовими дає змогу побачити увесь комплекс проблем, своєчасно на них відреагувати та скоректувати стратегічні цілі.

Результати і обговорення. Зміни, що внесені до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», закріпили нові вимоги щодо подання фінансової звітності. Так, підприємства зобов'язуються подавати фінансову звітність, звіт незалежного аудитора і звіт про управління з подальшим оприлюдненням на своєму веб-сайті. Порядок формування звіту про управління регламентовано Методичними рекомендаціями зі складання звіту про управління, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 07.12.2018 р. № 982. Подання цього звіту передбачено також Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС про щорічну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність і пов'язані з ними звіти певних типів компаній від 26.06.2013 р. № 2013/34/ЄС.

Звіт про управління є новим для України звітом, що виникнув задля гармонізації українського бухгалтерського обліку з європейським. Він складається з фінансової та нефінансової інформації, яка розкриває достовірний огляд розвитку, діяльності та стану підприємства з описом основних ризиків і невизначеностей. Як вже зазначалося, об'єднання фінансової та нефінансової інформації характерне для інтегрованої звітності.

Основними складовими Звіту про управління є:

- організаційна структура та опис діяльності підприємства;

- результати діяльності;
- ліквідність та зобов'язання;
- екологічні аспекти;
- соціальні аспекти та кадрова політика;
- ризики;
- дослідження та інновації;
- фінансові інвестиції;
- перспективи розвитку;
- корпоративне управління.

Щодо основних елементів інтегрованого звіту, то він містить:

- короткий опис підприємства та зовнішнього середовища;
- бізнес-модель;
- структура управління;
- ризики та можливості;
- стратегія і розподіл ресурсів;
- результати діяльності;
- перспективи на майбутнє;
- основні принципи підготовки та презентації.

Висновки. Таким чином, порівнюючи елементи структури інтегрованої звітності та звіту про управління, можна спостерігати їх загальну відповідність, за винятком таких елементів структури як «Ліквідність та зобов'язання» та «Фінансові інвестиції» в інтегрованій звітності підприємства, а також відсутність такого елемента як «Основні принципи підготовки та презентації» у звіті про управління.

Ці два звіти, за своїм змістом та структурою, мають безліч точок перетину, лише декілька відхилень обумовлюють існування цих звітів окремо. Тому виникає питання, чи доцільно дублювати інформацію у двох різних звітах, чи доцільно поєднати елементи їх структури, що буде зручніше для управлінського персоналу, користувачів та для економії часу та грошей. Вирішення цього питання залишається для подальших дискусій.

Список використаних джерел:

1. Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС про щорічну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність і пов'язані з ними звіти певних типів компаній від 26.06.2013 р. № 2013/34/ЄС. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU13169> (дата звернення 20.12.2021).
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV. Дата оновлення: 03.07.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 20.12.2021).
3. Международный стандарт интегрированной отчетности декабрь 2013. URL: https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK.docx_en-US_ru-RU.pdf (дата звернення 20.12.2021).
4. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління: затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.12.2018 р. № 982. Дата оновлення: 18.01.2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18#Text> (дата звернення 20.12.2021).
5. Міжнародний стандарт завдань з надання впевненості 3000 (переглянутий) видання 2016–2017 років. Частина I. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-2_%D1%83%D0%BA%D1%80%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-2_%D1%83%D0%BA%D1%80%20(1).pdf) (дата звернення 20.12.2021).
6. Міжнародний стандарт завдань з надання впевненості 3000 (переглянутий) видання 2016–2017 років. Частина II. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20(1).pdf) (дата звернення 20.12.2021).

ЕЛЕКТРОННИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ БРЕНДИНГУ

Філоненко Михайло Миколайович,

к.ф.-м.н., доцент

Шкурат Дмитро Станіславович

Студент

Міністерство Фінансів України

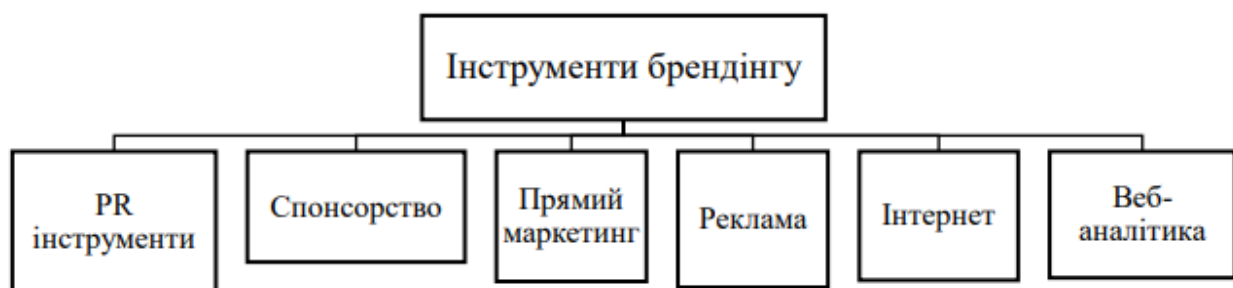
Державний Податковий Університет

м. Ірпінь, Україна

Вступ./Introduction. На сьогоднішній день просування комерційного бренду є дуже вагомою складовою для успіху бізнесу, оскільки завдяки цьому формується позитивно налаштована цільова аудиторія, що в результаті дає стабільний дохід та впевненість у майбутньому.

Ціль роботи./Aim. Дослідити використання інтернет-маркетингу як інструмент брендингу.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для успішного просування власного бренду на ринку необхідно застосовувати ряд інструментів. Було виокремлено декілька головних інструментів, які використовують для просування бренду (рис.).

Рис. Основні інструменти просування бренду

З перерахованих інструментів можна вважати, що в сучасному світі необхідно виділити наступні інструменти: просування бренду в Інтернеті та веб-аналітика. Так склалося тому, що проникнення Інтернету у життя людей відбувається дуже швидко, особливо його значення збільшилося у період пандемії коронавірусу. За цей період через самоізоляцію збільшилось

користування людьми інтернетом, бо їм довелося робити зустрічі, навчатися, розважатися онлайн. Тому важливим стає просування бренду завдяки інтернету.

В основному підприємства надають більше уваги рекламі, вважаючи, що цього достатньо для залучення клієнтів. Це правда, але використовуючи брендинг, можна розкрити безліч можливостей в сучасному технологічному світі. Зокрема, це допоможе визначити цільову аудиторію і параметри орієнтування.

Наступним вагомим інструментом для розроблення продуктивних рекламних кампаній є ретаргетинг. Для ефективного розвитку на ринку, компаніям необхідно підходити до маркетингу комплексно. Крім інвестицій в Інтернет рекламу важливо також мати на увазі і про стандартні складові успішного бренду: назва, логотип, візуальна складова, рівень обслуговування клієнтів, класична реклама на телебаченні і радіо, а також друк та зв'язок бренду з громадськістю.

Результати і Обговорення./Results and discussion. Запровадження Інтернет-маркетингу в комплексі з інструментами традиційного маркетингу дає величезну перевагу перед конкурентами, тому що дозволяє охоплювати абсолютно усі канали інформування потенційних клієнтів. Крім цього, Інтернет маркетинг можна застосовувати для популяризації звичайних оффлайн магазинів. Наприклад, за допомогою Інтернет-реклами підігрівати інтерес потенційних клієнтів до продукції, залучаючи в звичайний магазин. Ця система може працювати і навпаки: спочатку клієнт дізнається про товар в магазині, а потім знаходить більш вигідний або зручний для нього спосіб покупки в Інтернеті.

В наш час просування товарів і послуг через Інтернет набуває все значимішого поширення. Існує значна кількість маркетингових агентств, що рекламують свої послуги в Інтернеті, закликають підприємства просувати свої товари і послуги через Інтернет. В сучасному світі тільки правильне поєднання

традиційного та електронного маркетингу дає змогу фірмі розвиватися успішно.

Також при просуванні комерційного бренду в Інтернеті можна вживати допоміжні інструменти, які є досить інтерактивними. Серед них можна виділити такі: проведення тематичних вебінарів он-лайн; безкоштовні електронні книжки; інфографіки в Інтернеті; брендові стікери для соціальних мереж; пошук партнерів для обміну пропозиціями та загальних електронних заходів.

Такі допоміжні інструменти просування бренду в Інтернеті направлені більше на молоду аудиторію.

Висновок./Conclusions. Отже, правильне просування комерційного бренду є гарантією прибуткового бізнесу. Успішний бренд має перевагу над конкурентами, завдяки йому можна легко та вдало виводити новий продукт на ринок, розвивати вже маючий бренд, а також дає змогу отримати більший прибуток. Саме тому слід використовувати усі ефективні інструменти для просування, і на мою думку, саме завдяки Інтернет-маркетингу.

Список використаних джерел:

1. Кулибанова В. В., Тэор Т. Р. Инновационные инструменты брендинга территорий: понятие, сущность, особенности применения. Экономические науки. 2016. №. 6 (256). С. 122-126.

2. Розвиток сучасної концепції маркетингу в мережі інтернет [Електронний ресурс] / Мазуренко В. П. – Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2296/2017>.

3. Яцюк Д. В. Цифровий маркетинг: майбутнє маркетингових комунікацій в брендингу. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 7. С.70-74.

УДОСКОНАЛЕННЯ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Фролова Наталія Владиславівна

здобувач вищої освіти групи МПА-20-1

Канцур Інна Григорівна

науковий керівник, к.е.н., доцент

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Україна

Питання вдосконалення бюджетного планування, впровадження нових форм і методів, досліджувало багато як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед значущих досліджень зарубіжних учених у сфері управління бюджетними видатками в демократичному суспільстві, використання інноваційних інструментів у процесі реалізації фіскальної політики через фіскальні органи управління можна назвати праці Дж. Бьюкенена, С. Бюрета, Дж. Стігліца, Дж. Стігліца. У вітчизняній науковій літературі також присвячено велика кількість досліджень. Як інструмент підвищення ефективності бюджетної політики середньострокове бюджетне планування розглядає у своїх працях С. Л. Лондар. І. Я. Чугунов досліджує довгострокову бюджетну стратегію в системі економічної циклічності, зокрема розкриваючи її переваги. Які ознаки і характеристики має на сьогодні середньострокове бюджетне планування в Україні залишається вкрай актуальним і потребує дослідження [1].

Середньострокове бюджетне планування (СПБ) – це підхід до планування й управління державними фінансами, який розширяє горизонт для формування бюджетної політики на три-п'ять років і дозволяє планувати та прогнозувати бюджетні доходи та видатки, необхідні для реалізації стратегічних цілей бюджетної політики держави в середньостроковій перспективі [1].

Основною метою запровадження середньострокового планування бюджету є підвищення контролю над державними видатками, а також

забезпечення процесу аналізу використання коштів, що буде стимулювати прийняття більш ефективних рішень щодо використання бюджетних коштів на всіх рівнях та планування головними розпорядниками коштів своєї діяльності.

У більшості розвинених країн світу середньострокове бюджетне планування успішно застосовується вже багато років. Досягненню вищого рівня стабільності і передбачуваності економічної ситуації в країні сприяє середньостроковий бюджетний план, що є інструментом розв'язання таких важливих проблем, як:

- підвищення ефективності бюджетного процесу та фінансової дисципліни;
- посилення прозорості та ефективності витрачання бюджетних коштів;
- сприяння розвитку інноваційного потенціалу та інвестиційної привабливості країни [2].

В Україні перехід до середньострокового бюджетування супроводжується низкою послідовних і комплексних реформ:

- Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12.01.2015 № 5);
- Стратегією реформування державного управління України на 2016–2020 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 № 474);
- Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 № 275);
- Програмою діяльності Кабінету Міністрів України;
- Проектом Основних напрямів бюджетної політики на 2018–2020 роки (схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 № 411);
- Програмами співпраці з міжнародними фінансовими організаціями [3].

Україна має зобов'язання перед міжнародними партнерами, зокрема Міжнародним Валютним Фондом (Меморандум про економічну і фінансову

політику в межах спільної з МВФ програми в межах Механізму розширеного фінансування), щодо запровадження середньострокової фіскальної бази з 2018 року [3].

Окремі елементи середньострокового бюджетного планування були впроваджені в Україні ще у 2010 році, але відчутних результатів для бюджетного процесу це не принесло. До 2017 року процес бюджетування залишався інерційним, а ресурсів для втілення задекларованих в урядових програмах реформ бракувало. У червні 2017 року вперше уряд подав Бюджетну декларацію, саме ця декларація була орієнтована на середньострокову перспективу, таким чином показавши своє прагнення до більш детального та повного втілення системи середньострокового бюджетного планування на період 2018–2020 рр.

Після багаточисленних зауважень декларація так і не потрапила на розгляд парламенту. Надалі, щоб визначити місце бюджетної резолюції у бюджетному процесі та забезпечити обов'язковість середньострокового бюджетування, Міністерство фінансів подало законопроект змін до Бюджетного кодексу.

Перехід до середньострокового бюджетного планування є частиною угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також передбачений активною програмою співпраці з МВФ та Стратегією реформування системи управління державними фінансами України на 2017–2020 рр. [4]. Тобто, як зазначає у своїй праці Канцур І.Г., стратегічні завдання країни спрямовані на забезпечення економічного зростання та сталий розвиток суспільства, визначення пріоритетів використання бюджетних коштів, проведення структурних реформ в основних галузях економіки і сферах діяльності, проведення виваженої та послідовної податкової, бюджетної та боргової політик, в тому числі, у середньостроковій перспективі. Все це сприятиме стабільному соціально-економічному розвитку держави та підвищенню рівня життя і добробуту населення країни [5].

Оперативне втілення середньострокового бюджетного планування дасть змогу Україні:

- забезпечити фінансові ресурси для реалізації стратегічних завдань уряду;
- покращити стійкість публічних фінансів та бюджетну дисципліну;
- підвищити передбачуваність та ефективність державних інвестицій.

Все вищесказане повинно привести до кращих результатів бюджетної діяльності та вищої якості державних послуг [4].

Нині Україна перебуває на початковій стадії впровадження середньострокового бюджетного планування порівняно з іншими країнами ЄС. Проведений аналіз показує, що бюджетний процес в Україні може відповідати європейським критеріям якісного середньострокового планування лише на 23% [4].

В Україні близько 65% видатків сектору загальнодержавного управління підпадає під середньострокове планування, попри те, що більшість країн ЄС мають ступінь охоплення понад 90%. На 2018–2020 рр. перша трирічна Бюджетна декларація не дала повного роз'яснення наслідків відхилення від запланованого перебігу структурних реформ та наслідків реалізації фіскальних ризиків.

Загалом подальший розвиток середньострокового бюджетного планування в Україні потребуватиме таких заходів, як:

- перегляд та пріоритизація галузевих бюджетних програм та державних інвестиційних проектів;
- розвиток багаторівневих та прозорих зв'язків між бюджетними програмами нижчих рівнів та високорівневими цілями уряду, залучення всіх учасників бюджетного процесу до постановки середньострокових цілей;
- розроблення якісного механізму оцінки ефективності видатків;
- збільшення ступеня охоплення державного сектору середньостроковим плануванням [4].

Список літератури:

1. Дем'янчук О. І. Середньострокове бюджетне планування в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, вересень 2018. № 10(38). с. 52.
2. Міжнародний досвід середньострокового бюджетного планування: уроки для України URL:https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/FEAO_Sered_budget_planning_A5_05_web-2.pdf (дата звернення: 04.12.2021).
3. Проект Основних напрямів бюджетної політики на 2018-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 № 411. URL: www.kmu.gov.ua (дата звернення: 04.12.2021).
4. Середньострокове бюджетне планування в Україні URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/MT-budgeting_.pdf (дата звернення: 04.12.2021).
5. Канцур І.Г. Бюджетна стратегія як елемент управління економічним ростом України в умовах євроінтеграційного курсу / І.Г. Канцур // *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України: електронне наукове видання [Електронний ресурс] / Університет державної фіскальної служби України; гол. ред.: М.О. Кужелев. 2017. № 2. URL: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Znpnudps/index.html>*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ, МЕТОДИЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯМ ВЕНЧУРНИМ ФІНАНСУВАННЯМ ПІДПРИЄМСТВ

Хоменко Ганна Юріївна,

к.е.н., доцент,

Александрова Єлізавета Дмитрівна,

Загорудько Анастасія Михайлівна

магістранти

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир, Україна

Вступ. Венчурний бізнес є відносно молодим, і, відповідно, активно розвивається, що підтверджує актуальність даного питання на сьогоднішній день. Венчурне фінансування є важливим економічним інструментом інноваційного розвитку країни та важливим чинником успішного переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку.

Питання венчурного фінансування досліджували у своїх працях такі автори як Варналій З.С., Зінченко О.А., Зянько В.В., Лапко О.О. та ін..

Венчурний капітал є рятівним кругом, інструментом підвищення конкурентоспроможності підприємств та продукції в цілому як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Залучення венчурного фінансування для запровадження інноваційних розробок на вітчизняних товариствах може стати певним стимулом для подальшого розвитку та процвітання як підприємства, так і економіки країни.

Зазвичай, об'єктами для таких інвестицій вибираються, в основному, наукомісткі і високотехнологічні проекти, які тільки почали розроблятися або досліджуватися, а також винаходи і конструкторські розробки, навіть просто перспективні ідеї, результат реалізації яких передбачити неможливо [1].

Мета роботи. Найпопулярнішими венчурними галузями в Україні залишаються інтернет-проекти, але поки що недовік якісних ідей не дозволяє ринку розвиватися далі. Крім того, варто дослідити обліковий аспект

відображення венчурного фінансування у системі обліку підприємства з метою удосконалення та деталізації інформації, що надає бухгалтерський облік про венчурне фінансування користувачам фінансової звітності.

Матеріали та методи. Недосконалість організаційних положень бухгалтерського обліку венчурного фінансування інноваційних підприємств унеможливорює удосконалення методичного забезпечення обліку таких операцій відповідно до потреб управління. Тому, для успішного ведення бухгалтерського обліку у суб'єктів залучення венчурного фінансування, облік слід належним чином організувати. Це, в свою чергу, вимагає вирішення ряду методичних, технічних і організаційних питань.

На формування облікової політики з питань венчурного фінансування інноваційних підприємств впливають такі фактори, як: наявність неузгодженості вимог інвесторів та кредиторів, що зумовлює проблему реалізації принципів бухгалтерського обліку та обмежений обсяг матеріальних і фінансових ресурсів [3].

Зважаючи на вище сказане, облікова політика повинна містити набір методологічних, організаційних та технологічних положення, на основі яких відбуватиметься облікове відображення операцій з венчурним фінансуванням, як на рахунках бухгалтерського обліку та і результат діяльності у внутрішній звітності. Ще однією умовою якою має володіти ці звітності – це задовольняти всі інформаційні запити користувачів, які необхідні для прийняття управлінських рішень.

Результати та дослідження. Термін «венчур» походить від англійського “venture”, що означає ризик, ризиковане починання або підприємство [2]. Звідси розуміємо, що венчурне інвестування (фінансування) це вливання коштів в реалізацію проектів з високим ступенем ризику. При цьому інвестор отримує або пакет акцій підприємства, або частку в статутному капіталі.. Дане визначення дослідники трактують з двох позицій. Перша: невеликі наукові дослідно-конструкторські підприємства і відповідна інша – спеціалізовані

підрозділи великих корпорацій, з участю яких реалізуються нові проекти, розробки ноу-хау з метою одержання прибутку.

В залежності від цих підходів розрізняють поняття “венчурне фінансування” та “венчурний капітал”. Поняття «венчурного фінансування» є досить новим, тому найчастіше даний термін використовується в періодичних виданнях та відносно нещодавніх дослідженнях. Запропонуємо найбільш, на нашу думку, оптимальніше: венчурне фінансування – це фінансування, яке передбачає вкладення коштів у малі або середні та новостворені підприємства з високим рівнем ризикованості та високим рівнем прибутковості.

Проаналізувавши визначення поняття «венчурний капітал» у працях науковців, сформулюємо наступне визначення, яке мало б найбільше прихильників серед науковців: венчурний капітал – це капітал, який може бути як корпоративним, так і одноосібним джерелом інвестування, який інвестується не в підприємство, а саме в ризикові, інноваційні проекти, що проводяться на даному підприємстві, через купівлю визначеної частини пакета акцій підприємства.

Венчурні інвестиції для підприємства інноватора можуть виступати в двох формах: 1. В частці в статутному капіталі (привілейовані, конвертовані привілейовані та звичайні акції). 2. В залученому капіталі (облігації та конвертовані облігації). [3]

Тож, для правильного ведення бухгалтерського обліку венчурного фінансування варто ввести новий субрахунок у 4-му класі рахунків, наприклад, 485 «Цільове фінансування у межах венчурного фінансування».

Бухгалтерська звітність – одна з найважливіших джерел отримання інформації про діяльність підприємства. Від наданої інформації потенційним інвесторам та організації бухгалтерського обліку венчурного фінансування залежить подальше функціонування фірми.

Оскільки операції з венчурним фінансуванням мають досить значні межі, тому існує потреба в відображенні будь-якої інформації, яка може вплинути на рішення, у фінансовій звітності підприємства. Крім затверджених звітностей

доцільно було б створити внутрішні форми звітності. Такі діють допоможуть у майбутньому інвесторам адекватно оцінювати можливості отримання дивідендів та виконання зобов'язань.

Щодо існуючих звітностей, дані про венчурне фінансування можуть міститися у наступних статтях Звіту про фінансовий стан: 1400 “Зареєстрований (пайовий) капітал”, 1425 “Неоплачений капітал”, 1430 “Вилучений капітал”, 1515 “Інші довгострокові зобов'язання”, 1525 “Цільове фінансування”, 1610 “Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями”. Жоден рядок у фінансовій звітності повністю не розкриває, а точніше показує тільки суму всього рядка, проте не деталізує операції з венчурним фінансуванням. На нашу думку, варто ввести нові рядки у Форму №1. Наведемо їх у таблиці 1.

Таблиця 1

Пропозиції щодо введення додаткових статей щодо венчурного фінансування у форму №1 фінансової звітності

<i>№ з/п</i>	<i>Шифр статті у звітності</i>	<i>Назва статті у звітності</i>
1	1402	Статутний капітал, створений за рахунок венчурного фінансування
2	1516	Облігації, емітовані під венчурне фінансування
3	1517	Конвертовані облігації, емітовані під венчурне фінансування
4	1526	Цільове фінансування в рамках венчурного фінансування
5	1611	Поточні заборгованість за виданими облігаціями, емітовані під венчурне фінансування
6	1612	“Поточні заборгованість за виданими конвертованими облігаціями, емітовані під венчурне фінансування

У рядку 1402 “Статутний капітал, створений за рахунок венчурного фінансування” варто наводити розповсюдження акцій, які спрямовані на залучення венчурного фінансування за допомогою рахунку 46 “Неоплачений капітал”. Сума довгострокових облігації, випущених під венчурне фінансування зазначається у рядку 1516 “Облігації, емітовані під венчурне

фінансування”. Для довгострокових конвертованих облігації, випущених під венчурне фінансування доцільно створити рядок 1517 “Конвертовані облігації, емітовані під венчурне фінансування”. Рядок 1526 “Цільове фінансування в рамках венчурного фінансування” включатиме такі статті, як “Цільове фінансування в рамках венчурного фінансування”. Сума довгострокових облігації, випущених під венчурне фінансування, яка має бути погашено в поточному році та сума довгострокових конвертованих облігації, випущених під венчурне фінансування, яка має бути погашено в поточному році відобразатимуться у рядках 1611 “Поточні заборгованість за виданими облігаціями, емітовані під венчурне фінансування” і 1612 “Поточні заборгованість за виданими конвертованими облігаціями, емітовані під венчурне фінансування” відповідно.

Саме такі рядки, на нашу думку, розкривали б інформацію про операції пов’язані з венчурним фінансуванням перед користувачами. Дані зміни дозволили б вирішити ряд проблем, головною з них є надання достовірної та суттєвої інформації про венчурне фінансування.

Висновки. Отже, процес венчурного фінансування є досить новим, але швидко набуває свого розвитку. Залучення венчурного капіталу зможе знову підняти на ноги суб’єкти господарювання та допомогти в виробництві конкурентоспроможного продукту.

Для ефективного функціонування венчурних фондів варто взяти за основу нормативно-правову базу Західної Європи, удосконалити методичне забезпечення бухгалтерського обліку венчурного фінансування та змінити склад статей у фінансовій звітності, для детального відображення венчурного капіталу в діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Venture Capital [Електронний ресурс] // AccountingTools. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.accountingtools.com/articles/venture-capital.html>.

2. Корчагин Ю.А., Маличенко И.П. Теория инвестиций. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 347 с.

3. Яковець Г.Ю. Обліково-аналітичне забезпечення управління венчурним фінансуванням інноваційних підприємств: дис.. канд.. екон.наук:08.00.09/ Г.Ю. Яковець – 267 с.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВАРТІСТЬ БІЗНЕСУ

Хоменко Ганна Юріївна,

к.е.н., доцент,

Мирошниченко Ірина Петрівна,

Чудеснікова Анастасія Олександрівна

магістранти

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир, Україна

Вступ. Підходи до аналізу діяльності суб'єктів господарювання постійно оновлюються, і за своїм змістом вони вимагають постійної звірки з досягненнями теорії функціонування національної економіки та з поточними актуальними потребами практики. На сьогодні проблема комплексного аналізу діяльності підприємства настільки багата і складна, що її неможливо з'ясувати в повній мірі. Тому доцільним є зосередження уваги на окремих видах діяльності суб'єкта господарювання, так як на сьогодні найбільш актуальними проблемами є: по-перше - пошук повного і правильного підходу до загальної концепції бізнес-аналізу, по-друге - розробка та поглиблення питань, що стосуються окремих елементів аналізу підприємства (наприклад, аналіз витрат, аналіз зайнятості тощо), і по-третє - вирішення певних аспектів або покращення в конкретних сферах діяльності сучасного підприємства.

Нестабільна економічна ситуація в Україні ставить перед підприємствами нові масштабні цілі і завдання. В умовах економічної кризи, коли так необхідне застосування грамотних стратегій, вагоме місце належить маркетинговим дослідженням, які в свою чергу, виступають в ролі діагностики ринкових можливостей і позиції підприємства, відображення всіх граней його сильних і слабких сторін, а також прогнозування можливих загроз з боку ринку, дослідження зовнішнього ринкового середовища, та в першу чергу – мікросередовища. Мається на увазі такі важливі суб'єкти, як, наприклад,

постачальники, конкуренти, партнери. Необхідно аналізувати діючі зв'язки і взаємовідносини і формувати нові, вигідні умови діяльності.

Маркетинг – один з основних видів діяльності учасників ринку, організаційна функція і сукупність процесів створення, просування і надання продукту або послуги покупцям і управління взаємовідносинами з ними з метою отримання вигоди для підприємства. Стратегія підприємства, його цінова політика, обсяги виробництва і випуску продукції, розширення асортименту – ось лише деякі приклади застосування маркетингу [3].

На сучасному етапі розвитку економіки нашої країни відсутній єдиний підхід до комплексного аналізу діяльності суб'єктів господарювання, всі підприємства використовують одиничні показники, які не здатні в повній мірі відобразити ефективність його окремих видів діяльності. Це ускладнює зіставлення ринкової діяльності фірм, що використовують для аналізу різні показники, що негативно позначається на інвестиційній привабливості наших ринків в цілому і окремих підприємств зокрема. Тому необхідно розробити комплексну систему показників для проведення аналізу діяльності підприємств в Україні.

Така система повинна включати наступні підсистеми, які передбачають:

- 1) планування;
- 2) організацію і проведення процесів вимірювання та оцінки результатів реалізації стратегій і планів;
- 3) оцінку ефективності управління заходами для досягнення тактичних і стратегічних цілей діяльності підприємства.

Мета роботи. Необхідність розробки комплексної системи аналізу діяльності обумовлена здатністю своєчасно врахувати всі аспекти діяльності підприємства і інтегрувати важливі для подальшого аналізу параметри. Основний недолік використовуваних вітчизняними підприємствами показників полягає в тому, що вони вимагають додаткової інтерпретації отриманих значень через відсутність однозначного причинного зв'язку. Існуючі рекомендації зовсім не відповідають вимогам сучасної ринкової економіки: не охоплюють

всі сфери діяльності суб'єктів господарювання, не здатні відобразити реальний стан справ і об'єктивно оцінити ефективність маркетингової роботи.

Все це призводить до того, що вони абсолютно недієздатні як база для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень, повноцінного ретроспективного та прогнозного аналізу, використання результатів діяльності в оцінці інвестиційної привабливості бізнесу.

Матеріали та методи. Аналіз діяльності є науковою базою прийняття управлінських рішень, особливо на ринках з розвинутою конкуренцією. Він тісно пов'язаний з іншими видами аналізу, і для найкращого поточного становища підприємства необхідно відстежити їх взаємозв'язок на всіх рівнях.

Використання методу аналізу діяльності проявляється через ряд конкретних заходів аналітичного дослідження. Цей поетапний поділ конкретизує і структурує проведене дослідження.

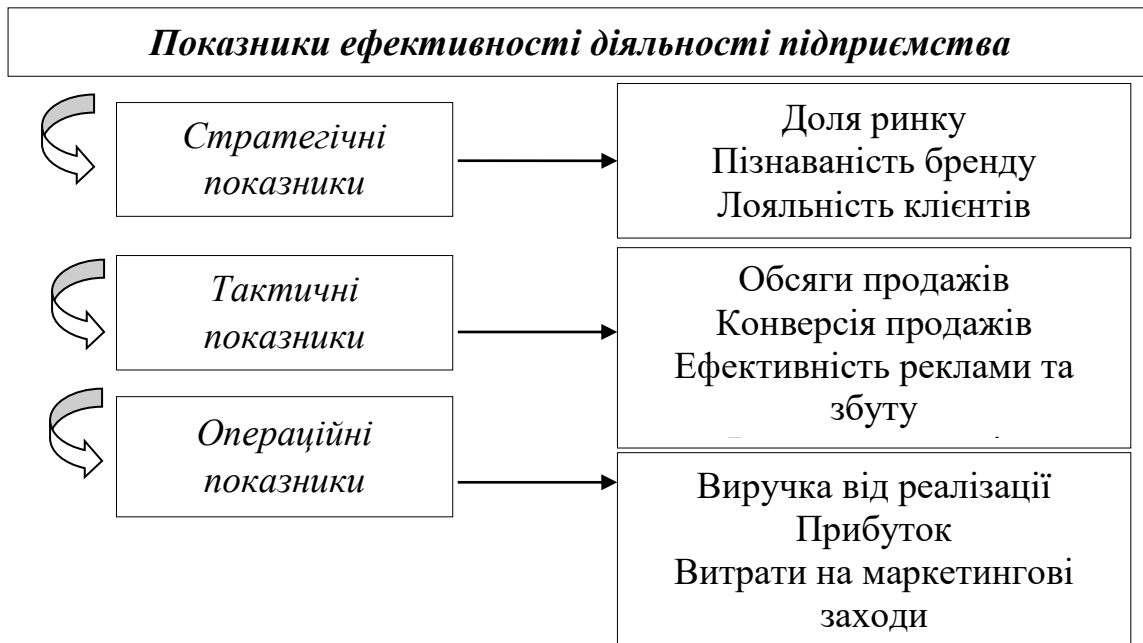
Результати та дослідження. Головною умовою створення оптимальної системи є приведення всіх показників до єдиного вигляду. До показників застосовується ряд вимог: ретроспективність і реальність, відображення якісної сторони досліджуваного явища, переклад всіх абсолютних показників у відносні, наявність факторної основи, тобто відображення причин його зміни, порівнянність.

Комплексне вивчення передбачає систематизацію показників, тому що сукупність показників без урахування їх взаємозв'язку не може дати об'єктивного уявлення про результативність та ефективність маркетингової діяльності. Взаємозв'язок основних показників визначає послідовність виконання аналізу – від вивчення первинних показників до узагальнюючих [2].

В цілому, можна виділити наступні показники, що характеризують діяльність підприємства (рис. 1):

- 1) стратегічні показники – показники, які вказують на майбутнє підприємства;
- 2) тактичні показники – показники, які показують ефективність окремих заходів;

3) операційні показники – показники, які показують ефективність діяльності підприємства.

Рис. 1. Показники, що характеризують ефективність діяльності підприємства

Тобто важливо розуміння тактичних завдань при виконанні стратегії та оцінки їх ефективності. З рис. 1 видно, що саме стратегічні показники ефективності діяльності підприємства в найбільшій мірі показують вплив на вартість бізнесу, оскільки:

- частка ринку характеризує збільшення грошового потоку;
- цінність та лояльність клієнта забезпечують продовження грошового потоку;
- пізнаваність разом з лояльністю знижує для підприємства ризики його діяльності.

Наступний етап – об’єднання групових показників в загальну оцінку маркетингової діяльності підприємства.

Висновки. Пропонується застосування наступної формули для комплексного аналізу діяльності підприємства:

$$E = a \times e_a + b \times e_b + c \times e_c + \dots + n \times e_n$$

де a, b, c – часткові показники ефективності;

ea, eb, ec – вагові коефіцієнти відповідних показників ефективності [1].

Існує кілька основних способів розстановки вагових коефіцієнтів. До найбільш популярних відносяться метод експертних оцінок та інтегральний метод. При створенні системи аналізу діяльності підприємств використано метод експертних оцінок. До його основних переваг відносяться достатня достовірність інформації завдяки великій вибірці з думок професіоналів, облік специфіки галузі, логічність і зручність розстановки вагових коефіцієнтів. Головним мінусом є можливість помилки експерта і людський фактор [2].

Остаточне рішення про вибір комплексу показників і способів розстановки вагових коефіцієнтів приймається з урахуванням специфіки функціонування підприємства, розвитку системи оцінки діяльності на підприємстві і галузі, кваліфікації фахівців, наявної інформації.

Список літератури

1. Соболева-Терещенко О.А. Оцінка ефективності маркетингової діяльності в контексті розбудови програм лояльності покупців / О.А. Соболева-Терещенко, В.О. Антонова // Ефективна економіка. – 2019. – № 5.

2. Сухомлинова Н.О. Анализ и оценка маркетинговой деятельности предприятия // Н.О. Сухомлинова, О.А. Балабанович // Вестник БГЭУ г. Минск. – 2014. – № 1. – С. 41-49.

3. Чухрай Н.І. Оцінювання результативності та ефективності маркетингу промислового підприємства у ланцюгу поставок / Н.І. Чухрай, І.Б. Млинко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 24-34.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Шишпанова Наталія Олександрівна,

к.е.н., доцент

Слюсар Яна Ігорівна,

здобувач вищої освіти

Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Питання конкуренції товарів в Україні є одним із пріоритетних, оскільки дедалі більше підприємств задумуються про розширення своєї діяльності за межі країни. Знаходячи нові ринки збуту, підприємства збільшують свої доходи, які надалі зможуть спрямувати на розвиток бізнесу. Це допоможе їм підвищити власну конкурентоспроможність та стати вагомими гравцями і на вітчизняному, і на світовому ринках [2]. Від виробництва конкурентної продукції залежить ефективний і стабільний економічний розвиток. Цей показник характерний не лише для особистого бізнесу, але й в цілому для економіки країни, особливо в умовах глобалізації та інтернаціоналізації.

Ціль роботи. Визначити сутність конкурентоспроможності товарів, основні причини низького рівня конкурентоспроможності українських товаровиробників та шляхи її підвищення.

Матеріали і методи. У процесі написання роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: діалектичний і абстрактно-логічний (використано для теоретичного узагальнення та формування висновків); системний аналіз (застосовано для отримання найважливіших результатів дослідження).

Результати. На сьогоднішній день поняття конкурентоспроможності розглядалося у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. У більш загальному визначенні конкурентоспроможність слід розглядати як

спроможність об'єкта витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними об'єктами в умовах конкурентного середовища. Тобто, конкурентоспроможність – це здатність витримувати конкуренцію у порівнянні з аналогічними об'єктами [1].

Основними причинами низького рівня конкурентоспроможності продукції українських товаровиробників є наступні:

- повільні темпи науково-технічного прогресу;
- недостатній рівень матеріально-технічного оснащення підприємств;
- практична неготовність багатьох суб'єктів господарювання до технічного переоснащення підприємств, впровадження сучасних технологій та обладнання, сучасних систем управління якістю та сертифікації продукції.

Для повноправної участі в конкурентній боротьбі на світових ринках необхідне створення конкурентоспроможної політики, здатної забезпечити прискорений якісний характер економічного зростання [3]. Така політика повинна стосуватися наступного:

1) Удосконалення стандартів як ключового інструменту для управління та забезпечення рівня якості організації. Це передбачає впровадження сучасної системи управління якістю. Якісна вітчизняна продукція сприятиме формуванню іміджу України на міжнародних ринках, покращенню відносин з іншими країнами.

2) Створення умов для покращення розвитку інноваційної діяльності, запровадження новітніх технологій виробництва, сучасної продукції, нової техніки, запобігання витоку талановитих розробників. На даному етапі Україна є постачальником технологій на світовому ринку Але замість цього отримання прибутку, це збиток.

3) Швидке реагування на зміни ринкових умов: українським компаніям необхідно швидко та ефективно створити відповідні та ефективні способи реагування на ці зміни. і вимагає ретельного вивчення вимог ринку.

4) Покращення інвестиційного клімату. Так, збільшення кількості експортних операцій держави та обсягу прямих іноземних інвестицій, захист

прав інвесторів і вкладників, покращання доступу до міжнародних фінансових ринків, зниження фіскального тиску на бізнес, сприятиме стійкому та збалансованому розвитку, структурній модернізації національної економіки, підвищенню рівня її міжнародної конкурентоспроможності сприяють прямі іноземні інвестиції.

Нині Україна має багато проблем, які перешкоджають інтенсивному розвитку її економіки, що, безумовно позначається на конкурентоспроможності її продукції. На жаль, проблема існує не лише на рівні приватного сектору, а й у державному устрої. Незбалансована економічна політика держави, неефективні податкові системи, відсутність програм стимулювання зводять до нуля бажання підприємців розвивати виробництво. Як наслідок, українська економіка страждає від стагнації. Тому що економічний розвиток відбувається лише за рахунок великого виробництва та державних підприємств.

Висновки. При правильному застосуванні економічної політики Україна може забезпечити стабільне майбутнє для майбутніх поколінь, а також прекрасне сьогодення. Зростання національної конкурентоспроможності товарів позитивно вплине як на внутрішню ситуацію, так і на позицію України у світовій економіці. Таким чином, за умови належної державної підтримки Україна може зайняти лідируючі позиції на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Коськовецька Н., Скоробогатова Н. Конкурентоспроможність галузі в умовах інтеграційних процесів. 2017. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/323535791.pdf>
2. Джурук Н. І. Конкурентоспроможність українських кондитерських підприємств на західноєвропейському ринку. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 171–176. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.7.171
3. Бутенко Д.С., Чеботарь Ю.Г. Фактори конкурентоспроможності України на міжнародній арені. 2019 URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/17.05.19/17_05_2019-93-98.pdf

ЗЕЛЕНЕ ФІНАНСУВАННЯ, ЯК СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ФІЛОСОФІЮ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Шкварилюк Марта Володимирівна

студентка

Університет банківської справи

м. Львів, Україна

Вступ. З розвитком товарно-грошових відносин істотно змінилася природа ринку, зазнала перетворень його економічна макросистемна форма, значно ускладнилася його структура. Так до ринково-господарського процесу увійшов комплекс правових, політичних, психологічних, соціальних, демографічних, національних, релігійних та інших відносин. Саме тому, у сучасній соціальній філософії особливого значення набуває знання, що тематизується у межах філософії економіки.

Мета роботи. Метою наукового дослідження є визначення основних теоретичних, економіко-правових і практичних засад виникнення та використання поняття «зелених» фінансів, а також обґрунтування необхідності запровадження цілей «сталого розвитку» у економічну політику держави.

Результати та обговорення. Фундаментальність філософії економіки окреслена тим, що це область досліджень, спрямованих на осмислення і розуміння основ економічного життя як однієї з найважливіших сфер людського життя і суспільства. [1] Одним з важливих завдань філософії економіки є вивчення тенденцій еволюції ринку як соціально-господарського інституту, де взаємодіють різні економічні інтереси людей і соціальних угруповань, які визначають характер рушійних сил господарської активності.

В процесі осягнення та реагування на глобальні виклики сучасного динамічного світу, виникла нагальна потреба в модернізації соціально-економічних систем та політик держав світу. Досить важливого значення набувають пошук та виділення нових концептуальних рішень щодо окреслення

прогресивного напрямку та подальшого розвитку суспільства, як основи формування довгострокової стратегії у напрямку сталого розвитку держави.

«Зелене фінансування» є базисом реалізації концепції сталого розвитку на основі більш ефективного ресурсо- та енергоспоживання, зниження рівнів викидів CO₂, зменшення шкідливого впливу на довкілля та розвитку соціально інтегрованого суспільства. Виникнення поняття "зелені" фінанси пов'язано з об'єктивно-історичною необхідністю усвідомлення державою та окремими суб'єктами її ринкової системи, потреби структурувати частину ринкових ресурсів на заходи, пов'язані з викликами збереження еколого-кліматичних умов збалансованості у природному середовищі планети.

Уряди різних країн світу, міжнародні фінансові організації, інвестори, приватні фінансові інституції та інші суб'єкти, які функціонують на фінансовому ринку, активізували свою діяльність у напрямку «озеленення» міжнародної фінансової системи та вживають активних заходів у відповідь на кліматичну, економічну та соціальну кризи, спрямовуючи політику своєї діяльності у напрямку досягнення цілей сталого розвитку. Саме концепція «зелених фінансів» стала логічним доповненням концепції сталого розвитку. За даними ООН, станом на сьогодні дану концепцію в тій чи іншій формі підтримують більше 170 країн світу, в тому числі і Україна. [2]

Для підтримки зеленого зростання потрібен новий підхід, який відрізняється від традиційних фінансів. Водночас суттєво зростає роль держави та уряду в забезпечення фінансової підтримки розвитку зелених галузей. Тому ключову роль у реалізації моделі економічного зростання, за якої основна увага зосереджена на появі нових джерел економічного зростання шляхом створення необхідних умов для залучення інвестицій, впровадження інновацій у пріоритетні галузі економіки та розвитку екологоорієнтованих інноваційних проектів відіграє розвинений фінансовий сектор з широким набором фінансових інструментів. У цілому ряді країн активно використовуються наступні бюджетно-податкові, фінансові інструменти, зокрема: «зелені» тарифи, податок на CO₂, екологічні податки, «зелені» облігації тощо.

Зокрема пріоритетними стають проекти, метою яких є подальший розвиток відновлюваної енергетики, утилізація побутових відходів, очищення стічних вод, впровадження заходів з енергозбереження, поширення “зелених” технологій, які сприятимуть покращенню стану навколишнього середовища та пом’якшенню зміни клімату, підвищенню ефективності використання природних ресурсів, а також мають чималий внесок у скорочення викидів парникових газів.

Висновки. Отже, основною метою філософії економіки є вивчення тенденцій еволюції ринку, переосмислення аксіологічних засад та практичних настанов у сфері соціально-економічного розвитку, пошук абсолютно нових підходів та шляхів управління державою в умовах глобалізаційних викликів, де взаємодіють різні економічні інтереси людей і соціальних угруповань, задля досягнення спільної мети. Саме завдяки філософії економіки можна визначити цілі економічних процесів, зрозуміти їх суть та передбачити можливі наслідки.

Фінансова система країни розглядається як сфера фінансових відносин, яка полягає в “обслуговуванні” секторів реальної економіки та наданні широкого спектру фінансових послуг для домогосподарств, підприємств та держави в цілому. Перехід світу на стале зростання лише зміцнює цей взаємозв’язок, вводячи нові параметри навколо всеохоплюючого процвітання, подолання бідності та поваги до навколишнього середовища. Сталість – це нова парадигма розвитку сучасного суспільства, яка об’єднала в собі економічні, соціальні та екологічні фактори, звернувши увагу урядів, міжнародних фінансових організацій та учасників ринку на важливість включення сталого розвитку у процес прийняття їх інвестиційних рішень.[3] І сьогодні під залучення інвестицій, як компонента сукупних витрат, все частіше вбачають саме залучення “зелених” інвестицій, як рушія сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравчук, Ольга Специфіка і статус філософського осмислення економіки [Текст] / Ольга Кравчук // Соціокультурні та політичні пріоритети

української нації в умовах глобалізації: щоріч. наук. пр. / відп. за вип. Т. В. Гончарук. - Тернопіль: ТНЕУ, 2019. - С. 514-515.

2. Офіційний сайт ПРООН в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home.html>

3. Маркевич К., Сіденко В. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Центр Разумкова. Київ 2019. Видавництво «Заповіт», С. 316

ПИТАННЯ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ВІДВАЛІВ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА

Шкригун В. Л.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

Хазанова Н. М.

головний економіст

Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна

Україна прийняла курс на «зелену енергетику» згідно з Директивою 2008/98/ЄС, що передбачає дбайливе відношення до мінеральних ресурсів, захист довкілля від негативного впливу техногенних факторів, в тому числі гірничо-металургійної галузі економіки, яка є найбільш вагомою в структурі економіки України [1]. За даними статистичного відомства, найбільше відходів дала Дніпропетровська область – 57,1%, Донецька – 5,8%, Запорізька – 1,2% [2].

Основним засобом виконання поставленого завдання до 2050 року країнами ЄС є рециркуляція природних ресурсів.

Законодавчі документи свідчать, що усі ресурси земних надр розподілені на 4 групи:

I група – родовища корисних копалин;

II – відвали розкривних порід;

III – відходи збагачувального і металургійного виробництва, відвали металургійних шлаків та шламів;

IV – створені людиною порожнини в земних копалинах.

Окрім I-ї групи ресурси II-IV групи одночасно є цінною сировиною і небезпечними відходами для довкілля. Це потребує розглядати теоретичні підходи та практичні заходи як єдину систему, яка спрямована на зниження шкідливого навантаження на довкілля, а також впровадження раціонального природокористування.

Світовий досвід показує, що для зниження обсягів та площ, які займають промислові відходи, ефективним напрямом є рециклінг. Цей напрям передбачає залучення та впровадження інвестицій, який спрямований більш за все на переробку відходів збагачувального та металургійного виробництва, відвалів металургійних шлаків на шламів.

Однак шкідливе навантаження на довкілля гірничо-металургійного комплексу є значно ширшим і тому вирішення питань лише рециклінгу мінеральної сировини є недостатнім.

Вивчення питань раціонального природокористування свідчить про необхідність поглиблення системного аналізу функцій територій, на яких розташовані гірничо-збагачувальні комплекси.

Гірничі відносини в Україні регулюються, низкою нормативних документів, а саме Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Кодексом України про надра.

Згідно Розділу I, главі I, ст. 2 Кодексу про надра існує кадастровий облік копалин і відходів завданням якого є «регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр, гарантування при користуванні надрами безпеки навколишнього природного середовища. В Розділі VI «Охорона надр» сформульовані основні вимоги в галузі охорони надр, в тому числі:

раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів;

недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами.

У паспортах відходів гірничодобувної і гірничо-переробної галузі відображено:

масштаби та умови розміщення накопичених відходів;

умови гірничотехнічної документації експлуатації промислових відходів;

вплив розміщених відходів на довкілля »[3].

Земельним Кодексом України передбачається рекультивація техногенних копалин. Згідно ст. 166 Земельного кодексу України рекультивація порушених земель – це комплекс організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель.

Рекультивація земель може передбачати організаційні, технічні і біотехнологічні заходи, зміст яких залежатиме від особливостей порушених земель та методів рекультивації. Між тим, рекультивація може здійснюватися також за лісогосподарським, водогосподарським, санітарно-гігієнічним, рекреаційним та будівельним напрямками [4].

Існуючі методи рекультивації дозволяють вирішувати різні напрями поводження з порушеними та забрудненими землями, але вони можуть використовуватися не скрізь, наприклад, відвали, які належать до IV категорії безпеки, не підлягають рекультивації.

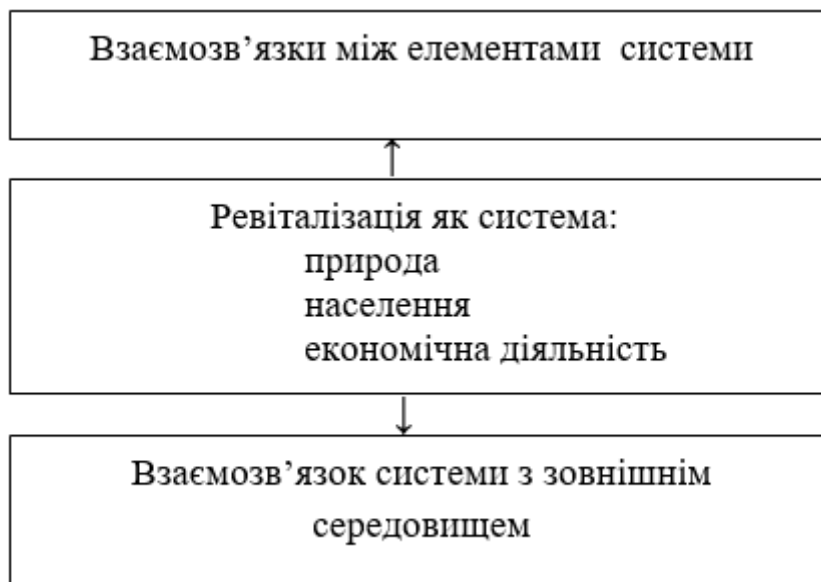
Природоохоронні напрями рекультивації передбачають заходи щодо захисту відвалів від вітрової та водної ерозії, відновленню флори та фауни, чистоти повітря та води шляхом вирівнювання поверхні відвалів і створення рослинного покриву згідно з гірсько-геологічними особливостями регіону.

Згідно з сучасними заходами поводження з промисловими відходами з позиції «зеленої металургії» визначено мету не тільки щодо повернення земель у сферу економічної діяльності людини, а відновлення екосистемних функцій територій – природних географічних ландшафтів.

Проведені дослідження свідчать про необхідність подальшої розробки підходів щодо забезпечення ревіталізації земель техногенних копалин.

Автори вважають, що ревіталізацію земель, які є задіяними при розробці копалин, можна розглядати як збереження цілісності використаних територій. Вони є системою, в якій природа, населення та його економічна діяльність знаходиться у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Функціонування такої системи забезпечується відносинами між елементами системи та зовнішнього середовища (рис. 1).

Рис. 1. Функціонування ревіталізації як системи

Дослідження цієї проблеми свідчить про необхідність формування і застосування нових підходів щодо зменшення навантаження на довкілля, пов'язане з функціонуванням підприємств гірничо-металургійного комплексу, заснованих на збереженні екосистемних функцій територій, які розташовані в зоні дії підприємств гірничо-металургійного комплексу.

Висновки

1. Згідно з прийнятими Україною обов'язками є потреба в подальшому вивченні питання зниження шкідливого впливу металургійного виробництва на навколишнє середовище з метою збереження екосистемних функцій територій.

2. Запровадження заходів з впровадження принципів та заходів ревіталізації відвалів гірничо-металургійних комплексів дозволить вирішити значні ресурсні, економічні, екологічні питання шляхом впровадження принципів «циркулярної економіки», розвитку відповідної інфраструктури поводження з промисловими відходами, переходу від рекультивації земель, які задіяні у гірничо-металургійному виробництві, до ревіталізації з метою збереження навколишнього середовища.

3. Удосконалення питань рекультивації земель, задіяних в економічній діяльності гірничорудної промисловості на державному і місцевому рівнях

дозволить системно вирішувати питання навантаження на навколишнє середовище.

4. Формування екосистемного підходу до природокористування, в тому числі земель, задіяних гірничо-металургійною промисловістю дозволить підняти природоохоронну діяльність на новий якісний рівень.

Література:

1. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008L0098>

2. Держстат оприлюднив рейтинг областей за кількістю відходів. 2020. 22 мая. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/gosstat-obnarodoval-reyting-oblastey-kolichestvu-1590147020.html>

3. Кодекс України про надра. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр#Text>

4. Земельний кодекс України. Стаття 166. Рекультивация порушених земель. URL: <https://kga.gov.ua/files/doc/normy-derjavy/zakony/ZEMELNYJ-KODEKS-UKRAINY.pdf>

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 34.05

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ АБО ПЕРЕВИЩЕННЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анісімов Дмитро Олексійович

викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Гупал Данило Сергійович

Курсант
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Недопущення зловживання владою чи службовими повноваженнями з боку правоохоронця є одним із пріоритетних завдань Української держави. За Індексом сприйняття корупції за 2018 рік Україна посідає 120 місце з 32 балами (Індекс сприйняття корупції, SRI), показник, який розраховується Transparency International з 1995 року. Сама організація не веде власних опитувань. розраховано на основі 13 досліджень міжнародних установ та відомих дослідницьких центрів. Для визначення вартості України були використані всі 9 джерел. Ключовим показником Індексу є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальний бал (0 балів) означає, що корупція фактично замінює державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція в суспільстві майже відсутня. Індекс оцінює корупцію лише в державному секторі). Для порівняння, на останньому – 180-му в цьому рейтингу знаходиться Сомалі з 10 балами, а на першому – Данія з 88 балами [36]. Перевищення влади чи службових повноважень працівника правоохоронного органу є злочином, який безпосередньо сприяє всій без винятку корупції в державі і, по суті, є частиною

цього явища. Справді, це обмеження виключало можливість притягнення осіб до відповідальності за зловживання владою чи службовим становищем та зловживання владою чи службовими повноваженнями працівником правоохоронного органу у разі настання моральних наслідків. Вважаємо це обмеження зайвим, оскільки воно суттєво знижує ефективність кримінально-правових заходів, спрямованих на запобігання зловживанню службовими особами правоохоронних органів публічною владою чи повноваженнями, значно збільшує і без того високий ступінь латентності правопорушень у сфері службової діяльності, за оцінками на 90-99%.

Питання дотримання принципу невідворотності підзвітності в діяльності правоохоронних органів є особливо актуальним у контексті реформування таких органів, що проводяться в державі. Водночас ці реформи лише частково виправдовують очікування. Наприклад, створення патрульної поліції не усунуло проблем у цьому підрозділі (станом на 01.06.2016 р. кількість патрульних, звільнених з моменту відкриття приміщень патрульної поліції, становила 167, а кількість працівників в Україні в Служба патрульної поліції становила 1931 співробітник), і зовні (працівники цього підрозділу продовжують чинити злочини, як і працівники старої міліції). На нашу думку, можна погодитися з думкою С.А.Алтухова, що підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, вчинених правоохоронними органами, характеризується наступним:

1) порушують нормальне функціонування органів влади та управління, знижують престиж і авторитет державної служби;

2) вони завдають значної шкоди інтересам громадян, організацій, суспільства та держави. Злочини, вчинені працівниками правоохоронних органів, викликають у громадян обґрунтовану тривогу, створюють психологічний дискомфорт, наслідком якого стає ставлення до діяльності правоохоронних органів, ступінь довіри до працівників;

3) у них сильне та корисливе керівництво злочинними посяганнями;

4) прихований характер «сумнівної поведінки» деяких працівників, не дозволяє зосередити на них увагу, що в подальшому сильно дисонує з характером скоєних ними злочинів;

5) спостерігається тривожна тенденція корупції серед окремих правоохоронців, злиття їх з організованими злочинними угрупованнями, при цьому працівники залежать або від організованих злочинних структур, або їх активних учасників;

б) Правоохоронні правопорушення мають тенденцію до зростання, що свідчить про масштаби цього виду злочинної діяльності. [1]. Успішна боротьба та попередження правопорушень, скоєних правоохоронними органами у сфері службової діяльності, можлива лише за умови виявлення та аналізу криміногенних детермінант із поєднанням причин та умов правопорушень. Однак у кримінологічній науці досі немає єдиної думки щодо того, що слід вважати причинами злочинності [2, с. 140].

Під причиною зазвичай розуміють явище або сукупність взаємопов'язаних явищ, які за відповідних умов породжують інше явище, яке розглядається як його наслідок (результат). У кримінологічній науці це означає, що причина (або викликає) викликає і спричиняє наслідок — злочин, а щодо конкретного злочину дія особистості — сам злочин.

На відміну від причини, умова лише допомагає виконувати свою дію і є середовищем, середовищем, яке сприяє дії цих причин. Умовами є всілякі лазівки в управлінській та організаційній діяльності різних галузей державного апарату. Але сама умова не може спричинити вчинення злочину, вона відіграє допоміжну роль, тоді як причина є домінантною. Попереджувальна важливість заходів загальносоціального характеру, що реалізуються в різних сферах суспільного життя, полягає в тому, що їх зміст необхідно визначати з урахуванням можливих криміногенних наслідків та вжиття заходів щодо їх запобігання.

Профілактика злочинності – це діяльність суспільства і держави, фізичних і юридичних осіб, спрямована проти злочинності з метою утримання

її на соціально стерпному рівні, це одна із сфер соціального управління, яка впливає, по-перше, на причини та умови злочину і, по-друге, сам злочин з метою припинення його самовизначення.

Ключовим у процесі попередження злочинності в цілому та подолання влади чи службових повноважень працівника правоохоронного органу зокрема є зосередження уваги на причинно-наслідкових зв'язках та визначенні злочину, запобігання скоєнню людьми злочину.

Як свідчить міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала і не має повного імунітету від злочинності серед працівників правоохоронних органів. Різниця між цим видом злочину полягає лише в обсязі та формах прояву. Ця категорія злочинності, як складова частина злочинності, є соціальним явищем і з об'єктивних причин не може бути повністю усунена. Але бажання мінімізувати його рівень і розташування районів поширення - необхідна необхідність. У зв'язку з цим необхідно пов'язувати науку з дослідженнями в цій галузі з метою розробки теоретичних положень щодо запобігання злочинам, вчиненим правоохоронними органами в цілому, і перевищення ними повноважень чи державних повноважень, зокрема.

Бажаність і необхідність запобігання злочинності відомі з давніх часів. Наприклад, Монтеск'є в трактаті «Про дух законів» заявив, що добрий законодавець менше дбає про покарання злочину, ніж про запобігання злочину: він менше прагне покарати, ніж поліпшити темперамент. Алтухов С.А. вважає, що абсолютна заборона уроків є недостатньо виправданою.

Підприємницька діяльність працівників правоохоронних органів, підробіток в інших установах та організаціях і для вирішення цієї проблеми пропонує дозволити працівникам правоохоронних органів, а також творцям, науковцям та в освіті приділяти вільний від роботи час та індивідуальну роботу [1]., с. 197].

Проте, незважаючи на суворі реалії життя правоохоронців у вигляді відсутності матеріального забезпечення, напруженості, небезпеки та напруженості роботи, така пропозиція, на нашу думку, не може бути прийнята.

Серед правоохоронців такі зміни призведуть до зростання корисливих злочинів із використанням службового становища в інтересах власної «індивідуальної трудової» діяльності. Також слід мати на увазі, що, дозволяючи інші види діяльності, правоохоронці будуть займатися ними на шкоду робочому часу та нехтувати інтересами служби, віддаючи перевагу власним інтересам чи інтересам третіх осіб, наприклад своїх бізнес-партнерів чи інтересів роботодавців. Щодо створення нової системи адміністративно-дисциплінарних стягнень, яка б враховувала інтереси міліції та традиційні методи управління, то цього, на нашу думку, можна досягти, поділивши їх на такі групи:

- профілактично-виховна – спрямована на виховання вимогливого ставлення до праці, що не позбавляє автора особливого статусу та не завдає йому матеріальної шкоди;

- кар'єрні та фінансові - обмежують матеріальні інтереси і якимось погіршують статус людини;

- репресивні – в основному впливають на статус винного, поєднуючись із заходами професійного та громадського осуду. Однак ці обставини зумовлені рядом суб'єктивних факторів. Зокрема, моральна шкода визначається з урахуванням характеру та розміру душевних страждань, тяжкості вимушених змін у житті, часу та зусиль, необхідних для відновлення, які в кожному конкретному випадку можуть значно відрізнятися залежно від індивідуальних фізичних та психологічних особливостей потерпілого, їх соціальний статус тощо. На вартість лікування безпосередньо впливає не лише об'єктивний характер шкоди, заподіяної правопорушенням, а й матеріальна спроможність особи, яка його зазнала, оплатити відповідні медичні послуги.

Отже, інкримінувати чи не інкримінувати працівника правоохоронного органу у насильницькому зловживанні владою чи державними повноваженнями залежатиме від обставин, які не є природним результатом відповідних протиправних дій та їх наслідками, але є випадковими.

Крім того, розмір моральної шкоди, завданої потерпілому, та/або медичні витрати, понесені внаслідок фізичного та/або психічного насильства,

фіксуються протягом тривалої юридичної процедури та не можуть бути передбачувані особою на момент прийняття рішення щодо дії, чи ні, що може призвести до відповідних наслідків.

Таким чином, включення до обов'язкових ознак примусового перевищення влади або публічних повноважень з метою заподіяння матеріальної шкоди у розумінні абзацу третього примітки до ст. 364 КК позбавить працівника правоохоронного органу як спеціального суб'єкта цього злочину можливості задалегідь визначити вчинені ним у майбутньому діяння, які явно виходили б за межі його прав чи повноважень та супроводжувались насильством чи погрозами, насильства, - віддаленість. Така ситуація несумісна з принципами правової передбачуваності та правової визначеності.

Список використаних джерел:

1. Боднар В.Є. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової діяльності працівників правоохоронних органів. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 144-155. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2016_2_15

2. Боднар В.Є. Протидія злочинам у сфері службової діяльності в органах внутрішніх справ: історично-правовий аспект. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 3. С. 120-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2014_3_13 (дата звернення 16.12.2021).

3. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ, 2014. 564 с.

4. Великою Палатою Верховного Суду надано правовий висновок щодо застосування норми ч. 2 ст. 365 КК України до перевищення влади та службових повноважень, якими заподіюється немайна шкода правам і свободам людини URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=241986

5. Генеральна прокуратура. Статистична інформація. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення 16.12.2021).

ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК КАТЕГОРІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З НЕГЛАСНИМИ ПОЗАШТАТНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Антонов Станіслав Сергійович

здобувач вищої освіти 4-го курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кисельов Андрій Олександрович

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції

У теорії та практиці організації роботи з негласними позаштатними працівниками для позначення таємного використання послуг осіб, які погоджуються на засадах конспірації здобувати та надавати оперативним підрозділам необхідну інформацію, негласно створювати умови потрібні для проведення певних дій, заходів, операцій, брати у них безпосередню участь тощо варто послуговуватися терміном негласне співробітництво.

Під негласним співробітництвом пропонуємо розуміти таємну взаємодію між уповноваженими законом посадовими особами правоохоронних органів (оперативними працівниками, слідчими органів досудового розслідування, детективами НАБ України) та особами, залученими до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності й кримінального провадження. Зазначена взаємодія здійснюється на засадах конспірації: утаємничується не лише її зміст, а й сам факт.

Досліджуваний сегмент цієї роботи сьогодні ґрунтується на правах, що надає оперативним підрозділам ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»: мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників (п. 13 ч. 1); використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України (п. 14 ч. 1); отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави (п. 15 ч. 1).

Крім того, ст. 11 зазначеного закону («Сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності») передбачає, що органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності. За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва. Угоду про сприяння оперативним підрозділам в оперативно-розшуковій діяльності може бути укладено з дієздатною особою. Порядок укладання угоди визначається Кабінетом Міністрів України.

Крім того, сприяти здійсненню оперативно-розшукової діяльності можливо і не на конфіденційній основі, цілком відкрито та публічно. Так, засоби масової інформації постійно сприяють здійсненню ОРД, розповсюджуючи інформацію необхідну для встановлення місця знаходження осіб оголошених у розшук, запобіганню вчинення злочинів тощо. Підприємства, установи та організації сприяють оперативним підрозділам, виділяючи спеціалістів, які можуть надати фаховий висновок у окремих сферах людської діяльності та забезпечують їх необхідними засобами. Окремі громадяни в межах сприяння оперативно-розшуковій діяльності можуть надавати оперативним підрозділам власні житлові та господарські приміщення, транспортні та інші технічні засоби тощо.

Я вважаю використання терміну «негласне» більш коректним для означення співробітництва осіб з оперативними підрозділами ніж прикметника

«конфіденційне». Незважаючи на достатньо близькі семантичні значення цих слів (конфіденційне – яке не підлягає розголосові; довірче, таємне; негласне – невідоме для інших; приховане, таємне) вони не є синонімічною парою.

Негласне співробітництво особи з оперативним працівником також передбачає втаємничення змісту інформації, якою обмінюються сторони. Проте одночасно вона передбачає і приховування самого факту соціальної взаємодії (із застосуванням забезпечення засобів конспірації). При цьому, без конфіденційності інформаційного обміну не може бути і негласності. Отже конфіденційність є необхідною умовою негласного співробітництва, а негласність не є умовою співробітництва конфіденційного. Тому конфіденційне співробітництво з особами, теоретично, може здійснюватися будь-якими посадовими особами правоохоронних та інших державних органів без застосування засобів конспірації (та без спеціальної юридичної регламентації). Суб'єктами організації негласного співробітництва можуть виступати лише визначені КПК України та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» державні органи та їх підрозділи, які мають сили, засоби та законні підстави для забезпечення конспірації такого співробітництва.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1681/51 [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/vOl14900-12>.

3. Перепелиця М.М. Деякі питання удосконалення інституту сприяння осіб оперативним підрозділам // Право і Безпека. – 2014. – № 4 (55). – С. 137-141

4. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України; Міністерства внутрішніх справ України; Служби безпеки України; Адміністрації державної прикордонної служби України; Міністерства фінансів України; Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН ПРАЦІВНИКІВ

Боровський Артур Сергійович

Курсант 4 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Співавтор:

Анісімов Дмитро Олексійович

викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кожному курсанту потрібно займати себе фізичним навантаженням. Фізичні навантаження сприятливо впливають на здоров'я курсанта. До кожного віку свої фізичні навантаження.

Фізичне навантаження – це ступінь інтенсивності та тривалість м'язової роботи; визначається величиною енергетичних витрат організму, потужності, що розвивається, або проведеної роботи. Фізичні навантаження роблять свій внесок у здоров'я студента. Вони зміцнюють:

- серцево-судинну систему, тим самим збільшуючи скорочувальну здатність серця хороший кровотік масажує стінки судин роблячи їх більш еластичними, знижуючи рівень холестерину в крові, тим самим знижуючи ризик тромбоутворення.

- дихальну систему, тим самим збільшуючи ємність легень сприяючи більшого насичення організму кисню Фізична активність для студента передбачає оздоровчі вправи або заняття під час дозвілля, рухливі види активності. [1]

Сучасні цілі та завдання навчальної дисципліни «Фізична підготовка» сприяють підготовці майбутніх фахівців до роботи із забезпечення

правопорядку, громадської безпеки, до роботи співробітника поліції, а також визначаються такими напрямками:

- 1) соціально-обґрунтований рівень фізичної підготовки курсантів;
- 2) протидія завдяки фізичній підготовці негативним факторам, що впливають на здоров'я та навчання курсантів;
- 3) вміння самостійно використовувати засоби фізичної культури у праці та відпочинку;
- 4) формування спроможностей використовувати вивчене на фізичній підготовці в особистому житті та професійній діяльності.

Фізкультурно-спортивна діяльність, до якої включаються курсанти – один з ефективних механізмів злиття суспільного та особистого інтересів, формування суспільно необхідних індивідуальних потреб. Її специфічним ядром є відносини, що розвивають фізичну та духовну сферу особистості, збагачують її нормами, ідеалами, ціннісними орієнтаціями. Цілісний характер такої діяльності робить її сильним засобом підвищення соціальної активності особистості.

Здоров'я – це безцінний подарунок природи, але вимагає тонкого і уважного ставлення себе. Молоді люди часто, через молодість і нерозуміння, безтурботно і недбало ставляться до свого здоров'я.

Здоровий спосіб життя та фізична культура органічно пов'язані у своїй гуманітарній спрямованості, орієнтовані на конкретну особистість. Курсант, який достатньо володіє фізичною культурою, куди менш схильний до впливу зовнішніх факторів навколишнього середовища, впливу поганих звичок, негативних впливів стресових ситуацій, які заважають жити, вчитися і виконувати службові обов'язки. На цій підставі концепція здоров'я та оптимальної працездатності людини, а особливо студентської молоді, куди входять і курсанти, має будуватися на формуванні, розвитку та вдосконаленні фізичних якостей та рухових здібностей, соціально-психологічних факторів способу життя молоді людини за допомогою фізичної культури. [2]

Фізична досконалість співробітників передбачає не лише високий рівень розвитку переважно однієї будь-якої фізичної якості або рухової навички, а різнобічність їх рухових здібностей та оптимально високий рівень розвитку фізичних якостей та рухових навичок, особливо необхідних для їхньої службово-професійної діяльності. Фізичне удосконалення працівників значно впливає на професійну працездатність.

Отже, фізична підготовка забезпечує поліпшення фізичного розвитку, зміцнення здоров'я та підвищення рівня фізичної підготовленості працівників, тобто є основним засобом їхнього фізичного удосконалення.

Список використаної літератури:

1. А. К. Абдуллаєв, І. В. Ребар. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту в сучасних умовах. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10(1) URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2019_10\(1\)__15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2019_10(1)__15) (дата звернення 07.12.2021)
2. С. Ільченко. Теоретична і методична підготовка студентів до самостійних занять фізичним вихованням. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27(2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_27\(2\)__43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_27(2)__43) (дата звернення 07.12.2021)

КОНТРОЛЬ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ КОНЦЕНТРАЦІЯМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Голуб Наталія Олександрівна
аспірантка кафедри
підприємницького та корпоративного права
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені В. Гетьмана»

Введення./Introduction. Процеси концентрації суб'єктів господарювання є позитивним явищем для розвитку економіки, а тому органи державної влади як в Україні так і в інших зарубіжних країнах повинні сприяти на законодавчому рівні здійсненню концентрації.

Однак, в окремих випадках концентрація може призвести до негативних наслідків – монополізації ринку, обмеження конкуренції, створення бар'єрів входу на ринок, монопольного підвищення цін на продукцію тощо.

Тому, важливим аспектом конкурентної політики будь-якої сучасної держави є контроль за концентраціями, який з одного боку повинен не допускати виникнення такого явища як монополізація, а з іншого максимально не створювати перешкод для здійснення концентрації суб'єктів господарювання.

Ціль роботи./Aim. Здійснення ретельного аналізу процесів державного контролю за економічними концентраціями суб'єктів господарювання, з метою визначення аспектів удосконалення нормативно-правової бази у сфері контролю за економічними концентраціями.

Матеріали і методи./Materials and methods. Проаналізовано аспекти чинного законодавства України, а саме: Закон України «Про захист економічної конкуренції», Закон України «Про Антимонопольний комітет України», Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання затвердженого Розпорядженням Антимонопольного комітету України від

19.02.2002 № 33-р., а також досліджено наукові роботи вчених: Задихайло Д. В. Господарсько-правова політика як функція та інструмент діяльності держави; Щербина В. С. Державний нагляд (контроль) у сфері господарювання: удосконалення правового регулювання; Борисенко З. М. Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України.

Результати та обговорення./Results and discussions. Антимонопольний комітет України – це єдиний державний орган, відповідальний за контроль над економічними концентраціями в Україні, який здійснюється останнім шляхом розгляду заяв та справ щодо надання дозволу на концентрацію, в процесі якого проводяться дослідження, надаються висновки, приймаються відповідні розпорядження та рішення щодо дозволу чи заборону концентрації.

Суб'єкти господарювання, які мають наміри вчинити дії щодо економічної концентрації зобов'язані попередньо отримати дозвіл на концентрацію, надавши до антимонопольних органів відповідну заяву. За подання такої заяви справляється плата, в встановленому законом розмірі.

Однак, не будь-яка концентрація вимагає отримання дозволу, а лише та, фінансові показники в результаті якої перевищують встановлені законом пороги, а саме:

- понад 30 мільйонів євро для сукупної вартості активів та обсягу реалізації товарів суб'єктами господарювання за останній фінансовий рік, при цьому сума таких активів та обсягів реалізації товарів у двох учасників повинна перевищувати 4 мільйони євро у кожного;

- понад 8 мільйонів євро для сукупної вартості активів або сукупного обсягу реалізації товарів в Україні суб'єктом господарювання щодо якого набувається контроль, або суб'єкта - активи, частки якого набуваються у власність чи одержуються в управління і користування за останній фінансовий рік і при цьому обсяг реалізації товарів хоча б одного учасника концентрації за останній фінансовий рік, перевищує суму, еквівалентну 150 мільйонам євро.

Зазначені фінансові показники розраховуються на основі спеціального механізму, який передбачений в Положенні про порядок подання заяв до

Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання.

Заяви про надання дозволу на концентрацію розглядаються за встановленою законом підвідомчістю в залежності від суб'єкта господарювання та наслідків, до яких може призвести концентрація, безпосередньо Комітетом, Адміністративною колегією Комітету та Адміністративною колегією територіального відділення Комітету.

Антимонопольні органи на підставі наданих заявником документів та інформації можуть надавати попередні висновки щодо концентрації, які не звільняють заявника від обов'язку в подальшому отримати дозвіл на концентрацію.

Органи АМКУ в залежності від встановлених законом обставин концентрації розглядають заяви про надання дозволу на концентрацію в спрощеному порядку, що становить 25 днів з моменту її надходження або в загальному порядку протягом 30 днів від моменту прийняття її до розгляду.

В основному загальний строк розгляду справи не може перевищувати 135 днів від дати повідомлення заявнику про порушення справи.

За зверненням заявника органи АМКУ можуть проводити попередні консультації щодо документів та інформації, яку слід надати заявнику для розгляду його заяви.

Заява вважається прийнятою антимонопольними органами після 15 днів з моменту її надходження.

За цей період органи АМКУ можуть прийняти наступні рішення, а саме: про залишення заяви без розгляду, у разі її відкликання заявником і про залишення заяви без руху, у разі недружного придбання та/або ненадання усіх необхідних документів, в тому числі і платіжних доручень про сплату збору.

У разі відсутності підстав для повернення заяви та залишення заяви без руху органи АМКУ порушують справу про надання дозволу на концентрацію і починають її розгляд по суті з обов'язковим повідомленням про це заявника.

У процесі розгляду справи органи АМКУ зобов'язані прийняти та розглянути заперечення від осіб, які вважають, що концентрація може призвести до монополізації, в наслідок чого будуть суттєво порушені їхні права та інтереси.

В окремих випадках органи АМКУ приймають рішення про закриття провадження у справі, а саме у разі надходження відповідної заяви від заявника, не надання заявником повної інформації у справі, ліквідації заявника.

За відсутності підстав для заборони концентрації органи Комітету приймають рішення про надання дозволу на концентрацію; якщо протягом строку розгляду заяви органи Комітету не розпочали розгляд справи про концентрацію, рішення про надання дозволу на концентрацію вважається прийнятим [2, ст. 12].

Рішення органу Антимонопольного комітету не є остаточним та може бути оскаржено в судовому порядку.

Крім цього, Кабінет Міністрів України може дозволити концентрацію, на здійснення якої Комітет не надав дозволу, якщо позитивний ефект для суспільних інтересів зазначеної концентрації переважає негативні наслідки обмеження конкуренції [2, ст. 12].

Вчинення концентрації без отримання відповідного дозволу тягне за собою цивільну, адміністративну, кримінальну відповідальність, а також на винну особу накладаються санкції у виді штрафу у розмірі встановленому законом.

Така процедура контролю за економічними концентраціями в Україні в загальному відповідає основам законодавства щодо процесу контролю над економічними концентраціями в країнах ЄС, однак, має ряд недоліків, які свідчать про те, що механізм державного контролю за процесами економічної концентрації в Україні тільки формується, про що свідчать відсутність ширшого трактування та конкретизації повноважень органів АМКУ у процесі контролю над концентраціями, відсутність чіткого розмежування їх компетенції, відсутність єдиного кодифікованого нормативно-правового акту,

яким було б повністю урегульовано відносини у сфері економічної концентрації.

Серед науковців існує думка, що Антимонопольному комітету України необхідно надати статус, подібний до статусу Рахункової палати [3; с.13].

Крім цього, виходячи з того, що концентрації є позитивним явищем для економічного розвитку, з метою усунення перешкод для її здійснення необхідно також підвищити фінансові показники, при перевищенні яких необхідно отримувати згоду АМКУ на концентрацію.

Відтак, державний контроль за економічними концентраціями потребує ефективного реформування та продовження використання та запровадження світового досвіду у сфері такого контролю.

Висновки./Conclusions. Отже, державний контроль за економічними концентраціями є важливим аспектом конкурентної політики України. На законодавчому рівні закріплено основні процедурні аспекти такого контролю, визначено єдиний орган, який його здійснює та встановлено відповідальність за порушення закону в сфері концентрації. В загальному процес контролю за концентраціями в Україні відповідає основам законодавства щодо такого процесу контролю в країнах ЄС. Однак, механізм державного контролю за процесами економічної концентрації в Україні тільки формується, а тому потребує ефективного реформування та продовження використання і запровадження світового досвіду у сфері такого контролю.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Захист економічної конкуренції»: закон України від 11.01.2001 № 2210-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

2. Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання затвердженого Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 № 33-р.: розпорядження, Положення

від 19.02.2002 № 33-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-02>.

3. Борисенко З. М. Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.01.01 / З. М. Борисенко; Об'єднаний ін-т економіки НАН України. — К., 2004. — 36 с.

4. Закон України «Про Антимонопольний комітет України»: закон України від 26.11.1993 № 3659-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

5. Задихайло Д. В. Господарсько-правова політика як функція та інструмент діяльності держави: матер. круглого столу (м. Харків, 26 квіт. 2012 р.) / редкол. Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, В. С. Мілаш. — Х.: Юрайт, 2012. — с. 117.

6. Щербина В. С. Державний нагляд (контроль) у сфері господарювання: удосконалення правового регулювання / В. С. Щербина // Юрист України. — 2011. — №2 (15). — с.33.

**ПОНЯТТЯ КОРПУСУ ОПЕРАТИВНО-РАПТОВОЇ ДІЇ ЯК
СПЕЦІАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ Й
ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ТА ПІДГОТОВКИ ЙОГО ПРАЦІВНИКІВ**

Городовиков Олександр Олегович

курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту з
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:

Цуркаленко Дмитро Петрович

Старший викладач кафедри
Адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Підполковник поліції

В умовах кардинального реформування системи органів колишньої міліції в Україні, трансформованої в якісно новий правоохоронний орган – Національну поліцію України, – було створено й новий, єдиний і універсальний підрозділ поліції особливого призначення Національної поліції України, в основу діяльності якого покладаються принципи служіння та захисту громадян України, – Корпус оперативно-рапткової дії (КОРД). При чому не лише на базі колишніх спеціальних підрозділів «Сокіл», «Грифон», «Беркут», «Титан», міліції особливого призначення, добровольчих батальйонів, які проявили себе в ході антитерористичної операції, але й професійних досвідчених працівників правоохоронних органів, що відповідають поставленим вимогам й успішно пройшли встановлені за прозорою процедурою спеціальні випробування з урахуванням досвіду американського SWAT, ізраїльських спецслужб тощо. Відомими світовими аналогами КОРД є не лише спеціальний підрозділ поліції США – SWAT («Спеціальна зброя і тактика»), але й німецька група GSG9

(«Група охорони кордонів 9»), французька група GIGN («Група Втручання Французької Жандармерії») тощо, робота яких вже визнана світом виправданою і нагальною в сучасних умовах.

Наразі створення та розвиток Корпусу оперативно-раптової дії триває за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги, поступово охоплюючи всі регіони України. Проте, незважаючи на вагомую роль та значимість створення КОРД в системі органів сучасної поліції України, фактичне функціонування даного підрозділу ускладнюється фрагментарністю адміністративно-правового регулювання та теоретико-правової бази його діяльності. Ці та інші проблемні питання свідчать про актуальність дослідження, передусім, сутності та особливостей Корпусу оперативно-раптової дії як спеціального підрозділу Національної поліції України.

Окремі питання діяльності підрозділів поліції особливого призначення та її адміністративно-правового регулювання досліджували багато відомих науковців. Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць з окремих аспектів діяльності та правового регулювання підрозділів поліції особливого призначення, сутність і особливості саме новоствореного Корпусу оперативно-раптової дії як спеціального підрозділу Національної поліції України практично відсутні. І, зважаючи на те, що обґрунтування і вдосконалення теоретичних положень є основою забезпечення ефективного адміністративно-правового регулювання функціонування того чи іншого органу, безпосередньої його практичної діяльності, дане питання потребує свого наукового розвитку

Згідно з п. 6 ч. 3 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII однією з функціонально-структурних складових даного органу є поліція особливого призначення [1]. У свою чергу, у складі поліції особливого призначення окремо позиціонується Департамент «Корпусу оперативно-раптової дії» [2]. Аналогічно й в структурі головних управлінь Національної поліції в областях, зокрема в поліції особливого призначення, виділяється управління «Корпусу оперативно-раптової дії» [3], що вже є

свідченням особливого місця й призначення спеціального підрозділу поліції – Корпусу оперативно-раптової дії (КОРД).

Не зважаючи на це, починаючи з 2015 року на рівні закону чи іншого нормативноправового акту поняття КОРД і досі не визначено й не закріплено. Хоча на офіційному сайті Національної поліції України (www.npu.gov.ua), як і на спеціально створеному поліцейському порталі (www.police.gov.ua) зазначається, що КОРД (Корпус ОперативноРаптової Дії) – це новий, єдиний і універсальний спеціальний підрозділ Національної поліції України, в основу діяльності якого покладаються принципи служіння та захисту громадян України [4; 5]. Проте, на наш погляд, дане визначення не є вичерпним, не відображає в повній мірі специфіки даного підрозділу поліції і його приналежності саме до поліції особливого призначення. Тому дослідимо сутність створення та функціонування Корпусу оперативно-раптової дії більш детально.

Так, ще в 2014 році міністром А. Аваковим було ініційовано створення на базі батальйонів особливого призначення та спеціальних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України єдиного підрозділу спеціального призначення КОРД. На побудові сучасного, уніфікованого, сильного та професійного спецназу за зразком американського, канадського, ізраїльського, австрійського SWAT акцентувала увагу й Е. Згуладзе [4]. При цьому визначальними сутнісними характеристиками КОРД є не лише його уніфікованість, єдність і адекватність викликам сучасності, але й новітні організаційна структура, принципи діяльності (передусім, високий професіоналізм, добросовісне та чесне виконання службових обов'язків, ефективне забезпечення безпеки і прав громадян), підходи до відбору, перевірки і спеціальної підготовки працівників тощо

Відмітимо, що основними завданнями КОРД за умови неухильного дотримання в повсякденній службово-бойовій діяльності положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність Національної поліції та Присяги поліцейського, є

наступні: 1) розробка, підготовка та проведення спеціальних Підготовка поліцейських в умовах реформування системи операцій із захоплення небезпечних злочинців; 2) припинення правопорушень, що вчиняються учасниками злочинних угруповань; 3) звільнення заручників; 4) здійснення силової підтримки під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів забезпечення кримінального провадження; 5) надання підтримки іншим підрозділам поліції з метою забезпечення переважаючої вогневої потужності над правопорушниками; 6) участь в антитерористичних операціях, що проводяться Антитерористичним центром при Службі безпеки України; 7) вивчення, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також методики роботи аналогічних закордонних підрозділів у цьому напрямку роботи; 8) забезпечення здійснення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві на підставах та у випадках визначених законодавством [4]. Крім того, поліцейські управління «КОРД» ГУНП, які у встановленому порядку пройшли відповідну підготовку, виконують і завдання, пов'язані із покладеними на них додатковими обов'язками снайпера, спеціаліста по роботі з вибухонебезпечними матеріалами, спеціаліста з висотної підготовки, водолаза, кінолога, парамедика, бричера, водія броньованої техніки, психолога-перемовника [6].

У свою чергу, психологічне супроводження службової діяльності, облік, ведення та збереження особових справ, підготовку проектів наказів з кадрових питань здійснюють посадові (службові) особи управління «КОРД» ГУНП, які відповідно до посадових інструкцій (функціональних обов'язків) здійснюють кадрове та психологічне забезпечення. Немаловажну роль відіграє і керівник управління «КОРД» ГУНП, який: 1) організовує діяльність та контролює її ефективність, уживає заходів щодо усунення виявлених недоліків; 2) забезпечує і контролює належне дотримання законності, прав і свобод людини, службової дисципліни, розпорядку дня, режиму роботи поліцейськими, держслужбовцями та працівниками підрозділу; 3) дає обов'язкові для

виконання підлеглими доручення, розподіляє обов'язки, здійснює контроль за їх належним та своєчасним виконанням; 4) забезпечує постійну готовність сил і засобів підрозділу до виконання завдань, здійснює керівництво діями підлеглих під час проведення операцій; 5) контролює дотримання підлеглими заходів безпеки, зокрема при поводженні з вогнепальною зброєю [6] та здійснює ряд інших заходів і повноважень у межах передбаченої законодавством компетенції.

На нашу думку, у цілому зазначені вище завдання, повноваження, функції є ідентичними до тих, які ставилися й перед колишніми спеціальними підрозділами міліції/поліції та їх працівниками. Проте специфіка КОРД полягає не стільки в завданнях, які покликаний виконувати даний підрозділ, скільки у нових підходах та можливостях щодо їх виконання завдяки якісному й професійному складу, технічному оснащенню, тактичній підготовці, а також врахуванню вітчизняного й міжнародного досвіду в цьому напрямку.

Зокрема, до кандидатів на службу в КОРД висувається ряд специфічних вимог: 1) наявність досвіду практичної роботи (служби) в органах внутрішніх справ, Національній поліції, Збройних силах, Службі безпеки України не менше трьох років; 2) приймання участі в проведенні антитерористичної операції у складі підрозділів, утворених відповідно до законодавства України; 3) проходження спеціального психологічного та медичного обстеження, за результатами яких визнано придатність до проходження служби у підрозділах проведення спеціальних операцій; 4) успішна здача нормативів із фізичної підготовки та проходження п'яти-добового курсу на витривалість; 5) проходження спеціалізованого навчання в Департаменті організації діяльності Корпусу оперативно-раптової дії та успішна здача іспитів; 6) проходження співбесіди з керівництвом Департаменту КОРД. При цьому кандидата (за наявності його згоди) опитує також спеціаліст служби із застосуванням комп'ютерного поліграфа [5].

Відповідно й відбір до КОРД передбачає проходження претендентом низки етапів, кожен наступний з яких проводиться за умови успішного

проходження попереднього. По-перше, це подача особистої анкети, яка перевіряється за допомогою спеціальної програми, що у випадку не виконання якоїсь вимоги (наприклад, немає належного досвіду), автоматично виключає таку особу. По-друге, претендент проходить психологічний тест, Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. у результаті якого визначається напрям служби: бойовий підрозділ (група А), програма захисту свідків (група В); підрозділ з охорони громадського порядку (група С). По-третє, на поліграфі перевіряється наявність кримінального минулого, причетність до сепаратизму, виявляються схильності до шкідливих звичок і т. ін. По-четверте, претендент проходить випробування із фізичної підготовки та вогневої підготовки. По-п'яте, передбачено п'ятиденний курс «виживання» з критичними навантаженнями (наприклад, сон лише 4 години на добу, біг на дистанцію 20 км у повній амуніції тощо). По-шосте, проводиться співбесіда [7].

У разі успішного проходження всієї процедури відбору кандидат на посаду направляється на два місяці в тренінговий Центр підготовки підрозділів особливого призначення, де проходить спеціальне навчання за американськими методиками підготовки спецназу відповідно до програми міжнародної допомоги (Служби федеральних маршалів і групи спеціального призначення дивізіону «Техаські рейнджери», Прикордонного патруля BORTAC, Управління по боротьбі з наркотиками Міністерства юстиції DEA та ін.). При чому, як слушно підкреслює Х. Деканоїдзе, ці методики адаптовані саме для України в умовах ведення антитерористичної операції, коли зброя може бути на руках у багатьох громадян [8].

Схвальної оцінки заслуговує той факт, що практичні заняття складають близько 80 % курсу й передбачають фізичну, бойову та вогневу підготовку, навчання тактиці дій в екстремальних умовах, зокрема, приміщенні та лісовій місцевості, тренінги з снайпінгу, бою на ножах, тактики дій при затриманні злочинців, які використовують авто. Відмітимо й те, що таке двомісячне навчання, що особливо важливо, орієнтовано й на психологічну складову підготовки, адже поліцейські спеціального підрозділу мають бути готовими

діяти в складних умовах і володіти такими специфічними навиками, як здатність до самоконтролю, керування власними поведінковими реакціями, вплив на людей та взаємодія з іншими верствами населення [9] тощо.

Доречно зазначити, що на першому випуску бійців спеціального підрозділу поліції КОРД в Києві ще на початку 2016 року було вручено лише 37 сертифікатів при початковому відборі серед 900 кандидатів [8]. Надалі подібні сертифікати отримали й продовжують отримувати поліцейські управлінь КОРД в багатьох областях України – Донецькій, Одеській, Харківській, Житомирській, Сумській, Рівненській тощо. До кінця 2017 року в Україні планувалося завершення формування підрозділу поліції спеціального призначення КОРД, на чому наголошував А. Аваков [7]. Проте наразі в багатьох регіонах підрозділ КОРД не є повністю укомплектованим кадрами так само, як і повсякчасна робота поліцейських КОРД потребує подальшого вдосконалення, зважаючи на недостатній досвід роботи новоствореного підрозділу.

Підсумовуючи вище сказане, вважаємо доцільним визначити сутність поняття Корпусу оперативно-раптової дії як спеціального підрозділу Національної поліції України, що входить до складу поліції особливого призначення й покликаний здійснювати спеціальні операції щодо затримання небезпечних злочинців та злочинних угруповань, звільнення заручників, силової підтримки, у тому числі в зоні проведення антитерористичної операції, базуючись на нормах, принципах, вимогах і критеріях, передбачених чинним законодавством.

Основні особливості Корпусу оперативно-раптової дії, полягають, на нашу думку, у наступному: 1) КОРД є єдиним уніфікованим спеціальним підрозділом Національної поліції України; 2) формується не лише з колишніх працівників спеціальних підрозділів міліції особливого призначення, але й добровольчих батальйонів, які проявили себе в ході антитерористичної операції та інших осіб, які пройшли установлену процедуру відбору; 3) будується за новою організаційно-функціональною структурою; 4) виконує розширене коло

адекватних сучасним потребам держави і суспільства завдань; 5) передбачає покладання додаткових обов'язків і функцій; 6) обумовлює жорсткий відбір, високі вимоги та рівень професійної теоретичної й практичної підготовки поліцейських; 7) програми й Підготовка поліцейських в умовах реформування системи методики навчання та підготовки претендентів для служби в КОРД побудовані з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду із залученням іноземних тренерів та експертів, а також фактичного стану злочинності в Україні та умов антитерористичної операції на Сході Країни та інші особливості.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Структура Національної поліції України // Національна поліція : тимчас. вебсайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1795723> (дата звернення: 05.03.2018).

3. Структура територіальних органів поліції (ГУНП) // Національна поліція : тимчас. веб-сайт. 12.10.2017. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1855859> (дата звернення: 05.03.2018).

4. Департамент «КОРД» Національної поліції України // Національна поліція : тимчас. веб-сайт. 10.02.2016. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1813511> (дата звернення: 05.03.2018).

5. КОРД // Патрульна поліція : офіц. сайт. URL: <https://www.police.gov.ua/KORD/> (дата звернення: 05.03.2018).

6. Про затвердження Положення про управління «Корпусу оперативно-раптової дії» Головного управління Національної поліції в Сумській області : наказ ГУНП в Сумській області від 09.12. 2016 № 1640 : зі змін., внес. наказом від 15.03.2017 № 349.

7. Гор А. Аваковський КОРД: вчителі з Америки, люди з Беркуту // Апостроф : сайт. 20.01.2017. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2017-01->

20/avakovskiy-kord-uchitelyaiz-ameriki-lyudi-iz-berkuta/9619 (дата звернення: 05.03.2018).

8. У Києві відбувся перший випуск бійців спецпідрозділу поліції КОРД // Національна поліція: тимчас. веб-сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1840360> (дата звернення: 15.10.2017). 9. Відібрані кандидати до спецпідрозділу КОРД проходять курс підготовки // Національна поліція: тимчас. веб-сайт. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1782352> (дата звернення: 15.10.2017).

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ
НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ**

Гришин Назар

курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Цуркаленко Дмитро
викладач кафедри
адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро

Завдання, що стоять перед органами Національної поліції України щодо подальшого зміцнення правопорядку і законності, вимагають від їх працівників кваліфіковано, вміло та оперативно діяти за різних умов, у тому числі під час забезпечення проведення масових заходів.

Поліція повинна прибувати негайно місце скоєння злочину, адміністративного правопорушення, місце події, припиняти протиправні дії, усувати загрози безпеці громадян, і громадської безпеки, документувати обставини скоєння злочину, адміністративного правопорушення, обставини події, забезпечувати безпеку слідів злочину, адміністративного правопорушення, події.

Співробітником поліції є громадянин України, який здійснює службову діяльність державної служби в органах внутрішніх справ та якому в установленому порядку надано спеціальне звання.

Про перебування співробітника поліції під час виконання службових обов'язків з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки повинні свідчити про наявність встановленої форми одягу, нагрудний знак або пред'явлення відповідного посвідчення [1].

Вимоги або розпорядження, що виходять від співробітників поліції, мають бути законними, тобто їхня можливість має бути передбачена чинними законодавчими актами. Крім того, вони повинні мати на меті охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Права співробітників поліції, які їм надаються до виконання покладених ними обов'язків. Вони мають право вимагати від громадян та посадових осіб припинення протиправних дій; доставляти громадян, які перебувають у громадських місцях у стані алкогольного, наркотичного або іншого токсичного сп'яніння та втратили здатність самотійно пересуватися чи орієнтуватися у навколишній обстановці, до медичних організацій; здійснювати з метою забезпечення безпеки громадян та громадського порядку спільно з організаторами публічних та масових заходів особистий огляд громадян, які перебувають при них речей під час проходження на території споруд, на ділянки місцевості або у громадські місця, де проводяться такі заходи; перевіряти документи, що засвідчують особу громадян, якщо є дані, що дають підстави підозрювати їх у скоєнні злочину або вважати, що вони перебувають у розшуку, або якщо є привід для порушення стосовно цих громадян справи про адміністративне правопорушення.

У законі України «Про Національну поліцію», вживаючи терміни «публічна безпека» та «громадська безпека», не тільки не ототожнює їх, але й відносить термін публічної безпеки до базових, оскільки саме її підтримує Національна поліція, відповідно, її забезпечення є завданням поліції. Термін громадської безпеки й громадського порядку відноситься до другорядних, технічних, реалізація яких відбувається застосуванням з боку поліції виключно спеціальних засобів вилученням зброї, застосуванням засобів фото- і кінозйомки, відеозапису тощо.

Ще одна важлива проблема полягає у забезпеченні доброчесності працівників у правоохоронному секторі. Поширена корупція серед співробітників поліції та інших представників правоохоронних органів буває особливістю багатьох поліцейських систем: оскільки поліція відіграє

вирішальну роль у громадській безпеці та часто взаємодіє з громадянами, корупційне прокляття може стати постійною рисою повсякденного життя [2].

В очах громадськості це виглядає так, що якщо не можна довіряти поліції, то немає й іншої установи, до якої громадськість може звернутися щодо дотримання закону та підтримання громадського порядку. Більше того, корупція в поліції подає поганий приклад суспільству. Для того, щоб зміцнити повагу до закону, держава повинна гарантувати, що ті, хто несе відповідальність за виконання законів, є позитивними прикладами для наслідування.

Адміністративні заходи виховання добропорядності у поліції можуть здійснюватися на етапі найму, і навіть шляхом ротації персоналу. Співробітники правоохоронних органів повинні найматися та отримувати підвищення на конкурсній основі, а призначення мають проводитись на основі кваліфікації та відповідності вимогам призначення на посаду.

Необхідно визначити чіткі критерії призначення поліцейських, такі як, наприклад, мінімальні освітні стандарти. Тести на профпридатність повинні вимірювати як фізичну підготовку, так і психологічну стійкість, особливо коли йдеться про те, як оцінювати ставлення кандидатів до насильства, неналежної поведінки та її здатності вибрати спосіб дій у кризовій ситуації [3].

Обов'язковим елементом публічного порядку є також визначення цілей суспільних відносин, що складаються, та їх регулювання. Такими загальними цілями публічного порядку виступають:

- забезпечення недоторканності життя, здоров'я, гідності та прав людини і громадянина;

- забезпечення недоторканності власності;

Отже, публічна безпека і порядок – урегульована правовими та іншими соціальними нормами система суспільних відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя та здоров'я, попередження злочинів та проступків, повагу до честі й людської гідності, дотримання норм суспільної моралі і порядку.

В умовах сьогодення поняття «громадський порядок» трактується порізно: 1) неухильне дотримання громадянами правил поведінки в громадських місцях (на вулицях, площах, стадіонах, у парках, гуртожитках, жилих будинках), що забезпечує спокійні умови для суспільно-корисної діяльності, побуту й відпочинку людей;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хатнюк Ю. А. Актуальні проблеми організації охорони громадського порядку : курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 168 с.

2. Фатхутдінов, В. Е. Громадський VS публічний у дзеркалі правничої герменевтики. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 4., Т. 1. С. 45–50

3. Долинний А.В. Поняття публічної безпеки та порядку під час масових заходів як об'єкта адміністративно-правової охорони. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 1–2. 2016. С. 15–20.

ПРАВА ДИТИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Гурська Наталія Миколаївна

магістр спеціальності «Публічне управління та адміністрування»,

Щетініна Тетяна Олексіївна

к. і. н., доцент, доцент кафедри

публічного управління та адміністрування,

Полтавський державний аграрний університет

Вступ. Реформа галузі охорони здоров'я в Україні, яка триває вже не один рік та продовжує викликати неоднозначні відгуки у суспільстві, охоплює різноманітні напрямки організації та практики медичної допомоги населенню. Поза сумнівом залишається коло питань, пов'язаних із забезпеченням прав та законних інтересів людини та громадянина у питаннях надання якісної, своєчасної та високотехнологічної медичної допомоги. Особливу увагу та занепокоєння медиків, юристів та широких кіл громадськості викликають питання прав дитини у сфері охорони здоров'я.

Ціль роботи: дослідити в історичній ретроспективі питання правового забезпечення прав дитини в Україні на охорону здоров'я та виявити коло проблем, які вимагають подальшого унормування.

Матеріали та методи. Проведене дослідження базувалося на аналізі міжнародних правових актів, окремих законодавчих актах України, норми яких врегульовують права дитини на охорону здоров'я та належну медичну допомогу.

Результати та обговорення. Підґрунтям правового забезпечення інтересів дитячого населення в сфері охорони здоров'я науковці вважають Декларацію прав дитини 1959 року, яка проголошувала право дитини «на належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування» (Принцип 4 Декларації) [1]. Такий підхід до прав дитини цілком справедливо обумовлений тією фізичною, психологічною, розумовою незрілістю дитини, яка і вимагає від

суспільства спеціальної охорони та піклування, як до, так і після народження дитини.

Сучасній цивілізації знадобилося рівно тридцять років, щоб прийняти наступний міжнародний правовий акт, норми якого зобов'язували б держави світу діяти в інтересах прав дітей. Маємо на увазі Конвенцію про права дитини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року [2].

Конвенція набула чинності 2 вересня 1990 року та за цей час ратифікована 192 державами. Україна однією з перших ратифікувала Конвенцію Постановою Верховної Ради № 789-12 від 27 лютого 1991 року, тобто ще у статусі союзної республіки, а та набула чинності 27 вересня 1991 року, фактично через місяць після проголошення незалежності України. Виглядає доволі символічно, що у витоків сучасної української державності були забезпечені права дитини у відповідності до міжнародних стандартів.

Питанням забезпечення прав дитини у сфері охорони здоров'я присвячено статтю 24 Конвенції. Зокрема, у п.1 ст.24 зазначається, що «держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я».

Держави, що підписали Конвенцію, брали на себе зобов'язання вживати цілий комплекс заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня охорони здоров'я дітей, а саме:

- зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;
- забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;
- боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного

продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;

- надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;

- забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;

- розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї.

Конвенційні норми також стосувалися питань скасування традиційних практик ряду країн, що негативно позначались на здоров'ї дітей. Протистояти недолікам у забезпеченні прав дитини на здоров'я та здоровий спосіб життя повинно було міжнародне співробітництво країн-підписантів Конвенції.

Зрозуміло, що норми Конвенції цілком співвідносяться із нормами Конституції України (ст. 49), якими закріплено право кожного громадянина на охорону здоров'я та медичну допомогу. Дія цієї норми розповсюджується як на доросле, так і на дитяче населення держави. Тим не менше практика реалізації медичної допомоги дітям вказує на певні особливості, які необхідно визначати у нормах чинного законодавства. У якості прикладу наведемо право на укладання договору про медичну допомогу, що не може бути реалізований дитиною, а тільки її батьками, які повинні діяти в інтересах дитини. Останнє походить від норми Сімейного кодексу України, який у ч. 2 ст.150 покладає саме на батьків обов'язок піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток [3].

Обв'язки та права батьків щодо розвитку дитини, у тому числі і в питаннях охорони здоров'я, закріплені в нормах ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» [4]. Згідно норм чинного законодавства батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, а також у разі відмови від

надання дитині необхідної медичної допомоги, якщо це загрожує її здоров'ю. Законодавство зобов'язує медичних працівників у разі критичного стану здоров'я дитини, яка потребує термінового медичного втручання, попередити батьків або осіб, які їх замінюють, про відповідальність за залишення дитини в небезпеці.

Все частіше юристи та медики вказують на необхідність захисту прав дітей ще до їх народження, у період виношування плоду. Наприклад, питання про відповідальність матері, яка у період вагітності вживає наркотичні речовини, алкоголь тощо, чим загрожує життю та подальшому здоровому розвитку своєї майбутньої дитини.

Як справедливо вказує Г. О. Резнік, кожному праву дитини у сфері охорони здоров'я та наданні медичної допомоги кореспондує відповідний обов'язок її батьків або осіб, що їх замінюють [5, с. 86]. Зрозуміло, що такий підхід не зменшує відповідальності держави щодо створення належних умов для реалізації прав дитини на охорону здоров'я. Ця реалізація відбувається через створення системи охорони здоров'я дитини, що включає в себе і підготовку відповідних кадрів, і організацію закладів охорони здоров'я, проведення комплексу профілактичних, науково-медичних заходів тощо.

Про постійне зростання зацікавленості фахової аудиторії юристів до проблем захисту прав дітей на медичну допомогу свідчить тематика курсів з підвищення кваліфікації адвокатів, яку останнім часом пропонують. Так, наприклад, курс для адвокатів «Дитина у медичних правовідносинах» став спільним проектом Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України (НААУ), Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ та Комітету з сімейного права НААУ [6].

Висновки. У межах короткого огляду питання щодо прав дитини на охорону здоров'я та належне медичне забезпечення з'ясовано, що чинне законодавство України має міцне підґрунтя у нормах міжнародних правових актів. Діючі норми українського права покладають відповідальність за забезпечення охорони здоров'я дитини на її батьків або осіб, що їх замінюють.

Тим не менше, зміни які відбуваються в системі охорони здоров'я в цілому вимагають відповідних змін і в законодавче поле щодо охорони здоров'я дітей, вимагають запровадження норм, які б відображали сучасні зрушення, унеможлилювали або зменшували загрози дитячому здоров'ю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларацію прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 30.11.2021 р.)

2. Конвенцію про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року; діє в редакції від 20 листопада 2014 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 30.11.2021 р.)

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III (діє в редакції 01.01.2021 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 30.11.2021 р.)

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402 (діє в редакції 17.03.2021 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 30.11.2021 р.)

5. Резнік О. Г. Право дитини на охорону здоров'я. *Приватне право і підприємництво*. 2014. Вип. 13. С. 87-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2014_13_27

6. Дводенний курс «Дитина у медичних правовідносинах». *Вища школа адвокатури НААУ : офіційний сайт*. URL: <https://www.hsa.org.ua/dvodennyj-navchalnyj-kurs-dytyna-u-medychnyh-pravovidnosynah/> (дата звернення: 30.11.2021 р.)

МЕНТАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ - СПОСІБ ПОЛІПШЕННЯ СТРІЛКОВИХ УМІНЬ КУРСАНТІВ

Дума Анастасія Артемівна

курсант навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Волков Юрій Михайлович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Анотація: Аналізується процес формування стресостійкості курсантів за допомогою стрілецького тренінгу. Розглядається проблема формування професійних компетенцій у курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання при виконанні вправ зі стрільби. Актуальність цього дослідження полягає у науковому обґрунтуванні та реалізації особистісного опитувальника та методики з діагностування тривожності курсантів та слухачів освітніх закладів у навчально-тренувальному процесі вогневої підготовки, так як вивчення шляхів підвищення ефективності навчальної діяльності учнів, є серйозною проблемою практичної педагогіки. Це послужило підставою досліджувати це питання та запропонувати практичні рекомендації щодо діагностування тривожності курсантів та слухачів, пов'язаних з вогневою підготовкою. Отримані результати дозволяють говорити про педагогічну технологію, здатну ефективним чином впливати на ситуативну стресостійкість курсантів 19-20-річного віку за допомогою стрілецького тренінгу при навчанні та вдосконаленні навичок й умінь у стрільбі. У роботі досліджено адаптаційні здібності спортсменів-стрільців до стрес-фактору. Експериментально доведено зв'язок психічного здоров'я зі спортивним успіхом та здатністю до саморегуляції, антистресового стану.

Ключові слова: спортсмени-стрілки, нервово-психічне здоров'я, дезадаптація, особистість, саморегуляція, ситуативна стресостійкість, студенти, стрілецький тренінг, ментальний тренінг, психологічний саморегуляція.

Психологічними передумовами успішності виконання курсантами вправ зі стрільби та нормативів з вогневої підготовки є організована систематична психологічна робота з розвитку їх психотехнічних умінь, корекції несприятливих психічних станів [1].

Відповідно до наказу МВС України від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських» психологічний супровід освітнього процесу спрямоване на забезпечення адаптації курсантів до умов навчальної та подальшої службової діяльності, сприяння їхньому особистісному зростанню та професійного становлення [2].

Відповідно з цим наказом до функцій системи психологічного забезпечення віднесено психологічний супровід навчальних занять із вогневої підготовки курсантів. Заходи психологічної спрямованості з курсантами проводять штатні психологи. Також вони беруть участь у психологічній підготовці курсантів, метою якої є оволодіння вмінням точно оцінювати свій психологічний стан, настрій, ступінь психоемоційної напруги, формування професійно важливих психологічних якостей, пізнавальних функцій, навичок психологічної саморегуляції, розвиток стійкості до стресів. Практичні заняття, спрямовані на навчання курсантів методам та прийомам психологічної саморегуляції, проводяться в кімнатах психологічної саморегуляції, інтерактивні заняття та тренінги - у психотренінгових комплексах.

У психологічному супроводі навчальних занять з вогневої підготовки застосовується ментальний тренінг як цілісна система методів психологічної підготовки курсантів до навчально-тренувальних стрільб, команди – до змагань

із прикладної (спортивної) стрільби. У сучасній теорії і практиці спорту **ментальний тренінг** (від англ. *tentai* — розумовий, психічний) розглядається як цілісна система методів психологічної підготовки спортсменів до змагань, використовувана в процесі систематичного виховання і самовиховання спортсмена. Методика ментального тренінгу використовується на початковому (базовому) етапі психологічної підготовки курсантів (психотренінг вольової уваги; психологічна саморегуляція; нервово-м'язова релаксація; аутогенне тренування; ідеомоторна тренування) та на етапі спортивної підготовки команди (думка репетиція майбутнього змагання; ментальний відеотренінг; ментальний імаготренінг).

За результатами спостережень за курсантами на лекціях та практичних заняттях у тирі під час навчально-тренувальних стрільб, проведення малоформалізованих методик (розмов, інтерв'ю, аналізу успішності з дисципліни «Вогнева підготовка») здійснюється психологічне вивчення стрільців, планування та своєчасна коригування заходів психологічного супроводу, індивідуальне та групове психологічне консультування.

На початковому етапі проводиться психотренінг вольової уваги. Цей тренінг включає вправи на концентрацію розвитку пам'яті, навичок тактичного мислення, прийняття рішень, корекцію самооцінки.

Навчання методам та прийомам психологічної саморегуляції у кімнатах психологічної саморегуляції спрямовано на розвиток загальної здатності до саморегуляції, оволодіння навичками усвідомлено-довільної саморегуляції емоційних та функціональних станів, свідомого самоконтролю дій [4, с.23]. Особливо важливі ці навички для врегулювання психічного стану та подолання шкідливих стрілецьких рефлексів («очікування пострілу»; «конвульсивна хватка»; «смикання» за спуск; зацілювання; «ефект зброї»).

У процесі навчання нервово-м'язової релаксації (прогресивної м'язової релаксації) у курсантів виробляються навички довільного розслаблення окремих груп м'язів у стані спокою; розслаблення всього тіла або окремих його ділянок, що сприяє формуванню умінь та навичок розслаблення у напружених

ситуаціях. Під час сеансу, що триває 20 хвилин, курсанти послідовно, у певному порядку проробляють м'язи частин тіла. Виконання комплексу вправ, які з чергування максимальних напружень та розслаблень м'язів, безпосередньо що беруть участь у здійсненні пострілу (м'язи плеча та передпліччя правої руки, м'язи кисті) та м'язів, що впливають на стійку стрілка (м'язи ніг, шиї, тулуба), сприяє розвитку контролю за м'язами та керуванню ними, адаптації до умов стрільби (із різних положень, в обмежений час, у русі). На початковому етапі навчання курсанти слідуєть вказівкам психолога, у міру оволодіння даною технікою, застосовують її самостійно[5, с.63].

Опанування курсантами технікою нервово-м'язової релаксації є основою освоєння ними аутогенної тренування. Аутогенне тренування у своїй основі має самонавіювання (психічне самодія), що поряд з релаксацією та візуалізацією сприяє підвищенню активності процесів саморегуляції станів. Спочатку на заняттях курсанти знайомляться з основними положеннями тіла під час аутогенного тренування (поза «кучера», напівлежачи), потім практикують у цих положеннях аутогенне занурення та вихід з аутогенного занурення. Значна увага приділяється формулам аутотренінгу (особливостям їх складання та вимови, вимог до формулювання).

Ознайомлення курсантів за участю ідеомоторики у здійсненні довільних рухів та освоєння ними техніки ідеомоторної тренування проводиться лише після того, як вони виконали у тирі практичну вправу з кульової стрільби, тобто набули

певний "руховий" досвід. Ідеомоторне тренування – це уявне «програвання» майбутньої діяльності; свідоме подання техніки стрільби для уявного відпрацювання певних рухових рухів стрільців. Значна увага психолога приділяє розвитку пам'яті, уяви курсантів, уявленню ідеомоторного образу побудови рухів (чим яскравіше повніше видається бажаний рух, тим легше і точніше воно відтворюється в реальній діяльності) та дотримання ними основних правил ідеомоторного тренування. Правильно організована ідеомоторне тренування дозволяє курсантам досягти хороших результатів у

практичній стрільбі швидше, ніж метод «проб і помилок», а також продовжувати вдосконалювати техніку виконання вправ у ситуації перерви у процесі.

Простим у навчанні та ефективним на практиці є метод керованої психофізіологічної саморегуляції «Ключ» Х. Алієва. Цей метод, заснований на керованих рефлексах (ідеорефлекторних прийомах), використовується курсантами самостійно для подолання стресу та врегулювання свого психофізіологічного стану перед навчально-тренувальними стрільбами.

На етапі підготовки команди до змагань із прикладної (спортивної) стрільби додатково використовуються методи уявної репетиції майбутнього змагання; ментальний відеотренінг; ментальний імаготренінг.

Метод уявної (уявної) репетиції майбутнього змагання допомагає стрілку уявити виконання ним спортивної стрілецької вправи з прикладної (спортивної) стрільби, відтворити «почуття ідеального пострілу», керувати своїми емоціями та почуттями у ситуації змагання, мінімізувати вплив тимчасових невдач. Вищевказаний метод у поєднанні з ментальним відеотренінгом (перегляд та аналіз відеозаписів виконання вправ зі спортивної стрільби) дозволяє стрілкам побачити своїх помилки та промахи, вивчити своїх суперників, проаналізувати вплив на стрілку психологічних факторів. При цьому важливо обговорити ситуації, коли спортсмен стикається з поразкою на змаганні та формувати у курсантів вміння правильно впоратися з виникаючими негативними емоціями у разі поразки. Правильний підбір відеофільму та його перегляд напередодні змагань може забезпечити приплив психічних сил команди, допомогти «налаштуватися» виконання спортивних стрілецьких вправ.

Проведення ментального імаготренінгу, заснованого на задіянні продуктивної (творчої) уяви, дозволяє курсанту-стрілку уявити себе в бажаному образі, спроектувати цей образ у майбутнє, вжитися у образ. При цьому важливо формувати у членів команди достатню мотивацію, уникаючи перемотивації.

Таким чином, при планомірному систематичному застосуванні ментальний тренінг позитивно впливає на формування вмінь та навички поведінки курсантів зі зброєю під час стрілянини.

Список використаних джерел:

1. Іваній І. В., Сергієнко В. М. Психологія фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посібник. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. 204 с.

2. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : наказ МВС України від 06.02.2019 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text> (дата звернення: 09.11.2021)

3. М.П.Лозицький – Роль та значення сучасних мультимедійних тирів для занять з вогневої підготовки, 2020. С. 502

4. Д.Г. Казначеев – Особливості формування психологічної стійкості і готовності працівників поліції у процесі навчання з вогневої підготовки , 2018 – с.82-85

5. О.І. Лопасєв – Формування навичок уявного тренування у курсантів під час практичних занять , 2011, с. 47-50

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Задорожня Ілона Ігорівна

курсант ДР-046 ФПФОДР

Науковий керівник:

Цуркаленко Дмитро Петрович

підполковник поліції

викладач кафедри адміністративного права,

процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Кожен поліцейський, вступаючи до лав Національної поліції повинен розуміти, що це велика відповідальність. Всі дії, які він виконуватиме будуть нести за собою наслідки. Тому кожен поліцейський складаючи Присягу, повинен дотримуватися законів України та Конституції при виконанні службових обов'язків, адже вони можуть як забезпечити його безпеку так і додати відповідальності за його неправомірні дії.

Діяльність працівника поліції пов'язана з небезпекою та стресовими ситуаціями. Є великий ризик того, що під час патрулювання, чергування і, навіть, носіння форми та зброї, можливість нападу на поліцейського збільшується. Практика показує, що забезпечення особистої безпеки працівника поліції в Україні ще не досягнуло належного рівня, адже щорічно отримує тяжкі поранення, гине або закінчує життя самогубством велика кількість правоохоронців. Деякі з них отримують каліцтво чи психічні розлади, які є небезпечними для життя. Дивлячись на цю ситуацію в нашій країні і порівнюючи її з іншими, можна відокремити досвід деяких зарубіжних країн, з приводу забезпечення особистої безпеки поліцейських під час виконання ними службових обов'язків, де показники нещасних випадків чи летальних ситуацій, пов'язаних з правоохоронцями набагато менший ніж в Україні. Адже іноземні держслужбовці мають більше повноважень, які дають їм змогу завершити справу так, як вимагає від них законодавство.

Оцінку, аналіз публікацій чи досліджень на цю тему, окремі аспекти особистої безпеки поліцейського у різних країнах досліджувалися у працях А. В. Губанова, Є. Ю. Соболя, М. І. Онуфрієва та інших вчених. [3]

Важливим критерієм у діяльності поліцейських є - психологічне відношення до тих чи інших ситуацій. На жаль, ставлення людей до держслужбовців постійно негативне і об'єктивного пояснення цьому немає. Тому поліцейським доводиться виходити з ситуацій так, щоб думка цивільних людей якомога менше впливала на їхні дії. Практичний досвід працівників поліції показує, що для нього кращий варіант це не звертати увагу на думку цивільних людей. Але часто в екстремальних умовах вони забувають про це і піддаються своїм негативним якостям та емоціям, проявляють агресію та неадекватне реагування під час роботи. Потрібно пам'ятати, що професійні здібності набуваються з досвідом та практикою.

Вже зараз набувається досвід підготовки працівників Національної поліції України до дій у критичних ситуаціях, які насамперед забезпечать їх особисту безпеку. Козяр М. М. зазначив у своїй праці, яка має назву «Екстримально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях», що набуваючи навички у професії працівнику-правоохоронцю потрібно постійно працювати над створенням «персонального» набору прийомів та засобів особистої безпеки [2].

Існують недоліки, які свідчать про поранення та загибель працівників поліції України за сучасних умов. До них входять застосування тактичних прийомів та способів забезпечення особистої безпеки працівника поліції. Вся увага звертається на формування у правоохоронців професійно-психологічних установлень, оволодіння практичними навичками тактики і прийомів, поєднання тактичних прийомів з прийомами вирішення професійних завдань.

Великий відсоток поліцейських, які повертаються зі служби додому але один, без напарника, зброї та спецзасобів. Ще потрібно взяти до уваги ті випадки, коли правоохоронець йде додому стомлений та без засобів зв'язку. Але потерпілі цього не помічають, для них він-представник влади, який

зобов'язаний забезпечувати публічний порядок та зберігати життя інших осіб. Тому вони звертаються до нього та просять допомоги.

Висновок. Можна зробити висновок з вищевказаного, що проблема забезпечення особистої безпеки працівника поліції є актуальною в наш час. Адже кожному правоохоронцю важливо знизити ризик завдання шкоди собі та іншим громадянам, забезпечити власну безпеку та безпеку інших.

Матеріали

1. Про Національну Поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

2. Козяр М. М. Екстримально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях: монографія М. М.Козяр. Львів: СПОЛОМ, 2004.

3. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків: Науково-практичні рекомендації. К.: НАВС України, 1999.

ТИМЧАСОВЕ ЗАТРИМАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Захарченко Олександр Валерійович

Старший викладач кафедри

адміністративного права

Гавдій Ілона Володимирівна

Бондаренко Владислав Ігорович

Студенти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

г. Днепр, Україна

Чинними нормативно-правовими актами України передбачено, що з метою припинення вчинення адміністративних правопорушень, за обставин, коли вичерпано інші заходи впливу, допустимо застосовувати вилучення посвідчення водія та тимчасове затримання транспортного засобу, а також відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння тощо.

Заходом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення є тимчасове вилучення посвідчення водія та тимчасове затримання транспортних засобів, яке регулюється положеннями Постанови КМУ від 17.12. 2008 року № 1102 «Про затвердження Порядку тимчасового затримання працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції транспортних засобів та їх зберігання», а також положеннями Наказу МВС від 20.12.2018 № 1040 «Про затвердження Змін до Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі». Виключні випадки та правові підстави тимчасового затримання транспортних засобів працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції закріплені в диспозиції статті 265-2 КУпАП Тимчасове затримання транспортних засобів працівниками уповноважених підрозділів Національної поліції.

Тимчасове затримання транспортного засобу здійснюється за обставин:

- учинення правопорушення, передбаченого нормами ч. 1 ст. 265-2 КУпАП, якщо його неможливо усунути на місці його виявлення;

- у випадку, коли розміщення затриманого транспортного засобу істотно перешкоджає дорожньому руху, унеможливує рух останніх проїзною частиною автомобільної дороги.

У випадку, коли транспортний засіб перешкоджає дорожньому руху, такий транспортний засіб доставляється на спеціальний майданчик. Співробітник Національної поліції зобов'язаний надати особі можливість повідомити про своє місцезнаходження та місцезнаходження транспортного засобу іншу особу за власним вибором, зокрема своїх родичів, членів сім'ї.

Доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик або стоянку здійснюється за допомогою застосування спеціальних автомобілів – евакуаторів. Виклик евакуаторів здійснюється через чергового відповідного територіального органу Національної поліції України. У присутності двох свідків та представника установи чи організації, яким належить евакуатор складається акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу. До акту огляду та тимчасового затримання відповідного транспортного засобу додаються фотографія транспортного засобу та перелік речей, які знаходилися у ньому. Складається два примірники актів.

Про тимчасове затримання транспортного засобу робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення.

Транспортний засіб може бути тимчасово затриманий на строк до вирішення справи про адміністративне правопорушення, але не більше ніж на три дні з моменту такого затримання. Після закінчення встановленого строку тимчасового затримання транспортного засобу особа має право звернутися за отриманням тимчасово затриманого засобу. Таке звернення є обов'язковим незалежно від стадії вирішення справи про адміністративне правопорушення та звертається до виконання на безоплатній основі [1].

Акцентуємо увагу на тому, що тимчасове затримання транспортного засобу чи доставлення його на транспортний майданчик передбачає обмеження

конституційних прав власника, проте таке обмеження має бути пропорційним у відповідності до ступеню суспільної загрози від учинення адміністративного правопорушення. Всі реалізовані діяння поліцейського мають відповідати принципу верховенства права, зокрема положенням статті 8 Конституції України.

Зупинення транспортних засобів регламентується положеннями статті 35 Закону України «Про Національну поліцію» [2].

Правові гарантії щодо тимчасового затримання транспортного засобу закріплені у ст. 41 Конституції України, ст. 319 Цивільного кодексу України. А саме відповідно до ст. 41 Основного Закону, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [3]. Зважаючи на положення ст. 319 Цивільного кодексу України, власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд [4]. Тобто, нікого не може бути позбавлено зазначених прав без законних на те підстав.

Відсторонення осіб від керування транспортними засобами унаслідок алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або унаслідок перебування під впливом лікарських препаратів, які знижують увагу та швидкість реакції є заходом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Відсторонення від керування транспортним засобом передбачає настання адміністративної відповідальності для особи, унаслідок чого:

- проводиться огляд водія транспортного засобу на стан сп'яніння із застосуванням спеціальних технічних засобів. Уповноважені особи органів внутрішніх справ пред'являють особі сертифікат та свідоцтво про перевірку застосовуваного технічного засобу вимірювальної техніки;

- водій ознайомлюється із порядком застосування спеціального технічного засобу, поліцейський, у власну чергу, роз'яснює підстави проведення огляду на стан сп'яніння;

- водій має право вимагати проведення огляду на стан сп'яніння в закладі охорони здоров'я.

Додатково зазначимо, що проведення огляду водіїв на стан сп'яніння регламентується положеннями спільного Наказу МВС та МОЗ від 09.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції» [5]. Огляд на стан сп'яніння обов'язково проводиться у присутності двох свідків на місці зупинення транспортного засобу. За обставин, коли водій транспортного засобу виявив намір проходження огляду у медичному закладі, поліцейський забезпечує доставлення особи до найближчого закладу охорони здоров'я не пізніше ніж протягом двох годин з моменту виявлення підстав для його проведення. Результати проведеного огляду фіксуються в акті огляду на стан сп'яніння.

Обов'язковими процесуальними документами при оформленні ч. 1, 2, 3, 4 ст. 130 КУпАП, за обставин, коли особа погоджується проходити огляд на стан сп'яніння на місці зупинення транспортного засобу, складаються протокол про вчинене адміністративне правопорушення (вказується пункт порушення ПДР), постанова про накладення адміністративного стягнення по справі про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксоване не в автоматичному режимі (складаються два примірники), тимчасовий дозвіл, акт тимчасового затримання транспортного засобу (три примірники), акт огляду на стан сп'яніння, час з приладу (два примірники), пояснення від водія та свідків.

Підсумовуючи вищевказаний матеріал, дійшли висновків, що тимчасове затримання транспортного засобу передбачає спосіб його блокування або доставки з метою зберігання на спеціальний майданчик чи стоянку. Визначальною умовою розміщення транспортного засобу слугує обставина, яка передбачає, що транспортний засіб перешкоджає дорожньому руху. Тимчасове затримання транспортного засобу здійснюється співробітниками органів Національної поліції у відповідності до підстав, визначених чинним законодавством України.

СПИСОК ВИОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Верховна Рада УРСР. 07.12.1984. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#n583>.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII зі змінами і доп. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/254к/96-вр>.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-15>.
5. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України від 09.11.2015 № 1452/735. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text>.

ЗАПОДІЯННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ

Качан Ілона Володимирівна
курсант групи ДР-945
факультету підготовки фахівців огранів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
старший викладач кафедри
кримінально права та кримінології
Савенко Вікторія Петрівна

Важливе місце серед кримінальних правопорушень проти власності в межах VI Розділу Кримінального кодексу України (далі – КК України) посідає ст. 192, якою криміналізовано заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою. Визначення елементів складу цього кримінального правопорушення має значення для встановлення виняткових рис, які відрізняють його від суміжних кримінальних правопорушень, склади яких закріплені в КК України.

Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою відбувається тоді, коли відсутні ознаки шахрайства, та має майнову характеристику, що міститься в примітці до ст. 192 КК України: значна шкода – 50 і більше та шкода у великих розмірах – 100 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

Родовим та водночас безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачається ст. 192 КК України, є відносини власності, що не потребує коментування, адже неодноразово аналізувалися науковцями. Предметом – майно, право на майно.

Досліджуючи об'єктивну сторону заподіяння майнової шкоди, слід звернутися до цивільного права, яке тлумачить поняття «майнова шкода»,

«реальна шкода» та трактує відмінність між шкодою та збитками. Так, шкода за цивільним правом - це втрата або зменшення особистого або суспільного блага.

Майнова шкода цивільним правом розуміється як втрата або зменшення майна, майнового права або майнового інтересу. Отже, цивільне право оперує широким значенням майнової шкоди. Дискусії науковців у цій галузі та галузі кримінального права можна звести до того, що в кримінальному праві майнова шкода розуміється вужче та передбачає втрату реально існуючого майна в значному або великому розмірі. Майнову шкоду не слід ототожнювати з поняттям «збитки». Збитки є економічним вираженням заподіяної майнової шкоди та мають економіко-правовий характер. При цьому, не всі збитки знаходять юридичний вияв та мають значення для правової науки. Суміжним із поняттями «шкода» та «збитки» є також категорія «дохід», яка превалює в податковому законодавстві [2, с. 196-200].

Отже, для встановлення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 192 КК України, необхідно визначити наявність вже заподіяної значної або у великому розмірі реальної майнової шкоди. Обов'язковою характеристикою об'єктивної сторони цього правопорушення буде спосіб – обман або ж зловживання довірою.

Суб'єктом заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою є фізична осудна особа від 16 років, суб'єктивну сторону характеризують прямий умисел та корисливий мотив.

Враховуючи наявність значної кількості схожих ознак, особливої уваги слід приділити співвідношенню заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою з суміжними кримінальними правопорушеннями. Так, найбільше спільних рис мають це кримінальне правопорушення із шахрайством. Розмежування їх відбувається за такими ознаками:

- по-перше, обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача майна чи майнового права правопорушникові;
- по-друге, при шахрайстві майно вилучається від власника в обов'язковому порядку.

Також кримінальне правопорушення, відповідальність за яке передбачається ст. 192 КК України, має спільні риси з привласненням, розтратою або заволодінням майном способом зловживання службовим становищем. Ключова відмінність цих складів правопорушень у тому, що при останньому правопорушник не діє шляхом обману або зловживання довірою, тобто зазначені правопорушення відрізняються першочергово по лінії способу вчинення [3, с. 156-160].

Окрім того, ці кримінальні правопорушення можна розрізнити за предметом. Якщо при привласненні правопорушник заволодіває майном, яке належить йому на праві відання, ввірене йому, то при заподіянні майнової шкоди відбувається посягання на чуже правопорушникові майно або майнове право. Наприклад, у віданні службовця перебуває майно, яке він незаконно обертає на свою користь, використовуючи своє становище.

Таким чином, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, передбачене ст. 192 КК України, є кримінальним правопорушенням, що посягає на відносини власності та має власну специфіку, яка виявляється в об'єктивній стороні, у першу чергу, в способі заподіяння шкоди. Подальші дослідження зазначеного складу кримінального правопорушення мають сягати його співвідношення з суміжними правопорушеннями та аналізу наявної судової практики.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 (в редакції Закону № 1888-IX від 17.11.2021).

2. Митрофанов І. І., Гайкова Т. В. «Шкода» та «збитки»: співвідношення понять. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 3/2012 (74). С. 196-200.

3. Павленко І. В. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України): проблеми розмежування із суміжними складами злочинів. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3 (28). Том 2. 2019. С. 156-160.

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРИВАТНОГО ПРАВА

Кметик Христина Володимирівна

Науковий керівник,

к.юр. н., доцент

Кононенко Анна Сергіївна

студентка

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Порівняльно-приватне право є однією зі складових дисциплін, які сприяють кращому розумінню міжнародного права та його реалізація в українському законодавстві. Методи цієї галузі права використовують при ратифікації міжнародних нормативно правових актів, внесення змін до законодавчої бази нашої країни та аналізу ефективності політики змін. Проте є певні аспекти, які варто враховувати при такій імплементації.

Мета роботи. Метою даної роботи є дослідження порівняльно-приватного права як галузі права та аналіз проблематики у розрізі їх подолання.

Матеріали та методи. Матеріали, які було використано для створення даної роботи, були праці науковців та дослідників цього питання, зокрема: Луць Л., Гуменюка Т.І., Тихомирова О. Д. та інших. Основними методами були добір і аналіз наукової літератури з обраної теми, розробка гіпотези, складання плану та структури роботи, розробка програми і методики дослідження.

Результати та обговорення. Першочергово, ніж розглядати дане питання варто зрозуміти, що порівняння міжнародного права і національного права є порівнянням двох правових систем. У даному випадку, слід проаналізувати основні форми процесу узгодження міжнародного права і національних правових систем, зокрема узгодження і перетворення їх норм; взаємовпливу; подолання колізій. Доцільно розглянути загальні проблеми узгодження міжнародного і національного права в рамках компаративістських досліджень, що охоплюють питання теорії держави і права; конституційні

процеси визнання міжнародних норм; узгодження галузевих інститутів та норм; реалізацію міжнародно-правових норм у національному праві (пряма дія або трансформація); подолання колізій [1].

Основними проблемами практичного застосування порівняльно-приватного права перетинаються з основною проблематикою цієї галузі права. Такими проблемними моментами є плюралізм думок, ідей; відсутність єдиних універсальних критеріїв класифікації; праворозуміння; компетентність та ефективність досліджень.

Тож, першою та однією з основних проблем, яка досить тривалий час цікавить та привертає увагу компаративістів є те, що сучасні теоретичні засади порівняльно-правових досліджень характеризуються різноманітністю методологічних підходів і теорій розуміння права, причому різного ступеня філософського осмислення, науковості й теоретичній розробленості. Спільне в думках юристів проглядається лише в тому, що юридична наука покликана дати нове пояснення правової реальності, але це здійснюється різними шляхами й на різних філософських, теоретичних і методологічних засадах. Проте наразі прагнення подолати абсолютизацію ідеї універсальності права властиво, у певній мірі, тим поглядам, які фіксують неуніверсальність права, наявність інших притаманних кожній цивілізації домінуючих і не менш ефективних ніж право регуляторів [1].

Другим аспектом є пошук критеріїв класифікації національних правових систем, їх об'єднання у більш значні за обсягом правові масиви. В якості таких визначалися різні фактори, що обумовило існування в історії розвитку компаративістики різних класифікацій, які й необхідно розглянути в рамках даного питання. Проте кожна класифікація використовується компаративістами на власний розсуд, що призводить до диференціації поглядів у наукових роботах [1; 2].

Питання праворозуміння в минулому й сучасності у форматах його існуючих напрямів, орієнтує на пошук інших у більш широких світоглядному й соціально-культурному контекстах, зокрема, в площині компаративного

сприйняття світу, яке базується на різноманітності правових та інших соціорегулятивних реальностей різних країн і континентів, становлення загального в результаті їхньої взаємодії, діалогу, а не по заздалегідь установленим кимось ідеалам і нормам. Кожна країна, нація, цивілізація вступає в полілог «як вона є», у всьому своєму різноманітті, неповторності й унікальності, як рівна будь-якій іншій країні чи цивілізації, без оцінки її іншими як «нецивілізованої», «що модернізується по західному зразку» [3].

Останньою проблемою з основних у застосуванні порівняльно-приватного права є компетентність та ефективність імплементації методів галузі, аналізу правових доктрин і тощо. Це питання є досить важливим, оскільки на основі аналізу, проведеного компетентними юристами, науковцями, будується подальший хід дій. Неякісний аналіз не лише нормативно правового акту, а й практики його застосування в реальності може призвести до його неефективного прикладання на реалії певної країни [1].

Висновки. Отже, з вищенаведеного ми маємо розуміння важливості певних складових порівняльно-приватного права з метою застосування його на практиці. Більшість проблем виникають через відсутність уніфікації правових доктрин та критеріїв досліджень, які в подальшому перешкоджають ефективному використанню певних положень, нормативно правових актів в українському законодавстві.

Література

1. Луць Л. Сучасне вітчизняне порівняльне правознавство: деякі парадигмально-методологічні проблеми: стаття. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3174/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0

D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.pdf (дата звернення: 21.12.2021).

2. Гуменюк Т.І. Сучасні правові дослідження: основні критерії модернізації: стаття. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2018/4.pdf (дата звернення: 21.12.2021).

3. Тихомиров О.Д. Проблеми визначення філософських та теоретичних засад сучасних порівняльно-правових досліджень: стаття. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/komp_chyt2012.pdf (дата звернення: 21.12.2021).

АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Колесніков Андрій Павлович

к.е.н., доцент

Чмир Мар'яна Іванівна

студентка

Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Одним із трендів сучасності є глобальна цифровізація на усіх рівнях спільного розвитку від найпростіших побутових цифрових інструментів до цифрових послуг на державному рівні. Успішна реалізація цього процесу дозволить отримати ряд ключових переваг, що забезпечить стійкий динамічний економічний та суспільний розвиток. Разом з тим, він потребує ряду регуляторних процедур правового та організаційного характеру, а також ідентифікації загроз та виробленні інструментів їх передбачення, уникнення чи мінімізації впливу.

Мета роботи. Дослідити особливості і загрози та окреслити перспективи цифровізації в Україні.

Матеріали і методи. Дослідження проводиться на основі наукової літератури, відкритих даних Міністерства та Комітету цифрової трансформації України. В роботі застосовуються методи аналізу, узагальнення та дедукції

Результати і обговорення. Однією важливих передумов, що формує потенційні переваги України в даній сфері є потужний розвиток ІТ-сфери в державі загалом. Швидкість зростання ІТ-індустрії України складає близько 26% щорічно [1].

Основним нормативним регулятором цифровізації є Міністерство та Комітет цифрової трансформації України.

Основними цілями Міністерства є:

- 100% державних послуг доступні для громадян та бізнесу онлайн;

- 95% транспортної інфраструктури, населених пунктів та соціальних закладів мають доступ до швидкісного Інтернету;

- 6 мільйонів громадян України залучені до програми розвитку цифрових навичок;

- щонайменше 10% частка ІТ у ВВП країни [3].

Досягнення цих цілей передбачає реалізацію ряду освітніх та інфраструктурних проектів. До проектів, які знаходяться на етапі реалізації відносяться: Мобільний додаток Дія, «Малютко, Дія. Цифрова освіта, Дія. Бізнес, Електронний кабінет забудовника, Дія ID. Одним з проектів цифрових комунікацій, який функціонує тривалий час, і показав свою ефективність, є електронні петиції.

Реалізація зазначених та інших проектів цифровізації дозволила покращити позиції України в ряді світових індексів, а у деяких з них лише з'явиться у останні роки [6].

Окрім ефекту зручності комунікацій цифровізація послуг має також економічний ефект. За розрахунками експертів Міністерства цифрової трансформації України економічний ефекти використання електронних послуг у 15 сферах склав 3,64 млрд. грн. за рік; антикорупційний ефект – 2,05 млрд.грн. за рік. Заощадження на закупівлях за останні три роки склали: 2019 рік – 1,8 млрд. грн., 2020 рік – 1,2 млрд. грн., 2021 рік – 3,2 млрд. грн. [4].

Ще одним важливим напрямком є гармонізація правового поля України та ЄС для формування можливостей реалізації міждержавних цифрових послуг та повноцінного потенційного входження у цифровий простір ЄС. З цією метою Міністерством цифрової трансформації було розроблено «дорожню карту» у вигляді «Стратегії інтеграції України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу». В даній Стратегії визначено три основні напрями : «спрощення он-лайн доступу до товарів і послуг, створення сприятливих умов для розвитку цифрових мереж та надання цифрових послуг, сприяння зростанню цифрової економіки» [2].

Прискорені темпи цифровізації суспільства поряд із значними перевагами несуть ряд загроз технічного та організаційного характеру, тому формування системи цифрових послуг та електронних розрахунків передбачає розроблення дієвих механізмів запобігання кібершахрайству. В даному випадку мова йде про загрози кібершахрайства в результаті витоку персональних даних та недостатньої компетентності населення щодо поведінки в цифровому просторі. Тут стоїть питання формування довіри населення, яка може бути досягнута через демонстрування прозорості механізмів використання персональних даних та персональної відповідальності за їх порушення, а також значне підвищення медіаграмотності населення. Щодо останнього, чіткі стратегічні кроки його реалізації прописано у проекті Стратегії інформаційної безпеки (стратегічна ціль № 3. Підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства).

Окрім зазначених, існує ряд інших прямих та супутніх ризиків, що потребують урегулювання, зокрема:

- недосконале регулювання нових ринків, що виникають в результаті розвитку цифрових комунікацій;
- навмисне та ненавмисне порушення авторських прав;
- нові методи інтернет-піратства та промислового шпигунства;
- необхідність коригування структури ринку праці та перепрофілювання частини безробітних;
- необхідність вироблення системи відфільтровування і захисту від значної кількості недостовірної та завідома неправдивої інформації;
- загроза втрати даних в процесі обробки та передача та ін.

Висновки. Успішна реалізація проектів Міністерства цифрової трансформації України та повноцінна інтеграція України у європейський та світовий цифровий простір стане передумовою і своєрідним індикатором для наступних масштабних рішень у сфері цифровізації функцій держави (створення е-держави), зокрема запровадження системи електронного голосування, що дозволить зменшити ризики в період голосування та підрахунку голосів, та збільшити явку молоді на виборчі дільниці, що стало

проблемою під час останніх голосувань на різних рівнях. Можливості реалізації такого елемента цифрових послуг держави може бути напрямком подальших наукових досліджень у даній сфері.

Література

1. The country that codes IT. Industry in Ukraine. 2019 Market Report. URL : <https://eufordigital.eu/uk/library/ukraine-the-country-that-codes-it-industry-in-ukraine-2019-market-report/>
2. Стратегія інтеграції України до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу («Дорожня карта»). URL : <https://docs.google.com/document/d/1XgGb7AWSs7Ktl6Pl5xuYDpLFV0mtOTSN/e/dit#> (дата звернення 22.12.21 р.).
3. Цілі Міністерства цифрової трансформації України до 2024 року. URL : <https://thedigital.gov.ua/ministry> (дата звернення 22.12.21 р.).
4. Заощадження завдяки цифровізації. URL: <https://thedigital.gov.ua/saving> (дата звернення 22.12.21 р.).
5. Проект Стратегії інформаційної безпеки. URL: <https://mkp.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf> (дата звернення 22.12.21 р.).
6. Руденко М. В. Аналіз позицій України в глобальних індексах цифрової економіки. Економіка та держава. 2021. №2. С. 11-18.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Корогод Світлана Володимирівна

старша викладачка кафедри
кримінального права та кримінології

Бабіч Дар'я Дмитрівна

курсант

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Будь-які публічні стосунки ,які зв'язані з діяльністю держави,слід бути врегульованими нормами права. Це потрібно для того, аби запобігти деяких зловживань або узурпації зі сторони їх співучасників,забезпечити таку засаду як визначеність праві. Тому як в статті 1 Конституції України визначено наступне ,що «Україна є суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1]. Отож можна зробити припущення ,що вона має забезпечити контроль всіх таких відносин. До відносин які потребують суворого й пильного регулювання,відносяться і ті,котрі існують щодо вчинення суспільно небезпечних посягань на об'єкти кримінально-правової охорони. Аналіз цих відносин має авторитетне значення для поліпшення якості й зросту ефективності тих механізмів й певних засобів,які в правовій державі застосовуються для протидії цим посяганням[2].

Особливість положень кримінального закону в системі правового регулювання товариства та його учасників, обумовлена їх різними завданнями, функціями та методами, визначає особливість кримінального правовідношення, що виникає з нього. Оскільки об'єкт кримінального права значно збільшився у два рази, а то й у три.

По-перше, кримінально-правові відносини мають на меті охорону і захист нормального функціонування конституції, цивільних, сімейних, трудових, адміністративних та будь-яких інших правовідносин, які є життєво важливими та регулюються будь-яким юридичним підрозділом. Для охорони та захисту цих правовідносин кримінально-правові відносини беруть участь у нагляді за

ними шляхом визначення обмеження правової поведінки для запобігання порушення цих обмежень.

По-друге, в контексті цих діянь об'єкт кримінального права ніби розділився: він продовжує попереджати інших учасників правовідносин про злочини у сфері злочинних діянь, звертаючись до нового об'єкта- розслідувати кримінальну відповідальність правопорушника.

По-третє, поява цього нового об'єкта принесла ще один додатковий об'єкт, який є неодмінним супроводом цілеспрямованої реалізації кримінальної відповідальності, тобто забезпечення права потерпілого на відшкодування пошкодженого товару чи компенсацію. Відповідно до положень кримінального закону відносини не є правопорушенням, а в крайніх випадках мають право на позитивну поведінку, дозволену кримінальним законом. Порушення цих норм стає предметом виконання обов'язку кримінальної відповідальності, і водночас користується правом не бути самовільним [3].

Найбільш розповсюдженою класифікацією кримінально-правових відносин є поділ на регулятивні й охоронні. Утім на сьогодні є автори, які запевняють на існуванні лише охоронних кримінально-правових відносин[4].

Наприклад, на думку І.І. Чугунікова, відносини, які регулюються кримінально-правовими нормами, поділяються на дві різні в соціально-ціннісному сприйнятті типи: відносини необхідні, позитивні, а тому й соціально-корисні, та негативні й у силу цього соціально шкідливі. Перші зароджують сферу правомірної кримінально-правової поведінки, другі – область протиправної поведінки. Окрім цього, на думку автора, виходячи з характеру суспільних відносин, що є предметом кримінально-правового регулювання, правовідносини в кримінальному праві можна розділити на охоронні й заохочувальні.

Охоронні правовідносини виникають внаслідок неправомірної поведінки суб'єктів як реакція суспільства, держави, інших громадян на таку поведінку ,а регулятивні правовідносини мається на увазі, правомірна поведінка суб'єктів, тобто поведінку, що виникає на основі норм права і їм суворо відповідне.

Отже, з вищесказаної інформації можна дійти такого висновку, що кримінально-правові відносини є вольові суспільні відносини, яким надана юридична форма у зв'язку з їх всебічним дотриманням встановлених правил або обмежень, нормами кримінального права, що відтворюються в визначених державою інструкціях між уповноваженими та зобов'язаними суб'єктами кримінального права для втілення у життя всіх функцій кримінального права та успішного досягнення завдань кримінально-правового регулювання.

Список використаної літератури:

1. Конституція України ст.1;
2. Метельський.І.Д. «Особливості виникнення кримінально-правових відносин»;
3. Лазарєв.В.В «Основи права»;
4. Батичко В.Т. «Кримінальне право. Загальна та Особлива частини».

ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНІХ ДІТЕЙ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ

Корогод Світлана Володимирівна

викладач кафедри кримінального права та кримінології

Рибалко Марія Дмитрівна

курсант

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація. Робота присвячена аналізу проблематики широкого використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом та заходи для запобігання. Проаналізовано напрями сучасних досліджень даного питання. Визначено поняття використання малолітніх для заняття жебрацтвом, способи по запобіганню даному виду кримінального правопорушення.

Ключові слова: використання малолітніх, використання малолітніх для заняття жебрацтвом, дитина, жебрацтво, заходи запобігання використанню дітей.

Проблема використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом нині є досить актуальною. В Україні дитяче жебрацтво викликає велике занепокоєння, оскільки воно досягло значного поширення. Відповідно до статистики з 2013 року до теперішнього часу в країні відбулося понад 140 випадків даного скоєння кримінального правопорушення [1].

Дане діяння є кримінально-караним, що передбачено статтею 150-1 чинного Кримінального кодексу України та тягне за собою такі покарання:

- арешт від трьох до шести місяців;
- обмеження волі до двох років;
- позбавлення волі до двох років з позбавленням права обіймати певні посади строком до трьох років;

- позбавлення волі від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком до трьох років.

Під використанням малолітньої дитини для жебрацтва слід розуміти саме процес регулярного випрошування грошей, речей або будь-яких речей матеріально-побутового світу з метою отримання прибутку або власної користі батьками, особами, які їх заміняють та будь-якими іншими, окрім раніше згаданих [2, с.150].

Розглядаючи окремі випадки використання малолітніх для зайняття жебрацтвом, ми можемо зробити висновок, що найчастіше суб'єктами цього кримінального правопорушення є жінки або особи ромської національності, більшість з яких працездатного віку без психічних розладів, які використовують у 80% випадків дітей, віком від 4 до 14 років.

Дане явище спричинене соціально-економічними, організаційно-правовими та морально-психологічними чинниками. У більшості своїх випадків вказане суспільно-небезпечне діяння відбувається у невеликих містах або, навпаки, у містах, де занадто велика кількість населення. Найбільш розповсюдженими місцями жебрацтва малолітніх є громадські місця: вокзали, центральні площі, а також ринки, підземні переходи тощо.

Як нам вже відомо, використовують дітей для заняття жебрацтвом з корисливих мотивів, а саме заради матеріального або іншого прибутку, якщо ж зануритись до причин, то можна виокремити декілька основних:

- 1) скрутне матеріальне становище;
- 2) безробіття (небажання працювати);
- 3) рівень соціального розвитку.

Батьки або взагалі сторонні для дитини люди, досить часто використовують дітей з вродженими вадами, наприклад інвалідність (неможливість самостійного пересування через відсутність кінцівок) або дітей, які мають вроджені психічні вади, тому що розраховують на жалість та співчуття з боку оточуючих [3].

Залучаючи малолітню дитину, особи, що вчиняють кримінальне правопорушення, обмежують її права та взагалі змушують до перебування у поганих санітарно-гігієнічних умовах, що може призвести до несприятливих наслідків, а також негативного впливу на інтелектуальний і соціальний розвиток дитини. Вищеперераховані дії порушують права малолітнього, оскільки кожна дитина має право на захист від економічної експлуатації та будь-якої діяльності, яка несе для неї небезпечний характер [4, ст.32].

До кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого статтею 150–1 КК України відноситься використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, вчинене:

- стосовно чужої дитини;
- із застосуванням насильства чи погрозою його застосування;
- повторно;
- особою, яка раніше вчинила один із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 150, 303 або 304 КК України;
- за попередньою змовою групою осіб.

Висновки. Задля забезпечення захисту та нормального розвитку кожної дитини від подібного використання малолітніх дітей, на мою думку потрібно вживати ефективних заходів по запобіганню таким кримінальним правопорушенням, а саме слід:

а) вдосконалити та покращити рівень життєвого добробуту населення, шляхом ліквідації бідності та збільшення кількості робочих місць, задля створення сприятливих умов для розвитку осіб;

б) забезпечити всебічний контроль з боку держави, соціальних служб та правоохоронних органів за наглядом до осіб, а також сімей з низьким матеріальним становищем або іншими недоліками, які можуть призвести до вчинення кримінальних правопорушень;;

в) постійно інформувати населення через ЗМІ про відповідальність за використання дітей для заняття жебрацтвом;

г) проводити профілактичні бесіди у дитячих садках, школах та інших місцях з метою своєчасного виявлення правопорушень.

Список літератури:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. URL: <https://data.gov.ua/dataset/4d8e1ba8-f036-4fbd-827c-fc3282fd0258>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р., із змінами від 16.09.2021 р.
3. Басиста І.В., Розкошинська С.О., Максимів Л.В. Особливості провадження освідування та огляду під час розслідування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. 2016. № 2 (12). С. 20–29.
4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р., із змінами від 20.11.2014р.

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОПИТУ АДВОКАТА ЯК СВІДКА

Кочеткова Поліна Сергіївна

Студентка 3 курсу 17 групи

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Протягом дії попереднього Кримінально-процесуального кодексу 1960 р. існував механізм, з використанням якого органи досудового слідства мали можливість штучно «перетворювати» адвокатів на свідків, викликаючи їх на допит. Зазначені дії по суті усували адвоката від участі в провадженні, оскільки у КПК 1960 року дійсно існували прямі норми, що передбачали обставини, які виключають участь у справі захисника, та визначали процедуру його усунення (статті 60 та 60-1). Зокрема, зазначалося, що захисником не може бути особа, яка відповідно до кодексу є свідком і у зв'язку із цим допитувалась або підлягає допиту. На цій підставі дізнавач, слідчий або суддя виносили постанову про усунення захисника. Маючи такий інструментарій, слідчі викликали адвокатів на допит та згодом «викидали» з кримінальної справи [1; 2].

Сьогодні в практичній адвокатській діяльності досить часто мають місце випадки, які пов'язані з використанням допиту як одного із потенційних засобів своєрідного впливу-тиску на адвоката за активну та принципову правову позицію останнього. Як «свідчить практика», нерідко представники правоохоронних органів вдаються до ототожнення особистості клієнта з його адвокатом, логічним наслідком чого є відсутність розуміння диференціації процесуальних статусів адвоката та його підзахисного, що також слугує приводом виклику правозахисника на допит[3].

Продовжуючи розкриття обраної проблематики, слід зазначити про те, що положення п. п. 1, 2 ч. 2 ст. 65 чинного Кримінального процесуального кодексу Країни (надалі –КПК України) встановлюють заборону проведення допиту як свідка тільки: по-перше, адвоката, який діє у статусі захисника,

представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – про обставини, які стали йому відомі у зв’язку з виконанням функцій захисника, представника; по-друге, адвоката – про відомості, які становлять адвокатську таємницю [4].

Водночас, варто звернути увагу на те, що положеннями ч. 3 ст. 65 КПК України передбачено виняток із зазначеного правила – зокрема, вказані особи можуть бути звільнені від обов’язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості [4].

У світлі цього доцільно підкреслити, що більшість науковців підтримують думку про те думку, що адвоката, який виконує у кримінальному провадженні функції захисту та представництва, не можна звільняти від обов’язку зберігати адвокатську таємницю, і пропонують вітчизняному законодавцю з ч. 3 ст. 65 КПК України виключити посилання на пункт 1 частини 2 цієї статті [5].

Окрім того, дискусійним залишається питання можливості проведення допиту не лише безпосередньо адвоката, а і його помічника адвоката, стажиста. Так, як зазначалося вище, п.1, 2 ч. 2 ст. 65 КПК України поширюють дію свідоцького імунітету винятково на адвоката – про відомості, які становлять адвокатську таємницю. Натомість, відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», обов’язок зберігати адвокатську таємницю поширюється не тільки на адвоката, але і на його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об’єднанням, а також на особу, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю [6].

У п. 2 ч. 1 ст. 23 цього Закону зазначено про те, що забороняється вимагати від зазначених осіб надання відомостей, що є адвокатською таємницею. Стосовно цих питань вони не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила їх від обов’язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом. Наявність наведеного положення у ч. 3 ст. 22, п. 2 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність» зумовлює необхідність в уточненні змісту п. 2 ч. 2 ст. 65 КПК України [6]. Указане особливо актуалізується в контексті положень ч. 3 ст. 9 КПК України, якими встановлено пріоритетність у застосуванні кодифікованого акту при врегулюванні кримінальних процесуальних відносин.

Враховуючи зазначене, видається доцільним підтримати пропозиції вчених щодо необхідності доповнення цього пункту КПК України після слова «адвокати» словами «помічник адвоката, стажист, особа, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, об'єднанням, а також особа, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю» [5].

Окрім того у ключі розглядуваного питання, висловлюючи власні думки, все ж таки вважаємо за доцільне приєднатися до висловленої науковцями точки щодо необхідності визначення адвокатської таємниці у кримінальному провадженні абсолютною – тобто, що адвокат, який виконує функції захисту та представництва, надає правову допомогу свідку, не повинен звільнитися від обов'язку зберігати цю професійну таємницю.

Таким чином, проаналізувавши та систематизувавши усе вищевикладене, можна констатувати, що загалом процедура та взагалі можливість допиту адвоката як свідка у кримінальному провадженні потребує системного та ґрунтовного вдосконалення нормативної регламентації шляхом усунення зазначених вище дефектів законодавства.

Наведене обумовлене потребою неухильного забезпечення та гарантування реалізації законних прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження.

Література:

1. Коли адвокату варто напроситися на допит до слідчого. URL: https://zib.com.ua/ua/115913koli_advokatu_varto_naprositisya_na_dopit_do_slidchogo.html (дата звернення: 10.12.2021).

2.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 року №1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 10.12.2021).

3. Допит адвоката: алгоритм протидій. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/1803-dopit-advokata-algoritm-protidij.html> (дата звернення: 10.12.2021).

4.Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України №4651-17 від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n886> (дата звернення: 10.12.2021).

5. Заборовський В.В. Свідоцький імунітет адвоката. URL: http://pap.in.ua/3_2017/72.pdf (дата звернення: 10.12.2021).

6.Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України №5076-17 від 05.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 10.12.2021).

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА СУСПІЛЬСТВА НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Куляк Богдан Вікторович,
курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту з
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Цуркаленко Дмитро Петрович,
Старший викладач кафедри Адміністративного
права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Підполковник поліції

Сьогодні стає очевидною необхідність впровадження нової моделі партнерських відносин між поліцією та суспільством. Цілком очевидно, що важливість даного напрямку набуває невідкладно важливості, хоча питанню взаємодії поліції та суспільства приділяється недостатньо уваги. Разом із тим постійно анонсуються та впроваджуються численні територіальні проекти, які у перспективі можуть стати підґрунтям загальнодержавної програми нового погляду на взаємодію поліції та суспільства. Як слушно відмітив зарубіжний фахівець, С. Вайт «Роль поліції вже не полягає просто у забезпеченні правопорядку шляхом застосування сили чи примусу, а й передбачає надання послуг – «для громадян і разом із громадянами»

Питання безпеки – одне з найважливіших для людини, а співпраця поліції та громади – найкращий спосіб її гарантувати. Таку взаємодію ще називають англійським терміном Community Policing (CoP).

Вона полягає у тому, що поліція працює, зважаючи на думку мешканців щодо питань громадського порядку у кожному конкретному районі, селі, місті тощо.

Community Policing – це постійна співпраця поліції з населенням та місцевою владою. А головна мета такої взаємодії – створення спільного безпечного простору.

Це дискусійне питання має і нормативно правову основу і базу. Наприклад:

Конституція України від 28.06.1996, ст. 36:

Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Згідно із Законом України „Про Національну Поліцію”, ст. 11:

1. Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб;

2. З метою визначення причин та/або умов учинення правопору- 7 шень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад;

3. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції;

4. Оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України

Також для поліпшення взаємодії поліції із населенням пропонуються різні форми практичної реалізації:

Громадський актив (контактери від ОСББ, представники багатоквартирних будинків, селищ, сіл, районів). Поліція запрошує таких осіб до територіальних підрозділів, де проводить тренінги, презентує роздаткові матеріали з питань особистої та сусідської безпеки. Далі вже громадські

активісти проводять зустрічі з мешканцями, здійснюють правопросвітницьку та роз'яснювальну роботу;

Волонтери-реєстратори. Громадські активісти здійснюють функцію первинного прийому громадян у територіальних підрозділах поліції, спрямовуючи відвідувачів та сприяючи проведенню особистого прийому. Таким чином звільняється час поліцейських та забезпечується оперативне перенаправлення відвідувачів до установ і організацій, до сфери повноважень яких віднесене вирішення питання;

Спільні патрулі. Поліцейські разом з громадянами із числа громадських формувань з охорони громадського порядку та активістами проводять спільне патрулювання для більшої обізнаності про проблеми і потреби поліції, налагодження контакту та покращення стану правопорядку на території обслуговування;

Шкільний поліцейський. Організація роботи поліції у закладах освіти для запобігання вчинення правопорушень неповнолітніми і малолітніми особами та налагодження взаємодії з педагогами і батьками;

Громадське око. Організація короткострокових курсів для громадського активу щодо спостереження та оперативного інформування чергові служби поліцейських підрозділів про дотримання антинаркотичного законодавства, виявлення і припинення діяльності незаконних пунктів прийому металу, продажу саморобних алкогольних виробів тощо;

Є стільки можливостей реалізувати, способів та методів реалізувати контакт та взаємодію між громадянами та співробітниками правоохоронних органів. Але, все приводить к одній досі банальним причинам: Неможливість домогтися зворотнього зв'язку, відсутність належної комунікації та також взагалі порозуміння між поліцейськими та звичайними людьми.

Існує дуже багато способів, форм та методів реалізації взаємодії співробітників МВС і людей. Але все це зводиться лише до банальних причин: Неможливість знайти зворотній зв'язок та відсутність комунікації між поліцейським офіцером та звичайним громадянином. Практика показує, що

дуже часто, людина та поліцейський не можуть порозуміти один одного. Не треба наводити складний приклад у загостреній ситуації. Візьмемо самий звичайний: Коли поліцейський йде у формі по вулиці, вже с самого початку можна вловити осудливі погляди на офіцера поліції від перехожих, хоча вони навіть не знають як він несе службу, який у нього послужний список, а вже починають робити висновок. І також можна навести такий приклад: Громадянин іде до райвідділку писати заяву, до слідчого, а уповноважений поліцейський відмовляється прийняти його з приводу того, що у нього дуже багато діл, які потребують розкриття та передачі їх до суду, і взагалі, часу на його проблеми не має. Ось у чому викривається проблематика цього питання, вона дуже проста – доки люди не зупиняться робити свої суб'єктивні висновки по поліцейському а поліцейські, в свою чергу, не навчаться слухати та хоча б намагатися порозуміти проблеми громадян, то всі ці методи, тактики, програми, закони на поліпшення партнерства та взаємодії між громадянами та поліцією це не здвинеться з місця

Висновок: З вище сказаного, можна зробити висновок, що в сучасному часі існує дуже багато форм взаємодії поліції із громадянами, це дуже необхідно, тому що поліція інколи не встигає робити свою справу. А люди, замість того, щоб нескінченно винити поліцейських та завжди вказувати їм на їх недоліки, вони можуть об'єднатися із підрозділами МВС та також встати на охорону та оборону і забезпечення публічної безпеки. Це все залишиться лише мріями, якщо люди і поліцейські не почнуть слухати один одного, не почнуть нормально говорити один з одним та поважати один одного – ніякого партнерства ніколи не настане

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996;
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015;
3. ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ „Взаємодія поліції та суспільства на засадах

партнерства в діяльності підрозділів превентивної діяльності” Б.О. Логвиненко, І.С. Кравченко, Дніпро 2018;

4. Безпека у Громаді „Що таке Community Policing”, URL: <https://cop.org.ua/ua/community-policing/shcho-take-community-policing>

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ КОМУНАЛЬНИХ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, В ПІДПОРЯДКУВАННІ ЯКИХ ПЕРЕБУВАЮТЬ БЛИЗЬКІ ОСОБИ

Лапiк Наталiя Станiславiвна,
студентка
приватне акцiонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Мiжрегiональна академiя управлiння персоналом»
м. Харкiв, Україна

Вступ. В умовах реформування сфери охорони здоров'я проблема розв'язання конфліктів інтересів медичних працівників набуває особливої актуальності. Оскільки працівники цієї сфери надають послуги населенню, то їхня діяльність не час від часу, як у посадових осіб, а зазвичай здійснюється в ситуації конфлікту інтересів.

Привести вичерпний перелік ситуацій конфлікту інтересів щодо лікарів і медичних сестер не можливо. До того ж феномен, що розглядається в діяльності працівників медицини, слабо регламентований, і на практиці у медичних працівників і в керівників медичних підприємств неминуче з'являється питання: можливо ту чи іншу ситуацію визначити, як ситуацію конфлікту інтересів, або неможливо.

Проблему виникнення, врегулювання та подолання конфлікту інтересів серед осіб, які працюють у галузі медицини, постійно обговорюють у сучасних наукових колах. Значною мірою це пов'язано з високим рівнем корупції, що спостерігається в усі роки української незалежності. Проблемним питанням став один із винятків із правила про заборону спільної роботи близьких осіб в умовах безпосереднього підпорядкування. Йдеться про осіб, які працюють на керівних посадах у закладах охорони здоров'я.

На теперішній час поняття «конфлікт інтересів» у трудовому праві не визначено. Кодекс законів про працю України [2] (далі – КЗпП) містить лише

ст. 25-1, якою роботодавцю надано право обмежувати спільну роботу родичів або свояків у разі, якщо через виконання трудових обов'язків вони безпосередньо підпорядковані або підконтрольні один одному.

Відповідно до ч. 3 ст. 40; п. 4 – 4.1 ст. 41; ст. 43 КЗпП [2], трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний в разі перебування всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції» у прямому підпорядкуванні близької особи. Згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) для цього не потрібно. Але розірвання договору в цьому разі проводиться, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу.

Після прийняття Закону України «Про запобігання корупції» [1], дію якого було поширено й на юридичних осіб приватного права в передбачених законодавством випадках, виникла можливість конкретизувати й розширити положення, спрямовані на запобігання конфлікту інтересів.

На посадових осіб юридичних осіб публічного права, які не зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону, зокрема на керівників та інших посадових осіб державних та комунальних підприємств, не поширюються обмеження спільної роботи близьких осіб, визначені в ст. 27 Закону. Але на вказаних осіб поширюються вимоги щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, передбачені у ст. 28 Закону [3].

Ціль роботи. Є вивчення сучасного законодавства, яке спрямоване на виявлення конфлікту інтересів серед посадових осіб комунальних некомерційних підприємств охорони здоров'я, в підпорядкуванні яких перебувають близькі особи.

Матеріали та методи. Під впливом антикорупційного законодавства значних змін зазнав правовий статус багатьох категорій осіб, у тому числі й посадових осіб у сфері охорони здоров'я. Особливо цікаві в контексті запобігання корупційним проявам положення завідувачів структурних підрозділів закладів охорони здоров'я (завідувачів відділень), у прямому

підпорядкуванні яких знаходяться близькі особи. До 2014 року це не суперечило нормам закону та пояснювалося таким позитивним явищем у охороні здоров'я, як «сімейна справа», зазвичай як традиція передачі «естафетної палички» від діда до онуків, коли слова «хочу продовжити справу батьків!» кажуть із великим трепетом у другому, третьому й наступних поколіннях, – це заслуговує особливої поваги й уваги. За статистикою не більше 10 відсотків молодих людей ідуть «по стопах» своїх родичів [5].

Водночас гарне й позитивне явище «сімейна справа» нині почало перетворюватися на негативне й шкідливе явище для корпоративної культури й суспільства. Це явище породжує несправедливість, демотивує трудовий колектив, нівелює корпоративну етику. Внаслідок його панування відбувається зловживання владними повноваженнями на користь близьких осіб [5].

Мета Закону України «Про запобігання корупції» – усунення всіх вище перелічених негативних корупційних явищ. Нарівні з цим в колективах почалися розмови, що нібито Закон забороняє трудові династії. Але чи так це? На думку О. Поліщука, таке твердження абсолютно не відповідає дійсності, а є простою маніпуляцією або не розумінням Закону. Жодних заборон на існування трудових династій у Законі України «Про запобігання корупції» немає. Адже в Конституції визначено право кожного громадянина на працю та вільний вибір професії [5].

Р. Києнь аналізує види конфліктів інтересів, використовуючи певні ситуації. Реальний конфлікт інтересів виникає в ситуації, коли посадова особа фактично виконує службові обов'язки, які перебувають у сфері впливу його особистих інтересів. Потенційний конфлікт інтересів – це ситуація, коли посадова особа в разі виконання в майбутньому певних службових обов'язків може опинитися під впливом особистих інтересів, що призведе до виникнення реального конфлікту інтересів [4].

Потрібно зазначити, що під визначення «конфлікт інтересів» потрапляє безліч життєвих ситуацій, в яких медичний працівник може опинитися в процесі професійної діяльності, а саме під час виконання посадових обов'язків,

оскільки межі між публічними й особистими інтересами не завжди визначені. Зокрема, медичний працівник, як і державний службовець, уповноважений приймати рішення щодо осіб, з якими може бути пов'язана його особиста зацікавленість.

Наприклад, медичний працівник може при лікуванні пацієнтів направляти їх на подальше лікування або проведення діагностики до своїх родичів, або друзів, також попросити своїх колег направляти їхніх пацієнтів до свого родича без всілякої потреби пацієнта у цьому. Разом із тим у системі охорони здоров'я частим явищем є направлення лікарями у конкретно зазначені аптечні заклади для купівлі ліків. Крім того, присутнім є направлення у приватні лабораторії для здавання дороговартісних аналізів, у яких насправді немає жодної необхідності.

Зокрема, конфлікт інтересів медичного працівника – ситуація, за якої в медичного працівника під час здійснення ним професійної діяльності виникає особиста зацікавленість в отриманні матеріальної вигоди або іншої переваги та яка впливає або може вплинути на належне виконання цим працівником професійних обов'язків внаслідок виникнення суперечностей між його особистою зацікавленістю та інтересами того, хто лікується, тобто під конфліктом інтересів розуміють зацікавленість медичного працівника в отриманні матеріальної вигоди під час виконання ним своєї роботи.

Законодавчо не визначено правові рамки цієї категорії, у зв'язку із чим конфлікт інтересів медичного працівника як правова норма досить складна в правозастосуванні.

Незважаючи на те, що медичні працівники належать до сфери охорони здоров'я, проте вони не є ні державними, ні муніципальними службовцями. У своїй професійній діяльності вони наближені до їх статусу, що визначається критерієм публічності їхньої діяльності. Отже, виконуючи свої професійні обов'язки й здійснюючи юридично значущі дії, які породжують права й обов'язки в інших осіб, медичні працівники автоматично прирівнюються до посадових осіб.

Посадовими особами комунальних некомерційних підприємств охорони здоров'я є директор/головний лікар, заступники директора, завідувачі відділень, керівники структурних підрозділів підприємства.

Конфлікт інтересів у діяльності посадових осіб підприємств охорони здоров'я зумовлений підпорядкуванням близьких осіб. Зокрема, досить поширені ситуації, коли в працівників закладів охорони здоров'я виникає сумнів стосовно законності роботи в одній установі близьких їм осіб. Заклади охорони здоров'я, засновані органами місцевого самоврядування, органами виконавчої влади, які є юридичними особами публічного права, а тому на їхніх посадових осіб не поширюються вимоги ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції» щодо обмежень спільної роботи близьких осіб.

Зауважимо, що близькі особи, в яких виникли відносини прямого підпорядкування, вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк; якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк із моменту виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає пряме підпорядкування; в разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває в підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади [3].

Крім того, в разі виникнення в особи сумнівів щодо наявності в неї конфлікту інтересів вона зобов'язана звернутися за роз'ясненнями до територіального органу НАЗК, якщо особа отримала підтвердження про відсутність конфлікту інтересів, вона звільняється від відповідальності, якщо в діях, щодо яких вона зверталася за роз'ясненням, пізніше буде виявлено конфлікт інтересів (ч. ч. 5, 6 ст. 28 Закону).

Конфлікт інтересів завжди виникає в ситуації, коли особа перебуває в організаційній або правовій залежності від близької особи, коли особа має повноваження розв'язувати (брати участь у розв'язанні) питання щодо прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень тощо, контролю за їх

виконанням стосовно до близької особи. Прикладом конфлікту інтересів для комунальних некомерційних підприємств охорони здоров'я є випадки, коли його керівник і будь-який працівник цього підприємства є близькими особами. І в такій ситуації не має значення, що працівник підприємства може бути безпосередньо підпорядкований, адже повноваження керівника підприємства поширюються на весь без винятку трудовий колектив.

Незважаючи на те, що не кожний конфлікт між службовими повноваженнями й приватним інтересом може призвести до неправомірних рішень чи діянь, кожен із конфліктів інтересів може створити таку ситуацію у випадку, якщо не буде вчасно й належним чином задекларований, оцінений і врегульований.

Врегулювання конфлікту інтересів здійснюється вжиттям заходів зовнішнього й самостійного врегулювання конфлікту інтересів (ст. 29 Закону).

Переведення або звільнення особи у зв'язку з наявністю реального чи потенційного конфлікту інтересів здійснюється лише в разі, якщо конфлікт інтересів в її діяльності має постійний характер і не може бути врегульований іншим шляхом (ст. 34 Закону). Якщо комунальне некомерційне підприємство охорони здоров'я засноване органом місцевого самоврядування, то потрібно повідомляти такий орган про конфлікт інтересів, оскільки до його повноважень входить звільнення керівників комунальних підприємств.

Висновки. Аналіз застосування норм законодавства щодо медичних працівників, у випадку виникнення конфлікту інтересів надав можливість зробити такі висновки:

- трудове законодавство України, допускаючи можливість звільнення працівників, які не вжили заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів, породжує нову неоднозначну ситуацію, коли роботодавець для того, щоб звільнити медичного працівника, повинен не тільки довести факти виникнення ситуації конфлікту інтересів і бездіяльності лікаря або медичної сестри для її врегулювання, а також наявність обставин, які дають підстави для втрати довіри до цього працівника;

- у законодавстві про медичну діяльність немає чіткого положення для медичних працівників про те, щоб не допускати ситуації конфлікту інтересів і повідомляти про їх виникнення, на відміну від законодавства, що регламентує діяльність публічних службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Методичні рекомендації від 02.04.2021 № 5 Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/K.I.-09.04.2021-1.pdf>

4. Киеня Р.В. Управление конфликтами интересов как элемент кадровой политики. Отдел кадров. Апрель. 2012. № 4 (135). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.otdelkadrov.by/number/2012/4/420127/>

5. Поліщук О.В. Трудова династія: гордість трудового колективу чи порушення антикорупційного законодавства. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.sunpp.mk.ua/ru/anti-corruption/trudova-dinastiya-gordist-trudovogo-kolektivu-chi-porushennya-antikorupciynogo>

ЗАСТОСУВАННЯ АБО ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ГАРАНТІЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

Логвиненко Євгеній

Курсант 2 курсу ННППФПП

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Старший викладач

Цуркаленко Д. П.

кафедра адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності

У вітчизняній практиці останнім часом ситуація склалася так, що поліцейські, розуміючи наслідки, хоча і нормативно виправданого застосування вогнепальної зброї, уникають приведення в дію і застосування цього заходу примусу, що іноді призводить до невиконання ними своїх повноважень, недієвості застосованих ними спеціальних засобів, а також завдання шкоди життю і здоров'ю іншим громадянам, що викликає не менший осуд, аніж застосування вогнепальної зброї. Виходячи із даної ситуації, можна поставити питання: як діяти у подібних ситуаціях працівнику Національної поліції України й яким чином слід удосконалити механізм нагляду за випадками застосування вогнепальної зброї в системі МВС України? [1, с. 142]

Загострення криміногенної ситуації в Україні, вчинення більш тяжких злочинів, а також злочинів з застосуванням вогнепальної зброї та злочинів, скоєних групою осіб, змушує працівників поліції, під час певних екстремальних ситуацій більш жорстко діяти і застосовувати такі заходи примусу, як застосування вогнепальної зброї. Актуальність даної теми полягає у вивченні правильності та ефективності застосування вогнепальної зброї працівником поліції, як гарантії особистої безпеки. Адже згідно зі ст. 3 Конституції України

«людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2, с. 1].

Діяльність патрульної поліції спрямована на забезпечення безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави та протидії злочинності. З цією метою органи охорони правопорядку, а саме Національна поліція отримали законодавчо регламентовані заходи впливу для виконання покладених на них обов'язків. Одним із крайніх заходів впливу є застосування працівником поліції вогнепальної зброї. Тому перш, ніж застосовувати вогнепальну зброю, працівники правоохоронних органів повинні досконало знати законодавчу базу щодо застосування та використання вогнепальної зброї, а також розуміти межі її застосування.

Застосування вогнепальної зброї є винятковим випадком, і тільки поліцейський повинен, враховуючи ситуацію, яка склалася, вирішувати чи застосовувати йому вогнепальну зброю. Але кожного разу перед тим, як це зробити він повинен насамперед обдумати законність своїх дій, якою б екстремальною ситуація не здавалась, тому вогнепальна зброя може бути застосована за наявності визначених законом підстав і лише у виняткових випадках, і це підтверджується й іншими положеннями статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» [3, с. 1].

На сьогодні на озброєнні Національної поліції України, поміж іншої вогнепальної зброї, відповідно до Наказу МВС України від 10.11.2014р. № 1199 «Про затвердження норм належності матеріально-технічних ресурсів для органів та підрозділів внутрішніх справ», знаходяться «9 мм пістолет «Форт - 12, 14, 17, 21» та їх модифікації або інший 9 мм пістолет» [4, с. 1].

Під іншими 9 мм пістолетами ми можемо розуміти будь-які 9 мм пістолети, які існують у світі. Але, як правило, на озброєнні у досить великій кількості знаходяться 9 мм пістолети Макарова.

І у цьому випадку постає дуже багато питань, і, на жаль, нині відповідей на них не знайдено.

По-перше, у жодному законодавчому або підзаконному акті, положенні, інструкції нами не було знайдено поняття «приведення зброї у готовність». Що законодавець, прописуючи це визначення у ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», мав на увазі?

По-друге, враховуючи ту зброю, яка знаходиться на озброєнні у Національній поліції, а саме, як приклад, Форт-12 та пістолет Макарова, ми маємо чітко розуміти, що це різна зброя, яка має дуже суттєві відмінності, такі як постановка зброї на запобіжник після досилання патрона у патронник. Так, для постановки на запобіжник пістолета Макарова, після досилання патрона у патронник, коли курок знаходиться у бойовому взводі, достатньо запобіжник підняти доверху, і курок завдяки частині ударно-спускового механізму «шептало з пружиною», зніметься з бойового взводу, на відміну від Форт-12, 14, 17, 21, в якому, у разі постановки на запобіжник, курок залишається у бойовому взводі. Відповідно це дуже небезпечно, але алгоритму дій щодо цієї ситуації ніде не прописано [5, с. 158].

Крок до вирішення актуальної проблеми знаходиться у механізмі контролю з боку контрольно-наглядових органів, які мають презюмувати правомірність дій поліцейського, якщо вони підкріплені відповідним пунктом чинного законодавства. Найчастіше трапляється так, що поліцейські правомірно застосовують вогнепальну зброю, але у підсумку несуть щонайменше дисциплінарну відповідальність за неправомірне заподіяння шкоди.

Прикладом можуть слугувати дії патрульного поліцейського С. Олійника, які досить гаряче обговорювалися українською спільнотою. Від кулі поліцейського у 2016 році під час погоні загинув пасажир BMW. Машина мчала по Києву з максимальною швидкістю, порушуючи правила дорожнього руху і створюючи небезпеку для оточуючих, а водій не реагував на законні вимоги поліцейських зупинитися, у результаті чого був відкритий вогонь. Поліцейський обвинувачувався у навмисному вбивстві і був взятий під варту [6, с. 1]. Не можна заперечувати той факт, що поліцейський намагався діяти на

підставі пункту 7 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію»: «...для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей або поліцейського» [3, с. 1]. Одним із головних аспектів професійної діяльності поліцейського є його юридична грамотність, тобто вміння читати і розуміти закони. У розумінні тексту норми закону вищезгаданий поліцейський припустився помилки, тому що у пункті конкретно вказано на застосування вогнепальної зброї лише з метою пошкодження транспортного засобу, а не завдання тілесних ушкоджень пасажиром, а тим паче завдання їм смерті, що, власне, і було скоєно патрульним. Патрульний С. Олійник виходив із того, що протидіяти і завадити ситуації, що склалася, неможливо було іншими засобами і способами, проте його дії суперечили приписам статті 46 Закону України «Про національну поліцію» [3, с. 1].

Цілком природно, що ця подія викликала широкий резонанс у засобах масової інформації, як офіційних, так і тих, що прагнуть знайти шокуючий матеріал для своїх постійних читачів і гіперболізувати подію. Тому випадки застосування поліцейськими вогнепальної зброї стали жорстко контрольованими і, як наслідок, небажаними для самих працівників, навіть якщо вони застосували найбільш суворий захід примусу відповідно до всіх законодавчих вимог [6, с. 1].

На сьогодні кожен факт досилання патрона у патронник, і тим більше застосування або використання вогнепальної зброї ретельно перевіряється, при цьому, на нашу думку, існує багато прогалин у законодавстві, і ми вважаємо, що працівники поліції взагалі не захищені законодавством у частині застосування та використання вогнепальної зброї. У законодавстві відсутні поняття: «оголення зброї», «приведення зброї у готовність»; не прописано, які мають бути дії працівників поліції, при постановці зброї у положення запобігання, після досилання патрона у патронник, у разі, коли необхідність у застосуванні або використанні зброї перестала існувати.

Отже, у кожній конкретній ситуації буде перевірятись, чи була завдана шкода необхідною і достатньою у такій обстановці, чи мав місце напад, чи припинення відповідного нападу можливо було досягнути іншими засобами, тобто чи мала подія винятковий характер. Тому перш, ніж прийняти рішення, працівник поліції завжди повинен пам'ятати про захист не тільки суспільства від протиправних посягань злочинців, але й про своє життя, розуміючи всю складність ситуації щодо захисту його на законодавчому рівні, після застосування зброї [5, с. 158].

Навіть судова практика виходить із того, що у кожній конкретній ситуації необхідно встановлювати винятковість випадку.

Отже, наявність тільки підстав для застосування вогнепальної зброї, визначених у п. 4 і п. 6 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію», без дотримання вимог, передбачених пунктами 7, 8 указанного Закону та ст. ст. 36, 38 Кримінального кодексу України, не може бути визнана достатньою для правомірного застосування вогнепальної зброї. А також обов'язково контролюючо-наглядовими органами й органом правосуддя вирішується питання під час розгляду справи про винятковість випадку, що, власне, вирішує, поліцейський у конкретний час і визначеному місці виходячи з характеру правопорушення, конкретної ситуації, а також індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, слід наголосити на забезпеченні правової обізнаності працівників поліції в аспекті застосування вогнепальної зброї, а також поставити їм у пріоритет бездоганне знання нормативно-правових актів, якими регламентується їхня професійна діяльність у сфері зберігання і носіння, застосування та використання вогнепальної зброї. Не менш важливим аспектом є реакція громадськості на застосування вогнепальної зброї, адже нерідко застосування найбільш суворого заходу примусу відбувається на визначених законом підставах. Сприйняття застосування вогнепальної зброї працівником Національної поліції України як обов'язково неправомірного є стереотипом, застарілою установкою

правосвідомості, яка призводить до хвиль непорозумінь і пустих балачок. Сучасна правоохоронна система і українське суспільство мають жити за світовими стандартами [1, с. 142].

Список використаної літератури:

1. Волков Ю.М., Казначеев Д.Г. Актуальні проблеми застосування вогнепальної зброї поліцейськими в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал № 4 С. 142-145*. 2020. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/35.pdf. (дата звернення: 21.11.2021).

2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-Vp> (дата звернення: 21.11.2021).

3. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 21.11.2021).

4. Про затвердження норм належності матеріально-технічних ресурсів для органів та підрозділів внутрішніх справ: *Наказ МВС України* від 10.11.2014р. № 1199. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE26293.html (дата звернення: 21.11.2021).

5. Сіротченко Д.Ю. Застосування або використання вогнепальної зброї працівниками Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал С. 158-160*. 2018. URL: http://lsej.org.ua/2_2018/43.pdf. (дата звернення: 21.11.2021).

6. Смертельна гонитва в Києві: прокуратура визнала винним патрульного, який застрелив у BMW підлітка. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/incidents/1612042-smertelna-gonitva-v-kievi-prokuratura-viznala-vinnim-patrulnogo-yakiy-zastreliu-u-bmw-pidlitka.html> (дата звернення: 21.11.2021).

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ОЧИМА ДІТЕЙ

Макаренко Владислав Ігорович

курсант 2-го курсу

ННППФППП

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Цуркаленко Дмитро Петрович

підполковник поліції

викладач кафедри адміністративного права,

процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. На сьогоднішній день досить актуальна тема українського суспільства є «Домашнє насильство». Отже, мною прийнято рішення освітлення проблеми подолання домашнього насильства у сім'ї очима дітей, способи та методи її подолання, що може безпосередньо вплинути на свідомість та психіку дітей. Всі розуміють актуальність та необхідність освітлення даного питання в українському суспільстві.

В умовах сьогодення не лише в Україні, а й за її межами все частіше освітлюється питання про насильство в родинах. Викликає смуток той факт, що жорстоке поводження із рідними в сімейному колі, в першу чергу у відношенні дітей, впливає на благополуччя та психологічно-емоційний стан всієї родини в цілому. А отже, залишається проблематика надання відповідної допомоги на рівні соціуму.

Мета роботи. Привертання уваги до такої проблеми суспільства, як домашнє насильство, вигляд насильства в очах дітей, зробити акцентування на питанні наслідків від домашнього насилля для психіки дитини.

Результати та обговорення. Варто зазначити, що проблематика освітлення та приділення належної уваги до питання насильства над дитиною тривалий час була закритою для обговорення не лише на території України, але й у світі! Однак, завдяки все більшому приділенню уваги з-боку суспільства, міжнародними організаціям, таких як UNICEF, Комісія ООН з прав людини, в цілому Організація Об'єднаних Націй, можливо здійснювати позитивні кроки на шляху до миру. Дані глобальні організації піклуються про забезпечення прав людини, а дитина є такою ж людиною на рівні з дорослими. В Україні питаннями, котрі стосуються захисту осіб від домашнього насилля, займаються Національна поліція України; органи управління освіти, навчальні заклади та установи системи освіти; органи, установи і заклади охорони здоров'я.

В даному аспекті в першу чергу кожному родину потрібно стимулювати та націлювати на забезпечення благ для щасливого життя дитини, котра є майбутнім власного роду, держави та нації в цілому.

Тенденція забезпечення гарного середовища для існування дитини в сім'ї це безумовний вклад у її світле майбутнє, однак такий напрямок став резонансною та фундаментальною засадою нещодавно. Наприклад, діти кінця ХХ сторіччя й гадки не мали, що таке «булінг», домашнє насильство, бо не було втілення у життя на той час тенденцій захисту дітей в родині, соціумі від знущань тощо. На той час вважалося неприйнятним говорити відверто про насилля в сім'ї. Це вважалося особистою справою окремої родини. Однак, освідченні люди надають собі звіт, що подібна форма насильства існує досить тривалий час й зустрічається досить часто: поширеною є серед людей різних національностей, різного соціального та фінансового статусу, віруючих сім'ях тощо. Окрім цього, даному насиллю неможливо надати пояснення економічною нестабільністю, бо воно наявне як у відстаючих в економічному плані країнах, так і більш розвинутих.

Наразі, з метою освітлення та розкриття теми, бажаю даною працею донести до суспільства той факт, як важливо бути небайдужим. Агресивне ставлення багатьох підлітків виникає саме через ігнорування питання

насильства шанобливого ставлення до оточуючих вже на етапі виховання дитини, бо дитина - є так званим «дзеркалом» батьків! Те, яку увагу приділяють батьки до виховання та яким чином ведуться бесіди в родинному колі, всі ці аспекти дитина ще з малечку вбирає, як губка, тому ставлення малечі до інших дітей запозичується з досвіду спілкування як між собою в колі сім'ї, так і іншими суб'єктами, які не входять до кола близьких.

Той факт, що світ з кожним роком стає більш агресивним та жорстоким, спроби дорослих заплющувати очі на реальні проблеми призводять до трагічних наслідків. Так наприклад, проблема жорстокості, бездушності, відсутності взаємоповаги один до одного, існування лише свого «Я», внутрішньої порожнечі, все це прямим чином впливає на свідомість дітей та їх поведінку в суспільстві. Доволі часто діти знущаються над тими, хто слабший за них для того, щоб викликати повагу та здобути авторитет. Хоча досягти цього можна і більш гуманними шляхами: комунікацією, гарним навчанням, гідною поведінкою, особистими досягненнями у будь-якій сфері суспільного життя (танці, спорт, мистецтво тощо).

Думка про те, що «Насильство породжує насильство» є дуже актуальною. Таке судження навіть знаходить своє відображення у фразеологізмі «закон джунглів», в якому зазначається «хто сильніший, той і має рацію». Однак, якщо ми бажаємо мешкати у цивілізованому та правовому суспільстві, варто уникати ігнорування чи замовчування проблем, що пов'язані з вирішенням конфліктів, будь-яких суперечок через насильство або пригнічення честі та гідності інших осіб. Для досягнення цивілізованості у суспільстві варто розпочинати вже з моменту народження дитини! Пояснити можу тим, що та дитина, яка стає жертвою домашнього насилля, найчастіше сама стає агресором та буллером, так як для неї таке поводження є звичним та «правильним». Вплив на отримання подібного результату, такого як агресивне відношення до інших, першочергово полягає в недостатньому приділенні уваги зі сторони батьків або повна відсутність у свідомості батьків принципів та засад виховання цивілізованої людини. Вони реалізують процес виховання не на базі

комунікації, пояснення примітивних правил етикету та правил, як бажано та необхідно поводитись в соціумі, а навпаки, вчиняють процес виховання через насильство, пригнічення та образливе ставлення до власної дитини!

Для більш чіткого розуміння проблеми наведу ряд прикладів:

I. Уявляємо родину в якій мешкає 3 особи (мати, батько, син/донька (далі - дитина). Дитина отримала погану відмітку за відповідь на уроці. Через це батько, який намагався пояснити за кілька годин тему, по якій дитина отримала домашнє завдання, після того як зазирнув до щоденника, дуже розізлився та став завдавати ударів дитині. Через це, у дитини, якщо подібні дії будуть виникати на постійній основі, а в деяких випадках і одноразовий прецедент, може викликати патологічний страх або фобію повторення подібних дій з-боку батька. В результаті це призводить до того, що можливе відвернення дитини від батька. Тобто його ігнорування у можливості надання йому допомоги в майбутньому, дізнатись про брехню, тобто дитина розпочне будь-якими засобами приховувати істину, аби не сердити батька. В найбільш негативному випадку - дитина візьме за приклад таке виховання з-боку батька, та в майбутньому, коли вже будуть власні діти у сина/доньки, почне виховувати через насильство!!!

II. Інша ситуація: неблагонадійна родина - батьки пиячать, з їх боку дитина ігнорується зовсім. Відсутність достатньої уваги до неї може бути обернулася ймовірністю виникнення раннього алкоголізму в дитини, її зневажливого ставлення до навчання, приниження ровесників. В будь-якій ситуації демонстрація агресії та регулярні бійки, як я зазначав, призводять до виховання по так званому «закону джунглів». Однак, не завжди в таких сім'ях можуть виховуватись майбутні порушники правопорядку, буллери. Існують непоодинокі випадки, коли діти, вбачаючи подібний стан власної родини, навпаки бажають змінити ситуацію на краще, вбачають віру у гарне та світле майбутнє.

Варто пам'ятати, що діти - це такі ж самі люди, які також мають права, як і в дорослих: право на життя, право на охорону здоров'я, право на

неупереджений, всебічний захист перед Законом; право не піддаватися катуванням або жорсткому ставленню до себе; право на фізичну недоторканність та інші. Велика кількість дітей у будь-якому місці на планеті нажаль зазнають страждань від проявів булінгу, насильства або цькування з боку своїх ровесників або інших людей. Насильство в сім'ї, булінг у школі, агресія в соціальних мережах - це теми, які набувають резонансу, жвавого обговорення у суспільстві.

Кожному необхідно пам'ятати, що жорстоке, зневажливе поводження з дітьми, наче то річ, а не людина, нехтуючи їх інтересами завдає окрім незворотної шкоди фізичному здоров'ю, але й тягне за собою важкі психічні та соціальні наслідки. У більшості дітей, що стали жертвами насильства в родині, з'являються серйозні відхилення в психічному, фізичному розвитку, в емоційній сфері.

Висновки. Отже, з метою виховання правового, цивілізованого, гідного суспільства, як так званого «обличчя» родини, держави та нації в цілому, варто приділяти достатньої уваги на виховання дітей! Відноситись до них з розумінням, пояснювати та передавати їм знання не через насилля, образи, пригнічення їх соціального статусу, а через демонстрування гарного та позитивного прикладу, підвищувати їх правосвідомість, надавати поради та підтримку підростаючому поколінню. Важливо пам'ятати про можливі наслідки сімейного насильства, як це може вплинути на дитину, на її майбутнє. У випадку, коли власного досвіду та знань не достатньо, варто звернутись до професійних психологів за порадою, не соромитись цього. Адже сором'язливі завжди знаходяться в кінці черги та можуть не встигати за подіями.

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ
УКРАЇНИ**

Макеєва Олена Миколаївна,
к.ю.н., доцент,
Євченко Анастасія Олександрівна,
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. З розвитком науково-технічних досягнень суттєво зростає роль повітряних перевезень, що дозволяють у максимально зручній та швидкій спосіб здійснити перевезення пасажирів і вантажів. Актуальність теми дослідження обумовлена особливим значенням повітряних перевезень для національної економіки, недостатністю та недосконалістю правового регулювання відносин, які регулюють повітряні перевезення вантажу та відсутністю комплексних наукових досліджень шляхом використання повітряного простору.

Мета роботи - дослідження правового регулювання використання повітряного простору України.

Матеріали і методи. Використовувалися загальнонаукові методи і підходи - аналізу, синтезу, узагальнення, спеціально-юридичні методи - системний, структурний.

Результати і обговорення. Нормативно-правове регулювання використання повітряного простору у міжнародному повітряному просторі здійснюється відповідно до міжнародних договорів України, стандартів, рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації та з урахуванням документів Європейської організації з безпеки аеронавігації, законодавства ЄС. Структура повітряного простору визначається на підставі обґрунтованих потреб використання такого повітряного простору відповідно до

вимог цього Положення, класифікації повітряного простору обслуговування повітряного руху, стандартів та рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації, документів Європейської організації з безпеки аеронавігації і з урахуванням законодавства Європейського Союзу щодо проектування частин структури повітряного простору та охорони навколишнього природного середовища та затверджується Державіаслужбою у порядку, визначеному Повітряним кодексом України. Використання повітряного простору України або окремих його районів може бути частково або повністю обмежено.

До елементів структури повітряного простору України належать повітряні траси і місцеві повітряні лінії України, повітряні коридори для перетинання державного кордону України, встановлені та невстановлені маршрути польотів, райони виконання авіаційних робіт, заборонені зони, зони обмеження польотів і небезпечні зони.

Усі обмеження щодо використання повітряного простору України доводяться до відома заінтересованих юридичних і фізичних осіб України, інших держав і міжнародних авіаційних організацій через канали систем аеронавігаційної інформації.

Постійно діючі заборонені зони і зони обмеження польотів обов'язково включаються до збірників аеронавігаційної інформації і наносяться на аеронавігаційні карти.

У п. 2 ст. 23 Повітряного кодексу України закріплена організація використання повітряного простору України:

- 1) визначення структури та класифікації повітряного простору України;
- 2) планування та координацію діяльності з використання повітряного простору України відповідно до державних пріоритетів;
- 3) забезпечення дозвільного порядку використання повітряного простору України та/або забезпечення інформацією щодо використання повітряного простору України;
- 4) організацію повітряного руху, що включає:

- а) обслуговування повітряного руху;
- б) управління використанням повітряного простору України;
- в) організацію потоків повітряного руху;
- 5) забезпечення контролю за дотриманням порядку та правил використання повітряного простору України у певних районах;
- б) обслуговування аеронавігаційною інформацією;
- 7) аварійне сповіщення;
- 8) метеорологічне обслуговування;
- 9) забезпечення зв'язку, навігації, спостереження.

Заборона на використання повітряного простору України встановлюється:

1) над атомними станціями, гідроелектростанціями, греблями, важливими державними об'єктами, природними заповідниками, об'єктами або промисловими підприємствами підвищеної екологічної небезпеки;

2) у разі виникнення загрози національній безпеці, суверенітету над повітряним простором України, територіальної цілісності України або під час збройного конфлікту, проведення спеціальних операцій, пов'язаних із протидією протиправній діяльності на державному кордоні, збереженням територіальної цілісності України та конституційного ладу, а також на нерегулярні рейси (польоти) між пунктами відправлення, розташованими на території України, та пунктами призначення, розташованими на території держави-агресора, та у зворотному напрямку (за винятком рейсів (польотів), необхідних для забезпечення діяльності місій міжнародних організацій - Організації Об'єднаних Націй, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Червоного Хреста).

Відповідно до п. 4 ст. 27 Повітряного кодексу України – Про використання міжнародного повітряного простору. Використання повітряного простору над відкритим морем, де відповідальність за обслуговування повітряного руху міжнародними договорами України покладена на Україну, здійснюється відповідно до норм міжнародного права.

Контроль за дотриманням порядку та правил використання повітряного простору України здійснюється відповідно до вимог Повітряного кодексу України.

До порушень порядку використання повітряного простору України належать:

- використання повітряного простору без подання заявок, отримання дозволу та/або умов його використання, крім випадків, що передбачені цим Положенням;

- недотримання умов використання повітряного простору України або плану польоту (відхилення від маршруту, заданого рівня польоту, зліт чи посадка повітряного судна з незапланованого (на незапланований) або закритий аеродром, постійний злітно-посадковий майданчик/вертодром тощо) без дозволу або погодження органу обслуговування повітряного руху (органу управління повітряним рухом), крім аварійних випадків;

- політ групи повітряних суден, кількість яких перевищує зазначену в заявці;

- порушення вимог щодо порядку перетинання державного кордону та виконання польоту в зоні з особливим режимом використання повітряного простору України;

- виконання без дозволу повітряного судна польоту в забороненій зоні або в зонах обмеження польотів та тимчасово зарезервованого повітряного простору України під час їх використання;

- політ повітряного судна, яке не відповідає на запит засобів радіолокаційної системи державного розпізнавання, крім повітряного судна, на яких апаратура радіолокаційної системи державного розпізнавання не передбачена або які повертаються з несправною апаратурою радіолокаційної системи державного розпізнавання з аеродромів, злітно-посадкових майданчиків/вертодромів, де ремонт такої апаратури неможливий;

- невиконання вимог до інформування органів контролю за дотриманням порядку використання повітряного простору України про

виконання польотів та провадження іншої діяльності з використання повітряного простору України.

Відповідно до розділу 4 статті 37 – Обслуговування аеронавігаційної інформації, пункту 1. Порядок обслуговування аеронавігаційною інформацією/даними здійснюється згідно з авіаційними правилами України відповідно до стандартів і рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації та вимог Євроконтролю.

Органи обслуговування повітряного руху можуть надавати такі види обслуговування повітряного руху: диспетчерське обслуговування повітряного руху; польотно-інформаційне обслуговування; аварійне обслуговування (сповіщення).

Одна з найважливіших тенденцій у цивільній авіації у сучасних умовах - це лібералізація регулювання міжнародних повітряних сполучень. На національному рівні низка держав почали процес перегляду своєї авіатранспортної політики у світлі глобальної тенденції до більшої лібералізації. Деякі з цих концепцій спрямовані на лібералізацію повітряних сполучень повністю або частково в односторонньому порядку без вимог замість порівняних прав від партнерів за двосторонніми угодами. Інші спрямовано на лібералізацію внутрішніх ринків повітряних перевезень і також на дозвіл більшій кількості перевізників виконувати польоти за міжнародними маршрутами.

Важливим аспектом зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності України є питання лібералізації міжнародних повітряних перевезень, яка реалізується, головним чином, через надання державами на основі взаємності повного об'єму комерційних свобод повітря.

Висновки. Отже, інкорпорування норм та директив ЄС в українське законодавство, що передбачено Угодою про САП, залежить в першу чергу від активності Мінінфраструктури, Державіаслужби, та Комітетів ВРУ з питань транспорту та з питань промислової політики та підприємництва. Державіаслужба забезпечує адаптацію національного законодавства з питань

цивільної авіації до законодавства ЄС, розробляє, приймає та впроваджує авіаційні правила України для забезпечення правового регулювання авіаційного простору.

Література

1. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17/conv#n857>

2. Про затвердження Положення про використання повітряного простору України. Постанова Кабінету міністрів України від 6 грудня 2017 р. № 954 Київ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2017-%D0%BF#n11>)

THE RELEVANCE OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES FOR LAWYERS

Мішина Анна Артурівна

Студентки II курсу спеціальності «Право»

Науковий керівник:

Руських І. В.

Викладач кафедра соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровський Державний Університет Внутрішніх Справ
м. Дніпро, Україна

‘Language is the light of the mind’, as correctly defined by one of the greatest philosophers in the world, John Stuart Mill.

The modern XXI century is characterized by globalization and the spread of information trends, and therefore the growing role of foreign languages, including English. However, the study English is necessary not only for domestic use but also in the context of professional development.

Nowadays, it is important to study the problems of professional development competence of future specialists, their preparation for activity in modern socio-economic conditions. Exploring higher standards vocational education in recent years, it is impossible not to mention the noticeable increasing the level of requirements for foreign language proficiency of students in non-linguistic educational institutions. At the same time knowledge of a foreign language covers not only the ability to obtain training. In terms of expanding the scope of cooperation with foreign partners tremendously the ability to communicate with foreign colleagues becomes relevant. In accordance, one of the most important elements of professional competence of future lawyers is having a command of a foreign language at a level accessible to the perception of the recipient [Shevchuk C. B. (2011). English for professional purposes. Alert].

Analysis of the scientific literature shows that the modernization of education areas is a priority, the implementation of which involves the application competence approach to the training of future professionals any industry, including legal.

Conceptual basis for formation of the content of modern legal education, which includes the study foreign language has become a competency-based approach to teaching in higher education institutions.

Nowadays, more and more attention is paid to aspects of learning a foreign language as languages of professional interaction. In particular, the problem of teaching a professionally-oriented foreign language was studied by such authors as OG Polyakov, N.D. Galskova, A. Waters, T. Hutchinson. The works of Artykuts N., Pradida Yu., and Tokarska are devoted to the training of lawyers. However, the problem of the formation of professional qualities of future lawyers in the process of learning foreign languages remains insufficiently researched in the field of modern pedagogical science. This determined the relevance of the study.

It should be noted the growing importance of foreign language proficiency and the constant increase of requirements to the level of English language proficiency of students and graduates of non-language universities, including law schools.

The language of lawyers, which is in a broad sense, and as part of the terminology subsystems, and as a professional communication in the field of law, is explored in various aspects. Among the modern areas is the study of the relationship of the legal system with the national culture and its traditions. This aspect of the subject has become important in modern society as a result of the intensification of interethnic relations in various spheres of life, including professional.

Thus, the development of English in the professional activities of a lawyer provides opportunities to improve the practical aspects of a lawyer's professional activity [Nelyuba, A. M. (2009). Professional language of a lawyer. Kharkiv]. In particular, the English language forms the capabilities of a lawyer in the following aspects:

- participation in international legal integration and adoption of international legal experience;
- development of communication and intellectual abilities and skills of a professional lawyer;
- Improving the ability to systematize, memorize and adapt.

In such circumstances, the importance of English in the professional activities of a lawyer is quite important because it provides opportunities within the framework of professional development. Instead, ignorance of foreign languages is an obstacle to professional growth because forms barriers not only of a communicative nature but also of certain regulated ones features of international legal integration.

It is also worth noting that knowledge of English or any other foreign language is available not only the actual skill of mastering a foreign language but also a certain indicator of the desire for self-realization and development of a lawyer. This state of affairs forms certainly elevated the competitiveness of a particular lawyer within the professional activity [Khramtsova A. B. (2008). Formation of communicative competence of students future lawyers].

Thus, the use of English in the professional activities of lawyers is a necessary condition in the modern world, as international legal integration provides features of the competitiveness of lawyers and forms a new type of legal professionals relations based on international cooperation and exchange of experience.

It can be noted that English is a real indicator of professional modern lawyer because it involves not only increasing the capabilities of the professional within its activities, but also increases its status in the professional environment. This circumstance has a positive effect on the further development of the career and therefore is important element of professional development.

References:

1. Khramtsova AB Formation of communicative competence of students - future lawyers // Khramtsova AB - Newspaper Sam GU. - 2008. - № 1 (60). - C. 251–266.
2. Milenkova RV Interdisciplinary approach to the training of future lawyers / RV Milenkova // Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. - Sumy. - 2011. - № 4–5. - P. 336–345.
3. Moklyak SP English. Diplomatic service: practicum / SP Moklyak, OS Lagodynsky. - Kyiv: MO Ukraine, 2008. - 56 p.

4. Sandetska OO Methods of active learning of adults in a foreign language
/ OO Sandetska [Electronic resource]. – Mode access:
<http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/>.

СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Морар Максим Миколайович

Дудник Олександр Володимирович

здобувачі вищої освіти II курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Постановка проблеми. Сучасне кримінальне законодавство перебуває в процесі формування та внесення змін, при цьому існують різні думки з приводу складу кримінального правопорушення. Думки науковців різняться, так як більшість з них визначає необхідність та потрібні в кримінальному законодавстві визначення складу правопорушення, а інші в свою чергу аргументують виключення складу правопорушення в цілому із законодавчої бази.

Стан дослідження. Питання та проблематику складу кримінального правопорушення у своїх роботах досліджували О.С. Парамонова, Т.Ю. Тарасевич, М.А. Савич, А.Ю. Коломійцев, Ф.Ю. Бердичевський та інші.

Виклад основних положень. Склад кримінального правопорушення – це певна сукупність визначених у кримінальному законодавстві положень та ознак, при яких було вчинено певне діяння, котре визначається як кримінальне правопорушення[1, с.206].

Визначення складу кримінального правопорушення детально прописано та визначено в сучасному кримінальному законодавстві. Але в цей час в юридичній літературі надаються думки, про необхідність виключити склад кримінального правопорушення.

В юридичній літературі такі дослідники як Бандурка І.О., Шевчук Т.А., трактують та оцінюють склад кримінального правопорушення, як:

- Реальний та чітко зафіксований склад кримінального правопорушення;

- Нормативний склад кримінального правопорушення;
- Законодавча модель чітко визначеного кримінального правопорушення або як ще називають нормативістський підхід до розуміння кримінального правопорушення;
- Юридична конструкція[3, с.172].

Підтримуючи думку Гладкова Є.О., що структурування усіх юридично значущих ознак у визначеній системі елементів складу кримінального правопорушення сприяє правильній кримінально-правовій оцінці вчиненого діяння та спрощує її. Чималий об'єм правового матеріалу міг би трансформувати кваліфікацію в надзвичайно складне доручення коли б не була створена така законодавча структура як склад кримінального правопорушення.

Стосовно складу кримінального правопорушення, то дослідниця Юртаєва К.В. визначає, що така назва отримана через структуру, так як складається з певних елементів, котрі містять наявні ознаки. Склад кримінального правопорушення являє собою систему таких ознак, які є необхідними та достатніми для кваліфікації діяння як правопорушення.

Склад кримінального правопорушення має ряд ознак, котрі поділяють та класифікують, наприклад: номінальні, диспозитивні, відсилочні та банкетні ознаки.

Склад кримінального правопорушення має важливе значення в нормативній базі кримінального судочинства, оскільки: - є нормативною та законодавчо закріпленою підставою для оцінки вчиненого правопорушення та для його кваліфікації; конкретизує пізнання кожного елементу складу кримінального правопорушення; виступає методологічною передумовою вивчення та конкретизації елементів та ознак складу кримінального правопорушення; визначається як наукова підстава, що має на меті покращити кримінально-правове законодавство України; є єдиною, законною, необхідною та достатньою підставою для кримінально-правової оцінки вчиненого діяння; визначає межі розслідування кримінального правопорушення; надає можливість відмежувати одне кримінальне правопорушення від іншого;

гарантує дотримання принципу законності та здійснює криміналізацію діянь[2, с.1112].

Висновок. Отже, проаналізувавши законодавчу базу України та думки різних науковців, підтримуюсь думки, щодо необхідності в законодавстві складу кримінального правопорушення. Адже саме завдяки складу кримінального правопорушення відбувається відмежування одного правопорушення від іншого, стає зрозумілим під яку кваліфікацію підпадають дії особи та який вид та розмір відповідальності повинен нести громадянин. При цьому підтримує думку, щодо збільшення та деталізація складу кримінального правопорушення.

Література

1. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник / Л.В. Левицька та ін. Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2005. 206 с.
2. Кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1112 с
3. Ус О.В. Кваліфікація злочинів: сутність та поняття / О.В. Ус // *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.* – № 1106. *Серія «Право».* Харків, 2014. – С. 171–175.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ Є ПІДОЗРЮВАНИМИ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Муляр Галина Володимирівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна

Ховпун Олексій Сергійович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна

Вступ. На сьогодні в Україні назріла необхідність реформувати механізм запобігання злочинам, які вчинюються неповнолітніми. Це реформування повинно ґрунтуватися виключно на вимогах чинного законодавства, з дотриманням європейських цінностей щодо дотримання прав та основоположних свобод людини, положень міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України.

Для цього необхідно провести відповідні зміни в структурі органів кримінальної (ювенальної) юстиції. Ці зміни повинні бути спрямовані на створення доскональної та оптимальної системи запобігання злочинним діянням неповнолітніх.

Для вирішення цього завдання необхідно визначити нові складові розвитку ювенальної юстиції, які повинні бути реалізовані шляхом впровадження ідеї виправлення неповнолітніх, які вчинили злочин.

Однією з таких складових є відновне правосуддя, як один із напрямків побудови системи кримінальної юстиції для осіб, які не досягли повноліття. Відновне правосуддя повинно і спроможне забезпечити досягнення законного, обґрунтованого та ефективного рішення щодо неповнолітнього, який вчинив

злочин, через його перевиховання та подальшу соціальну підтримку, а також пробацію, як правового інституту, який існує в системі запобігання кримінальним правопорушенням неповнолітніх.

Мета. Дослідження питання доцільності впровадження інституту відновного правосуддя в кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, які вчинені неповнолітніми та ювенальної пробації в Україні.

Матеріали й методи. Вивчення публікацій і наукових робіт, у яких досліджувалися питання розвитку ювенальної юстиції спрямованої на впровадження відновного правосуддя та пробації, свідчить про те, що роль таких інститутів у правовій системі держави вивчалася зарубіжними та вітчизняними науковцями. Зокрема це питання досліджували Самороков В. О., Василевич В.В., Михайлова І.М., Гнатуша Н., Мельничук Ю.І., та Крук О.В. та ін. Однак, зазначені науковці недостатньо дослідили питання щодо суті та місця інститутів відновного правосуддя та ювенальної пробації в системі запобігання кримінальним правопорушенням, які вчинили особи, що не досягли повноліття.

Досягнення мети буде здійснено шляхом визначення перспектив запровадження відновного правосуддя й пробації в системі дій спрямованих на запобігання злочинам неповнолітніх та внесення пропозицій по вдосконаленню забезпечення запровадження та функціонування системи ювенальної юстиції в Україні.

Результати й обговорення. Відновне правосуддя являє собою сучасний, європейський але новий для України підхід до реагування на протиправну поведінку та вчинення злочинів. Він враховує баланс інтересів потерпілої особи та неповнолітнього правопорушника. Адже, як свідчить практика, суворе покарання не є запорукою того, що така людина виправиться.

З 2019 року в Україні впроваджений пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» (надалі – Програма) на базі системи надання безоплатної правової допомоги.

Згідно з цим проектом був розроблений порядок реалізації даної Програми. Він передбачає, скоординовану взаємодію між неповнолітнім обвинуваченим, підозрюваним (в кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини) і потерпілими від вчинених ними кримінальних правопорушень з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу з обов'язковим ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням [1].

На практиці Програма діє в такому порядку:

1. Прокурор пропонує неповнолітньому, його законному представнику та потерпілому взяти участь у Програмі.

2. Якщо сторони згодні, то інформація передається до координатора Програми – регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

3. Регіональний центр у відповідній області приймає рішення про застосування Програми та видає відповідне доручення для проведення медіації посереднику – медіатору. Посередниками у цьому процесі виступають адвокати, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу та пройшли навчання з теми «Базові навички медіації у кримінальному процесі».

4. Медіатор надає можливість сторонам дійти згоди щодо умов угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

5. Для визначення заходів, що можуть бути передбачені в угоді, а також консультативної підтримки щодо їх обрання стосовно конкретного неповнолітнього залучаються психологи, фахівці Центру пробації, інших установ та організацій, діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію.

6. Результати участі у Програмі враховуються судом під час прийняття рішення про наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності.

З 2019 року і станом на 1 квітня 2021 року взяти участь у Проекті запропоновано 656 неповнолітнім, у 210 випадках отримано згоди обох сторін (неповнолітнього та потерпілого). Укладено 162 угоди про застосування Програми відновлення. У 105 випадках суд уже ухвалив рішення про звільнення учасників програми від кримінальної відповідальності. Окремі учасники програми ще очікують рішення суду або не завершили Проект успішно, зокрема сторони відмовилися від укладання угоди про примирення або неповнолітні не пройшли програму ресоціалізації [2].

На думку Саморокова В.О. впровадження відновного правосуддя в Україні щодо неповнолітніх відбувається дуже повільно. Проблема зумовлена наступними причинами:

1. Недостатня регламентація в кримінальному процесуальному законодавстві порядку укладання угод з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим. В КПК У відсутні норми, які б регламентували порядок та особливості укладання зазначеної угоди з неповнолітніми.

2. Специфіка та усталена практика національного правосуддя, направлена виключно на покарання.

3. Низька обізнаність серед громадян про можливість проведення процедур відновного правосуддя у справах неповнолітніх [3, с.61].

Василевич В.В. та Михайлова І.М., вважають, що основна мета відновного правосуддя щодо неповнолітніх, повинна полягати в реагуванні на злочини неповнолітніх з метою усунення завданої потерпілому емоційної, матеріальної та фізичної шкоди та прийнятті правопорушником відповідальності за вчинене [4, с.51].

Директорка Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Миколаївській області Гнатуша Наталія наголошує на тому, що успішне вирішення справи можливе тільки за наявності таких

обставин: по-перше, бажання самого неповнолітнього виправитися: по-друге, можливість у подальшому створити відповідні умови, для зміни життєвих цінностей та перспектив неповнолітнього у позитивному напрямку [5].

Мельничук Ю. та Крук О. досить обширно та влучно визначили відновне правосуддя, як форму правосуддя, яка має на меті створення умов для примирення потерпілого та правопорушника, забезпечити в повному обсязі права для відшкодування збитків потерпілому (компенсацію), а також забезпечити дотримання всіх вимог законних прав неповнолітнього правопорушника, ти самим попереджаючи, а в деякій мірі і викорінюючи дитячу злочинність, при цьому зберігаючи їм шанс на світле майбутнє.

Науковці також дійшли висновку, що існують реальні причини які заважають успішному впровадженню та функціонуванню відновного правосуддя щодо неповнолітніх, зокрема: небажання судів, запровадити медіацію на законодавчому рівні та бюрократична система яка заважає прийняттю відповідного закону [6, с. 366].

Досліджуючи думки різних науковців та положення Програми можна дійти висновку, що відновне правосуддя має на меті чотири основні цілі:

- 1) відновлення прав потерпілого;
- 2) визнання неповнолітнім заподіяної ним шкоди, прийняття відповідальності за вчинене;
- 3) досягнення примирення між правопорушником та потерпілим;
- 4) не допустити повторного вчинення злочину неповнолітнім.

На нашу думку, відновне правосуддя у справах неповнолітніх має ряд переваг щодо традиційного правосуддя, зокрема: виховний вплив на неповнолітнього правопорушника; здійснення профілактики вчинення повторних правопорушень та сприяння соціальній адаптації таких неповнолітніх у суспільстві.

Пілотний Проект відновного правосуддя щодо неповнолітніх має позитивні результати, однак «інститут відновного правосуддя» буде ефективно працювати лише за умови прийняття відповідного закону, який буде

регламентувати комплексний підхід на кожному етапі – від інформування про можливості та переваги зазначеного заходу до роботи з сім'єю та ресоціалізації підлітка.

Висновки. Впровадження в Україні інститутів відновного правосуддя та ювенальної пробації покращить стан запобігання кримінальним правопорушенням особами, які не досягли повноліття, усуне передумови їх вчинення.

Відновного правосуддя повинно бути спрямоване на реагування на кримінальні правопорушення неповнолітніх з метою усунення завданої потерпілому матеріальної, фізичної, емоційної шкоди та понесення правопорушником відповідальності за його вчинення.

Під пробацією необхідно розуміти систему заходів, які за рішенням суду можуть бути застосовані до неповнолітнього, який вчинив кримінальне правопорушення, у тому випадку, коли йому призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, або інша відповідальність, спрямована на ресоціалізацію особи, яка не досягла повноліття.

Ці заходи мають стати складовими системи ювенальної юстиції, яка сприятиме покращенню суспільних відносин у державі, підвищенню рівня життя, поліпшить моральне та фізичне здоров'я людей.

Список використаної літератури:

1. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради (ВВР). – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

2. Відновне правосуддя для неповнолітніх: як це працює [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-nerovnolitnih-yak-tse-pratsyue>.

3. Самороков В. О. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх / В. О. Самороков. // Науковий журнал "Молодий вчений". – 2019. – №12. – С. 60–62.
4. Василевич В. В. Кримінологічне обґрунтування запровадження відновного правосуддя та пробації в Україні / В. В. Василевич, І. М. Михайлова. // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – №3. – С. 41–53.
5. Відновне правосуддя для неповнолітніх: набутий досвід та перспективи розвитку [Електронний ресурс] // PRAVOKATOR. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://pravokator.club/news/vidnovne-pravosuddya-dlya-nerovnolitnih-nabutyj-dosvid-ta-perspektyvy-rozvytku/>.
6. Мельничук Ю. І. Застосування програм відновного правосуддя щодо злочинів скоєних неповнолітніми / Ю. І. Мельничук, О. В. Крук. // Науковий журнал "Молодий вчений". – 2018. – №2. – С. 363–367.

ФАКТОРИ ЗАГРОЗИ ОСОБИСТІЙ БЕЗПЕЦІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПРИ ВИКОНАННІ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Никитенко Дмитро Сергійович

Курсант 4-го курсу ФПФОДР

Анісімов Дмитро Олексійович

Науковий керівник

викладач кафедри Спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Якість виконання повсякденних завдань працівниками Національної поліції України прямо залежать від професійної захищеності працівників ОВС, виявлення та зниження факторів, які понижують рівень безпеки їхньої діяльності. Достатній або, навіть, належний рівень забезпечення безпеки працівників поліції певною мірою залежить від знань та урахування низки факторів, які можуть підвищувати шанс виникнення небезпечних ситуацій, настання трагічних випадків під час виконання службових обов'язків та головних причин, які можуть сприяти їх скоєнню.

У літературі спеціального призначення під трагічними випадками розуміються як загибель працівників, так і їх поранення, травми, нещасні випадки внаслідок порушення правил особистої безпеки, психотравми, заподіяння працівникам різного роду шкоди. Випадки надзвичайних подій завжди обумовлені певними обставинами, що роблять їх якщо не неминучими, то вельми вірогідними, створюючи для цього необхідну обстановку. На думку більшості дослідників, які займалися цим питанням, вище зазначені фактори не можна викоренити до кінця. Вони цілком належать самій професійній діяльності працівника поліції.

Аналіз наукових джерел управління персоналом дозволяють зробити висновки, що найголовнішим факторами, котрий призводять до жахливих випадків в організаціях, називають небезпечні умови професійної діяльності та небезпечні дії з боку працівників. Не виключення з цього правила і професійна

діяльність осіб рядового та начальницького складу в підрозділах Національної поліції України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію», Національна поліція в Україні – державний правоохоронний орган, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері: захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства (надалі – громадян, осіб); захисту об'єктів права власності; протидії злочинності; охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Раніше більшість вчених до головних завдань органів внутрішніх справ відносили:

- захист конституційних свобод громадян, а також суспільних інтересів й держави в цілому від протиправних посягань;

- забезпечення громадського порядку та безпеки;

- взяття участі у розробці, а також реалізації державної політики щодо протидії злочинності;

- запобігання кримінальним правопорушенням, їх припинення, а також розслідування та розкриття, розшук осіб, які є безвісно зниклими та вчинили кримінальне правопорушення, ужиття заходів, пов'язаних з усуненням причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень;

- реалізація політики держави з питань громадянства та суспільства;

- забезпечення дієвого проведення паспортної, реєстраційної та міграційної роботи;

- забезпечення безпеки дорожнього руху та пожежної безпеки;

- охорона майна всіх форм власності, яка здійснюється виключно на договірних засадах.

Перераховані завдання є загальними і обов'язковими до виконання працівниками всіх структурних підрозділів незалежно від направленості виконуваної роботи і покладених на них безпосередніх обов'язків.

Окрема група факторів, котру виділяють дослідники, які мають вплив на рівень безпеки працівників поліції під час їх професійної діяльності, має здебільшого суб'єктивний характер і стосується поведінки останніх в процесі виконання посадовофункціональних обов'язків. Специфіка функціонування поліції – основна передумова небезпечного характеру професійної діяльності працівників Національної поліції України. Наприклад, життя, здоров'я, честь, достоїнство та недоторканість працівників кримінальної поліції заходиться в більшій небезпеці, ніж життя, здоров'я, честь, достоїнство та недоторканість інших категорій зайнятого населення. Отже, оперативні працівники є особливою категорією працюючих в Національній поліції і потребують більш дієвих заходів щодо забезпечення безпеки їх діяльності.

Умови службової діяльності науковцями визначаються як комплекс заходів, які забезпечують ефективне виконання працівником поліції своїх обов'язків, покладених на нього законом. До таких можна віднести:

- режим праці та відпочинку;
- порядок та умови оплати праці;
- матеріально-технічне забезпечення;
- санітарно-побутові умови;
- систему засобів соціального захисту.

Домінуючою є думка, що професійна деформація працівників Національної поліції може залежить від сили деформуєчого впливу багатьох детермінант. Передумовою професійної деформації особистості працівника є фактори стресу, які напряду впливають на його морально-психологічну стійкість. Масив стресових факторів, що діють протягом тривалого періоду праці або мають підвищену інтенсивність, можуть стати рушійною силою для таких наслідків професійної деформації, наприклад, як дратівливість, байдужість, відсутність ініціативи з звуженням кола інтересів, зниження професійної активності.

Фактори, що мають вплив на пониження безпеки діяльності працівників поліції дослідниками, поділяються на дві основні групи. Перша група факторів

пов'язана з особливостями правоохоронних цілей, функцій, завдань органів служб та підрозділів; друга – з професійною діяльністю працівників Національної поліції. Причому друга група факторів є похідною від першої, тож можна виділити останню як більш ширше поняття. Об'єктивні умови функціонування органів внутрішніх справ обумовлюють вимоги до професії правоохоронця, які, у свою чергу, є фундаментом до виникнення багатьох факторів зниження безпеки діяльності працівників другої групи.

Небезпечних факторів безліч, їх навіть важко перерахувати. Наприклад, деякі з них: виконання посадово-функціональних обов'язків, пов'язаних з розшуком і затриманням озброєних злочинців; недостатньо продумані й узгоджені дії працівників; відсутність необхідного рівня професійних знань, умінь та навичок; відсутність відповідної екіпіровки з зброї, спеціальних засобів; невміння швидко оцінити обстановку; відсутність належного контролю за несінням служби працівниками з боку керівництва; порушення нормативних приписів; відсутність належного матеріально-технічного забезпечення та соціального-правового захисту.

Основним принципом діяльності органів та підрозділів Національної поліції України є їх суворе дотримання законності. Цей принцип вимагає від кожного працівника неухильно дотримуватись вимог Конституції та законів України, з високою відповідальністю виконувати Присягу, а також постійно вдосконалювати свою професійну майстерність і підвищувати рівень культури, а найголовне - всіляко сприяти зміцненню авторитету Національної поліції.

На жаль доводиться зазначити, що мають місце непоодинокі випадки безвідповідального ставлення деяких працівників до виконання своїх функціональних обов'язків щодо забезпечення правопорядку. Вони перевищують свою, надані їм законом, посадові повноваження, зраджують інтересам служби, негідно поведуться в побуті. За матеріалами службових розслідувань, причинами такого становища є недоліки в організації служби, прорахунки в забезпеченні належної професійної підготовки працівників, недостатня увага з боку керівництва щодо організації роботи з психологічного

забезпечення. Не завжди активну позицію у виявленні та викорененні недоліків займають працівники управлінських ланок. Відсутня дієва система контролю за якістю несення служби. Нерідко замість глибокого аналізу фактичного стану справ віддається перевага лише вивченню службової документації. Непоодинокі прояви лібералізму стосовно посадових осіб, які недобросовісно ставляться до виконання своїх обов'язків. Все це призводить до зниження оперативно-службової, службово-бойової активності працівників, ослаблення їх виконавської дисципліни, сприяє грубим порушенням внутрішнього розпорядку в підрозділах.

ОБ'ЄКТ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Павленко Єлизавета Павлівна,
курсант II курсу факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна,
капітан поліції,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Серед широкого кола кримінальних правопорушень, що посягають на суспільні цінності особливе місце займає торгівля людьми, або так зване сучасне рабство. Відповідальність за торгівлю людьми, передбаченого ст. 149 КК України «Торгівля людьми». Зокрема, дискусійними є питання щодо об'єкта цього кримінального правопорушення та його місця в системі об'єктів охорони кримінального права, оскільки це питання має важливе теоретичне та практичне значення.

Вчені не одностайні у визначенні безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення. Так, Ю. С. Нагачевська визначає свободу людини як основний безпосередній об'єкт торгівлі людьми [1, с.244]; Андрусів Г.В., Андрушко П.П., С.Я. Ліхова та деякі інші вчені виділяють фізичну свободу як об'єкт [2, с. 278]; М. І. Мельник та М. І. Хавронюк – свобода, честь і гідність, а також свобода (крім «випадків, коли угода, об'єктом якої є особа, укладається за згодою тієї самої особи») [3, с. 353]; Так. Г. Лизогуб – особиста свобода і недоторканність. З цього кола виділяються В. В. Лизогуб та А.М. Орлеанський, які говорять про суспільну мораль як об'єкт цього злочину [4, с. 103].

Аналіз питання про те, який предмет охороняється кримінальним законом про торгівлю людьми, потребує з'ясування змісту окремих понять, що є предметом суперечки. Думка А. М. Орлеана здається нам недостатньо

підкріпленою, оскільки він ототожнює поняття волі людини з поняттям «свободи» (і саме з фізичною свободою) [7, с. 111], що не зовсім відповідає дійсності. Свобода волі — відомий вираз, у якому два слова постають у своїх фундаментальних — різних — значеннях, властивих сучасній українській мові та взаємно незамінних. Але в певних контекстах вони можуть легко, без будь-яких обмежень, замінити один одного, особливо коли йдеться про суспільну чи особисту свободу. У цьому контексті слово «свобода» має таке значення, як відсутність політичного та економічного гніту, гніту та обмежень у суспільно-політичному житті.

У виразі «свобода волі» слово «свобода» вже виступає як філософський термін для опису можливості волевиявлення суб'єктом з точки зору усвідомлення законів природи та суспільства. Він також використовується як філософський термін у виразі «свобода і необхідність». Таким чином, у філософському сенсі слово «свобода» не є синонімом слова «воля». Вираз «свобода волі» підкреслює незамінність одного слова іншим.

Відповідно до слова «воля», основний зміст, встановлений таким чином: «Воля є однією з функцій психіки людини, яка полягає переважно у владі над собою, контролі над своїми діями та свідомому регулюванні своєї поведінки» [8].]. Виходячи з різних поглядів на поняття людської гідності, Ю. Г. Падафет вдало робить висновок, зазначаючи, що феномен людської гідності пов'язаний переважно з людською гідністю та оцінкою її важливості та значущості. місце в суспільстві та державі. Сприйняття себе та інших на основі певного стандарту перетворюється на оцінні судження морального чи правового характеру, що створює підстави для зворотного позитивного чи негативного впливу на поведінку людини. Ці вимоги стають нормами поведінки лише тоді, коли вони ґрунтуються на інтимному переконанні людини в їх корисності не лише для неї, а й передусім для інших [10, с. 34].

З'ясувавши сутність поняття гідності, необхідно з'ясувати, що вважається «принижує» поведінку. Ця концепція була визначена Європейським судом з прав людини у справі Ireland v. Великобританія Суд дійшов висновку, що п'ять

методів допиту, на які посилалися заявники». . . . були принижуючими, оскільки викликали у своїх жертв почуття страху і меншовартості, а також страждання, які могли принизити і образити їх гідність, а, можливо, зруйнувати їх психіку та моральну стійкість» [11] Однак відсутність однієї з цих конкретних цілей не виключає можливості кваліфікації поведінки як порушення статті 3 Конвенції.

Для визначення поведінки, що принижує гідність, Суд у справі *Tyger v. Великобританія* припустила, що не може бути жодних ознак реклами. [12] Іншими словами, поведінка/покарання є принизливим, навіть якщо жертва була принижена в його власних очах. Таким чином, безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, які забезпечують свободу, особисту недоторканність і честь. Додатковим факультативним об'єктом є воля і гідність, а це взаємовиключні поняття: якщо немає волі особи, посягання на гідність особи, якщо особа погоджується умисно вчинити проти неї цей злочин, то, відповідно, не можна говорити про замах на її гідність. Додатковими об'єктами можуть бути також життя, здоров'я, статева свобода, трудові права, нормальне функціонування державного апарату тощо.

Загалом це питання потребує подальшого дослідження, удосконалення теоретичних аргументів та практичної діяльності в цій сфері.

Список використаної літератури:

1. Нагачевська Ю. С. Кримінально-правова характеристика торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. Вип.4. С. 241–253.

2. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 896 с.

3. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрид. думка, 2009. 1236 с.

4. Орлеан А. М., Лизогуб В. В. Вдосконалення кримінального законодавства у напрямку протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею явищам. Право і Безпека. 2005. Т. 4, № 4. С. 101–104.
5. 1986 Бозано против Франции // Библиотека документов по правам человека. URL: [http://hrlib.kz/wp-content/uploads/2016/07/1986-Бозано- против-Франции.pdf](http://hrlib.kz/wp-content/uploads/2016/07/1986-Бозано-против-Франции.pdf) (дата звернення: 22.04.2017).
6. Справа «Х проти Сполученого Королівства» // Ліга.Закон: прав. портал.
7. Орлеан А. М. Об'єкт незаконної торгівлі людьми та місце цього злочину в структурі Особливої частини Кримінального кодексу України. Вісник Університету внутрішніх справ. 2001. Спецвип. С. 110–114.
8. Назарова І. С. Свобода – воля // Культура мови на щодень: інформаційно-довідкова система.
9. Куц В. М., Орлеан А. М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми: наук.-практ. посіб./за ред. Г. П. Середи. Київ: Варта, 2007. 168 с.
10. Падафет Ю. Г. Гідність людини як ключова державноуправлінська цінність. Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 2. С. 29–35.
11. Ирландия против Великобритании: решение Европейского Суда по правам человека от 18.12.1978.
12. Тайрер против Великобритании // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский Суд по правам человека.

РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ У ГРОМАДЯН, ЯКІ ВПЕРШЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ НА СЛУЖБУ

Пересулько Ігор Олександрович

Курсант 4 курсу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Співавтор:

Анісімов Дмитро Олексійович

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

В екстремальних ситуаціях, що виникають в оперативній діяльності, деякі співробітники губляться, вони не можуть швидко оцінити ситуацію та прийняти правильне рішення, знижується загальна ефективність управління продуктивністю. З іншого боку, встановлено, що хороше здоров'я, хороша фізична форма і психічна стійкість працівника, який впевнено володіє прийомами рукопашного бою та інших бойових мистецтв, як правило, успішно справляється з професійними обов'язками – важливе завдання при його професійній підготовці.

Серед засобів розвитку силових здібностей переважають нескладні за своєю структурою силові вправи, спрямовані на розвиток м'язів. До них відносяться вправи із зовнішнім опором, тобто легкоатлетичні вправи, біг у гору, згинання та розгинання рук і ніг, стрибкові вправи.

Основними інструментами у розвитку здібностей швидкісно-силових якостей використовуються вправи, що характеризуються високою потужністю м'язових скорочень. Іншими словами, для них характерне таке поєднання силових та швидкісних характеристик руху, при яких найбільша сила проявляється у короткі терміни. Цей тип вправ називається швидкісно-силовими. Ці вправи відрізняються від інших збільшеною швидкістю і, отже, використанням менших ваг. Обов'язкова умова методичного розвитку швидкісно-силових якостей – виконання кожного повторення з найбільш

істотним результатом, тобто коефіцієнт інтенсивності у виконанні має бути наближеним до кращого результату. [1]

Вибір засобів, за допомогою яких розвивається швидкісна сила та фактична потужність, залежить від методів. Найпоширенішими методами є такі:

- Метод динамічної сили. Метод полягає у створенні максимальної напруги за допомогою роботи з невеликими вагами з максимальною швидкістю. Вправи виконуються з повною амплітудою, цей метод використовується у розвитку швидкої сили;

- Метод «удару» передбачає проведення спеціальних вправ з негайним подолання впливу, яке спрямоване на збільшення потужності зусиль, пов'язаних з повною мобілізацією реактивних властивостей м'язів, таких як стрибки з висоти 45-75 см з подальшим «застрибуванням» назад або стрибки в довжину у такий же спосіб. Після попереднього швидкого розтягування відбувається сильніше скорочення м'язів. Величина опору визначається масою тіла та його падінням з висоти;

- Метод «гри» передбачає підвищення швидкості – можливості виявляти силу в ігровій діяльності;

- Метод «суворо регламентованої вправи» включає: методи повтору вправи та методи змінного виконання вправи, що здійснюються з різною швидкістю та різною вагою. [2]

Одним з найпростіших і найдоступніших засобів розвитку швидкісної сили є стрибки. Для успішного та ефективного розвитку швидкісної сили слід підбирати вправи з урахуванням вихідної фізичної підготовки курсанта. Після відповідного навантаження слід давати час для відпочинку та розвантаження м'язів. Для цієї мети доцільно застосовувати такі вправи, як махи руками та ногами.

Проблема розвитку швидкісно-силових якостей в осіб, які вперше вступають на службу в поліцію, є актуальною в методиці фізичної культури та спорту. Особливе місце в процесі фізичного виховання даної категорії осіб має

бути відведено вихованню швидко-силових здібностей, так як високий рівень розвитку цих здібностей багато в чому сприяє успішній трудовій діяльності у відповідній системі надалі.

Назва дисципліни у навчальних закладах системи МВС вказує на те, що вона є більш орієнтованою на застосування, що пов'язано з дуже високими вимогами щодо фізичної працездатності випускників цього виду діяльності. Інакше висловлюючись, це процес фізичного виховання, орієнтований на реалізацію практичних потреб нашого суспільства та держави, зокрема захисту цілісності та безпеки, громадського порядку і верховенства права.

На наш погляд, для ефективного вирішення професійних та службових завдань співробітниками Національної поліції України необхідне формування саме професійної фізичної культури. Досягнення цієї мети слід мотивувати співробітника займатися фізичними вправами та підтримувати досягнутий результат працездатності. Крім іншого, цей процес сприятливо впливає на зміцнення здоров'я співробітника, що, безсумнівно, є запорукою успішної професійної діяльності.

Список використаної літератури:

1. В. П. Ягодзінський, С. В. Русанівський, С. М. Безпалій, О. В. Запорожанов, С. О. Юр'єв, В. Д. Штома. Розвиток силових якостей у курсантів у процесі занять за системою «Кросфіт». *Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2020. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2020_2_44 (дата звернення 07.12.2021)
2. В. М. Пилипенко, А. В. Педорич, В. В. Гончар. Методика виховання самостійності в курсантсько-студентської молоді засобами фізичної підготовки. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2021. № 1 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shsesbs_2021_1_11 (дата звернення 07.12.2021)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Раковчук Д. О.

курсант 2-го курсу ННППФПНП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник

Цуркаленко Д. П.

підполковник поліції
Викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Питання дотримання прав і свобод людини та громадянина працівниками поліції є найбільш актуальною проблемою на сьогоднішній день, яка привертає увагу не лише в Україні, а й в інших країнах Європи.

Мета роботи . Порушення проблематики охорони прав громадян (їх реальність), безпеки , достатніх, адекватних правових засобів та гарантій держави в їх дотриманні та захисту.

Результати та обговорення. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. Ратифікувавши (тобто надавши їм законної сили в Україні) міжнародні договори, Україна визнала її загальні принципи як міжнародного права, в яких повага до честі і гідності особи також стоять на першому місці. Тим самим, принцип честі і гідності став ніби нормою, які визначають правову сутність системи кримінального судочинства.

Станом на сьогоднішній день охорона прав громадян, їх реальність, безпека, достатні, адекватні правові засоби та гарантії держави демонструють своєрідною мірою зрілості України. Даний аспект свідчить про необхідність продовження формування державно-правових поглядів у напрямку визнання прав, свободи та законних інтересів людини як найвищої соціальної цінності, орієнтира у діяльності держави та всіх державних установах загалом, а особливо у правоохоронних органах.

У процесі реформування системи правоохоронних органів України, міжнародні організації вимагали від держави дійсного дотримання захисту прав, свобод та законних інтересів громадян, сприяти їх відновленню у разі порушення. Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами на засадах партнерства і спрямована задоволення їхніх потреб. Саме на працівників правоохоронних органів покладається обов'язок охороняти і захищати права людини незалежно від її походження, майнового та іншого становища, расової та національної належності, громадянства, віку, статі, мови та освіти, ставлення до релігії, політичних та інших переконань. Отже, основною метою поліції є недопущення випадку порушення прав людини, але, було б дуже дивно, на мою думку, вважати, що можливо абсолютно усунути випадки порушень прав людини в діяльності поліції.

Національна поліція в Україні має діяти виключно на підставі та у межах Закону та Конституції України, а також Конвенцією проти катувань та інших Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання.

Згідно даної Конвенції, аби не допускати жодних випадків катувань слід розглядати умови утримання під вартою й поведження з людьми, які піддані будь-якій формі арешту, затримання чи ув'язнення на будь-якій території, що перебуває під її юрисдикцією.[2]

Слід також додати, що відповідно до ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина повинна

зазнавати тільки таких обмежень, які встановлено законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [3]. Обмеження прав і свобод людини в Україні допускається виключно за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції в рамках застосування поліцейських заходів. Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону про забезпечення використання покладених на поліцію повноважень [4].

При застосуванні поліцейських заходів важливо розуміти, що права людини закріплені у правових нормах, що чітко прописують можливі варіанти поведінки поліцейських. Права людини стають правилом, що гарантується відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту.

Висновок. Також, наостанок слід відмітити, що наразі, особа, право якої порушено, має вибір засобів захисту своїх інтересів: звернення зі скаргою до вищого органу чи посадової особи або звернення до суду в законному порядку. А у разі використання всіх національних засобів можливе звернення до відповідних міжнародних судових установ і до міжнародних організацій.

Матеріали:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 13 листопада 1998р. // Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

3. Загальна декларація прав людини: Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1948 року, (Док. ООН/PES/217 А). – Режим доступу URL:

https://old.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id (дата звернення 10.11.2021).

4. Про національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015.
// [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 25.08.2021).

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ

Савенко Г. Б.

курсант 2-го курсу ННППФППП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник

Цуркаленко Д. П.

підполковник поліції

Викладач кафедри адміністративного права,

процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Домашнє насильство, на жаль, стало одним із найросповсюдженим сюжетом для новин та темою для обговорювання. Ще декілька років тому, проблема домашнього насильства не порушувалась, й ніяких дій не було вживано за для його запобігання. Про домашнє насильство в сім'ї наприклад, могли мовчати жертви через відсутність захисту, сусіди які вважають, що в чужу родину краще не лізти, та на жаль правоохоронці, які не маючи законної основи (підґрунття) просто не знали як діяти.

Мета. Висвітлення проблеми домашнього насильства, та ставлення громадян та працівників правоохоронних органів.

Результати та обговорення. На початку, необхідно розібратися, що ж собою являє це явище, та як його визначає законодавець. Згідно ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність), що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.[1]

У ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що насилля може бути не тільки фізичне або сексуальне, а також - економічне та психологічне.

Розглянемо такий вид насильства як психологічне насилля. Переважно це виявляється у формі знущань, цькування, у створенні морального тиску. Здебільшого такий вид насилля зустрічається в родині, в яких особа, що чинить такий вид насильства за характером є більш впевненим в собі, та в своїй безкарності.

До психологічного насилля відноситься також насилля вчинене в сім'ї, яке виражається у нав'язуванні батьками по відношенню до дитини (хлопчика) суто «чоловічих» інтересів, нехтуючи бажанням дитини займатися чимось більш для нього цікавим, через те, що це може бути «дівочим» заняттям. Й навпаки по відношенню до дівчинки.

Економічне насильство є доволі поширеним в Україні, воно полягає в тому, що відбувається повний контроль витрат, обмеження в витратах грошей.

Ще більш поширеним, є фізичне та сексуальне насильство, яке проявляється у формі ударів, стусанів, постійних ляпасів, фізичного знущання чи тортур.

Висновок. Переважно жертвами домашнього насильства прийнято вважати лише жінок, дітей та осіб похилого віку. Проте, з поширенням руху організацій, що відстоюють гендерну рівність, та фемінізм, жертвами насильства стають й представники «сильної» статті.

За даними Національної соціальної сервісної служби України, за минулий рік органи та установи, що протидіють домашньому насильству, зафіксували 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї. Зокрема, 180 921 звернення надійшло від жінок, 27 676 — від чоловіків та 2 756 — від дітей.[2]

Матеріали:

1. Інтернет джерело URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>;
2. Інтернет джерело URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>;

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сизько Владислав

курсант факультету підготовки

фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Цуркаленко Дмитро

викладач кафедри

адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У суспільстві нині проводяться суттєві перетворення в частині політичного, економічного та окремих сфер соціального розвитку. Наша держава проводить політику активної інтеграції у світове співтовариство, що зобов'язує його визнавати, дотримуватись і практично втілювати міжнародні акти про права людини, в яких основою свободи, справедливості та загального світу є визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних та невід'ємних прав, а людська особистість оголошується найвищою цінністю .

Ці положення отримали своє відображення в Конституції України, зокрема, при встановленні правового статусу людини та громадянина. Але при цьому ще багато роботи щодо їх реального втілення в життя, оскільки визнання, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина – найважливіший обов'язок держави, та її виконання – основна передумова для можливості формування правової держави[1].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день в Україні стоїть питання про адміністративну відповідальність неповнолітніх за здійснення адміністративних деліктів. Адміністративну відповідальність неповнолітніх можна зарахувати до особливого виду юридичної відповідальності. У юридичній літературі проблемам адміністративної відповідальності приділялося і багато уваги.

Слід зазначити, що неповнолітній вік правопорушника є обставиною, яка пом'якшує адміністративну відповідальність. Якщо під час скоєння адміністративного правопорушення, шкода заподіяна неповнолітнім, які досягли шістнадцятирічного віку та мають самостійні доходи, то суддя може ухвалити рішення про самостійне відшкодування неповнолітнім заподіяної шкоди або зобов'язати його своєю працею відшкодувати цю шкоду. Також існують, інші особливі ознаки адміністративної відповідальності неповнолітніх, а саме :

- виховний характер адміністративної відповідальності;
- застосування заходів адміністративної відповідальності до неповнолітніх віком від 16 до 18 років на загальних засадах. Але і в цьому у разі не виключено застосування заходів, які передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення на загальних підставах, якщо з урахуванням особи неповнолітнього правопорушника до нього доцільніше застосувати саме такі заходи[2].

Розгляд справ про адміністративні правопорушення неповнолітніх, скоєних особами віком від 16 до 18 років, провадиться суддями, а також комісіями у справах неповнолітніх та захисту їх прав.

Однією з особливостей застосування заходів державного примусу до неповнолітніх правопорушників є та обставина, що особа підлягає адміністративній відповідальності після досягнення нею шістнадцятирічного віку, однак до осіб, які не досягли зазначеного віку, можуть застосовуватись і заходи виховного характеру [3, с. 256].

Але при цьому ці заходи не можна розглядати як заходи адміністративної відповідальності. Інакше це суперечитиме Кодексу України про адміністративні правопорушення, який чітко визначає можливість притягнення особи до адміністративної відповідальності з шістнадцятирічного віку. Комісії у справах неповнолітніх та захисту їх прав можуть застосовувати такі заходи дії виховного характеру:

- винесення попередження; оголошення догани або суворої догани;

- передача під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи громадських вихователів; направлення до спеціального лікувально-виховного закладу;

- переміщення неповнолітнього, який досяг одинадцятирічного віку, у разі вчинення ним суспільно небезпечних дій або злісного та систематичного порушення правил суспільної поведінки, до спеціальної виховної установи для дітей та підлітків (спеціальну школу, спеціальне професійно-технічне училище) [4, с. 528].

Заходи виховного характеру щодо неповнолітніх мають морально-виховні цілі, тому що перевиховання та виправлення підлітків-правопорушників можливі без застосування заходів адміністративної відповідальності.

Розглядаючи питання про примусові заходи та заходи адміністративної відповідальності неповнолітніх, необхідно наголосити, що в обов'язковому порядку враховується ступінь небезпеки адміністративних деліктів .

З урахуванням вищевикладеного можна сказати, що особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх полягають у застосуванні до неповнолітніх певних заходів адміністративного примусу, які відрізняються від заходів, що застосовуються стосовно до дорослих правопорушників. Реалізуються вони у вигляді конкретних адміністративних покарань, які мають на меті перевиховання і недопущення рецидивів [5, с.544].

Притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх можна позначити як засіб охорони суспільних відносин, що регулюються такими галузями права, як конституційне, цивільне, трудове, фінансове. В разі порушення вимог адміністративно-правових норм відповідальність настає не перед другою стороною правовідносин, а перед державою [6, с.52].

Вважаємо, що саме Кодекс України про адміністративні правопорушення необхідно вважати єдиним законодавчим актом, що має регулювати питання адміністративної відповідальності неповнолітніх. З цією метою пропоную доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення розділом

"Адміністративна відповідальність неповнолітніх", де мають бути визначені цілі адміністративної відповідальності неповнолітніх; функції суб'єктів, які мають право притягувати до відповідальності неповнолітніх; види основних та додаткових адміністративних покарань та процедуру їх застосування; обставини, що пом'якшують та обтяжують адміністративну відповідальність неповнолітніх; порядок визволення неповнолітніх від адміністративної відповідальності; порядок притягнення до відповідальності батьків та осіб, які їх замінюють, за протиправні дії, скоєні неповнолітніми.

Аналіз практики показує динаміку негативних тенденцій у молодіжному середовищі та свідчить про те, що протиправна поведінка неповнолітніх змінюється, стає все більш зухвалим і витонченим, відбувається втрата моральних цінностей, виникає прагнення швидкого збагачення, поширюються різні форми дискримінації. Все це активно сприяє швидкому зростанню кількості правопорушень, загостренню криміногенної ситуації у країні. У зв'язку з цим слід розглядати питання щодо доцільності зниження віку адміністративної відповідальності неповнолітніх до 14 років.

Список використаної літератури:

1. Конституція України 28 черв. 1996 р. / Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін.; – 2-ге вид. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

3. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність: навч. посіб. / Колпаков В. К. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.

4. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.

5. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544с.

6. Черній В.В. Адміністративні стягнення: посібник для курсантів, слухачів, студентів, працівників правоохоронних органів, учнів старших класів / К.- Київ.нац.ун-т внут. Справ, 2009. – 52 с.

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕЮ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Усатенко Вікторія Вікторівна

курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мітусова Катерина Сергіївна

Викладач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Варто почати з того, що основою трудового права є трудові відносини працівника з підприємством. Проте, саме поняття «трудові правовідносини» було визнано теоретиком трудового права І. Войтинським як центральне поняття у галузі трудового права, при цьому він зазначав, що цей термін не є тотожним поняттю «трудовий договір».

Наприклад, В. Скобелкін у відповідності до своєї теорії множинності трудових правовідносин, зазначає, що будь-який зв'язок між двома суб'єктами, що виражається у взаємних правах та обов'язках - є правовідносинами. Автор поділяє правовідносини, які виникають при здійсненні права на працю на основні (між роботодавцем і працівником стосовно надання та виконання певної роботи), доповнюючі (такі, що пов'язані з виконанням працівником трудових функцій – організаційні умови праці та робочого часу, відпочинку, оплата праці) та супутні (які виникають при наданні пільг, гарантій, компенсацій, заохочувань та у випадках притягнення до матеріальної, дисциплінарної відповідальності) [1, с.76].

Варто зазначити, що відмежування трудових відносин від інших, що з ними пов'язані, полягає у наявності чи відсутності відповідних прав і обов'язків у суб'єктів відносин. Такі права та обов'язки, що безперечно існують між суб'єктами в рамках трудових правовідносин, вважаються їх елементами, є саме

трудовими правовідносинами, а ті, що можуть виникнути (а можуть і не виникнути) між працівниками і підприємством, повинні бути виведені за межі трудових правовідносин і вважатися тісно з ними пов'язаними.

Також доречною є точка зору, що поняття «трудові відносини» розповсюджується лише на індивідуальні відносини працівників з підприємствами, установами, організаціями з приводу їх праці на виробництві. Всі інші відносини, що входять до предмета трудового права, є «похідними», «тісно пов'язаними» з трудовими. На нашу думку, вельми слушною є точка зору, прихильники якої визначають трудові правовідносини як складні відносини, що включають у свій зміст трудовий, майновий та організаційний елементи [2, с.160].

Потреби сучасного суспільного буття та життя окремої фізичної особи виявляють необхідність узагальнення судової практики з метою подальшого удосконалення правових норм щодо забезпечення реалізації людиною конституційно закріпленого права на працю. Частиною 1 статті 43 Конституції України передбачено право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Таким чином, Основний Закон передбачає таке право людини на працю, проте не визначає конкретні способи та правові форми здійснення такого права [2, с.176].

Слід зазначити, що способи та правові форми залучення людини до праці, визначені діючим трудовим законодавством та не повинні суперечити конституційним принципам свободи, рівності можливостей і незалежності волевиявлення людини при виникненні трудових правовідносин.

За сучасних умов питання, які пов'язані з реалізацією права на працю в державах з ринковими відносинами, в основному закріплені в їх Конституціях та вирішуються на законодавчому рівні. Оскільки чинний Кодекс законів про працю України [3] був прийнятий у 1972 році, ще за часів дії Конституції УРСР, а з відповідними змінами діє і по теперішній час, слід зазначити, що в

радянському законодавстві право на працю теж було закріплене і забезпечувалося певними гарантіями з боку держави. До того ж, зауважимо, що за радянських часів право на працю розумілося ж взаємний обов'язок: з одного боку держави щодо надання роботи громадянину, а з другого - обов'язок (а не право) громадянина працювати.

Основні конституційні засади реалізації права на працю в Україні можливо сформулювати таким чином:

- кожна людина має право на працю, що включає можливість заробляти на життя працею, яку людина має право вільно обирати або на яку вільно погоджується, в умовах, що відповідають вимогам безпеки і гігієни;
- кожен має право вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці, вільно обирати рід діяльності і професію та має право на винагороду за працю не нижче встановленого законом мінімального розміру оплати праці;
- гарантовано захист від незаконного звільнення, а також заборонена примусова праця.

З огляду на те, що сьогоденна Україна фактично є державою з ринковою економікою, закріплене в Конституції України право людини на працю за своїм змістом є тотожним тим положенням, які визначені Конституціями таких держав, як Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Португалія, Греція.

Отже, у висновках варто зазначити, що в державах з розвинутою ринковою економікою на конституційному рівні право на працю визначено в першу чергу як право, а не обов'язок. Саме з цих позицій можливо припустити, що серцевиною сучасного трудового права повинна бути людина та її особистість при реалізації права на працю. За сучасних умов важливим є вивчення та порівняльний аналіз законодавства України і зарубіжних країн, направлено на реалізацію права на працю, при цьому є доречним врахування законотворчої діяльності та тенденцій розвитку трудового законодавства США для впровадження деяких його положень в сучасне трудове законодавство України.

Список використаних джерел

1. Коваленко О. О. Свобода волі працівника і роботодавця та її вплив на укладання, зміну та припинення трудового договору / О. О. Коваленко. Харків. ХНАДУ, 2015. 348 с.
2. Трудове право України. Підручник; за загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с.
3. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] // Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. – 1971. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 23.11.2021).

ПРАВИЛА КОРИСТУВАННЯ НАГРУДНОЮ КАМЕРОЮ

Утвенко Вікторія Віталіївна
Курсант 2-го курсу ННППФПНП

Науковий керівник:

Цуркаленко Дмитро Петрович
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

В більшості випадків для цивільних осіб є невідомим той факт, що патрульній поліцейські мають спеціальне оснащення до якого входить обширний арсенал різних спецзасобів, серед яких і має місце- нагрудна камера. Наявність якої розглядається, як особистий захист від упереджених заяв, щодо неправомірної поведінки особи.

Боді камера, як правило розміщується на однострої працівника поліції, але, ні *20 стаття Закону України «Про Національну поліцію»*, ні *Постанова Кабінету Міністрів України № 823 від 30.09.2015 «Однострій поліцейських»* про застосування такого приладу, як нагрудна камера - не згадується взагалі. А от стосовно норм, щодо їхнього застосування, передбачені , *31 та 40 статтею Закону України «Про Національну поліцію»*, цивільні особи повинні самостійно здогадатися та зробити висновок , що в однострої може бути розміщений відеореєстратор, а точніше кажучи – це пристрій, призначений для запису , зберігання, а також відтворення відеоінформації .

Застосування відеореєстрації та фотозйомки- це превентивний захід, при використанні якого працівник поліції повинен проінформувати громадянина, тобто цивільну особу. Якщо ж особа не була проінформована вчасно, то такі дії тягнуть за собою тяжкі наслідки, котрі будуть застосовані до самого працівника поліції.

Таким чином, ми можемо ознайомитися з Інструкцією, яка була затверджена Наказом № 100, та яка роз'яснює нам про:

а) потребу у використанні відеозйомки «використання боді камер (відеореєстраторів), як превентивного поліцейського заходу є однією з

найважливіших складових, які передбачені у функціонуванні патрульної поліції.

б) випадки, щодо застосування такого превентивного заходу, як нагрудна камера: «нагрудна боді камера повинна бути ввімкнена працівником поліції та знаходитись у режимі відеозйомки тільки після попередження про використання необхідного засобу.

Однією з особливостей боді камери є те, що вона спеціально розроблена для можливості проведення відеофіксації приблизно від 7-ми до 15-ти годин. Максимальний час відеофіксації залежить від потужності батареї технічного засобу.

Цікавим є те, що поліцейський, який побачив та помітив, наміри у особи стосовно вчинення протиправних дій проти інших осіб то правоохоронець зобов'язаний одразу ввімкнути власну нагрудну камеру. Для забезпечення в першу чергу своєї безпеки та безпеки тієї людини, котра вчинила правопорушення.

Використана література:

1. Науково-практичний коментар розділу IV «Повноваження поліції» Закону України «Про Національну поліцію» / Т.П. Мінка, Р.В. Миронюк, В.А. Глуховець та ін.; за заг. ред. Т.П. Мінки. – Х. : Право, 2016. – С. 142.

2. Малишев Б.В. Права людини і реформа поліції // Права людини в діяльності української поліції – 2015. Науково-практичне видання / Упоряд. Крапивін Є.О. – К.. : Асоціація УМДПЛ, 2016 р. – С. 19.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
НЕГЛАСНИХ ПРАЦІВНИКІВ НПУ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

Хижняк Тимофій Володимирович

здобувач вищої освіти 4-го курсу
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кисельов Андрій Олександрович

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції

В умовах сьогодення правовою основою використання негласних працівників НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням під час оперативно – розшукового та кримінального провадження є Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну таємницю», інші нормативно-правові акти відомчого та міжвідомчого характеру [1;2].

Аналізуючи Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», можна дійти до висновку, що правовою основою використання негласних працівників НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням є положення даного Закону де зазначається, що завдання ОРД досягається шляхом використання сил, засобів та заходів оперативно-розшукової діяльності, однак у вказаному нормативному акті поняття «сили оперативно-розшукової діяльності» не розшифровується, а лише надається перелік суб'єктів такої діяльності. В ст.8 вказаного Закону передбачено, що оперативні працівники мають право залучати до проведення оперативно-розшукової

діяльності осіб, що гласно чи негласно співпрацюють з ними, у тому числі гласних та негласних, штатних та позаштатних працівників.

Правовою основою організації ОРД та негласної роботи є врегульована законодавством сукупність норм, яка встановлює систему суб'єктів та об'єктів управління в ОРД та негласних роботах, визначає їх права та обов'язки. Принципами організації ОРД та негласної роботи слід вважати науково обґрунтовані теоретичні положення щодо встановлення та впорядкування цієї діяльності, які формально не закріплені нормативно-правовими актами.

Конкретні завдання ОРД виконують посадові особи оперативних підрозділів, які наділені правом здійснення оперативно-розшукових заходів. Крім оперативних працівників, які можуть виконувати свої обов'язки гласно і негласно, до виконання ОРД можуть залучатися і конфіденти, тобто громадяни, які співпрацюють з оперативними підрозділами на конфіденційній основі.

Відповідно до ч. 6 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [1].

Відомо, що спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації безпосередньо здійснюють штатні та позаштатні негласні працівники оперативних підрозділів, впроваджені у злочинне середовище [3, с. 35]. Слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, прокурор не виконують таке спеціальне завдання, а приймають рішення про його проведення. У свою чергу, уповноважені оперативні підрозділи за дорученням слідчого здійснюють організацію його проведення.

При цьому, тактика здійснення оперативного впровадження негласних працівників для виконання спеціального завдання до організованих груп чи злочинних організацій регламентується окремими відомчими нормативними. Основною проблемою організації ОРД та негласної роботи Національної

поліції України є те, що її нормативно-правова база формується за відсутності наукового обґрунтування або ґрунтується на положеннях, запропонованих радянськими вченими.

З означеного можемо констатувати, що правова база використання негласних працівників НПУ під час протидії кримінальним правопорушенням не повною мірою відповідає вимогам, а саме не передбачено положення, в яких необхідно чітко визначити права цих осіб.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 18.11.2021).

2. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 18.11.2021).

3. Албул С.В. Методологія кримінальної розвідки: теоретико-праксеологічний дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 34-37.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ УКРАЇНИ

Цуркаленко Дмитро Петрович
Викладач кафедри
Василенко Марія Станіславівна
Курсант ННППФПНП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Актуальність теми породжена низками проблем, що можуть виникати як і до діяльності в органах охорони правопорядку, так і під час неї. Особливо, під час загострень криз, які у свою чергу можуть зумовлювати зростання криміногенного стану все більше і більше поліцейських зазнають недостатній рівень підготовки морального та психічного рівня знань, що супроводжують діяльність правоохоронців. З'являється упереджене ставлення до окремих типів людей, виникає професійна психічна деформація працівника правоохоронних органів.

Як ми знаємо і як зазначає психолог – дослідник даної проблеми Остапович В. П., що справжній і підготовлений правоохоронець має не лише володіти спеціальними професійними знаннями й вміннями, а також бути психологічно готовим до дій в особливих і екстремальних умовах, комунікації з різними категоріями громадян, застосування фізичної сили та спецзасобів, швидкого реагування на події в умовах дефіциту часу, ризику, впливу багатьох стресових чинників [1]. Під час роботи правоохоронці стикаються також із різними труднощами, які об'єктивно не залежать від них самих. Під час виникнення цих труднощів правоохоронці зобов'язані правильно та швидко приймати правильні рішення та бути стресостійкими. Також стресостійкість допомагає правоохоронцю уникнути професійної психічної деформації.

Також науковець Корнєщук В. В. вважає, що професійна підготовка повинна стати одним із найважливіших етапів у загальній системі заходів щодо

забезпечення професійної надійності сучасних правоохоронців. Поняття «модель спеціаліста» та «модель професійної діяльності фахівця» перебувають у тісному взаємозв'язку [2, с. 16]. На нашу думку, психологічна професійна підготовка має відбуватись протягом всієї службової діяльності. На початку, психологічна професійна підготовка буде давати працівнику правоохоронних органів основи, даючи підґрунтя, для подальшого психологічного розвитку службової особистості. Оскільки психологічна професійна підготовка не може надати всі знання, яких вимагає правоохоронець, залежно від виду діяльності, і логічно, що правоохоронець в подальшому буде розвивати свої психологічні навички, залежно від напрямку діяльності та контингенту осіб.

Також на нашу думку, важливою проблемою забезпечення психологічної діяльності правоохоронців є їх дизмотивованість. Деякі працівники можуть бути дизмотивовані і не зацікавлені у подальшому проходженні служби. Хтось із особистих причин, хтось із-за відсутності кар'єрного росту, інші ж можуть бути дизмотивовані власними невдачами.

Службова діяльність, як і будь-яка інша професійна діяльність, являє собою багатопланову, різноманітну реальність, що може проявлятися у різних видах та типах її проведення. Так, оперативно – розшукова, бойова, охоронна, пенітенціарна, рятувальна та інші діяльності значною мірою різняться за психологічними умовами їх здійснення, відповідно, і зміст психологічної моделі кожного виду діяльності матиме якісну специфіку, стверджує Караяні А. Г. [3]. Також при кожному з цих видів діяльності існують різні ризики, а спілкування може відбуватись з необмеженою кількістю осіб.

Отже підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що своєю суттю психологічне забезпечення являє собою цілеспрямовану, науково обґрунтовану, організовану трансформацію психологічного ресурсу зі стану потенційного в актуальний і стійкий. Таким чином, модельний підхід до дослідження проблем психологічного забезпечення правоохоронців та їх службової діяльності дозволяє виділити і піддати аналізу, оцінюванню та в подальшому корекції всі найважливіші психологічні явища, характерні для вирішення службових

завдань. Проблематиками психологічного забезпечення правоохоронних органів на нашу думку у дослідженні є: димотивованість працівників правоохоронних органів, виникнення об'єктивно незалежних труднощів під час несення служби або виконання службових обов'язків, а також припинення викладання психологічної професійної підготовки після проходження курсів первинної професійної підготовки. Керівники правоохоронних органів та практичні працівники мають дотримуватись окремого психологічного виду службової поведінки при виконанні своїх обов'язків та при спілкуванні із людьми у робочий час. Таке розуміння психологічного забезпечення націлює керівників і психологів правоохоронних структур і підрозділів під час підготовки до виконання службових завдань уявляти психологічну модель майбутньої діяльності, уважно обмірковувати психологічні аспекти кожного її елемента, вести цілеспрямований пошук психологічних ресурсів у кожному з них і планувати та здійснювати неупереджений вплив на всі елементи моделі в інтересах досягнення поставленої мети і виконання службових обов'язків.

Список використаної літератури:

1. Остапович В. П., Бабенко В. Г., Кирієнко Л. А. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях: практ. посіб. за ред. В. О. Криволапчука, К.: ДНДІ МВС України, 2016., 84 с.
2. Корнешук В. В. Моделювання в системі підготовки професійно надійного спеціаліста: теоретичний аспект. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2008. Вип. 14., 14–16 с.
3. Караяні А. Г. Теоретичні основи психологічного забезпечення службової діяльності. Юридична психологія 2013. № 3. С. 22–26.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Цуркаленко Дмитро Вікторович

Науковий керівник,

Підполковник поліції

Викладач кафедри

адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного Університету внутрішніх справ

Дудник Олександр Володимирович

Курсант II курсу навчально-наукового Інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного Університету внутрішніх справ

Проблеми забезпечення законності діяльності органів внутрішніх справ мають дуже актуальне значення. Пов'язано це з тим, що від рівня законності в органах та установах системи Національної поліції залежить дотримання вимог законності в інших органах влади та управління. Діяльність органів внутрішніх справ є поліфункціональною, тобто торкається функціонування всіх без винятку органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, а також громадян. У сучасний період органи внутрішніх справ є свого роду барометром рівня законності та правопорядку країни.

Правоохоронні органи взагалі та структурні підрозділи Національної поліції України зокрема відіграють одну із основних ролей у процесі реалізації функцій демократичної, правової, соціальної держави.

У діяльності органів внутрішніх справ дзеркально відбиваються всі наявні проблеми, які проявляють себе як у сфері громадського управління, і у суспільстві. Виходячи з цього, адміністративно-правове регулювання забезпечення законності у діяльності органів внутрішніх справ має дуже велике значення [1].

Співробітники поліції, здійснюючи свою діяльність із захисту особистості, суспільства та держави від протиправних посягань, проводячи заходи щодо попередження та припинення злочинів та адміністративних

правопорушень, щодо виявлення та розкриття злочинів, провадження дізнання, розшуку осіб, провадження у справах про адміністративні правопорушення, забезпечення правопорядку в громадських місцях, забезпечення безпеки дорожнього руху, здійснюючи контроль за дотриманням законодавства у сфері обороту зброї, проводячи заходи щодо контролю в галузі приватної детективної (розшукової) та охоронної діяльності.

Незаконне рішення керівника співробітник поліції виконувати не повинен, інакше він буде залучений до відповідного виду юридичної відповідальності, поряд з керівником, який ухвалив незаконне рішення. Тут необхідно наголосити, що кожен співробітник у своїй повсякденній діяльності повинен керуватися Конституцією України, багато приписів якої мають пряму дію і не потребують додаткової законодавчої рекомендації.

Правопорядок та законність у діяльності органів внутрішніх справ мають найважливіше значення. Будучи діалектично взаємозалежними, це категорії різного порядку. Правопорядок, як здається, це наслідок дотримання та виконання принципів та вимог законності [2].

У законності та правопорядку різні аспекти вияву, «правопорядок у системі механізму правового регулювання виконує роль свого роду показника, «датчика», що свідчить як про рівень законності, так та про стан упорядкованості всієї системи. Поточний стан правопорядку дозволяє судити про ефективність правового на поведінка людей, суспільні відносини.

Зміст законності достатньо різноманітне, але центральне місце у ній належить принципам, які у своїй сукупності утворюють такий феномен, як законність.

Стаття 8 зазначеного закону встановлює, що принцип законності у діяльності органів Національної поліції означає, що:

- 1) поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;
- 2) поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази;

Співвідношенні законності та доцільності, що у кожному конкретному у разі розгляду господарського або адміністративного питання або судової справи закон повинен неухильно дотримуватися, відступів від нього бути не може, але в межах закону та на підставі його повинна бути прийнята та міра з передбачених законом, яка є найбільш доцільною для цього випадку з урахуванням усіх конкретних обставин.

Доцільність у правозастосовній діяльності органів внутрішніх справ тісно пов'язана з іншими соціальними процесами та явищами, зокрема, справедливістю, у зв'язку з цим доцільність не можна відривати від справедливості. Це треба визнати, оскільки без справедливості у правозастосовній діяльності, говорити про ефективність законності можна лише досить умовно. Несправедливе та недоцільне рішення, прийняте співробітником органу внутрішніх справ, сприйматиметься в очах громадян неоднозначно, навіть незважаючи на те, що воно буде законним [3].

Щодо процесу забезпечення законності в діяльності органів Національної поліції України необхідно зазначити, що він характеризується двома основними напрямками: перший стосується забезпечення законності під час виконання основних завдань, які стоять перед органами поліції та закріплені на законодавчому рівні.

Отже, законність, передбачає дотримання приписів чинного законодавства учасниками суспільних відносин, що виникають і реалізуються у будь-якій сфері діяльності, є практичним втіленням ідеї верховенства права, демократії та людино центризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х томах. Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ, 2017. 592 с

3. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків (соціологія). Центр Разумкова, 2019

ПРОБЛЕМИ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЧИ ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ СПІВРОБІТНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

Цуркаленко Дмитро Вікторович

Науковий керівник,

Викладач кафедри

адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного Університету внутрішніх справ

Підполковник поліції

Понятих Єгор Романович

Курсант II курсу навчально-наукового Інституту

права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного Університету внутрішніх справ

Необхідність проведення спеціальної службової підготовки та періодичних перевірок професійної придатності до дій в умовах, пов'язаних із застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, встановлені в ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію». У даній статті встановлюється право співробітників поліції застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю, а також їх обов'язок проходити підготовку до їх застосування.

Аналізуючи «Основні засади та правове застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку» приходимо до очевидного висновку, що ці міжнародні вимоги повністю відображені у положеннях Закону України «Про Національну поліцію». Тому положення, що регламентують порядок застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї співробітниками поліції, повністю відповідають вимогам Конституції України, загально визнаним принципам та нормам міжнародного права та повною мірою забезпечують захист населення від неправомірних або невинуватих жорстоких насильницьких дій посадових осіб поліції здійсненні ними своїх функцій. [1]

У положеннях статей «Про Національну поліцію» зустрічається досить багато термінів, які не мають чіткого юридичного трактування, що спричиняє стан невпевненості у правильності застосування чи використання вогнепальної зброї та, як наслідок, постійний «синдром майбутньої провини». Так співробітник поліції зобов'язаний попередити громадянина про застосування чи використання зброї. Однак, як це зробити на практиці, співробітник не завжди представляє через специфічність і різноманіття ситуацій, що виникають, закон же не конкретизує варіанти таких попереджень. В результаті, співробітники припускаються помилок у порядку застосування чи використання зброї, що тягне за собою її неправомірне застосування. При цьому співробітник поліції повинен враховувати, що попередження необхідно робити з урахуванням рідної мови осіб, щодо яких застосовуватиметься вогнепальна зброя. А це не завжди можливе.

У статті 46 Закону України «Про Національну поліцію». Застосування вогнепальної зброї поліцейським завжди несе за собою певні наслідки, оцінка яких залежить від реакції громадськості і владних інституцій. А також інструкція «Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських»: Наказ МВС України від 26.04.2019 р. № 334 [2]

У США поліцейський має право стріляти відразу на поразку при найменшій підозрі на можливу агресію проти нього в будь-якому небезпечному випадку. Будь-який різкий або загрозливий рух може стати приводом для застосування вогнепальної зброї. Тому американські поліцейські завжди попереджають людей, яких звертаються: не робіть різких рухів, тримайте руки на виду, а документи діставайте дуже повільно.

У європейських країнах досить гуманно ставляться до застосування вогнепальної зброї поліцейськими, виходячи з принципу: забороняється застосовувати зброю, якщо цілі можна досягти більш гуманними засобами. Так, у Великій Британії та Норвегії поліцейські несуть службу без вогнепальної зброї.

Крім того, в Норвегії співробітникам правоохоронних органів у разі втечі ув'язненого з-під варти дозволено застосовувати лише гумові кулі, щоб не завдати тяжких травм (це, у тому числі і щодо засудженого А.Б. Брейвіка, від рук якого 77 людей загинули та 151 отримали поранення)

Законодавство України, яке регламентує порядок застосування посадовими особами фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї максимально убезпечило громадян від «свавілля» співробітників поліції, причому, на шкоду правам самих поліцейських, які при виконанні всіх обмежувальних вимог закону в частині застосування сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї змушені йти на ризик, пов'язаний з непередбачуваністю поведінки особи, що затримується. В даний момент на закон наклало свій відбиток недовіру населення органам колишньої міліції. У ряді випадків поліцейський фактично поставлений у становище камікадзе: коли і не припинити кримінальне правопорушення неприпустимо і законної можливості для його запобігання за допомогою застосування чи використання зброї практично немає.

Цю ситуацію можна змінити лише за умови, що зміниться ставлення громадян до діяльності співробітників поліції. Чекатимемо відповідних змін у чинному законодавстві.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 03.12.2021)
2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (дата звернення 03.12.2021)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТЕХНОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Цуркаленко Дмитро Петрович

Науковий керівник,

Старший викладач кафедри Адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності

Підполковник поліції

Северин Олег Олексійович,

Курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту
права підготовки фахівців для підрозділів національної поліції

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань забезпечення національної безпеки України в умовах напруженої політичної, економічної, соціальної ситуації є посилення ролі держави щодо забезпечення на території нашої держави безпеки людини і громадянина шляхом створення необхідної правової бази та механізму її використання.

Процес реформування правоохоронної системи покликаний стабілізувати політичну ситуацію, створити підґрунтя для розвитку нашої держави та включення її до європейського простору. У той же час забезпечення публічної безпеки та порядку залишається пріоритетом для всього суспільства і, в першу чергу, для органів Національної поліції. Таким чином, необхідною умовою забезпечення публічної безпеки та порядку є їх чітке правове регулювання, а також вироблення алгоритму дій державних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадян, спрямованих на запобігання, припинення порушень цього порядку, притягнення до відповідальності винних осіб.

Стан дослідження. Дане питання у своїх працях досліджували такі дослідники як Дерев'янка С. П., Жбанчик А. В., Долинний А. В. та інші.

Метою написання є аналіз організація діяльності органів поліції щодо забезпечення публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій техногенного походження.

Виклад основних положень. Важливим кроком на шляху підвищення ефективності забезпечення публічної безпеки і порядку в Україні стало прийняття Закону України «Про Національну поліцію», яким було закладено правову основу діяльності підрозділів поліції України та закріплено «забезпечення публічної безпеки і порядку»– як одну з головних сфер, де працівники поліції виконують покладені на них завдання[2].

Важливу роль у виконанні завдань із забезпечення публічного порядку повинна відігравати патрульна служба, оскільки її працівники перебувають у максимально тісних повсякденних контактах із населенням, яке становить увесь спектр соціальних, освітянських і професійних категорій, політичних переконань і релігійних світоглядів.

До основних сил органів Національної поліції України, що залучаються до забезпечення публічної безпеки віднесено патрульну поліцію. До додаткових сил, , слід віднести ті, для яких це завдання не є основним, а лише додатковим. До них відносяться, перш за все, поліція охорони[3].

Надзвичайна обстановка для органів поліції – це така обстановка, коли явища, що виникають чи надходять, події соціального (криміногенного і некриміногенного характеру), природного, біологічного, техногенного та іншого походження характеризуються підвищеним ступенем небезпеки умовам життєдіяльності населення, а усунення їх негативних наслідків покладається на уповноважені органи та підрозділи поліції.

Надзвичайна обстановка характеризується такими ознаками: порушується нормальний (звичний) ритм життя на певній території; створюється загроза порушення публічного порядку та публічної безпеки; виникає загроза для життя багатьох людей та їх загибель; заподіюється (чи може бути заподіяна) шкода державним органам, а також особам та майновим інтересам громадян;

створюються сприятливі умови для активізації злочинних елементів; може виникнути загроза цілісності конституційного ладу та суверенітету України [4].

Якщо можна спрогнозувати настання і розвиток особливих умов або вони є очікуваними, то розробляються типові спеціальні плани, відповідно до яких здійснюється підготовка поліцейських і матеріально-технічне забезпечення органів поліції[1].

Висновок. Таким чином, організація діяльності органів поліції щодо підтримання публічної безпеки та порядку під час надзвичайних ситуацій техногенного походження повинна спиратися на чітку інформацію щодо події, скоординовану діяльність усіх наявних сил та постійну співпрацю між поліцією, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськістю, які беруть активну участь у попередженні надзвичайної ситуації техногенного походження або подоланні її наслідків.

Література

1. Жбанчик А. В. Напрями вдосконалення взаємодії Національної поліції та Національної гвардії України у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 2. С. 27–35.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 року № 58-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

4. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 року № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1550-14>

РОБОТА ПОЛІЦІЇ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Цуркаленко Дмитро Вікторович

Викладач кафедри адміністративного права, процесу та діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Черкасова Олеся Миколаївна

Курсант

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Одним з основних завдань, виконання якого покладено державою на органи Національної поліції України є завдання із забезпечення безпеки дорожнього руху. З огляду на сучасний стан безпечності дорожнього руху, виконання зазначеного завдання набуває вкрай важливого значення та потребує збільшення ефективності його реалізації.

Виконання будь-якого завдання, в тому числі й зазначеного вище, передбачає, що суб'єкти таких відносин повинні наділятися відповідними повноваженнями. При цьому, як зауважують в юридичній енциклопедичній літературі, повноваження – це сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій.

Обсяг повноважень конкретних державних органів та їх посадових осіб залежить від їх місця в ієрархічній структурі відповідних органів [1, с. 590].

Аналіз законодавства в сфері діяльності Національної поліції України свідчить, що законодавець уповноважуючи поліцію на здійснення роботи в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, дозволяє реалізовувати відповідні поліцейські заходи.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року поліцейський захід –це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи

людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень [2].

Усі поліцейські заходи законодавець поділяє на два види – превентивні та заходи примусу. Вичерпний перелік превентивних поліцейських заходів наведено в ст. 31 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до якої до них належать: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу;) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; поліцейське піклування. У свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 42 наведеного акта законодавства до поліцейських заходів примусу належать: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї [2].

Досліджуючи проблеми правозастосування поліцейських заходів під час нагляду за дорожнім рухом, Р. М. Пилипів цілком слушно зауважує, що як свідчить практика тазмістовне наповнення застосування вказаних поліцейських заходів, практично всі з них можуть бути використані поліцейськими під час забезпечення безпеки дорожнього руху. Винятком є лише перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ і перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб. При цьому серед превентивних заходів, які застосовуються поліцейськими з метою забезпечення безпеки дорожнього руху, учасникам дорожнього руху найчастіше доводиться стикатися із зупиненням транспортного засобу, перевіркою документів та

опитуванням особи. Набирає обер тів такий новий захід, як поліцейське піклування [3, с. 83].

Таким чином, аналіз наведених позицій свідчить про те, що Національна поліція задля здійснення роботи в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху наділена комплексом повноважень, які реалізуються за допомогою здійснення відповідного поліцейського заходу. На сьогодні, можна говорити про застосування поліцейськими майже всіх поліцейських заходів, як превентивного, так і примусового характеру.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 4:Н–П. Київ: Юрид. думка, 2002. 720 с.
2. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.
3. Пилипів Р. М. Проблеми правозастосування поліцейських заходів під час нагляду за дорожнім рухом. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ – Visn. Hark. nac. univ. vnutr. sprav. 2017. № 2 (77). С. 81–88.

ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Цуркаленко Дмитро Вікторович

Науковий керівник,
Старший викладач кафедри Адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Підполковник поліції

Штода Діана Костянтинівна,

Курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту
права підготовки фахівців для підрозділів національної поліції
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Найбільш небезпечними для суспільства порушеннями закону є вчинення злочинів, тому протидія злочинності постає важливою складовою правоохоронної діяльності. Протидія злочинності передбачає комплекс заходів, основне місце серед яких посідає досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Досудове розслідування може розглядатися у двох аспектах: організаційному та процесуальному.

В організаційному розумінні дане поняття можна визначити як діяльність спеціально уповноважених органів держави з виявлення злочинів та осіб, які їх учинили, а також діяльність щодо збирання, перевірки, усебічного, повного й об'єктивного дослідження й оцінки доказів, з'ясування причин та умов учинення злочинів.

Формами досудового розслідування кримінальних правопорушень є дізнання і досудове слідство [1].

Відповідно до п.1.1. «Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України», організація роботи органів досудового розслідування передбачає ефективну участь слідчих у захисті

особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження шляхом:

1. Здійснення розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

2. Внесення відповідних відомостей про їх вчинення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Механізм правового забезпечення діяльності підрозділів досудового розслідування охоплює дуже широке коло питань. Правові норми, що діють у даній сфері, можна об'єднати в такі групи:

1) правові норми, які регулюють поведінку людей, визначають права й обов'язки фізичних осіб, як учасників кримінального процесу;

2) особливу групу правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері діяльності підрозділів досудового розслідування Національної поліції, складають норми, що визначають правовий статус слідчих (завдання, функції, повноваження, підслідність, відповідальність, адміністративні процедури їх діяльності тощо) [2].

Іншими словами, органи прокуратури та Слідчий комітет спільними зусиллями здійснюють боротьбу зі злочинністю. Не менш важливе місце у системі розслідування злочинів займає слідчий апарат органів внутрішніх справ, слідчі якого розслідують переважну більшість кримінальних справ.

Головне слідче управління Національної поліції;

- слідчі управління головних управлінь Національної поліції у місті Києві, областях, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі;

- Слідчі відділи (відділення) територіальних органів поліції.

Положення визначають завдання та функції органів досудового розслідування, порядок призначення та звільнення з посад слідчих, їх права, обов'язки та гарантії, а також - чим займається слідчий-методист та слідчий-криміналіст, інспектор-криміналіст та помічник слідчого тощо [3].

Отже, завданням досудового розслідування є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних

інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, судового розгляду з тим, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жодний невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудніков А.Л. Проблеми взаємодії правоохоронних і контролюючих органів при розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності / А.Л. Дудніков // Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Вип. 52 – Х., 2018

2. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України № 686 від 09.08.2019 р

3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена наказом МВС України № 700 від 14.08.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zako№2.rada.gov.ua>

ЕКСТРАДИЦІЯ

Шапошник Максим Юрійович

Науковий керівник:

Корогод Світлана Володимирівна

Викладач кафедри кримінального права та кримінології
м. Дніпро, Україна

Актуальність теми дослідження зумовлена формою міжнародної співпраці держав у боротьбі зі злочинністю. Вона полягає в арешті і передачі однією державою іншій (за запитом) особи, яка підозрюється або обвинувачується в скоєнні злочину, або засудженого злочинця.

У сучасному міжнародному праві спостерігається тенденція спрощення процедури видачі. Зокрема, йдеться про пом'якшення вимог «підвійної підсудності», скорочення числа підстав відмови у видачі, скорочення ролі адміністративних органів. Тормозом у цьому процесі є неготовність держав беззастережно визнавати видані в інших країнах ордери на арешт зважаючи на відмінність судових систем, а іноді і недовіри один до одного.

На сьогоднішній час активізації транснаціональної злочинності актуальнішими постають питання співробітництва держав у сфері протидії цьому явищу. Розвиток засобів комунікації, поява Інтернету, спрощення паспортного контролю, існування «прозорих» кордонів між державами, що утворилися на теренах колишнього СРСР, недосконалість національних механізмів протидії злочинності – це далеко не повний перелік факторів, які сприяють уникненню особами, що допустили порушення кримінально-правової заборони тієї чи іншої держави, кримінальної відповідальності. Так, за даними Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України станом на 01.05.2011 року українськими компетентними органами оголошено міждержавний розшук 7641 особи. Лише за період з 17.06.2010 року до 31.03.2011 року Генеральна прокуратура України звернулася до іноземних держав із запитами про видачу або тимчасову видачу 373 осіб, які затримані чи

встановлені на території цих країн за розшуковими завданнями українських правоохоронних органів.

Науковий та практичний інтерес, безперечно, становити і положення ст. 466 КПК України, якою встановлено підстави відмови у видачі особи (екстрадиції).

Так, у видачі особи іноземній державі відмовляється в разі, якщо:

1) особа, щодо якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України або особою без громадянства, що постійно проживає в Україні;

2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у вигляді позбавлення волі за законом України;

3) закінчилися передбачені законом України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, за який запитано видачу;

4) компетентний орган іноземної держави не надавши на вимогу центрального органу додаткових матеріалів чи даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);

5) видача особи (екстрадиція) суперечити зобов'язанням України за міжнародними договорами України;

б) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України.

Цілком ймовірні на практиці випадки, коли затриманню підлягатиме особа, яка не володіє українською мовою. У цьому випадку відповідно до ст. 19 КПК України, особам, що беруть участь у справі і не володіють мовою, якою провадиться судочинство, забезпечується право робити заяви, давати показання, заявляти клопотання, знайомитися зі всіма матеріалами справи, виступати в суді рідною мовою і користуватися послугами перекладача в порядку, встановленому КПК України.

Слідчі та судові документи, відповідно до встановленого КПК України порядку, надаються затриманому в перекладі його рідною мовою або іншою мовою, якою він володіє. Тоді затриманому для забезпечення екстрадиції має

бути вручена копія протоколу з переліком прав та обов'язків у перекладі на його рідну мову або іншу мову, якою він володіє.

Таким чином, закон передбачає багатоступеневу систему прийняття рішення про екстрадицію і при великому бажанні і фінансових можливостях дає значні шанси на істотне затягування процедури екстрадиції, якщо цього не бажає сама особа, яку намагається витребувати іноземна держава. У межах однієї статті неможливо охопити весь круг проблем, пов'язаних із екстрадицією, але, на мій погляд, я зміг суттєво викласти проблему екстрадиції в Україні.

Список використаної літератури

1. Екстрадиція з України: Умови, стадії та ризики.
https://jurliga.ligazakon.net/analytics/170139_ekstraditsya-z-ukrani--umovi-stad-ta-riziki.
2. Майгур М.О. Щодо закінчення досудового слідства / М.О. Майгур // Журнал Академії адвокатури України. - 2010. - № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2010-3/10bmekpu.pdf>
3. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мовменшин: Закон України від 15 травня 2003 р. №802-IV. [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=802-15>
4. Видача злочинців, екстрадиція // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кільк. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. - К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998-2004. - ISBN 966-749-200-1.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Шапошник Максим Юрійович,

курсант 2-го курсу навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Цуркаленко Дмитро Вікторович,

підполковник поліції,
викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Положення Конституції України про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, вимагає від останньої забезпечення реалізації цих прав і свобод. Одним із засобів досягнення зазначеної мети є державна служба – особливий інститут держави, спеціально організована професійна діяльність громадян з реалізації конституційних завдань та функцій держави. Стаття 59 цього Закону визначає, що служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень. Тобто служба в поліції є різновидом державної служби в Україні.

Структура адміністративно-правового статусу поліцейського:

1) права та обов'язки; 2) право обмеження і заборони, пов'язані зі службою в поліції; 3) гарантії професійної діяльності (ст.62 ЗУ «Про Національну поліцію») 4) відповідальність.

Стаття 18. Основні обов'язки поліцейського

1. Поліцейський зобов'язаний: 1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; 2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; 3) поважати і не порушувати прав і свобод людини; 4) надавати невідкладну, зокрема

домедичну і медичну допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; 5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; 6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Останній вид правових обмежень державних службовців складається з таких підвидів: 1) правові обмеження та заборони, пов'язані з проходженням служби в поліції; 2) правові обмеження та заборони, пов'язані зі звільненням з державної служби в поліції

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Як і всі громадяни, поліцейські, що вчинили злочин, цивільне або адміністративне правопорушення поза службою, підлягають відповідним заходам покарання в загально-правовому порядку. Особливості адміністративної відповідальності працівників органів внутрішніх справ (в тому числі поліції) вирішено в ст. 15 КУпАП.

Цивільна відповідальність полягає в тому, що в разі, якщо працівник поліції неправомірно завдасть шкоди фізичній чи юридичній особі, дана особа має право звернутись до суду з цивільним позовом про відшкодування завданих збитків, а також моральної шкоди. Особливості цивільної відповідальності ви вивчите на відповідному курсі Цивільного, цивільно-процесуального права.

Дисциплінарними проступками поліцейських є такі діяння, якщо вони не містять складу адміністративного проступку чи кримінального правопорушення.

Список використаної літератури:

5. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: особлива частина: навч. посіб. / Т.П. Мінка, О.М. Обушенко, Д.Г. Заброта та ін.; за заг. ред. С.М. Алфьорова. – Х. : Право, 2013. – 312 с.

6. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: загальна частина: навч. посібник / Кол. авт.; // за загал. редакцією д-ра юрид. наук, проф., С.М.Алфьорова. – Дніпропетровськ: 2014. – 216 с.

7. Корнієнко М.В. Роль органів внутрішніх справ України в охороні громадського порядку при ускладненні оперативної обстановки: Монографія. – Дн-ськ: Україна, 2001. – 430 с.

8. Негодченко О.В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України: Монографія. – Д.: Поліграфіст, 2002. – 416 с.

9. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: Монографія. – Дн-ськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2003. – 448 с.

СВАВІЛЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА ПРИВИЩЕННЯ НИМИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Шрамко Денис Максимович

курсант 2-го курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Цуркаленко Дмитро Петрович

підполковник поліції

Викладач кафедри адміністративного права,

процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Працівник поліції – особа ,на яку державою покладені певні повноваження та зобов'язання стосовно охорони прав та свобод людини, громадянина, іноземця та апатрида. Ці повноваження, зобов'язання та обов'язки чітко зазначені в ЗУ “Про Національну поліцію” . Вони ґрунтуються не лише на нормативно-правових актах, а й на певних принципах: принцип законності, рівності, верховенства права.

Мета роботи. Висвітлення такого явища ,як “поліцейське свавілля” , опираючись на дані ЗМІ.

Результати та обговорення . З моменту отримання Незалежності почала проявлятися тенденція перевищення поліцейськими покладених на них законом повноважень або як кажуть у народі “поліцейського свавілля”.

Тобто правоохоронці порушували всі можливі нормативно-правові приписи та закони, та спричиняли шкоду мирному населенню, за що повинні були притягнуті до дисциплінарної , адміністративної або до кримінальної відповідальності. Чи просто вчиняли як їм заманеться , прикриваючись своїм положенням, посадою, званням чи просто не знанням конкретного правила чи заборони(а як відомо, незнання не звільняє від відповідальності). Проте на жаль, реалії такі, що більшість з так названих “перевертнів у формі” не тільки

не понесли відповідальність за свої вчинки, а й продовжують нести службу в органах Національної поліції.

Мається на увазі, що у більшості випадків справи не доводяться до суду та закриваються за відсутністю доказів або складу злочину. Згідно статистики станом на 2019 рік до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про 52 факти катувань та 1629 фактів можливого перевищення правоохоронцями влади або службових повноважень.[1] Однією з найбільш порушуваною статтею є 45 ст. ЗУ “Про Національну поліцію” про застосування спеціальних засобів, оскільки переважно саме гумовий кийок стає знаряддям злочину.

Саме “справедливе ” правосуддя стало однією з причин громадських заворушень під назвою “Ні поліцейській державі”, яке стало поштовхом для проведення реформ у системі МВС, в наслідок яких міліція була реформована в поліцію.

Проте назва змінилася, змінилось керівництво, зате кількість правопорушень вчинених поліцейськими не зменшилась. Змінився навіть спосіб вчинення та прикриття вчинених незаконних дій поліцейськими - він став більш винахідливий.

Говорячи про правосуддя по відношенню до поліцейських можна зазначити, що до суду доходять здебільшу справи, які не мали широко громадського розгласу, через засоби масової інформації. І громадскості залишається лише чекати коли будуть покарані кати та вбивці 20-річного студента Ігоря Індило(2010 рік), 31-річного Олександра Цукермана (вбитого на очах 13-річного сина у 2016 році), 5-річного Кирила Тлярова (2019 рік).

Висновок. Щоб її вирішити потрібно багато часу, сил і наполегливості, а головне – визнати існування цілої системи катувань, перевищень службових повноважень і свавілля у правоохоронних органах. Варто проводити профілактичні заходи, проводити психологічні тестування на виявлення схильності до проявлення надмірної не виправданої жорстокості.

Зокрема важливо удосконалити острівці безпеки, покращити функціонування системи “Безпечне місто”. Саме ці заходи допоможуть громадянам почуватися себе безпечно.

Матеріали:

1. Інтернет джерело URL: <https://nationalcorps.org/v-ukraini-ogolosili-pochatok-borotbi-z-policejskim-svavillyam/>